تفسیر خیر کثیر
پښتو ترجمه
تفسیر ابن کثیر
تصنیف
حافظ عماد الدین اسماعیل بن عمر بن کثیر الدمشقی
المتوفی ۷۷۴ هجری

واٹس ایپ گروپ
مکتبہ
اشاعت التوحید والسنہ
زیر انتظام
ابو معاذ خٹک
ابو عتبان مفتی فدا الرحمن عابد
0314_9958550

تفسیر خیر کثیر

پشتو ترجمه

مؤلف: حافظ عماد الدین اسماعیل بن عمر بن ابن کثیر الدمشقي المتوفی ۷۷۴ هجری

مترجمین: مولانا شاه فیصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم، وعبد الکریم صدیقي وقاري امیر نواز

جلد نمبر ④

تسهیلات از شاه فیصل

① د قرآني آیاتونو ټکي په ټکي او روانه ترجمه
② د احادیثو تخریج
③ د فقهي مسئلو کښې مسلک حنفي وضاحت
④ مناسب عنوانات ورکول

خوروونکي

فیصل کتب خانه محله جنګی پیښور

موبائیل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

دکتاب نوم : تفسیرخیرکثیر ترجمه تفسیرابن کثیر
مؤلف: حافظ عمادالدین اسماعیل بن عمربن ابن کثیرالدمشقي المتوفی ۷۷۴ هجری
خورونکی : فیصل کتب خانه محله جنگی
موبائیل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵
د ملاویدو پتې:- د فیصل کتب خانې نه سوا
مکتبه روغانیول جلال آباد
مکتبه رحیمي خوست
نعمت کتب خانه کابل
انتشارات علامه تفتازانی هرات وکابل
صداقت کتب خانه قندهار وکابل
قدرت کتاب فروشی کابل بښار
علمي کتب خانه ګردیز
مکتبه علمیه اکوړه ختك
دیني کتب خانه تیمرګره ره
فلاح کتب خانه جلال اباد
مکتبه فریدیه خوست
دیوبند کتب خانه خوست
جدید رشیدیه کتب خانه کابل
مکتبه خواجه عبدالله انصاری غزنی
مکتبه نعمانیه غزنی
مکتبه رحمانیه قندهار
امیرحمزه کتب خانه قندهار

صفحه نمبر	عنوانات

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

ركوع گانې		تول آيتونه
	سورت الحجر مكية وهى تسع وتسعون اية وست ركوعات	
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑥	(شروع كوم) په نوم د الله چې بخښونكې مهربانه دې	⑨⑨

الٓرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ وَقُرْاٰنٍ مُّبِيْنٍ ①

ال ر | دا | آيتونه دي | د كتاب او د قرآن | صفا صفا بيانونكې دي |

الف لام را | دا د يو (كامل) كتاب او واضح قرآن آيتونه دي |

دسورتونو په شروع كښې چه كوم حروف مقطعه راغلي دي دهغې بيان اول تيرشوې دې.په ايت كښې د قرآن د آيتونو واضح او دهر سرې په پوهه كښې د راتلو قابل كيدو بيان دې.

(اَلْحَمْدُلِلّٰهِ) د ديارلسمې سپارې تفسير ختم شو.

رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْ كَانُوْا مُسْلِمِيْنَ ②

ډير خله به | خوښوي | هغه كسان | چې كفر ئې كړې دې | افسوس كه چرې وې هغوئ | مسلمانان |

ډيركرتې به كافران دا آرزو كوي | كاش چې دوئ (يعني مونږ) مسلمانان وې

ذَرْهُمْ يَاْكُلُوْا وَيَتَمَتَّعُوْا وَيُلْهِهِمُ الْاَمَلُ فَسَوْفَ

پريږده دوئ | چې خوراك كوي | اوفائدې اخلي | اومشغول كړې دوئ لره | دروغو اوميدونه | الړوخت پس به

دوي پريږده چې خوري (ځښي) اوفائده اخلي | او (غلط) اميدونه ئې په غفلت كښې غورځوي | ډير زر

يَعْلَمُوْنَ ③ وَمَآ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا وَلَهَا كِتٰبٌ

پوهه شي دوئ | اونهٔ دې هلاك كړې مونږه | يو كلې | مگر | دپاره دهلاكت دهغې | يو ليكلې شوې وخت

به پوهه شي | اومونږ چې كوم كلې هم هلاک كړې دې نو د هغې دپاره يوليكلې شوې

مَّعْلُوْمٌ ④ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَاْخِرُوْنَ ⑤

معلوم وؤ | نهٔ مخكښې كيږي | يو امت | دمقرروخت خپل نه | اونهٔ روستو كيږي |

وخت مقرر وو | يو قوم دخپلې نيټې نه نه خوړاندې تلې شي | اونه روستو پاتې كيديشي |

① **دعامو كافرانو ارزو:-** كافربه پخپل كفرباندې ډيرزرپښيمانه اوستومانه شي اودمسلمان جوړيدواو ژوند تيرولو ارزو به كوي.

② **د بدر د كافرانو ارزو:-** دا هم روايت دې چه د بدر كافران كله دوزخ ته مخامخ كړې شي نو تمنا به كوي چه افسوس مونږ هم په دنيا كښې مؤمنان وو.

③ **دمرگ په وخت كښې ارزو :-** دا هم دې چه هريوكافر به خپل مرگ ليدو سره دا تمنا كوي

④ **د دوزخ په ليدو ارزو:-** اودغه شان به په قيامت كښې هم د هريوكافر زړه هم دغه غواړي. دوزخ سره په او دريدو به وائي چه افسوس مونږ واپس دنياته ليكلې شوې وې نو نه خو به دالله تعالى آياتونه دروغ گڼړو اونه به ايمان پريږدو.دوزخيان خلق چه نور خلق د دوزخ نه په وتو باندې اووينى نود خپل مسلمان كيدو تمنا كوي.

⑤ **دګناهګارانومسلمانانو دجهنم نه د ازادیدوپه وخت دکافرانو ارزو:**-ابن عباس رضی الله عنه اوانس بن مالک رضی الله عنه فرمائي چه ګناهګاران مسلمانان الله تعالی د مشرکانوسره راجمع کړي نو مشرکان به دې مسلمانانو ته وائي دکوم الله تعالی چه تاسو په دنیاکښې عبادت کولو هغه نن تاسوته څه فائده درکړه؟ په دې به د الله تعالی رحمت په جوش کښې راشي اوداسلمانان به د دوزخ نه راوباسي دغه وخت به کافران تمنا کوي چه ارمان اوافسوس چه مونږ هم په دنیاکښې مسلمانان وو.([1])

⑥ **دیوې ذرې برابرایماندارد جهنم نه د راوتلوپه وخت د کافرانو ارزو:**-یوروایت کښې دی دمشرکانو په دې پیغوربه الله تعالی حکم اوکړي دچاپه زړه کښې چه دیوې ذرې برابر ایمان هم وی هغه ددوزخ نه آزادکړئي الخ.

⑦ **دمشرکانو ګناهګارانو مسلمانانو ته پیغور کول:**- طبراني کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائي د لااله الا الله ویونکو کښې به بعضې خلق په سبب دخپلو ګناهونو دوزخ ته ځي نود لات او عزی عبادت کونکی به ورته وائي چه ستاسو لااله الاالله وئیلو تاسو ته څه فائده درکړه؟ تاسو خو زمونږ سره په دوزخ کښې سوزیږئي په دې باندې به د الله تعالی رحمت په جوش کښې راشي. الله تعالی به هغه ټول د دوزخ نه راوباسي او په نهرحیات کښې به غوپه ورکړي اوداسې به ئې کړي لکه چه سپوږمئ د تندر نه راوتلې وی. بیابه دا ټول جنت ته لاړشي هلته به دوی ته دوزخیان وئیلې شي. دحضرت انس رضی الله عنه نه چا دا حدیث اوریدو سره اووئیل چه آیا تا دا د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دې؟ هغوی ووئیل واوره ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی چه په ما باندې په قصدسره دروغ ویونکې خپل ځائ په دوزخ کښې جوړوی سره د دې چه دا وایم ما دا حدیث پخپله د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دې([2])بل روایت کښې دی چه مشرکان خلق به دقبله والا ته وائي تاسوخومسلمانان وئي تاسو ته اسلام څه فائده درکړه؟تاسو خو مونږ سره په دوزخ کښې سوزئي. هغوی به جواب ورکړي اوزمونږ ګناهونه وو دهغې په وجه مونږ راګیرکړې شو الخ. په دې کښې داهم دی چه ددوی دخلاصیدو په وخت کښې به مشرکان وائي چه افسوس مونږ مسلمانان وو اود دوی په شان د دوزخ نه خلاص شوې وې([3])بیا حضور ﷺ ﴿اعوذبالله من الشیطن الرجیم﴾ لوستلو سره دسورت دشروع نه د ﴿مُسْلِمِیْنَ﴾پورې تلاوت اوفرمائیلو هم دا روایت په بل سند سره نقل دې په هغې کښې د ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ﴾ لوستلو په ځائ د اعوذ ذکردې

د ګناهګارانو دپاره د شفاعت اجازت:- بل روایت کښې دی چه دې مسلمانانو ګناهګارانو ته به مشرکان وائي تاسوخو په دنیاکښې دا خیال کولو چه تاسود الله تعالی دوستان ئی نو دا بیا مونږ سره دلته څنګه ئې؟ دې اوریدو سره به الله تعالی د هغوی د شفاعت اجازت اوکړي نو فرښتې انبیاء او مؤمنان به شفاعت کوي او الله تعالی به هغوی د دوزخ نه راوباسي. هم دا معنی د دې آیت ده اوچه کله داخل جنت ته لاړشي نودهغوی په مخونوباندې به لږ شان توروالې وی پدې وجه به هغوی ته دوزخیان وئیلې شي. بیابه دوی دعاکوي چه یاالله زمونږ نه دا لقب هم لرې کړه.دجنت په یونهر کښې به دغسل کولوحکم اوشي اوهغه نوم به هم د دوی نه لرې کړې شي.([4])

ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائي بعضې خلق به اور د هغوی د زنګونونو پورې راګیرکړي بعضې د پنډو پورې او بعضې دسټ پورې څنګه چه د هغوی ګناهونه وی اوڅنګه چه د هغوی عملونه

[1] الطبری: ١٤/٣.
[2] المعجم الاوسط:٧٢٨٩.
[3] مجمع الزوائد:٤٥/٧، حاکم:٢٤٢/٢،.
[4] المعجم الاوسط: ٨١٠٦ وهوحدیث حسن.

بعضې به د يوې مياشت سزا تيرولونه پس راوځي اود ټولو نه د اوږدې مودې والا سزا تيرونكې به هغه دوزخي وي څومره موده چه د دنيا ده يعنې د دنيا د اولې ورځ نه واخله د دنياد آخرې ورځې پورې. كله چه الله ﷻ دهغوي دراويستلواراده اوكړي هغه وخت به يهوديان اونصاري دنورودينونووالا دوزخيان دې اهل توحيد ته به وائي تاسو په الله تعالى باندې دهغه په كتابونوباندې اودهغه په رسولانوباندې ايمان راوړې وو بياهم نن مونږ اوتاسوپه دوزخ كښې يوشان يونو الله ﷻ ته به ډيره غصه ورشي دوى ته به په بل څيز دومره غصه نه وي ورغلې بيا به داموحدين د دوزخ نه راوباسي اودجنت يونهرله به ئې راولي([1])دادې فرمان په﴿رُبَمَا يَوَدُّ﴾كښې .بيادغصې په توګه فرمائي چه دوى په خوراك څښاك كښې مزې كونكي پريږدئې آخرددوى ځائ دوزخ دې.تاسوخورئې څكئ ستاسو مجرم كيدل ثابت شوى دي. دوى خپلو لرې لرې خواهشاتو د توبې ويستلونه اود الله تعالى طرف ته د ټيټيدلونه غافل ساتلى دى اوډير زربه ورته حقيقت معلوم شي.

مونږ يوكلى ته دليلونه رسول اودمقرروخت نه وړاندې نه تباه كوواوچه كله مقرروخت راشي نوبيا روستوالې اووړانديوالې ناممكن دي. په دې كښې اهل مكه ته خبردارې دې چه هغوى دې د شرك او الحاد نه د پيغمبرﷺ د مخالفت نه منع شي ګنې د هلاكت حقداربه شي او په خپل وخت به تباه كړې شي.

وَقَالُوْا يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْ	نُزِّلَ	عَلَيْهِ	الذِّكْرُ	اِنَّكَ	لَمَجْنُوْنٌ ۝۶
اووايئ دا خلق اے هغه سړيه	چې نازل شوې دې	په هغه باندې	ذكر	بيشكه ته	خامخا ليونې ئې
اواووايئ اودوئ وائي چې ائې هغه سړيه! چې په تاقرآن نازل شوې دې	ته خو تيارليونې يې	كه چرې ته رشتيني يې			

لَوْ مَا تَاْتِيْنَا بِالْمَلٰٓئِكَةِ	اِنْ كُنْتَ	مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝۷	مَا نُنَزِّلُ	الْمَلٰٓئِكَةَ
ولې نهٔ راولې ته فرښتې	كه چرې ئې ته	دصادقانو نه	نهٔ نازلوؤ مونږ	فرښتې
نومونږ ته فرښتې ولې نه راولې	........(ورته اووايه) مونږ فرښتې صرف په حقې خبرې سره راليږو			

اِلَّا	بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوْٓا	اِذًا	مُّنْظَرِيْنَ ۝۸
مګر	دحق سره اونهٔ به وي دا خلق	په دغه وخت كښې	مهلت وركړې شوي
اوهغه وخت به دوئ ته هيڅ مهلت نشي وركولې			

قوله تعالى:- وَقَالُوْا يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْ نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ

دكافرانو سركشي ضداو كبر:- دكافرانوكفرد هغوى سركشي اود ضدبيان كولې شي چه هغوى به د ټوقو مسخرو په توګه رسول الله ﷺ ته وئيل چه اې هغه سړيه چه د دې خبرې دعوى كونكې ئې چه په تاباندې قرآن كريم د الله تعالى كلام نازليږي مونږخو ګورو ته خو بالكل پاګل ئې چه د خپلې تابعدارئې د پاره مونږ رابلې اومونږ ته وائې چه دخپل پلار نيكه دين پريږدو. كه رښتوني ئې نو ته مونږ ته فرښتې ولې نه راولې؟ چه ستا صداقت مونږ ته بيان كړي. فرعون هم دا وئيلې وو﴿فَلَوْلَآ اُلْقِيَ عَلَيْهِ اَسْوِرَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ﴾ چه په ده (موسى)باندې دسرو زرو بنګړې ولې نه دى راچولې شوې.ده سره يوځائ فرښتې ولې نه دى راغلې؟ درب دملاقات منكرانو آواز اوچت كړوچه په مونږ باندې فرښتې ولې نه نازليږي اوياكه داسې شوې وې چه مونږپخپله پروردګارليدلې وې. په حقيقت كښې دوى په كبر اولونې باندې راغله اوډيرسركشه شول.دفرښتود كتوچه كله ورځ راشي په هغه ورځ به دې ګناهګارانوته هيڅ خوشحالى نه ملاويږي.

[1]) ابن ابي حاتم

دلته هم ارشاددي چه مونږفرښتې دحق سره نازلوو يعني رسالت ياعذاب سره خوبيا به كافرانوته هيڅ مهلت نه ملاويږي.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَٰفِظُونَ ⑨
بيشكه مونږه | نازل كړې دي | دا ذكر او بيشكه مونږه | هغه لره | خامخا حفاظت كونكي يو |
بيشكه دا قرآن مونږ نازل كړې دي اوهم مونږ د دې حفاظت كونكي يو |

قوله‌تعالى:- إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَٰفِظُونَ ⑨

دا ذكر يعني قرآن پاك هم مونږ نازل كړې دې ددې دحفاظت ذمه واري هم زمونږ ده. هميشه به د بدلون رابدلون نه محفوظ وي.

د ضمير دويمه مرجع:-بعضې واني چه د﴿له﴾ضمير مرجع نبي كريم ﷺ دې يعني قرآن پاك هم دالله تعالى نازل كړې شوې دې اودنبي ﷺ حفاظت كونكې هم هغه دې. لكه چه ارشاد دې ﴿وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾[1] تابه دخلقودتكليف رسولونه الله تعالى محفوظ ساتي خواولنبي معنى اولى ده اودعبارت ظاهري رواني هم دې ته ترجيح وركوي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ
او بيشكه ليږلي دي مونږه | مخكښې ستانه |
اوبيشكه مونږ ستا نه وړاندې
فِي شِيَعِ الْأَوَّلِينَ ⑩ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ
په ډلودړومبنو خلقوكښې | اونۀ به راتلوهغوئ ته | يورسول | مګر ووُبه هغوئ | چې په هغه پورې به ئې
پخوانو خلقو ته هم پيغمبران ليږلي وو|هغوى ته چې به كوم پيغمبر هم راغلو نو هغوى به ورپورې
يَسْتَهْزِئُونَ ⑪ كَذَٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ⑫ لَا يُؤْمِنُونَ
توقې كولې| دارنګې | ورننباسومونږه داذكر| په زړونودمجرمانوكښې| هغوئ ايمان نۀ راوړي
توقې كولې | دغه شان مونږ دا(توقې) د هغه مجرمانو په زړونو كښې ورننباسو| كوم چې په
بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ ⑬ وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا
په دې باند|اوتيره شوى ده| طريقه | دړومبنوخلقو| اوكه پرانستې وې مونږه| په هغوئ| يوه دروازه
(قرآن پاك) ايمان نه راوړي | اودپخوانو خلقو ته سره داسې طريقه راروانه ده| اوكه مونږ دوئ ته
مِّنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ⑭ لَقَالُوا
دآسمان نه| اوشروع كړې وه هغوئ| په هغې كښې| چې بره ختلې| نوخامخا به ئې وئيلې ووُ| بيشكه
د آسمان دروازې پرانيزو| او دوئ په هغې كښې بره اوخيژي | ....نوبيا به هم دوى دا وائي چې

[1] ٥/المائدة:٦٧.

سُكِّرَتْ		قَوْمٌ	مَّسْحُوْرُوْنَ
چې ترلې شوي دي يعنى دوكه كيږي | سترگې زمونږه | بلكه | مونږه | قوم يوا | چې جادوراباندشوې دي			
زمونږ نظر بندي اوكړې شوه | .... بلكه په مونږ خو جادو شوې دې			

قوله تعالى:- وَمَا يَأْتِيْهِمْ مِّنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ

انبياءكرام عليهم السلام پورې دټوقو ولو نتيجه:- خپل نبى ﷺ ته تسلي وركوي چه څنگه داخلق تا دروغ گڼړي دغه شان هغوي وړاندینی پیغمبران علیهم السلام هم دروغ گڼړلی وو.دهرامت د رسول تکذیب شوې دي اوهغه پورې توقې مسخرې هم شوی دی.دضدی او کبرژنوخلقو په زړونو کښې د هغوی د حد نه زیات شوې گناهونوپه سبب د رسول تکذیب کول ځایٔ نیولې دې.

مجرمان څوک دي؟ دلته د مجرمانونه مراد مشرکان دی هغوی هډوحق نه قبلوی .دمخکنوخلقو سره زمونږعادت دهغوی په مخکې دې څنگه چه هغوی هلاك اوبرباد كړې شواود هغوی پیغمبرانو خلاصې بيا موندواوايماندارو عافيت حاصل كړو.هم هغه نتيجه دې دوی هم ياد اوساتی. د دنيا اوآخرت نېيگړه د نبی كريم ﷺ په تابعدارئی اود دواړو جهانو رسوائی د نبی كريم ﷺ په مخالفت كښې ده.

قوله تعالى:- وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِّنَ السَّمَآءِ

دايمان نه راوړو دپاره مختلفې بهانې كول:- دهغوی د ضدسرکشنی خان خودلواوباطل پرستنې خو دا حال دې كه فوض كړه دهغوی دپاره د آسمان دروازه كولاوكړې شي اودوی هلته اوخيژولې شي نوبيا به هم دوی حق ته حق اونه واني بلكه هغه وخت به هم اټكلې لگوی چه زمونږ نظر بندی كړې شوې وه،سترگې راله دهوكه كړې دی جادو نی كړې دې نظرتنی رانه اخستې دې دهوكه كولې شي بې وقوفان مو جوړوی.

وَلَقَدْ جَعَلْنَا	فِي السَّمَآءِ	بُرُوْجًا	وَّزَيَّنّٰهَا	لِلنّٰظِرِيْنَ
اوخامخا جوړې كړې مونږه | په آسمان كښې | مضبوط قلاگانې | اوښائيسته كړې مونږه هغه | دپاره دكتونكو				
اومونږ په آسمان كښې غټ غټ ستورې جوړكړی دی | اوهغه مود كتونكو دپاره ښائسته كړی دی				

وَحَفِظْنٰهَا	مِنْ كُلِّ شَيْطٰنٍ	رَّجِيْمٍ	اِلَّا مَنِ	اسْتَرَقَ	السَّمْعَ
اومحفوظ كړې مونږه هغه | دهر شيطان | رټلی شوی نه | سوادهغه شيطان نه | چې غلا كړی | خبره					
اوهغه مودهررټلی شوی شيطان نه محفوظ كړی دی | مگر څوك چې په غلا خبره اور بدل غواړی					

فَاَتْبَعَهٗ	شِهَابٌ	مُّبِيْنٌ	وَالْاَرْضَ	مَدَدْنٰهَا	وَاَلْقَيْنَا
نو وريسې شي په هغه پسې | شغله | روښانه | اوزمكه | خوره كړه مونږه هغه | اوغورزول مونږه					
نو روښانه شغله وريسې شی | اومونږ زمكه خوره كړې ده | اومونږ په دې كښې					

فِيْهَا رَوَاسِيَ	وَاَنْۢبَتْنَا	فِيْهَا	مِنْ كُلِّ شَيْءٍ	مَّوْزُوْنٍ
په هغې كښې غرونه | او راوخيژول مونږه | په هغې كښې | دهر څيز | اندازه كړې شوی نه				
غرونه پيدا كړی دی | او په هغې كښې موهرقسم څيزونه په اندازه راتوكولی دی				

وَجَعَلْنَا	لَكُمْ	فِيْهَا	مَعَايِشَ	وَمَنْ	لَّسْتُمْ
اوپيدا كړل مونږه | ستاسودپاره | په هغې كښې | دژوندتيرولوسامانونه | اودهغه چادپاره | چې نهٔ يئ تاسو					
اوپه هغې كښې موستاسودپاره د ژوندتيرولو سامان پيدا كړې دی | اوهغه چا دپاره هم چې تاسود هغوی					

لَهٗ	بِرٰزِقِيْنَ۝
هغه لره	رزق ورکونکي
دپاره د روزئ انتظام نه کوئ	

قوله‌تعالى:- وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ۝

دَ آسماني برجونونه نه څه مراد دي ؟:- دااوچت آسمان چه په ولاړو اوګرځيدونکو ستورو باندې ښائسته کړې شوې دې د دې پيداکونکې هم الله تعالىﷻ دې. څوك هم چه دا په غور او فكر سره اوګوری نو هغه د قدرت د عجائباتو او د عبرت د ښښو نه د خپل ځان د پاره ډير څه حاصلولې شي.

① د بروج نه مراد دلته ستوری دی.لکه چه بل آیت کښې ارشاد دې ﴿تَبٰرَكَ الَّذِيْ جَعَلَ فِي السَّمَآءِ بُرُوْجًا﴾ ([1]) د بعضوويناده چه دې نه مراد دسپوږمئی او نمر منزلونه دي② عطيه رحمه الله وائی چه هغه ځايونه چرته چه څوکئی او پهرې دی اود کوم ځائ نه چه سرکشه شيطانان وېشتلې شي دې دپاره چه هغه داوچتو درجود فرښتو خبرې اترې وانوريدې شي. كله چه وړاندې كيږی نو شغله وريسې راټوپ وهي. كله دوی دلاندې والاپه غوږ کښې واچوی دې نه وړاندې د هغه كارختم شی اوکله ددې په خلاف هم كيږی.

ددې قول تائيد په يوحديث سره:- لکه چه د صحيح بخاری په حديث کښې صراحتًا روايت دې كله چه په آسمان کښې الله تعالى د څه څيز باره کښې فيصله كوی نو فرښتې په عاجزئی سره خپلې وزرې لاندې كوی لکه زنځير چې په كاڼړی وی. بيا چه كله د هغوی زړه په تسلئی شی نو تپوس كوی چه ستاسو د رب څه ارشاد اوشو؟ هغوی وائی چه څه ئی هم فرمائيلی دی حق دی او هم هغه ډير اوچت او ډير لوئ دې. د فرښتو خبرې په غلاوپټه سره اوريدو له جنات بره ختل اودغه شان به د يود پاسه بل وو. د حديث راوی حضرت سفيانﷺ دلاس په اشاره سره داسې خودل چه دښې لاس ګوتې ارتې کړې اويوه ئی د بلې د پاسه كيخودې. د دې اوريدونكو دا سلسله خو به كله كله شغلې وړاندې نه ختم کړې چه هغه د خپل ملګری په غوږ کښې اووائی نو هغه هم په هغه وخت باندې لاړشی. اوكله داسې كيږی چه دې هغه ته اوهغه د خپل ځان نه لاندينې ته اودغه شان سلسله په سلسله اورسوی اوهغه خبره زمكې ته راشی اود جادوګر او كاهن غوږونه د هغې نه خبر شی نوبيا هغه كاهن دې سره سل دروغ يوځائ کړی اود خلقو نه فائدې اخلی. كله چه هغه يوه آسمانی خبره اتفاقی ده ته راورسی او صحيح معلومه شی نو په خلقو کښې د هغه دهوښيارتيا مشهورتياكيږی چه ګوره فلانكی په فلانكئی ورځ داونيلی وو بالكل رښتيا راووتل.([2])

وړاندې عقلی دليل ذكر دې:- بياالله تعالى د زمكې ذكر كوی چه هم هغه دا پيدا کړې ده خوره کړې ده په دې کښې ئې غرونه جوړکړی دی ځنګل او ميدان ئی په کښې قائم کړی دی. فصلونه او باغونه ئی راټوکولې دی او ټول څيزونه ئی په اندازه او په مناسب او په موزونوالی د هرې يوې زمكې د هر يو موسم اوهريوملك په لحاظ سره بالكل ټيك پيدا کړی دی كوم چه د بازار د ښائست او د خلقو د خوشحالئی څيزونه دی. په زمكه کښې قسم قسم پيداوار هم هغه پيدا کړی دی او هغه ئی هم جوړکړی دی دكومو چه تاسو رزق رسونكې نه ئې يعنی څاروی اوځناور وينځې غلامان وغيره. نو جدا جدا څيزونه او قسم قسم اسباب اود هرقسم آرام او راحت هغه تاسو له درکړل. د كټې طريقې ئی تاسو ته

---

[1]) ٢٥/الفرقان:٦١.

[2])صحيح بخاری كتاب التفسير سورة الحجر باب ﴿إلا من استرق السمع فاتبعه شهاب مبين﴾١ ٤٧٠، ترمذی ٣٢٢٣، ابن ماجه ١٩٤، ابن حبان ١٣٦، مسندحميدی 1151 الايمان لابن منده ٧٠٠.

اوخودلې خناور نې ستاسو لاندې کړل چه خورئې هم سورلى هم کوئې اووينځو او غلامانو د رکولو باندې آرام او مزه حاصله کړئې د هغوى رزق هم ستاسو په ذمه نه دې بلکه د هغوى رزق هم الله تعالى ورکوى. کتې تاسوکوئې او رزق دې هغه ورکوى. فسبحانه ما اعظم شانه.

وَاِنْ مِّنْ شَیْءٍ اِلَّا عِنْدَنَا خَزَآئِنُهٗ

او نشته هيڅ څيز | مگر زمونږ سره | خزاني دهغې دى

او هيڅ څيز داسې نشته چې د هغې خزانې مونږ سره نه وى

وَمَا نُنَزِّلُهٗٓ اِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُوْمٍ ۝ وَاَرْسَلْنَا الرِّيٰحَ لَوَاقِحَ

اونۀ نازلوؤمونږه هغه څيز | مگر | په اندازه | معلومې سره | اوراوليږلي مونږه | هواگانې | بار دارې

اومونږ هغه په مناسب مقدار سره نازلوؤ | او مونږ د اوبو نه ډک بادونه راليږو |

فَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَسْقَيْنٰكُمُوْهُۚ وَمَآ اَنْتُمْ لَهٗ

نو نازلې کړې مونږه | داسمان نه | اوبه | نوڅکوؤ مونږه په تاسودغه اوبه | اونۀ يئ تاسو | دغه اوبولره

او مونږ د آسمان نه اوبه راوروؤ | بيا مونږ په تاسو باندې هغه اوبه څکوو | او دغه اوبه تاسو پخپله

بِخٰزِنِيْنَ ۝ وَاِنَّا لَنَحْنُ نُحْيٖ وَنُمِيْتُ وَنَحْنُ الْوٰرِثُوْنَ ۝

خزانه کوونکي | او بيشکه خامخا مونږه | ژوندى کول کوؤ | او مړه کول کوؤ | او مونږه وارثان يو

راجمع کولې نشئ | او بيشکه هم مونږ ژوندى کول کوو او مړه کول کوو | اوهم مونږ وارثان يو

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِيْنَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَاْخِرِيْنَ ۝

او معلوم دى مونږ ته | ړومبني خلق | ستاسو نه | او معلوم دى مونږه ته | روستو راتلونکي خلق

اومونږ په تاسو کښې هغه خلق پيژنوکوم چې وړاندې تير شوى دى او کوم چې روستو راتلونکي دى

وَاِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ ؕ اِنَّهٗ حَكِيْمٌ عَلِيْمٌ ۝

او بيشکه رب ستا | خاص هغه | به راجمع کړي دا خلق | بيشکه هغه | حکمت والا | او پوهه دې

اوبيشکه ستارب به د اټول راجمع کوى | هغه صاحب د حکمت دې | په هرڅه عالم دې

قوله تعالى:- اِلَّا عِنْدَنَا خَزَآئِنُهٗ

هرقسم خزانې الله تعالى سره دى:- دټولوڅيزونو هم الله تعالى يوازې مالك دې. هريوکار په هغه باندې آسان دې د هرقسم څيزونو خزانې هم هغه سره دى. څومره کله کوم خائ او چرته چه غواړې نازلوى د خپلو حکمتونو عالم هم هغه دې دبنديگانودمصلحت نه هم خبر دې.دا صرف د هغه مهربانى ده کنى څوك دى چه په هغه باندې زور اوجبر اوکړى. حضرت عبدالله ﷺ فرمائى چه هرکال باران برابر وريږى او تقسيم د الله تعالى په قدرت کښې دې.بيا حضورﷺ هم دا آيت تلاوت کړو.دحکم بن عيينه نه هم دا قول مروى دې.

دباران قطرو سره فرښتې هم راځي:- وائى چه باران سره دومره فرښتې راکوزيږى دکومو شميرچه د ټولو انسانانواوپيريانونه ډيردې.ديوې يوې قطرې خيال ساتى چه هغه چرته اووريدواويه دې سره څه راټوکيدل.بزارکښې دى چه د الله تعالى سره د څه خزانې دى؟ صرف کلام او خبرې چه اووائى شه نو اوشى. د دې يوراوى هم قوى نه دې. هواچلولوسره مونږ اوريځې په اوبوسره درنه وو. دې نه اوبه راساځي. هم

دغه هواګانې الوتو ونې بارداريږ وی پاڼې او تيغونه ترې راټوکيږي.اودا وصف هم په خيال کښې ساتلی چه دلته ئې د جمع صيغه راوړلې ده.او ريح عقيمه کښې وصف په وحدت سره کړې دې دې د پاره چه د کثرت نتيجه راوځی. بار داره کيدل کم نه کم د دوو څيزونونه بغير ناممکن دی. هوا روانه وی اود آسمان نه اوبه راوچتوی او اوريځې ډکوی.

د هواګانو قسمونه:- يوه هوا وی چه په زمکه کښې پيداواری قوت پيدا کوی يوه هوا اوريځې درنه وی يوه هواوی چه ميوه داريږ ونې د ميوود ډکولوقابل کوی. په ابن جريرکښې په ضعيف سند سره يو حديث نقل دې چه جنوبی هواګانې جنتی وی په دې کښې دخلقو ګټه وی اوددې ذکرپه کتاب الله کښې دې[1] دمسندحميدی په حديث کښې دی د هواګانو نه اووه کاله پس الله تعالی په جنت کښې يوه هوا پيدا کړې ده چه په يوه دروازه باندې رابندکړې شوې ده هم ددغه بند دروازې نه تاسو ته هغه هوا درسی که هغه کولاوکړې شوه نو د زمکې او آسمان ټول څيزونه به پرمخې راواړوی.دالله تعالی په نيزد د هغې نوم "زيب" دې تاسو هغې ته جنوبی هوا وائې.[2]

بيافرمائی چه دې نه پس مونږ په تاسو باندې خوږې اوبه راوروو چه تاسو ئی اوڅکئی اوبه کارئی راولئی که مونږ غواړو نودا به تروې او ترخې کړو لکه څنګه چه په سورت واقعه کښې بيان فرمانيلې شوی دی دا کومې خوږې چه تاسو څکئی دا د اوريځو نه راورونکی هم تاسوئې؟ که مونږ يو؟ که مونږ غواړو نودا به تره وې کړو د حيرانتياخبره ده چه تاسو زما شکريه نه ادا کوئی.[3] بل روايت کښې دی چه هم دې الله تعالی ستاسو د پاره د آسمان نه اوبه راکوزې کړې دی.[4] تاسو د هغې خازن يعنی مانع ياحافظ نه ئی هم مونږ ئی راوروو مونږ چه چرته غواړو رسوو چرته چه غواړو محفوظ کوو.که مونږ اوغوړو نو په زمکه کښې به ئی ورخښې کړو دا صرف زمونږ رحمت دې چه دا مو اوورولې بچ موکړې خوږې موکړې صفامو کړې چه تاسوئی اوڅکئ او په خپلو څناوروباندې اوڅکوئی خپل فصلونه او باغونه خړوب کړئی خپل ضرورتونه پوره کړئی مونږ د مخلوق شروع او بيا د دې په واپس راګرځولو باندې قادريو. ټول مو د عدم نه په وجودکښې راوستل يعنی د نيشت نه مو شته کړل دا ټول به بيا هم مونږ معدوم کوو بيا به د قيامت په ورځ دا ټول راپاسوو کينوو به ئی د زمکې او د زمکې د خلقو وارث هم مونږ يو. ټول به هم زمونږ طرف ته راواپس کولې شی. زمونږ د علم هيڅ انتها نشته اول او آخرټول زمونږ په علم کښې دی نو د وړاندينونه مراد د دې زمانې نه مخکينی خلق دی. دآدم ﷺ پورې اود روستونونه مراد د دې زمانې او د راتلونکی وخت خلق دی. د مروان بن حکم رحمه الله نه روايت دې چه بعضې خلق به د ښځو په وجه په روستنوصفونوکښې پاتې کيدل نو دا آيت نازل شو[5] په دې باره کښې يوغريب حديث هم وارد شوې دې ابن جريرکښې د ابن عباس رضی الله عنه نه روايت دې چه يوه ډيره ښائسته ښځه به مانځه له راتله نو بعضې مسلمانان به د دې وجه چه چرته نظر ئی اوچت نه شی وړاندې تلل او بعضې به د دوی په خلاف باندې نور هم روستوکيدل اود سجدې په حالت کښې به ئی د خپلو لاسونو لاندې کتل نودا آيت نازل شو[6] خو په دې روايت کښې سخت نکارت دې دابوالجوزا قول ددې آيت

---

[1] الطبری۸۸/۱۷

[2] مسندحميدی.

[3] ٥٦ واقعه: ٦٨،٧٠.

[4] ١٦ النحل:١٠.

[5] الطبری: ٢٦/١٤.

[6] ترمذی کتاب التفسير، باب ومن سورة الحجر۳۱۲۲، نسائی:۸۷۱، ابن ماجه: ١٠٤٦، مسند طيالسی:۱۲۱۲، بيهقی:۹۸/۳

باره کښې نقل دي چه دمانځه په صفونوکښې وړاندې کیدونکي اوروستوکیدونکي داصرف دهغه قول دي دابن عباس ﷜ په دې کښې ذکرنشته.امام ترمذي ﷫فرمائي چه هم دازيات مشابه دي والله اعلم د محمد بن کعب ﷫ په وړاندې چه به کله عون بن عبدالله ﷫ دا ونیل نو هغوی به فرمائیل چه دا مطلب نه دې بلکه د وړاندينونه مراد دا دې کوم چه مړه شوی دی او روستونونه مراد دا اوس پیداشوی او بیا پیدا کیدونکی دی. ستا رب به ټول راجمع کړی هغه د حکمت او علم مالك دې. دې اوریدو سره حضرت عون ﷫ اوفرمائیل الله تعالی دې تاله توفیق اوجزائې خیر درکړي.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا	الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَاٍ	مَّسْنُوْنٍ ﴿۲۶﴾	وَالْجَآنَّ
اوپه تحقيق سره جوړ کړو مونږه| انسانان| دوچ ټیکرې نه| دختې نه	خميره شوي نه	اوپیرې چي وړ

اوبيشکه مونږ انسان د وچ ټنګیدلې خمبیرې ختې نه پیدا کړې دې | ....اوپیریان

خَلَقْنٰهُ	مِنْ قَبْلُ	مِنْ نَّارِ السَّمُوْمِ ﴿۲۷﴾ وَاِذْ	قَالَ	رَبُّكَ	لِلْمَلٰٓئِكَةِ
پیدا کړي وۀمونږهغه| مخکښې ددې نه| د شغلې دوورنه| اوکله چې| اوونیل| رب ستا| فرښتو ته

موددې نه وړاندې د بې لوګی اور نه پیدا کړي وو | ....اوکله چې ستا رب فرشتو ته اوونیل

اِنِّيْ	خَالِقٌۢ	بَشَرًا	مِّنْ صَلْصَالٍ	مِّنْ حَمَاٍ	مَّسْنُوْنٍ ﴿۲۸﴾	فَاِذَا
چې بیشکه زۀ| پیداکونکې یم| یو بشرلره| دوچ ټیکرې نه| توري ختې نه| خمیره شوی نه| نوکله چې

چې بیشکه زه کړنګیدونکې خمبیرې ختې نه انسان پیدا کوونکې یم | ....نوکله چې زه هغه

سَوَّيْتُهٗ	وَنَفَخْتُ	فِيْهِ	مِنْ رُّوْحِيْ	فَقَعُوْا	لَهٗ	سٰجِدِيْنَ ﴿۲۹﴾
ماپوره برابرکړوهغه | اوماپوك وهو| په هغه کښې| دروح خپل نه| نو پریوزئ تاسو| هغه ته | سجده کونکي

چې زه هغه برابر جوړ کړم \|اود خپل طرفنه په کښې روح پوک وهم\| نو تاسو ورته په سجده پریوځئ

فَسَجَدَ	الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُوْنَ ﴿۳۰﴾	اِلَّآ	اِبْلِيْسَ ؕ	اَبٰى	اَنْ يَّكُوْنَ
نوسجده او کړو | فرښتو | ټولو | په جمع | مګر | ابلیس | هغه انکاراوکړو| چې شي

نو ټولو فرښتوپه يو ځل سجده اوکړه \| خويو ابليس اونه کړه \| هغه سجده کونکو سره

مَعَ السّٰجِدِيْنَ ﴿۳۱﴾	قَالَ	يٰٓاِبْلِيْسُ	مَا	لَكَ	اَلَّا تَكُوْنَ
دسجده کونکو سره | نواوونیل الله | اے ابلیس | څه وۀ | تالره | چې نۀ شوې نۀ ملګرې

دشامليدونه انکار اوکړو \| الله ﷻ اوفرمائیل ابليسه دا په تاڅه اوشول چې په سجده کوونکو

مَعَ السّٰجِدِيْنَ ﴿۳۲﴾	قَالَ	لَمْ	اَكُنْ لِّاَسْجُدَ	لِبَشَرٍ	خَلَقْتَهٗ
دسجده کونکوسره|اوونیل شیطان| نۀ یم زۀ| چې اوکړم سجده| داسې بشرته| چې تاپیدا کړې دې هغه

کښې شامل نه شوې \|هغه اوونیل چې دا نه شي کیدې چې زۀ داسې انسان ته سجده اوکړم\| چې هغه دې د

مِنْ صَلْصَالٍ	مِّنْ حَمَاٍ	مَّسْنُوْنٍ ﴿۳۳﴾
دټیکرې نه |	چې دختې |	خمیره شوی نه |

دکړنګیدونکې خمبیرې ختې نه پیدا کړې دې \|

قوله‌تعالى:- وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ

دَ انسان دَ پيدائش ذكر:- ﴿صَلْصَالٍ﴾ نه مراد اوچه خاوره ده هم ددې په شان آيت ﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ۝ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِّنْ نَّارٍ ۝﴾[1] دې.دا هم روايت دې چه د بوئى والا خاورې ته حما وائى مسنون وائى متيني ته.ابن عباس رضي الله عنه وائى لمده خاوره.د نورو نه روايت دې چه بونى ناكه خاوره او اخلې شوې خاوره.

د پيرى د پيدائش ذكر:- د انسان نه وړاندې مونږ پيريان د سوزونكى أور نه پيدا كړى دى. سموم وائى د أوركرموالى ته حرور وائى دورخې كرموالى ته.داهم ونيلې شودى چه دكرمئ راكيرول دهغې كرموالى اويايمه حصه ده كوم نه چه پيريان پيدا كړې شوى دى. ابن عباس رضي الله عنه وائى چه پيريان د أور د شغلو نه جوړكړې شوى دى يعنى د ډير بهتر أورنه. عمروبن دينار رحمه الله وائى چه د نمر د أور نه. په صحيح كنبې واقع دى چه فربنتې د نور نه پيداكړې شوى دى اوپيريان د شغلې والا أور نه او آدم عليه السلام د دې نه كوم چه ستاسو په وړاندې بيان كړې شو.([2]) د دې آيت نه مراد د حضرت آدم عليه السلام فضيلت أو شرافت أود هغه د عنصرد پاكوالې او طهارت بيان دې.

دَ فربنتو حضرت آدم عليه السلام ته سجده كول اودَ ابليس انكاركول:- الله تعالى بيان فرمائى چه د حضرت آدم عليه السلام د پيدائش نه وړاندې د هغه د پيدائش ذكر الله تعالى فرشتوكنبې اوكړو اود پيداكولونه پس د هغه بزرگى ښكاره كولود پاره د هغه په وړاندې په فربنتو باندې سجده اوكړه. دا حكم ټولو خو اومنو ولې ابليس لعين انكار اوكړو اوكفرحسدانكار كبرفخر اوغرور ئى اوكړو. صفائى اووئيل چه زه د أور نه پيدا كړې شوې يم اودې د خاور نه. زه خود ده نه بهتريم د ده په وړاندې ولې ټيټ شم؟ داخو تاده له په ماباندې بزرگى وركړه خوزه به دې گمراه كوم نوپريږدم به ئى.ابن جريردلته يوډير عجيبه او حيرانونكى اثر واردكړې دې چه ابن عباس رضي الله عنه فرمائى كله چه الله تعالى فربنتې پيداكړې نوهغوى ته ئى اوفرمائيل چه زه دخاورونه انسان جوړونكې يم تاسو هغه ته سجده اوكړئى هغوى وئيل مونږ به داسې نه كوو نو هم په هغه وخت أور هغوى اوسوزولې. بيا نورې فربنتې راپيداكړې شوې هغوى ته هم دا اووئيلې شو نوهغوى جواب وركړو چه مونږ واوريده او اومنل خو ابليس چه داولنو منكرانونه ووېخپل انكار باندې كلك ولاړ وو،خود دې ثبوت دهغه نه نشته.په ظاهره معلوميږى چه دا اسرائيلى روايت دې. والله اعلم.

فَإِنَّكَ	مِنْهَا	فَاخْرُجْ	قَالَ	
بيشكه ته	ددې خانې نه	نواوخه ته	اووئيل الله	
بيشكه ته	اوخه	(جنت نه)	الله ﷻ اوفرمائيل چې	
رَبِّ	قَالَ	إِلَىٰ يَوْمِ الدِّينِ ۝	اللَّعْنَةَ عَلَيْكَ	وَإِنَّ	رَجِيمٌ ۝
اے ربه زما	اووئيل شيطان	دجزا پورې	دورخې لعنت دې	په تاباند او بيشكه	رټلې شوې ئې
ربه	هغه اووئيل اَئې		......	اوپه تابه ترقيامته پورې لعنت وى	رټلې شوې يې
فَإِنَّكَ	قَالَ	يُبْعَثُونَ ۝	إِلَىٰ يَوْمِ	فَأَنْظِرْنِي
نوبيشكه ته	اووئيل الله	چې دوباره راپورته كړې كيږى دا خلق	دهغه ورځې پورې	پس مهلت راكړه ماته
(بنه ده)	الله ﷻ اوفرمائيل	چې دوى به دوباره ژوندى كيږى	تر هغه ورځې پورې مهلت راكړه	ماته د هغه ورځې پورې مهلت راكړه

[1] ٥٥/الرحمن: ١٤-١٥.

[2] صحيح مسلم كتاب الزهد باب فى احاديث متفرقة:٢٩٩٦، بيهقى:٣/٩، مسنداحمد:١٥٣/٦، مسنداسحاق بن راهويه:٧٨٦، مسندعبدبن حميد:١٤٧٩ او شعب الايمان ١٤٣.

مِنَ الْمُنْظَرِيْنَ ﴿٣٧﴾ اِلٰى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُوْمِ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ

دمهلت ورکړې شوونه ئې | دهغه ورځې دوخته پورې | چې معلوم دې | اووئيل شيطان | اے ربه زما

تاته ترهغه ورځ پورې مهلت دې چې د هغې وخت ماته معلوم دې | شيطان اووئيل ائې زما ربه

بِمَآ اَغْوَيْتَنِيْ لَاُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْاَرْضِ

په سبب دهغې| چې بې لارې کړوتامالره| نوخامخا به ښائسته والې پيدا کوم زهٔ |دپاره ددوئ | په زمکه کښې

لکه څنګه چې تازه ګمراه کړم | نوزه به هم دغسې دوئ ته د مزکې په مخ (ګناهونه)

وَلَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿٣٩﴾ اِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِيْنَ ﴿٤٠﴾

اوخامخابه بې لارې کوم زهٔ دوئ| ټول |ماسواد بندګانوستا| چې دهغوئ نه | خالص کړې شوی وی

ښائسته ښکاره کوم | اوستا د مخلص بندګانو نه سوا بهٔ نور ټول خامخا ګمراه کوم

قَالَ هٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيْمٌ ﴿٤١﴾ اِنَّ عِبَادِيْ لَيْسَ لَكَ

اووئيل الله | دالاره ده |چې رارسی ماته | نيغه | بيشکه| بندګان زماچې دی| نشته| تالره

الله ﷻ اوفرمائيل چې زماطرف ته دارسيدو دا نيغه لاره ده | زما په بندګانو به يقينا ستا څه غلبه

عَلَيْهِمْ سُلْطٰنٌ اِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغٰوِيْنَ ﴿٤٢﴾ وَاِنَّ

په هغوئ باند| طاقت| ماسوا | دهغه چانه | چې پيروی ئې اوکړه ستا | دبې لارې خلقو نه| اوبيشکه

نه وی| مګر په هغه خلقو چې پخپله ستا تابعداری کوی | اوګمراه شوی وی (نوهغوی به ستا تابعدار وی)

جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿٤٣﴾ لَهَا سَبْعَةُ اَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ

دوزخ | خانې دوعدې دهغوئ دې| دټولو |دی دغه دوزخ لره| اوه | دروازې |دپاره دهرې دروازې

او دوزخ يقينا ددې ټولو د وعدې ځائې دې | د هغې اوهٔ دروازې دی | د هرې دروازې دپاره

مِّنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُوْمٌ ﴿٤٤﴾

ددې ګمراهانو نه | يو حصه ده | مخصوص کړې شوی |

په دوئ کښې جدا جدا حصه مقرر ده |

قوله تعالي:- قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَجِيْمٌ ﴿٣٤﴾

ابليس د الله تعالى د دربار نه شړلې شوې دې :- بيا الله تعالى د خپل حکومت امر اوکړو چه نه ئې څوك راحصارکړې اونه ئې څوك روستوکړې شی چه ته د دې بهترين اواعلی ډلې نه لرې شه. نو رټلې شوې دې د قيامته پورې به په تاباندې ابدی اوهميشه لعنت وريږی.ونيلې شی چه هم هغه وخت د هغه شکل بدل شو او هغه ژړا وينا شروع کړهٔ. په دنياکښې دا ټولې ژړاګانې هم د دې شروع نه دی. مردود او مطرودیعنی سپك او رټلې شوې بيا دحسد د اُور نه سوزيدلې تمنا کوی چه هغه له دې د قيامته پورې وخت ورکړې شی هم دې ته يوم البعث وئيلې شوې دې. نود هغه دا درخواست منظورکړې شو او مهلت ورکړې شو.

دابلیس ناپاکه وعده:- دابلیس سرکشی بیانولې شی هغه په الله تعالی ګمراه کولوقسم خوړلوسره اوویل دا هم کیدې شی چه هغه دا وئیلې وی تازه ګمراه کړم نوزه به هم د آدم ﷺ د اولاد د پاره په دنیا کښې ستا نافرمانئ دومره ښائسته کړم او هغوی له به رغبت ورکولو سره ستا په نافرمانوکښې اخته کړم. تر کومې چه کیدې شي کوشش به کوم چه ټول دهوکه کړم خو ستا اخلاص مند بندیګان به زما لاس له نه شی راتلې. په یوبل آیت کښې هم دی چه تا ده له په ما باندې اوچتوالې ورکړو خو اوس به زه هم د ده اولادپسې اولګم که څه لږ شان رانه بچ شی خو باقی به ټول ډوب کړم([1])په دې باندې جواب ملاو شو چه ستاسود ټولو واپس کیدل خو هم زما طرف ته دی د اعمالوبدله به زه ضرور ورکوم. نیکانو ته نیکه او بدو ته بده. لکه چه ارشاد دې چه ستارب په شیش کښې دې.([2]) غرض دا چه واپس کیدل اود واپس کیدو لار هم د الله طرف ته ده.د ﴿عَلَيَّ﴾ یو قراءت ﴿عَلِيٌّ﴾ هم دې لکه آیت ﴿وَإِنَّهُ فِيٓ أُمِّ ٱلۡكِتَٰبِ لَدَيۡنَا لَعَلِيٌّ حَكِيمٌ﴾ ([3])کښې دی.یعنی اوچت خواولنې قراءت مشهور دې.کوم بندیګان چه ما په هدایت باندې لګولي دی په هغوی باندې ستاهیڅ زور نشته اودا ده چه ستازورستا په تابعدارانو باندې دې دااستثنا منقطع ده.

د یو نبی او ابلیس سوال و جواب:-ابن جریرکښې دی چه د کلونه بهربه د انبیاؤکرامو جماتونه وو کله چه به هغوی دخپل رب نه یوخاص خبره معلومول غوښتل نو هلته به تلل اوچه کوم مونځ به ئی په مقدر کښې وو ادابه کړواوسوال به ئی کولو.یوه ورځ دیونبی اودهغه د قبیلې په مینځ کښې شیطان کیناستو هغه نبی درې ځل اووئیل ﴿اعوذبالله من الشیطن الرجیم﴾شیطان اووئیل اې دالله تعالی نبی آخر ته به زماد وار نه څنګه بچ کیږې؟ نبی اوفرمائیل چه ته ماته دااوښایه چه ته په بنیادم باندې په کوم یو وارسره غالب کیږې؟ آخرلوظ اوشو چه یوبل ته به صحیح څیز ښایو نودالله تعالی نبی اووئیل چه واوره دالله تعالی فرمان دې چه زما په خاص بندیګانو باندې ستا هیڅ اثر نشته په هغوی باندې دې چه پخپله ګمراه وی اوستا تابعداروی.دې دالله تعالی دښمن وئیل داتاخه اووئیل داخو زه ستادپیدا کیدونه وړاندې صرف پیژنم. نبی وئیل چه واوره دالله تعالی فرمان دې چه کله شیطانی حرکت وی نود الله تعالی نه پناه غواړئی هغه اوریدونکې اوپیژندونکې هم دې([4])والله ستاپه کش کړپ پوهیدوسره زه دالله تعالی نه پناه غواړم هغه وئیل رښتیا دی پدې وجه ته زما په جال کښې نه راګیریږې. د الله تعالی نبی اوفرمائیل چه ښه اوس ته اوښایه ته په بنیادم باندې څنګه غالب کیږې. هغه وئیل زه دې د غصې اوخواهش په وخت کښې راتینګوم. بیا فرمائی چه څوك هم د ابلیس تابعداری اوکړی هغه دوزخی دې. هم دا ارشاد د قرآن د انکارکونکو د پاره سبب دې. بیا ارشاد دې چه د جهنم ډیرې دروازې دی په هره دروازه باندې تلونکی ابلیسی ډله مقرر ده د خپلو خپلو عملونو مطابق د هغوی د پاره د دوازو تقسیم شوې دې.

د ﴿سَبۡعَةُ أَبۡوَٰبٖ﴾مطلب اودهغو مخونه:-حضرت علی ﷺیوځل په خپله خطبه کښې اوفرمائیل د دوزخ دروازې داسې دی یعنی دیود پاسه بله او هغه اووه دی. د یوې نه پس به بله دروازه او دغه شان به اووه واړه دروازې ډکې شی. عکرمه ﷫ فرمائی چه اووه طبقې دی. ابن جریر د اووه دروازو دا نومونه خودلې دی. جهنم، لظی، حطمه، سعیره، سقر، جحیم، هاویه.

---

[1] ١٧/الاسراء:٦٢.
[2] ٨٩/الفجر:١٤.
[3] ٤٣/الزخرف:٤.
[4] ٧/الاعراف:٢٠٠.

د ابن عباس نه هم داشان روایت دې قتادهؒ وائی چه دا دهغوی د عملونو په اعتبار دی. ضحاکؒ وائی مثلاً یوه دروازه د یهودو یوه د انصاری یوه د صابیانو یوه د مشرکانو کافرانو یوه د مجوسیانو یوه د منافقانو او یوه د اهل توحید خود توحید والا ته د خلاصي امید دې باقی ټول نااميده دی. ترمذی کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی د دوزخ اووه دروازې دی په کوم کښې چه یوه د هغوی د پاره ده څوك چه زما په امت باندې توره اوچته کړی([1])ابن ابی حاتم کښې دی چه حضورﷺ د دې آیت تفسیر کښې فرمائی چه د بعضو دوزخیانو د ګیټو پورې به اور وی،دبعضو دملا پورې دبعضو د ستونو پورې غرض د ګناهونو په اندازه به وی([2])

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٍ
| بیشکه| پرهيزګار خلق به| په جنت کښې وی
بیشکه پرهیزګاران به په باغونو اوچینو

وَعُيُونٍ ۝ ادْخُلُوهَا بِسَلَٰمٍ ءَامِنِينَ ۝ وَنَزَعْنَا
| او په چینو کښې به وی| ننوځئ دې ته | په سلامتیا سره | په امن سره | او اوبه باسو مونږه
کښې اوسیږی| (اوبه وئیلي شی) چې تاسو دې ته په امن اوسلامتیا سره داخل شئ| اومونږ به

مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ إِخْوَٰنًا عَلَىٰ سُرُرٍ
هغه | چی په زړونو دهغوئ کښی وی | څه کینه | رونړه به وی | ناست به وی په تختونو باند|
د دوئ په زړونو کښې چې کومه کینه وی هغه اوباسو | د رونړو په شان به یو بل ته مخامخ

مُّتَقَٰبِلِينَ ۝ لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُم
یو بل ته مخامخ | نهٔ به رسیږی هغوئ ته | په هغې کښی | څه تکلیف | اونهٔ به وی| هغوئ
په تختونو ناست وی | هلته به دوی ته هیڅ تکلیف نه رسیږی | ....اونه بهٔ د هغې نه

مِّنْهَا بِمُخْرَجِينَ ۝ نَبِّئْ عِبَادِىٓ أَنِّىٓ أَنَا الْغَفُورُ
| دهغې نه| ایستلی کیدونکی| خبر ورکړه| بندګانوزماته| چی بیشکه زهٔ| هم زهٔ | بخښونکې
بهرته ویستلې شی | ....(ائی نبی) زمابندګانو ته خبر ورکړه | چې زهٔ ډیر بخښونکې یم

الرَّحِيمُ ۝ وَأَنَّ عَذَابِى هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ۝
| رحم کونکی یم| اوبیشکه| عذاب زما| هم هغه| عذاب | دردناك دي |
زیات رحم کونکې یم| اوزما عذاب هم ډیر دردناک عذاب دې |

قوله‌تعالی:-عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَٰبِلِينَ۝

په جنت کښې د اسلامی رورولئ یوه نظاره:- د دوزخیانو ذکر کولوسره اوس د جنتیانو ذکر کولې شی چه هغوی به په باغونونهرونو او چینوکښې وی. هغوی ته به زیرې اوورولې شی چه اوس تاسو د هرقسم

[1]) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة الحجر:٣١٢٣.
[2]) دارو‌ایت ډ شیبان عن قتاده په طریق سره بغوډ ایت صحیح مسلم، کتاب الجنة باب جهنم اعاذناالله منها:٢٨٤٥ ابی شیبه: ٣٤١٧٩، مسنداحمد:٥/١٠، المعجم الکبیر:٦٩٦٩، شعب الایمان:٣١٧، والترغیب والترهیب:٥٦٠٩.

افت نه بچ کړې شوئی د هرې ویرې خطرې نه مطمئن کړې شوئی نه د نعمتونو د زوال ویره اونه د دې
ځائ نه د ویستلوخطره نه د فناکیدواونه دکمی.لکه چه دجنتیانوبه زړونوکښې دنیاوی خفګانونه باقی
پاتې وی خوجنت ته په تلوسره به یوبل سره ملاوشی اوټولې کینې اوخفګانونه به اووینځلې شی. ابو
امامه باهلی ؓ فرمائی جنت ته د داخلیدونه اول به سینې دکینې نه خالې کړې شی.په یومرفوع حدیث
کښې هم دی چه رسول الله ﷺ فرمائی چه مؤمنان به ددوزخ نه خلاصې بیامومی نو د جنت او دوزخ په
مینځ کښې یوپل باندې به راحصارکړې شی چه کوم خفګانونه اوظلمونه په خپل مینځ کښې وو د هغې
ورکړه راکړه به اوشی اوصفازړه او پاکه سینه به شی جنت ته به داخل شی.(١)

د زړونو خفګانونه به جنت ته تلونه مخکښې ختم کړې شی:- اشتردعلی ؓ خواله دتلواجازت اوغوښتو
هغه وخت هغوی سره دطلحه ؓ ځوئ ناست وونوهغوی لږساعت پس هغه دننه راوغوښتو هغه وئیل
کیدې شی دده په وجه ئی ماته دلږوخت نه پس اجازت کړې وی؟هغوی اوفرمائیل ربښتیادی وئی وئیل
که بیا تاسوسره دعثمان ؓ ځوئ وی نو بیا به هم ته ماداسې راحصاروې؟ هغوی اوفرمائیل بې شکه
زما خود الله تعالی نه دا امید دې چه زه اوعثمان ؓ به د هغه خلقو نه یو د چا په شان کښې چه دا دی.
دهغوی په زړونوکښې چه کوم خفګان وو مونږلرې کړو اوورونړه رونړه جوړ شو یوبل ته مخامخ په شاهی
تخت باندې به ناست وی. یوبل روایت کښې دی چه عمران بن طلحه ؓ د حضرت علی ؓ داصحاب
جمل نه فارغیدونه پس حضرت علی ؓ له راغلو هغوی ده ته مرحبا اووئیل او وئی فرمائیل چه زه
امید لرم چه زه اوستاپلاردهغه کسانونه یودچاد زړونوغصې چه به الله تعالی لرې کړی اود رونړورونړو
په شان به ئی یوبل ته مخامخ په تختونو کینوی. یوبل روایت کښې دی چه د دې په اوریدو باندې
یودوه کسان په زمکه ناست وو وئی وئیل د الله تعالی عدل د دې نه زیات شوې دې چه څوك ته قتل
کړې د هغه رور به جوړیږي؟هغوی په غصه کښې اوفرمائیل چه که ددې آیت نه مرادزمااودطلحه ؓ په
شان خلق نه وی نو نور به څوك وی. په یوبل روایت کښې دی چه د قبیله همدان یوسړی دا وئیلې وو او
علی ؓ په دې دهمکئی او اوچت آوازسره جواب ورکړې وو چه محل اوخوزیدو(٢)یوبل روایت کښې
دی چه د ویونکی نوم حارث بن اعور وو اودهغه په دې خبره باندې هغوی غصه شو اوکوم څیز چه د
هغوی په لاس کښې وو هغه ئی د ده په سر راګذارکړې وو اوفرمائیلې وو ابن جرموزکوم چه دحضرت
زبیر ؓ قاتل ووکله چه دعلی ؓ دربار ته راغلونوهغوی د ډیر ساعت پس نه هغه ته دداخلې اجازت
ورکړو هغه حضرت زبیر ؓ اود هغوی ملګروته حمله کونکی وئیلوسره بد یادول نو هغوی اوفرمائیل
ستاپه خُله کښې خاورې. وئی فرمائیل چه زه طلحه ؓ او زبیر ؓ خو به ان شاءالله د هغه خلقو نه یو دچا
باره کښې چه د الله تعالی دا فرمان دې. حضرت علی ؓ په قسم سره دا اوفرمائیل چه هم زمونږ د بدر
والا باره کښې دا آیت نازل شوې دې کثیر النواء وائی زه ابوجعفر محمدبن علی له لاړم اوورته مې
اووئیل چه زما دوست ستا دوست دې اوماسره مصالحت ساتونکی هغوی سره مصالحت ساتونکی
دی زما دښمنان د هغه دښمنان دی اوما سره جنګ کونکی هغه سره جنګ کونکی دی. والله زه د
ابوبکر ؓ اوعمر ؓ نه خراب یم. دې وخت کښې حضرت جعفر ؓ اوفرمائیل که چرې زه داسې اوکړم
نو یقیناً ما نه به بل ګمراه څوك نه وی نامکن ده چه هغه وخت کښې زه په هدایت باندې پاتې شم. دې
دواړو بزرګانو (ابوبکر ؓ او عمر ؓ) سره خود هغوی ډیره مینه ده که تاته په دې کښې ګناه وی زما په
سټ باندې بیا هغه هم د دې آیت آخری حصه تلاوت اوفرمائیله او وئی فرمائیل چه د هغه لسو کسانو

(١) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب القصاص یوم القیامة:٦٥٣٥، ٢٤٤٠ تعلیقاً، مسنداحمد:١٣/٣، حاکم:٣٥٤/٢، مسندابی یعلی: ١١٨٦،
الطبری:٣٧/١٤، الادب المفرد:٤٨٦، الایمان لابن منده:٨٣٨، السنة لابن ابی عاصم:٨٥٧.

(٢) حاکم:٣٥٣/٢-٣٥٤ دې ته صحیح وئیلې اوامام ذهبی رحمه الله د دې موافقت کړې دی.

باره کښې دي ابوبکر،عمر عثمان علی طلحه زبیر عبدالرحمن بن عوف سعدبن ابی وقاص سعیدبن زید او عبدالله بن مسعود ﷺ. دوی به مخامخ وی چه دیو بل ته نی شانه شي.

د جنت شان او صفت:-حضورﷺ دصحابه کرامو ﷺ یوې مجمع ته تشریف راوړو ددې دتلاوت فرمائیلو سره نی اوفرمائیل دوی به یوبل ته گوری. دلته به دوی ته هیڅ مشقت سزا او تکلیف نه وی. بخاری اومسلم کښې دی حضورﷺ فرمائی ماته د الله تعالی حکم شوې دې چه زه حضرت خدیجه k ته د جنت د سرو زرو د محل زیرې واوروم په کوم کښې چه نه شور شته نه تکلیف نه مصیبت[1] دا جنتیان به هیڅ کله هم د جنت نه نه شي ویستلې.په حدیث کښې دی دوی ته به فرمائیلی شی اې جنتیانوتاسو به همیشه صحت مندئی کله به بیمار نه شئی همیشه به ژوندی نی مړه کیږئی به نه همیشه به خوانان نی بوډاکان کیږئی به نه اوهمیشه به هم دلته ئی ویستلې کیږئی به نه.[2] په یوبل آیت کښې دی چه هغوی به د مکان د بدلولو خواهش نه کوی نه به د هغوی ځایَ د هغوی نه اخستې شی.اې نبیﷺ ته زما بندیګانوته اووایه چه زه ارحم الراحمین یم اوزما عذابونه هم ډیر سخت دی. هم د دې په شان آیاتونه نور هم تیرشوی دی. د دې نه مراد دا دې چه مؤمنانوله د امیدسره ویره هم ساتل پکار دی. حضور ﷺ خپل صحابه کرام له راغی اوهغوی په خنداباندې لیدوسره فرمائی جنت اودوزخ یاد کړئی . دې وخت کښې دا آیاتونه نازل شو. دا مرسل حدیث په ابن ابی حاتم کښې دې حضورﷺ د بنوشیبه په دروازه باندې صحابه کرامو ﷺ له راغی وائی زه خو تاسو په خندا وینم. دې ارشاد کولوسره واپس شو او د حطیم د خوانه په شاته قدمونو بیا مونږ له راغلو او وئی فرمائیل چه اوس زه روان ووم چه جبرائیل ﷺراغلو وئی فرمائیل چه الله تعالی فرمائی چه ته زما بندیګان نا امیده کوې؟ هغوی ته زما د غفور اورحیم کیدو اوزما د عذابونو المناك کیدو خبر ورکړه[3] یو بل حدیث کښې دی رسول اللهﷺ فرمائی که بندیګان د الله تعالی معافی معلومه کړی نود حرامو بچ کیدل به پریږدی اوکه د الله تعالی عذابونه ئی معلوم کړل نو خپل ځان به پخپله هلاك کړی. [4]

وَنَبِّئۡهُمۡ عَنۡ ضَيۡفِ اِبۡرٰهِيۡمَ ۞ اِذۡ دَخَلُوۡا عَلَيۡهِ فَقَالُوۡا سَلٰمًا ؕ

اوخبرکړه دویٔ دمیلمنو | دابراهیم علیه‌السلام نه | کله چې | ورننوتل هغوئ | په هغه باند | نواووئیل هغوئ | سلام دوی په تا

اودوئ ته د ابراهیم ﷺ د میلمنو قصه واوروه | څه وخت چې دوئ هغه ته ورغلل | نو دوئ سلام واچولو

قَالَ اِنَّا مِنۡكُمۡ وَجِلُوۡنَ ۞ قَالُوۡا لَا تَوۡجَلۡ اِنَّا

اووئیل هغه | بیشکه مونږه | ستاسو نه | یریدونکی یو | اووئیل هغوئ | مهٔ یریږه ته | بیشکه مونږه

(ابراهیمﷺ) اووئیل چې مونږ خو ستاسو نه ویریږو | دوئ اووئیل چې ته مه ویریږه | مونږ

نُبَشِّرُكَ بِغُلٰمٍ عَلِيۡمٍ ۞ قَالَ اَبَشَّرۡتُمُوۡنِىۡ عَلٰٓى اَنۡ

زیرې درکوؤ تاته | په هلك پوهه سره | اووئیل هغه | ایا زیرې راکوئ تاسو مالره | سره ددې چې

تا ته دیو هوښیار خوئې د پیداکیدو زیرې درکوو | ابراهیمﷺ اووئیل چې تاسو ما ته

---

[1] صحیح بخاری کتاب مناقب الانصار باب تزویج النبی ﷺ وفضلها:٣٨١٦، ٣٨٢٠ صحیح مسلم : ٢٤٣٢-٢٤٣٥، بیهقی: ٣٠٧/٧، المعجم الاوسط:٢٢٢١، المعجم الصغیر:١٩، مسندابی یعلی:٦٧٩٧.

[2] صحیح مسلم کتاب الجنة باب فی دوام نعیم اهل الجنة: ٢٨٣٧، ترمذی:٣٢٣٦، مسنداحمد:٣٨/٣، المعجم الصغیر:٢١٢، الترغیب والترهیب: ٥٧٦١، خو په بخاری او ترمذی کښې وان لکم ان تقیموا فلا تظعنوا ابدًا الفاظ نشته.

[3] الطبری:٣٩/١٤.

[4] الطبری:٣٩/١٤.

مَّسَّنِيَ	الْكِبَرُ	فَبِمَ	تُبَشِّرُوْنَ۝	قَالُوْا	بَشَّرْنٰكَ
رسيدلې دې ماته| بوډاوالي| نوپه کومه وجه | تاسو زيرې راکوئ| اووئيل هغوئ| چې زيرې درکومونږتاته					
په دې حال کښې زيرې راکوئ؟چې زه بوډا يم انود څه خبرې زيرې راکوئ | فرشتواووئيل چې مونږ د يوې					
بِالْحَقِّ	فَلَا تَكُنْ	مِّنَ الْقٰنِطِيْنَ۝	قَالَ	وَمَنْ يَّقْنَطُ	
په حقه سره | نومه کيږه ته | دنااميده خلقو نه | اووئيل ابراهيم عليه السلام | او څوک به نااميده کيږي					
رينښتيني خبرې زيرې درکوو؛نو ته نااميده کيږه مه|ابراهيم اووئيل چې د ګمراهانو نه سوا بل هيڅ					
مِنْ رَّحْمَةِ رَبِّهٖٓ	اِلَّا	الضَّآلُّوْنَ۝			
درحمت درب خپل نه | مګر | ګمراهه خلق					
څوک د خپل رب د رحمت نه نه نااميده کيږي |					

قوله تعالى:- اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلٰمٍ عَلِيْمٍ۝

حضرت ابراهيم عليه السلام ته دحضرت اسحاق عليه السلام زيرې :- لفظ(**ضيف**)په واحداو جمع دواړوکښې استعماليږي لکه ذوراوسفر دا فرښتې وې چه د ښانسته انسانانو په شکل کښې حضرت خليل الله عليه السلام له راغلي وې هغه سخې حلال کړو دهغه غوښه ئې وريته کړه اودميلمنو په وړاندې کيخوده.کله چه ئې اوکتل هغوى لاس نه وراوړې نو اوويريدلو او وئې فرمائيل چه ماته خوستاسو نه ويره لګي. فرښتو تسلي ورکړه چه ويريږه مه بيائې دحضرت اسحاق عليه السلام د کيدو زيرې ورکړو لکه چه په سورت هودکښې دى نو هغوى د خپل ځان او بى بى د زوړوالى عذرمخې ته کړو او خپله حيرانتيا لرې کولودپاره اووعده ثابتولود پاره ئې تپوس اوزړو چه په دې حال کښې به زمونږ بچې کيږي؟فرښتو په کلکو الفاظوسره وعده دوباره اوکړه اود نااميدئې نه د لرې کيدو تعليم ئې ورکړو نو هغوى د خپلې عقيدې ځرګندونه اوکړه چه زه نااميده نه يم يقين لرم زمارب د دې نه هم په لويو خبرو باندې قدرت کامله لرى.

قَالَ	فَمَا	خَطْبُكُمْ			
| بيا اووئيل ابراهيم عليه السلام | نورڅه دې| مطلب ستاسو					
|دا اووئيل ائې فرښتو تاسو څه دپاره راغلي يئ |					
اَيُّهَا الْمُرْسَلُوْنَ۝	قَالُوْٓا	اِنَّآ اُرْسِلْنَآ	اِلٰى قَوْمٍ مُّجْرِمِيْنَ۝	اِلَّآ	
اے رالیږلي شوو | اووئيل هغوئ| بيشکه راليږلي شوى يومونږه| قوم مجرم ته | مګرنه					
.......هغوى اووئيل چې مونږ د يو نافرمانه قوم طرفته راليږلي شوي يو | سوا					
اٰلَ لُوْطٍ	اِنَّا	لَمُنَجُّوْهُمْ	اَجْمَعِيْنَ۝	اِلَّا	امْرَاَتَهٗ
آل دلوط ته | بيشکه مونږه| خامخا بچ کونکى يومونږدهغوئ| تولو | بغيرا دښځې دهغه نه					
د لوط عليه السلام د کور والو نه مونږ به دوئ ټول بچ کړو | .... سوا د هغه د ښځې نه					
قَدَّرْنَآ	اِنَّهَا	لَمِنَ الْغٰبِرِيْنَ۝	فَلَمَّا	جَآءَ	
چې اندازه کړې ده مونږه | چې بيشکه هغه | دروستو پاتې کيدونکو نه دد | نوکله چې راغلل					
مونږ فيصله کړې ده چې هغه به په روستو پاتې کيدونکو خلقو کښې وى | کله چې					

آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ ۝ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُّنكَرُونَ ۝

آل دلوط علیه السلام ته| رالیږلی شوی استاذی| اوونیل لوط علیه السلام| بیشکه چی تاسو|یوقوم یئ| ناآشنا

فرشتي د لوط ﷺ کورنۍ ته راغلي | لوط ﷺ ورته اوویل چي تاسو خونا آشنا خلق ښکارېږئ

قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ ۝

اووئیل هغوئ| بلکه | راغلی یو مونږ تاته| په هغه سره| چی وو دوئ| په هغې کښی | چی شك به ئې کولو

فرشتو ورته اووئیل نه| بلکه مونږ خو درته هغه څیز راوړې دې چې دوئ به په کښې شک کولو

وَأَتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ۝ فَأَسْرِ

| او راغلی یو مونږ تاته | په حق سره | او بیشکه مونږه | خامخا رښتینی یو| نو بوځه

اومونږ تاته یوه حق خبره راوړې ده | .... اومونږ بالکل ریښتونی یو | .... نو د شپې

بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ اللَّيْلِ وَاتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ

کور والا خپل | په لږ حصه دشپې کښې | او ځه | روستو په هغوئ پسې | اونۀ دګوری واپس

په یوه حصه کښې خپل کور والا اوباسه | اوته هغوی پسې روستو ځه | او په تاسو کښې دې

مِنكُمْ أَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ۝ وَقَضَيْنَا

ستاسونه | هیڅوک | او ځئ | هغه ځای ته | چی تاسو ته حکم کیږی دهغې | او فیصله اورسوله مونږه

هیڅوک شاته نه ګوری | اود کوم ځائې حکم چې درته شوې دې | هلته لاړشئ | اومونږ هغه (لوط)

إِلَيْهِ ذَٰلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَٰؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُّصْبِحِينَ ۝

هغه ته ددې کار | چی بیشکه| جرړې| ددې خلقوا به پرې کړې کیږی| په صباصبا کښی|

ته د دې خبرې فیصله اولیږله | چې صبا راخیژی نو د دې خلقو به جرړې کټ کړې شوې وی |

قوله تعالی:- إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ۝

د لوط ﷺ په قوم باندې د الله تعالی د عذاب نازلیدل:- دابراهیم ﷺ نه چه کله ویره لاړه اوزیرې هم ورکړې شو نو بیائې د فرښتونه د هغوی د راتلود وجه تپوس اوکړو هغوی وئیل چه دلوطیانو کلی په هغوی باندې رالرولود پاره راغلې یوخودحضرت لوط ﷺ آل به بچ خلاصې بیاموموی اوپه دې آل کښې دهغه ښځه بچ کیدې نه شی هغه به قوم سره پاتې شی او په هلاکت کښې به هغوی سره هلاکیږی.

د فرښتو د هلکانو په شکل کښې راتلل:- دافرښتې د ښکلې ځوانانو هلکانو په شکل کښې حضرت لوط ﷺ له لاړې نوحضرت لوط ﷺ وئیل چه تاسوخو بالکل ناشنااوناپیژندګلوخلق ئې.نوفرښتو راز ښکاره کړو چه مونږ دالله تعالی عذاب راوړې دې کوم چه ستاقوم نه منلو اود کوم په راتلوکښې چه ئې شک شبه کوله. مونږ حق اوقطعی حکم راوړلې راغلې یواوفرښتې په حقه سره نازلیږی اومونږهم یو ریښتونې کوم خبرچه تاته درکوو هغه به کیږی چه تاسو به خلاصې بیاموموئې او ستادا کافر قوم به هلاک شی.

سفر کښې د کمزورو خیال ساتل:- حضرت لوط ﷺ ته فرښتې وانې چه د شپې څه حصه په تیریدو باندې ته خپل کسان ځان سره واخله لاړشه. پخپله ته د هغه ټولونه روستو ځه د پاره چه د هغوی په ښه شان سره خیال اوکړې شی. هم دا سنت د رسول الله ﷺ وو چه حضور ﷺ به د لښکر نه په آخرکښې تلو چه د

کمزورواو پرتوخلقو خیال اوساتلې شي. بیائی اوفرمائیل چه کله عذاب راشي اودهغوی چغې صورې واورې نو هغوی ته هیڅ کله هم مه ګوره هغوی هم په دغه عذاب کښې پریږده اوتاته د تلوحکم دې. لاړ شه لکه چه هغوی سره څوك ووچه هغوی ته نی لارخودله. مونږ د اول نه حضرت لوط ﷺ ته فرمائیلی وو چه د سحر په وخت کښې به داخلق ختم کړې شي لکه چه په دویم آیت کښې دی چه د هغوی د عذاب وخت سحردې چه ډیرزیات نیزدې دې. (۱)

وَجَآءَ اَهۡلُ الۡمَدِيۡنَةِ يَسۡتَبۡشِرُوۡنَ۝ قَالَ اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ ضَيۡفِىۡ

اوراغلل دښار خلق | چې زیری نی ورکول یو بل ته | اوونیل لوط بیشکه دا کسان | میلمانه زما دی

اود ښار خار خلق په خوشحالئ خوشحالئ راغلل | (لوط ﷺ) اووئیل دا خو زما میلمانه دی

فَلَا تَفۡضَحُوۡنِ۝ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخۡزُوۡنِ۝ قَالُوۡۤا اَوَلَمۡ نَنۡهَكَ

نوبې عزتي مهٔ کوئ زما | اواوریریږئ د الله نه | اومهٔ شرمنده کوئ ما | هغوئ اووئیل | ایانهٔ وې منع کړې مونږ ته

نو تاسو ما مه شرموئ | اود الله نه اوویریږئ | اوزما بې عزتي مه کوئ | هغوی اووئیل ایا مونږ ته د خلقو د

عَنِ الۡعٰلَمِيۡنَ۝ قَالَ هٰٓؤُلَآءِ بَنٰتِىۡۤ اِنۡ كُنۡتُمۡ فٰعِلِيۡنَ۝

دخلقو نه | اووئیل لوط علیه السلام | دا | لونړه زما دی | که یئ تاسو | کونکی

حمایت نه نه وې منع کړې | (لوط) اووئیل دا زمالونړه دی (دوئ واده کړئ) | که تاسو خامخاځه کول غواړئ

لَعَمۡرُكَ اِنَّهُمۡ لَفِىۡ سَكۡرَتِهِمۡ يَعۡمَهُوۡنَ۝

زمادې قسم وی په به ژوندستا ائے نبی | چې بیشکه هغوئ | خامخا په نشه خپله کښې | سرګردانه ګرزیدل

(ائې نبی ﷺ) ستا په ژوند مې دې قسم وی | چې هغوئ په خپله نشه کښې رانده کانړه شوی وو

فَاَخَذَتۡهُمُ الصَّيۡحَةُ مُشۡرِقِيۡنَ۝ فَجَعَلۡنَا عَالِيَهَا

نواونیول هغوئ لره | یوهیبتناك اواز | په وخت دنمر دختلو کښې | نوکړو مونږه | پورته طرف دهغې ښار

نو د نمر ختلو سره په هغوی باندې یوه هیبتناکه چغه راغله | بیامونږ ددې کلو پورته طرف لاندې

سَافِلَهَا وَاَمۡطَرۡنَا عَلَيۡهِمۡ حِجَارَةً مِّنۡ سِجِّيۡلٍ۝ اِنَّ

لاند طرف دهغې | اواووروول مونږه | په هغوئ باند | کانړی | چې جوړوؤ دپخې ختې نه | بیشکه

کړل | اومونږ په هغوی باندې د پخې ختې کانړی اووروول | .... یقینا په دې

فِىۡ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّلۡمُتَوَسِّمِيۡنَ۝ وَاِنَّهَا لَبِسَبِيۡلٍ

په دې واقعه کښې | ډیرې نښې دی | دپاره دپوهې دخاوندانو | اوبیشکه هغه کلې | پروت دی په لاره

کښې د غور او فکر کونکو دپاره نخښې دی | او بیشکه هغه (کلې) په نیغه اباده لاره باندې

مُّقِيۡمٍ۝ اِنَّ فِىۡ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّلۡمُؤۡمِنِيۡنَ۝

چلنده باند | بیشکه | په هغې کښې | خامخا نښه دعبرت ده | دپاره دمومنانو |

پراته دی | بیشکه په دې کښې دایماندارو دپاره نخښې دی

قوله تعالی:- وَجَآءَ اَهۡلُ الۡمَدِيۡنَةِ يَسۡتَبۡشِرُوۡنَ۝

---

(۱) ١١/هود:٨١.

د لوط ﷺ د قوم غیراخلاقي اوغیرفطري حالت:-کله چه قوم لوط ته معلومه شوه چه حضرت لوط ﷺ کره ښائسته خوانان میلمانه راغلي دي نوهغوی دخپلې بدې ارادې په پوره کولوکښې په خوشحالوسره راغله.دالله تعالی پیغمبر هغوی پوهه کول شروع کړه د الله تعالی نه اوویرېږئ زما د میلمنوپه وړاندې ما مه رسواکوئ دې وخت کښې حضرت لوط ﷺ ته پخپله هم معلومه نه وه چه دا فرښتې دي لکه څنګه چه په سورت هودکښې دي. دلته د هغې ذکر روستو دې اود فرښتو ښکاره کیدل اول ذکرشوي دی خو د دې نه ترتیب مقصود نه دې واو د ترتیب د پاره وی هم نه اوخاصکر په داسې ځائې کښې چرته چه د هغې خلاف دلیل موجود وی. لوط ﷺ هغوی‌ته وائی چه زما بې عزتی مه کوئ خو هغوی جواب ورکوی چه کله ستا دا خیال وو نو دوی تا خپل میلمانه ولې جوړکړل مونږ خو ته د دې نه منع کړې وې. بیا هغوی دوی نور هم پوهیولوسره اوفرمائیل چه ستاسو ښځې زما لونړه دي هغه د خواهش پوره کولو ځیزونه دی دا نه دی. د دې پوره بیان په ډیر وضاحت سره مونږ اول بیان کړې دې په دې وجه د بیا سردوباره کولوحاجت نشته. دا خلق په خپله مستئ کښې وو اوکومه قضااو عذاب چه د هغوی په سرونوباندې زوړندوو هغې نه غافل وو. د دې د پاره الله تعالی د خپل نبی ﷺ د عمر قسم خوری اود هغوی داحال بیانوی په دې کښې د نبی کریم ﷺ ډیرتکریم او عظمت دې. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه الله تعالی څومره مخلوق پیداکړې دې په هغې کښې دحضور ﷺ نه بزرګ بل څوک نشته.الله تعالی د حضور ﷺ دحیات مبارك نه علاوه د بل چا د حیات قسم نه دې خوړلې ﴿سکرة﴾نه مرادضلالت او ګمراهی ده هم په دې کښې هغوی لوبې کولې او په تردد کښې وو.

دَ قوم لوط دَتباهئ ذکر:-دنمرراختوپه وخت کښې دآسمان نه یوزړه درزونکې اوسینه شلونکې غرمبارآواز راغلو اودې سره د هغوی کلی پورته اوچت شو آسمان ته نیزدې اورسولې شو اود هغه ځائې نه راوغورزولې شو پاسنئ حصه لاندې اولاندینئ حصه پاس شوه اودې سره په هغوی باندې د آسمان نه کانړې راووریدل لکه چه د پخې خاورې ککړشوی کانړی (قوتکانړی) په سورت هودکښې د دې تفصیلی بیان شوې دې څوك چه هم د بصیرت بصارت نه کار واخلی اوګوری واوری سوچ اوکړی د هغوی د پاره خو په دې کلوکښې لوئ لوئ نښې موجود دی. داسې پاك او پرهیزګارخلق خو د ذره ذره ځیزونونه عبرت اونصیحت حاصلوی پنداخلی او په غورسره دا واقعات وینی او حقیقت عالم ته رسی. تامل او غور اوفکر کولوسره خپل حالت صحیح کوی

د مخلص مؤمن علامت:-ترمذی وغیره کښې حدیث دې رسول الله ﷺ فرمائی د مؤمن دعقل مندئ اود لرې نظر ساتلو لحاظ اوساته هغوی د الله تعالی په نور سره ګوری[1]بیا هغوی هم دا آیت تلاوت کړو. په یوبل حدیث کښې دی هغوی د الله تعالی په نور اود هغه په توفیق سره ګوری.[2]بل حدیث کښې دی د الله تعالیٰ بندیګان خلق د هغوی د نښونه پیژنی[3]دا کلی په عام لارکښې موجود دی په کومو چه ظاهری او باطنی عذاب راغلو اولتهٔ ئی کړل کانړې ئی اوخوړل اودعذاب نښه جوړشو اوس یوخراب او مرداره غوندې ډنډ جوړشوې دې تاسو شپه ورځ په هغې باندې ځئ راځئ عجیبه ده چه بیا هم عقل مندئ نه کارنه اخلئ.غرض صفا واضحه د تلوراتلوپه لار باندې دا اولته کړې شوې کلې پراته دی. دا هم معنی کړې شوې ده چه هغه په کتاب مبین کښې دی خودا معنی څه ډیره ښه نه لګی.والله اعلم. په الله تعالی اود هغه په رسول ﷺ باندې د ایمان راوړونکوډپاره دا یوکولاو دلیل او ښکاره نښې دی چه

---

[1] ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الحجر: ٣١٢٧۔

[2] الطبری:١٢٢/١٧، حلیة الاولیاء:١١٨/٦۔

[3] الطبری:١٢١/١٧،مجمع الزوائد: ٢٦٨/١٠، المعجم الاوسط:٢٩٥٦، مسندالشهاب:١٠٠٥.

څنګه الله تعالی خپل منونکي خلاصوي او خپل دښمنان غرق کوي.

وَإِن كَانَ أَصْحَٰبُ الْأَيْكَةِ لَظَٰلِمِينَ ۝ فَانتَقَمْنَا مِنْهُمْ

او بیشکه چې وو | خاوندان دایکې | خامخا ظالمان | نو بدله واغستله مونږه | دهغوئ نه

اود بڼرو اوسیدونکي (قوم دشعیب ؑ) ډیر ظالمان وو | نومونږ د هغوی نه انتقام واخستل

وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُّبِينٍ ۝ وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَٰبُ الْحِجْرِ

او بیشکه علاقې ددواړو | په لاره | ښکاره کښې دی | او دروغ ګڼرلې دی | اوسیدونکو دحجر

اودا دواړه (هلاک شوی) کلی په لویه لار پراته دی | اودحجر اوسیدونکو خلقو پیغمبران

الْمُرْسَلِينَ ۝ وَءَاتَيْنَٰهُمْ ءَايَٰتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ۝

رسولانو لره | او ورکړل مونږه هغوئ ته | نښې خپلې | نو وو هغوئ | دهغې نه | مخ اړونکي

دروغژن ګڼرلی وو | اومونږ هغوی ته خپلې نخښې ورکړې | خوهغوی ترې مخونه اړوونکې وو

وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا ءَامِنِينَ ۝ فَأَخَذَتْهُمُ

اووو هغوئ | چې کنستل به ئې | دغرونو نه | کورونو | په امن کښې وو | نو اونیول هغوئ لره

اوهغوی به په غرونو کښې کورونه تراشل | او هغوی بې غمه وو | .... نو په هغوی باندې

الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ۝ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا

یوهیبتناك آواز | په وخت دصبا کښې | نودفع نه کړوعذاب | دهغوئ نه | هغې کارونو | چې وو هغوئ

د سحر په وخت کښې یوه چغه اوشوه | نو هغوی چې څه کړي وو هغه ئې هیڅ په کار

يَكْسِبُونَ ۝

چې کول به ئې |

رانغلل |

قوله تعالی:- وَإِن كَانَ أَصْحَٰبُ الْأَيْكَةِ لَظَٰلِمِينَ

دَ قوم شعیب ؑ انجام:- داصحاب ایکه نه مراد د حضرت شعیب ؑ قوم دې.ایکه وائی د ونو جنګنی ته.دهغوی ظلم دشرك اوکفر نه علاوه ډاکې اوناپ تول کښې کمې هم وو دهغوی کلی لوطیانو سره نیزدې وو اود هغوی زمانه هم هغوی سره بالکل نیزدې وه په دوی باندې هم د دوی د شیطانو په وجه د الله تعالی عذاب راغلودادواړه کلی په عام غټو لاروکښې وو.حضرت شعیب ؑ خپل قوم په ویرولو سره اوفرمائیل چه د لوط ؑ قوم تاسو نه څه لرې نه وو. ([1])

وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَٰبُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ

دَ ثمودیانوالمناك انجام:- دحجروالانه مرادثمودیان دی کومو چه خپل نبی حضرت صالح ؑ دروغژن ګنړلې وواودابنکاره خبره ده چه دیونبی دروغ ګنړل لکه دټولوانبیاءکرامونه انکاردې.بدې وجه اوفرمائیلې شوچه هغوی نبیان دروغژن اوګنړل هغوی له داسې معجزې راغلې په کوموسره چه د

---

[1] ١١/هود:٨٩.

حضرت صالح ﷺ صداقت په هغوی ښکاره شو لکه د یوسخت کانړي نه د اوښې زاوتل چه هم د هغوی په ښارونوکښې څریدله اویوه ورځ به هغې اوبه څکلې او یوه ورځ د قوم څناورو.خو بیا هم دا خلق نافرمانه وواو هغه اوښه ئې اووژله هغه وخت حضرت صالح ﷺ اوفرمائیل بس اوس به په دریو ورځو کښې دننه دننه په تاسو د الله تعالی قهر نازلیږی دا بالکل رښتونې وعده ده اوانل عذاب دې. دې خلقودالله تعالی په لارخودلو سره هم په خپل ړوندتوب ترجیح ورکړه.دې خلقویه صرف دخپل طاقت دښکاره کولود پاره اود ریاکارئی کولو د پاره په کبر او لوئی سره په غرونوکښې کورونه جوړول. د څه ویرې یا ضرورت د پاره دا نه وو.

په هلاک شوؤ قومونو باندې په ژړا تیریدل پکار دی:- کله چه رسول الله ﷺ جنګ تبوك له تلو نو په لار کښې داکورونه اوکتل نو حضورﷺ په سرباندې کپړا واچوله او سورلی تیزه کړه او خپلو ملګرو ته ئې اوفرمائیل په چا چه عذاب راغلې دې د هغوی په کلوباندې په ژړاسره تیریږئ که ژړا نه درځي نو د ژړا شکل جوړکړئ اوتیرشئ داسې نه چه هم ددې عذابونو تاسو هم ښکار شئ.[1] آخر په څلورمه ورځ سحر په هغوی باندې د الله تعالی عذاب د یو چغې په شکل کښې راغلو هغه وخت د هغوی ګټې هیڅ په کار رانغلې دکومو فصلونو او میوو دحفاظت د پاره اود هغې د زیاتولود پاره د اوښې اوبه څکل نه خوښولوسره هغه قتل کړې وه هغه ټول نن بې فائدې ثابت شو اود رب امر خپل کار اوکړو.

وَمَا خَلَقْنَا	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضَ	وَمَا	بَيْنَهُمَآ
اونه دی پیداکړی مونږ	آسمانونه	اوزمکه	اوهغه څه	چې په منځ ددې دواړوکښې دی

اومونږ آسمانونه او زمکه او د دې دواړو په مینځ کښې چې څه دی بې کاره

اِلَّا بِالْحَقِّ ط	وَاِنَّ	السَّاعَةَ	لَاٰتِيَةٌ	فَاصْفَحِ	الصَّفْحَ	الْجَمِيْلَ ﴿٨٥﴾
مګر په حقه	او بیشکه	وخت دفیصلې	خامخاراتلونکې دی	نوڅنګ کوه	څنګ	ښکلې

نه دی پیدا کړی | اوبیشکه قیامت خامخا راتلونکې دې | نو ته په ښکلې طریقه د دوئ نه ډډه اوکړه

اِنَّ رَبَّكَ	هُوَ	الْخَلّٰقُ	الْعَلِيْمُ ﴿٨٦﴾
بیشکه | رب ستا	هم هغه	ښه پیدا کونکې دې	او پوهه دې

بیشکه ستا رب د هر څیز خالق دې | په هرڅیز پوهه دې |

قوله تعالی:- فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيْلَ﴿﴾

دمشرکانونه د سترګو پټولوحکم:- الله تعالی ټول مخلوق په عدل سره جوړکړې دې. قیامت راتلونکې دې. بدو ته به بده او نیکانوته به نیکې بدلې ملاویدونکې دی.مخلوق په باطل سره نه دې پیداکړې شوې داسې د کافرانوګمان دې اود کافرانو دپاره ویل او دوزخ دې. بل آیت کښې دی آیا تاسو داګڼړئ چه مونږ تاسو بې کاره پیداکړې ئې اوتاسو به زمونږ طرف ته واپس نه راګرځئ. اوچت دې الله او مالك د حق دې د چا نه بغیرچه بل څوك د عبادت لائق نشته اود عرش کریم مالك هم هغه دې.[2]

داحکم دجهاد دحکم نه مخکښې وو:- بیا خپل نبیﷺ ته حکم ورکوی چه د مشرکانونه سترګې پټې کړه د هغوی تکلیف او دروغ کنټرل او بده وینا برداشت کړه لکه چه په بل آیت کښې دی دوی نه سترګې پټې

---

[1] صحیح بخاری، کتاب المغازی، باب نزول النبیﷺ الحجر:٤٤١٩، صحیح مسلم: ٢٩٨٠، مسند حمیدی:٦٥٣، بیهقی: ٤٥١/٢، السنن الکبری للنسائی:١١٢٧٤، ابن حبان: ٦٢٠٠، المعجم الکبیر:١٣٥٤، مصنف عبدالرزاق: ١٦٢٥، احمد:٥٨/٢، مسند عبدبن حمید:٧٩٨

[2] ٢٣/المؤمنون:١١٥-١١٦.

کړه او سلام ورته اووایه دوی ته به اوس معلومه شي(¹) داحکم د جهاد د حکم نه وړاندې وو دا ایت مکي دې او جهاد پس د هجرت نه مقرر او شروع شوې دې. ستا رب خالق دې اوخالق د وژلونه پس هم په پیداکولوباندې قادردې هغه د یوڅیز باربار پیداکول ستړې کولې نه شي. ذرې کومې چه خورې شي هغه راجمع کول او په هغې کښې ساه‌اچولې شي. لکه چه ارشاددې ﴿أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ﴾ (²) د آسمان او زمکې خالق ولې د دې په شان دپیداکولوقدرت نه لرې؟بې شکه هغه پیداکونکې او علم والا دې. هغه چه کله د یوڅیز د کولواراده کوی نوهغې ته د کیدلو حکم فرمائی بس هغه کیږي. پاك ذات دې د هغه الله تعالی د چا په لاس کښې چه د هرڅیز ملکیت دې اوهم د هغه طرف ته به تاسو ټول ورواپس کولې شئ.

سَبْعًا	وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ	
اووه	او درکړې دی مونږ تاته	
	اومونږ تاته داسې اووۀ	

عَيْنَيْكَ	لَا تَمُدَّنَّ	الْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾	وَالْقُرْآنَ	مِنَ الْمَثَانِي
سترګې خپلې	مۀ اوږد وه	چی لویٔ دې	او درکړې مو دې قرآن	دبار بار لوستونکو آیتونونه
ته خپلې سترګې	اولوئې قرآن (مو درکړې دې)		چې دوه دوه ځله لوستلې شي	ایتونه درکړی دی

وَلَا تَحْزَنْ	مِّنْهُمْ	أَزْوَاجًا	بِهِ	مَتَّعْنَا	إِلَىٰ مَا
اوخفګان مۀ کوه	ددویٔ نه	مختلف قسم خلقوله	په هغې سره	چی نفع ورکړې ده مونږه	هغه سامان ته
	تۀ ورکړی دی	کافارنو مختلفوقسمونو	کوم چې مونږ د دې	پسې مه پورته کوه	په هغه څیزونو

لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾	جَنَاحَكَ	وَاخْفِضْ	عَلَيْهِمْ
دپاره دمومنانو	وزر خپل	اوښکته کړه	په هغویٔ باند
	اود ایماندارو سره نرمی کوه		اوددویٔ په باره کښې غم مکوه

قوله تعالی:- ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ﴾

سبع مثانی نه څه مراد دی:- اې نبی مونږ چه د قرآن پاك په شان عظیم اولازوال دولت تاته درنصیب کړو نوتاله نه دی په کارچه ته دکافرانو دنیاوی مال اوسامان ته شان اوشوکت ته دحسرت په نظر اوګورې. داټول خو فانی دی اوصرف د هغوی د ازمیښت د پاره د یوڅوورځود پاره هغوی ته ورکړې شوی دی او دې سره د هغوی ایمان نه راوړوباندې تاله خفګان او افسوس هیڅ ضرورت نشته. اوتاله پکار دی چه په نرمئی سره په اخلاقو سره عاجزئی او میلمه دوستئی سره مؤمنانوسره مخامخ کیږې.لکه چه ارشاد دې ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ﴾(³) خلقو تاسوله هم ستاسو نه یورسول راغلې دې په چا باندې چه ستاسو تکلیف ډیرګران پریوځی ستاسو دښیګړې د زړه نه خواهش کوی چه په مسلمانانوباندې په اوچته درجه شفیق او مهربان دې.

(¹) ٤٣/الزخرف:٨٩.
(²) ٣٦/یٰس:٨١.
(³) ٩/التوبه:١٢٨.

د سبع مثاني متعلق مختلف اقوال:- د سبع مثاني په نسبت يوقول دا دې چه دې نه مراد د قرآن كريم د شروع اووه سورتونه دي.بقره، آلعمران، نساء، مائده، انعام، اعراف او يونس[1] دا ځكه چه په دې سورتونوكښې د فرائضو اوحدودو دقصواو احكامو په خاص طريق باندې بيان دې. دغه شان مثالونه خبرونه عبرتونه هم زيات دي.بعضود سورت اعراف پورې شپږ سورتونه شميرلي او اووم سورت ئې انفال اوبراءت خودلې دهغوی په نيزد دا دواړه سورتونه يوځائ يوسورت دې.د ابن عباس ﷺ قول دې چه صرف حضرت موسى ﷺ ته د دې نه دوه سورتونه ملاوشوې وو باقي يونبي ته بغير زمونږ د نبي كريم ﷺ داسورتونه نه دي ملاو. يوقول دادې چه اول حضرت موسى ﷺ ته شپږ ملاوشوې ووخوچه كله تختئی راګذاركړې نو دوه ترې اوچت كړې شو او څلور پاتې شو.يو قول دې د قرآن عظيم نه هم دا مراد دې. زياد ﷫ وائی ماتاته اووه اجزاء دركړې دي. حكم، منع، بشارت، ويره او مثالونه. د نعمتونو شمير او قرآني خبرونه دويم قول دا دې چه د سبع مثاني نه مراد سورت فاتحه ده د كوم چه اووه آياتونه دي دا اووه آياتونه د ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ﴾ سره دي. دې سره الله تعالى ته مخصوص كړې ئې دا د كتاب شروع ده او په هريوركعت كښې ونيلې شي كه فرض مونځ وي اوكه نفل. ابن جرير ﷫ هم دا قول خوښوی. اوپه دې باره كښې كوم احاديث نقل دي د هغې نه په دې باندې استدلال كوی. مونږ هغه ټول احاديث د فضائل سورت فاتحه په بيان كښې خپل ددې تفسير په شروع كښې ليكلي دي. فالحمد لله. امام بخاري ﷫ په دې ځائ كښې دوه احاديث نقل كړې دي يو كښې ابوسعيدبن معلى ﷜ فرمائي چه ما مونځ كولوحضور ﷺ تشريف راوړزه ئې راوغوښتم خو زه د حضور ﷺ خواته رانغلم مونځ مې ختم كړو راغلم حضور ﷺ تپوس اوكړو چه هغه وخت ولې رانغلې؟ ما ونيل يارسول الله ﷺ ما مونځ كولو نوحضور ﷺ اوفرمائيلو چه ولې دالله تعالى دافرمان نه دې ﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اسْتَجِيْبُوْا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُوْلِ اِذَا دَعَاكُمْ﴾[2] يعني اې د ايماندارود الله اودهغه د رسول ﷺ خبره منئ كله هم چه هغه تاسو راوبلي واوره اوس زه تاته دجمات د وتلونه وړاندې وړاندې د قرآن كريم يو ډير لوئ سورت ښايم. لږ ساعت كښې چه كله حضور ﷺ تشريف يوړو نومادهغوی وعده ورياده كړه نو حضور ﷺ اوفرمائيل هغه سورت ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ﴾ فاتحه دې هم دا سبع مثاني او هم دغه لوئ قرآن دې كوم چه ما دركړو[3] په دويم حديث كښې دحضور ﷺ فرمان دې چه ام القرآن يعني سورت فاتحه سبع مثاني او قرآن عظيم دې.[4] صفاثابت شوه چه سبع مثاني نه پس اود عظيم قرآن نه مراد سورت فاتحه ده.

دې كښې بل قول دې چې مراد ترې ټول قران پاك دې:- خودا هم خيال ساتل پكار دی چه دې نه علاوه نور هم دا دی دهغې خلاف داحديثونه نه دی او پدې كښې هم دا حقيقت موندلې شي لكه څنګه چه د پوره قرآن كريم وصف هم ددې خلاف نه دې لكه چه ارشاد دې ﴿اَللّٰهُ نَزَّلَ اَحْسَنَ الْحَدِيْثِ كِتٰبًا مُّتَشَابِهًا مَّثَانِيَ﴾[5] نو په دې آيت كښې ټول قرآن ته سبع مثاني ونيلې شوې دې او متشابه هم نو هغه په يوشان باندې مثاني دې او بل شان سره متشابه. او قرآن عظيم هم دا دې لكه چه د دې روايت نه ثابت دی. د حضور ﷺ نه سوال اوشوچه په تقوى باندې د كوم جمات بنياد دې هغه كوم يودې؟ نو حضور ﷺ د خپل جمات طرف ته اشاره اوكړه[6] دا هم ثابت دی چه دا آيت د مسجد قبا باره كښې نازل شوې دې. نو قاعده دا ده د

---

[1] حاكم: ٢/٣٥٥،.
[2] ٨/الانفال: ٢٤.
[3] صحيح بخارى كتاب التفسير باب ماجاء فى فاتحة الكتاب: ٤٤٧٤.
[4] صحيح بخارى كتاب التفسير باب قوله ﴿ولقد اتينك سبعا من المثانى والقرآن العظيم﴾ ٤٧٠٤، شعب الايمان: ٢٣٥٢.
[5] ٣٩/الزمر: ٢٣.
[6] صحيح مسلم كتاب الحج باب بيان المسجد الذى اسس على التقوى هومسجد النبى ﷺ بالمدينة: ١٣٩٨.

يو څيز ذكر دبل څيز نه انكار نه دي خو چه هغه هم د غه صفت لري. والله اعلم. نوتاله د هغوی د ظاهري شان اوشوكت نه بې پرواه اوسيدل پكار دي.
هم د دې فرمان په وجه امام ابن عيينه رحمه الله يو صحيح حديث په كوم كښې چه حضورﷺ فرمائيلي دي چه هغه زمونږ نه نه دې چه قرآن سره تغني نه كوي.(١)دا تفسيرليكي چه قرآن واخستلو اود دې نه د ماسوانه څوك لاس وانخلي بې پرواه نه شي هغه مسلمان نه دې.داتفسيربالكل صحيح دې خو د دې حديث نه دا مقصود نه دې دحديث صحيح مقصد زمونږ د دې تفسيرپه شروع كښې مونږ بيان كړې دې.ابن ابی حاتم كښې دي حضورﷺ كره يوځل ميلمانه راغله د حضورﷺ په كوركښې هيڅ هم نه وو. حضورﷺ د يو يهودي نه درجب په وعده اوړه قرض واخستل خوهغه ونيل چه بغيرد څه څيز ګانړه كولوزه نه دركوم. دغه وخت حضورﷺ اوفرمائيل والله زه د آسمان والا كښې امين يم اود زمكې والا كښې هم كه ده ماته قرض راكړې وې يائي زما په لاس خرڅ كړې وې نو ما به ضرور اداكول. نو آيت ﴿لاتمدن﴾ نازل شو(٢) نولكه چه د حضورﷺ زړه ساتنه اوكړې شوه.ابن عباس رضي الله عنه فرمائي انسان له منع دي چه دچامال او سامان ته دحسرت په نظر سره اوګوري.دا كوم چه فرمائي د دوی خلقو ته چه كومه فائده مونږ وركړې ده د دې نه مراد د كافرانو مالداران خلق دي.

وَقُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ
اووايه چې بيشكه زهٔ | هم زهٔ | يرونكې يم |
| اودا اووايه چې زه ښكاره
الْمُبِينُ ﴿٨٩﴾ كَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ ﴿٩٠﴾ الَّذِينَ
ښكاره | لكه څنګه | چې نازل كړې وؤ مونږه | په ډله بازو باندې | هغه
ويرونكې يم | لكه څنګه چې مونږ په هغه قسم خوړونكو باندې عذاب نازل كړو چا چې
جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ ﴿٩١﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ
چې جوړكړو هغوئ | قران | ټوټې ټوټې | نوقسم دې په رب ستا | چې خامخابه تپوس كوومونږه دهغوئ له
قران ټكړې ټكړې كړو | ....زما دې ستا په رب قسم وی | چې مونږ به د ټولونه
أَجْمَعِينَ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾
دټولو نه | دهغه عملونو | چې وو هغوئ | چې كول به ئې |
دهغه كارونو په باره كښې پښتنه كوو كوم چې دوئ كول |

قوله تعالى:-لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ
د قيامت په ورځ د انكاركونكونه سوال كولې شي:-حكم كيږي چه اې پيغمبرﷺ! اعلان اوكړه چه زه ټول خلق دالله تعالى د عذاب نه صفاويرونكې يم. يادساتئ زما تكذيب كونكي به د وړانديئو په شان د پيغمبرانوتكذيب كونكي د الله تعالى دعذاب ښكاركيږي.
د ﴿مُقْتَسِمِينَ﴾ مختلف معني:- ﴿مُقْتَسِمِينَ﴾نه مرادقسمونه خوړونكي دي چه دې خلقودالله تعالى قسمونه خوړلي اووعده ئې اوكړه چه شپه په شپه به مونږ صالح عليه السلام اود هغه كورنې قتل كړو.دغه شان په قرآن

(١) صحيح بخاري كتاب التوحيد باب قول تعالى ﴿واسروا قولكم اواجهروابه.... الخ﴾٧٥٢٧،ابوداود:١٤٦٩،ابن حبان: ١٢٠، حاكم: ٥٦٩/١،احمد:١٧٥/١، مسندالشهاب:١١٩٢.
(٢) المعجم الكبير:٩٧٩ مسندالبزار: ٣٨٤٣، مجمع الزوائد: ١٢٦/٤.

کښې دي چه هغوی به قسمونه خوړل او وئیل به ئې مړی به بیا نه راژوندي کیږي([1])یوبل ځائ د هغوی ددې قسمونو ذکردې چه مسلمانانو ته کله هم څه رحمت نه شي ملاویدلې([2])غرض دا چه کوم څیز به ئې نه منلوبه هغې باندې قسم خوړل دهغوی عادت وو په دې وجه هغوی ته ﴿مُقْتَسِمِينَ﴾ اوونیلې شو.

درسول کریم صلی الله علیه وسلم د هدایت مثال:- بخاری اومسلم کښې رسول الله ﷺ فرمائی زما اود دې هدایت مثال کوم چه راکولوسره الله تعالی زه رالیګلې یم د هغه سړی په شان دې چه خپل قوم له راشي اووائي خلقو ما د دښمن لښکر په خپلو سترګو لیدلې دې ګورئ هوښیار اوسیږئی د بچ کیدلو او نه هلاکیدلوسامان اوکړئی اوس څه خلق دهغه خبره منی اوپه دې مهلت کښې روانیږی اود دښمن د پنجې نه بچ کیږی خوبعضې خلق هغه دروغ ګڼړی اوهم هلته په بې فکرئی کښې پراته وی چه ناڅاپی د دښمن یولښکر راورسی او راګیرولوسره هغوی قتل کړی. نودا مثال زما د منونکو اونه منونکو دې. ([3]) دې خلقودالله تعالی کتابونه کوم چه دوی ته نازل شوې وویانړې پانړې کړل کومه مسئله ئې چه زړه غوښتله وئې منله اودکوم نه چه ئې زړه اوویریدلو پریخوده. صحیح بخاری کښې دحضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه دې نه مراد اهل کتاب دی چه د کتاب بعضې حصې منی([4]) اوفرمائی چه دې نه مرادیهوداونصاری دی([5])اوبعضې به ئې نه منلې اودا هم روایت دې چه دې نه د کفارودکتاب الله په نسبت دا وئیل چه داجادودې داکهانت دې دا دوړاندینو قصې دی ددې لوستونکې جادوګر دې مجنون دې کاهن دې وغیره.

دینه مراد د قریشو سرداران هم دی او ددوئ مشوره هم:-سیرت ابن اسحاق کښې دی چه ولیدبن مغیره سره د قریشو سرداران راجمع شو د حج موسم نیزدې وو اوداسړې په هغوی کښې ډیرشریف اود رائې خاوند ګڼړلې شو.ده دې ټولوته اووئیل ګورئی دحج موسم دې د لرې لرې نه ټول عرب راجمع کیږی او تاسو ګورئی چه ستاسو دې ملګری یوشور ساز کړې دې نود ده په نسبت د بهرخلقو ته څه وئیېل پکاردی دا اوښائې او په یوه خبره باندې اجماع او غونډه اوکړئی چه ټول هم هغه خبره کوو چرته داسې نه وی چه څوك څه وائی او څوك څه دې سره خو به ستاسو اعتبار پاسی او هغه پردیسی خلق به تاسو دروغ ګڼړی. هغوی وئیل چه اې ابوعبدالشمس هم ته یوه داسې خبره اوتړه هغه وئیل اول خو تاسو اووائې چه ماته د غوراوسوچ کولو موقعه ملاوشی هغوی وئیل چه بیازمونږ په رائې کښې خوچه هرسړې ده ته کاهن وائی هغه وئیل داخودواقعه خلاف دی نو خلقو وئیل چه بیا مجنون وئیل خو بالکل صحیح دی هغه وئیل دا هم غلط دی دوئ وئیل ښه ده شاعرهغه جواب ورکړو چه هغه شعر پیژنی نه نو وئیل ښه ده بیا ورته جادوګر وایو. هغه وئیل چه د ده جادو سره هم څه تعلق نشته. هغه وئیل واورئی د ده په وینا کښې عجیبه خوږوالي دې اود دې خبرو نه چه کومه هم وائی دنیا پوهیږی چه صرف غلط او سپین دروغ دی نو هیڅ خبره نه جوړیږی خو څه وئیل ضروری دی. وئیل ښه ده ټول ده ته جادوګر وائې. په دې امر باندې دا ټولې برخاست شو اوهم د دې ذکر په دې آیاتونو کښې دې.

د الله تعالی سوال د بنده نه په قیامت کښې:-دهغوی د عملونو سوال به دهغوی رب دهغوی نه خامخا کوی یعنی دکلمه لااله الا الله([6])ابن مسعودﷺ فرمائی چه دهغه الله تعالی قسم د چانه بغیرچه بل څوك

---

[1]) ١٦/النحل:٣٨.

[2]) ٧/الاعراف:٤٩.

[3]) صحیح بخاری کتاب الاعتصام باب قول النبیﷺ بعثت بجوامع الکلم:٧٢٧٢، ٦٤٧٢ صحیح مسلم: ٢٢٨٣، مسندابی یعلی:٧٣١٠.

[4]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الحجر باب قوله عزوجل ﴿الذین جعلوا القران عضین﴾: ٤٧٠٥.

[5]) صحیح بخاری حواله سابق:٤٧٠٦.

[6]) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الحجر:٣١٢٦،

معبود نشته چه په تاسو کښې به هریوسړې د قیامت په ورځ ځان له ځان له د الله تعالی په وړاندې پیش کیږي.ځنګه چه هریوسړې د ځلوارلسمې سپوږمئی ځان ځان له ګوري الله تعالی فرمائی انسانه ته مانه مغرورشوې ځنګه وې تاپخپل علم باندې ترکومې پورې عمل کړې تازمارسولانوله څه جواب ورکړې؟
ابوالعالیه رحمه الله فرمائی د دوو څیزونو سوال به د هریونه کولې شي معبود دې څوك جوړکړې وو اود رسول الله ﷺ دې منلی وو که نه؟ ابن عیینه رحمه الله فرمائی د عمل او مال سوال به وي. حضرت معاذ رضی الله عنه ته رسول الله ﷺ اوفرمائیل اې معاذ د انسان نه به د قیامت په ورځ د هریوعمل تپوس کولې شي تردې چه د هغه د سترګې د رانجو اود لاس اخلې شوې خاورې باره کښې هم د ده نه سوال کیږي. ګوره معاذ داسې نه وي چه د قیامت په ورځ د الله تعالی د نعمتونوباره کښې ته د کمي والا پاتې نه شې.[1]

یوسوال اودهغې جواب:-په دې آیت کښې خودی چه د هریونه به د هغه د عمل باره کښې سوال کولې شي اود سورت رحمن په آیت کښې دی ﴿فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُسْأَلُ عَن ذَنبِهِ إِنسٌ وَلَا جَانٌّ﴾[2]په هغه ورځ به د یوانسان یا پیرې نه دهغه دګناه سوال نه کیږي په دې دواړو آیاتونوکښې د ابن عباس رضی الله عنه د قول مطابق دا تطبیق دې دا سوال به نه کیږي چه تا دا عمل کړې؟بلکه دا سوال به کیږي چه ولې دې کړې.

فَاصْدَعْ بِمَا
نو په ښکاره اووایه اے نبي | هغه
.............نوتاته چې دکوم کار |

تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ۝٩٤ إِنَّا كَفَيْنَاكَ
چې حکم کیږي تاته دهغې | او مخ اوګرځوه | دمشرکانو نه | بیشکه مونږه کافي یو ستادطرفنه
حکم شوې دې هغه ښکاره باره اووره | او دمشرکانو پرواه مکوه | مونږ ستادپاره د ټوقوکونکو په مقابله

الْمُسْتَهْزِئِينَ ۝٩٥ الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ ۚ فَسَوْفَ
ټوقو کونکو خلقو لره | هغه خلق | چې جوړوي | دالله سره | معبود بل | نو ډیر زربه
کښې کافي یو | اوکوم کسان چې د الله ﷻ سره نور معبودان جوړوي | ....نو ډیر زر به

يَعْلَمُونَ ۝٩٦ وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا
پته اولږي دوئ ته | او معلوم دی مونږ ته | چې بیشکه تهٔ چې نې | تنګیږي | سینه ستا | په هغه خبرو
ورته معلومه شی | اومونږ ښه پوهیږو چې ددوئ په ویناګانو باندې ستا زړه

يَقُولُونَ ۝٩٧ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُن مِّنَ السَّاجِدِينَ ۝٩٨
چې وائي نې هغوئ | نو تسبیح وایه | سره دحمد | درب ستا | اوشه | دسجده کونکونه
تنګیږي | نو ته د خپل رب تعریف سره پاکي بیانوه | او سجده کونکو خلقو کښې شامل شه

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ۝٩٩
اوبندګی کوه | درب خپل | دهغې وخته پورې | چې راشي تاته | هغه وخت چې دهغې راتلل یقیني دی
اوتر یقین (مرګه) پورې د خپل رب عبادت کوه

---

[1] ابن ابی حاتم: ۹/۷۳.،
[2] ۵۵/الرحمن:۳۹.

قوله تعالى:- اِنَّا كَفَيْنٰكَ الْمُسْتَهْزِءِيْنَ

په رسول الله ﷺ د ټوقو كوونكو عبرتناك انجام:-حكم كولې شي چه اې پيغمبر ﷺ ته د الله تعالى خبرې خلقوته صفاصفا او بې ويرې اورسوه مه د چالحاظ ساته اومه د چا نه ويرېږه د مشركانويه وړاندې توحيد بالكل ښكاره بيان كړه. پخپله عمل كولوسره هم نوروته اورسوه. په مانځه كښې قرآن پاك په اوچت آواز سره تلاوت كوه. د دې آيت د نازليدلونه وړاندې به حضور ﷺ پټ تبليغ كولو خود دې نه پس حضور ﷺ اود هغه صحابه كرامو ز په كولاوتوګه د دين اشاعت شروع كړو. دا ټوقې مسخرې كونكې مونږ ته پريږده مونږ به پخپله دوى سره اوګورو ته د خپل تبليغ په كار كښې كوتاهى مه كوه. دوى خو غواړې چه ستادطرف نه لږه شان سستي اووينى نوهم پخپله به لاس راكاږي.ته دوى نه بيخى مه ويريږه. الله تعالى ستا حافظ اوناصر دې هغه به تا ددوى د شر نه بچ كړي لكه چه بل ځائ ارشاد دې اې رسول ﷺ كوم چه ستا طرف ته رانازل كړې شوى دى ته هغه اورسوه كه چرته تا داسې اونه كړل نو تا د خپل رب رسالت اونه رسولو.

الله تعالى به پخپله دخلقو د بدونه تا بچ كړي.(¹) يوه ورځ حضور ﷺ په لار روان وو نو بعضې مشركانو هغوى اوچيرل هم هغه وخت حضرت جبرائيل ﷺ راغلو او هغوى ئې اووهل په كومو سره چه د هغوى په بدنونو كښې داسې اوشولكه چه په نيزه ئې زخمى كړې وى او هم په دې سره هغوى مړه شو. اودا خلق دمشراكانو لوئ لوئ مشران وو د ډير عمر وو اوډير شريفان به ګڼړلې شو دبنواسدد قبيلې نه خو اسودبن عبدالمطلب ابوزمعه دا دحضور ﷺ ډير لوئ دښمن وو تكليفونه به ئې وركول او ټوقې به ئې وريورې كولې حضور ﷺ ده نه تنګ راغلې وو اودده دپاره ئې بددعاهم كړې وه چه اې الله دې ړوند كړې او بې اولاده ئې كړې د بنى زهره نه اسود ووااود بنى مخزوم نه وليد وو او د بنى سهم نه عاص بن وائل وو اود بنى خزاعه نه حارث وو. دا خلق به هروخت د حضور ﷺ تكليف رسولوكښې اخته وو اوخلق به ئې د حضور ﷺ خلاف راپاسول اوچه كوم تكليف به د هغوى په وس كښې وو نو حضور ﷺ ته به ئې وررسولو.كله چه دوى پخپلوظلمونوكښې دحد نه زيات شواود حضور ﷺ پورې به ئې خنداګانې كولې نو الله تعالى ﴿فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِيْنَ ۝ اِنَّا كَفَيْنٰكَ الْمُسْتَهْزِءِيْنَ ۝ الَّذِيْنَ يَجْعَلُوْنَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ ۝﴾ آياتونه نازل كړل.

ددوئ د هلاكت وضاحت:-وائى چه حضور ﷺ طواف كولو نو حضرت جبرائيل ﷺ بيت الله ته راغلو او حضور ﷺ سره اودريدو په دې كښې اسودبن يغوث د حضور ﷺ خواكې تيرشو نو حضرت جبرائيل ﷺ د هغه د خيټې طرف ته اشاره اوكړه. ده ته دخيټې بيمارى اولګيده او دې نه مردار شو.بيا دې كښې وليد بن مغيره تيرشو د هغه ګيټې ديو خزاعى سړى د غشى په سوكه هسې لږه شان پرې شوې وه اود هغې دوه كاله شوى وو حضرت جبرائيل ﷺ د هغې طرف ته اشاره اوكړه نو هغه اوپړسيده پخه شوه اوهم د دې نه مردار شو بيا عاص بن وائل تيرشو د هغه د تورى طرف ته ئې اشاره اوكړه شوورځې پس هغه طائف ته په خپل خربانډې سور روان وو په لار كښې راپريوتلواو په تلى كښې ميخ ننوتلو په كوم سره چه دې هم مردار شو. د حارث د سرطرف ته ئې ارشاره اوكړه نود هغه نه وينه روانه شوه او هم دې كښې مردار شو.د دې ټولو موذيانو سردار وليد بن مغيره وو هم ده هغوى راجمع كړې وو. دا پنځه يا اووه كسان ووچه د شيطانئى جرړې وې اود دوى په اشارو به ذليله خلقو نورد كمينه توب حركتونه كول. دې خلقو به د دې فضول حركت سره دا حركت هم كولوچه الله تعالى سره به ئې نورهم شريك كول. دوى ته به د خپلوحركتونو مزه اوس لږ ساعت كښې راشى كه نور هم د رسول الله ﷺ مخالف وى اوالله تعالى

¹) المائدة/٥:٦٧.

سره شرك كوي نو د هغوی به هم دا حال وي. مونږ ته ښه معلومه ده اې نبي چه د دوی په فضول بکواس باندې تاته تکلیف رسي او زړه دې تنګیږي خو ته د دوی خیال هم مه کوه الله تعالی ستا امدادي دې ته د خپل رب په ذکر تسبیح او حمد کښې لګیااوسه د هغه عبادت ښه ډیر کوه د مانځه خیال ساته اود سجده کونکو سره سجده کوه.

داشراق دمونځ فضیلت:-مسنداحمد کښې دی چه حضورﷺ فرمائی الله تعالی فرمائی د ورځې د شروع د څلورو رکعتونه مه عاجزه کیږه.زه به د آخر ورځې پورې ستا کفایت کوم([1])دحضورﷺ عادت مبارك وو چه کله به د څه ویرې معامله وه نو هغوی به مونځ کولو.([2]).

دلته د یقین نه مراد مرګ دې:-دیقین نه مراد ددې آخری آیت نه مرګ دې([3]) ددې دلیل د سورت مدثر هغه آیاتونه دی په کوم کښې چه بیان دې چه دوزخیان به خپلې بدنی بیانولوسره وائی مونږ مونځ ګذار نه وو مسکیناتو ته خوراك ورکونکي نه وو خبرې به مو جوړولې قیامت به مو دروغ ګڼړلو تردې چه مرګ راغلو([4])دلته هم د مرګ په ځایٔ یقین دې. په یوصحیح حدیث کښې هم دی د حضرت عثمان بن مظعونﷺ دوفات نه پس کله چه حضورﷺ هغه له لاړو نود انصارو یوه ښځه أم العلاء k اووئیل چه اې ابوالسائب!په تادې دالله تعالی رحمتونه وی بې شګه الله تعالی ستا تکریم اوعزت اوکړو. حضورﷺ تپوس اوکړو تا څنګه یقین اوکړو چه الله تعالی د ده اکرام اوکړو. هغې جواب ورکړو په تادې زما مور پلار قربان شی بیا به څوك وی چه دهغه اکرام به اوشی؟ حضورﷺ اوفرمائیل واوره ده له مرګ راغلې دې اوزما د ده د پاره د ښیګړې امید شته([5])په دې حدیث کښې هم د مرګ په ځایٔ د یقین لفظ دې.

مونځ د عقل د وجود پورې فرض دې:- ددې آیت نه استدلال کړې شوې دې چه مونځ وغیره عبادت په انسان باندې فرض دی ترکومې پورې چه د ده عقل باقی وی او په هوش کښې وی. څنګه چه د ده حالت وی هم هغه شان دې مونځ کوی.دحضورﷺ فرمان دې چه په ولاړه مونځ ادا کوه، که نه شی کیدې نو په ناسته اوکه نه شې کیدلې نو په اړخ باندې په ملاسته.([6])

دګمراهانو سرپرستو نظریه:-بدمذهبوخلقو دې نه دخپل مطلب یوه خبره راویستې ده چه ترکومې انسان د کمال درجې ته اونه رسی په ده باندې عبادت فرض وی خوچه کله د معرفت منزلونه تیرکړی نود عبادت تکلیفترې نه ساقط کیږی.دا سراسرکفر ضلالت او جهالت دې. دا خلق دومره نه پوهیږی چه انبیاءﷺاو خاص سردار انبیاءﷺ اود هغوی صحابه کرام ز د معرفت ټولو درجوته رسیدلي وو او په علم اوعرفان کښې د ټولې دنیا نه کامل وو. د رب د صفاتو او ذات ئې د ټولونه زیات علم لرلو د دې سره به ئې د ټولونه زیات د الله تعالی عبادت کولو.درب په اطاعت کښې د ټولې دنیا نه زیات مشغول وو اود دنیاد آخری سا پورې په دې کښې اخته وو نو ثابته ده چه دلته مراد د یقین نه مرګ دې. د ټولو مفسرینو صحابه کرامو ز وغیره هم دا مذهب دې. فالحمدلله.دالله تعالی شکر او احسان دې چه هغه مونږ ته دا کوم هدایت رانصیب کړې دې په دې باندې مونږ د هغه تعریف کوو هم په دې سره د هغه نه

---

[1]) مسنداحمده/٢٨٦ ابوداؤد كتاب التطوع باب صلاة الضحى: ١٢٨٩ وهوصحيح.

[2]) ابوداؤد كتاب التطوع باب وقت قيام النبي ﷺ:١٣١٩

[3]) صحيح بخارى كتاب التفسيرسورة الحجر باب قوله ﴿واعبدربك حتى ياتيك اليقين﴾ تعليقاتحت رقم:٤٧٠٦.

[4]) ٧٤/المدثر٤٣، ٤٧.

[5]) صحيح بخارى كتاب الجنائزباب الدخول على الميت بعد الموت اذا ادرج فى اكفانه:١٢٤٣، حاكم: ٥٣٤/١، السنن الكبرى للنسائى: ٧٦٣٤، احمد: ٤٣٦/٦، المعجم الكبير:٣٣٦.

[6]) حاكم:٥٣٩/٤، امام حاكم دې روايت ته دَ مسلم په شرط باندې صحيح وئيلي دي او امام ذهبى ﷫ دَ ده موافقت كړې دې وهوحديث حسن.

په نیکوکارونوکښې امداد غواړو. هم د هغه په پاك ذات زمونږ یقین دې مونږ د هغه مالك حاکم نه دعا غواړو چه هغه مونږ ته بهترین اوکامل اسلام ایمان او په نیکئی باندې مرګ راکړی هغه جواد دې اوکریم دې.

﴿الحمدلله﴾ د سورت حجر تفسیر ختم شو.

رکوع ګانې	سورة النحل مكية وهي مائة وثمان وعشرون اية وست عشر ركوعات	ایا تونه
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
١٦	شروع کوم په نامه دالله چې بخښونکې مهربانه دې	١٢٨

أَتَىٰ	أَمْرُ اللّٰهِ	فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ	سُبْحٰنَهٗ	وَتَعٰلٰى	عَمَّا
راغې	حکم دالله	نو تاسو تلوار مۀ کوئ هغې ته	پاکي ده هغه لره	او لوئ دې	د هغه(خبرو) نه

دالله ﷻ حکم راغلو | نو تاسو دې ته تلوار مه کوئ | هغه دپاره پاکي ده | اودوی چې ورسره څه شریکوی

يُشْرِكُوْنَ ①

چې داخلق ئې شریکوی دهغه سره |

د هغې نه اوچت دې |

قوله تعالى:- فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ

د قیامت د راتلوتندي مه کوئي :- الله تعالی دقیامت د نیزدیوالی خبر ورکوی چه لکه هغه قایم شوې دې. په دې وجه ئې دماضي په لفظ سره بیان فرمائي.لکه چه ارشاد دې دخلقودحساب وخت نیزدې راغلو بیاهم هغوی په غفلت سره مخ اړولي دي[1] بل آیت کښې دی قیامت نیزدې راغلو سپوږمئي اوشلیده. ([2]) بیافرمائي چه د هغه نیزدې څیز د نور نیزدې کیدو خواهش مه کوئي د "ه" د ضمیر مرجع خو یالفظ الله دې یعنی د الله تعالی نه ئې په تندئي سره مه غواړئي یاعذاب دې یعنی د عذابونو تندی مه کوئي. که زمونږ دطرف نه د هغې وخت مقررنه وونو بې شکه په هغوی به عذاب راتلو خوعذاب به په هغوی مخامخ راځي اوهغه هم ناڅاپي.دهغوی په غفلت کښې دوی په عذابونوکښې تندی کوی اودوزخ دا ټول کافران راګیرکړی دی.

د امرالله مطلب:- ضحاك ﷫ د دې آیت یوعجیبه مطلب بیان کړې دې یعنی هغه وائی چه مراد دا دې د الله تعالی فرائض اوحدودنازل شوی دی.امام ابن جریر ﷫ پدې باندې ښه ردکړې دی.فرمائی چه زمونږ په علم کښې یو هم داسې نشته چاچه د شریعت دوجود نه وړاندې دهغې په غوښتلوکښې د هغه تندی وی. دې نه مراد د عذابونوتندی کول دی کوم چه د کافرانو عادت وو څکه چه هغوی دا د سرنه منل نه.لکه چه قرآن پاك فرمائی ﴿يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهَا﴾ ([3])بې ایمانه خود دې تندی کوی او ایماندار دې نه رچیږی اوپریشانه دی څکه چه هغوی داحق ګڼړی.خبره داده چه دالله تعالی په عذابونو کښې شك کول د لرې ګمراهئې کښې پراته دی.

قیامت ته نزدې د تورې وریځې راتلل:-ابن ابی حاتم کښې دی حضورﷺ فرمائی قیامت سره نیزدې به د مغرب دطرف نه د ډهال په شان یوه توره اوریځ رابنکاره شی اوهغه به ډیره زر په آسمان باندې خوره

[1] ٢١/الانبیاء:١.
[2] ٥٤/القمر:١.
[3] ٤٢/الشوری:١٨.

شی بیابه ددې نه یو اواز کونکې اعلان کوی خلق به په حیرانتیاسره یوبل ته وائی تاځه اوریدلی دی؟ بعضې به وائي او او بعضې به خبره هیره کړی بیا به په دویم ځل آواز کوی اووائی به اې خلقو نو بیا به ټول وائی چه آواز خوراغلوبیابه هغه په دریم ځل آوازکوی او وائی به اې خلقودالله تعالی امر راورسیدو اوس تندی مه کوئی د الله تعالی قسم دوه کسان چه یوه کپړه به ئی خوره کړې وی راغونډه به ئی هم نه کړی کله چه قیامت قایم شی څوك به خپل حوض ټیك کوی لاوس به ئی ترې اوبه هم نه وی څکلې چه قیامت به راشی د پئیو لشلووالا به ئی اوهم نه څکلې شی چه قیامت به راشی هریوبه په خپل فکر کښې اخته شی([1])بیا الله تعالی دخپل نفس کریم نه دشرك اود غیرد عبادت نه د پاکوالی بیان فرمائی.
په حقیقت کښې هغه د دې ټولوخبرونه پاك او ډیر لرې او ډیر اوچت دې. هم دغه مشرکان دی څوك چه د قیامت منکران هم دی اوالله تعالی سبحانه وتعالی د هغوی د شرك نه پاك دی.

يُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوْحِ مِنْ اَمْرِهٖ عَلٰى مَنْ
| نازلوی هغه| فرښتې| دروح سره| په حکم خپل سره|په هغه چاباندې
هغه فرښتې په وحی سره په خپلو بندګانو کښې هغه چا ته
يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖٓ اَنْ اَنْذِرُوْٓا اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا
چی غواړی هغه| دبندګانوخپلونه| چی اویروی داخلق| چی بیشکه| نشته لائق دعبادت| مګر | زهٔ یم
رالیږی وې غواړی | چې خلق اویروی چې زما نه سوا بل څوک معبود نشته | نو هم خاص زما نه
فَاتَّقُوْنِ ۝ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ؕ تَعٰلٰى عَمَّا
نو اویریږئ زمانه | پیداکړی دی هغه| اسمانونه| اوزمکه | په حق سره| اوچت دې هغه| دهغې نه
اوویریږئی |هغه آسمانونه او زمکه په مقصد سره پیداکړی دی | هغه د دوی د شریکانو نه ډیر اوچت
يُشْرِكُوْنَ ۝ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَصِيْمٌ
چی داخلق ئې شریکوی| پیداکړو هغه| انسان | دمنئ دڅاڅکی نه | نو اوس هغه | جګړه کونکې دې
دې|...........هغه انسان د منئ دڅاڅکی نه پیداکړې دې | نوبیا هغه (دالله ﷻ په باره کښې) ښکاره
مُّبِيْنٌ ۝
ښکاره |
جګړه کونکې دې|

قوله تعالی:- يُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوْحِ مِنْ اَمْرِهٖ
دالله تعالی وحی هم په انبیاءعلیهم السلام باندې کیږدی:-دروح نه مراددلته وحی ده.لکه آیت﴿وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ رُوْحًا مِّنْ اَمْرِنَا﴾([2])مونږ هم دغه شان په خپل حکم سره ستاطرف ته وحی نازل کړه حالانکه تاته خوداهم نه وه معلومه چه کتاب څه څیز دې اود ایمان ماهیت څه څیز دې؟ اومونږ دانورجوړکړو چاته چه موغوښتلوپه خپلوبندیګانوکښې دالاراوخودله.دلته داارشاد دې چه خپل کوم بندیګان مونږ غواړو پیغمبری ورکووهم مونږته ددې پوره علم دې چه ددې لائق څوك دې؟هم مونږ د فرښتونه هم د دې اعلی

[1])حاکم:٥٣٩/٤، امام حاکم دې روایت ته دَ مسلم په شرط باندې صحیح ونیلې دې او امام ذهبی رحمه الله دَ ده موافقت کړې دې وهوحدیث حسن.
[2]) ٤٢/الشوری:٥٢.

منصب دپاره خوښوو اودانسانانونه هم.الله ﷻ خپله وحی په خپل حکم باندې په خپلو بندې ګانو کښې
چاته چه غواړی نازلوی چه هغه د ملاقات د ورځې نه خلق خبردار کړی په کومه ورځ چه به ټول خلق
دالله تعالی په وړاندې وی هیڅ څیز به دهغه نه پټ نه وی اوبه هغه ورځ به ملك دچا وی صرف هم د الله
تعالی واحد چه قهار دې. دا د دې د پاره چه هغه په خلقو کښې د الله تعالی د وحدانیت اعلان اوکړی
او په پرهیزګارنی سره د وخت مشرکان اوویروی او خلق پوهه کړی چه هغوی دې زما نه ویریږی.

دَ انسان خپل پیدائش هیرول او خبرې جوړول:- دعالم علوی اوسفلی خالق هم الله کریم دې. اوچت آسمان
اوخوره زمکه سره د ټول مخلوق هم د هغه پیداکړې شوې دې اودا ټول دحق په توګه دی نه چه په عبث
توګه.نیکانوته به بدله وی اوبدانوته سزا.هغه دټولومعبودانواومشرکانو نه بری اوویزاره دې واحد
لاشریك دې یوازې دې خالق کل دې په دې وجه څان له دعبادت لائق دې.هم هغه د انسان سلسله د
نطفې نه جاری ساتلې ده چه یوذلیل اوحقیر اوبه دی چه کله دا ټیك ټاك جوړوی نو غرورکوی رب سره
جګړه کوی د رسولانو په مخالفت باندې اودریږی. بنده وو پکار دې چه هم بندګنی کښې لګیاوو خوده
څناورتوب شروع کړو.بل آیت کښې دی الله ﷻ انسان داوبونه جوړکړو دده نسب اوسخرګنني جوړه
کړه.الله قادردې. درب نه سوا ده عبادت شروع کړو کوم چه بې فائدې او بې ضرردې د کافرانو هیڅ هم
د الله ﷻ نه پټ نه دی[1] سورت یاسین کښې اوفرمائیل آیاانسان نه ګوری چه مونږ دې د نطفې نه پیدا
کړونوبیاخو هغه ډیرجګړالوشویه مونږ باندې هم خبرې جوړې کړې اوخپل پیدائش ئې هیرکړو.وائی چه
داسخاشوی هډوکی به بیاڅوك ژوندی کړی؟اې نبی ﷺ ته دوی ته اووایه چه دوی به هغه اکبرخالق پیدا
کوی چاچه په اول ځل پیداکړل هغه خودهرقسم دمخلوق په هرقسم پیدائش باندې پوره عالم دې.[2]

الله ﷻ لره څوک هم عاجز کولې نشی:-مسنداحمد او ابن ماجه کښې دی حضور ﷺ په خپل تلی مبارك
باندې توکانړې واچولې وئی فرمائیل الله تعالی فرمائي چه اې انسانه آیا ته ماعاجز کولې شې سره د
دې چه ما ته د داسې شان څیز نه پیدا کړې کله چه ته پوره شوې ټیك ټاك شوې لباس مکان درته ملاو
شو نو ته په راغونډیدو شوې او زما د لار نه منع شوې. او چه کله دې سا په مرئی کښې اونښته نو
ونیل دې چه اوس زه صدقه کوم د الله تعالی په لارکښې ورکوم. خواوس د صدقه خیرات وخت لاړو.[3]

وَالْاَنْعَامَ خَلَقَهَا ۚ لَكُمْ فِيْهَا دِفْءٌ وَّمَنَافِعُ

او څناور | پیدا کړل هغه | دې ستاسره دپاره | په هغې کښې | سامان دګرموالی | او فائدې

جګړه کونکې دې | اوهغه څاروی پیدا کړل | په هغې کښې ستاسو دپاره ګرمه جامه ده | او نورې فائدې هم دی

وَمِنْهَا تَاْكُلُوْنَ ۝ وَلَكُمْ فِيْهَا جَمَالٌ حِيْنَ

او دهغې نه | تاسو خورئ | او دې ستاسو دپاره | په هغې کښې | ښائست | څه وخت چې ئې |

اودهغې نه تاسو خوراکونه کوئ | اوستاسو دپاره په دې (څاروو) کښې ښائست دې

تُرِيْحُوْنَ وَحِيْنَ تَسْرَحُوْنَ ۝ وَتَحْمِلُ اَثْقَالَكُمْ

مابنام واپس راولئ کورته | اوڅه وخت چې ئې | بهرته شړئ تاسو په سحر کښې | اووړی | درانه بارونه ستاسو

څه وخت چې ئې مابنام کورته واپس راولئ | اوڅه وخت چې ئې سحر څریدو ته بوځئ | اوهغه ستاسو درانه

---

[1] ٢٥/الفرقان: ٥٤-٥٥.

[2] ٣٦/یٰس: ٧٧، ٧٩.

[3] احمد: ٤/ ٢١٠، ابن ماجه کتاب الوصایا باب النهی عن الامساك فی الحیاة والتبذیر عندالموت: ٢٧٧٩، وسنده صحیح، حاکم: ٢/ ٥٤٥، المعجم الکبیر: ١١٩٣، شعب الایمان: ٣٤٧٣.

اِلٰى بَلَدٍ	لَّمْ تَكُوْنُوْا	بٰلِغِيْهِ	اِلَّا	بِشِقِّ	الْاَنْفُسِ ط	اِنَّ
هغه ښار ته	چې نه وئ تاسو	رسيدونکی هغې ته	مگر	په سخت مشقت	دنفسونو	بيشکه
بوجونه هغه لرې ښارته اوړی چې تاسوورته د ډيرمشقت نه بغير نشئ رسيدلې | ....بيشکه						
رَبَّكُمْ	لَرَءُوْفٌ	رَّحِيْمٌ				
چې رب ستاسو	خامخا مهربانه دې	رحم کونکې دې |				
ستاسو رب مهربان رحم کونکې دې |						

قوله تعالى:-وَالْاَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ

ځاروی د انسان د فائدې پاره:-کوم ځاروی چه الله تعالى پيداکړی دی اوانسان دې نه مختلف فائدې اوچتوی.دا نعمت رب العلمين بيان فرمائی لکه اوښ، غوا، چيلئی دکوم چه تفصيلی بيان په سورت انعام کښې په اته قسمه بيان شوې دې.دهغوی ويښته وړئی صوف وغيره نه گرم لباس وغيره جوړيږی. دې نه پئی ځکی غوښه خوری ماښام چه کله هغوی دځرن نه واپس راگرځی د ډکو خيټو او ډکو سينو والا اوچتو قوبونووالا څومره ښه معلوميږی؟اوچه کله د څرن ځائ ته ځی څنگه ښکلی معلوميږی؟ بيا ستاسودرانه درانه بارونه ديوښارنه بل ښارته پخپلو شاګانوباندې بارکوی اوړی اوستاسو هلته رسيدل ډيرګران وو.دحج عمرې جهاد تجارت سفر اودغه شان نورسفرونه په دې باندې کوی تاسو اوړی او ستاسو بوج اوچتوی لکه آيت ﴿ وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً ﴾([1]) کښې دی چه دا ځاروی ځناورهم ستاسو د عبرت سبب دې د دوی د خيټې نه مونږ تاسو ته پئی درکوو اود دې نه ډير فائدې دررسوو د دې غوښه هم تاسو خورئی اوپه دې باندې سورلئی هم کوئی. د سمندر د سفرد پاره مونږ کشتئی جوړی کړی. بل آيت کښې دی﴿اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَنْعَامَ﴾ ([2])الله تعالى ستاسو د پاره ځاروی پيداکړی دی چه تاسو په دې سورلی اوکړئی دا اوخورئی دې نه نفع اوچته کړئی دزړه حاجتونه پوره کړئی اوتاسو ئی په کشتو باندې هم سواره کړئی او ډير نښې درته اوخودلې نو تاسو به د کومې کومې نښې انکارکوئی. دلته ئی هم د خپلو نعمتونو په ذکر کولوسره يادګيرنه کولو سره اوفرمائيل چه ستاسو هغه رب چا چه دا ځناور ستاسوتابعدار جوړکړه هغه په تاسو باندې ډير رحمت او شفقت والا دې لکه چه سورت يسين کښې فرمائی چه آيا هغوی نه ګوری چه مونږ دهغوی دپاره په خپلو لاسونو ځاروی جوړکړه اوهغوی ئی د دې مالکان کړل اوهغه ئی د دوی تابعدار کړه چه بعضې اوخوری او په بعضوباندې سورلی کوی.([3])

کشتئ هم د فائدې دپاره دی:-بل آيت کښې دی ﴿وَجَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الْفُلْكِ وَالْاَنْعَامِ مَا تَرْكَبُوْنَ﴾([4])هم دغه الله تعالى ستاسودپاره کشتئی جوړې کړې اوځاروی پيداکړل چه تاسو په هغې باندې سواره شئی اود خپل رب فضل او شکر اوکړئی او اووايه هغه پاک دې چا چه دا زمونږ ماتحت کړل سره د دې نه چه په مونږ کښې دا طاقت نه وو. مونږ منو چه مونږ به د هغه طرف ته واپس ګيږو. ﴿دفء﴾ معنی کپړې او د منافع نه مراد خوراک څښاک، نسل حاصلول، سورلی کول، غوښه خوړل او پئی ځکل دی.

---

[1]) ٢٣/المؤمنون: ٢١.

[2]) ١٦/ النحل:٧٩.

[3]) ٣٦/يٰس: ٧١-٧٢.

[4]) ٤٣/الزخرف:١٢.

وَّالْخَيْلَ	وَالْبِغَالَ	وَالْحَمِيْرَ
اوآسونه	او قچر	او خره

اوهغه اسونه ،قچرې اوخرونه پيدا كړي دي

لِتَرْكَبُوْهَا	وَزِيْنَةً ۭ	وَيَخْلُقُ	مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ⑧
دپاره ددې چې تاسو سوريږئ په هغې باند	اووى ښائست	او پيداكوى هغه	هغه څه چې معلوم نه دى تاسوته
چې تاسوپرې سورلئ كوئ	اوښائست هم دې	اوهغه داسې څيزونه پيداكړى چې ئې نه پيژنئ	

قوله تعالى:- وَّالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيْرَ لِتَرْكَبُوْهَا وَزِيْنَةً ۭ

اختلاف د اس د حراموالي اوحلال والي مسئله:- خپل يوبل نعمت بيانوى چه د ښائست او سورلئى د پاره ئى اسونه قچرې اوخره پيدا كړى دى.د دې څناورو د پيداكولو لوئ مقصد هم د انسان فائده ده. دې له ئى په نورو څناورو باندې فضيلت وركړو اوجدا ئى ذكركړل څكه چه بعضو علماؤ د اس د غوښې د حرمت دليل ددې آيت نه اخستې دې.لكه چه امام ابوحنيفه رحمه الله اود هغه موافقت كونكى فقهاء وائى چه د قچر اوخر سره د اس ذكر دې اوړومبى دوه څناور حرام دى په دې وجه دا هم حرام شو.دقچر او خرحرمت په احاديثوكښې راغلې دې اوداكثروعلماؤ مذهب هم دادې.د ابن عباس ﷺ نه د دې دريوارو حرمت راغلې دې. هغوى فرمائى چه د دې آيت نه وړاندې آيت كښې د څاروو ذكر كولوسره الله تعالى فرمائى تاسو دا خورئى نودا خو شو د خوراك څناور اود دې دريوارو ذكر كولوسره ئى فرمائيلى دى چه په دې باندې تاسو سورلى كوئى نودا شو د سورلئى څناور. د مسندپه حديث كښې دى چه حضور ﷺ د اسونو قچرو او خرو غوښه منع كړې ده([1]) خوددې په راويانوكښې صالح بن يحيى بن مقدام دې په كوم كښې چه كلام دې. د مسندپه يوبل حديث كښې مقدام بن معديكرب ﷺ نه نقل دى چه مونږ د خالدبن وليد ﷺ سره د صائقه په جنګ كښې وو ماله زما ملګرو غوښه راوړه مانه ئى يوكاڼړې اوغوښتو ما وركړو هغوى داپه دې كښې اوتړله ماوئيل اودريږئى زه دخالد ﷺ نه تپوس كوم راځم. هغوى اوفرمائيل مونږ رسول الله ﷺ سره په خيبركښې وو خلقو د يهوديانو په پټوباندې حمله اوكړه حضور ﷺ ماته حكم اوكړو چه دې خلقو ته اعلان اوكړه چه مانځه له راشئى اود مسلمانانونه بغيردې څوك هم نه راځى. بيائى اوفرمائيل چه اې خلقو تاسوديهوديانوپه باغونوكښې د ورننوتلود پاره ډيره تندى اوكړه. واورئى دمعاهد مال بغيردحق نه حلال نه دې اود ساتلى شوو خرو اسونواوقچرو غوښه اود هر سوكيدار غاښونووالا اوپه پنجه باندې دښكاركونكو مرغو غوښه حرام ده([2]) دحضور ﷺ د منع كول د يهوديانود باغونونه كيدې شى داسې وخت كښې وو كله چه هغوى سره معاهده اوشوه. نوكه دا حديث صحيح وو نو بې شكه د اس دحرمت باره كښې نص وو خوپه دې كښې د بخارى اود مسلم د مقابلې طاقت نشته په كوم كښې چه د حضرت جابر ﷺ نه روايت دې چه رسول الله ﷺ د ساتلى شوى خرونو غوښه منع فرمائيلې ده اود اس د غوښې اجازت ئى وركړو([3]) بل حديث كښې دى چه مونږ د خيبر په ورځ اسونه قچرې او خره ذبح كړل نو مونږه حضور ﷺ د قچر او خر د غوښې نه منع كړو خود اس د غوښې نه ئى منع نه كړو([4]) صحيح مسلم كښې دحضرت اسماء بنت ابى بكر ﷺ نه روايت دې چه مونږ په مدينه

---

[1] احمد:٤/٨٩، ابوداؤد كتاب الاطعمه باب فى اكل لحوم الخيل: ٣٧٩٠، نسائى٤٣٣٧، دارقطنى:٤/٢٨٧، والسنن الكبرى للنسائى:٦٦٤٠
[2] احمد:٤/٨٩.
[3] صحيح بخارى كتاب المغازى باب غزوة خيبر:٤٢١٩، صحيح مسلم:١٩٤١، ابوداؤد: ٣٧٨٨، احمد:٣/٣٦١، ابن حبان:٥٢٧٣.
[4] ابوداؤد كتاب الاطعمه باب فى اكل لحوم الخيل: ٣٧٨٩، وهوصحيح، احمد: ٣٥٦/٩، بيهقى: ١٩٤٢/٠، السنن الكبرى للنسائى: ٦٦٤١

کښې دحضورﷺ په موجودګئی کښې اس حلال کړواود هغې غوښه مو اوخوړله.(١)نو دا د ټولونه لوی اختلاف د ټولونه زیات د ثبوت والا حدیث دې اوهم دغه مذهب د جمهور علماؤ دې. مالک رحمه الله شافعی رحمه الله احمد رحمه الله اود دوی د ټولوملګرو او اکثر سلف اوخلف هم دا وائی. والله اعلم.

دابن عباس رضی الله عنه بیان دې چه اول په اسونوکښې وحشیت او ځنګلیت وو الله تعالی د حضرت اسماعیل علیه السلام د پاره دا تابعدار کړل. وهب په اسرائیلی روایاتوکښې بیان کړی دی چه د جنوبی هواګانونه اسونه پیدا کیږی. والله اعلم.د دې دریوارو ځناورو نه سورلی اخستلو جواز د قرآن پاك د الفاظونه ثابته ده.

حضورﷺ ته یوقچر په هدیه کښې ورکړې شوې وو په کوم به چه حضورﷺ سورلی کوله اودا حضورﷺ منع فرمائیلی دی چه اسونه خروسره ملاوکړې شی. دا ممانعت په دې وجه دې چه نسل منقطع نه شی.

حضرت دحیه کلبی رضی الله عنه د حضورﷺ نه تپوس اوکړو که تاسو اجازت کوئی نو مونږ د اس او خرې د یو ځائ کولونه قچر حاصل کړو او تاسو په هغې سواره ئی حضورﷺ اوفرمائیل دا کار هغوی کوی چه د علم نه خالی وی.(٢)

د اس د غوښې حکم

مسلك حنفي:-د صاحبیو په نیز د اس غوښهٔ بلاکراهته خوړل جائز دی اود امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز د دې خوړل خو حرام نه دی البته ګناه به وی. بیا د دې حضراتو په مینځ کښې دا اختلاف دې چه کراهت تحریمی دې که تنزیهی. علامه عینی رحمه الله په عمدة القاری کښې د احنافو دواړه اقوال نقل کړی دی. فخرالاسلام رحمه الله اوابومعین رحمه الله کراهت تنزیهی صحیح ګرځولی دې.(دروس ترمذی ٥٤١١)-

وَعَلَى اللهِ	قَصْدُ السَّبِيْلِ	وَمِنْهَا	جَآئِرٌ	وَلَوْشَآءَ
او دالله ذمه ده	نیغه لار(ښودل)	او ځینی ددې لارونه	کږې (هم) دی	او که غوښتلی هغه
او نیغه لاره الله ﷻ ته رسیږی		او په دې کښې ځینې لارې کږې هم دی		او که هغه غوښتلې

لَهَدٰىكُمْ	أَجْمَعِيْنَ ۝٩
نو خامخابه ئې هدایت کړې وې تاسوته	ټولوته
نو تاسوټولوته به ئې هدایت کړې ووا	

قوله تعالی:- وَعَلَى اللهِ قَصْدُ السَّبِيْلِ وَمِنْهَا جَآئِرٌ

د دین اودنیامثالونه:- -د دنیاوی لاروباندې دتلواسباب بیانولوسره اوس ددین په لاردتلواسباب بیانوی. د محسوساتونه معنویاتوته رجوع کوی.په قرآن پاك کښې اکثر بیانونه داسې موجوددی دحج د توښې ذکرکولوسره ئی دتقوی د توښې ذکرکوم چه دآخرت کار ورکړی بیان شوه د ظاهری لباس ذکر فرمائیلو سره د تقوی د لباس ښه والې بیان کړو دغه شان دلته په ځناوروباندې ددنیاوی سختولارو باندې تیریدلواودلرې لرې سفرونه کولوبیان سره دآخرت لارې دینی دی بیان ئی کړلې چه حق لار د الله تعالی سره ملاویدونکې دی. د رب نیغه لار هم دغه ده هم په دې باندې ځئی په نورو لارومه ځئی ګنی دهوکه به شئی. اود نیغې لار نه به جدا شئی. فرمائی زما طرف ته د رسیدلو نیغه لار هم دغه ده کومه چه ما

---

(١) صحیح بخاری کتاب الذبائح والصید باب النحر والذبائح:٥٥١١، صحیح مسلم:١٩٤٢، ابن ماجه:٣١٩٠، احمد٣٤٥/٦، ابن حبان:٥٢٧١.

(٢) احمد:٣١١/٤، ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی کراهیة الحمر تنزی علی الخیل:٢٥٦٥، وسنده صحیح، مسندالبزار: ٨٨٩، الطحاوی: ٢٧١/٣، ابن حبان:٤٦٨٢، بیهقی:٢٢/١٠.

خودلي ده او الله تعالى سره يوځائ کونکې ده. الله تعالى ښکاره کړه چه هغه هم دين اسلام دې کوم چه الله تعالى واضح کړې دې اودې سره ئې د نورو لارو ګمراهئې هم بيان کړلې. نو رښتونې لار هم يوه ده کومه چه د الله تعالى په کتاب او د رسول الله ﷺ سنتو سره ثابته ده. باقي نورې ټولې لارې غلطې لارې دی. د حق سره يوشان دی د خلقو خپل پيداکړې شوی دی لکه يهوديت نصرانيت مجوسيت وغيره. بيافرمائي چه هدايت د رب د قبضې څيز دې که غواړې نو په مخ د زمکې باندې خلق به نيکه لار باندې واچوی اود زمکې ټول اوسيدونکی به مسلمانان شی ټول خلق به په يو دين باندې عمل کونکی شی خودا اختلاف به باقي وی خوچه په چا باندې الله تعالى رحم اوکړی. هم د دې د پاره ئې هغوی پيدا کړی دی. هم ستا د رب خبره به پوره کيږی. دوزخ او جنت به د انسانانواو پيريانو نه ډک شی.

هُوَ	الَّذِيٓ	اَنْزَلَ
هغه	هغه ذات دې	چې نازلې ئې کړې
الله ﷻ داسې ذات دې چې ستاسو دپاره د		

مِنَ السَّمَآءِ	مَآءً	لَّكُمْ	مِّنْهُ	شَرَابٌ	وَّمِنْهُ	شَجَرٌ
دآسمان نه	اوبهٔ	دی ستاسو دپاره	ددغه اوبو نه	دڅکلو اوبه	اوددغه اوبو نه	پيداکيږی ونې
د آسمان نه اوبه راوری	تاسو دهغې نه څکاک کوئ	اوپه هغې اوبو سره ونې زرغونيږی				

فِيْهِ	تُسِيْمُوْنَ ⑩	يُنْۢبِتُ	لَكُمْ	بِهِ	الزَّرْعَ
چې په هغې کښې	تاسوڅاروی څروئ	هغه زرغونوی	ستاسو دپاره	په دغه اوبو سره	فصل
چې تاسو په کښې څاروی څروئ	..........اوددې اوبو په ذريعه تاسو دپاره فصلونه				

وَالزَّيْتُوْنَ	وَالنَّخِيْلَ	وَالْاَعْنَابَ	وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ ؕ	اِنَّ	فِيْ ذٰلِكَ
اوزيتون	او کجورې	او انګور	او دهر قسم ميوونه	بيشکه	په دې کار کښې
زيتون ، کهجورې ،انګور اوهرقسم نورې ميوې راټوکوی	..........بيشکه په دې کښې				

لَاٰيَةً	لِّقَوْمٍ	يَّتَفَكَّرُوْنَ ⑪
خامخا غټه نښه ده	دپاره دهغه خلقو	چې غور فکر کوی
د غور اوفکر کوؤنکو دپاره لويه نښه ده		

قوله تعالى:- يُنْۢبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ

اوبه او ميوې د الله تعالى نعمتونه:- دڅاروو اوځناور پيداکولواحسان نه پس بل احسان بيان فرمائي چه د بره نه اوبه هم هغه وروی کوم نه چه تاسو پخپله هم فائده اوچتوی او ستاسو د فائدې ځناور هم فائده اوچتوی.خوږې صفا سپينې مزيدارې د ښه خونداوبه ستاسود څکلوپه کارراځی که دهغه احسان نه وو نوهغه به تروې اوترخې کړې وې. هم دې د باران اوبوسره ونې راټوکيږی اوهغه ونې ستاسو د ځناورو ګياه جوړيږی.دسوم معنی ده څرن. په دې وجه ابل سائمه څرن کونکی اوښانوته وائی.دابن ماجه په حديث کښې رسول الله ﷺ دنمر دراختونه وړاندې څرول منع فرمائيلې دی[١] بيا د هغه قدرت ته اوګوره

[١] ابن ماجه کتاب التجارات باب السوم: ٢٢٠٦،

چه هم په يو اوبوسره دمختلف مزو، مختلف شكلونو صورتونو، دمختلفو خوشبوگانو قسم قسم ميوې گلونه ستاسو دپاره پيداكړي دي نو بيادا ټولې نښې د يوسړي دپاره دالله تعالى وحدانيت پيژندلود پاره ناكافي دي.هم دابيان په نورو آياتونوكښې داسې شوې دې چه د آسمان اوزمكې خالق د اوريخونه اوبه راوروونكې د هغې نه شنه او آباد باغونه پيداكونكې د كوم د پيدا كولو نه چه تاسو عاجزونى هم الله دې هغه سره بل څوك معبود نشته بياهم داخلق د حق نه اخوا ديخوا كيږي. (١)

وَسَخَّرَ لَكُمُ
او تابع ئې كړل | ستاسو دپاره
اوهغه ستاسودپاره شپه او
الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرٰتٌ بِأَمْرِهِ
شپه | او ورځ | او نمر | او سپوږمۍ | او ستورى هم | ټول مسخر دي | په حكم دهغه سره
ورځ اونمر اوسپوږمۍ تابع كړي دي ....اوستورى هم د هغه د حكم تابعدار دي
إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُونَ
بيشكه | په دې كار كښې | ډيرې نښې دي | دپاره دهغه خلقو | چې هغوئ دعقل نه كار اخلي
بيشكه په دې كښې د علقمندو دپاره ډيرې نخښې دي (يعنى چې د عقل نه كار اخلي)
وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ
او هغه څيزونه | چې پيداكړي دي هغه | ستاسودپاره | په زمكه كښې | چې مختلف دي | رنگونه دهغې
اوالله تعالى چې ستاسو دپاره كوم قسما قسم رنگونو والا څيزونه په زمكه كښې پيداكړي دي
إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّذَّكَّرُونَ وَهُوَ الَّذِي
بيشكه | په دې كښې | ضرورنښه ده | دپاره دهغه خلقو | چې سبق حاصلوي | اوهغه | هغه ذات دې
بيشكه په دې كښې دهغه خلقو دپاره نخښې دي چې سوچ فكر كوي | اوالله هغه ذات دې چې
سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا
چې مسخرئې كړو | درياب | دپاره ددې چې تاسواوخورئ | ددغه درياب نه | غوښه | تازه
سمندرئې تابع كړې دې | ....چې تاسوترې (دكبانو) تازه غوښهٔ اوخورى
وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ
اوتاسواوباسئ | دهغې نه | دښائست څيزونه | چې تاسواغوندئ هغه | اوته وينې كشتئ
اوتاسو د دې نه كالى راوباسئ | چې تاسو ئې استمالوئ | اوته گورې چې بيړئ (ددرياب) اوبه
مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ
څيرونكى اوبولره | په هغې كښې | اودپاره ددې چې تلاش كړئ تاسو | دفضل دالله نه
څيرې كوى او (روانې دى) | او د دې دپاره چې تاسو (دسمندرى تجارت په ذريعه) د الله فضل لټوئ

(١) ٢٧/النمل: ٦٠.

وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾ وَأَلْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ

اودپاره ددې چې تاسو | شکراوباسئ | اووې غورزول | په زمکه کښې | دغرونومیخونه | چې اونۀ خوزی

اوچې د هغه شکرادا کوئ | او په زمکه کښې ئې دغرونو میخونه ښخ کړی دی | چې تاسو باندې اونه خوزی

بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾

په تاسوباند | اوجاری ئې کړل نهرونه | اوجوړې ئې کړې لارې | دپاره ددې چې تاسو | هدایت بیامومئ

اودریابونه (ئې روان کړی دی) اولارې ئې جوړې کړې | د دې دپاره چې تاسو لاربیامومئ

وَعَلَامَاتٍ ۚ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾ أَفَمَنْ يَخْلُقُ

اونښې هم پیدا کړې | اوپه ذریعه دستورو | داخلق | لار بیامومی | آیا هغه څوك | چې پیدا کول کوی

او ډیرې نخښې ئې هم جوړې کړی دی | اود ستور په ذریعه دوی لارې معلوموی | نوڅوک چې پیدا کول کوی

كَمَنْ لَا يَخْلُقُ ۗ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾ وَإِنْ تَعُدُّوا

پشان دهغه چادې | چې پیدا کول نشی کولې | آیا نو تاسو نصیحت نۀ قبلوئ | او که تاسو شمارئ

دهغه چا په شان کیدیشی چې هیڅ نه نشی پیدا کولې | نو تاسوولې نصیحت نه قبلوئ | اوکه تاسو د الله ﷻ

نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا ۗ إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨﴾

نعمت دالله | نو نۀ شئ شمارلې هغه | بیشکه چې الله | بښونکې | رحم کونکې دې |

نعمتونه شمیرل غواړئ | نود هغې شمیربه اونکړې شئ | بیشکه الله بخښونکې ډیر رحم کونکې دې

قوله تعالى:- وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

سپوږمئ نمر اوستوری دَ الله تعالی دَ قدرت نخښې دی:- الله تعالی خپل نورنعمتونه یادراکرځوی چه شپه ورځ برابرستاسودفائدې دپاره ځی راځی نمرسپوږمئ په ګردش کښې دی ستوری په پړقیدو پړقیدو تاسو ته رنړا درکوی دهریوالله تعالی داسې صحیح اندازه مقررکړې ده دکوم نه چه هغوی نه اخوا دیخوا کیدې شی اونه تاسو ته څه نقصان درکوی. هریود رب په قدرت کښې اود هغه د غلبې لاندې دې. هغه په شپږو ورځو کښې زمکه او آسمان پیدا کړل بیا په عرش باندې د خپل قدرت د شان مطابق مستوی شو. ورځ او شپه برابر یوبل پسې ځی راځی. نمر سپوږمئ اوستوری د هغه د حکم مطابق په کارکښې لګیا دی. د خلق او امر مالك هم هغه یوذات دې. هغه رب العلمین د لویو برکتونو خاونددې که تاسوعقل اوپوهه لرئ نوپدې کښې د الله تعالی دقدرت اوسلطنت لوئی نښې دی.د دې آسمانی څیزونونه پس اوس تاسو د زمکې څیزونه اوګورئ چه ځناور، کانونه نباتات او جمادات وغیره په مختلف رنګونو او شکلونوکښې څیزونه د بې شمیره فاندو څیزونه دی. هم هغه ستاسو د پاره په زمکه باندې پیداکړی دی چه تاسو په الله تعالی د نعمتونو غور اوکړئ او د دې قدر اوکړئ د هغوی د پاره خودا زبردست نښه ده.

دَ سمندرنه دَ خلقو دَ پاره فائدې دی:- الله تعالی دخپلې نورې مهربانئ یادګیرنه کوی چه په سمندراو دریاب باندې هم هغه تاسو قابض کړئ سره د خپل ژوروالی او خپلوموجونو هغه ستاسو تابع دې ستاسوکشتئ په هغې کښې روانې دی دغه شان د دې نه کبان راوباسئ او د هغې تازه غوښه خورئ، کب د حلت په حالت کښې د احرام په حالت کښې ژوندې وی که مړد الله تعالی د طرف نه حلال دې. هغه لؤلؤ او مرغلرې ستاسو د پاره په دې کښې پیداکړی دی. کوم چه تاسو په آسانئ سره راوباسئ

اودکالوپه توګه ئې په خپل کارراولئې.بیا په دې کښې کشتئې هواګانې اخواکوې اوبه څیرې اوپه خپلو سینوباندې د اوبود پاسه تیریږي.

د ټولونه مخکښې کشتۍ نوح ﷺ جوړه کړې ده او په دې ئې سورلي کړې ده:-د ټولونه اول حضرت نوح ﷺ په کشتئې کښې سورشواوهم هغه ته الله تعالى دکشتۍ جوړولوچل اوخودلو.بیاخلقو دغه شان جوړولې اوپه دې باندې د لمدې لوئ لوئ سفرونه کول د هغه طرف نه څیزونه دې طرف ته اود دې طرف نه هغه طرف ته اوړل راوړل، هم د دې بیان په دې کښې دې چه تاسو د الله تعالى فضل یعنې خپل رزق دتجارت په ذریعه اولټوئې اودهغه نعمت اواحسان اومنئ اود هغه شکر او قدرداني اوکړئې.

دریاب ته دالله تعالى خطاب:-مسندبزار کښې دحضرت ابوهریره رضي الله عنه نه روایت دې چه الله تعالى مغربي دریاب ته اووئیل چه زه خپل بندیګان په تاکښې سورول غواړم ته به هغوی سره څه کوې؟ هغه اووئیل ډوبوم به ئې.بیائې اوفرمائیل ستاتیزوالې ستاپه غاړوکښې دې هغه به زه په خپل لاس کښې واخلم ته ما د کالواو ښکار نه محروم کړې. بیائې مشرقي سمندر ته هم دا خبره اوکړه هغه وئیل چه زه به ئې په خپلولاسونو باندې اوچت کړم اوځنګه چه مور د خپل بچې خیال ساتي زه به هم د هغوی ساتم. نو ده ته الله تعالى کالي هم ورکړل او ښکارهم.([1])ددې حدیث راوی حضرت عبدالرحمن بن عبدالله دې اوهغه منکرالحدیث دې.د عبدالله بن عمرو رضي الله عنه نه هم دا روایت مرفوعاً نقل دې.دې نه پس د زمکې ذکر کولې شي داودرولو او خوزیدلونه د بچ کولود پاره په دې باندې مضبوط او وزندار غرونه کلك کړل چه د دې په خوزیدوباندې په دې داوسیدونکوژوندون کښې مشکل نه وي. لکه چه فرمائي ﴿وَالْجِبَالَ أَرْسٰهَا﴾ ([2])

په زمکه د غرونو ایخودلو حکمت:-دحضرت حسن رحمه الله قول دې کله چه الله تعالى زمکه جوړه کړه نو هغه خوزیده تردې چه فرښتواووئیل په دې خو څوك هډو اودریدې نه شي چه سحرکوری نوغرونه په دې کښې ورخښ کړې شوي دي اود دې خوزیدل ولاړدی نو فرښتوته دا هم معلومه نه شوه چه دا غرونه د څه څیز نه راپیداکړې شو.د قیس بن عباده رحمه الله نه هم دا روایت دې. حضرت علي رضي الله عنه فرمائي چه زمکې وئیل چه ته په ماباندې بنیادم میشته کوې چه زما په شا به ګناه کوی اوکه ګندګیرنې به خوروی هغه رچیدله نو الله تعالى په زمکه کښې غرونه ورخښ کړل کوم چه تاسو وینئې اوبعضې خو وینئې هم نه. داهم دهغه کرم دې چه هغه نهرونه چینې اودریابونه د څلورو واړو طرفونو روان کړي دي څه تیز دي او څه رو څه اوږده دي اوڅه واړه.کله اوبه زیاتې دي کله کمې اوکله اوچ کلك.په غرونو ځنګلونو کښې شګه کښې کانړو کښې برابر داچینې بهیږی اوروانې دی.دا ټول دهغه فضل کرم لطف اورحم دې نه د هغه نه بغیرڅوك پروردګار شته اونه څوك د عبادت لائق هم هغه رب دې او هم هغه معبود دې هم هغه لارې جوړې کړې دی په اوچه لمده غر ځنګل کښې کلوکښې بیابانونوکښې په هرځائ کښې د هغه لارې موجود دی. چه د یوخوانه بل خواته خلق ځي، څه تنګې لارې دی څه ارتې څه آسانې او څه سختې نورهم ډیرې نښې هغه مقررکړې دی لکه غرونه غونډئې وغیره په کومو سره چه داوچې اولمدې مسافران لارمعلومه وی او بې لارې شوی په نیغه لارلګي.ستوری هم د لارخودنې دپاره دی د شپې په تیاره کښې هم د دې په ذریعه لار او رخ معلومیږی. د امام مالك نه روایت دې چه د نجوم نه مراد غرونه دی.

الله تعالى دټولو خالق او مخلوق بې وسه دې:-بیادخپل عظمت اولوئې یادګیرنې کولوسره فرمائي چه د عبادت لائق د هغه نه بغیرڅوك نشته.د الله ﷻ نه بغیر چه دکوموکوموچه خلق عبادت کوی هغه ټول بې

---

[1] هیثمی مجمع الزوائد:٥/٢٨٢
[2] ٧٩/النازعات: ٣٢.

وسه دی دیوڅیز د پیداکولو په هغوی کښې طاقت نشته. اوالله تعالی د ټولوخالق دې ښکاره خبره ده چه خالق او غیرخالق یو شان نه دی نو بیاد دواړو عبادت کول څومره د ظلم خبره ده؟ دومره بې هوشه کیدل هم د انسانیت تقاضانه ده. بیادخپلو نعمتونو دزیاتوالی اوکثرت بیان فرمائي چه ستاسو په شمیرکښې هم هغه نه شي راتلې دومره نعمتونه ماتاسوته درکړي دی دا هم ستاسو د طاقت نه بهر دی چه زماد نعمتونو شمیراوکړې شئ. الله تعالی ستاسو خطاګانې معاف کوی نوکه د خپلو ټولو نعمتونو شکرهم تاسونه غواړی نوستاسود وس کارنه دې که د دې نعمتونو په بدلی تاسو نه غواړی نو ستاسو د طاقت نه بهر دی. واورئی که هغه تاسو ټول په عذاب کوی نو بیا هم هغه ظالم نه دې خوهغه غفور او مهربانه او رحیم الله تعالی ستاسو غلطئی معاف کوی. ستاسو د خطاګانونه تجاوز کوی نودا د اطاعت په رجوع اود رضامندئی په طلب سره کومه ګناه اوشی هغې نه سترګې پټوی. ډیر رحیم دې او د توبه نه پس بیا عذاب نه کوی.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ
او الله | پوهیږی |
اوالله ﷻ

مَا تُسِرُّوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ ⑲ وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ
په هغه کارونو | چی تاسوئې پټوئ | اوپه هغه | چی تاسوئې ښکاره کوئ | اوهغه | چی رابلی ئې خلق
هغه څه پیژنی چې تاسو ئې پټوئ او څه چې تاسو ښکاره کوئ | ....اوکوم بتان چې دوئ د الله ﷻ

مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَا يَخْلُقُوْنَ شَيْـًٔا وَّهُمْ يُخْلَقُوْنَ ⑳ اَمْوَاتٌ
ماسوادالله نه | نهٔ پیداکوی هغوئ | هیڅ څیز | بلکه هغوئ پخپله | پیداکړې کیږی | هغوئ مړه دی
نه سوا رابلی | هغوئ هیڅ نشی پیداکولې | بلکه هغوئ پخپله جوړولې شی | هغوی مړه دی

غَيْرُ اَحْيَآءٍ ۚ وَمَا يَشْعُرُوْنَ ۙ اَيَّانَ يُبْعَثُوْنَ ㉑ اِلٰهُكُمْ
نهٔ دی ژوندی | اونهٔ پوهیږی هغوئ | چی کله به | هغوئ راپوته کړې کیږی | معبود ستاسو
ژوندی نه دی | اوهغوی نه پوهیږی چې کله به دوباره راژوندی کولې شی | ستاسو معبود

اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ فَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ قُلُوْبُهُمْ
| معبود | یودې | نو هغه کسان | چی نهٔ راوړی ایمان | په آخرت باند | زړونه دهغوئ
هم یو معبود دې | نو څوک چې په آخرت باندې ایمان نه راوړی | د هغوئ زړونه

مُّنْكِرَةٌ وَّهُمْ مُّسْتَكْبِرُوْنَ ㉒ لَا جَرَمَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا
په انکار ټینګ دی | اوهغوئ | تکبیر کونکی دی | حقه ده داخبره | چی بیشکه الله | پیژنی | هغه څه
منکر دی | اوهغوئ تکبر کونکی دی | ....یقینی خبره ده | چې الله ﷻ په هغه څه

يُسِرُّوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ۭ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِيْنَ ㉓
چی پټوی ئې دوئ | اوهغه څه | چی ښکاره کوی ئې دوئ | بیشکه چی هغه | نهٔ خوښوی | تکبیر کونکی خلق
چې دوی ئې پټوئ اوپه هغه څه چې دوی ئې ښکاره کوئ پوهیږی | بیشکه هغه تکبر کونکی نه خوښوی

قوله تعالي:- وَهُمْ يُخْلَقُوْنَ

دَ هريو څيزخالق الله تعالى دي:- پټ او ښکاره هرڅه الله تعالى پيژني دواړه هغه ته يوشان دي. هريوعمل کونکي ته دهغه دعمل بدله به د قيامت په ورځ ورکوي نيکانوته بدله بدانوته سزا. د کومو باطلو معبودانونه خلق خپل حاجتونه غواړي هغوي د هيڅ څيز خالق نه دي بلکه هغوي پخپله مخلوق دي. لکه څنګه چه خليل الله حضرت ابراهيم عليه السلام خپل قوم ته فرمائيلي وو ﴿قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ۝ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ۝﴾ [1] تاسو دهغې عبادت کوئی چه پخپله ئې جوړوئې.په حقيقت کښې ستاسو او ستاسو د کارونوخالق صرف الله سبحانه وتعالى دي.بلکه ستاسومعبودان کوم چه د الله تعالى نه بغير دي کانړي دي بې ساڅيزونه دي نه اوري نه ګوري نه شعور لري. دوی ته خودا هم نه دي معلوم چه قيامت به کله راځي.تاسو د دوی نه د نفع اوثواب طمع څنګه لرئې؟داخود هغه الله تعالى نه کيدل پکاردي چه د هر څيز عالم اود ټول کائنات خالق دي.

صرف هم الله تعالى دَ عبادت لائق دي:- هم الله تعالى معبودبرحق دي دهغه نه بغيرڅوک هم دعبادت لائق نشته. واحددې احددې ځان له دي صمددې دکافرانو په زړه ښه خبرې نه انکاري دي.هغوی دا حق کلمه اوريدوُسره حيرانيږي د واحد ذکراوريدوسره مرژواندې شي اوکه دنورو ذکر وی نو بيا خاندي. دوی دالله ﷻ دعبادت نه مغروردي نه دهغوی په زړونوکښې ايمان دې اونه هغوی د عبادت عادت دي. داسې خلق به په ذلت سره دوزخ کښې داخليږي. يقيناً الله تعالى دهرپټ اوښکاره عالم دي په هر عمل به بدله او سزا ورکوي اوهغه د غرور کونکوخلق نه ويزاره دي.

وَإِذَا	قِيلَ	لَهُمْ مَّاذَا	أَنْزَلَ	رَبُّكُمْ	قَالُوا	أَسَاطِيرُ
او کله چې	اووئيلې شي	دوئ ته څه څيز	نازل کړې دي	رب ستاسو	نووائي دوئ	چې قيصې دي
او کله چې ددوئ نه تپوس اوشي		چې ستاسو رب څه نازل کړی دی			نودوی وائي چې د پخوانو خلقو	

الْأَوَّلِينَ	لِيَحْمِلُوا	أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً	يَوْمَ الْقِيَامَةِ	وَمِنْ أَوْزَارِ
دړومبنوخلقو	دپاره ددې چې بارکړې دوئ	پيتي خپل | ټول	په ورځ دقيامت	او پيتی
قيصئ دی	(د دې انجام به داوی) چې دقيامت په ورځ به د خپلو ګناهونو اود هغه خلقود ګناهونو			

الَّذِينَ	يُضِلُّونَهُمْ	بِغَيْرِ عِلْمٍ	أَلَا	سَاءَ	مَا
دهغه کسانو	چې دوئ ګمراهه کوی هغوئ لره	په وجه دناپوهئ	خبردار واوړئ	ډير بددې	هغه
پيتي اوچتوی	چې هغوی ئې بغير دعلم نه ګمراه کړی دی	دوی چې کوم پيتي اوچتوی هغه ډير			

يَزِرُونَ
چې باروی ئې دوئ دوکه بازی کړی ده
خراب دی

قوله تعالي:- وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَّاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ

دَ قرآن پاک دَ منکرانو تذکره:- دې د قرآن پاك دمنکرانونه چه کله سوال کولې شي چه د الله تعالى په کلام کښې څه نازل شوی دي؟ نود اصل جواب نه اخوابکواس کوي چه بغيرد تيروشووقصونه په کښې څه

[1] الصافات:٣٧/ ٩٥-٩٦

پراته دی؟هم هغه نی لیکلې دی اوسحرماښام نی سردوباره کوی.نو په رسول الله ﷺ باندې دخان نه خبرې ترې کله څه وائی کله د هغه خلاف څه وائی په حقیقت کښې په یوه خبره اودرېږی نه اودا ډیر لوئ دلیل دې دهغوی دټولو اقوالو باطل کیدو. هریوچه د حق نه اخوا شی هغه هم داسې سروهلې یوخوا بل خوا گرځی.کله حضورﷺ ته جادوگر وائی کله شاعر کله کاهن اوکله مجنون. بیا د هغوی بوډا گرو ولید بن مغیره مخزومی هغوی ته د ډیر غور اوفکر نه پس اووئیل چه ټول په یوه خله دې کلام ته اثرکونکې جادو وائې.دهغوی د دې قول نتیجه به بده وی او مونږ هغوی په دې وینا باندې خکه لگیاکړل چه دوی د خپلې پوره گناه سره سره د هغه څه گناه هم په خپل سرواخلی کوم چه د هغه مقلد دی او هغه پسې شاته شاته روان دی.

حق او باطل داعی ته دخپل دعوت اوتابعینو ثواب او گناه ملاویږی:-په حدیث شریف کښې دی چه د هدایت دعوت ورکونکی ته د خپل اجر سره د خپل تابعداروخلقو اجر هم ملاویږی اود هغوی اجرنه کمیږی. اود بدئی طرف ته رابلونکی ته د هغه د منونکو گناه هم ملاویږی خود منونکو گناه نه کمیږی([1])د قرآن کریم په بل آیت کښې دی ﴿وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَّعَ أَثْقَالِهِمْ﴾([2])دوی به د خپلې گناه د بوج سره سره نور بوج هم اوچتوی اودهغوی د افترایعنی د ځان نه خبروباره کښې به د قیامت په ورځ ضرور تپوس کیږی. نود منونکو بوج هم لکه د هغوی په ستونوباندې دې خوهغوی به سپکیږی هم نه.

قَدْ مَكَرَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللهُ

دوکه بازی کړی ده | هغه کسانو | چې مخکښې ددوئ نه وو | نو راغې الله

| ددوئ نه وړاندې خلقو هم (دپیغمبرانو خلاف) سازشونه کړی وو | دهغوی په آبادئ دالله

بُنْيَانَهُمْ مِّنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَأَتٰهُمُ

آبادئ دهغوئ ته | دبیخ نه | نوراپریوت | په هغوئ باند | چت | دپاسه دهغوئ نه | اوراغې هغوئ ته

(قهر) د بنیادونود طرفه راغلو | نو په هغوی باندې د پورته نه چت راپریوتلو | او په هغوی د هغه طرف نه عذاب

الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُخْزِيْهِمْ

عذاب | دهغه طرفنه | چې هډوگمان نه وؤ دهغوئ | بیا | په ورځ دقیامت | به رسوا کړی هغوئ لره

راغلو | چې دهغوی په گمان کښې هم نه وو | بیا د قیامت په ورځ به ئې الله ﷻ ذلیله کړی

وَيَقُوْلُ أَيْنَ شُرَكَاءِيَ الَّذِيْنَ كُنْتُمْ تُشَاقُّوْنَ

او ورته به وائی | کوم ځائې دی | شریکان ځما | هغه | چې وئ تاسو | چې مخالفت به موکوؤ

او ورته به اووائی اوښایئ زما هغه شریکان کوم ځائې دی|چې تاسو به دهغوئ دپاره (دمومنانو سره) جگړې

فِيْهِمْ ط قَالَ الَّذِيْنَ أُوْتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ

په حق دهغوئ کښې | اوبه وائی | هغه کسان | چې ورکړې شوې وؤ هغوئ ته | علم | بیشکه | رسوائی ده

کولې | نود علم خاوندان به اووائی | چې د نن ورځې پوره رسوائی اوبدبختی د هغه کافرانو دپاره ده

---

[1] صحیح مسلم کتاب الذکر والدعاء باب من سن حسنة اوسیئة ومن دعا الی هدی اوضلالة: ٢٦٧٤، ابوداوٗد:٤٦٠٩، ترمذی: ٢٦٧٤ ابن ماجه:٢١٢، دارمی:١/١٤١، احمد:٢/٣٩٧، مسندابی یعلی:٦٤٨٩، مسندابی عوانه:٥٨٢٣.

[2] ٢٩/العنکبوت:١٣.

عَلَى الْكٰفِرِينَ	وَالسُّوٓءَ	الْيَوْمَ
په کافرانو باندې	اوبدبختي ده	نن ورځ

قوله‌تعالى:- قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

دَ نمرودوغيره انجام:- بعضې خووائی چه د دې مکارنه مراد نمرود دې چا چه بالاخانه تیاره کړې وه د ټولو نه اول د ټولونه زیاته سرکشي هم هغه په زمکه کړې وه. الله تعالی دهغه د هلاکت د پاره یو ماشې راولیگلو چه دهغه په پوزه کښې ننوتلواودځلوروسوو کالوپورې دهغه مازغه ستل.پدې موده کښې به هغه ته لږ شان آرام وو کله چه به ئې هغه په سر په چیترو وهلو. ښه د دواړو لاسونو په زور سره به د هغه په سرچیترې دانگولې شو هغه ځلورسووکالوپورې بادشاهي هم کړې وه او ښه فساد ئې خور کړې وو.

دويم قول ، دې نه مراد بخت نصردې:- بعضې وائي چه د دې نه مراد بخت نصردې دې هم ډير مکاروو خو الله تعالی ته څوک څه نقصان رسولې شي که د هغه مکر د غرونو د خپل ځائ نه خوزونکې ولې نه وي.

دريم قول دا د عام کافرانو مثال دې:- بعضې وائي چه داخودکافرانو اومشرکانو چه د غير عبادت ئې کولو د هغوی د عمل د بربادئي مثال دې لکه چه حضرت نوح ﷺ فرمائيلي وو ﴿وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا﴾ [1] دې کافرانوډيرمکراوفريب اوکړو په هره يوه بهانه باندې ئې خلق گمراه کړل اوپه هره طريقه ئې خلق په شرك باندې تيارکړل نودهغې تابعدار به د قيامت په ورځ هغوی ته وائي چه ستاسو د شپې ورځې مکر چه په مونږ باندې موکفر او شرك وئيلوالخ.[2] دهغوی دعمارت په جرړه او بنيادسره د الله تعالی عذاب راغلو يعنی بالکل ئې اوکنستلو د اصل نه ئې پريکړو. لکه چه ارشاددې چه کله د جنگ اُور تيزول غواړې نو الله تعالی هغه مړکوی[3] بل ځائ فرمان دې چه هغوی له الله تعالی د داسې ځائ نه راغلو چرته نادانسته چه د هغوی وهم اوگمان هم نه وو.د هغوی په زړونوکښې داسې رعب واچولو چه دوی په خپلو لاسونو باندې خپل مکانات تباه کول اوبل طرف ته د مؤمنانو د لاسه ختم شو. عقل مندو عبرت حاصل کړئ. [4] دلته فرمائي چه الله تعالی دهغوی دمکان د بنياد نه راغلو او په هغوی باندې د بره نه چت راغلو او هر ځائ نه په هغوی باندې عذاب راغلو. د قيامت د ورځې رسوائي او سپکاوې لا پاتې دې. هغه وخت به پټ ټول راښکاره شي. د دننه نه به ټول بهر راشي. هرڅه به راښکاره شي.

قيامت کښې به هرعذاب سره دعذر جهنډا وي:- حضورﷺ فرمائي چه هريوغداردپاره به هم هغه سره جهنډا خښه کړې شي چه دهغه د غدراو دهوکې مطابق به وي اومشهوروليې به شي چه د فلانکي دا غدر دې کوم چه د فلانکي ځوئ وو[5] دغه شان به داخلق هم دټولوپه وړاندې په ميدان حشرکښې رسوا کولې شي.دهغوی نه به د هغوی پروردگار په غصه کښې تپوس فرمائي چه د چا په حمايت کښې تاسو زما بنديگانو سره اينختلې ئې هغه نن چرته دي؟ ستاسو امداد ولې نه کوي؟ نن بې يارومددگاروليې ئې؟ دوی به چپ شي څه جواب به ورکړي او عاجز به شي کوم يو د دروغو دليل پيش کړې شي؟ دغه وخت کښې به علماء کرام چه د الله تعالی اود هغه د مخلوق سره به عزت لري جواب به ورکړي چه رسوائې او عذاب نن کافران راگيرکړی دی اود هغوی معبودانو د دې باطلانونه مخ اړولې دې.

---

[1] ٧١/نوح:٢٢.

[2] ٣٤/سبا:٣٣.

[3] ٥/المائدة:٦٤.

[4] ٥٩/الحشر:٢.

[5] صحيح بخاری باب مايدعی الناس بابائهم:٦١٧٧، صحيح مسلم:١٧٣٥، مسندابويعلی:٥٣٤٢.

الَّذِيْنَ تَتَوَفّٰهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ

| په هغه باند| چې كله روح قبض كوى دهغوئ| فرښتې

چې فرښتې ئې په داسې حال كښې روحونه اخلى |

ظَالِمِيْٓ اَنْفُسِهِمْ فَاَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا

په دا حال چې ظلم كونكى دى |په خانونو خپلو باندې| نو وړاندې به كړى | صلحه | چې نۀ وو مونږه

چې په خپلو ځانونو باندې ئې ظلم كولو| نو بيا به هغوئ د صلحې خبره پيش كړى | چې مونږ

نَعْمَلُ مِنْ سُوْٓءٍ بَلٰٓى اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌۢ بِمَا

| چې كول به مو څه بدى | ولې مونۀ كوله | بيشكه الله | ښه خبر دې | په هغه كارونو

خو هيڅ بد عمل نه دې كړې| ....بيشكه الله ﷻ ستاسو د ټولو عملونو نه

كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝ فَادْخُلُوْٓا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا

چې وئ تاسو| چې كول به تاسو|اوس ننوځئ| دروازو| ددوزخ ته| چې هميشه به اوسئ| په هغې كښې

خبر دې| نواوس ددوزخ دروازو ته ورداخل شئ| تاسو به په دې كښې هميشه پراته يئ| د تكبر كونكو

فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِيْنَ ۝ وَقِيْلَ لِلَّذِيْنَ

نو ډير خراب دې| ځائې داوسيدو| دتكبر كونكو خلقو| اوچې اووئيلې شو| هغه كسانو ته

دپاره څومره خراب ځائې دې|........ او متقيانو ته (د تپوس په طور) اووئيلې شو

اتَّقَوْا مَاذَآ اَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوْا خَيْرًا

چې ځان ئې اوساتودشرك نه| څه څيز| نازل كړې دې| رب ستاسو| نو اووئيل هغوئ| چې بهتره څيز

چې ستاسو رب څه رانازل كړى دى | نو جواب وركوى چې ډير ښه كلام يې نازل كړې دې

لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ

دپاره دهغه كسانو| چې نيكى اوكړه هغوئ| په دې دنيا كښې| نيكه جزاده| اوخامخا كور| داخرت ئې

د نيكو كارو دپاره په دې دنيا كښې نيكه بدله ده | اوخامخا د اخرت كور (جنت) د ټولو نه

خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِيْنَ ۝ جَنّٰتُ عَدْنٍ يَّدْخُلُوْنَهَا

ډير غوره دې| او ډيرښه دې| كوردمتقيانو | باغونه| دهميشه اوسيدو| چې ننوځى به هغې ته

بهتر دې| اودپرهيزګارو هغه كور ډير ښۀ كوردې| د هميشه اوسيدوباغونه دى |هغې ته به دوى

تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ لَهُمْ فِيْهَا مَا يَشَآءُوْنَ

بهيږى به | لانددهغې نه | نهرونه | وى به هغوئ لره | په هغې كښې | هغه چې | غواړى هغوئ

ورداخليږى | ددې لاندې به نهرونه بهيږى | دوى چې هلته څه غواړى | هغه به ورته ملاويږى

كَذٰلِكَ يَجْزِى اللّٰهُ الْمُتَّقِيْنَ ۝ الَّذِيْنَ تَتَوَفّٰهُمُ

دارنګې بدله وركوى الله| پرهيزګارانوته | هغه پرهيزګاران| چې كله روحونه قبض كوى دهغوئ نه

پرهيزګارانوته الله ﷻ دغه شان بدله وركوى | دا هغه خلق دى چې فرښتې د دوى روحونه

اَلْمَلٰٓئِكَةُ طَيِّبِيْنَ ۙ يَقُوْلُوْنَ سَلٰمٌ عَلَيْكُمُ ۙ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ
فرښتي | په حالت دپاکيزګۍ کښې | نووائي ورته | سلام دوی | په تاسوباند | ننوځئ تاسو | جنت ته
په د اسې حال کښې قبض کوی | چې پاکان وی | فرښتې ورته اووائي چې په تاسو دې سلام وی اودخپلونيکو
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝
په سبب د هغې عملو نو | چې وئ تاسو | چې کوئ به تاسو |
عملونو په بدله کښې جنت ته ورداخل شئ |

قوله تعالى:- اَلَّذِيْنَ تَتَوَفّٰهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِيْٓ اَنْفُسِهِمْ

دَ مرګ په وخت کښې دَ ظالمانو کيفيت:- د مشرکانود مرګ په وخت کښې حال بيانيږی چه کله فرښتې د هغوی د روح ويستلود پاره راځی نودې هغه وخت کښې د اوريدلوعمل کولو او منلواقرار کوی او دې سره خپل کارونه پټوی اوخپله بې ګناهی بيانوی.د قيامت په ورځ به هم دالله تعالى په وړاندې قسمونه خوړلو سره خپل مشرك نه کيدل بيانوی څنګه چه په دنياکښې دخلقو په وړاندې خپله بې ګناهئی باندې قسمونه خوری.دوی ته به جواب ملاويږی چه دروغژن ئی او په ښه کولاوزړه مو بدعملئی کړی دی الله تعالى غافل نه دې چه ستاسو په خبروکښې به راشی په هغه باندې هريوعمل ښکاره دې اود خپلوکړوسزا اوخورئی اود دوزخ دروازو ته لاړ شئی اودهميشه دپاره دې خراب ځای کښې پراته اوسئ.

د کافرانو دپاره خراب مقام:-مقام خراب مکان خراب د ذلت او رسوائې والا دابدله د الله تعالى د آياتونو تکذيب اود هغې نه کبر کونکو اود هغه د رسولانود تابعدارئی نه ځان پټولو. مړه کيدوسره د هغوی روحونه دوزخ ته اورسيدل اوپه بدنونوباندې په قبرونوکښې د دوزخ ګرمی اود هغې لمبې راځی. د قيامت په ورځ به روحونه بدنونوسره يوځای شی او د دوزخ په اُورکښې به ورځی چه نه به مرګ وی او نه څه کمې.لکه چه دالله تعالى فرمان دې ﴿اَلَّذِيْنَ تَتَوَفّٰهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِيْٓ اَنْفُسِهِمْ﴾([1])دوی د دوزخ اُور له هر سحر اوماښام راوړلې شی د قيامت قايم کيدو سره به اې آل فرعون تاسو سخت عذاب ته ورځئ.

دَ نيکانوخلقو بهترين انجام:- د بدانوحال بيانولو سره اوس دنيکانوحالات چه بالکل د هغوی نه بدل دی بيانولې شی. دبدانوخلقو جواب خودا وو چه د الله تعالى کتاب صرف د وړانديونوقصې نقل کول دی خو دانيکان خلق جواب ورکوی چه دا خو سراسر برکت او رحمت دې څوك هم چه دا اومنی په دې عمل اوکړی هغه به دبرکت اورحمت نه ډك شی.بيا فرمائی چه ماخپلورسولانوسره وعده کړې ده چه نيکانوته به د دواړو جهانوخوشحالئی حاصليږی. لکه چه ارشاد دې چه کوم سړې نيك عمل اوکړی که هغه ښځه وی که سړې اوداضروری دی چه هغه مؤمن وی نوموږ به هغوی ته ډير پاك ژوندون ورنصيب کړو اود هغوی د بهترين عملونوبدله به هم ضرور ورکوو. ([2]) په دواړو جهانونوکښې به بدله بياموهی.

داخرت کور ددنيا دکور نه ډير زيات بهتر دې:-يادساتئی چه د آخرت کور د دنياد کورنه ډير غوره او ښه دې د هغه ځای بدله ډيره ښکلې او د هميشه د پاره ده. لکه چه د قارون د مال خواهش کونکوته علماؤ کرامو فرمائيلې وو چه د الله تعالى ثواب بهتردې الخ. د قرآن کريم ارشاد دې ﴿وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِّلْاَبْرَارِ ۝﴾ ([3]) الله تعالى سره د نيکوکاروخلقو د پاره اعلى څيزونه دی بل ځای ارشاد دې آخرت خير او باقی دې. خپل نبی ﷺ ته ئی خطاب کولو سره اوفرمائيل ستاد پاره آخرت د دنيا نه بهتردې. بيافرمائی چه د

---

[1]) ٤٠/المؤمن:٤٦.

[2]) ١٦/النحل:٩٧.

[3]) ٣/آل عمران:١٩٨.

آخرت کوردمتقیانودپاره ډیر ښه دي جنات عدن بدل دې د﴿دَارُ الْمُتَّقِيْنَ﴾ یعني د دوی دپاره دآخرت په کور کښې جنت عدن دې کوم ځائ چه به هغوی اوسیږی دکومې دونواومحلونولاندې چه یوشان او هر وخت چینې روانې دی چه څه غوارې ملاویږی به د سترګوهریویخوالې به ملاویږی اوهغه هم د همیشه د پاره. په حدیث شریف کښې دی چه جنتیان به ناست وی په سربانډې به نې اوریځې راوچتیږی اوچه دوی کوم یوخواهش کوی هغه به په دوی باندې راوروی تردې پورې چه که څوك اووائی چه هم عمر پیغلې دې راووریږی نودا به هم کیږی.پرهیزګارو اوتقوی داروخلقو ته الله تعالی همداسې بدلې ورکوی څوك چه ایمانداروی ویریدونکې وی او نیك عمل وی د هغوی د وفات په وخت کښې دوی د شرك د ګندګی نه پاك وی. فرښتې راځی سلام کوی د جنت زیرې ورته اوروی چه د الله ﷻ ارشاد دې﴿ اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ﴾ (١)کوم خلقوچه الله تعالی رب اومنلواوبیاپه دې باندې قایم پاتې شوهغوی له فرښتې راځی او ورته وائی چه غم او ویره مه کوه د جنت زیرې واوره د کوم چه تاسره وعده وه مونږ په دنیا او آخرت کښې ستا خیال ساتونکی یو چه ته څه غوارې بیاموسې به او چه څه غوارې ملاویږی به ته د الله تعالی چه بښونکې اومهربان دې میلمه نې. د دې مضمون أحادیث مونږ په آیت ﴿ يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ﴾(٢) په تفسیر کښې بیان کړی دی.

هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ
ایا انتظارکوی دوئ | بس دې خبری ته
آیا دا کافران صرف په دې انتظار کښې دی
اَنْ تَاْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَاْتِيَ اَمْرُ رَبِّكَ ؕ كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِيْنَ
چې راشی دوئ ته | فرښتې | یا راشی | حکم | درب ستا | دارنګې | کارونه کړی وؤ | هغه کسانو
چې دوئ ته فرښتې راشی | یاستا د رب حکم (چې عذاب یاقیامت دی) ورته راشی | دغه شان د هغوخلقو
مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ
چې مخکښې ددوئ نه وؤ | اونۀ ووکړې ظلم په هغوئ باندالله | ولیکن | ووهغوئ | په ځانونوځپلوباند
کردار هم ووا چې ددوئ نه وړاندې تیرشوی وو | او الله ﷻ په هغوی هیڅ ظلم نه وو کړې | بلکه هغوی پخپله په
يَظْلِمُوْنَ ۝ فَاَصَابَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا عَمِلُوْا وَحَاقَ
چې ظلم به نې کوؤ | نواورسیده هغوئ ته | ناکاره بدله | دهغې عملونو | چې کړی ووهغوئ | اوچاپیره شو
خپلوځانونو ظلم کولو | نونتیجه دا شوه چې اخر هغوی ته د خپلو ګناهونو سزا اورسیده | اوهغه عذاب ترې
بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ۝
دهغوئ نه | هغه عذاب | چې ووهغوئ | چې په هغې پورې به نې توقې کولې |
راچاپیره شو | چې دوئ به ورپورې توقې کولې |

قوله تعالی:- هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ تَاْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ

مشرکان دکوم څیز انتظارکوی:- الله تعالی مشرکانوته په غصه کښې فرمانی چه دوی ته خود هغه فرښتو انتظار دې چه د دوی روح قبض کولوله به راځی یاد قیامت انتظاردې اود دې د تباهو او بربادو. د

---

(١) ٤١/حٰم السجدة: ٣٠.

(٢) ١٤/ابراهیم:٢٧.

دوی په شان د دوی نه د وړاندې مشرکانو هم دا طریقه وه تردې چه په هغوی د الله تعالی عذاب راغلو
الله تعالی خپل حجت پوره کړو د هغوی عذرونه ئی ختم کړل کتابونه ئی نازل کړل رسولان ئی راولیګل
نوبیاد هغوی دانکارپه اصرار باندې په هغوی عذاب نازل کړو. دالله ﷺ رسولانونه دهمکیانې اوهغوی
پورې د ټوقومسخروکولوپه وبال او نقصان کښې راګیرکړې شو. الله تعالی په هغوی باندې ظلم نه دې
کړې بلکه هغوی پخپله خپل کارخراب کړو. هم په دې وجه به هغوی ته د قیامت په ورځ وئیلې شی چه
دادې هغه اُور کوم چه تاسو دروغ ګڼړلو.

وَقَالَ الَّذِيْنَ | اَشْرَكُوْا | لَوْ | شَآءَ اللّٰهُ | مَا عَبَدْنَا

اواووئیل هغه کسانو | چې شرك ئې کړې وو | که چرې | غوښتلي الله | نو عبادت به نهٔ وو کړې مونږه

اوهغه کسانو اووئیل چې شرک ئې کړې دې | که چرې الله غوښتلې نو نه به مونږ دالله ﷻ نه سوا دبل چا عبادت کړې وې

مِنْ دُوْنِهٖ | مِنْ شَيْءٍ | نَّحْنُ | وَلَآ اٰبَآؤُنَا | وَلَا حَرَّمْنَا

بغیر دهغه نه | دهیڅ خیز | مونږه هم | اونهٔ پلارانو زمونږه | اونهٔ به وو حرام کړې مونږه |

اونه زمونږ پلار نیکونو (دبل چا عبادت کړې وې) | او نه به د هغه د حکم نه بغیر مونږ څهٔ خیز

مِنْ دُوْنِهٖ | مِنْ شَيْءٍ ؕ | كَذٰلِكَ | فَعَلَ | الَّذِيْنَ | مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ

بغیر دحکم دهغه نه | هیڅ خیز | همدارنګې | کارکړې وو | هغه کسانو | چې مخکښې ددوئ نه وو

حرام کړې وو اوهم دغسې بهانې هغې خلقو هم کړې وې | چې د دوئ (اهل مکه) نه وړاندې تیر شوی وو

فَهَلْ | عَلَى الرُّسُلِ | اِلَّا | الْبَلٰغُ | الْمُبِيْنُ ۝ | وَلَقَدْ بَعَثْنَا

نو آیا شته | په رسولانوباندبله ذمه واری | بغیر | درسونې | ښکاره نه | او بیشکه اولیږو مونږه

دپیغمبر په ذمه خو بس (دالله احکام) ښکاره رسول دی | .... اومونږ په هر قوم کښې یونه یو

فِيْ كُلِّ اُمَّةٍ | رَّسُوْلًا | اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ | وَاجْتَنِبُوا | الطَّاغُوْتَ ۚ | فَمِنْهُمْ

په هرامت کښې | یورسول | چې بندګی کوئ دالله | اوځان اوساتئ | دسرکشانونه | نوځینې دهغوئ نه

پیغمبر ضرور لیږلې دې | (چې ائې خلقو) د الله ﷻ عبادت کوئ | او د بتانو دعبادت نه ځان بچ ساتئ

مَّنْ | هَدَى اللّٰهُ | وَمِنْهُمْ | مَّنْ | حَقَّتْ | عَلَيْهِ

هغهٔ خوك وو | چې ورته لاراوښودله الله | اوځینې دهغوئ نه | هغه خوك وو | چې ثابته شوه | په هغه باند

په دوئ کښې بعضې داسې دی | چې الله ﷻ ورته هدایت اوکړو | اوبعضې داسې دی چې په هغوی

الضَّلٰلَةُ ؕ | فَسِيْرُوْا | فِي الْاَرْضِ | فَانْظُرُوْا | كَيْفَ | كَانَ | عَاقِبَةُ

ګمراهی | نو اوګرځئ | په زمکه کښې | پس اوګورئ | چې څرنګې | وو | انجام |

ګمراهی واقع شوې ده | نو تاسو په زمکه کښې اوګرځئ | اواوګورئ چې د دروغ ګڼړونکو

الْمُكَذِّبِيْنَ ۝ | اِنْ تَحْرِصْ | عَلٰى هُدٰىهُمْ | فَاِنَّ اللّٰهَ | لَا يَهْدِيْ | مَنْ

ددروغ ګڼړونکو | که تهٔ حرص اوکړې | په هدایت ددوئ باند | نو بیشکه الله | نهٔ ښائی لار | هغه چاته

خلقوانجام څهٔ شو؟ | که ستاسو دا خواهش وی | چې دوئ به په نیغه لار روان شی | نو الله هغه څوک په نیغه لار

يُّضِلُّ	وَمَا لَهُمْ	مِّنْ نّٰصِرِيْنَ
چې گمراهه کوي ئې الله	اونه وي هغوئ لره	دمددګارانو نه هيڅوک
نه روانوي چې يو ځل ئې ګمراه کړې وي او ددا سې خلقو دپاره څوک مددګار نشته		

قوله تعالى:- وَقَالَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا

د مشرکانو د الله تعالى د منشانه غلط استدلال:- دمشرکانو اولتپه کهوپروته ګورنئ ګناه کوي په شرك باندې کلك ولاړدي حلال حرام کوي لکه څاروي د خپلو معبودانو په نوم کول تقدير حجت جوړکړي او وائي که الله تعالى ته زمونږ او زمونږ د مشرانو دا کارونه بدمعلوميدل نومونږ ته به ئې هم هغه وخت سزا راکوله. دوی ته جواب ورکولې شي چه دا زمونږ دستور نه دې زمونږ ستاسو دا کارونه ډېر ناخوښه دی اود دې د ناخوښئ ښکارندونه مونږ د خپلوپيغمبرانو په ژبه کړې ده په ډېر سخت تاکيد سره مونږ تاسو د دې نه منع کړې ئې. په هرکلي هره ډله او هريوښارکښې خپل پيغام رسونکي ليګلي دی خپل فرض ئې اداکړل د الله تعالى په بنديګانو کښې ئې د الله تعالى د احکامو تبليغ صفاصفا اوکړو ټولوته ئې اووئيل د يوالله تعالى عبادت کوئ د هغه نه بغيرد بل چا عبادت مه کوئ. د ټولونه اول چه په زمکه باندې شرك ښکاره شو نوالله تعالى حضرت نوح ﷺ ته د نبوت خلعت ورنصيب کړو اود ټولونه په آخر کښې دختم المرسلين خطاب ورکولو سره رحمة اللعالمين ئې خپل نبي جوړکړو د چا دعوت چه د ټولو انسانانو او پيريانود پاره په مخ د زمکې د ګوټ ګوټ پورې وو لکه چه فرمائي ﴿وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا نُوْحِيْٓ اِلَيْهِ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا فَاعْبُدُوْنِ﴾ ([1]) يعنې تانه وړاندې چه څومره رسولان ليګلې شوی وو هغوی ته وحي نازل کړې شوې وه چه زما نه بغيرېل څوك معبود نشته نوتاسو صرف هم زما عبادت کوئ.بل آيت کښې دی چه تانه د وړاندې رسولانونه تپوس اوکړه آيامونږ دهغوی د پاره بغيرد خپل ځان نه بل معبودمقرر کړې وو د کوم چه هغوی عبادت کوی؟([2]) دلته هم اوفرمائيلې شو چه د هرامت رسولانودعوت د توحيد تعليم او د شرك نه ويزاری وه نو مشرکانو له په خپل شرك باندې د الله تعالى په خوښولوباندې دليل راوړل څنګه مناسب معلوميږي؟دالله تعالى خوښې خود هغه د شريعت نه معلوميږي او دهغه شروع د شرك ختمول اود توحيد د مضبوطولو نه ده.

د کافرانو د استدلال جواب:- دټولورسولانو په خُله هغه هم دا پيغام ليګلې اود هغوی شرك کول پريخودل دابله خبره ده کومه چه دحجت قابله نه ده.الله تعالى دوزخ اودوزخيان هم پيدا کړی دی شيطان کافرانو ټول هم هغه پيداکړی دی هغه د خپلو بنديګانونه د هغوی په کفرکولو باندې راضي نه دې په دې کښې هم دهغه حکمت تامه او حجت بالغه دې. بيا فرمائي چه د رسولانودخبرولو نه پس دنياوی سزاګانې به هم په کافرانو اومشرکانو باندې راځي بعضو ته هدايت هم اوشو اوبعضې په خپله ګمراهئ کښې لاهوشول.تاسودرسولانود مخالفت کونکو د الله تعالى سره دشرك کونکو انجام په زمکه کښې ګرځيدو سره پخپله اوګوره. د تيرو شوو واقعاتو چه چاته علم دې د هغوی نه تپوس اوکړه چه څنګه د الله تعالى عذابونو مشرکان غرق کړل د هغه وخت په کافرانوکښې د دې وخت د کافرانود پاره مثالونه او عبرتونه موجود دی. ګوره د الله تعالى نه د انکار نتيجه څومره تباه کن شوه؟

د نبي په اختيار کښې هدايت نه وی:- بيا خپل رسول ﷺ ته فرمائي ته د دوی د هدايت څومره حرص کوې خوبې فائدې دی رب د دوی د ګمراهو په وجه دوی د رحمت د درنه لرې غورزولې دی. لکه چه ارشاد

---

[1]) ٢١/الانبياء:٢٥.

[2]) ٤٣/الزخرف:٤٥.

دي ﴿وَمَن يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَن تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا﴾[1] څوك چه الله تعالى په فتنه كښې اچول غواړي هغه ته څوك هم فائده نه شي رسولې. حضرت نوح ﷺ خپل قوم ته فرمائيلې وو كه د الله ﷻ اراده ستاسو د خونيولو ده نوزما نصيحت او خيرخواهي ستاسو دپاره بې كاره څيز دې په دې آيت كښې هم فرمائي چه دالله ﷻ گمراه كړې شوي څوك هم په لاركولې نه شي. لكه چه بل آيت كښې دي چه الله ﷻ ئې اوخونيوي نوهغه ته څوك هدايت نه شي وركولې. هغوي خووزخ په ورځ په خپله سركشئ كښې ورانده كيږي [2] ارشاد دې په چا چه ستاد رب خبره ثابته شوې ده هغوي ته د ايمان نه نصيب كيدو لكه چه ټولې نښې راغلې وي اوتردې چه د دردناك عذاب مخ اووينې نوالله ﷻ يعنى دهغه شان اودهغه امرځكه چه هغه څه غواړي نوكيږي چه نه غواړي نونه كيږي نوفرمائي چه هغه خپل گمراه كړې شوي نه په لاركوي او نه بل څوك د هغوي لارخودنه كولې شي څوك دهغه دامداد دپاره پاسيدې شي چه دالله ﷻ دعذاب نه ئې بچ كړې خلق اوامرهم دالله ﷻ دې هغه رب العالمين دې دهغه ذات دبركت دې هم هغه ربښتوني معبود دې

وَأَقْسَمُوا
اودې خلقو قسمونه اوخوړل |
اودا خلق په الله |

بِاللَّهِ | جَهْدَ | أَيْمَانِهِمْ | لَا يَبْعَثُ اللَّهُ | مَن | يَمُوتُ | بَلَى
په الله باند | په سختو | قسمونو خپلوسره | چې ژوندي به نه كړي الله | هغه څوك | چې مري | ولې نه
سخت قسمونه خوري | چې الله به هغه څوك دوباره راژوندې نكړي څوك چې يوځل مړشي | ولې نه

وَعْدًا | عَلَيْهِ | حَقًّا | وَلَٰكِنَّ | أَكْثَرَ النَّاسِ | لَا يَعْلَمُونَ ۝ | لِيُبَيِّنَ
داوعده ده | په هغه باند | حقه | وليكن | زيات دخلقو نه | نه پوهيږي | دپاره ددې چې ښكاره كړي
داوعده خو دالله ﷻ په ذمه لازمه ده | خو زيات خلق نه پوهيږي | دې دپاره به ئې ژوندي كوي چې دوي

لَهُمُ | الَّذِي | يَخْتَلِفُونَ | فِيهِ | وَلِيَعْلَمَ | الَّذِينَ
هغوئ ته | هغه حقيقت | چې دوئ اختلاف كوي | په هغې كښې | اودپاره ددې چې معلوم شي | هغه خلقوته
ته د هغه څيز حقيقيت ښكاره كړي | په كوم كښې چې دوئ اختلاف كولو | اود دې دپاره به ئې ژوندي كوي

كَفَرُوا | أَنَّهُمْ | كَانُوا | كَاذِبِينَ ۝ | إِنَّمَا | قَوْلُنَا
چې دحق نه ئې انكار كړې دې | چې بيشكه هغوئ | وو | دروغژنان | بيشكه | چې خبره زمونږه
چې دكافرانو يقين راشي چې هم دوئ دروغژن وو | ....مونږ چې د يو څيز د پيدا كولو

لِشَيْءٍ | إِذَا | أَرَدْنَاهُ | أَن | نَّقُولَ | لَهُ | كُن | فَيَكُونُ ۝
يو څيز ته | كله چې | اراده اوكړه مونږ | داده چې | اووايو مونږه | هغه څيزته | شه | نو هغه شي |
اراده اوكړو | نو دومره ورته اووايو | چې موجود شي | نو هغه موجود شه (بلكه دې ته هم ضرورت نه وي)

[1] ٥/المائدة:٤١.
[2] ٧/الاعراف:١٨٦.

قوله تعالی:- إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ

قيامت قايمول د الله تعالى دپاره ډير آسان دی:- کافران د قيامت قائل نه دی په دې وجه هغوی د نورو خلقوهم ددې عقيدې نه داړولوپوره کوشش کوی. ايمان خرڅوی اود الله تعالی کلك قسمونه خوړلو سره وائی چه الله تعالی به مړی نه ژوندی کوی. الله تعالی فرمائی چه قيامت په خامخاراځی اودا وعده حق ده خو اکثر خلق په وجه د خپل جهالت او ناپوهئی د رسولانومخالفت کوی. د الله تعالی خبرې نه منی اود کفر په کنده کښې پريوځی.

قيامت کښې به هر څه ښکاره شی:- بيا د قيامت د راتلواود بدنونو د بيا راژوندی کيدو بعضې حکمتونه ښکاره کوی فرمائی په کوم کښې چه يودا دې چه په دنياوی اختلافاتوکښې حق څه وو هغه به ښکاره شی بدانوته به سزا او نيکانو ته بدله ملاوشی د کافرانو په خپله عقيده او خپل قول کښې او په خپل قسم کښې دروغژن کيدل ښکاره شو. هغه وخت به ټول اووينی چه دوی له به ديکې ورکوی او دوزخ کښې به ئی ننه باسی او ورته به وئيلې شی چه دادې هغه دوزخ کوم نه چه انکار کولو اوس اوبنائی چه جادو دې که تاسو ړانده ئی؟ په دې کښې اوس پراته اوسئ که صبر کوې اوکه چغې وهئی ټول يوشان دی.د عملونو بدله زغمل ډير ضروری دی. بيا دخپل بې اندازې طاقت بيان فرمائی چه هغه څه غواړی په هغې باندې قادر دې هيڅ خبره هغه عاجز کولې نه شی هيڅ يوڅيز د هغه د اختيار نه بهر نه دې هغه چه څه کول غواړی ورته فرمائی چه اوشه نو هم هغه وخت هغه کارکيږی. قيامت هم د هغه د فرمان عمل دې لکه چه فرمائی چه د يوې سترګې په رپ کښې به د هغه وينا والا کاراوشی.

الله ﷻ دپاره مړه کول او ژوندی کول يو شان دی:- ستاسو ټولو پيداکول اودمرګ نه پس بيا راژوندی کول په هغه باندې داسې دی لکه ديو.اخوائی اووئيل چه اوشه ديخوا به اوشی هغه ته خود دوباره وينا کولو اوتاکيد کولوضرورت هم نشته.دهغه دارادې نه مراداومقصدجدانه دې.هيڅ څوك نشته چه دهغه خلاف اوکړې شی.څوك دې چه دهغه دحکم نه خلاف ژبه اوخوزولې شی هغه واحدقهاردې هغه د عظمتونو اوعزتونووالادې دسطلنت اوجبروت والادې دهغه نه بغيرنه څوك معبودنه رب نه حاکم اونه قادر

الله ﷻ سره شريک جوړول الله ﷻ ته کنځل کول دی:- حضرت ابوهريره ﷺ فرمائی دالله تعالی ارشاد دې چه بنيادم ماته کنځلې کوی داسې نه دی کول پکار. هغه ما دروغژن ګنړی داهم هغه سره ښه نه ښائی د هغه دروغ ګنړل خوداسې دی که تاکيدی قسمونه خوړلوسره وائی چه الله تعالی به بيا مړی نه راژوندی کوی. زه وايم چه يقيناً به ژوندی کيږی داحق وعده ده خو اکثر خلق نه پوهيږی اود دوی ماته کنځل کول دا دی چه وائی الله تعالی په دريوکښې دريم دې حالانکه زه احد يم زه الله يم زه صمد يم د چا چه څوك هم جنس نشته.([1]) ابن ابی حاتم کښې خودا حديث موقوفاً روايت دې په بخاری او مسلم کښې په نورو الفاظوسره مرفوعاً هم روايت راغلې دې.

وَالَّذِينَ	هَاجَرُوا	فِي اللَّهِ	مِنْ بَعْدِ	مَا ظُلِمُوا
اوهغه کسان	چې هجرت ئې اوکړوا	په لاره دالله کښې	روستو دهغې نه	چې ظلم اوکړې شو په هغوئ
اوچا چې د الله ﷻ دپاره هجرت کړې دې	د دې نه روسته چې ظلمونه پرې شوی وو			

لَنُبَوِّئَنَّهُمْ	فِي الدُّنْيَا	حَسَنَةً	وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ	أَكْبَرُ
خامخا به ځائې ورکړومونږ هغوئ له	په دنيا کښې	ښه	او خامخا اجر داخرت	ډيرلوئ دې
نو مونږ به ورته خامخا په دنيا کښې هم ډيره ښه ټيکاؤنړه ورکړو	اود اخرت بدله خو ډيره لويه ده			

[1] صحيح بخاری کتاب التفسير سورت (قل هوالله): ٤٩٧٤.

لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ۝ اَلَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ۝

کاش چې وې| چې پوهيدئ هغوئ| هغه | چې هغوئ صبراوکړو|اوپه رب خپل باندې| بروسه کوي هغوئ

که (هغه هجرت نه پاتې کيدونکي) پوهيدلې| داهغه کسان دی چې صبر ئې کړې دې|اويخپل رب توکل کوي

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوْحِيْٓ اِلَيْهِمْ فَاسْئَلُوْٓا

اونۀ وو لیږلي مونږ| مخکښې ستانه | مګر | سړي | وحی به کوله مونږه | هغوئ ته | نو تپوس اوکړئ

او مونږ ستانه مخکښې صرف سړي پيغمبران ليږلي دي| چې وحی به موورته کوله | نو د عالمانو

اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ۝ بِالْبَيِّنٰتِ وَالزُّبُرِ ؕ

دعالمانونه | که يئ تاسو| چې نۀ پوهيږئ| دغه رسولان ليږلي وو مونږ دروښانه نښو|اوکتابونوسره

نه تپوس اوکړئ| که تاسو پخپله نه پوهيږئ| (هغوئ مود) په ښکاره دليلونو اوکتابونو سره (ليږلي وو)

وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ

اونازل کړومونږه | تاته | اذکر| دپاره ددې چې تۀ بيان کړې| خلقوته | هغه| چې نازل کړې شوې دې

اومونږ تا ته کتاب رانازل کړې دې |چې خلقو ته هغه کلام ښکاره کړې کوم چې د دوئ طرفته

اِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ ۝

هغوئ ته| دپاره ددې چې هغوئ فکراوکړی|

نازل شوې دې | اوچې دوئ سوچ او فکر اوکړی|

قوله تعالى:- لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً ؕ

دَ الله تعالى په لارکښې دَ هجرت کولو فضيلت:-کوموخلقو چه د الله تعالى په لارکښې خپل وطن پريخې دوستان خپلوان رشته داران کار روزګاراوتجارت ئې دالله تعالى په نوم پريخې دې اودالله تعالى د دين د ساتلودپاره هجرت کوی د هغوی اجرېيانولې شی. په دواړه جهانه کښې دی د الله تعالى ميلمانه دی عزت مندا ومحترم دی.

دد ايت مبارک د نازليدو سبب:-ډير ممکن دی چه د نازليدلوسبب د دې مهاجرين حبش وی چه په مکه کښې دمشرکانو سختې سزاګانې زغملونه پس حبشه ته هجرت اوکړولاړل چه په آزادئی سره د الله تعالى په دين باندې عمل اوکړی. دهغوی بهترين خلق داوو. حضرت عثمان بن عفان ﷛ اودوی سره ددوی بی بی حضرت رقيه k هم وه چه د رسول الله ﷺ لوربی بی وه او حضرت جعفر﷛بن ابی طالب چه د رسول الله ﷺ د تره خوئ وو، حضرت ابوسلمه بن عبدالاسد﷛ وغيره تقريبا اتياکسان وو سړی هم وو اوښځې هم چه ټول په ټول صادقان وو. الله تعالى دې ددې ټولونه خوشحاله وی اودوی دې هم خوشحاله کړی. نو الله تعالى داسې رښتونوسره وعده فرمائی چه هغوی ته به ښه ځائ ورنصيب کوی لکه مدينه او پاك رزق. د مال هم بدله ملاؤشوه اود وطن هم. حقيقت دا دې چه کوم سړې د الله تعالى د ويرې څنګه څيز پريږدی الله تعالى د هغې په شان بلکه د هغې نه زيات بهترپاك او حلال څيز ورکوی.دې غريب الوطن مهاجروته اوګورئ چه الله تعالى دوی حاکمان اوبادشاهان کړل او په دنيا باندې د هغوی حکومت جوړ کړو.اوس لاد آخرت اجراوثواب باقی دې.که دهجرت نه ځان پټونکو اوباقی پاتې کيدونکو ته که د هجرت د اجر او ثواب نه خبروو نو په هجرت کښې به ئې وړاندېوالې کولو الله تعالى دې د

فاروق اعظم ﷺ نه خوشحاله وی هغوی به چه کله یومهاجر ته د غنیمت د مال حصه وغیره ورکوله واخله الله تعالی دې تاله برکت درکړی دا خود دنیاد الله تعالی وعده ده او اوس خو لاد آخرت اجر کوم چه ډیر لوئ عظیم الشان دې باقی دې بیا به ئی هم د دې آیت مبارك تلاوت کولو.

مهاجرینوصفات:-ددې پاکو خلقو نور صفتونه بیانولوسره فرمائی چه کوم تکلیفونه د الله تعالی په لارکښې دوی ته رسی دوی هغه برداشت کوی اوپه الله تعالی باندې چه د دوی کوم توکل اوبهروسه ده په هغې کښې هیڅ کله هم فرق نه راځی.په دې وجه د دوارو جهانوښیګړې په خپلو دوارو لاسونو سره راغونډوی.

دَ رسالت دَ منصب حقدار انسان:-حضرت عباس ﷺ فرمائی چه کله الله تعالی حضرت محمد ﷺ رسول جوړکړو راوئی لیګلو نوعربوصفاانکاراوکړواو وئی وئیل چه د الله تعالی شان د دې نه ډیر اوچت دې چه هغه څوك انسان خپل رسول جوړکړی د کوم ذکر چه په قرآن کښې هم دې فرمائی﴿لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً﴾ (١)آیا خلقو ته په دې باندې حیرانتیامعلومه شوې ده چه یوانسان ته خپله وحی نازله کړه چه هغه خلق خبرکړی او فرمائی چه مونږ تانه اول څومره رسولان چه لیګلي وو هغه ټول هم انسانان وو په کومو چه به زمونږ وحی راتله. تاسو د ړومبنو آسمانی کتابونو والا نه تپوس اوکړئی چه هغوی انسانان وو که فرښتې. کهٔ هغوی هم انسانان وو نوبیاد دې خپلې وینا نه واوړئی. اوکه ثابته وی چه د نبوت سلسله هم په فرښتوکښې راروانه ده نو بې شکه د دې نبی ﷺ انکار کولو سره به تاسو ښه ښکارئی. بل آیت کښې﴿لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً﴾(٢)لفظ ئی هم اوفرمائیلو یعنی هغه رسولان هم د زمکې اوسیدونکی وو د آسمان نه نه وو.

داهل ذکر نه څوک ک مراد دی ؟:-ابن عباس ﷺ فرمائی چه د اهل ذکر نه مراد اهل کتاب دی. د مجاهد رحمه الله هم دا وینا ده عبدالرحمن فرمائی چه د ذکر نه مراد قرآن پاك دې. لکه چه ارشاد دې ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ﴾(٣)کښې دی.دا قول په خپل ځائ تیك دې خو په دې آیت کښې د ذکر نه مراد قرآن اخستل صحیح نه دی ځکه چه د قرآن پاك نه خو هغه خلق منکروو بیا د قرآن والا نه په تپوس کولو سره د هغوې تسلی څنګه کیدې شوه؟ دغه شان د امام ابوجعفر باقر رحمه الله نه روایت دې چه مونږ اهل ذکر یو یعنی دا امت اودا قول هم په خپل ځائ صحیح دې. په حقیقت کښې دا امت د نورو ټولو وړاندینو امتونو نه په علم کښې زیات دی او اهل بیت علما د علماؤ نه په ډیرو درجولوئ دی. خوچه هغوی په سنت مستقیمه باندې کلك ولاړ وی لکه علی ابن عباس ﷺ حسن ﷺ حسین ﷺ محمدبن حنفیه رحمه الله علی بن حسین زین العابدین رحمه الله علی ﷺ عبدالله بن عباس رحمه الله ابوجعفرباقر رحمه الله یعنی محمدبن علی بن حسین اود هغوی ځامن جعفر رحمه الله اود هغوی په شان نور بزرګان حضرات د الله تعالی رحمت او رضادې دوی ته حاصله وی کومو چه د الله تعالی رسئی په مضبوطیاسره نیولې او په صراط مستقیم باندې کلك روان اود هریوحقدارحق ورکونکی.اوهریوکس په خپل اصلی ځائی باندې پیژندونکی اود هر یوعزت اوقدرکونکی وو. او پخپله هغوی د الله تعالی د ټولو مقبولوبندګانو په زړونوکښې ځائ لرونکی وو نودا بې شکه صحیح دی خو په دې آیت کښې دا مراد نه دی.

ټول انبیاء کرامو په بنی ادم کښې وو:-دلته بیان کیږی چه حضور ﷺ هم انسان وو اود هغوی ﷺ نه

---

(١) ١٠/یونس:٢.

(٢) ١٢/یوسف:١٠٩

(٣) ١٥/الحجر:٩.

وړاندې هم انبياءکرام هم دبنيادمو نه وولکه چه قران کښې ارشاد دی ﴿قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنتُ إِلَّا بَشَرًا رَّسُولًا﴾ ([1]) اووايه چه زما رب پاك دې زه صرف يوانسان يم اود الله تعالى رسول يم خلق صرف دا بهانه جوړولو سره انکارکوی چه داځنګه ممکن دی چه الله ﷻ يوانسان له خپل رسالت ورکړی.بل آيت کښې دی تانه وړاندې چه څومره رسولان مونږ ليګلي ووهغه ټول خوراك څښاك کونکی اوبازارونوکښې ګرځيدونکی وو([2]) بل آيت کښې دی چه هغوی مونږ داسې جوسې نه وو جوړکړی چه د خوراك څښاك نه بې پرواه وو يادا چه مړه کيدونکی نه وو([3]) بل ځائ ارشاد دې ﴿قُلْ مَا كُنتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ﴾ ([4]) چه دا څه د شروع نه يا ړومبې او نوې رسول خونه دې.

بل آيت کښې دی چه زه هم ستاسو په شان انسان يم زما طرف ته وحی نازلولې شی. ([5]) الخ نودلته هم ارشاداوشوچه دړومبو کتابونووالا نه تپوس اوکړئی چه انبياء به انسانان ووکه غيرانسان؟بيا دلته فرمائی چه رسولانوته هغه دليلونه ورکولوسره حجتونه ورکوی ليګی.په هغوی باندې کتابونه نازليږی. صحيفې هغوی له ورکولې شی. د زبرنه مراد کتابونه دی لکه چه قرآن کښې بل ځائ ارشاد دې ﴿وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ﴾ ([6]) کوم څه چه هغوی اوکړه په کتابونوکښې دی بل آيت کښې دی ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ﴾ ([7]) مونږ په زبورکښې ليکلې دی.بيافرمائی چه مونږ ستاطرف ته ذکر نازل کړو يعنی قرآن د دې د پاره چه ته د دې دمعنې مطلب نه ښه خبرئی. په دې خلق پوهه کړه. په حقيقت کښې اې نبی ﷺ هم ته د دې خلقو نه ډير حرص کونکې ئې اوهم تاسو د دی ډير لوئ عالم ئې. او هم ته په دې باندې زيات عمل کونکې ئې.ځکه چه ستاسو اخلاق د ټولونه غوره دی د بنيادمو سردارئی کوم اجمال چه په دې کتاب کښې دی د دې تفصيل ستاسو په ذمه دې خلقو ته چه په دې کښې کوم مشکل وی په هغې باندې ئې پوهه کړه دې د پاره چه هغوی پوهه شی او سوچ اوکړی او لار بيامومی او بيا خلاصې اود دواړو جهانونېيګړه حاصله کړی.

أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا

| آيانوپه امن شوی دی | هغه خلق | چې تدبيرونه ئې اوکړل

| آيا کوم خلق چې کوم چې خراب سازشونه

السَّيِّئَاتِ أَن يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ

ناکاره | ددې خبرې نه چې ډوب به کړی الله | دوئ باندې | په زمکه کښې | يابه راشی دوئ ته | عذاب

جوړوی بې ويرې شوی دی | چې الله دوئ په زمکه کښې ننباسی | يا دوئ باندې د هغه طرف نه عذاب راشی

مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٥﴾ أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقَلُّبِهِمْ فَمَا

دداسې طرفنه | چې دوئ به نه پوهيږی | يا به رااونيسی دوئ لره | په ګرځيدو ددوئ کښې | پس نهٔ دی

چې د دوی په وهم اوګمان کښې هم نه وی | يا ددوئ په تګ راتګ کښې (ناګهانه) ونيسی | دوئ په هيڅ

---

[1] ١٧/بنی اسرائيل:٩٣.
[2] ٢٥/الفرقان:٢٠.
[3] ٢١/الانبياء:٨.
[4] ٤٦/الاحقاف:٩.
[5] ١٨/الکهف:١١٠.
[6] ٥٤/القمر:٥٢.
[7] ٢١/الانبياء:١٠٥.

هُمْ بِمُعْجِزِيْنَ ۝ اَوْ يَاْخُذَهُمْ عَلٰى تَخَوُّفٍ ؕ فَاِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوْفٌ

دوئ| عاجزه كونكى| يابه اونيسى دوئ لره| په يره باند| پس بيشكه رب ستاسو| خامخامهربان دي

صورت كښې الله ﷻ عاجزه كولې نشى|اويا د ويرې په حالت كښې يې اونيسى| بيشكه ستارب ډير مهربان

رَّحِيْمٌ ۝

رحم كونكى دې|

رحم كونكې دې |

قوله تعالى:-اَفَاَمِنَ الَّذِيْنَ مَكَرُوا السَّيِّاٰتِ

دَ الله تعالى دَ غضب اوغصې بيان:-الله تعالى دكائناتوخالق دې اود زمكې اوآسمانونو مالك دې د خپل حلم سره دعلم اوخپلې مهربانئى سره غصې بيان فرمائى كه هغه اوغواړى نوخپل گناهگار بدكردار بندگان په زمكه كښې خښولې شى په بې خبرې په هغوى باندې عذاب راوستې شى خود خپلې ډيرې مهربانو په وجه معافى كوى لكه چه په سورت تبارك كښې فرمائى الله تعالى چه په آسمان كښې دې آيا تاسو د هغه د غصې نه نه ويريږئ چه زمكه به ترمه جوړه كړى او تاسو په هغې كښې ورخښ نه كړى او تاسو له جوتې دركوى.آيا تاسود آسمان والا د الله تعالى نه نه ويريږئ چه هغه په تاسو باندې د آسمان نه كاڼړى راونه ورووى. هغه وخت به تاسوته معلومه شى چه زماويرول څنگه وى؟([1])اودا هم كيدې شى چه الله داسې مكاربدكردارخلق په تلوراتلوخوراك كولو گټه كولوكښې راگير كړى په سفر حضر كښې دشپې چه كوم وخت غواړى راگيركړى لكه چه ارشاد دې ﴿اَفَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰى﴾([2]) آيا كلى والا د هغه نه نه ويريږى چه هغوى ته به زمونږ عذاب هم دشپې شپې اوده كيدو كښې راشى يا په رڼړا ورخ د هغوى د منډو ترړو په وخت كښې راشى الله تعالى هيڅ كار يا هيڅ يوسړې عاجز كولې نه شى. هغه د بيللو والاسترې كيدلووالايانا كامه كيدلووالا نه دې.اويادا هم ممكن دى چه سره د ويريدو هغوى راونيسى نودواړه عذابونه به يوځائ شى يعنى ويره اونيول.يومړشى بل اوويريږى اوبيامړشى. خو اوچت رب د كائناتو رب ډير زيات رؤف اورحيم دې په دې وجه ئى زر نه راگيروى.

د الله تعالى نه څوك زيات صبار نشته:-بخارى اومسلم كښې دى د طبع نه خلاف خبرې اوريدوسره صبر كولوكښې څوك هم د الله تعالى نه زيات نشته. خلقو هغه له اولاد اوگرځولواوهغه دوى ته په عافيت سره رزق وركوى ([3]) بخارى اومسلم كښې دى الله تعالى ظالم ته مهلت وركوى خو چه كله نيول نازلوى بيا ناڅاپى تباه كيږى.بيا حضور ﷺ آيت ﴿اَفَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰى﴾([4])اولوستلو([5])آيت كښې دى﴿فَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ﴾ ([6]) ډير كلى دى كوموته چه ما مهلت وركړو خوآخر د هغوى د ظلم په وجه مو راگيركړل واپس كيدل خو هم زما طرف ته دى.

---

[1]) ٦٧/الملك:١٦-١٧.

[2]) ٧/الاعراف:٩٧.

[3]) صحيح بخارى كتاب التوحيدباب قول الله تعالى ﴿ان الله هوالرزاق........الخ﴾:٧٣٧٨.

[4]) ١١/هود:١٠٢.

[5]) صحيح بخارى كتاب التفسير سورت هود باب قوله ﴿وكذلك اخذربك...... الخ﴾:٤٦٨٦، صحيح مسلم:٢٥٨٣، مسندابى يعلى:٧٣٢٢ السنن الكبرى للنسائى:٧٧٠٨، مسندالبزار:٣٠٠٦، احمد٤/٤٠٥

[6]) ٢٢/الحج:٤٨.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ يَتَفَيَّأُ ظِلَالُهُ

|ایانهٔ گوری داخلق| هغه ته| چې پیدا کړې دې الله| یوخیزته| چې گرځي| سورې دهغه

| ایا دوئ داسې څیزونه نه دی کتلی| چې الله ﷻ پیدا کړی دی او د هغې سیورې

عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِّلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ

ښې طرفته | او گس طرفته | سجده کونکې| الله ته| حال داچې ټول څیزونه| عاجزی کونکې دی

ښې او گس طرفته گرځي | الله ته سجدې کوی |او دوئ فرمانبردار دی

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

او الله ته | سجده کوی | هغه څه | چې په اسمانونو کښې دی | او هغه څه | چې په زمکه کښې دی

اوپه زمکه او اسمانونو کښې چې څومره ساه لرونکی څیزونه دی ټول د الله ﷻ تابعدار دی|

مِن دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ يَخَافُونَ رَبَّهُم

دگرځیدونکونه | او فرښتې هم | او هغوئ | تکبر نهٔ کوی | یریږی هغوئ | درب خپل نه

اوفرښتې هم اودوئ خپل ځان لوئې نه گنړی | .... دوی د خپل هغه رب نه ویریږی

مِّن فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ۩ وَقَالَ اللَّهُ

دپاسه دهغوئ نه | او کوی هغوئ | هغه کارونه | چې دکوم ورته حکم کیدې شی | اواووئیل الله

چې ددوئ دپاسه دې | اود کوم کار چې ورته حکم کولې شی هغه کار کوی| او الله ﷻ فرمائی

لَا تَتَّخِذُوا إِلَٰهَيْنِ اثْنَيْنِ ۖ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ

مهٔ نیسئ | خدایان | دوه | بیشکه هم داخبره ده| چې بس هم هغه| معبود| یو دې

چې تاسو دوه معبودان مه جوړوئ| بیشکه صرف هغه یو معبود دې

فَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ وَلَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ

| پس خاص زمانه | اویریږئ | او هغه لره دی | هغه څه | چې په اسمانونو کښې دی

نو خاص زما نه اوویریږئ | او په اسمانونو او زمکه کښې چې څه دی دا ټول د هغه

وَالْأَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًا ۚ أَفَغَيْرَ اللَّهِ

او په زمکه کښې دی | او خاص دهغه | دین | همیشه چلیدونکې دې | ایا بیا به هم بغیر دالله نه

ملکیت دی| ....اوهم د هغه دین همیشه قائم دې | ....ایا تاسو د الله ﷻ نه سوا

تَتَّقُونَ وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ۖ ثُمَّ إِذَا

تاسو یریږئ| او هغه چې حاصل دی تاسو ته | دنعمت نه | نو هغه دطرفه دالله نه دی | بیا چې کله

د نورو نه یریږئ | اوتاسو باندې چې کوم یو نعمت هم دې نو هغه دالله ﷻ دطرفه دې | بیاچې کله

مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْأَرُونَ ۚ ثُمَّ إِذَا كَشَفَ الضُّرَّ

اورسیږی تاسو ته | تکلیف | نو هم هغه ته | فریاد کوئ تاسو | بیا| چې کله | لرې کړی | هغه تکلیف

تاسوته څه مصیبت اورسیږی|نو تاسو هم هغه ته فریاد کوئ| بیا چې کله ستاسو نه مصیبت لرې

لِيَكْفُرُوْا	يُشْرِكُوْنَ	بِرَبِّهِمْ	مِّنْكُمْ	فَرِيْقٌ	إِذَا	عَنْكُمْ
دپاره ددې نه چې ناشكري اوكړي	شريكوي نورا	درب خپل سره	ستاسو نه	يوه ډله	نوفورا	ستاسونه
د دې دپاره چې كوم نعمتونه مونږ		كړې انو په تاسوكښې څه خلق زرد خپل رب سره شريک جوړوی				

فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ	فَتَمَتَّعُوْا	اٰتَيْنٰهُمْ	بِمَآ
ډير زربه معلوم شي حال تاسو ته	نو نفع واخلئ تاسو	چې وركړې دې مونږ هغوئ ته	په هغه څيز
تاسو به زرپوهه شئ	نو(څو ورځې) مزې واخلئ		دوئ ته وركړې دی د هغې ناشكري اوكړي

قوله‌تعالی:- اَوَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ

دَ عرش نه دَ فرش پورې هريوڅيز الله تعالی ته سجده كوي:-دالله تعالی ذوالجلال والاكرام عظمت جلالت لوئي بې مثالئی ته اوګورئی چه ټول مخلوق د عرش نه فرش پورې د هغه په وړاندې تابعدار او غلام،كاڼړې بوټي ځناورانسانان پيريان فرښتې اوټول كائنات ټول د هغه حكم منونكي اوهرڅيز سحر ماښام د هغه په وړاندې خپله عاجزی او بې كسئي ثبوت پيش كولو سره په ټيټه ټيټه د هغه په وړاندې سجده كونكي دی.

د هر څيز سجده دهغه دشان مناسب وي:-مجاهد ﷫ فرمائي چه د نمر پريوتوسره ټول څيزونه الله ﷻ ته په سجده راپريوځي.هريودرب العالمين په وړاندې خوار او ښكته دې عاجز او بې بس دې د غرونو وغيره سجده د هغوی سورې دې د سمندر چپې د هغه مونځ دې لكه هغوی د عقل والا كنټرلو سره د سجدې نسبت ئې دهغوی طرف ته اوكړو وئې فرمائيل دزمكې اوآسمان ټول ساه لرونكي څيزونه د هغه په وړاندې په سجده كښې دی.لكه چه ارشاد دې﴿وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَّكَرْهًا﴾[1]په خوشحالئ اوناخوشحالئی كښې هريوڅيزدالله ﷻ په وړاندې سرپه سجده دې دهغوی سوری سحر ماښام سجده كوی فرښتې هم سره د خپل قدراومنزلت د الله تعالی په وړاندې ښكته دی. د هغه د عبادت نه مخ اړولې نه شي. د الله تعالی نه چه لوئی ذات دې رچيږی او لړزيږی اوچه كوم حكم ورته دې د هغې په پوره كولو كښې مشغولې دی نه نافرمانی كوی اونه سستي كوی.

ټول هرڅه هم الله تعالی وركړې دی:-دالله تعالی چه واحد ذات دې د هغه نه بغيربل څوك د عبادت لائق نشته هغه لاشريك دې هغه دهرڅيزخالق دې اودهرڅيز پالونكې دی.دهغه عبادت خالص اودهميشه د پاره دې اوواجب دې.د نورودعبادت كولو طريقې نه دی اختيارول پكار.د زمكې او آسمان ټول مخلوق كه خوښ وی كه ناخوښ د هغه لاندې دې. د ټولو واپس ګرځيدل هم د هغه طرف ته دی. په خلوص سره د هغه عبادت كوه اود هغه سره د نورو شريك كولونه بچ شه. خالص دين صرف هم د الله ﷻ دې. د زمكې اوآسمان د هريوڅيز مالك هم يوازې الله ﷻ دې كټه تاوان هم د هغه په اختياركښې دې. د بنديګانو په لاس كښې چه كوم نعمتونه دی دا ټول هم د هغه د طرف نه دی. رزق عافيت نصرت هم د هغه دطرفنه دی هم د هغه فضل اواحسان په بنديګانو باندې دې اواوس هم ددې نعمتونو يا د اختلو نه پس هم تاسو هم داسې د هغه محتاج ئی. مصيبتونه اوس هم په سرولاړ دی د سختئي په وخت كښې هم هغه يادېږی او په چغو چغو پوره عاجزئی سره د سختئی په وخت كښې هم د هغه طرف ته ټيټيږئی.

دمكې مشركانو به په سختئ كښې هم الله تعالی ته عاجزی كوله:-پخپله د مكې د مشركانو هم دا حال وو چه كله به په سمندركښې راګير شو او مخالفو هواګانوبه كشتئي دپاڼړې په شان زنګوله نو خپل د ځان

[1] ١٣/الرعد:١٥.

نه جوړکړی خدایان بتان پیران فقیران ولیان نبیان ټول به ئی هیرکړل اوخالص الله تعالی سره به ئی سینه اوتړله او په خالص زړه سره به د دې نه بچ کیدل او خلاصې غوښتلو خود کښتئی په غاړه لګیدو سره به ئی خپل ټول زاړه خدایان رایاد شواود حقیقی معبود سره به ئی د هغوی عبادت شروع کړو دې نه زیاته ناشکری اوکفراود نعمتونو هیرول نور څه کیدې شي؟ دلته ئی هم اوفرمائیل چه د مطلب پوره کیدلو نه پس ډیر خلق سترګې اړوی. د ﴿لیکفروا﴾ لام لام عاقبت دې او لام تعلیل هم ورته وائی. یعنی مونږ د هغوی دا خصلت په دې وجه کړې دې چه هغوی د الله تعالی په نعمت باندې پردې واچوی اود هغې نه انکار اوکړی او په حقیقت کښې د نعمتونو ورکونکې د مصیبتونو لرې کونکې د هغه نه بغیر بل څوک نشته. بیا هغوی ویروی چه ښه ده په دنیاکښې خو خپل کار اوچلوئی اوهم داسې غونډه فائده دلته اوچته کړئی خود دې انجام به درته هم اوس زر معلوم شي.

وَيَجْعَلُونَ	لِمَا	لَا يَعْلَمُونَ	نَصِيبًا	مِّمَّا	رَزَقْنٰهُمْ
اومقرروی دوئ	دپاره دهغه چاچی	خبر نهٔ دی دوئ	حصه	دهغې رزق نه	چې ورکړې دې مونږ هغوئ ته

اودوئ زمونږ په ورکړی رزق کښې د هغه چادپاره چې دوئ ئې پخپله هم نه پیژنی حصې مقرر کړی دی

تَاللّٰهِ	لَتُسْـَٔلُنَّ	عَمَّا	كُنْتُمْ	تَفْتَرُوْنَ ﴿٥٦﴾
قسم په الله	چې خامخا به تپوس کیږی ستاسو نه	دهغې دروغو	چې وئ تاسو	چې جوړول به مو

په الله قسم دې | چې تاسونه به خامخا د داسې بهتانونو په باره کښې تپوس کیږی

وَيَجْعَلُونَ	لِلّٰهِ	الْبَنٰتِ	سُبْحٰنَهٗ ۙ	وَلَهُمْ	مَّا	يَشْتَهُوْنَ ﴿٥٧﴾
او جوړوی دوئ	الله لره	لونړه	پاکی ده هغه لره	او دی دوئ لره	هغه	چې دوئ ئې خوښوی

اودوئ دالله دپاره لونړه ګرځولی دی| هغه دپاره پاکی ده| اوځان دپاره هغه ځامن غواړی چې دوئ ئې خوښوی

وَاِذَا	بُشِّرَ	اَحَدُهُمْ	بِالْاُنْثٰى	ظَلَّ	وَجْهُهٗ	مُسْوَدًّا
او هر کله چې	زیرې ورکړې شی	یو ددوئ ته	په لور سره	نو وګرځی	مخ دهغه	تک تور

حال دا چې کله دوئ کښې چاته دلور زیرې ورکړې شی | نو د هغه مخ تک تور شی

وَّهُوَ	كَظِيْمٌ ﴿٥٨﴾ ج	يَتَوَارٰى	مِنَ الْقَوْمِ	مِنْ سُوْٓءِ	مَا
او حال دا چې هغه	وی ځکونکې دغم	پټ ګرځی هغه	دخلقو نه	دوجې دخراب خبر نه	هغه

اوهغه غمژن وی | .... دکومې جینئ چې دهٔ ته زیرې ورکړې شی|دهغې د شرم په وجه د قوم نه

بُشِّرَ	بِهٖ ط	اَيُمْسِكُهٗ	عَلٰى هُوْنٍ	اَمْ يَدُسُّهٗ
چې زیرې ورکړې شوې دې	په هغې سره	چې ایا اوساتی دغه لور	دذلت سره	یاوربنخه کړی هغه

پټ ګرځی| او(سوچ کوی) چې ایا د ذلت سره دا (لور ژوندئ) پریږدی | اوکه ژوندئ ئې په

فِي التُّرَابِ ط	اَلَا	سَآءَ	مَا	يَحْكُمُوْنَ ﴿٥٩﴾	لِلَّذِيْنَ	لَا يُؤْمِنُوْنَ
په خاورو کښې	خبردار واوری	چې بددې	هغه	چې حکم کوی دوئ	دهغه کسانو	چې ایمان نهٔ لری

خاورو کښې ښخه کړی | یاد ساته چې د دوئ دا فیصله ډیره بده ده | کوم خلق چې په اخرت

بِالْاٰخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ ۚ وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى ؕ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝

په اخرت باند | مثال | دبدئ دي | او الله لره دي | مثال | او چت | او هغه | غالب دي | او کامل حکمت والا دي

ايمان نه راوړي | د هغوئ مثال خراب دي | او د الله شان ډير او چت دي | او هغه زبردست د صاحب د حکمت دي

قوله تعالى:- وَيَجْعَلُوْنَ لِمَا لَا يَعْلَمُوْنَ نَصِيْبًا مِّمَّا رَزَقْنٰهُمْ ؕ

دَ مشرکانو عجيبه دعوى او دَ افسوس قابل رويه:- د مشرکانو بې عقلى او بې وقوفتوب بيانولې شي چه ورکونکې الله او هرڅه دهغه ورکړې شوى اودوى د هغې نه د خپلو دروغو معبودانو په نوم کوى د کومو چه دوى ته صحيح علم هم نشته. بيا په دې کښې دومره سختى کوى چه که د الله تعالى د نوم هغه هم د دوى د معبودانو د نوم شى نوخيردې خوچه د دوى د معبودانوهغه د الله تعالى د نوم نه شى. د داسې خلقو نه به خامخا تپوس پوښتنه کولې شى. اود دې افترا يعنى د ځان خبروبه دوى ته پوره پوره بدله ورکولې شى چه د دوزخ اُور به وى اودوى به وى. بياد دوى بله بې انصافى او بيوقوفتوب بيانولې شى چه د الله تعالى مقرب غلام فرښتې د الله تعالى لونړه دى په دې خطاکولوسره بيا د هغوى عبادت کوى چه د خطا د پاسه خطا ده. دلته د هغوى نه درې جرمونه اوشو اول د الله تعالى د پاره اولاد ګرځول چه د دې نه بالکل پاك دې بيااولاد نه هم هغه قسم هغه ته ورکول چه پخپله ئې هم د ځان د پاره نه خوښوى يعنى جينکئى. څه اولتيه خبره ده چه دخپل ځان دپاره خوهلکان اود الله تعالى د پاره جينکئ. بيا د هغوى عبادت کول دادهغوى سراسر بهتان دې صرف دروغ دى څنګه ممکن دى چه د الله تعالى اولاد وى؟ اوبيااولاد هم هغه چه د هغوى په خيال کښې ردى او ذليل څيز دې څه بيوقوفتوب دې چه دوى نه الله ﷻ هلکان ورکړى اود ځان د پاره لونړه اوساتى؟ الله تعالى د دې نه بلکه د اولاد نه پاك دې. دوى ته چه کله خبرملاوشى چه دوى کره جينئى پيدا شوه نود شرم او پښيمانتيا په وجه ئې مخ تور شى. ژبه ئې بند شى د غم نه ئې ملاتيته شى د زهرو ګوټ اوڅکى چه خاموش شى د خلقو نه مخ پټ کرځى بيا هم په دې سوچ کښې وى چه اوس څه اوکړى که لورژوندئى پريږدم نو لويه رسوائى ده نه وارث جوړيږى نه په څه څيز پوهيږى خامنوله په دوى باندې ترجيح ورکړى که ژوندئى ساتى نو په ډير ذلت سره ګنى صفاخبره ده چه ژوندئى په کنده کښې ورخښه کړى نوداحال خو ئې خپل دې اود الله ﷻ د پاره هم دغه څيز ثابتوى. څنګه خرابې فيصلې کوى؟ څومره د بې حيايئى تقسيم کوى د الله ﷻ دپاره چه څه ثابت کړى دى هغه د خپل ځان د پاره سخت توهين اوتذليل ګنړى. اصل دادې چه خراب مثال اونقصان هم ددې کافرانودپاره دې دالله ﷻ دپاره کمال دې هغه عزيزدې حکيم دې اوذوالجلال والاکرام دې

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَّا تَرَكَ عَلَيْهَا

او که چرې رانيولې | الله | خلق | په سبب دظلم دهغوئ | نونه به ئې وو پريښې | په مخ د زمکې

او که چرته الله خلق دهغوى د ظلم په وجه نيولې انو په مخ د زمکې به ئې هيڅ ساه لرونکې نه وو پريښودې

مِنْ دَآبَّةٍ وَّلٰكِنْ يُّؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ فَاِذَا جَآءَ

يو دساه څيز | وليکن | هغه روستو کوى هغوئ لره | دنيتې | مقررې پورې | نو کله چې | راغله

ليکن هغه دوئ ته تريو مقررې نيتې پورې مهلت ورکوى | بيا کله چې د دوئ نيته راشى

اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَاْخِرُوْنَ سَاعَةً وَّلَا يَسْتَقْدِمُوْنَ ۝ وَيَجْعَلُوْنَ

نيته دهغوئ | نو نشى روستو کيدې هغوئ | يو ساعت | اونه مخکښې کيدې شى هغوئ | او مقرروى دا خلق

نو نه به يو ګړئ روستو کيديشى ؛ ارنه به وړاندې کيديشى | .... او (ئن) دوئ

لِلّٰهِ	مَا يَكْرَهُوْنَ	وَتَصِفُ	اَلْسِنَتُهُمُ	الْكَذِبَ	اَنَّ	لَهُمُ
الله لره	هغه چي دوئ ئې نۀ خوښوي	او بيانوي	ژبې ددوئ	دروغ	چي بيشکه	دي دپاره ددوئ
الله ﷻ ته د هغه لوڼړو نسبت کوي چي خپل ځان دپاره ئې نه خوښوي او ددوئ ژبې درغ وائي چي ددوئ						

الْحُسْنٰى	لَا جَرَمَ	اَنَّ لَهُمُ	النَّارَ	وَاَنَّهُمْ	مُّفْرَطُوْنَ ﴿٦٢﴾
ښه انجام	خامخا	بيشکه دي دپاره ددوئ	وورا	اوبيشکه چي دوئ	مخکښي ليږلي کيدونکي دي
دپاره ښکلي انجام دې دوئ دپاره بس يو څيز دې چې د دوزخ اور دې او دوئ به جهنم ته وړاندې ليږلي شي					

قوله تعالى:- وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ

دَ الله تعالى مهرباني ده چه په ګناه کولوباندې زر رانيول نه کوي:- دالله تعالى د حلم کرم لطف او رحم بيان کولې شي چه دبنديګانو ګناه ويني اوبيا هم هغوی ته مهلت ورکوي که زرئي نيول کول نو نن به په زمکه باندې يوکس هم ګرځيدونکې راګرځيدونکې نه ښکاريدو. دانسانانويه خطاکښې به ځناورهم هلاك شي غنموسره به سپګئ هم وړه شي. دبدانوسره به ښه خلق هم راګيرشي خوولې الله تعالى سبحانه وتعالى پخپل حلم کرم لطف اورحم سره پردې اچوي معافي کوي. د يو خاص وخت پورې مهلت ورکړې دې ګنې چينجي وغيره به هم بچ نه شي. د بنيادمو د ګناهونو په کثرت سره به د الله تعالى عذاب داسې راتلو ټول به ئي غرق کول. حضرت ابوهريره ﷺ واوريده چه يوصاحب فرمائي ظالم هم خپل نقصان کوي هغوی اوفرمائيل چه نه نه بلکه مرغئي د هغه د ظلم په وجه په خپلو جالوکښې هلاك کيږي.

د عمر زياتول په نيک اولاد سره کيږي:- ابودرداء ﷺ فرمائي چه مونږ يوځل د حضور ﷺ په وړاندې څه ذکر کولوچه حضورﷺ اوفرمائيل آلله تعالى يونفس ته وخت نه ورکوي دعمر زياتوالې په نيك اولاد سره کيږي کوم چه الله تعالى خپلو بنديګانوته ورکوي. بيا د دې بچو دعاګانې د هغوی قبرونوته رسي هم دا دهغوی دعمرزياتوالې دې.(¹)دخپل ځان د پاره دا ظالمان جينکئي ناخوښوي شرکت نه غواړي او د الله تعالى دپاره دا هرڅه روا لري بيادوی داخيال کوي چه په دنياکښې هم دوی نيکئي راغونډونکي دي اوکه قيامت قايم شو نوهلته به هم د دوی د پاره نيکي وي.

دکافرانو ددروغو دعوی او د هغې جواب:- دوی به وئيل چه د ګټې خو په دنياکښې هم مونږ حقدار يو او صحيح خبره خودا ده چه قيامت خو نه راځي اوفرض کړه که راغلونو هلته به هم زمونږ د پاره بهتري وی دا کافران به ډير زرسخت عذاب اوڅکي زمونږ د آياتونونه انکار اوبياهم دا خواهش کوي چه مونږ ته به مال اولاد هلته هم ملاويږي. په سورت کهف کښې د دوو ملګرو ذکر کولوسره قرآن پاك فرمائي چه هغه ظالم به خپل باغ ته تلو اوخپل نيك ملګری ته به ئی وئيل چه زه خو دا هلاك کيدونکې هډو. ګنړم نه اونه د قيامت قائل يم اوفرض کړه که زه دوباره راژوندې کړې شوم نو هلته به د دې نه هم ښه څيز راکړې شی(²)کارونه خراب کوی او تمنا د نيکئ ساتي کری ازغی او غواړي ميوې. وائي چه کعبة الله دنوی سره د آبادولو دپاره راګذار کړې شوه نو په بنياد کښې يوکانړی راووتلو په کوم چه يوه تختئ وو په هغې کښې دا ليکلې شوې ووتاسوبدی کوئي او اميدد نيکئي ساتئ داخو داسې دی لکه چه ازغی کری اواميدد انګوروساتی نود دوی اميد وو چه په دنياکښې هم هغوی ته شان او شوکت وينځې غلامان به ملاويږی اوپه آخرت کښې هم. الله تعالى فرمائي په حقيقت کښې دهغوی دپاره ددوزخ

---

¹) كتاب المجروحين لابن حبان.

²) سورة كهف.

اورتیاردي هلته به دوی درب درحمت نه هیرکړې شي اوضائع اوبرباد به کړې شي.نن دوی زمونږاحکام هیرکړي دی صبابه مونږدوی دخپلو نعمتونونه هیرکړو. دوی ډیر زر دوزخ ته رسیدونکي دی.

تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَآ اِلٰٓى اُمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ

قسم په الله | لیږلي دي مونږه رسولان | امتونوته | مخکښې ستانه | نوښائسته ښکاره کړل | هغوئ ته شیطان

په الله قسم چې مونږ ستا نه وړاندې هم امتونوته پیغمبران لیږلي وو | بیا شیطان هغوی ته د هغوی

اَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝

عملونه د هغوئ | نو هغه | دوست ددوئ دي | نن ورځ | او دي دوئ لره | عذاب | دردناك

خراب عملونه ښائسته ښکاره کړل|نونن هغه د دوئ دوست دې |اودوئ ټولو دپاره دردناك عذاب دې

وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ اِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِى

اونهٔ دي نازل کړې مونږه| په تاباند | داکتاب | مگر| دپاره ددې چې تهٔ حقیقت اوښائې| دوئ ته| هغه

اومونږ تاته دا کتاب صرف د دې دپاره نازل کړې دې | ....چې ته د دوئ اختلافي

اخْتَلَفُوْا فِيْهِ ۙ وَهُدًى وَّرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ۝

چې اختلاف اوکړودوئ| په هغې کښې| اولاربسودنکې دې| اورحمت دې| دپاره دهغه خلقو| چې ایمان راوړی

خبرې دوئ ته په ښه تفصیل سره بیان کړې | او(دا کتاب) د مومنانو دپاره هدایت اورحمت دې

وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ؕ اِنَّ

اوالله | نازلې کړې| دآسمان نه| اوبهٔ| نو ژوندئ ئې کړه| په هغې سره| زمکه روستودمرګ دهغې نه| بیشکه

اوالله د پورته طرف نه اوبه راورولې | نود هغې په ذریعه ئې زمکه د اوچیدو نه پس بیا تروتازه کړه

فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّسْمَعُوْنَ ۝ وَاِنَّ لَكُمْ فِى الْاَنْعَامِ

په دې کښې | نښه ده | دپاره دهغه قوم | چې اوری | اوبیشکه | دې ستا سو دپاره | په څناروؤ کښې

په دې کښې هغه خلقودپاره لویه نخښه ده| چې خبرې ته غوږ نیسی| اوتاسو دپاره په څاروؤ

لَعِبْرَةً ؕ نُسْقِيْكُمْ مِّمَّا فِىْ بُطُوْنِهٖ مِنْۢ بَيْنِ

| یو عبرت | چې مونږ څکوؤ په تاسو باند| دهغې نه | چې په خیټو دهغوئ کښې دی | دمنځ

هم لوئې عبرت پروت دې| مونږ چې د هغوئ په خیټو کښې کومې سوټې او وینه وی د هغې د مینځ نه

فَرْثٍ وَّدَمٍ لَّبَنًا خَالِصًا سَآئِغًا لِّلشّٰرِبِيْنَ ۝

| دسوټونه | او د وینونه | پئ | خالص | چې آسان تیرونکې دی | دپاره دڅکونکو

درکوو خالص پئ د.کوم چې د څکلونو دپاره صفا او مزیدار وی.........

وَمِنْ ثَمَرٰتِ النَّخِيْلِ وَالْاَعْنَابِ تَتَّخِذُوْنَ مِنْهُ سَكَرًا

او دمیوؤ | دکجورونه | او دانګورونه | چې جوړوئ تاسو| دهغې نه | دنشې څیزونه

او د کهجورو او د انګورو د میوؤ نه تاسو د نشې څیزونه جوړوئ | اوښه رزق هم

وَّرِزْقًا حَسَنًا ؕ	اِنَّ	فِيْ ذٰلِكَ	لَاٰيَةً	لِّقَوْمٍ	يَّعْقِلُوْنَ ۝
او رزق ښه پاك	بيشکه	په دې کښې	يوه نښه ده	دپاره دهغه خلقو	چې دعقل نه کارخلي
حاصلوئ	بيشکه په دې کښې د هغه خلقو دپاره نښه ده کوم چې د عقل نه کار اخلي				

قوله تعالى:- تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَآ اِلٰٓى اُمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ

دَ هريونبي تكذيب شوې دې :-اې نبي ﷺ ته تسلی ساته چه ستا د قوم تا دروغ ګنړل څه عجيبه او نوې خبره نه ده.کوم يونبي راغلې چه تکذيب ئې نه دې شوې؟ باقی پاتې شو دروغ ګنړونکی نو هغوی د شيطان مريدان دی. بدنی هغوی ته د شيطانی وسوسو په وجه ښائسته ښکاری دهغوی ولی شيطان دې هغه دوی ته دڅه نفع رسولو نه د هميشه د پاره د مصيبت نه ډکو عذابونوکښې پريږدی د هغوی نه به جدا شی.قرآن پاك په حق او باطل رښتيا اودروغوکښې فرق کونکې کتاب دې د هرې يوې جګړې اود هر اختلاف فيصله په دې کښې موجود ده.دا د زړونود پاره هدايت دې او کوم ايماندار چه په دې باندې عمل کونکی دی دهغوی دپاره رحمت دې. په دې قرآن پاك سره څنګه مړه زړونه راژوندی کيږی د دې مثال دهرې هغه زمکې اوباران دې. کوم خلق چه خبره واوری اوپوهه شی نوهغوی د دې نه ډير عبرت حاصلونکی دی.

دَ وينې او سوټې دَ مينځ نه پاک صفا پئی دَ الله تعالی دَ قدرت نخښې دی:-اوښ چيلئی غواګانې وغيره هم د خپل خالق د قدرت اوحکمت نښې دی﴿بطونه﴾کښې ياخوضمير دنعمت په معنی کښې ګرځولې دې يا په څاروی باندې. څاروی هم څناور دی د دې څناورو په خيټوکښې چه کوم الا بلا ډك شوی دی هم د دې نه پروردګار عالم ستاسود پاره ډير ښکلې مزيدار او خوندناك پئی راوباسی. په دويم آيات کښې ﴿بطونها﴾ ([1])دې.دواړه خبرې جائز دی لکه آيت ﴿كَلَّآ اِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ۝ فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهٗ ۝﴾ ([2])کښې دی.اولکه چه په آيت ﴿وَاِنِّيْ مُرْسِلَةٌ اِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنٰظِرَةٌۢ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُوْنَ ۝ فَلَمَّا جَآءَ سُلَيْمٰنَ﴾ ([3])کښې دی. نو په جاء کښې مذکر راوړلو دې نه مراد مال دې دڅناورپه خيټه کښې چه کومې سوټې اووينه وغيره ده دهغې نه بچ کيدوسره ستاسودپاره پئی راوباسی نه دهغې په سپينوالی کښې فرق راځی نه په خوږوالی کښې اونه په خوند کښې. معدې ته خوراك اورسی د هغه ځائ نه وينه د رګونو طرف ته روانه شی پئی د غولانځې طرف ته او متيازې د مثانې لار اونيسی اوسوټې د خپل ځائ طرف ته راجمع شی نه يو بل سره يوځائ کيږی اونه يوبل بدلوی. خالص پئی د څکونکی په حلق کښې په آرام سره کوزيږی د هغه خاص نعمت دې. د دې نعمت بيانولو سره بل نعمت بيان فرمائی چه دکهجورو اوانګورو د شيرې نه تاسو شراب جوړونی. دا د شرابود حراموالی نه وړاندې دی اود دې نه معلوميږی چه د دې دواړو څيزونو د شرابو هم يوحکم دې لکه څنګه چه د مالك رحمة الله عليه شافعي رحمة الله عليه او نورو جمهورو علماؤ مذهب دې اوهم دغه حکم دې د شرابو کوم د غنمو جوارو او شاتونه جوړکړې شی لکه چه په احاديثوکښې په تفصيل سره راغلی دی دا ځائ د هغې د وضاحت نه دې.

د قجورو وغيره نه د جوړو شوو شرابو حکم

مسلك حنفي:-د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز دانګورو شراب که لږ وی که ډير وی که نشه پيدا کوی اوکه نه پيدا کوی په ټولو صورتونو کښې حرام دی البته د انګورو نه علاوه که د قجورو وغيره نورو

---

[1] ٢٣/ المؤمنون:٢١.
[2] ٧٤/المدثر:١١-١٢.
[3] ٢٧/النمل:٣٥.

څیزونو نه شراب جوړ شي نو په هغې کښې لږه نرمی ده خو د جمهورو فقهاؤ په نیز دغه شان د امام محمدرحمه الله په نیز شراب که د هرڅه نه جوړ شوې وی خو چې نشه پیدا کوی نو هغه حرام دی او داحنافو عالمانو فتوی دامام محمد رحمه الله په قول ده چه د هرڅیز شراب حرام دی په دې شرط چې نشته پیدا کوی.[1]

ابن عباس ﷺ فرمائي چه شراب جوړونې نو حرام دی او که بل شان ئې خورئې څکئې نو حلال دی.[2] امام حاکم او ذهبی دې روایت ته صحیح وئیلی دی. مثلاً اوچې کهجورې او اوسکې وغیره او د تازه میوو رس جوړول سرکه جوړول او په بله طریقه سره. نو چه کومو خلقو ته د عقل حصه ورکړې شوې ده هغه د الله تعالی قدرت او عظمت د دې څیزونو او دې نعمتونو نه هم پیژندې شي. په اصل کښې د انسانیت کالې هم عقل دې د دې د خیال ساتلود پاره شریعت مطهره د نشې والا شرابونه په امت باندې حرام کړی دی هم د دې نعمت بیان د سورت یٰس په دې آیت ﴿وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنّٰتٍ مِّنْ نَّخِيْلٍ﴾[3] دې. یعنی په زمکه کښې مونږ د کهجورو اوانګورو باغونه لګولی دی اوپه دې کښې د اوبوچینې بهیولې دی دې د پاره چه خلق د دې میوې اوخوری. دا د هغوی خپل جوړکړې شوی نه دی نو آیا بیا به هم دوی شکر نه اداکوی؟ پاك ذات دې هغه چاچه د زمکې په پیداوارکښې اوپخپله په انسانانوکښې او په هغه مخلوق کښې کوم چه دوی پیژنئ هم نه د هرقسم نه جوړه جوړه څیزونه پیدا کړی دی.

وَاَوْحٰى	رَبُّكَ	اِلَى النَّحْلِ	اَنِ اتَّخِذِيْ	مِنَ الْجِبَالِ	بُيُوْتًا
او په زړۀ کښې واچوله	رب ستا	دشاتو مچئ ته	چې جوړکړه	په غرونو کښې	کورونه

اوستارب د شاتو مچئ ته حکم اوکړو| چې ته په غرونو کښې کورونوکښې ونو کښې او په

وَّمِنَ الشَّجَرِ	وَمِمَّا	يَعْرِشُوْنَ ۝٦٨	ثُمَّ	كُلِيْ	مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ	فَاسْلُكِيْ
اوپه ونوکښې	اوپه هغه کښې	چې خلق جوړوی	بیا	خوره	دهر قسم میوونه	اوځه

هغو اوچتو عمارتونو کښې چې خلق ئې جوړوی کور جوړوه | بیا د هرقسم میوو نه خوراك کوه

سُبُلَ	رَبِّكِ	ذُلُلًا	يَخْرُجُ	مِنْ بُطُوْنِهَا	شَرَابٌ	مُّخْتَلِفٌ
په لارو	درب خپل	چې آسانې کړی دی الله	راوځی	دخیټو ددغې مچونه	شربت	چې مختلف وی

اود خپل رب په آسانو لاروباندې روانه اوسه | ددوئ دخیټو نه د څکلو یو څیز(شات) راوځی

اَلْوَانُهٗ	فِيْهِ	شِفَآءٌ	لِّلنَّاسِ	اِنَّ	فِيْ ذٰلِكَ	لَاٰيَةً	لِّقَوْمٍ
رنګونه دهغې	په هغې کښې	شفاده	دپاره دخلقو	بیشکه	په دې کار کښې	یوه نښه ده	دپاره دهغه خلقو

چې مختلف رنګونه ئې دی |په هغې کښې خلقو دپاره شفا ده|بیشکه په دې کښې سوچ او فکر کونکو

يَّتَفَكَّرُوْنَ ۝٦٩
چې غورفکر کوی

دپاره نښه ده|

---

[1] (ماخوذ از حلال وحرام تالیف خالد سیف الله رحمانی (صفحه ۱۲۸).
[2] حاکم: ۲/۳۵۵.
[3] ۳۶/یٰس: ۳۴.

قوله‌تعالى:-

دَ شاتومچئي دَ قدرت يوه نمونه اوشات دَ شفاقابل دى:- د وحى نه مراد دلته الهام هدايت او ارشاددي. د شاتومچوته دالله ﷻ دطرفته داخبره خودلې شوې ده چه هغوى په غرونوكښې ونوكښې او چتونوكښې دشاتو ګبينونه جوړكړى.دغه شان د ضعيف اوكمزورى مخلوق دې كورته اوكوره ځومره مضبوط څنګه ښانسته اوځومره د استاذئى وى. بيا دې ته هدايت اوشو اود دې د پاره ئى مقدر كړه چه دا د ميوو ګلونو اود ونوغيره نه رس راكاږى او چرته چه غوارى ځى راځى خود واپس كيدو په وخت كښې نيغ خپل ګبين ته رسى. كه د اوچت غر سوكه وى كه بيابان ونه وى د آبادئى اوچت كورونه وى اود صحرا ورانې كنډرې وى دوى نه لار هيروى او نه دهوكه كيږى كه هرځومره لرې ولې لاړې نه شى واپس خپل ګبين ته خپلو بچو اوهګو اوشاتو له راشى. په خپلو وزرو باندې موم جوړوى په خلو باندې شات جمع كوى اودبل ځائ نه بچى﴿ذُلُلًا﴾تفسيرتابعداراومسخركولوسره هم كړې دې. نودا حال به وى د ﴿سالكة﴾. لكه چه په قرآن پاك كښې﴿وَذَلَّلْنٰهَا لَهُمْ﴾([1])كښې هم دا معنى مراد ده. د دې يودليل دا هم دې چه خلق د شاتو ګبين د يو ښار نه بل ښار ته هم اوړى. خو ړومبې قول ډير واضح دې يعنى دا حال دې د طريق. ابن جرير رحمه الله دا دواړه قوله صحيح ګڼړى. ابويعلى موصلى كښې دې رسول الله ﷺ فرمائيلى دى د مچې عمر څلويښت ورځې وى بغيرد شاتود مچونه نورې مچې په اوركښې دى. ([2]) د شاتورنګ مختلف وى سپين سره زيړ وغيره لكه څنګه چه ميوه ګل او زمكه. د دې ظاهرى خوبئى او د رنګ برق سره په دې كښې شفا ده. الله ﷻ په دې سره ډيرې بيمارئى لرې كوى. دلته﴿فِيهِ شِفَآءٌ لِلنَّاسِ﴾ نه دې فرمائيلې شوې ګنى نود هرې بيمارئى دارو به هم دا وو؟ بلكه اوفرمائيلې شو په دې كښې شفاده د خلقو د پاره نودا د يخو بيمارو دوائى ده. علاج هميشه د بيمارو خلاف وى شات ګرم دى د يخنئى په بيماروكښې فائده منددى.

دلته فِيهِ شِفَآءٌ نه مراد قران پاك اخستل مناسب نه دى:- د مجاهد رحمه الله او ابن جرير رحمه الله نه نقل دى دې نه مراد قرآن دې يعنى په قرآن كښې شفاده. دا قول په خپل ځائ صحيح دې او واقعى قرآن شفاده خو په دې آيت كښې دامراداخستل د سياق مطابق نه دى.په دې كښې خود شاتوذكر دې په دې وجه د مجاهد رحمه الله د دې قول اقتداء اونه كړې شوه. او د قرآن پاك د شفا كيدلو ذكر په آيت﴿وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ﴾([3]) كښې دى بل آيت ﴿وَشِفَآءٌ لِّمَا فِي الصُّدُوْرِ﴾ ([4]) كښې دى. په دې آيت كښې خومراد شات دى.

د شاتو د شفاء متعلق حديث :- د بخارى او مسلم په حديث كښې دى چه څوك راغله اود رسول الله ﷺ په خدمت كښې ئى عرض اوكړو چه زما د رور خيټه خرابه شوې ده. حضور ﷺ اوفرمائيل په هغه شات اوڅكه. هغه لاړو شات ئى وركړه او بياراغلو ونيل ئى حضور ﷺ هغه بيمارى خوزياته شوه. حضور ﷺ اوفرمائيل لاړشه نورشات وركړه هغه لاړو بيائى وركړه نوبياراغلو اوهم دغه عرض ئى اوكړو چه دستونه ئى نورهم زيات شو. حضور ﷺ اوفرمائيل الله تعالى رښتونې دې او ستاد رور خيټه دروغژنه ده لاړشه نور شات وركړه. په دريم ځل شاتو وركولوسره د الله تعالى په فضل ورته شفا حاصله شوه.([5])

---

[1] ٣٦/ يٰس:٧٢.

[2] ابويعلى:٤٢٣١، مجمع الزوائد١٣٦/٨، مسند الفردوس: ٤١٥٢.

[3] ١٧/بنى اسرائيل:٨٣.

[4] ١٠/يونس:٥٧.

[5] صحيح بخارى كتاب الطب باب الدواء بالعسل وقوله تعالى ﴿فيه شفاء للناس﴾:٥٦٨٣، صحيح مسلم:٢٢١٧، ترمذى:٢٠٨٢، احمد:١٩/٣، مسندابى يعلى: ١٢٦١، ابن ابى شيبه:٢٣٦٩، السنن الكبرى للنسائى:٦٧٠٥، مسندعبد بن حميد:٩٣٨.

بعضې طبيبانو وئيلي دي چه ممکن ده د هغه په خيټه کښې فضله زياتوالې وی شاتود خپلې ګرمئ په وجه هغه تحليل کړل فضله خارج کيدل شروع شو اودستونه ئې زيات شو. اعرابی دا د مرض زياتول اوګنړل حضورﷺ ته ئې شکايت اوکړو حضورﷺ د نورو شاتوورکولو د پاره اوفرمائيل په دې سره توره په زور سره فضله خارج کيدل شروع شو بيائې شات ورکړه خيټه ئې صفاشوه بلا ترې اووتله او کامله شفا د الله تعالى په فضل سره حاصله شوه. د حضورﷺ مبارك خبره چه اشارة د الله تعالى وه پوره شوه. د بخاري اومسلم په يوبل حديث کښې دي د رسولانو سردار ﷺ ته د خوږو اوشاتوسره ډيره مينه وه ([1])

په درې څيزونو کښې شفاء ده:-د حضورﷺ ارشاد دې په دريو څيزونوکښې شفا ده ښکر لګولوکښې شاتو څکلوکښې او داغ لګولوکښې خوزه خپل امت د داغ لګولونه منع کوم([2]) دبخاري په حديث کښې دي که ستاسو په دوايانوکښې په څه کښې شفاده نو ښکر لګولوکښې شات څکلوکښې او په اُور باندې داغلوکښې کوم چه د بيمارئې مناسب وی خو دازه نه خوښوم([3])د مسنداحمد په حديث کښې دی زه دا نه خوښوم بلکه ناخوښوم ئې.([4])

د دوو شفا ګانو قدر پکاردې قران پاک او شات:-ابن ماجه کښې دی تاسو د دې دواړو شفاګانو قدرکوئې شاتو اوقرآن([5]) ابن جريرکښې د حضرت علی ﷺ فرمان دې چه کله تاسو نه څوك شفا غواړی نود قرآن کريم يوآيت دې په يوه پاڼړه اوليکی اوهغه دې د باران په اوبوکښې اووينځی اود خپلې ښځې د مال نه دې د هغې په رضاباندې پيسې واخلی اوشات دې واخلی هغه دې اوڅکي نو په دې کښې په څو وجوهوسره شفا راځی.د الله تعالى عزوجل فرمان دې﴿ وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴾([6]) يعنی مونږ په قرآن کښې هغه نازل فرمائيلی دی چه شفاده اود مؤمنانود پاره رحمت دې. بل آيت کښې دی﴿ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً مُّبٰرَكًا ﴾([7])مونږ د آسمان نه د برکت اوبه نازلوو بل ارشاد دې ﴿ فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوْهُ هَنِيْٓـًٔا مَّرِيْٓـًٔا ﴾([8])يعنی که ښځه د خپل مال مهرنه په خپله خوشحالئ سره درکړی نو بې شکه تاسو داخورئې څکئې اغوندئې. د شاتوباره کښې د الله تعالى فرمان دې﴿ فِيْهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِ ﴾په شاتوکښې د خلقو د پاره شفاده. ابن ماجه کښې دی حضورﷺ فرمائی کوم سړې چه دريو مياشتو پورې هرسحر شات اوڅټی هغه ته به څه لويه بلا نه رسی([9]) د دې يوراوی زبيربن سعيد متروك دې. ابن ماجه کښې په بل حديث شريف کښې حضورﷺ فرمائی تاسو د سنا او سنوت استعمال کوئې په دې کښې د هرې بيمارئې نه شفا ده بغيرد سام نه. خلقو تپوس اوکړو سام څه څيزدې؟ وئې فرمائيل مرګ. ([10]) سنا

---

[1]) صحيح بخارى كتاب الاطعمة باب الحلوى والعسل:٥٤٣١، صحيح مسلم: ١٤٧٤، ابوداوٗد:٣٧١٥،ترمذى: ١٨٣١، ابن ماجه:٣٣٢٣، احمد:٥٩/٦، مسندابي يعلى:٤٨٩٢، ابن حبان:٥٢٥٤، مسندابي عوانه:٤٥٥٥،دارمى:١٤٦/٢، السنن الكبرى للنسائي:٦٧٠٦، مسندعبدبن حميد:١٤٨٩، شعب الايمان:٥٩٢٩.

[2]) صحيح بخارى كتاب الطب باب الشفاء فى ثلاث:٥٦٨٠-٥٦٨١، بيهقى:٣٤١/٩.

[3]) صحيح بخارى كتاب الطب باب الدواء بالعسل وقوله تعالى ﴿فيه شفاء للناس﴾ صحيح مسلم: ٢٢٠٥، ابن ابي شيبه: ٥٩/٥، شرح معانى الاثار:٣٢٠/٤المعجم الاوسط:٩٣٣٧، احمد:٣٤٣/٣، مسندابي يعلى:٢١٠٠.

[4]) احمد:١٤٦/٤.

[5]) ابن ماجه كتاب الطب باب العسل:٣٤٥٢، حاكم: ٢٠٠/٤، بيهقى:٣٤٤/٩.

[6]) ١٧/بنى اسرائيل:٨٢.

[7]) ٥٠/قٓ:٩.

[8]) ٤/النساء:٤.

[9]) ابن ماجه كتاب الطب باب العسل: ٣٤٥٠، مسند ابي يعلى:٦٤١٥، التاريخ الكبير:٥٤/٦، تذكرة الحفاظ: ٩٨٧/٣،

[10]) ابن ماجه كتاب الطب باب السنا والسنوت:٣٤٥٧، وهوحسن بالشواهد، حاكم:٢٠١/٤.

یوبوتي دي چه د دست دبیمارئی د پاره خوړلې شي.د سنوت معنی ده شبت. او خلقو ونیل سنوت شات دی چه د غوږو په مشك کښې کیخودې شوی وی. د شاعر په شعرکښې هم دا لفظ هم په دې معنی کښې راغلې دې. بیافرمائي چه د مچې په شان بې طاقته څیز ستاسو د پاره شات اوموم جوړوی د هغوی داسې په آزادئی سره ګرځیدل خپل کورنه هیرول وغیره دا ټول څیزونه د غور اوفکر کونکودپاره زما د خالقیت د عظمت او مالکیت لوئې نښې دی هم د دې نه خلق د خپل رب الله تعالی په قادر حکیم علیم کریم رحیم کیدو باندې دلیل حاصلولې شي.

وَاللّٰهُ	خَلَقَكُمْ	ثُمَّ	يَتَوَفّٰىكُمْ	وَمِنْكُمْ	مَّنْ
او الله	پیدا کړئ تاسو	بیا	مرګ راولی تاسولره	او ځینی ستاسو نه	هغه څوك دی
او الله ﷻ تاسو پیدا کړئ ئې | بیا به مو وفات کوی | او په تاسو کښې ځینې					
يُّرَدُّ	اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ	لِكَيْلَا	يَعْلَمَ	بَعْدَ عِلْمٍ	شَيْئًا
چې واپس رسولې کیږی	ناکاره عمرته	دپاره ددې	چې پوهه نه شي	روستو دعلم نه	په څه څیز
ناکاره عمر (سخت بوډاوالی) ته رسولې شي | چې د پوهې نه پس بیا سره دوباره په څه نه پوهه نشي					
اِنَّ اللّٰهَ	عَلِيْمٌ	قَدِيْرٌ ۝	وَاللّٰهُ	فَضَّلَ	بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ
بیشکه الله	ښه پوهه دې	ښه قادر دې	او الله	فضلیت درکړې دې	ځینی ستاسو ته په ځینو باند
بیشکه الله ﷻ په هرڅه عالم او د قدرت خاوند دې | او الله ﷻ تاسو ته په یو بل په روزئ کښې					
فِى الرِّزْقِ	فَمَا الَّذِيْنَ	فُضِّلُوْا	بِرَآدِّىْ	رِزْقِهِمْ	
په رزق کښې	نونه دی هغه کسان	چې فضیلت ورکړې شوې دې	ورکونکی	د رزق خپل	
برتری درکړې ده | نو چاته چې دا فضیلت ورکړې شوې دې | هغوئ داسې نه کوی چې					
عَلٰى مَا	مَلَكَتْ	اَيْمَانُهُمْ	فَهُمْ	فِيْهِ	سَوَآءٌ
هغه چاته	چې مالکان شوی دی	ښئ لاسونه دهغوئ	چې هغوئ	په هغه رزق کښې	برابر شي
د خپلې برخې مال خپلو مریانو ته ورکړی | چې ټول په دې اعتبار سره برابر شي					
اَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ	يَجْحَدُوْنَ ۝				
آیا نو په نعمت دالله باند | دا خلق انکار کوی |					
نو آیا دوئ د الله ﷻ د نعمت نه انکار کوی |					

قوله تعالی:- وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ

د بخیلتوب او سخت بوډاوالی نه د پناه غوښتلو حکم:- په ټولو بندیګانو باندې د الله تعالی قبضه ده هم هغه دوی د عدم نه وجود نه راوستلې دی هم هغه به دوی مړه کوی. بعضې خلق ډیر اوږد عمر ته رسوی او هغوی بیاد ماشومانو غوندې کمزورې جوړیږی. حضرت علی ﷺ فرمائی چه د پنځه اویاؤ (۷۵) په کالو کښې عموماً انسان هم داسې کیږی. طاقت ئې ختم شي حافظه ئې کمزورې کیږی د علم کمې پیداشی د عالم کیدونه پس بې علم شي. صحیح بخاری کښې دی حضور ﷺ به په خپله دعاکښې فرمائیل **(اللهم اعوذبك من البخل والکسل والهرم وارذل العمر وعذاب القبر وفتنة الدجال وفتنة المحیا والممات)** یا الله زه د بخیلتوب نه

عاجزئی نه یوه اوالی نه ذلیل عمر نه د قبرد عذاب نه د دجال د فتنې نه د ژوند او مرګ د فتنې نه ستا پناه غواړم(¹)زهیر بن ابی سلمی رحمه الله هم په خپل مشهور معلقه کښې داعمر دغم خفګان تکلیف خزانه اوچینه ګرځولې.

تاسو په خپل حق کښې شریک برداشت کولې نه شئ نو الله ﷻ به ولې برداشت ګوی:- دمشرکانود جهالت او دهغوی دکفر بیان کولې شی چه سره دخپلومعبودانودالله تعالی غلامان پیژندلوسره دهغوی عبادت کښې لګیادی.دحج په موقع به هغوی وئیل﴿لبيك لاشريك لك الا شريكا هولك تملكه وماملك﴾ یعنی اې الله زه تاته حاضریم ستا هیڅ څوك شریك نشته خو هغه چه پخپله ستاغلامان دی د هغوی اود هغوی لاندې څیزونو اصلی مالك هم ته ئې.(²) نو الله تعالی هغوی ته الزام ورکوی چه کله تاسو د خپلو غلامانو خپل ځان سره برابری او خپل مال کښې شرکت نه خوښوئی نو بیا زما غلامان زما په تصرف کښې څنګه شریك ګرځوئی؟ هم دا مضمون په آیت ﴿ضَرَبَ لَكُمْ مَّثَلًا مِّنْ اَنْفُسِكُمْ﴾(³)کښې بیانولې شی چه کله تاسوخپل غلامان په خپل مال اوخپلو ښځوکښې خپل شریك جوړولو نه نفرت کوئی نوبیا زما غلامان زماپه تصرف کښې څنګه شریك ګنړئی؟هم داد الله تعالی دنعمتونونه انکاردې چه د الله تعالی د پاره هغه خوښول کوم چه ځان له هم نه خوښوی. دا دې مثال د معبودانو باطلانو. کله چه تاسو پخپله د دې نه جدا ئی نو بیا الله تعالی خود دې نه ډیر ویزاره دې.د رب د نعمتونوبه نورکفر څنګه وی چه فصلونه اوڅاروی هم د یو الله تعالی پیداکړې شوی دی اوتاسو هغه د هغه نه بغیرد نورو په نوم کوئی.

په مالونو په یو بل برتری دالله تعالی دطرفنه ازمیښت وی:-حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه حضرت ابوموسی اشعری رضی الله عنه ته یوخط اولیکلو چه په خپل رزق باندې صبر اوکړه الله تعالی یو دبل نه مالدار کړې دې دا هم د هغه طرف نه یو ازمیښت دې چه هغه اوګوری چه مالداران څنګه د الله تعالی شکر اداکوی اوکوم حقوق چه الله تعالی په هغوی باندې د نورو خلقو مقرر کړی دی ترکومې پورې اداکوی.

وَاللّٰهُ	جَعَلَ	لَكُمْ	مِّنْ اَنْفُسِكُمْ
او الله	پیداکړې	ستاسودپاره	دنفسونوستاسو نه
او الله ﷻ ستاسو د نفسونو نه ستاسودپاره جوړې پیداکړې			

اَزْوَاجًا	وَّجَعَلَ	لَكُمْ	مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ	بَنِيْنَ	وَحَفَدَةً	وَّرَزَقَكُمْ
ښځې	او پیدا ئې کړل	ستاسو دپاره	دښځوستاسونه	ځامن	او نمسی	او درئې کړل تاسوته
او ستاسو ښځو نه ئې ستاسو ځامن او نمسی پیداکړی دی| او تاسو ته ئې د پاکیزه څیزونو						

مِّنَ الطَّيِّبٰتِ	اَفَبِالْبَاطِلِ	يُؤْمِنُوْنَ	وَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ	هُمْ
دپاکو څیزونو نه	ایا نو داخلق په باطل باند	ایمان راوړی	اوپه نعمت دالله باند	دوئ
روزی درکړې ده|.........نوایا دوئ په باطلو څیزونو یقین ساتی| او دالله ﷻ د نعمتونو				

¹)صحيح بخاری کتاب التفسير سورة النحل باب قوله تعالى ﴿ومنكم من يردالى ارذل العمر﴾:٤٧٠٧، صحيح مسلم:٢٧٠٦، بدون (والهرم وفتنة الدجال).

²) صحيح مسلم کتاب الحج باب التلبية وصفتها ووقتها:١١٨٥.

³) ٣٠/الروم:٢٨.

يَكۡفُرُونَ ﴿٧٢﴾
انکاریان کیږی
نه انکار کوی

قوله‌تعالى:- وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمۡ مِّنۡ اَنۡفُسِكُمۡ اَزۡوَاجًا

د الله تعالى یوبل احسان :-الله تعالى په خپلو بندیګانو باندې خپل د یوبل احسان خودنه کوی چه هم د دوی د جنس نه هم د دوی په شکل خدوخال مونږ د دوی د پاره ښځې پیداکړې که چرته بدل جنس وې نو د زړه تعلق اومینه محبت به نه پاتې کیدو. خوبه خپل رحمت سره الله تعالى ښځې سړی هم جنس پیدا کړل بیانی د دې جوړې نه نسل زیات کړو اولاد نی خورکړو هلکان جینکئی پیدا شوې.

د حفدة متعلق تفسیرونه:-﴿حفدة﴾یوه معنی خو د نمسو ده بله معنی د خادم او نوکرده. نو خامن او نمسئی هم د یو قسم خدمت ګار وی او په عربوکښې هم دا دستور وو. ابن عباس ﷺ وائی چه د انسان د ښځې د وړاندینی کور اولاد د هغې نه وی. ﴿حفدة﴾داسې سړی ته هم وائی چه د چا په وړاندې د هغه کارروزګارکوی.دا معنی هم کرې شوې ده چه دې نه مراد دخومولئی رشته ده. ددې معنې لاندې دا ټول داخل دی.په قنوت کښې جمله راځی ﴿والیک نسعی ونحفد﴾ زمونږ سعی کوشش او خدمت هم ستاد پاره دې. اودا ښکاره خبره ده چه د اولاد نه غلام نه سخرګنئی نه خدمت حاصلولې شی نود دې ټولونه د الله تعالى نعمت مونږ ته ملاویږی. اود چا په نیزد ﴿حفدة﴾ تعلق ﴿ازواجا﴾ سره دې د هغوی په نیزد خو اولاد اود اولاد اولاد اود ځوم او ښځې اولاد دې. نودا ټول اکثروختونوکښې هم د دې سړی په حفاظت کښې د ده په غیږ کښې اود ده په خدمت کښې وی اوممکن دی چه هم دا مطلب ئی مخې ته کړې وی اوحضورﷺ فرمائیلې وی چه اولادستاسو غلام دې. لکه څنګه چه په ابوداؤدکښې دی[1]اوچا چه ﴿حفدة﴾ نه مراد.خادم اخستې دې دهغوی په نیزد دا معطوف دې دالله تعالى فرمان دې ﴿وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمۡ مِّنۡ اَنۡفُسِكُمۡ اَزۡوَاجًا﴾.یعنی الله تعالى ستاسو بیبیانې اواولادستاسوخادمان جوړکړی دی اوتاسوله د خوراک څښاك ښکلې اومزیدارخیزونه درکوی.نو په باطل باندې یقین اوساته د الله تعالى د نعمتونو ناشکری نه دی کول ېکار چه د الله تعالى په نعمتونوباندې پرده واچوی اوهغه د بل چاطرف ته منسوب کړې شی.په صحیح حدیث کښې دی د قیامت په ورځ به الله تعالى بندیګانوباندې خپل احسان کولوسره اوفرمائی آیا ماتاته ښځه نه وه درکړې؟ ماتاله عزت نه وو درکړې؟ ماستا اوښان اواسونه تابع کړی نه وو؟ اوما ته په سردارئی او آرام کښې پریخې نه وې؟ [2]

وَيَعۡبُدُوۡنَ	مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ	مَا	لَا يَمۡلِكُ	لَهُمۡ
اوعبادت کوی	ماسوادالله نه	دهغې	چې نه لری اختیار	دپاره ددوئ
اودوئ دالله ﷻ نه بغیر د هغه څیزونو عبادت کوی | چې د آسمانونو				

رِزۡقًا	مِّنَ السَّمٰوٰتِ	وَالۡاَرۡضِ	شَيۡـًٔا	وَّلَا يَسۡتَطِيۡعُوۡنَ ﴿٧٣﴾
درزق ورکولو	دآسمانونو نه	او دزمکې نه	هیڅ قدرله	اونه طاقت لری ددې کار
اوزمکې نه ذوئ ته د رزق ورکولو هیڅ قدرت نه لری | اونه د هغې معبودانو دوس خبره ده				

[1] ابوداؤد کتاب النکاح باب الرجل یتزوج المرأة فیجدهاحبلی:٢١٣١.

[2] صحیح مسلم کتاب الزهد باب الدنیا سجن المؤمن وجنة الکافر:٢٩٦٨، ابن حبان:٧٣٦٧، باختلاف الالفاظ.

فَلَا تَضْرِبُوْا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٧٤﴾

نومهٔ بیانوئ | الله لره | مثالونه | بیشکه الله | پوهیږي | اوتاسو | نهٔ پوهیږئ

نوتاسو د الله دپاره مثالونه مه بیانوئ | بیشکه الله ﷻ په (هره خبره) پوهیږي | اوتاسو نه پوهیږئ

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا عَبْدًا مَّمْلُوْكًا لَّا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ

بیانوی الله | یو مثال | دغلام | چی دبل په قبضه کښی دې | چی اختیار نهٔ لری | په هیڅ څیز باند

اوالله ﷻ یومثال بیانوی | چې یوغلام د بل په اختیار کښې دې | او په هیڅ قدرت نه لری

وَّمَنْ رَّزَقْنٰهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ

او بل هغه څوك | چی رزق ورکړې دې مونږه هغه ته | دطرفه زمونږنه | رزق ښه | نو هغه | خرچ کوی

اویو هغه څوک دې چاته چې مونږ د خپل طرفنه ښه رزق ورکړې وی | نو هغه د هغې نه

مِنْهُ سِرًّا وَّجَهْرًا ؕ هَلْ يَسْتَوٗنَ ؕ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ؕ بَلْ اَكْثَرُهُمْ

دهغې نه | په پټه | او په ښکاره | آیا برابر دی هغوئ | ثناده الله لره | بلکه | زیات دهغوئ

په پټه اوپه ښکاره خرڅ کوی | آیا دا دواړه برابر دی (نه دی) | ټول تعریفونه الله دپاره دی | خوپه دوئ کښې

لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٧٥﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَّجُلَيْنِ اَحَدُهُمَآ اَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ

نهٔ پوهیږی | او بیانوی الله | یوبل مثال | ددوؤسړو | یودهغوئ نه | چاړادې | چی نهٔ قادریږی

زیات خلق نه پوهیږی | اوالله د دوؤ سړو یو بل مثال بیانوی | چې په دوئ کښې یو ګونګا وی | په هیڅ

عَلٰى شَيْءٍ وَّهُوَ كَلٌّ عَلٰى مَوْلٰىهُ ۙ اَيْنَمَا يُوَجِّهْهُّ لَا يَاْتِ بِخَيْرٍ ؕ

په هیڅ څیز باند | اوهغه | بوج وی | په مالك خپل باند | هرطرفته چی | اولیږی هغه | نهٔ راوړی | څه څیز

کارقادر نه وی | اوپه خپل مالک باندې بوج وی | هغه چې کوم خوا هم دې لیږی | نوښیګړه نې دلاسه نه کیږی

هَلْ يَسْتَوِيْ هُوَ ۙ وَمَنْ يَّاْمُرُ بِالْعَدْلِ ۙ وَهُوَ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٧٦﴾

ایابرابردې | هغه | اوهغه څوك | چی حکم کوی | په انصاف سره | اوهغه | په لاره | نیغه باندوی |

ایا دې اوڅوک چې د انصاف حکم کوی او په نیغه لار روان وی دواړه سره برابر کیدې شی (نشی)

قوله تعالی:- وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

رازق صرف د الله تعالی ذات دې:- نعمتونه ورکونکې پیداکونکې رزق رسونکې صرف یوازې الله تعالی وحده لاشریك له دې. مشرکانو هغه سره د نورو عبادت کوی چه نه د آسمان نه باران راورولې شی نه د زمکې نه فصل اوونې راټوکولې شی. که هغوی ټول هم یوځائ شی اوغواړی بیاهم نه په یوڅاڅکی باران باندې قادر دی اونه د یوې پاڼې پیداکولو په هغوی کښې طاقت شته. نوتاسو د الله تعالی د پاره مثالونه مه بیانوئی. اودهغه شریك اوبرابراود هغه په شان څوك مه ګڼړئی. الله تعالی عالم دې هغه د خپل علم په بنا باندې په خپل توحید باندې ګواهی ورکوی. تاسو جاهل ئی اود خپل جهالت په وجه نورد الله تعالی سره شریك ګرځوئی.

قوله تعالی:- ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا

د کافر اومومن مثال:- ابن عباس رضی الله عنه وغیره فرمائی دا د کافراومؤمن مثال دې. نو د ملکیت د غلام نه

مراد کافردبنه رزق والا اوخرچ کونکي نه مراد مؤمن دې. مجاهد رحمه الله فرمائي د دې مثال نه د بت او الله تعالی جدائي کول مقصود دی چه دا اوهغه برابر نه دی. د دې مثال فرق دومره واضح دې چه د دې د خودلو ضرورت نشته. هم په دې وجه فرمائي چه د تعریفونولائق هم الله تعالی دې. اکثرمشرکان په بې علمئ باندې کلك ولاړدی.

دَ بتانومتعلق دَ یومثال ذکر:- -کیدې شی چه دا مثال هم د دې فرق خودلو وی کوم چه د الله تعالی او د مشرکانو د بتانو په مینځ کښې دې. دا بتان خو گونکیان دی نه خبره کولې شی اونه څه بنه خبره کولې شی نه په څه څیز باندې قدرت لری. دقول اوفعل دواړونه خالی دی اوصرف پخپل مالك باندې بارشوې یوبوج دې. که چرته هم لاړشی هیڅ ښیگړه نه راوړی. نو یوخودا اوبل هغه چه د عدل حکم کوی پخپله په په نیغه لاروی یعنی د قول اوفعل دواړو په اعتبارسره بهتر دا دواړه به څنګه برابر شی. یو قول دې چه یوگونگاد حضرت عثمان رضی الله عنه غلام وو اوکیدې شی چه دا مثال هم د کافراو مؤمن وی لکه چه دې نه وړاندې آیت کښې هم وو وائی چه دقریشو دیوسړی د غلام ذکر اول دې اودویم سړی نه مراد حضرت عثمان رضی الله عنه دې. د گونګا غلام نه مراد د حضرت عثمان رضی الله عنه هغه غلام دې په کوم چه به هغوی خرچ کولو اوهغوی ته به ئی تکلیف رسولو او هغوی دې د کارروزگارنه آزادکړې ووخوبیا به هم ده اسلام سره چیړ وومنکروواوهغه به ئی دصدقه کولونه اونیکوکولونه منع کولودهغه باره کښې دا آیت نازل شوې دی.

وَلِلّٰهِ غَیْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَمَآ اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا
اوخاص الله لره دی | دپټوحقیقتونوعلم | داسمانونو | اودزمکې | اونهٔ دی | حکم دقیامت بس دومره
او داسمانونو اود زمکې د پټو خبرو علم الله جل جلاله سره دې | او د قیامت راتلل بالکل داسې دی

كَلَمْحِ الْبَصَرِ اَوْ هُوَ اَقْرَبُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ۝
لکه رپ | دسترگې | یا هغه | ډیر نزدې دې | بیشکه الله | په هر څیز باند | قادر دی
لکه دسترگې رپیدل | یا ددې نه هم زیات نزدې | بیشکه الله جل جلاله په هرڅیزقادر دې

وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِّنْۢ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ شَیْئًا ۙ
اوالله | رااوویستئ تاسو | دخیټونه | دمیندو ستاسو | حال دا چی نهٔ پوهیدئ تاسو | په هیڅ څیز
اوالله جل جلاله تاسوستاسو د میندو د خیټو نه راویستې یې | په داسې حال کښې چې په هیڅ نه پوهیدئ

وَّجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ۙ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ۝
اوهغه درکړل | تاسولره | غوږونه | اوسترگې | اوزړونه | دپاره ددې چی تاسو | شکر اوباسئ |
او الله جل جلاله ستاسو دپاره غوږونه سترگې او زړونه جوړ کړل | چې تاسو (د دې) شکر ادا کړئ

اَلَمْ یَرَوْا اِلَى الطَّیْرِ مُسَخَّرٰتٍ فِیْ جَوِّ السَّمَآءِ ؕ مَا یُمْسِكُهُنَّ
آیا نهٔ دی کتلی دې خلقو | مارغانوته | چې تابع دی | په فضا | دآسمان کښی | نهٔ ساتی دوئ لره
آیا دوی مارغان نه دی لیدلی | چې دآسمان په فضا کښې تابعدار دی | دوئ صرف الله جل جلاله

اِلَّا اللّٰهُ ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّقَوْمٍ یُّؤْمِنُوْنَ ۝
مگرالله | بیشکه | په دې کښی | ډیرې نښې دی | دپاره دهغه خلقو | چې ایمان راوړی |
راتینگ کړی دی | بیشکه په دې کښې دایماندارو دپاره نخښې دی |

قوله تعالی:- وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

دَ الله تعالی دَ علم او قدرت کمال:- الله تعالی خپل د علم کمال اود قدرت کمال بیان فرمائی چه د زمکې اوآسمان غیب هم هغه پیژنی هیڅ څوك نشته چه غیبوباندې پوهیږي. الله تعالی چه چاته په کوم څيز باندې غوارې خبرورکوی هرڅیز دهغه په قدرت کښې دې نه څوك دهغې خلاف کولې شی اونه څوك هغه منع کولې شی. دکوم یوکارچه کله اراده اوکړی قادر دې پوره کیږی د سترګې بندولو او کولاوولو کښې څو وخت لګی ولې د الله تعالی حکم پوره کیدوکښې دومره هم وخت نه لګی. د قیامت راتلل هم په هغه باندې داسې آسان دی د هغه حکم کیدوسره به راشی. دیپیداکول اود ټولو پیداکول هغه ته یو شان دی. دالله تعالی احسان اوګوره چه هغه خلق دمئیندودخیټونه راوویستل دوی په هیڅ نه پوهیدل بیائی دوی ته غوږونه ورکړل چه په دې واوری، سترګې ورکړې چه په دې ګوری، زړه ئی ورکړو چه په دې سوچ اوکړی دعقل په ځائ زړه دې اودماغ هم ورته وئیلې شی. هم په عقل سره ګټه تاوان معلومیږی دا طاقتونه اوداحواس انسان ته درجه په درجه لږلږملاویږی. د عمر سره سره د دې زیاتوالې هم کیږی تر دې چه کمال ته اورسی. دا ټول د دې دپاره دی چه انسان دا ټول طاقتونه د الله تعالی په پیژندګلو اودهغه په عبادت کښې اولګوی.

په عبادت سره انسان الله تعالی ته نزدې کیدې شی :- صحیح بخاری کښې حدیث قدسی دې چه څوك زما دوستانو سره دښمنی کوی هغه ماته د جنګ کولو اعلان کوی. زما د فریضې په ځائ راوړو سره بنده دومره ماته نیزدې کیدې شی چه دومره په بل څه سره نه شی کیدې. په نفلونو کولوکولو بنده زما طرف ته نیزدې کیږی او زما محبوب جوړیږی. کله چه زه هغه سره محبت کوم د هغه غوږونه جوړیږم په کومو چه هغه اوری د هغه سترګې جوړیږم په کومو سره چه هغه ګوری اود هغه لاس جوړیږم په کومو سره چه هغه نیول کوی اود هغه پښې جوړیږم په کومو سره چه هغه تګ کوی. که مانه اوغواړی نو زه ئی ورکوم که مانه دعااوکړی زه ئی قبلوم. که پناه غواړی نوزه پناه ورکوم اوماته په یوکونکی کارکښې دومره ترددنه وی څومره چه دمؤمن سړی د روح په قبض کولوکښې هغه مرګ نه خوښوی[1] زه هغه ناراض کول نه غواړم اومرګ داسې څیز هم نه دې دکوم نه چه یوسا لرونکی ته خلاصې ملاوشی. د دې حدیث مطلب دې چه کله مؤمن په خپل اخلاص او اطاعت کښې کامل شی نود هغه ټول افعال صرف د الله تعالی دپاره شی. هغه اوری دالله تعالی د پاره ګوری دالله تعالی د پاره یعنی د شریعت خبرې اوری او شرع چه کوم څیز ته کتل جائز کړی دی هم هغې ته ګوری دغه شان د هغه لاس وړاندې کول اود پښې روانول دالله ﷻ درضاد کارونودپاره وی. په الله ﷻ باندې دهغه یقین وی هم دهغه نه امداد غواړی دهغه ټول کارونه هم د الله ﷻ درضا وی. په بعضې غیرصحیح احادیثوکښې دې نه پس دا هم راغلی دی چه هغه هم زما د پاره اوری اوهم زما د پاره ګوری اوزما د پاره نیول کوی اوهم زما دپاره ګرځی.

غوږ سترګې دماغ دالله تعالی نعمت دی ددې شکر پکار دې:- په آیت کښې بیان دې چه د مورد خیټې نه ئی راوباسی غوږ سترګه زړه اودماغ هغه ورکوی دې دپاره چه تاسو شکر اداکړئ. بل آیت کښې دی ﴿ هُوَ الَّذِيْٓ اَنْشَاَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ ﴾[2] یعنی هم الله تعالی تاسو پیداکړی ئی اوستاسود پاره ئی غوږونه سترګې او زړه جوړکړې دې خوتاسو ډیر کم شکر اداکوئ هم هغه تاسو په زمکه کښې خواره کړی ئی اوهم د هغه طرف ته به ستاسو حشر کولې شی. بیا الله تعالی خپلو بندیګانوته فرمائی چه دې مرغوته اوګورئ چه د زمکې او آسمان په مینځ کښې فضاکښې الوزی ګرځی. دوی هم پروردګار په خپل

[1] صحیح بخاری کتاب الرقاق باب التواضع:۲۵۰۲، بیهقی:۳/۳۴۶، کتاب الزهد:۲/۲۶۹.
[2] ۶۷/الملك:۲۳.

قدرت کامله سره نیولی دی دا د الوتلو طاقت دوی له هم الله تعالی ورکړې دې اوهواګانې ئی د دوی تابع کړی دی.سورت ملك کښې هم دا فرمان دې آیا دوی په خپلو سرونوباندې الوتونکی مرغوته نه ګوری چه وزرې ئی خورې کړی دی اووزرې ئی بندکړې هم دی. دوی بغیرد الله تعالیٰ نه چه رحمن اورحیم دې بل څوك نیولی دی؟ هغه الله تعالی ټول مخلوق ته ډیر ښه ګوری. (١) دلته ئی هم په خاتمه باندې اوفرمائیل چه په دې کښې د ایماندارو د پاره ډیرې نښې دی.

وَاللّٰهُ جَعَلَ
| اوالله| جوړکړو
| اوالله ﷻ تاسو

لَكُمْ مِنْ بُيُوْتِكُمْ سَكَنًا وَّجَعَلَ لَكُمْ مِّنْ جُلُوْدِ الْاَنْعَامِ
ستاسودپاره| دکورونو ستاسو نه | ځائې دآرام | اوپیدا ئې کړل | ستاسو دپاره| دڅرمنو | دڅاروؤ نه
دپاره ستاسو کورونه د آرام ذریعه ګرځولې ده| اوستاسودپاره ئې د څاروؤ د څرمنو نه

بُيُوْتًا تَسْتَخِفُّوْنَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ اِقَامَتِكُمْ ۙ
کورونه | چی سپك مومئ تاسو هغه | په ورځ | دسفر ستاسو کښی | اوپه ورځ | دقیام ستاسو کښی
داسې کورونه جوړ کړی دی | چې هغه د سفر په ورځ اود قیام په وخت کښې سپک بیامومئ

وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا وَاَشْعَارِهَاۤ اَثَاثًا وَّمَتَاعًا
اودوړئ دهغې نه |اودوړئ داوښانونه| اودویختودهغې نه | سامانونه داغوستلو | او سامانونه داستعمالولو
او دهغو د وړئ نه او د پشم نه او د ویښتو نه ستاسو دکور سامان او دفائدې څیزونه جوړوئ اچې تریو

اِلٰى حِيْنٍ ۝ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّمَّا خَلَقَ ظِلٰلًا
دیو خاص وخت پورې | اوالله | پیدا کړل | ستاسو دپاره | دهغې نه | چی پیدا کړی دی هغه | سوری
وخته پورې (ترې فائده اخلئ) | او الله ﷻ ستاسو دپاره دخپلو پیدا کړو څیزونو سیوری جوړ کړی دی

وَّجَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَّجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيْلَ
اوجوړ ئې کړل| ستاسودپاره| دغرونونه| ځائې دپناه اغستلو| اوجوړئې کړل| ستاسودپاره | قمیصونه
اوستاسو دپاره ئې په غرونو کښې د پناه اخستلو ځایونه جوړ کړی دی| اوستاسو دپاره ئې داسې جامې جوړې

تَقِيْكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيْلَ تَقِيْكُمْ بَاْسَكُمْ ؕ كَذٰلِكَ
چی ساتی تاسو | دګرمئ نه | اوجامې | چی حفاظت کوی ستاسو | په جنګ ستاسو کښی | دارنګې
دی چې تاسو دګرمئ نه بچ کړی| اوځۀ داسې جامې چې په جنګونو کښې ستاسو حفاظت کوی| دغه شان

(١) ٦٧/الملك١٩.

يُتِمُّ نِعۡمَتَهٗ عَلَيۡكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تُسۡلِمُوۡنَ۝ فَاِنۡ تَوَلَّوۡا

پوره کوی| نعمت خپل| په تاسو باند| د پاره د دې| چې تاسو د الله حکم اومنئ| نو که چرې| مخ واړوډ دوئ

الله ﷻ خپل نعمتونه په تاسو پوره کوی| د دې د پاره چې تاسو تابعدار جوړ شئ| نو که دوئ مخ ګرځوی

فَاِنَّمَا عَلَيۡكَ الۡبَلٰغُ الۡمُبِيۡنُ۝ يَعۡرِفُوۡنَ نِعۡمَتَ اللّٰهِ ثُمَّ يُنۡكِرُوۡنَهَا

نو بیشکه | په تا باند | رسول دی | ښکاره | پیژنی دوئ| نعمت د الله| بیا| انکار کوی د هغې نه

نو ستا په ذمه صرف ښکاره خبره رسول دی| دوئ د الله ﷻ نعمتونه ښه پیژنی| او بیا ترې انکار کوی

وَاَكۡثَرُهُمُ الۡكٰفِرُوۡنَ۝

او زیات خلق د دوئ | نکاریان دی |

او په دوی کښې زیات خلق ناشکره دی |

قوله تعالی:- وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمۡ مِّنۡۢ بُيُوۡتِكُمۡ سَكَنًا

د راحت او آرام والا نعمتونه :-د پخوانو او ډیرو بې شمیره احساناتو او انعاماتو سره الله تعالی د خپلو نورو نعمتونو ځرګندونه فرمائی چه هم هغه د بنیادمو د آرام او راحت د حاصلولو د پاره د هغوی د اوسیدو کورونه ورکړی دی.دغه شان د څاروو څناورود څرمنو خیمې ډیرې تنبوان وغیره درکړی دی چه په سفرکښې په کارراشی نه په اوړلوکښې تکلیف نه لګول ګران اونه په راویستلو غونډولو کښې څه تکلیف، بیاد چیلو وینسته د اوښانو وینښته د ګډوګډانو وړئی د سوداګرئی او تجارت د پاره د مال په شکل کښې هغه جوړ کړی دی. هغه د کورد نوښو څیز هم دې دې نه کېږې هم جوړیږی قالین هم تیاریږی د تجارت په توګه د تجارت مال دې د فائدې څیز دې په کومو سره چه خلق د مقرر وخت پورې فائدې اخلی.د ونو سوری هغه ستاسو دفائدې او آرام د پاره جوړ کړی دی په غرونو کښې غارونه او قلعه ګانې هغه تاسو ته درکړی دی چه په دې کښې پناه حاصله کړئی د پټیدو اوسیدو ځائ جوړ کړئی. ریښمنې او وړنی والا کپړې تاسو ته هغه درکړی دی چه په اغوستو کښې د ګرمئی یخنئی نه بچ کیدو سره خپله پړده اوکړئی او زیب او زینت حاصل کړئی. هغه تاسو ته زغرې درکړې پخپله ئی مورچې درکړې چه د دښمن سره د جنګ او حملې په وخت کښې ستاسو په کار راشی. دغه شان هغه تاسو ته ستاسو د ضرورت مطابق پوره پوره نعمتونه درکوی چه تاسو راحت او آرام اوکړئی او په تسلئی سره د خپل منعم حقیقی په عبادت کښې اخته شئی.﴿تُسۡلِمُوۡنَ﴾ دویم قراءت﴿تَسۡلَمُوۡنَ﴾ هم دې یعنی تاسو سلامت اوسیږئی اود ړومبی قراءت معنی دې د پاره چه تاسو فرمانبردار جوړشئی د دې سورت نوم سورت النعم هم دې د لام د زبروالا قراءت نه دا هم مراد دې چه تاسو ته په جنګ کښې په کارراتلونکی څیزنه هغه درکړی چه تاسو سلامت اوسئی اود دښمن د حملې نه بچ شئی. بې شکه په ځنګل کښې او بیابان کښې د الله تعالی ډیر لوئ نعمت دې خودلته ئی د غرونو نعمت څکه بیان کړو چه چا سره کلام دې هغوی هم د غرونو خلق وو. نود هغوی د معلوماتو مطابق هغوی سره کلام کولې شی. دغه شان هغوی د ګډو چیلو اوښانو والا وونو هغوی ته ئی هم دغه نعمتونه وریاد کړل. سره د دې اود دې نه زیات د الله تعالی نعمتونه د مخلوق په لاسونو کښې نور هم بې شماره دی اوهم دغه وجه ده چه د یخنئی د کوزولو احسان ئی اوفرمائیلو سره د دې چه د دې نه نور ډیر لوئ احسانونه موجود دی خو دا د هغوی مخامخ اود هغوی د معلوماتو څیز وو. دغه شان چه دوی د جنګ جنګړو اوجنګیالی خلق وو نود جنګ نه د بچ کیدو څیز ئی د هغوی په وړاندې د نعمت په توګه کیخودو سره د دې چه د دې نه په زرګونو د لوی

درجو انعامونه او نعمتونه هم د مخلوق په لاس کښې موجود دی.دغه شان د هغوی ملك ګرم وونو وڼی فرمائيل چه په لباس باندې تاسو د ګرمئی سختی لرې کوئی ګنی نوهغه منعم حقيقی سره ددې نه ډير ښه نعمتونه بنديګانو د پاره نه ووځه؟ په دې وجه د دې نعمتونو اورحمتونو د بيانولو نه پس فرمانی که اوس هم دا خلق زما د عبادت او توحيد اوزما د بې پايانه احسانونو قائل نه وی نو تاسره د دوی دومره غم ولې دې؟ پريږده ئی په خپل کار کښې لګياشه په تاباندې خوصرف تبليغ دې هغه کوه دوی پخپله پوهيږی چه هم الله تعالى د نعمتونو ورکونکې دې اود هغه بې شميره نعمتونه د هغوی په لاسونوکښې دی خوسره د علم نه منکر شوی دی اود هغه سره د نورو عبادت کوی بلکه دهغه نعمتونه د نورو طرف ته نسبت کوی او داګنړی چه فلانکې امدادی دې رزق ورکونکې فلانکې دې دا اکثر خلق کافران دی اود الله تعالى ناشکره دی.

د يو اعرابی واقعه:-ابن ابی حاتم کښې دی يوځل يواعرابی د رسول الله ﷺ په خامت کښې حاضر شو حضورﷺ د هغه په وړاندې د دې آيت تلاوت اوکړو چه الله تعالى تاسو له د اوسيدو د پاره کورونه او مکانو نه درکړی هغه وئيل رښتيادی بياحضورﷺ اوفرمائيل چه الله تعالى تاسو له د څاروو د څرمنو خيمې درکړی هغه وئيل چه دا رښتيادی دغه شان حضورﷺ دا آياتونه لوستل او هغه د هريونعمت اقرار کولو په آخره کښې حضورﷺ اوفرمائيل د دې د پاره چه تاسومسلمانان او تابعدار شئی هغه وخت خو هغه شاکړه لاړو نو الله تعالى آخری آيت نازل کړو چه د اقرار نه پس انکارکوی کافران کيږی.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا
او په کومه ورځ | چې راپورته کړو مونږه | دهر امت نه | يو ګواه
| او په کومه ورځ چې به مونږ د هريو امت نه يوګواه راپاڅوو
ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ
بيا | به اجازت ورنکړې شی | هغه کسانوته| چې کافران شوی دی| اونۀ به دهغوئ نه
بيا به کافرانو ته د (حجت پيش کولو) اجازت ورکولې نشی | اونه به ددوئ نه
يُسْتَعْتَبُونَ۝ وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ
طلب دتوبې ايستلواوکړې شی| اوهرکله چې |اووينی| هغه کسان | چې ظلم ئې کړې دې | عذاب لره
عذر قبول کړې شی |..............اوکله چې ظالمان خلق عذاب اووينی
فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ۝ وَإِذَا رَأَى
| نو سپك به نۀ کړې شی | دهغوئ نه | اونۀ به هغوئ ته | انتظار اوکړې شی | هر کله چې | اووينی
نو نه خو به د هغوی نه سپکولې شی | اونه به دوئ ته مهلت ورکولې شی | او څه وخت چې مشرکان
الَّذِينَ أَشْرَكُوا شُرَكَاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ شُرَكَاؤُنَا
هغه کسان |چې شرك ئې کړې دې |شريکان خپل| نواوبه وائی| اے ربه زمونږه |دادی شريکان زمونږه
خپل شريکان (معبودان) اووينی | نو دا به اووائی ائې زمونږ ربه ! | ....دا زمونږ
الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَ ۖ فَأَلْقَوْا إِلَيْهِمُ الْقَوْلَ
هغه | چې ووُمونږه| چې رابلل به مونږه دوئ | بې له تانه | نواوبه غورزوئ| دوئ ته خبره|
هغه معبودان دی | کوم چې به مونږ ستا نه سوا رابلل | بيا به معبودان دوئ ته دا جواب ورکړی | چې

إِنَّكُمْ	لَكَٰذِبُونَ ﴿٨٦﴾	وَأَلْقَوْا	إِلَى اللَّهِ	يَوْمَئِذٍ	السَّلَمَ
چې بیشکه تاسو	خامخا دروغژن یئ	او اوبه غورزوي	الله ته	په دغه ورځ	صلحه

بیشکه تاسو درغژن یئ| ....او مشرکان به الله تعالی ته په دغه ورځ صلح پش کړي

وَضَلَّ	عَنْهُم	مَّا	كَانُوا	يَفْتَرُونَ ﴿٨٧﴾	الَّذِينَ	كَفَرُوا
او ورك به شي	دهغوئ نه	هغه	چې وو هغوئ	چې دروغ به ئې تړل	هغه کسان	چې دکفرپه لاره لاړل

او خپل ټول دروغ به ترې هیر شي | اچا چې دکفر لاره اختیار کړه | او نور خلق ئې د الله تعالی د لارې

وَصَدُّوا	عَن سَبِيلِ اللَّهِ	زِدْنَاهُمْ	عَذَابًا	فَوْقَ الْعَذَابِ
او منع ئې کړل نورخلق	دلارې دالله نه	زیات به ورکوؤمونږهغوئ ته	عذاب	دپاسه دعذاب

نه منع کړل | هغوئ ته به مونږ د یوې دپاسه بله سزا زیاته کړو | ځکه چې هغوئ به په دنیا کښې فسادونه

بِمَا	كَانُوا	يُفْسِدُونَ ﴿٨٨﴾
په سبب دهغې	چې وو هغوئ	چې فسادبه ئې کوؤ

کول |

قوله تعالی:- وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ

د قیامت په ورځ د کافرانو حالت:- دقیامت په ورځ چه به د کافران کوم بد حال وی د هغې ذکر کولې شی په هغه ورځ به په هریوامت باندې دهغوی نبی ګواهی ورکوی چه هغه د اللّٰهﷻ کلام هغوی ته رسولې وو بیابه کافرانو ته دهغوی عذر معذرت اجازت هم نه شی ورکولې ځکه چه دهغوی باطل کیدل او دروغ بالکل ښکاره دی.په سورت المرسلات کښې هم دغه فرمان دې چه په هغه ورځ به نه هغوی خبرې کوی نه به هغوی ته د عذراومعذرت اجازت ملاویږی[1]مشرکان به عذابونوته ګوری خوبیابه څه کمې نه وی.یوساعت به هم عذاب نه سپکیږی نه به هغوی ته څه مهلت ملاویږی ناڅاپی به راونیولې شی دوزخ به موجودشی چه د اویاوزرو واګو والا به وی د هغې په هره یوه واګه به اویا زره فرښتې وی.[2]د دې نه به یوسټ راوځی هغه به چه داسې خوره کړې وی چه د محشر ټول مخلوق به اوویریږی اوپه زنګونوبه راپریوځی هغه وخت به دوزخ په خپله ژبه په اوچت آواز اعلان کوی چه زه د هریوسرکش ضدی د پاره مقرر کړې شوې یم چا چه الله تعالی سره پل څوك شریك کړې اوداسې داسې کارونه ئې کړې وی هغه به د ډیرو قسمونوګناهګارانو ذکر کوی.[3] لکه چه په حدیث کښې دی چه بیا به هغه دغه ټولوخلقو پورې اونخلی اود میدان حشر نه به ئې اوچت کړی لکه څنګه چه مرغئی دانه راغونډوی.د الله تعالی فرمان دې ﴿إِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا﴾[4] اوهغه به د لرې نه ښکاری دهغه شور ژوګ شغلې وهل به هغوی اوری اوچه کله دهغې په تیاروا تنګوکورونوکښې ورننه باسی نو مرګ ته به چغې وهی خوکه نن څوك مرګ هم غواړی نو څه کیدې شی؟ بل آیت کښې دی ﴿وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ﴾[5] ګناهګار چه

---

[1] ٧٧/المرسلات:٣٥-٣٦.

[2] صحیح مسلم کتاب الجنة باب جهنم اعاذناالله منها:٢٨٤٢، حاکم:٦٣٧/٤، مجمع الزوائد: ٣٨٨/١٠، ابن ابی شیبه:٤٨/٧، مسندالبزار:١٧٥٤، المعجم الکبیر:١٠٤٢٨.

[3] ترمذی کتاب صفة جهنم باب ماجاء فی صفة النار: ٢٥٧٤، باختلاف یسیر وهوحسن، احمد:٣٣٦/٢ شعب الایمان ٦٣١٧.

[4] ٢٥/الفرقان:١٢.

[5] ١٨/الکهف:٥٣.

دوزخ اووينی نوپوهه به شي چه دوی به پدې کښې ورډوبولې شي خو هيڅ د بچ کيدو لار به نه وينی په بوبل آيت کښې دی ﴿لَوۡ يَعۡلَمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ﴾ (١) افسوس چه کافرانو هغه وخت معلوم کړې وې چه کله به هغوی د خپلومخونونه اود خپلو شاکانونه أور لرې نه کړې شی نه به څوك امداد موندې شی ناڅاپی به د الله تعالی عذاب هغوی حيران اوپريشان کړی نه به د هغوی د دې د لرې کولو طاقت وی نه به د يومنې مهلت ملاوېږی په هغه وخت کښې به د هغوی باطل معبودان د کومو چه ئې ټول عمر عبادتونه کړی اود هغوی نذرونه ئې منل بالکل به د هغوی نه ويزاره شی اود هغوی د حاجت په وخت کښې به بالکل د هغوی په هيڅ کار نه راځی هغوی ته به په کتو سره وائی چه اې الله هم دادی هغه کومو ته چه په دنياکښې مونږ عبادتونه کول نو هغوی به وائی دروغژن ئې مونږ کله تاسو ته وئيلې ووچه الله تعالی پريږدئی او زمونږ عبادت اوکړئی هم دا الله سبحانه وتبارك وتعالی فرمائی ﴿وَمَنۡ أَضَلُّ مِمَّن يَدۡعُواْ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَن لَّا يَسۡتَجِيبُ لَهُۥٓ﴾ (٢) يعنی د دوی نه زيات څوك گمراه نشته چه د الله تعالی نه بغيرهغه چاته آواز کوی چه دقيامت پورې به هم هغوی ته جواب ورنه کړی بلکه هغوی د دوی د چغونه هم ناخبره دی. اود حشر په ورځ به د دوی دښمنان وی اود هغوی د عبادت نه به انکاريان وی. په نورو آياتونوکښې دی چه خپل حمايتی اودعزت سبب ئې څوك گنړل اوچاته ئې چغې وهلې هغوی خوبه د دوی دعبادتونونه داسې منکرشی اودهغوی مخالفين به جوړشی (٣) خليل الله ﷺ هم دافرمائيلی ﴿ثُمَّ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ يَكۡفُرُ بَعۡضُكُم بِبَعۡضٍ﴾ (٤) يعنی د قيامت په ورځ به د يوبل منکرشی. بل آيت کښې دی چه دوی ته به دقيامت په ورځ حکم وی چه خپل شريکان راوبلئی الخ (٥) نور هم ددې مضمون آياتونه په کلام الله کښې موجود دی په دغه ورځ به ټول مسلمانان تابع فرمان شی کله چه ارشاد دې ﴿أَسۡمِعۡ بِهِمۡ وَأَبۡصِرۡ يَوۡمَ يَأۡتُونَنَا﴾ (٦) يعنی په کومه ورځ چه دوی زمونږ خواله راشی په هغه ورځ به ښه اوری او گوری.بل آيت کښې دی ﴿وَلَوۡ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلۡمُجۡرِمُونَ نَاكِسُواْ رُءُوسِهِمۡ﴾ (٧) ته به گورې چه په دغه ورځ به گناهگار خلقو سرونه ټيټ کړې وائی به چه اې الله مونږ واوريده مونږ اوکتل الخ. بل آيت کښې دی چه په دغه ورځ به ټول مخونه د الله تعالی چه حی يا قيوم دې مخکښې ټيټ شوې وی. (٨) تابعدار او تابع فرمان به وی د حکم لاندې به وی د هغوی ټول بهتانونه اود ځان نه خبرې به ختمې شی ټولې چالاکئی به ئې ختمې شی هيڅ امدادی به ئې نه وی ولاړ. چاچه کفر کړې هغوی ته به د کفر سزا ورکولې شی او په خپل کښې به د نورو خلقو راښکلو دوچنده سزا خوری دا هم هغه وو چه پخپله به هم لرې تختيدل او نور به ئې هم د حق نه لرې تختول. په اصل کښې هغوی پخپله د تباهئی په بوخته کښې انختل خو وو دوی بې وقوف. د دې نه معلومېږی چه د کافرانو د عذابونو به هم درجې وی څنگه چه دمؤمنانو د بدله درجې وی.لکه چه دالله ﷻ ارشاد دې ﴿قَالَ لِكُلّٖ ضِعۡفٞ وَلَٰكِن لَّا تَعۡلَمُونَ﴾ (٩) د هريوپاره دوچند دې خوتاسوته علم نشته. ابويعلی کښې دحضرت عبدالله ﷺ نه روايت دې چه دجهنم د عذاب سره به دزهرژنو مارانو ټکونه زياتيږی چه دومره لوئ لوئ به وی

(١) ٢١/الانبياء:٣٩.
(٢) ٤٦/الاحقاف:٥.
(٣) ١٩/مريم:٨١-٨٢.
(٤) ٢٩/العنكبوت:٢٥.
(٥) ١٨/الكهف:٥٢.
(٦) ١٩/مريم:٣٨.
(٧) ٣٢/السجدة:١٢.
(٨) ٢٠/طه:١١١.
(٩) ٧/الاعراف:٣٨.

د عذاب سره به دزهرژنو مارانو تګونه زياتيږي چه دومره لوئ لوئ به وي لکه څومره چه د لويوکهجورو ونې وي. (١) د ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه د عرش لاندې به پنځه نهرونه وي په کوم چه به دوزخيانوته عذاب ورکولې شي د شپې هم اود ورځې هم.

وَيَوْمَ	نَبْعَثُ
اوخبرې ئې کړه دهغه ورځ نه	چې راپورته به کړومونږ
چې مونږ به د هر يوامت نه يويوګواه هم د هغوئ د مينځ	

فِي كُلِّ أُمَّةٍ	شَهِيدًا	عَلَيْهِمْ	مِّنْ أَنفُسِهِمْ	وَجِئْنَا
په هرامت کښې	يوګواه	په هغوئ باند	دنفسونودهغوئ نه	او رابه ولومونږ
نه راوچت (پيش) کړو | اوتابه د دې خلقو په مقابله کښې ګواه را رواندې کړو | اومونږ په تاباندې				

بِكَ	شَهِيدًا	عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ ۚ	وَنَزَّلْنَا	عَلَيْكَ	الْكِتَابَ	تِبْيَانًا
تالره	ګواه	په دې خلقوباند	اونازل کړې دې مونږه	په تاباند	داکتاب	چې وضاحت کونکې دې
داکتاب قرآن نازل کړې دې | په دې کښې د هر (ديني) څيز (حسب ضرورت) واضحه بيان موجود دې						

لِّكُلِّ شَيْءٍ	وَهُدًى	وَرَحْمَةً	وَبُشْرَىٰ	لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾
دپاره دهر څيز	او هدايت دې	او رحمت دې	او زيرې دې	دپاره دمسلمانانو
او(دا قرآن) مسلمانانو دپاره هدايت اورحمت او زيرې دې.....................				

قوله تعالى:- وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ

په قيامت کښې ګواهان هم وي:- الله تعالى خپل محترم او خوږ رسول ﷺ ته خطاب کولوسره فرمائي هغه ورځ ياده کړه اوهغه ورځ چه ستاعزت اوکرامت کيدونکې دې د هغې هم ذکر کوه.دا آيت هم داسې دې څنګه چه دسورت نساء په شروع کښې آيت﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا﴾(٢) يعنى څنګه به تيريږي چه مونږ د هريو امت نه ګواهان راوړو اوتا په دې ټولوباندې ګواه جوړکړو اودروو. حضورﷺيوځل په ابن مسعودﷺ باندې سورت نساءتلاوت کړوکله چه هغه دې آيت ته راورسيدو نو حضورﷺ اوفرمائيل بس کړه کافي دې. ابن مسعودﷺ فرمائي چې ما اوکتل چه هغه وخت د حضورﷺ سترګې مبارکې د اوښکو نه ډکې وې(٣) بيا فرمائي چه زمونږ په دې نازل شوي کتاب کښې مونږ ستا په وړاندې هر څه بيان کړي دی. هريوعلم او هرڅيز په دې قرآن کښې دې. (٤)هريوحلال اوحرام هرنافع علم هره نيکي تيرې شوې خبرې راتلونکې واقعات د دين اودنيا کار روزګار ټول ضروري احکام او احوال په دې کښې موجود دی. دا دزړونو هدايت دې رحمت دې زيرې دې. امام اوزاعي رحمه الله فرمائي چه دې کتاب کښې سره د سنت رسول ﷺ د هرڅيز بيان دې. د دې آيت سره د پورتني آيت تعلق غالبا په دې وجه دې چه چا په تاباندې د دې کتاب تبليغ فرض کړې دې اودا ئې نازل کړې دې هغه به د

(١) مجمع الزوائد:٤٨/٧، مسندابي يعلى:٢٦٥٩، الترغيب والترهيب:٥٥٨١،حاكم:٣٥٥/٢-٣٥٦.
(٢) ٤/النساء:٤١.
(٣) صحيح بخاري كتاب فضائل القرآن باب قول المقرى للقارى حسبك: ٥٠٥٠، صحيح مسلم:٨٠٠، بيهقي:٢٣١/١٠، المعجم الكبير: ٨٤٦٠، شعب الايمان:٤٨١/١.
(٤) الطبري:٢٦٩/١٧.

قیامت په ورځ د دې باره کښې سوال کونکې دې لکه چه ارشاد دې چه د امتونو او رسولانو تپولونه به تپوس کولې شي.والله! زمونږ د تپولونه به د زمونږ د عملونو تپوس کولې شي رسولان به راجمع کولې شي او تپوس به ترې کیږي چه تاسو ته څه جواب ملاوشو؟ هغوی به وائي چه مونږ ته هیڅ علم نشته ته علام الغیوب ئې. بل آیت کښې دی ﴿اِنَّ الَّذِیْ فَرَضَ عَلَیْكَ الْقُرْاٰنَ لَرَآدُّكَ اِلٰی مَعَادٍ﴾[1] یعني چا چه په تاباندې د قرآن تبلیغ فرض کړې دې هغه به د قیامت په ورځ تا خپل خان ته واپس کړي اود خپلې درکړې شوې فریضې باره کښې درنه تپوس کونکې دې.دا یوقول هم د دې آیت په تفسیرکښې دې اودې هم معقول او ښکلې.

اِنَّ اللّٰهَ	یَاْمُرُ	بِالْعَدْلِ	وَالْاِحْسَانِ	وَاِیْتَآئِ	ذِی الْقُرْبٰی
بیشکه الله	حکم کوی	په عدل کولوسره	اوپه احسان کولو سره	او په ورکولو سره	رشته دارانو ته
الله تعالی یقینا تاسو ته دانصاف اود نیکۍ اوخپلوانو ته د مال ورکولو حکم کوی					
وَیَنْهٰی	عَنِ الْفَحْشَآءِ	وَالْمُنْكَرِ	وَالْبَغْیِ	یَعِظُكُمْ	
اومنع کوی	دبې حیایۍ دکارونونه	اودبدوکارونونه	اودظلم زیاتی نه	هغه نصیحت کوی تاسو ته	
او دبې حیایۍ د بدوکارونو او د سرکشۍ نه مو منع کوی	اوتاسو ته نصیحت کوی چې				
لَعَلَّكُمْ	تَذَكَّرُوْنَ				
دپاره ددې چې تاسو	نصیحت قبول کړئ				
دې دپاره چې تاسو نصیحت حاصل کړئ					

قوله تعالی:-اِنَّ اللّٰهَ یَاْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ

د عدل احسان صله رحمۍ اوفحشااومنکر مطلب:- الله ﷻ خپلو بندیګانو ته د عدل او انصاف حکم ورکوی اود سلوك اواحسان لارخودنه کوی اوبدله اخستل هم جائز دی.لکه چه آیت ﴿وَاِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوْا بِمِثْلِ مَا عُوْقِبْتُمْ بِهٖ ۚ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَیْرٌ لِّلصّٰبِرِیْنَ﴾[2] کښې اوفرمائیل که بدله اخلئ نوبرابره برابره بدله اخستې شئ خوکه صبر او برداشت اوکړئ نو څه به وائي چه دا لویه د بهادرئ خبره ده. بل آیت کښې دی چه د دې بدله به الله تعالی سره ملاویږي. بل آیت کښې دی د زخمونو قصاص دې خوچه څوك معافی اوکړي نو د هغه د ګناهونو معافی ده[3] نوعدل فرض اواحسان نفل.د توحید د کلمه شهادت هم عدل دې ظاهر او باطن په یورنګ کښې هم عدل دې اواحسان دا دې چه د باطن صفائی د ظاهر نه هم زیاته وی او فحشا اومنکر دادې چه په باطن کښې خرابی وی اوپه ظاهرکښې بناوټ. هغه د صله رحمې هم حکم ورکوی. لکه چه په صفا الفاظو کښې ارشاد دې ﴿فَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰی حَقَّهٗ وَالْمِسْكِیْنَ وَابْنَ السَّبِیْلِ ۚ ذٰلِكَ خَیْرٌ لِّلَّذِیْنَ یُرِیْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ ۖ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ﴾[4] رشته دارانوته مسکینانوته مسافروته د هغوی حق ورکړه او اسراف او بې ځایه مه الوزوئې.دمحرماتونه هغه تاسو منع کوی د ګناهونونه هغه تاسومنع کوی ظاهری او باطنی ټول ګناهونه حرام دی. په خلقو ظلم اوزیاتې کول حرام دی.

---

[1] ۲۸/القصص:۸۵.

[2] ۱۶/النحل:۱۲۶.

[3] ۵/المائده:۴۵.

[4] ۱۷/بنی اسرائیل:۲۶

دظلم سزا ډيره زر ملاويږي:-حديث شريف کښې دي چه د ظلم زياتي او خپلولي پريخودو نه زياته بله داسې گناه نشته چه په دنياکښې به هم د هغې ډير زر بدله ملاوشي او په آخرت کښې به سخت نيول وی ([1])د الله تعالی دا احکام اوبنديزونه ستاسو د نصيحت دپاره دی. ابن مسعود ﷺ فرمائی د ټولو نه جامع آيت په ټول قرآن کښې دسورت نحل دا آيت دی([2])حضرت قتاده ﷺ فرمائی چه کوم ښه عادتونه دی د هغې حکم قرآن ورکړې دې او پخلقو کښې چه کوم خراب خصلتونه دی د هغې نه الله تعالی منع کړی دی د بداخلاقئی نه اوبدئی نه هغه ممانعت کړې دې.په حديث کښې دی بهترين اخلاق الله تعالی ته خوښ دی اوبداخلاقی هغه مکروه گنړی.([3])

داکثم صيفي واقعه:-اکثم بن صيفی ته چه کله د رسول الله ﷺ متعلق خبرورکړې شو نو هغه د رسول الله ﷺ په خدمت کښې دحاضريدو کله اراده اوکړه خود هغه قوم هغه پسې شو او هغه ئی منع کړو هغه وئيل چه ما نه پريږدئی نو ښه ده قاصد راولئی چه هغه اوليږو.دوه کسان د دې خدمت د پوره کولو د پاره تيار شودلته چه راغله نو هغوی اووئيل چه مونږ داکثم صيفی قاصدان يوهغه تاسو نه تپوس کوی چه تاسو څوك ئی؟اوڅه ئی؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه د اول سوال جواب خودادې چه زه محمدﷺ بن عبدالله يم اود دويم سوال جواب دا دې زه د الله تعالی بنده اود هغه رسول يم. بياحضورﷺ هغوی ته دا آيت تلاوت کړو.هغوی وئيل دوباره ئی اولولئی.حضورﷺ بيا اولوستلو تردې چه هغوی يادکړو بياواپس لاړل او اکثم ته ئی پوره خبر ورکړو او وئی وئيل په خپل نسب باندې هغه څه فخر اونه کړو صرف خپل اودخپل پلار نوم ئی واخستو خودې د لوئ نسب والا اود اوچت خاندان والا دې. بيائی مونږ ته دا کلمې اوخودلې چه د حضورﷺ په ژبه مبارکه مونږ واوريدې. دې اوريدو سره اکثم اووئيل چه هغه خو ډيرې ښه خبرې ښائی اود بدو او سفلی خبرونه منع کول کوی. زما د قبيلې خلقو تاسو د اسلام طرف ته وړانديوالې اوکړئی دې دپاره چه تاسو په نورو قبيلو باندې سرداری اوکړئی اود نورو خلقو په لاسونوکښې لکئی مه جوړيږئی.

د عثمان بن مظعون واقعه:-د دې آيت په شان نزول کښې يوحسن حديث مسنداحمدکښې واردشوې دې. ابن عباس ﷺ فرمائی حضورﷺ په خپل صحن کښې ناست وو چه عثمان بن مظعون ﷺ حضورﷺ سره تيريدو حضورﷺ اوفرمائيل کينې نه؟ هغه کيناستو اوحضورﷺ د هغه طرف ته متوجه شوخبرې ئی کولې چه حضورﷺ ناڅاپی خپل نظرمبارك د آسمان طرف ته اوچت کړو لږ ساعت پورې ئی بره کتل بيائی سترگې په مزه مزه ښکته کړې اوخپل ښی طرف ته ئی په زمکه اوکتل او هم هغه طرف ته حضورﷺ مخ هم کړو اوداسې ئی سر مبارك خوزولو لکه چه د چا نه څه زده کوی اوڅوك حضورﷺ ته څه وائی لږ ساعت پورې داحالت وو بياحضورﷺ سترگې پورته کړې تردې چه د آسمان پورې د حضورﷺ نظرمبارك اورسيدوبياحضورﷺ تيك ټاك شو اوهم هغه شان عثمان ته متوجه شو ناست ووهغه ټول ئی کتل د هغه صبر اونه شوتپوس ئی اوکړو حضورﷺ تاسو سره ډير خل د ناستې موقع ملاوشوې ده خود نن په شان نظاره مې نه ده ليدلې. حضورﷺ اوفرمائيل تا څه اوليدل؟ وئيل تاسو خپل نظرمبارك د آسمان طرف ته اوچت کړو بيامو لاندې اوکتل بيامو خپل ښی طرف ته اوکتل اوداسې تاؤ شوې کيناستې زه دې پريخودم بيامو داسې سرخوزولولکه چه څوك تاسو ته څه وائی اوتاسو په ښه شان سره هغه اورئی. حضورﷺ اوفرمائيل چه ښه ده تا دا هر څه اوليدل هغه وئيل

---

[1] ابوداؤد کتاب الادب باب فی النهی عن البغی: ٤٩٠٢، وسنده صحيح، ترمذی: ٢٥١١، ابن ماجه: ٤٢١١، حاکم:٢/٣٥٦، ابن حبان:٢٠٣٩، احمد:٥/٣٦.

[2] حاکم:٢/٣٥٦، وسنده صحيح امام حاکم III دا صحيح ککڼوليگ ديگ.

[3] حاکم:١/٤٨، طبرانی:٥٩٢٨، وسنده حسن، حلية الاولياء: ٣/٢٥٥.

اوبرابرمې کتل. حضورﷺ اوفرمائيل ماله د الله تعالى فرښته وحي راوړلو سره راغلې وه هغه وئيل د الله تعالى نه راليکلې شوې؟ حضورﷺ اوفرمائيل او او د الله تعالى راليکلې شوې. تپوس ني اوکړو بیاهغې تاسوته څه اووئيل؟ حضورﷺ هم دا آيت تلاوت کړو. حضرت عثمان بن مظعون ﷺ فرمائي هم دغه وخت زما په زړه کښې ايمان کيناستو اود حضورﷺمحبت زما په زړه کښې ځائ اوکړو.(١) بل روايت کښې دی د حضرت عثمان بن ابی العاص ﷺ نه روايت دې چه زه د حضورﷺ په خدمت کښې ناست ووم حضورﷺ خپل نظر پورته اوچت کړو وني فرمائيل جبرائيل ﷺ ماله راغلواوماته ني حکم راکړوچه زه دا آيت د دې سورت په دې ځاي کښې کيږدم. (٢) دا روايت هم صحيح دې. والله اعلم.

وَاَوۡفُوۡا بِعَهۡدِ اللّٰهِ اِذَا عٰهَدۡتُّمۡ

| او پوره کوئ | وعده دالله | کله چې | وعده اوکړئ تاسو

| اودالله تعالى وعده پوره کوئ | هرکله چې تاسووعده اوکړئ

وَلَا تَنۡقُضُوا الۡاَيۡمَانَ بَعۡدَ تَوۡكِيۡدِهَا وَقَدۡ جَعَلۡتُمُ اللّٰهَ

او مهٔ ماتوئ تاسو | قسمونه | روستو | دمحکم کولودهغې نه | حال دا چې جوړ کړې وی تاسو | الله

اود پخولو نه پس قسمونه مه ماتوئ | حال دادې چې تاسو په خپل ځان باندې

عَلَيۡكُمۡ كَفِيۡلًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَعۡلَمُ مَا تَفۡعَلُوۡنَ ۞ وَلَا تَكُوۡنُوۡا

په ځانونوخپلوباند ګواه | بيشکه الله | پوهيږی | په هغه عملونو | چې کوئ ني تاسو | اومهٔ کيږئ تاسو

الله تعالى ضامن جوړ کړې دې | بيشکه الله تعالى ستاسو په ټولو کارونو پوهيږی |اوتاسو د هغې

كَالَّتِيۡ نَقَضَتۡ غَزۡلَهَا مِنۡۢ بَعۡدِ قُوَّةٍ اَنۡكَاثًا ؕ

پشان دهغه ښځې | چې وې سپړدل | ريشلى تارونه خپل | روستو دمحکموالى نه | ټوټې ټوټې

ښځې په شان مه کيږئ چې خپل تارونه به ئې دمضبوطولو نه پس بيا ريښه ريښه کړل | چې پخپل چل ول

تَتَّخِذُوۡنَ اَيۡمَانَكُمۡ دَخَلًاۢ بَيۡنَكُمۡ اَنۡ تَكُوۡنَ اُمَّةٌ هِيَ اَرۡبٰى

نيسئ تاسو | قسمونه خپل | ذريعه دټګئ | په منځ خپل کښې | چې شی | يوه ډله هغه زياته کټوره

تاسوهم خپل قسمونه د فساد ذريعه اوګرځوئ | په دې غرض چې يوه ډله د بلې ډلې نه زياته فائده

مِنۡ اُمَّةٍ ؕ اِنَّمَا يَبۡلُوۡكُمُ اللّٰهُ بِهٖ ؕ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمۡ

دبلې ډلې نه | بيشکه | آزمائى تاسو لره الله | په دې وعده سره | اوخامخا به بيان کړی | تاسو ته

واخلى| الله تعالى هم دغه شان په تاسو امتحان کوی |او د قيامت په ورځ به درته هغه ټول

يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ مَا كُنۡتُمۡ فِيۡهِ تَخۡتَلِفُوۡنَ ۞

په ورځ دقيامت| هغه څه| چې وئ تاسو | په هغې کښې| چې اختلاف به موکوو

حقيقت ښکاره کړی | په کوم کښې چې تاسو اختلاف کولو |

---

(١) احمد:٣١٨/١، وسنده حسن، طبرانى:٨٣٢٢، مجمع الزوائد:٤٨/٧.
(٢) احمد:٢١٨/٤،

قوله تعالى:- وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ

د قسمونو عهدوپیمان دحفاظت حکم:- الله تعالی مسلمانانوته حکم ورکوی چه هغوی دې دوعدو حفاظت کوی قسمونه دې پوره کوی اوماتوی دې نه. دلته ئی د قسمونونه ماتولوسختوالې اوکړو. بل آیت کښې فرمائیلی دی چه د خپلو قسمونو نښه الله تعالی مه جوړونې دې نه هم د قسمونو حفاظت کول مراد دی.یو بل آیت کښې دی د قسم ماتولوکفاره ده د قسمونوپوره کولوحفاظت کوئی.

ددې ایت مبارک په مطلب کښې مختلف توجیهات او اصل مطلب:- په آیاتونوکښې داحکم دې اوبخاری او مسلم په حدیث کښې حضورﷺ فرمائی واللّٰه چه کله زه دیوڅیز قسم اوخورم اوبیادهغې په خلاف کښې بهتری اووینم نوان شاء اللّٰهﷺ ضرور به هغه کارپوره کوم او دخپل قسم کفاره به ورکوم.(١) دې پورتنی آیاتونوکښې اواحادیثوکښې فرق مه ګڼرئی.هغه قسمونه وعدې معاهدې چه پخپل مینځ کښې د معاهدې اووعدې په توګه وی دهغې پوره کول خوبې شکه ډیر ضروری دی اوکوم قسمونه چه د رغبت او منع کولود پاره د خلې نه اوځی هغه بې شکه کفاره ورکولوسره ماتیدې شی. نو په دې آیت کښې مراد د جاهلیت د زمانې په شان قسمونه دی(٢)مسنداحمدکښې دی رسول اللّٰه ﷺ فرمائی په اسلام کښې د دووډلو په خپل مینځ د اوسیدو قسم هیڅ څیز نه دې. اوپه جاهلیت کښې چه د داسې اعانت او امداد کوم قسمونه خپل مینځ شوی دی اسلام هغه نور هم مضبوط کوی(٣)د دې حدیث د اولنئی جمله دا معنی ده چه اسلام قبلولونه پس اوس د دې ضرورت نشته چه د یوې رورولئی والا بلې رورولئی والا نه وعدې اومعاهدې اوکړی چه تاسواومونږ یویو، په راحت او غم کښې شریک یووغیره څکه چه د اسلام رشته ټول مسلمانان په یوه رورولئی کښې راولی د مشرق نه ترمغرب پورې مسلمانان د یوبل په غم دردکښې شریک دی. د بخاری اومسلم یوحدیث کښې دی د حضرت انس ﷺ په کورکښې رسول اللّٰه ﷺ د انصاروأومهاجرینو په مینځ کښې قسم اوکړو(٤)د دې نه دا منع کړې شوی رورولی مراد نه ده دا خوررولی وه د کوم په وجه چه به خپل مینځ کښې د یوبل وارثان کیدل په آخره کښې داحکم منسوخ شو اووراثت نیزدې خپلوانوسره خاص کړې شو.وائی چه ددې فرمان الهی نه مطلب دغه مسلمانانو نه په اسلام باندې د کلك اودریدو حکم ورکول دی کومو چه دحضورﷺ په لاس باندې بیعت اوکړو اود اسلام د پابندئی اقرارئی کولو نو هغوی ته فرمائی چه د داسې کلك قسم او پورې معاهدې او وعدې نه پس چرته داسې نه وی د محمدیهﷺ د ډلې د کمې اود مشرکانود ډلې کثرت ته په کتو سره تاسودا ماته نه کړئی(٥) مسنداحمدکښې دی چه کله خلقو د یزیدبن معاویهﷺ بیعت ماتولو نوحضرت عبداللّٰه بن عمرﷺ د خپل کور ټول خلق راجمع کړل اود اللّٰه تعالی تعریف کولونه ئی اما بعد اوفرمائیل چه مونږ د یزیدبیعت د اللّٰه اود هغه د رسول ﷺ په بیعت اوکړو او ما د رسول اللّٰهﷺ نه اوریدلی دی چه د هریوغدار د پاره به د قیامت په ورځ یوه جهنډا ورخښولې شی او اعلان به کولې شی دا غداردې فلانکې د فلانکی خوئ. د الله تعالی سره د شریك کولونه پس دا د ټولونه لوئ اود ټولونه خراب

---

(١) صحیح بخاری کتاب الایمان والنذر، باب قوله تعالی ﴿لایؤاخذکم الله باللغو فی ایمانکم﴾:٦٦٢٣، صحیح مسلم :١٦٤٩، احمد:٤٠١/٤، مسندابی عوانه: ٣٣/٤، مسندالبزار:٣٠٣٨.

(٢) الطبری:٢٨٢/١٧.

(٣) احمد:٨٣/٤، صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابه باب مؤاخاة النبیﷺ بین اصحابه: ٢٥٣٠، امواردالظماءن:٢٠٦١، دارمی: ٢١٨/٢، مصنف عبدالرزاق:١٩٢٠٠.

(٤) صحیح بخاری کتاب الکفالة باب قول الله تعالی ﴿والذین عاقدت ایمانکم فاتوهم نصیبهم﴾ :٢٢٩٤، صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابة باب مواخاة النبی ﷺ بین اصحابه: ٢٥٢٩، ابوداؤد: ٢٩٦٦، احمد:١١١/٣، مسندابی یعلی:٤٠٢٣، بیهقی:٢٦٢/٦، الادب المفرد:٥٦٩.

(٥) الطبری: ٢٨١/١٧، والله اعلم.

غداری ده چه د الله تعالی اودهغه د رسول ﷺ بیعت دچاپه لاس باندې اوکړی او بیائی مات کړی یاد ساتئی تاسو کښې څوك هم داخراب کار اونه کړی او په دې باره کښې د حد نه وړاندې نه شئی ګنی زما اود هغه په مینځ کښې جدائی ده([1]) مسنداحمد کښې دی حضورﷺ فرمائی چه کوم سړې یومسلمان سره څه شرط اوکړی اودهغې د پوره کولو اراده نه لری نوهغه په مثال د هغه سړی دې چه خپل ګاونډی ته د امن ورکولو نه پس بې اسرې پریږدی. ([2])

دمکې د بوډئی قصه او دهغوئ سره تمثیل:-بیا هغوی ویروی چه څوك دعهدوپیمان حفاظت نه کوی د هغه د دې کارنه الله تعالی علیم اوخبیردې.په مکه کښې یوه ښځه وه چه د هغې په عقل کښې فتور وو د تار جوړولونه او تیك ټاك اومضبوطیدونه پس به بغیرد څه وجه مات رامات کړو او ټکړې ټکړې به ئی کړو.([3])نودامثال دې ددې مضبوطولونه پس وعده بیا ماتول. ([4]) هم دا خبره تیك ده اوس دا پریږده چه په واقعه کښې یوه داسې ښځه وه هم که نه وه چه داسې ئی کول دلته خو صرف مثال مقصد دې ﴿انکاثًا﴾ معنی ټکړې ټکړې کول ممکن دی چه دا د ﴿نَقَضَتۡ غَزۡلَهَا﴾ اسم مصدر وی اوداهم کیدې شی چه بدل وی دکان د خبریعنی انکاث مه جوړیږه دجمع نکث دناکث نه بیافرمائی چه قسمونه د مکراوفریب ذریعه مه جوړوه چه د خپل ځان نه لویوته په خپلو قسمونوباندې یقین ورکړې اوخپله ایمانداری او نیك نیتی اوښائې بیا بې ایمانی اوغداری اوکړې. د دې کثرت په لیدلوسره د دروغو وعدې کولوسره صلح اوکړې. او بیا موقعه بیاموندلو سره جنګ شروع کړې داسې مه کوئی. نو چه کله په داسې حالت کښې بې وعدګی حرام کړې شوه او د خپل کثرت او غلبې په وخت کښې خو په طریقه اولی حرامه شوه. الحمدلله مونږ په سورت انفال کښې دحضرت معاویه ؓ قصه لیکلې ده چه د هغوی او شاه روم په مینځ کښې د یوې مودې پورې صلح شوې وه. د دې مودې د ختمیدو سره نیزدې هغوی مجاهدین د روم سرحد طرف ته روان کړل چه هغوی دې په سرحدباندې پریوځی اود مودې په ختمیدو سره دې حمله اوکړی دې د پاره چه رومیانوته د تیاری موقع ملاؤنه شی. کله چه عمرو بن عبسه ؓ ته د دې خبر اوشو نو امیرالمؤمنین حضرت معاویه ؓ له راغلو او ورته ئی اووئیل الله اکبر اې معاویه!عهدپوره کړه غدر او بدوعدګئی نه بچ شه ماد رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی چه کوم قوم سره وعده معاهده اوشی نو چه ترکومې پورې دصلح موده ختمه شوې نه وی د یوې غوټې دکولاوولو هم اجازت نشته. دې اوریدو سره امیرمعاویه ؓخپل لښکر راواپس کړو([5]) ﴿اربى﴾ نه مراد اکثردې. ددې جمله دا هم مطلب دې چه اوګوری دښمن ډیر اوطاقتور دې صلح اوکړی اودا صلح د فریب ذریعه جوړه کړی هغوی غافل کړی او حمله اوکړی. اودا هم مطلب دې چه یوقوم سره معاهده اوکړی بیااوګوری چه بل قوم د هغوی نه قوی دې هغه سره ئی معامله اوکړه او مخکینئی معاهده ئی ماته کړه دا ټول منع دی. په دې کثرت سره الله تعالی تاسو ازمائی یادا چه په خپل حکم سره یعنی د وعدې د پابندئی په حکم سره الله تعالی ستاسو ازمیښت کوی او په تاسوکښې به صحیح فیصلې د قیامت په ورځ پخپله کوی. هریوته به د هغه د عملونو بدله ورکوی نیکانوته نیکه او بدانو ته بده. ([6])

---

[1] احمد:٤٨/٢، صحیح بخاری کتاب الفتن باب اذاقال عندقوم شیئا ثم خرج فقال بخلافه:٧١١١، ٣١٨٨، صحیح مسلم:١٧٣٥.
[2] احمد: ٤٠٤/٥.
[3] الطبری:٢٨٥/١٧.
[4] ایضًا.
[5] ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی الامام یکون بینه وبین العدو عهدفیسیرنحوه: ٢٧٥٩، وسنده صحیح، ترمذی:١٥٨٠، شعب الایمان:٤٣٥٩.
[6] الطبری:٢٨٧/١٧.

وَلَوْ شَآءَ

او كه چرې | غوښتلې |

او كه الله تعالى غوښتلې

اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنْ يُّضِلُّ مَنْ

الله | نو خامخا به ئې جوړ كړي وئ تاسو | امت يو | وليكن | گمراهه كوي هغه | هغه څوك

نو تاسو ټول به ئې يو امت كړي وئ | خو هغه چې چا لره اوغواړي | نو هغه گمراه كړي | او چا لره

يَّشَآءُ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ۭ وَلَتُسْـَٔلُنَّ

چې غواړي هغه | اونيغه لار ښائي | هغه چاته | چې غواړي هغه | او خامخا به تپوس كيږي ستاسو نه

اوغواړي نو هدايت ورته اوكړي | اوستاسونه به ستاسو د عملونو خامخا تپوس كيږي

عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝ وَلَا تَتَّخِذُوْٓا اَيْمَانَكُمْ دَخَلًاۢ

دهغه كارونو | چې وئ تاسو | چې كول به موا | اومۀ جوړوئ تاسو | قسمونه خپل | ذريعه ددوكې

......اوتاسو خپل قسمونه په خپل مينځ كښې د دهوكې ذريعه مه جوړوئ | هسې نه چې د چا قدم

بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌۢ بَعْدَ ثُبُوْتِهَا وَتَذُوْقُوا السُّوْٓءَ

په منځ خپل كښې | نواوبه خوئيږي | قدم | روستو | دمحكموالى دهغې نه | اواوبه څكې تاسو | خراب انجام

د مضبوطيا نه پس بيا اوخوئيږي | او تاسو ته په دې خبره تكليف اورسي | چې خلق به مو

بِمَا صَدَدْتُّمْ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۚ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ۝

په سبب دهغې | چې منع كړل تاسو خلق | دلارې دالله نه | اودې ستاسو دپاره | عذاب لوئ

د الله تعالى دلارې نه منع كول | اوستاسو دپاره ډير لوئې عذاب مقرردې (كه داسې مو اوكړو)

وَلَا تَشْتَرُوْا بِعَهْدِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيْلًا ۭ اِنَّمَا عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرٌ

اومۀ اخلئ تاسو | په وعده دالله باندې | قيمت | لږ | بيشكه هغه څه | چې دالله سره دي | هغه | بهتردى

اودالله تعالى په وعده ددنيا لږه فائده مه اخلئ | ....بيشكه كوم عوضونه چې الله تعالى

لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ۝ مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا

ستاسودپاره | كه چرې يئ تاسو | چې پوهيږئ | هغه څه | چې ستاسوسره دي | هغه ختميږي | اوهغه څه

سره دي | هغه ستاسو دپاره ډير بهتر دى | كه تاسو پرې پوهيږئ | چې څه تاسو سره دي | هغه ختميږي

عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ ۭ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِيْنَ صَبَرُوْٓا

چې دالله سره دي | هغه باقي دي | اوخامخا به بدله وركوو مونږ | هغه كسانوله | چې صبر ئې اوكړو

اوڅه چې الله تعالى سره دي هغه هميشه باقي پاتې كيدونكى دى | اوڅوك چې ثابت قدم شو هغوئ ته

أَجْرَهُمْ	بِأَحْسَنِ	مَا	كَانُوا	يَعْمَلُونَ﴿٩٦﴾
اجردهغوئ	مطابق دبهتره	هغه عمل	چي وو هغوئ	چي کوئ به ئي

به مونږ خامخا د هغه ښه کارونو په بدله کښي خپل اجورکوو کوم چي هغوی کول

قوله تعالى:- وَلَٰكِن يُضِلُّ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ

هدايت او ګمراهي د الله ﷻ په اختيار کښي:- که الله تعالى غوښتل نود ټولي دنيابه هم يومذهب او مسلك وو لکه چه فرمائي ﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً﴾([1])يعني که د الله تعالى غوښته وه نواې خلقو تاسو ټول به ئي يوه ډله کړې وئي. بل آيت کښي دي که ستارب غوښتل نود مخ د زمکي به ټول خلق به ايماندار وو. يعني په دوی کښي به موافقت او يوشان والي وواختلاف اوبغض به بالکل نه وو. ستارب قادر دي که اوغواړي نوټول خلق به يوامت کړي.خودوی به مختلف وی ولي په چا چه ستا د رب رحم وی هم هغه دوی پيداکړي دی هدايت او ضلالت يعني ګمراهي هم دهغه په لاس کښي ده د قيامت په ورځ به هم هغه حساب اخلي تپوس پوښتنه په کوی وړوکي لوئ نيك اوبد ټولواعمالو بهترينه بدله به ورکوی.

قسمونه وعدي د دهوکه ذريعه نه دی جوړول پکار:-بيامسلمانانوته هدايت کوی چه قسمونه وعدې معاهدې د مکراو فريب ذريعه مه جوړوئي او نه د ثابت قدمئي نه پس خوئيږئي. لکه چه څوك د نيغي لارې نه واوړی.اوستاسودا کار به دنوروخلقو دالله تعالى د لارې نه د بنديدو ذريعه جوړه شی. د کومې چه ډير خراب نقصان به هم په تاسو پريوځي. ځکه چه کله کافران اوګوری چه مسلمانانو وعده ماته کړه د وعدې خلاف ئي اوکړل نود هغوی به دين سره اعتماد اويقين پاتې نه شي اوهغوی به د اسلام قبلولو نه منع شي اود دوی د دې بنديدو ذريعه به تاسوجوړشئي په دې وجه به تاسو ته لوئ عذاب کيږي او سخته سزا به درکولې شي. الله تعالى په مينځ کښي کولوسره چه کومې وعدې کوئي او دهغه قسمونه خوړلو سره کوم عهدوپيمان کوئي هغه په دنياوی لالچ سره ماتول اوبدلول په تاسو باندې حرام دی. که ټوله دنيادرته حاصله شي خود دې حرمت مرتکب مه جوړيږئي ځکه چه دنيابې کاره ده. الله تعالى سره چه څه دی هم هغه بهتردی د هغه بدله او ثواب اميدساته. څوك چه د الله تعالى په دې خبره باندې يقين اوساتی هم د دې غوښتونکې پاتې شي اود الله تعالى د حکم د پابندئي لاندې د خپلو وعدو ساتنه اوکړی نود ده د پاره چه الله تعالى سره کوم اجر اوثواب دې هغه د ټولې دنيانه ډير زيات اوډير بهتردې. په دې ښه شان سره پوهه شئي. په ناپوهئي کښي داسې مه کوئي چه د آخرت ثواب مو ضائع شي بلکه د اخستلو په ځائ ورکول شي. واورئي د دنيانعمتونه ختميدونکي دی اود آخرت نعمتونه لازوال اود هميشه دپاره دی.زما قسم دې چه کومو خلقو په دنياکښي صبراوکړو هغوی ته به د قيامت په ورځ د هغوی د بهترينواعمالوډيره ښکلې صله او بدله ورکوم اوهغوی به ښنم.

مَنْ	عَمِلَ صَالِحًا	مِّن ذَكَرٍ	أَوْ أُنثَىٰ	وَهُوَ	مُؤْمِنٌ
هرچاچي	عمل اوکړو نيك	دنارينو نه	يادزنانونه	او هغه وی	مومن

هرچا چي نيك عمل اوکړو که نارينه وی اوکه زنانه اخو چي هغه مومن وی انو مونږ به ورته ضرور په دنيا کښي

فَلَنُحْيِيَنَّهُ	حَيَاةً طَيِّبَةً	وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ	أَجْرَهُمْ
نومونږبه ژوندون ورکړوهغه له	ژوندون پاکيزه	او خامخا به ورکړو مونږ هغوئ ته	اجر دهغوئ

پاك ژوند ورکړو او په آخرت کښي به ورته خامخا د هغوئ د ښو کارونو په عوض کښي اجر ورکړو

[1] ٥/المائدة:٤٨.

بِأَحْسَنِ	مَا	كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝
مطابق د بهتره هغه عمل	چې وو هغوئ چې كوؤ به ئې	

قوله تعالى:-مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى

د نيكو اعمالو به بهتر بدله ملاويږي:-الله تبارك وتعالى جل شانه خپلو هغه بنديګانو سره چه په خپل زړه كښې په الله تعالى او د هغه په رسول ﷺ باندې كامل ايمان لرى اود كتاب او سنت د تابعدارئې لاندې نيك اعمال كوى وعده كوى چه هغه به دوى ته په دنيا كښې هم صفا او بهترين ژوند ور كوى او ډېر په ښكلې طريقه سره به د هغوى عمر تيريږى كه هغه سړى وى او كه هغه ښځې وى او دې سره به د خپل طرف نه په آخرت كښې هم د هغوى د نيكو اعمالو بهترين بدله وركوى. په دنيا كښې پاك او حلال رزق قناعت خوشحاله طبيعت نيك بختى پاكوالې د عبادت خوند د اطاعت مزه د زړه يخوالې د زړه كولاو والى داټول هرڅه به د الله تعالى د طرفنه ايماندارانو نيك عمل كونكو ته وركولې شى. مسند احمد كښې رسول الله ﷺ ارشاد دې هغه خلاصې بيا موندو چه مسلمان شو او پوره پوره رزق وركړې شو چه څه ملاوشو په هغې باندې صبر اوكړو[1] بل حديث كښې دى چاته د اسلام لار اوخودلې شوه او چاته چه د خيټې ساتلو ټكړه ملاوشوه او الله تعالى د هغه زړه د قناعت او صبر نه ډك كړو هغه خلاصې بيا موندو (ترمذى) ([2]) په صحيح مسلم شريف كښې دى رسول الله ﷺ فرمائى الله تبارك وتعالى په خپلو مؤمنانو بنديګانو باندې ظلم نه كوى بلكه د هغه د نيكئى بدله په دنيا كښې وركوى اود آخرت نيكئى هم هغه ته وركوى او كافر خپلې نيكئى هم په دنيا كښې خورى د آخرت د پاره د هغه په لاس كښې هيڅ نيكى باقى نه پاتې كيږى.([3])

فَإِذَا	قَرَأْتَ الْقُرْآنَ	فَاسْتَعِذْ	بِاللهِ	مِنَ الشَّيْطٰنِ
نو كله چې	لولې ته قرآن	نو پناه اوغواړه	په الله سره	د شيطان
نو هر كله چې ته د قرآن پاک لوستلو اراده اوكړې انو د شيطان مردود د شر نه.				

الرَّجِيْمِ ۝	إِنَّهُ	لَيْسَ	لَهُ سُلْطٰنٌ	عَلَى الَّذِيْنَ	آمَنُوْا
رټلې شوى نه	بيشكه دې چې دې	نشته	د ده لره	قدرت	په هغه كسانو باندې	چې ايمان ئې راوړې وى
پناه غواړه	د هغه وس په داسې خلقو نه چليږى	چې ايمان ئې راوړې وى			

وَعَلٰى رَبِّهِمْ	يَتَوَكَّلُوْنَ ۝	إِنَّمَا	سُلْطٰنُهُ	عَلَى الَّذِيْنَ
او په رب خپل باندې	توكل كوى	بيشكه	قدرت د هغه	په هغه كسانو باندې
او په خپل رب بهروسه كوى	.... د هغه وس خو بس په هغه چا چليږى	چې هغه		

[1] احمد: ١٦٨/٢، صحيح مسلم كتاب الزكاة باب فى الكفاف والقناعة: ١٠٥٣، ترمذى: ٢٣٤٨، ابن ماجه ٤١٣٨، ابن حبان: ٢٧٠، حاكم: ١٣٧/٣، المعجم الاوسط: ٤٦٧٠، مسند عبد بن حميد: ٣٤١، شعب الايمان: ٢٩١/٧.

[2] حاكم: ١٢٢/٤، ترمذى كتاب الزهد باب ماجاء فى الكفاف والصبر عليه: ٢٣٤٩، وسنده حسن احمد: ١٩/٦، ابن حبان: ٧٠٥، حاكم: ٩٠/١، موارد الظمآن: ٢٥٤١، المعجم الكبير: ٧٨٦.

[3] صحيح مسلم كتاب صفات المنافقين باب جزاء المؤمن بحسناته فى الدنيا والآخرة وتعجيل حسنات الكافر فى الدنيا: ٢٨٠٨، احمد: ١٢٣/٣، ابن حبان: ٣٧٧، مسند الطيالسى: ٢٠١٣، مسند ابي يعلى: ٢٨٤٤.

يَتَوَلَّوْنَهٗ	وَالَّذِيْنَ	هُمْ	بِهٖ	مُشْرِكُوْنَ ﴿١٠٠﴾
چي هغوئ دوستي کوي دهغه سره	او په هغه کسانو باندي	چي هغوئ	دهغه په لمسه	شرك کونکي دي
خپل دوست گڼي | او د (هغه په وسوسو) الله د پاره شريکان جوړوي				

قوله تعالی:- فَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ ﴿٩٨﴾

دَ قرآن پاک دَ تلاوت په شروع کښې دَ شيطان دَ شرنه دَ الله تعالی پناه غوښتلو حکمت:- الله تعالی ﷻ د خپل نبي کريم ﷺ په خُله مبارکه باندې خپلو مؤمنانو بنديگانو ته حکم ورکوی چه د قرآن کريم د تلاوت نه وړاندې **(اعوذ)** لولئي. دا حکم دفرضيت په توگه نه دې. ابن جرير رحمه الله وغيره په دې باندې اجماع نقل کړې ده. د **(اعوذ)** پوره بحث معني وغيره مونږ دخپل تفسيرپه شروع کښې ليکلې دې فالحمدلله. ددې حکم مصلحت دادې چه قاري قرآن گډوډ کيدوډغوراوفکر نه منع کيدواود شيطاني وسوسو راتلونه بچ شي. د دې د پاره جمهور وائی چه د تلاوت شروع کولونه وړاندې **(اعوذ)** وائې. د ځا قول داهم دې چه د قرآن پاک د ختميدو نه ئې هم وائې د دې دليل هم دا آيت دې خو صحيح قول هم ړومبې دې او د احاديثو دلالت هم په دې باندې دې. والله اعلم.

د قراءت نه وړاندې د تعوذ وئيلو حکم

مسلک حنفي:- داحنافو په نيزهم د قراءت نه وړاندې تعوذ سنت دې واجب نه دې ځکه چه نبي کريم صلی الله عليه وسلم بعضې وختونو کښې بغير د تعوذ نه قراءت کړې دې دا د عدم وجوب دليل دې[1]

بيا فرمائي چه ايماندار متوکلين هغه په داسې گناهونوکښې نه شي راگيرولې چه د هغې نه توبه اونه کړي[2] دهغه هيڅ حجت دده په وړاندې نه شي چليږي. دامخلص بنديگان دهغه دژوروچالونونه محفوظ پاتې کيږي اودا ده چه څوك د هغه تابعداری اوکړي[3] د هغه په وړاندې راشي هغه خپل دوست او ملگري اودروي هغه د الله تعالی په عبادتونوکښې شريك کړي په هغوی باندې خودې خوريږي. دا مطلب هم کيدې شي چه "ب"سببيه اوشائی يعنی هغه دده دتابعدارئ په وجه د الله ﷻ سره شرك شروع کړي. دا معنی هم ده چه هغه دې په خپل مال کښې خپل اولادکښې د الله تعالی سره شريك اوگرځوي.

وَاِذَا	بَدَّلْنَآ	اٰيَةً	مَّكَانَ	اٰيَةٍ	وَّاللّٰهُ	اَعْلَمُ	بِمَا
او کله چي	بدلوؤ مونږه	يو آيت	په ځائي	دبل ايت	او الله	ښه پوهيږي	په هغه څه
اوهرکله چي مونږ ديوايت په بدل کښې بل آيت نازل کړو | او الله تعالی په هغې ښه پوهيږي | څه چي							

يُنَزِّلُ	قَالُوْآ	اِنَّمَآ	اَنْتَ	مُفْتَرٍ ط	بَلْ
چي نازلوی ئې هغه	وايئ دا خلق	بيشکه	چي ته	پخپله جوړونکي ئې (دقران)	بلکه خبره داده
راليږی | نودا خلق اووائي چي ته خو بس صرف دروغ تړونکي يئ | نه ! بلکه په دوئ کښې					

اَكْثَرُهُمْ	لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٠١﴾	قُلْ	نَزَّلَهٗ	رُوْحُ الْقُدُسِ
چي زيات خلق ددوئ	ناخبره دی دحقيقت نه	اووايه	چي نازل کړي دې دا قران	پاك روح
زيات خلق نه پوهيږي | ....ته اووايه چي دا جبريل عليه السلام امين ستا د رب				

---

[1] (تفسيرمظهری ٢٢٧/٥، ٢٢٦).

[2] الطبری: ٢٩٤/١٧.

[3] الطبری: ٢٩٤/١٧.

مِنْ رَّبِّكَ	بِالْحَقِّ	لِيُثَبِّتَ	الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا
دطرفه درب ستانه	په حقه سره	دپاره ددې چې محکم کړي	هغه کسان	چې ایمان ئې راوړو

د طرفه په حق نازل کړې دې | چې دایماندارو خلقو ایمان پرې مضبوط کړي

وَهُدًى	وَّبُشْرٰى	لِلْمُسْلِمِيْنَ ﴿١٠٢﴾	وَلَقَدْ	نَعْلَمُ	اَنَّهُمْ
اولاربنودونکې دې	اوزیرې دې	دپاره دفرمانبردارو خلقو	اوبې شکه	پوهیږومونږه	چې بیشکه دوئ

اودمسلمانانو دپاره هدایت او زیرې دې |...............اومونږ ته ښه معلومه ده چې دوئ وائی

يَقُوْلُوْنَ	اِنَّمَا	يُعَلِّمُهٗ	بَشَرٌ ؕ	لِسَانُ	الَّذِيْ	يُلْحِدُوْنَ
وائی	چې بیشکه	ښودنه کوی دهٔ ته	یو سړې	ژبه	دهغه سړي	چې اشاره کوی دوئ

چې دهٔ ته خویو سړې خودنه کوی | (حال داچې) کوم سړي ته دوئ داسې غلط نسبت کوی

اِلَيْهِ	اَعْجَمِيٌّ	وَّهٰذَا	لِسَانٌ	عَرَبِيٌّ	مُّبِيْنٌ ﴿١٠٣﴾
هغهٔ ته	عجمي ژبه ده	او داقران	ژبه ده	عربي	صفا

د هغه ژبه عجمي ده | او دا قران خو په صفا عربئ ژبه کښې راغلې دې |

قوله تعالی:- وَاِذَا بَدَّلْنَآ اٰيَةً مَّكَانَ اٰيَةٍ ۙ

د منسوخ کیدوحکمت مشرکان نه پیژنی:- دمشرکانو د کم عقلتوب بې سروساماتئی او بې یقینئی بیان کولې شی چه دوی ته به څنګه ایمان نصیب شی؟دا خوازلی بدبخت دی. په ناسخ اومنسوخ سره د احکامویدلون ته ګوری‌نوغاپی چه ښه صیب چه ددوی بهتان کولاوشو.دومره نه پوهیږی چه قادر مطلق الله تعالی چه څه غواړی کوی کومه اراده چه اوکړی نو حکم ورکړی یوحکم اوچت کړی د هغې په ځائ بل حکم کیږدی.(١)لکه آیت ﴿مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَاْتِ بِخَيْرٍ مِّنْهَآ اَوْ مِثْلِهَا ؕ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴾(٢) کښې فرمائی پاك روح یعنی حضرت جبرائیل ﷺ دا د الله تعالی د طرف نه حقانیت صداقت عدل اوانصاف سره راوړی او ستا طرف ته راځی دې د پاره چه ایماندار ثابت قدم شی. اوس نازل شو وئی منه بیا نازل شو بیانی اومنه دهغوی زړونه د خپل رب طرف ته ټیټ دی دالله تعالی تازه تازه کلام اوری د مسلمانانو د پاره هدایت او زیری اوشی د الله اود رسول ﷺ منونکی لاربیامومی او خوشحاله شی.

دکافرانو یوبهتان اود هغې رد:- دکافرانو یوبهتان کول بیانولې شی هغوی وانی چه ده ته داقرآن یو انسان ښانی.د قریشود قبیلې یو عجمی غلام وو د صفاغرسره ئی اخستل اوخرخول کول. حضور ﷺ به کله کله هغه سره کیناستو اوڅه خبرې اترې به ئی کولې. داسړې په صحیح عربی ژبه وئیلو باندې هم پوره قدرت نه لرلو. په ماته ګوډه ژبه به ئی په ډیرمشکل سره خپل مطلب اداکولو. د دې افترا اوخان نه خبرې جواب الله تعالی ورکوی چه هغه به ورته څه اوښانی چه په خپله خبرې کول نه پیژنی د عجمی ژبې سړې دې. اودا قرآن پاك خو په عربی ژبه کښې دې. بیا د فصاحت او بلاغت والا دې ښکلې پاك اوچت معنی مطلب الفاظ اوواقعاتو کښې د ټولونه جدا دی. د بنی اسرائیلو د آسمانی کتابونونه هم په درجوکښې اوچت وقعت اوعزت والا دې. که په تاسوکښې لږ شان هم عقل وی نو داسې ډیوه په لاس به غلا له نه وتلې ئی داسې دروغ به مو نه وئیل چه بې وقوفانو سره هم نه شی چلیدې.

---

(١) الطبری:٢٩٧/١٧ .

(٢) ٢/البقرة:١٠٦.

د يو نصراني غلام سره درسول كريم صلى الله عليه وسلم د كيناستو واقعه:- سيرة ابن اسحاق كښې دي يو نصراني غلام كوم ته چه به ئې جبر وئيلو اود خضرمي قبيلې ديوسړي غلام وو هغه سره به رسول الله ﷺ د مروه په غونډئې باندې كيناستلو په دې باندې مشركانو داد دروغوخبرخوركړو چه دا قرآن د ده نه زده كوي. د دې په جواب كښې دا آيت نازل شو. وائي چه د هغه نوم يعيش وو. ابن عباس ﷺ وائي چه په مكه كښې يولوهاروو دهغه نوم بلعام ووداعجمي سړي وو ده ته به حضور ﷺ تعليم وركولو نو د حضور ﷺ د هغه سره تګ راتګ كتلوباندې قريشو دا مشهوره كړه چه هم دا سړي حضور ﷺ ته څه ښائي اودې هغه د كلام الله په نوم په خپلوملګروكښې ښائي(١)چا وئيل چه دې نه مراد سلمان فارسي ﷺدې خوداقول خو ډير لنډې بوچې دې ځكه چه حضرت سلمان فارسي ﷺ خو په مدينه كښې حضور ﷺ سره ملاو شوې وو اودا آيت په مكه كښې نازل شوې دې. عبيدالله بن مسلم ﷺ وائي زمونږ د كار يودوه سړي د روم اوسيدونكي وو چه په خپله ژبه كښې به ئې خپل كتاب لوستلو حضور ﷺ به هم تلوراتلو كله كله به هغوي سره اودريدو اوريدلوبه ئې په دې باندې مشركانو دروغ شروع كړل چه هم د دوى نه قرآن زده كوي. په دې باندې دا آيت نازل شوسعيدبن مسيب ﷺ فرمائي دمشركانو نه يو سړې ووچه وحي به ئې ليكله دې نه پس هغه د اسلام نه مرتد شو اوداخبره ئې د ځان اوكړه د الله تعالى لعنت دې په هغه وي.

إِنَّ الَّذِينَ	لَا يُؤْمِنُونَ	بِآيَاتِ اللَّهِ ۙ	لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ	وَلَهُمْ
بيشكه هغه كسان چې نه راوړي ايمان	په آيتونو دالله	نه كوي هدايت هغوئ ته الله	اومقردې دپاره د هغوئ	عذاب
ځوك چې دالله تعالى په آيتونو ايمان نه راوړي	الله تعالى هغوئ په سمه لار نه روانوي	اوهغوئ دپاره		
عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾	إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ	الَّذِينَ	لَا يُؤْمِنُونَ	بِآيَاتِ اللَّهِ ۖ
دردناك	بيشكه | جوړوي | دروغ	هغه كسان	چې نه راوړي ايمان	په ايتونو دالله باند
دردناك عذاب مقرر دې	درغ جوړونكي خو هغه خلق دي | چې دالله تعالى په ايتونو باندې ايمان نه راوړي			
وَأُولَٰئِكَ	هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٠٥﴾	مَنْ كَفَرَ	بِاللَّهِ	مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ
اودغه كسان | هم هغوئ دروغژن دي		هغه ځوك چې كفرئې اوكړو	په الله	روستو | دايمان خپل نه
اوهم دا خلق پوره درغژن دي	....چا چې دايمان راوړلو نه پس بيا په الله تعالى باندې كفر اوكړو			
إِلَّا مَنْ	أُكْرِهَ	وَقَلْبُهُ	مُطْمَئِنٌّ	بِالْإِيمَانِ
مګر | هغه ځوك	چې زور اوشو په هغه	او حال دا چې زړهٔ دهغه	مطمئن وو	په ايمان سره
سوا د هغه چا نه چې مجبوره كړې شي	اود هغه زړهٔ په ايمان باندې مطمئن وي			
وَلَٰكِنْ مَنْ	شَرَحَ	بِالْكُفْرِ صَدْرًا	فَعَلَيْهِمْ	غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ
وليكن هغه ځوك | چې فراخه كړي	په كفر سره | سينه	نوپه هغوئ باند	غضب دي	دطرفه دالله نه
نو داسې بنده مستثنى دې	اوچا چې خپله سينه كفر ته پرانستله	نو په هغوئ به دالله تعالى غضب وي		

(١) الطبري:١٧/٢٩٨.

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٦﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ

او دي دپاره دهغوئ | عذاب | لوئ | دا | په سبب ددې چې هغوئ | خوښ کړوا | ژوند

اوهغوئ دپاره لوئې عذاب مقرر دې | دا ځکه چې دوئ د آخرت په مقابله کښې

الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكٰفِرِينَ ﴿١٠٧﴾

ددنيا | په آخرت باندې | او بيشکه چې الله | نۀ ښائي لار | قوم کافر ته

د دنيا ژوند خوښ کړو | اودا ځکه چې الله تعالى کافرانو ته (د نيغې لارې) هدايت نه کوي

اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ

داکسان | هغه کسان دی | چې مهر وهلې دې | الله | په زړونو دهغوئ باند | اوپه غوږونو دهغوئ باند

دا هغه خلق دی چې دکومو په زړونو غوږونو اوسترګو باندې

وَاَبْصَارِهِمْ ۚ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْغٰفِلُونَ ﴿١٠٨﴾ لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ

اوپه سترګودهغوئ باند | اوداکسان چې دی | هم دوئ | غافلان دی | لازمه ده داخبره | چې بيشکه دوئ

چې الله ﷻ مهرلګولې دې | او دا خلق د خپل انجام نه بې خبره دی | دا يقينې خبره ده | چې په

فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿١٠٩﴾

په آخرت کښې | هم دوئ | نقصانيان دی |

آخرت کښې به دا خلق په نقصان کښې وی |

قوله تعالى:- اِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ۙ

دَ آقائي نامدار سرورکونين د صداقت بيان او د مشرکانو ضد:- څوك چه د الله تعالى د ذکر نه مخ واړوی او د الله تعالى دکتاب نه غفلت اوکړی اودالله تعالى په خبرو باندې دايمان راوړو اراده اونه کړی داسې خلق الله تعالى هم لرې غورزوی. هغوی ته د حق دين توفيق نه ورکوی د آخرت په سخت عذاب کښې راګيرېږی. بيا فرمائي چه دوی په رسول الله ﷺ باندې دخان نه خبرې او دروغ ويونکی نه دی دا کارخود بدترين مخلوق دې کوم چه ملحد اوکافر وی د هغوی دروغ په خلقو کښې مشهورېږی. حضور ﷺ خود ټول مخلوق نه بهترغوره او ديندار الله تعالى پيژندونکې د رښتونو رښتونې د ټولو نه زيات کمال علم ايمان عمل اونيکئی هم حضور ﷺ ته حاصلې دی. په صداقت کښې نيکئی کښې يقين کښې اومعرفت کښې د حضور ﷺ ثانی څوك نشته.دې کافرانونه تپوس اوکړئی دوی هم د حضور ﷺ د صداقت قائل دی د هغوی د امانت تعريف کوی. په دوی کښې محمد ﷺ د امين په لقب کښې مشهور اومعروف دې. د روم بادشاه چه کله د ابوسفيان نه د حضور ﷺ متعلق ډير سوالونه اوکړل په هغې کښې يو داهم وو چه د نبوت د دعوی نه وړاندې ستاسو کله د هغه دروغو طرفته نسبت کړې دې؟ ابوسفيان جواب ورکړو هيڅ کله هم نه. په دې باندې بادشاه اووئيل چه څنګه کيدې شی چه يوداسې سړې که هغه د دنياوی معاملاتوکښې د خلقو باره کښې چرې د دروغو په ګندګئی سره خپله ژبه نه وی خرابه کړې نو هغه به په الله تعالى باندې دروغ تړی؟ (١)

---

(١) صحيح بخاری کتاب بدءالوحی باب کيف کان بداء الوحی الی رسول الله ﷺ:٧، صحيح مسلم:١٧٧٣، ابن حبان:٦٥٥٤، مسندابی عوانه: ٦٧٢٦، بيهقی:١٧٨/٩، السنن الکبری للنسائی:٣٢٠/٦، مصنف عبدالرزاق٩٧٢٤، احمد:٢٦٢/١، مسندابی يعلی:٢٦١٧.

مجبورا د کفر ارتکاب ناقص ایمان نه دې:- الله سبحانه وتعالی فرمائي چه کوم خلق د ایمان نه پس کفر اوکړي ګوري اوړانده شي بیا په کفر باندې د هغوی سینه کولاوشي اوبدې باندې تسلي اوکړي دوی د الله تعالی په غضب کښې راګیرشي چه د ایمان علم حاصلولونه پس بیا د دې نه واوړي او په دوی به په آخرت کښې ډیردرانه عذابونه وي. ځکه چه هغوی آخرت وران کړو اودنیاسره ئې مینه اوکړه او په اسلام باندې مرتدکیدو له ترجیح ورکړه اوداصرف ددنیاد غوښتلو په وجه سره.دهغوی زړه د حق د هدایت نه خالي وو دالله تعالی دطرفنه هغوی ته ثابت قدمي ملاونه شوه په زړونوباندې مهرونه اولګیدل د کتې یوه خبره ئې هم په پوهه کښې نه راځي. غوږونه اوسترګې ئې هم بې کاره شوې نه حق اوریدې شي اونه حق لیدې شي. هیڅ څیز هغوی ته څه فائده اونه رسوله اود خپل انجام نه غافل شو یقیناً داسې خلق به د قیامت په ورځ خپل اود خپلوانو نقصان کونکي دي. په ړومبی آیت کښې چه د کوموخلقو استثناء کړې شوې ده یعنې هغه په چا چه جبر اوکړې شي اود هغوی زړونه په ایمان باندې کلك دي دې نه مراد هغه خلق دي چه په سبب د وهلوټکولو مجبوره شي اوپه ژبه باندې د مشرکانو موافقت اوکړي.خود هغوی زړه دا نه وائي بلکه په زړه باندې په الله تعالی اود هغه په رسول ﷺ باندې کامل تسلئي سره پوره ایمان وي.

د آیت إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ شان نزول:- ابن عباس ﷺ فرمائي چه دا آیت د عماربن یاسر ﷺ باره کښې نازل شوې دې کله چه هغوی ته مشرکانو عذاب ورکول شروع کړه چه ترکومې ته د حضور ﷺ نه کفر اونه کړې نو په نه زړه غوښتلو سره مجبوراً ئې اوکړو هغوی د دې کافرانو موافقت اوکړو بیا د الله تعالی نبي ﷺ له راغلو عذر ئې بیان کړو نو الله تعالی دا آیت نازل کړو([1]) شعبي رحمه الله قتاده رحمه الله او ابومالك رحمه الله هم دا وائي ([2]) ابن جریرکښې دي چه مشرکانو هغه راګیرکړو اوسزا ورکول ئې شروع کړه تردې چه هغه د دوی د ارادو سره نیزدې شو بیا حضور ﷺ له راغلو اود هغوی شکایت ئې اوکړو نو حضور ﷺ تپوس اوکړو ته دخپل زړه حال څنګه ګورې؟جواب ملاوشو چه هغه خو په ایمان باندې مطمئن دې اوکلك دې حضور ﷺ اوفرمائیل چه که هغوی بیاخپلې مطالبې ته واپس شوته هم ورته واپس شه([3]) بیهقي کښې د دې نه هم زیات تفصیل دې په دې کښې دي چه هغه حضور ﷺ ته بدې ردې اوونیل اود هغوی د معبودانو ذکر ئې په خیرسره اوکړو.بیاحضور ﷺ له راغلو اوخپل دا درداوغم ئې ورته بیان کړو چه یارسول الله ﷺ زه د عذابونونه خلاص نه شوم ترکومې چه ماتاسو پسې بدې ردې اونه وئیل اودهغوی د معبودانو ذکر مې په خیرسره اونه کړو. حضور ﷺ اوفرمائیل ته خپل زړه څنګه ګورې؟ جواب ملاوشو په ایمان باندې مطمئن. وئې فرمائیل که هغوی بیا اوکړي نوته هم بیا اوکړه([4]) هم په دې دا آیت نازل شو.

حالت دجبر کښې کلمه د کفر وئیل بالاجماع جائز دي:- د علماء کرامو اتفاق دې چه په چاباندې جبر او ظلم اوکړې شي نوهغه له جائزدي چه دخپل ځان بچ کولودپاره د هغوی موافقت اوکړي او داهم جائزدي چه په داسې موقعه باندې هم د هغوی اونه منې لکه چه حضرت بلال ﷺ کړې وو د مشرکانو ئې یوه هم نه وه منلې سره د دې چه هغوی به ده ته ډیر سخت تکلیفونه ورکوی تردې چه په سخته ګرمئي په پوره تیز نمر کښې به ئې هغه راسملولو اود هغه په سینه به ئې دروند کانړې کیخودو چه اوس هم شرك اوکړه نو خلاصې به بیاومومې. خوهغه بیا هم دهغوی اونه منل اوصفاانکارئې اوکړو او د الله تعالی توحیدئې په

[1] الطبری: ۳۰٤/۱۷.

[2] ایضًا.

[3] الطبری: ۳۰٤/۱۷، حاکم: ۳۵۷/۲، وسنده حسن امام حاکم رحمه الله او ذهبي رحمه الله دا روایت صحیح ګنړې.

[4] بیهقي: ۲۰۸/۸-۲۰۹ وسنده حسن.

احد احد وئیلوسره بیانولو بلکه فرمائیل به نې چه والله! که د دې نه هم زیات سخت لګیدونکې لفظ زما په علم کښې وو نو ما به هم هغه وئیلو الله ﷺ دې دهغه نه راضي شي اوهغه دې هم همیشه راضي اوساتي. دغه شان د حضرت حبیب بن زید انصاري رضی الله عنه واقعه ده چه کله هغه ته مسیلمه کذاب اووئیل ته دحضرت محمد ﷺ د رسالت ګواهي ورکوې؟ هغه اوفرمائیل چه او. بیا هغه تپوس اوکړو چه آیا زما د رسول کیدوهم ګواهي ورکوې؟ نوهغه اوفرمائیل چه زه نه اورم. په دې باندې د نبوت دې دروغژن دعوی کونکی دهغه د بدن نه یواندام کټ کولو حکم اوکړو. بیا هم دا سوال جواب اوشو او دویم اندام ئې ترې کټ کړو. هم دغه شان کیدل اوهغوی ترآخره پورې په خپله خبره کلك ولاړوو الله ﷺ دې د هغه نه خوشحاله وی او هغه دې هم خوشحاله کړی. مسنداحمد کښې دی چه کوم یوڅوکسان مرتدشوې وو هغه علي رضی الله عنه په اُورکښې اوسوزلو. کله چه حضرت ابن عباس رضی الله عنه ته دا واقعه معلومه شوه نو هغوی اوفرمائیل چه ماخویه دوی په اُورکښې نه سوزول ځکه چه د رسول الله ﷺ فرمان دې د الله تعالی په عذاب سره تاسو عذابول مه کوئی او بې شکه ما به هغوی قتل کول. ځکه چه د رسول الله ﷺ فرمان دې چه څوك خپل دین بدل کړی هغه قتل کړئی. کله چه داخبرحضرت علي رضی الله عنه ته اورسیدونوهغوی اوفرمائیل دابن عباس رضی الله عنه په مور باندې افسوس[1] دا امام بخاری رحمه الله هم واردکړې دې. مسند احمد کښې دی چه حضرت ابوموسی رضی الله عنه له یمن ته معاذبن جبل رضی الله عنه تشریف یوړو وئې کتل چه یوسړې هغه سره دې. تپوس ئې اوکړو داڅه دی؟جواب ملاو شو چه دایویهودی وو بیا مسلمان شواوس بیا یهودی شوې دې مونږ تقریبا د دوو میاشتونه د ده د اسلام راوړلو په کوشش کښې یو نو هغوی اوفرمائیل والله زه به کینم هم نه ترکومې چه ته دې قتل نه کړې هم دا فیصله د الله تعالی اود هغه د رسول ﷺ ده. څوك چه د خپل دین نه واوړی هغه قتل کړئی یائې اوفرمائیل چه څوك خپل دین بدل کړی.[2]. دا واقعه په بخاری اومسلم کښې هم شته خوالفاظ نوردی نو غوره او اولی دا دی چه مسلمان په خپل دین باندې قایم او کلك ولاړ وی سره د دې که هغه قتل هم کړې شي. حافظ ابن عساکر رحمه الله عبدالله بن حذافه سهمی صحابی رضی الله عنه په ترجمه کښې راوړلی دی چه هغوی رومیانو کافرانو قیدکړو او خپل بادشاه له ئې اورسولو هغه ده ته اووئیل چه ته نصراني جوړشه زه تا په خپله بادشاهئی کښې شریك کوم زه خپله لور شهزادګئی تاته په نکاح کښې درکوم صحابی رضی الله عنه جواب ورکړو چه دا خو څه دی؟ که ته ماته خپله ټوله بادشاهی هم راکړې اود ټولو عربو باشاهی هم ماته راکړې اودا غواړې چه زه د یوې سترګې د رپ برابر هم د محمد ﷺ د دین نه واوړم نودا ناممکن دی.بادشاه وئیل بیابه زه تاقتل کوم حضرت عبدالله رضی الله عنه جواب ورکړو چه اودا ستا اختیاردې هغه وخت بادشاه حکم اوکړو او هغه ئې په سولئی کړو او غشو ویشتونکو د نیزدې نه د بادشاه په حکم سره د هغه پښې لاسونه سوری کول شروع کړل باربار به ئې وئیل چه اوس هم نصرانیت قبولکړه خو هغه به پوره صبر او استقلال فرمائیلو چه هیڅ کله هم نه. آخر بادشاه اووئیلې دې د سولئی نه راکوزکړئی. بیائې حکم اوکړو د پیتلودیګ یاد پیتلو کړې بنه ګرم کړئی راوړئی. چه کله هغه پیش کړې شو نو یوبل مسلمان قیدی ئې په هغې کښې واچولو هم هغه وخت د عبدالله رضی الله عنه په موجودګئی کښې د هغه د سترګو په وړاندې هغه مسلمان قیدی په دې کښې واچولواو هغه هم هغه وخت په دې کښې لولپه شو اومړشو، غوښه ئې اوسوزیده او هډوکی پرقیدل. بیا بادشاه حضرت عبدالله رضی الله عنه ته اووئیل چه ګوره اوس هم زمونږ اومنه او زمونږ مذهب قبول کړه ګنی په دې اُور باندې په دې دیګ کښې به تاهم ورواچوم اوبه دې سوزوم. هغه بیا هم د خپل ایمانی جوش نه

---

[1] احمد:١/٢١٧، صحیح بخاری کتاب الجهاد باب لایعذب بعذاب الله:٣٠١٧-٢٩٢٢، ابوداؤد: ٤٣٥١، ترمذی:١٤٥٨، ابن ماجه: ٢٥٣٥، مختصرًا، دارقطنی:٣/١٠٨.

[2] احمد:٥/٢٣١، صحیح بخاری کتاب استتابة المرتدین والمعاندین وقتالهم: ٦٩٢٣، صحیح مسلم:١٧٣٣

کارواخستو او وئی چه ناممکن دی چه زه د الله تعالی دین پریږدم. هم هغه وخت بادشاه حکم اوکړو چه دې په ګرګرې باندې کینوئی او دې ورواچوئی کله چه دې په دې اور باندې دیګ کښې د اچولود پاره په ګرګرې باندې کینولو نو بادشاه اوکتل چه د هغه په سترګو کښې اوښکې راغلې هم هغه وخت بادشاه حکم اوکړو چه اودروئی هغه ئی ځان له راوغوښتو خکه چه د ده امیدپیدا شوکیدې شی ددې عذاب په لیدو باندې د هغه خیالات بدل شوی وی زما به اومنی او زمونږ دین به قبول کړی اوزما په ځومولئی کښې به راشی زماد د بادشاهت ملګرې به جوړشی خو د بادشاه داخیال او خواهش صرف د هغه بې فائدې سوچ راووتلو. حضرت عبدالله بن حذافه ﷺ اوفرمائیل چه ما صرف په دې وجه ژړلې ووچه افسوس زما صرف یوځان دې کوم چه په دې عذاب کښې د الله تعالی په لارکښې زه قربانی کوم که زماپه یویو ویښته کښې ساوې اوماهغه ټولې ساګانې نن دالله تعالی په لارکښې داسې یویوقربانې کړې وې. بعضې روایتونو کښې دی چه هغه په قیدخانه کښې بندکړې شوې وو خوراك څښاك ئی پرې بندکړې وو د یوڅو ورځو نه پس ئی شراب اود خنزیرغوښه ورکړه خوهغه په دې ولړه کښې هم د هغه طرف ته توجه اونه فرمائیله نوبادشاه هغه راوغوښتلو اود نه خوراك سبب تپوس ئی ترې اوکړو نو هغه جواب ورکړو چه په دې حالت کښې خودا زما د پاره حلال شوی دی خوزه ستاپه شان دښمن ته دخوشحالولو موقعه ورکول نه غواړم. بادشاه وئیل چه ښه ده ته زما سر ښکل کړه نوزه تا اوستاپه شان نور قیدکړې شوی ټول مسلمانان پریږدم. هغه دا قبلوله کړه اود هغه سرئی ښکل کړو او بادشاه هم خپله وعده پوره کړه هغه اود هغه ټول ملګری ئی پریخودل. کله چه حضرت عبدالله بن حذافه ﷺ دې ځایٔ نه خلاص شو اود حضرت عمرفاروق ﷺ دربارته اورسیدو نو هغه اوفرمائیل چه په هریومسلمان باندې حق دې چه د حضرت عبدالله بن حذافه ﷺ تندې ښکل کړی اوزه شروع کوم دې فرمائیلوسره اول هغوی د ده سر ښکل کړو. (١)

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ

پس بیا | بیشکه | رب ستا | دپاره دهغه کسانو

اود دې په عکس ستا پروردګار د هغه خلقو دپاره

هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا

چې هجرت ئې اوکړو | روستو | دهغې نه | چې تکلیفونه ورکړې شو | بیا ئې جهاد اوکړو | او صبر ئې اوکړو

چې د مظلومیت نه پس ئې هجرت کړې دې او په تکلیفونو باندې ئې صبر کړې دې

إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٠﴾ يَوْمَ

نو بیشکه | رب ستا | روستو ددغه کارنه | خامخا بښونکې دې | مهربانه دې | په هغه ورځ

نو ستارب د دې کارونو نه پس بخښونکې مهربان دې | ....په کومه ورځ

تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا

چې رابه شي | هر نفس | چې جګړه به کوي | په باره دبچکیدو دځان خپل کښې

چې به هر یو کس پیش شي | اود خپل طرفنه به جګړه کوي

(١) ابن عساکر: ٢٩/٢٤٤-٢٤٥.

وَتُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ۝

اوپوره به ورکړې کیږي| هرنفس ته | هغه څه| چې هغه کړي وي| اوپه هغوئ به | هیڅ ظلم نۀ کیږي

اوهر چا ته به ددۀ دعملونو پوره پوره بدله ورکولې شي | او په دوئ به هیڅ ظلم نشي کولې

قوله تعالى:- ثُمَّ اِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِيْنَ هَاجَرُوْا

دَ هجرت اوجهادبدله په خوښه ده:- دا بل قسم خلق دی چه د خپلې کمزورئی او مسکین توب د ظلم ښکار وواوهروخت به تنګولې شو.آخرهغوی هجرت اوکړه مال اولاد ملك وطن هرڅه پریخودل اود الله تعالی په لارکښې د تلود پاره راپاسیده اودمسلمانانو په ټولی کښې یوځائ شو اوبیاد جهادد پاره اووتل اود صبر اوبرداشت سره د الله تعالی د کلمې اوچتولوکښې مشغول شو. هغوی الله تعالی ددې کارونویعنی فتنه دقبلولو نه پس هم ښښونکې اوپه هغوی باندې مهربانئی کونکې دې.د قیامت په ورځ به هریوسړې د خپل ځان د خلاصولولو په فکر کښې وی هیڅ څوك به نه وی چه د خپل مور پلار رور ښځې طرف ته به دځه وینا اوریدل اوکړی.په هغه ورځ به هریوسړی ته د هغه د اعمالو پوره پوره بدله ملاویږی په چا باندې به هیڅ ظلم نه وی نه به ئې ثواب کمیږی اونه به ئې ګناه زیاتیږی الله تعالی دظلم نه پاك دې.

وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ اٰمِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَّاْتِيْهَا رِزْقُهَا

اوبیانوی الله| مثال| دیوکلی| چی ووهغه| په امن| په اطمینان| راتلوبه هغه کلی ته| رزق دهغه کلی

اوالله ﷻ دیو کلی د خلقو مثال بیانوی | چې هغوئ په امن او اطمینان سره اوسیدل| د هر طرف نه به

رَغَدًا مِّنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِاَنْعُمِ اللّٰهِ فَاَذَاقَهَا اللّٰهُ

فراخه | دهر ځائې نه | نو ناشکره شو هغه کلې | په نعمتونو دالله | نو اوڅکوله دغه کلی ته الله

ورته فراخه روزی راتله | ....خو هغوئ دالله ﷻ دنعمتونو ناشکری اوکړی | نو الله تعالی د هغوی

لِبَاسَ الْجُوْعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوْا يَصْنَعُوْنَ۝ وَلَقَدْ

جامه دلوږې| اوډیرې | په سبب دهغې عمل| چی ووهغوئ| چی کول به ئې| اوپه تحقیق سره

د عملونو په وجه په هغوئ باندې لوئې قحط او ویره راوستله | ....اوبیشکه

جَآءَهُمْ رَسُوْلٌ مِّنْهُمْ فَكَذَّبُوْهُ فَاَخَذَهُمُ

راغې هغوئ ته| یورسول| دهغوی دخپل قوم نه | نو دروغ اوګڼړو هغوئ هغه لره | نو اونیول هغوئ لره

هغوئ ته هم د هغوئ د قوم نه یو پیغمبر راغلې وو اونو هغوئ دې دروغژن اوګڼړلو | نو په هغوی

الْعَذَابُ وَهُمْ ظٰلِمُوْنَ۝

عذاب | او هغوئ| ظالمان وۀ |

باندې په داسې حالت کښې عذاب راغلو چی هغوی ظالمان وو

قوله تعالى:- فَاَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوْعِ وَالْخَوْفِ

دَ نعمتونو دَ ناشکرئی نتیجه:- دې نه مراد اهل مکه دی دوی په امن او اطمینان کښې وو خواوشاکښې به جنګونه کیدل دې خوابه چا سترګې هم نه شوې پورته کولې څوك چه به دلته راتلوهغه به په امن کښې ګنړلې شو لکه چه قرآن پاك فرمائیلی چه داخلق وانی که چرې مونږد هدایت ملګرتیااوکړو نود

خپلې زمکې نه به اوچت کړې شو ایامونږ هغوی ته د خپل امن اوامان حرم نه دې ورکړې؟ چرته چه زمونږ رزق د قسم قسم میوو په شکل کښې هغوی له د څلورو وارو طرفونه رابنکلې کیږی راځی. دلته هم ارشاد کولې شی بنکلې او رسیدلې رزق د دې ښار د خلقو طرف ته د هرځائ نه راتلو خوبیا هم دوی د الله تعالی د نعمتونو منکر وو په کوم کښې چه د ټولو نه اوچت نعمت د حضورﷺ رالیګل وو لکه چه د الله تعالی ارشاد مبارك دې ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ۝ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ ۝﴾(١) آیا تاهغوی اولیدل؟ چا چه د الله ﷻ نعمت په کفرسره بدل کړو اوخپل قوم ئې د هلاکت کور ته اورسولوکوم چه دوزخ دې چرته چه به دوی داخلیږی اود اوسیدو ډیر خراب ځائ دې. د هغوی د سرکشئ په دې سزا کښې دواړه نعمتونه په دوو زحمتونو بدل کړې شو امن په ویره سره او اطمینان په ولږه اوویرې سره. هغوی د الله تعالی د رسول ﷺ اونه منل. د حضورﷺ په مخالفت کښې ئې ملا اوتړله نو حضورﷺ د هغوی د پاره د اوو کالو د قحط خیرې اوکړې لکه څنګه چه د حضرت یوسف ﷺ په زمانه کښې وو.په دې قحط کالئی کښې هغوی د اوښانو په وینوکښې لړلې شوی وینښتو پورې اوخوړل.دامن نه پس ویره راغله هروخت به د رسول الله ﷺاود هغه د لښکر نه په ویره کښې وو. د هغوی په دوچنده ترقئی اود هغوی د لښکرو په زیاتیدوبه غلې کیدل تردې چه آخر د الله تعالی پیغمبرﷺ د هغوی په ښارمکه باندې حمله اوکړه اودائی فتح کړه اودلته ئې قبضه اوکړه. دا وه د هغوی د بدعملو بدله دوی په ظلم او زیاتی باندې کلك ولاړوو اود الله تعالی د رسول ﷺ تکذیب به ئې کولو کوم چه الله تعالی پخپله هم د هغوی نه رالیګلې وو.دکوم احسان بیان چه په ایت ﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝﴾(٢) کښې فرمائیلی دی اوهم ددې بیان آیت ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۝﴾(٣) کښې دې اودغه شان د دې معنی آیت ﴿كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ۝ فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ۝﴾(٤) کښې دې (البقرة:- ١٥٢)پورې.دا لطیفه هم مه هیروئې لکه څنګه چه د کفرپه وجه د امن نه پس ویره راغله اوفراخئی نه پس ولږه راغله د ایمان په وجه د ویرې نه پس امن ملاوشو اود ولږې نه پس حکومت اوسرداری اوامارت ملاوشو.فسبحانه مااعظم شانه.

د بی بی حفصې ارشاد:-سلیم بن نمیر رحمه الله فرمائی چه مونږ ام المؤمنین حفصه سره دحج نه واپس راتلو دغه وخت مدینه منوره کښې خلیفة المؤمنین عثمان ﷺ ګیرشوې وو مور بی بی به اکثر په لاره تلونکونه تپوسونه کول. دوه سواره ئې په لاره تلونکی اوکتل نو سرې اولیګلو چه د هغوی نه د خلیفه رسول د حال تپوس اوکړه هغوی خبرورکړو چه افسوس هغوی شهید کړې شو.هغه وخت دوی اوفرمائیل داهم مدینه ده د کوم باره کښې الله تعالی فرمائیلی دی﴿وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّن كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ۝﴾.د عبد الله بن مغیره رحمه الله د شیخ هم دغه قول دې.

حَلٰلًا	رَزَقَكُمُ اللّٰهُ	مِمَّا	فَكُلُوْا
حلال	چې درکړې دې تاسوته الله	دهغې رزق نه	نوخورئ

نو الله ﷻ چې تاسو ته څه درکړی دی له هغې نه

(١) ١٤/ابراهيم:٢٨.
(٢) ٣/آل عمران:١٦٤.
(٣) ٥/المائدة:١٠٠.
(٤) ٢/البقرة:١٥١.

طَيِّبًا ۖ	وَّاشْكُرُوْا	نِعْمَتَ اللّٰهِ	اِنْ كُنْتُمْ	اِيَّاهُ	تَعْبُدُوْنَ ﴿١١٤﴾	اِنَّمَا
پاك	او شكر اوباسئ	دنعمت دالله	كه يئ تاسو	چي خاص هغه لره	عبادت كوئ	بيشكه

حلال پاكيزه څيزونه خورئ او دالله ﷻ د نعمتونو شكر ادا كوئ كه تاسو په رښتيا د هغه عبادت كوئ بيشكه

حَرَّمَ	عَلَيْكُمُ	الْمَيْتَةَ	وَالدَّمَ	وَلَحْمَ الْخِنْزِيْرِ	وَمَآ اُهِلَّ
حرام كړل الله	په تاسوباند	مرداره	اووينه	اوغوښه دخنزير	اوهغه حلال خناور چي نوم اغستې شوې وي

هغه په تاسوباندې مرداره او وينه اود خنزير غوښه اوكوم څيزونه چې د الله ﷻ

لِغَيْرِ اللّٰهِ	بِهٖ ۚ	فَمَنِ	اضْطُرَّ	غَيْرَ بَاغٍ
دالله نه سوادبل چا	په هغه باند	نوهغه څوك	چي مجبور شو	په داحال كښي چي نهٔ وي باغي دقانون دالله نه

نه سوا د بل چا په نامه منلې شوي وي حرام كړي دي | نو څوك چې مجبوره شي | چې دالله د قانون نه تيريدونكى

وَّلَا عَادٍ	فَاِنَّ اللّٰهَ	غَفُوْرٌ	رَّحِيْمٌ ﴿١١٥﴾	وَلَا تَقُوْلُوْا	
او نهٔ زياتي كونكې وي	نو بيشكه الله	بښونكې دې	رحم كونكې دې	اومهٔ وايئ تاسو	

نه وي او دحد نه تيريدونكي نه وي | نو بيشكه الله ﷻ بخښونكې مهربان دې | .... اوتاسو

لِمَا	تَصِفُ	اَلْسِنَتُكُمُ	الْكَذِبَ	هٰذَا	حَلٰلٌ	وَّهٰذَا
په باره دهغه څيزونو كښى	چي بيانوى	ژبې ستاسو	دروغ لره	چي دا	حلال دى	او دا

د هغه څيزونو په باره كښې چې ستاسو ژبې ئې په دروغ بيانوى دا مه وايې چې دا حلال دى او دا

حَرَامٌ	لِّتَفْتَرُوْا	عَلَى اللّٰهِ	الْكَذِبَ ۗ	اِنَّ الَّذِيْنَ	يَفْتَرُوْنَ	عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ
حرام دى	چي جوړ كړئ	په الله باند	دروغ	بيشكه هغه كسان	چي جوړوى	په الله باند دروغ

حرام دى نتيجه به يې دا شى چې تاسو به په الله باندې دروغ اوتړئ بيشكه څوك چې په الله دروغ جوړوى

لَا يُفْلِحُوْنَ ﴿١١٦﴾	مَتَاعٌ قَلِيْلٌ ۖ	وَّلَهُمْ	عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿١١٧﴾	
خلاصې به نهٔ مومى هغوئ	نفعه ده لږه	اودې دهغوئ دپاره	عذاب دردناك	

هيڅكله به كامياب نشى (ددنيا) ژوندلږه شان فائده ده اوهغوئ دپاره دردناك عذاب دې

قوله تعالى:- اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ

د بعضو حرام كړې شوو څيزونو ذكر:- الله تعالى خپلو مؤمنانوبندګانوته وركړې شوى پاك رزق حلالوى او شكركولوهدايت كوى د دې د پاره چه د نعمتونوور كونكې هم هغه دې په دې وجه د عبادت لائق هم صرف هغه يودې دهغه څوك شريك اوملګرې نشته. بيادهغه څيزونوبيان فرمائي كوم چه هغه په مسلمانانو باندې حرام كړى دى په كوم كښې چه د هغوى د دين نقصان هم دې اود دنيانقصان هم دې. لكه پخپله مړشوې ښاروې، د حلالولو په وخت كښې بهيدونكې وينه، د خنزير غوښه او كوم ښاروې چه د الله تعالى د نوم نه بغيرد بل چا په نوم باندې حلال كړې شى . خوچه كوم سړې د دې د خوراك طرف ته بې بس وى لاچاره وى عاجز وى محتاج وى بې قرار وى اودا اوخورى نوالله تعالى د ښښنې او رحمت نه كاراخستونكې دې. سورة بقره كښې د دې په شان آيت تيرشوې دې اوهم هلته د هغې مكمل تفسيرهم بيان كړې شوې دې بياسردوباره كولو ضرورت نشته. فالحمدلله.

په دين کښې دځانه حلال وحرام جوړول په الله تعالى دروغ جوړول دي :-بیاد کافرانود رویه نه مسلمانان بندوی لکه څنګه چه هغوی د خپل ځان نه حلال والی اوحراموالي قايم کړي دي تاسو داسې مه کوئی په خپل مینځ کښې مقرره کړه چه د فلانکی دنوم څناور دحرمت او عزت والا بحيره سائبه وصيله حام وغیره.ارشاددې چه په خپلو خلوباندې د دروغو مروغو د الله تعالى په ذمه الزام لګولوسره پخپله حلال اوحرام مه جوړوئی. په دې کښې داهم داخل دی چه څوك د خپل طرف نه څه بدعت راوباسی د کوم چه څه شرعی دليل نه وی یاد الله تعالى حلال حرام کړی یامباح حرام اوګرځوی اوپه خپله رائی او تشبيه سره احکام راپیداکړی. ﴿لماتصف﴾کښې مامصدريه دي يعنی تاسوددروغو صفت پخپله ژبه باندې حلال اوحرام مه جوړوئی. داسې خلق د دنياد فلاح نه اود آخرت د خلاصی نه محروم کيږی. سره د دې که په دنیاکښې هسې څه فائده شان واخلی خومره کیدو سره به د سختونو عذابونوږنی جوړیږی. که دلته نی څه دهوکه داکه اوکړه خو هغه ته به سخت عذاب په بې وسۍ سره برداشت کول وی لکه چه دالله ارشاددې په الله ﷻ باندې دروغ اود ځان نه خبرې کونکی دخلاصی نه محروم دی په دنيا کښې به هسې څه فائده واخلی بیابه مونږ هغوی ته د هغوی دکفر په وجه دسخت عذاب مزه ورڅکو .(١)

وَعَلَى الَّذِينَ					
اوپه هغه کسانوباندې					
الوچا چې					
هَادُوا	حَرَّمْنَا	مَا	قَصَصْنَا	عَلَيْكَ	مِنْ قَبْلُ
چې يهوديان شوی وو	حرام کړي وو مونږه	هغه څيزونه	چې بيان کړي دی مونږه	تاته	مخکښې ددې نه
يهوديت اختيار کړې دې| مونږ په هغوی باندې هغه څيزونه حرام کړی وو کوم چې مووړاندې تاته بيان کړی دی					
وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ	وَلَٰكِنْ	كَانُوا	أَنْفُسَهُمْ	يَظْلِمُونَ	
اونۀ ووکړې ظلم مونږه په هغوئ باند	وليکن	وۀ هغوئ	په ځانونو خپلو باند	چې ظلم به ئې کوۀ	
او مونږ په هغوئ باندې هيڅ زياتې نه وو کړې | بلکه هغوئ پخپله په ځانونو زياتې کولو					
ثُمَّ إِنَّ	رَبَّكَ	لِلَّذِينَ	عَمِلُوا	السُّوءَ	بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا
بيا | بيشکه	رب ستا	دپاره دهغه کسانو	چې وې کړو	عمل بد	په ناپوهتياسره | بيائې | توبه اوبنکله
بيا بيشکه ستارب هغو خلقو دپاره کومو چې په ناپوهئ سره بدعملونه کړی وی اد هغې					
مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ	وَأَصْلَحُوا	إِنَّ	رَبَّكَ	مِنْ بَعْدِهَا	
روستو ددغې بدعمل نه	اوعمل ئې نيك کړو	نو بيشکه	رب ستا	روستو دتوبې ايستلونه	
نه پس هغوئ توبه اوباسی | اود خپل حالت اصلاح اوکړی | نو د دې نه پس ستارب يقينا					
لَغَفُورٌ	رَّحِيمٌ				
خامخا بښونکې	مهربانه دې				
بخښونکې مهربان دې					

(١) ١٠/يونس:٦٩-٧٠.

قوله تعالى:- وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا

په يهوديانو باندې د بعضو حرام كړې شوو څيزونو ذكر:-پورته بيان تيرشو چه په دې امت باندې مرداره، وينه دخنزيرغوښه اودالله تعالى نه بغيرد نورو په نوم څيزونه حرام دى. بيا چه په دې كښې كومه آسانى وه هغه ئى ښكاره كړه اوكومه آسانى په دې امت باندې كړې شوې ده هغه ئى بيان كړه. په يهوديانو باندې چه دهغوى په شريعت كښې څه حرام وو اوكومه تنگى او تكليف په هغوى باندې وو هغه بيانوى چه مونږ د هغوى دحرمت څيزونه هم داول نه تاسوته خودلى دى.دسورت انعام آيت ﴿وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ﴾(١)كښې ددغه حرامو څيزونوذكر شوې دې يعنى په يهوديانوباندې مونږدټولو نو كونو والا ځناور حرام كړې وو اود غوا او چيلئى وازگه بغيرد هغه وازگې نه كومه چه د هغې په ملا پورې لگيدلې وى يا په كولمو باندې يا په هډوكوباندې لگيدلې وى دا بدله وه د هغوى د سركشئى مونږ په خپل فرمان كښې بالكل رښتونى يو. مونږ په هغوى باندې هيڅ ظلم نه وو كړې هغوى پخپله ناانصافه وو.دهغوى د ظلم په وجه مونږ په هغوى باندې هغه پاك څيزونه كوم چه په هغوى باندې حلال وو حرام كړل.دويمه وجه د هغوى د الله تعالى د لارې نه نور خلق بندول هم وو. بيا الله تعالى د هغه خپل رحم او كرم خبرو كوى كوم چه هغه گناهگارانو مؤمنانو سره كوى چه ديخوا هغه توبه اوكړه اوبل خواهغه ته د رحمت نه ډكه غيږ خوره شوه. د بعضو سلفوقول دې چه څوك د الله تعالى نافرمانى كوى هغه هم جاهل وى. توبه وائى د گناه نه اخواكيدوته او اصلاح وائى په تابعدارئى باندې ملا تړلو ته نوچه څوك داسې اوكړى د هغه گناه او خطا نه پس هم الله تعالى هغه بښى او په هغه باندې رحم كوى.

إِنَّ إِبْرٰهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا
بيشكه | ابراهيم عليه السلام | وو | يو امت | فرمان منونكې
بيشكه ابراهيم عليه السلام دخلقو لوئې پيشوا دالله ﷻ تابعدار
لِّلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٠﴾ شَاكِرًا لِّأَنْعُمِهِ
الله لره | يو مخيزې | اونه وو هغه | دمشركانو نه | شكرايستونكې وو | دنعمتونو دالله
اوصرف حق طرفته مائل وو | اوهغه د مشركانو ځنې نه وو | دالله ﷻ دنعمتونوشكر گزار وو
اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٢١﴾ وَآتَيْنَاهُ
غوره كړو الله هغه لره | او ښودنه ئې اوكړه هغه ته | لارې نيغې ته | او وركړه مونږ هغه ته
الله ﷻ دې غوره كړې وو | او په نيغه لار ئې روان كړې وو | ....اومونږ هغه ته
فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٢٢﴾
په دنيا كښې | نيك نامى | او بيشكه وى به هغه | په اخرت كښې | دصالحانو نه
په دنيا كښې نيک نامى وركړې وه | اوپه آخرت كښې خو په صالحانو كښې شمير دې
ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ
بيا وحى اوكړه مونږه | تاته | چې پيروى اوكړه ته | په طريقه | دابراهيم عليه السلام | يو مخيزې | اونه وو هغه
بيا مونږ تاته وحى اوكړه | چې دابراهيم په لاره روان اوسه | چې يومخيز وو | او د مشركانو ځنې نه وو

(١) ٦/الانعام:١٤٦.

مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿١٢٠﴾
دمشركانونه

قوله تعالى:-اِنَّ اِبْرٰهِيْمَ كَانَ اُمَّةً قَانِتًا لِّلّٰهِ حَنِيْفًا

ابراهيم ﷺ درشد اوهدايت امام وو:-امام حنفاء والدانبياء خليل الله رسول جل وعلا د حضرت ابراهيم ﷺ تعريف بيانولې شي اود مشركانو يهوديانواونصرانيانو نه هغه جدا كولې شي. ﴿امة﴾ معنى د امام ده د چاچه اقتداء اوكړې شي﴿قانت﴾ وائي تابعدار اوحكم منونكي ته.د حنيف معنى ده د شرك نه جدا د توحيدطرف ته راتلونكې. د دې د پاره اوفرمائيلې شو چه هغه د مشركانو نه ويزاره وو.

د اُمَّةً قَانِتًا مطلب:-ابن مسعود﷛ نه چه كله دامت قانت باره كښې تپوس اوكړې شونووئى فرمائيل خلقو ته نيكي خودونكې اود الله تعالى اورسول الله ﷺ تابعداري كونكې. ابن عمر ﷛ فرمائى د امت معنى ده د خلقو د دين خودونكې. يوځل حضرت ابن مسعود﷛ اوفرمائيل چه حضرت معاذ امت قانت او حنيف وو په دې باندې چا په خپل زړه كښې سوچ اوكړو چه حضرت عبدالله﷛ غلطي اوكړه داسې خو په شهادت سره دقرآن پاك حضرت خليل الرحمن وو. بيائې زياتې اوفرمائيل چه الله تعالى حضرت ابراهيم ﷺ ته امت فرمائيلې دې نو هغوی اوفرمائيل چه پته درته شته چه د امت څه معنى ده؟ اود قانت څه معنى ده؟ امت وائي هغه ته چه خلقو ته دين اوښائي او قانت وائي هغه ته چه د الله تعالى اود هغه درسول ﷺ په تابعدارئى كښې لګياوى(١)بيشكه حضرت معاذ﷛ همداسې وو.مجاهد ﷬ فرمائى چه هغه ځان له امت وو. اود فرمان تابع وو اوهغه په خپله زمانه كښې يوازې موحدمؤمن وو باقي ټول خلق هغه وخت كښې كافران وو. قتاده ﷬ فرمائى هغه د هدايت امام وو اود الله تعالى غلام وو د الله تعالى د نعمتونو قدردان او شكر كونكې وو اود رب په ټولواحكامو باندې عمل كونكې وو لكه چه الله تعالى پخپله ارشاد فرمائى ﴿وَاِبْرٰهِيْمَ الَّذِيْ وَفّٰىٓ﴾(٢) هغه ابراهيم ﷺ چاچه پوره كړو يعنى د الله تعالى د ټولو احكامو منونكې او په ځائ راوړونكې. هغه الله تعالى غوره او مصطفې جوړكړو لكه چه ارشاد دې ﴿ وَلَقَدْ اٰتَيْنَآ اِبْرٰهِيْمَ رُشْدَهٗ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهٖ عٰلِمِيْنَ﴾(٣) مونږ د اول نه حضرت ابراهيم ﷺ ته رشد اوهدايت وركړې وو اومونږ هغه ښه پيژندلو. هغه ته مونږ د نيغې لار خودنه كړې وه صرف د يوالله تعال وحده لاشريك له عبادت او تابعداری به ئې كوله اود الله تعالى په خوښ كړې شوی شريعت باندې قايم وو. مونږ هغه د دين اودنياد خير جامع جوړكړې وو.دخپل پاك صفا ژوند ټول صفتونه حميده په هغه كښې وو اودې سره په آخرت كښې هم د نيكو سره اود صلاحيت والا وو دهغه پاك ذكر په دنيا كښې هم باقي پاتې شو اوپه آخرت كښې هم ورته ډيرې لوئې درجې ملاوشوې. د هغه كمال د هغه عظمت اود هغه محبت اوتوحيداودهغه په پاكه طريقه باندې پدې سره هم رڼراپريوځى چه اې ختم الرسل اې سيد الانبياء تاته هم زمونږحكم كيږى چه دملت ابراهيم ﷺ حنيف تابعداری اوكړه كوم چه دمشركانونه خلاص وو په سورت انعام كښې ارشاد دې ﴿قُلْ اِنَّنِيْ هَدٰىنِيْ رَبِّيْٓ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۚ دِيْنًا قِيَمًا مِّلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ حَنِيْفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ﴾ (٤) اووايه چه ماته زما رب د نيغې لار خودنه كړې ده د مضبوط او قايم دين ابراهيم حنيف كوم چه د مشركانو نه نه وو بيا په يهوديانوباندې انكاركولې شي اوفرمائيلې شي.

(١) حاكم:٢/٣٥٨.
(٢) ٥٣/النجم:٣٧.
(٣) ٢١/الانبياء:٥١.
(٤) ٦/الانعام:١٦١.

عَلَى الَّذِيْنَ	السَّبْتُ	جُعِلَ	اِنَّمَا
په هغه کسانو باندې	قانون دخالي دورځې	مسلط کړې شوې وو	بيشکه
د خالي د ورځې احترام په هغه چا مقرر شو بېدې چې په هغې کښې ئې اختلاف			
لَيَحْكُمُ	رَبَّكَ	وَاِنَّ	فِيْهِ ط	اخْتَلَفُوْا
خامخا به فيصله کوي	رب ستا	اوبيشکه	په حکمونودهغې کښې	چې هغوئ اختلاف اوکړو
کړې وو .... او بيشکه ستا رب به دقيامت په ورځ ددوئ په مينځ کښې			
فِيْهِ	كَانُوْا	فِيْمَا	يَوْمَ الْقِيٰمَةِ	بَيْنَهُمْ
په هغې کښې	چې وؤ هغوئ	په هغه ټولو خبرو کښې	په ورځ دقيامت	په منځ دهغوئ کښې
فيصله اوکړي .... په کومو خبرو کښې چې دوئ اختلاف کولو			
يَخْتَلِفُوْنَ ﴿١٢٤﴾			
چې اختلاف به ئې کوؤ			

قوله تعالى:- اِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِيْنَ اخْتَلَفُوْا فِيْهِ ط

د هرامت د پاره د هفتې دبعضو ور ورځو د حرمت بيان:- -دهرامت دپاره په هفته کښې يوه ورځ داسې مقرر کړې ده په کوم کښې چه هغوى راجمع شى اودالله ﷻ د عبادت خوشحالي اوکړي. ددې امت دپاره هغه ورځ ورځ د جمعه مبارکه ده ځکه چه دا شپږمه ورځ ده په کومه کښې چه الله تعالى د خپل مخلوق پوره والې اوکړو او ټول مخلوق پيداشو اوخپلوبندګانوته ئې د هغوى د ضرورت خپل ټول نعمتونه ورکړل.

په دين موسوي کښې د هفتې د ورځې تعظيم وو د اتوار روستو راغلي دې:- روايت دې چه د حضرت موسى ﷺ په ژبه هم دا ورځ د بنى اسرائيلو د پاره مقرر شوې وه خوهغوى د دې نه اخوا شو اود هفتې ورځ ئې واخستله په دې سوچ کولو سره چه په دې ورځ مخلوق پوره شوې دې د هفتې په ورځ الله تعالى هيڅ څيز نه دې پيداکړې. نو چه کله تورات نازل شو نو په هغوى باندې هم هغه د هفتې ورځ مقرر شوه او هغوى ته حکم ملاوشو چه دا کلکه اونيسئى اودانى ورته ضرورفرمانيلي وو چه حضرت محمد ﷺ کله هم راشي نو هغوى دې ټول هرڅه پريږدى اوصرف هم د هغه تابعدارى دې اوکړي په دې خبره د هغوى نه وعده هم اخستې شوې وه. دهفتې ورځ هغوى د خپل ځان د پاره پخپله خوښه کړې وه او هم پخپله ئې جمعه پريخودې وه.([1])

د حضرت عيسى بن مريم ﷺ زمانې پورې دوى هم په دې باندې وو. وئيلې شى چه بيا هغوى دوى ته د اتوار د ورځې دعوت ورکړو. يوقول دې چه هغوى د تورات شريعت پريخودې نه وو بغيرد څه منسوخ احکاماتو نه اود هفتې د ورځې محافظت هم هغوى برابر اوساتلو. کله چه حضرت عيسى ﷺ پورته اوخيژولې شونودهغوى نه پس دقسطنطين بادشاه په زمانه کښې صرف ديهوديانوسره په ضد بنې راتلوسره د صخره نه واخله ترمشرق پورې هغوى خپله قبله مقررکړه اود هفتې په ځائ د اتوار ورځ مقررکړه. د بخارى اومسلم شريف په حديث کښې دى رسول الله ﷺ فرمانى مونږ د ټولونه آخرى يو اود قيامت په ورځ به د ټولونه ړومبى يو اوهغوى ته زمونږ نه وړاندې کتاب الله ورکړې شوې دې. دا ورځ

[1] الطبرى:١٧/٣٢٠

هم الله تعالى په هغوی باندې فرض کړه خود هغوی په اختلاف باندې د هغوی نه واخستې شوه اوالله سبحانه وتعالى مونږ ته ددې هدایت اوکړو نوداټول خلق زمونږ هم روستو روستو دی. یهودیان یوه ورځ روستو نصاری دوه ورځې. (١)

د مسلمانانو دتعظیم دورځ جمعه ده:-حضورﷺ فرمائی زمونږ نه وړاندې امتونه الله تعالى د دې ورځې نه محروم کړل یهودیانو د هفتې ورځ اونصاری د اتوار ورځ اوجمعه زمونږ شوه. نو چه څنګه هغوی زمونږ نه د ورځو په اعتبارسره روستو دی دغه شان د قیامت په ورځ به هم زمونږ نه روستووی مونږ د دنیاپه اعتبارسره روستو یواود قیامت په اعتبارسره وړاندې.یعنی په ټول مخلوق کښې به د ټولونه وړاندې فیصلې زمونږ کیږی.. (٢)

اُدْعُ اِلٰى سَبِيْلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ
بلنه کوه| لارې درب خپل ته | په حکمت سره | اوپه نصیحت نیک سره
ته د خپل رب دلارې طرف ته په حکمت او په ښه نصیحت سره بلنه کوه
وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ ؕ اِنَّ رَبَّكَ
اوبحث کوه دخلقو سره| په هغه طریقه| چې هغه | دټولونه ښهٔ وی | بیشکه | رب ستا چې دې
او دوئ سره په بهتره طریقه بحث کوه |..................بیشکه ستا رب
هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيْلِهٖ وَهُوَ
هغه | ښهٔ پوهه دې| په هغه چا | چې بې لارې شوې دې | دلارې دهغه نه | اوهغه
هغه ځوک ښه پیژنی | کوم چې د هغه د لارې نه ګمراه شوې دی| اوهغه ځوک هم ښه پیژنی چې د هدایت
اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِيْنَ ۝ وَاِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوْا بِمِثْلِ مَا
ښه پوهه دې | په لارموندونکو باند| اوکه چرې | سزا ورکوئ تاسو | نو سزا ورکړئ | په مثل دهغې
خاوندان دی| ....اوکه تاسو بدله اخستل غواړئی نو بس دومره سزا ورته ورکړئ
عُوْقِبْتُمْ بِهٖ ؕ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ
چې سزا درکړې شوی ده تاسو ته | په هغې سره | اوکه چرې | صبر اوکړو تاسو | نو هغه | بهتر دې |
څومره چې ئې تاسوته درکړې ده| اوکه صبر اوکړئ نو دا صبر کول به د صبر کونکو دپاره
لِلصّٰبِرِيْنَ ۝ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ اِلَّا بِاللّٰهِ وَلَا تَحْزَنْ
دپاره دصبرکونکو | او صبر کوه | اونهٔ دې صبر ستا | مګر | په توفیق دالله دې | اوتهٔ غم مهٔ کوه
ډیر بهتر وی| اورائې پیغمبره) ته صبر کوه او ستا صبر خو بس دالله ﷻ په توفیق دې |اوددوئ په حال غم مه کوه
عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِيْ ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُوْنَ ۝ اِنَّ اللّٰهَ
په دوئ باند| اومهٔ کیږه تهٔ | په تنګی کښې | دهغه چلونونه | چې دوئ ئې کوی | بیشکه الله
اودوئ چې کوم سازشونه کوی په هغې باندې زړه مه تنګوه | بیشکه الله ﷻ

(١) صحیح بخاری کتاب الجمعة باب فرض الجمعة: ٨٧٦، صحیح مسلم:٨٥٥.

(٢) صحیح مسلم کتاب الجمعة باب هدایة الامة لیوم الجمعة:٨٥٦.

مَعَ الَّذِيْنَ	اتَّقَوْا	وَّالَّذِيْنَ	هُمْ	مُّحْسِنُوْنَ ۝
ملګرې دې دهغه کسانو	چې پرهيزګاري کوي	او دهغه کسانو	چې هغوئ	نيکي کونکي دي

د هغه چا سره ملګرې دې | چې څوک پرهيزګاره وي اوڅوک نيکي کونکي وي

قوله تعالى:- اُدْعُ اِلٰى سَبِيْلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ

د نصيحت او حکمت نه مراد:-الله تعالى چه رب العالمين دې خپل رسول الله حضرت محمد ﷺ ته حکم فرمائي چه ته د الله تعالى مخلوق د هغه لارې ته رابله. د حکمت نه مراد د ابن جرير رحمه الله په قول کلام الله اوحديث رسول الله ﷺ دې اود ښه وعظ نه مراد چه په هغې کښې ويره دهمکې هم وي اوخلق د هغې نه نصيحت حاصل کړي اود الله تعالى د عذابونونه بچ کيدل اوغواړي.(١) اودا هم خيال ساتل پکار دي که چاسره د مناظرې ضرورت شي نوهغه دې په نرمئې او په خو الفاظوسره وي لکه چه ارشاد دې ﴿وَلَا تُجَادِلُوْٓا اَهْلَ الْكِتٰبِ اِلَّا بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ ۖ اِلَّا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْهُمْ وَقُوْلُوْٓا اٰمَنَّا بِالَّذِيْٓ اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَاُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَاِلٰهُنَا وَاِلٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَّنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ۝﴾ (٢) اهل کتاب سره د مناظرې اومجادله بهترينه طريقه خپلوئې. دغه شان حضرت موسى ﷺ ته هم د نرمئې حکم شوې وو. دواړو رونړوته دا وئيلې شوي وو اود فرعون طرف ته ليګلې شوې وو چه هغه ته نرمه خبره کوئي دې د پاره چه عبرت حاصل کړي او هوښيارشي. د اخواشوي لار نه په نيغه لارشي ټول د الله تعالى په علم کښې دي. بدبخت او نيک بخت ټول هغه ته ښکاره دي هلته ليکلې شوي دي اود ټولوکارونو د پوره کولونه فراغت شوې دې. تاسو د الله تعالى د لارې دعوت ورکوئې خود نامنونکو په وجه خپل ځان په هلاکت کښې مه اچوئې.تاسو د هدايت ورکولو ذمه وار نه ئې تاسو صرف د خبر ورکونکي ئې. په تاسو پيغام رسول دى حساب به مونږ پخپله اخلو هدايت ستاسو د وس کار نه دې چه څوک خوښ کړئي نو په هدايت به ئې راولئې اوبه ئې دروئې. د خلقو دهدايت ذمه وار تاسو نه ئې دا د الله تعالى د قبضې اود هغه د لاس څيز دې.

د قصاص حاصلولواوصبربيان:-په قصاص اوحق حاصلولوکښې د برابرئې او انصاف حکم ورکولې شي. امام ابن سيرين رحمه الله وغيره فرمائي که يوسړې تانه څه څيز واخلي نو ته هم د هغه نه هم هغه هومره واخله(٣) ابن زيد رحمه الله فرمائي چه اول خودمشرکانوسره دمعاف کولوحکم وو. کله چه صاحب حيثيت خلق مسلمانان شونوهغوی وئيل چه که د الله تعالى د طرف نه لوږ د بدلې اخستو رخصت اوشي نو مونږ به هم دې سپو سره اوګورو نو په دې باندې دا آيت نازل شو. آخردا حکم هم په جهادسره منسوخ شو(٤) حضرت عطاء بن يسار رحمه الله فرمائي چه سورت نحل پوره په مکه مکرمه کښې نازل شوې دې خود دې دا آخرى درې آياتونه په مدينه منوره کښې نازل شوی دی.

ددې ايتونو مبارکو شان نزول:-کله چه په جنګ احد کښې حضرت حمزه رضی الله عنه شهيد کړې شواود هغوی بدن اندامونه هم د هغوی د شهادت نه پس پرې کړې شو نو په دې د رسول الله ﷺ د خُلې مبارکې نه ناڅاپي اووتل چه اوس کله ماته الله تعالى په دې کافرانو باندې غلبه راکړي نو زه به د هغوی نه د ديرشو سړو دغه شان پښې لاسونه پرې کوم. د مسلمانانو په غوږ کښې چه د خپل خوږ نبى ﷺ دا الفاظ پريوتل نود هغوی جوش نور هم زيات شو. ونې وئيل چه والله مونږ به په دوی غالب راځو اود دوې دا مړی به داسې

(١) الطبرى:٣٢١/١٧.
(٢) ٢٩/العنکبوت:٤٦.
(٣) الطبرى:١٩٧/١٤.
(٤) الطبرى: ٣٢٤/١٧.

ټکړې ټکړې کړوچه عربوبه کله هم داسې نه وی لیدلې.پدې باندې دا آیاتونه نازل شو. دا روایت مرسل دې.(سیرت ابن اسحاق) خودا روایت مرسل دې او په دې کښې یو راوی داسې دې چه د هغه نوم نه دې اخستې شوې مبهم پریخودې شوې دې. او په دویم سند سره دا متصل هم روایت شوې دې. بزارکښې دی چه کله حضرت حمزه ﷺ بن عبدالمطلب شهیدکړې شو حضورﷺ هغه له راغلو اودریدو کتل ئې افسوس ددې نه به زیات د زړه درد ورکونکې منظر بل کوم یو وی چه د محترم تره ټکړې د سترګو په وړاندې پرتې دی.دحضورﷺ د ژبې مبارکې نه اووتل په تادې د الله تعالی رحمت وی ترکومې چه زما علم دې زه پیژنم چه ته د رشتې اوخپلولنې جوړونکې نیکوته د کولو د پاره ورټوپ کونکې وې. والله که د نورو خلقو د درد او غم خیال نه وو نو ماخوبه ستا دا بدن هم داسې پریخودې وو تردې چه الله تعالی ته د ځناورو د خیټونه راویستلې وې یائی بل څه داسې کلمه اوفرمائیله. کله چه دې مشرکانو داسې حرکت کړې دې نو والله زه به هم د هغوی نه د اویاؤ کسانو سره دا عمل کوم. هم هغه وخت حضرت جبرائیل ﷺ وحی راوړه راغلو دا آیاتونه نازل شو. نو حضورﷺ د خپل قسم د پوره کولونه منع شو اود قسم کفاره ئې اداکړه([1])خوسند دې هم کمزورې دې د دې راوی صالح بن بشیر مری دې چه د آهل حدیث د آیمه په نیزد باندې ضعیف دې. بلکه امام بخاری ﷫ خوده ته منکر الحدیث وائی. شعبی ﷫ اوابن جریر ﷫ وائی چه د مسلمانانو د ژبې نه وتلې وو دې خلقو چه زمونږ د شهیدانو بې عزتې کړې ده اود هغوی د بدن اندامونه ئې پرې کړې دی والله مونږ به هم د هغوی نه دابدله اخلو اودلته به ئې پرېږدو.نوالله تعالی دهغې باره کښې داآیاتونه نازل کړل.مسنداحمدکښې جنګ احدکښې شپیته انصار اوشپږ مهاجر زشهیدان شو.د رسول الله ﷺ د صحابه کرامو ز د خُلو نه دا وتلې وو چه کله مونږ په دوی باندې غلبه اوکړو نو مونږ به هم ددوی د ټکړوکولو نه بغیرپاتې نه شو. د فتح مکه په ورځ باندې یو سړی وئیلې وو چه په نن ورځ به قریش پیژندلې هم نه شی. هم هغه وخت اعلان اوشو چه د الله تعالی رسول ﷺ ټولوخلقو ته پناه ورکوی بغیرد فلانکی فلانکی د هغوی نومونه ئې واخستل. په دې باندې الله تعالی دا آیاتونه نازل کړل. نبی کریم ﷺ هم هغه وخت اووئیل چه مونږ صبر کوو او بدله نه اخلو([2])دآیت مبارك مثالونه په قرآن کریم کښې نورهم ډیردی.پدې کښې دعدل مشروعیت بیان کړې شوې دې اود غوره طریقې طرف ته ئې اشاره کړې ده.آیت ﴿وَجَزَٰٓؤُاْ سَيِّئَةٖ سَيِّئَةٞ مِّثۡلُهَاۖ فَمَنۡ عَفَا وَأَصۡلَحَ فَأَجۡرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ﴾([3])کښې دبدئی بدله اخستلورخصت ورکولو سره بیافرمائی چه څوك معافی اوکړی اواصلاح اوکړی دهغه اجرالله تعالی سره دې.هم دا آیت ﴿وَٱلۡجُرُوحَ قِصَاصٞۚ فَمَن تَصَدَّقَ بِهِۦ فَهُوَ كَفَّارَةٞ لَّهُۥ﴾([4])کښې هم دزخمونوبدله اخستلواجازت ورکولوسره فرمائی چه څوك دصدقه په توګه معافی اوکړی نو دا معافی به دهغه د ګناهونو کفاره شی. دغه شان په دې آیت کښې هم د برابر برابر بدلې اخستلو جواز ذکر کولوسره بیا ارشاد اوشو که صبر اوکړی نو دا ډیر بهتر دی او بیائی د صبر نور تاکید هم اوکړو او ارشاد فرمائی چه دا د هر یو د وس کار نه دې هم د هغوی نه کیدې شی د چاسره چه د الله تعالی امداد وی اوچاته چه د هغه د طرف نه توفیق ورنصیب شوې وی.

دکافرانو په مصیبتونو ډیر غم ندی پکار:-بیا اِرشاد کولې شی دمخالفینوغم مه کوه د هغوی په قسمت کښې هم مخالفت لیکلې شوې دې اومه د هغوی د دهوکو باره کښې خپل خاطر درنه وه الله تعالی

---

[1]) مسندالبزرا:١٧٥٩،

[2]) ترمذی کتاب التفسیر قرآن باب ومن سورة النحل:٣١٢٩ باختلاف یسیر وسنده حسن، احمد:١٣٥/٥، زوائد عبدالله بن احمدبن حنبل، ابن حبان:٤٨٧، دلائل النبوة:٢٨٩/٣.

[3]) ٤٢/الشوری:٤٠.

[4]) ٥/المائدة:٤٥.

ستاد پاره کافی دې هم هغه ستا امداد کونکې دې هم هغه به تاپه دې تولو باندې غالب کونکې دې اود دوی د مکر اوچالاکونه بچ کونکې دې. د هغوی دښمنی اود هغوی خرابې ارادې ستا څه هم نه شي ولي.د الله تعالی امداد د هغه ملګرتیا هدایت اود هغه توفیق دهغه چا سره دې دچازړونه چه دالله تعالی د ویرې اودچا عملونه چه د احسان دکالی نه ډک دی.د جهاد په موقعه الله تعالی فرښتو ته وحی نازله کړې وه چه﴿أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا﴾([1])زه تاسو سره یم ته ایماندارثابت قدم کړه.دغه شان حضرت موسی ﷺ اوهارون ﷺ ته ئې فرمائیلې وو﴿قَالَ لَا تَخَافَا إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَىٰ﴾ ([2]) تاسو ویریږئې مه زه تاسو سره یم وینم اورم. په غارکښې رسول کریم ﷺ حضرت ابوبکر صدیق ؓ ته فرمائیلې وو﴿ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا﴾ ([3]) غم مه کوه الله تعالی زمونږ سره دې ([4]) نودا ملګرتیاخو خاص وه اودې نه مراد د الله تعالی امداد اونصرت دې. د عام ملګرتیا بیان آیت ((وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ)) ([5])او آیت ((مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ)) ([6]) اوآیت ﴿وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ﴾ ([7]) کښې دی یعنی الله ﷻ تاسوسره دې چرته هم چه تاسو ئې اوستاسو اعمال وینی اوچه کله درې کسان په خپل مینځ کښې غوږایستنې کوی په هغوی کښې څلورم الله تعالی وی. پنځوکښې شپږم وی او دې نه کم زیاتوکښې چه هغوی کوم ځائ هم وی الله تعالی هغوی سره وی. اوکه ته په کوم یوحال کښې هم ئې د قرآن په تلاوت کښې ئې یا ته په څه بل څه کار کښې لګیائی نو مونږ په تاباندې ګواه یو. نو په دې آیاتونوکښې د ورسره کیدو مطلب اوریدلواولیدلو سره کیدل دی. د تقوی معنی ده حرام کارونه د الله تعالی په حکم باندې پریخودل.اود احسان معنی ده دالله تعالی تابعداری اوعبادت په ځائ راوړل.په کومو خلقو کښې چه دا دواړه صفتونه وی هغوی د الله تعالی په حفاظت او امان کښې وی. الله تعالی د هغوی ملګرتیااو امداد فرمائی د هغوی مخالفین اودښمنان د هغوی هیڅ نه شی کولې بلکه الله تعالی هغه ټولو باندې کامیابی ورنصیب کوی. ابن ابی حاتم کښې د حضرت محمدبن حاطب رحمة الله عليه نه روایت دې چه حضرت عثمان ؓ د هغه خلقو نه وو چه ایماندار پرهیزګاره او نیکان وو.

[الحمدلله]

د سورت نحل تفسیر ختم شو

اودې سره څوارلسمه سیپاره هم ختمه شوه.

---

[1] ٨/الانفال:١٢.

[2] ٢٠/طه:٤٦.

[3] ٩/التوبة:٤٠.

[4] صحیح بخاری کتاب فضائل اصحاب النبی ﷺ باب مناقب المهاجرین والانصار:٣٦٥٢صحیح مسلم:٢٠٠٩.

[5] ٥٧/الحدید:٤.

[6] ٥٧/المجادلة:٧.

[7] ١٠/یونس:٦١.

ایاتونه	سورة بني اسرآئيل مكية وهي مائة واحدى عشرآية واثناعشرركوعات	ركوع گاني
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
⑪⑪	زيات رحم كونكي دې شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان	⑫

سُبۡحٰنَ	الَّذِيۡۤ	اَسۡرٰى	بِعَبۡدِهٖ	لَيۡلًا	مِّنَ الۡمَسۡجِدِ الۡحَرَامِ
پاك دې	هغه ذات	چې بوتلې ئې	بنده خپل	يوه شپه	دمسجدحرام نه

الله پاك ﷻ هغه ذات دې چې خپل بنده (محمد ﷺ) ئې شپه په شپه دمسجد حرام (خانه كعبې) نه

اِلَى الۡمَسۡجِدِ الۡاَقۡصَا	الَّذِىۡ بٰرَكۡنَا	حَوۡلَهٗ	لِنُرِيَهٗ
مسجداقصى ته	هغه چې بركت وركړې دې مونږ	چارچاپيره علاقې ته	دپاره دې چې مونږه اوښايو هغه ته

مسجد اقصى (بيت المقدس) ته بوتلو چې دهغې ګيرچاپيره علاقه له مونږ بركتونه وركړې دى

مِنۡ اٰيٰتِنَا ؕ	اِنَّهٗ هُوَ	السَّمِيۡعُ	الۡبَصِيۡرُ ۞
څه نښې زمونږه	بيشكه هم هغه	ښه اوريدونكې	ښه ليدونكې دې

چې مونږ دهٔ ته خپلې نخښې نه اوښايو بيشكه الله ﷻ آوريدونكې اوليدونكې دې

د سورت بنى اسرائيل فضيلت:-صحيح بخارى كښې دحضرت عبدالله بن مسعود﷛ نه روايت دې چه سورت بنى اسرائيل سورت كهف او سورت مريم د ټولونه اولنى ټولونه بهتر اوډيرفضيلت سورتونه دى.[1] مسنداحمد كښې دى حضرت عائشه ﵦ فرمائ چه رسول الله ﷺ به نفلي روژې كله داسې يوبل پسې ساتلې چه مونږ به په خپل زړه كښې وئيل چه حضور ﷺ به دا ټوله مياشت په روژوكښې تيروى اوكله كله به ئې بالكل نه ساتلې چه مونږ به وئيل حضور ﷺ به دې مياشت كښې هډوروژې نه ساتى. د حضور ﷺ عادت مبارك ووچه هره شپه به ئې سورت بنى اسرائيل اوسورت زمر لوستلو.[2]

د معراج د أيت تفسير:-الله ﷻ دخپل پاك ذات عزت عظمت خپل پاكوالې او قدرت بيانوى چه هغه په هرڅيز باندې قادر دې يعنى حضرت محمد ﷺ ئې د يوې شپې په څه حصه كښې د مكې مكرمه نه د بيت المقدس جمات پورې بوتلوچه د حضرت ابراهيم ﵇ د زمانې نه د انبياؤ كرامو مركز پاتې شوې وو. ددې دپاره ټول انبياء كرام عليهم السلام هم هلته حضور ﷺ ته راجمع كړې شو او حضور ﷺ هم هلته د هغوى په دې ځائ كښې امامت اوكړو چه دليل دې د دې خبرې چه حضور ﷺ امام اعظم او رئيس مقدم دې (صلوات الله وسلامه عليه وعليهم اجمعين) د دې جمات نه چاپيره مونږ بركت وركړې دې په ميوو ګلونو فصلونو اوباغونوسره.دا د دې د پاره چه زمونږاراده خپل دې محترم رسول ﷺ ته خپلې زبردستې نښې خودل وو كومې چه په دې شپه كښې هغوى اوكتلې. الله ﷻ د خپل بنديګانو مؤمنانو كافرانو يقين كونكو اومنكرانو ټولو خبرې اوريدونكې دې او ټولوته ګورى.هرسړى ته به هغه وركوى چه د كوم مستحق وى په دنياكښې هم او په آخرت كښې هم.

دمعراج متعلق احاديث:-د معراج متعلق ډير احاديث دى چه اوس بيانولې شى. په صحيح بخارى كښې دانس بن مالك﷛ نه روايت دې چه د معراج په شپه كله چه د كعبة الله شريف نه حضور ﷺ اوبللې شو نو حضور ﷺ له درې فرښتې راغلې دې نه وړاندې چه هغوى ته وحى اوكړى.هغه وخت حضور ﷺ بيت الله

---

[1]) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة بنى اسرائيل باب نمبر ١ حديث:٤٧٠٨.
[2]) ترمذى كتاب فضائل القرآن باب قراءة سورة بنى اسرائيل والزمر قبل النوم:٢٩٢٠، مختصرًا وسنده حسن، احمد:١٨٩/٦، حاكم:٤٣٤/٤.

کښې اوده شوې وو. په دوی کښې یو تپوس اوکړو چه دا په دې ټولوکښې څوك دې؟ مینځ والا جواب ورکړو دې په دې ټولوکښې بهتردې. نود ټولونه آخر والا اووئیل چه بیا خودې بوځئی. په دغه شپه خو بیا هم دومره اوشو بیا حضورﷺ هغوی اونه لیدلې. په دویمه شپه بیا دا دریواړه راغلې هغه وخت حضورﷺ اوده وو. خو د حضورﷺ اوده کیدل به داسې وو چه سترګې به ئی اودې وې اوزړه به ئی بیداروو اود ټولوانبیاء کرامو علیهم السلام خوب هم داسې وی. په دې شپه هغوی حضورﷺ سره هیڅ خبره اونه کړه.حضورﷺ ئی اوچت کړو اود زمزم کوهی سره ئی سملولو اودهغه سینه ئی ترمرئی پورې پخپله جبرائیل ؑپخپل لاس سره اوڅیرله اودسینې اوخیتې نه ټول څیزونه راوویستل اوهغه ئی پخپل لاس دزمزم په اوبوسره اووینځل کله چه ئی ښه پاك صفاکړل نوهغوی له یودسروزروپلیټ راوړلې شو په کوم کښې چه د سرو زرو یوه پیالې وه چه د حکمت او ایمان نه ډکه وه. د دې نه ئی د حضورﷺ سینه اود مرئی رګونه ټول ډك کړل. بیائی سینه ورله اوګنډله. بیائی د دنیا آسمان ته اوخیژولودهغه ځائ دروازوکښې ئی یوه دروازه اوټکوله فرښتو تپوس اوکړوڅوك دی؟هغوی اوفرمائیل جبرائیل. تپوس اوشو چه تاسره څوك دې؟ وئی فرمائیل ماسره محمدﷺ دې. تپوس اوکړې شوچه تاسو رابللې شوی ئی؟جواب ملاوشو اوټول ډیرخوشحاله شواوبه مرحباسره ئی خپل ځان سره بوتلو.آسمانی ملائکو ته هم پته نه لګی چه په زمکه باندې الله ﷻ څه کول غواړی ترکومې چه هغوی ته اونه خودلې شی. حضورﷺ د دنیا په آسمان باندې حضرت آدم ؑ اولیدلو. جبرائیل ؑ د هغوی پیژند ګلواوکړه چه دا ستا پلار (حضرت آدم ؑ) دې سلام اوکړه. حضورﷺ سلام اوکړو حضرت آدم ؑ جواب ورکړو هرکلې ورته اووئیل اووئی فرمائیل چه ته زما ډیر ښه ځوئ ئی. هلته ئی دوه روان نهرونه اوکتل نو حضورﷺ د جبرائیل ؑ نه تپوس اوکړو چه دا نهرونه چرته دی؟هغه جواب ورکړو چه ددریاب نیل او فرات عنصر دې.بیا ئی هغوی آسمان کښې بوتلل حضور ﷺیو بل نهر اولیدلو په کوم چه لؤ لؤ اود مرغلرو بالاخانې وې د کوم خاوره چه خالص مشك ووتپوس ئی اوکړو دا کوم یونهردې؟ وئی وئیل دا نهر کوثردې دا پروردګار ستاسو د پاره تیارکړې دې. بیائی بل آسمان ته بوتلو د هغې ځائ فرښتو سره هم دغه خبرې اوشوې. بیائی دریم آسمان ته بوتلود هغه ځائ فرښتو سره هم دغه سوال جواب اوشو چه په اول آسمان او دویم آسمان باندې شوی وو. بیا هغوی څلورم آسمان ته بوتلې شو او هلته هم فرښتو دغه شان تپوس پوښتنه اوکړه اوجواب ورکړې شو. بیا پنځم آسمان ته بوتلې شو اوهم دا خبرې اوشوې واوریدلې شوې. بیا شپږم او بیا اووم آسمان ته بوتلې شو او هم دغه خبرې اترې اوشوې. په هرآسمان باندې د هغه ځائ انبیاء کرامو سره ملاقاتونه اوشو د کومو نومونه چه حضورﷺ واخستل په هغې کښې ماته دا یاد دی. په دویم آسمان کښې حضرت ادریس ؑ څلورم آسمان کښې حضرت هارون ؑ د پنځم والا نوم ماته یاد نه دې په شپږم باندې حضرت ابراهیم ؑ او په اووم باندې حضرت موسی کلیم الله ؑ **(علیه وعلی سائرالانبیاء صلوات الله وسلامه)** کله چه حضورﷺ ددې ځائ نه هم اوچت لاړونوحضرت موسی ؑ اووئیل یاالله زماخودا خیال وو چه زمانه به بل څوك نه اوچتوې.اوس هغوی ﷺ هغه اوچتوالې ته لاړل دکوم علم چه صرف یو الله ﷻ ته دې تردې چه سدرة المنتهی ته اورسیدلو اوالله ﷻ حضورﷺ سره ډیر نیزدې شو په اندازه د دوو کمانونو (لیندو) بلکه د دې نه هم کمه فاصله باندې. بیا د الله ﷻ د طرف نه د حضورﷺ طرف ته وحی اوکړې شوه په کومه چه د حضورﷺ په امت باندې په هره ورځ او شپه کښې پنځوس مونځونه فرض کړې شو. کله چه حضورﷺ د هغه ځائ نه راکوز شو نو حضرت موسی ؑ تپوس اوکړو چه څه حکم ملاوشو؟ وئی فرمائیل په شپه ورځ کښې پنځوس مونځونه. کلیم الله ؑ اوفرمائیل چه داستاد امت دطاقت نه بهر دی تاسو واپس لاړشئی او د کمې غوښتنه اوکړئی. حضورﷺ د حضرت جبرائیل ؑ طرف ته اوکتل لکه چه مشوره اخلی د هغه اشاره هم ورته ملاوشوه که ستاسو

مرضی وی نو هیڅ بدی په کښې نشته. حضور ﷺ بیا الله ﷻ له لاړو او په خپل ځائ اودریدو او دعائې اوکړه یاالله مونږ ته کمې راکړه زما امت د دې طاقت نه لری. الله ﷻ لس مونځونه کم کړل. واپس راغلو حضرت موسی ﷺ بیا راحصارکړو اودې اوریدو سره ئې اوفرمائیل چه لاړشه او نور هم کم کړه. بیا لاړو او بیائې کم کړل تردې چه دا پنځه مونځونه پاتې شو. حضرت موسی ﷺ اوفرمائیل چه ګوره ما په بنی اسرائیلوکښې وخت تیرکړې دې راغلې یم د دې نه هم د کمو حکم وو خوبیا هم هغوی بې طاقته ثابت شو او هغه ئې پریخودل. ستاسو امت خود هغوی نه هم کمزورې دې د بدن په اعتبارسره هم اود زړه غوړونو سترګو په اعتبارسره هم تاسو بیالاړشئ او ددې کمې اوغواړئ حضوربیا حضرت جبرائیل ﷺ ته اوکتل نو هغوی بیا پورته بوتلو. حضور ﷺ الله ﷻ ته عرض اوکړو چه یاالله زما امت په بدن زړه غوړونو اوسترګو کمزورې دې مونږ سره نور هم کمې اوکړه هم دغه وخت الله ﷻ اوفرمائیل اې محمد! هغوی جواب ورکړو لبیك وسعدیك. ونې فرمائیل واوره زما خبرې بدلیږی نه کوم چه ما اوس مقرر کړی دی داما په ام الکتاب کښې لیکلې دی.داپنځه دی داداکولو په اعتبارسره او پنځوس دی د ثواب په اعتبارسره. کله چه حضور ﷺ واپس شونوحضرت موسی ﷺ تپوس اوکړوسوال منظورشو؟ حضور ﷺ اوفرمائیل او کمې اوشو یعنی په پنځو باندې د پنځوسو ثواب ملاوشو. د هرې نیکئې ثواب لس چنده ثواب راکړې کیدو وعده اوکړې شوه حضرت موسی ﷺ بیا اوفرمائیل چه ما د بنی اسرائیلو تجربه کړې ده هغوی د دې نه هم کم احکام پریخودې وو تاسو بیا لاړشئ اود پروردګار نه کمې اوغواړئ رسول الله ﷺ جواب ورکړو اې کلیم الله ﷺ زه لاړم راغلم اوس خوماته شرم شان ښکاری هغوی اوفرمائیل چه ښه ده اوس تشریف یوسه. بسم الله اوکړه. اوس چه کله حضور ﷺ رابیدار شو نو هغوی په مسجدالحرام کښې وو.په صحیح بخاری کښې داحدیث په کتاب التوحیدکښې هم دې اوپه صفة النبی ﷺ کښې هم دې[1]هم داروایت د شریك بن عبدالله بن ابونمرنه نقل دې خو هغه اضطراب کړې دې د خپلې حافظه د کمزورئې په وجه بالکل ټیك ضبط ئې نه دې ساتلې. د دې احادیثو په آخره کښې به د دې بیان ان شاء الله راشی.بعضې ددې واقعه ښه بیان کوی کیدې شی ددې جمله په وجه کومه چه د دې په آخره کښې ده. والله اعلم.

آیاحضور ﷺ د معراج په شپه الله ﷻ اوکتلو؟:-حافظ ابوبکربیهقی رحمه الله د دې حدیث دا جمله چه کومه کښې دی بیا الله ﷻ دومره نیزدې شو او راکوزشو اوپه اندازه د دووکمانونو یانور هم نیزدې شو. د شریك نومی راوی هغه زیاتې ښائی په کوم کښې چه هغه ځان له دې. د دې د پاره بعضې حضراتو وئیلې دی چه حضور ﷺ په هغه شپه الله ﷻ اولیدلو. خو حضرت عائشه رضی الله عنها ابن مسعود رضی الله عنه او حضرت ابوهریره رضی الله عنه دا آیاتونه په دې باندې محمول کوی چه حضور ﷺ حضرت جبرائیل ﷺ اولیدلواو هم دا ډیر صحیح دی. اود امام بیهقی رحمه الله فرمان بالکل حق دې. بل روایت کښې دی چه کله د حضور ﷺ نه حضرت ابوذر رضی الله عنه تپوس اوکړو چه تاسو الله ﷻ اولیدلو نوحضور ﷺ اوفرمائیل هغه نور دې هغه زه څنګه لیدلې شم.بل روایت کښې دی چه مانوراوکتلو[2]کوم چه په سورت النجم کښې دي﴿ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى ﴾ [3]یعنی بیاهغه نیزدې شو اوراکوزشو دې نه مراد جبرائیل ﷺ دې لکه څنګه چه د دې دریوارو صحابه کرامو رضی الله عنهم بیان دې. په صحابه کرامو کښې خو څوك هم د دې تفسیر د هغوی مخالف نه ښکاری.

د معراج واقعه اود امام احمد رحمه الله نقل کړې شوې روایت:-مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمائی ماله براق راوستلې شوچه دخرنه اوچت او قچر نه ټیټ وو اویویوقدم به ئې دومره لرې لرې کیخودلو څومره

---

[1]) صحیح بخاری کتاب التوحید باب ماجاء فی قوله تعالی ﴿وکلم الله موسی تکلیما﴾ :٧٥١٧، صحیح مسلم:١٥٢.

[2]) صحیح مسلم کتاب الایمان باب فی قوله ﷺ ﴿نورانی اراه﴾:١٧٨.

[3]) ٥٣/النجم:٨.

لرې چه به د هغه نظر رسیدلو. زه په هغه باندې سورشوم اولاړو. زه بیت المقدس ته لاړم او په هغه کښې
کښې مې اوتړلو په کومه کښې چه به انبیاء کرامو تړلو. بیا ما په جمات کښې دوه رکعته مونځ اداکړو
کله چه د هغه ځائ نه اووتلم نو حضرت جبرائیلؑ ماله یولوښی کښې شراب راوړل او په یوکښې پئې
راوړل. ماپئې خوښ کړل جبرائیلؑ اوفرمائیل چه ته فطرت ته اورسیدلې. بیا د پورتنی حدیث په شان
اول آسمان ته اورسیدلو د هغې کولاویدو د فرښتو معلومات کول جواب ورکول په هریوآسمان باندې
هم داسې اوشو. په اول آسمان باندې حضرت آدمؑ سره ملاقات اوشو هغه پخیرراغلې اووئیل او
دعائې خیرئې اوکړه. په دویم آسمان باندې دحضرت یحییؑ او حضرت عیسیؑ د ملاقات کیدو
ذکر اوشو چه دواړه په خپل مینځ کښې د ترور ځامن وو. دې دواړو هم حضورﷺ ته پخیر راغلې اووئیل
اودخیر دعائې اوکړه. بیا په دریم آسمان باندې حضرت یوسفؑ سره ملاقات اوشو چاته چه نیم حسن
ورکړې شوې وو هغوی هم پخیرراغلې اووئیل اودعائې اوکړه. په څلورم آسمان باندې حضرت ادریس
ؑ سره ملاقات اوشو دچا باره کښې چه د اللهﷻ فرمان دې﴿وَرَفَعْنٰهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾[1] مونږ هغه پورته ځائ
ته اوچت کړو. پنځم آسمان باندې حضرت هارونؑ سره ملاقات اوشو په شپږم آسمان باندې حضرت
موسیؑ سره ملاقات اوشو. په اووم آسمان باندې حضرت ابراهیمؑ بیت المعمور ته تکیه لګولې
ناست وو. بیت المعمور ته هره ورځ اویازره فرښتې راځی مګر چه نن کومې راشی د هغوی نمبر بیا د
قیامت پورې نه راځی. بیا سدرة المنتهی ته اورسیدلو د کوم پاڼړې چه د هاتی د غوږونو برابرې وې
اود هغې میوې د منګی په شان. دا د اللهﷻ امر پټې کړې وې اود دې ښه والې څوك بیانولې نه شی.
بیا دوحی کیدو اودپنځوسو مونځونو فرض کیدو اودموسیؑ په مشوره سره واپس کیدل په کمی
کیدوکیدو سره دپنځو مونځونو پورې بیان دې. پدې کښې دهرځل په سوال باندې دپنځو مونځونو
کمې ذکردې. په دې کښې داهم دی چه په آخر کښې حضورﷺ اوفرمائیل چه څوك د نیکئی اراده اوکړی نو
که هغه دااونه کړې شی نوهم به ورته د یوې نیکئی ثواب ملاویږی. اوکه وئی کړی نود لسو نیکو ثواب به
ملاویږی اودګناه په صرف اراده به ګناه نه شی لیکلې اوپه کولوسره به یوه ګناه لیکلې کیږی[2] (مسلم)

څه رنګه چې اسرا حق دې دغه شان معراج همدې:-د دې حدیث نه داهم معلومه شوه چه په کومه شپه
حضورﷺ ته اسراء دبیت الله نه بیت المقدس پورې اوشوه هم په هغه شپه معراج هم اوشواوهم داحق دی
په دې کښې هیڅ شك نشته. مسنداحمدکښې دی چه د براق واګې هم وې اوزین پرې هم وو. کله چه
هغه د سورلئ په وخت د قابونه بهرکیدلونو حضرت جبرائیلؑ اووئیل څه کوې والله په تاباندې د
حضورﷺ نه وراندې دهغوی نه زیات بزرګ سړې نه دې سورشوې. نو براق خولې خولې شو[3] حضورﷺ
فرمائی چه کله زه خپل رب طرف ته اوخیژولې شوم نوزماتیریدل په داسې خلقو باندې اوشو د کومو چه
د تانبې نوکونه وو په کوموسره چه هغوی خپل مخونه اوسینې راشوکولې او غوسولې. ماتپوس اوکړو
داڅوك خلق دی؟ جواب راکړې شودا هغه خلق دی چه د خلقو غوښې به ئې خوړلې یعنی غیبت به ئې
کولو اود هغوی عزت پسې به لګیدلې وو.[4]

د معراج واقعه اود ابوداوٗد نقل کړې شوې روایت:-ابوداوٗدکښې دی چه د معراج په شپه کله زه د حضرت
موسیؑ قبرسره تیرشوم نو هغه ماهلته په مانځه ولاړ اولیدو.[5] حضرت ابوبکرصدیقؓ د حضورﷺ

---

[1] ١٩/مریم:٥٧.
[2] صحیح مسلم کتاب الایمان باب الاسراء برسول اللهﷺ الی السموات وفرض الصلوات:١٦٢، احمد:١٤٨/٣.
[3] ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة بنی اسرائیل:٣١٣١، و احمد:١٦٤/٣، ابن حبان:٤٦، دلائل النبوة: ٣٦٢/٢.
[4] ابوداوٗد کتاب الادب باب فی الغیبة:٤٨٧٨ وسنده حسن، احمد:٢٢٤/٣.
[5] صحیح مسلم کتاب الفضائل باب من فضائل موسیؑ:٢٣٧٥، احمد:١٢٠/٣، ابن حبان:٤٩.

نه د مسجد اقصى دننبوتپوس اوکړونو حضورﷺ خودل شروع کړلې چه صديق اکبرؓ اوونيل تاسو ټيك ارشاد اوفرمائيلو او رښتونې ئې.زما ګواهي ده چه ته رسول الله ﷺ ئې.حضرت ابوبکرؓ دا ليدلې وو[1] مسندبزاركښې دى چه حضورﷺ ارشادفرمائيلې دې زه اوده ووم چه حضرت جبرائيلؑ راغلو او زماددواړو اوږوپه مينځ كښې ئې لاس كيخودونوزه اودريدم په يوه ونه كښې كيناستم په كوموكښې چه دمرغو کورونه شان وويوه كښې حضرت جبرائيل ؑ کيناستواوهغه ونه ګل شوه او اوچته شوه اودترديې چه که ما غوښتلې نو آسمان سره لګيدلم. خپل څادر مې ټيك کولو خوما اوکتل چه حضرت جبرائيلؑ دسختې تواضع او عاجزئى په حال كښې دې نو زه پوهه شوم چه د الله ﷻ د معرفت په علم كښې دې مانه غوره دې.د آسمان يوه دروازه زماد پاره کولاوکړې شوه. مايوزبردست او عظيم الشان نوراوکتلوچه په پرده كښې وود هغې دې طرف ته ياقوت اومرغلرې وې بيازماطرفته ډير څه وحي کړې شو. دلائل بيهقى كښې دى چه حضورﷺ د خپل صحابه کرامو په ډله كښې ناست وو چه كله جبرائيل ؑ راغلو اودحضورﷺ ته په شاباندې په ګوته اشاره اوکړه.حضورﷺ هغه سره د يوې ونې طرف ته روان شو په کومه كښې چه د مرغو په شان جالې وې الخ. په دې كښې داهم دى چه كله زمونږ طرف ته نور راکوز شو نو حضرت جبرائيل ؑ خو بې هوشه شو راپريوتلو الخ. بيازما طرف ته وحي اوکړې شوه چه نبى اوبادشاه جوړيدل غواړې که نبى او بنده كيدل غواړې او جنتي؟ حضرت جبرائيل ؑ دغه شان په تواضع سره پريوتوكښې په اشاره سره ماته اوفرمائيل چه عاجزى اختيارکړه. نو ماعرض اوکړو ياالله نبى اوبنده جوړيدل منظوركوم.كه دا روايت صحيح شى نو ممکن دى چه دا واقعه د معراج علاوه بله وى ځکه چه په دې كښې نه د بيت المقدس ذکر دې اونه په آسمان باندې د ختلو. والله اعلم.

د ابن جرير روايت:-د بزار په يوروايت كښې دى چه حضورﷺ خپل رب اوليدلوخودا روايت غريب دې. ابن جريركښې دى براق چه كله د حضرت جبرائيلؑ آواز واوريدو او بياهغه دې سور کړو روان شونو هغه د لارې په يوه غاړه باندې يوه بوډئى اوليدله تپوس ئى اوکړو داڅوك ده؟ جواب ملاو شو چه زه نو بيا په تلوتلوكښې اوکتل چه څوك په لار باندې دې اوهغوى رابلى بيا هغه وړاندې شو نو چه وني کتل چه د الله ﷻ يومخلوق دې چه په اوچت آوازسره وائى ﴿السلام عليك يا اول السلام عليك يا اخر السلام عليك يا حاشر﴾ جبرائيل ؑ اوفرمائيل جواب ورکړه حضورﷺ دهغوى دسلام جواب ورکړو بياپه دويم ځل داسې اوشوبيا په دريم ځل داسې ارشوتردې چه حضورﷺ بيت المقدس ته اورسيدل. هلته د هغوى په وړاندې شراب اوبه اوپئ پيش کړې شو. حضورﷺ پئى واخستل جبرائيل ؑ اووئيل تاد فطرت راز بياموندلو. که چرې ثاسو د اوبولوښې اخستې وو اوڅکلې مو وې نو ستاسوامت به غرقيدو اوكه تاسو شراب څکلې وې نوستاسو امت به دهوکه كيدو.بيا دحضورﷺ دپاره دحضرت آدم ؑ نه واخله ترهغوى پورې چه څومره انبياء دى راوليګلې شو. رسول الله ﷺ د هغوى امامت اوکړو او په دغه شپه ټولو مونځ د حضورﷺ په اقتداء كښې اداکړو. بيا حضرت جبرائيل ؑ اوفرمائيل د لارې په غاړه چه کومه بوډئى تاسو اوليدله هغه ئى درته صرف دا خودل چه د دنياعمر اوس دومره پاتې دې لکه چه د دې بوډئى عمر اودچا په آواز چه تاسو توجوكوله هغه د الله ﷻ دښمن ابليس وو اود چا د سلام آوازونه چه تاسو اوريدل هغه ابراهيم ؑ موسى ؑ اوعيسىؑ وو[2] په دې كښې هم په بعضې الفاظوكښې غرابت اونكارت دې. والله اعلم.

د يوبل روايت ذكر:-يوبل روايت كښې دى چه كله زه په براق باندې د حضرت جبرائيلؑ په ملګرتيا كښې لاړم نو يوځائ كښې هغه ماته اوفرمائيل دلته كوز شه مونځ اداکړه. كله چه ما مونځ اوکړو نو

---

[1] ابويعلى: ٤٠٨٤، وسنده صحيح.
[2] بيهقى فى الدلائل: ٣٦٢/٢.

وئی فرمائیل چه تاسو ته معلومه ده چه داکوم ځائ دې؟داطیبه یعنی مدینه ده. هم دغه ځائ د هجرت ځائ دې او بیائی په مایوبل ځائ مونځ اوکړو وئی فرمائیل دا طورسینا ده کوم ځائ چه الله ﷻ حضرت موسی ؑ سره خبرې کړې وې بیائی رابانديږ یوبل ځائ مونځ اوکړو وئی فرمائیل دا بیت اللحم دې کوم ځائ چه حضرت عیسی ؑ پیداشوې وې وو.بیا زه بیت المقدس ته اورسیدم هلته ټول انبیاء کرام راجمع شو حضرت جبرائیل ؑ زه امام جوړکړم. مادهغوی امامت اوکړوبیائی زه د آسمان طرف ته اوخیژولم بیا هلته د هغوی یویو آسمان ته رسیدل اودهلته دپیغمبرانو سره ملاقات ذکر دې. فرمائی چه کله زه سدرة المنتهی ته اورسیدم نو زه یونورانی اُوریځې راپټ کړم زه هم هغه وخت په سجده کښې پریوتلم. بیا په هغوی باندې د پنځوسو مونځونو فرض کیدل اود هغې کمیدلو وغیره بیان دې. په آخره کښې دموسی ؑ په بیان کښې دی چه زما په امت خو صرف دوه مونځونه فرض کړې شوې وو خو هغوی دا هم پوره نه کړل. بیا هغوی د پنځونه هم د کمولو د پاره تلې ووم نو اوفرمائیلې شو چه ما خود زمکې او آسمان د پیداکیدو په ورځ په تاباندې اوستا په امت باندې دا پنځه مونځونه فرض کړې وو.داپه لوستلو کښې پنځه او په ثواب کښې پنځوس دی نوته او ستا امت د دې حفاظت کوه. هغوی فرمائیل چه اوس زما یقین اوشو چه د الله ﷻ هم دا آخری حکم دې. بیا چه کله زه حضرت موسی ؑ له راغلم نو هغوی ماته بیا د واپس کیدو مشوره اوکړه خوما معلومه کړې وه چه داد الله ﷻ آخری حکم دې په دې وجه الله ﷻ له لاړ نه شوم.(1)

د ابن ابی حاتم روایت :-ابن ابی حاتم کښې هم د معراج د واقعه یو اوږدحدیث دې په دې کښې داهم دی کله چه حضور ﷺ د بیت المقدس د هغه جمات دروازې ته اورسیدو کوم ته چه باب محمد ﷺ وائی هلته یوکاڼړې وو هغې له حضرت جبرائیل ؑ ګوته یوړه په هغې کښې سورې اوشونوهغوی هلته براق اوتړلو او جمات ته ورواوختل. کله چه مینځ ته اورسیدل نو حضرت جبرائیل ؑ حضور ﷺ ته اووئیل چه تاد الله ﷻ نه دا غوښتنه کړې وه چه تاته حورې اوښائی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه او. راځئی هغه دادی سلام اوکړئی د صخره ګس طرف ته ناستې دی. زه چه هلته اورسیدم نو هغوی ته مې سلام اوکړو ټولو زما د سلام جواب راکړو.ماتپوس اوکړو تاسو ټولې څوک ئی؟ هغوی وئیل مونږ نیك سیرت او ښائسته حورې یومونږ بیبیانې یود الله ﷻ د هغه پرهیزګارانو بندیګانو کوم چه نیك عملونه کوی.کوم چه د ګناهونو د خیرومیرونه لرې دی اوچه پاکولې به شی اومونږ له به راوستلې شی بیابه نه شی ویستلې هم مونږ سره به وی هیڅ کله به نه جدا کیږی او همیشه به ژوندی وی کله به مړه کیږی نه.زه د هغوی نه لاړم هلته خلق راجمع کیدل شروع شو په لږ ساعت کښې د ډیرو سړو یوه ګنړه جوړه شوه. مؤذن اذان اوکړو تکبیراوشو مونږ ټول اودریدو په انتظار ووچه امامت به څوك کوی حضرت جبرائیل ؑ زما لاس اونیولو او زه ئی وړاندې کړم. ما هغوی ته مونځ اوکړوچه کله فارغ شو نو حضرت جبرائیل ؑ اووئیل پوهیږې هم چه تا مونځ ورکړو؟ وئی فرمائیل تا پسې ستا ټول مقتدیان د الله ﷻ پیغمبران وو کوم چه الله ﷻ مبعوث کړی دی بیائی زما لاس اونیولو اوآسمان طرف ته ئی بوتلم.بیابیان دې چه د آسمانونو دروازې کولاوشوې.فرښتوسره د سوال جواب کولونه دروازې وغیره کولاوشوې. په اول آسمان باندې حضرت آدم ؑ سره ملاقات اوشو هغوی اوفرمائیل زما ځوئ او نیك نبی ته پخیرراغلې. په دې کښې په څلورم آسمان باندې دحضرت ادریس ؑ سره دملاقات ذکرهم دې. په اووم آسمان باندې د حضرت ابراهیم ؑ سره د ملاویدلو اود هغوی هم دغه فرمائیلوذکر دې کوم چه حضرت آدم ؑ فرمائیلې وو. بیا د هغه ځائ نه هم زه اوچت بوتلې شوم. ما یونهراولیدو په کوم کښې چه د لؤلؤ یاقوتو او زبرجدو جامونه وو اوښکلې مزیدار شین رنګې مرغئی وې ما وئیل چه داخو ډیرې ښکلې مرغئی دی جبرائیل

---

(1) نسائی کتاب الصلاة باب فرض الصلاة وذکراختلاف الناقلین....٤٥١ وسنده حسن.

ﷺاوفرمائيل چه اوددې خوړونكى ددې نه هم ښه دى.بيا فرمائى معلومه هم ده چه دا كوم يو نهردې؟ ماوئيل نه نو وئى فرمائيل چه دا نهر كوثر دې چه الله ﷻ تاسو ته در كړې دې. په دې كښې د سرو زرو اوسپينو زرو لوټې وې په كومو چه ياقوت او زمرد وريبللې شوى وو د دې اوبه د پئيو نه زياتې سپينې وې ما د سروزرو يوه پيالئى راواخسته داوبه نه مې ډكه كړه اومې څكله نوهغه دشاتونه هم زياتې خوږې وې اودمشكونه هم زياتې خوشبودارې وې. كله چه زه د دې نه هم اوچت لاړم نو يوښكلې رنګك اوريخ زه راګيركړم په كوم كښې چه مختلف رنګونه ووجبرائيل ﷺ خوزه پريخودم او زه الله ﷻ ته په سجده شوم.بيادپنځوسومونځونو بيان دې بياهغوى واپس شو.حضرت ابراهيم ﷺخو هيڅ اونه فرمائيل خو موسى ﷺ حضورﷺ پوه راپوه كړو اودكمې د غوښتودپاره ئې بيااوليګلو. غرض دا چه هم دغه شان د حضورﷺ باربارراتلل په اوريخ كښې پتيدل دعاغوښتل اوكمې كيدل.دحضرت ابراهيم ﷺ سره ملاويدل اوحضرت موسى ﷺ ته بيان كول اوتردې چه د پنځو مونځونو پاتې كيدلو بيان وغيره دې. حضورﷺ فرمائى چه جبرائيل ﷺ زه لاندې راكوز كړم نو ما هغه ته تپوس اوكړو چه كوم آسمان ته زه اورسيدم نود هغه ځائ فرښتو خوشحالى ښكاره كړه او په خنداخندا اومسكا ماسره ملاوشوې بغيرد يوې فرښتې چه هغې زماد سلام جواب خو راكړو ماته ئې پخير راغلې هم اووئيل خو مسكې نه شو دا څوك وو اود دې څه وجه ده؟جبرائيل ﷺ اووئيل هغه مالك دې د دوزخ داروغه دې د خپل پيداكيدونه تر ننه پورې هغه هډو خندلې نه دى اود قيامت پورې به خاندى هم نه ځكه چه د هغه د خوشحالئى هم دايوه موقعه وه.په واپسئ كښې دقريشويوه قافله اوليدله چه غله ئې رابار كړې وه روان وو.په هغې كښې يواوښ وو چه په هغه باندې نيم سپين اونيم توربوريا ووكله چه هغوى دې سره نيزدې تيرشونوهغه اوپرقيدو او واپس شوبريوتلواوګوډشو.حضورﷺدغه شان خپل ځائ ته اورسولې شو.

ابو بكرصديق ؓ ته دصديق ولې وئيلې كيږي؟:-سحرحضورﷺخپل دمعراج داذكرخلقوته اوكړو. مشركانو چه داواوريده نو نيغ حضرت ابوبكر صديق ؓ ته لاړل او وئې وئيل چه ستاسو پيغمبر صاحب خو وائى چه هغه هم په نن يوه شپه كښې د يوې مياشتې برابر د فاصلې مقام ته تلې اوواپس راغلې دې. صديق اكبر ؓ جواب وركړو كه په حقيقت كښې دا هغوى فرمائيلې وى نوهغوى رښتونى دى مونږ خود دې نه هم په لويه خبره كښې هغوى رښتونې ګڼړو مونږ دا منو چه هغوى له د آسمان نه په يوساعت كښې خبرې رارسى. مشركانو حضورﷺ ته اووئيل چه ته د خپل صداقت څه ښنه هم پيش كولې شې؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه او ما په فلانكى فلانكى ځائ كښې د قريشو قافله ليدلې ده په هغې يو اوښ چه په هغې باندې په سپين او تور رنګك كښې دوه بورۍ دى هغه مونږ ته اوكتل وران شو چكر ئې اوخوړلو او راپريوتلو اوپښه ئې ماته شوه. كله چه هغه قافله راغله نو دې خلقو ترې تپوس اوكړو چه په لاركښې خو څه نوې واقعه نه ده پيښه شوې؟ هغوى وئيل چه او پيښه شوې ده فلانكې اوښ په فلانكى ځائ كښې داسې راپريوتلې وو وغيره. وئيلې شى چه د حضرت ابوبكرؓ په دې تصديق باندې هغوى ته صديق وئيلې شى بيا د حضورﷺ نه خلقو سوالونه كول چه تاحضرت عيسى ﷺ او حضرت موسى ﷺ سره هم ملاقات اوكړو د هغوى شكلونه خو بيان كړه. حضورﷺاوفرمائيل چه او موسى ﷺ غنم رنګې دې لكه چه ازدعمان خلق دى اوحضرت عيسى ﷺ درميانه قد او سوربخن رنګې دې اوداسې معلوميدل چه د ويښتونه ئې اوبه څڅيدلې. په دې سياق كښې هم عجائب او غرائب دى.

د معراج متعلق بل روايت:-مسنداحمدكښې دى چه زه په حطيم كښې او بل روايت كښې دى په حجركښې اوده ووم چه يوراتلونكې راغلو. يو مينځ والا ته اووئيل نو هغه ماله راغلو اود دې ځائ نه ئې د دې ځائ پورې اوڅيرلم يعنى د مرئى نه د نوم پورې . بياد دې پورته بيان كړې شوو احاديثو په شان بيان دې. په دې كښې دى چه په شپږم آسمان باندې ما حضرت موسى ﷺ سره سلام اوكړې شو

هغه جواب اوكړو نيك رور او نيك نبي ته دې هركلې وي كله چه زه دهغه نه وړاندې شوم نو هغه په ژړا شو ما د هغه نه تپوس اوكړو څنګه دې اوژړل؟ جواب ملاو شو چه ماشوم زما نه پس نبي جوړ كړې شو اوليكلې شودهغه امت به زمادامت په نسبت جنت ته په ډير تعدادكښې ځي. په دې كښې دى چه سدرة المنتهى سره ئې څلور نهرونه اوليدل دوه ښكاره او دوه پټ. ما د جبرائيل ﷺ نه تپوس اوكړو نوهغوى اوفرمائيل چه دا دوه پټ دجنت نهرونه دى او ښكاره د نيل او فرات دى. بيا زما طرف ته بيت المعمور اوچت كړې شوبياماله دشرابوپيئيو اوشاتولوښې راوړلې شو.مادپئيولوښې واخستلو اوفرمائيلې شودافطرت دې په كوم باندې چه ته ئې اوستا امت دې. په دې كښې دى چه كله پنځه مونځونه پاتې شو او بيا هم كليم الله ﷺ د واپس كيدو مشوره وركړه نوحضورﷺ اوفرمائيل چه زه خو د خپل رب نه په سوال كولوكولو شرميږم اوس زه راضي يم او دا تسليم كوم. ([1])

د يوبل روايت ذكر:-بل روايت كښې دى چه زما د كورچت كولاوكړې شو زه هغه وخت په مكه كښې ووم الخ. په دې كښې دى چه زه كله جبرائيلﷺ سره د دنيا آسمان ته اوختلم نو مااوكتل چه يوصاحب ناست دې د چانه ښى طرف او ګس طرف ته چه ډيره ګنړه ده اوچه ښى طرف ته اوګورى نو مسكې شى اوخاندى اوچه كله ګس طرف ته سترګې اوچتې كړى نو ژاړى. ماد حضرت جبرائيل ﷺ نه تپوس اوكړوچه دا څوك دې؟ اود هغه ښى اوګس طرف ته څوك دى. وئى فرمائيل آدم ﷺ دې اودا د ده اولاد دې. د ښى طرف والا جنتيان اود ګس طرف والا دوزخيان دى هغوى چه اووينى نو خوشحاله شى اودوى چه اوګورى نو خفه شى. په دې روايت كښې دى چه په شپږم آسمان باندې حضرت ابراهيم ﷺ سره ملاقات اوشو. هم په دې كښې دى چه اووم آسمان نه نور اوچت اورسولې شوم. مستوى ته چه اورسيدم نو ما د قلمونو د ليكلوآواز واوريدو. په دې كښې دى چه زه كله موسى ﷺ سره د مشورې نه پس د كمې د پاره لاړم نو الله ﷻ نيم معاف كړل بيالاړم بيانيم معاف شو بيالاړم نو پنځه مقرر كړې شو. په دې كښې دى چه د سدرة المنتهى نه جنت ته اورسولې شوم چرته چه د رښتيانود مرغلرو خيمې وې د كوم ځائې خاوره چه خالص مشك وو. دا پوره حديث د صحيح بخارى كتاب الصلوة كښې دى او نور ذكر بنى اسرائيل كښې هم دې نوربيان حج كښې او نوراحاديث په سورت انبياء كښې هم دى. امام مسلم ﷫ په صحيح مسلم كتاب الايمان كښې هم وارد كړى دى([2])مسنداحمدكښې دى حضرت عبدالله بن شقيق﷫ حضرت ابوذر ﷺ ته اووئيل كه مارسول الله ﷺ ليدلې وې نوكم نه كم يوه خبره خو به مې ترې ضرورتپوس كوله.هغوى تپوس اوكړوچه كوم خبره؟وئيل چه هم دا چه تاسو الله ﷻ اوليدلو؟ نو حضرت ابوذر ﷺ اوفرمائيل چه داخوماتپوس كړې دې حضورﷺ جواب راكړو چه مادهغه نور اوليدلوزه هغه څنګه ليدلې شم؟([3]) يوبل روايت كښې دى چه هغه نور دې زه هغه دكوم ځائې نه ليدلې شم؟ په يوروايت كښې دى چه ما نور اوكتلو.([4])

مشركانود معراج د واقعه تصديق اونه كړو:-بخارى اومسلم شريف كښې دى چه رسول الله ﷺ فرمائى كله چه مادمعراج دواقعه خلقوته ذكراوكړو اوقريشو زما تكذيب اوكړو هغه وخت زه په حطيم كښې ولاړوم الله ﷻ بيت المقدس زما د سترګو په وړاندې راوستلو اوهغه ئې بالكل ښكاره كړو. اوس چه هغوى زما نه دكومو نښو تپوسونه كول ما به ورته كتل او خودل به مې.([5])بيهقى كښې دى چه په بيت

---

[1] صحيح بخارى كتاب بدء الخلق باب ذكر الملائكة صلوات الله عليهم:٣٢٠٧، صحيح مسلم:١٦٤،احمد:٢٠٨/٤، ابن حبان:٢٨.

[2] صحيح بخارى كتاب الصلاة باب كيف فرضت الصلاة فى الاسراء:٣٤٩- ٣٣٤٢، صحيح مسلم ١٦٣.

[3] احمد:١٤٧/٥، ابوعوانه:٣٨٤، ورواه مسلم:١٧٨ وهوصحيح.

[4] صحيح مسلم كتاب الايمان باب فى قوله ﷺ((نورانى أراه))، احمد:١٧١/٥.

[5] صحيح بخارى كتاب مناقب الانصار باب حديث الاسراء:٣٨٨٦، صحيح مسلم:١٧٠؟.

المقدس کښې حضورﷺ حضرت ابراهیم ؑ سره حضرت موسیٰ ؑ اوحضرت عیسیٰ ؑ سره ملاقات اوکړو.پدې کښې دی چه کله واپس شو او خلقو ته ئې دا قصه بیانوله نو ډیر خلق په فتنه کښې پریوتل چاچه هغوی سره مونځ کړې وو د کفارو او قریشوډلې خو هم هغه وخت منډې جورې کړې اوتختیدل اوحضرت ابوبکرصدیق ؓ له اورسیدل او وئې وئیل چه راشه کنه نن خو ستا ملګرې یو عجیبه خبر اوروی وائی چه هم په یوه شپه کښې هغه بیت المقدس ته رسیدلې اوراغلې هم دې هغوی اوفرمائیل چه داحضورﷺ فرمائی نو رښتیادی واقعی به داسې شوې وی. هغوی وئیل چه ښه ده ته دا هم منې چه دشپې لاړو اودسحر نه وړاندې دشام دملك نه واپس مکې ته راورسیدو.هغه اوفرمائیل چه د دې نه هم زیات لویه خبره زه د هغه د دې نه مخکې هم منونکې راروان یم یعنی زه دا منم چه هغه له دآسمان خبر راځی اوهغه په دې تولوکښې رښتونې دې.هم دهغه وخت نه دهغوی لقب حضرت ابوبکرصدیق ؓ شو.

د امام احمد ؒ یونقل کړې شوې بل روایت :-مسنداحمد کښې حضرت زر بن حبیش ؒ فرمائی چه زه حضرت حذیفه ؓ له راغلم هغه وخت هغوی د معراج واقعه بیانوله چه حضورﷺ فرمائیلی مونږ لاړو تر دې چه بیت المقدس ته اورسیدو. دواړه صاحبان دننه لاړنه شو. ما دې اوریدو سره اووئیل غلط دی رسول الله ﷺ دننه لاړو بلکه په هغه شپه هغوی هلته مونځ هم اوکړو. هغه وئیل ستا څه نوم دې تاخو زه پیژنم خو نوم دې راته یاد نه دې. ما وئیل زما نوم زربن حبیش دې وئی فرمائیل تا داخبره څنګه معلومه کړه؟ ماوئیل چه داخود قرآن پاك خبر دې وئی فرمائیل چه چاد قرآن نه خبره اوکړه هغه خلاصې بیاموندلواولوله کوم یوآیت دې ﴿سُبْحٰنَ الَّذِیْٓ﴾ دا آیت ئې اولوستلو. وئی فرمائیل چه په دې کښې د کوم یولفظ دامعنی ده چه حضورﷺ هلته مونځ اوکړو؟ ګنې حضورﷺ هلته په هغه شپه مونځ نه دې کړې او که کړې وی نو په تاپسې به د هغه ځائې مونځ لیکلې کیږی څنګه چه د بیت الله دې. والله هغوی دواړه هم په براق باندې وو تردې چه د آسمان دروازې د هغوی د پاره کولاوشوې نو جنت دوزخ ئې اولیدلو اود آخرت وعدې اوکړې او ټول ځیزونه بیا هم هغه شان واپس شو. بیا هغوی ښه اوخندل او وئی فرمائیل چه د مزې خبره خودا ده چه داخلق وائی هلته هغوی براق اوتړلو چه چرته اونه تختی سره د دې چه الله ﷻ عالم الغیب والشهادة هغه د دوی د پاره مسخرکړې وو. ما تپوس اوکړو چه جناب دا براق څه ځیزدې؟وئی فرمائیل یوځناوردې داوږدقد چه یویوقدم دومره لرې ایږدی څومره لرې چه نظرکار کوی.(١) خودایادساتئ چه صرف د حضرت حذیفه ؓ په انکارباندې هغه روایتونه کوم کښې چه د بیت المقدس د مونځ ثبوت دې هغه مقدم دی. والله اعلم.

د دلائل النبوت اوادږ روایت:-دحافظ ابوبکر بیهقی ؒ کتاب دلائل النبوة کښې دی چه یوځل د رسول الله ﷺ صحابه کرامو دحضورﷺ نه دمعراج د واقعه ذکرکولودرخواست اوکړو نو حضورﷺ خواول دا آیت ﴿سُبْحٰنَ الَّذِیْٓ﴾ تلاوت کړو او وئی فرمائیل چه زه د ماسخوتن نه پس په جمات کښې اوده ووم چه یوراتلونکې راغلو زه ئې راپاسولم زه کیناستم خو څه مې اونه لیدل هلته څه ځناور شان په نظر راغلو ما په غورسره هغې ته کتل او برابر کتلوسره د جمات نه بهر لاړم. مایو عجیبه ځناور اولیدلوزمونږ په ځناوروکښې خود هغې په شان قچر دې خوزیدونکې او پورته اوچتیدو سره د غوږونو والا وو د هغې نوم براق دې مانه وړاندې انبیاء کرام هم په دې سواره شوی دی. زه په دې باندې سوریدو سره تلم چه زما ښی طرف ته چا آواز اوکړو چه محمدﷺ زما طرف ته اوګوره زه تانه څه تپوس کوم. خو مانه جواب ورکړاونه زه حصارشوم. بیا چه لږ شان نوروړاندې شوم نودګس طرفنه آواز راغلو هلته هم نه اودریدم

---

(١) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة بنی اسرائیل:٣١٤٧، وسنده صحیح، احمد:٣٨٧/٥، حاکم:٣٥٩/٢، ابن حبان:٤٥ ، دلائل النبوة: ٣٦٤/٣.

اونه مې اوکتل نه مې جواب ورکړو. بیا لږ نور وړاندې لاړم یوه ښځه چه د دنیا سنګارئی کړې زلفې کولاوکړې ولاړه ده هغې ماته هم داسې آواز راکړو چه زه څه معلومات کول غواړم. خو ما نه د هغې طرف ته توجه ورکړه او نه اودریدم.بیادحضورﷺ بیت المقدسته رسیدل دپښیولوښې اخستل او د حضرت جبرائیل ﷺ په فرمان کولوسره خوشحالیدل دوه ځل تکبیرونیل دی بیاحضرت جبرائیل ﷺ تپوس اوکړو چه ستاسو په مخ دا پریشانی د څه ده؟ ماد لارې هغه دواړه واقعات بیان کړل نو هغوی اوفرمائیل چه ړومبی سړې خو یهودی وو که تاسو هغه له جواب ورکړې وو یا حصارشوې وئی نو ستاسوامت به یهودیان شوی وو.بل دنصرانیانو دعوت ورکونکې وو که هلته تاسو ولاړونی اوهغه سره موخبرې کړې وې نوستاسو امت به نصرانی شوې وواوهغه ښځه چه وه نوهغه دنیا وه که تاسوهغې ته جواب ورکړې وو یا ولاړونی اوهغې سره مو خبرې کړې وې نو ستاسو امت به دنیاله په آخرت باندې ترجیح ورکوله اوګمراه کیدلو به. بیا زه اوحضرت جبرائیل ﷺ بیت المقدس ته لاړو مونږ دواړو دوه دوه رکعتونه اداکړل بیازمونږ مخې ته معراج راوړلې شو په کوم چه دبنیادمو روحونه خیژی. هم دې پاوړې ته په کتو باندې په حیرانتیاسره دواړه پورته اوختلو ماد اسماعیل نومې فرښتې سره ملاقات اوکړو چه ددنیاد آسمان سرداره ده. دکومې دلاس دتلې لاندې چه اویازره فرښتې دی هرې یوې فرښتې سره د هغې د لښکر فرښتو تعداد یولاکهه دې. د الله ﷻ فرمان دې چه ستا درب لښکرې صرف هم هغه پیژنی.([1])حضرت جبرائیل ﷺ د آسمان دروازه کولاوول غوښتل نوتپوس اوکړې شو څوك ئی؟ وئیل جبرائیل.تپوس اوکړې شو تاسره نور څوك دی؟ وئیل حضرت محمدﷺ دې. وئیل آیاد ده طرف ته لیګلې شوې وې؟ جواب ورکړې شو او. هلته ما حضرت آدم ﷺ په هغه شکل کښې اولیدو کوم کښې چه په هغه ورځ وو په کومه ورځ چه الله ﷻ هغه پیداکړې وودهغه په اصلی شکل باندې. د هغه په وړاندې د هغه د اولاد روحونه پیش کولې شی د نیکانو خلقوروحونوته په کتو سره فرمائی پاك روح دې او پاك بدن دې دا علیین ته یوسئی. اود بدکارو روحونوته چه اوګوری نو فرمائی دا خبیث روح دې بدن هم خبیث دې دا سجین ته یوسئی. لګ شان به تلې ووم چه ما اوکتل خوانچې لګیدلې وې په هغې باندې ډیره ښکلې اومزیداره غوښه سره کړې پرته وه او بل طرف ته نورې خوانچې لګیدلې وې په کوموکښې چه سخا مرداره بوئی والا غوښه پرته وه.څه خلق وو چه د هغه ښکلې غوښې خواته هم نه راتلل اوهغه مرداره سخا غوښه ئی خوړله. ماتپوس اوکړو جبرائیل ﷺ دا کوم خلق دی وئی فرمائیل چه ستاسودامت هغه خلق دی چه حلال پرېږدی او حراموته رغبت کوی. بیازه لږ شان نور لاړم نو څه نور خلق مې اولیدل د هغوی شونډې لکه د اوښ په شان دی اودهغوی خلې په شلولوشلولوسره فرښتې هغوی له د دغه غوښې نوړئی ورکوی اودهغوی په دویمه لار واپس راوځی. هغوی چغې صورې وهی الله ﷻ ته عاجزی کوی ماتپوس اوکړو جبرائیل ﷺ داکوم خلق دی؟ فرمائی چه داستاد امت هغه خلق دی چه دیتیمانو مالونه به ئی په ناحقه سره خوړل. کوم خلق چه د یتیمانو مالونه په ناحقه سره خوری هغوی په خپلو خیټو کښې اُور اچوی اوهغوی به خامخا په سور کړې شوی اُورکښې د دوزخ وراچولې شی.زه لږ شان نور لاړم اومې کتل چه څه ښځې دی چه دخپلو سینو ته زوړندې شوی دی او افسوس او ژړاګانې کوی. زما په تپوس کولوباندې جواب راکړې شو چه دا ستاد امت زناکارې ښځې دی.زه بیا نورلږ شان لرې لاړم اومې کتل چه دڅه خلقو خیټې دغټو غټو منګویه شان دی کله چه هغوی اوچتېدل غواړی نو راپریوځی او باربار وائی چه یاالله قیامت مه قایموې فرعونی څناورو باندې هغوی چقړې کولې شی د الله ﷻ په وړاندې فریاد او زاری کوی. ماتپوس اوکړو دا کوم خلق دی حضرت جبرائیل ﷺ اوفرمائیل دا ستاد امت هغه خلق دی چه سود به ئی خوړلو. سودخواره به د هغه خلقو په شان ولاړ

---

[1] ٧٤/المدثر:٣١.

وی کوم چه شیطان لیوني کړي دي.زه لړ شان نور لړې لاړم اومې کتل چه څه خلق دي دهغوی د اړخونو نه غوښې پريکولې شي او هم په هغوی خوړلې شي اوورته ونيلې شي چه څنګه دې په ژوندون د خپل رور غوښه خوړله اوس هم خوره. ماتپوس اوکړو جبرائيل ﷺ دا کوم خلق دي؟ وئې فرمائيل دا ستا د امت عيبونه لټونکي او فضول ګرځيدونکي خلق دي.بيامونې دويم آسمان ته اوختلونو ما هلته يو ښکلې اوښائسته سړې اوليدلوچه په نوروښکلوخلقوباندې هغه اهميت لرى کوم فضيلت چه سپوږمنۍ ته په ستورو باندې دې.ما تپوس اوکړو جبرائيل ﷺ دا کوم خلق دي وئې فرمائيل ستاسو رور حضرت يوسف ﷺ دې اوورسره دهغه د قوم څه خلق دي.ما هغوی ته سلام اوکړو هغوی جواب راکړو.بيا مونږ دريم آسمان ته اوختلوهغه موکولاوکړوحضرت يحيى ﷺ اوحضرت عيسى ﷺ مو اوليدلو هغوی سره د هغوی دقوم څه خلق ووما هغوی ته سلام اوکړو هغوی جواب راکړو.بيازه څلورم آسمان ته اوختلم هلته مې حضرت ادريس ﷺ اوليدلو څوك چه الله ﷻ اوچت مقام ته اوچت کړې دې. ما سلام اوکړو هغه جواب راکړو بيا پنځم آسمان ته اوختلم هلته هارون ﷺ وو دهغه نيمه ږيره سپينه وه او نيمه توره وه اوږيره اوږده ږيره ئې وه نيزدې نيزدې تر نامه پورې وه ما د حضرت جبرائيل ﷺ نه تپوس اوکړو هغوی وئيل دا د خپل قوم د هر زړه خوږ حضرت هارون بن عمران ﷺ دې. ده سره د ده د قوم ډله ده. هغوی هم زما د سلام جواب راکړو.بيا زه شپږم آسمان ته اوختلم هلته زما موسى ﷺ سره ملاقات اوشوهغه غنم رنګې غوندې وو ويښته ئې ډير زيات وو که چرې دوه قميصونه ئې هم اغوستې وې نو ويښته به ئې د هغه نه تيريدل. هغوی وئيل خلق خيال کوی چه زما د الله ﷻ سره ډيره لويه مرتبه ده حالانکه دې زما نه د لوئ مرتبې والادې. د جبرائيل ﷺ نه په معلومولو سره پته اولګيدله چه دا حضرت موسى بن عمران ﷺ دې. هغوی سره هم د خپل قوم خلق وو هغوی هم زما د سلام جواب راکړو. بيازه اووم آسمان ته اوختلم ما خپل پلارحضرت ابراهيم ﷺ خليل الله خپله شا بيت المعمور ته لګولې ناست اوليدلو.هغه ډيرښکلې سړې دې.په تپوس کولو باندې ماته دهغه نوم معلوم شو. ما سلام اوکړو هغه جواب اوکړو ما خپل نيم امت اوليدلو د نيم خو سپينې بطناکې کپړې وې اود نيم سختې تورې کپړې وې. زه بيت المعمور ته لاړم. ما سره ټول سپينو کپړو والا لاړل اونور د چا چه خړې کپړې وې هغه ټول رامنع کړې شو هغوی هم په خيردي. بيا ټول هلته مونځ اداکړو او بيا ټول بهر راغلل.دې بيت المعمورکښې هره ورځ اويازره فرښتې مونځ کوی خوچه چا يوه ورځ مونځ اداکړو د هغې د قيامت پورې نمبر نه راځي. بيا زه سدرة المنتهى ته اوچت کړې شوم د هغې هره يوه پاڼره دومره وه چه زما ټول امت پټولې شي. دې نه يو نهر روان وو د هغې نوم سلسبيل دې بيا د دې نه دوه چينې راوځي يونهر کوثر او بل نهر رحمت. ما په دې کښې غسل اوکړو زما ټول وړاندې روستوګناهونه معاف کړې شو.بيازه جنت طرفته اوخيژولې شوم هلته ما يوه حوره اوليدله د هغې نه مې تپوس اوکړو ته دچا ئې؟هغې وئيل زه دحضرت زيد بن حارثه ﷺ.ماهلته نه خرابيدونکې اوبو او خوند نه بدلونکې پئيو بې نشې خوندناك شراب اود صفاستراشاتو نهر اوليدلو.د هغې انار د لويو لويو ډولچو برابر وو.دهغې مرغئې ستاسود دې بختې اوښانو په شان وې. بې شکه الله ﷻ د خپل نيکانو بنديګانو د پاره هغه نعمتونه تيارکړي دی چه نه يوې سترګې ليدلې نه يوغوږ اوريدلي اونه د يو انسان په زړه کښې د هغې خيال پورې تيرشوې. بيا زما په وړاندې دوزخ پيش کړې شو چرته چه د الله ﷻ غضب اود الله ﷻ ناراضګى وه که په دې کښې کاڼرې او اوسپنه واچولې شي نو هغه به دا هم اوخوری. بيا زما د مخې نه هغه بندکړې شو. زه بيا سدرة المنتهى ته اورسولې شوم او زه ئې پټ کړم نو زما اود هغه په مينځ کښې صرف د دوو کمانونو په اندازه ياد دې نه هم کمه فاصله پاتې شوه. د سدرة المنتهى په هره يوه پاڼره باندې فرښته راغله اوپه ماباندې پنځوس مونځونه فرض کړې شو او اوفرمائيلې شوچه ستا دپاره دهرې نيکئې په عوض لس درجې ثواب دې. چه ته کله د يوې نيکئې اراده هم اوکړې او کړې دې

نه وی خو بیابه هم نیکی لیکلې شی. اوکه اودې کړه نو د یوې په کولو به لس نیکئی لیکلې کیږی. اود بدنی صرف په اراده کولو به بغیرد کولو هیڅ نه شی لیکلې اوکه اودې کړه نو صرف هم یوه بدی به شمیرلې کیږی. بیاحضرت موسی ؑ له راتلل هغه سره د مشورې کولواودکمې کیدلوذکر دې لکه څنګه چه بیان تیرشو. آخرچه کله پنځه پاتې شو نوفرښتې آواز اوکړو چه زمافریضه پوره شوه ما په خپلو بندیګانو باندې کمې اوکړو اوهغوی له په هره یوه نیکئی باندې داسې لس بدلې دی. حضرت موسی ؑ دې ځل هم ماته د بیا تلومشوره راکړه نو دې ځل ما اوونیل چه اوس خو ماته بیاورتلوکښې څه شرم غوندې ښکاری. بیاحضور ﷺ سحرددې عجائباتو په مکه کښې ذکر اوکړو چه زه په دې شپه کښې بیت المقدس ته لاړم اوآسمانونوته اوختم اودا مې اوکتل اودامې اوکتل. په دې باندې ابوجهل بن هشام اوونیل ګوره دتعجب خبرې ته چه مونږ خو اوښان په وهلو وهلو بیت المقدس ته پوره میاشت کښې رسو او پوره میاشت په واپس کیدو کښې لګی اودې وائی چه دپوره دوو میاشتو فاصله ئې په یوه شپه کښې طې کړې راغلې. حضور ﷺ اوفرمائیل چه واورئی دتلو په وخت کښې ماستاسو قافله فلانکی ځائ کښې لیدلې وه اودراتلوپه وخت کښې هغه ماته په عقبه کښې ملاوشوې وه. واورئ په دې کښې فلانکې فلانکې سړې دې اوفلانکې فلانکې رنګ کښې اوښان دی اوهغوی سره داسامان دې. ابو جهل ونیل چه خبرې خو کوې ګورو چه څنګه به راوخی؟ په دې کښې یوسړی اوونیل زه تاسوټولونه د بیت المقدس حال ښه پیژنم دهغې دعمارت حال دهغې شکل اوصورت اودهغې غرسره نیزدیوالې وغیره اوښایه. درسول الله ﷺ نه حجابونه اخواکړې شو اولکه مونږ چه په کورکښې ناست یو د کور څیزونو ته ګورو دغه شان د هغوی په وړاندې بیت المقدس مخامخ کړې شو. حضور ﷺ اوفرمائیل د دې جوړخ په دې ډول دې د دې شکل داسې دې هغه غر سره دومره نیزدې دې وغیره. هغه ونیل بې شکه ته رښتیاوائې. بیا هغه د کافرانو د ډلې طرف ته اوکتل او وئی ونیل محمد ﷺ په خپله خبره کښې رښتونې دې یاځه داسې الفاظ ئې اوونیل. (١)

دا روایت په نورو کتابونوکښې هم دې. مونږ سره د دې د غربت اونکارت او ضعف د دې د پاره بیان کړو چه په دې کښې د نورو احادیثو ډیر شواهد دی اود دې د پاره هم چه په بیهقی کښې دې چه جابر بن ابی حکیم وائی چه ما په خوب کښې رسول الله ﷺ اوکتلو تپوس مې اوکړو چه حضور ﷺ ستاسو په امت کښې یوسړې دې کوم ته چه سفیان ثوری وئیلې شی په هغه کښې څه حرج خو نشته؟ هغوی اوفرمائیل هیڅ حرج نشته مابیادنوروراویانو نومونه بیانولو سره عرض اوکړو چه هغوی ستاسو حدیث بیانوی چه تاسو فرمائیلی دی چه تاسو ته په یوه شپه کښې معراج شوې دې تاسو په آسمان کښې اوکتل الخ. هغوی اوفرمائیل او ټیك ده. ماوئیل حضور ﷺ استاسو دامت خلق ستاسود طرف نه د معراج واقعه کښې ډیرې عجیبه او حیرانونکې خبرې بیانوی. هغوی اوفرمائیل اوهغه خبرې د قصې بیانونکو خلقو دی. (٢)

د امام ترمذی رحمه الله روایت :-ترمذی شریف کښې دی چه حضرت شدادبن اوس ؓ فرمائی چه مونږ د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ! د خپل معراج حالت خو بیان کړئی. حضور ﷺ اوفرمائیل واورئی ما خپلو ملګروته د ماسخوتن مونځ ناوختِه اوکړو. بیاحضرت جبرائیل ؑ ماله یود سپین رنګ ځناور راوستلودخرنه اوچت او قچرنه ټیټ اوماته ئی اوونیل چه په دې سورشه. هغه سختی شان اوکړه نوهغه د ده غوږ تاوکړو او زه ئی په ده باندې سور کړم. په دې کښې په مدینه کښې د مونځ کولو اوپه مدین کښې هغه ونې سره د مونځ کولو ذکر دې کوم ځائ چه حضرت موسی ؑ حصارشوې ود.

(١) دلائل النبوة: ٢/ ٣٩٠، ٣٩٦.

(٢) بیهقی فی الدلائل: ٢/ ٤٠٥،.

بیا په بیت اللحم کښې د مونځ کولوذکر دې کوم ځائ چه حضرت عیسی ﷺ پیداشوې وو. بیابیت المقدس کښې د مونځ کولو ذکر دې هلته د سختې تندې لګیدو او دېنیو شاتو لوښې راتلل او په ډکه خیټه دېنیوڅکلو ذکر دې فرمائی چه هلته یوشیخ تکیه لګولې ناست وو هغه وئیل چه دې فطرت ته اورسیدو اولارموندونکې دې. بیا مونږ یو وادئی ته راغلو هلته ما دوزخ اولیدلو چه د سختې سرې کړې شوې سروتکې په شان وو بیا په واپس کیدوکښې مونږ دقریشو فلانکی ځائ کښې قافلې ملاو شوه چه د خپل ورك شوی اوښ په لټون کښې وو.ما هغوی ته سلام اوکړوبعضې خلقو زما آواز هم اوپیژندلواوخپل مینځ کښې اووئیل چه دا آواز خوبالکل دمحمد ﷺ په شان دې. بیا د سحر نه وړاندې زه د خپلو ملګروسره مکې مکرمې ته اورسیدم. ماله ابوبکر ﷺ راغلو وئې وئیل یارسول الله ﷺ تاسو د شپې چرته وئې؟ کوم کوم ځائ کښې چه مې خیال وو هغه ټول مې اولټول خوتاسو ملاونه شوئې. ماوئیل چه زه خودشپې د بیت المقدس نه راغلم وئیل هغه خود دې ځائ نه د یوې میاشت په فاصله دې. ښه ده د هغه ځائ څه نښې راته بیان کړه. هم هغه وخت هغه زما مخې ته کړې شو لکه چه هغه ما لیدلو اوس چه مانه کوم یوهم سوال کیدلو ما به کتلو او جواب به مې ورکولو. نو ابوبکرصدیق ﷺ اووئیل چه زما ګواهی ده ته د الله ﷺ رښتونې رسول ئې خودقریشو کافرانو خبرې جوړولې ابن ابی کبشه ته ګوره چه وائی اوګرځی چه په یوه شپه کښې دبیت المقدس نه راغلم.حضور ﷺ اوفرمائیل واورئی زه تاسوته یوه نښه ښایم. ستاسو قافله ما په فلانکی ځائ کښې اولیدله. د هغوی یواوښ ورك شوې وو کوم چه فلانکی سړی راوستلو. اوس هغوی په دومره فاصله باندې دی چه د هغوی یومنزل به په فلانکی ځائ کښې وی اوبل فلانکی ځائ کښې او هغوی به فلانکې ورځ باندې دلته راورسی. د هغوی په قافله کښې دټولونه وړاندې غنم رنګې اوښ دې په کوم چه تور ځل پروت دې او دوه تورې بورئی دواړو طرفوته بارشوی دی.کله چه هغوی راغله او کومه ورځ حضور ﷺ د هغوی د قافلې راتلو خودلې وه نوغرمه خلقو دښارنه بهر ته منډې وهلې راغله چه اوګوری دا ټولې خبرې رښتیادی؟ چه وئې کتل نو قافله راروانه ده اوهم هغه اوښ ترې وړاندې دې[1]هم دغه روایت په نوروکتابونوکښې ډیر اوږد هم نقل دې اوپدې کښې ډیرې خبرې منکر هم دی.مثلاً بیت اللحم کښې دحضور ﷺ مونځ اداکول دحضرت صدیق اکبر ﷺ د بیت المقدس د نښومعلومول وغیره. د ابن عباس ﷺ په روایت کښې دی چه کله حضور ﷺ د معراج په شپه جنت ته تشریف یوړلو نود یوطرف نه د پښو د کشاری آواز راغلو. حضور ﷺ تپوس اوکړو جبرائیل ﷺ دا څوك دی؟ جواب ملاؤ شو بلال ﷺ مؤذن دې. حضور ﷺ چه واپس راغلو نووئی فرمائیل بلال ﷺ تاخلاصې بیاموندو ما داسې داسې لیدلې ئې. په دې کښې دی چه حضرت موسی ﷺ دملاقات په وخت کښې اوفرمائیل نبی امی ته هرکلې. حضرت موسی ﷺ غنم رنګې اوږدقددغوړونو پورې یادغوړونونه لړشان اوچت ویښته ئې وو.پدې کښې دی چه هریونبی هغوی ته ږومبې سلام کړې. د دوزخ د کتلوپه وخت کښې حضور ﷺ اوکتل چه څه خلق د مرداري غوښه خوری. تپوس ئې اوکړو دا کوم خلق دی؟ جواب ملاوشو چه کومو خلقو به د خلقو غوښې خوړلې(یعنی غیبت کونکی وو) هم هلته حضور ﷺ یوسړې اولیدو چه پخپله د اور په شان تك سور شوې وو سترګې ئې کړې شوې وې تپوس ئې اوکړو داڅوك دې؟جبرائیل ﷺ جواب ورکړو چه هم دا هغه کس دې چه د صالح ﷺ اوښه ئې وژلې وه[2]مسنداحمدکښې دی چه کله حضور ﷺ بیت المقدس ته اورسولې شو د هغه ځائ نه هم په یوه شپه کښې واپس مکې مکرمې ته راورسولو اوهغوی ﷺ داخبر خلقو ته واورولو د بیت المقدس نښې اوخودلې د هغوی د قافلې خبرئې ورکړونو بعضې خلقودې وینا کولوسره چه مونږپه

---

[1]) دلائل النبوة:٣٥٥/٢، ٣٥٧ وقال البیهقی هذااسنادصحیح، وسندحسن، المعجم الکبیر:٧١٤٢، مجمع الزوائد:٧٣/١
[2]) احمد:٢٥٧/١،

داسې خبروکښې هغه ربښتوني نه شومنلې نود اسلام نه واوختل. بيادا ټول ابوجهل سره قتل کړې شو. ابوجهل وئيل چه دې مونږ د زقوم د ونې نه ويروی راځئې کهجورې اوکوچ راوړئی او يوځائ کړئی وئی خورئی. حضورﷺ په هغه شپه دجال د هغه په اصلی شکل کښې اوليدلو او په سترګوسره ليدل نه چه په خوب کښې ليدل.حضرت عيسیؑ حضرت موسیؑ او حضرت ابراهيمؑ ئی هم اوليدلو. د د جال شکل حضورﷺ بيانولوسره اوفرمائيل خراب مردار کاڼږې يو سترګې دې اودهغه يوه سترګه داسې ده لکه ستورې اووينبته ئی داسې دی کله ديوې ونې ګنړښاخونه.دحضرت عيسیؑ صفت حضورﷺ داسې بيان کړو چه هغه سپين رنګ ګورګوچې وينبته درميانه قد دې.اوحضرت موسیؑ غنم رنګې اومضبوط طاقتورسړې دې اوحضرت ابراهيمؑ خو بالکل هوبهوهم زما په شان وو.الخ. ([1])

د يوبل روايت ذکر:-يوبل روايت کښې دی چه حضورﷺ مالك هم چه د د دوزخ داروغه دې اوليدلو په هغه نښوکښې کومې چه الله ﷻ هغوی ته خودلې وې. بياحضرت ابن عباس ﷺ د حضورﷺ د تره ځوئ د قرآن دا آيت ﴿فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِّن لِّقَآئِهِ﴾ ([2])اولوستلودکوم تفسيرچه حضرت قتاده داسې کوی چه دموسیؑ په ملاقات کيدلوکښې خو شك مه کوه مونږ هغه يعنی موسیؑ د بنی اسرائيلو د هدايت د پاره لرلې وو([3])دا روايت صحيح مسلم کښې هم دې. بل سندسره روايت دې چه حضورﷺ فرمائی د معراج په شپه د يومقام نه ماته ډيره ښکلې او مسته خوشبو راغله. ماتپوس اوکړو دا خوشبوڅنګه ده. جواب ملاوشو چه د فرعون د جينئی مشاطه اود هغې د بچی د محل ده. د فرعون د لور شهزادګئی وينبته ئی ګمنزولوکښې د لاس نه ګمنزه پريوتله نود هغې د خُلې نه ناڅاپی بسم الله اووتله. په دې باندې شهزادګئی اووئيل چه الله خوزما پلار دې هغې جواب ورکړو چه نه الله ﷻ خوهغه دې چه ماته تاته او پخپله فرعون ته روزی ورکوی نو هغې وئيل چه ښه ده ته زما د پلارنه بغيربل څوك خپل رب ګنړې؟ هغې جواب ورکړو چه او زما ستا اوستاد پلار اوټولورب هم الله ﷻ دې. هغې خپل پلار ته اووئيل نو هغه ډير غصه شو او هم هغه وخت کښې ئی هغه په ډك درباركښې راوغوښتله ورته ئی اووئيل چه ته زما نه بغيربل څوك رب منې؟ هغې وئيل چه او زما اوستا رب هم الله ﷻ دې چه اوچت ذات دې اود بزرګئی والا دې. فرعون هم هغه وخت حکم اوکړو چه د تانبې کوم کړې جوړ شوې دې چه کله بالکل د اُور په شان سور شی او ښه ګرم شی نود دې بچی يويو په دې کښې ورواچوئی. په آخره کښې داپخپله هم دغه شان وراوغورزوئی. هغه ګرم کړې شو اوچه کله د اُور په شان شونو حکم اوشوچه د دې بچی په کښې يو يواچول شروع کړه. هغې وئيل بادشاه زما يودرخواست منظورکړه زما اوزما د بچوهډوکی په يوځائ باندې واچوه. هغه وئيل چه ښه ده ستا حقونه په مابانديې شته نو دا منظور شو. کله چه ټول بچی په دې کښې واچولې شو اوټول هيره کړې شو نود ټولونه د وړوکې نمبرراغلو کوم چه دمورسينې پورې وو او پئی ئی څکل. د فرعون سړو چه کله هغه رانښکلونود دې نيکې بی بی د سترګولاندې تياره خوره شوه. الله ﷻ هغه ماشوم ته هم هغه وخت ژبه ورکړه اوهغه په اوچت آوازسره اووئيل مورې افسوس مه کوه مورې هيڅ ډيل ډال مه کوه په حق باندې خپل ځان قربانی کول د ټولونه لويه نيکی ده. هغې له صبرراغلو هغه ئی هم دې کړی کښې واچولو اوپه آخره کښې د دې بچومور هم داد خوشبونې بويونه هم د هغې د جنتی محل نه راځی. حضورﷺ د دې واقعه سره دا بيان اوفرمائيلو چه څلورو وړوماشومانو په زانګوکښې خبرې کړی يوخو دې ماشوم يوهغه ماشوم کوم چه د حضرت

---

[1]) احمد:١/٣٧٤، وسنده حسن السنن الكبرى للنسائى:١١٢٨٣، مسندابى يعلى: ٢٧٢٠.

[2]) ٣٢/السجده:٢٣.

[3]) صحيح مسلم كتاب الايمان باب الاسراء برسول الله ﷺ الى السموات وفرض الصلوات :١٦٥، دلائل النبوة:٢/٣٨٦، صحيح بخارى :٣٢٣٩ مختصراً.

یوسف ﷺ د بې ګناهئ ګواهي ورکړې وه اویوه هغه ماشوم کوم چه د حضرت جریج ولی الله د پاکې لمن ګواهي ورکړې وه او حضرت عیسی ﷺ بن مریم.[1] د دې روایت سندبې عیبه دې.

یوبل روایت:-یوبل روایت کښې دی چه د معراج والا د شپې په سحریاندې ماته دا یقین وو چه کله زه دا ذکر خلقو ته کوم نوهغوی به ما دروغ ګڼړی نو حضورﷺ یوطرف ته غمژن کیناستو. هم هغه وخت د الله ﷻ دښمن ابوجهل حضورﷺ سره تیرشو او ورسره کیناستو او د ټوقومسخرو په توګه ئې اوونیل چه وایه کنه څه نوې خبره ده؟ حضورﷺ اوفرمائیل او شته. هغه ونیل څه خبره ده؟ حضورﷺ ونیل د شپې په ماسیل اوکړې شو هغه تپوس اوکړوترکوم ځائ؟وئې فرمائیل تربیت المقدس پورې. هغه ونیل چه اوس سحرته دلته بیاهم موجود ئې؟ حضورﷺ اوفرمائیل او.نو د دې موذی په زړه کښې دا خیال راغلوچه دې وخت کښې دې دروغ ګڼړل ښه نه دی هسې نه چه د خلقو په ګڼړه کښې دې بیا دا خبره اونه کړی. هغه اوونیل وایه کنه صیب که زه دا ټول خلق راجمع کړم نودهغوی په وړاندې به هم ته داخبره اوکړې؟حضورﷺ اوفرمائیل چه ولې نه رښتیاخبرې د پټولود پاره نه وی. هم هغه وخت هغه چغې جورې کړې چه اې دبنی کعب اوبن لوی اولاده راشئی. ټول خلق راپاسیده اوهغوی سره راجمع شو دې ملعون ونیل چه اوس د خپل قوم په وړاندې هغه خبره اوکړه کومه چه دې ماته کوله. حضورﷺ اوفرمائیل چه واورئی نن شپه په ماسیل اوکړې شو ټولوتپوس اوکړو ترکوم ځائ پورې. حضورﷺ اوفرمائیل تربیت المقدس پورې خلقوونیل ښه اوبیا هم مونږ سره سحر موجودئی؟ حضورﷺ اوفرمائیل او.اوس څه خلقولاسونه پړقول شروع کړه چاخپل لاس په حیرانتیاسره په تندی باندې کیخودو کیناستو او په ډیره سخته حیرانتیاسره ئې په اتفاق حضورﷺ دروغ اوګڼړلو بیائې لږ ساعت پس اوونیل چه ښه ده ته د هغه ځائ څه نښې چه مونږ وایو خودلې شې؟په دې کښې هغه خلق هم وو چه د بیت المقدس نه راغلې وواودهغه ځائ یو یوځیز نه واقف وو.حضورﷺ اوفرمائیل وایه څه تپوس کوئی؟ هغوی تپوسونه کول اوحضورﷺ ورته خودل. فرمائی چه بعضو په کښې داسې باریك سوالونه اوکړل چه زه هم لږ شان اوویریدلم هم هغه وخت جمات زما په وړاندې کړې شو اوس ما کتل او خودل مې بس داسې اوګڼړئی چه د عقیل د کورسره جمات وو یا د عقال د کورسره. دا د دې د پاره چه د جمات بعضې صفتونه ماته یادنه وو.دحضورﷺ د دې نښوخودلونه پس ټولواوونیل چه حضورﷺ خو اوصفا ټیك ټیك اوصفاصفا اوخودل په الله ﷻ باندې قسم چه یوخبره کښې هم غلطی نشته[2]دا حدیث په نسائی وغیره کښې هم موجود دې. په بیهقی کښې د حضرت عبدالله بن مسعودؓ په روایت سره دې کله چه حضورﷺ باندې معراج اوکړې شو نو هغوی سدرة المنتهی ته اورسیدل چه په اووم آسمان باندې دې کوم ځیز چه خیژی نو هم د دې ځائ پورې رسی بیا د دې ځائ نه اوچتولې شی او کوم چه نازل شی نو هم دې ځائ ته نازلیږی بیا ددې ځائ نه اخستې شی. په دې ونه باندې د سرو زرو ملخان خواره وو. حضورﷺ ته پنځه وخته مونځ او دسورت بقره آخری آیاتونه ورکړې شواودا چه د حضورﷺ په امت کښې چه څوك شرك نه کوی د هغه به لوئ ګناهونه هم ښنلې کیږی. په مسلم وغیره کښې هم دا روایت شته. [3]

د جزء حسن بن عرفه رحمه الله روایت:-دحضرت ابن مسعودؓ نه د معراج اوږد حدیث هم روایت دې په کوم کښې چه غرابت دې حسن بن عرفه رحمه الله دا په خپل مشهور جزء کښې واردکړې دې. حضرت ابوظبیان رحمه الله وائی چه مونږ دحضرت عبدالله بن مسعودؓ دخوئ ابوعبیده رحمه الله سره ناست وو هغوی سره محمد بن سعد بن ابی وقاص رحمه الله هم وو نو حضرت محمدبن سعد رحمه الله ابوعبیده رحمه الله ته اوونیل

---

[1]) احمد:١/٣٠٩-٣١٠ وسنده حسن، الطبرانی:١٢٢٨٠.

[2]) احمد: ١/٣٠٩ وسنده صحیح السنن الکبری للنسائی:١١٢٨٥، المعجم الاوسط: ٢٤٦٨، بیهقی:٢/٣٦٣ معجم الزوائد: ١/٦٤.

[3]) صحیح مسلم کتاب الایمان باب فی ذکر سدرة المنتهی:١٧٣، ودلائل النبوة:٢/٣٧٢-٣٧٢.

تاچه د معراج باره کښې د خپل پلار نه څه اوریدلي وي هغه واوره وه. نو هغوی روایت بیانول شروع کړه. په دې کښې دا هم دی چه کله به براق په اوچت ځائ باندې ختلو د هغې پښې لاسونه به برابر شو دغه شان چه کله به لاندې راکوزیدلو نو بیا به هم برابر شو داځکه چه سور ته تکلیف نه وی. مونږ یو صاحب سره تیرشو چه اوږد قد نیغ ویښته غنم رنګې وو داسې لکه چه د ازدشنوء قبیلې خلق وی. هغه په اوچت آوازسره اووئیل چه تاد ده اکرام اوکړو او دې ته دې فضیلت ورکړو مونږ هغه ته سلام اوکړو هغه جواب راکړو تپوس نې اوکړو چه حضرت جبرائیل ﷺ دا تاسره څوک دې؟ جبرائیل ﷺ وئیل دا احمد دې. هغه اوفرمائیل نبی امی عربی ته دې مرحباوی چا چه د خپل رب رسالت اورسولو اود خپل امت خیرخواهی اوکړه. بیامونږ واپس شو نو ما تپوس اوکړو جبرائیل ﷺ دا څوک وو؟ هغه اوونیل داموسی ﷺ بن عمران دې. ما وئیل دا په داسې الفاظو کښې خبرې چاسره کولې؟ وئې فرمائیل الله ﷻ سره ستاسو باره کښې.ما وئیل الله ﷻ سره او په داسې آواز کښې؟ وئې فرمائیل او الله ﷻ ته د ده تیزی معلومه ده.بیا مونږ د یوې ونې سره تیرشو چه د هغې میوې د چراغونو په شان وې. د هغې لاندې یوبزرګ سړې ناست وو کوم سره چه ډیر واړه ماشومان وو. حضرت جبرائیل ﷺ ماته اووئیل چه ورشه خپل پلار ابراهیم ﷺ سره علیك سلیك اوکړه. مونږ هلته لاړو سلام مو اوکړو جواب ملاوشو. د جبرائیل ﷺ نه هغه زماباره کښې تپوس اوکړو هغه جواب ورکړو دا ستا ځوئ احمد ﷺ دې نوهغوی اوفرمائیل مرحبا دې وی نبی امی ته چاچه د خپل رب پیغمبری پوره کړه اود خپل امت خیرخواهی اوکړه. زما خوش نصیب ځویه نن شپه ستا ملاقات د خپل پروردګارسره کیدونکې دې. ستا امت د ټولونه آخری امت دې اود ټولو نه کمزورې هم خیال کوه چه داسې کارونه وی چه په هغوی باندې آسان وی. بیامونږ مسجد اقصی ته اورسیدو. زه راکوز شوم او براق مې هم په هغه حلقه کښې اوتړلو کوم کښې چه به انبیاء کرامو تړل بیا جمات ته لاړم هلته ما انبیاءکرام اوپیژندل څوك په مانځه ولاړ دی څوك په رکوع کښې او څوك په سجده کښې. بیا ماله د شاتو او پئیو پیاله راوړلې شوه. ما د پئیو پیاله اوځکله جبرائیل ﷺ زما په اوږه لاس کیخودلو وئې فرمائیل محمد ﷺ د رب قسم چه فطرت ته خواورسیدلې. بیا د مونځ تکبیراوشو او ما هغه ټولوته مونځ اوکړوبیا مونږ واپس شو. د دې اسناد غریب دی او په متن کښې هم غرابت دې مثلاً دانبیاءکرامو دحضور ﷺ دپیژندګلو سوال بیا دهغوی د خوانه دحضور ﷺ د تلونه پس د هغوی د پیژندګلو سوال وغیره. په صحیح حدیثونوکښې دی حضرت جبرائیل ﷺ به اول حضور ﷺ ته خودل چه دا فلانکې نبی دی چه سلام د پیژندګلونه پس وی. بیا په دې کښې د انبیاءکرامو سره ملاقات دبیت المقدس په جمات کښې د داخلیدو نه روستوشو حالانکه په صحیح روایتونو کښې دی چه هغوی سره ملاقات په آسمانونوکښې اوشو.بیا هغه دوباره راکوزیدو کښې واپس بیت المقدس جمات ته راغلو اوهغه ټول هم حضور ﷺ سره وو اودلته ئې هغوی ته مونځ اوکړو بیا په براق باندې سور شو مکه مکرمه ته لاړل. والله اعلم.

د امام احمد یوبل روایت :- مسنداحمد کښې د ابن مسعود ﷺ یوروایت دې چه د معراج په شپه حضرت ابراهیم ﷺ حضرت موسی ﷺ او حضرت عیسی ﷺ سره ملاوشو هلته د قیامت د قایم کیدو د خاص وخت باره کښې مذاکره اوشوه. حضرت ابراهیم ﷺ لاعلمی ښکاره کړه چه د موسی ﷺ نه تپوس اوکړه هغه هم بې خبری ښکاره کړه بیادامقرر شو چه د حضرت عیسی ﷺ نه تپوس اوکړې هغوی اوفرمائیل چه د دې د صحیح وخت علم بغیرد الله ﷻ نه بل چاته نشته. اودا ماته فرمائیلې شوی دی چه دجال راوتونکې دې دغه وخت به ماسره دوه لختې وی هغه به زما کتلو سره لکه د سیسې ویلې کیږی. آخر زما په وجه به الله ﷻ هغه هلاك کړی. بیا خو به ونې اوکانړی وائی چه اې مسلمانه راشه زما لاندې کافر پټ شوې دې دې قتل کړه نوالله ﷻ به هغه ټول هلاك کړی. خلق به په یخو زړونوسره خپلو ښارونو

او وطنونوته لاړشي. هم په دغه زمانه کښې به ياجوج ماجوج راوځي چه د هريو اوچت ځائ نه به راټوپ وهي. کوم ځيز چه مومي هغه به غرق کوي. کومې اوبه چه ويني هغه به اوڅکي آخر به خلق تنګ شي ماته به شکايت اوکړي. زه به د الله ﷻ نه دعا اوکړم الله ﷻ به دا ټول په يوځل هلاك کړي. خو په زمکه به د دې مړو د بوئي د وجه نه تنګ راتګ ګران شي. هغه وخت به الله ﷻ باران اوکړي چه دا مړي به ټول اوبهيوي او سمندرکښې به اوغورزوي. ماته دا ښه معلومه ده چه د دې نه پس به قيامت راځي لکه چه د پوره ورځې د حمل والا ښځه وي چه معلومه نه وي چه سحر اوزګاريږي که مابنام. (1)

د يواوږد روايت ذکر:- په يوبل حديث کښې دي رسول الله ﷺ چه په کومه شپه د مسجدحرام نه د بيت المقدس جمات ته اورسولې شو په هغه شپه حضورﷺ دزمزم اومقام ابراهيم ﷺ په مينځ کښې وو. چه حضرت جبرائيل ﷺ د ښي طرف نه او ميکائيل ﷺ دګس طرف نه والوزولو. تردې چه حضورﷺ د آسمان اوچتوالې ته اورسيدلو. واپس کيدلو سره هغوی دا تسبيحات سره د نورو تسبيحاتو واوريدل. دا روايت هم ددې سورت دآيت ﴿تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ﴾(2) په تفسيرکښې به راځي. مسندکښې دي چه امير المؤمنين حضرت عمر بن خطابؓ په جابيه کښې وو د بيت المقدس د فتح ذکر اوشو. هغوی د حضرت کعب رحمه الله نه پټوس اوکړو ستا په خيال کښې ماله هلته په کوم ځائ مونځ کول پکاردی. هغه اووئيل چه که مانه تپوس کوې نو زه خو وايم چه تاسو د صخره نه شاته مونځ اوکړئ دې د پاره چه ټول بيت المقدس ستاسو په وړاندې راشي. هغه اوفرمائيل چه تا هم هغه د يهوديت مشابهت اوکړو زه به هغه ځائ مونځ کوم چرته چه رسول الله ﷺ کړې دې. نو هغه وړاندې شو او د قبله طرف ته ئې مونځ اوکړو پس دمونځ اداکولونه هغوی د صخره سره خواوشانه ئې ټول خس اوخشاك وغيره راغونډکړل خپل ځادرکښې واچول او بهر ئې غورزول شروع کړه او نورو خلقو هم هغوی سره امداد اوکړو. (3)نو هغوی خونه د صخره داسې تعظيم اوکړو لکه چه يهوديانوبه کولو چه مونځ به ئې هم د هغې نه شاته کولو اودا به ئې قبله هم ګڼړله. حضرت کعب رحمه الله هم د اسلام نه وړاندې يهودی وو په دې وجه هغوی دا رائې پيش کړې وه کومه چه د مسلمانانو خليفه ردکړې وه اونه هغوی د نصرانيانو په شان د صخره بې عزتي اوکړه چه هغوی صخره بالکل د ګندګيل غورزولو ځائ جوړکړې وو. بلکه هغوی پخپله د دې ځائ نه ډکې وغيره اوچت کړل وئې غورزول. دا بالکل د هغه حديث په شان دې چه مه په قبرونو باندې کيننئ اومه د دې طرف ته مونځ کوئ. (4)د ابوهريره ﷺ نه د معراج متعلق يو اوږد مګر غريب روايت هم نقل دې. په هغې کښې دی چه حضرت جبرائيل ﷺ او حضرت ميکائيل ﷺ حضورﷺ له راغلل. جبرائيل ﷺ ميکائيل ﷺ ته اووئيل چه ماله د زمزم د اوبويوپيليټ ډك راوړه چه زه د ده زړه پاك کړم اود ده سينه صفاکولاوکړم. بيائې د حضورﷺ خيټه اوشلوله او هغه ئې درې ځل اووينځلو دريواړه ځل ئې دميکائيل ﷺ دراوړلې شوو اوبوسره اووينځلو اود حضورﷺ سينه ئې کولاوکړه. ټول فضوليات ئې ترې لرې کړل د علم حلم ايمان او يقين نه ئې ډکه کړه. اسلام نه ډکه کړه او د حضورﷺ د دواړو اوږو په مينځ کښې د نبوت مهر اولګولو او په يو اس باندې کينولو حضرت جبرائيل ﷺ هغه بوتلو. وئې کتل چه يوقوم دې هغوی فصل ريبی اوديخوا لوئيږي. د حضرت جبرائيل ﷺ نه حضورﷺ تپوس اوکړو دا څوك خلق دی؟ وئې فرمائيل چه دا د الله ﷻ د لارې مجاهدين دی د چا نيکئی چه د اووه اووه

---

(1) ابن ماجه كتاب الفتن باب فتنة الدجال وخروج عيسى بن مريم ﷺ:٤٠٨١، وسنده صحيح، احمد:٣٧٥/١، حاكم: ٤٨٨/٤.

(2) ١٧/بنی اسرائيل:٤٤.

(3) احمد: ٣٨/١.

(4) صحيح مسلم كتاب الجنائز باب النهى عن الجلوس على القبر والصلاة اليه:٩٧٢، ترمذى:١٠٥١، ابوداؤد: ٣٢٢٩، احمد:١٣٥/٤، ابن حبان:٢٣٢.

سوو پورې زیاتیږي اوچه څه خرچ کړي د هغې بدله ورته ملاوېږي. الله ﷻ بهترین رزق ورکونکي دی. بیاد حضورﷺ تیریدل په یوداسې قوم باندې اوشوچه د هغوی سرونه په کانړو چقنړی کیدل اوهرځل به بیاجوړیدل او بیابه چقنړی کیدل. د یوساعت به هغوی ته مهلت نه شو ورکولې. ماتپوس اوکړو دا کوم خلق دی نو جبرائیلؑ اووئیل دا هغه خلق دی چه په فرض مونځونوکښې به ئې سرونه درانه کیدل. بیاما څه خلق اولیدل چه د هغوی وړاندې روستوټکړې زوړندوې او د اوښانو او څناورو غوندې ازغنې دوزخي ونو کښې څرن کولواود دوزخ کانړې او سروټکې خوړلې. ماوئیل داڅنګه خلق دی؟وئی فرمائیل چه د خپل مال نه زکوة نه ورکونکی دی. الله ﷻ په دوی باندې هیڅ ظلم نه وو کړې بلکه دوی په خپلو ځانونوباندې پخپله ظلم کړې وو. بیاما څه داسې خلق اولیدل چه د هغوی مخې ته په کټونی کښې ښه صفا اوتازه غوښه پرته ده او بل طرف ته سخا مرداره غوښه پرته ده خودوی د دې ښې غوښې نه رامنع کړې شوی دی اوهغه بدبوداره سخا اوبې مزې غوښه خوری. ماتپوس اوکړو دا د کومې ګناه کونکی دی؟ اوفرمائیلې شو چه دا هغه سړی دی چه خپلې حلالې بیبیانې ئې پریخې وې او د حرامو ښځو سره به ئې شپه تیروله. او هغه ښځې دی چه خپل حلال خاوندان به ئې پریخودل او نورو سره به ئې شپې تیرولې. بیا حضورﷺ اولیدل چه په لارکښې یولرګې دې چه هره یوه کپړا شلوی او هریوڅیز زخمي کوی. تپوس مې اوکړوداڅه دی؟ وئې فرمائیل دا ستاسو د امت د هغه خلقو مثال دې چه لارې رابندې کړې وی ناست وی.

بیائې دا آیت اولوستلو﴿وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ﴾ (١)یعنی په هره یوه لار باندې خلق ویروی اود الله ﷻ د لارې نه بندیدلو د پاره مه کینئی. بیامې اوکتل چه یوسړې ډیر لوئ ډیرې جمع کړې دې او اوچتولې نه شي خو بیا هم داډیرې نور هم زیاتوی. تپوس مې اوکړوجبرائیلؑ دا څه دی؟ وئی فرمائیل دا ستا د امت هغه سړې دې چه په هغه باندې د خلقو حقونه وی او هغه اداکولې نه شی او نور هم په ځان بار کوی او امانتونه اخلی.بیا حضورﷺ یوه ډله اولیدله چه د هغوی ژبې د اوسپنې په قینچو باندې پریکولې شی یوخوا کټ کیږی بل خوا جوړیږی او هم په دې حال کښې برابر اخته دی. تپوس مې اوکړودا څوك دی؟ وئیل دا د فتنې وعظ کونکی او خطیبان دی. بیا مې اوکتل یووړوکی سوری نه یو لوئ دروند غوایه راوخی بیا هغه واپس کیدل غواړی خو نه شي تلې تپوس مې اوکړو جبرائیلؑ دا څوك دې؟ وئی فرمائیل دا هغه سړې دې چه څه ډیره لویه خبره به ئی اوکړه نو پښیمانه خو به وو ولې واپس کیدې به نه شو. بیا هغوی یوې وادئی ته لاړل هلته ډیره مزیداره ښکلې یخه هوا زړه خوشحالونکي معطره خوشبوداره د راحت او سکون مبارك آوازونه مونړ واوریدل تپوس مې اوکړو دا څه دی؟ جبرائیلؑ وئیل دا جنت دې دا وائی یارب ما سره خپله وعده پوره کړه زما بالاخانې به ریښمنې او مرغلرې وی سره زر سپین زرجامونه کټوری شات اوبه پئیی شراب وغیره وغیره نعمتونه به ډیر زیات وی. ده ته جواب ورکولې شی چه هریومسلمان ښځې اوسړې چه په ما ایمان لری اوزما رسولان منی نیك عمل کوی نه ماسره څوك شریك ګڼړی اونه زما برابر څوك ګڼړی هغه ټول به تاکښې داخلیږی. واوره د چا په زړه کښې چه زماویره ده هغه د هرې یوې ویرې نه محفوظ دې څوك چه ما نه سوال کوی هغه محروم کیږی نه څوك چه ماته قرض راکوی زه هغه ته بدله ورکوم څوك چه په ماتوکل کوی زه د هغه کفایت کوم. زه ریښتونې معبودیم زما نه بغیربل معبود نشته. زما وعدې خلاف نه وی. مؤمنان خلاصې بیاموندونکی دی الله د برکت خاونددې چه د ټولونه بهترخالق دی دې اوریدو سره جنت اووئیل بس زه خوشحاله شوم. بیا هغوی بلې وادئی ته اورسیدل چرته چه ډیر مکروه او ویرونکی آوازونه راتلل او سخته بدبوئی وه. حضورﷺ د دې باره کښې هم د حضرت جبرائیلؑ نه تپوس

---

(١) ٧/الاعراف:٨٦.

اوکړو وئی فرمائیل دا د دوزخ اواز دې وائی یاربه ما سره خپله وعده پوره کړه او ماته هغه راکړه زما طوق اوزنځیرونه زما شغلې زما ګرمی ترخې اوبه وینې نوونه زماد عذاب او سزا سامان ډیر زیات شوی دی زما ژوروالې ډیر زیات دې زما اور ډیر تیزدې ماته هغه راکړه د کوم چه ما سره وعده شوې ده. الله ﷻ اوفرمائیل هرمشرك کافر خبیث منکر بې ایمانه سړی او ښځې ستاد پاره دی. دې اوریدو سره دوزخ خپله رضامندی ښکاره کړه. هغوی بیالاړل او بیت المقدس ته اورسیدل او صخره سره ئی خپل اس اوتړلو دننه لاړو اوفرښتو سره ئی مونځ اداکړو. چه اوزګارشو نو وئی فرمائیل جبرائیل ؑ دا تاسره څوك دی؟ وئیل محمد ﷺ دې. هغوی وئیل ته د ده طرف ته لیګلې شوې وې؟ ما وئیل او ټول مرحبااووئیل چه بهترین رور اوډیرښه خلیفه دې اوډیر په ښه طریقه او عزت سره راغلې دې بیا د هغوی ملاقات د انبیاء کرامو روحونو سره اوشو ټولو د خپل پروردګار ثنا بیان کړه. حضرت ابراهیم ؑ اوفرمائیل چه د الله ﷻ شکر دې چه زه ئی خپل خلیل جوړکړم ماته ئی ډیر لوئ ملك راکړو اوزه ئی فرمانبردار امام جوړکړم د چا چه اقتداء کولې شی هغه زه د اور نه بچ کړم اوهغه ئی زما د پاره یخوالې او سلامتی جوړه کړه. حضرت موسی ؑ اوفرمائیل چه هم د الله ﷻ مهربانی ده چه هغه ماسره خبرې اوکړې هغه زما دښمنان اهل فرعون هلاك کړل. بنی اسرائیلو له زما سره نجات ورکړو زما په ډله کښې داسې کسان پیداکړل چه د حق هدایت کونکی او په حق سره انصاف کونکی وو. بیا حضرت داؤد ؑ د الله ﷻ ثناء خوانی شروع کړه الحمدالله الله ﷻ ماته عظیم الشان ملك راکړو ماته ئی د زبور علم راکړو زما د پاره ئی اوسپنه نرمه کړه غرونه ئی مسخر کړل او مرغویه هم زما سره د الله ﷻ تسبیح کولې ماته ئی حکمت او زورور کلام راکړو. بیا سلیمان ؑ ثناخوانی شروع کړه الحمدلله الله ﷻ هواګانې زما تابع کړې او شیطانان هم چه هغوی زما په حکم باندې لوئ لوئ محلونه نقشې لوښی وغیره جوړول اوهغه ماته د ځناورو په خبروباندې د پوهیدلو علم راکړو په هریوڅیز باندې ماته فضیلت راکړو. د انسانانو پیریانو مرغو لښکرې زما تابع کړې او په خپلو ډیرو زیاتو مؤمنانوئی ماته فضیلت راکړو. ماته ئی هغه بادشاهی راکړه چه زما نه پس بل چاد پاره لائق نه ده اوهغه هم داسې چه په هغې کښې پاکوالې او پاکوالې وو اوهیڅ حساب نه وو. بیا حضرت عیسی ؑ د الله ﷻ تعریف بیانول شروع کړه چه هغه زه خپله کلمه جوړکړم اوزما مثال د حضرت آدم ؑ په شان دې څوك ئی چه د خاورې نه جوړکړو او ورته ئی اووئیل چه شه نو بس شو. هغه ماته کتاب اوحکمت تورات او انجیل اوخودلو. ما به د خاورې مرغئی جوړوله او بیابه مې په هغې کښې پوکې وهلو نو هغه به د الله ﷻ په حکم سره ژوندئی مرغئی جوړه شوه وابه الوتله. ما به پیدائشی ړانده او د جذام بیماران د الله ﷻ په حکم سره تیك کول مړی به د الله ﷻ په حکم سره ژوندی کیدل. زه هغه اوچت کړم زه هغه پاك صفا کړم زه اوزما مورئی د شیطان نه بچ کړل. په مونږ باندې د شیطان هیڅ دخل نه وو. اوس جناب رسول آخرزمان ﷺ اوفرمائیل تاسوټولوخود الله ﷻ تعریفونه بیان کړل اوس زه بیانوم. هم د هغه الله ﷻ د پاره حمداوثناء ده چاچه زه د ټول عالم د پاره رحمة للعالمین جوړکړم اود ټول مخلوق د ویرولو او هغوی ته زیرې ورکونکې جوړکړم وئی لیګلم. په ماباندې قرآن کریم نازل کړو په کوم کښې چه د هریو څیز بیان دې. زما امت ئی د ټولونورو امتونو نه غوره کړو چه کوم د نورو د نیکود پاره جوړکړې وو هغه ئی بهترین امت اوګرځولو هم دوی د اول اوآخر امت جوړکړو. زما سینه کولاوکړې شوه زما بوج لرې کړې شو زما ذکر ئی اوچت کړو زه ئی شروع کونکې او ختمونکې جوړکړم. حضرت ابراهیم ؑ اوفرمائیل هم په دې وجوهاتو حضوراکرم حضرت محمد ﷺ تاسو ټولونه غوره دې.(امام ابوجعفررازی رحمه الله فرمائی) د شروع کونکې خو هغوی دی چه د قیامت په ورځ به شفاعت هم د هغوی نه شروع کیږی. بیا د حضور ﷺ په وړاندې درې پټ کړې شوی لوښی پیش کړې شو د اوبود لوښی نه ئی لږې شان اوڅکلې واپس ئی کړو بیائی د پئیو لوښې واخستو او په ډکه خیټه ئی پئیی اوڅکل. بیاد شرابو لوښې راوړلې

شو نو حضورﷺ د هغې نه انکار اوکړو چه زما خیټه مړه شوې ده. حضرت جبرائیل ؑ اوفرمائیل دا ستا په امت باندې حرام کړې شوی دی اوکه تاسو دا څکلې وې نو ستاسو په امت کښې به ستاسو تابعدار ډیر کم خلق وو. بیا هغوی د آسمان طرف ته اوچت کړې شو دروازه ئې کولاوول غوښتل نو تپوس اوشودا څوك دې؟ جبرائیل ؑ وئیل محمدﷺ دې. تپوس اوشو چه د ده طرف ته لیګلې شوی وې؟وئیل او. هغوی وئیل الله ﷻ دې دا رور او خلیفه خوشحاله اوساتی دا ډیر ښه رور او ډیر ښه خلیفه دې. هم هغه وخت دروازه کولاوکړې شوه حضورﷺ اوکتل یوسړې دې چه په پوره پیداکیدو باندې د عامو خلقو په شان د هغه پیداکیدلوکښې هیڅ نقصان نشته. د هغه ښی طرف ته یوه دروازه ده چه د هغې نه خوشبویانې راځی او ګس طرف ته یوه دروازه ده چه د هغې نه خبیثې هواګانې راځی. د ښی طرف دروازې ته چه ګوری نو خاندی اوخوشحالیږی د ګس طرف دروازې ته چه اوګوری نو ژاړی او خفه کیږی. ماوئیل جبرائیل ؑ دا شیخ د پوره پیداکیدو والا څوك دې؟ د چا په پیداکیدوکښې چه هیڅ کمې نشته اودا دواړه دروازې څنګه دی؟ جواب ملاو شو دا ستا پلار حضرت آدم ؑ دې. ښی طرف ته د جنت دروازه ده جنتی اولاد ته ګوری خوشحالیږی او خاندی. ګس طرف ته ددوزخ دروازه ده خپل دوزخی اولاد ته په کتو سره ژاړی او خفه کیږی. بیا د دویم آسمان طرف ته لاړو او دغه شان سوال جواب کولونه پس دروازه کولاوشوه. هلته هغوی دوه ځوانان اولیدل په تپوس کولو سره معلومه شوه چه داحضرت عیسی ؑ بن مریم او حضرت یحیی بن زکریا ؑ دې دادواړه په خپل مینځ کښې د ترور ځامن دی. دغه شان دریم آسمان ته اورسیدو هلته حضرت یوسف ؑ وو د چا چه په حسن کښې په نورو خلقو باندې هغه فضیلت وو کوم چه سپوږمئی ته په باقی ستورو باندې دې. بیا دغه شان څلورم آسمان ته اورسیدو هلته کښې ادریس ؑ وو څوك چه الله ﷻ اوچت مکان ته خیژولی دې. بیا هغوی پنځم آسمان ته هم د دغه سوال جواب نه پس اوختل یوصاحب ناست دې هغه سره چاپیره خلق ناست دی هغه سره خبرې کوی تپوس مې اوکړو دا څوك دې جواب ملاوشو حضرت هارون ؑ دې په خپل قوم کښې د هرچا خوښ وو اودا خلق بنی اسرائیل دی. بیا دغه شان شپږم آسمان ته اورسیدو هلته حضرت موسی ؑ ښکاره شو د حضورﷺ د هغه نه وړاندې وتلوسره هغه په ژړا شو نو تپوس کولو باندې سبب معلوم شو چه بنی اسرائیلو زما متعلق دا ګنړل چه د ادم ؑ په ټول اولاد کښې د ټولونه بزرګ زه یم خودې دې زما خلیفه چه په دنیاکښې دې او زه په آخرت کښې یم. خیرکه صرف دا وې نو بیا هم څه خبره نه وه خوهریونبی سره د هغه امت دې بیا هغوی دغه شان اووم آسمان ته اورسیدل هلته ئې یوصاحب اولیدلو چه د هغه په ږیره کښې څه سپین ویښته وو هغه د جنت په دروازه کښې کرسئی لګولې ناست وو هغه سره څه نور خلق هم وو. دبعضو مخونه ډیر روښانه وو اوبعضې لږشان کم روښانه وو بلکه څه بل رنګې هم وو. دا خلق پاسیدل او په نهرکښې غوپه اووهله په دې سره د هغوی رنګونه لږشان ښکلې شو. بیائې په بل نهرکښې غسل اوکړو نو لږ نور هم ښکلې شو بیائې چه دریم غسل اوکړو نو بالکل روښانه سپین مخونه ئې شو. راغله نوروسره یوځائې شو اود هغوی په شان شو. د حضورﷺ په سوال کولو باندې حضرت جبرائیل ؑ اووئیل دا ستا پلار حضرت ابراهیم ؑ دې په مخ دزمکې باندې سپین ویښته دټولونه وړاندې صرف د ده وو. دا د سپین مخونووالا هغه ایماندار خلق دی کوم چه د بدونه بالکل بچ شوې وو اود چا په رنګونو کښې چه لږ شان فرق وو دا هغه خلق دی چه د نیکو سره ترې لږې شان بدئی هم شوې وې د هغوی په توبه باندې الله ﷻ مهربان شو. اول نهر د الله ﷻ رحمت دې دویم د الله ﷻ نعمت دې او دریم د شراب طهور نهر دې کوم چه د جنتیانو خاص شراب دی. بیا حضورﷺ سدرة المنتهی ته اورسیدو نو هغه ته اووئیلې شو چه ستا په سنتوباندې څوك پابندی کوی هغه دلته رارسولې شی د دې د جرړونه د پاکو صفا اوبو صفاپئیو خوندناك او بې نشې شرابو اود صفاشاتو نهرونه روان وو. د دې ونې د سوری لاندې که یوسور اویا کاله پورې هم روان وی

نوبیا هم د دې سورې نه ختمیږي. د دې یوه یوه پاڼړه دومره لویه ده چه یو یوامت به پټ کړي. د الله ﷻ عزوجل نور دا د هرطرف نه پټه کړې ده اود مرغویه شان شکلونو فرښتو دا پټه کړې وه کومې چه د الله ﷻ په محبت کښې هلته وې. هغه وخت الله ﷻ جل شانه حضورﷺ سره خبرې اوکړې وئې فرمائیل غواړه څه غواړې؟ حضورﷺ عرض اوکړو چه یاالله تا حضرت ابراهیم ﷺ خپل خلیل جوړکړو هغه ته دې لوئې ملك ورکړو،موسی ﷺ سره تا خبرې اوکړې، داودﷺ له دې عظیم الشان بادشاهي ورکړه اود هغه د پاره دې اوسپنه نرمه کړه، سلیمان ﷺ ته هم تا بادشاهي ورکړه پیریان انسانان شیطانان او هواګانې دې دهغه تابع کړې اوهغه بادشاهي دې ورکړه چه د هغه نه بغیریل چاله لائقه نه ده. عیسی ﷺ ته دې تورات او انجیل اوخودلو ستا په حکم باندې ړانده او شل ښه کونکې مړي ژوندي کول هغه او د هغه مور دې د شیطان نه بچ کړل د هغه په دوی باندې هیڅ دخل نه وو. زما په نسبت باندې فرمان اوکړه. رب العالمین عزوجل شانه اوفرمائیل ته زما خلیل ئې په تورات کښې ماتاته د خلیل الرحمن لقب درکړې دې ته مې د ټولوخلقو طرف ته بشیر او نذیر جوړکړې لیګلې ئې. ستاسینه مې کولاوکړې ده ستابوج مې کوزکړې دې ستاذکر مې اوچت کړې دې چرته چه زما ذکر وی هلته به ستاهم ذکر وی ستا امت مې د ټولو امتونونه بهتر کړې دې. چه د خلقو د پاره راغوښتې شی ستا امت ما بهترین امت جوړکړې دې ستا هم دا امت مې اولین او آخرین کړې دې د هغوی خطبه نه جائزکیږی ترکومې چه هغوی ستاد بنده کیدو اورسول کیدو ګواهي ورنه کړي. ما ستا په امت کښې داسې خلق پیداکړې دی چه د هغوی په زړونوکښې د هغوی کتاب دې. ته مې د پیدا کیدو په رو سره د ټولونه اول پیداکړې اود بعثت په روسره د ټولو نه آخر. اود فیصله په روسره هم د ټولونه اول تاته ما داسې اووه آیاتونه درکړې دی چه هغه باربار وئیلې شی چه تانه وړاندې یونبي ته هم نه دی ورکړې شوی. تاته ما دخپل عرش لاندې د سورت بقره د خاتمه آیاتونه درکړل چه تانه وړاندې یونبي ته هم نه دی ورکړې شوی. ماتاته کوثر درکړې او ما تاته د اسلام اته حصې درکړې دی، اسلام هجرت جهاد مونځ صدقه د رمضان روژې د نیکئې حکم د بدئې نه منع کول اوما ته شروع کونکې او ختم کونکې جوړکړې. نو حضورﷺ اوفرمائیل ماته زما رب د شپږو خبرو فضیلت راکړې. د کلام شروع اود هغې ختمیدل جامع خبرې راکړې د ټولو خلقو طرف ته زیرې ورکونکې اوخبرونکې جوړول رالیګل. زما دښمنان به زما نه د یوې میاشتې په فاصله وی د هغوی په زړه کښې زما رعب واچولو زما د پاره غنیمتونه حلال کړل چه زما نه اول د چا د پاره هم حلال نه وو. زما د پاره ټوله زمکه جمات او اودس جوړکړو بیا په هغوی باندې د پنځوسو مونځونو فرض کیدو اود حضرت موسی ﷺ په مشوره سره د کمی غوښتو او په آخره کښې د پنځو پاتې کیدو ذکر دې. لکه چه د دې نه وړاندې تیرشوی دی نو پنځه پاتې شو او ثواب د پنځوسو. کوم سره چه هغوی ډیر خوشحاله شو د تلوپه وخت کښې حضرت موسی ﷺ ډیر سخت او د راتلو په وخت کښې ډیر نرم او د ټولونه بهتر.

د بل کتاب په دې حدیث کښې داهم دی چه هم دا آیت ﴿ سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِيٓ أَسۡرَىٰ بِعَبۡدِهِۦ ﴾ په تفسیرکښې هغوی دا واقعه بیان فرمائیلې.دادې هم واضحه وی چه ددې اوږد حدیث یوراوی ابوجعفررازی په ظاهره د حافظې څه داسې ښه نه معلومیږی.د دې په بعضې الفاظوکښې سخت غرابت او ډیر نکارت دې ده ته ضعیف هم وئیلې شوې دې اوصرف هم د ده د روایت والا حدیث د نظرنه خالي نه دې.

یوه بله خبره داده چه د خوب والا د حدیث څه حصه په دې کښې هم راغلې ده اودا هم ممکن دی چه دا د ډیرو احادیثو مجموعه وی یاخوب یاد معراج نه سوا د بلې واقعه په دې کښې روایت وی. والله اعلم.

دبخاری اومسلم په یوروایت کښې دحضورﷺ دحضرت موسیﷺ حضرت عیسیﷺاوحضرت

ابراهیم ﷺ صورتونه وغیره هم بیان کول نقل دی.([1]) دصحیح مسلم په حدیث کښې په حطیم کښې د حضور ﷺ نه دبیت المقدس باره کښې د سوالونوکول او بیا د دې ښکاره کیدو واقعه هم ده په دې کښې هم ددې دریوارو نبیانو سره د ملاقات کولو اود هغوی د حلیه بیان دې اودا هم چه حضور ﷺ هغوی په مانځه ولاړ اولیدل. حضور ﷺ مالك خازن دوزخ هم اولیدلو اوهغه حضور ﷺ سره په شروع کښې سلام اوکړو. ([2])په بیهقی وغیره کښې د یوځو صحابه کرامو ﷺ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ د حضرت ام هانی ﷺ په کورکښې اوده ووحضور ﷺ د ماسخوتن د مانځه نه فارغ شوې وو هم د هغه ځائ نه د هغوی ﷺ معراج شوې وو. بیا امام حاکم ﷺ ډیر اوږد حدیث بیان کړې دې په کوم کښې چه د درجو اوفرښتو وغیره ذکر دې. د الله ﷻ د قدرت نه څو څه لرې نه دی په دې شرط چه هغه روایت صحیح ثابت شی.امام بیهقی ﷺ دې روایت بیانولو سره فرمائی چه د مکې مکرمې نه د بیت المقدس پورې تلل اود معراج باره کښې په دې حدیث کښې پوره کفایت دې خودا روایت د احادیثو ډیرو ائمه حضراتو مرسل بیان کړې دې. والله اعلم.

معراج د کوم ځائې نه شروع شوې وو دهغې متعلق د بیهقی روایت:-اوس دعائشه صدیقه ﷺ روایت واورئی بیهقی کښې دی کله چه سحر خلقو ته حضور ﷺ د دې خبرې ذکربیان کړو نو ډیر خلق مرتدشو چه د اول نه ئی ایمان راوړې وو اوتصدیق کونکی وو بیاصدیق اکبر ﷺ له تلل د هغوی رښتونې منل اود صدیق لقب موندل روایت دی.([3]).هم پخپله د حضرت ام هانی ﷺ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ ته معراج هم زما د کورنه شوې دې په دې شپه حضور ﷺ د ماسخوتن د مانځه نه پس هم زما په کورکښې آرام کولو.حضور ﷺ هم اوده شو اومونږ ټول هم. دسحر نه لږشان وړاندې مونږ حضور ﷺ رابیدارکړو بیا هم هغوی ﷺ سره مونږ د سحر مونځ اداکړو نوحضور ﷺ اوفرمائیل اې ام هانی! ما ماسخوتن مونځ هم تاسو سره اداکړو او اوس د سحر مونځ کښې هم تاسو سره دلته یم په دې مینځ کښې الله ﷻ زه بیت المقدس ته اورسولوم اوما هلته مونځ هم اوکړو. د دې یوراوی کلبی متروك دې او بالکل ساقط دې خودا په بل سندسره په ابویعلی کښې په ښه وسعت سره روایت کړې دې. طبرانی کښې د حضرت ام هانی ﷺ نه روایت دې چه حضور ﷺ د معراج په شپه هم زما کره اوده وو. ما د شپې هغه ډیر اولټیولو خو ملاونه شو. ویره وه چه چرته قریشو څه دهوکه نه وی کړې خو حضور ﷺ اوفرمائیل جبرائیل ﷺ ماله راغلو زما لاس ئی اونیولو زه ئی بوتلم. په دروازه کښې یوڅناور وو چه د قچر نه وړوکې اود خرنه اوچت ووزه ئی په دې باندې سورکړم. بیائی زه بیت المقدس ته اورسولم او حضرت ابراهیم ﷺ ئی راته اوخودلو هغه په اخلاق کښې صورت کښې او شکل کښې بالکل زما په شان وو. حضرت موسی ﷺ راته اوخودلې شو اوږد قد نیغ ویښته ئی داسې وولکه د ازدشنوه قبیلې خلق چه وی. دغه شان ماته حضرت عیسی ﷺ هم اوخودلې شو درمیانه قد سوربخن سپین رنګ ئی وو بالکل داسې لکه عروه بن مسعود ثقفی چه دې.دجال راته اوخودلې شو یوه سترګه د هغه بالکل خاورې شوې وه. داسې وو لکه قطن بن عبدالعزی. ددومره ارشاد کولونه پس ئی اوفرمائیل چه ښه ده زه ځم او چه څه مې لیدلې دی هغه قریشو ته بیانوم. ماد حضور ﷺ پلو اونیولو او ورته مې عرض اوکړو د الله د پاره ته دا خپل قوم ته مه بیانوه هغوی به تا دروغ اوګڼړی اوستاسو خبره به هیڅ کله هم اونه منی اوکه وس ئی اوشو نو ستاسو بې ادبی به هم اوکړی. خو حضور ﷺ خپله لمن زمانه راښکله او زما

---

[1]) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی ﴿واذکرفی الکتاب مریم اذانتبذت من اهلها....﴾:٣٤٣٧، صحیح مسلم:١٦٨، ترمذی:٣١٣، احمد:٢/٢٨٢، دلائل النبوة:٢/٣٨٧، ابن حبان:٥١.

[2]) صحیح مسلم کتاب الایمان باب ذکر المسیح ابن مریم والمسیح الدجال:١٧٢، ودلائل النبوة:٢/٣٥٨.

[3]) حاکم:٣/٦٢ بیهقی فی الدلائل:٢/٣٦٠،

د لاس نه ئې خلاصه کړه اونیغ د قریشو ډلې له لاړو او ټولې خبرې ئې ورته اوخودلې. جبیر بن مطعم وئیل بس حضرت نن مونږ ته معلومه شوه که چرې تاسو رښتوني وئې نو داسې خبرې به مو زمونږ په مینځ کښې نه کولې یوسړی وئیل حضرت په لارکښې زمونږ قافله ملاوشوې وه؟ حضور ﷺ اوفرمائیل او خود هغوی نه یو اوښ ورك شوې وو د کوم لټون ئې چه کولو.چاپه کښې وئیل د فلانکې قبیلې اوښان هم په لارکښې ملاوشو؟حضور ﷺ اوفرمائیل هغوی هم ملاوشوې ووفلانکی مقام کښې وو په دې کښې یود سور رنګ اوښه وه دکومې چه پښه ماته شوې وه. هغوی سره په یوه لویه پیاله کښې اوبه وې کومې چه ما څکلې هم وې. هغوی وئیل ښه ده د هغوی د اوښانو شمیر اوښایه. په هغې کښې ساربانان څوك وو داهم اوښایه. هم هغه وخت الله ﷻ قافله د حضور ﷺ په وړاندې کړه حضور ﷺ ټول شمیرهم اوخودلو اود ساربانانو نومونه ئې هم اوخودل. یو ساربان په هغوی کښې ابن ابی قحافه وو اودائې هم اوفرمائیل چه صباسحر به هغوی ثنیه ته راورسی. نو هغه وخت د ازمیښت په توګه ثنیه ته اورسیدل. وئې کتل نو واقعی قافله راورسیده د هغوی نه ئې تپوس اوکړو چه ستاسو اوښ ورك شوې وو؟هغوی وئیل ټیك دی ورك شوې وو.دبلې قافلې والا نه ئې تپوس اوکړو چه د یوې سرې اوښې پښه ماته شوې وه؟ هغوی وئیل اودا هم صحیح دی. تپوس ئې اوکړو چه آیا تاسو سره د اوبو غټه پیاله هم وه؟ ابوبکر ؓ قسم اوخوړلو چه دا خو ما پخپله ایخودې وه د هغې نه نه چاواوبه اوڅکلې اونه هغه اوبه چا توئې کړې بې شکه محمد ﷺ رښتونې دې هغه دحضور ﷺ تصدیق اوکړو اوهم د هغه ورځې نه د هغوی نوم صدیق کیخودې شو. (١)

د ټولو احادیثو نچوړ او خلاصه:-د دې ټولو احادیثونه د خبریدونه پس کوم کښې چه صحیح هم دی حسن هم دی ضعیف هم دې کم نه کم دومره ضرور معلومه شوه چه د حضور ﷺ د مکې نه بیت المقدس ته تلل اوشو اوداهم معلومه شوه چه صرف هم یوځل شوی دی سره ددې چه د راویانو عبارتونه په دې باب کښې په مختلفو الفاظو سره دی اوبه دې کښې زیاتې اوکمې هم دې. دا هیڅ خبره نه ده څکه چه بغیرد انبیاء کرامو د خطا نه څوك پاك دی. بعضې خلقو هر یو روایت یوه ځان له جدا واقعه وئیلې ده اوددې قائل شوی دی چه دا واقعه څوځل شوې ده خودا خلق ډیرلرې وتلی دی او ډیره عجیبه خبره ئې کړې ده اوپته نه لګی چه کوم ځائ ته تلی دی اوبیائې هم مطلب نه دې حاصل شوې. په متاخرینوکښې بعضو دا توجیه پیش کړې ده اود هغوی په دې باندې ډیر فخر هم دې. هغه دا چه یوځل خو حضور ﷺ ته دمکې نه دبیت المقدس پورې سیل اوکړې شو یوځل د مکې نه آسمانونوته اوچت کړې شو اویوځل دمکې نه بیت المقدس او د بیت المقدس نه آسمانونوته. خودا قول هم ډیرلرې او بالکل غریب دې. په سلفو کښې خو هیڅ څوك هم د دې قائل نه وو که چرې داسې وې نو پخپله به حضور ﷺ د هغوی په وړاندې بیان کړې وو اوراویانوبه دحضور ﷺ نه د دې بار بار روایت کړې وو. د حضرت زهری رحمه الله په قول د معراج دا واقعه د هجرت نه یوکال وړاندې ده. عروه ؓ هم دا وائی سدی رحمه الله وائی چه شپږ میاشتې وړاندې ده. خو حق خبره دا ده چه حضور ﷺ ته په ویښه نه چه په خوب کښې د مکې نه د بیت المقدس پورې سیل اوکړو هغه وخت حضور ﷺ په براق باندې سور وو. د مسجد اقصی په دروازه باندې حضور ﷺ براق اوتړلو هلته لاړو اود قبله طرف ته ئې تحیة المسجد دوه رکعته مونځ اوکړو. بیا معراج راوړلې شو چه د درجو والا وو اود پاوړئې په شان دې په دې سره حضور ﷺ ددنیا آسمان ته اوخیژولې شو بیااووه واړو آسمانونو ته اورسولې شو.دهریو آسمان د الله ﷻ مقربینو سره ئې ملاقات اوکړو.انبیاء کرامو سره د هغوی د منازلو اودرجاتو مطابق سلام علیك اوشو. په شپږم آسمان کلیم الله علیه السلام او په اووم خلیل الله علیه السلام سره ملاوشو. بیا د هغوی نه هم وړاندې لاړو صلوات الله علیهم اجمعین.

---

(١) طبرانی: ٢٤/٤٣٢-٤٣٤، ١.

تردي چه حضورﷺ مستوى ته اورسيدو چرته چه د قضى او قدر د قلمونو اوازونه حضورﷺ واوريدل سدرة المنتهى نى اوليدله په كومه چه د الله ﷻ عظمت راخور وو.دسرو زرو ملخان اوقسم قسم رنگونه په دې كښې ښكاريدل فرښتو د څلورو وارو طرفونه راگيره كړې وه. هم هلته حضورﷺ حضرت جبرائيل ؑ په خپل اصلى شكل كښې اوليدلو شپږ سوه وزرې وې. هم هلته حضورﷺ رفرف د شين رنگ اوليدلو كوم چه د آسمان غاړې پټې كړې وې. د بيت المعمور زيارت نى اوكړو چه د خليل الله ؑ د زمكې د كعبه بالكل د پاسه په آسمانونو باندې دې يعنى آسمانى كعبه ده خليل الله ؑ دې ته ډډه وهلې ناست وو.دې ته هره ورځ اويازره فرښتې د الله ﷻ عبادت د پاره راځى خوچه كومې ننه راغلې د هغوى وار د قيامته پورې هم بيا نه راځى. حضورﷺ جنت اودوزخ اوكتلو مونږ له د الله ﷻ د طرف نه پنځوس مونځونه فرض شو بيا كمې اوشو او پنځه كيخودې شو چه خاص د الله ﷻ رحمت دې. د دې نه د مانځه فضيلت او بزرگى صفا ښكاره كيږى بياحضورﷺ واپس بيت المقدس طرف ته راكوز شو او هغوى سره ټول انبياء كرامو هم راكوزشول هلته حضورﷺ دې ټولوته مونځ اوكړو كله چه د مانځه وخت شو. اود بعضې حضراتو داخيال دې چه دا امامت په آسمانونو باندې شوې خو د صحيح روايت نه په ظاهره دا واقعه د بيت المقدس معلوميږى. سره د دې چه په بعضې روايتونوكښې داهم راغلى چه په تلوكښې حضورﷺ دا مونځ كړې وو خو ظاهره دا ده چه هغوى په واپسئى كښې دا امامت كړې. د دې يودليل خودا دې چه كله په آسمانونو باندې انبياء كرامو سره ملاقات كيږى نو حضورﷺ د هريوباره كښې د حضرت جبرائيل ؑ نه تپوس كوى چه دا څوك دې نوكه په بيت المقدس كښې دا مونځ شوى وونو اوس به ددې سوال كولو حاجت نه وو. بل دا چه د ټولو نه لوئ غرض او اوچتوالى باندې د الله ﷻ په حضور كښې حاضريدل وو نو په ظاهره هم دا خبره په ټولو باندې مقدم وه نوچه كله دا اوشوه اوبه حضورﷺ باندې اود هغه په امت باندې كومه د مونځونو فريضه مقرريدل وو هغه هم اوشوه اوس حضورﷺ ته د خپلورنړوسره ديوځائ كيدو موقعه ملاوشوه اوددې ټولو په وړاندې د هغوى فضيلت او بزرگى ښكاره كولو پاره د حضرت جبرائيل ؑ په اشاره باندې حضورﷺ امام شو او هغوى ته ئى مونځ اداكړو. بيا د بيت المقدس نه په براق سور د شپې په تياره كښې واپس د سحر نه څه رنړا په وخت كښې حضورﷺ مكې مكرمې ته راورسيدو. والله سبحانه وتعالى اعلم.

د پئيواو شاتو وضاحت:-اوس چه داكوم نقل دى چه د حضورﷺ په وړاندې پئيى او شات، يا پئيى او شراب ياپئيى او اوبه پيش كړې شوې اوياهم څلور واړه څيزونه.ددې بابت كښې په روايتونوكښې داهم دى چه دا واقعه د بيت المقدس ده اودا هم دى چه دا واقعه د آسمانونوده خودا كيدې شى چه هم په دواړوځايونوكښې دا څيز دحضورﷺ مخې ته پيش شوې وى ځكه چه لكه د يو راتلونكى مخې ته د ميلمستياپه توگه څه څيز كيخودې شى دغه شان دا هم وى.

د حضورﷺ معراج بدنى وو كه روحانى؟:-بيا په دې كښې هم خلقو اختلاف كړې دې چه معراج په هغوى باندې د بدن او روح سره كړې شوې ووبا صرف په روحانى توگه باندې؟ د اكثرو علما كرامو خو هم دا قول دې چه معراج هغوى ته د بدن او روح سره كړې شوې وو او شوې هم وو په وينښه نه چه په خوب كښې. اود دې خبرې انكارنه دې چه حضورﷺ ته اول په خوب كښې دا څيزونه خودلې شوى وو حضورﷺ چه به په خوب كښې كوم يوڅيز اوكتلو نوهغه به ئى هم هغه شان په وينښه هم كتلو. د دې ټولونه لوئ يودليل خودا دې چه د دې واقعه بيانولو نه وړاندې الله ﷻ خپل پاكوالې بيان كړو. د دې قسم بيانولو تقاضا داده چه د دې نه پس كومه خبره وى هغه ډيره اهمه ده كه چرې دا واقعه د خوب اوكنړلې شى نو په خوب كښې داسې خبرې كتل دومره اهم نه وى چه د هغې بيان فرمائيلو نه وړاندې الله ﷻ د خپل احسان او قدرت د اظهار كولو د پاره خپل تسبيح بيان كړى. بيا كه چرې دا واقعه د

خوب وه نوکافرانو به دومره زردحضورﷺ تکذیب نه کولو چه یوسړي خپل خوب او په خوب کښې عجیبه څیزونه بیان کوی دې هیڅ وجه نه وه چه هغوی داسې په منډه منډه راغله او وریدو سره ئې په سختئې سره انکار اوکړو. بیا چه کومو خلقو اول په حضورﷺ باندې ایمان راوړلې وو اود هغویﷺ رسالت ئې قبول کړې ووڅه وجه ده چه هغوی د معراج واقعه اوریدلوسره د اسلام نه اوړی دې نه هم معلومیږی چه حضورﷺ دخوب واقعه بیان کړې نه وه. بیا د قرآن په لفظ ﴿بِعَبْدِهٖ﴾ باندې غور اوکړئې د عبد اطلاق په روح اوبدن دواړو باندې راځی. بیا﴿اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ﴾ فرمائيل دا څيز نور هم صفاکوی چه هغه خپل بنده د شپې په لږه شان حصه کښې بوتلو. د دې کتلوسبب د خلقود اژمیښت دسبب آیت ﴿ وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِىْٓ اَرَيْنٰكَ اِلَّا فِتْنَةً لِّلنَّاسِ ﴾[1] فرمائیلې شوې دې. که داهم خوب وو نو په دې کښې د خلقو داسې کوم یوازمیښت وو کوم چه په مستقل توګه باندې بیان فرمائیلې شو. حضرت ابن عباس ﷺ د دې آیت په تفسیرکښې فرمائی چه دا د سترګو لیدل وو کوم چه رسول اللهﷺ ته اوخودلې شو (بخاری)[2] پخپله قرآن پاك فرمائی ﴿مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى﴾[3] نه خوئې نظردهوکه شوې نه بل خوا شوې. ښکاره خبره بصر یعنی لیدل د انسان د ذات یولوئ صفت دې دا نه چه صرف د روح. بیا د براق سورلی راوستل او دې سپین پرقیدونکی څناورباندې حضورﷺ سوروّل اوبوتلل هم ددې خبرې دلیل دې چه دا واقعه د ویښې اوبدنی ده ګنی نو صرف د روح د پاره د سورلئی څه ضرورت .والله اعلم. نور خلق وائی چه دا معراج صرف روحی وو بدنی نه وو.

محمدبن اسحاق لیکی دحضرت معاویه ﷺ بن ابوسفیان ﷺ دا قول نقل دې چه حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه بدن غالب شوې نه وو بلکه صرف روحانی معراج وو. د دې قول انکار نه دې کړې شوې څکه چه حسن رحمه الله فرمائی ﴿وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِىْٓ اَرَيْنٰكَ اِلَّا فِتْنَةً لِّلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُوْنَةَ فِى الْقُرْاٰنِ ۭ وَنُخَوِّفُهُمْ ۙ فَمَا يَزِيْدُهُمْ اِلَّا طُغْيَانًا كَبِيْرًا﴾[4] آیت نازل شوې دې اود حضرت ابراهیم خلیل اللهﷺ په نسبت خبرورکړې شوې دې چه هغوی اوفرمائیل چه ما په خوب کښې ستا حلالول لیدلی دی اوس ته سوچ اوکړه چه څه ګورې؟ بیا هم داحال پاتې وو نو ښکاره خبره ده چه په انبیاءکرامو باندې وحی په ویښه هم راځی او په خوب کښې هم. حضورﷺ به فرمائیل چه زما سترګې اودې وی او زړه مې ویښ او بیدار وی.[5] والله اعلم. په دې کښې کومه یوه خبره رښتیاده؟ حضورﷺ لاړو او ډیرې خبرې اولیدلې په کوم یو حال کښې چه هم هغویﷺ وو په ویښه یا په خوب کښې ټول حق او رښتیادی. داخووو د محمد بن اسحاق قول. امام ابن جریر رحمه الله د دې ډیر زیات تردید کړې دې او په هرقسم باندې ئې دا رد کړې دې اودائی خلاف ظاهر ګرځولې چه د قرآنی الفاظو دا قول سراسر خلاف دې. بیائی د دې خلاف ډیر دلیلونه قایم کړی دی. په کوموکښې چه مونږ هم یوڅو پورته بیان کړی دی. والله اعلم.

د ابونعیم په روایت کښې یوه فائده:-یوډیره ښکلې او زبردسته فائده ده په دې بیان کښې چه په دې روایت کښې کولې شی کوم چه حافظ ابونعیم اصبهانی رحمه الله کتاب دلائل النبوة کښې راوړلې دې چه کله دحیه بن خلیفه ﷺ رسول اللهﷺ قیصر روم له د قاصد په توګه اولیګلو او عرب سوداګر چه د شام په ملك کښې ووهرقل راجمع کړل په هغوی کښې ابوسفیان صخر بن حرب وو اودهغه ملګری د مکې

---

[1] ١٧/بنی اسرائیل:٦٠.

[2] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة بنی اسرائیل باب ﴿وماجعلناالرؤیاالتی اریناك الا فتنة للناس.....﴾:٤٧١٦.

[3] ٥٣/النجم:١٧.

[4] ١٧/بنی اسرائیل:٦٠.

[5] صحیح بخاری کتاب الوضوء باب التخفیف فی الوضوء:١٣٨٠، ابن خزیمه:١٥٢٤، ابوعوانة:٣١٧/٢، مسندحمیدی٤٧٢، احمد:٢٢٠/١.

نورکافران هم وو بیا هغه د دوی نه ډیر سوالونه اوکړل کوم چه په بخاري اومسلم کښې ذکر دي[1] ابوسفیان د اول نه تر آخره پورې دا کوشش وو چه څنګه د حضورﷺ بدی او سپکاوې د هغه په وړاندې اوکړی دې دپاره چه د بادشاه د زړه رخ دحضورﷺ طرف ته نه وی. هغه پخپله وائی چه ماصرف د دې ویرې غلطې خبرې کولواو تهمتونه لګولونه نه منع شوم چه چرته زما دروغ په هغه باندې ښکاره نه شی بیاخو به دې زما خبره دروغ ګڼړې او ډیره پښیمانتیا به وی.هم په زړه کښې داخیال راغلوماوئیل بادشاه سلامت واورئی زه یوه واقعه بیانوم په کوم سره به تاسوته خبره ښکاره شی.محمدﷺ ډیر دروغژن سړې دې(نعوذبالله) واورئی یوه ورځ هغه وئیل چه هغه د شپې مکې نه لاړواوستاسو په دې جمات یعنی بیت المقدس مسجد قدس ته راغلو اوبیا واپس د سحر نه وړاندې مکې ته اورسیدو.

الفضل ما شهدت به الاعداء:-زما دې خبرې اوریدو سره د بیت المقدس لاټ پادری کوم چه د روم بادشاه سره په دې مجلس کښې ډیر په عزت سره ناست وو ډیر زر اووئیل چه دا بالکل رښتیادی ماته د دغه شپې علم دې. قیصر ډیر په حیرانتیا سره د هغه طرف ته اوکتل او په ډیر ادب ئې تپوس اوکړو جناب تاته څنګه معلومه شوه؟ هغه وئیل واورئی زما عادت وو اوداکار ما د ځان د پاره کړې وو چه ترکومې د جمات ټولې دروازې په خپل لاس بند نه کړم اوده کیدم به نه. په دغه شپه زه د دروازو بندولو د پاره راپاسیدم ټولې دروازې مې په ښه شان سره بندې کړې خویوه دروازه مانه بنده نه شوه. ما ډیر زور اولګولو خو زنځیر د خپل ځائ نه اونه خوزیدو. ما هم هغه وخت خپلو سړو له آواز ورکړو هغوی راغله مونږ ټولو پوره طاقت استعمال کړو خو ټول ناکامه شو اوداسې معلومیدله لکه چه مونږ یو غر د خپل ځائ نه اخواکول غواړو خو هغه یوه ذره هم اونه خوزیدو. مالوهار راوغوښتو هغه مختلف چلونه اوکړل کوشش ئې اوکړو خو هغه هم ماتې اوخوړله اووئې وئیل چه سحر به ګورو. هغه دروازه ټوله شپه هم داسې پاتې شوه او دواړه زنځیرونه بالکل کولاو پاتې شو.زه سحر هغه دروازې له لاړم چه اومې کتل نو هغې سره چه په ګوټ کښې کوم کاڼړې دې په هغې کښې سورې وواوداسې معلومیدله لکه چا چه په کښې څه څناور تړلې وی د هغې اثراونښه موجود وه. زه پوهه شوم اوماهغه وخت خپلو ملګروته اووئیل چه نن شپه دازمونږ جمات د یونبی د پاره کولاوکړې شوې دې اوهغه دلته ضرور مونځ اداکړې دې. دا حدیث ډیر اوږد دې.

د معراج حدیث متواتر دی:-حضرت ابوالخطاب عمربن دحیه رحمه الله خپل کتاب التنویر فی مولد السراج المنیر کښې د حضرت انس رضی الله عنه په روایت سره د معراج حدیث واردکولو سره د دې متعلق ډیر ښکلې کلام کولونه پس فرمائی د معراج حدیث متواتردې. حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه حضرت علی رضی الله عنه حضرت ابن مسعود رضی الله عنه حضرت ابوذر رضی الله عنه حضرت مالك بن صعصعه رضی الله عنه حضرت ابوهریره رضی الله عنه حضرت ابو سعید رضی الله عنه حضرت ابن عباس رضی الله عنه، حضرت شداد بن اوس رضی الله عنه حضرت ابی کعب رضی الله عنه حضرت عبدالرحمن بن قرظ رضی الله عنه حضرت ابو حبه رضی الله عنه حضرت ابولیلی رضی الله عنه حضرت عبدالله بن عمرو رضی الله عنه حضرت جابر رضی الله عنه حضرت حذیفه رضی الله عنه حضرت بریده رضی الله عنه حضرت ابوایوب رضی الله عنه حضرت ابوامامه رضی الله عنه حضرت سمره بن جندب رضی الله عنه حضرت ابوالحمراء رضی الله عنه حضرت صهیب رومی رضی الله عنه حضرت ام هانی رضی الله عنها حضرت عائشه رضی الله عنها حضرت اسماء رضی الله عنها وغیره نه روایت دې.

په دوی کښې خو بعضو اوږدبیان کړې دې اوبعضو مختصر. سره د دې چه په دې کښې بعضې روایتونه سنداً صحیح نه دی خوبیا هم بالجمله په صحت سره د معراج واقعه ثابته ده اومسلمانان په اجماعی توګه د دې قائل دی او بې شکه زندیق اوملحدخلق د دې نه منکر دی هغوی د الله ﷻ نورانی

[1] صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب کیف کان بدء الوحی الی رسول الله ﷺ:٧، صحیح مسلم:١٧٧٣.

چراغ په خپلو پوکوباندې مړه کول غواړي خوهغه به په پوره رنړا سره هم پرقیدونکې وي که کافرانو باندې بدلګی نو هم.

وَاٰتَيْنَا مُوْسَى
اوورکړې وۀ مونږه موسی ته
او مونږ موسی ﷺ ته
الْكِتٰبَ وَجَعَلْنٰهُ هُدًى لِّبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اَلَّا
کتاب | اوګرځولې وۀمونږه هغه | ذریعه دهدایت | دپاره دبنی اسراءیلو | چی
کتاب ورکړاو دا کتاب مونږ بنی اسرائیلو دپاره دهدایت ذریعه ګرځولې وه چې خبردار
تَتَّخِذُوْا مِنْ دُوْنِيْ وَكِيْلًا ۝ ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا
مۀ نیسئ تاسو | بغیر زمانه | څوك وكیل | اولادیٔ | دهغه چا | چی سواره كړې ووٗمونږ
زما نه بغیر بل هیڅوک خپل کارساز اونه ګنړئ اثي دهغه چا اولاده چې مونږ دنوح ﷺ
مَعَ نُوْحٍ اِنَّهٗ كَانَ عَبْدًا شَكُوْرًا ۝ وَقَضَيْنَآ
دنوح سره | بیشکه هغه | وو | بنده شکرایستونکې | اوخبرداري ورکړې ووٗ مونږه
سره په (کشتئ کښې) سوارۀ کړي وې بیشکه نوح ﷺ یوشکرګزار بنده وو اومونږ بنی
اِلٰى بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ فِي الْكِتٰبِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْاَرْضِ مَرَّتَيْنِ
بنی اسراءیلوته | په کتاب کښې | چی خامخابه تاسوفسادکوئ | په زمکه کښی | دوه خله
اسرائیلو ته په خپل کتاب کښې داخبره په ګوته کړې وه چې تاسو به په ملک کښې دوه خله فساد کوئ
وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيْرًا ۝ فَاِذَا جَآءَ وَعْدُ
او خامخا به تاسو سرکشئ کوئ | سرکشی | لویه | نوهرکله چی | راغله | وعده |
اوډیره سرکشی به کوئ پس هر کله چي په دوؤ کښې د ړومبئ
اُوْلٰىهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَّنَآ
داولنئ سرکشئ په هغه دواړو کښی | نو راپورته کړل مونږه | ستاسو خلاف | داسې بندګان زمونږه
وعدې (دپوره کیدو) وخت راغلو نومونږ په تاسو باندې خپل داسې بندیان
اُولِيْ بَاْسٍ شَدِيْدٍ فَجَاسُوْا خِلٰلَ الدِّيَارِ ؕ وَكَانَ
چی خاوندان | دجنګ سخت ووٗ | نو ننوتل هغوئ | په منځ دکورونو ستاسو کښی | اووه
اوګومارل چې ډیر جنګیالی وونو ستاسو په کورونو درننوتل او دایوه داسې وعده وه
وَعْدًا مَّفْعُوْلًا ۝ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ
دایوه وعده | چی خامخابه کیدله | بیا | اواپس درکړه مونږه | تاسو له | موقع دغلبې | په هغوئ باند
چې خامخا به پوره کیدله بیا مونږ دوباره تاسو له په هغوئ باندې غلبه درکړله او په مالونو او په

وَأَمْدَدْنٰكُمْ بِأَمْوَالٍ وَّبَنِيْنَ وَجَعَلْنٰكُمْ أَكْثَرَ

اوامدادمواوکړوستاسو | په مالونوسره | اوپه اولادسره | اوکړئ مونږه تاسو | زيات |

خامنو ستاسومدداوکړو اوتاسو نه مويولوئي تولي

نَفِيْرًا ۝ إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ

په لحاظ دافرادو سره | که نيکئ اوکړئ تاسو | نو نيکئ کوئ تاسو | دپاره دخانونو ستاسو |

جوړ کړو که تاسو ښه کوئ نو خپل خان دپاره ښه کوئ

وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ

او که بدئ اوکړه تاسو | نوبدئ ده دغه نفس لره | نو کله چي | راغي | وخت دوعدي | روستنئ |

اوکه بد کوئ نو خان سره بد کوئي نو بياچي د ددويمي نيتي وخت راغلو

لِيَسُوْٓءٗا وُجُوْهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا

دپاره ددي چي وراني کړي | اګوني دمخونوستاسو | اودپاره ددي چي ننوځي | مسجدته | لکه څنګه چي

چي هغه (دښمن) ستاسومخونه وران کړي اوهغوئ په مسجد اقصی کښي ورننوځي لکه چي

دَخَلُوْهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَّلِيُتَبِّرُوْا مَا عَلَوْا

ننوتي ووهغي ته | په اول ځل | اوچي تباه کړي | هغه څه | چي غالب شي پرهغوئ |

هغوئ په اول ځل ورننوتي وو او داچي کوم ځائي غلبه بيامومي هغه پوره

تَتْبِيْرًا ۝ عَسٰى رَبُّكُمْ أَنْ يَّرْحَمَكُمْ وَإِنْ

په کامل تباه کولوسره | کيدي شي | چي رب ستاسو | رحم اوکړي په تاسو | او که

برباد کړي اميد دي چي ستاسو رب په تاسو رحم اوکړي اوکه

عُدْتُّمْ عُدْنَا وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكٰفِرِيْنَ

واپس اوګرزيدئ تاسو | نومونږ به هم واپس اوګرزو | او جوړکړي دي مونږه | دوزخ | دپاره دکافرانو

تاسو بياهغه څه اوکړل نومونږ به هم هغه کوؤ اومونږ دوزخ کافرانو دپاره قيدخانه

حَصِيْرًا ۝

قيدخانه |

جوړه کړي ده

قوله تعالی:- وَاٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ

د معراج دواقعه نه پس د موسی ﷺ ذکر:- دحضورﷺ د معراج د واقعه نه پس د خپل پيغمبرحضرت کليم الله ﷺ ذکر فرمائی په قرآن کريم کښي عموماً دا دواړه بيانونه په يوځائ راغلی دی دغه شان د تورات او قرآن کريم بيان هم نيزدې نيزدې دې. د حضرت موسی ﷺ د کتاب نوم تورات دې هغه کتاب د بنی اسرائيلو د پاره د هدايت وو هغوی ته حکم شوې وو چه د الله ﷻ نه بغير بل څوک ولی امدادی اومعبود مه ګنړئ. هريو نبی د الله ﷻ توحيدسره راغلې دې. بيا هغوی ته وئيلې شی چه اې د هغه بزرګانو

اولاده کوم چه مونږ په خپل احسان سره مشرف کړې وو چه د نوح ﷺ د تباه کونکی طوفان نه مونږ هغوی بچ ساتلې وو اوخپل خوږ پیغمبرحضرت نوح ﷺ سره مو په کشتئی کښې سواره کړی وو. تاسو له د خپلومشرانو په شان زمونږ شکر کول پکاردی. ګورئی ماستاسو طرف ته خپل آخری رسول محمد ﷺ درلیګلې دې. روایت دې چه حضرت نوح ﷺ په خوراك څښاك اواغوستلو غرض په هر وخت کښې د الله ﷻ حمد او ثناء بیانوله په دې وجه هغه ته شکر کونکې بنده اوونیلې شو (١)داهم روایت دې چه هغوی به په هرحال کښې د الله ﷻ شکر کولو. دشفاعت والا اوږدحدیث کوم چه په بخاری وغیره کښې دې په دې کښې دی چه ګله خلق د شفاعت د غوښتلو د پاره حضرت نوح ﷺ له راشی.نو هغه ته به اوونیلې شی چه د زمکې د خلقو د پاره تاسو ړومبې رسول وئی چه الله ﷻ ستاسو نوم شکر کونکې بنده کیخودو تاسو د خپل رب نه زمونږ د پاره سفارش اوکړئی الخ. (٢)

د بنی اسرائیلو دوه ځل سرکشی:- -کوم کتاب چه په بنی اسرائیلو باندې نازل شوې ووهم په هغې کښې الله ﷻ هغوی ته اول خبرورکړې وو چه هغوی به په زمکه باندې دوه ځل سرکشی کوی اوسخت فساد به کوی نودلته د ﴿ قَضَيْنَآ ﴾معنی مقررکول اود اول نه خبر ورکول دی. لکه چه آیت ﴿ وَقَضَيْنَآ إِلَيْهِ ذَٰلِكَ ٱلْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَٰٓؤُلَآءِ مَقْطُوعٌ مُّصْبِحِينَ﴾ (٣)کښې هم دا معنی ده.

اوله سرکشی اود هغې انجام:-نودهغوی د ړومبی فساد په وخت کښې مونږ د خپل مخلوق نه هغه خلق په هغوی باندې مسلط کړل چه ډیرزیات جنګ کونکی سخت بدنونو والا په سازوسامان اووسله باندې پوره وو. هغوی په دوی باندې قبضه اوکړه د هغوی ښارونه ئې واخستل په لوټ مارکولو سره ئې د هغوی دکورونو پورې خالی کړل اوبې ویرې اوبې خطرې لاړل.دالله ﷻ وعده خو پوره کیدل وو. وائی چه دادجالوت لښکر وو بیا الله ﷻ د بنی اسرائیلو امداد اوکړو اود حضرت طالوت په بادشاهئی کښې بیا اوجنګیدل اوحضرت داؤد ﷺ جالوت قتل کړو.داهم وئیلې شوی دی چه دموصل بادشاه سخاریب اود هغه لښکر په هغوی باندې حمله کړې وه. بعضې وائی چه د بابل بادشاه بخت نصر حمله کړې وه. ابن ابی حاتم دلته یوه ډیره عجیبه قصه نقل کړې ده چه دې سړی څنګه درجه په درجه ترقی کړې وه. په اول کښې دا یوفقیر وو پروت به وو او خیرغوښتلو باندې به ئې ګذاره کوله. بیا هغه د بیت المقدس پورې فتح اوکړه اوهلته ئې بنی اسرائیل په بې دردئی سره قتل کړل.ابن جریر رحمه الله دلته ددې آیت په تفسیر کښې یواوږدمرفوعی قول نقل کړې دې چه صرف موضوعی دې اوددې په موضوعی کیدوکښې د چاهم شك نه شی کیدې.حیرانتیاده چه سره د دومره لوئ علم امام صاحب رحمه الله داحدیث نقل کړې دې. زمونږ استاذ شیخ حافظ علامه ابوالحجاج مزی رحمه الله ددې موضوعی کیدو وضاحت کړې دې اود کتاب په حاشیه باندې هم لیکلې دی.په دې باره کښې د بنی اسرائیلو هم ډیر روایتونه دی خو مود هغې په ذکر کولو سره هسې بې فائدې خپل کتاب نه اوږدول غواړو. ځکه چه په دې کښې بعضې خو موضوعی دی او بعضې به داسې نه وی خوالحمدلله مونږ ته د دغه روایتونو هیڅ ضرورت نشته د الله ﷻ کتاب مونږ د ټولوکتابونونه د بې نیازه کولو والا کتاب دې د الله ﷻ کتاب اود هغه د رسول ﷺ احادیثو مونږ د داسې څیزونو محتاج کړې نه یو.

بیت المقدس باندې قبضه:-صرف دومره ده چه دبنی اسرائیلو دسرکشئ په وخت الله ﷻ د هغوی دښمنان په هغوی باندې مسلط کړل چا چه هغوی ته ښه مزه ورواڅکله ډیره خرابه سزائی ورکړه دهغوی بال بچ

---

(١) الطبری: ٢٥٤/١٧، حاکم:٣٦٠/٢، وسنده ضعیف.
(٢)صحیح مسلم کتاب الذکر والدعاء، باب استحباب حمدالله تعالی بعد الاکل والشرب:٢٧٣٤، سورة بنی اسرائیل باب ﴿ذرية من حملنا مع نوح انه کان عبداشکورا....﴾:٤٧١٢، صحیح مسلم:١٩٤.
(٣) ١٥/الحجر:٦٦.

نى د تيغ نه اوويستل هغوى دومره ذليل اوخوار كړل چه د هغوى په كورونوكښې ورننوتل او تباه ئې كړل اود هغوى دسركشئى پوره سزا ئې وركړه. هغوى په زور ظلم كښې څه كمې نه وو پريښې عام خلق خو عام چه هغوى د انبياؤ مرئى پرې كړې وې.علماء ئې په رڼړا ورځ قتل كړې وو بخت نصر د شام په ملك باندې غالب راغلو بيت المقدس ئې وران كړودهغه ځائ اوسيدونكى ئې قتل كړل بيادمشق ته اورسيدو. دلته ئې اوكتل چه په يوسخت كانړى باندې وينه ټوپونه وهى تپوس ئې اوكړو داڅه دى؟ خلقو وئيل چه مونږ خود خپل پلار نيكه نه هم داسې ګورو داوينه يوشان راخوټكيږى اودريږى نه. هغه هم هلته قتل عام شروع كړو اويازره مسلمانان د هغه د لاسه دغه ځائ كښې قتل شو نو هغه وينه اودريده([1])هغه عالمان حافظان اوټول شريفان اوعزت داره خلق ډير په بې دردئى سره قتل كړل په هغوى كښې دتورات يوحافظ هم بچ پاتې نه شو. بيائى قيد كول شروع كړه او په دې قيديانوكښې د انبياء كرامو ځامن هم وو غرض دا چه يوه ډيره خطرناكه هنګامه اوشوه. د صحيح روايتونونه څه بلكه صحيحوالى ته نيزدې روايتونونه هم تفصيلات نه ملاويږى پدې وجه مونږ داپريخودل.والله اعلم. بيا فرمائى چه دنيكئى كونكى په اصل كښې هم خپله ښيګړه كوى اوبدى كونكې په اصل كښې هم خپل نقصان كوى لكه چه ارشاددې ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ اَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۗ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ﴾([2])څوك چه نيك كاراوكړى هغه دهغه د خپل ځان دپاره دې اوچه څوك بدى اوكړى دهغې بوج به هم په هغه باندې وى

دويمه سركشى او دهغې انجام:-بياچه كله دويمه وعده راغله اوبنى اسرائيلودالله ﷻ په نافرمانو باندې ښه په ښكاره ملااوتړله او په بې باكئى او بې حيائې سره ئې ظلم كول شروع كړو نوبيا د هغوى دښمنان راغله چه د هغوى شكلونه وران كړى اود بيت المقدس جمات چه څنګه اول هغوى په خپله قبضه كښې كړې وو اوس بيا ئې په قبضه كښې كړى او چه تركومې وس وى هرڅيز تباه كړى داهم اوشو. ستا رب خودې د رحم اوكرم والا اود هغه نه نااميدى كول ښه نه دى ډيرممكن دى چه بيا دښمن رابښكته كړى. اودا يادساتئى چه ديخوا تاسو سراوچت كړو اخوا مونږ ستاسو سرونه چقنړى كړل يوځواتاسو فساد جوړكړو بل خوامونږ تاسو تباه كړنې. داخوشوه دنياوى سزا اوس لاد آخرت زبردست اونه فناكيدونكې سزا باقى ده. دوزخ د كافرانو قيدخانه ده د كوم ځائ نه چه به هغوى نه اوتختيدې شى اونه وتې شى. دهميشه دپاره به د هغوى استوګنه هم دلته وى([3])حضرت قتاده رحمه الله فرمائى چه بياهم هغوى سر اوچت كړو او يوشان ئې د الله ﷻ فرمان پريخودو اومسلمانانو سره اونختل. الله ﷻ امت محمديهﷺ په هغوى باندې غالب كړو اوهغوى ئې خوار كړل او جزيه وركول ورته پريوتل. ([4])

اِنَّ	هٰذَا الْقُرْاٰنَ	يَهْدِيْ	لِلَّتِيْ	هِيَ اَقْوَمُ
بيشكه	چې دا قران	ښائى	هغه لار	چې هغه بلكل نيغه ده

بيشكه داقران پاك هغه لاره ښائى چې كومه بالكل نيغه ده

وَيُبَشِّرُ	الْمُؤْمِنِيْنَ	الَّذِيْنَ	يَعْمَلُوْنَ	الصّٰلِحٰتِ	اَنَّ
اوزيرې وركوى	منونكوته	هغه منونكى	چې هغوئ عمل كوى	نيك	چې بيشكه

اوكوم ايماندار چې نيک كارونه كوى هغوئ ته زيرې وركوى چې دهغوئ

---

[1] الطبرى:١٧/٣٢٩.
[2] ٤١/حمٓ السجدة:٤٦.
[3] الطبرى:١٧/٣٩٠.
[4] الطبرى: ١٧/٣٨٩.

لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ۝٩ وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ

دي دهغوئ دپاره | اجر | لوئ | اوبيشكه | هغه كسان | چي نۀ مني | اخرت لره |

دپاره ډير لوئي اجر مقرر دي او دا چي كوم خلق په آخرت باندي ايمان نه راوړي

أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۝١٠

تيار كړي دي مونږه | دپاره دهغوئ | عذاب | دردناك |

مونږ هغوئ دپاره دردناك عذاب تيار كړي دي

قوله تعالى:- إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي

ترغيب الى القران او بشارت:- الله ﷻ د خپل پاك كتاب په تعريف كښي فرمائي چه دا قرآن د بهتريني لاري طرف ته لارخودنه كوي. ايماندار چه د نبي كريم ﷺ د فرمان مطابق عمل هم اوكړي هغوي ته دا زيري اوروي چه دهغوي دپاره الله ﷻ سره ډير لوئ اجر دي او بي شماره ثوابونه دي. اوچه څوك د ايمان نه خالي دی د هغوي دپاره دا قرآن د قيامت په ورځ د سختوعذابونو خبرور كوي لكه چه ارشاد دي ﴿فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝﴾[1] دوی ته د دردناك عذابونو خبر اورسوه.

وَيَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ

| اوغواړي | انسان | شرلره

اوځيني انسانان دعذاب دپاره داسي دعا غواړي

دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ ۚ وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا ۝١١ وَجَعَلْنَا

پشان دغوښتلودهغه | خيرلره | اودي انسان | تلواركونكي | اوجوړي كړي دی مونږه

لكه چي دنيكئ دعا غواړي او انسان ډير تلوار كوونكي دي اومونږ

اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ ۖ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ

شپي | او ورځي لره | دوه نښي | نوبي رڼا كړه مونږه | نښه دشپي | اوجوړه كړه مونږ | نښه د ورځي

دشپي اودورځي نه دوه نخښي جوړي كړي دی اود ورځي نخښه مو

مُبْصِرَةً لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا

روښانه جوړه كړيده | دپاره ددي چي تلاش كړئ تاسو | فضل | ادرب خپل نه | اودپاره ددي چي معلومه كړئ تاسو

روښانه كړي ده چي تاسو په كښي دخپل رب فضل لټولي شئ او چي دكلونو

عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ۚ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا ۝١٢

شمار دكلونو | اودحساب | اوهر څيز | واضحه بيان كړي دي مونږه | په وضاحت سره

شمير او نور حساب درته معلوميږي او هر څيز مونږ په تفصيل سره بيان كړي دي

قوله تعالى:- وَيَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ ۚ

د انسان د بي صبرئ بيان:- -يعني انسان كله كله خفه شي نااميده شي او د سختي غلطئ په وجه د خپل ځان د پاره بدي دعاگاني غواړي كله د خپل مال اولاد د پاره خيري كوي كله د مرګ كله د

[1] ٣/آل عمران:٢١.

هلاکت اوکله د بربادئی او لعنت. خود ده الله ﷻ پخپله د ده نه زیات مهربان دې که یوځوا بددعا اوکړې اوبل خوائې الله ﷻ قبوله کړې نو بس هم اوس به هلاك شي([1])په حدیث کښې هم دی د خپل خان او مال د پاره خیرې مه کوئی هسې نه چه د قبولیت په یووخت کښې دې داسې بده کلمه د ژبې نه اوځی([2])د دې وجه د انسان بې قرارې او جلدبازی ده ځکه چه دې خودې جلدباز. حضرت سلمان فارسی ﷺ اوحضرت ابن عباس ﷺ په دې موقعه باندې د حضرت آدم ﷺ واقعه ذکر کړې ده چه لاتراوسه پورې ئې پښوته روح نه وو رسیدلې چه هغوی د اودریدو اراده اوکړه. روح د سرد طرف نه راروان وو چه کله پوزې ته اورسیدو نو اتروشې راغلو هغوی اووئیل الحمدلله نو الله ﷻ اوفرمائیل ﴿يرحمك ربك ياآدم﴾ اې آدم ﷺپه تادې خپل رب رحم اوکړی.کله چه سترګوته اورسیدو نو سترګې کولاوکړې وئې کتل چه کله نورلاندې اندامونوته اورسیدو نو د خوشحالئې نه خپل ځان ته اوکتل اوس لاترپښوپورې نه وو رسیدلې چه د روانیدو اراده ئې اوکړه خو روان نه شو نو دعائې اوکړه چه اې الله ﷻ د شپې نه وړاندې دې روح راشی([3])

شپه ورځ د الله ﷻ د قدرت دلیل:-الله ﷻ د خپلو لویو لویونښو نه دلته د دوو بیان فرمائی چه شپه ورځ هغه بیل بیل قسم جوړې کړې. شپه د آرام د پاره او ورځ د روزګارد پاره په دې کښې کار روزګار کوئی صنعت اوحرفت کوئی سیل اوسفرونه کوی.د شپې ورځې په اختلاف باندې د دوارو په یوځائ کولوسره د میاشتو اوکالونو شمیرمعلوموليږ شئی دی د پاره چه په لین دین کښې معاملاتوکښې د قرض په موده کښې د عبادت په کارونو کښې آسانی او پیژندګلواوشی. که هم یووخت وې نو ډیره به ګرانه وه. رښتیادی که الله ﷻ غوښتل نو هم شپه به وه د چا دومره قدرت نه وو چه ورځ کړې به ئې وه. اوکه هغه همیشه هم ورځ ساتله نو د چا مجال وو چه شپه ئې راوستې وه؟د قدرت دانښې د اوریدلو اوکتلو دی داهم دهغه رحمت دې چه شپه ئې د آرام د پاره جوړه کړه او ورځ د معاش د لټون د پاره.دا دواړه ئې یو بل پسې یوشان راتلونکې جوړې کړې چه د شکر اونصیحت اراده لرونکې کامیاب کړې شی. هم د هغه په لاس کښې د شپې ورځې اختلاف دې هغه د شپې پرده په ورځ اود ورځې په شپه باندې خیژوی. نمر سپوږمئې هم د دې په ماتحتئې کښې دی هریویه خپل مقرر وخت باندې ځی راځی. هغه الله ﷻ غالب اوغفاردې هغه دسحر راویستونکې دې هم هغه شپه د آرام والا جوړه کړې ده اونمر سپوږمئې ئې مقرر کړې دی دا د الله ﷻ چه عزیز اوعلیم دې مقررکړې شوې اندازه ده. شپه د خپلې تیارې نه د سپوږمئې نه پیژندلې شی او ورځ د رڼرا اونمر د راختلونه معلومیږی. نمر سپوږمئې دواړه روښانه اومنور دی خو په دوی کښې ئې هم پوره لرې والې ایخودې دې چه هریو اوپیژندلې شی. نمر ډیر پرقیدونکې او سپوږمئې نورانی هم هغه کړې دی. منزلونه هم هغه مقررکړی دی دې د پاره چه حساب اوکال معلوم وی. د الله ﷻ دا پیدائش حق دې. الخ.

د سپوږمئې باره کښې یوسوال:- قرآن پاك کښې دی خلق تانه د سپوږمئې باره کښې تپوس کوی اووایه چه هغه د خلقو د پاره وختونه دی اود حج د پاره هم الخ. د شپې تیاره اخواکیږی اود ورځې رڼرا راځی. نمر د ورځې علامت دې او سپوږمئې د شپه نښنه ده([4])الله ﷻ سپوږمئې لګه شان توره پیداکړې ده اود شپې نښنه سپوږمئې ئې په نسبت دنمرتته جوړه کړه په دې کښې ئې یوقسم داغ کیخودو.ابن الکواء د حضرت امیر المؤمنین حضرت علی ﷺ نه تپوس اوکړو چه په سپوږمئې کښې داسورې ځنګه دې؟

---

[1] الطبری:١٧/٣٩٣-٣٩٤.

[2] صحیح مسلم کتاب الزهد باب حدیث جابر الطویل وقصة ابی الیسر:٣٠٠٩، ابن حبان:٥٧٤٢.

[3] الطبری:١٧/٣٩٤-٣٠٥.

[4] الطبری:١٧/٣٩٦.

هغوی اوفرمائیل ددې بیان پدې ایت کښې دې چه مونږ دشپې نښه یعنې سپوږمۍ ککوړې تت غونډې کړو اود ورځې نښه مو ښه روښانه کړه. داد سپوږمۍ نه ډیر روښانه او ډیر لوئ دې. د شپې ورځې نې دوه نښې مقررکړې د دوی پیدائش هم په دې شان سره دې. (١)

وَكُلَّ إِنسَانٍ	أَلْزَمْنَٰهُ	طَٰٓئِرَهُۥ	فِى عُنُقِهِۦ ط
اوهرانسان چې دې	لازم کړې دې مونږ دهغه سره	قسمت دهغه	په غاړه دهغه کښې
اومونږ دهر چا عملنامه دهغه دغاړې امیل کړې دې			

وَنُخْرِجُ	لَهُۥ	يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ	كِتَٰبًا	يَلْقَىٰهُ
او را اوباسو مونږه	دپاره دهغه	په ورځ دقیامت	لیکلې شوې کاغذ	چې اوبه وینې هغه کاغذ
اودقیامت په ورځ به ورته یو عملنامه مخامخ کیږدو چې سپړلې				

مَنشُورًا ﴿١٣﴾	ٱقْرَأْ	كِتَٰبَكَ ط	كَفَىٰ	بِنَفْسِكَ	ٱلْيَوْمَ	عَلَيْكَ	حَسِيبًا ﴿١٤﴾ ط
غوړیدلې	او لوله	عملنامه خپله	کافي دې	نفس ستا	نن ورځ	په تاباندې	حساب کونکې
به ئې اووینې (اوبه وئیلې شې) خپله عملنامه اولوله نن ته دخپلې عملنامې دحساب دپاره په خپله کافي یې							

قوله تعالی:- وَكُلَّ إِنسَانٍ أَلْزَمْنَٰهُ

هریوبه خپله عمل نامه اووینې:- پورتنوآیاتونوکښې ئې دزمانې ذکراوکړو په کومه کښې چه دانسان اعمال وی. اوس ئې دلته اوفرمائیل چه د ده کوم عمل وی ښه وی که بد هغه ده پورې اینخلی د نیکئی بدله به نیکه ملاویږی اودبدئی بدله بده که په هرڅومره کم مقدارکښې ولې نه وی (٢)لکه چه فرمان دې د ذرې هومره برابر خیر او هم دومره شر به هرسړې د قیامت په ورځ اووینې(٣) اوبل ځائ ارشاد دې ښی اوکس طرف ته هغوی ناستې دی کومه خبره چه د خُلې نه اوځی هغه هم هغه وخت وراولیکی.(٤) بل ځائ ارشاددې﴿وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَٰفِظِينَ﴾(٥)په تاسوباندې خیال ساتونکی دی بزرګې دی لیکونکی دی ستاسوپه هرکارباندې خبردی.بل آیت کښې دی تاسوته به صرف ستاسودکړې شوی عمل بدله ملاویږی.بل ځائ ارشاد دې هربدی کونکی ته به سزا ملاویږی(٦)مقصددادې چه د بنیادم لوئ واړه پټ اوښکاره نیک اوبد ټول عملونه سحر ماښام شپه ورځ برابر لیکلې کیږی.مسنداحمدکښې رسول الله ﷺ فرمائی دهرپوانسان د عمل بدی دهغه په مرئی کښې ده.ابن لهیعه رحمه الله فرمائی تردې چه شګون اخستل هم.(٧)د هغه اعمالو د مجموعې کتاب به د قیامت په ورځ یا د هغه په ښی لاس کښې ورکولې شی او یا په ګس لاس کښې.دنیکانو به په ښی لاس کښې اود بدانو په ګس لاس کښې کولاوشوې وی چه هغوی ئې هم اولولی اودوی ئې هم. د هغه د ټول عمر اعمال به په دې کښې لیکلې شوې وی. لکه چه د الله ﷻ فرمان دې﴿ يُنَبَّؤُا ٱلْإِنسَٰنُ يَوْمَئِذٍۭ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴾(٨) په هغه ورځ به انسان د خپلو ټولو وړاندې

(١) الطبری: ٣٩٧/١٧.
(٢) الطبری:٣٩٨/١٧.
(٣) ٩٩/الزلزال:٥-٦.
(٤) ٥٢/الطور:١٦.
(٥) ٨٢/الانفطار:١٠.
(٦) ٥٠/ق:١٧.
(٧) احمد:٣٦٠/٣.
(٨) ٢٥/القیامة:١٣.

روستو عملونو نه خبرولې شي انسان خو په خپله معامله کښې هم پخپله حجت دې که هغه په خپله بې گناهي کښې هرڅومره بهانې پیش کړي. هغه وخت به ده ته فرمائیلې شي چه ته ښه پوهیږې چه په تا به ظلم نه شي کولې په دې کښې هم هغه لیکلې شوي دي تا چه کوم کړي دي. هغه وخت به هیرکړې شوي څیزونه هم وریادشي د دې د پاره چه په حقیقت کښې د هیڅ عذر پیش کولوګنجائش به پاتې نه شي. بیامخې ته ئې کتاب دې سره د دې که په دنیاکښې لیك لوستل نه وي کړې خو نن به هرسړې دا لوستلې شي.د ستې ذکرئې په خاص توګه د دې د پاره چه هغه یوه خاص حصه ده په دې کښې چه کوم څیززورړندکړې شي هغه اونخلي خامخابه کیږي. داخیال شاعرانوهم ښکاره کړې دې.رسول الله ﷺ ارشاد مبارك دې چه دبیمارئې یوبل ته لګیدل هیڅ څیز نه دې فال هیڅ څیز نه دې د هریوانسان عمل د هغه د غاړې هاردې. بل روایت کښې دي چه فال د هریوانسان د هغه د غاړې هاردې. (١)

د لفظ طائرمعنی:-قتاده رحمه الله فرمائي چه په دې آیت کښې د طائر نه مراد عمل دې حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائي اې بنیادمه ستا ښي اوګس طرف ته فرښتې ناستې دي کتابونه ئې کولاوکړي دي د ښي طرف والا نیکئې او د ګس طرف والا بدئې لیکي اوس ستااختیاردې که ډیره نیکي کوې که ډیره بدي کوې. ستا په مرګ به دا کتاب راغونډکړې شي اوستاپه قبرکښې به ستا په ستې کښې زوړند کړې شي دقیامت په ورځ به کولاو ستا په وړاندې پیش کړې شي اوتاته به اوویلې شي واخله خپله عمل نامه دې اوپخپله ئې اولوله اوهم ته حساب او انصاف اوکړه.د الله ﷻ قسم هغه ډیر عدل کونکې دې چه ستا معامله هم تاته حواله کوي. (٢)

مَنِ	اهْتَدٰى	فَاِنَّمَا	يَهْتَدِيْ	لِنَفْسِهٖ ۚ	وَمَنْ
څوك چي	په نیغه لارروان شو	نوبیشکه	هغه نیغه لارنیسي	دپاره دفائدې دځان خپل	اوڅوك چي

څوک چې په سمه لار ځي نو یقینا د خپلې فائدې دپاره ځي اوڅوک

ضَلَّ	فَاِنَّمَا	يَضِلُّ	عَلَيْهَا ۚ	وَلَا تَزِرُ
بې لارې شو	نو بیشکه	هغه وبال دګمراهئ وړدي	په دغه نفس باند	اونۀ به اوچتوي

چې بې لارې شي نو هغه دخپل نقصان دپاره بې لارې شي او هیڅوک به

وَازِرَةٌ	وِّزْرَ	اُخْرٰى ۚ	وَمَا كُنَّا	مُعَذِّبِيْنَ	حَتّٰى
یو بار اچتونکې	بار	دبل نفس نۀ	اونۀ یوموږ	عذاب ورکونکي	ترهغې پورې

د بل پیټي نه اوچتوي او موږ عذاب نه ورکوو تر څو

نَبْعَثَ	رَسُوْلًا ۝
چې راولیږوموږ	یورسول

چې یو پیغمبر اونه لیږو

قوله تعالی:-مَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِيْ لِنَفْسِهٖ

په حکم منلوکښې د انسان هم خپله فائده ده:- ځاچه نیغه لار اختیارکړه دحق تابعداری ئې اوکړه د پیغمبرئې اومنل دهغه هم په خپل حق کښې ښیګړه ده اوچه څوك د حق نه واوختل د صحیح لارې نه بې لارې شول بیادهغه بوج هم په هغه دې هیڅ څوك به دبل چا په ګناه کښې نه شي نیولې. د هرچاعمل

---

(١) احمد:٤/١٤٦.

(٢) الطبری:١٧/٤٠٠.

هم هغه سره دي هيڅ څوك به نه وي چه د بل بوج به اوچت كړي. بل ځاى قران پاك كښي ارشاد دي ﴿وَلَيَحۡمِلُنَّ أَثۡقَالَهُمۡ وَأَثۡقَالٗا مَّعَ أَثۡقَالِهِمۡ﴾[1] بل آيت كښي دي ﴿وَمِنۡ أَوۡزَارِ ٱلَّذِينَ يُضِلُّونَهُم بِغَيۡرِ عِلۡمٍۗ أَلَا سَآءَ مَا يَزِرُونَ﴾[2] يعنى خپل بوج سره به دوى دهغوى بوج هم اوچتوى كوم چه دوى دهوكه كړي وو.پدې دواړو مضمونونوكښې څه منافات مه ګڼرئى ځكه چه په ګمراه كونكو باندې به د هغوى د ګمراه كولو بوج وي سره د دې چه د هغوى ګمراه شوؤ بوج به هم نه شى سپكولې او په هغوى باندې به راباركولې شى. چه د بل دګناه بوج په چا راوړې وى. زمونږ انصاف كونكي الله ﷻ داسې نه كوى. بيا خپل يوبل رحمت بيانوى چه هغه د رسول د ليګولو نه وړاندې څوك قوم نه په عذاب كوى. په سورت تبارك كښې دى چه د دوزخيانونه به داروغه ګان تپوس كوى چه آيا تاسوله ويرونكى نه وو راغلى؟ هغوى به جواب وركړي بې شكه راغلې وو خومونږ هغوى رښتونې نه وو ګڼرلي هغوى مو دروغ ګنړلې وو اوصفاوينا مو وړته كړې وه چه تاسو خو هسې دهوكه شوې ئې د سر نه داخبره كيدونكې نه ده چه الله ﷻ په چا څه نازل كړي.[3] دغه شان چه دا خلق دوزخ ته په زور او راښكلو رسولې شى هغه وخت به داروغه ګان د هغوى نه تپوس كوى چه تاسو ته رسولان نه وو راغلي؟ چه ستاسو د رب آياتونه ئى تاسو ته لوستلي وي او تاسو ئى د دې ورځې دملاقات نه ويرولي وئى؟دوي به جواب وركوى چه او يقينًا راغلي وو خود عذاب كلمه به په كافرانو ښه صحيح نازله شوې وى[4] بل آيت كښې دى چه كافران به په دوزخ كښې پراته چغې وهى ياالله ته مونږ ددې نه اوباسې نو مونږ به خپل زاړه شرارتونه پريږدو اونيك عملونه به كوو.نو هغوى ته به اوويلې شى چه ولې ماتاسوته دومره عمر نه وو دركړې؟چه كه نصيحت مو حاصلول غوښتل نوحاصلولې موشو.اوماتاسو ته خپل رسولان هم راليګلي ووكومو چه تاسو ښه خبركړي وئى اوس به عذاب برداشت كوئى دظالمانوهيڅ څوك امدادى نشته.[5] غرض دا چه د نورو هم ډيرو آياتونونه ثابته ده چه الله ﷻ بغيرد رسول ليګلونه څوك دوزخ ته نه رسوى.

د الله ﷻ درحمت او عذاب متعلق حديث:-صحيح بخارى[6] كښې آيت ﴿إِنَّ رَحۡمَتَ ٱللَّهِ قَرِيبٞ مِّنَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ﴾[7] په تفسيركښې يواوږد حديث نقل دې په كوم كښې چه د جنت اودوزخ بيان دې. بيادى چه د جنت باره كښې به الله ﷻ په خپل مخلوق كښې په چاباندې ظلم نه كوى اوهغه به د دوزخ د پاره يونوې مخلوق راپيداكړى چه په هغې كښې به وراچولې شى. هغه به وائى چه آيا نورهم شته؟ددې باره كښې د علماؤ يوې ډلې ډيركلام كړې دې په حقيقت كښې دادجنت باره كښې دې ځكه چه هغه دفضل كوردې او دوزخ دعدل كور دې په دې كښې به بغيرد عذر نه اوبغيرد حجت ښكاره كولونه څوك نه شى داخلولې. په دې وجه د حديث د حافظانو داخيال دې چه راويانوته په دې كښې هسې ګډوې شوې ده اود دې دليل د بخارى او مسلم هغه روايت دې په كوم كښې چه هم د دې حديث په آخركښې دى چه دوزخ به ډك نه شى تركومې پورې چه الله ﷻ د خپل قدرت قدم كينږدى. دې وخت كښې به هغه وائى بس بس اوهم په دې وخت كښې به هغه ډك شى اودځلوروواړوطرفونه به راغونډ كړې شى. الله ﷻ به په چاباندې

---

[1] ٢٩/العنكبوت:١٣.
[2] ١٦/النحل:٢٥.
[3] ٦٧/الملك:٨-٩.
[4] ٣٩/الزمر:٧١.
[5] ٣٥/فاطر:٣٧.
[6] صحيح بخارى كتاب التوحيد باب ماجاء فى قول الله تعالى﴿ان رحمت الله قريب من المحسنين﴾:٧٤٤٩.
[7] ٧/الاعراف:٥٦.

ظلم نه كوي اود جنت د پاره به الله ﷻ يونوي مخلوق راپيداكړي. (١)

د كافرانو دماشومانو اود ليونو او كنړو وغيره حكم:-باقي پاتې شوه دامسئله چه د كافرانودانابالغ ماشومان په وړوكوالي كښې مړه كيږي اوچه كوم ليوني خلق دي اوكانړه اوكوم چه په داسې زمانه كښې تيرشوي دي په كوم وخت چه په زمكه يورسول ياد دين صحيح تعليم نه وو اوهغوي ته د اسلام دعوت نه وي رسيدلې او چه بالكل بوډاګان او پښولاسونوني كارپريخې وي د هغوي د پاره څه حكم دې؟په دې باره كښې د شروع نه اختلاف راروان دې. د دوي باره كښې چه كوم احاديث دي هغه زه تاسو ته بيانوم بيابه د ائمه كلام هم په اخلاص سره ذكر كوم الله ﷻ دې امداداوكړي.اول حديث مسند احمد كښې دې څلور قسم خلق به د قيامت په ورځ الله ﷻ سره خبرې اترې كوي. يوبالكل كونړ سړې چه هيڅ هم نه اوري بل بالكل بې وقوف او ليونې سړې چه په هيڅ هم نه پوهيږي بل بالكل بوډا پرس سړې چه پښو لاسونو ني كارپريخې وي څلورم هغه خلق چه په داسې زمانوكښې تيرشوي وي په كوم كښې چه يوپيغمبرياد هغه تعليم موجودنه ووكنړ به وائي چه اسلام راغلو خو زما غوږ ته هيڅ آواز اونه رسيدو.ليونې به وائي اسلام راغلوخو زما حالت داسې وو چه ماشومانوبه په كانړو ويشتلم اوبالكل بوډا بدحواس سړې به وائي چه اسلام راغلوخو زما ذهن او عقل صحيح نه وو چه زه پوهه شوې ووم. د رسولانو د زمانو اود هغوي تعليم نه موجودكيدونكو قول به وي چه نه رسول راغلې نه ما حق ليدلى بيا به ما څنګه عمل كولو؟ الله ﷻ به دوي له پيغام راوليګي چه ښه ده څئي دوزخ ته ورداننګئي. د الله ﷻ قسم د چا په لاس كښې چه زما خان دې كه هغوي حكم اومني او دوزخ ته وراودانګي نود دوزخ اور به په هغوي باندې يخ او د سلامتياوالا شي. (٢) بل روايت كښې دي چه څوك ورټوپ كړي په هغوي به سلامتيا او يخ شي اوچه څوك رامنع شي هغوي به د حكم نه منلو په وجه په رابښكلو دوزخ ته غورزولې شي(٣) ابن جريركښې ددې حديث نه پس د حضرت ابوهريره ﷺ دا فرمان هم دې كه تاسو غواړئي نود دې په تصديق كښې د كلام الله دا آيت ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِيْنَ﴾ اولولئي.

دويم حديث:-په ابوداؤدطيالسى كښې دې چه مونږ د حضرت انس ﷺ نه سوال اوكړو ابوحمزه د مشركانو د بچوباره كښې تاسوڅه فرمائې؟هغوي اوفرمائيل مادرسول الله ﷺنه اوريدلي دي هغوي ګناهګارنه دى چه په دوزخ كښې په عذاب كړې شي اونيكان هم نه دي چه جنت ورله بدله كښې وركړي.(٤)

دريم حديث:-په مسند ابويعلى كښې دې چه د دې څلورو واړو عذر واوري نو الله ﷻ به اوفرمائي چه نورو ته خو ما خپل رسول ليګلې وو خوتاسو ته زه پخپله وايم چه ورځئي دوزخ ته. ددوزخ نه به هم د الله ﷻ فرمان سره به يوه غړانګه راوچته وي ددې فرمان اوريدوسره چه كوم خلق نيك طبع دي زرود منډې كړي په هغې كښې به وراودانګي اوكوم چه باطل دي هغوئ به وائي چه اې الله پاكه مونږ خوهم د دې نه د بچ كيدو د پاره دا عذركړې وو. الله ﷻ به فرمائي چه تاسو زماپخپله حكم نه منئي نو زما د رسولانو به مو څه منلي وو. اوس ستاسو د پاره فيصله هم دا ده چه تاسو دوزخيان ئي اودې حكم منونكوته به اوونيلې شي چه تاسو بې شكه جنتيان ئي تاسو حكم اومنو. (٥)

څلورم حديث :-مسندابويعلى موصلى كښې دى د رسول الله ﷺ نه د مسلمانانود اولادباره كښې سوال

---

١) صحيح بخارى كتاب التفسيرسورت "ق" باب قوله ﴿وتقول هل من مزيد﴾: ٤٨٥٠، صحيح مسلم: ٢٨٤٦.

٢) احمد:٢٤/٤ مسندالبزار:٢١٧٤، مجمع الزوائد:٢١٦/٧.

٣) احمد:٢٤/٤ طبرانى:٨٤١ مجمع الزوائد:٢١٦/٧.

٤) مسندالطيالسى:٢١١١ مسندابى يعلى مختصراً:٤٠٩٠.

٥) مسند ابويعلى:٤٢٢٤.

اوشو نوحضورﷺ اوفرمائیل هغوی د خپلو پلارانو سره دی. بیائی د مشرکانود اولادباره کښې سوال اوکړو نو حضورﷺاوفرمائیل چه هغوی د خپلو پلارانوسره دی نواوونیلې شو چه یارسول اللهﷺ هغوی خو څه عمل نه دې کړې حضورﷺاوفرمائیل چه اوخو الله ﷻ ته پوره علم دې. ابویعلی کما فی اتحاف الخیرة (١٠٢٩٠).

پنځم حدیث:-حافظ ابوبکر احمدبن عمروبن عبدالخالق بزار رحمه الله په خپل مسند کښې روایت کوی چه د قیامت په ورځ د جاهلیت د زمانې خلق خپل بوج په خپلوشاګانو باندې راوړی رابه شی. د الله ﷻ په وړاندې به عذر کوی چه نه مونږ له ستارسول رارسیدلې نه مونږ ته ستا یوحکم رسیدلې که چرې داسې وه نو مونږ به په کولاؤ زړه سره منلې وې. الله ﷻ به ورته اوفرمائی ښه ده که اوس حکم اوکړو نو اوبه منئ هغوی به وائی چه اوبې شکه او بغیرد څه وینا. الله ﷻ سبحانه وتعالی به ورته حکم اوکړی چه ځئ لاړشئ دوزخ ته ورشئ. دوی به لاړشی تردې چه هغې ته به وراورسی اوس چه د دې عذاب اوآواز اوګوری نوواپس به راشی او وائی به اې الله مونږ ته د دې نه بچ کړه. الله ﷻ به فرمائی چه ګورئ تاسو اقرار کړې دې چه زما حکم به منئ بیا دانافرمانی ولې؟ هغوی به وائی چه ښه ده دې ځل به ئې اومنو او اوبه ئې کړو. دوی نه به کلک عهد اووعده اخستې شی بیابه داحکم کیږی. دوی به لاړشی اوبیا به اوویریږی واپس به راشی وائی به اې الله مونږ خو ویریږو اوزمونږ نه دا حکم په ځائې نه راوړلې کیږی.اوس به الله ﷻحکم اوکړی چه تاسونافرمانی اوکړه اوځئ دوزخیان جوړ شئ. حضورﷺ فرمائی چه که په ړومبی ځل دوی د الله ﷻ په حکم باندې ورداننګلې وې نود دوزخ اُور به په هغوی باندې یخ شوې وو اود هغوی یووېښته به ئې هم نه سیزلو.([1]) امام بزار رحمه الله فرمائی د دې حدیث متن معروف نه دې د ایوب نه صرف عباد روایت کوی اود عبادنه صرف هم ریحان بن سعید روایت کوی. زه خووایم چه دې ته ابن حبان ثقه ونیلې. یحیی بن معین اونسائی وائی په دې کښې هیڅ د ویرې خبره نشته.ابوداؤد د هغه نه روایت نه دې کړې. ابوحاتم وائی دا شیخ دې په دې کښې هیڅ حرج نشته د هغه احادیث لیکلې کیږی اود ده نه دلیل نه شی اخستې.

شپږم حدیث:- امام محمدبن یحیی ذهلی رحمه الله روایت راوړلې دې چه رسول الله ﷺ فرمائیلی دی د خالی زمانې والالیونې اوماشوم به دالله ﷻ مخې ته راشی یوبه وائی چه ماته ستاکتاب دسر نه رسیدلې نه دې، مجنون اولیونې به وائی چه زه خو په ښه اوبد پوهیدلم نه. ماشوم به وائی چه ما د عقل پوهې اوبلوغت زمانه هډو لیدلې نه ده. هم هغه وخت به د هغوی مخې ته اُور شغلې وهی. الله ﷻ به فرمائی دا اخواکړئ. نو چه کوم وړاندې تلونکو سره نیکی کونکې وو نوهغوی خو به حکم اومنی اوچه څوک د دې عذر د اخواکیدونه پس هم نافرمانی کونکی وو هغوی به منع شی نو الله ﷻ به اوفرمائی چه ته کله زما مخامخ حکم نه منې نوزما د پیغمبرانو به دې څه منلی وو. ([2])

اووم حدیث:-هم ددې دریواړو کسانوباره کښې د پورتنواحادیثو په شان دې. په دې کښې داهم دی چه کله دوی دوزخ ته اورسی نود هغې نه به داسې شغلې اوچتیږی چه دوی به وائی دا خو به ټوله دنیا او سوزوی اوایره به ئې کړی.په منډه به واپس راشی،بیا به په دویم ځل هم داسې وی.الله ﷻ به ورته اوفرمائی چه ستاسودپیداکولو نه وړاندې ماته ستاسوعمل معلوم وو.ماته علم ووچه تاسوما پیدا کړی وئی هم د هغه علم مطابق تاسو ئې. اې دوزخ! دوی راونیسه. نوهم هغه وخت به اُور هغوی یوه نوړئی کړی. ([3])

---

[1]) حاکم:٤/٤٤٩-٤٥٠وسنده حسن، مسند البزار:٣٤٣٣، مجمع الزوائد:١٠/٣٤٧.

[2]) مسندالبزار:٢١٦٦.

[3]) طبران:٢٠/٨٣، مجمع الزوائد:٧/٢١٦.

اتم حديث:-دحضرت ابوهريره ﷺ روايت د هغه د خپل قول سره اول تيرشوې دې. په صحيحين کښې هم دهغوی نه روايت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل هرماشوم په دين اسلام باندې پيداکيږی بيا دهغه مور پلار يهودی نصرانی اومجوسی جوړوی.لکه څنګه چه د چيلئی د صحيح سالم بچی غوږ پريکولې شی. خلقو وئيل حضور ﷺ! که هغه په وړوکوالی کښې وفات شی نو؟حضور ﷺ اوفرمائيل چه الله ﷻ ته دهغه د عملونوصحيح او پوره خبروو(١)د مسندپه حديث کښې دی چه د مسلمانانو بچوکفالت په جنت کښې حضرت ابراهيم ﷺ ته حواله دې(٢)په صحيح مسلم کښې حديث قدسی دې ماخپل بنديګان موحد يوطرف ته خالص جوړ کړی دی.(٣)يوروايت کښې دې سره د مسلمان لفظ هم دې.

دمشرکانود بچوانجام به څه وی؟

نهم حديث:-حافظ ابوبکر برقانی خپل کتاب المستخرج علی البخاری کښې روايت راوړی دې چه حضور ﷺ فرمائيلی دی هرماشوم په فطرت باندې پيداکولې شی. خلقو په اوچت آوازسره تپوس اوکړو دمشرکانوبچی هم؟حضور ﷺ اوفرمائيل دمشرکانوبچی هم(٤)دطبرانی په حديث کښې دی چه : مشرکانو بچی به د جنتيانوخادمان جوړولې شی. (٥)

لسم حديث:-مسنداحمدکښې دی يوصحابی ﷺ تپوس اوکړويارسول الله ﷺ!جنت ته به څوك ځی. حضور ﷺ اوفرمائيل نبی شهيداو ماشومان او ژوندی ښخ شوی ماشومان(٦)په علماؤکښې خود بعضومسلك دادې چه د دوی باره کښې مونږ توقف کوو چپ يو د دې دليل هم تيرشو. بعضې وائی دا جنتيان دی اود دې دليل د معراج والا دوه احاديث دی کوم چه په صحيح بخاری کښې د حضرت سمره بن جندب ﷺ نه روايت دی چه هغوی په خپل دې خوب کښې يوسړې دجنتی ونې لاندې اوليدو چاسره چه ډيرماشومان وو. په تپوس باندې حضرت جبرائيل ﷺ اوفرمائيل داحضرت ابراهيم ﷺ دی اوده سره داماشومان دمسلمانانواومشرکانوبچی دی.خلقووئيل حضور ﷺ دمشرکانواولادهم.حضور ﷺ اوفرمائيل اودمشرکانواولاد هم.(٧)بعضې علماء فرمائی دا دوزخيان دی ځکه چه په يوحديث کښې دی چه هغوی به خپلو پلارانوسره وی. بعضې علماء کرام وائی د دوی امتحان به د قيامت په ميدانونوکښې اوشی تابعدار به جنت ته لاړشی او الله ﷻ به د خپل مخکينی علم اظهارکولوسره بيا هغوی جنت ته اورسوی اوبعضې به دخپلې نافرمانئی په وجه کوم چه د دغه امتحان په وخت کښې د دوی نه کيږی او الله ﷻ به خپل اولنې علم راښکاره کړی په هغه وخت به د هغوی د پاره د دوزخ حکم اوشی دې مذهب سره د ټولواحاديثو اومختلفودليلونو راجمع کيږی او اولنی حديثونه چه يو بل له تقويت ورکوی د دې معنی ډير دی. شيخ ابوالحسن علی ابن اسماعيل اشعری رحمه الله دا مذهب د اهل سنت والجماعت نقل کړې دې اوددې تائيدامام بيهقی رحمه الله په کتاب الاعتقادکښې کړې دې. او نوروهم ډيرو محققينو علماؤ اود پوهې حافظانو هم دافرمائيلی دی.

ابن عبدالبراح وائی چې امتحان والا حديث قوی نه دې:-شيخ ابوعمربن عبدالبرنمری امتحان والا او بعضې روايتونه ئی بيان کولوسره ليکلې دی چه د دې باره کښې احاديث قوی نه دی اود دې نه حجت

---

١) صحيح بخاری کتاب القدر باب الله اعلم بماکانواعاملين:٦٥٩٩، صحيح مسلم:٢٦٥٨، ترمذی:٢١٣٨، احمد:٢٥٣/٢،

٢) احمد:٣٢٦/٢، وسنده حسن، وصححه الحاکم:٣٧٠/٢، ووافقه الذهبی، مجمع الزوائد:٢١٩/٧.

٣) صحيح مسلم کتاب الجنة باب الصفات التی يعرف بهافی الدنيااهل الجنة:٢٨٦٥.

٤) صحيح بخاری کتاب التعبيرباب تعبيرالرؤيا بعدصلاة الصبح:٨٠٤٧.

٥) مسندالبزار:٢١٧٢، المعجم الکبير:٦٩٩٣.

٦) ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی فضل الشهادة:٢٥٢١ بيهقی:١٦٣/٩، احمد:٥٨/٥، ابن ابی شيبه:٣٣٩/٥، معرفة الصحابة:٨٦٤.

٧) صحيح بخاری کتاب التعبير باب تعبيرالرؤيا بعدصلاة الصبح:٧٠٤٧.

نه ثابتیږی او اهل علم دې نه انکار کوی ځکه چه اخرت د جزاء کوردې اود عمل کورنه دې اونه د امتحان کوردې. اود دوزخ ته د تلوحکم هم د انساني طاقت نه بهرحکم دې اود الله ﷻ داعادت نه دې.

د علامه ابن ابی کثیر رحمة الله علیه رائې او د ابن عبدالبرد اولې خبرې جواب:- دامام صاحب رحمه الله د دې قول جواب هم واورئی په دې باره کښې چه کوم احادیث دی په دې کښې بعضې خو بالکل صحیح دی لکه چه ائمه علماؤ تصریح کړې ده بعضې حسن دی اوبعضې ضعیف دی خوهغه د صحیح او حسن احادیثو په وجه قوی کیږی اودا خو ښکاره خبره ده چه دا احادیث د حجت اودلیل قابل شو.

اوس پاتې شوه د امام صاحب رحمه الله دا فرمان چه آخرت د عمل او امتحان کور نه دې د جزاء اوبدله کور دې دا بې شکه صحیح دی خود دې نه د دې نفی څنګه اوشوه چه د قیامت د مختلفومیدانونو په پیشوکښې د جنت او دوزخ د داخلیدونه وړاندې څه احکام ورنه کړې شی. شیخ ابوالحسن اشعری رحمه الله خود اهل سنت والجماعة د مذهب په عقائدوکښې د ماشومانوامتحان داخل کړې دې. دې نه علاوه د قرآن پاك آیت ﴿يَوْمَ يُكْشَفُ عَن سَاقٍ﴾(١)د دې ښکاره دلیل دې چه منافق او مؤمن د فرق د پاره به پنډئی کولاوولې شی اود سجدې حکم به کولې شی. د صحاح په حدیثونوکښې دی چه مؤمن خو به سجده اوکړی اومنافقان به پرمخې شاته راپریوځی. (٢)صحیحین کښې د هغه سړی قصه هم ده چه د ټولونه په آخره کښې به د دوزخ نه راوځی هغه به الله ﷻ سره وعده کوی چې بیا به څه سوال به نه کوی بغیرد دې سوال نه چه د هغې د پوره کیدونه پس به د خپل قول او اقرار نه واوړی او یوبل سوال به اوکړی وغیره. په آخره کښې به الله ﷻ اوفرمائی چه بنیادمه ته ډیر وعده ماتونکې ئی ښه ده څه جنت ته لاړشه. (٣)

د ابن عبدالبر د دویمې خبرې جواب:- بیاد امام صاحب رحمه الله دا فرمائیل د هغوی د طاقت نه بهر خبره یعنی په دوزخ کښې دوردانګلوحکم به څنګه وی؟ الله ﷻ چاته دهغه دوس نه زیات تکلیف نه ورکوی. دا هم په صحیح حدیث کښې څه بندیز نه شی پیداکولې.پخپله امام صاحب رحمه الله اوټول مسلمانان منی چه په پل صراط باندې د تیریدلو حکم به ټولوته وی چه د دوزخ په شاباندې به وی د توري نه زیات تیره او ویښته نه زیات نرې به وی.مؤمن به دخپلو نیکو په اندازه په دې باندې تیریږی.بعضې د بجلئی په مثال بعضې داسونو بعضې د اوښانو بعضې د منډې وهونکو په شان بعضې د پیدل تلونکو په شان بعضې په زنګونونو باندې بعضې په پریکیدوسره په دوزخ کښې پریوځی. نو چه دا څیزونه هلته دی نو هغوی ته دوزخ ته د دانګلوحکم څه د دې نه خو لوئ نه دې بلکه دا د هغې نه ډیر دروند او لوئ دې. واورئی په حدیث کښې دی دجال سره به باغ او اور وی. شارع ﷺ مؤمنانوته حکم ورکړې دې هغوی چه په کوم څیزکښې اور وینی هم د هغې نه اوڅکی د هغوی د پاره د یخوالی اوسلامتیاڅیزدې. (٤) نودا صفامثال دې د دې واقعه. ګورئی چه کله بنواسرائیلو سخې عبادت اوکړو د هغې په سزا کښې الله ﷻ حکم ورکړو چه په خپل مینځ کښې یوبل قتل کړئی یوې اوریځې هغوی پټ کړل. اوس چه کله توره اوچلیده نو سحر سحر د اوریځې د شلیدونه وړاندې وړاندې په هغوی کښې اویازره کسان قتل شوی وو. څوئ پلار اوپلار خوئ قتل کړو ولې دا حکم د دغه حکم نه کم وو؟ ولې د دې کارکول په نفس باندې سخت وو بیاخود دې په نسبت هم وئیل پکاروو چه الله ﷻ یو نفس باندې د هغه د برداشت نه زیات تکلیف نه اچوی.

---

١) ٦٨/القلم:٤٢.

٢) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورت "ن" والقلم باب ﴿یوم یکشف عن ساق﴾:٤٩١٩،صحیح مسلم:١٨٣

٣) صحیح بخاری کتاب الاذان باب فضل السجود:٨٠٦، صحیح مسلم:١٨٢.

٤) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب ماذکرعن بنی اسرائیل:٣٤٥٠، صحیح مسلم:٢٩٣٤.

په ذکرشوي مسئله کښې دحافظ ابن کثير رحمه الله وضاحت:-ددې تپولو بحثونود صفاکيدونه پس اوس واورئ د مشرکانود مړو شوو بچوپاره کښې هم ګڼړاقوال دی.

اول قول:-يوداچه دا ټول جنتيان دی د دې دليل هم هغه په معراج کښې دحضرت ابراهيم عليه السلام سره د مشرکانواومسلمانانو د بچو حضور ﷺ ليدل دی اود دې دليل د مسند هغه روايت دې کوم چه وړاندې تيرشوې دې چه حضور ﷺ اوفرمائيل ماشومان به په جنت کښې وی. اود امتحان کيدو چه کوم حديث تيرشو هغه د دې نه مخصوص دې. نود چا په نسبت چه رب العالمين ته معلومه ده چه هغه تابعدار او حکم منونکې دې د هغوی روحونه په عالم برزخ کښې دحضرت ابراهيم عليه السلام سره دی اودمسلمانانو ماشومانو روحونه هم اود چاباره کښې چه الله ﷻ ته معلومه ده چه هغه د قبلولووالا نه دې د هغوی کار الله ﷻ سره دې. هغوی به د قيامت په ورځ دوزخيان وی لکه چه د امتحان والا د حديث نه ښکاره ده. امام اشعری رحمه الله دا د اهل سنت نه نقل کړې ده. اوس څوک وائی چه دا په مستقل توګه باندې جنتيان دی اوڅوک وائی چه دوی د اهل جنت خادمان دی. داسې حديث په ابوداؤد طيالسی کښې دې خود دې سندضعيف دې والله اعلم.

دويم قول:- دادې چه د مشرکانواولاد به هم خپل پلار نيکه سره دوزخ ته ځی لکه چه د مسندوغيره په حديث کښې دی چه هغوی دخپل پلارانونيکونوتابع دی. دې اوريدو سره حضرت عائشه رضي الله عنها تپوس اوکړو سره دبې عمل کيدو؟ وئی فرمائيل چه هغوی څه عمل کونکی وو الله ﷻ ته ښه معلومه ده([1]) ابوداؤدکښې دی حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها فرمائی ماد رسول الله ﷺ نه دمسلمانانود اولادباره کښې سوال اوکړو نوحضور ﷺ اوفرمائيل چه هغوی د خپلو پلارانونيکونوسره دی. ماوئيل د مشرکانواولاد؟ وئی فرمائيل چه هغوی د خپلو پلارانو نيکونوسره دی. ماتپوس اوکړو چه بغيرد څه عمل کولو نه؟ حضور ﷺ اوفرمائيل هغوی به څه کول دا الله ﷻ ته ښه معلوم دی([2])د مسندپه حديث کښې دی چه حضور ﷺ اوفرمائيل که ته غواړې نوزه به د هغوی ژړا انګولاچغې صورې هم تاته واوروم([3]) د امام احمد رحمه الله څوئ روايت راوړې دې چه حضرت خديجه رضي الله عنها دخپلو دوو هغه ماشومانوباره کښې تپوس اوکړو کوم چه د جاهليت په زمانه کښې مړه شوی وو حضور ﷺ اوفرمائيل چه هغه دواړه په دوزخ کښې دی ګله چه حضور ﷺ اوکتل چه دا خبره خوپه دې ډيره سخته اولګيدله نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه که تاد هغوی ځائ ليدلې وو نو ته به پخپله د هغوی نه ويزاره شوې وې. حضرت خديجه رضي الله عنها عرض اوکړو اوچه کوم بچې ستانه شوې وو؟حضور ﷺ اوفرمائيل واوره مؤمن اود هغه اولاد جنتی دې او مشرك اود هغه اولاد دوزخی دې. بياحضور ﷺ دا آيت اولوستلو ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ﴾([4]) کومو خلقو چه ايمان راوړ اود هغوی اولاد د ايمان سره د هغوی تابعداری اوکړه مونږ به د هغوی اولاد هم هغوی سره ملاؤکړو([5])داحديث غريب دې ددې په اسنادوکښې محمدبن عثمان راوی مجهول الحال دې اود هغه شيخ زاذان حضرت علی رضي الله عنه نه دې ليدلې. والله اعلم. ابوداؤدکښې حديث دې چه ژوندی خښ کړې شوی او ژوندی ښخوونکی ښځه دوزخيان دی. ([6])حضرت سلمه بن قيس اشجعی رضي الله عنه فرمائی ماخپل رور د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر کړو اواومې وئيل حضور ﷺ زمونږ مور د جاهليت په

---

[1] احمد: ٨٤/٦ وسنده حسن.

[2] ابوداؤد كتاب السنة باب فى ذرارى المشركين:٤٧١٢.

[3] احمد:٨٤/٦

[4] ٥٢/الطور:٢١.

[5] احمد:١٣٤/١-١٣٥،

[6] ابوداؤد كتاب السنة باب فى ذرارى المشركين:٤٧١٧، وهوصحيح.

زمانه کښې مړه شوي ده هغه صله رحمی کونکې اومیلمه دوسته وه.زمونږ یوه نابالغه خورهغې ژوندې خښه کړې وه نبی ﷺ اوفرمائیل داسې کونکې او چاسره چه شوی دی هغه دواړه دوزخیان دی دا یوه بله خبره ده چه په اسلام کښې راشی او قبول ئې کړی. (١)

دریم قول:-دادې چه د دوی باره کښې توقف کول پکار دی یوه فیصله کونکې خبره یوطرف ته نه دی کول پکار. د هغوی اعتماد دحضور ﷺ په دې فرمان باندې دې چه د هغوی د اعمالوصحیح او پوره علم الله ﷻ ته دې. بخاری کښې دی چه دمشرکانو د اولاد باره کښې کله دحضور ﷺ نه تپوس اوکړې شو نوحضور ﷺ هم په دې الفاظوسره جواب ورکړو.(٢)بعضې بزرګان وای چه دوی به اعراف کښې کیخودې شی د دې قول نتیجه هم دا ده چه دا جنتیان دی ځکه چه اعراف هم څه د استوګنې ځایْ نه دې د دې ځایْ والا به هم آخر جنت ته ځی. لکه چه د سورت اعراف په تفسیرکښې مونږ د دې تقریرکړې دې. والله اعلم.

د مؤمنانو مړهٔ شوی بچی به چرته وی؟:-دا خواختلاف د مشرکانوداولادباره کښې خود مؤمنانو د نابالغه بچو باره کښې خود علماؤ بغیرد څه اختلاف دا قول دې چه هغه جنتیان دی. لکه څنګه چه د امام احمد رحمه الله قول دې اوهم دا په خلقو کښې مشهوره هم ده اوان شاء الله ﷻ زمونږ هم دغه امیددې خود بعضې علماؤ نه نقل دی چه هغوی د دوی باره کښې توقف کوی اووائی چه ټول ربنتونی د الله ﷻ د مرضئی اود هغه د خوښې ماتحت دی. اهل فقه اواهل حدیثو یوه ډله دې طرف ته هم تلې ده. موطا امام مالك په ابواب القدر په احادیثوکښې هم څه داسې دی لکه چه د امام مالك رحمه الله فیصله په دې کښې نشته خود بعضو متاخرینو قول دې چه مسلمانان ماشومان خو جنتی دی اود مشرکانو اولاد د الله ﷻ د رضا ماتحت دی. ابن عبدالبر رحمه الله دا خبره داسې وضاحت سره بیان کړې ده خودا قول غریب دې. کتاب التذکره کښې امام قرطبی رحمه الله هم دا فرمائیلی دی. والله اعلم. د دې باره کښې دې بزرګانو یوحدیث دا هم نقل کړې دې چه د انصارو د یوماشوم په جنازه کښې حضور ﷺ راوغوښتلې شو نوام المؤمنین حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها اوفرمائیل دې ماشوم ته خودې مرحبا وی دا خود جنت مرغیٔ ده نه ئې د بدئی څه کارکړې اونه هغه وخت ته رسیدلې حضور ﷺ اوفرمائیل دې نه علاوه نور هم څه وائې.اې عائشه! واوره الله ﷻ جنت اوجنتیان مقررکړی دی سره ددې چه هغه دخپل پلار په شاکښې وو دغه شان هغه دوزخ پیداکړې دې اوپه دې کښې سوزیدونکی پیداکړی دی داسې حال کښې چه هغوی اوس هم لاد پلارانو په شاګانوکښې دی. د مسلم اوسنن داحدیث دې. (٣)

دامسئله د صحیح دلیل نه بغیر ثابتیدې نه شی اوخلق د خپلې بې علمئی په وجه بغیرد شارع د ثبوت نه په دې کښې کلام کړې دې په دې وجه د علماؤ ډلې په دې کلام کول ناخوښ کړی دی. ابن عباس رضي الله عنه قاسم بن محمدبن ابی بکر صدیق او محمدبن حنفیه رحمهم الله مذهب هم دا دې. حضرت ابن عباس رضي الله عنه خو په منبرباندې په خطبه کښې فرمائیلې وو چه د حضور ﷺ ارشاد دې چه د هغه امت کار به ټیك ټاك وی ترکومې چه دوی دماشومانوباره کښې څه کلام اونه کړی(٤) (ابن حبان) امام ابن حبان رحمه الله وائی مراد دې نه د مشرکانو د بچو باره کښې کلام نه کول دی. په نورو کتابونوکښې دا روایت د حضرت عبدالله رضي الله عنه په خپل قول باندې موقوفا نقل دې.

---

(١) احمد:٤٧٨/٣.
(٢) صحیح بخاری کتاب القدر باب الله اعلم بماکانواعاملین........:٦٦٠٠، صحیح مسلم:٢٦٦٠.
(٣) صحیح مسلم کتاب القدر باب معنی کل مولود یولدعلی الفطرة:٢٦٦٢، ابوداوٗد:٤٧١٣، ابن ماجه:٨٢، احمد:٤١/٦، ابن حبان:١٣٨.
(٤) حاکم:٣٣/١، ابن حبان:٦٧٢٤ وسنده حسن، مسندالبزار:٢١٨٠، مجمع الزوائد:١٢٣/٧.

وَإِذَآ أَرَدْنَآ أَن نُّهْلِكَ قَرْيَةً

| او كله چي | اراده اوكړه مونږه | چي | هلاك كړو مونږه | يو كلي

او هر كله چې مونږ اراده اوكړو چې يو كلي دې هلاک شي

أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا۟ فِيهَا

نو حكم اوكړو مونږه | مالدارو خلقو دهغه كلي ته | نو نافرماني شروع كړه هغوئ | په هغې كښې

نو دهغه ځائي مالدارو خلقو ته حكم اوكړو نو دحكمونو منلو په ځائي هغوئ په كښې وراني

فَحَقَّ عَلَيْهَا ٱلْقَوْلُ فَدَمَّرْنَـٰهَا تَدْمِيرًا ⑯

نو ثابته شوه | په هغه كلي باندي | خبره دعذاب | نو هلاك كړومونږه هغه كلي | په هلاكولوسره

شروع كړې نو د عذاب تاپه پرې اولګې نو مونږ ئې تباه اوبرباد كړو

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ ٱلْقُرُونِ مِنۢ بَعْدِ نُوحٍ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ

اوڅومره ډير هلاك كړل مونږه | د نسلونو نه | روستو دنوح نه | اوكافي دې | رب ستا |

او مونږ څومره ډير امتونه دنوح ﷺ نه پس هلاک كړې دی اودا كافي ده چي ستا رب

بِذُنُوبِ عِبَادِهِۦ خَبِيرًۢا بَصِيرًا ⑰

په ګناهونو | دبندګانوخپلو | په لحاظ دخبرداري سره | په لحاظ دليدولو سره |

دخپلو بندګانو دګناهونو نه خبردار دې اوهرڅه ويني ګوری

قوله‌تعالى:- فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا ٱلْقَوْلُ

د الله ﷻ د حكم راتلومفهوم:-مشهورقراءت خو ﴿امرنا﴾ دې دې نه مراد تقديری امر دې لكه چه بل آيت كښې دی﴿أَتَىٰهَآ أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا﴾([1])يعنی هلته زمونږ مقرركړې شوې امر راځی د شپې ياد ورځې. يادساتئ چه الله ﷻ دبدئی حكم نه كوی. مطلب دا چه هغوی په فحش كارونوكښې اخته كيږی او په دې وجه د عذاب مستحق كيږی. داهم معنی كړې شوې ده چه مونږ هغوی ته د خپل اطاعت د كار امر كوو هغوی په بدوكښې لګياكيږی بيازمونږ([2])د سزا قول په هغوی باندې راست راځی دكوم قراءت ﴿امرنا﴾دې هغه وائی چه مطلب دادې چه د هغه ځائ سرداران مونږ بدكاران جوړوو هغوی هلته د الله ﷻ نافرمانيانې كوی تردې چه د الله ﷻ عذاب هغوی د هغه كلی سره تباه بربادكړی. لكه چه ارشاد دې ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا فِى كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَـٰبِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا۟ فِيهَا﴾ ([3])مونږ په هريوكلی كښې لوئ لوئ مجرمان ساتلی دی([4])ابن عباس ﷺ فرمائی يعنی مونږدهغوی دښمنان زياتوو هلته دسركشانو زياتوالې كوو([5])دمسنداحمد په يوحديث كښې دی بهترمال څناور دی كوم چه زيات بچی وركوی يالاړ ده چه د كهجورو په ونوباندې راګيروی. ([6]) بعضې خلق وائی چه داتناسب دې لكه څنګه چه د حضور ﷺ قول دې نه ګناه كونكی اونه اجر

([1]) ۱۰/يونس:۲٤.
([2]) الطبری:۱۷/٤۰۳.
([3]) ٦/الانعام:۱۲۳.
([4]) الطبری:۱۷/٤۰۳.
([5]) الطبری:۱۷/٤۰۳.
([6]) احمد:۳/٤٦۸.

الله ﷻ ښه کتونکې دې :- اې قریشو په هوش کښې شئ زماددې بزرګ رسول په تکذیب کولو بې ویرې کیږئ مه د خپل ځان نه وړاندې د حضرت نوح ﷺ خلقوته اوګورئ چه د رسولانو تکذیب کونکو نوم اونښه ئې ختمه کړه.دې نه داهم معلومیږی چه د نوح ﷺ نه وړاندې د حضرت آدم ﷺ نه پس خلق په دین اسلام باندې وو نو اې قریشو تاسودهغوی نه زیات سازوسامان والا شمیراوطاقت والا نه ئې سره د دې چه تاسو اشرف الرسل خاتم النبیینﷺ دروغ ګڼړئ نوتاسو د عذابونو او سزاګانوډیر لائق ئې. د الله ﷻ نه د خپل یوبنده عمل هم پټ نه دې. خیراوشر ټول هغه ته ښکاره دی پټ اوښکاره ټول هغه پیژنی. هرعمل پخپله وینی ګوری.

مَنْ كَانَ يُرِيْدُ | الْعَاجِلَةَ | عَجَّلْنَا | لَهٗ | فِيْهَا | مَا

څوک چې وی چې غواړی | زر حاصلیدونکی دنیا | نو زر به ورکړو مونږه | هغه ته | په هغې کښې هغه څه

څوک چې په تندئ د دنیا دګټلو خواهش لری مونږ به ورله په تندئ په دنیا کښې ورکړو

نَشَآءُ | لِمَنْ | نُّرِيْدُ | ثُمَّ | جَعَلْنَا | لَهٗ | جَهَنَّمَ

چې غواړومونږه | دپاره دهغه چا | چې غواړو مونږ | بیا | جوړکړومونږه | دپاره دهغه | دوزخ

څومره چې اوغواړو اودچا په حقله چې اوغواړو خوبیا به ورله دوزخ تیار کړو

يَصْلٰهَا | مَذْمُوْمًا | مَّدْحُوْرًا ﴿۱۸﴾ | وَمَنْ | اَرَادَ | الْاٰخِرَةَ

چې سوزی به په هغې کښې | ملامته | درحمت نه محرومه | او چاچې | اراده اوکړه | دآخرت

چې په هغې کښې به بدحاله او بدچاله ورننوځئ اوڅوک چې دآخرت خواهش ساتی

وَسَعٰى | لَهَا | سَعْيَهَا | وَهُوَ | مُؤْمِنٌ

او کوشش ئې اوکړو | دپاره دهغې | لکه څنګه چې حق دې دکوشش دهغې | او هغه | مومن وی

اوهغې له دهغې په مناسب کوشش کوی اومومن وی

فَاُولٰٓئِكَ | كَانَ | سَعْيُهُمْ | مَّشْكُوْرًا ﴿۱۹﴾ | كُلًّا | نُّمِدُّ

نو دغه کسان چې دی | وی به | کوشش دهغوئ | قبول کړې شوې | دهر یوسره | امداد کوؤ مونږه

نو دداسې خلقو کوششونه به مقبول وی مونږ دهر چا امداد کوؤ

هٰٓؤُلَآءِ | وَهٰٓؤُلَآءِ | مِنْ عَطَآءِ رَبِّكَ ؕ | وَمَا كَانَ | عَطَآءُ | رَبِّكَ

ددوئ سره | اودهغوئ سره | دبخش د رب ستانه | او نهٔ دې | بخش | درب ستا |

ددوئ هم او دهغوئ هم چې داستا درب ورکړه ده اوستا درب ورکړه په

مَحْظُوْرًا ﴿۲۰﴾ | اُنْظُرْ | كَيْفَ | فَضَّلْنَا | بَعْضَهُمْ | عَلٰى بَعْضٍ ؕ

منع کړې شوې | اوګوره | چې څرنګې | فضلیت ورکړې دې مونږه | ځینودهغوئ لره | په ځینوباند |

چا بنده نه ده نه اوګوره چې موتږ څنګه دوئ ته په دنیا کښې یوبل باندې فضیلت ورکړې دې

وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ	دَرَجٰتٍ	وَّاَكْبَرُ	تَفْضِيْلًا۝
اوخامخا اخرت ډير لوئ دي	په لحاظ ددرجو سره	او ډير لوئ دي	په لحاظ دغوره والى سره

او البته د آخرت درجي دټولو نه لوئي اوپه فضيلت کښي ټولونه زياتي دي

قوله تعالى:- مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهٗ

د دنياو داخرت د طالب انجام:-هيڅ ضروري نه ده چه د دنياد طلب کونکي هره يوه خبره به الله ﷻ پوره کوي. د چاچه کومه اراده الله ﷻ پوره کول غواړي پوره کوي به خود داسې خلق به په آخرت کښې خالي لاس پاتې شي. دوى خوبه هلته د دوزخ په کنده کښې غورزيدونکي وي. ډير په خراب حالت ذلت او خوارئي کښي به وي ځکه چه دلته هغوى هم دا ونيلي وو فاني له ئې په باقي باندې ترجيح ورکړې وه په دې وجه هلته د الله ﷻ د رحمت نه لرې دي. مسنداحمد کښې دي رسول الله ﷺ فرمائي دنيادهغه کور دې د چا چه په آخرت کښې کور نه وي داد هغه مال دې د چا چه په آخرت کښې مال نه وي. دا خو هم هغه راجمع کوي چه دهغه سره ځيل عقل نه وي.(١) اوچه څوك د آخرت د ديدار طالب شي او په صحيح طريقه باندې دآخرت په کار راتلونکې نيکئي دسنتو مطابق اوکړي اود هغه په زړه کښې ايمان تصديق او يقين وي د عذاب اوثواب وعدې صحيح ګڼړي الله ﷻ او رسول الله ﷺ منى د هغه کوشش ته به د قدر په سترګه کتلې شي اونيکه بدله به ورته ملاويږي.

يعنى دا دواړه قسم يوهغه د چا مطلب چه صرف دنياده او بل هغه چه د آخرت طلبګار وي دا دواړه قسم خلق مونږ زياتوو په کوم کښې چه دا شته دا ستاد رب ورکړه ده. هغه داسې متصرف اوحاکم دې چه هيڅ کله هم ظلم نه کوي. د نيك بختئي مستحق ته نيك بختي او د بدبختئي مستحق ته بدبختي ورکوي. د هغه احکام څوك رد کولې نه شي اود هغه نه بند کړې شوى له څوك ورکولې نه شي. د هغه ارادې څوك زنډولې نه شي. ستاد رب نعمتونه عام دي نه د چاپه منع کولو سره منع کيږي اونه د چا په اخواکولو سره اخواکيږي. هغه نه په شميرکښې کميږي اونه په مقدارکښې کميږي.

په آخرت کښې به دخلقو مختلفې درجې وي:-ګورئي مونږ په دنياکښې دانسانانو مختلفې درجي مقرر کړي دي دوى کښې مالدارهم شته غريب هم شته اودرميانه حالت والاهم شته، ښه هم شته خراب هم شته اوددرميانه درجې والاهم. څوك په وړوکوالى کښې مري څوك لوئي شي مړشي اوڅوك په دې مينځ کښې. آخرت ددرجوپه اعتبارسره د دنيانه ډير زيات دې. څه به د دوزخ په کندوکښې وي طوقونه او زنځيرونه به ئې اچولې وي څوك به دجنت په درجوکښې وي اوچت به وي بالاخانوکښې په نعمتونو او مزو کښې. بياپخپله په جنتيانو کښې هم ددرجو تفاوت دې په يوه يوه درجه کښې د زمکې اوآسمان هومره لريوالې دې. په جنت کښې داسې يوسل درجې دي د اوچتودرجووالا اهل عليين به داسې ګورى لکه تاسو چه پړقيدونکې ستورې د آسمان په اوچتوالى کښې ګورئي. (٢)نوآخرت د درجو او فضيلتونو په اعتبارسره ډير لوئ دې. طبرانى کښې دى کوم بنده چه په دنياکښې کومه درجه زياتول غواړي اوپه خپله غوښتنه کښې کامياب شي نو هغه د آخرت درجه کموى او په خپله غوښتنه کښې به کامياب شي او د آخرت درجه به کمه کړى کومه چه د دې نه ډيره زياته لويه ده. بيا حضور ﷺ هم دا آيت تلاوت کړو(٣)

---

(١) احمد:٧١/٦.

(٢) صحيح بخاري كتاب بدءالخلق باب ماجاء فى صفة الجنة وانها مخلوقة:٣٢٥٦، صحيح مسلم:٢٨٣١.

(٣) طبراني:٦١٠١ حلية الاولياء:٢٠٤/٤.

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُوْمًا مَّخْذُوْلًا ﴿۲۲﴾

مهٔ جوړوه ته | دالله سره | معبود بل | کنې نوتهٔ به کینې | ملامته | بې امداده پرېښودې شوې

الله ﷻ سره څوک شریک مه جوړوئ کنې بدحاله بې مددګاره به ناست پاتې شئ

وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ

او فیصله کړې ده | رب ستا | چې تاسو عبادت مهٔ کوئ دهیچا | مګر | صرف دهغه | اوکوئ دمور او پلار سره

اوستارب داحکم کړې دې چې بې دهغه نه دبل هیچا عبادت مه کوئ اومورپلارسره

اِحْسَانًا ۭ اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَآ اَوْ كِلٰهُمَا

احسان | که چرې | اورسیږي | په موجودګئ ستا کښې | بوډاوالي ته | یو دهغوئ نه | یاهغوئ دواړه

احسان کوئ که په دوئ کښې یو یا هغه دواړه ستاپه وړاندې بوډاوالي ته اورسي

فَلَا تَقُلْ لَّهُمَآ اُفٍّ وَّلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَّهُمَا قَوْلًا

نومهٔ وایه تهٔ | هغوئ دواړوته | کلمه داف | اومهٔ رټه هغوئ دواړه | اووایه دواړوته | خبره نرمه

نو تاسو دوئ ته اوف قدرله هم اونه کړئ اودوئ مه رټئ اودوئ سره په نرمئ سره

كَرِيْمًا ﴿۲۳﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَّبِّ

اوښکته لره | دپاره ددواړو | او وزر د عاجزئ | د رحمت نه | اووایه چې اے ربه |

خبرې کوئ او دهغوئ په وړاندې په مینه محبت سره دعاجزئ نه ټيټ اوسیږئ اوداسې وائې چې انې زما ربه

ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيٰنِيْ صَغِيْرًا ﴿۲۴﴾

رحم اوکړه په دواړوباند | الکه چې | هغوئ پالنه کړې ده زما | په وړوکوالي (زما) کښې |

په دوئ دواړو باندې رحم اوکړه لکه څنګه چې دوئ په وړوکوالي کښې زما پالنه کړې وه

قوله تعالى:- لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ

الله ﷻ وحده لاشریک دې:- داخطاب هریومکلف ته دې دحضور ﷺ ټول امت ته الله تبارك وتعالى فرمانی چه د خپل رب په عبادت کښې څوك مه شریکه وئی که داسې کوئی نو ذلیل کیږئی به د الله ﷻ امداد به درنه اخواشی. دچا عبادت چه کوئی هم هغوی ته به حواله شئی اودا ښکاره خبره ده چه د الله ﷻ نه علاوه بل څوك د نفع نقصان والا نشته هغه وحده لاشریك دې.مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمانی چاته چه ولږه اورسی او دخلقو په ذریعه هغه بندول غواړی د هغه ولږه به بنده نه شی اوڅوك چه الله ﷻ نه ددې باره کښې دعااوکړی نو الله ﷻ به هغه له مالداری راولیکی که زر او که پس. داحدیث ابوداؤد او ترمذی کښې دې.([1])دا ترمذی حسن صحیح غریب ښائی.

د مورپلارمقام اوهغوی سره دحسن سلوک حکم:-دلته قضی په معنی کښې د حکم فرمانیلې شوې. تاکیدی حکم د الله ﷻ چه نه اخواکیدونکې وی هم دغه وجه ده چه عبادت هم د الله ﷻ وی اود والدینو په تابعدارئی کښې یو ذره فرق رانه شی. ابی بن کعب او ابن مسعود ﷺ اوضحاك بن مزاحم رحمه الله په قراءت کښې قضی په بدله کښې وصی دې.([2])دا دواړه حکمونه لکه چه یوشان دلته دی داسې په نورو

[1] ابوداؤد کتاب الزکاة باب فی الاستعفاف:١٦٤٥، وسنده حسن ترمذی:٢٣٣٦، احمد:٤٠٧/١،مسندابی یعلی: ٥٣١٨، حاکم:٤٠٨/٢.

[2] الطبری:٤١٣/١٧.

ډیرو آیاتونو کښې دی لکه چه ارشاددې ﴿أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ﴾[1] زما شکر کوئی اود خپل مور پلارهم احسان مندا وسیږئی خاص کردهغوی دبوډاوالی په زمانه کښې دهغوی پوره ادب کول څه خرابه خبره د خُلې نه نه ویستل تردې چه د هغوی په وړاندې اف هم نه کول نه څه داسې کار کول چه هغوی ته بد معلوم شی خپل لاس دهغوی طرف ته په بې ادبئی سره نه وړاندې کول بلکه په ادب عزت او احترام سره هغوی سره خبرې کول په نرمئی اوپه تهذیب سره خبرې اترې کول د هغوی د رضامندئی کارونه کول هغوی له تکلیف نه ورکول او هغوی نه تنګول د هغوی په وړاندې عاجزئی تواضع سره اوډیر په ادب سره اوسیدل د هغوی د پاره د بوډاوالی نه پس د مرګه دعاګانې کول اوخاص کر دا دعا کول چه یاالله په هغوی باندې رحم اوکړه لکه څنګه چه هغوی زما د وړوکوالی په زمانه کښې پالنه کړې وه. اود ایمان دخاوندانو دپاره دکافرانو دعا کول منع کړې شوی دی که هغه مورپلار ولې نه وی[2] دمور پلار سره سلوك او داحسان کولو د احکامو ډیراحادیث دی. یو روایت کښې دی حضورﷺ منبر ته د ختو په وخت کښې درې ځل امین اوفرمائیلو. کله چه د حضورﷺ نه د دې وجه تپوس اوکړې شو نو حضورﷺ اوفرمائیل چه ماله جبرائیل ؈ راغلو او وئې فرمائیل چه اې نبیﷺ د هغه سړی پوزه دې په خاورو ککړه کړې شی چاسره چه ستاذکر اوشی اوهغه په تاسوباندې درود شریف نه وی لوستلې. اووایه چه امین نو ما وئیل امین.بیا اوفرمائیل چه د هغه سړی پوزه دې هم الله ﷻ په خاورو ککړه کړې شی د چا په ژوند کښې چه د رمضان میاشت راغله او لاړه اود هغه سړی بښنه اونه شوه. امین اووائې نوما پدې باندې هم امین اووئیل. بیائی اوفرمائیل الله ﷻ دې هغه سړې هم بربادکړی چا سره چه د ده مورپلاروویاپه دوی کښې یو وو اوبیائی هم د هغوی په خدمت کولوسره جنت ته ځان داخل نه کړې شو. وائې امین نو ما امین اووئیل.[3]د مسنداحمد حدیث شریف کښې دی چاچه دیومسلمان مورپلار یتیم بچی پالنه اوکړه اوخوراك څښاك ئې پرې اوکړو تردې چه هغه بې پرواه شو د هغه د پاره یقینا جنت واجب دې.اوچاچه یومسلمان غلام آزادکړوالله ﷻ به هغه ددوزخ نه آزادکړی.دهغه دیو یو اندام په بدله کښې به یو یواندام د دوزخ نه آزادکړې شی.[4]د دې حدیث په یوسندکښې دی چا چه خپل مور پلار دواړه یا په دوی کښې یو اولیدلو اوبیا هم دوزخ ته لاړو الله ﷻ به هغه د خپل رحمت نه لرې کړی.[5]

د مور پلار اویتیم پالونکی به جنتی وی :-د مسنداحمدپه یو روایت کښې دادریواړه څیزونه په یوځائ بیان شوی دی یعنی آزادکړې شوې غاړه د مور پلار خدمت اود یتیم پالنه. [6]په یوروایت کښې د مور پلار په نسبت داهم دی چه الله ﷻ به هغه لرې کړی او هغه به بربادکړی[7]په یوروایت کښې درې ځل د هغه د پاره دا بددعاده. [8]په یوروایت کښې د حضورﷺ نوم اوریدوسره درودنه لوستونکې په رمضان کښې د الله ﷻ د بښنې نه محروم پاتې کیدونکی اود مور پلار په رضامندئی او خدمت سره جنت ته نه رسیدونکی د پاره پخپله حضورﷺ دا بددعاکول نقل دی[9]یوانصاری دحضورﷺ نه سوال اوکړو چه

---

[1] ٣١/لقمان:١٤.

[2] الطبری:٣٢١/١٧.

[3] مجمع الزوائد:١٦٦/١٠ترمذی کتاب الدعوات باب رغم الف رجل ذکرت عنده.....:٣٥٤٥، وسنده حسن الادب المفرد:٦٤٦؛ ابن حبان:٩٠٧؛ عن ابی هریرةﷺ.

[4] احمد:٢٩/٥،.

[5] احمد:٣٤٤/٤ وسنده صحیح.

[6] احمد٣٤٤/٤.

[7] احمد:٣٤٤/٤ وسنده صحیح. الخ.

[8] صحیح مسلم کتاب البروالصلة باب رغم من ادرك ابویه اواحدهما....:٢٥٥١، احمد:٣٤٦/٢.

[9] ترمذی کتاب الدعوات باب رغم انف رجل ذکرت عنده......٣٥٤٥ وسنده حسن، احمد:٢٥٤/٢، ابن حبان:٩٠٨.

زما دمور پلار د وفات نه پس زه هغوی سره څه احسان او سلوك كولې شم؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه او څلور سلوك د هغوی د جنازه مونځ د هغوی د پاره د استغفاردعاګانې غوښتل د هغوی وعدې پوره كول اود هغوی د دوستانو عزت كول اوهغه خپلولی چه صرف هم د هغوی په وجه وی دا دی هغه سلوك كوم چه د هغوی د مرګ نه پس هم هغوی سره كولې شې. ([1])(ابوداؤد، ابن ماجه)

د مور حق:- يوسړې راغلو حضورﷺ ته ئی اووئيل يارسول اللهﷺ زه دجهاد په اراده ستاسو په خدمت كښې زيرې راوړلو له راغلې يم. حضورﷺ اوفرمائيل ستا مور شته؟هغه وئيل او نو وئی فرمائيل څه د هغې په خدمت كښې لګيااوسه جنت د هغې دپښوسره دې. دويم ځل دريم ځل هغه په مختلفو موقعوباندې خپله خبره سردوباره كړه اوحضورﷺ هم دغه جواب وراوكرخولو. ([2])(نسائی ابن ماجه وغيره) فرمائی چه الله ﷻ تاسوته ستاسودپلارانوبابت كښې وصيت كوی اوالله ﷻ ستاسو د ميندوپاره كښې وصيت فرمائی روستونئی خبره نی درې ځل بيانولوسره اوفرمائيل الله ﷻ تاسوته ستاسود خپلوانو باره كښې وصيت فرمائی چه د ټولونه زيات نيزدې بياهغه سره چه څوك وی ([3])(ابن ماجه، مسنداحمد) فرمائی د وركونكی لاس اوچت دې خپلې مور سره نيكی كوه خپل پلار سره خپل روروسره خپلې خورسره بياچه دهغوی نه پس څوك نيزدې وی دغه شان درجه په درجه([4]) (مسنداحمد) د بزار رحمه الله په مسندكښې په ضعيف سندسره روايت دې چه يو صاحب خپله موراوچته كړې وه طواف ئی كولو نودحضورﷺ نه ئی تپوس اوكړو چه اوس خو ما د خپلې مور حق اداكړو؟ حضورﷺ اوفرمائيل لږ هم نه.([5]) والله اعلم.

رَبُّكُمْ	أَعْلَمُ	بِمَا	فِيْ نُفُوْسِكُمْ	إِنْ تَكُوْنُوْا	صٰلِحِيْنَ
رب ستاسو	ښه خبر دې	په هغه څه	چې په زړونو ستاسو كښې دی	كه چوړشوئ تاسو	نيكان
څه چې ستاسو په زړونو كښې دی ستاسو رب ته هغه ښه معلوم دی كه تاسو نيكان يئ					

فَإِنَّهُ	كَانَ	لِلْأَوَّابِيْنَ	غَفُوْرًا
نو بيشكه الله	دی	دپاره دتوبه ايستونكو	ابښونكې
نو هغه دتوبې ويستونكو دپاره بخښونكي دي			

قوله تعالى:- إِنْ تَكُوْنُوْا صٰلِحِيْنَ

توبه كونكود پاره د الله ﷻ حكم:- -دې نه مراد هغه خلق دی چه د چانه په تندئی كښې د مور پلار سره يوه خبره كيږې څوك چه هغه په خپل نيزد د عيب ياګناه خبره نه ګڼړی اود هغه نيت د خيروی په دې وجه الله ﷻ په هغه باندې رحمت كوی څوك چه د مور پلار تابعدار اومونځ ګذار وی د هغه خطاګانې د الله ﷻ په دركښې معاف دی. ([6])وائی چه ﴿اوابين﴾ هغه خلق دی څوك چه د ماښام او ماسخوتن په مينځ كښې نفلونه كوی. بعضې وائی چه د ضحی مونځ كوی چه د هرې ګناه نه پس توبه كوی څوك چه په

[1]) ابوداؤد كتاب الادب باب فی برالوالدين:٥١٤٢، وسنده حسن، ابن ماجه:٣٦٦٤، احمد: ٤٩٨/٣.
[2]) نسائی كتاب الجهاد باب الرخصة فی التخلف لمن له والدة:٣١٠٦، ابن ماجه:٢٧٨١، احمد:٤٢٩/٣.
[3]) ابن ماجه كتاب الادب باب برالوالدين:٣٦٦١ وهوحسن، احمد:١٢٣/٤.
[4]) احمد:٦٤/٤، وسنده صحيح، مجمع الزوائد:٩٨/٣.
[5]) المعجم الصغير:٩٢/١-٩٣، البزار:١٨٧٢،.
[6]) الطبری:٤٢٢/١٧.

تندنی سره د نیکئی طرف ته راګرځي.(^١)په ځان له ځائ کښې خپل ګناهونه یادولوسره د زړه په اخلاص استغفارکوه(^٢)عبیده رحمه الله فرمائی چه څوك برابر دهریومجلس نه پاسیدو کښې دادعا وائي ﴿اللهم اغفرلي مااصبت في مجلسي هذا﴾ ابن جریر رحمه الله فرمائی چه اولی قول دا دې چه د ګناه نه توبه اوکړی د معصیت نه د طاعت طرف ته راشي دالله ﷻ د ناخوښئی کارونه پرېږدی اودهغه درضااوخوښئ کارونه اوکړی.(^٣)هم داقول ډیر صحیح دې ځکه چه أوّاب مشتق دې د أوبٌ نه اود دې معنی رجوع کول دی. لکه چه عرب وائی﴿اب فلان﴾اولکه چه په قرآن کښې دی﴿اِنَّ اِلَيْنَآ اِيَابَهُمْ﴾ (^٤)د دوی واپس کیدل هم زمونږ طرف ته دی. صحیح حدیث کښې دی حضورﷺ چه به کله د سفرنه واپس کیدو نوفرمائیل به ئې ﴿ائبون تائبون عابدون لربنا حامدون﴾ واپس کیدونکی توبه کونکی عبادت کونکی اوهم د خپل رب تعریف کونکی. (^٥)

وَاٰتِ	ذَا الْقُرْبٰى	حَقَّهٗ	وَالْمِسْكِيْنَ	وَابْنَ السَّبِيْلِ	وَلَا تُبَذِّرْ
اوورکوه	خپلوانوته	حق دهغه	اومسکینانوته	اومسافروته	اواسراف مه کوه

اورشته دار محتاج اومسافر ته دهغوئ حق ورکړه او مال بې ځايه مه خرج کوه بیشکه

تَبْذِيْرًا ﴿٢٦﴾	اِنَّ الْمُبَذِّرِيْنَ	كَانُوْٓا	اِخْوَانَ الشَّيٰطِيْنِ	وَكَانَ	الشَّيْطٰنُ
په اسراف کولو سره	بیشکه اسراف کونکی خلق	دی	رونړه د شیطانانو	او دي	شیطان

فضول خرج خلق دشیطانانو رونړه دی اوشیطان دخپل رب ډیر زیات

لِرَبِّهٖ	كَفُوْرًا ﴿٢٧﴾	وَاِمَّا	تُعْرِضَنَّ	عَنْهُمُ	ابْتِغَآءَ	رَحْمَةٍ	مِّنْ
دپاره درب خپل	ناشکره	او که چرې	ته مخ اړوې	ددغو حقدارانونه	دپاره دتلاش	درحمت	دطرفه

ناشکره دې اوکه ته چرته ددوئ نه څنګ کوې دپاره ددې چې ستا درب له طرفنه هغه

رَّبِّكَ	تَرْجُوْهَا	فَقُلْ لَّهُمْ	قَوْلًا مَّيْسُوْرًا ﴿٢٨﴾
درب ستانه	چې ته امیدلرې دهغې	نواووایه هغوئ ته	خبره نرمه

فراخی راشي چې ستا ورته امیدونه دی نوهغوئ ته په نرمۍ سره جواب ورکوه

قوله تعالی:- وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهٗ وَالْمِسْكِيْنَ

د صله رحمئ حکم:- دمور پلارسره دسلوك حکم ورکولو سره اوس د خپلوانوسره د صله رحمئ حکم ورکولې شي. حدیث کښې دی خپلې مور سره ښه سلوك کوه بیا خپل پلارسره بیاچه څوك ډیر نیزدې وی اوبیاچه دې ته څوك ډیر نیزدې وی(^٦)بل حدیث کښې دی څوك چه د خپل رزق او خپل عمر ترقی

(^١) الطبری:٤٢٣/١٧.

(^٢) الطبری:٤٢٣/١٧.

(^٣) الطبری:٤٢٥/١٧.

(^٤) ٨٨/الغاشیه:٢٥.

(^٥)صحیح بخاری کتاب العمرة باب مایقول اذارجع من الحج اوالعمرة اوالغزوة:١٧٩٧،صحیح مسلم:١٣٤٤، ابوداؤد:٢٧٧٠، احمد:٦٣/٢، ابن حبان:٢٧٠٧.

(^٦) صحیح مسلم کتاب البروالصلة باب برالوالدین وایهما احق به: ٢٥٤٨.

غواړي نو هغه له صله رحمی کول پکار دی([1])بزارکښې دی چه د دې ایت په نازلیدوسره رسول الله ﷺ خپله لور بی بی فاطمه رضي الله عنها راوغوښتله او فدك (باغ) ئې ورکړو.([2]) د دې حدیث سند صحیح نه دې او واقعه هم څه صحیح نه معلومیږی ځکه چه دا آیت مکی دې اودغه وخت پورې د فدك باغ د حضورﷺ په قبضه کښې نه وو. ۷هجری کښې خیبر فتح شو نو هله د فدك باغ د حضورﷺ په قبضه کښې راغلو. نودا ځیز صحیح کیږی نه. د مساکین اومسافرین پوره تفسیر په سورت براءت کښې تیرشوې دې دلته د دوباره کولو ضرورت نشته.

د اسراف او فضول خرچئی نه د بچ کیدلو حکم:- د خرچ کولوحکم نه پس بیا د اسراف نه منع فرمائی. نه انسان له بخیل کیدل پکار دی نه اسراف کول بلکه اعتدال اختیارول پکاردی. لکه چه بل آیت کښې ارشاد باری تعالی دې ﴿وَالَّذِيْنَ إِذَآ أَنْفَقُوْا لَمْ يُسْرِفُوْا وَلَمْ يَقْتُرُوْا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا﴾([3])یعنی ایماندار په خپل خرچ کولوکښې نه دحد نه تیریږی اونه بالکل لاس رامنع کوی. بیا د اسراف بدئی بیانوی چه داسې خلق د شیطان په شان دی. تبذیر وائی په غیرحق کښې خرچ کولوته.([4]) که خپل ټول مال دې د الله ﷻ په لارکښې ورکړو نودا تبذیر اواسراف نه دې اوکه په غیرحق کښې دې لږ شان هم ورکړونومبذر دې.([5])د بنوتمیم یوسړی حضورﷺ ته اووئیل یارسول الله ﷺ! زه مالدارسړې یم اود اهل اوعیال او ټبرقبیلې والایم نو ماته اوښایه چه زه څه طریقه اختیارکړم؟ حضورﷺ اوفرمائیل د خپل مال زکوة جداکړه نوپاك صفا به شی. خپلو رشته دارانوسره ښه سلوك کوه دسوال کونکوحق اوپیژنه اود ګاونډی او مسکین هم.هغه وئیل حضورﷺ په لږونوروالفاظوکښې مې په خبره پوهه کړه.حضورﷺاوفرمائیل تیزدې خپلوانو مسکینانواومسافرو حق اداکړه او بې ځایه خرچ مه کوه. هغه وئیل﴿حسبی الله﴾ هغه وئیل ښه ده حضور ﷺ کله چه ستاسوقاصدته زکوة ورکړم نودالله ﷻاورسول ﷺپه نیز به زه خلاص شم؟حضورﷺ اوفرمائیل اوچه ته کله زماقاصدته زکوة ورکړې نوته خلاص شوې اوستاد پاره اجرثابت شو. اوس چه دا څوك بدل کړی دهغه ګناه د هغه په ذمه ده.([6]) دلته فرمان دې چه اسراف او بې وقوفی اود الله ﷻ تابعداری پریخودل اود نافرمانئی په ارتکاب کولوسره اسراف کونکی د شیطان رونړه جوړیږی. په شیطان کښې داخراب خوئ شته چه هغه د رب د نعمتونو ناشکره او د هغه د تابعدارئی پریخودونکې او د نافرمانئ او مخالفت عمل کونکې دې. بیاارشاددې چه د دې خپلوانو مسکینانو مسافرانو نه چه څوك هم تاته څه سوال اوکړی اوهغه وخت ستا په لاس کښې څه نه وی او په دې وجه تاته مخ ګرځول پریوځی نو بیاهم نرم جواب ورکړه چه روره کله چه الله ﷻ مونړته راکړی ان شاء الله مونړ به ستاسو حق نه هیروو. وغیره.

وَلَا تَجْعَلْ	يَدَكَ
اومهٔ ګرځوه	لاس خپل
	او خپل لاس

[1] صحیح بخاری کتاب الادب من یبسط له فی الرزق لصلة الرحم:۵۹۸۶، صحیح مسلم: ۲۵۵۷، احمد:۲۲۹/۳ابن حبان:۴۳۸.
[2] مسندابی یعلی:۱۰۷۵،
[3] ۲۵الفرقان:۶۷.
[4] الطبری:۴۲۸/۱۷، حاکم:۳۶۱/۲،
[5] الطبری:۴۲۹/۱۷.
[6] احمد:۱۳۶/۳.

مَغْلُوْلَةً	اِلٰى عُنُقِكَ	وَلَا تَبْسُطْهَا	كُلَّ الْبَسْطِ	فَتَقْعُدَ	مَلُوْمًا
ترلې شوې	په څټ پورې	او مه ئې خورپريږده	په كامل خورولوسره	چې كينې ته	ملامته
خپل څټ پورې ترلې مه ساته(يعنې شوم مه جوړيږه)او نه ئې بالكل پرانستئ چلوه گنې ملاته تش					

مَّحْسُوْرًا۝	اِنَّ	رَبَّكَ	يَبْسُطُ	الرِّزْقَ	لِمَنْ	يَّشَآءُ
افسوس كونكې	بيشكه	رب ستا	فراخوي	رزق	دپاره دهغه چا	چې غواړي هغه
طور به پاتې شې بيشكه ستارب چا دپاره چې غواړي رزق فراخه كوي						

وَيَقْدِرُ	اِنَّهٗ	كَانَ	بِعِبَادِهٖ	خَبِيْرًا	بَصِيْرًا۝
او په اندازه كوي رزق دچا	بيشكه هغه	دې	په بندگانو خپلو باندې	ښه خبردار	ليدونكې
(اوچادپاره چې اوغواړي) تنگوي يقينا هغه له خپلو بندگانو نه ښه خبر دې اوهرڅه وينې گورې					

قوله تعالى:-وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُوْلَةً اِلٰى عُنُقِكَ

په خرج كولوكښې درميانه لار اختياركړئ:-حكم كولې شي چه په خپل ژوندكښې درميانه لار اختيار كړئي مه بخيل جوړيږئي مه اسراف كونكې. لاس سټ سره مه ترئي يعنې بخيلان مه جوړيږئي چه چاته هڅو وركوئي نه. يهوديانوهم دا متل استعمال كړې دې اووئيلې دې چه د الله ﷻ لاسونه ترلي شوي دي. په هغوی دې د الله ﷻ لعنتونه نازل شي دوی به الله ﷻ د بخل طرف ته منسوب كولو د څه نه چه الله ﷻ كريم وهاب پاك او ډير لرې دې. د بخل نه منع كولونه پس بيا د اسراف نه هم منع كول كوی چه دومره هم مه كوئي چه د خپل طاقت نه زيات ورواچوئي. بيا د دې دواړو حكمونوسبب بيانوی چه بخل توب سره خو ملامته جوړيږی د هرچا گوته به اوچتيږی چه دا ډير بخيل دې هريويه ترې لرې كيږی اوصرف يو بې فيض سړې دې. لكه چه زهير په خپله معلقه كښې ونيلى دی **(ومن كان ذامال ويبخل بماله على قومه يستغن عنه ويذمم)** يعنې چه څوك مالدارشي او بخل كوی خلق د هغه نه بې پرواه كيږی د هغه بدی كوی. نود بخل په وجه انسان خرابيږی اودخلقو دنظر نه پريوځي هريوهغه ملامت كوی او چه څوك دحدنه زيات خرج كوی هغه ستړې شي اوكينی.دهغه په لاس كښې هيڅ نه پاتې كيږی او ضعيف او عاجزپاتې كيږی لكه چه څناوريه تلوتلوكښې ستړې شي اوپه لاركښې اړی شروع كړی. **(حسير)** په سورت تبارك كښې راغلې دې خودا د لف اونشر په توكه دې.

د بخيل او د سخي مثال:-د صحيحين په حديث كښې دی د بخيل او سخي مثال د هغه دوو سړو په شان دې په چاباندې چه د اوسپنې دوه چغې ترسينې او مرئې پورې وی. سخي خو چه څنگه، څنگه خرج كوی د هغې كړئي سستيږی اودهغه لاسونه كولاويږی اوهغه چغه لوئيږی تردې چه دهغه گيتو ته اورسی اود هغې آثر ختموی. اوبخيل چه كله دخرچ كولواراده كوی نودهغه چغه كړئي نورې هم راغونديږی كه هغه هرڅومره هغه كولاوول غواړی خوپه هغې كښې هيڅ گنجائش نه راوځي.([1])

په خرج نه كولو وعيدونه:-بخاری اومسلم كښې دی حضورﷺ حضرت اسماء بنت ابی بكر رضی الله عنها ته اوفرمائيل اخواديخواد الله ﷻ په لاركښې خرچ كوه جمع كول مه كوه گنې الله ﷻ به هم دركول بندكړی بندونوترلوسره منع كول مه كوه گنې نو الله ﷻ به هم سربندكړی.په يوبل روايت كښې دی شميرل كولوسره نی كيخودل مه كوه گنې الله ﷻ به هم شميراوكړی منع به كړی.([2]) صحيح مسلم كښې دی

---

[1] صحيح بخاری كتاب الزكاة باب مثل البخيل والمتصدق:١٤٤٣،صحيح مسلم:١٠٢١.

[2] صحيح بخاری كتاب الهبة باب هبة المراة لغير زوجها:٢٥٨٩، صحيح مسلم ١٠٢٩، احمد:٣٤٥/٦، ابن حبان:٣٢٠٩.

رسول الله ﷺ حضرت ابوهریره ﷺ ته اوفرمائیل ته د الله ﷻ په لارکښې خرچ کوه الله ﷻ به تاله درکوی.
(١) بخاری اومسلم کښې دی حضورفرمائیلی چه هرسحر دوه فرښتې د اسمان نه راکوزیږی یوه دعا کوی چه اې الله سخی ته بدله ورکړې او دویمه دعاکوی د بخیل مال ختم کړې(٢) مسلم شریف کښې دی چه په صدقه خیرات سره د چامال کمیږی نه او سخاوت کونکی ته الله ﷻ عزت ورکوی اوکوم سړې چه د الله ﷻ د حکم په وجه سره نورو سره عاجزانه سلوك کوی الله ﷻ ته اوچتې درجې ورکوی. (٣)

د طمع نه بچ شئ:-په یوبل حدیث شریف کښې دی د طمع نه بچ شئ هم دې تاسو نه وړاندې خلق تباه کړی دی. د طمع ړومبې حکم داکولې شی چه بخل کوه نو هغه بخل اوکړو بیانی هغه ته د صله رحمئ ماتولو اوونیل هغه دا هم اوکړه بیانی د فسق او فجور حکم ورکړو هغه ئې هم اوکړه(٤) بیهقی کښې دی کله چه انسان خیرات کوی د اویاؤشیطانانو جامې ماتیږی(٥) دمسندپه حدیث کښې دی درمیانه خرچ کونکې به کله هم فقیر نه شی. (٦)

غریبی اومالداری د الله ﷻ په لاس کښې ده:-بیافرمائی رزق ورکونکې وسعت ورکونکې تنګی اچونکې په خپل مخلوق کښې د خپلې رضا مطابق وړاندې والې روستووالی کونکې څوك چه غواړی غنی او څوك چه غواړی فقیرکونکې هم یوالله دې په هره خبره کښې دهغه حکمت دې هم هغه د خپلوحکمتونو علیم دې هغه ښه پوهیږی او ګوری چه د مالدارئی حقدار څوك دې د فقیرئی حقدار څوك دې. حدیث قدسی دې چه زما بعضې بندیګان هغه دی چه هم د فقیرئی قابل دی که ماهغه مالدار کړل نود هغوی دین به تباه شی اوزما بعضې بندیګان داسې هم دی کوم چه د مالدارئی لائق دی که چرې زه هغوی فقیران کړم نودهغوی دین به تباه شی(٧) هیثمی وائی ددې په سند کښې یوجماعت دمجهول راویانودې. اودا هم یادساتئی چه د بعضو خلقو په حق کښې مالداری د الله ﷻ د طرف نه دمهلت په توګه وی اود بعضو د پاره فقیری د عذاب په توګه باندې وی. الله ﷻ دې مونږ د دې دواړونه بچ کړی.

وَلَا تَقْتُلُوٓا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ ۚ
اومه وژنئ تاسو | اولاد خپل | دیرې | د غریبئ | نه | مونږه | رزق ورکوؤدوئ له | اوتاسوله هم
اوخپل اولاد دغریبئ دویرې نه مه وژنئ مونږ هغوئ له هم رزق ورکوؤ

إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْـًٔا كَبِيرًا ۝ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰٓ
بیشکه | قتلول دهغوئ | دې | خطا | لوئ | اومه نزدې کیږئ تاسو | زنا ته
اوتاسو له هم بیشکه ددوئ وژل ډیر غټ جرم دې اود زنا

إِنَّهُۥ كَانَ فَاحِشَةً وَسَآءَ سَبِيلًا ۝
بیشکه دا | دې | کارقبیحه | او ډیره ناکاره لاره ده
خواته هم مه ورنزدې کیږئ داغټه بې شرمی ده اوډیره خرابه لار ده

(١) صحیح مسلم باب کتاب الزکاة باب الحث علی النفقة وتبشیر المنفق بالخلف:٩٩٣.
(٢) صحیح بخاری کتاب الزکاة باب قوله تعالی ﴿فامامن اعطی واتقی....﴾:١٤٤٢، صحیح مسلم:١٠١٠.
(٣) صحیح مسلم کتاب البروالصلة باب استحباب العفو و التواضع:٢٥٨٨،ترمذی:٢٠٢٩، احمد:٢/٢٣٥، ابن حبان:٣٢٤٨.
(٤) ابوداؤد کتاب الزکاة باب فی الشح:١٦٩٨، وسنده صحیح، احمد:٢/١٥٩، حاکم:١/١١،ابن حبان: ٥١٧٦، بیهقی ١٠/٢٤٣.
(٥) احمد:٥/٣٥٠، بیهقی:٤/١٨٧، حاکم:١/٤١٧.
(٦) احمد:١/٤٤٧، طبرانی:١٠١١٨،شعب الایمان:٦٥٥٩،.
(٧) مجمع الزوائد:١٠/٢٧٠،

قوله تعالى:-وَلَا تَقْتُلُوٓا اَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلَاقٍ

اې خلقو ستاسو اوستاسو د اولاد رازق الله ﷻ دې:- ګورئي الله ﷻ په خپلو بنديګانوباندې د خپل مور پلاردنسبت نه هم زيات مهربان دې.يوطرف ته مورپلارته حکم ورکوی چه خپل مال خپلو بچوته د وراثت په توګه ورکړئي او بل طرف ته فرمائي چه دوی وژنئي مه. په جاهليت کښې به نه خلقو جينکوته ميراث ورکولو اونه به ئې هغوی ژوندئي ساتل خوښولې. بلکه لونړه وژل دهغوی دقوم يوعام رواج وو. قرآن د دې خراب رواج ترديدکوی چه داځومره خراب اوښکته خيال دې چه په دوی به د کوم ځاۍ نه خورو؟ د چا رزق د چا په ذمه نه دې د ټولو روزی رسان صرف هم الله ﷻ دې. سورت انعام کښې ارشاد دې ﴿وَلَا تَقْتُلُوٓا اَوْلَادَكُمْ مِّنْ اِمْلَاقٍ﴾(١)د فقيرئي اولاس تنګ والي په وجه د خپلو بچو قتلونه مه کوئي. تاسو ته اودوی ته رزق ورکونکی هم مونږ يو د دوی قتل جرم عظيم او کبيره ګناه ده. د خطا دويم قراءت هم خطاءې د دواړ يوه معنی ده. بخاری اومسلم شريف کښې دی چه حضرت عبدالله بن مسعودؓ تپوس اوکړويارسول اللهﷺ د الله ﷻ په نيز باندې د ټولونه لويه ګناه کومه يوه ده. حضورﷺ اوفرمائيل دا چه ته د الله ﷻ سره څوك شريك اوګرځوې سره د دې چه هم هغه يوذات ته پيداکړې ئې. ماتپوس اوکړو دې نه پس؟وئې فرمائيل چه ته خپل اولاد د دې ويرې نه قتل کړې چه هغوی به تاسره خوراك کوی. ماوئيل دې نه پس وئې فرمائيل چه ته خپلې ګاونډئې سره زناکاری اوکړې. (٢)

د زنا اراده کوونکی ته د رسول کريم صلی الله عليه وسلم ښکلې نصيحت

زناکبيره ګناه ده:-زناکارئي نه اودې سره تاوراتاو ټول ګناهونونه قرآن منع فرمائيلې. زنا شريعت کبيره اوډيره سخته ګناه ګرځولې ده.هغه ډيره زياته خرابه طريقه او ډيره خرابه لارده. مسنداحمدکښې دی چه يوځوان د زناکارئي اجازت اوغوښتو خلق په هغه راغونډشو چه چپ شه دا څه وائې اوڅه کوې. حضور ﷺ هغه خپل ځان له نيزدې راوستلو اووئې فرمائيل کينه. کله چه هغه کيناستو نو حضورﷺ اوفرمائيل آيا ته دا کار د خپلې مور د پاره خوښوې؟ هغه وئيل نه په الله ﷻ قسم مادې الله ﷻ په تاسوباندې قربان کړی هيڅ کله نه.حضورﷺ اوفرمائيل بيا سوچ اوکړه چه بل څوك به ئې څنګه خوښ کړی؟ حضورﷺ اوفرمائيل ښه ده ته به دادخپلې لورد پاره خوښ کړې؟هغه هم په داسې تاکيدسره انکاراوکړو. حضور ﷺ اوفرمائيل چه هم دغه شان بل څوك هم دا د خپلې لورد پاره نه خوښوی. ښه ده د خپلې خورد پاره به ته داخوښ کړې؟هغه هم دغه شان انکاراوکړو حضورﷺ اوفرمائيل دغه شان نور هم د خپلې خورد پاره دا بدګنړی. وئې فرمائيل چه ښه ده دا اووايه چه ته به د خپلې ترور د پاره دا خوښ کړې؟ هغه هم په دې سختئې سره انکاراوکړو.حضورﷺ اوفرمائيل داسې بل څوك هم دا د خپلې ترور د پاره نه خوښوی. ښه ده د خپلې ماسی دپاره؟هغه وئيل هيڅ کله هم نه. وئې فرمائيل دغه شان نور ټول هم. بياحضورﷺ خپل لاس مبارك د هغه په سرکيخودو اودعائي اوکړه ياالله د ده ګناه معاف کړې د ده زړه پاك کړې اودې د عصمت والا جوړکړې.بياخوئې داحالت ووچه دې ځوان به چاته په اوچت نظر کتل هم نه. (٣)ابن ابی الدنياکښې دی رسول الله ﷺ فرمائي د شرك نه پس بله يوه ګناه هم د زناکارئي نه لويه نه ده چه سړې خپله نطفه په داسې رحم کښې واچوی چه د هغه د پاره حلال نه وی.

---

(١) ٦/الانعام:١٥١.

(٢) صحيح بخاری کتاب التوحيد باب قول الله تعالی ﴿فلاتجعلوالله اندادًا﴾:٧٥٢٠، صحيح مسلم:٨٦، احمد:١/٤٣٤، ترمذی :٣١٨٣، ابن حبان:٤٤١٤.

(٣) احمد: ٥/٢٥٦، وسنده صحيح، مجمع الزوائد:١/١٢٩.

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِيْ

| اومهٔ وژنئ تاسو | نفس هغه لره

اوهغه نفس مه وژنئ

حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ۗ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُوْمًا

چې حرام كړې دې | الله | مګر | په حقه سره | اوهغه څوک | چې قتل كړې شو | په ظلم سره

دكوم وژل چې الله ﷻ حرام كړي دى مګر په جائزه او څوک چې برناحقه اووژلې شي

فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهٖ سُلْطٰنًا فَلَا يُسْرِفْ

نوپه تحقيق وركړې دې مونږ | ولى دهغه ته | دقصاص دمطالبې حق | نو اسراف دنهٔ كوى

نومونږدهغه وارث ته اختيار دقصاص وركړې دې نودهٔ له پكار دى چې دقاتل

فِّى الْقَتْلِ ۗ اِنَّهٗ كَانَ مَنْصُوْرًا ۝

په قتل كښې | بيشكه چې هغه | دې مدد كړې شوې |

په وژلو كښې زياتې اونه كړي ولې چې دهٔ ته مددوركړې شوې دې

قوله‌تعالى:-وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِيْ حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ۗ

ناحق قتل حرام دې :- بغيرد شرعي حق نه دچاقتل كول حرام دى.بخارى اومسلم كښې دى چه كوم مسلمان دالله ﷻ ديووالى اود محمدﷺ د الله ﷻ د رسول كيدو ګواهي وركوى د هغه قتل كول په دريو خبروكښې ديوې نه بغيرحلال نه دې ياخوهغه څوک قتل كړې وى ياواده كړې اوزنائى كړې وى يائى دين پريخودې او (د مسلمانانو) ډله ئې پريخې وى.[1] سنن كښې دى چه د ټولې دنيافناكيدل د الله ﷻ په نيزد يومؤمن د قتل نه زياته آسانه ده. [2]كه يوسړې د بل د لاسه ناحقه قتل كړې شوې دې نود هغه وارثان الله ﷻ په قاتل باندې غالب كړى دى هغه ته د قصاص اخستو اوديت اخستو بالكل معاف كولوكښې د يواختيار دې.

د حضرت عثمان ﷺ د قاتلانومعامله:-يوه عجيبه خبره داده چه حضرت ابن عباسﷺ د دې آيت د عموم نه د حضرت معاويه ﷺ په سلطنت باندې استدلال كړې دې چه هغه به بادشاه جوړيږى ځكه چه د حضرت عثمان ﷺ ولى هم هغه وو اوحضرت عثمان ﷺ په ډير مظلوميت سره شهيد كړې شوې وو. حضرت معاويه ﷺ به دحضرت عثمان ﷺ قاتلان د حضرت على ﷺ نه غوښتل چه د دوى نه قصاص واخله ځكه چه دې هم اموى وو اوحضرت عثمان ﷺ هم اموى وو. حضرت على ﷺ په دې كښې لږه سستى كوله. بل خوادحضرت على ﷺ مطالبه د حضرت معاويه ﷺ نه داوه چه دشام ملك هغه ته حواله كړى. حضرت معاويه ﷺ فرمائيل چه ترهغه وخته پورې تركومې چه دې د حضرت عثمان ﷺ قاتلان حواله كړى نه وى د شام حكومت په درته حواله نه كړم. نو هغه سره د ټول شام د خلقو سره د حضرت على ﷺ د بيعت نه انكاراوكړو.داجنګ اوردشواوحضرت معاويه ﷺدشام بادشاه جوړشو.په معجم طبرانى كښې دا روايت دې چه حضرت ابن عباس ﷺ د شپې په خبرو اتروكښې يوځل اوفرمائيل چه نن زه تاسو ته يوه خبره ښايم هغه نه داسې پټه ده اونه ښكاره. حضرت عثمان ﷺ سره چه څه اوكړې شو هغه وخت ما حضرت

---

[1]) صحيح بخارى كتاب الديات باب قول الله تعالى ﴿ان النفس بالنفس والعين بالعين.....﴾:٦٩٧٨، صحيح مسلم:١٦٧٦.
[2]) ترملى كتاب الديات باب ماجاء فى تشديد قتل المؤمن:١٣٩٥، وهوحسن، نسائى:٣٩٩٢، ابن ماجه:٢٦١٩.

علی ﷛ ته مشورد ورکړه چه ته یوطرف ته شه والله! که چرې په یوکانړې کښې هم پټ شې نوراوبه ویستې شې خوهغه زما اُونه منل اوس یوه بله واورئی په الله ﷻ قسم چه معاویه ﷛ به په تاسو بادشاه وی ځکه چه د الله ﷻ فرمان دې چه کوم مظلوم اووژلې شی مونږ د هغه وارثانوته غلبه اوطاقت ورکوو بیادهغوی نه د قتل په بدل کښې د قتل نه زیاتې نه دی کول پکار الخ. واورئی دا قریشیان خو به تاسو د فارس او روم په طریقوباندې راخې کوی او واورئی په تاسو به نصاری یهود او مجوسیان اودرېږی هغه وخت چه چا دا اونیولو کوم چه معروف دې هغه خلاصې بیامونددو او چا چه دا پریخوده اوافسوس چه هم تاسو پریخودونکی ئې نو تاسو به د یوزمانې والا په مثال شئی چه هغوی هم په هلاك کیدونکو کښې هلاك کړې شو. اوس ئې اوفرمائیل چه د ولی د قتل په بدل کښې د حدنه تیریدل نه دی پکار چه دهغه دقتل سره دې مثله هم اوکړی یعنی غوږ پوزه ترې پرې کړی یاد قاتل نه بغیرد بل نه بدله واخلی. د ولی مقتول شریعت غلبه اومقدرت په لحاظ سره په هرشان امدادکړې دې.

وَلَا تَقْرَبُوْا	مَالَ الْيَتِيْمِ					
اومۀ نزدې کیږئ تاسو	مال دیتیم ته					
اود یتیم مال ته نزدې هم مه ورځئ						
اِلَّا	بِالَّتِيْ	هِيَ	اَحْسَنُ	حَتّٰى	يَبْلُغَ	اَشُدَّهٗ ص
مګرپه هغه طریقې سره	چې هغه	ډیره ښه ده	ترهغې پورې	چې اورسیږی هغه	حد دبلوغ خپل ته	
مګر صرف په هغه طریقه چې ددۀ په حق کښې غوره وی تردې چې هغه پوخ عمر ته اورسی						
وَاَوْفُوْا	بِالْعَهْدِ ج	اِنَّ الْعَهْدَ كَانَ	مَسْـُٔوْلًا	وَاَوْفُوا		
اووفاکوئ	په وعده باند	بیشکه وعده چې ده	ده تپوسلې شوی	اوپوره ورکوئ		
اود وعدې پابندی کوئ بیشکه دوعدې په حقله به تپوس پوښتنه کیږی او چې څۀ						
الْكَيْلَ	اِذَا	كِلْتُمْ	وَزِنُوْا	بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيْمِ ط	ذٰلِكَ	
پیمانه	کله چې	پیمانه کوئ تاسو	اوتول کوئ	په تله	نیغه باند	دا طریقه
پیمانه کوئ نوپوره پوره ئې پیمانه کوئ او چې تول کوئ نو په سمه برابره تله ئې کوئ دا						
خَيْرٌ	وَّاَحْسَنُ	تَاْوِيْلًا				
بهتره ده	او ډیره ښه ده	په لحاظ دانجام سره				
ډیر غوره دي اودانجام په لحاظ سره ډیر ښه دي						

قوله تعالی:- وَلَا تَقْرَبُوْا مَالَ الْيَتِيْمِ اِلَّا بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ

د یتیم مال مه خورئ:- دیتیم په مال کښې په بدنیتئی سره اخوادیخوا مه کوئی دهغوی مال د هغوی د بالغ کیدونه وړاندې د قبضه کولوناپاکه ارادې کولونه بچ شئی. د چا په پالنه کښې چه یتیمان بچی وی که هغه پخپله مالداروی نوبیاخودې ددې یتیمانودمال نه بالکل جداکیدل پکاردی اوکه هغه فقیر او محتاج وی نودضرورت مطابق دې ترې خوری.صحیح مسلم کښې حضور ﷺ حضرت ابوذر ﷛ ته اوفرمائیل زه تاډیر کمزورې وینم اوستادپاره هغه خوښوم کوم چه دخپل خان دپاره خوښوم خیال کوه

کله هم د دووکسانو والی مه جوړیږه اومه دیتیم د مال متولی جوړیږه(١)بیافرمانی وعده پوره کوئ چه کوم وعده وعیدونه اولین دین اوشی دهغې ساتنه کوه ددې متعلق به دقیامت په ورځ تپوس کولې شی
په ناپ تول کښې کمې مه کوه:-ناپ اوپیمانه پوره ډکه وه نوورکوه د خلقو څیز کمولوسره مه ورکوه. د **﴿قِسطاس﴾**دویم قراءت**﴿قُسطاس﴾** هم دې.بیاحکم کیږی بغیردپارسنګ نه صحیح وزن خودونکې نیغه تله بغیرد ډنډې وهلونه تول کوه، په دواړوجهانوکښې ستاسودتولودپاره بهتری ده په دنیاکښې هم ستاسودلین دین رونق دې اوپه آخرت کښې هم ستاسودخلاصی دلیل دې(٢)ابن عباس ﷺ فرمانی اې سوداګرواتاسوته ئې دادوه څیزونه درکړی دی دڅه په وجه چه تاسونه وړاندې خلق تباه کړې شوی یعنی ناپ تول. نبی کریمﷺ فرمانی کوم سړې چه په یوحرام باندې قدرت لرونکې وی اوصرف د الله ﷻ د ویرې نه هغه پریږدی نو الله ﷻ به هغه ته د دې نه ښه څیز ورکړی.(٣)

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ
او پیروی مۀ کوه | دهغه څیز | چی نۀ وی
او په هغه خبرې پسې مه ځه
لَكَ بِهٖ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ
تالره | په هغې باند | علم | بیشکه | غوږ | او سترګې | اوزړهٔ | دا ټول چی دی | دې |
دکومې چې تاته پوخ علم نه وی بیشکه د غوږونو ، سترګو ، او دزړهٔ ددې ټولو څیزونو
عَنْهُ مَسْئُولًا ﴿٣٦﴾ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ
په باره ددې کښې تپوس کیدونکې | اومهٔ ګرزه تهٔ | په زمکه کښې | په غرور سره | بیشکه تهٔ |
په حقله به پوښتنه کیږی اود زمکې په سر ایغ نیغ مه ګرځه بیشکه ته
لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذَٰلِكَ
هرګزنشې شلولې | زمکه | اوهرګزنهٔ شې رسیدې | غرونوته | په لحاظ داوچتوالی سره | داټول چی دی
خو نه زمکه شلولې شې اونه په اوږدوالی کښې غرونو ته رسیدلې شې داټول
كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾
ده بدی ددې | په نز درب ستا | نا خوښه دا |
خراب کارونه ستادرب په نزد بالکل ناخوښه دی

قوله تعالی:-وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ
بغیردعلم نه ګواهی مه ورکوئ:-یعنی د کومې خبرې چه درته علم نه وی د هغې باره کښې ژبه مه خوزوه.بې دعلم د چا عیب لټول او بهتان تړل مه کوئ.د دروغوګواهئی مه ورکوئ بغیرکتنې مه وائې چه ما کتلې دې نه بغیرد اوریدو اوریدونکې بیانوه. مه په بې علمئی باندې خپل پیژندل بیانوه. څکه

(١) صحیح مسلم کتاب الامارة باب کراهة الامارة بغیر ضرورة:١٨٢٦، ابوداؤد:٢٨٦٨، ابن حبان:٥٥٦٤.
(٢) الطبری:١٧/٤٤٦.
(٣) الطبری:١٧/٤٤٦.

چه د دې ټولو خبرو تپوس به د الله ﷻ په نيز کولې شي.(١)غرض د وهم خيال او ګمان په توګه څه وينا کول منع کيږي.لکه چه دالله ﷻ ارشاددې ﴿اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ﴾(٢)دډير ګمان نه بچ شئ ځکه چه بعضې ګمان ګناه ده.

په چاپدګمامانی کول نه دی پکار:-حديث شريف کښې دی د ګمان نه بچ شئی ځکه چه ګمان ډير خراب دروغ دی(٣)د ابوداؤد په حديث کښې دی د انسان دا دخبرو انداز ډيرخراب دې چه د خلقوخيال دې.(٤).بل حديث کښې دی چه ډيرخراب بهتان دادې چه انسان د دروغ يوخوب د ځان نه جوړکړي. (٥)او په صحيح حديث کښې دی چه يوسړې داسې خوب د ځان نه بيان کړی د قيامت په ورځ به ده ته دا تکليف ورکولې شي چه هغه د دوو اوربشو په مينځ کښې غوټه اولګوی اودا به د هغه نه هيڅ کله هم اونه شی.(٦) د قيامت په ورځ به د غوږ سترګې زړه هرڅه نه تپوس کيږی ټول به جواب ورکوی. دلته ﴿تلك﴾په ځای باندې د﴿اولئك﴾استعمال دې په عربوکښې دااستعمال برابرجاری دې تردې چه د شاعرانو په شعرونوکښې هم.

تکبرسره تګ کول منع دی:-اوچت اوچت ځان خودلو سره په کبر باندې تګ کولونه الله ﷻ خپل بنديګان منع کړی دی داعادت دسرکشه اومغروره خلقو دې. بيادهغوی دښکته خودلو د پاره فرمائی چه هر څومره سر اوچت کړې اوځې خود غروڼو د اوچتوالی نه به ښکته ئې اوکه هرڅومره په ناز او نخرو قدمونه ايږدی اوځې خو زمکه شلولې نه شې بلکه دداسې خلقوحال برعکس وی لکه چه په حديث کښې راغلی دی يوسړی ځادر جوړه کښې په کبر سره روان وو چه هم هلته په زمکه کښې ورخښ کړې شو چه ترننه پورې ورخښ روان دې.(٧)په قرآن کښې دقارون قصه موجودده چه هغه د خپلو محلونوسره په زمکه کښې ورخښ کړې شو.

د عاجزئی فضيلت او لوئې قباحت:-تواضع نرمی عاجزی کونکی ته الله ﷻاوچه درجه اولوړمقام ورکوی. په حديث کښې دی چه ټيټيدونکی الله ﷻ اوچتوی. هغه خپل ځان حقيرګنړی اوخلق هغه داوچت شان اوقدروالا ګنړی اوکبرکونکې خپل ځان لوئ سړې ګنړی خودخلقو په نظرکښې هغه خواراوذليل وی تر دې چه هغوی دې د سپو او خنزيرانو نه هم زيات سپک ګنړی.(٨) امام ابوبکر ابن ابی الدنيارحمه الله په خپل کتاب الخمول والتواضع کښې راوړی دی چه ابن الاهيم دربارمنصورته تلو ربښمينه چغه ئې اغوستې وه اود پنډود پاسه ئې هغه ډبل ګنډلې وه چه د لاندې نه قباهم ښکاری اوپه ډير فخر سره روان وو. حسن رحمه الله هغه په دې حال کښې اوليدونووئی فرمائيل اوهو پوزه تره وه کړي مخ پړسولې خپل لاسونه وهلوته ګوری اوخپل ځان تلی د نعمتونو ذکر اوشکر ئې هيرکړې د رب احکام ئې پريخی د الله ﷻ حق ئې مات کړې د ليونوپه شان روان دې په بيل بيل اندام باندې د چا ورکړې شوې نعمت پروت دې اود شيطان لعنت وهلې ګوره روان دې. ابن اهيم واوريده او هم هغه وخت واپس شواو عذر معذرت ئې اوکړو.هغوی اوفرمائيل مانه څه معذرت کوې الله ﷻ ته توبه اوباسه اودا پريږده اودا د الله ﷻ دا فرمان

---

(١) الطبری:١٧/٤٤٦-٤٤٧.

(٢) ٤٩/الحجرات:١٢.

(٣) صحيح بخاری کتاب الادب باب ماينهی عن التحاسد والتدابر:٦٠٦٦، صحيح مسلم:٢٥٦٣، احمد:٢/٤٦٥،ابن حبان :٥٦٨٧.

(٤) ابوداؤد کتاب الادب باب فی قول الرجل زعموا:٤٩٧٢،.الادب المفرد:٧٦٢، احمد:٥/٤٠١، الزهد:٣٧٧

(٥) صحيح بخاری کتاب التعبير باب من کذب فی حلمه:٧٠٤٣.

(٦) صحيح بخاری حواله سابق:٧٠٤٢،احمد:١/٦١٢،ابن حبان:٥٦٨٦.

(٧) صحيح بخاری کتاب اللباس باب من جرثوبه من الخيلاء:٦٧٨٩، صحيح مسلم٢٠٨٨، احمد:٢/٣١٥، مسندابی يعلی:٦٣٣٤.

(٨) مشکوة المصابيح کتاب الادب باب الغضب والکبر:٥٠٤٦، شعب الايمان:٨١٤٠،.

نه دې اوريدلې ﴿وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا﴾ عابد بختري د آل علي نه يوسړي داسې په کبرسره تلونکې اوليدو نو وئې فرمائيل اې هغه سړيه چاته چه الله ﷻ دا اکرام درکړې ددې خودا لارنه وه هغه هغه وخت توبه اوکړه.

ابن عمر ﷺ يوسړې داسې اوليده نو وئې فرمائيل چه د شيطان هم داسې رونړه وي. حضرت خالد بن معدان رحمه الله فرمائي خلقو دا کاره کاره تلل پريږدئې ځکه چه انسان ....(په اصل کښې دغه شان بياض پاتې دی)؟ د هغه لاس د باقي بدن نه (ابن ابی الدنيا) ابن ابی الدنياکښې حديث دې چه کله زما امت دکبر اولوئې په طريقه روان شي اوفارس والا او روم والا به په خپل خدمت کښې اولګوي نو الله ﷻ به په يوبانديې بل مسلط کړي. (١)

﴿سيئه﴾ دويم قراءت ﴿سيئهٌ﴾ دې نومعنی دا شوه چه د کومو کارونونه مونږ تاسو منع کړي ئي دا ټول کارونه ډير خراب دی اود الله ﷻ ناخوښ دی. يعنې خپل اولاد مه قتل کوئي نه واخلئي تر کاره کاره تللو پورې ټول کارونه. ﴿ سيئه﴾ په قراءت باندې مطلب دا دې چه ﴿وقضی ربک﴾ نه تردې ځائ پورې چه حکم احکام کوم بنديزونه اومنع والې بيان شوې دې او په دې کښې چه د کومو خرابوکارونو ذکر دې هغه ټول د الله ﷻ په نيز مکروه کارونه دی. امام ابن جرير رحمه الله هم دا توجيه بيان کړې ده.

ذٰلِكَ مِمَّآ	اَوْحٰى	اِلَيْكَ	رَبُّكَ	مِنَ الْحِكْمَةِ ؕ	وَلَا تَجْعَلْ
دهغه خبرونه دی	چې وحي اوکړه	تاته	رب ستا	دحکمت دخبرونه	اومهٔ جوړوه
داټولې خبرې په هغه حکمت کښې شمير دی چې ستا پروردګار تاته رالېږلې دې او دالله ﷻ					

مَعَ اللّٰهِ	اِلٰهًا	اٰخَرَ	فَتُلْقٰى	فِيْ جَهَنَّمَ	مَلُوْمًا	مَّدْحُوْرًا ۝
دالله سره	بل	معبود	کنئ نواوبه غورزولې شې ته	په دوزخ کښې	ملامته	رټلې شوې
سره بل معبود مه شريکوه ګنې په دوزخ کښې به ملامته او ذليل اوغورزولې شې						

قوله تعالى:- ذٰلِكَ مِمَّآ اَوْحٰى اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ؕ

د وحی دليل:- دااحکام مونږ درکړې دی ټول بهترين اوصاف دی اود کوموکارونونه چه مونږ منع کړې ئې هغه ډير خراب خصلتونه دی. مونږ دا ټول څيزونه ستا طرف ته د وحی په ذريعه نازلوو چه ته خلقوته حکم اوکړې او منع ئې کړې. ګوره ماسره څوک معبود مه ګرځوه ګنې هغه وخت به راشي چه پخپله به خپل ځان ملامت کوئې اود الله ﷻ د طرف نه به هم ملامتياوی بلکه د نور ټول مخلوق د طرف نه به هم وی اوته به د هرې ښيګړې نه لرې کړې شې. په دې آيت کښې د رسول الله ﷺ په واسطه سره د هغه امت ته خطاب دې ځکه چه حضور ﷺ خو معصوم دې.

اَفَاَصْفٰىكُمْ	رَبُّكُمْ	بِالْبَنِيْنَ
آيانوغوره کړئ تاسولره	رب ستاسو	په ځامنوسره
(ائې مشرکانو) آيا ستاسورب تاسوله خو ځامن درکړل		

وَاتَّخَذَ	مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ	اِنَاثًا ؕ	اِنَّكُمْ	لَتَقُوْلُوْنَ قَوْلًا	عَظِيْمًا ۝
اووې نيولې د	فرښتو	نه لونړه	بيشکه تاسوچې يئ	خامخاوايئ تاسو خبره	لويه
اوپخپله هغه ځان له فرښتې لونړه جوړې کړې دی بيشکه تاسو ډيره سخته خبره کوئ					

(١) ابن ابی الدنيا فی التواضع: ٢٣٩.

وَلَقَدْ	صَرَّفْنَا	فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ	لِيَذَّكَّرُوْا
اوپه تحقيق سره	بار بار پوهه کړل مونږه	په دې قران کښې	دپاره ددې چې عبرت حاصل کړي

اومونږ په دې قران پاک کښې (دتوحيدمضمون) په رنګ رنګ بيان کړې دې چې دوئ پرې ښه پوهه شي

وَمَا يَزِيْدُهُمْ	اِلَّا	نُفُوْرًا﴿٤١﴾	قُلْ	لَّوْ كَانَ	مَعَهٗٓ	اٰلِهَةٌ
اونه زياتوي دوئ لره	مګر	تيښته دحق نه	اووايه	که چرې وې	دهغه سره	نور معبودان

مګر (ددې نه خو) ددوئ (کفارو) نفرت نور زياتيږي ورته اووايه که چرې الله ﷻ سره نورمعبودان هم وي

كَمَا	يَقُوْلُوْنَ	اِذًا	لَّابْتَغَوْا	اِلٰى ذِي الْعَرْشِ	سَبِيْلًا﴿٤٢﴾
لکه څنګه چې	وائي دوئ	نوبيابه	خامخاتلاش کړې وه هغوئ	مالک دعرش ته	يوه لار

لکه چې دوئ وائي نو پدې صورت کښې به دوئ دعرش دمالک طرفته ضرور څه لار لټولې وه

سُبْحٰنَهٗ	وَتَعٰلٰى	عَمَّا	يَقُوْلُوْنَ	عُلُوًّا كَبِيْرًا﴿٤٣﴾
پاک دې هغه	اواوچت دې	دهغه خبرونه	چې وائي داخلق	په اوچت والي ډيرسره

هغه دداسې خبرونه پاک دې او څه چې دا خلق وائي د هغې نه هغه زيات اوچت اولوئې دې

قوله تعالى:- اَفَاَصْفٰكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِيْنَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًا ط

د الله ﷻ هيڅ اولادنشته:- دملعونومشرکانو ترديدکيږي چه داخوتاسوبه تقسيم کړې دې چه خامن ستاسو اولونړه دالله ﷻ کومې چه ستاسوناخوښه په کومو چه تاسو سوزئي اوژندئي خښوئي هغه د الله ﷻ د پاره ثابتوئي. په نورو آياتونوکښې هم د هغوی دا غلط خيال بيانولې شي چه دوی وائي د رب چه رحمن دې د هغه اولاد دې. په حقيقت کښې دهغوی دا قول ډير خراب دې ډير ممکن دی چه په دې سره آسمان اوشليږي زمکه اوشليږي غرونه ذره ذره شي چه دا دوی درب رحمن اولادګرځوی څکه چه الله ﷻ لره دا په هيڅ شان سره لائق نه دی. د زمکې اوآسمان ټول مخلوق د هغه غلام دې ټول د هغه په شمير کښې دی او يويو د هغه په وړاندې د قيامت په ورځ ځان له پيش کيدونکې دې. (١)

د حق دلائل واضحه دی:- په دې پاک کتاب کښې مونږ ټول مثالونه صفاصفا بيان فرمائيلی دی وعدې وعيدونه په صفا توګه ذکر کړې شوی دی دې دپاره چه خلق د بدو نه اود الله ﷻ د ناراضګئ نه بچ شي. خو داظالمان خلق خودحق نه نفرت کوی اودې نه لرې تختيدوکښې نوره هم زياتيږي. کوم مشرکان چه د الله ﷻ سره د نورو هم عبادت کوی اوهغوی د الله ﷻ سره شريک مني اوداګڼړي چه هم د دې په وجه به مونږ الله ﷻ ته نيزديکت حاصلولې شو. دوی ته اووايه که ستاسو دا فاسد ګمان کښې لره هم ساه وې او الله ﷻ سره په واقعي داسې څوک معبود وې چه هغه چاله غواړي د الله ﷻ نيزديکت ورکړي اوچاله چه غواړی سفارش اوکړی نوپخپله به هغه معبودهم دالله ﷻ عبادت کولودهغه نيزديکت به ئې لټولو نو تاسو له صرف هم د هغه عبادت کول پکار دی اونه د هغه نه سوا د بل چا عبادت اونه د بل معبود څه ضرورت چه د الله ﷻ او ستاسو په مينځ کښې هغه واسطه جوړه شي. الله ﷻ ته دا واسطې سختې ناخوښه دی اودې نه هغه انکارکوی دخپلو ټولو انبياواورسولانو په ژبه ئې د دې نه منع فرمائيلې ده.

(١) ١٩/مريم:٨٨، ٩٥.

د هغه ذات دظالمانود بیان کړې شوی صفت نه بالکل پاک دې اودهغه نه بغیربل څوک معبودنشته.د دې کندګونه زمونږ مولاپاك دې هغه واحددې صمددې. هغه دمور پلاراولاد نه پاك دې د هغه د جنس نه هیڅ څوك نشته.

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِیْهِنَّ ؕ

تسبیح وائی هغه لره | آسمانونه | اووه | اوزمکه | اوهغه څوك | چې په دې کښې دی

اووۀ آسمانونه او زمکه اوهغه ټول څیزونه چې په دې کښې آباد دی دهغه پاکی بیانوی

وَاِنْ مِّنْ شَیْءٍ اِلَّا یُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰکِنْ لَّا تَفْقَهُوْنَ

اونشته هیڅ یوڅیز | مګر | تسبیح وائی هغه | دحمد دهغه سره | ولیکن | نۀ پوهیږئ تاسو |

اوداسې څیز نشته چې هغه دالله ﷻ دتعریف سره دهغه پاکی نه بیانوی خو تاسودهغه په

تَسْبِیْحَهُمْ ؕ اِنَّهٗ کَانَ حَلِیْمًا غَفُوْرًا ۝

په تسبیح دهغوئ باند | بیشکه | هغه دې | صبرناك | ابښونکې |

تسبیح نه پوهیږئ بیشکه هغه ډیر حلیم او بخښونکې دې

قوله تعالٰی:- وَاِنْ مِّنْ شَیْءٍ اِلَّا یُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ

هریو څیز د الله ﷻ تسبیح بیانوی:-اووه واړه آسمانونه زمکې اوپه دې کښې اوسیدونکی ټول مخلوقات د هغه تسبیح پاکوالي تعظیم جلالت بزرګی لوئی پاکی اوتعریف بیانوی او مشرکانو چه کوم خوشې او باطل اوصاف دالله ﷻ دذات د پاره منی دهغې نه دا ټول مخلوق د براءت څرګندونه کوی اود هغه په الوهیت اوربوبیت کښې هغه واحدلاشریك منی.هره یوه هستی دالله ﷻ دتوحیدیوږوندې مثال او ګواهی ده.[**ففي کل شيء له اٰية:- نزل علی انه واحد**]ددې نالائقه خلقوداقوالونه مخلوق په تکلیف کښې دې نیزدې ده چه آسمان اوشلیږی زمکه ډوبه شی غرونه مات شی. طبرانی کښې دی چه رسول الله ﷺ د مقام ابراهیم اوزمزم دمینځ نه حضرت جبرائیل ﷺ اوحضرت میکائیل ﷺ دمسجداقصی پورې د معراج په شپه بوتلو.حضرت جبرائیل ﷺ د حضور ﷺ نه ښی طرف ته وو او حضرت میکائیل ﷺ ګس طرف ته. حضور ﷺ نی د اووه آسمانونوپورې والوزولواودهغه ځایٔ نه ئې واپس کړو.حضور ﷺ فرمائی چه ما په اوچتو آسمانونوکښې د ډیرو زیاتو تسبیحاتوسره دا تسبیح هم واوریده(**سبحت السموت العلی من ذي المهابة مشفقات لذوي العلوابما علا. سبحن العلی الاعلی. سبحانه وتعالٰی**)په مخلوق کښې هریوڅیز د هغه پاکوالي او تعریف بیانوی.خوایې خلقو تاسو دهغوی تسبیح باندې نه پوهیږئ ځکه چه هغه ستاسو په ژبه کښې نه دی.حیوانات نباتات او جمادات ټول د هغه تسبیح وائی[1]دحضرت ابن مسعود ؓ نه په صحیح بخاری کښې ثابت دی د خوراك په وخت کښې مونږ به د خوراك تسبیح اوریدله[2]دحضرت ابوذر ؓ په حدیث کښې دی چه حضور ﷺ په موټی کښې یوڅوکانړی واخستل ماپخپله واوریدل چه هغوی د شاتود مچو په شان بنږارې کولو سره دالله ﷻ تسبیح کوله[3]دغه شان دحضرت ابوبکر ؓ حضرت عمر ؓ اوحضرت عثمان ؓ په لاس کښې هم.دا حدیث په صحیح کښې اومسندونوکښې مشهوردې.

[1]) مجمع الزوائد:۷۸/۱، المعجم الاوسط:۳۷۵٤.
[2]) صحیح بخاری کتاب المناقب باب علامات النبوة فی الاسلام:۳۵۷۹، ترمذی:۳۶۳۳، ابن حبان:٦٤۹۳.
[3]) مسندالبزار:۲٤۱۳، المعجم الاوسط:۱۲٦٦.

څه خلقوسره حضور ﷺ په خپلواوښو باندې او څناورو باندې سواره ولاړ اوليدلو فرمائيل ئې چه سورلئ په سلامتياسره واخلئ او په ښه طريقه سره ئې پرېږدئ په لارو اوبازارونوکښې دخلقوسره خبرې کولودپاره سورلئ خپلې کرسئ مه جوړوئ. واورئ ډيرې سورلئ د خپلو سورونه هم د الله ﷻ زيات ذکرکونکی وی اودهغوی نه هم بهتراوغوره وی(١)(مسنداحمد)سنن نسائي کښې دی چه حضور ﷺ د چينډخې د مړې کولونه منع فرمائيلې ده اووئی فرمائيل چه د دې وينا د الله ﷻ تسبيح ده. (٢) يو بل حديث شريف کښې دی چه د لااله الاالله کلمه په اخلاص سره ووئيلو نه پس د هغه نيکی د قبليدو قابل کيږی.الحمدلله کلمه د شکر ده د دې نه ويونکې دالله ﷻ ناشکره دې. الله اکبر د زمکې او آسمان تضا ډکوی.دسبحان الله کلمه دمخلوق تسبيح ده.الله ﷻ يومخلوق هم د تسبيح او مونځ د کولونه باقی نه دې پريخودې. کله چه څوك لاحول ولاقوة الا بالله لولی نوالله ﷻفرمائی زمابنده تابعدارشو اومانه اوسپارلې شو. (٣)

د نوح عليه السلام وصيت اود کلمې شان اود تسبيح اهميت:-مسنداحمدکښې دی چه يواعرابی طيالسی چغه اغوستې وه چه په هغې کښې رېښمی لستونی او رېښمی کونډې وې حضور ﷺ له راغلواو وئی وئيل چه د دې سړی اراده د دې نه سوا بل هيڅ نه ده چه د مالونو څرونکو هلکان اوچت او د سردارانو هلکان ذليل کړی. حضور ﷺ له غصه راغله اود هغه لمن ئې راښکلوسره اوفرمائيل چه په تاکښې د څناورو لباس اغوستونکې نه وينم؟ بيا حضور ﷺ واپس راغلو کيناستو وئی فرمائيل حضرت نوح ﷺ د خپل وفات په وخت کښې خپل ځامن راوغوښتل او ورته ئې اوفرمائيل چه زه تاسو ته د وصيت په توګه دوه احکام درکوم.يو لااله الاالله وائې ځکه چه که آسمان او زمکه او په دې کښې چه کوم څيزونه دی هغه د تلې په يوچابړی کښې کيخودې شی او په بل چابړی کښې صرف هم دا کلمه وی نو دا به درنه وی. واورئ که دا ټول زمکې او آسمانونه يوه حلقه جوړه کړې شی او دا په هغې باندې کيخودې شی نو هغه به ذره ذره کړی. زمادويم حکم ﴿سبحان الله وبحمده﴾ لوستلودې ځکه چه دا د هرڅيز مونځ دې او هم د دې په وجه هريوته رزق ورکولې شی(٤)ابن جريرکښې دی چه حضور ﷺ اوفرمائيل راشئ چه زه تاسو ته اوښايم چه حضرت نوح ﷺ خپل ځوئ ته څه حکم ورکړې وو چه زما خوږه بچيه زه تاته حکم درکوم سبحان الله وايه دا د ټول مخلوق تسبيح ده او هم په دې سره مخلقو ته رزق ورکولې شی. الله ﷻ فرمائی چه هريوڅيز د هغه تسبيح او تحميدبيانوی.ددې اسنادد نصربن عبدالرحمن الاودی راوی په وجه ضعيف دی.عکرمه رحمه الله فرمائی چه ستنې ونې ددروازو چونړونه د هغې د وړاندې کيدو کولاويدو آوازونه د اوبو ګړيدل داټولې دالله ﷻ تسبيح دی.الله ﷻ فرمائی چه هريوڅيزدهغه په حمداو ثنا بيانولو کښې مشغول دې. ابراهيم رحمه الله فرمائی چه خوراك هم د الله ﷻ تسبيح وائی. دسورت حج آيت هم ددې ګواهی ورکوی اومفسرين وائی چه ژوندې څيز تسبيح وائی لکه څناور او ونې بوټی.

کټ کيدلو اوچيدلو نه مخکښې شنه بوټی تسبيح وائی:-يوځل حضرت حسن رحمه الله له يوه خوانچه راغله نو ابويزيدرقاشی اووئيل اې ابوسعيد! آيا دا خوانچه هم تسبيح وائی. هغوی اوفرمائيل چه هو، مطلب دا چه کله دا شين لرګې وونو هغه وخت کښې تسبيح وئيله اوچه کله کټ شوه اوچه شوه نو تسبيح لاړه. د دې قول په تائيدکښې د دې حديث نه هم امداداخستلې شی چه حضور ﷺ د دوو قبرونوسره تيريدلو نو

---

١) احمد:٣/٤٣٩.

٢) المعجم الاوسط:٣٧٢٨،.

٣) الطبری:١٧/٤٥٦.

٤) احمد:٢/٢٢٥.

فرمائیل نی چه دوی په عذاب کولې شی اود څه لوئ څیز په وجه نه بلکه د متیازو په وخت کښې به نی دپردې خیال نه ساتلو اوبل چغلی کوله.بیا حضورﷺ یو دوه شنې لختې راواخستې او دوه ځایه نی کړې یوه یوه ټکړه نی په قبرونوباندې خښه کړه. ونې فرمائیل چه کیدې شی ترکومې دا اوچې نه وی هغه وخت پورې به ددوی په عذاب کښې کمې وی.([1])(بخاری اومسلم) په دې وجه بعضې علماؤ ونیلی دی ترکومې چه داشنې وی تسبیح به وائی اوکله اوچې شی نو تسبیح به بندشی. والله أعلم. الله ﷻ حکیم اوغفوردې گناهگارانوته په سزا ورکولوکښې تندی نه کوی وخت ورکوی خوچه بیا هم په کفر اوفسق باندې کلك ولاړوی نو بې پناه نیول رانازلوی.

د الله ﷻ نیول ډیر سخت دی:-بخاری اومسلم کښې دی الله ﷻ ظالم ته مهلت ورکوی بیاچه کله رانیسی نو پریږدی ئې نه. اوگوره په قرآن پاك کښې دی چه کله ستا رب د یوکلی خلق د هغوی د ظلم په وجه رانیسی نوبیاهم داسې رانیول وی.الخ.بل آیت کښې دی چه ډیرو ظالمانو کلیوالوته مونږ مهلت ورکړو بیامو آخر راگیرکړل.([2])بل آیت کښې دی ﴿فَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ﴾ ([3])اوچه څوك د گناهونونه منع شی د هغې نه اخواشی توبه اوکړی نو الله ﷻ هم په هغه باندې رحم او مهربانی کوی لکه چه د قرآن پاك ارشاد دې کوم سړې چه بدی اوکړې یا په خپل ځان باندې ظلم اوکړی بیا استغفار اوکړی نو الله ﷻ به بښونکې او مهربان بیامومی.([4])د سورت فاطر په آخری آیاتونوکښې هم دا بیان دی.

وَإِذَا قَرَأْتَ
| اوهرکله چې | لولې ته
اوهرکله چې ته قرآن پاك

الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
قرآن | نوجوړووُمونږه | په منځ ستا کښې| اوپه منځ| دهغه کسانوکښې| چې ایمان نهٔ راوړی
لولې نومونږ ستا اودهغه خلقو ترمینځه چې په آخرت باندې ایمان

بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَّسْتُورًا ۝ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً
په آخرت باند| پرده | پټه | اوجوړووُمونږه| په زړونودهغوئ باند| پرده
نه راوړی یوه پټه پرده راواچوؤ اومونږ دهغوئ په زړونو کښې داسې پردې واچوؤ

أَن يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا ۚ وَإِذَا ذَكَرْتَ
دې خبری نه چې|پوهه شی په قرآن|اوپه غوږونودهغوئ کښی|درون والې دې|اوکله چې|یادکړې ته
چې هغوئ پرې پوهه نشی اودهغوئ په غوږونو کښې دروندوالئ پیدا کوؤ اوهرکله چې ته

[1]) صحيح بخارى كتاب الجنائز باب عذاب القبر من الغيبة والبول: ١٣٧٨، صحيح مسلم:٢٩٢، ابوداؤد:٢٠، ترمذى:٧٠، ابـن ماجـه:٣٤٧، احمد:١/٢٢٥، ابن حبان:٣١٢٨.

[2]) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة هود باب قوله ﴿وكذلك اخذربك اذااخذ القرى وهـى ظالمـة...﴾:٤٦٨٦، صـحيح مـسلم: ٦٥٨٣، ترمذى:٣١١٠، ابن ماجه:٤٠١٨، ابن حبان:٥١٧٥، بيهقى:٦/٩٤.

[3]) ٢٢/حج:٤٥.

[4]) ٤/النساء:١١٠.

رَبَّكَ	فِي الْقُرْآنِ	وَحْدَهُ	وَلَّوْا	عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ	نُفُورًا ۝
رب خپل	په قران کښې	یوازې هغه لره	نو ګرځي دوئ	په شاګانو خپلوا	په نفرت سره

په قران کښې یوازې دخپل رب ذکر کوې نوهغوئ ورته شاکړي اوپه نفرت سره ترې نه روان شي

قوله تعالى:- وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَن يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا

په زړونباندې د پردې مفهوم: فرمائي چه دقرآن دتلاوت په وخت کښې دهغوی په زړونوباندې پردې پریوځوی اودهغوی زړونوته هیڅ اثرنه رسی اوهغه پردې هغوی پټوی.دلته مستورد ساتریه معنی کښې دې لکه میمون یا مشوؤم چه دیامن اوشائم په معنی کښې دې.هغه پردې په ظاهر په نظرنه راځي خوپه هدایت کښې هغوی په مینځ کښې فاصله زیاتوی.مسندابی یعلی موصلی کښې دی چه سورت ﴿تبت یدا﴾نازلیدو باندې عوراء ام جمیل شورجوړکړو اویوتیره کاڼړې ئې په لاس کښې اخستې وو اودې وینا کولوسره راغله چه دا مذمم مونږ نه منو. زمونږ دده دین خوښ نه دې مونږ د ده د فرمان مخالف یو. هغه وخت رسول الله ﷺ ناست وو حضرت ابوبکر ؓ د حضورﷺ سره وو ونی وئیل حضورﷺ! دا راروانه ده اوتاسو به اووینی حضورﷺ اوفرمائیل بې فکر شه داما نه شی لیدلې. حضورﷺ دهغې نه د بچ کیدو د پاره د قرآن پاك تلاوت شروع کړو اوهم دا آیت ئې تلاوت کړو. هغه راغله او صدیق اکبر ؓ نه ئې تپوس اوکړو ماواوریدلی دی چه ستاسو پیغمبر زما بې عزتی کړې. هغوی اوفرمائیل نه د کعبه د رب قسم حضورﷺ خو ستاسو هیڅ بې عزتی نه ده کړې. هغې وئیل چه ټولوقریشوته معلومه ده چه زه د هغوی د سردار لوریم.([1])﴿اکنة﴾ دکنان جمع ده دې پردې د هغوی زړونه پټ کړی دی په کوم سره چه دوی په قرآن نه پوهیږی.دهغوی په غوږونوکښې بوج دې په هغې وجه هغوی قرآن داسې نه شی اوریدې چه دوی ته فائده اورسولې شی. اوچه کله ته په قرآن کښې دالله ﷻ دوحدانیت ذکرلولې نودوی بې شانه منډې وهی.نفور جمع د نافر لکه څنګه چه قاعد جمع د قعود راځی اوکیدې شی چه دا مصدر وی د بغیرفعل. والله اعلم.

لکه چه په بل آیت کښې دی د الله ﷻ چه واحد ذات دې په ذکر اوریدو سره د بې ایمانه خلقو زړه مړکیږی([2])د مسلمانانو لااله الاالله به په مشرکانو باندې ډیرګران تیریدل. ابلیس اود هغه لښکرو به په دې سره ډیر چیړکولو د دې د ښکته کولوبه ئې پوره کوشش کولو خود الله ﷻ اراده دهغوی په خلاف د دې د اوچتولو عزت ورکولو او د خورولو وه. هم داهغه کلمه ده چه د دې ویونکې خلاصې بیامومی او په دې عمل کونکی ته امدادورکولې شی. اوګورئی د دې جزیرې حالات ستاسو په وړاندې دی تر هغه ځائ پورې دا کلمه خوره شوه([3])دا هم وئیلې شوی دی چه دې نه مراددشیطان تختیدل دی لکه دا خبره تیاك ده چه د الله ﷻ د ذکر نه اذان نه د قرآن د تلاوت نه شیطان تختی. خود دې آیت تفسیرکول د غرابت نه خالی نه دی.

نَّحْنُ أَعْلَمُ	بِمَا	يَسْتَمِعُونَ	بِهِ	إِذْ	يَسْتَمِعُونَ	إِلَيْكَ
مونږه ښه پوهیږو	په هغه غرض	چې اوری هغوئ	په سبب دهغې سره	کله چې	هغوئ غوږ ږدی	تاته

مونږ ته ښه معلومه ده چې دکوم غرض دپاره داخلق آوریدنه کوی څه وخت چې دوئ تاته غوږونه نیسی

---

[1] مسندابي يعلى:٢٥، حاكم:٢/٣٦١.

[2] ٣٩/زمر:٤٥.

[3] الطبري:١٧/٤٥٨.

وَإِذْ هُمْ نَجْوَىٰ إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ

اوکله چې | هغوئ | پټې دغوږخبرې کوي |اکله چې | وائي | ظالمان | اچې پیروي نۀ کوئ تاسو

اوڅه چې دوئ خپل مینځ کښې پټې پټې صلاح کانې کوي کوم وخت چې دا ظالمان وائي چې تاسوهم

إِلَّا رَجُلًا مَّسْحُورًا ۝ انظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ

مگر |دداسې سړي | چې جادو پرشوې دې | اوګوره | څه رنګې | بیانوي دا خلق |تالره

په یوداسې سړي پسې روان یئ چې دجادوعمل پرې شوې دې ګوره کنه چې داخلق تا دپاره څنګه څنګه

الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ۝

مثالونه | انو بې لارې شول دوئ | نو طاقت نۀ لري دوئ | دلارې نیغې دموندولو |

مثالونه بیانوي نودوئ پخپله ګمراه شوي دي اوسمه لار موندلې نشي

قوله تعالى:- نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِ

د قریشوسردارانو به درسول الله ﷺ قرآن په پټه اوریدلو:- د کافرانوسردارانوچه به په خپل مینځ کښې خبرې کولې هغه حضورﷺ ته رسولې شی چه تاسوخوپه تلاوت کښې مشغول نی اودوی پټ پټ وائی چه په ده باندې چاجادوکړې دې یاکیدې شی چه دامطلب وی داخوانسان دې چه دخوراك څښاك محتاج دې دالفظ په دې معنی کښې په شعرکښې هم دې اوامام ابن جریر رحمه الله داتیك هم ګنړی خودا غورغواړی.دهغوی اراده په دې موقع باندې د دې وینا داوه چه پخپله دې په جادوکښې راګیردې څوك شته چه په دې موقع ده ته څه اولولی. کافرانوخلقو به قسم قسم وهمونه د حضورﷺ په نسبت کښې ښکاره کول. چا به وئیل شاعر دې چابه وئیل کاهن دې چا به وئیل لیونې دې او چا به جادوګروئیل وغیره. د دې د پاره فرمانی چه ګورنی دوی څنګه دهوکه کیږی چه د حق طرف ته راتلې نه شی.

په سیرة محمدبن اسحاق کښې دی چه ابوسفیان بن حرب ابوجهل بن هشام اخنس بن شریق به د شپې د خپلوخپلوکورونونه د الله ﷻ کلام دحضورﷺ په ژبه مبارکه باندې د اوریدود پاره راوتل. حضورﷺ په خپل کور کښې د شپې مونځ کولو داخلق به راغله او چپ چاپ پټ راپټ به کیناستل د یو بل نه به ناخبره وو. شپې به نی اوریدلوسحرکیدو سره به د دې ځائ نه تلل اتفاقی د ټولو په لاره ملاقات اوشو یوبل نی ملامت کړو او وئې وئیل چه اوس داحرکت اونه کړئی ګنی نور خلق خوپه بالکل د ده شی خود شپې بیادا دریواړه راغله او خپل خپل ځائ کښې کیناستل په قرآن اوریدوکښې نی شپه تیره کړه. سحرواپس شونو په لاره کښې ملاقات اوشو بیائی پرونئی خبرې سردوباره کړې اود اوس نه ئی کلګه اراده اوکړه چه بیابه داسې کارهیڅ کله څوك هم نه کوی په دریمه شپه بیا هم داسې اوشو. دې ځل هغوی وئیل چه راځئی وعده کوو چه بیابه نه راځو قول او وعدې کولونه دوی جداشوسحر اخنس خپله لخته راواخسته او د ابوسفیان کورته لاړو وئی وئیل ابوحنظله ماته اوښایه ستا خپله رائې د حضورﷺ باره کښې څه ده؟ هغه وئیل ابوثعلبه د قرآن پاك چه کوم آیاتونه مااوریدلی دی په هغې کښې خود ډیرو ایاتونو معنی اومطلب باندې خوزه پوهه شوې یم خودډیرو آیاتونو مطلب باندې نه پوهیږم. اخنس وئیل والله زما هم دا حال دې. دې ځائې نه اخنس د ابوجهل کره لاړو د هغه نه ئی هم دغه تپوس اوکړو هغه وئیل واورنی په شرافت او سردارنی کښې خو زمونږ بیله بنوعبدمناف د مودو نه په جګړو راروانه ده هغوی وینا اوکړه مونږ هم اوکړه. هغوی سورلئی ورکړې مونږ هم هغوی ته د سورلوخناور ورکړل هغوی خلقو سره سلوك اوکړو خلقو ته ئی انعامونه ورکړل مونږ هم د هغوی نه روستوپاتې کیدل خوښ

نه کړل.اوس چه په دې تولو خبرو کښې هغوی او مونږ برابریو چه په دې منډه کښې هغوی نمبریونړلي شو نو هغوی زر اووئیل چه په مونږ کښې پیغمبری ده په مونږ کښې یوسړې دې چه هغه له آسمانی وحی راځي اوس اوښایه مونږ دا څنګه اومنو؟ والله نه به مونږ په ده ایمان راوړو او نه به چرې ده ته رښتونې اووایو. هغه وخت اخنس دې پریخودو اولاړو.

وَقَالُوٓا ءَاِذَا　كُنَّا　عِظَامًا　وَّرُفَاتًا　ءَاِنَّا　لَمَبۡعُوۡثُوۡنَ

اووائی دوئ آیا چې کله | شو مونږه | هډوکی | اوخاوره میده شوی | آیامونږبه | خامخا راپاسولي شوا

اودوئ وائی آیاهر کله مونږ هډوکی اوبیا چوره شو نودنوی سری به بیا راپیدا کیږو

خَلۡقًا　جَدِیۡدًا۝　قُلۡ　كُوۡنُوۡا　حِجَارَةً　اَوۡحَدِیۡدًا۝　اَوۡخَلۡقًا

په پیدا کولو | نوی سره | ورته اووایه | چې شئ تاسو | کانړی | یااوسپنه | یابل قسم مخلوق

اوبیا به راتولیږو ورته اووایه چې تاسو کانړی شئ یا اوسپینه شئ یاخه بل څیز ستاسو

مِّمَّا　یَكۡبُرُ　فِیۡ صُدُوۡرِكُمۡ　فَسَیَقُوۡلُوۡنَ　مَنۡ

دهغې نه | چې لوئ اوسخت ښکاری | په سینو ستاسو کښې | نووائی به هغوئ | څوک به

په خیال کښې دهغې ژوندی کیدل ډیرګران وی نو دوئ به ضرور اووائی چې ښه نو مونږ به څوک

یُّعِیۡدُنَا　قُلِ　الَّذِیۡ فَطَرَكُمۡ　اَوَّلَ مَرَّةٍ

ژوندی کړی واپس مونږه | ورته اووایه | هغه ذات چې پیدائې کړئ تاسو | اول | ځل

بیا راژوندی کوی ورته اووایه چې چا تاسو په ړومبی ځل پیدا کړی وی

فَسَیُنۡغِضُوۡنَ　اِلَیۡكَ　رُءُوۡسَهُمۡ　وَیَقُوۡلُوۡنَ　مَتٰی　هُوَ　قُلۡ

نوو به خوزوی هغوئ | تاته | سرونه خپل | اووائی به | چې کله به وی | داکار | ورته اووایه

نو په تعجب سره ستاسو په مخکښې به سرونه اوخوزوی اوتپوس به اوکړی چې داسې به کله وی ورته اووایه

عَسٰۤی　اَنۡ یَّكُوۡنَ　قَرِیۡبًا۝　یَوۡمَ　یَدۡعُوۡكُمۡ

کیدې شی | چې وی | نزدې | په هغه ورځ | چې راوبلی تاسو (الله)

چې کیدیشی چې هغه وخت نزدې راغلې وی دابه په هغه ورځ وی چې الله ﷻ به تاسو راوغواړی

فَتَسۡتَجِیۡبُوۡنَ　بِحَمۡدِهٖ　وَتَظُنُّوۡنَ　اِنۡ لَّبِثۡتُمۡ　اِلَّا قَلِیۡلًا۝

نو قبول به کړئ تاسو | د حمد دهغه سره | او ګمان به کوئ تاسو | چې نه دې تیر کړې وخت تاسو | مګر لږ

نو تاسو به دهغه تعریفونه کوئ او دهغه حکم به منئ او دا خیال به کوئ چې تاسو خو ډیر لږ ساعت په دنیا کښې پاتې شوی وئ

قوله تعالی:-وَقَالُوٓا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَّرُفَاتًا

د مرګ نه پس راژوندی کیدلو نه ددوئ انکار او دهغې جواب:-کافران چه د قیامت قائل نه وواود مرګ نه پس ئې ژوندون محال ګنړلو هغوی به دانکارپه توګه تپوس کولو چه کله مونږ هډوکی اوخاوره شو[1] دوړې به جوړې شوهیڅ به پاتې نه شو بالکل به ختم شونو بیابه په نوی پیداکیدوسره پیداکیږو؟ په

[1] الطبری:۱۷/٤٦٤

سورت نازعات کښې د دې منکرانو قول بیان شوې دې. چه ایا مونږ به د مرګ نه پس بیا واپس راپیدا کولېشو؟اوهغه هم په داسې حال کښې چه زمونږ هډوکې سخااو خاورې شوې وي؟داخوپوره د خسارې خبره ده.(١)په سورت یس کښې دی چه دوی زمونږ په وړاندې مثالونه بیانول شروع کړه اوخپل پیدائش ئې هیرکړو(٢)نو دوی ته جواب ورکولې شي چه هډوکې خو څه چه که تاسو کانړې هم جوړشئي اویا د دې نه هم سخت څیز جوړشئي مثلاً غر زمکه یا آسمان بلکه تاسو پخپله مرګ ولې جوړنه شئي الله ﷻ ته ستاسو سوزل ګران نه دی چه څه کیدل غواړئي اوشئي خو بیابه ضرور راژوندی کیږئي.(٣) په حدیث کښې دی چه د ګډ په صورت کښې به مرګ د دوزخ او جنت په مینځ راوستلې شي او دواړوډلو ته به وئیلې شي چه دا پیژنئي؟ ټول به وائي چه او بیا به هم هغه ځائې کښې حلال کړې شي او اعلان به کولې شي چه اې جنتیانو اوس د همیشه د پاره ژوند دې مرګ نشته او اې دوزخیانو اوس همیشه والي دې مرګ نشته.(٤) دلته ارشاددې چه دوی تپوس کوي چه ښه کله مونږ هډوکې شو او ذره ذره شو یاکانړې یااوسپنه شو یا چه کوم څیز مونږ غواړو د لوئ نه لوئ سخت څیز وي هغه مونږ شو نو دا اوښایه چه د چا په اختیارکښې دی چه مونږ بیادې خپل ژوندون طرف ته واپس راوګرځولې شو؟ د هغوی ددې سوال اوبې ځایه اعتراض په جواب کښې ته دوی په دې پوهه کړه چه ستاسو واپس راګرځونکې ستاسو ربښتونې خالق الله ﷻ دې چا چه تاسو په اول ځل پیداکړې ئې په هغه وخت کښې چه تاسو هیڅ هم نه وئې نو بیا هغه ته په دویم ځل پیداکول څه ګران دی بلکه ډیر آسان دی که تاسو هرڅه جوړشئي.دا جواب خولاجوابه دې غلې خوبه شي ولې بیا هم د خپل شیطانت نه نه منع کیږي بده عقیده به پرینږدي اودټوقو مسخرو په توګه به سر خوزوي وائي به ښه ده دا به کله کیږي؟ که ربښتونې ئې نو وخت اوښایه.
د بې ایمانه خلقو دا طریقه ده چه هغوی تندي کوي اودې خو هغه وخت نیزدې تاسود هغې انتظار کونئي غفلت مه کوئي د هغې په راتلو کښې هیڅ شك نشته راتلونکې څیز هم راغلي اوګنړئي.د الله ﷻ په یوآوازسره به تاسودزمکې نه بهر راوځئي.دسترګې دیوځل رپولو وخت به اونه لګي.دالله ﷻ دارشاد سره به تاسویه میدان محشرکښې موجودشئي.دقبرونو نه به راوځئي دالله ﷻ تعریفونه کولوسره به د هغه داحکامو په ځائې راوړلو د پاره اودریږئي.دحمد لائق هم هغه دې تاسودهغه دحکم او ارادې نه بهر نه ئې.

کلمه ویونکې باندې به قبرکښې ویره نه وي:-په حدیث کښې دی لااله الا الله ویونکو باندې به د هغوی په قبرونوکښې هیڅ ویره نه وي لکه چه زه هغوی وینم چه هغوی د قبرونونه راپاسي د خپل سر نه به خاوره سنډي لااله الاالله وئیلوسره اودریږي اووائي به د الله ﷻ حمداوثناده چا چه زمونږ نه غم لرې کړو.دسورت فاطر په تفسیرکښې دا بیان راروان دې.ان شاءالله.هغه وخت به ستاسویقین اوشي چه تاسوډیره کمه موده په دنیاکښې پاتې شوي ئې لکه سحر یامابښام څوك به وائي لس ورځې څوك به وائي یوه ورځ اوڅوك به وائي یوساعت. په سوال کولو باندې به هم دا وائي چه یوه ورځ یاڅه حصه او په دې به قسمونه خوري. دغه شان به په دنیاکښې هم په خپلو دروغو باندې قسمونه خوړل.

اِنَّ الشَّيْطٰنَ	اَحْسَنُ ط	هِيَ	الَّتِيْ	يَقُوْلُوا	لِّعِبَادِيْ	وَقُلْ
بیشکه چې شیطان	ډیره ښه وي	چې هغه	هغه خبره	چې وائي هغوئ	بندګانو زماته	اواووایه

اوزما بندګانو ته اووایه چې هغه خبره کوئ چې ډیره زیاته ښه وي بیشکه شیطان

---

(١) ٧٩/نازعات:١٠-١٢.
(٢) ٣٢/یس:٧٨. الخ.
(٣) الطبری:١٧/٤٦٤.
(٤) صحیح بخاری کتاب التفسیر باب قوله عزوجل (وانذرهم یوم الحسرة): ٤٧٣٠.

يَنْزَغُ	بَيْنَهُمْ ط	اِنَّ الشَّيْطٰنَ	كَانَ	لِلْاِنْسَانِ	عَدُوًّا
فساد اچوی	په منځ د هغوئ کښې	بیشکه چې شیطان	دې	دپاره دانسان	دشمن
ددوئ ترمینځه فساد اچوی بیشکه شیطان دانسان ښکاره دښمن					
مُّبِيْنًا۝					
ښکاره					

قوله تعالی:- وَقُلْ لِّعِبَادِيْ يَقُوْلُوا الَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ ط

خبرې اترې په طریقه کول پکاردی:- الله ﷻ خپلو خوږ نبی کریم ﷺ ته فرمائی چه ته مؤمنانو بندیګانو ته اووایه چه هغوی دې په خولفظونوښکلې فقرو او ښه طریقه سره خبرې اترې کوی ګنی شیطان به د دوی په مینځ کښې شك او بدی واچوی جنګ جګړې به شروع شی. هغه د انسان دښمن دې په شیش کښې ناست دې. په دې وجه د یومسلمان رور طرف ته په وسله سره اشاره کول هم حرام دی چه چرته شیطان دې اونه لګوی او دوزخې جوړ نه شی. اوګورئی([1])مسنداحمد. حضوراکرم ﷺ د خلقو په ګنړه کښې یوځل اوفرمائیل چه ټول مسلمانان په خپل مینځ کښې رونړه رونړه دی څوك دې په چا باندې ظلم زیاتې نه کوی څوك مه بې عزته کونی.بیا حضور ﷺ دخپلې سینې مبارکې طرف ته اشاره اوفرمائیله ارشاد ئې اوفرمائیلو تقوی دلته ده چه کله دوه سړی په خپل مینځ کښې دینی دوستان وی بیا په هغوی کښې بیلتون راشی په دې دا جدائی چه څوك بیانوی هغه بیان کونکې خراب دې ډیر خراب دې او ډیر شیطان دې.(مسند) ([2])

رَبُّكُمْ	اَعْلَمُ	بِكُمْ ط	اِنْ يَّشَاْ	يَرْحَمْكُمْ
رب ستاسو	ښه خبردې	په حال ستاسو	که اوغواړي هغه	نو رحم به اوکړي په تاسو
ستاسو رب ته ستاسو حال ښه معلوم دې که چرې هغه اوغواړي نو په تاسو به رحم اوکړي				

اَوْ اِنْ يَّشَاْ	يُعَذِّبْكُمْ ط	وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ	عَلَيْهِمْ
یاکه اوغواړي هغه	نوعذاب به درکړي تاسو له	اونهٔ ئې لیږلې مونږه تهٔ	په دې خلقو باند
یاکه هغه اوغواړي نو تاسو له به عذاب درکړي اومونږ ته ددوئ دپاسه څه ذمه دار			

وَكِيْلًا۝	وَرَبُّكَ	اَعْلَمُ	بِمَنْ	فِي السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ ط
ذمه وار	او رب ستا	ښه خبر دې	په هغه مخلوق	اچې په اسمانونو کښې دی	او په زمکه کښې دی
رالیږلې نه یئ اوستارب ته ښهٔ معلومه دی چې څه په اسمانونو او زمکه کښې دی					

وَلَقَدْ فَضَّلْنَا	بَعْضَ النَّبِيّٖنَ	عَلٰى بَعْضٍ	وَّاٰتَيْنَا	دَاوٗدَ
او فضیلت ورکړې وو مونږه	خینو پیغمبرانو لره	په خینو باند	او ورکړې وو مونږه	داود ته
او مونږ خینې نبیانو له په خینو باندې فضیلت ورکړې دې اومونږ داود علیه السلام ته				

[1] صحیح بخاری کتاب الفتن باب قول النبی ﷺ((من حمل علینا السلاح فلیس منا)):٧٠٧٢، صحیح مسلم:٢٦١٧، احمد: ٣١٧/٢، ابن حبان:٥٩٤٨.

[2] احمد:٧١/٥.

زَبُورًا ۝
زبور
زبور ورکړې وو دوئ ته

قوله تعالى:- رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ

د درجو فرق:-ستاسو رب تاسو نه ښه خبردې هغه د هدايت مستحق خلق ښه پيژنې هغه چه په چا باندې غواړې رحم کوی دخپلې تابعدارنې توفيق ورکوی اوخپل خان ته ئې راتيټوی.دغه شان چه څوك غواړې په بدوعملونوباندې راګيروی سزا ورکوی چه مونږ ته د دې ذمه وار نه وې جوړ کړې ستاکار صرف خبر ورکول دی ستا منونکې به جنتيان وی اونه منونکې به دوزخيان وی. دزمکې او آسمان د ټولوانسانانواو پيريانوفرښتو هغه ته علم دې دهريو د درجو هغه ته علم دې يو له په بل باندې فضيلت دې په انبياؤکرامو کښې هم درجې دی څوك کليم الله دې څوك د اوچتو درجو دې. په يوحديث کښې دی چه په انبياؤکرامو کښې فضيلتونه مه قايم کوئې. (١)د دې نه مطلب صرف تعصب او نفس پرستئ نه په خپله توګه فضيلت قايمول دی اونه دا چه د قرآن او حديث نه ثابت شوی فضيلت نه انکار دې کوم فضيلت چه د کوم يو نبی د پاره د دليل په رنړا کښې ثابت شی د هغې منل واجب دی.

اولوالعزم پيغمبرانو ذکر:- منلې شوې خبره ده چه د ټولو انبياؤکرامو نه زمونږ آخری رسول افضل اوغوره دې او په رسولانوکښې بيا پنځه اولوالعزم رسولان د دې ټولونه غوره دی د کومو نومونه چه په سورت احزاب کښې دی. يعنی محمد ﷺ، نوح ﷺ، ابراهيم ﷺ،موسى ﷺ، اوعيسى ﷺ.د سورت شورى په آيت ﴿شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ﴾ (٢)کښې هم ددې پنځونومونه موجود دی. لکه څنګه چه دا ټول څيزونه امت منی دغه شان بغيرد څه اختلاف نه دا هم ثابت دی چه په دوی کښې هم بيا حضرت محمد ﷺ دې. بيا حضرت ابراهيم ﷺ بياموسى ﷺ څنګه چه مشهوره ده . مونږ د دې دلائل بل ځائ کښې په وضاحت سره بيان کړی دی. والله الموافق.

بيافرمائی چه مونږ حضرت داؤد ﷺ له زبورورکړې. دا هم د هغوی د فضيلت او شرف دليل دې. صحيح بخاری کښې حضرت رسول الله ﷺ فرمائی چه په حضرت داؤد ﷺ باندې زبور دومره آسان کړې شوې وو چه په څاروی باندې به ئې زين اچولو نو دومره وخت کښې به ئې زبور لوستلو. (٣)

قُلِ	ادْعُوا	الَّذِينَ	زَعَمْتُم	مِّن دُونِهِ
اووايه	چې رااوبلئ	هغه معبودان	چې ګمان پرکوئ تاسو	بغير دالله نه
دوئ ته اووايه چې تاسو دالله ﷻ نه سوا نورڅومره معبودان جوړ کړی دی				

فَلَا يَمْلِكُونَ	كَشْفَ الضُّرِّ	عَنكُمْ	وَلَا تَحْوِيلًا ۝
نو نه لرې اختيار هغوئ	دلرې کولو دنقصان	ستاسو نه	او دګرځولو
هغوئ خولرې راوبلئ هغوئ نه خوستاسو څه تکليف لرې کولې شی اونه يو مصيبت بدلولې شي			

(١) صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب قوله تعالى (وان يونس لمن المرسلين):٢٤١٤، صحيح مسلم:٢٣٧٣.
(٢) ٤٢/الشورى:١٣.
(٣) صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب قوله تعالى (وآتيناداؤدزبورا):٣٤١٧.

أُولَٰٓئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ

دا معبودان | هغه کسان دي | چې رابلي ئې دوئ | هغوئ پخپله لټوي | رب خپل ته | وسيله دنزديکت

دوئ چې ځوک په خدائې باندې بلې هغوئ پخپله دځان پحقله دخپل رب نزديکت لټوي

أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ ۚ

چې کوم يوبه دهغوئ نه | زيات نزدې شي | او اميد لري | درحمت دهغه | او ويريږي | دعذاب دهغه نه

چې (اوګورو) چې ځوک الله ﷻ ته ډيرنزدې کيږي اودهغه درحمت اميدوار دي اودهغه دعذاب نه ويريږي

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ۝

بيشکه | عذاب | درب ستا | دي | لائق ديريدلو |

بيشکه ستا درب عذاب نه ويره پکار ده

قوله تعالى:- أُولَٰٓئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ

کوم چه خلق معبودان ګڼړي هغوی پخپله د الله ﷻ عبادت کوی:-د الله ﷻ نه بغيرد نورو عبادت کونکوته اووايه چه تاسودوی ته ښه چغې اووهئی هغوی ستاسو په هيڅ کارنه شی راتلې. نه دهغوی دطاقت خبره ده چه ارتوالې راولی نه داسې څه خبره شته چه په بل چاباندې واچوی هغوی خو بې وسه دی او د طاقت او قدرت والا خو صرف هم هغه يو الله ﷻ دې د مخلوق خالق اود ټولو بادشاه دې. دې مشرکانو به وئيل چه مونږ دفرښتو حضرت مسيح ؑ اوحضرت عزير ؑعبادت کوو ددوی معبودان خو پخپله د الله ﷻ دنيزديکت کوشش کوی.([1]) صحيح بخاری کښې دی چه د کوموپيريانو دې مشرکانو عبادت کولو هغوی پخپله مسلمانان شوې وو خودوی تراوسه پورې په خپل کفرباندې کلك ولاړدی.([2]) په دې وجه دوی ته خبرورکړې شوچه ستاسو معبودان پخپله د الله ﷻ طرف ته تيښ شو.ابن مسعود ؓ فرمائی چه داپيريان دفرښتود يوقسم نه وو.حضرت عيسى ؑحضرت مريم ؑحضرت عزير ؑ نمر سپوږمئی او فرښتې ټول د الله ﷻ د نيزديکت په لټون کښې وو. ابن جرير ؒ فرمائی چه صحيح مطلب هم دا دې چه د کومو پيريانودوی عبادت کولو په آيت کښې هم هغه مراد دی ځکه چه د حضرت عيسى ؑ زمانه خو تيره شوې وه اوفرښتې خود اول نه د الله ﷻ عبادت کونکې وې نو دلته هم مراد پيريان دی.

دوسيلې معنی قرب اونزديکت دې:-دوسيلې معنی قربت اونيزدې والې دې لکه څنګه چه دحضرت قتاده ؒ قول دې. دا ټول بزرګان هم په دې خيال کښې دی چه ځوك به الله ﷻ سره ډير زيات نيزديکت حاصل کړی؟ هغوی د الله ﷻ د رحمت طلبګار او د عذاب نه ويريدونکی دی. په حقيقت کښې بغيرد دې دواړو خبرونه عبادت نامکمل دې. ويره د ګناهونونه منع کول کوی او اميد او طمع په اطاعت باندې آماده کول کوی. په واقع کښې هم د هغه عذاب دې د ويرې الله ﷻ دې مونږ بچ کړی.

وَإِن مِّن قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ

| اونشته هيڅ يوکلې | مګر | مونږه

او (د کافرانو) داسې يو کلې نشته چې کوم مونږ

[1] الطبری:١٧/٤٧١.

[2] صحيح بخاری کتاب التفسيرسورت بنی اسرائيل باب (قل ادعوا الذين زعمتم من دونه): ٤٧١٤، صحيح مسلم: ٣٠٣٠.

مُهْلِكُوْهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ اَوْ مُعَذِّبُوْهَا عَذَابًا

هلاکونکی یو هغې لره | مخکښې | دورځې دقیامت نه | یاعذابونکی یو هغې لره | په عذاب

دقیامت نه وړاندې وړاندې هلاک نه کړو یا دهغې کلی اوسیدونکو خلقو ته سخت عذاب

شَدِيْدًا ؕ كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا ۞ وَمَا مَنَعَنَآ

سخت سره | دې | د احکم | په کتاب کښې | لیکلې شوې | اونهٔ یومنع کړې مونږه هیڅ څیز

ورنکړودا دالله ﷻ په کتاب کښې لیکلې پراته دی اومونږ نخښې

اَنْ نُّرْسِلَ بِالْاٰيٰتِ اِلَّآ اَنْ كَذَّبَ بِهَا الْاَوَّلُوْنَ ؕ

له دې نه چې اولیږو | نښې | مګر دې خبرې | چې دروغ ګنړلې وې | هغه نښې | رومبنو خلقو

لیږل ځکه منع کړې چې وړاندینو خلقو دا دروغژنې ګنړلې وې

وَاٰتَيْنَا ثَمُوْدَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوْا بِهَا ؕ وَمَا

اوورکړه مونږه | ثمودیانوله | اوښه | ښکاره | نو ظلم اوکړو هغوئ | په هغې باندې | اونهٔ

اومونږ ثمودیانو ته اوښه د(صالح دنبوت) ښکاره نخښه ورکړه نوهغوئ په دې ظلم اوکړو

نُرْسِلُ بِالْاٰيٰتِ اِلَّا تَخْوِيْفًا ۞

لیږو مونږه | نښې | مګر دپاره دیرولو |

او مونږ خوداسې معجزې ویرولو دپاره رالیږو

قوله تعالی: - وَاِنْ مِّنْ قَرْيَةٍ اِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوْهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ

د منکرانو اخری انجام تباهي ده: -هغه لیکل کوم چه په لوح محفوظ کښې شوې دی هغه حکم کوم چه جاری کړې شوې دې دهغې بیان په دې آیت کښې دې چه دګناهګارانو کلی یقیناً اوران کړې شوی دی. یا د تباهئی سره د هغوی د ګناهونوپه وجه رانیزدې شی. په دې کښې به زمونږ د طرف نه هیڅ ظلم نه وی بلکه دهغوی دخپلو عملونو بدله به وی د هغوی د عملونونقصان به وی.د رب د آیاتونو او د هغه د رسولانو نه د سرکشئی میوه به وی.

د نخښوکتلونه پس ایمان نه راوړل د عذاب وجه ده: -درسول الله ﷺ په زمانه کښې کافرانوحضور ﷺ ته اووئیل تاسونه وړاندې په انبیاؤکراموکښې دبعضو هواتابع شوې وه بعضو به مړی ژوندی کوی وغیره. اوس که چرته ته غواړې چه مونږ هم په تاسو باندې ایمان راوړو نوتاسو دا دصفاغونډئی د سرو زرو کړئی نو مونږ به ستاسو دصداقت قائل شو.په دې کښې وحی راغله که چرې ستا هم دا خواهش وی نودا دصفاغونډئی به دسرو زروکړم خودا خیال ساته که دوی بیاهم ایمان راونړو نو بیابه دوی ته مهلت نه ملاویږی فوراً به عذاب راشی اودوی به تباه کړی.اوکه ستادوی ته دتاخیر ورکولو او سوچ موقع ورکول منظور وی نو زه به داسې نه کوم. حضور ﷺ اوفرمائیل یاالله زه د دوی باقی پاتې کیدو کښې خوشحاله یم. (١)په مسند کښې دومره نور هم دی چه هغوی داهم وئیلې وو چه باقی نور غرونه دې د دې ځای نه اخواشی چه مونږ دلته زمینداره اوکړې شو الخ. په دې باندې دا آیت نازل شو.(٢)

(١) الطبری:١٧/٤٧٧.
(٢) احمد:١/٢٥٨، حاکم:٢/٣٦٢.

بل روایت کښې دی حضورﷺ دعا اوغوښتله حضرت جبرائیلؑ راغلو اوونې وئیل چه ستاسو پروردګار تاسوته سلام وائي او فرمائی که چرې تاسو غواړئ نوترسحره پورې به دا غرد سرو زروشی خوکه بیا هم په دوی کښې چا ایمان راونړلو نو هغوی ته به هغه سزا ورکولې شي چه تراوسه پورې به چاته هم نه وی شوې او که ستاسو اراده وی نو زه په دوی باندې د رحمت او توبه دروازه کولاؤ پریږدم؟ حضورﷺ دادویمه خبره خوښه کړه([1]) مسندابی یعلی کښې دی ﴿وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ ([2]) کله نازل شونود ارشاد د پوره کولود پاره حضورﷺ په جبل ابی قبیس باندې اوختلو اووئی فرمائیل اې بنوعبدمناف زه تاسوویرونکې یم. قریش دې آواز اوریدو سره راجمع شو بیانی وئیل واورئ حضورﷺ د نبوت دعوی کونکې دې. د سیلمانؑ تابع هوا وه د موسیؑ دریاب تابع شوې وو عیسیؑ نبی به مړی ژوندی کول ته هم نبی ئي الله ﷺ ته اووایه چه دا غر اخواکړی اودا زمکه د زمیندارئی قابله کړی دې د پاره چه مونږ فصلونه اوکرو. که دا نه وی نو زمونږ د مړو د ژوندی کولو دعاد الله ﷺ نه اوکړه چه مونږ اوهغوی یوځای کینو خبرې اوکړو اوکه داهم نه وی نو دا غرد سرو زرو جوړکړه چه مونږ د ژمی او اوړی د سفر نه خلاص شو. هم هغه وخت په حضورﷺ باندې وحی نازلیدل شروع شو د دې په ختمیدو باندې حضورﷺ اوفرمائیل د هغه ذات قسم د چا په قبضه کښې چه زما ځان دې تاسو چه څه اوغوښتل ماته د هغې په کیدو کښې او په دې خبره کښې چه د رحمت دروازې ته لاړشم اختیار راکړې شو چه د ایمان او اسلام نه پس تاسو د الله ﷺ رحمت راغونډکړئ یاکه تاسو دا نښې اوکتلې اوبیامو اونه منله نو تاسو ګمراه شئ اود رحمت دروازې به په تاسو بندکړې شی نوزه اوویریدلم اود رحمت دروازه مې کولاو پاتې کیدل خوښ کړل ځکه چه په دویم صورت کښې خو به ستاسو په ایمان نه راوړو باندې به په تاسو هغه عذاب نازلیدلوکوم چه به په چا نه وو نازل شوې. په دې باندې آیت نازل شو اوبل آیت ﴿وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَىٰ ۗ بَل لِّلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا ۗ أَفَلَمْ يَيْأَسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا ۗ وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُم بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ﴾ ([3]) نازل شو

نخښې نخښانې دخلقودویرولودپاره وی:-یعنی دآیاتونود لیګلواوبخپله ځُله باندې غوښتلې شوو معجزو خودلو نه مونږ عاجز نه یو بلکه دا مونږ ته ډیر آسان دی کوم چه ستا قوم غواړی مونږ به ئي دوی ته اوخایوخو په دې صورت کښې به د دوی په نه منلوسره به بیا زمونږ عذاب نه اخواکیږی وړاندې خلقو ته اوګوره هم په دې کښې برباد کړې شو. په سورت مائده کښې دی چه زه به په تاسو دسترخوان نازلوم خودې نه پس چه څوک کفر کوی هغه ته به داسې سزا ورکولې شی چه دې نه وړاندې به چاته نه وی ورکړې شوې([4]) ثمودیانو ته اوګوره چه هغوی د یوخاص کاڼی نه د اوښې راوتل غوښتې وو. دحضرت صالحؑ پدعاسره هغه راووتله خو هغوی اونه منل بلکه د هغه اوښې پښې پنډئی کټ کړې رسول نی دروغ ګڼړلو په دې باندې هغوی ته درې ورځې مهلت ملاوشو او بیا هلاک کړې شو. د هغوی دا اوښه هم د الله ﷺ د وحدانیت یوه نښه وه اود هغه د رسول د صداقت علامت وو. خودې خلقو بیا هم کفر اوکړو د هغې اوبه ئي بندکړې او آخر ئي هغه قتل کړه د کوم په بدله کښې چه د اول نه واخله تراخره پورې تول مره کړې شواود الله ﷺ چه غالب ذات دې په نیولوکښې راغله. آیاتونه خو صرف د ویرولود پاره وی چه

---

[1] احمد:۲۴۲/۱ وهوحدیث صحیح مسندعبدبن حمید:۷۰۰، دلائل النبوة للبیهقی:۲۷۲/۲.

[2] ۲۶/الشعراء:۲۱۴.

[3] ۱۳/الرعد:۳۱.

[4] ۵/المائده:۱۱۵.

هغوی نصیحت حاصل کړی.
روایت دې چه دابن مسعود ﷺ په زمانه کښې په کوفه کښې زلزله راغله نو هغوی اوفرمائیل چه الله ﷻ غواړی تاسو هغه ته تیټ شئی تاسو له ډیر زر د هغه طرف ته متوجه کیدل پکاردی. [1] د حضرت عمر ﷺ په زمانه کښې ځوځل په مدینه منوره کښې جټکې محسوس کړې شوې نو هغوی اوفرمائیل چه والله تاسو ضرور څه نوې خبره کړې ده.ګورئی که بیا داسې اوشو نو زه به تاسو ته سخته سزا درکړم. متفق علیه حدیث کښې دی حضور ﷺ فرمائیل چه نمر اوسپوږمئی د الله ﷻ د نښونه دوه نښې دی دا د چا په مرګ او ژوندباندې په تندر کښې نه راځی بلکه الله ﷻ په دې سره خپل بندیګان ویروی. کله چه تاسو دا اووینئی نود الله ﷻ د ذکر دعا اواستغفارطرف ته تیټ شئی. اې د محمد ﷺ امته! والله د الله ﷻ نه زیات غیرتی بل څوك نشته چه د هغه وینځې غلامان دې زنا کاری کوی. اې د محمد ﷺ امته! کوم څه چه زه پیژنم که چرې تاسو پیژندل نوډیر کم به مو خندل اوډیر زیات به مو ژړل. [2]

		وَاِذْ	قُلْنَا	لَكَ	اِنَّ رَبَّكَ
		اکله چې	اوونیل مونږه	تاته	بیشکه رب ستا
اوائې نبي ﷺ هغه وخت یادکړه چې مونږ تاته اوونیل					
اَحَاطَ	بِالنَّاسِ ط	وَمَا جَعَلْنَا	الرُّءْيَا	الَّتِيْٓ	اَرَيْنٰكَ
راګیر کړی دی	خلق	اونهٔ ده جوړه کړی مونږه	نظاره	هغه	چې ښودلی ده مونږ تاته
چې ستا رب د ټولو خلقو نه راچاپیره دې او دا مونږ چې تاته کومه نظاره خودلې ده هغه مو					
اِلَّا	فِتْنَةً	لِّلنَّاسِ	وَالشَّجَرَةَ	الْمَلْعُوْنَةَ	فِي الْقُرْاٰنِ ط
مګر	یوه فتنه	دپاره دخلقو	اوونه	لعنت کړې شوی	په قرآن کښې
دخلقو دپاره دازمیښت سبب اوګرځولو اوهغه ونه هم چې قران پاک کښې پرې لعنت راغلي دې					
وَنُخَوِّفُهُمْ لا		فَمَا يَزِيْدُهُمْ	اِلَّا	طُغْيَانًا	كَبِيْرًا ﴿٦٠﴾
اویروؤمونږ دې خلقولره		خونهٔ زیاتوی دایرول دوئ لره	مګر	سرکشئ	لویه
اومونږ خو دا خلق بیابیا ویروؤ خو په هغې باندې ددوئ سرکشي نوره هم زیاتیږي					

قوله تعالی:- وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِيْٓ اَرَيْنٰكَ

د معراج ټولې نظارې حضور ﷺ په خپلو سترګو اولیدلې:- الله سبحانه وتعالی خپل رسول کریم ﷺ ته د دین د تبلیغ رغبت ورکوی اود هغوی د حفاظت ذمه اخلی چه ټول خلق د غه د قدرت لاندې دی هغه په ټولو باندې غالب دې ټول دهغه لاندې دی اوهغه به ددې ټولونه تا بچ ساتی. کوم څه چه مونږ تاته اوخودل هغه دخلقو دپاره یو کولاو ازمیښت دې.داخودل دمعراج په شپه ووچه حضور ﷺ په خپلو سترګو اولیدل.د نفرتی ونې نه مراد د زقوم ونه ده. [3] د معراج احادیث په پوره تفصیل سره د دې سورت په شروع کښې بیان شوی دی.
داهم تیرشوی دی چه د معراج واقعه اوریدوسره ډیر مسلمانان مرتد شو اود حق نه اوګرځیدل ځکه چه

---

[1]) الطبری:١٧/٤٧٨.
[2]) صحیح بخاری کتاب الکسوف باب الصدقة فی الکسوف:١٠٤٤، صحیح مسلم:٩٠١، ابوداؤد:١١٩١، بیهقی:٣/٣٣٨.
[3]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة بنی اسرائیل باب ﴿وماجعلنا الرؤیاالتی اریناك الا فتنة للناس﴾:٤٧١٦...

د هغوی په عقل کښې دا رانغله او دخپل جهالت په وجه ئې دادروغ اوګڼړل او دین ئې پرېخودو د دوی په خلاف د کامل ایمان والا په خپل یقین کښې نور هم زیات شو اود هغوی ایمان نور هم مضبوط شو او په ثابت قدمئ او استقلال کښې نور هم زیات شو. نودا واقعه الله ﷻ سبحانه وتعالی د خلقو د ازمیښت اوامتحان ذریعه اوګرځوله. حضورﷺ چه کله خبرورکړو او په قرآن پاك کښې آیت نازل شوچه دوزخیانوباندې به د زقوم ونه خوړلې شي او حضورﷺ دا پخپله کتلې هم وه نوکافرانودا اونه منله او ابوجهل ملعون خو په ټوقومسخروکښې وئیل راوړئی کهجورې او کوچ راوړئی اودا زقوم اوکړئی یعنی دا یوځائ کړئی او په ښه مزه سره ئی اوخورئی بس هم دا زقوم دې بیاد دې خوراك د خوړلو نه ویره د څه خبرې؟ یوقول دا هم دې چه دې نه مراد بنوامیه دی خودا قول بالکل غریب او ضعیف دې. هم د ړومبی قول قائل هغه مفسرین دی چه دا آیت د معراج په واقعه کښې منی. لکه ابن عباس رضی الله عنه مسروق ابومالك رحمه الله حسن بصری رحمه الله وغیره سهل بن سعید رحمه الله وائی چه حضور ﷺ د فلانکې قبیلې خلق په خپل منبرباندې لکه د بیزوګانو غوندې په ټوپونو اوګډاګانو اولیدل او حضورﷺ دې سره ډیر خفه شو. بیا تروفات پورې بیا حضورﷺ په پوره خندا سره خندیدونکې اونه لیدلې شو په دې کښې هم دې آیت طرف ته اشاره ده (١)(ابن جریر)خوداسندبالکل ضعیف دې. محمدبن حسن بن زباله متروك دې اود هغه استاذ هم بالکل ضعیف دې. پخپله د امام ابن جریر رحمه الله خوښ کړې شوې قول هم دا دې دې نه مراد د معراج شپه ده او د زقوم ونه ده ځکه چه د مفسرینوبه دې باندې اتفاق دې. مونږ کافران د خپلو عذابونونه ویروو خوهغوی په خپل ضد کبر لوئی او بې ایمانئی کښې نور هم وړاندې کیږی.

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ

اوکله چې | اووئیل مونږه | فرښتو ته | چې سجده اوکړئ | ادم ته | نوسجده اوکړه هغوئ | مګر اونۀ کړه

او هرکله چې مونږ فرښتو ته اووئیل چې تاسو ادم علیه السلام ته سجده اوکړئ نوبغیر د

اِبْلِيْسَ ط قَالَ ءَاَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِيْنًا ج قَالَ

ابلیس | اوې وئیل | ایا زۀ سجده اوکړم | هغه چاته | چې پیدا کړې دې تا | دختې نه | اووئیل

ابلیس نه ټولو سجده اوکړه هغه اووئیل ایا زه دۀ ته سجده اوکړم چې تا دختې نه پیدا کړې دې ابلیس اووئیل

اَرَءَيْتَكَ هٰذَا الَّذِىْ كَرَّمْتَ عَلَىَّ ز لَئِنْ اَخَّرْتَنِ

ایا کتلې دی تا | دا هغه دې | چې فضیلت ورکړوتا | په ماباندې | که چرې | مهلت راکړو تامالره

چې ته خو دې سړی ته لږ اوګوره چې تا په ماپه باندې اوچت کړې دې که چرې ته

اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَاَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهٗٓ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٦٢﴾

دورځې دقیامت پورې | خامخا به زۀ دبیخه رااوباسم | اولاد دده | مګرنۀ | لږ

ترقیامته پورې ماله مهلت راکړې نو زه به دیو څو تنو نه بغیر دده ټول اولاد پخپل قابو کښې راولم

قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَاِنَّ جَهَنَّمَ

اووئیل (الله) | ځه | پس چاچې | پیروی اوکړه ستا | ددوئ نه | نو بیشکه | دوزخ

حکم اوشو چې ځه ! څوک چې له دوئ نه ستا پیروی اوکړی نو بیشکه دوزخ ستاسو

(١) الطبری:١٧/٤٨٤، ٤٨٦.

جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَّوْفُوْرًا۝ وَاسْتَفْزِزْ مَنِ

بدله ده ستاسو | بدله | پوره |او دوکه کړه په خوږو پستو خبرو| هغه څوك |

دټولو دپاره پوره پوره سزا ده اوپه دوئ کښې چې ستا په چا وس رسي

اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَاَجْلِبْ عَلَيْهِمْ

چې طاقت رسیږی ستا | ددوئ نه | په دعوت ستاسره |اوپه جمع راوله| په هغوئ باند|

نو هغوئ پخپل آواز سره اوغولوه اوپه دوئ باندې (دخپلو فوجونو)

بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ

سوارۀ خپل| اوپیاده خپل |اوشریك شه دهغوئ سره | په مالونو کښی | اوپه اولاد کښی|

سوارۀ اوپیاده راوخیژه وه اوهغوئ سره په مالونو او په اولاد کښې څان له برخه اونیسه

وَعِدْهُمْ ط وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطٰنُ اِلَّا غُرُوْرًا۝

اووعدې اوکړه دهغوئ سره| اووعده نۀ کوی دهغوئ سره| شیطان | مگر | ددوکې

او هغوئ سره وعده کوه او کومې وعدې چې شیطان هغوئ سره کوی هغه ټوله دهوکه ده

اِنَّ عِبَادِيْ لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطٰنٌ ط وَكَفٰى بِرَبِّكَ

بیشکه | بندګان زما چی دی | نشته | تالره | په هغوئ باند| څه غلبه | او کافی دې | رب ستا

بیشکه زماپه مخلصانو بندګانو به ستازور نه چلیږی اوستا رب کافی

وَكِيْلًا۝

په حیثیت دوکیل |

کارساز دې

قوله تعالى:-وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ اِبْلِيْسَ ط

د ابلیس ددښمنئ تذکره او دهغه خبره نه منل:-دابلیس دزړئی دښمنئی نه انسان خبرولې شی چه هغه ستاسو دپلارآدم ﷺ ښکاره دښمن وو دهغه اولاد برابر هم دغه شان ستاسو دښمن دې. د سجدې حکم اوریدو سره خو ټولوفرښتو سرټیټ کړوخو هغه کبر اوکړوهغه ئی سپك اوګڼړلواوصفاانکارئی اوکړو چه ناممکن دی زما سر د خاورې د یوجوړشوی مخې ته ټیټ شی. زه د ده نه ډیر غوره یم زه اوریم اودا خاوره ده.بیا دهغه زړورتیاته اوګوره چه دالله ﷻ په دربارکښې د ګستاخئی په اندازسره وائی چه ښه ده که تاده له په ما باندې فضیلت ورکړو نو څه اوشو زه به هم د ده اولاد ټول برباد کړم ټول به خپل تابعدارجوړکړم او دهوکه به ئی کړم که څه لږ شان زماد جال نه بچ شی ګنی باقی به ټول غرق کړم.

شیطان ته مهلت ورکړې شو:-ابلیس د الله ﷻ نه مهلت اوغوښتلو الله ﷻ منظورکړواو ارشاد اوشو چه د معلوم وخت پورې مهلت دې[1] ستا اوستاد تابعدارانو د بدو بدله به د دوزخ اُور وی چه پوره سزا ده. په خپل آوازسره چه ته څوك دهوکه کولې شې دهوکه ئی کړه یعنی په سندرو او تماشوباندې هغوی

[1] ۱۵/الحجر:۳۷.

دهوکه کوه کرځه.(١)کوم هم چه د الله ﷻ نافرمانئی طرف ته رابلونکې اوازوی هغه شیطانی اوازدې.(٢)
دغه شان ته خپل پیاده او سواره واخله او په کومو چه ته حمله کولې شې اوکړه ﴿رجل﴾ جمع ده ﴿راجل﴾
لکه چه ﴿رکب﴾ جمع د ﴿راکب﴾ او﴿صحب﴾ جمع ده ﴿صاحب﴾ مطلب دادې چه څنګه تانه کیدې شی په
هغوی باندې خپل تسلط او طاقت استعمال کړه. دا نه د قدرت امر دې نه حکم. د شیطانانو هم دا
خصلت دې چه هغوی د الله ﷻ بندیګان غولوی او دهوکه کوی کرځې هغوی په ګناهونو اخته کوی د
الله ﷻ نه چه څوك په معصیت کښې وی هغه که سور وی که پیدل شیطانی لښکر کښې دې.(٣)داسې
پیریان هم دی اوانسانان هم دی چه د هغه تابعداردی.(٤). کله چه په چا باندې آوازونه اوچت کړې شی
نو عرب وائی((اجلب فلان علی فلان))هم دې نه دا ماخوذ دې د حضورﷺ دا فرمان چه داسونویه زغلولو
کښې جلب نشته.(٥) هغه هم دې نه ماخوذ دې. د جلبه اشتقاق هم دې نه دې یعنی د آوازونو اوچتیدل.
په مال اولادکښې د شرکت مفهوم:-د هغوی په مالونو او اولادکښې هم ته شریك اوسه. یعنی د الله ﷻ په
نافرمانوکښې دهغوی مال خرچ کوه(٦)سودخوری په هغوی کوه بدئنی سره مال راجمع کړی او په حرامو
کارونوکښې خرچ کړی حلال څناورد خپل خواهش نه په ځان حرام کړی وغیره. په اولادکښې شرکت دا
دې چه زناکاری اوکړی اود هغې نه اولاد وی(٧)کوم اولاد ئې چه په وړوکوالی کښې د بې وقوفتیا نه
دهغوی مورپلار قتل کړې وی یا ئې ژوندی خښ کړې وی هغه ئې یهودی نصرانی یا مجوسی جوړکړې
وی(٨)داولاد نوم عبدالحارث اوعبدشمس او عبدفلانکې کیخودې وی. غرض دا چه په هرقسم ئې
شیطان په دې کښې داخل کړې وی یائې دا ورسره کړې وی هم دغه د شیطان شرکت دې. د صحیح
مسلم په حدیث کښې دی چه الله ﷻ فرمائی ماخپل بنده یوطرف ته موحد پیداکړې دې بیا شیطان
راغلو دې ئې دهوکه کړو اوحلال څیزونه ئې پرې حرام کړل(٩)
بخاری اومسلم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه په تاسوکښې څوك خپلې بی بی له د تلواراده اوکړی
دادې لولی ﴿اللهم جنبنا الشیطن وجنب الشیطن مارزقتنا﴾ یعنی یاالله ته مونږ د شیطان نه بچ کړې اولرې کړې
شیطان د هغه نه چه ته مونږ ته راکوې. نوکه په دې کښې د الله ﷻ د طرف نه بچې اوشی نو هغه ته به
هیڅ کله هم شیطان څه ضرراونه رسولې شی.(١٠)بیافرمائی چه زه ته هغوی له د دهوکې د دروغو
وعدې ورکوه. دقیامت په ورځ به دې پخپله وائی چه د الله ﷻ وعدې خو تولې رښتیاوې اوزما تولې
وعدې غلطې وې.بیا فرمائی زما مؤمن بندیګان زما په حفاظت کښې دی. زه به هغوی د شیطان رټلې
شوی نه بچ کوم. د الله ﷻ وکالت حفاظت نصرت اود هغه تائیدد بندیګانود پاره کافی دې.
مسنداحمدکښې رسول الله ﷺ فرمائی مؤمن په خپل شیطان باندې داسې قابومومی لکه څنګه چه

---

(١) الطبری:١٧/٤٩٠.
(٢) الطبری:١٧/٤٩١.
(٣) الطبری:١٧/٤٩٢.
(٤) الطبری:١٧/٤٩١.
(٥) ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی الجلب علی الخیل فی السباق:٢٥٨١ وهوحسن: ترمذی:١١٢٣، نسائی:٣٣٣٧.
(٦) الطبری:١٧/٤٩٣.
(٧) الطبری:١٧/٤٩٤.
(٨) الطبری: ١٧/٤٩٤-٤٩٥.
(٩) صحیح مسلم کتاب الجنة باب الصفات التی یعرف بها فی الدنیااهل الجنة واهل النار:٢٨٦٥.
(١٠) صحیح بخاری کتاب الوضوء باب التسمیة علی کل حال وعندالوقاع:١٤١، صحیح مسلم:١٤٣٤، ابوداؤد:٢١١٦، ترمذی: ١٠٩٢، ابن ماجه:١٩١٩، احمد:١/٢١٧.

يوسرړي خپل ځاروي ته واګه اچولې وي. (١)

رَبُّكُمُ	الَّذِي	يُزْجِي	لَكُمُ	الْفُلْكَ	فِي الْبَحْرِ
رب ستاسو	هغه ذات دې	چې چلوي	دپاره ستاسو	کشتۍ	په دریاب کښې
ستاسو رب هغه ذات دې چې ستاسو دپاره ئې په سمندر کښې کشتۍ چلوي					
لِتَبْتَغُوا	مِنْ فَضْلِهِ	إِنَّهُ	كَانَ	بِكُمْ	رَحِيمًا ﴿٦٦﴾
دپاره ددې چې تاسو تلاش کړئ	دفضل دهغه نه	بیشکه هغه	دې	په تاسوباندې	مهربانه
چې تاسو دهغه فضل(روزي) اولټوئ بیشکه هغه په تاسو ډیر مهربان دې					

قوله تعالى:- رَبُّكُمُ الَّذِي يُزْجِي لَكُمُ الْفُلْكَ

کشتئ د تجارت ذریعه ده:- الله ﷻ خپل احسان ښائي چه هغه د خپلوبندګانود آسانۍ اوسهولت دپاره دهغوی دتجارت اوسفرد پاره په دریابونوکښې کشتۍ رواني کړي دي.دهغه دفضل اوکرم لطف او رحم یوه نښه دا هم ده چه تاسو لرې لرې ملکونوته تلې شئ اود الله ﷻ فضل یعنی رزق حاصلولې شئ.

وَإِذَا	مَسَّكُمُ	الضُّرُّ	فِي الْبَحْرِ	ضَلَّ	مَنْ	تَدْعُونَ
اوکله چې	اورسیږي تاسوته	تکلیف	په دریاب کښې	اورک شي	هغه څوك	چې رابلئ ئې تاسو
اوهرکله چې په سمندر کښې تاسو ته څه تکلیف رسیږي نو دالله ﷻ نه سوا						
إِلَّا إِيَّاهُ	فَلَمَّا	نَجَّاكُمْ	إِلَى الْبَرِّ	أَعْرَضْتُمْ	وَكَانَ	
سوا دخاص هغه نه	نو هرکله چې	هغه بچ کړئ تاسو	وچې ته	نومخ واړوو تاسو	اودې	
کوم کوم چې تاسوبلئ هغه تاسو نه هیر شي بیا هرکله چې تاسواوچې طرفته رابچ کړي نو تاسو مخ واړوئ						
الْإِنْسَانُ	كَفُورًا ﴿٦٧﴾	أَفَأَمِنْتُمْ	أَنْ	يَخْسِفَ	بِكُمْ	
انسان	ناشکره	آیا نوپه امن کښې یئ تاسو	ددې نه چې	ډوب کړي	تاسو	
اوانسان ډیر ناشکره دې آیاتاسو ددې خبرې نه بې غمه شوي یئ چې تاسو اوچې طرفته راولي او په زمکه کښې						
جَانِبَ الْبَرِّ	أَوْ يُرْسِلَ	عَلَيْكُمْ	حَاصِبًا	ثُمَّ	لَا تَجِدُوا	
په طرف دوچې	یا رااولیږي	په تاسوباند	دکانړوباران	بیابه	اونهٔ مومئ تاسو	
مونښخ کړي یادرباندې دکانړو شګو سیلئ راولي بیا تاسو دخپل ځان دپاره						
لَكُمْ	وَكِيلًا ﴿٦٨﴾					
دپاره دخپل ځان	حمایتی					
څوک کارساز نه مومئ						

قوله تعالى:- وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِيَّاهُ

په سمندرونوکښې هم کارساز الله ﷻ دې:- دالله ﷻ ارشادکیږي چه بندګان خودمصیبت په وخت کښې په خلوص سره خپل پروردګارته تیتیږي اودهغه نه دزړه دعاګانې کوي اوچه کله الله ﷻ هغه مصیبت

---

(١) احمد:٢/٣٨٠.

اخواکړی دي سترګې اړوی.

دعکرمه بن ابو جهل د ایمان واقعه:-دمکې د فتح په وخت کښې کله دابوجهل خوئ عکرمه د حبشه د تلوپه اراده سره اوتختیدواوپه کشتئ کښې کیناستو لاړونو اتفاقی توګه باندې کشتئ په طوفان کښې راګیره شوه دمخالف طرف هوا هغه لکه د پاڼې غوندې خوزوله.هغه وخت چه په کشتئ کښې څومره کافران ووهغوی ټولوپه خپل مینځ کښې اوونیل چه دې وخت کښې د الله ﷻ نه بغیربل څوك هم زمونږ هیڅ په کارنه شی راتلې نو هم هغه ته آواز اوکړئی. عکرمه ته هغه وخت دا خیال راغلو چه کله په اوبو کښې صرف هم هغه په کارراتلې شی نو په اوچه باندې هم هغه په کارراتلې شی.اې الله زه نذر منم که تازه ددې مصیبت نه خلاص کړم نونیغ به څم اودحضرت محمد ﷺ په لاس کښې به خپل لاس ورکوم. یقینا هغه به په ما باندې رحم او کرم او مهربانی اوکړی. د سمندر پوریوتلوسره هغه نیغ د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شو اواسلام ئې قبول کړو اود اسلام یوپهلوان ثابت شو[1]نوفرمائی چه دسمندر ددې مصیبت په وخت کښې خود الله ﷻ نه علاوه ټول هیروئې خوبیا د هغې په اخواکیدوسره د الله ﷻ توحید پریږدئی اونوروته سوالونه کوئی. انسان دې داسې ناشکره چه نعمتونه هیروی بلکه منکرکیږی مګر چه څوك الله ﷻ بچ کړی اود خیرتوفیق ورکړی.

په سمندرکښې غرق کونکې په اوچه کښې هم ورخښولې شی:-رب العالمین خلق ویروی چه څوك په اوبو کښې ډوبول کولې شی نو هغه په اوچه باندې هم د ورننه ویستلو طاقت لری.بیا خوهلته صرف هم هغه ته چغې وهل اودلته هغه سره نورشریك کول داڅومره بې انصافی ده؟ هغه خوپه تاسوباندې د کاڼو باران هم کولې شی اوهلاك کولې موشی[2] لکه څنګه چه په لوطیانو باندې شوې وودکوم بیان چه پخپله قرآن کښې په څو ځایونوکښې دې.سورت تبارك کښې الله ﷻ فرمائی آیا ستاسود هغه الله ﷻ نه ویره نشته کوم چه په آسمانونوکښې دې چه هغه چرته تاسو په زمکه کښې ورخښ نه کړی چه ناڅاپی زمکه په رقیدو شی.آیاستاسو د آسمانونووالا الله ﷻ نه ویره نشته چه هغه چرته په تاسو باندې کاڼړی راونه وره وی بیاپوهه شئی چه د ویرولوانجام څه کیدلې شی[3]بیافرمائی چه په هغه وخت کښې به نه تاسو سره خپل څوك امدادی وی نه لاس کونکې نه وکیل نه کارساز نه ساتونکې اونه خیال لرونکې.

اَمْ اَمِنْتُمْ اَنْ يُّعِيْدَكُمْ فِيْهِ

یابه امن کښې یئ تاسو | ددې نه چې | اواپس بوځی تاسو دریاب ته

یاتاسو بې فکره شوی یئ چې هغه دوباره تاسو دې

تَارَةً اُخْرٰى فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِّنَ الرِّيْحِ فَيُغْرِقَكُمْ

یو خل بیا | اوراولیږی | په تاسو باند | طوفان | د | هوا | نه | اوډوب کړی تاسولره |

دریاب ته بوځی بیا په تاسو باندې دهوا سخت طوفان راولیږی بیاتاسو د

بِمَا كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوْا لَكُمْ عَلَيْنَا

په سبب دهغې اچې ناشکری اوکړه تاسو | بیا | اونه مومئ تاسو | دپاره دخان خپل په مونږ باند |

ناشکرئ په بدله کښې غرق کړی نوبیا به هیڅوک زمونږ نه دتپوس پوښتنې

---

[1] حاکم ۳ [illegible]

[2] الطبری: ۱۷/ ۹۸؛

[3] ۶۷/الملك: ۱۶-۱۷.

بَنِيٓ اٰدَمَ	كَرَّمْنَا	وَلَقَدْ	تَبِيعًا⁽⁶⁹⁾	بِهٖ
اولاد د ادم ته	عزت ورکړو مونږه	او په تحقیق سره	روستو تپوس کونکې	ددې انجام

قابل هم بیا نه مومئ او بیشکه مونږ دادم ﷺ اولاد ته عزت ورکړې دې

مِّنَ الطَّيِّبٰتِ	وَرَزَقْنٰهُمْ	فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ	وَحَمَلْنٰهُمْ
د پاکو څیزونو	اورزق ورکړو مونږ دوئ ته	په وچه کښې او په دریاب کښې	او سورلئ ورکړې مونږ دوئ ته

اومونږ دوئ په اوچه او دریاب دواړو کښې سوارهٔ کړځوؤ او مونږ دوئ له دپاکیزه څیزونو رزق ورکړو

تَفْضِيلًا⁽⁷⁰⁾	خَلَقْنَا	مِّمَّنْ	عَلٰى كَثِيرٍ	وَفَضَّلْنٰهُمْ
په غوره کولو سره	چې پیدا کړي دي مونږه	دهغه چانه	په ډیرو باند	او غوره کړل مونږه دوئ لره

اوپه خپل ډیر مخلوق باندې مو ورله ښکاره فضیلت ورکړې دې

قوله تعالى:- ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا⁽⁶⁸⁾

ارشاددې چه اې منکرانو دسمندرنه تاسو زماد توحید قائل کیدوسره بهرشوئی نوبیامو انکار اوکړونوآیا داسې نه شی کیدې چه تاسو به بیاد اوبوسفراوکړئی اود تیزې هواڅپیړې به ستاسو کشتئی ګډه وډه کړې اوآخربه نې ډوبه کړې[1] او تاسوله ستاسود کفر مزه او خوند درشی نوبیاخوبه ستاسوهیڅ څوک امدادی نه وی نه به څوک داسې ملاوشی چه زمونږ نه ستاسوبدله واخلی مونږ پسې څوک نه شی رسیدلې اودچا څه مجال چه زمونږ په کارګوته اوچته کړې. [2]

په ټولومخلوقاتوباندې د انسان فضیلت:- دټولونه ښه پیدانش دانسان دې لکه چه ارشاددې ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِيٓ أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ⁽⁴⁾﴾[3] مونږ انسان په ډیرښکلې جوړځ سره پیداکړې دې هغه په خپلو پښوباندې نیغ اودریږی اوصحیح روان وی پخپلو لاسونوباندې په ښه طریقه خپل خوراك کوی اوځناور په پښو لاسونو باندې روان وی په خُلې سره د ګیاځرن کوی.بیا ده ته پوهه ورکړې ده په کوم سره چه ګټه تاوان ښه او بد پیژنی.دینی اودنیاوی فائده معلوموی.د ده دسورلئی دپاره په اوچه باندې ځناوراوځاروی اسونه قچرې اوښان وغیره اودلمدې دسفردپاره کشتئ جوړول خودلی.ده ته ښکلې مزیدارخوند ناك د خوراك څښاك څیزونه ورکړی فصلونه دی میوې دی غوښه ده پئیی دی اوډیر بهترین خوندناك مزیدار څیزونه دی. بیا د اوسیدو د پاره ښکلې کورونه د اغوستلود پاره ښائسته لباس اود قسم قسم رنګار نګ د دې ځائ څیزونه هغه ځائ اوْد هغه ځائ څیزونه دلته د اوړلو راوړلو اسباب د هغه د پاره پیدا کړی دی او په مخلوق کښې په هریوباندې ده له فضیلت ورکړې دې.

انسان د فرښتونه هم غوره دې:- ددې آیت مبارك نه د دې امر استدلال کړې شوې دې چه انسان د فرښتو نه هم غوره دې. حضرت زیدبن اسلم رحمه الله وائی فرښتو اووئیل اې الله تابنیادمو ته دنیاورکړې ده هغوی خوری څکی اومزې کوی ته مونږ له د دې په بدله کښې په آخرت کښې راکړه ځکه چه په مونږ د دې دنیانه محروم یو. د دې په جواب کښې الله ﷻ ارشاد اوفرمائیلو چه زما دې په خپل عزت او جلال باندې قسم وی د ده نیك اولاد کوم چه ما په خپل لاس باندې پیداکړی د هغوی برابر به زه هیڅ کله هم نه کړم کوم چه ما د کن په کلمه سره پیداکړی دی. دا روایت مرسل دې خوپه بل سندسره متصل هم نقل

[1] الطبری:١٧/٥٠٠.
[2] الطبری:١٧/٥٠٠.
[3] ٩٨/التین:٤.

دي.ابن عساکر کښې دی فرښتو اووئيل اې زمونږ پروردګاره مونږ هم تا پيداکړي يو اود بنيادمو خالق هم ته نی هغوی ته ته خوراك څښاك ورکوي کپړي جامې هغوی اغوندی نکاح او ودونه هغوی کوی سورلنی دهغوی دپاره دی راحت او آرام هغوی ته حاصل دې. په دې کښې مونږ د يوې حصې هم حصه دارنه يو. خيرکه په دنياکښې د هغوی د پاره دی نو په آخرت کښې دا څيزونه زمونږ دپاره کړې د دې په جواب کښې الله ﷻ اوفرمائيل کوم چه ما په خپل لاس جوړکړو او خپل روح مې په کښې واچولو زه به هغه د هغې په شان نه کړم کوم ته چه ما وئيلی اوشه نو هغه اوشو. طبرانی کښې دی د قيام په ورځ به د بنيادم نه بزرګ هيڅ څوك هم نه وی. تپوس اوکړې شو چه فرښتې هم نه؟ وئې فرمائيل چه فرښتې هم نه هغه خو مجبوره دی لکه نمر سپوږمئی. ([1])دا روايت ډير غريب دې.

فَمَنۡ	بِاِمَامِهِمۡ	كُلَّ اُنَاسٍۭ	نَدۡعُوۡا	يَوۡمَ
نو هغه چاته	دهغوئ سره	دپيشوا	هره ډله دانسانانو	اوياده کړه هغه ورځ چی رااوبه غواړو مونږ
هغه ورځ رایاده کړه چې مونږ به ټول خلق دخپلو خپلو پيشوايانو سره راوغواړو نو دچا				

يَقۡرَءُوۡنَ	فَاُولٰٓـئِكَ	بِيَمِيۡنِهٖ	كِتٰبَهٗ	اُوۡتِىَ
لولی به هغوئ	نو دغه کسان چی دی	په ښی لاس دهغه کښې	عملنامه دهغه	چی ورکړې شوه
عمل نامه چې دهغوئ ښی لاس کښې ورکړې شوه نو هغوئ به خپله عمل نامه				

كَانَ	وَمَنۡ	فَتِيۡلًا	وَلَا يُظۡلَمُوۡنَ	كِتٰبَهُمۡ
چی وی	اوهغه څوك	د قد تاردخرما	او ظلم به نۀ کيږی په هغوئ باندې	عملنامه خپله
لوستل شروع کړی او په هغوئ به دتار برابر هم ظلم نه کيږی اوڅوک چې پدې				

سَبِيۡلًا	وَاَضَلُّ	اَعۡمٰى	فِى الۡاٰخِرَةِ	فَهُوَ	اَعۡمٰى	فِىۡ هٰذِهٖۤ
لارې لره	اوزيات ورك کونکې به وی	ړوند	په اخرت کښې هم	نوهغه به وی	ړوند	په دې دنياکښې
دنيا کښې ړوندشو پس هغه به په آخرت کښې هم ړوند وی اودخلاصئ لارې به نه بې لارې وی						

قوله تعالى:- يَوۡمَ نَدۡعُوۡا كُلَّ اُنَاسٍۭ بِاِمَامِهِمۡ

د قيامت په ورځ د امام نه څه مراد دی؟:- دامام نه مراددلته نبی دې.هرامت به د قيامت په ورځ دخپل نبی سره راغوښتلې شی لکه چه پدې آيت کښې دی (وَلِكُلِّ اُمَّةٍ رَّسُوۡلٌ ۚ فَاِذَا جَآءَ رَسُوۡلُهُمۡ قُضِىَ بَيۡنَهُمۡ بِالۡقِسۡطِ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُوۡنَ) ([2]) دهرامت رسول دې بياچه کله رسول راځی نودهغوی په مينځ کښې به په انصاف سره فيصله کولې شی.

د محدثينو فضيلت:- د بعضې سلفو وينااده چه په دې کښې د اهل حديث ډير لوئ فضيلت دې ځکه چه د هغوی امام حضورﷺ دې. ابن زيدر وائی چه دلته د امام نه مراد د الله ﷻ کتاب دې کوم چه د هغوی دشريعت باره کښې نازل شوې وو.ابن جرير رحمه الله دا تفسير ډيرزيات خوښوی اوهم دې ته مختاروائی مجاهد رحمه الله وائی چه دې نه مراد د هغوی کتابونه دی. ممکن دی چه د کتاب نه مراد دالله ﷻ د احکامو کتاب وی يا عمل نامه اوابن عباس دې نه عمل نامه مراد اخلی([3])ابوالعاليه رحمه الله حسن رحمه الله او

[1]) الطبرانی.
[2]) ١٠/يونس:٤٧.
[3]) الطبری:١٧/٥٠٢.

ضحاك رحمه الله هم دا وائی[1] اوهم داد ډيرې ترجيح قول هم دې لکه چه د الله ﷻ ارشاددې ﴿وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَٰهُ فِيٓ إِمَامٖ مُّبِينٖ﴾[2] دهرخيز ښکاره مونږ په کتاب کښې احاطه کړې ده بل آيت کښې دی ﴿وَوُضِعَ ٱلْكِتَٰبُ فَتَرَى ٱلْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَٰوَيْلَتَنَا مَالِ هَٰذَا ٱلْكِتَٰبِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةٗ وَلَا كَبِيرَةً إِلَّآ أَحْصَىٰهَاۚ وَوَجَدُواْ مَا عَمِلُواْ حَاضِرٗاۗ وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدٗا﴾[3] يعنى عمل نامه به په مينځ کښې کيخودې شی هغه وخت به ته ګورې چه ګناهګاران به ددې په کتو سره اوويريږی الخ. يوبل آيت کښې دی هرامت به په زنګونوباندې پريوتې وی ګوری به.هرامت به د خپل کتاب طرف ته راغوښتې شی. نن به تاسو ته ستاسو د کړو عملونوبدله درکولې شی.دا دې زمونږ کتاب چه په تاسوبه په حقه اوانصاف سره وينا کوی. څه چه تاسوکول مونږ برابر ليکل[4] دا ياد ساتئ چه دا تفسيرد اولنی تفسيرخلاف نه دې يو طرفته به په لاس کښې عمل نامه وی بل طرف ته به پخپله نبی مخامخ موجود وی.لکه چه ارشاد دې ﴿وَأَشْرَقَتِ ٱلْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ ٱلْكِتَٰبُ وَجِاْيٓءَ بِٱلنَّبِيِّـۧنَ وَٱلشُّهَدَآءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِٱلْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾[5] زمکه به د خپل رب د نورنه اوبرقيږی عمل نامه به کيخودې شی نبيان اوګواهان به راموجودکړې شی.يوبل آيت کښې دی ﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةِۭ بِشَهِيدٖ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ شَهِيدٗا﴾[6] يعنی هغه وخت به څه حالت وی کله چه د هريوامت مونږ ګواهان راولو اوتابه په دې خپل امت باندې ګواه جوړوو راولوبه دې. خودلته د امام نه مراد عمل نامه ده په دې وجه د دې نه پس فرمائی چه د چا په ښی لاس کښې ورکړې شی نو هغوی خو به خپلې نيکئی په خوشحالئی مزه خوند او راحت سره لولی بلکه نورو ته به ئی ښائی او لولی به ئی پرې او ګرځيږی به. د دې نور بيان په سورت الحاقة کښې دې. د فتيل نه مراد اوږد تار دې کوم چه د کهجورې د ګټکی په مينځ کښې وی. بزارکښې دی نبی کريم ﷺ د دې آيت په تفسيرکښې فرمائی يوسړې به راوغوښتلې شی اود هغه عمل نامه به هغه ته په ښی لاس کښې ورکړې شی د هغه بدن به لوئ شی د هغه مخ به اوبرقيږی په سربه ورته د پړقيدونکو مرغلروتاج کيخودې شی. دې به خپلې ډلې ته ورانډې شی دې چه په دې حال کښې اووينې نوټول به خواهش کوی چه اې الله ﷻ مونږ ته هم داراکړه او مونږ له پدې کښې برکت راکړه. هغه به راتلوسره وائی چه خوشحاله شئی په تاسو کښې هريوته هم دا ملاويدونکی دی.

کافران به دقيامت په ورځ ړانده وی:- خودکافرانو مخونه به تک تورشی دهغه بدن به غټ شی دهغه ملګری چه ده ته ګوری نو وائی به د ده نه د الله ﷻ پناه غواړو ياد ده د بدو نه دالله ﷻ پناه.اې الله ﷻ دې مونږ له مه راولد هغه به راشی دوی به وائی الله ﷻ دې رسوا کړو.دې به جواب ورکړی الله ﷻ دې تاسو هلاک کړی په تاسوکښې د هرنيو دپاره دالله ﷻ هم دا وهل دی[7] په دې دنياکښې چه چاد الله ﷻ د آياتونونه اود هغه دکتاب نه د هغه د هدايت د لارې نه سترګې پټې کړی دی هغه به په آخرت کښې په رښتياسره ړوند وی اود دنيابه هم ډيره لار هيرونکی. عياذا بالله.[8]

---

[1] الطبری:١٧/٥٠٢-٥٠٣.
[2] ٣٦/يونس:١٢.
[3] ١٧/الکهف:٤٩.
[4] ٤٥/الجاثية:٢٨-٢٩.
[5] ٣٩/الزمر:٦٩
[6] ٤/النساء:٤١.
[7] ترمذی کتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة بنی اسرائيل: ٣١٣٦ وسنده حسن، حاکم:٢/٢٤٢-٢٤٣، ابن حبان:٧٣٤٩.
[8] الطبری:١٧/٥٠٤-٥٠٥.

وَاِنْ كَادُوْا	لَيَفْتِنُوْنَكَ	عَنِ الَّذِيْٓ	اَوْحَيْنَآ	اِلَيْكَ

او بيشکه چي نزدې وو | چي په فتنه کښې واچوي تا | دهغه وحی نه | چي درلیږلې ده مونږ | تاته

او اې نبي ﷺ! دوئ په دې خبره کښې ډېر کوشش کړې دې چي تا دهغه وحی نه چي مونږ درته درلیږلې ده

لِتَفْتَرِيَ	عَلَيْنَا	غَيْرَهٗ ڰ	وَاِذًا

دپاره ددې چي دروغ جوړ کړې ته | په مونږ باند | غير ددغه وحی نه | او که داسې کړې وې تا نو بيا به

وړغړوي په دې شان چي ته په مونږ باندې ځانه دروغ اوتړې او که دغسې دې کړې وې نو

لَّاتَّخَذُوْكَ	خَلِيْلًا ۝	وَلَوْلَآ	اَنْ ثَبَّتْنٰكَ	لَقَدْ	كِدْتَّ

خامخا نيولې وې دوئ تا لره | دوست | او که نۀ وې | مضبوط ساتلې مونږ تۀ | نو بيشکه | نزدې وه

دوئ به خپل ځان سره خوږ اشنا کړې وې او که مونږ ستا قدم کلک کړې نه وې نو داخبره بعيده نه وه

تَرْكَنُ	اِلَيْهِمْ	شَيْـًٔا قَلِيْلًا ۝ ڰ	اِذًا	لَّاَذَقْنٰكَ

چي ميلان دکړې وې | دوئ ته | څه | لږ | که داسې دې کړې وې تا نو بيا به | خامخا څکولې وې مونږ تا ته

چې ته ورته لږ شان مائله شوې وې په دې صورت کښې به مونږ تاله په ژوندې کښې

ضِعْفَ	الْحَيٰوةِ	وَضِعْفَ	الْمَمَاتِ	ثُمَّ	لَا تَجِدُ	لَكَ	عَلَيْنَا

دوچند عذاب | دژوند | او دوچندعذاب | د مرګ | بيا به | نۀ موندوتا | دپاره دځان | په مونږ باند

اودمرګ نه پس دغبرګې سزا مزه څکولې وه نو بيا به تا زمونږ په مقابله کښې هيڅوک مددګار

نَصِيْرًا ۝

مددګار |

موندلې نه وو

قوله تعالى:- وَلَوْلَآ اَنْ ثَبَّتْنٰكَ لَقَدْ كِدْتَّ تَرْكَنُ اِلَيْهِمْ شَيْـًٔا قَلِيْلًا ۝

هم الله ﷻ پيغمبرﷺ په دين باندې قايم ساتي:- دمکاروفاجرانو د چالاکونه الله ﷻ هميشه خپل رسول ﷺ بچ ساتلې.حضورﷺ ئې معصوم او ثابت قدم ساتلې هم پخپله د هغوی ﷺ ولي او ناصر پاتې دې په خپل حفاظت اوساتنه کښې ئې هميشه ساتلې دې.دحضورﷺ تائيداونصرت ئې برابر کړېدې.د حضورﷺ دين ئې د دنياپه ټولو دينونو باندې غالب کړې دې.دحضورﷺ د مخالفينواوچتې ارادې يې ښکته کړې دې دمشرق نه ترمغرب پورې ئې دحضورﷺ کلمه خوره کړه.هم ددې بيان په دې آياتونو کښې دې. الله ﷻ دې د قيامته پورې په حضورﷺ باندې بې شميره درود اوليګي. آمين.

وَاِنْ كَادُوْا	لَيَسْتَفِزُّوْنَكَ	مِنَ الْاَرْضِ	لِيُخْرِجُوْكَ

| او بيشکه نزدې وه | چي خامخا اوخوزوي تا | دزمکې نه | دپاره ددې چي اوشړي تا

اونزدې وه چي دوئ کافران دې زمکې (دمکې نه) ستاقدمونه خوبولې وې چي تا ددې (ملک) نه بهر اوباسي

مِنْهَا	وَاِذًا	لَّا يَلْبَثُوْنَ	خِلٰفَكَ	اِلَّا قَلِيْلًا ۝

ددغه ځائي نه | او که دوئ داسې اوکړل نوبيابه | تيرنۀ کړې وخت دوئ | روستوستانه | مګر | لږ

خو په دې حال کښې به هم ستادوتلو نه پس دوئ ډېر لږ دلته پاتې شي

سُنَّةَ	مَنْ	قَدْ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ	مِنْ رُّسُلِنَا	وَلَا تَجِدُ
داطريقه ده	دهرهغه چاسره	چې ليږلي وو‌مونږ مخکښې ستانه	درسولانوزمونږنه	او اوبه نۀ مومې ته

«دا زمونږ پخواني دستور دي، لکه څنګه چې زمونږ دستور دهغې پيغمبرانو په حقله راغلې دي چې له تانه وړاندې موليږلي وو اوزمونږ په

لِسُنَّتِنَا	تَحْوِيلًا
طريقې زمونږ لره	بدلون

دستور کښې به هيڅ تبديلي نه بيامومې

قوله تعالى:- وَاِنْ كَادُوْا لَيَسْتَفِزُّوْنَكَ مِنَ الْاَرْضِ

گله چه يهوديانونبیٴ کريم ﷺ ته د شام د تلومشوره ورکړه:-وائی چه حضورﷺ ته يهوديانو مشوره ورکړه چه تاسو له شام ته تلل پکاردی ځکه چه هم هغه د انبياؤکرامو وطن دې.د مدينې دا ښار پريخودل پکاردی نو په دې باندې دا آيت نازل شو خودا قول ضعيف دې ځکه چه دا آيت مکی دې او په مدينه کښې دحضورﷺ استوګنه روستو شوې ده.وائی چه دتبوك باره کښې دا آيت نازل شوې دې. د يهوديانو په وينا کولوسره چه شام د نبيانو او محشر زمکه ده هغوی له هم هلته اوسيدل پکار دی که چرې ته په رښتياؤ پيغمبر ئې نو هلته لاړشه هغوی ديوحد پورې حضورﷺ رښتونې ګنړلو.دغزوه تبوك ته د حضورﷺ نيت هم دا ووخو تبوك ته په رسيدو باندې د بنی اسرائيل آياتونه نازل شو دې نه پس سورت ختم کړې شوې وو. ددې ﴿وَاِنْ كَادُوْا لَيَسْتَفِزُّوْنَكَ مِنَ الْاَرْضِ لِيُخْرِجُوْكَ مِنْهَا وَاِذًا لَّا يَلْبَثُوْنَ خِلٰفَكَ اِلَّا قَلِيْلًا ۝ سُنَّةَ مَنْ قَدْ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُّسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيْلًا ۝﴾ آيت پورې اوالله ﷻ حضورﷺ ته د مدينې د واپس تلو حکم ورکړو اووئی فرمائيل چه هم هلته ستامرګ اوژوند دې اوبيارا پاسيدل او اودريدل دی.خوددې سندهم د نظرنه خالی نه دې او صفابشکاره دی چه دا واقعه هم ټيك نه ده. د تبوك غزوه د يهوديانو په وينا سره نه وه بلکه دالله ﷻ فرمان موجود دې ﴿قَاتِلُوا الَّذِيْنَ يَلُوْنَكُمْ مِّنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوْا فِيْكُمْ غِلْظَةً ۚ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِيْنَ ۝﴾[1] کوم کافران چه ستا خواوشادی دوی سره جهاد اوکړه. بل آيت کښې دی چه څوك په الله ﷻ او قيامت باندې ايمان نه لری د الله ﷻ اود هغه د رسولﷺ حرام کړې شوی حرام نه ګنړی اوحق نه قبلوی نود داسې اهل کتابوسره دالله ﷻ په لارکښې جهاد اوکړه ترديې چه هغوی ددلت سره جزيه ورکول منظور کړی.[2] اووجه ددې غزوه داوه چه د حضورﷺ کوم صحابه کرام رضی الله عنهم په جنګ موته کښې شهيدان کړې شوې وو د هغوی بدله واخستلې شی. والله اعلم. که داپورتنئ واقعه صحيح شی نوهم پدې باندې به هغه حديث محمول کولې شی په کوم کښې چه حضورﷺ فرمائی مکه مدينه او شام کښې قرآن پاك نازل شوې دې. ([3]) وليد رحمه الله خو د دې په شرح کښې ليکی چه د شام نه مراد بيت المقدس دې خود شام نه مراد تبوك ولې وانخستلې شی چه بالکل صفا او ډير صحيح دې. والله اعلم.

يوقول داهم دې چه دې نه مراد د کافرانو هغه قول دې کوم چه د مکې نه د ويستلو باره کښې کړې وو او هم داسې اوشو چه کله هغوی حضورﷺ اوويستلو نو بيا دوی هم هلته ډيره موده پاتې نه شو الله ﷻ ډير زر په هغوی باندې غالب کړو. دوه نيم کاله تيرشوې وو چه د بدر جنګ بغير د څه تياری او اطلاع نه ناڅاپی اوشوه هم هلته دکافرانو اود کفر زور مات شو. دهغوی شريفان او رئيسان د تيغ نه اووتل او

---

[1] ٨/التوبة:١٢٣.
[2] ٩/التوبة:٢٩.
[3] الطبرى:١٧/٧٧.

د هغوی شان اوشوکت په خاور کښې خاورې شو.دهغوی سرداران قید کړې شو.نوفرمانی چه هم دا عادت د اول نه جاری دې د وړاندینو رسولانو سره هم داسې شوې چه کافرانو کله هغوی تنګ کړې اود وطن نه ئې ویستلی نو بیا هغوی هم نه دی بچ شوی د الله ﷻ عذابونوهغوی غرق او بې نشانه کړې دی.او زمونږ پیغمبر ﷺ خود رحمت رسول وو په دې وجه څه عام آسمانی عذاب په دې کافرانو باندې رانغلو لکه چه فرمائی ﴿وَمَا كَانَ اللهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾[1] یعنی ستا په موجودګئی کښې به الله ﷻ هغوی نه په عذاب کوی.

اَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوْكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ
قائموه | مونځ | دزواله | دنمر نه | دتیارې دشپې پورې
ته خپل مونځ کوه دنمر راختلونه پس دشپې ترتیارې خوریدو پورې
وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ ؕ اِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُوْدًا ﴿٧٨﴾
اوپابندی کوه دقرآن دسحر | بیشکه | قرآن د سحر | وی چی حاضریږی ورته فرښتې
اودې نه علاوه د سحرمونځ هم کوه بیشکه د صبا مونځ کول دفرښتو دحاضرئ وخت دې
وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهٖ نَافِلَةً لَّكَ ۖ عَسٰٓى اَنْ يَّبْعَثَكَ
اودشپې دیوې حصې نه | تهجدکوه | په دې سره | نفل دی | تالره | قریبه ده | چې اوبه رسوی تا
اودشپې په یوه برخه کښې د تهجدو مونځ هم کوه چې دا ستادپاره زیاتی مونځ دې امیددې چې
رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُوْدًا ﴿٧٩﴾
رب ستا | ځائې | ستائیلې شوی ته |
ستارب تاله په مقام محمود کښې ځائې درکړی

قوله تعالى:- اَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوْكِ الشَّمْسِ

په قرآن کښې دپنځو واړو مونځونونوذکر:- دمونځونوپه خپل وخت باندې داداکولوحکم کولې شی. ﴿دلوك﴾ نه مراد غروب دې یا زوال دې[2] امام ابن جریر رحمه الله د زوال قول خوښ کړې دې اود اکثرو مفسرینو قول هم دادې.حضرت جابر رضي الله عنه فرمائی چه مادحضور ﷺ اودهغوی سره دهغه صحابه کرامو رضي الله عنهم کوم چه هغوی غوښتل دعوت اوکړو د خوراك کولو سره د نمرد ډوبیدلونه پس زمونږ د کورنه لاړل. حضرت ابوبکر رضي الله عنه ته ئې اوفرمائیل څه هم داوخت دلوك شمس دې.[3] نود پنځو واړو مونځونو وخت په دې آیت کښې بیان شو﴿غسق﴾نه مرادتیاره ده چه څوك وائی ددلوك نه مرادغروب دې دهغوی په نیزخود ماسپښین مازیګرماښام اوماسخوتن بیان خوهم په دې کښې دې اودسحربیان په﴿وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ﴾کښې دې. د حدیث نه په تواتر اقوال اوافعال د حضور ﷺ نه د پنځو مونځونو د وختونه ثابت دی او الحمدلله مسلمانان په دې باندې دی د هرې روستنئی زمانې خلق ئې د وړاندینئی زمانې د خلقو نه برابراخلی راروان دی لکه چه د دې مسئلود بیان په مقام کښې د دې پوره تفصیل موجود دې.

---

[1] ٨/الانفال: ٣٣.
[2] الطبری: ٥١٤/١٧.
[3] الطبری: ٥١٨/١٧.

والحمدلله. د سحر د قران په تلاوت د شپې او ورځې فرښتې راځي[١] صحیح بخاری کښې دی چه د ځان له سرې په مونځ باندې د جمع مونځ پنځه ویشت (٢٥) درجې زیات فضیلت لري. د سحر د مانځه په وخت د ورځې او شپې فرښتې یوځائ کیږي. دابیان کولوسره د حدیث راوی حضرت ابوهریره ﷺ فرمائی. ته د قرآن دا آیت اولوله ﴿ وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ ﴾ [٢]

د قُرْاٰنَ الْفَجْرِ معنی:- بخاری اومسلم کښې دی دشپې اوورځې فرښتې تاسوله برابرراځي. دسحراو مازیګر دمانځه په وخت کښې د دوی اجتماع کیږي تاسو سره چه کوموفرښتو شپه تیرکړې وی هغه کله خیژی نو الله ﷻ د هغوی نه معلومول کوی سره د دې چه هغه د دوی نه زیات پیژندونکې دی چه تاسو زما بندیګان په کوم حال کښې پریخوده؟ هغوی جواب ورکوی هغوی وائی چه مونږ هغوی له اورسیدو نو په مانځه کښې وو او چه واپس راغلو نو هم په مانځه کښې موپریخودل[٣] حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمائی چه دا څوکیدارې فرښتې دسحر په مانځه کښې راجمع کیږي بیادوی خیژی اوهغوی پاتې کیږي[٤] د ابن جریر په یوحدیث کښې د الله ﷻ د نزول او د دې ارشاد فرمائیلوذکر کړې دی چه څوك شته چه مانه بښنه اوغواړی او زه هغه اوبښم. څوك شته چه مانه سوال اوکړی اوزه هغه ته ورکړم. څوك شته چه مانه دعا اوغواړی او زه د هغه دعا قبوله کړم. تردې چه سحر راوخیژی نو په دغه وخت الله ﷻ موجود وی اود شپې فرښتې اود ورځې فرښتې جمع کیږي.

پیغمبر ﷺ ته د تهجدد مونځ حکم:- بیا الله ﷻ خپل پیغمبر ﷺ ته د تهجد د مونځ حکم ورکوی اُود فرضو خوحکم دې. صحیح مسلم کښې دی چه دحضور ﷺ نه تپوس اوکړې شو چه د فرض مونځ نه پس کوم یو مونځ غوره دې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل د شپې مونځ[٥] تهجد وائی د خوب نه پس مونځ ته. لغت کښې د مفسرینویه تفسیرونوکښې او حدیث کښې موجود دی چه د حضور ﷺ عادت مبارك هم دا وو چه اوده کیدونه پس به ئې تهجد کول[٦] لکه چه په خپل ځائ باندې بیان موجود دې. اود حسن بصری رحمه الله قول دې چه کوم مونځ د ماسخوتن د مانځه نه پس وی.[٧] ممکن دی چه دې نه هم مراد د اوده کیدونه پس مونځ وی. بیافرمائی چه دا زیاتوالې صرف ستاد پاره دې. بعضې خووائی چه دتهجد مونځ د نورو په خلاف صرف په حضور ﷺ باندې فرض وو. بعضې وائی دا خصوصیت په دې وجه دې چه د حضور ﷺ ټول وړاندې روستو ګناهونه معاف وو اودامتیانو د دې مونځ په وجه ګناهونه معاف کیږي.[٨] زمونږ د دې حکم په ځائ راوړلو سره به مونږ تا په داسې ځائ اودروو چه چرته په اودریدو باندې ټول مخلوق به ستا تعریفونه کوی او پخپله خالق اکبر هم وائی چه مقام محمود باندې به ته د قیامت په ورځ د خپل امت د شفاعت د پاره ځې چه د دغه ورځې د ویرې نه ته هغوی ته راحت ورکړې.[٩]

مقام محمود اودحضوراکرم ﷺ فضیلت:- حضرت حذیفه ﷺ فرمائی چه خلق به هم په یومیدان کښې راجمع کولې شی. آواز کونکې به خپل آوازهغوی ته اوروی سترګې به کولاوشی پښې ابله او بربنډ بدن به وی

---

[١] الطبری:١٧/٥٢٠، ترمذی: کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة بنی اسرائیل:٣١٣٥، وهوصحیح، ابن ماجه:٦٧٠، احمد:٢/٤٧٤

[٢] صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة بنی‌اسرائیل باب قوله﴿ان قرآن الفجرکان مشهودا....﴾:٤٧١٧، صحیح مسلم:٦٤٩.

[٣] صحیح بخاری کتاب مواقیت الصلاة باب فضل صلاة العصر:٥٥٥،صحیح مسلم:٦٣٢، احمد:٢/٤٨٦، ابن حبان:١٧٣٧.

[٤] الطبری:١٧/٥٢١.

[٥] صحیح مسلم کتاب الصیام باب فضل صوم المحرم:١١٦٣، ابوداؤد:٢٤٢٩، ابن ماجه:١٧٤٢،احمد:٢/٣٠٣، مسندابی یعلی:٦٣٩٢.

[٦] صحیح بخاری کتاب التهجد باب من نام اول اللیل واحیا اخره:١١٤٦، صحیح مسلم: ٧٣٩.

[٧] الطبری:١٧/٥٢٤.

[٨] الطبری:١٧/٥٦٥، احمد:٥/٢٥٥.

[٩] الطبری:١٧/٥٢٦

لکه څنګه چه پیداکړې شوی وو. ټول به ولاړوی اوڅوك به هم د الله ﷻ د اجازت نه بغیرخبره نه شی کولې.آواز به راشی اې محمد ﷺ به وائی ﴿لبیك وسعدیك﴾ اې الله ټولې ښیګړې هم ستا په لاس کښې دی اوبدی ستادطرف نه نه ده. لارموندونکی هم هغه دی چاته چه ته هدایت اوکړې.ستاغلام ستا په وړاندې موجود دې هغه هم ستا په امدادباندې قایم دې اوهم ستاطرف ته تیتیدونکې دې. ستا د نیولونه بغیرستاد دربار بل هیڅ ځایٔ د پناه نشته. ته د برکتونو والا ئې ته دلویووالا ئې رب البیت نه پاك ئې.دادې مقام محموددکوم ذکر چه الله ﷻ په دې آیت کښې کړې دې(١)نودامقام مقام شفاعت دې.قتاده رحمه الله فرمائی چه دټولونه اول به حضور ﷺ دزمکې نه رابهرکیږی اودټولونه وړاندې به شفاعت هم حضور ﷺ کوی(٢)اهل علم وائی چه هم دا مقام محمود دې د کوم وعده چه الله ﷻ کریم ذات خپل رسول مقبول ﷺ سره کړې ده. بې شکه ډیرې بزرګئی به د قیامت په ورځ داسې وی په کومو چه به نور څوك د هغوی سره شریك نه وی اوډیرې بزرګئی به داسې ملاویږی په کوموکښې چه به څوك د حضور ﷺ برابرنه وی. د ټولونه اول به هم د حضور ﷺ د قبر زمکه شلیږی اوحضور ﷺ به په سورلئی سور د محشر میدان ته ځی. دحضور ﷺ به یوه جهنډا وی د حضرت آدم ﷺ نه واخله ټول په ټول به د هغې لاندې وی. حضور ﷺ ته به حوض کوثر ملاویږی. په کوم چه به د ټولونه زیات خلق موجود وی. ډیر لوئ شفاعت به د حضور ﷺ وی چه الله ﷻ به د مخلوق د فیصلود پاره راشی اودا به د هغې نه پس وی چه خلق به حضرت آدم ﷺ حضرت نوح ﷺ حضرت ابراهیم ﷺ حضرت موسی ﷺ او حضرت عیسی ﷺ له راشی او ټول به انکار اوکړی. بیا به حضور ﷺ له راشی او هغوی به د دې د پاره تیار شی لکه څنګه چه د دې احادیث په تفصیل سره راروان دی. ان شاء الله.

د شفاعت بیان:-حضور ﷺ به د هغه خلقو شفاعت کوی د کوموباره کښې چه حکم شوې وی چه دوی دوزخ طرف ته بوځئی بیا به هغوی د حضور ﷺ په شفاعت سره راواپس کړې شی. د ټولو نه وړاندې به هم د حضور ﷺ د امت فیصلې کیږی. هم هغوی ﷺ به سره د خپل امت نه د ټولونه وړاندې په پل صراط باندې تیریږی. هم حضور ﷺ به جنت ته د تلوړومبې سفارشی وی لکه څنګه چه د صحیح مسلم د حدیث نه ثابت دی(٣)د صور په حدیث کښې دی چه ټول مؤمنان به هم د حضور ﷺ په شفاعت سره جنت ته ځی. د ټولونه اول به حضور ﷺ جنت ته ځی اود حضور ﷺ امت به د ټولوامتونونه اول ځی. دحضور ﷺ په شفاعت سره به د کمې درجې جنتی اوچتې درجې ته رسی. هم حضور ﷺ د وسیله خاوند دې کوم چه د جنت د ټولونه اعلی منزل دې اود حضور ﷺ نه علاوه به بل چاته نه شی ملاویدې. داصحیح دی چه د الله ﷻ په حکم به دګناهګارانوشفاعت فرښتې هم کوی خودحضور ﷺ شفاعت د څومره خلقو باره کښې وی د هغې دشمیر بغیرد الله ﷻ نه چاته پته اوعلم نشته په دې کښې د حضور ﷺ په شان اود هغه برابر څوك نشته. دکتاب السیرة په آخرکښې باب الخصائص کښې ما دا ښه په وضاحت سره بیان کړی دی. والحمدلله.

دمقام محمود متعلق نور احادیث:-اوس دمقام محمودباره کښې احادیث واورئی،الله ﷻ دې زمونږ امداد اوکړی.بخاری کښې دی حضرت ابن عمر رضی الله عنه فرمائی خلق به د قیامت په ورځ د زنګونونوپه مخ پریوتې وی هر یوامت به د خپل نبی شاته وی اې فلانکیه زمونږ شفاعت اوکړه تردې چه د شفاعت انتهابه دحضرت محمد ﷺ طرف ته شی نو هم دا هغه خبره ده چه الله ﷻ به حضور ﷺ په مقام محمود باندې

---

(١) الطبری:١٧/٥٢٦.

(٢) الطبری:١٧/٥٢٨.

(٣) صحیح مسلم کتاب الایمان باب فی قول النبی ﷺ ((انااول الناس یشفع فی الجنة انا اکثرالانبیاءتبعا)):١٩٦.

اودروی([1])ابن جریر کښې دی حضورﷺ فرمائی نمربه ډیر نیزدې وی تردې چه خوله به د غوږونو نیمئی ته اورسیږی. په دې حال کښې به خلق حضرت آدمؑ ته فریاد اوکړی هغه به صفاانکارکوی بیا به حضرت موسیؑ ته وائی هغوی به هم دغه جواب ورکوی چه زه د دې قابل نه یم بیابه حضرت محمدﷺ ته وائی. حضورﷺ به د مخلوق د شفاعت د پاره روانیږی تردې چه د جنت د دروازې کونډه به اونیسی. په هغه ورځ به الله ﷻ حضورﷺ مقام محمودته اورسوی. ([2])

دبخاری شریف د دې آیت په آخرکښې داهم دی چه اهل محشر به ټول په ټول دحضورﷺ تعریفونه کوی([3])بخاری شریف کښې دی کوم سړې چه اذان واوری او ((اللهمرب هذه الدعوة التامة)) اولولی د هغه د پاره د قیامت په ورځ زماشفاعت حلال دې. ([4]) مسنداحمد کښې دی حضورﷺ فرمائی د قیامت په ورځ به زه د نبیانو امام دهغوی خطیب اودهغوی سفارشی یم!اوزه دادځه فخر نه نه وایم. ([5])دا ترمذی شریف کښې هم راوړې دې او دې ته ئی حسن صحیح وئیلې دې. ابن ماجه کښې هم دا دې. د حضرت ابی بن کعبؓ نه هغه حدیث شریف تیرشوې دې په کوم کښې چه قرآن پاک په اووه قراءتونو باندې قرآن لوستل بیان دی د دې په آخر کښې دی ما ونیل اې الله زما امت اوبښه یا الله زما امت اوبښه. دریمه دعامادهغه ورځ دپاره ساتلې ده په کومه ورځ چه به ټول مخلوق زماطرف ته رغبت کوی تر دې چه حضرت ابراهیمؑ هم. ([6])

شفاعت اوږد حدیث او مقام محمود:-مسنداحمد کښې دی چه مؤمنان به د قیامت په ورځ راجمع کیږی بیا به د هغوی په زړه کښې خیال اچولې شی چه مونږ چاته اووایو زمونږ سفارش اوکړی اومونږ ته د دې ځائ نه آرام راکړی نو ټول به حضرت آدمؑ له راشی او وائی به اې آدمؑ ته خود ټولوانسانانو پلارئی الله ﷻ ته په خپل لاس باندې جوړکړې ئی ستاد پاره ئی په خپلو فرښتوباندې سجده اوکړه او تاته ئی د ټولوڅیزونو نومونه اوخودل. تاسو زمونږ سفارش خپل رب له یوسه دې د پاره چه مونږ ته د دې ځائ نه آرام ملاوشی. حضرت آدمؑ به وائی چه زه د دې قابل نه یم هغوی ته به خپله خطا وریاده شی اود الله ﷻ نه به اوشرمیږی. فرمائی به تاسو حضرت نوحؑ له لاړشئی دالله ﷻ رومبی رسول دې څوک چه د زمکې والا طرف ته الله ﷻ اولیګلو. دوی به راشی اود دې ځائ نه به هم ورته داسې جواب ملاوشی چه زه د دې لائق نه یم هغه ته به هم خپله خطا وریاده شی دالله ﷻ نه مې داسې سوال کړې چه د هغې ماته علم نه وو. دخپل پروردګار نه به شرمیږی او وائی به حضرت ابراهیم خلیل اللهؑ له لاړشئی هغوی له به راشی هغوی به هم فرمائی چه زه د دې قابل نه یم حضرت موسیؑ له لاړ شئ هغه سره الله ﷻ خبرې کړی دی او هغه ته ئی تورات ورکړې وو. خلق به حضرت موسیؑ له راشی خو هغه به هم وائی چه په ماکښې دومره قابلیت چرته دې؟ بیا به د هغه قتل ذکر اوکړی چه بغیر د مقتول د بدله نه هغوی کړې وو نو په دې وجه به د الله ﷻ نه شرمیږی او وائی به تاسو حضرت عیسیؑ له لاړشئی چه د الله ﷻ بنده د هغه کلمه اود هغه روح دې. هغوی به دلته راشی نو هغه به هم وائی چه زه د دې قابل نه یم تاسو حضرت محمدﷺ له لاړشئی د چا چه اولنئی او آخری ګناهونه ټول ښښلې شوی

---

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة بنی اسرائیل باب قوله ﴿عسی ان یبعثك ربك .....﴾:٤٧١٨.

[2]) الطبری:٥٢٩/١٧.

[3]) صحیح بخاری کتاب الزکاة باب من سال الناس تکثرا:١٤٧٥، ابوداؤد:٥٢٩،ترمذی:٢١١، احمد:٣٥٤/٣، ابن حبان : ١٦٨٩.

[4]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة بنی اسرائیل باب قوله ﴿عسی ان یبعثك ربك.........﴾:٤٧١٩.

[5]) احمد:١٣٧/٥، ترمذی: کتاب المناقب باب ((سلواالله لی الوسیلة....)):٣٦١٣، وهوحسن، ابن ماجه: ٤٣١٤.

[6]) صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرین باب بیان ان القرآن انزل علی سبعة احرف:٨٢٠.

دی نو هغه ټول به ماله راشی زه به اودریږم د خپل رب نه به اجازت غواړم کله چه هغه اووینم نو په سجده کښې به راپریوځم ترکومې چه الله ﷻ ته منظورووی په سجده کښې به پروت یم. بیا اوفرمائیلې شی اې محمد ﷺ سر اوچت کړه وایه اوریدې به شی شفاعت کوه قبلولې به شی غواړئی درکولې به شی.زه به سراوچت کړم اود الله ﷻ به هغه تعریفونه اوکړم چه هغه به ئې ماته ښائی. بیابه زه سفارش کوم. زما د پاره به یوحد مقرر کړې شی زه به هغه جنت ته اورسوم. بیابه په دویم ځل خپل رب ته په کتوباندې سجده اوکړم ترکومې چه هغه غواړی زه به په سجده کښې یم بیا به اووئیلې شی اې محمدﷺ سراوچت کړه وایه اوریدې به شی سوال کوه درکولې به شی شفاعت کوه قبلولې به شی نوزه به سر اوچت کړم اود رب به هغه حمد بیان کړم کوم چه هغه ماته ښائی. زه به شفاعت کوم نوزما د پاره به یوحدمقررکړې شی زه به هغه هم جنت ته اورسوم.

بیابه په دریم ځل راواپس شم خپل رب ته په کتوبه په سجده راپریوځم ترکومې چه الله ﷻ غواړی هم په دې حالت کښې به پروت یم بیابه اوفرمائیلې شی اې محمدﷺ سراوچت کړه خبره کوه ستا خبره به اوریدې شی سوال کوه درکولې به شی سفارش کوه قبلولې به شی.زه به سراوچت کړم او حمدبه بیان کړم کوم چه به ماته هغه ښائی سفارش به اوکړم خوزما د پاره به حد مقررکولې شی زه به هغه هم جنت ته اورسوم بیا به په څلورم ځل راځم او وایم به چه پروردګار اوس خو صرف هغه پاتې شوکوم چه قرآن رامنع کړی دی. فرمائی چه د دوزخ نه به هرهغه سړې راوځی چا چه ﴿لااله‌الاالله﴾ وئیلې وی اود هغه په زړه کښې د یوې ذرې برابر هم ایمان وی. داحدیث په بخاری او مسلم کښې هم دې. ([1])

مسند احمدکښې دی حضورﷺ فرمائی زما امت به په پل صراط باندې تیریږی زه به هلته ولاړ یم ګورم به چه ماله به حضرت عیسیٰ ؑ راشی اوفرمائی به اې محمدﷺ د انبیاؤ کرامو ډله تاسو ته څه غواړی هغوی ټول ستاسو دپاره راجمع دی اود الله ﷻ نه دعاکوی چه ټول مخلوق چرته هم غواړی جداجدا کړی دې وخت کښې هغوی په سخت غم کښې دی.ټول مخلوق ته لکه چه په خولوکښې واګې اچولې شوی دی.په مؤمنانوخودزکام په شان دی ولې په کافرانو باندې دمرګ په شان دی. حضورﷺ به فرمائی چه اودریږئی هم هلته درځم. نو حضورﷺ به لاړشی اود عرش لاندې به اودریږی هغه عزت او قدر به ورته ملاوشی چه هیڅ یو اوچتې فرښتې او نه یو لیګلې شوی نبی یارسول ته به ملاوشوې وی. بیا به الله ﷻ د حضرت جبرائیل ؑ طرف ته وحی اوکړی چه محمدﷺ له لاړشه او ورته اووایه ته سراوچت کړه غواړه ملاویږی به سفارش کوه قبلیږی به نو ماته به دخپل امت شفاعت ملاوشی چه د هرو یوکم سلو نه یو راوباسه زه به باربار د خپل رب عزوجل طرف ته ځم راځم اوهرځل به سفارش کوم تردې چه الله ﷻ به ماته ارشاد اوفرمائی چه اې محمدﷺ لاړشه او په مخلوق کښې چه چا یوځل هم په خلوص سره د﴿لااله‌الاالله﴾ ګواهی ورکړې ده او هم په دې باندې مړشوې دې هغه هم جنت ته اورسوه. ([2])

مسنداحمدکښې دی حضرت بریده ؓ حضرت معاویه ؓ له لاړو هغه وخت یوسړی څه وئیل هغه هم د څه وئیلواجازت اوغوښتلو حضرت معاویه ؓ اجازت ورکړو د هغوی خیال دا وو چه کوم څه دا رومبې سړې وائی هغه به بریده ؓ هم وائی.حضرت بریده ؓ اوفرمائیل مادرسول الله ﷺ نه اوریدلی دی حضورﷺ فرمائی زما د الله ﷻ نه دا امیدې چه په زمکه باندې څومره ونې دی اوکاڼړی دی د دې د شمیربرابر به زه د خلقو شفاعت کوم نواې معاویه ؓ تاته خودې د دې امیدوی او حضرت علی ؓ دې ناامیده وی؟ ([3])

---

[1]) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی ﴿لماخلقت بیدی﴾:٧٤١٠، صحیح مسلم:١٩٣، احمد:١١٦/٢، ابن حبان:٦٤٦٤.

[2]) احمد:١٧٨/٣ وسنده صحیح، مجمع الزوائد:٣٧٣/١٠.

[3]) احمد:٣٤٧/٥.

بل حديث: مسنداحمدکښې دی چه د ملیکه دواړه ځامن د حضورﷺ په خدمت کښې حاضر شو وئی
وئیل زمونږ مور به زمونږ د پلار ډیر زیات عزت کولو په ماشومانو باندې ډیره مهربانه او شفقت به ئې
کولو په میلمستیا کښې به هیڅ کمې نه راوستلو اوهغې د جاهلیت په زمانه کښې خپلې ژوندئی لونړه
خښې کړې وې حضورﷺ اوفرمائیل بیاهغه دوزخ ته اورسیده.هغوی دواړه خفه غمګین شوواپس لاړل.
حضورﷺ حکم اوکړو چه هغوی واپس راولئی هغوی واپس شواودهغوی په مخونوباندې خوشحالی وه
چه کیدې شی اوس حضورﷺ څه ښکلې خبر واوروی. حضور ﷺ اوفرمائیل واورئی زما مور او ستاسو
مور دواړه یوځائ دی. یومنافق دا واوریده نو وئی وئیل چه د ده نه د ده مور ته څه فائده؟ مونږ ده
پسې ځو.یوانصاری چه دحضورﷺ نه به ئی د ټولونه زیات سوالونه کولوعادت وو هغه اووئیل یارسول
اللهﷺدده باره کښې یا د دې دواړو باره کښې الله ﷻ تاسو سره څه وعده کړې ده؟ حضورﷺ ته معلومه
شوه چه ده خو څه اوریدلی دی وئی فرمائیل نه زما رب غوښتلې دی نه ما دې باره کښې څه طمع کړې
ده. واوره زه به د قیامت په ورځ مقام محمود ته اورسولې شم. انصاری اووئیل هغه کوم مقام دې؟
حضورﷺ اوفرمائیل چه دا به هغه وخت وی چه کله به تاسو بربنډ بدن او ناسونته راوستلې شئ. د
ټولونه اول به حضرت ابراهیم ﷺ ته کپړې اچولې شی. الله ﷻ به ارشاد اوفرمائی زما خلیل ته کپړې
واچوئی نو دوه د سپین رنګ څادرونه به ورته واغوندی اوهغه به د عرش طرف ته مخ کړې ناست وی
بیابه زما لباس راوړلې شی. زه به د هغه نه ښی طرف ته داسې ځائ کښې ولاړیم چه ټول اولنی او
آخری خلق به په ما باندې غبطه کوی اود کوثر نه واخله ترحوض پورې به د هغه د پاره کولاوکړې شی.
منافق وئیل چه د اوبو روانولوډپاره خود خاورې او کانړو کیدل ضروری دی. حضورﷺ اوفرمائیل چه
او د هغې خاوره مشك او کانړی مرغلرې دی. هغه وئیل چه مونږ خو چرته داسې نه دی اوریدلی ښه ده
د اوبو په غاړه ونې هم کیدل پکار دی. انصاری وئیل یارسول الله ﷺ هلته به ونې هم وی؟ حضورﷺ
اوفرمائیل اود سرو زرو د ښاخونو ونې. منافق وئیل د نن په شان خبرې خو مونږ کله هم نه دی اوریدلی
ښه ده په ونوکښې میوې او پاڼې هم پکار دی. انصاری وئیل یارسول الله ﷺ په دې ونوکښې به میوې
اوپاڼې هم وی؟حضورﷺ اوفرمائیل او قسم قسم جواهر د دې اوبه به د پئیونه زیاتې سپینې وی اود
شاتو نه ډیرې خوږې وی. دې نه چه چا یوګوټ هم اوڅکلې هغه به هیڅ کله هم تګې نه شی او چه څوك
دې نه محروم شو هغه به هیڅ کله هم موړ نه شی(١)دا حدیث مبارك ضعیف دې (حاشیه ابن کثیر)
ابوداؤدطیالسی کښې دی بیا به الله ﷻ د شفاعت اجازت ورکړی.نو روح القدس جبرائیل ﷺ به
اودریږی بیا به ابراهیم خلیل الله ﷺ اودریږی اوبیاحضرت عیسی ﷺ اوبیا حضرت موسی ﷺ بیا به
ستاسونبی حضرت محمدﷺ اودریږی. د حضورﷺ نه به د چا شفاعت زیات نه وی. هم دا مقام محمود
دې د کوم ذکر چه په دې آیت کښې دې(٢)مسنداحمد کښې دی خلق به د قیامت په ورځ اوچتولې شی
زه به د خپل امت سره په یوه غونډئی باندې ولاړیم. ماته به الله ﷻ د شین رنګ حله راواغوندوی بیا
به ماته اجازت راکولې شی اوچه څه وئیل غواړم وایم به، هم دغه مقام محمود دې. (٣)
مسنداحمدکښې دی د قیامت په ورځ به د ټولونه وړاندې ماته د سجدې اجازت راکولې شی اوهم ماته
به دټولونه اول دسر اوچتولواجازت راکولې شی. زه به خپل وړاندې روستو ښی او ګس طرف ته اوګورم
خپل امت به په نورو امتونوکښې اوپیژنم. چاتپوس اوکړو چه حضورﷺ نور ټول امتونه چه د حضرت
نوح ﷺ د وخت پورې وی په دې ټولوکښې به تاسو خاص خپل امت څنګه اوپیژنئی؟ حضورﷺ ارشاد

(١) احمد:١/٣٩٨-٣٩٩
(٢) مسندطیالسی:٣٨٩.
(٣) احمد:٣/٤٥٦.

اوفرمائيلو چه داودس د اثرپه وجه به د هغوى پښې لاسونه اومخونه پړقيږی د هغوى نه بغيربه بل هيڅ ځوك داسې نه وی اوزه به هغوى داسې اوپيژنم چه د هغوى عمل نامه به د هغوى په ښى لاس كښې وى. اونښې به ئى دا وی چه د هغوى اولاد به د هغوى نه وړاندې وړاندې ګرځى. (١)

د شفاعت متعلق يو اوږد حديث مبارك:- مسنداحمد كښې چه حضورﷺ له غوښه راوړلې شوه اودملا غوښه د حضورﷺ ډيره خوښه وه هم هغه حضورﷺ ته وركړې شوه حضورﷺ دې نه غوښه پريكوله اوخوړله نى او وئى فرمائيل چه د قيامت په ورځ به د ټولو خلقو سردار زه يم. الله ﷻ به ټول وړاندينى او روستونى په يوميدان كښې راجمع كوى.آواز كونكې به هغوى ته واوروى ستركې به ئى پورته اوچتې شى نمر به بالكل نيزدې شى اوخلق به په داسې سختنى غم او خفګان كښې اخته شى چه د برداشت نه به بهر وى هغه وخت به دوى په خپل مينځ كښې وائى چه ګورئى مونږ ټول څنګه په مصيبت كښې اخته يو راځئى چه چاته اووايو او څوك سفارشى جوړكړو الله ﷻ ته ئى اوليكو نو په مشوره باندې به خلق حضرت آدم ﷺ له راشى او وائى به تاسو دټولوانسانانوپلارئى الله ﷻ ته په خپل لاس سره پيداكړې ئى تاكښې خپل روح دړپوك وهلې او په خپلو فرښتو سره تاته د سجدې حكم كړې دې تاته ئى سجده كړې ده. آياتاسو زمونږ دا تكليف نه وينئى؟ تاسو پروردګارته شفاعت اوكړئى حضرت آدم ﷺ به جواب وركړى چه زما رب نن دومره په غصه دې چه دې نه وړاندې داسې نه دې په غصه شوې اونه به د دې نه پس وى. الله ﷻ زه ديوې ونې نه منع كړې وم خومانه نافرمانى اوشوه. نن خو ماته خپل خيال دې نفسى نفسى به وائى تاسو بل چاله لاړشئى. خلق به د هغه ځايه حضرت نوح ﷺ له لاړشى او وائى به اې نوح ﷺ تاسو الله ﷻ د زمكې والا ته د ټولونه اول رسول جوړكړې ليګلې وې ستاسو نوم هغه شكر ګذار بنده كيخودې وو تاسو زمونږ د پاره الله ﷻ ته شفاعت اوكړى. ګورئى نه چه مونږ په كوم قسم مصيبت كښې اخته يو؟ حضرت نوح ﷺ به جواب وركړى ګورئى نه چه نن زما پروردګار څومره غضبناك دې چه نه د دې نه وړاندې داسې په غصه شوې دې نه به دې نه پس داسې غصه وى. زما يوه دعاوه چه دقوم خلاف مې غوښتې وه ماته خودخپل ځان فكر دې نفسى نفسى به وائى تاسو بل چاله لاړشئى. حضرت ابراهيم ﷺ له لاړشئى. خلق به د حضرت ابراهيم ﷺ خواله لاړشى او وائى به تاسو د الله ﷻ نبى ئى د الله ﷻ خليل ئى آياتاسو زمونږ دا تكليف نه ګورئى؟ حضرت ابراهيم ﷺ به اوفرمائى چه نن زما رب ډير غصه دې چه نه د دې نه وړاندې دومره غصه وو اونه به دې نه پس وى. بيا به هغوى خپل دروغ رايادكړى او نفسى نفسى به وائى.هغه به وائى چه زمانه بغيرچرته بل چاله لاړشئ حضرت موسى ﷺ له لاړشئى. خلق به حضرت موسى ﷺ له لاړشى او وائى به اې موسى ﷺ ته د الله ﷻ رسول ئى او الله ﷻ تاسره كلام كړې دې تاسو زمونږ پروردګار له زمونږ شفاعت يوسئى اوګورئى چه په څنګه سخت آفت كښې يو؟ هغوى به فرمائى چه نن خو زمونږ رب سخت خفه دې داسې چه دومره كله هم نه دې خفه شوې اونه به دې نه پس داسې خفه شى.ما دالله ﷻ د حكم نه بغيريوانسان وژلې وونفسى نفسى تاسو ماپريږدئى بل چاته اووائې حضرت عيسى ﷺ له لاړشئى. خلق به حضرت عيسى ﷺ له راشى او وائى به اې عيسى ﷺ ته رسول الله كليم الله او روح الله ئى كوم چه حضرت مريم له ليګلې شوې وو. په وړوكوالى كښې تا په زانګوكښې خبرې شروع كړې وې. لاړشه زمونږ رب ته زمونږ شفاعت اوكړه. خيال خو اوكړه چه مونږ څومره بې آرامه يو؟ حضرت عيسى ﷺ به فرمائى چه د نن په شان غصه خو نه مخكې وو اونه به دې نه پس وى نفسى نفسى نفسى. هغوى به د يوې ګناه ذكر هم او نه كړى وائى به تاسو بل چاله لاړشئى. ګورئى زه درته ښايم حضرت محمدﷺ له لاړشئى نو هغوى ټول به حضورﷺ له راشى او وائى به اې محمدﷺ تاسو رسول الله ئى تاسو خاتم الانبياء ئى الله ﷻ ستاسو

---

(١) احمد:١٩٩/٥.

تول مخکې روستی ګناهونه معاف کړخولی تاسو زمونږ شفاعت اوکړئ اوګورئ مونږ څومره په سختوکښې راګیر یو، زه به اودریږم اود عرش لاندې به لاړشم او د خپل رب په وړاندې به سجده کښې راپریوځم. بیا به الله ﷻ په ما باندې هغه د حمد اوثناء الفاظ کولاوکړی چه مانه وړاندې به په چا باندې نه وی کولاوشوی. بیا به ماته اوفرمائیلې شی اې محمدﷺخپل سر اوچت کړه غواړه تاته به ملاویږی شفاعت کوه منظورکیږی به زه به خپل سر د سجدې نه اوچت کړم اوو ایم به اې زما پروردګار زما امت زماامت زما ربه زماامت اې الله زما امت. اوبه فرمائیلې شی چه لاړشه خپل امت کښې چه په چاباندې څه حساب نه وی جنت ته ئې بوزه هغوی د جنت د ښی طرف دروازې ته اورسوه د نورو تولودروازو نه هم هغه ته منع نشته. د الله ﷻ قسم دچا په لاس کښې چه دمحمد (ﷺ)ځان دې دجنت په دوو چوکاټونو کښې دومره فاصله ده څومره چه په مکه اوحمیر کښې یا مکه او بصره کښې. داحدیث په بخاری اومسلم کښې هم شته.([1])مسلم کښې دی چه د قیامت په ورځ به د آدم ﷺ د اولاد سردار زه یم. په هغه وخت به د تولو نه وړاندې زما د قبرزمکه شلیږی.هم زه ړومبې شفاعت کونکې یم اوهم زما به ړومبې شفاعت قبلیږی.([2])ابن جریرکښې دی چه دحضورﷺ نه ددې آیت د مطلب تپوس اوکړې شو نو حضور ﷺ اوفرمائیل دا شفاعت دې. ([3]) مسنداحمدکښې دی چه مقام محمودهغه مقام دې په کوم کښې چه به زه د خپل امت شفاعت کوم. ([4])

عبدالرزاق کښې دی د قیامت په ورځ به الله ﷻ د ځرمنې په شان دا زمکه راکاږی. تردې چه د هر سړی د دوو قدمونود کیخودو ځائ به پاتې شی. د تولونه اول به زه راوغوښتې شم حضرت جبرائیل ﷺ به د الله ﷻ ښی طرف ته وی د الله ﷻ قسم دې نه وړاندې هغه دې نه وو لیدلې زه به وایم اې الله ﷻ دې فرښتې ماته وئیلې وو چه تا دې زما طرف ته رالیګلې وو الله ﷻ به اوفرمائی ده رښتیا وئیلې وو. اوس به زه دې وینا کولو سره شفاعت کوم اې الله ستا بندیګانودزمکې په مختلفو حصو باندې ستا عبادت کړې دې. حضورﷺ فرمائی چه هم دا مقام محمود دی.([5]) داحدیث مرسل دې.

مُدْخَلَ	اَدْخِلْنِيْ	رَّبِّ	وَقُلْ	
په داخلیدو	داخل کړې ما	چې اے ربه زما	اواووایه	
او اووایه چې ائې زما ربه! ما (په مدینه کښې)				

مِنْ لَّدُنْكَ	وَّاجْعَلْ لِّيْ	صِدْقٍ	مُخْرَجَ	وَّاَخْرِجْنِيْ	صِدْقٍ	
دطرف خپل نه	مالره	اوجوړ کړه	رښتیاؤ سره	په ایستلو	اواوباسې ما	رښتیاوؤ سره
په ښه شان داخل کړه او (له مکې نه) ما په عزت سره اوباسه او ماله دخپل طرفنه غلبه						

كَانَ	اِنَّ الْبَاطِلَ	وَزَهَقَ الْبَاطِلُ ط	جَآءَ الْحَقُّ	وَقُلْ	نَّصِيْرًا ۝	سُلْطٰنًا
دی	بیشکه باطل	او ختم شو باطل	چې راغې حق	اووایه	مددګار	یواقتدار
اومدد راکړه او دا اعلان اوکړه چې حق (بس دادې چې) راغلو اوباطل لاړو ورک شو بیشکه باطل خو (هسې هم)						

---

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورت بنی اسرائیل باب ﴿ذرية من حملنا مع نوح انه كان عبداشكورا....﴾:٤٧١٢،صحيح مسلم:١٩٤،

[2] صحیح مسلم کتاب الفضائل باب تفضیل نبیناﷺ علی جمیع الخلائق:٢٢٧٨.

[3] الطبری:٥٢٩/١٧.

[4] احمد:٤٤١/٢.

[5] حاکم:٥٧٠/٤.

زَهُوقًا﴿٨١﴾
څیزدختمیدوا
د ورکیدو څیز دي

قوله‌تعالى:- وَقُل رَّبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ

حضورﷺ ته دهجرت حکم:- مسنداحمدکښې د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ په مکه مکرمه کښې وو بیا هغوی ته دهجرت حکم اوشو اودا آیاتونه نازل شو.امام ترمذی رحمه الله فرمائی داحدیث حسن صحیح دې([1])حضرت حسن رحمه الله فرمائی دمکې کافرانو مشوره اوکړه چه حضورﷺ قتل کړې یائی اوباسی یائی قیدکړې نود الله ﷻ هم دا اراده اوشوه چه د مکې والا ته دهغوی د بدعملو مزه وراوڅکی. هغه خپل پیغمبر ته دمدینې دتلو حکم اوفرمائیلوهم داپه دې آیت کښې بیانیږی([2]) قتاده رحمه الله فرمائی دمکې نه وتل او مدینې ته داخلیدل هم دا قول د ټولونه زیات مشهور دې([3])د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې دصداقت دداخلې نه مرادمرګ دې اود صداقت نه د وتلو مراد د مرګ نه پس ژوندون دې.نوراقوال هم دی خوډیر صحیح هم رومبې قول دې.امام ابن جریر رحمه الله هم دا اختیاروی.

غلبه د دین په حکم سره ممکن ده:-بیا حکم اوشو چه د غلبه او امداد دعاهم زمونږ نه کوه. په دې دعا باندې الله ﷻدروم ملك فارس اود عزت ورکولو وعده ئی اوفرمائیله. دومره خوحضورﷺ هم معلومه کړې وه چه بغیرد غلبه نه د دین خورول او زور ناممکن دې د دې د پاره ئی د الله ﷻ نه امداد اوغلبه اوغوښتله دې دپاره چه دالله ﷻ دکتاب اودالله ﷻدحدودو دشریعت فرائض اوددین قایمول اوکړې شی دا غلبه هم د الله ﷻ یوزبردست رحمت دې که چرې دا نه وه نویوبل به ئی خوړلې وې هریوزورور به د کمزوری ښکارکولو([4])دسلطان نصیر نه مراد ښکاره دلیل هم دې خو رومبې قول اولی دې ځکه چه حق سره غلبه اوطاقت هم ضروری څیز دې چه دحق مخالفین دباؤ وی ددې دپاره الله ﷻ د اوسپنې نازلولو احسان په قرآن پاك کښې په خاص توګه ذکرکړو.یوحدیث کښې دی دبادشاهئی په وجه الله ﷻ ډیر بدکارونه رابندکړې وی چه صرف په قرآن سره نه شورابندیدلې. دابالکل واقعه ده ډیر خلق دی چه د قرآن پاك نصیحتونه دهغې وعدې وعیدونه هغوی دبدوکارونونه نه شی اخواکولې خوداسلامی طاقت نه په رعب کښې شی اود بدو نه منع کیږی.

حق قایم پاتې کیدونکې او باطل ختمدونکې :- بیا د کافرانو غوږونه راښکلې شی چه د الله ﷻ د طرف نه حق راغلې دې ربښتیاراکوزشوی دی په کوم کښې چه هیڅ شك شبه نشته. قرآن ایمان نفع ورکونکې ربښتونې عمل د الله ﷻ د طرف نه راغلو کفر تباه برباد او بې نوم اونښې شو هغه د حق په مقابله کښې بغیر پښواولاسونوثابت شو حق د باطل دماغ ذره ذره کړل اوهغه نابود اوبې وجودشو.په صحیح بخاری شریف کښې دی رسول الله ﷺمکې ته راغلو بیت الله کښې خواوشا درې سوه شپیته بتان وو حضورﷺ د خپل لاس په لرګی باندې هغې له دیکې ورکولې اوهم دا آیت به ئی لوستلو او فرمائیلوبه ئی حق راغلوباطل نه دوباره راتلې شی او نه واپس کیدې شی([5])ابویعلی کښې دی چه مونږ دحضورﷺ سره

---

[1] ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورت بنی اسرائیل:٣١٣٩.

[2] الطبری:١٧/٥٣٣.

[3] الطبری:١٧/٥٣٥.

[4] الطبری:١٧/٥٣٦.

[5] صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة بنی اسرائیل باب ﴿وقل جاء الحق وزهق الباطل﴾:٤٧٢٠، صحیح مسلم:١٧٨١، ترمذی:٣١٣٨،

مکې ته راغلو د بیت الله نه چاپیره درې سوه شپیته بتان وو د کومو چه عبادت کیدلو حضورﷺ زر حکم ورکړو چه دا ټول پرمخې راګذار کړنې بیا حضورﷺ دا آیت تلاوت اوفرمائیلو.

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَّرَحْمَةٌ
ا اونازلوؤ مونږه | د قرآن نه | هغه څیز | چې هغه شفاده | او رحمت دې
اومونږ په قران کښې داسې څیزونه رالیږو چې دمومنانو دپاره شفا
لِّلْمُؤْمِنِيْنَ وَلَا يَزِيْدُ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا خَسَارًا۝
دپاره دمومنانو | او نۀ زیاتوی | ظالمانو لره | مګر | خساره |
او رحمت دې اودظالمانو په حق کښې له دې نه هم نقصان زیاتیږی

قوله تعالى:- وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ

قرآن د مؤمنانود پاره شفاده:- الله ﷻ دخپل کتاب باره کښې کوم چه دباطل یوه شبه هم نشته فرمائی چه هغه دایماندارانودزړونودټولوبیمارو دپاره شفاده.شك نفاق شرك کوږوالې اوباطل سره مینه ټول پهدې سره لرې کیږی.ایمان حکمت ښیګړه رحمت او دنیکوطرف ته رغبت دې سره حاصلیږی څوك هم چه په دې باندې ایمان اویقین راوړی دارښتیااوګڼړی ددې تابعداری اوکړی نوداهغه د الله ﷻ درحمت لاندې راولی اودروی.اوچه څوك ظالم او جابر وی اودې نه انکاری وی هغه دالله ﷻ نه نورهم لرې کیږی قرآن اوریدو سره د هغه کفر نورهم زیاتیږی.نودا آفت د کافر دخپل طرف نه دهغه دکفر په وجه سره کیږی نه چه د قرآن د طرف نه ځکه چه هغه خو سراسر رحمت او شفاده.دقرآن پاك په یو بل آیت کښې دی ﴿قُلْ هُوَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هُدًى وَّشِفَآءٌ ۚ وَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ وَّهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ۚ اُولٰٓئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيْدٍ۝﴾([1])اووایه دا د ایماندارودپاره هدایت اوشفاده اودبې ایمانانوپه غوږونوکښې کونړوالې دې اودهغوی په سترګو کښې ړوندوالې دې هغوی له دلرې لرې نه آوازونه ورکولې شی.بل آیت کښې ارشاد دې﴿وَاِذَا مَآ اُنْزِلَتْ سُوْرَةٌ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُوْلُ اَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِهٖٓ اِيْمَانًا ۚ فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا فَزَادَتْهُمْ اِيْمَانًا وَّهُمْ يَسْتَبْشِرُوْنَ۝﴾([2])چه کله هم یو سورت نازل شو یوې ډلې تپوسونه کول شروع کړه چه په تاسوکښې چاداپه ایمان کښې زیات کړل؟ واورئې دایماندارو ایمان خو زیاتیږی اوهغوی ښه تازه کیږی اودچاپه زړونوکښې چه بیماری ده د هغوی په ګندګوباندې نورې ګندګئی زیاتیږی اوترمرګه پورې په کفر باندې قایم وی. د دې مضمون نورهم ډیرآیاتونه دی.غرض دا چه مؤمن ددې کتاب په اوریدوباندې نفع اوچتوی داپه یادوباندې یادوی ددې خیال ساتی. بې انصاف خلق نه دې نه نفع حاصلولې شی نه دا یادوی نه د دې خیال ساتی.الله ﷻ داشفا اورحمت صرف د مؤمنانو د پاره جوړکړې دې.

وَاِذَآ اَنْعَمْنَا
ا اوکله چې إنعمت اوکړو مونږه
اوهرکله چې مونږ یو

[1]) ٤١/فصلت:٤٤.
[2]) ٩/التوبه:١٢٤.

عَلَى الْإِنْسَانِ | أَعْرَضَ | وَنَا بِجَانِبِهِ | وَإِذَا | مَسَّهُ | الشَّرُّ
په انسان باند | نو مخ ئې واړوو | او تاؤ ئې کړو اړخ | او کله چې | اورسيدو هغه ته | مصيبت

انسان له نعمتونه ورکړو (نو بيا زمونږ د حکمونو) نه هغه مخ اړوي او ډډه کوي او چې لږ تکليف ورته اورسيږي

كَانَ | يَئُوسًا | قُلْ | كُلٌّ يَعْمَلُ | عَلَى شَاكِلَتِهِ | فَرَبُّكُمْ
نوشو | نااميده | ورته اووايه | هر څوک عمل کوي | په طريقه خپله باند | نو رب ستاسو

نو زرنااميده شي اې نبي ﷺ! دوئ ته اووايه چې هرڅوک په خپله طريقه باندې عمل کوي بيشکه ستا رب

أَعْلَمُ | بِمَنْ | هُوَ | أَهْدَى | سَبِيلًا
ښه پوهيږي | په هغه چا | چې هغه | زيات صحيح روان دې | په نيغه لار

هغه څوک ښه پيژني کوم چې د ټولو نه زيات په سمه لار باندې دې

قوله تعالى:- وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ

د انسان خودغرضي:- خيراوشر نيکي بدي کښې په عام توګه د انسان کوم عادت دې هغه قرآن کريم بيانوي.مال عافيت فتح رزق نصرت تائيد کولاووالي آرام ليدلو سره سترګې اړوي.د الله ﷻ نه لرې کيږي لکه چه ده ته هډو بدي رسي نه. د الله ﷻ نه اړخ بدلوي لکه چه هډو څه پيژند ګلوني نه وي اوچه کوم ځائ مصيبت تکليف دردآفت حادثه راورسي اودې نااميده شي نوپوهيږي چه اوس نيکي خلاصې آرام راحت هډو ملاويږي نه.

په قرآن کريم کښې بل ځائ ارشادباري تعالى دې ﴿وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَئُوسٌ كَفُورٌ ۝ وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ۝ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ﴾ [1] انسان له راحتونه ورکولوسره هغه مونږ بياواخلو نو چه دې صرف مايوس نااميده او ناشکره جوړ شي اوچه کله مونږ د ده نه مصيبتونه لرې کړل نواسوده شو اوغرورکښې راغلو اوداخيال ئې کوچه بس اوس خو بدي مانه لرې شوه.فرمائي چه هرسړې په خپل خپل طريقه په خپل طبيعت او په خپل نيت خپله طريقه او خپل دين باندې عمل کونکې دې او لګيادې. [2] د دې علم چه حقيقت کښې په نيغه لار څوک دې صرف يو الله ﷻ ته دې. په دې کښې مشرکانو ته تنبيه ده چه که هغوى په خپل مسلك باندې کلك ولاړ وي اوهغه ښه ګڼړي خو چه الله ﷻ له لاړشي نو ښکاره به شي چه هغوى څومره په خطرناکه لار باندې وو.لکه چه ارشاد دې چه دې بې ايمانانوته اووايه چه ښه ده په خپل ځائ کارکوني. [3] د بدلې وخت دا نه دې دقيامت ورځ ده د نيکئي او بدئي فرق به په هغه ورځ وي ټولو ته به بدله ملاويږي دالله ﷻ نه هيڅ يوکارپټ نه دې.

وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ | قُلِ الرُّوحُ | مِنْ أَمْرِ رَبِّي | وَمَا أُوتِيتُمْ
او تپوس کوي دا خلق ستا نه په باره د روح کښې | اووايه اچې روح | په حکم سره د رب زما دې | اونه دې درکړې شوي تاسو ته

اوخلق له تانه د روح په حقله تپوس کوي (دوئ ته) اووايه چې روح زما د رب د حکم نه پيدا دې اوتاسو ته

---

[1] ١١/هود: ١٠-١١.

[2] الطبري: ٥٤١/١٧.

[3] ١١/هود: ١٢١.الخ

مِّنَ الْعِلْمِ	اِلَّا	قَلِيْلًا
دعلم نه	مګر	لږ
خو ډير لږ علم درکړې شوې دې		

قوله تعالى: -وَيَسْئَلُوْنَكَ عَنِ الرُّوْحِ

کله چه د حضورﷺ نه د روح باره کښې تپوس اوشو: بخاری وغيره کښې د ابن مسعود رضی الله عنه نه روايت دې چه حضورﷺ دمدينې په پټوکښې روان وو دحضورﷺ په لاس کښې لرګې وو زه هم حضورﷺ سره ووم. د يهوديانو يوې ډلې حضورﷺ اوليدلو نو پټې پټې خبرې شروع کړې چه راځئ چه د ده نه د روح باره کښې تپوس اوکړو. چا تپوس اوکړوشه ده که څوك بندکړې چاوئيل ستاسو په دې څه؟چاوئيل چه کيدې شی څه داسې جواب راکړې چه ستاسو خلاف وی، پريږدئی تپوس ترې مه کوئی. آخر هغوی راغله اود حضورﷺ نه ئې تپوس اوکړو حضورﷺ په خپل لرګی باندې ډډه اووهله اودريدو. زه پوهه شوم چه وحی نازليږی چپ اودريدم. دې نه پس حضورﷺ د دې آيت تلاوت اوکړو[1] دې نه خودا ښکاره معلوميږی چه دا آيت مدنی دې اوسره د دې چه ټول سورت مکی دې.خو دا هم کيدې شی چه په مکه کښې نازل شوی آيت سره په دې موقع دمدينه يهوديانوته د جواب ورکولو وحی نازل شوې وی. يادا چه په دويم ځل دا آيت نازل شوی وی.دمسنداحمدپه روايت سره هم د دې آيت هم مکه کښې نازليدل معلوميږی. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه قريشو يهوديانوته درخواست اوکړوچه څه ګران شان سوال اوښائې چه مونږ د ده نه تپوس اوکړو نو هغوی داسوال اوخودلواوددې په جواب کښې دا آيت نازل شو نودې سرکشو وئيل مونږ ته ډير علم دې تورات مونږ ته ملاوشوې دې اوچاسره چه تورات وی هغه ته ډير زيات خير ملاو شو. الله ﷻ دا آيت نازل کړو﴿ قُل لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَن تَنفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴾ [2] يعنی که دټولو سمندرونو سياهی ملاوشی اودې سره د الله ﷻ کلمات ليکل شروع شی نودا سياهی به ټوله ختمه شی اود الله ﷻ کلمات به باقی پاتې شی. سره ددې که تاسو د دې د امداد د پاره داسې نورهم راوړئی([3])عکرمه رحمه الله د يهوديانوپه دې سوال باندې ددې آيت نازليدل اود هغوی په مکروه قول باندې دويم آيت ﴿ وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ [4] نازلول بيان کړې دی.يعنی د مخ د زمکې د ونوقلمونه اود مخ د زمکې د سمندرونو سياهی اوچه دې سره داسې نور سمندرونه هم وی خوبياهم دالله ﷻ کلمات پوره کيدې نه شی. په دې کښې شك نشته چه د تورات علم کوم چه د دوزخ نه بچ کونکې دې لوئ څيز دې خود الله ﷻ د علم په مقابله کښې ډير لږ څيز دې. ([5])

امام محمدبن اسحاق رحمه الله ذکر کړې دې چه په مکه کښې دا آيت نازل شوې دې چه تاسو ته ډير لږ علم درکړې شوې دې. کله چه حضورﷺ هجرت اوکړو مدينې ته لاړو نود مدينې يهوديان عالمان حضورﷺ له راغله او وئې وئيل چه مونږ اوريدلی دی تاسو داسې وائې چه تاسوته ډير کم علم درکړې شوې دې دې نه مراد ستاسوقوم دې که مونږ؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه تاسو هم اوهغوی هم. هغوی وئيل واوره

[1]) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة بنی اسرائيل باب ﴿ ويسئلونك عن الروح.... ﴾:۴۷۲۱، صحيح مسلم:۲۷۹٤.
[2]) ۱۸/الکهف:۱۰۹.
[3]) ترمذی کتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة بنی اسرائيل:۳۱٤۰ وسنده صحيح، احمد:۲۵۵/۱، مسندابی يعلی:۲۵۰۱.
[4]) ۳۱/لقمان:۲۷.
[5]) الطبری:۵٤۲/۱۷.

ته پخپله قران لولي چه مونږ ته تورات ملاوشوي دي اوداهم په قران پاك كښي دى چه په دې كښې د هرڅيز علم دې. رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه د الله ﷻ د علم په مقابله كښې داهم ډير كم دې. اوبې شكه تاسو ته الله ﷻ دومره علم دركړې دې كه تاسوپدې باندې عمل اوكړونوتاسو ته به ډيره نفع دركړې اودا آيت نازل شو ﴿وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ [1]

دحضرت ابن عباس ﷺ نه نقل دى چه يهوديانود حضورﷺ نه دروح باره كښې سوال اوكړوچه دې سره بدن ته ولې عذاب وركولې شي؟هغه خودالله ﷻ د طرف نه دې. دې باره كښې په حضورﷺ باندې وحى نه وه نازل شوې حضورﷺ هغوى ته څه اوفرمائيل نو هم دې وخت كښې حضرت جبرائيل ﷺ تشريف راوړو اودا آيت ئې نازل كړو.دې اوريدو سره يهوديانووئيل تاته ددې خبرچادركړو؟حضورﷺ اوفرمائيل جبرائيل ﷺ د الله ﷻ د طرف نه دا فرمان راوړو. هغوى وئيل هغه خوزمونږ دښمن دې. په دې باندې دا آيت ﴿قُلْ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ [2]نازل شو يعنى د جبرائيل ﷺد دښمن الله ﷻ دښمن دې اوداسې سړې كافردې. [3]

د روح متعلق اقوال:-يوقول دا هم دې چه دلته د روح نه مراد حضرت جبرائيل ﷺ دې.يوقول داهم دې چه دې نه مراد يوداسې عظيم الشان فرښته ده چه د ټول مخلوق برابر ده يوحديث كښې دى چه د الله ﷻ يوه فرښته داسې هم ده كه هغه ته اووه واړه آسمانونه او اووه واړه زمكې يوه نوړئى كول اوونيلې شى نو هغه به ئې جوړكړې. د هغې تسبيح دا دى(سبحانك حيث كنت)ياالله ته پاك ئې چرته چه هم ئې. دا حديث غريب دې بلكه منكر دې. د حضرت على ﷺ نه روايت دې چه دا يوه فرښته ده د كومې چه اويا زره خُلې دى او په هره خُله كښې اويا زره ژبې دى او په هره يوه ژبه باندې اويا زره لغته دى هغه به دې ټولو ژبو باندې په هرقسم ژبه كښې د الله ﷻ تسبيح كوى. د هغې د هرې يوې تسبيح نه الله ﷻ يوه فرښته پيداكوى چه د نورو فرښتو سره د الله ﷻ په عبادت كښې د قيامت پورې لګياوى. دا اثر هم عجيبه او غريب دې. والله اعلم.

د سهيلى په روايت كښې دى چه د هغې يولاكه سرونه دى او په هريوسر كښې يولاكه خُلې دى او په هره خُله كښې يو لاكه ژبې دى. په كومو سره چه په مختلفو ژبوكښې دالله ﷻ پاكى بيانوى. دا هم وئيلې شوې دى چه دې نه مراد د فرښتو هغه ډله ده كوم چه په انسانى صورت كښې دى. يوقول داهم دې چه دا هغه فرښتې دى چه نورو فرښتو ته خو هغوى ګورې ولې نورې دوى ته نه ګورى نو هغوى د فرښتودپاره بس داسې دى لكه زمونږ د پاره دا فرښتې.

د روح حقيقت صرف الله ﷻ ته معلوم دې:-بيافرمائى چه دوى ته جواب وركړه روح د الله ﷻ امر دې يعنى د هغه د شان نه دې. د دې علم صرف هغه ته دې تاسو كښې چاته هم نشته. تاسو سره چه كوم علم دې هغه هم د الله ﷻ دركړې شوې دې. نو هغه خو ډير كم دې مخلوق ته خو صرف هم هغه معلوم دى كوم چه ورته هغه معلوم كړې دى.د خضرﷺ او حضرت موسى ﷺ په قصه كښې راروان دى چه كله دا دواړه بزرګان په كشتئ كښې سوريدل هغه وخت يوه مرغئ د كشتئ په تخته باندې كيناسته او خپل منبوكه ئې په اوبوباندې لمده كړه اولاړه. نو حضرت خضرﷺ اوفرمائيل اې موسى ﷺ زما ستا اود ټول مخلوق علم د الله ﷻ د علم په مقابله كښې دومره دې څومره چه دې مرغئ د سمندر نه اوبه يوړې والوته. (اوكماقال)

---

[1] ٣١/لقمان:٢٧.

[2] ٢/البقرة:٩٧.

[3] الطبرى:٥٤٢/١٧.

د سهیلي په قول بعضې خلق وائي چه د هغوی د سوال کولو جواب ئې ورنه کړوځکه چه د هغوی سوال کول د ضد اونه منلو په توګه وو. داهم وئیلي شوي دي چه جواب ئې اوشو. مطلب دا چه روح د الله ﷻ د شریعت نه دې تاسو له په دې کښې نه دی تلل پکار تاسو ته پته ده چه د دې د پیژندګلو څه طبعي او فلسفي لار نشته بلکه هغه د شریعت د طرف نه دې نوتاسو شریعت قبول کړئي خو مونږ له خودا طریقه د خطرې نه خالي نه ښکاري. والله اعلم.

روح کښې د علماء کرامو اختلاف دې:-بیاسهیلي د علماو اختلاف بیان کړې دې چه روح نفس دې یاد دې نه سوا ئې نوره داخبره ثابته کړې ده چه روح په بدن کښې په مثال دهوا جاري دې. اوډیر لطیف څیز دې لکه چه د ونو په رګونوکښې اوبه پورته خیژي. اوکوم روح چه فرښته د مور په خیټه کښې په ماشوم کښې پوك وهی هغه بدن سره ملاویدلو کښې نفس جوړیږي اود کوم په مدد سره چه هغه ښه اوبد صفتونه په خپل ځان کښې حاصلوی. یاخو الله ﷻ سره مطمئن کیدونکې جوړشي یاد بدو حکم کونکې جوړشي. مثلاً اوبه د ونو ژوند دې. د دې ونې سره ملاویدلوکښې هغه په ځان کښې یو خاص خبره پیداکوی. انګورپیداشو بیا ئې د دې نه اوبه اوویستلې یاترې شراب جوړکړې شو نو هغه اصلي اوبه چه په کوم صورت کښې راغلې اوس هغې ته اصلي اوبه نه شي وئیلې. دغه شان اوس د بدن د یوځائ کیدو نه پس روح ته اعلی روح نه شي وئیلې. دغه شان دې ته نفس هم نه شي وئیلې دا وینا کوم هم انجام ته د رسولو په توګه ده. د کلام حاصل دا شو چه روح د نفس اومادې اصل دې اونفس د دې نه اود دې بدن سره ملاویدلو نه مرکب دې نو روح نفس دې خو په یوه وجه سره نه چه په ټولو وجو سره، داخبره خو زړه ته لګی خود حقیت علم صرف الله ﷻ ته دې[1]خلقو د دې باره کښې ډیر کلام کړې دې او لوئ لوئ مستقل کتابونه ئې په دې باندې لیکلي دی. په دې مضمون باندې بهترین کتاب د حافظ ابن منده کتاب الروح دې.

وَلَئِنْ	شِئْنَا	لَنَذْهَبَنَّ	بِالَّذِيٓ
اوکه چرې	اوغواړومونږ	نو وابه خلو	هغه (څیز)
اوکه چرې مونږاوغواړو			

اَوْحَيْنَآ	اِلَيْكَ	ثُمَّ لَا تَجِدُ	لَكَ	بِهٖ
چې وحی کړې دې مونږ	تاته	بیا به نۀ مومې ته	دپاره دځان خپل	په هغه څیز باندې
نوکومه وحی چې مو تاته درکړې ده هغه به درنه واپس کړو بیا به درته د دې پحقله زمونږ				

عَلَيْنَا	وَكِيْلًا	اِلَّا	رَحْمَةً	مِّنْ رَّبِّكَ
په مقابله زمونږ کښې	ځوك مددګار	مګرڅه چې ملاودې تاته	په وجه درحمت دې	دطرفه درب ستانه
په مقابله کښې هیڅوک مددګار پیدانشي خو دا په تاباندې دخپل رب ډیرې لوئي رحم دې				

اِنَّ فَضْلَهٗ	كَانَ	عَلَيْكَ	كَبِيْرًا	قُلْ	لَّئِنِ	اجْتَمَعَتِ
حقیقت دادې چې فضل دهغه	دې	په تاباندې	ډیر لوئ	ورته اووایه	که چرې	راجمع شي
(چې تاته ئې وحی کړې ده) بیشکه په تادهغه فضل ډیر لوئي دې(ائې نبی ﷺ) ته اووایه که ټول						

[1] الطبری:١٧/٥٤٣.

الْإِنسُ	وَالْجِنُّ	عَلَىٰ أَن	يَأْتُوا	بِمِثْلِ	هَٰذَا الْقُرْآنِ	لَا يَأْتُونَ
ټول انسانان	اوپيريان	په دې كارباند	چې راوړي	پشان	ددې قرآن	نو رابه نوړي

بنيادم اوپيريان رايوځائې شي چې ددې قرآن پاک پشان يو بل قرآن جوړ كړي نو

بِمِثْلِهِ	وَلَوْ كَانَ	بَعْضُهُمْ	لِبَعْضٍ	ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾	وَلَقَدْ صَرَّفْنَا
پشان ددې	اگر كه وى	خينى دهغوئ	دپاره دخينو	مددگاران	او بار بار بيان كړل مونږه

هيچرې ددې په شان جوړولې نشى اگر كه دوئ ټول ديو بل مددگاروى اومونږ خلقو ته

لِلنَّاسِ	فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ	مِن كُلِّ مَثَلٍ	فَأَبَىٰ	أَكْثَرُ النَّاسِ
دپاره دخلقو	په دې قرآن كښى	دهر قسم مثال نه	خوغاړه كينښبوده	زياتو خلقو

په دې قرآن كښې هر قسم ښه ښه مضمونونه په رنگ رنگ بيان كړې دى خو بياهم اكثر خلق ترې نه

إِلَّا	كُفُورًا ﴿٨٩﴾
مگر	په ناشكرئ اوانكارباند

بغير دانكار كولونه پاتې نه شول

قول تعالى:- وَلَئِن شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا

قرآن پاک يقيناً معجزه او د الله ﷻ ډيره لويه مهرباني ده:- الله ﷻ خپل يوزبردست احسان او يولوئى نعمت بيانوى كوم چه هغه په خپل حبيب سروركائنات حضرت محمدمصطفى ﷺ باندې كړې دې. يعنى په هغوى باندې هغه پاك كتاب نازل كړې دې په كوم كښې چه په يووخت كښې هم د باطل د گډوډكيدل ناممكن دى كه هغه اوغواړى نو دا وحى سلب كيدې هم شى.ابن مسعود ﷺ فرمائى په آخره زمانه كښې به يوه سره هواچليږى د شام د طرف نه به دا راوچتيږى هغه وخت به د قرآن پاك د پاڼونه اودحافظانود زړونونه قرآن ختم شى يوټكې به هم باقې پاتې نه شى بيا هغوى د دې آيت [1] تلاوت اوكړو.بيا خپل فضل كرم او احسان بيانوى چه ددې قرآن پاك يوه بزرگى داهم ده چه ټول مخلوق د دې د مقابله كولونه عاجزدې د هيچ چا په وس كښې د دې په شان كلام نشته. څنگه چه الله ﷻ بې مثله بې مثاله او بې شريك دې دغه شان د هغه كلام هم د خپل ځان په شان د كيدونكى كلام نه پاك دې. ابن اسحاق وارد كړې دى يهوديان راغلې وو او هغوى وئيلې وو چه مونږ هم د دې په شان كلام جوړوو راوړو نودا آيت نازل شو خومونږ ته د دې په منلوكښې لږتامل شته ځكه چه دا مكى سورت دى اود دې ټول بيان قريشوته دې هم هغوى مخاطب دى اود يهوديانوسره د حضورﷺ يوځائ كيدل په مكه كښې نه دى شوى مدينه كښې هغوى سره يوځائ شوى وو. والله اعلم.مونږ په دې پاك كتاب كښې هرقسم دليلونه بيانولوسره حق واضحه كړلو اوهره خبره ښه په وضاحت سره بيان كړه. سره د دې هم ډير خلق د حق مخالفت كوى اوحق له ديكې وركوى اود الله ﷻ په ناشكرئى كښې لگيادى.

وَقَالُوا	لَن نُّؤْمِنَ	لَكَ	حَتَّىٰ
اووې وئيل	هرگزايمان نه راوړومونږ	په تا	ترهغې پورې

اودوئ وائى چې مونږ په تاهيچرې ايمان نه راوړو ترڅو

[1] الطبرى:١٧/٥٤٦.

تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْاَرْضِ يَنْۢبُوْعًا ﴿٩٠﴾ اَوْ تَكُوْنَ لَكَ جَنَّةٌ

چې جاري كړې ته | دپاره زمونږ | د زمكې نه | چينه | ياوى | تالره | يو باغ

چې ته مونږ له دزمكې دتل نه يوه چينه راونه باسې يا ستا د

مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْاَنْهٰرَ خِلٰلَهَا تَفْجِيْرًا ﴿٩١﴾

دكجورو | اودانګورو | او روان كړې ته | نهرونه په منځ دهغې كښې | په روانولو سره

كهجورو اوانګورو باغ وى اوته دهغې په مينځ كښې ځائې په ځائې نهرونه اوبهيوې

اَوْ تُسْقِطَ السَّمَآءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا اَوْ تَاْتِيَ

يااوغورزوې ته | اسمان | لكه څنګه چې | ګمان كوې ته | په مونږباند | ټوټې | يا راولې ته

يا څنګه چې ته وائې چې په مونږ باندې داسمان نه ټكړې راوغورزوې يا

بِاللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ قَبِيْلًا ﴿٩٢﴾ اَوْ يَكُوْنَ لَكَ بَيْتٌ مِّنْ زُخْرُفٍ

الله | او فرښتې | مخامخ | يا وى | تالره | يوكور | د سروزرو

الله ﷻ او فرښتې مونږ ته مخامخ راولې يا داچې د سرو زرو يو كور وى

اَوْ تَرْقٰى فِي السَّمَآءِ ؕ وَلَنْ نُّؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتّٰى

يااوخيژې ته | په اسمان كښې | اوهرګز ايمان نۀ راوړومونږ | په ختلوستا | ترهغې پورې

يا دا چې ته بره اسمان ته اوخيژې او مونږ به ستا اسمان ته ختل هم نه منو

حَتّٰى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتٰبًا نَّقْرَؤُهٗ ؕ قُلْ سُبْحٰنَ رَبِّيْ

چې نازل كړې ته | په مونږ باند | يو كتاب | چې اولولو مونږه هغه | ورته اووايه | پاك دې | رب زما

تر څو چې ته په مونږ يو كتاب راونه ليږې كوم چې مونږ اولولو ته ورته اووايه چې زما رب پاك دې

هَلْ كُنْتُ اِلَّا بَشَرًا رَّسُوْلًا ﴿٩٣﴾

نۀ يم زۀ | مګر | يو انسان | پيغام راوړونكې يم

زۀ خو صرف يو پيغام رسوؤنكې انسان يم

قوله تعالى:- وَقَالُوْا لَنْ نُّؤْمِنَ لَكَ

دمشركانو عجيبه غوښتنې او درسول كريم ﷺ جوابونه:-حضرت ابن عباس ﷺ فرمائى چه د ربيعه دواړه خامن عتبه او شيبه او ابوسفيان بن حرب او د بنى عبدالدار قبيلې دوه سړى اوابوالبخترى بن اسد او اسودبن مطلب بن اسد او زمعه بن اسود او وليدبن مغيره ابوجهل بن هشام عبدالله بن ابى اميه بن خلف او عاص بن وائل او نبيه او منبه سهمى دحجاج ځامن دا ټول يا د دوى نه څه كسان د نمر د ډوبيدونه پس د كعبة الله نه شاته راجمع شو او ونى ونيل څوك اوليګئى اومحمد ﷺ راوغواړئى او هغه ته اووائې چه نن فيصله كوو چه بيا څه عذر پاتې نه شى. قاصد لاړو او خبرئى وركړوچه ستاسو د قوم شريفان خلق راجمع شوى دى اوتاسو ئى يادكړى ئى.دحضورﷺ به هروخت د دې خلقو خيال وو نود حضورﷺ په زړه كښې راغله چه ممكن ده الله ﷻ هغوى ته صحيح پوهه وركړې وى او هغوى په نيغه لار راشى نوزر ئى تشريف راوړو. قريشو چه حضورﷺ اوليدلو نو وئى ونيل واوره نن مونږ په تاباندې

حجت پوره کوودې د پاره چه په مونږ باندې بیاځه قسم الزام رانه شی په دې وجه مونږ ته راوغوښتې والله چابه هم خپل قوم په داسې مصیبت کښې نه وی اچولې کوم مصیبت چه تاپه مونږ باندې راوستلې دې. ته زمونږ پلارانو نیکونوته کنځلې کوې، زمونږ دین ته بد وائې.زمونږ برزګانوته بې وقوفان وائې، زمونږ معبودانو ته بد وائې تا په مونږ کښې جدائی اچولې ده.جنګونه دې راپیداکړل. والله تامونږ ته د یوې بدئی نه رسولوکښې هیڅ کمې نه دې پریخې. اوس صفاصفا واوره او ښه په سوچ اوفکر سره جواب راکړه. که ستا اراده د دې ټولوخبرونه د مال جمع کول دی نومونږ موجود یو او پخپله به تاته دومره مال راجمع کړو چه ستا برابر به په مونږ کښې یومالدارهم نه وی. اوکه ستا اراده د دې نه داوی چه ته په مونږ باندې سرداری اوکړې نومونږ د دې د پاره هم تیاریو اوستا سرداری منو او ستا تابعداری منظور کوو. که ته د بادشاهت غوښتنه کوې نو په خدائی چه مونږ ستا د بادشاهت اعلان کوو اوکه په حقیقت کښې ستا په دماغوکښې څه فرق وی کوم یوپیرې چه تا تنګوی نو مونږ موجود یو د زړه د اخلاصه به مال دولت خرچ کړو اوستا علاج به اوکړو ترهغه وخته پورې چه تاته شفا حاصله شی یا مونږ مجبوره پاتې شو. د دې ټولو خبرو اوریدو سره د رسولانو سردار او شفیع پیغمبر ﷺ جواب ورکړو چه واورئی د الله ﷻ په حکم ماته هیڅ دماغی بیماری نشته یاځه خلل یا غوټه وغیره نه په دې خپل رسالت باندې مالداریدل غواړم نه د سردارئی څه طمع لرم نه بادشاه جوړیدل غواړم بلکه زه الله ﷻ د ټولوطرف ته په حقه سره رسول جوړکړې رالیګلې یم او په ماباندې ئی خپل کتاب نازل کړې دې اوماته ئی حکم راکړې چه زه تاسوته زیری واوروم اوتاسو اوویروم.مادخپل رب پیغامونه تاسوته رسولی ستاسو مې ربښتونې خیرخواهی کړې که تاسوئی قبلوئی نوبه دواړه جهانه کښې به دنصیب خاوندان جوړشئ اوکه نه ئی منظوره وئی نوزه به صبراوکړم ترهغه وخته پورې چه الله ﷻ زما اوستاسو په مینځ کښې ربښتونې فیصله اوکړی.(اوکماقال). اوس د قوم سردارانو اوونیل محمد ﷺ که تاته زمونږ په دې خبروکښې یوه هم منظورنه وی نواوس نور هم واوره دا خوتاته پخپله معلومه ده چه زمونږ نه زیات تنګ ښار دچانشته زمونږ نه د ډیرکم مال والا قوم نشته اوډیرزیات خیټه خیټه یادولوسره ډیر کم رزق حاصلونکې قوم هم نشته. نو ته دخپل رب نه چا چه ته خپل رسول رالیګلې ئی دعا اوکړه چه داغرونه ددې ځای نه اخواکړی چه زمونږ داعلاقه ارته شی زمونږ ښارونه کولاوشی په دې کښې نهرونه چینې دریابونه روان شی لکه چه په شام اوعراق کښې دی اودا هم دعااوکړه چه زمونږ پلاران نیکونه راژوندی شی اوپه هغوی کښې قصی بن کلاب خامخا وی چه په مونږ کښې یوبزرګ سړې وو مونږ به د هغه نه تپوس اوکړو اوچه ستا باره کښې څه اووائی زمونږ به تسلی اوشی.که چرې تاداسې اوکړه نو زمونږ به ستا په رسالت یقین راشی اومونږ به د زړه نه ستا تصدیق اوکړو اوستاد بزرګئی به منونکی شو. حضور ﷺ اوفرمائیل زه دې څیزونو سره نه یم رالیګلې شوې په دې کښې یوکار هم زما د وس نه دې زه خو د الله ﷻ خبرې تاسو ته د رسولود پاره راغلې یم که تاسو قبولې کړې نو په دواړه جهانه کښې به خوشحاله شئ. که نه ئی قبلوئی نو زه به صبراوکړم اود الله ﷻ حکم ته به په انتظار یم ترهغه وخت پورې چه پروردګار عالم تاسو او زما په مینځ کښې فیصله اوکړی. هغوی ونیل چه ښه ده دا هم نه سهی مونږ پخپله ستاد پاره دا تجویزکوو چه ته د الله ﷻ نه دعااوکړه چه هغه یوه فرښته تاله راولیګی چه هغه ستا د خبرو تصدیق اوکړی ستاد طرف نه دې مونږ له جواب راکړی او هغې ته اووایه چه هم ستا دپاره دې باغونه خزانې دسرو اوسپینو زرو محلونه جوړکړی دې دپاره چه پخپله خو ستا حالات ښه شی په بازارونوکښې ګرځیدل زمونږ په شان درزق لټون کښې وتلونه خوخلاص شئ.که چرته داهم اوشی نو مونږ به اومنو چه واقعی الله ﷻ سره ستا عزت شته اوته واقعی د الله ﷻ رسول ئی. د دې په جواب کښې حضور ﷺ اوفرمائیل چه نه زه دا کوم اونه د خپل رب نه دا غواړم نه دې سره زه رالیګلې شوې یم زه خو الله ﷻ بشیراونذیر جوړکړې یم بس نورهیڅ هم نه که تاسو ئی منئی نو په

دواړه جهانه کښې به خپله ښېګړه اوکړئی اوکه نه منئی نومه نی منئی زه ګورم چه زما پروردګار ستاسو اوزماپه مینځ کښې څه فیصله کوی. هغوی وئیل چه ښه ده بیامونږ وایوچه لاړشه او خپل پروردګارته اووایه چه په مونږ باندې آسمان راګذار کړه او ته خوداسې وائی هم چه که الله غواړی نو داسې به اوکړی نواوس خو هم مونږ وایوچه نور مهلت مه راکوه. حضورﷺ اوفرمائیل چه دا د الله ﷻ د اختیارخبره ده چه څه غواړی کوی به که نه غواړی نو نه به کوی. مشرکانو وئیل چه الله ﷻ ته دا معلومه نه وه چه دې وخت کښې به مونږ تاسره کینو اوتانه به داځیزونه غواړو اوچه کله مونږ ستا اونه منو نو هغه به مونږ سره څه کوی. واوره مونږ خو اوریدلی دی چه تاته د ټول هرڅه د یمامه یوسړې رحمان نومې ښائی په الله ﷻ قسم مونږ خو په رحمان باندې ایمان نه راوړو دا ناممکن دی چه مونږ هغه اومنو مونږ تانه خلاص یو چه څه مو اوریدل او وئیل هغه مو واوریدل او تا زمونږ واجبی اود انصاف خبرې واونه ریدلې اوس غوږونه کولاوکړه ښه هوښیارشه واوره تا په دې حالت کښې آزاد نه شو پریخودې اوس خو به یا مونږ تا هلاك کوو یا ته مونږ تباه کړه. چا په کښې وئیل چه مونږ خود فرښتو عبادت کوو چه د الله ﷻ لونړه دی چا وئیل چه ترکومې ته الله ﷻ اود هغه فرښتې مونږ له ښه په ښکاره رانه ولې مونږ به ایمان نه راوړو بیا مجلس ختم کړې شو. عبدالله بن ابی، امیه بن مغیره بن عبدالله بن مخزوم چه د حضورﷺ د ترور عاتکه رضي الله عنها بنت عبدالمطلب خوئ وو حضورﷺ سره شو او وئی وئیل چه داخوډیره د بې انصافئی خبره ده چه قوم څه اووئیل هغه هم تامنظور نه کړل بیائی چه څه اوغوښتل هغه هم تا پوره نه کړل بیا چه د کوم ځیز نه تا هغوی ویرول هغه ئی اوغوښتل نو هغه هم تا اونه کړل. اوس خو به زه د الله ﷻ قسم په تاباندې ایمان راونړم ترکومې چه ته یوه پاوړئی اونه لګوې او د آسمان نه څه کتاب راونړئی او څلور فرښتې خپل ځان سره ګواه رانه ولې. حضورﷺ په دې خبرو باندې ډیر زیات خفه شو په دې شوق سره راغلې وو چه کیدې شی د قوم سرداران زما څه خبره اومنی خو چه کله د هغوی سرکشئی اود ایمان نه لریوالې ئی اولیدو نوډیر زیات خفه شو اوخپل کورته واپس لاړو(١)

د مشرکانو دا ټولې پوښتنې په بغض اوعناد منبی وې:-خبره داده چه د هغوی داټولې خبرې دکفرعناد او د حضورﷺ دښکته کولو په توګه اوبې جوابه کولو دپاره وې ګنی که دایمان راوړلودپاره ئی په نیك نیتئی سره داسوالونه وې نوډیر ممکن ووچه الله ﷻ هغوی ته دامعجزې خودلې وې.حضورﷺ ته اوفرمائیلې شو چه که ستاسودا غوښتنه وی کوم چه دوی غواړی نوزه به ئی اوښایم خودا یادساته که بیائی هم ایمان راونړلو نوهغوی ته به هغه عبرت ورکونکې سزاګانې ورکړم چه بل چاته به نه وی ورکړې شوی. اوکه ته غواړې نو زه به د هغوی د پاره د توبه د قبلیدو او رحمت دروازه کولاواوساتم نو حضورﷺ دویمه خبره خوښه کړه(٢)الله ﷻ دې پخپل نبی رحمت او نبی توبه باندې درود اوسلام ډیر ډیر نازل کړی هم د دې خبرې اود دې حکمت ذکر په دې آیت ﴿وَمَا مَنَعَنَآ اَنْ نُّرْسِلَ بِالْاٰيٰتِ اِلَّآ اَنْ كَذَّبَ بِهَا الْاَوَّلُوْنَ ۭ وَاٰتَيْنَا ثَمُوْدَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوْا بِهَا ۭ وَمَا نُرْسِلُ بِالْاٰيٰتِ اِلَّا تَخْوِيْفًا﴾(٣)اوآیت ﴿وَقَالُوْا مَالِ هٰذَا الرَّسُوْلِ يَاْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِيْ فِي الْاَسْوَاقِ ۭ لَوْلَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُوْنَ مَعَهٗ نَذِيْرًا﴾(٤).کښې هم دې چه داټول ځیزونه زمونږ په قدرت کښې دی اودا ټول ممکن دی خود دې وجه نه چه د هغې د ښکاره کیدونه پس ایمان نه راوړونکی بیامونږ نه پریږدو. مونږ

(١) الطبری:١٧/٥٥٧.
(٢) احمد:١/٢٤٢ مسندعبدبن حمید:٧٠٠، دلائل النبوة:٢/٢٧٢ وهوحدیث صحیح.
(٣) ١٧/بنی اسرائیل:٥٩.
(٤) ٢٥/الفرقان:٧

دا نښې رامنع کړې دی اودې کافرانو ته مو مهلت ورکړې دې اود هغوی اخری ځائ مو دوزخ جوړکړې دې. نود هغوی سوال وو چه د عربو په شکوکښې دې نهرونه روان شی دریابونه راوخوټکیږی وغیره. ښکاره خبره ده چه په دې کښې یوکار هم په هغه قادر اوقیوم الله ﷻ باندې ګران نه وو ټول هرڅه د هغه د قدرت لاندې اود هغه د حکم لاندې دی خوهغه ښه پیژنی چه دا ازلی کافران د معجزو په کتوسره هم ایمان نه راوړی لکه چه ارشاددې ﴿إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾[1] یعنی په چاباندې چه ستا د رب دا خبره ثابته شوې ده هغوی ته سره دټولو معجزود کتلوهم ایمان نه نصیب کیږی تردې چه هغوی د سختوعذابونو کتل اونه کړی ﴿وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَىٰ وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَّا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ﴾[2] کښې فرمائی ای نبی ﷺ ددوی دخواهش مطابق که مونږ په دوی باندې فرښتې هم نازل کړو اومړی هم دوی سره خبرې اوکړی اودا هم نه که د غیبو ټول څیزونه دوی ته ښه ښکاره مخامخ کړې شی نو بیاهم دا کافران بغیرد الله ﷻ د رضا نه ایمان راوړونکی نه دی دوی کښې اکثر د جهالت ښکلونه دی. د خیل ځان د پاره دریاب غوښتلونه پس هغوی اووئیل چه ښه ده ستاد پاره باغونه اونهرونه دې اوبهیږی بیانی اووئیل چه ښه ده دا هم نه سهی ته خووائی چه د قیامت په ورځ به آسمان شلیږی ټکړې ټکړې کیږی به نو ته هم نن په مونږ باندې د هغه ټکړې راګذار کړه اوهغوی پخپله هم د الله تعای نه دا دعااوکړه چه یاالله که دا هرڅه هم ستا د طرف نه په حقه دی نو په مونږ باندې د آسمان نه کاڼړی راووره وه. الخ.[3]

د شعیب علیه السلام قوم هم داخواهش کړې وود کوم په وجه چه په هغوی باندې د سائبان د ورځې عذاب نازل شو. زمونږ نبی کریم ﷺ رحمة للعالمین وو اونبی التوبه وو حضور ﷺ د الله ﷻ نه دعااوکړه چه هغوی د هلاکت نه بچ کړی ممکن ده که دوی نه وی نود دوی اولاد به ایمان قبول کړی توحید به اختیارکړی اوشرك به پریږدی.دحضور ﷺ دا خواهش پوره شو عذاب نازل نه شوپخپله هم په هغوی کښې ډیرو ته د ایمان دولت نصیب شو تردې چه عبدالله بن ابی امیه چا چه په آخره کښې حضور ﷺ ته خبرې اوروليې وې اود ایمان نه راوړو قسم ئې خوړلې وو هغه هم د اسلام د جهنډې لاندې راغلو رضی الله عنه. د زخرف نه مراد سره زر دی[4] بلکه د ابن مسعود رضی الله عنه په قراءت کښې لفظ ﴿من ذهب﴾ دې[5] د کافرانو یوه غوښتنه دا وه چه ستادې د سروزرو کور وی یا زمونږ د سترګو په وړاندې ته پاوړئی اولګوې آسمان ته اورسې اود هغه ځائ نه یوکتاب راوړې چه د هر یود نوم جدا جدا وی. هم په شپه شپه د هغوی سر ته دا پرچې راورسې او په هغې باندې د دوی نومونه لیکلې وی.د دې په جواب کښې حکم اوشوچه دوی ته اووایه چه د الله سبحانه وتعالی په وړاندې د هیڅ چا څه هم نه چلیږی.هغه دخپل سلطنت او مملکت ځان له مالك دې چه څه غواړی کوی چه څه نه غواړی نه کوی ستاسو د خُلې غوښتلې شوې څیز ښکاره کړی که نه داد هغه د اختیارخبره ده زه خو صرف د الله ﷻ پیغام رسونکې رسول یم ما خپل فرض اداکړل یاد الله ﷻ احکام مې تاسو ته دراورسول اوس چه څه تاسو غوښتې هغه د الله ﷻ د قدرت کاردې نه چه زما د وس. مسنداحمد کښې دی حضور ﷺ فرمائی د بطحامکه بابت ماته اوفرمائیلې شو که ته غواړې نودا زه د سرو زرو جوړکړم؟ ماوئیل نه یاالله زما خوداخواهش دې چه یوه ورځ په خیټه موړ یم اودویمه ورځ وږې یم په ولګه کښې تاته ټیټ شم. تضرع او زاری اوکړم او په کثرت سره ستا یاد اوکړم. که په

---

[1] ١٠/یونس:٩٦-٩٧.
[2] ٦/الانعام:١١١.
[3] سورة انفال.
[4] الطبری:٥٥٣/١٧.
[5] الطبری:٥٥٣/١٧

مړه خیتهٔ شم نو چه ستا حمداوکړم اوستا شکر په ځای راوړم. (١)په ترمذی کښې هم داحدیث شته دې اوامام ترمذی رحمه الله دې ته ضعیف وئیلې دې.

أَن يُؤْمِنُوٓا	النَّاسَ	وَمَا مَنَعَ			
چې ایمان راوړی	خلقو لره	او منع نه کړل			
اودوئ څه بلې غتې خبرې دایمان نه راوړلو نه منع نه کړه					
اللَّهُ	أَبَعَثَ	قَالُوٓا	إِلَّآ أَن	الْهُدَىٰ	جَآءَهُمُ إِذْ
الله	ایا راولیږلو	چې اووئیل هغوئ	مگردې خبرې	هدایت	کله چې | راغې هغوئ ته
څه وخت چې هدایت ورته راغلو خو بس دې خبرې چې دوئ اووئیل ایا الله ﷻ					
يَمْشُونَ	مَلَٰٓئِكَةٌ	فِي الْأَرْضِ	لَّوْ كَانَ	قُل	رَّسُولًا ۝ بَشَرًا
چې گرزیدلې	فربښتې	په زمکه کښې	که چرې وې	ورته اووایه	رسول | یوانسان
یوبنیادم پیغمبر راولیږلو؟ ته ورته اووایه چې که په زمکه باندفربښتې گرځیدلې					
مَلَكًا	مِّنَ السَّمَآءِ	عَلَيْهِم	لَنَزَّلْنَا		مُطْمَئِنِّينَ
یوه فربښته	داسمان نه	په دوئ باند	نوخامخابه موږنازل کړې وه		په اطمینان سره
اوارام سره اوسیدلې نو موږ به ضرور فربښته رسول					
وَبَيْنَكُمْ	بَيْنِي	شَهِيدًا	كَفَىٰ بِاللَّهِ	قُلْ	رَّسُولًا ۝
او په منځ ستاسو کښې	په منځ زما	په حیثیت دگواه	الله | کافی دې	اووایه	په حیثیت درسول
راکوز کړې وو ته ورته اووایه چې زما اوستاسو ترمینځه الله ﷻ دگواهئ دپاره کافی دې					
	بَصِيرًا ۝	خَبِيرًا	بِعِبَادِهِ	كَانَ	إِنَّهُ
	لیدونکې	خبردار	په بندگانو خپلو	دې	بیشکه هغه(الله)
الله ﷻ دخپلو بندگانو په حال ښه خبر دې هرڅه وینی گوری څوک چې					

قوله تعالی:- وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَن يُؤْمِنُوٓا

اکثروخلقو دپیغمبر د بشرکیدو په وجه ایمان راوړلو:- اکثرخلق دایمان نه اودرسولانو د تابعدارئی نه په دې وجه منع شوچه دهغوی په پوهه کښې دا رانغله چه یوانسان هم رسول جوړیدې شی هغوی په دې باندې ډیرزیات حیران شواوآخرئی انکاراوکړواوصفائی اووئیل چه آیایوانسان به زمونږلارخودنه کوی؟ فرعون اود هغه قوم هم دا وئیلې وو چه مونږ دخپل ځان په شان په دوو انسانانو باندې ایمان څنگه راوړوخاص کر په داسې صورت کښې چه دهغوی ټول قوم زمونږ ماتحت وی.دوی اونورو امتونو په خپله زمانه کښې نبیانو ته وئیلې ووچه تاسوخو هم زمونږ په شان انسانان ئی دې نه علاوه هیڅ نه ئی تاسومونږ دخپل مشرانود خدایانونه دهوکه کوئی.ښه ده راوړه یوه زبردسته غلبه پیش کړه.نورهم د دې مضمون آیاتونه شته.

د پیغمبر بشریت په انسانیت باندې د الله ﷻ یولوئ احسان دې:- دې نه پس الله ﷻ خپل لطف اوکرم اود

(١) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی الکفاف والصبرعلیه:٢٣٤٧.

انسانانونه د رسول ليګلو وجه بيان فرمائي اودا حکمت ظاهره وی که چرې فرښتود رسالت دا کار پوره کولې نونه تاسو هغوی سره کيناستې شوئی اونه تاسو د هغوی خبرو باندې پوره پوهيدې شوئی. انساني رسول خو هم ستاسودجنس نه وی تاسو هغوی سره ملاويدې راملاويدې شئی د هغوی عادتو نه اوطريقې ليدلې شئی او په يوځائ کيدوسره دهغه نه په خپله ژبه کښې تعليم حاصلولې شئی. د هغوی په عمل ليدوباندې پخپله زده کولې شئی لکه چه ارشاد دې ﴿لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اِذْ بَعَثَ فِيْهِمْ رَسُوْلًا مِّنْ اَنْفُسِهِمْ يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ ۚ وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلُ لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ﴾[1] بل آيت کښې دی ﴿لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيْزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيْصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ﴾[2] په يوبل آيت کښې دی ﴿كَمَآ اَرْسَلْنَا فِيْكُمْ رَسُوْلًا مِّنْكُمْ يَتْلُوْا عَلَيْكُمْ اٰيٰتِنَا وَيُزَكِّيْكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَّا لَمْ تَكُوْنُوْا تَعْلَمُوْنَ﴾[3] مطلب د ټولوهم دا دې چه داخود الله ﷻ يوزبردست احسان دې چه هغه هم تاسو نه خپل رسول راوليږی چه هغوی د الله ﷻ آياتونه تاسو ته تلاوت کړی ستاسو پاکوالې اوکړی اوتاسوته کتاب اوحکمت اوښائی اود کومو څيزونو چه تاسو ناخبره وئی په هغې تاسو عالمان کړی. نو تاسو له زما يادول ډير په کاردی دې د پاره چه زه هم تاسو يادکړم. تاسو له زما شکر کول پکار دی اوزما د ناشکرئی نه بچ کيدل پکاردی. دلته فرمائی که چرته د زمکې آبادی د فرښتو وه نو بې شکه مونږ به يوه آسمانی فرښته هغوی کښې رسول جوړ کړې ليګلې وو.تاسو پخپله انسانان ئی نو مونږ هم په دې مصلحت تاسو انسانانو نه رسول جوړ کړو او تاسو ته مو اوليګلو.

د پيغمبرانو عليهم السلام د ټولولونه لوئې ګواه هم الله ﷻ پخپله دې:-په خپل صداقت باندې زه نور ګواهان ولې اولټوم؟ هم د الله ﷻ ګواهی کافی ده.که زه د هغه په پاك ذات باندې تهمت اولګوم نو هغه به پخپله مانه انتقام واخلی.دقرآن پاك په سورت الحاقة کښې بيان دې که چرې داپيغمبر يوه خبره په زيردستئی سره زمونږ په سر راتپله نو مونږ به د ده ښې لاس نيولې وو اود هغه نه به مود سټ کټ کړې وو او مونږ به دې نه چا هم نه وو رابندکړې.[4] بيا فرمائی چه د يوبنده حال د الله ﷻ نه پټ نه دې هغه د احسان او انعام هدايت او مهربانی قابل خلق اود ګمراهئی او بدبښتئی قابل خلق ښه پيژنی.

وَمَنْ يَّهْدِ

او چاته چې | لاره اوښائی

څوک چې

اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۚ وَمَنْ يُّضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ

الله | نوهغه | هدايت موندونکې دې | اوڅوك چې ګمراهه کړی هغه | نوهرګزبه ته بيانهٔ مومې

الله ﷻ په سمه لار روان کړی نوهغه سمه لار بيا مومی او څوک چې بې لارې کړی نوهيڅوک به

لَهُمْ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِهٖ ۭ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

دپاره د هغوئ | دوستان | ماسوا دهغه نه | او راجمع به کړو مونږ هغوئ لره | په ورځ دقيامت

دالله ﷻ نه بغير دهغوئ مددګار بيانه مومی اومونږ به دوئ دقيامت په ورځ پرمخې

---

[1] ٣/آل عمران:١٦٤،

[2] ٩/التوبه:١٢٨.

[3] ٢/البقرة:١٥١.

[4] ٢٩/الحاقة:٤٤-٤٦.

عَلٰى وُجُوۡهِهِمۡ عُمۡيًا وَّبُكۡمًا وَّصُمًّا ؕ مَاۡوٰىهُمۡ جَهَنَّمُ ؕ

په مخونو دهغوئ باند | ړانده | اوګونګيان | او کاڼه | خائي دهغوئ | دوزخ دي

ړانده ، ګونګيان ، اوکاڼه راپاڅوؤ ددوئ ټيکاؤنړه جهنم ده

كُلَّمَا خَبَتۡ زِدۡنٰهُمۡ سَعِيۡرًا ﴿۹۷﴾ ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمۡ

هركله چي | كمې شي لمبې ددوزخ | زيات به كړو هغوئ ته مونږ | اور | دا بدله دهغوئ ده

اوهركله چي دهغې لمبې په كميدو راشي نو مونږ به ئې نورې زياتې غرغرنډې كړو دادهغوئ سزاده

بِاَنَّهُمۡ كَفَرُوۡا بِاٰيٰتِنَا وَقَالُوۡۤا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا

په سبب ددې چي هغوئ | انكاراوكړو | دايتونوزمونږنه | اووې وئيل | آياهركله چي | شومونږه | هډوكي

ځكه چي هغوئ زمونږ دآيتونو نه انكار كړې وو اودا بهٔ ئې وئيل چي هركله مونږ هډوكي

وَّرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبۡعُوۡثُوۡنَ خَلۡقًا جَدِيۡدًا ﴿۹۸﴾ اَوَلَمۡ يَرَوۡا

اوخاورې ذره ذره | آيامونږبه بيا | خامخاراپورته كړې كيږو | په پيداوښت | نوى سره | آيانهٔ وينى دوئ

اوريزه ريزه شو نو آيا بيا به دنوى سره راپيدا كيږو آيادوئ دې خبرې ته نه ګورى

اَنَّ اللّٰهَ الَّذِىۡ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ قَادِرٌ عَلٰٓى

چي بيشكه الله | هغه | چي پيداكړى ئې دى | آسمانونه | او زمكه | قادردې | په دې باند |

چې هغه الله ﷻ ټول آسمانونه اوزمكه پيداكړى دى په دې هم قادر دې

اَنۡ يَّخۡلُقَ مِثۡلَهُمۡ وَجَعَلَ لَهُمۡ اَجَلًا لَّا رَيۡبَ

چي پيدا كړې | مثل ددوئ | اوهغه مقرركړې دې | دپاره ددوئ | يووخت | چي نشته شك |

چې ددوئ غوندې خلق پيداكړي هغه دوئ له يوه نيټه مقرر كړې ده چي هيڅ شك په

فِيۡهِ ؕ فَاَبَى الظّٰلِمُوۡنَ اِلَّا كُفُوۡرًا ﴿۹۹﴾

په هغې كښې | نومنع اوكړه | ظالمانو | مګرمنع نې اونهٔ كړه | دانكارنه |

كښې نشته نوظالمانو دانكار نه سوا بل هيڅ قبول نه كړل

قوله تعالي:- وَمَنۡ يَّهۡدِ اللّٰهُ فَهُوَ الۡمُهۡتَدِ ۚ

هدايت كول او ګمراه كول د الله ﷻ اختيار كښې دى:- الله ﷻ داخبره بيانوى چه په ټول مخلوق كښې د تصرف اختيارصرف هغه ته دى د هغه يوحكم هم روستوكيدې نه شى دهغه لارخودلې شوې څوك بې لارې كولې نه شى.نه دهغه بې لارې كړې شوې څوك په لاركولې شى دهغه ولى اومرشدڅوك هم نه شى جوړيدې. مونږ به هغه پرمخې دقيامت ميدان كښې د محشر ګنړې ته راولو.دحضورﷺ نه سوال اوكړې

شو چه دا څنګه کيدې شي؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه هغه پښوسره روان کړې دی هغه ئې د سرپه طرف هم روانولې شي. داحديث بخاري اومسلم کښې هم دې. (١).

قيامت کښې به خلق درې قسمه وی:-مسندکښې دی ابوذر ﷺ اودريدو وئی فرمائيل اې بنی غفار (دقبيلې خلقو)وائې اوقسمونه مه خورئې صادق مصدق پيغمبرﷺ ماته دا حديث اورولې دې چه خلق به په درې قسمه سره کولې شي اومحشرته به راوستلې شي يوفوځ خوبه دخوراك څښاك اغوستلو والا،يو تللو اومنډې وهلووالا يوهغه کوم چه به فرښتې پرمخې راکاږی اود دوزخ مخې ته به ئې راجمع کوی. خلقو وئيل دا دوه قسمه خو مو په پوهه کښې راغلل خودا تلونکی او منډې وهونکې په پوهه کښې نه راځی. هغوی اوفرمائيل چه په سورلوباندې آفت راشي تردې چه يوانسان به خپل تك شين باغ ورکړی د کجاوې والا اوښه به اخلی خونه به ملاويږی(٢) دې به هغه وخت نابينا وی ګونګ به وی هيڅ به هم نه اوری. غرض مختلف احوال به وی د ګناهونو په شان به د ګناهونو مطابق راګيروی. په دنياکښې د حق نه کاڼړه ړانده او ګونګيان وو نن دسختې محتاجئې په ورځ به رښتيا ړانده کاڼړه او ګونګيان به جوړولې شي.دهغوی د اوسيدوهروخت د تلوراتلو اغوستو سملاستو حصاريدو ځائ دوزخ ګرځولې شوې دې. د هغه ځائ اُورکله چه په سړيدوراغلولمبه کړې شواوسورکړې شو لکه چه ارشاددې ﴿فَذُوقُوا فَلَنْ نَّزِيْدَكُمْ اِلَّا عَذَابًا﴾(٣)يعنی اوس سزابرداشت کړئی دعذاب نه علاوه بل هيڅ څيز به نه شی زياتولې.

کافران د بيارا ژوندی کيدو قائل نه وو:-ارشاد دې چه پورته د کومو منکرانو د کومې سزاذکر اوشو هغوی هم د دې قابل وو هغوی به زمونږ دليلونه دروغ ګنړل اود قيامت هډو قائل نه وو او صفا به ئې وئيل چه سخا هډوکی کيدو نه پس اود خاورې ذروسره ملاويدونه پس د هلاکت او بربادېدونه پس بيا راژوندی کيدل خود عقل نه بهر خبره ده.نود هغوی په جواب کښې قرآن پاك د هغې يودليل دا پيش کړو چه دهغه زبردست قدرت مالك چه زمکه او آسمان بغيرد څه څيز نه اول ځل بغيرڅه نمونې پيدا کړی دی دچاقدرت چه دا اوچت اولوئ لوئ کولاو اوسخت مخلوق په اول ځل پيداکولونه عاجز نه کړې شو هغه به تاسو په دويم ځل پيداکولو باندې عاجز شي؟دآسمان اوزمکې پيداکول خو ستاسو د پيدا کولونه ډير زيات لوئ دی هغه د دې په پيداکولوکښې سترې نه شو آيا هغه به د مړو په ژوندی کولو باندې بې قدرته شي؟ آيا د زمکې اوآسمانونو خالق د انسانانو په شان نور پيداکولې نه شي؟ بې شکه کولې شي دهغه صفت دې چه هغه خلاق يعنی پيداکونکې دې هغه عليم دې هغه د قدرتونومالك دې. د کوم څيز متعلق چه اووائی شه نو هغه هم هغه وخت کيږی. د هغه حکم کول د يوڅيز د پيدا کيدو د پاره کافي وافي دې.هغه به د قيامت په ورځ هغوی خامخا په دويم ځل پيداکولوسره قطعاً راپيداکوی. هغه د دوی د دوباره ژوندی کولو اود هغوی د قبرونو نه د راوتلو او اودريدلو وخت مقرر کړې دې هغه وخت به داهرڅه کيږی. د دې ځائ دالږ شان تاخيرصرف د هغه وخت د پوره کولود پاره دې. افسوس د څومره واضحه دليلونو نه پس هم خلق کفر اوضلالت نه پريږدی.

قُلْ	لَّوْ	اَنْتُمْ	تَمْلِكُوْنَ	خَزَآئِنَ رَحْمَةِ	رَبِّيْٓ	اِذًا
دوئ ته اووايه	که چرې	تاسو	مالکان وې	دخزانو درحمت	درب زما	نو بيابه

اووايه چې که تاسوزمادرب درحمت دخزانو مالکان شوی وې نوبيا به تاسو

١) صحيح بخاري کتاب التفسيرسورة الفرقان باب قوله ﴿الذين يحشرون على وجوههم الى جهنم﴾: ٤٧٦٠،صحيح مسلم:٦:٢٨٠٦، احمد:٣/١٦٧، ابن حبان:٧٣٢٣

٢) نسائي کتاب الجنائز باب البعث:٢٠٨٨ وسنده حسن، احمد:٥/١٦٥، حاکم:٢/٣٦٧.

٣) ٧٨/النباء:٣٠.

لَّامْسَكْتُمْ	خَشْيَةَ	الْإِنْفَاقِ ط	وَكَانَ الْإِنْسَانُ	قَتُوْرًا ع
خامخا بندي كړې وې تاسو | دیرې	د خرچ كيدونه | اودې	انسان	زړه تنګې |	
دهغې دختميدو دويرې نه لاسونه نيولي وواو انسان ډير زړه تنګې دې				

قوله تعالى:- قُلْ لَّوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُوْنَ

الله ﷻ د خزانو مالک یوانسان ولې نه دې جوړ کړې:- د انساني طبيعت خاصه بيانولې شي كه د الله ﷻ د رحمت غونډې نه كميدونكې خيز باندې هم دوى قابض شي نو هلته به هم خپل بخل او زړه تنګې نه پريږدی لکه چه بل آيت كښې ارشاد دې كه د ملك د يوې حصې دوى مالكان شي نو چاته به يوه پيسه هم ورنه كړي[1] نودا انساني طبيعت دې اوداده چه چاله دالله ﷻ دطرف نه هدايت وركړې شي او د خير توفيق وركړې شي نوهغوى د دې بد خوئي نه نفرت اوكركه كوى. هغه سخي اود خلقو ښيګړه كونكې وى. انسان ډير سخت تندى كونكې دې اود تكليف په وخت كښې په جنګ باندې اودريږى اود راحت اوخوشحالئى په وخت كښې مخ اړوى اودنورو نه رابنديږى.اومونځ ګذارخلق دې نه خلاص دى[2] داسې آياتونه په قرآن پاك كښې نور هم ډير دى. د دې نه د الله ﷻ فضل اوكرم د هغه د ښښې او رحم پته هم لګى. د بخارى اومسلم په حديث كښې دى چه د الله ﷻ دواړه لاسونه دى د ورځې او شپې خرچ په دې كښې څه كمې نه راولى د شروع نه واخله تراوسه پورې خرچ هم د هغه خزانو كښې څه كمې رانه وستو.[3]

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا	مُوْسٰى	تِسْعَ اٰيٰتٍ	بَيِّنٰتٍ	فَسْئَلْ
اوورکړې وې مونږه | موسى ته	نهه	نښې	ښكاره	نو تپوس اوكړه ته |
اوبيشكه مونږ موسى ﷺ ته نهه څرګنده نخښې وركړې وې نو بنى اسرائيلو نه				

بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ	اِذْ جَآءَهُمْ	فَقَالَ	لَهٗ	فِرْعَوْنُ
دبنى اسرءيلو نه | كله چې راغې (موسى) هغوئ ته | نواووئيل | هغه ته | فرعون |				
پوښتنه اوكړه هركله چې موسى ﷺ دوئ ته راغلو نو فرعون دۀ ته اووئيل				

اِنِّيْ	لَاَظُنُّكَ	يٰمُوْسٰى	مَسْحُوْرًا	قَالَ
چې بيشكه زۀ | خامخا ګمان كوم په تا | اے موسى | چې په تاجادو شوې دې | اووئيل موسى |				
اې موسى ﷺ ! زما خيال دې چې په تاباندې چا جادو كړې دې (موسى ﷺ) اووئيل				

لَقَدْ عَلِمْتَ	مَآ اَنْزَلَ	هٰٓؤُلَآءِ	اِلَّا	رَبُّ السَّمٰوٰتِ
معلومه ده تاته | چې نۀ دى نازل كړى | دانښې | مګر نازلې كړى دى | رب دآسمانونو				
چې تاته ښه معلومه ده چې دآسمانونو او زمكې دپروردګار نه سوا دا نخښې بل چا نه دى نازلې كړې				

[1] ٤/النساء:٥٣.
[2] ٧٠/المعارج:١٩-٢٢،الخ
[3] صحيح بخارى كتاب التوحيد باب قول الله تعالى (لماخلقت بيدى): ٧٤١١، صحيح مسلم:٩٩٣.

وَالْاَرْضِ بَصَآئِرَ وَاِنِّیْ لَاَظُنُّكَ یٰفِرْعَوْنُ مَثْبُوْرًا۝

اودزمکې | ښکاره | نوبیشکه زهٔ | خامخا ګمان کوم په تا | اے فرعونه | هلاك شوی

دا (تاسو دپاره) دپوهې خبرې دی او ائې فرعونه بیشکه څهٔ خیال کوم چې ته به هلاک شې

فَاَرَادَ اَنْ یَّسْتَفِزَّهُمْ مِّنَ الْاَرْضِ فَاَغْرَقْنٰهُ وَمَنْ

نو اراده اوکړه فرعون | چې اوباسي دوئ | د زمکې نه | نو غرق کړو مونږ هغه | او هغه څوک

فرعون اراده اوکړه چې هغوئ دمصر دملک نه اوباسي نو مونږ هغه اودهغه ټول

مَّعَهٗ جَمِیْعًا۝ وَّقُلْنَا مِنْۢ بَعْدِهٖ لِبَنِیْٓ اِسْرَآءِیْلَ اسْكُنُوا

چې دهغه سره وو | ټول | او اوونیل مونږه | روستو ددې نه بنی اسراءیلو ته | چې اوسئ تاسو

ملګری په یو ځائې غرق کړل اودهغه نه پس مونږ بني اسرائیلو ته اوونیل چې په دې

الْاَرْضَ فَاِذَا جَآءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِیْفًا۝ط

(په دې) زمکه کښې | نو کله چې | راشي | وعده دآخرت | رابه ولو مونږ | تاسولره | په جمع

ملک کښې اوسیږئ نوهرکله چې دآخرت دوعدې وخت راشي نو مونږ به تاسو ټول راغونډ کړو

قوله تعالی:- وَلَقَدْ اٰتَیْنَا مُوْسٰی تِسْعَ اٰیٰتٍۭ بَیِّنٰتٍ

دحضرت موسی ﷺ نهه معجزې:- حضرت موسی ﷺ ته داسې نهه معجزې ملاو شوې چه دهغه د نبوت دصداقت او په نبوت باندې ښکاره دلیل وو.همسا سپین ،لاس قحط کالی دریاب طوفان ملخان سپګې چیندخې او وینه.دا وو تفصیل وار آیاتونه [1] د محمدبن کعب قول دې چه دامعجزې دی د لاس پرقیدو،دلرګی نه مارجوړیدل او پنځه هغه د کومو ذکر چه په سورت اعراف کښې دې اود مالونو ختمیدل اوکانړې[2] حضرت ابن عباس ﷺ وغیره نه روایت دې چه دا معجزې د هغه لاس د هغه همسا د قحط کالونه د میووکمې طوفان ملخان سپګې چیندخې او وینې دی[3] داقول ډیرښکاره صفا بهتر او قوی دې. حسن بصری ﷬ دې نه قحط او د میوو کمې یوشمیرلې دې او نهمه معجزه ئې د هغوی د همسا نه د جادوګرو ماران خوړل بیان کړی دی خود دې ټولومعجزو باوجود فرعونیانو کبر اوکړو او د خپل ګناه په کارونو باندې کلك ولاړ وو سره د دې چه د زړه یقین ئې راغلې وو خو ظلم او زیاتې کولوسره په کفر انکار باندې کلك ولاړ وو.د وړاندینو آیاتونوسره د دې آیاتونو ربط دادې چه څنګه ستا قوم تانه معجزې غواړی دغه شان د موسی ﷺ نه هم فرعونیانو معجزې غوښتې وې چه ښکاره شوې خوهغوی ته ایمان نصیب نه شو اوآخر هلاك کړې شو. هم دغه شان که چرې ستا قوم هم د معجزو ښکاره کیدو نه کافران پاتې شو نو بیابه مهلت نه ملاویږی اوډیر زر به تباه برباد کړې شي. پخپله فرعون معجزې لیدلونه پس حضرت موسی ﷺ ته جادوګر اوونیلو اوځان ئې ترې خلاصولو. نودا دلته چه د کومو نهو نښوذکردې دا هم هغه دی اود دې بیان ﴿وَاَلْقِ عَصَاكَ ؕ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَآنٌّ وَّلّٰی مُدْبِرًا وَّلَمْ یُعَقِّبْ ؕ

[1] الطبری:١٧/٥٦٤.

[2] الطبری:١٧/٥٦٥.

[3] الطبری:١٧/٥٦٥-٥٦٦.

يٰمُوسَىٰ لَا تَخَفْ ۖ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ ۝ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝ وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ ۖ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ۝ ﴾([1]) پورې دې. په دې آياتونوكښې د همسا او لاس ذكر موجود دې اود باقي آياتونو بيان په سورت اعراف كښې دې.د دې نه علاوه هم الله ﷻ حضرت موسى ﷺ ته ډيرې معجزې وركړې وې مثلاً دهغوى همسا لګيدو باندې په يوكانړې دولس چينې راښكاره كيدل ياد اوريځوسورې كول من اوسلواناز‌ليدل وغيره وغيره دا ټول نعمتونه بنى اسرائيلو ته دمصر ښار پريخودو نه پس ملاوشو. دامعجزې دلته ځكه بيان نه كړې شوې چه هغه فرعونيانونه وې ليدلې. دلته صرف دهغه نهه معجزو ذكر دې كومې چه فرعونيانو ليدلې وې او دروغ نى ګڼړلې وې.

د يهوديانو دضداود دروغ وئيلو واقعه اود تسع ايات نه مراد:-مسنداحمدكښې دى چه يويهودى خپل ملګرى ته اووئيل ځه چه لاړشو اود دغه نبى نه دهغه دقرآن ددې آيت باره كښې تپوس كوو چه حضرت موسى ﷺ ته هغه نهه نښې څه ملاوشوې وې؟ بل وئيل نبى مه وايه اورى نو د هغه سترګې به څلور شى. اوس دې دواړو د حضور ﷺ نه سوال اوكړو حضور ﷺ اوفرمائيل الله ﷻ سره څوك مه شريك كونى غلا مه كوئى زنا مه كوئى څوك ناحقه قتل كوئى مه جادو مه كوئى سود مه خورئى بې ګناه خلق په نيولو سره د بادشاه دربار ته مه بوځئى چه دې قتل كړى اوپه پاكو ښځو باندې بهتانونه مه تړئى وئى فرمائيل د جهاد نه مه تختئى اواې يهوديانو په تاسو خو خاص داحكم هم وو چه د هفتې په ورځ زياتې مه كوئى.اوس خوهغوى دنه غوښتوباوجود دحضور ﷺ پښې لاسونه ښكلول او وئى وئيل چه زمونږ ګواهى ده چه تاسودالله ﷻ نبى ئى.حضور ﷺ اوفرمائيل بياتاسو زماتابعدارى ولې نه كوئى؟وئيل داؤد ﷺ دعاكړې وه چه نبى به ضرور زما په نسل كښې وى اومونږ ويريږو چه ستاسو تابعدارى كولوسره به يهوديان مونږ ژوندى پرېنږدى.ترمذى نسائى او ابن ماجه كښې هم دا حديث دې([2])امام ترمذى دې ته حسن صحيح وائى خودې لږ شان ګران كار ځكه چه د دې راوى عبدالله بن سلمه په حافظه كښې لږشان قصور دې او په هغه باندې جرح هم ده. ممكن دى چه د نهه كلماتو شك نهه آياتونو سره ده ته شوې وى ځكه چه دا د تورات احكام دى په فرعون باندې حجت قايمونكى څيزونه دا نه دى. والله اعلم.

ددې دپاره فرعون ته حضرت موسى ﷺ اوفرمائيل اې فرعونه دا خوتاته هم معلوم دى چه دا ټولې معجزې رښتيادى اودې نه يوه يوه زما د صداقت ژوندې اوښكاره دليل دې. زما خيال دې چه ته هلاك كيدل غواړې د الله ﷻ لعنت په تاباندې راكوزيدل غواړې ته به مغلوب شې او تباهئى ته به اورسې. ([3])د مثبور معنى د هلاك كيدونكى ده چه په دې شعركښې هم ده-:

اذاجارى الشيطن فى سنن الغى ومن مال ميله مثبور

يعنى د شيطان دوستان هلاك كيدونكى دى د ﴿عَلِمْتَ﴾ دويم قراءت ﴿عَلِمْتُ﴾ د "ت" د زبر په بدله كښې د "ت" پيش سره هم دې خود جمهورو قراءت هم د "ت" په زبر سره دې. اودا معنى نى په دې آيت كښې په وضاحت سره بيان كړې ده.﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ۝﴾([4])يعنى چه كله هغوى ته زمونږ ښكاره اودپوهې نه ډكې نښې وراورسيدې نوهغوى اووئيل چه داخو ښكاره جادو دې. دې ويناكولو سره منكران كيناستل سره د دې چه د هغوى زړه ته يقين راغلې وو خوصرف په ظلم اوزياتى سره ئى دالار اونه منله الخ. غرض دا چه صفا خبره ده د كومو نهو نښو ذكر چه اوشو دا همسا لاس قحط د ميوو كمې ملخان سپګې چيندخې وينې وې چه د فرعون اود هغه د قوم د پاره د الله ﷻ د

---

[1] ٢٨/القصص:٣١-٣٢.

[2] احمد:٢٣٩/٤ كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة بنى اسرائيل:٣١٤٤ وهوحسن، نسائى:٤٠٨٣، ابن ماجه٣٧٠٥وسنده حسن

[3] الطبرى:١٧/٥٧٠-٥٧١.

[4] ٣٧/النمل:١٤.

طرف نه دليل او ثبوت وو اود هغه معجزې وې چه د هغوی په صداقت اود الله ﷻ په وجودباندې دلائل وو. د دې نهو نښونه مراد هغه احکام نه دی کوم چه پورته په حديث کښې بيان شو ځکه چه هغه په فرعون اوفرعونيانو باندې حجت نه وو بلکه په هغوی باندې حجت کيدل اود هغوی احکام بيانيدلو په مينځ کښې څه مناسبت نشته. دا وهم صرف د عبدالله بن سلمه د حديث راوی په وجه سره خلقو ته پيدا شوې دې.دهغه بعضې خبرې واقعی دانکار قابلې دی.والله اعلم.

ډير ممکن دی چه دې دواړو يهوديانو د لسو کلمو سوال کړې وی اوراوی ته د نهو آياتونو وهم شوې وی. فرعون اراده اوکړه چه دوی د وطن نه اوشړی خو مونږ پخپله هغه د کبانو خوراك جوړکړو اود هغه تول ملگری هم. دې نه پس مونږ بنی اسرائيلو ته اوفرمائيل چه اوس زمکه ستاسو ده خورنې ځکنې او اوسيږئې.په دې آيت کښې حضورﷺ ته هم يوزبردست بشارت ورکړې شوې دې چه مکه به هم ستا په لاس فتح کيږی. سره د دې چه سورت مکی دې د هجرت نه اول نازل شوې دې. په واقعه کښې اوشو همداسې.دمکې خلقوحضورﷺ دمکه شريفې نه ويستل غوښتل لکه چه قرآن په آيت ﴿وَاِنْ كَادُوْا لَيَسْتَفِزُّوْنَكَ مِنَ الْاَرْضِ لِيُخْرِجُوْكَ مِنْهَا وَاِذًا لَّا يَلْبَثُوْنَ خِلٰفَكَ اِلَّا قَلِيْلًا﴾ ([1])کښې بيان فرمائيلې دی. بيا الله ﷻ خپل نبی کريم ﷺ غالب کړواود مکې مالك ئې جوړکړو اوفاتحانه حيثيت سره مکې ته راغلو دلته ئې خپله قبضه واخسته اوبيا د خپل حلم اوکرم نه کاراواخستو د مکې مجرمان اوخپل ځانی دښمنانوته ئې په عام توگه معافی ورکړه.الله ﷻ سبحانه وتعالی د بنی اسرائيلو غوندې کمزورې اوضعيف قوم په زمکه د مشرق او مغرب وارثان جوړکړې وو اود فرعون په شان سخت او متکبره بادشاه مال زمکه ميوې فصلونه اود خزانو مالکان ئې جوړکړل.لکه چه آيت ﴿ وَاَوْرَثْنٰهَا بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴾([2]) کښې بيان فرمائيلې دې دلته هم فرمائی چه د فرعون د هلاکت نه پس مونږ بنی اسرائيلوته اوفرمائيل اوس تاسو دلته اوسيږئې د قيامت د وعدې په ورځ تاسو اوستاسو دښمنان ټول به زمونږ په وړاندې راجمع کړې شنی مونږ به تاسو ټول راجمع کوو.

وَبِالْحَقِّ	اَنْزَلْنٰهُ	وَبِالْحَقِّ	نَزَلَ ط	وَمَآ	
او دحق سره	نازل کړې دې مونږه داقرآن	اوهم دحق سره	نازل شوې دې	اونه ئې	

اومونږ داکلام په حقه نازل کړې دې اودا په حقه نازل شوې دې اومونږ

اَرْسَلْنٰكَ	اِلَّا	مُبَشِّرًا	وَّنَذِيْرًا	وَقُرْاٰنًا	فَرَقْنٰهُ
ليږلې مونږته	مگر	زيرې ورکونکې	اويرونکې	اوداقرآن چې دې	لږلږنازل کړې دې مونږ

دا ته زيرې ورکونکې اوويرونکې جوړ کړې راليږلې يې اوداقرآن چې دې نو دامونږ جدا جدا برخې کړې دې

لِتَقْرَاَهٗ	عَلَى النَّاسِ	عَلٰى مُكْثٍ	وَّنَزَّلْنٰهُ	تَنْزِيْلًا	
دپاره ددې چې اولولې ته داقرآن	په خلقوباندې	په ارام سره	اونازل کړې دې مونږداقرآن	په نازلولوسره	

چې ته ئې خلقوته په قلاره قلاره اولولې اومونږ راليږلې هم لږلږ دې

---

[1] ١٧/بنی اسرائيل:٧٦.

[2] ٢٦/الشعراء:٥٩.

قُلْ	اٰمِنُوْا	بِهٖٓ	اَوْلَا تُؤْمِنُوْا	ط اِنَّ الَّذِيْنَ
او وايه اے نبي | كه ايمان راوړئ تاسو | په دې قران | او كه نه راوړئ | بيشكه هغه كسان				
رائې نبيﷺ دې خلقوته او وايه چې كه تاسو پرې ايمان راوړئ او كه نه راوړئ بيشكه كومو خلقوله				
اُوْتُوا الْعِلْمَ	مِنْ قَبْلِهٖٓ	اِذَا	يُتْلٰى	عَلَيْهِمْ
چې وركړې شوې دې | علم | مخكښې ددې نه | كله چې | لوستلې كيږي | په هغوئ باندې (داقران) |				
چې له دې نه وړاندې علم د كتاب وركړې شوې دې هر كله چې دهغوئ په وړاندې اولوستلې شي				
يَخِرُّوْنَ لِلْاَذْقَانِ	سُجَّدًا ۙ	وَّيَقُوْلُوْنَ	سُبْحٰنَ	رَبِّنَآ
نوپريوزي هغوئ | په زنوباندپرمخې | سجده كونكي | او وائي هغوئ | پاك دې | رب زمونږ				
نو هغوئ ورته پرمخې په سجده پريوزي او داوائي چې زمونږ رب پاك دې				
اِنْ كَانَ	وَعْدُ رَبِّنَا	لَمَفْعُوْلًا ۝	وَيَخِرُّوْنَ	لِلْاَذْقَانِ
بيشكه ده | وعده درب زمونږ | خامخاكيدونكې | او پريوزي هغوئ | په زنواندې پرمخې |				
بيشكه زمونږ درب وعده پوره كيدونكې ده او هغوئ پرمخې پريوزي				
يَبْكُوْنَ	وَيَزِيْدُهُمْ	خُشُوْعًا ۝		
ژاړې هغوئ | او زياتوي هغوئ ته | عاجزي |				
او ددې قران په اوريدو دهغوئ عاجزي نوره هم زياته شي				

قوله تعالى: - وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنٰهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ ط

قرآن حق دې: -ارشاددې چه قرآن پاك په حقه سره نازل شوې دې داسراسر هم حق دې الله ﷻ د خپل علم سره نازل كړې دې ددې په حق كيدوباندې هغه پخپله ګواه دې اوفرښتې هم ګواه دى په دې كښې هم هغه دى كوم چه دخپلې پوهې سره نازل كړې دى ددې ټول حكم احكام نهى اوممانعت هم د هغه د طرفنه دى حق سره ئې نازل كړو او په حق سره ئې تاته دراورسولو. نه په لاركښې څه باطل ملاو شواوته د باطل داشان دې چه دې سره يوځائ شى. دا بالكل محفوظ دې اود كمى زياتى نه بالكل پاك دې. د پوره طاقت والا امانت داره فرښتې په ذريعه نازل شوې دې چه په آسمانونوكښې د عزت خاوند او د هغه ځائ سردار دې.ستا كار مؤمنانوته خوشحالى اوزيرې اورول دى اوكافران ويرول دى. دا قرآن پاك مونږ د لوح محفوظ نه بيت العزت ته نازل كړو چه په اول آسمان كښې دې. د هغه ځائ نه لږ لږ او جدا جدا كولوسره د واقعاتو مطابق ٢٣كاله كښې دنياته نازل كړو[1] ددې دويم قراءت ﴿فرقناه﴾ دې يعنى يويوآيت كولوسره په تفسير تفصيل اوبيانولوسره نازل كړو[2] چه ته ئې خلقو ته په آسانئى سره اورسوې او په مزه مزه ئې هغوى ته واوروې. مونږ دا لږ لږ كولوسره نازل كړې دې

د قرآن پاك اوريدوسره د مؤمنانو كيفيت څه وى؟ -ارشاد دې چه ستاسوپه ايمان باندې دقرآن پاك صداقت موقوف نه دې كه تاسو منئى اوكه نه منئى خوقرآن پاك فى نفسه د الله ﷻ كتاب دې او بې شكه حق

---

[1] الطبرى:١٧/٥٧٤.
[2] الطبرى:١٧/٥٧٣.

دي.ددي ذکر خود همیشه نه په پخوانوکتابونوکښې هم راروان دي.کوم اهل کتاب چه صالح او عامل د الله ﷻ د کتابونودی اوچا په وړاندینوکتابونوکښې څه تحریف او تبدیل نه دي کړي هغوی خود قرآن پاك اوريدو سره بې آرامه شي اود شکریه سجده کوی چه یاالله شکر دي چه تازمونږ په موجودګئ کښې رسول راولیګلو او کتاب دي نازل کړو.د رب خپل په کامل قدرت باندې د هغې تعظیم او درانوی کوی. پيژندل ئی چه د الله ﷻ وعده ربښتونې ده غلطه نه ده. نن دا پوره کیدونکې وینی نو خوشحالیږی. د خپل رب تسبيح بيانوی اود هغه د وعدې د صداقت اقرار کوی. په خشوع خضوع انکسارئی عاجزئی سره په ژړا اوزارئی سره د الله ﷻ په وړاندې په د خپل څنو په مخ په سجده کښې پراته دی.د ایمان اوتصدیق کلام الله اورسول الله په وجه په دين اواسلام کښې هدایت تقوی کښې ویره کښې نور هم وړاندې کیږی. دا عطف د صفت په صفت باندې دې د ذات په ذات باندې نه دی.

قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ
| اووایه | که رااوبلئ تاسو | الله |
اووایه چې که تاسو د الله ﷻ په نوم
اَوِادْعُوا الرَّحْمٰنَ ؕ اَیًّا مَّا تَدْعُوْا فَلَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰی ۚ
یا رااوبلئ تاسو | رحمان | په کوم نوم چې | رابلئ تاسوهغه | نودی هغه لره | نومونه | ښه |
بلنه اوکړئ اوکه د رحمان په نوم بلنه اوکړئ په کوم نوم چې ئې اوبلئ نو دهغه ټول نومونه ښائسته دی
وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ
او ډیر په اوچت اوازمه وایه | مونځ خپل | اومه ډیر په رواوازسره وایه | دې مانځه لره | اولټوه |
اوته خپل مونځ ډیر په اوچت اواز هم مه لوله او بالکل چپ ئې هم مه لوله بلکه ددې
بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِیْلًا ﴿۱۱۰﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ لَمْ یَتَّخِذْ
په منځ ددې کښې | يوه لار | اواووایه | چې ثناه ده | الله لره | هغه الله | چې نۀ ئې دې نيولې څوك
ترمینځه طریقه اختیار کړه اوته اووایه چې ټول تعریفونه دالله ﷻ دپاره دی کوم چې نه څو
وَّلَدًا وَّلَمْ یَكُنْ لَّهٗ شَرِیْكٌ فِی الْمُلْكِ وَلَمْ یَكُنْ لَّهٗ
ولد | اونشته | دهغه سره | څوك شريك | په بادشاهئ کښې | اونۀ شته | هغه لره |
څوک خوئې جوړ کړې دي او نه ددۀ په بادشاهئ کښې څوک شریک شته اونه هغه
وَلِیٌّ مِّنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِیْرًا ﴿۱۱۱﴾
څوك دوست | دوجې دعاجزئ نه | اولوئی بیانوه دهغه | په لويئ کاملې سره |
کمزورۍ دې چې څوک ئې مددګار شي اودهغه لوئې ډیرډیره بیانوه

قوله تعالى:-قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ ؕ

د الله ﷻ د اسماء حسنی په واسطه سره دعاګوئی:-کافران د الله ﷻ درحمت د صفت نه منکر وود هغه نوم په ئی رحمن نه ګڼړلونو الله ﷻ د خپل ځان دپاره دا نوم ثابتوی اوفرمائی صرف هم دانه چه د الله ﷻ نوم الله وی رحمن وی ددې نه سوا نور هم ډير ښکلي اواحسن نومونه دی. په کوم یوپاك نوم سره چه غواړې د هغه نه دعاکوه.د سورت حشر په آخره کښې هم د هغه ډیرنومونه بیان شوی دی. يومشرك د حضورﷺنه دسجدې په حال کښې یارحمن یارحیم واوریدو نوونی وتیل ګوره دامو حدډې اودوه خدایان

رابلي په دې باندې دا ایت نازل شو.(١) بیافرمائی چه خپل مونځ دومره په اوچت اواز سره مه وانې. د دې آیت دنازلیدو په وخت کښې حضورﷺ په مکه کښې پټ وو کله چه به ئی صحابه کرام رضي الله عنهم ته مونځ ورکولو په اوچت آواز سره به ئی په دې کښې قراءت کولو نو مشرکانو به قرآن ته اورسول الله ﷺ ته کنځلې کولې په دې وجه حکم اوشوچه دومره په اوچت آوازسره د لوستلوضرورت نشته چه مشرکان ئی واوری اوکنځلې اوکړی. اوداسې په مزه ئی هم مه لوله چه ستا ملګری ئی هم اونه اوریدې شی بلکه په درمیانه آوازسره تلاوت کوه(٢)بیاچه کله حضورﷺ هجرت اوکړو مدینې ته راغلونودا تکلیف لاړو او چه اوس ئی څنګه غواړې لوله.(٣) مشرکانو به چه چرته هم د قرآن پاك تلاوت شروع کیدو تیخته کوله. که چا به اوریدل هم غوښتل نویټ پټ په خیال خیال سره به ئی څه اوریدلوخو چه کوم ځای مشرکانو ته معلومه شوه نوهغوی به دوی ته سخته سزا ورکوله. اوس که ډیر په تیزه آواز اوکړی نود هغوی چیړ اود هغوی دکنځلوخیال اوکه ډیر ئی په مزه کړی نو چه څوك ئی په پټه اوری هغوی محروم. په دې وجه د درمیانه قراءت کولو حکم اوشو(٤) غرض دا چه د مانځه د قراءت باره کښې دا آیت نازل شوې دې.(٥)

د ابوبکرصدیق رضي الله عنه اود عمرفاروق رضي الله عنه د قراءت باره کښې د رسول کریم ﷺ هدایت:-روایت دې چه حضرت ابوبکرصدیق رضي الله عنه به په خپل مونځ کښې په رو آوازسره قراءت کولو اوحضرت عمر رضي الله عنه به په اوچت آواز سره قرآن لوستلو نودحضرت صدیق اکبر رضي الله عنه نه تپوس اوشو چه تاسو ئی ولې په مزه لولئی؟ هغوی وئیل دخپل رب سره غوږایستنې دی هغه زمادحاجتونونه خبردې. نواوفرمائیلې شو چه دا ډیر ښه دی. د حضرت عمر رضي الله عنه نه تپوس اوشو چه تاسوئی ولې په تیز آواز سره لولئی؟ هغوی اوفرمائیل چه شیطان تختوم او اوده راویښوم. نو هغوی ته هم اوفرمائیلې شو چه ډیرښه. خوچه کله دا آیت نازل شو نو ابوبکر رضي الله عنه ته لږ شان په تیزه اوعمر رضي الله عنه ته لږ شان په مزه آوازسره تلاوت کولوله اوفرمائیلې شو.(٦)

دا ایت د مانځه باره کښې دې اوکه دعاء باره کښې؟ ابن عباس رضي الله عنه فرمائی دا آیت د دعا باره کښې نازل شوې دې دغه شان ثوری رحمه الله مالك رحمه الله هشام بن عروه رحمه الله نه او هغه د خپل پلار نه اوهغه د حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها نه روایت کوی هغوی فرمائی چه دا آیت د دعاباره کښې نازل شوې دی(٧)هم دا قول دحضرت مجاهد رحمه الله حضرت سعیدبن جبیر رحمه الله حضرت ابوعیاض رحمه الله حضرت مکحول رحمه الله او حضرت عروه بن زبیر رضي الله عنه هم دې. روایت دې چه د بنو تمیم قبیلې یو اعرابی کله هم چه حضورﷺ د مانځه نه سلام ګرځولو دا دعاکوله چه اې الله ماته اوښ راکړې ماته اولاد راکړې نو بیادا آیت نازل شو.

یوبل قول داهم دې چه دا آیت د تشهدباره کښې نازل شوې دې(٨)داهم وئیلې شوی دی چه دې نه مراددا دې چه مه ریاکاری کوئی اومه عمل پریږدئی داهم مه کوئی چه په ښکاره باندې خونی ښه کوئی اوپټ ئی خراب اداکړئی اهل کتابوبه پټ وئیلو او په دې مینځ کښې به ئی یوه فقره په ډیر اوچت آواز سره په چغه د ژبې نه ویستله په دې باندې به ټول یوځای شو اوشور به ئی کولو نوددوی دمنافقت نه ممانعت اوشو اوچه څنګه به نورو خلقو ښوالې کولودې نه هم منع کړې شوبیا ددې دمینځ والا لار

---

١) الطبری:١٧/٥٨٠.

٢) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورت بنی اسرائیل باب ﴿ولاتجهربصلاتك ولاتخافت بها﴾ :٤٧٢٢، صحیح مسلم:446، ترمذی:٣١٤٦

٣) الطبری:١٧/٥٨٤.

٤) الطبری:١٧/٥٨٥.

٥) الطبری:١٧/٥٨٧.

٦) ابوداؤد کتاب التطوع باب رفع الصوت بالقراءة فی صلاة اللیل:١٣٢٩ وسنده حسن، ترمذی:٤٤٧ مختصرًا.

٧) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة بنی اسرائیل باب﴿ولاتجهر بصلاتك ولاتخافت بها﴾:٤٧٢٣

٨) حاکم:١/٢٣٠.

حضرت جبرائيل ﷺ اوخودله نوحضورﷺ مسنون اوفرمائيله.د الله ﷻ حمد کوئی په کوم کښې چه د هغه ټول کمالات او پاك صفتونه دی د چاچه ټول نومونه ډير بهترين دی د ټولونقصانونونه پاك دې د هغه اولاد نشته د هغه شريك نشته. هغه واحد دې هغه احد دې صمد دې نه د هغه پلارشته نه مور نه اولاد نه د هغه په شان څوك شته اونه هغه دومره سپك چه د چاد حمايت محتاج وی ياد وزيراومشير هغه ته حاجت وی بلکه د ټولو څيزنو خالق اومالك هم هغه يو ذات دې. د ټولو مدبر اومقتدر هم هغه دې هم د هغه رضا په ټول مخلوق کښې چليږی هغه وحده لاشريك له دې نه هغه د چاسره روزولی کړې ده اونه د چا د امداد طلب گار دې[1] ته هروخت د هغه لوئ پاکی عظمت او جلالت بيانوه او مشرکان چه کوم تهمتونه په هغه باندې تړی ته د هغوی نه د هغه زياته لوئ او بزرگی بيانوه. يهوديانو اونصاری خويه وئيل چه دالله ﷻ اولاددې مشرکانو به وئيل ((لبيك لاشريك لك الاشريكا هولك تملكه وماملك)) يعنی مونږ حاضر غلامان يويالله ستا څوك شريك نشته خو هغه چه ستا په ملکيت کښې دی هم ته د هغوی اود هغوی دملکيت مالك ئې. صابی اومجوسيانو به وئيل که اولياء الله نه وې نو الله ﷻ ټول انتظام نه شی کولې. په دې باندې دا آيت نازل شو اود ټولو باطلانو ترديد اوکړې شو. ([2])

هرمسلمان ته دا ايت زده کول پکاردی: -نبی کريم ﷺ به دخپل کور ټولولوييوړوته داآيت خودلو حضورﷺ د دې آيت نوم آيت العز يعنی دعزت والا آيت کيخودې دې[3] په بعضې آثارو کښې دی په کوم کور کښې چه د شپې دا آيت اولوستلې شی په هغه کور کښې به څه آفت يا غلا نه شی کيدې. والله اعلم.

حضرت ابوهريره ﷺ فرمائی زه حضورﷺ سره وتلې ووم زمالاس دحضورﷺ په لاس کښې وو دحضورﷺ لاس زما په لاس کښې وو په لار روان يوسړې حضورﷺ اوليدو ډير په بد حال کښې وو هغه نه ئې تپوس اوکړو څه خبره ده؟هغه وئيل حضورﷺ بيمارو اونقصانونو زماداحال کړې دې. حضورﷺ اوفرمائيل چه زه تاته څه وظيفه اوښايم چه دا تکليف اوبيماری هرڅه درنه لاړشی؟ هغه وئيل او او يارسول الله ﷺ خامخا اوښائې په احد او بدرکښې ستاسود ملگرتيانه کولو افسوس به زمانه لرې شی. په دې باندې حضورﷺ مسکې شوونی فرمائيل ته د بدر او احد د صحابه کرامو ﷡ مرتبه ته چرته رسيدې شې ته د هغوی په مقابله کښې خالی لاس او بې سرمايه ئی. حضرت ابوهريره ﷺ عرض اوکړو يارسول الله ﷺ دې پريږده ماته ئی اوښائې حضورﷺ اوفرمائيل ابوهريره ﷺ داسې وايه ((توکلت علی الحی الذی لايموت الحمدلله الذی لم يتخذ ولدا)) ماداوظيفه کول شروع کړو يوڅو ورځې تيرې وې چه زما حالت ډير ښه شو.حضورﷺ زه اوليدم نو وئی فرمائيل ابوهريره ﷺ داڅه دی؟ ماوئيل د هغه کلمو په وجه د الله ﷻ د طرف نه برکت دې کومې چه تاسو ماته خودلې وې. ([4])د دې سندضعيف دې اود دې په متن کښې هم نکارت دې دا حافظ ابويعلی ﷫ په خپل کتاب کښې راوړې دې. والله اعلم.

﴿الحمدلله﴾ د سورت بنی اسرائيل تفسيرختم شو.

....

د دې سورت دفضيلت بيان خاص گر د اول لسو آياتونو د فضيلت بيان: -بله داخبره چه دا سورت د دجال د فتنه نه محفوظ ساتونکې دې.

---

[1] الطبری: ۵۹۰/۱۷.

[2] الطبری: ۵۹۰/۱۷.

[3] احمد:۴۳۹/۳، ۴۴۵.

[4] مسندابی يعلی: ۶۶۷۱.

د سورت کهف د فضیلت بیان:-مسنداحمد کښې دی یوصحابی ﷺ ددې سورت تلاوت شروع کړو د هغه په کور کښې یواس وو هغه ټوپونه شروع کړه. صحابی ﷺ چه کله اوکتل نوهغه ته د تنبوغونډې یوه اوریځ ښکاره شوه کومې چه په هغه باندې سورې کړې وو.هغه حضورﷺ ته ذکر اوکړو حضورﷺ اوفرمائیل لوله دا هغه سکینه ده چه د الله ﷻ د طرف نه د قرآن پاك په تلاوت کولو باندې نازلیږی. (١) بخاری اومسلم کښې هم دا روایت شته.دا صحابی اسید بن حضیر ﷺ وو لکه څنګه چه د سورة بقره په تفسیر کښې مونږ بیان کړې دې.(٢) مسنداحمدکښې دی کوم سړی چه د سورت کهف د شروع لس آیاتونه یادکړل هغه د دجال د فتنه نه بچ شو. په ترمذی شریف کښې د دریوآیاتونو بیان دې(٣)په مسلم کښې دلسوآخری آیاتونوذکردې. (٤) نسائی کښې د لسو آیاتونو مطلق بیان دې. (٥)
مسنداحمدکښې دی چه څوك د دې سورت کهف اول اوآخر اولولی د هغه د پاره به د پښونه ترسره پورې نور وی اوچه څوك دا ټول سورت اولولی دهغه دپاره د زمکې نه ترآسمانه پورې نور به وی. (٦) په یوغریب سندسره په ابن مردویه کښې دی چه د جمعه په ورځ څوك داسورت کهف اولولی دهغه د پښو تلونه واخله دآسمان داوچتوالی پورې به نور وی چه دقیامت په ورځ به ښه روښانه وی اود دویمې جمعه پورې به د هغه ټول ګناهونه معاف کیږی. (٧)د دې حدیث په مرفوع کیدوکښې نظر دې اوډیر ښه د دې موقوف کیدل دی. د حضرت ابوسعیدخدری ﷺ نه روایت دې چاچه سورت کهف د جمعه په ورځ اولوستلو دهغه د خوانه واخله تربیت الله شریف پورې به نورانیت وی.
مستدرك حاکم کښې مرفوعًا روایت دې چاچه د جمعه په ورځ سورت کهف اولوستلو د هغه د پاره به د دوو جمعود مینځ پورې د نوررڼړا وی(٨)بیهقی کښې دی چا چه سورت کهف داسې اولوستلو څنګه چه نازل شوی دې د هغه د پاره دقیامت په ورځ به نور وی(٩)دحافظ ضیاءمقدسی رحمه الله کتاب المختاره کښې دی چه کوم سړی د جمعه په ورځ د سورت کهف تلاوت کوی هغه به اتو (٨) ورځوپورې د هرقسم فتنونه محفوظ وی تردې که چرې دجال هم په دې زمانه کښې راوځی نود هغه نه به هم بچ کولې شی.

آیاتونه	سورة الكهف مكية وهي مائة وعشر ايات واثنا عشر ركوعات	ركوع ګاني
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
١١٠	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	١٢

اَلۡحَمۡدُ	لِلّٰهِ	الَّذِیۡۤ	اَنۡزَلَ	عَلٰی عَبۡدِهِ	الۡكِتٰبَ
هره ثناه	الله لره ده	هغه(الله)	چې نازل ئې کړو	به بنده خپل باندې	دا کتاب

تول تعریفونه الله ﷻ دپاره دی چې پخپل خاص بنده ئې داکتاب رانازل کړو

---

١) صحیح بخاری کتاب المناقب باب علامات النبوة فی الاسلام:٣٦١٤،صحیح مسلم:٧٩٥، احمد: ٢٣١/٤، ترمذی: ٢٨٨٥،
٢)صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرین، باب فضل سورة الکهف وآیة الکرسی:٨٠٩، احمد:١٩٦/٥، ابوداؤد:٤٣٢٣ عمل الیوم واللیلة للنسائی:٩٥١.
٣) ترمذی کتاب فضائل القرآن باب ماجاء فی فضل سورة الکهف:٢٨٨٦.
٤) صحیح مسلم:٩٠٩.
٥) السنن الکبری للنسائی:١٠٧٨٥، وسنده صحیح.
٦) احمد:٤٣٩/٣.
٧) ابن مردویه،
٨) حاکم:٣٦٨/٢ وسنده حسن: بیهقی:٢٣٩/٣.
٩) حاکم:٥٦٤/١ وسنده حسن، شعب الایمان:٢٤٤٦، المعجم الاوسط:١٤٧٨.

وَلَمْ يَجْعَل | لَّهُ | عِوَجًا ۜ ① | قَيِّمًا | لِّيُنذِرَ

او جوړنې نه کړو | ددې کتاب لره | كوږوالي | صحيح خبره كونكې كتاب دې | دپاره ددې چې خبردار کړي خلق

او په هغې ئې دذرې هومره كږليچ پرې نخودو سمه نيغه لاره خودونكې كتاب

بَأْسًا | شَدِيدًا | مِّن لَّدُنْهُ | وَيُبَشِّرَ | الْمُؤْمِنِينَ | الَّذِينَ

دعذاب | سخت نه | دطرفه دالله نه | اوزيرې وركړي | مومنانولره | هغه

چې دهغې سخت عذاب نه خلق وويرږي چې دالله ﷻ دطرفه دې او هغه مومنانو له زيرور كړي

يَعْمَلُونَ | الصَّالِحَاتِ | أَنَّ | لَهُمْ | أَجْرًا | حَسَنًا ② ۙ

چې هغوئ عمل كوي | نيك | چې بيشكه | ده هغوئ لره | بدله | ښه

څوک چې نيک كارونه كوي چې دهغوئ دپاره ډېر ښه اجرمقرر دې

مَّاكِثِينَ | فِيهِ | أَبَدًا ③ ۙ | وَيُنذِرَ | الَّذِينَ | قَالُوا

چې اوسيدونكې به وي | په هغې كښې | هميشه | او چې اويروي | هغه خلق | چې وائي

چې تل عمرى به په كښې اوسيږي اوچې هغه كسان دالله ﷻ دنيوكي نه اوويروي چې داوائي

اتَّخَذَ اللَّهُ | وَلَدًا ④ | مَّا لَهُم | بِهِ | مِنْ عِلْمٍ | وَلَا لِآبَائِهِمْ ۚ

چې نيولي دي الله | ځوئې | نشته دي دوئ لره | په دې خبره | هيڅ علم | اونه پلارانو ددوئ لره

چې الله ﷻ ځان له يوځوئې جوړ كړې دې ددې خبرې نه دوئ ته علم شته او نه ددوئ پلار نيكه ته

كَبُرَتْ | كَلِمَةً | تَخْرُجُ | مِنْ أَفْوَاهِهِمْ ۚ | إِن يَقُولُونَ | إِلَّا | كَذِبًا ⑤

لويه ده | هغه خبره | چې راووځي | دخلو ددوئ نه | نۀ وائي دوئ | مګر | دروغ

دا ډيره سخته خبره ده چې ددوئ دخلو نه اوځي يقينا داخلق سراسر دروغ وائي

قوله تعالى:- وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ

الله ﷻ قرآن پاک د نور ذريعه جوړ کړې دې:- مونږ اول دا بيان كړى چه الله ﷻ د هرامر د شروع كولونه او دهغې په ختمولوباندې خپل حمد اوثنا بيانوى. په هرحال كښې هغه دحمدوثنااوتعريف لائق دې. اول اوآخر هم د هغه ذات والاصفات دحمدوثنا مستحق دې.هغه په خپل رسول كريم ﷺ باندې قرآن پاك نازل كړو چه دهغه ډير لوئ نعمت دې د څه په ذريعه چه د الله ﷻ ټول بنديګان د تيارو نه راوځى او د نور طرف راتلې شى.هغه داكتاب ټيك ټاك سيدا او نيغ ساتلې دې په كوم كښې چه هيڅ كوګوالى كسر او كمې نشته.د صراط مستقيم طرف ته لارخودونه صفااوښكاره ده. بدكاران ويرونكې نيكانوته خوشخبرى اوزيرى اورونكې معتدل نيغ مخالفينو اومنكرينوته خطرناك عذابونو خبرورکونکې دا كتاب دې. كوم عذابونه چه د دې طرف نه دى په دنياكښې هم او په آخرت كښې هم داسې عذابونه دى چه نه د دې په شان څوك په عذاب شوى دى اونه د دې په شان د چا نيول شوى دى. اوچه څوك په دې باندې يقين اوكړى نيك عمل اوكړى ايمان راوړى هغه له داكتاب يوعظيم خوشحالى وركوى. كوم ثواب له چه هميشه والې او دوام دې هغه جنت به ورته ملاويږى په كوم كښې چه كله هم فنانشته اود هغې نعمتونه غيرفانى دى. اوهغوى هم دهغه عذابونونه خبروى څوك چه د الله ﷻ د پاره اولاد ګرځوى

لکه د مکې مشرکان چه هغوی به فرښتې د الله ﷻ لونړه گنړلې. (١)په بې علمئ او جهالت نه د خلې نه راوباسی اودا خوبه دهغوی مشرانو هم په بې علمئ کښې ګولې د﴿كلمة﴾ نصب دتميز په وجه دې. تقدیرد عبارت داسې دې ﴿كبرت كلمتهم هذه كلمة﴾ اووئيلې شوی دی چه دادحيرانتياپه توګه دې تقدیرعبارت دا دې﴿اعظم كلمتهم كلمة﴾ لکه چه وئیلی شی ﴿اكرم بزيد رجلا﴾ د بعضې بصريانو هم دا قول دې. بعضې قاريانودا ﴿كلمة﴾لوستلې دې لکه چه وائی ﴿عظم قولك وكبر شانك﴾ د جمهورو په قراءت خو معنی بالکل ښکاره ده چه د هغوی د دې کلمه بد او ډیره خرابه کلمه کیدل بیانیږی چه بالکل بې دلیل ده صرف دروغ او د ځان نه خبره ده. د دې د پاره ئې اوفرمائیل چه صرف دورغ وائی.

د سورت کهف شان نزول:- ددې سورت شان نزول دابیان کړې شوې دې چه قریشو نضربن حارث او عقبه بن ابی معیط د مدینې د یهودیانو علماؤله اولیږل چه تاسو لاړشئی او د محمد ﷺ باره کښې ټول حالات هغوی ته بیان کړئی هغوی سره د مخکینو پیغمبرانو علم دې د هغوی نه تپوس اوکړئی چه د هغوی دده باره کښې څه رائې ده؟دا دواړه مدینې ته لاړل اودمدینې احبارسره ملاوشو د حضور حالات اوصاف ئې بیان کړل د حضور ﷺ د تعلیم ذکر ئې اوکړو او وئې وئیل چه تاسو د علم خاوندان ئې مونږ ته اوښائې چه د ده متعلق ستاسو څه خیال دې؟ هغوی وئیل ګورئی مونږ تاسو ته یوفیصله کړې شوې خبره ښایو.تاسو لاړشئی دهغه نه ددریو سوالونو تپوس اوکړئی که جواب ئې درکړونودهغه په رښتونی کیدو کښې هیڅ شك نشته بې شکه هغه د الله ﷻ نبی اورسول دې اوکه جواب ئې درنه کړونود هغه په دروغژن کیدو کښې هم څه شك نشته بیاچه تاسو څه کول غواړئی کوئی. هغه نه تپوس اوکړئی چه پخوانئی زمانه کښې کوم ځوانان تلی وو هغه واقعه بیان کړئی ډیره عجیبه واقعه ده اود هغه سړی حالات معلوم کړئی چاچه د ټولې زمکې ګشت لګولې وو او مشرق اومغرب ته تلې راغلې وو اود روح اصلیت ترې معلوم کړئی که وئې خودل نودې نبی اومنئی او د ده تابعداری اوکړئی که وئې نه خودل نو هغه سړې بیادروغژن دې چه څه غواړئی کوئی. دادواړه واپس راغلل اوقریشوته ئې اووئیل چه روره آخری او د انتهائی فیصله خبره هغوی اوخودله اوس راځئی چه د حضور ﷺ نه تپوسونه اوکړو. دا ټول حضور ﷺ له راغله او د دې دریو سوالونوتپوسونه ئې ترې اوکړه. حضور ﷺ اوفرمائیل چه تاسو صباله راشئی زه به جوابونه درکړم. خوان شاء الله ترې هیر شو پنځلس ورځې تیرې شوې نه وحی راغله اونه د الله ﷻ د طرف نه د دې سوالونو جوابونه معلوم کړې شو. د مکې خلق لاړل اووئې وئیل ګوره صاحبه د صباوعده وه اونن پنځلسمه ورځ ده خوهغه دې اونه خودلې شو.بل خواهغوی په ډېل غم کښې راګیر شوپه جواب نه ملاویدلو د هغوی د خبرو اوریدلو اود وحی بندیدلو. بیاحضرت جبرائیل ؑ راغلو سورت کهف نازل شو هم په دې کښې ان شاء الله نه وئیلو باندې حضور ﷺ ته زورنه ورکړه د هغه ځوانانو قصه ئې بیان کړه اود هغه سیلانی ذکر اوکړې شو او په آیت ﴿وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ ۖ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (٢)کښې د روح باره کښې جواب ورکړې شو. (٣)

إِن لَّمْ يُؤْمِنُوا	عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِمْ	نَّفْسَكَ	بَٰخِعٌ	فَلَعَلَّكَ
که ایمان رانوړی دوئ	پسې	روستوپه دوئ	ځان خپل لره	نوشایدچې تهٔ هلاکونکې ئې

رائې پیغمبره) که چرې دوئ په دې کلام ایمان نه راوړی نو شاید چې ته ددوئ په

(١) الطبری:١٧/٥٩٥.
(٢) ١٧/بنی اسرائیل:٨٥.
(٣) الطبری:١٧/٥٩٢.

بِهٰذَا الْحَدِيْثِ	اَسَفًا ⑥	اِنَّا جَعَلْنَا	مَا	عَلَى	
په دې خبره باندا دوجې دافسوس نه ا	بيشکه جوړ کړي دي مونږه ا	هغه څه ا	چې په		
غم کښې ځان هلاک کړې بيشکه څه چې په زمکه دي					
الْاَرْضِ	زِيْنَةً	لَّهَا	لِنَبْلُوَهُمْ	اَيُّهُمْ	
زمکه باندي اښائست ادې زمکې لره ادپاره ددې چې وازمايو مونږ دوئ لره اچې کوم يودوئ لره					
مونږ هغه دزمکې دپاره ښائست جوړ کړې دي دپاره ددې چې مونږ په هغه خلقوازميښت اوکړو					
اَحْسَنُ	عَمَلًا ⑦	وَاِنَّا	لَجٰعِلُوْنَ	مَا	عَلَيْهَا
زيات بهتردې ا په لحاظ دعمل سره ا او بيشکه مونږه ا خامخا جوړونکي يو ا هغه څه لره ا چې په زمکه دي					
چې ځوک ښه عمل کوؤنکي دي او (هغه وخت ربه راشي چې) مونږ به ددې زمکې په مخ موجود ټول څيزونه					
صَعِيْدًا جُرُزًا ⑧					
ډاګ ا خالي ا					
په سپينه ډاګه پريږدو					

قوله تعالی:-فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ

نبی کريم ﷺ ته تسلی:-مشرکان چه د حضورﷺ نه به لرې تختيدل په هغوی باندې د ايمان نه راوړو چه کوم غم اوخفګان په حضورﷺ باندې وو په هغې باندې الله ﷻ حضورﷺ ته تسلی ورکوی لکه چه په بل آيت کښې دی چه په دوی باندې دومره خفګان مه کوه([1]) بل ځائ دی چه په دوی باندې دومره غمګين کيږه مه([2])بل ځائ دی چه د دوی په ايمان نه راوړو باندې خپل ځان په تکليف کښې مه اچوه. ([3]) دلته نی هم دا اوفرمائيل که دوی په دې قرآن پاك باندې ايمان راونړو نو ته خپل زړه مه خوره اودومره غم خفګان غصه افسوس مه کوه مه ويريږه اومه زړه تنګه وه خپل کارکوه([4])په تبليغ کښې کوتاهی مه کوه خپله ښه کارکوه ګمراه به خپل بدکارکوی د هريوعمل هم هغه سره دې.

د دنيادا زينتونه ختميدونکی دی:-بيافرمائی دنيافانی ده د دې دا ښائست د زوال والا دې آخرت باقی دې د دې نعمتونه د هميشه دپاره دی.رسول الله ﷺ فرمائی دنياخوږ او شين رنګ دې په دې کښې الله ﷻ تاسوخليفه جوړوی اوکتل غواړی چه تاسوڅنګه عملونه کونی؟ نود دنيانه ښځو نه بچ شنی. په بنی اسرائيلوکښې رومبنئی فتنه هم د ښځو وه([5])دا دنياختميدونکې ده اودادنيا خرابيدونکې ده. تباه برباد کيدونې ده زمکه به صفاهواره شی او په کومه چه به هيڅ قسم پيداوارنه کيږی کله چه په بل آيت کښې دی آيا داخلق نه ګوری چه مونږه غيرآبادې شاړې زمکې ته اوبه بوځو اود دې نه فصل پيداکوو کوم چه هغوی پخپله هم خوری اود هغوی څاروی هم. آيابياهم د هغوی سترګې نه کولاويږی ([6])زمکه

---

[1] ٣٥/فاطر:٨.

[2] ١٦/النحل:١٢٧.

[3] ٢٦/الشعراء:٣.

[4] الطبری:١٧/٥٩٧-٥٩٨.

[5] صحيح مسلم کتاب الرقاق باب اکثر اهل الجنة الفقراء:٢٧٤٢، ترمذی:٢١٩١، ابن ماجه: ٤٠٠٠، احمد:١٩/٣، مسندابی يعلی:١١٠١،

[6] ٣٢/السجدة:٢٧.

او په زمکه چه څه دي ټول فناکیدونکي دي اوخپل حقیقي مالك ته پیش کیدونکي دي. نوکه ته د هغوی نه څه هم واورې هغوی په کوم حال کښې هم ګورې خو افسوس او خفګان مه کوه.

اَمْ حَسِبْتَ اَنَّ اَصْحٰبَ الْكَهْفِ

| آیا ګمان کوې ته | چې بیشکه | ملګري | دغار |

آیا ستا دا خیال دې چې دغار اودلیکلې تختې خاوندان

وَالرَّقِيْمِ ۙ كَانُوْا مِنْ اٰيٰتِنَا عَجَبًا ⑨ اِذْ اَوَى

او دلیکلې شوې تختې | وو | دنښو زمونږ نه | ډیرعجیبه | کله چې | پناه واغستله

زمونږ (دقدرت) په نخښو کښې یوه ډیره عجیبه نخښه وو؟ څه وخت چې دغې

الْفِتْيَةُ اِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوْا رَبَّنَآ اٰتِنَا مِنْ لَّدُنْكَ

یو څوخوانانو | غارته | نو وې وئیل | اے ربه زمونږه | راکړه مونږ ته | دطرفه خپل نه

ځلمو په غار کښې پناه واخسته نو وې وئیل چې ائې زمونږ ربه! مونږ ته دخپل طرفنه

رَحْمَةً وَّهَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا ⑩ فَضَرَبْنَا عَلٰٓى

رحمت | او تیار کړه | مونږ لره | دکار زمونږ نه | صحیح والې | نوکیښوده مونږه | په

رحمت راکړه اوزمونږ دې کار له دسمون خوږوسامان راپیدا کړه نومونږ دهغوئ په غوږونو باندې

اٰذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِيْنَ عَدَدًا ۙ⑪ ثُمَّ بَعَثْنٰهُمْ

غوږونو دهغوئ باندې دخوب پرده | په غار کښې | څوکلونه | په شمار | بیا | راپورته کړل مونږ هغوئ

په دغه غار کښې ډیرو کلونودخوب پرده واچوله بیامو راپاڅول

لِنَعْلَمَ اَيُّ الْحِزْبَيْنِ اَحْصٰى لِمَا

چې معلوم کړو مونږه | چې کومه یوه ددوو ډلو نه | ښه حساب کونکې ده | هغه

چې په دغه دواړو ټولو کښې کوم یو ټولې په دې حالت کښې دپاتې کیدو

لَبِثُوْٓا اَمَدًا ⑫ ع

چې تیره کړه هغوئ | موده |

دمودې نه زیات واقف دې

قوله تعالى:- اَمْ حَسِبْتَ اَنَّ اَصْحٰبَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيْمِ ۙ

د اصحاب کهف پیژندګلو اوقصه:- داصحاب کهف قصه په اجمال سره بیانیږی بیاپه تفصیل سره بیانیږی فرمائی چه داواقعه زمونږ د قدرت د بې شمیره واقعاتونه یوه ډیره معمولی واقعه ده د دې نه لوئ لوئ نښې هره ورځ ستاسو په وړاندې وی. دزمکې اوآسمان پیداکول دشپې ورځې اوړیدل راوړیدل نمر سپوږمئ اطاعت کول وغیره د قدرت بې شمیره نښې کوم چه ښائی د الله ﷻ قدرت بې اندازې شته او هغه په هریوڅیز باندې قادر دې هغه ته یوکار هم ګران نه دې. داصحاب کهف نه خو ډیر زیات

حیرانونکې او اهم نښه د قدرت ستاسو په وړاندې د شپې ورځې ده([1])د کتاب او سنت کوم علم ما تاته درکړې دې هغه د اصحاب کهف د شان نه ډیرزیات دې([2])ډیر حجتونه ماپخپلو بندګانو باندې د اصحاب کهف نه ډیرواضحه کړې دی([3])کهف وائی د غر غارته هلته دا ځوانان پټ شوې وو.

درقیم حقیقت څه شئ دې:-"رقیم" خویادایله سره خواکې د وادنی نوم دې یادهغوی د ځائ ددې عمارت نوم دې([4])یاد یوې آبادئی نوم دې یاددغه غر نوم دې ددغه غر نوم نجلوس هم راغلی دې. د غارنوم ته خیروم ونیلې شوې دې اود هغوی د سپی نوم ئی حمران خودلې دې. حضرت ابن عباس ﷛ فرمائی چه ټول قرآن زه پیژنم خو لفظ حنان اواه او لفظ رقیم ماته نه دې معلوم چه رقیم د یوکتاب نوم دې یادآبادئی. په یوبل روایت کښې دهغوی نه نقل دی چه داکتاب دې. سعید ﷬ وائی چه دا د کاڼی یوه تختئی ده په کوم چه د اصحاب کهف قصه لیکلې وه اود غاریه دروازه کښې ئی لګولې وه.([5]) عبدالرحمن ﷬ وائی قرآن کښې دی﴿كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ﴾([6]) د آیت ظاهری الفاظ خود دې تائیدکوی او هم دا د امام ابن جریر ﷬ مختار قول دې چه رقیم د فعیل په وزن باندې د مرقوم په معنی کښې دې لکه مقتول قتیل اومجروح جریح. والله اعلم.

داځوانان دخپل دین دبچ کولودپاره دخپل قوم نه تختیدلې وو چه هغوی چرته دوی ددین نه وانړوی. د یوغر په غار کښې ننوتل اود الله ﷻ نه ئی دعااوکړه یاالله مونږ له د خپل حضور نه خپل رحمت راکړه. مونږ دخپل قوم نه پټ کړه زمونږپه دې کارکښې انجام ښه کړه. دحدیث په یوه دعاکښې دی اې ربه ته چه کومه فیصله زمونږ په حق کښې اوکړې هغه د انجام لحاظ سره ښه اوکړه([7]) مسند کښې رسول الله ﷺ په خپله دعاکښې عرض کوی اې ربه زمونږ د ټولو کارونو انجام ښه کړه اومونږ د دنیاد رسوائی اود آخرت دعذابونونه بچ کړه.([8]) دوی چه غارته لاړل او اوده شو نوکالونه پرې تیرشو بیا مونږ هغوی بیدارکړل. یوصاحب درهم راواخستو او بازارته ئی سودا اخستلوله لاړو لکه چه راروان دی. دا د دې د پاره چه هغوی دلته څومره موده تیره کړه هغه په دواړو ډلوکښې څوك ډیر زیات یادونکې دې؟ هغوی ته به مونږ هم معلوم کړو﴿امدا﴾ معنی شمیر ده اووئیلې شوی دی چه د غایت په معنی کښې هم دا لفظ راغلی دې لکه چه د عربوشاعرانو په خپلوشعرونوکښې د غایت معنی ترلې ده.

بِالْحَقِّ ط	نَبَاَهُمْ	عَلَيْكَ	نَقُصُّ	نَحْنُ
په حقه سره	قیصه دهغوئ	په تاباندې	بیانوو	مونږه
مونږ تاته ددوئ حالت صحیح صحیح بیانوؤ				

وَزِدْنٰهُمْ	بِرَبِّهِمْ	اٰمَنُوْا	فِتْيَةٌ	اِنَّهُمْ
اوزیات کړی وو مونږ هغوئ	وؤاپه رب خپل باندا	وو اچی ایمان ئې راوړې	یو څوځوانان	بیشکه هغوئ
بیشکه دا یو څو ځوانان وو چې په خپل رب باندې ئې ایمان راوړې وو او مونږ دوئ ته				

---

[1] الطبری:۶۰۱/۱۷.
[2] الطبری:۶۰۱/۱۷.
[3] الطبری:۶۰۱/۱۷.
[4] الطبری:۶۰۷/۱۷.
[5] الطبری:۶۰۳/۱۷.
[6] ۸۳/امطففین:۹.
[7] ابن ماجه کتاب الدعاء باب الجوامع من الدعاء:۳۸۴۶، وسنده صحیح، احمد:۱۴۷/۶.
[8] احمد:۱۸۱/٤ وسنده حسن، طبرانی:۱۱۹۶، ابن حبان:۹۴۹، مجمع الزوائد:۱۷۸/۱۰.

هُدًى ﴿١٣﴾ وَّرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوْبِهِمْ اِذْ قَامُوْا فَقَالُوْا

په لحاظ دهدايت سره | او مضبوط كړل مونږه | زړونه دهغوئ | كله چې | را پاسيدل هغوئ | نو وې وئيل

نور زيات هدايت ور كړې وو او مونږ ددوئ زړونه (په صبر) سره مضبوط كړي وو څه وخت چې دوئ تيار شو او وې وئيل

رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَنْ نَّدْعُوَا مِنْ دُوْنِهٖٓ

رب زمونږه | رب د اسمانونو | او د زمكې دې | هرګز به او ازنه كړو مونږ | ماسوا دهغه نه

چې زمونږ رب د اسمانونو او زمكې رب دې مونږ به هيڅكله بې دهغه نه بل څوك

اِلٰهًا لَّقَدْ قُلْنَآ اِذًا شَطَطًا ﴿١٤﴾ هٰٓؤُلَآءِ قَوْمُنَا

بل معبود ته | نو وئيلى به وى مونږ | بيا | بې ځايه خبره | دا خلق | چې قوم زمونږ دې |

په معبود كيدو نه بلو ګنى ډيره بې ځايه خبره به مو كړې وى دې خلقو زمونږ خپل قوم

اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً ؕ لَوْلَا يَاْتُوْنَ عَلَيْهِمْ

نيولى دى دوئ | ماسوا دالله نه نور خدايان | ولې نه راوړى دوئ | په معبوديت دهغوئ باند |

دالله ﷻ نه سوا نور خلق ځان له معبودان نيولى دى دوئ په دغه فرضى معبودانو باندې ولې

بِسُلْطٰنٍۭ بَيِّنٍ ؕ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ﴿١٥﴾ ؕ

يو دليل | ښكاره | نو څوك دې | ډير ظالم | دهغه چانه | چې تړى | په الله پورې | دروغ |

يو څر ګند دليل نه وړاندې كوى او دهغه چا نه زيات ظالم څوك كيديشى چې په الله ﷻ باندې د دروغو تهمت لګوى

وَاِذِ اعْتَزَلْتُمُوْهُمْ وَمَا يَعْبُدُوْنَ

او اوس چې كله | تعلق ختم كړو تاسو دهغوئ سره | او دهغه معبودانو سره | چې عبادت ئې كوى دوئ

او هر كله چې تاسو هغوئ (مشركان) او د كومو چې هغوئ دالله ﷻ نه سوا

اِلَّا اللّٰهَ فَاْوٗٓا اِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ

بې دالله نه | نو پناه واخلئ | غار ته | راخوره كړى تاسو لره | رب ستاسو |

عبادت كوى پريخو دل نو په غار كښې پناه واخلئ ستاسو رب به تاسو دپاره

مِّنْ رَّحْمَتِهٖ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِّنْ اَمْرِكُمْ مِّرْفَقًا ﴿١٦﴾

د رحمت خپل نه | او پيدا به كړى | دپاره ستاسو | د كار ستاسو نه | اسباب د ګزران |

خپل رحمت خور كړى او ستاسو كارونو كښې به د اسانئ (سامان) پيدا كړى

قوله تعالى:- نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَاَهُمْ بِالْحَقِّ

د اصحاب كهف تفصيلى واقعه:- د دې ځائ نه په تفصيل سره د اصحاب كهف قصه شروع كيږى چه دا يو څو خوانان وو چه د حق دين طرف ته مائل شو او په هدايت باندې راغله. په قريشو كښې هم داسې شوې وو چه ځوانانو خود حق په آواز باندې لبيك وئيلې وو خو بغير د يو څو بوډاګانو نه نور پوره د اسلام طرف ته مائل نه شو. وانى چه په دوى كښې د بعضو په غوږونو كښې والئى وې. دا د متقى او لارموندونكو ځلې ځوانان وو د خپل رب وحدانيت ئى منلو د هغه د توحيد قائل شوى وو او ورځ په ورځ په ايمان كښې وړاندې كيدل. د دې اود دې په شان نورو آياتونو نه استدلال كولو سره د امام بخارى رحمه الله وغيره

محدثينو کرامو مذهب دادې چه په ايمان کښې زياتوالې کيږي په دې کښې درجې دي دا کم او زياتيږي[1] د دې ځائ نه مونږ هغوي په هدايت کښې زيات کړل بل ځائ ارشاد دې ﴿وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ﴾[2] د هدايت والاهدايت زياتيږي الخ.بل ارشاد دې ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا﴾[3] دايمان والاايمان زياتوي الخ. بل آيت کښې دي ﴿لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ﴾[4] دې د پاره چه هغوي د خپل ايمان سره په ايمان کښې نور هم زيات شي.هم د دې مضمون نور هم ډير آياتونه دي.

د اصحاب کهف زمانه:-ذکردې چه داخلق د حضرت مسيح عيسى بن مريم ﷺ په دين باندې وو. والله اعلم.خودا ښکاره معلوميږي چه دا د مسيح ﷺ د زمانې نه وړاندې واقعه ده د دې يودليل داهم دې که چرې داخلق نصرانيان وو نو يهوديانوبه نه د دوی دومره په توجه سره د هغوی حالات معلومول اونه به ئې د معلومولو هدايت کولو. حالانکه دا بيان تيرشوې دې چه قريشو خپله جرګه د يهوديانوعلماؤ له ليګلې وه چه تاسو مونږ ته څه داسې خبرې اوښائې چه مونږ رسول الله ﷺ ازميښت کړو هغوی اووئيل چه تاسو د اصحاب کهف او ذوالقرنين قصه د هغه نه معلومه کړئې اود روح متعلق سوال ترې اوکړئې نو معلومه شوه چه د يهودو په کتابونو کښې د دې ذکر وو اوهغوی ته د دې واقعه علم وو چه کله دا ثابته شوه نودا خو ښکاره خبره ده چه د يهودو کتاب د نصرانيت نه وړاندې دې. والله اعلم. بيا فرمائي چه مونږ هغوی ته د قوم په مخالفت باندې صبر ورکړو اوهغوی د قوم هيڅ پرواه اونه کړه بلکه وطن راحت او آرام ئې هم پريخودو.

ددې ځوانانو د ايمان واقعه:-د بعضې سلفووينا ده چه داخلق د روم د بادشاه اولاد اود روم سرداران وو. يوځل قوم سره اختر کولود پاره تلې وو د هغه زمانې د بادشاه نوم دقيانوس وو ډير سرکشه او سخت سړې وو تولوته به ئې د شرك تعليم کولو او په ټولوبه ئې د بتانو عبادت کولو. دا ځوانان چه د خپلو پلارانو اونيکونوسره دې ميلې ته تلې وو هغوی چه کله هلته داتماشه اوليدله نو د هغوی په زړه کښې داخيال راغلو چه دابت پرستي خو يوفضول اوبې کاره څيز دې.عبادتونه اوحلالې خوصرف د يو الله ﷻ په نوم باندې کيدل پکار دی چه د آسمان او زمکې خالق اومالك دې. نو دا خلق يو يوشو اود دې ځائ نه لاړل ديوې ونې لاندې يوصاحب کيناستو نور هم دلته راغله دريم هم راغلو څلورم هم راغلو غرض داچه يويو ټول دلته راجمع شو سره ددې چه يوبل ئې نه پيژندلو خود ايمان رڼړا يوبل سره يو ځائ کړل. حديث شريف کښې دي چه روحونه هم يوجمع شوې لښکردې په روز ازل کښې د هغوی پيژندګلوشوې ده هغوی دلته هم يوځائ اوسيږي اوکوم هلته نابلده دی دلته هم په هغوی کښې اختلاف دې[5] (بخاري ومسلم) عرب وائي چه په جنس کښې کيدل ديوځائ کيدو علت دې.ټول خاموش وو يود بل نه ويريدوکه زه خپل دضميرراز اوښايم نو دې به مې دښمن شي ديوبل نه خبرنه وو هغه هم د دوی په شان د قوم د دې بې وقوفتوب اومشرکانه رسم نه ويزاره وو. آخر يوهوښيار او تکړه ځوان اووئيل دوستانو څه نه څه خبره خوخامخا شته چه د خلقو د دې عام شغل نه ځان له تاسو راغلې ئې جدا ناست ئې زما خو زړه غواړې چه هرسړې دې خپله خبره ښکاره کړي د څه په وجه چه هغه قوم پريخې وی. په دې باندې يوکس وئيل روره خبره دا ده چه زما خود خپل قوم دا رسم يوذره هم نه دې خوښ چه کله زمونږ

---

[1] صحيح بخاري كتاب الايمان باب قول النبي ﷺ بنى الاسلام على خمس قبل حديث:٨.
[2] ٤٧/محمد:١٧.
[3] ٩/التوبه:١٢٤.
[4] ٤٨/الفتح:٤.
[5] صحيح بخاري كتاب احاديث الانبياء باب الارواح جنود مجندة:٣٣٣٦، صحيح مسلم:٢٦٣٧،الادب المفرد:٩٠١، ابوداؤد:٤٨٣٤؛ احمد:٢/٥٢٧، ابن حبان:٦١٦٨.

اوستاسو د زمكې اواسمان خالق او مالك صرف هم يوالله دې نوبيا مونږدهغه نه بغيرد نوړ چا عبادت ولې اوكړو؟دې اوريدو سره بل كس اووئيل په الله ﷻ مې دې قسم وي چه دې نفرت زه دلته راوستلې يم دريم هم دا اووئيل چه كله ټولوهم داوجه بيان كړه نود هريو په زړه كښې د خوشحالئى او مينې يوه چپه راغله اودا ټول روشن خيال او مؤحد په خپل مينځ كښې رښتونې دوستان اود يوې مور نه پيدا شوي رونړو نه زيات د يوبل خيرخواه جوړشو او په خپل مينځ كښې اتحاد او اتفاق اوكړو. اوس هغوى يوځائ مقرركړو اوهم هلته به ئې د يو الله ﷻ عبادت كولو. په مزه مزه هغه قوم ته هم پته اولګيده او دوى ئې راونيول اوهغه ظالم بادشاه ته ئې پيش كړل اوشكايت ئې اوكړو. بادشاه د هغوى نه تپوس اوكړو اوهغوى په ډيره بهادرئى سره د خپل توحيد او خپل مسلك بيان اوكړو بلكه بادشاه ته درباريانو ته او ټولې دنياته ئې د دې دعوت وركړو زړه ئې مضبوط كړو اوصفائى اووئيل زمونږ رب هم هغه دې چه د زمكې او آسمانونومالك اوخالق دې.داناممكن دى چه مونږ د هغه نه بغيربل څوك معبود جوړكړو. مونږ نه به داچرې هم اونه شي چه د هغه نه بغيربل څوك رابلو ځكه چه شرك ډير باطل څيز دې مونږ هيڅ كله هم د دې كاركونكى نه يو.دا ډيره بې ځايه فضول خبره او ګګه لارده. دا زمونږ قوم مشرك دې د الله ﷻ په ځائ نورو ته چغې وهى د نورو په عبادت كښې مشغول دى د څه چه دوى هيڅ دليل نه شي پيش كولې نودوى ظالمان اودروغژن دى.وائى چه ددوى په دې صفا خبروكولو سره بادشاه ډير وران شو هغوى ئې اوويرول او حكم ئې وركړو چه د دوى جامې اوباسئى اوكه دوى منع نه شو نو زه به دوى ته سخته سزا وركړم. اوس د دې خلقو زړونه نور هم مضبوط شوخوهغوى ته دامعلومه شوه چه دلته په اوسيدوباندې مونږ په دينداړئى باندې قايم نه شو پاتې كيدې په دې وجه هغوى قوم وطن رشتې اوخاندان پريخودو پوره پخه اراده اوكړه. هم دا حكم هم دې چه انسان دې د دين د ويرې په وخت كښې هجرت اوكړي. حديث شريف كښې دى چه د انسان بهترين مال ممكن ده چه چيلئى وى كومې چه هغه واخلې اودغره لمن كښې په شينكو كښې اوسيږي اودخپل دين دبچ كولوپه خاطر منډې وهى په داسې حال كښې دخلقو نه جدا اوځان له اوسيدل مشروع امر دې.[1] اوكه چرې داسې حالت نه وي د زبردستئ اوبربادئى ويره نه وي نوبيا ځنګلونوته وتل مشروع نه دى ځكه چه د جمعه او جمع فضيلت د لاس نه ځى. كله چه داخلق د دين په خاطر د دومره قربانئى وركولود پاره تيارشو نوپه هغوى باندې درب رحمت نازل شو. اوفرمائيلې شو چه ټيك ده كله ته ددوى د دين نه جداشوي نوبهترده چه بدنى توګه باندې هم د دوى نه جداشى. لاړشئ تاسو په يوغركښې چرته په غاركښې پناه واخلئى په تاسوبه د رب د رحمت سورې وى. هغه به تاسو ستاسود دښمن د سترګونه پټ كړى او ستاسو په كاركښې به آسانى اوراحت راپيدا كړى.دې خلقو موقع بيامونودسره دې ځائ نه تيختته اوكړه اودغريه يوډډكښې ئې پناه واخستله .بادشاه اوقوم ډير لټون اوكړو خو پته اونه لګيده.الله ﷻ په هغوى باندې رونډتوب واچولو.

د اصحاب كهف په پشان زمونږدنبى ﷺ واقعه هم ده:-اوګورئى هم دابلكه د دې نه ډيره حيرانونكې واقعه زمونږ نبى حضرت محمد ﷺ سره پيښه شوه. حضور ﷺ سره د خپل رفيق خاص او رفيق غار ابوبكر صديق ؓ په غارثوركښې پټ شول مشركانو ډيرې منډې ترړې او هلې ځلې كولوكښې هيڅ كمې پرينخودو خوحضور ﷺ هغوى ته سرد پوره كوشش كولو ملاوٴنه شو. الله ﷻ د هغوى نظرواخستو خواوشاكښې به تيريدل سترګې به ئې برندې كړې كتل حضور ﷺ موجود دې اوهغوى ته نه ښكارى. صديق اكبر ؓ پريشانه شو او عرض ئې اوكړو چه حضور ﷺ كه چرې څوك خپلو پښوته هم اوګورى نو

[1] صحيح بخارى كتاب الايمان باب من الدين الفرار من الفتن:١٩، ابوداؤد:٤٢٦٧، احمد:٤٣/٣، مسندابى يعلى:٩٨٣، السنن الكبرى للنسائى:١١٧٦٧، ابن ماجه:٣٩٨، ابن ابى شيبه:٤٤٨/٧.

مونږ به ورته ښكاره شو. حضور ﷺ ډير په تسلئي سره جواب وركړو ابوبكر دديږ دوو باره كښي ستاسو خيال دي د چا چه دريم پخپله الله ﷻ دي؟[1] قرآن كريم فرمائي كه تاسو زما د نبي امدادنه كوئي نو څه اوشو؟ كله چه كافرانو هغوى اوويستل نو ما پخپله د هغوى امداد اوكړو كله چه هغه په دوو كښي دويم وو اوهغه دواړه په غاركښي وو كله چه هغه خپل ملګري ته وئيل خفه كيږه مه الله ﷻ زمونږ سره دي نو الله ﷻ د خپل طرف نه په هغوى سكنيت نازل كړواو په داسې لښكر سره ئي د هغوى امداد اوكړو كوم چه تاسو نه شوليدلې. آخرهغه د كافرانو خبره ښكته كړه او خپله كلمه ئي اوچته كړه الله ﷻ د عزت اوحكمت والا دي[2] رښتيا خودادي چه داواقعه داصحاب كهف دواقعه نه هم زياته حيرانونكې او عجيبه ده. يوقول داهم دي چه داخوانان بادشاه او قوم اوليدل. كله چه ئي په غاركښي اوليدل نو هغوى وئيل چه بس مونږ خو هم داغوښتل. هغوى د دې خُله په يوديوال وهلوسره بنده كړه چه هم دلته مړه شي خودا قول تامل طلب دي. د قرآن پاك فرمان دي چه سحر ماښام په هغوى باندې نمر څي راځي والله اعلم.

وَتَرَى	الشَّمْسَ	إِذَا	طَلَعَت	تَّزَاوَرُ	عَن كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ
اوته به وينې	نمر	كله چي	راخيژي	نوبيچ بيچ راخيژي	دغاردهغوئ نه / ښي طرفته

اوچي نمر راخيژي نو ته به ئي ګوري چي دهغوئ غار نه ښي اړخ ته بيچ كيږي

وَإِذَا غَرَبَت	تَّقْرِضُهُمْ	ذَاتَ الشِّمَالِ	وَهُمْ	فِي فَجْوَةٍ
اوكله چي پريوزي	نوبيچ بيچ پريوزي دهغوئ نه	ګس طرفته	اوهغوئ	په فراښه ځائي كښي دي

او چې ډوبيږي نو دهغوئ نه ګس اړخ ته ډډه كوي او هغوئ د غار په ارت بيرت ځائي كښي

مِّنْهُ	ذَٰلِكَ	مِنْ آيَاتِ اللَّهِ	مَن	يَهْدِ اللَّهُ	فَهُوَ	الْمُهْتَدِ
ددغه غار	دا	دنښو د الله نه	چاته چي	لاره اوښودله الله	نو هغه	لارمندونكي دي

وو دا دالله ﷻ دنخښو نه يوه نخښه ده څوک چي الله ﷻ په سمه لار واچوي نو هغه په سمه لار روان شي

وَمَن يُضْلِلْ	فَلَن تَجِدَ	لَهُ	وَلِيًّا	مُّرْشِدًا ﴿١٧﴾
او څوك چي بې لارې كړي الله	نوهرګز به ته اونه مومې	دپاره دهغه	څوك دوست	لاربښودونكي

او څوك بې لارې كړي نو هيڅوك دهغه مددګار لاره خودونكي بيا نه مومي

قوله تعالى:- وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَت تَّزَاوَرُ

څه د غار متعلق:- -دادليل دي د دې خبرې چه ددې غار خُله د شمال طرف ته وه د نمر د راختلو په وخت د دوى ښي طرفته به دنمر سورې تيتيدلواودغرمي په وخت كښې به هلته بالكل نمرنه وودنمرد اوچتيدو په وخت كښې به دداسې ځائ نه د نمر شغلې كميدلې اود نمر د ډوبيدو په وخت كښې به نمر د هغوى د غارطرف ته د هغې د دروازې شمالي طرف ته څي. د مشرق طرف نه د علم هيئت پيژندونكي په دې ښه پوهيږي چاته چه د نمرسپوږمئي او ستورو د چال علم دي. كه چرې دغار د دروازې مخ مشرق طرف ته وونود نمر د ډوبيدو په وخت كښې به نمر بالكل نه تلو اوكه د قبله طرف ته وو نود نمر د راختلو په وخت كښې به نمر نه رسيدلو اونه به د ډوبيدو وخت كښې رسيدلو او نه به

[1] صحيح بخاري كتاب فضائل النبي باب مناقب المهاجرين وفضلهم:٣٦٥٣، صحيح مسلم:٢٣٨١.
[2] ٩/التوبه:٤٠.

سورې ښى ياګس طرف ته تېتېدو اوكه دروازه د مغرب طرف ته وه نو بيابه هم د نمر د راختلوپه وخت كښې دننه تپ نه شو تلې بلكه د زوال نه پس به دننه تلو اوبيابه برابر ترمابنام پورې وو. نو تيك خبره هم هغه ده كومه چه مونږ بيان كړه.فلله الحمد ﴿تقرضهم﴾معنى حضرت ابن عباس ﷺ د ترك كولو او پرېخودلو سره كړې ده. (١)

الله ﷻ جل شانه خو مونږ ته دااوخودل چه مونږ پوهه شو اوسوچ اوكړو ولې دائى اونه خودل چه هغه غار د كوم ښار په كوم غركښې دې دا ځكه چه د دې نه مونږ ته څه فائده نشته اونه د دې سره د څه شرعى مقصد حاصليدلې كيږى. بياهم بعضې مفسرينو په دې كښې تكلف اوچت كړې دې. څوك وائى چه هغه دايله سره نيزدې دې. څوك وائى نينوى سره نيزدې دې څوك وائى په روم كښې دې اوڅوك وائى بلقاء كښې دې. اصل علم هم الله ﷻ ته دې چه هغه چرته دې كه په دې كښې څه دينى مصلحت يازمونږ څه دينى فائده وه نو يقيناً الله ﷻ به مونږ ته خودلې وو يادخپل رسول ﷺ په ژبه مباركه به ئى مونږ ته بيان كړې وې. د حضورﷺ فرمان دې تاسو ته چه كوم كوم كار او څيزونو جنت ته نيزدې كونكى او ددوزخ نه لرې كونكى وو په هغې كښې يوهم ما بغيرد پرېخودو نه اوخودل. نو الله ﷻ د دې صفت بيان كړو اود هغې ځائ ئى اونه خودلو. وئى فرمائيل چه د نمر د راختلوپه وخت كښې د هغوى ښى طرف ته هغه تېتېدلو اود ډوبيدو په وخت كښې به ئى هغوى ګس طرف ته پرېخودل هغوى ددې نه فراخئى كښې دى. هغوى ته د نمر ګرموالې نه رسى اونه د هغوى بدن او كپړې سوزيږى.

دادالله ﷻ يوه نښه ده چه رب هغوى دې غارته اورسول چرته چه ئى هغوى ژوندى اوساتل نمر هم ورشى هوا هم ورشى رڼړا هم وى دې د پاره چه نه ئى په خوب كښې خلل وى اونه نقصان وراورسى. په حقيقت كښې داهم د الله ﷻ د طرف نه يوه د هغه د قدرت يوه كامله نښه وه چه د دې ځواناتو مؤحدينو هدايت پخپله الله ﷻ كړې وو دوى په نيغه لارشوې وو د چا په وس كښې نه وه چه دوى ئى ګمراه كړې وې د دې برعكس چاته چه الله ﷻ لار اونه ښائى د هغه هادى څوك نشته.

وَتَحْسَبُهُمْ	أَيْقَاظًا	وَّهُمْ	رُقُوْدٌ ۖ	وَّنُقَلِّبُهُمْ	ذَاتَ الْيَمِيْنِ
اوته به ګمان كوې په هغوئ	دويخو	حال دا چې هغوئ	اودۀ دى	اوارووُمونږ هغوئ	ښى طرفته

اودائي مخاطبه، تابه خيال كولو چې دوئ ويښ دى حال دادې چې دوئ اودۀ دى او مونږ دوئ ښى

وَذَاتَ الشِّمَالِ ۖ	وَكَلْبُهُمْ	بَاسِطٌ	ذِرَاعَيْهِ	بِالْوَصِيْدِ ؕ
اوګس طرفته	اوسپې دهغوئ	غوړونكې وؤ	دځنګلوخپلو	په خله دغاركښى

اوګس طرفته اړوو رااړوو اوددوئ سپې په درشل باندې خورې څنګلې ناست وو

لَوِ اطَّلَعْتَ	عَلَيْهِمْ	لَوَلَّيْتَ	مِنْهُمْ	فِرَارًا	وَّلَمُلِئْتَ
كه تاسروربنكاره كړو	هغوئ ته	نومخ به اوګرزوې تۀ	دهغوئ نه	په تيښته	اوخامخابه ډك شې تۀ

كه تاورته (هيله غوندې) سرورښكاره كړې وې نو پسته به ترې نه تښتيدلې وې اودهغوئ

مِنْهُمْ	رُعْبًا ⑱
دهغوئ نه	په يره سره

رعب بۀ درباندې خور شوې وو

---

(١) الطبرى:١٧/٦٢١.

قوله تعالى:- وَتَحْسَبُهُمْ أَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ

ددوئ دخوب كيفيت:-دوى اوده دى خو كتونكى دوى بيداركنړى ښكه چه د هغوى سترګې كولاوى. ذكرشوې دي چه كله ليوه اوده كيږي نو يوه سترګه كولاو ساتى يوه بنده بياهغه بله كولاوكړى او دا بنده كړى. لكه چه يوشاعر وئيلى دى -:

ينام باحدى مقلتيه ويتقى   باخري الرزايا فهو يقظان نائم

د ښناوروچينجو مينجو اوډښمنانونه د بچ كولو دپاره الله ﷻ په خوب كښې هم د هغوى سترګې كولا وساتلې دى اوزمكه ئې نه خورى اړخونه ئې اوده كيږى نه ځكه چه الله ﷻ د هغوى اړخونه بدلوى وائى چه په كال كښې دوه ځل اړخ بدلوى.

د اصحاب كهف سپى :-د هغوى سپى هم خپولې دروازې سره خاوروكښې چوكاټ سره نيزدې د څوكې په توګه لاسونه په زمكه باندې خواره كړې ناست دې اود دروازې نه بهر په دې وجه دې چه په كوم كور كښې سپى تصوير جنبى اوكافر سړى وى هغه كورته فرښتې نه ځى لكه څنګه چه په يوحسن حديث كښې نقل دى([1])دې سپى له هم په دې حال كښې خوب راغلو.رښتيادى چه دخو خلقو ناسته هم ښيګړه پيداكوى.ګورئى ددې سپى څومره شان شوچه په كلام الله كښې دهغه ذكرراغلو وائى چه په دوى كښې دچا داساتلې شوې ښكارى سپى وو.يو قول داهم دې چه د بادشاه د باورچى دا سپى ځكه چه هغه هم د دوى په مسلك وو دهغوى سره په هجرت كښې وو اودهغه سپى هغه پسې شاته لګيدلې وو. والله اعلم.

يو څو بې دليله خبرې:-وائى چه دحضرت ابراهيم ﷺپه لاس باندې دحضرت ذبيح الله ﷺ په بدله كښې كوم ګډ حلال شود هغه نوم جرير وو. حضرت سليمان ﷺ ته چه كوم ملاچرګك د ملكه بلقيس خبر وركړې وو د هغه نوم غنفز وو اود اصحاب كهف د دې سپى نوم قطميروو او بنى اسرائيلو چه د كوم سخى عبادت شروع كړې وود هغه نوم يهموت وو. حضرت آدم ﷺ د جنت نه هندكښې كوز شوې وو حضرت حوا ﷺ په جده كښې ابليس د بيسان په دشت كښې او ماريه اصفهان كښې.

يو قول دې چه د دې سپى نوم حمران وودې سره د دې سپى په رنګ كښې هم ډير اقوال دى خومونږ حيران يو چه د دې نه څه نتيجه او د دې نه څه فائده؟څه ضرورت دې؟ بلكه عجيبه نه دى چه داسې بحثونه منع وى ځكه چه داخو په پټوسترګوباندې كانړى ويشتل دى. بې دليل ژبه كولاوول دى. بيا فرمائى چه مونږ هغه ته داسې رعب وركړوچه چا هغه ته كتلې نه شو. داځكه چه خلق د ده تماشه جوړه نه كړى څوك بهادرى اونه كړى اودې له خواله لاړنه شى څوك دې سره لاس اونه لګوى. هغوئ په آرام او حوصلې سره تركومې چه د الله ﷻ حكمت دې اوده وى. څوك چه دې ته ګورى د ويرې نه لړچيږى هم هغه وخت په اولټه پښو واپس ګرځى هغوئ ته په يونظر كتل هم د خلقو د پاره ګران دى.

لِيَتَسَاءَلُوا	بَعَثْنٰهُمْ	وَكَذٰلِكَ
اوهمدارنګې اراپاسول مونږه هغوئ	دپاره ددې چې تپوس اوكړى ديو بل نه	
اودغه شان مونږ دوئ راويښ كړل		

قَالُوا	كَمْ لَبِثْتُمْ	مِّنْهُمْ	قَآئِلٌ	قَالَ	بَيْنَهُمْ
اووئيل هغوئ	څومره وخت تيركړو تاسو	دهغوئ نه	يوويونكى	اووئيل	په خپل منځ كښى

چې په خپل مينځ كښې ديوبل نه تپوس اوكړى نو يوتن په كښې اووئيل چې تاسو به څومره موده دلته تيره كړې وى دوئ اووئيل

[1] ابوداؤد كتاب الطهارة باب الجنب يؤخر الغسل:٢٢٧ وسنده حسن، نسائى ٢٦٢، ابن ماجة: ٣٦٥، بدون ذكر الكافر.

لَبِثْنَا	يَوْمًا	اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ	قَالُوْا	رَبُّكُمْ	اَعْلَمُ
وخت تیر کړو مونږه	یوه ورځ	یا یوه حصه دورځې	اووئیل هغوئ	رب ستاسو	ښه عالم دی

چې مونږ یوهٔ ورځ یا دیوې ورځې یوه حصه تیره کړه پس دوئ اووئیل چې ستاسو رب ښه پوهه دې

بِمَا	لَبِثْتُمْ	فَابْعَثُوْٓا	اَحَدَكُمْ	بِوَرِقِكُمْ	هٰذِهٖٓ
په هغه وخت	چې تاسو تیر کړو	نو اولیږئ	یو تن له تاسو نه	دسپینو زرو خپلو سره	چې دادی

چې تاسو څومره موده تیره کړې ده (نو دا بحث پریږدئ) خوهٔ یو تن دیوې روپۍ سره

اِلَى الْمَدِيْنَةِ	فَلْيَنْظُرْ	اَيُّهَآ	اَزْكٰى	طَعَامًا
دی ښار ته	او دې دګوری هغه	چې کوم یو ځائې ددغه ښار نه	زیات پاکیزه دې	په لحاظ دطعام سره

ښار طرفته اولیږئ نو او دې ګوری چې دکوم خوراک پاکیزه دې نو دهغې نه دې

فَلْيَأْتِكُمْ	بِرِزْقٍ	مِّنْهُ	وَلْيَتَلَطَّفْ
نو راوړی تاسو ته	خوراك	دهغه ځائې نه	او په کار دی چې هغه دهوښیارتیانه کار واخلی

څه لږډیر خوراک تاسو له راوړی او خلقو سره دې خوږې پستې خبرې کوی

وَلَا يُشْعِرَنَّ	بِكُمْ اَحَدًا ﴿١٩﴾	اِنَّهُمْ	اِنْ يَّظْهَرُوْا	عَلَيْكُمْ
او خبرنهٔ کړی هرګز	په تاسو باند هیڅوك	بیشکه هغوئ	که غالب شوا	په تاسو باندې

اوستاسو حال دې چاته نه وائی که هغوئ درباندې خبر شو

يَرْجُمُوْكُمْ	اَوْ يُعِيْدُوْكُمْ	فِيْ مِلَّتِهِمْ	وَلَنْ تُفْلِحُوْٓا
نوسنګسار به کړی تاسو	یا به واپس راړوی تاسو	ملت خپل ته	او هرګز به کامیاب نشئ تاسو

نو سنګسار به مو کړی او خپل مذهب ته به مو بیا واپس کړی او که چرې داسې اوشو نو تاسو

اِذًا	اَبَدًا ﴿٢٠﴾
بیا	هیڅکله

به چرې هم کامیاب نه شئ

قوله تعالى:- وَكَذٰلِكَ بَعَثْنٰهُمْ لِيَتَسَآءَلُوْا بَيْنَهُمْ

درې سوا کاله نه پس چه د اصحاب کهف رابیدارشونو؟:-ارشاد کولې شی لکه څنګه چه مونږ هغوی په خپل قدرت کامله سره اوده کړې وو هم هغه شان مونږ په خپل قدرت سره راپاسول. درې سوه نهه کاله پورې اوده وو خوچه کله راپاسیدل نو چه څنګه اوده شوې وو نوهم هغه شان وو لکه څنګه چه د اوده کیدو په وخت کښې ووبدن څرمن ویښته ټول هرڅه ئې په اصلی حالت کښې وو. لکه څنګه چه د اوده کیدو په وخت وو اوس هم هغه شان وو هیڅ قسم بدلون په کښې نه وو. خپل مینځ کښې وئیل ولې جی څومره موده اوده وو؟ جواب ملاوشو چه یوه ورځ یاد دې نه هم کم څکه چه د سحر په وخت کښې دوی اوده شوې وو اوهغه وخت د ماښام وخت ووپه دې وجه دهغوی دا خیال پیداشو خو بیا پخپله د هغوی دا خیال شو داسې خو نه ده. په دې وجه هغوی ذهن جنګول پریخودل اویوفیصله کونکې خبره ئې اوکړه

چه د دې صحيح علم صرف هم الله ﷻ ته دې. دې وخت ولړه تنده معلوميده د دې وجه هغوی د بازار نه سودا راغوښتل تجويزكړل. پيسې هغوی سره وې په كومو كښې چه ئې څه د الله ﷻ په لاركښې خرچ كړې وې څه ورسره وې نو وئيل هم دې ښاركښې چاله پيسې وركړئې اود هغه ځائ نه دې د خوراك ښناك څه پاك څيز راوړی يعنی ښكلې ښائسته څيز لكه چه په آيت كښې ارشاد دې ﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَىٰ مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ أَبَدًا﴾[1] يعنی كه د الله ﷻ فضل اوكرم په تاسو باندې نه وو نو تاسو نه به څوك هم پاك نه ووبل آيت كښې دی ﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَىٰ مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ أَبَدًا﴾[2] هغوی خلاصی بياموندوڅوك چه پاك شو. زكوة ته هم زكوة په دې وجه وائی چه هغه مال پاك صفا كوی. دويم قول دا دې چه دې نه مراد ډير زيات خوراك راوړل دی لكه دفصل لوئيدو په وخت كښې عرب وائی ((زكاالزرع)) او لكه د شاعر وينا ده :-

قبائلنا أسبع وانتم ثلثة وللسبع ازكى من ثلاث واطيب

دلته هم دا لفظ دزياتوالی اوكثرت په معنی كښې دې خواولنې قول صحيح دې ځكه چه داصحاب كهف مقصد ددې قول نه حلال څيز راوړل وو كه هغه زيات وی كه كم.

وائی چه تلونكی له ډيراحتياط كول پكار دی چه په تلوراتلواوسودا اخستلوكښې دهوښيارتی نه كار واخلی تركومې پورې چه كيدې شی نودخلقو په نظركښې دې نه راځی. ګوره هسې نه چه چاته پته اولګی اوكه هغوی ته معلومه شوه نو بيامو خير نشته. كه ددقيانوس سړو ستاسود ځائ معلومات اوكړو نوهغوی به تاسو له سختې سختې سزاګانې دركړی ياخوبه تاسو دهغوی نه اوويريږئی اوحق دين به پريږدئی اوبيابه كافران شئی يا هم په دې سزاګانې هغوی ستاسو كار خلاص كړی. كه تاسو د هغوی دين كښې يوځائ شوئی نوپوهه شئی چه تاسو د خلاصی نه لاس راښكلو بياخوبه د الله ﷻ سره ستاسو خلاصيدل ډير ګران شی.

وَكَذَٰلِكَ أَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا

او په دې طريقه | خبر كړل مونږه | په هغوئ باند | د پاره ددې چې معلومه شی خلقوته

اودغه شان مونږ خلق دهغوئ په حال خبر كړل چې په دې پوهه شی

أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ

چې بيشكه | وعده دالله | رښتينی ده | او بيشكه | قيامت چې دې | نشته شك |

چې دالله ﷻ وعده رښتونې ده و دا چې دقيامت په راتلو كښې هيڅ شك

فِيهَا إِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ

په راتلودهغې كښې | كله چې | هغوئ جګړې كولې | په خپل منځ كښې | په دې كار خپل كښې |

نشته هركله چې (دهغې زمانې خلقو) ددوئ په حقله په خپل مينځ كښې جګړه كوله

فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِم بُنْيَانًا رَّبُّهُمْ أَعْلَمُ

نو اووئيل څه خلقو | چې جوړ كړئ | په دوئ باند | يو ديوال | رب ددوئ | ښه عالم دی

نودوئ اووئيل چې په دوئ باندې يو عمارت جوړ كړئ دهغوئ رب ته دهغوئ حال ښه

[1] ٢٤/النور: ٢١.

[2] ٨٧/الاعلىٰ: ١٤.

بِهِمْ ؕ	قَالَ	الَّذِيْنَ	غَلَبُوْا	عَلٰٓى اَمْرِهِمْ
په حال ددوئ باند	اووئيل	هغه کسانو	چې غالب وو	په معاملاتو دهغوئ باند
معلوم دي نوخوک چې په خپل کار باندې غالب وو هغوئ اووئيل چې مونږ خو به				
لَنَتَّخِذَنَّ	عَلَيْهِمْ	مَّسْجِدًا ۞		
خامخا به جوړ وو مونږه	په دوئ باند	يوه عبادت خانه		
دلته يوه عبادت خانه جوړوو				

قوله تعالى:- وَكَذٰلِكَ اَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوْۤا اَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ

د اصحاب کهف واقعه د مرګ نه پس د ژوندي کيدو ښکاره دليل دې:- ارشاد دې چه هم دغه شان مونږ په خپل قدرت باندې دهغوی په حال باندې خلق خبرکړل.دې دپاره چه د الله ﷻ دوعدې او قيامت د راتلوصداقت هغوی ته معلوم شی.وائی چه په هغه زمانه کښې خلقو ته د قيامت په راتلوکښې څه شك پيداشوې وو. يوې ډلې خو به وئيل چه صرف روحونه به بياژوندی کيږی د بدن واپس کيدل به نه کيږی نو الله ﷻ د سوونوکالو نه پس اصحاب کهف راپاسول د قيامت د کيدو او د بدن دوباره ژوندی کيدو حجت ئی واضح کړو او د سترګوليدلې دليل ئی ورکړو.

کوم سړې چه د خوراك څيزونه راړوله لاړوهغه څه اوليدل؟:- بيان دې چه کله د هغوی نه يوصاحب پيسې واخستې اودسودا د اخستلودپاره د غارنه بهرراووتلو نو چه وئی کتل دهغه دکتلی شوی څيزونو کښې يو څيزهم نه ووټوله نقشه بدله شوې وه. د هغه ښار نوم افسوس ووزمانې تيرې شوې وې کلی بدل شوی وويه سوونو کالونه تيرشوی وو اودوی خوخپل ځان سره هم دا ګنړل چه مونږ دلته په رسيدو باندې يوه ورځ يا نيمه تيره شوې ده. دلته د زمانې انقلاب اوڅه نور څه شوی وو. لکه څنګه چه د چا وينا ده:-

اماالديارفانهاكديارهم واري رجال الحي غير رجاله

کورونه خو هم هغه شان دی خود قبيلې خلق څه نور شان دی هغه اوکتل چه نه خو د ښار يوڅيز په خپل حال دې نه دښاريوکس پيژندګلو دې نه دې څوك پيژنی اونه نورخلق دې پيژنی. ټول عام اوخاص بل شان دی. دې په خپل زړه کښې حيران وو سرپړې تاويدلوچه پرون ماښام خو دا ښار مونږ پريخې دې دا ناڅاپی څه اوشو؟ ډير سوچونه ئی کول خو څه خبره ئی په ذهن کښې نه راتله. آخر ئی خيال اوکړو چه زه ليونې شوې يم يازما عقل په ځائ نه دې يا ماته څه مرض لګيدلې دې يا زه اوده يم. دا خيالونه ئی ډير زربدل شو خو څه خبره ترې نه شوه جوړيدې. په دې وجه ئی اراده اوکړه چه سودا اخلم اودا ښار ډير زر پريخودل پکار دی. يودوکان ته لاړو پيسې ورکړې اود خوراك څښاك سودا ئی اوغوښتله. دوکاندار چه هغه وخت دا پيسه اوکتله نو ډير زيات حيران شو او هغه ئی خپل ګاونډی ته ورکړه چه اوګوره دا سکه څنګه ده؟ د کوم وخت ده؟ د کومې زمانې ده؟ هغه بل ته ورکړه اود هغه نه بل چا د کتلو د پاره اوغوښتله.غرض داچه دې نه خويوه تماشه جوړه شوه د هريود خلې نه وتل چه ده د پخوانې زمانې خزانه موندلې د هغې نه ئی دا راوړې ده. ده نه تپوس اوکړنی دا څوك دې ؟ د کوم ځائ؟ دا پيسه ئی د کوم ده؟ خلقو دې راګيرکړو خلق راجمع شو اودريدو اولاندې باندې کاږه نيغ سوالونه کول شروع شو. هغه وئيل زه خوهم د دې ښار اوسيدونکې يم. پرون ماښام زه د دې ځائ نه تلې يم د دې ځائ بادشاه دقيانوس دې. دې وخت کښې ټولو اوخاندل او وئی رونړو دا څوك ليونې دې. آخر ئی بادشاه ته مخامخ کړو د هغه نه ئی تپوسونه اوکړه هغه ټول حال بيان کړو. اوس يوطرف ته بادشاه او ټول خلق حيران دی

بل طرف ته دې په شش وپنج كښې حيران ولاړدې. اخر ټول خلق هغه سره شو چه مونږ ته خپل نور ملګرې اوښايه او خپل غارهم راته اوښايه. ده هغوی بوتله. هغه وئيل تاسو لږ شان اودرېږئ زه هغوی ته خبر ورکوم. د هغه په اخوا کيدو سره الله ﷻ په هغوی د بې خبرې پردې راخورې کړې دوی ته معلومه نه شوه چه هغه چرته لاړو؟ الله ﷻ بيا داراز پټ کړو. په يوروايت کښې داهم راغلی دی چه خلق سره د بادشاه لاړل. هغوی سره ملاوشو سلام عليك اوشو غاړې ملاوکړې دا بادشاه پخپله هم مسلمان وو د هغه نوم تيودوسيس وو. اصحاب کهف هغه سره ملاوشو ډير خوشحاله شو او په مينه اومحبت سره ملاوشو خبرې اوشې بيا واپس خپل خپل ځائ ته لاړل بيا الله ﷻ هغوی مړه کړل. والله اعلم.

وائي چه حضرت عبدالله ابن عباس رضی الله عنه د حبيب بن مسلمه رضی الله عنه سره يوغزوه کښې ووهلته هغه د روم په ښارکښې يوغاراوليدو په کوم کښې چه هډوکی وو خلقو وئيل داهډوکی د اصحاب کهف دی. هغوی اوفرمائيل چه درې سوه کاله تيرشوی چه د هغوی هډوکی دډشوی خاورې شوی. (ابن جرير)

نو فرمائی چه څنګه مونږ هغوی په عجيبه طريقه سره اوده کړی وو اوبالکل په يو نوې طريقه سره مو راپاسول دغه شان بالکل په يو نابلده طريقه سره د ښار باشندګان د هغوی په حالاتو خبرکړل دې د پاره چه هغوی ته د الله ﷻ د وعدو د حقانيت علم اوشی اود قيامت په کيدو کښې اود دې په حق سره کيدو کښې هيڅ شك نشته. هغه وخت هغوی په خپل مينځ کښې سخت مخالف وو اوجنګ جګړې کولې. بعضې د قيامت قايل وو بعضې منکر وو. د اصحاب کهف ښکاره کيدل په منکرانو باندې حجت اود منونکو دپاره دليل جوړشو. اوس دهغه کلی والا دا اراده اوکړه چه دهغه غارخُله بندکړی اوهغوی په خپل حال باندې پرېږدی چاته چه د کار غلبه حاصله وه هغوی خو اراده اوکړه چه مونږ خود دوی نه چاپيره جمات جوړ وو. امام ابن جرير رحمه الله د هغه خلقو باره کښې دوه اقوال نقل کوی يو دا چه په هغوی کښې مسلمانانو وئيلې وو دويم دا چه داقول د کافرانو وو. والله اعلم.

قبرپوخ مه جوړوئ:-په ظاهرې توګه خوهغوی مسلمانان معلوميدل چه د دې کلمه قائل او ويونکی وو دا يوه بله خبره ده چه د هغوی دا وينا ښه وه که بده؟ نو په دې باره کښې صفاحديث موجود دې رسول الله ﷺ فرمائيلی الله ﷻ دې په يهوديانواونصاری باندې لعنت اوکړی چه هغوی د خپلو انبياؤکرامو اولياؤکرامو قبرونه جماتونه جوړکړل.[1] کوم چه هغوی کړی وو د هغې نه حضور ﷺ خپل امت بچ کول غوښتل.ددې د پاره د اميرالمؤمنين حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه په زمانه کښې کله د حضرت دنيال عليه السلام قبرپه عراق کښې بياموندې شو نو اوفرمائيلې شو چه دا پټ کړئ اوکومه رقعه چه ملاوشوې چه په کښې د بعضو جنګونو وغيره ذکر دې دا ښخه کړئ.

سَيَقُوْلُوْنَ	ثَلٰثَةٌ
وائی به څه خلق	چی هغوئ درې وو
اوس څوک چې وائی چې هغوئ درې تنه وو	

رَّابِعُهُمْ	كَلْبُهُمْ	وَيَقُوْلُوْنَ	خَمْسَةٌ	سَادِسُهُمْ	كَلْبُهُمْ
څلورم دهغوئ اسپې دهغوئ وو	اوڅوک به وائی	چی پنځه وو	او شپږم دهغوئ اسپې دهغوئ وو		

او څلورم ئې سپې وو اوڅوک چې وائی چې پنځه تنه وو او شپږم ئې سپې وو

[1] صحيح بخاری كتاب الجنائز مايكره من اتخاذ المساجدعلى القبور:١٣٣، صحيح مسلم:٥٣١، احمد:٦/٨٠.

رَجۡمًاۢ	بِالۡغَيۡبِ	وَيَقُولُونَ	سَبۡعَةٌ	وَّثَامِنُهُمۡ	كَلۡبُهُمۡ
دا ويشتل دی	په غيبو سره	او وائی څينی نور خلق	چی اوه وو	او اوتم دهغوئ	سپې دهغوئ وو

داتولې بې تحقيقه خبرې دی او څوک به وائی چې اووۀ تنه وو او اتم ددوئ سپې وو

قُلۡ	رَّبِّیٓ	اَعۡلَمُ	بِعِدَّتِهِمۡ	مَّا يَعۡلَمُهُمۡ	اِلَّا
ورته او وايه	چی رب زما	ښه عالم دی	په شماره دهغوئ	نۀ دی معلوم دوئ ته	مګر

(ائی پيغمبره) ته ورته او وايه چې زما رب ته دهغوئ شميرښه معلوم دې په دوئ صرف لږ غوندې

قَلِيۡلٌ	فَلَا تُمَارِ	فِيۡهِمۡ	اِلَّا مِرَآءً	ظَاهِرًا
ډيرولږوخلقوته	پس جګړه مۀ کوه تۀ	په باره دهغوئ کښې	مګربحث	سرسری

خلق پوهه دی پس ته د سر سری بحث نه سوا ددوئ په باره کښې زيات تحقيق مه کوه

وَلَا تَسۡتَفۡتِ	فِيۡهِمۡ	مِّنۡهُمۡ	اَحَدًا	وَلَا تَقُولَنَّ
او تپوس مه کوه تۀ	په باره دهغوئ کښی	په دوئ کښی	دهيچانه	او مۀ وايه تۀ هرګز

او ددوئ په حقله په دې خلقو کښې دهيچا نه تپوس مه کوه او دهيڅ څيز په حقله

لِشَایۡءٍ	اِنِّیۡ	فَاعِلٌ	ذٰلِكَ	غَدًا	اِلَّآ	اَنۡ يَّشَآءَ اللّٰهُ
دهيڅ څيز په حقله	چی بيشکه زۀ	کونکې يم	ددغه کار	صباله	مګروايه	چی اوغواړی الله

دامه وايه چې زه به ئې صباله کوم سوا ددې نه چې الله ﷻ ئې غواړي

وَاذۡكُرۡ	رَّبَّكَ	اِذَا	نَسِيۡتَ	وَقُلۡ	عَسٰٓی	اَنۡ يَّهۡدِيَنِ	رَبِّیۡ
اويادکړه	رب خپل	کله چی	هيرشی ستا	او وايه	اميد دی	چی اوښائی ماته	رب زما

اوخپل رب يادوه هرکله چې خبره درنه هيره شی او وايه چې اميد دې چې زما رب ماته داسې لار اوښائی

لِاَقۡرَبَ	مِنۡ هٰذَا	رَشَدًا
زياته نزدې (خبره)	ددې نه	صحيح والی ته

چې ددې نه ډيره نزدې خبره راته سمه کړې

قوله تعالی:- سَيَقُولُونَ ثَلٰثَةٌ رَّابِعُهُمۡ كَلۡبُهُمۡ

داصحاب کهف شميراودهغوئ نومونه:- خلقو به داصحاب کهف په شمير کښې څه اوخه وئيل. درې قسمه خلق وو څلورم شميرنه دې بيان شوې. دوه ړومبنی اقوال خو ئې ضعيف کړل چه دا د خان نه اټکلی خبرې دی. بې نښې کاڼړی دی که چرته اولګی نوکمال نه دې اوکه اونه لګی نو زوال نشته اودريم قول بيانولوسره خاموشي اختيارکړه نه ئې ترديد اوکړو يعنی اووه او اتم د هغوی سپې. دې خو معلوميږي چه هم دا خبره صحيح ده او په واقع کښې هم داسې ده. بيا ارشاد مبارك دې چه په داسې موقعوباندې بهترهم دادی چه دالله ﷻ دعلم طرف ته دااوګرځولې شی پداسې خبرو کښې سره د صحيح علم د نشت والی غوراو سوچ کول عبث دی که ديوې خبرې علم اوشی د خلې نه دې اوباسی ګنی خاموش دې شی.

ابن عباس رضی الله عنه فرمائی زه هم د هغوی نه یم ماته معلومه د دې شمیر صحیح علم ډیرو کموخلقوته دې. (۱) د حضرت عطاء خراسانی رحمه الله هم دا قول دې (۲)اوهم دا مونږ اول لیکلي وو. په ده هغوی اووه وو. دا خلق به شپه ورځ دالله ﷻ په دوی کښې خو بعضې ډیر کم عمر وو په عنفوان ځوانئی کښې وو. روایت دې چه دا نهه وو او په دوی کښې عبادت کښې وو او ژړل به ئې او الله ﷻ ته به ئې فریاد کولو. روایت دې چه دا نهه وو او په دوی کښې چه کوم لوئ وو د هغه نوم مکسلمین وو هغه بادشاه سره خبرې کړې وې او هغه ته ئې د الله ﷻ واحد د عبادت دعوت ورکړې وو. د باقی نومونه دا دی یملیخ، مرطونس، کسطونس، بیرونس، ونیموس، یطبونس او قابوش. اود ابن عباس رضی الله عنه صحیح روایت هم دا دې چه دا اووه کسان وو اود آیت د ظاهری الفاظونه هم دامعلومیږي. شعیب جبائی رحمه الله وائی د هغوی دسپی نوم حمران وو. خود دې نومونو په صحت کښې نظر دې. والله اعلم. په دې کښې ډیر څیزونه د اهل کتاب نه اخستې شوی دی. بیا خپل نبیﷺ ته ارشاد فرمائی چه ته د دوی باره کښې ډیر بحث مباحثه مه کوه. دایو ډیر سپک کاردې په کوم کښې چه څه غټه فائده نشته اومه د دوی باره کښې د چانه تپوس کوه ځکه چه هغوی عموما د ځان نه خبرې جوړوی اوکوی. هیڅ صحیح او رښتوني دلیل هغوی سره نشته او الله ﷻ چه کوم څه ستا په وړاندې بیان کړی دی دا د دروغونه پاك دی او د شك شبه نه لرې دی د ایمان او یقین قابل دی بس هم دا حق دی اود ټولونه مقدم دی.

د هرکارنه وړاندې ان شاء الله وئیل پکاردی:-الله ﷻ تبارك وتعالی خپل خوږ نبی ختم المرسلین ﷺ ته ارشاد فرمائی چه کوم یوکار صباله کول غواړې نوداسې مه وایه چه صبابه ئې کوم بلکه دې سره ان شاء الله وایه ځکه چه صبابه څه کیږی د دې علم صرف الله ﷻ ته دې. علام الغیوب او په ټولو څیزونو باندې صرف هم هغه قادر دې د هغه نه امدادغواړه. بخاری اومسلم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی د حضرت سلیمان بن داؤد علیه السلام لس کم سل بیبیانې وې په یو روایت کښې دی سل وې یو کښې دوه اویا وې نو هغه اووئیل چه نن شپه کښې به زه دوی ټولوله ورځم د هرې یوې ښځې به بچی کیږی اوهغه به د الله ﷻ په لارکښې جهاد کوی. هغه وخت فرښتې اووئیل چه ان شاء الله اووایه خو حضرت سلیمان علیه السلام اونه وئیل. د خپلې ارادې مطابق هغه ټولو بیبیانوله لاړو خوبغیرد یوې بی بی نه د یوې هم بچې اونه شواود کومې یوې چه اوشو هغه هم نیم بدن وو. حضورﷺ فرمائی دالله ﷻ قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دې که هغه ان شاء الله وئیلې وونود هغه به دا اراده پوره شوې وه او د هغه حاجت به پوره شوې وو اودا ټول بچې به ځوانان شوی وو اود الله ﷻ د لارې مجاهد به جوړشوی وو.(۳)هم د دې سورت په شروع کښې د دې آیت شان نزول بیان شوې دې چه کله د حضورﷺ نه د اصحاب کهف قصه معلومه کړې شوه نو حضورﷺ اوفرمائیل چه زه به صباله تاسو ته جواب درکړم ان شاء الله ئې اونه وئیل په دې وجه پنځلس ورځې وحی نازل نه شوه(۴)داحدیث پوره مونږ د دې سورت د تفسیر په شروع کښې بیان کړې دې دلته بیاد بیان ضرورت نشته. بیا فرمائی چه کله درنه هیره اوشی نو بیا هم خپل رب یادکړه یعنی ان شاء الله وایه که په موقع یاد نه شی خو چه کله هم یاد شی وایه. (۵)

په څه کاردقسم اخستو نه پس هم انشاء الله وئیل پکار دی:-حضرت ابن عباس رضی الله عنه د هغه سړی باره کښې فرمائی چه څوك قسم اوخوری نو هغه له بیا هم ان شاء الله وئیلو حق شته که یوکال په تیرشوې هم

---

(۱) الطبری:۶۴۲/۱۷.

(۲) الطبری:۶۴۲/۱۷.

(۳) صحیح بخاری کتاب الجهاد باب من طلب الولدللجهاد:۲۸۱۹، صحیح مسلم:۱۶۵٤، مسندابی یعلی:٦٢٤٤.

(٤) الطبری:۶۴۲/۱۷.

(۵) الطبری:۶۴۲/۱۷.

وی([1])مطلب دا دې چه په خپل کلام کښې یاقسم کښې انشاء الله ونیل هیرشونو چه کله هم یاد راشی اودې وانی که هرڅومره موده هم تیره شوی وی اودهغې خلاف هم شوی وی ددې دا مطلب نه دې چه اوس به په ده باندې د قسم کفاره نه وی اوده له د قسم ماتولو اختیاردې. هم دا مطلب د دې قول امام ابن جریر رحمه الله بیان کړې دې چه مراد ان شاء الله ونیل هیرول دی. په یوبل روایت کښې د دې نه پس دا هم دی چه دامخصوص دې.یومطلب دا هم دې چه کله یوه خبره هیره شی نود الله ﷻ ذکر کوه ځکه چه هیرول د شیطان حرکت دې اود الله ﷻ ذکر هم د یادولو ذریعه ده. بیافرمانی چه تانه دڅه داسې خبرې تپوس اوشی چه تاته د هغې علم نه وی نود الله ﷻ نه معلومول کول اود هغه طرف ته توجه کوه هغه به تاته صحیح او د هدایت والا لار دربنائی. په دې کښې نوراقوال هم شته. والله اعلم.

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ
اووخت تیر کړو هغوئ | په غار خپل کښې
اودغه خلق په خپل غار کښې نهه کاله دپاسه
ثَلٰثَ مِائَةٍ سِنِيْنَ وَازْدَادُوْا تِسْعًا ۝ قُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا
درې | سوه | کلونه | او زیات کړل خلقو | نهه کاله | اووایه چې الله | ښه عالم دی | په هغه موده
درې سوه کاله (اوده) پاتې شول ته اووایه چې الله ﷻ ته ښه معلوم دی چې څومره موده
لَبِثُوْا ۚ لَهٗ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ اَبْصِرْ بِهٖ
چې هغوئ تیر کړو | هغه ته معلوم دی | پټ حالونه د آسمانونو | اودزمکې | ځنګه ښه لیدونکې دې هغه
پاتې شوی وو هغه ته دآسمانونو اوزمکې ټولې غیبی خبرې معلوم دی هغه هرڅه لیدونکې
وَاَسْمِعْ ۗ مَا لَهُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّلِيٍّ ۫ وَّلَا يُشْرِكُ
او ښه اوریدونکې دې | نشته دوئ لره | ماسوا د هغه نه | څوک دوست | اونه شریکوی هغه
اوهرڅه اوریدونکې دې الله ﷻ نه سوا بل ملګرې نشته او نه هغه په خپل حکم کښې
فِيْ حُكْمِهٖٓ اَحَدًا ۝
په حکومت خپل کښې | هیڅوک |
بل څوک شریکوی

قوله:- وَلَبِثُوْا فِيْ كَهْفِهِمْ ثَلٰثَ مِائَةٍ سِنِيْنَ وَازْدَادُوْا تِسْعًا ۝

د اصحاب کهف د حصاریدو موده:- الله ﷻ خپل خوږ نبی ﷺ ته د دې مودې خبر ورکوی کومه چه اصحاب کهف پخپلواوده کیدو کښې تیره کړې وه هغه موده دنمر په حساب سره درې سواکاله وه او د سپوږمۍ په حساب سره درې سوه اونهه کاله وه. فی الواقع په شمسی او قمری کال کښې د هرو سلو کالونه پس درې کاله فرق پریوځی په دې وجه درې سوه ئې جدا بیان کړل اوبیائې نهه جدا بیان کړل.

بیافرمائی چه کله تاته د دوی د اوده کیدو د مودې تپوس اوشی اوتاسره د دې څه علم نه وی او الله ﷻ ته خبرکړې نې نووړاندې مه څه او په داسې امورو کښې جواب ورکوه چه هم الله ﷻ ته صحیح علم دې. د آسمان اوزمکې غیب هم هغه پیژنې چاته چه هغه کومه خبره اوښائی هم هغه پیژنی. حضرت قتاده

[1] الطبری:١٧/٦٤٢.

رحمه الله فرمائی داوینا چه هغوی درې سوه کاله پورې حصار وود اهل کتاب وینا ده او الله ﷻ د دې تردید کړې دې اوفرمائیلې دی چه هم الله ﷻ ته د دې پوره علم دې(١) د حضرت عبدالله ؓ نه هم د دې معنی قراءت روایت دې خود قتاده رحمه الله دا قول تامل طلب دې ځکه چه د اهل کتابو په نیز د شمسی کال روان دې اوهغوی درې سوه کاله منی ددریوسوو اونهه کالو نه.که هم د هغوی قول نقل کیدلو نو بیا به الله ﷻ دا نه فرمائیل اونور نهه کاله ئې زیات کړل. په ظاهره خو هم دا صحیح معلومیږی چه پخپله الله ﷻ تبارك وتعالی د دې خبرې خبر ورکوی نه چه د چا قول فرمائی. هم دا اختیارد امام ابن جریر رحمه الله دې. دقتاده رحمه الله اود ابن مسعود ؓ قراءت دواړه منقطع دی اوبیاشاذ هم دی.دجمهورو قراءت هم هغه دې کوم چه د قرآن دې اوهغه د شاذ دلیل قابل نه دې. والله اعلم.

الله ﷻ خپل بندیکانوته ښه ګوری اود هغوی آواز ښه اوری په دې الفاظوکښې د تعریف مبالغه ده او په دې دواړو الفاظوکښې د مدح مبالغه ده یعنی هغه ښه اوریدوکې او کتونکې دې. (٢)هریو موجود څیزته ګوری او هریوآواز اوری هیڅ یوکار یاکلام د هغه نه پټ نه دې. هیڅ څوك د هغه نه زیات اوریدونکې او لیدونکې نه دې. (٣)د ټولوعمل ګوری اود ټولوخبرې اوری. د مخلوق خالق اود امرمالك هم هغه دې د هغه فرمان څوك بندولې نه شی د هغه څوك وزیر اوامدادی نشته نه څوك شریك اونه څوك مشیر شته هغه د دې ټولوکمونه پاك دې د دې ټولونقصاناتو نه لرې دې.

وَاتْلُ مَآ اُوْحِیَ اِلَیْكَ مِنْ كِتٰبِ

| اواوۋروه| هغه| چې وحی شوی ده| تاته | دکتاب

اوته اولوله کومه وحی چې درته دخپل رب دکتاب په ذریعه

رَبِّكَ ۚ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمٰتِهٖ ۚ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُوْنِهٖ

درب ستانه |نشته هیڅوك بدلونکې| حکمونودهغه لره| اوهرګزبه ته بیانهٔ مومې| ماسوادهغه نه

راغلې ده دغه خبرو هیڅ بدل پیدا کیدې نشی اودهغه نه بغیر به هیڅرې ته

مُلْتَحَدًا ۝ وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِیْنَ یَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ

خانې دپناه |اوصبرکړه |نفس خپل |دهغه کسانوسره| چې رابلی هغوئ| رب خپل|

پناه بیا نه مومې(ائې پیغمبره) ته خپل ځان په هغه چا پورې تړلې ساته

بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِیِّ یُرِیْدُوْنَ وَجْهَهٗ وَلَا تَعْدُ عَیْنٰكَ

په صبا کښی| اوپه بیګاه کښی |چی غواړی هغه | رضا دهغه | اومهٔ اړوه تهٔ | سترګې خپلې |

چې سحر ماښام خپل پروردګار یادوی او دهغه رضا مندی غواړی او خپلې سترګې دهغوئ نه

عَنْهُمْ ۚ تُرِیْدُ زِیْنَةَ الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا ۚ وَلَا تُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنَا

دهغوئ نه |چی غواړې تهٔ | ښائیست دژوند ددنیا | او اطاعت مهٔ کوه | دهغه چاچی غافله کړې دې مونږه

مه اړوه چې ددنیا دژوند دښائست طلب ګار شې اودهغه چا خبره مه منه چې دهغه زړه مونږ دخپل

---

(١) الطبری:١٧/٦٤٧.

(٢) الطبری:١٧/٦٥٠.

(٣) الطبری:١٧/٦٥٠.

قَلْبَهُ	عَنْ ذِكْرِنَا	وَاتَّبَعَ	هَوٰىهُ	وَكَانَ	أَمْرُهُ
زړه دهغه	دياد زمونږنه	او پيروي ئې كړې ده	اوخواهشاتو خپلو	او دې	كار دهغه
ذكر نه غافله كړې دې اوهغه دخپل خواهش پيروي اوكړه اودهغه كار د حد نه تير					
فُرُطًا۝					
اوړيدل دحق نه					
شوې دې					

قوله تعالى:- وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ

د كمزوروصحابه كرامو رضي الله عنهم د فضيلت بيان:- الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته د خپل كلام تلاوت اود هغې د تبليغ هدايت كوى ددې كلمات نه څوك بدلولې شي نه ئې روستوكولې شي نه ئې اخواديخواكولې شي پوهه شه چه د هغه نه علاوه د پناه ځائ نشته. كه تلاوت او تبليغ دې پريخودو نو بيا د بچ كيدو څه صورت نشته[1]لكه چه يوبل ارشاد دې اې رسول ﷺ كوم څه چه ستا طرف ته ستادرب نه نازل شوى دى د هغې تبليغ كوه. كه اودې نه كړو نو تا د رسالت حق ادانه كړو. د خلقو د شر نه به الله ﷻ تا بچ ساتى[2] په يوبل روايت كښې دى ﴿إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ ۚ قُل رَّبِّي أَعْلَمُ مَن جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ۝﴾ [3]يعنى الله ﷻ به تانه ستادمنصب باره كښې دقيامت په ورځ خامخاتپوس كوى دالله ﷻ ذكر دهغه تسبيح اوحمد لوئى اوبزرگى بيانونكوسره كينه چه سحر مابنام دالله ﷻ په يادكښې لگيادى كه هغه فقير وى كه امير وى كه رذيل وى كه شريف وى كه طاقتور وى كه كمزورې.

قريشودرخواست كړې وو چه تاسو وړو خلقو سره مجلس كښې مه كينئى لكه بلال عمار صهيب خباب ابن مسعود رضي الله عنهم وغيره او زمونږ مجلسونوكښې كينه نو الله ﷻ دهغوى د درخواست ردكولو حكم اوكړولكه بل آيت كښې چه ارشاد دې﴿وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ ۖ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِم مِّن شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِم مِّن شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ۝﴾[4]يعنى سحر مابنام د الله ﷻ ديادونكو د مجلس نه مه اخواكيږه.په صحيح مسلم كښې دى چه مونږ شپږغريبانان دحضورنبى كريم ﷺ په مجلس كښې ناست ووسعد بن ابى وقاص، ابن مسعود، د قبيله هذيل يوسړې، بلال رضي الله عنهم اودوه كسان نور او په دې كښې معزز مشركان راغله اووئى وئيل چه دوى ځان سره په خپل مجلس كښې داسې نيغ مه كينوه. هم الله ﷻ بهتربيږنى چه د حضور ﷺ په زړه كښې څه راغله؟ چه هم هغه وخت آيت ﴿ وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ ۖ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِم مِّن شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِم مِّن شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ۝﴾ نازل شو. [5]

دالله ﷻ د ذكر فضيلت:- مسند احمد كښې دى يوواعظ قصه بيانوله چه حضور ﷺ تشريف راوړو. هغه چپ شو نو حضور ﷺ اوفرمائيل ته بيان كوه زه خوبه د سحر د مانځه نه واخله د نمردراختلوپورې په دې مجلس كښې ناست يم اوداد ځان دپاره دځلورو غلامانود آزادولونه بهترگنړم[6] يوبل حديث كښې

---

[1] الطبري:١٧/٦٥١.

[2] ٥/المائدة:٦٧.

[3] ٢٨/القصص:٨٥.

[4] ٦/الانعام:٥٢.

[5] صحيح مسلم كتاب فضائل الصحابة باب فضل سعدبن ابى وقاص رضي الله عنه:٢٤١٣.

[6] احمد:٥/٢٦١.

دی چه حضورﷺ فرمائیل چه زه په دې مجلس کښې کینم نودا زما د پاره د څلورو غلامانو ازادولو نه خوښ دی.(١)ابوداؤدطیالسی کښې دی دالله ﷻ ذکر کونکوسره د سحردمانځه نه واخله تر نمر راختلو پورې ناسته ماته د ټولې دنیا نه خوښه ده اودمازیگر دمانځه نه واخله ترنمر ډوبیدوپورې د الله ﷻ ذکرکول ماته داتوغلامانوآزادولونه ډیر خوښ دی که هغه غلام داسماعیل د اولاد نه قدردان او قیمتی ولې نه وی.د هغوی د یویو دیت دولس دولس زره(٢)وی نوټول قیمت څلور کم سل زره شو. بعضې خلق څلور غلامان یادوی خو حضرت انس ﷺ فرمائی والله حضورﷺ اته غلامان یادکړی دی. بزارکښې دی چه حضورﷺ راغلو یوصاحب د سورت کهف تلاوت کولو حضورﷺ ئی چه اولیدلو نو چپ شو حضورﷺ اوفرمائیل چه هم د دغه خلقو مجلس دې چرته چه ماله د خپل ځان حصارولود پاره د الله ﷻ حکم دې.(٣) بل روایت کښې دی چه د سورت حجر تلاوت ئی کولو یاد سورت کهف. (٤)

مسنداحمد کښې دی فرمائی د الله ﷻ د ذکر د پاره چه کوم مجلس راجمع شوې وی او د هغوی نیت هم د خیروی نودآسمان نه یوآوازکونکې آوازکوی پاسئی الله ﷻ تاسو اوبښلئی ستاسو بدئی په نیکو بدلې کړې شوې(٥) طبرانی کښې دی چه کله دا آیت نازل شو نوحضورﷺ په خپل یوکورکښې ووهم هغه وخت د داسې خلقو په لټیون کښې اووتلونوڅه خلق ئی د الله ﷻ په ذکرکښې اولیدل د چا ویښته چه خواره واره ووخرمنې ئی اوچې وې په مشکله هغوی ته یوه یوه کپړا حاصله وه زرد هغوی په مجلس کښې تشریف کیخودو اووئی فرمائیل د الله ﷻ شکر دې چه هغه زما په امت کښې داسې پیداکړی دی د چا سره چه د کیناستو ماته حکم اوشو. بیافرمائی چه دوی نه دې ستا سترگې تجاوز اونه کړی دا د الله ﷻ ذکر کونکی پریخودل اومالدارانو پسې لگیدل پریږده څوک چه د دین نه باغیان دی. څوک چه د عبادتونونه لرې دی د چا بدئی چه زیاتې شوی دی د عملونونه چه بې وقوفان دی ته دوی پسې تگ مه کوه دهغوی طریقه مه خوښه وه په هغوی باندې دپسخیدو نظر مه اچوه دهغوی نعمتونوته د خوندپه نظر مه گوره لکه چه ارشاد دې ﴿وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ۚ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ﴾(٦) مونږ چه دوی ته کوم دا دنیاوی عیش اوعشرت ورکړې دې دا صرف د هغوی د ازمینښت د پاره دې ته د محتاجئی په نظر دوی ته مه گوره دراصل خو ستا رب سره رزق بهتر او ډیر باقی دی.

وَقُلِ	الْحَقُّ	مِن رَّبِّكُمْ ۖ	فَمَن	شَاءَ	
او ووړته او وایه	چې داحق دې	دطرفه درب ستاسو نه	نو هغه څوک	چې غواړی	
اودا او وایه چې داقرآن پاک ستاسو درب دطرفنه برحق دې نو څوک چې غواړی					
فَلْيُؤْمِن	وَمَن	شَاءَ	فَلْيَكْفُرْ ۚ	إِنَّا	أَعْتَدْنَا
نو ایمان دې راوړی	او هغه څوک	چې غواړی	نوانکار دې اوکړی	بیشکه مونږ	تیارکړې دې
ایمان دې راوړی او څوک غواړی چې کفر دې اوکړی مونږ ظالمانوله داسې					

---

(١) احمد:٣/٤٤٧.
(٢) مسندالطیالسی:٤/٢١٠٤.
(٣) مسندالبزار:.
(٤) مسندالبزار:٢٣٢٦.
(٥) احمد:٣/١٤٢ وسنده حسن، مسندابی یعلی:٤١٤١، المعجم الاوسط:١٥٧٩، مجمع الزوائد:١٠/٧٦.
(٦) ٢٠/طه:١٣١.

لِلظّٰلِمِيْنَ نَارًا ۙ اَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ؕ وَاِنْ يَّسْتَغِيْثُوْا

دپاره دظالمانو | وور | اچې چاپېره شوی دی | دهغوئ نه | پردې دهغې وور | اوکه فریاد اوکړی هغوئ |

اور تیار کړې دې چې دهغې پردې به ترې نه دهرې غاړې چاپېره وي اوکه چرې هغوئ (دتندې) فرياد کوي

يُغَاثُوْا بِمَآءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي

نو جواب دفریاد به ورکړې شی | په داسې اوبو سره | چې وی به پشان دتیلودويخ دخیرې | چې وریتوی به

نو دویلې شوې تانبې په شان ویشیدلې اوبه ورته ملاویږی چې مخونه به وریت کړی

الْوُجُوْهَ ؕ بِئْسَ الشَّرَابُ ؕ وَسَآءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿۲۹﴾

مخونه | ډیر بدخیزدې دڅکلو | او ډیر بددې | ځائې دآرام

څومره خراب څښل به وی اوڅومره خراب ځائې به وی

قوله تعالى:- اَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ؕ

د دوزخ خطرناک کیدو ذکر:- اووايه کوم څه چه ماد خپل رب د طرف نه راوړی دی هم هغه حق صدق او رښتیا دی دشك شبه نه خالی دی. اوس چه د چا زړه غواړی اودې منی اوچه نه غواړی نه دې منی. د نه منونکو د پاره د دوزخ اُور تیاردې د کوم د چاپیره دیوالونوپه قیدخانه کښې چه به دوی بې وسه وی. حدیث شریف کښې دی چه د دوزخ د چاپیره دیوالونو پلنوالې د څلوینښتو څلوینښتو کالو د لارې دې. ([1]) (مسنداحمد) اوپخپله دیوالونه ئې هم د اُوردی([2])بل روایت کښې دی چه سمندرئې هم دوزخ دې بیائی ددې آیت تلاوت اوفرمائیلو. بیائې اوفرمائیل والله نه به دې ته لاړشم اوچه ترکومې هم ژوندې یم د دې یوڅاڅکې به هم ماته راونه رسی([3])

مهل څه ته وائی:-؟مهل وائی ګنده اوبوته لکه د زیتونو د تیلو خیرې.([4]) اولکه وینه او نوونه چه ګرم وی ([5])حضرت ابن مسعودؓ یو ځل سره زر ګرم کړل کله چه هغه داُوبوپه شان شوه او جوش ئې اووهلو نو وئې فرمائیل د مهل یوشان والې داسې دې([6])ددوزخ اُوبه هم تورې دی هغه پخپله هم تور دې دوزخیان هم تور دی. مهل تور رنګ سخا بوئی مردار ګنده اوسخت ګرم څیز دې. مخ له تلوسره څرمن سوزوی او مخ سوزوی.

مسنداحمدکښې دی د کافرمخ له تلوسره به د هغه د مخ څرمن اوسیزی اوپه دې کښې به راپریوځی. ([7]) قرآن پاك کښې دی چه هغه نوونه به پرې څکولې شی.([8])ډیر په ګرانه به د هغوی د حلق نه تیریږی د هغوی مخ له نیزدې کیدوباندې به د هغوی څرمن اُوسوزی او راپریوبه ځی څکوسره به ئې کولمې پرې کړی د هغوی په چغوصورو باندې او شور زوګ باندې به په هغوی دا اوبه څکولې شی. ([9])د ولږې په

([1]) احمد:٢٩/٣، ترمذی کتاب صفة جهنم باب ماجاء فی صفة شراب اهل النار:٢٥٨٤مسندابی یعلی:١٣٨٩، حاکم:٦٠٠/٤.
([2]) الطبری:١١/١٨.
([3]) حاکم:٥٩٦/٤ ، ٨٧٦٢.
([4]) الطبری:١٣/١٨.
([5]) الطبری:١٣/١٨.
([6]) الطبری:١٣/١٨.
([7]) ترمذی کتاب صفة جهنم باب ماجاء فی صفة شراب اهل النار:٢٥٨١، احمد:٣/٧٠-٧١.
([8]) ٤٧/محمد:١٥.
([9]) الطبری:١٤/١٨.

شكايت به ورته د زقوم د ونې خوراك وركولې شي په كوم سره چه به د هغوى دمخ څرمنې د هغوى بدن داسې پريږدي راوبه څي چه د هغوى پيژند ګلو كسان په د هغوى دمخ څرمنې كتوسره هم اوپيژني بيا به د تندې په شكايت باندې ورته داسې ګرمې اوخوټېدلې اوبه ملاوېږي په خُلې ته په رسيدو به ئې د مخ ټوله غوښه وريته شي([1])افسوس دې چه څومره خرابې اوبه دي اودا به هغه ګرمې اوبه وى چه د هغوى كولمې پرېكېږي اودسخت ګرم بهيدونكي لختي نه به په دوى باندې اوبه څكولې شي. د هغوى ټكانه دهغوى منزل د هغوى كور اود هغوى د اوسيدو ځاى به ډير خراب وى لكه چه بل آيت كښې ارشاد دي ﴿إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا﴾([2]) هغه ډير خراب ځاىٔ او ډير سخت منزل دى.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا
بيشكه هغه كسان چې ايمان راوړى
بيشكه چا چې ايمان راوړې دي

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ	إِنَّا	لَا نُضِيعُ	أَجْرَ	مَنْ	أَحْسَنَ
او عمل او كړى نيك	نو بيشكه مونږه	نهٔ ضائع كوؤ	بدله	دهغه چا	چې ډير نيك وى

او نيک كارونه ئې كړى دى نو مونږ دهغه چا اجر هيڅكله نه ضائع كوؤ چې نيک

عَمَلًا	أُولَٰئِكَ	لَهُمْ	جَنَّاتُ	عَدْنٍ	تَجْرِي
په لحاظ دعمل سره	داكسان چې دى	دى ددوىٔ دپاره	جنتونه	دهميشه سپرلى	چې بهيږى به

كارونه كوى داهغه خلق دى چې دوئ له هميشه سمسورپاتې كيدونكى باغونه دى

مِنْ تَحْتِهِمُ	الْأَنْهَارُ	يُحَلَّوْنَ	فِيهَا	مِنْ أَسَاوِرَ	مِنْ ذَهَبٍ
لاند دباغونو ددوىٔ نه	نهرونه	اچولې كيږى به دوىٔ ته	په هغې كښې	بنګړى	دسرو زرو

چې لاندې به ترې ولې بهيږى دسروزرو بنګړى به ورته په لاسونو كښې اچولې شى

وَيَلْبَسُونَ	ثِيَابًا خُضْرًا	مِنْ سُنْدُسٍ	وَإِسْتَبْرَقٍ	مُتَّكِئِينَ
او اغوندى به جامې	شنې	دباريكوريښمو	اودغټوريښمو	تكيه وهونكې به وى

اوشنې نرئ اوغټې ريښيمو جامې به اغوندى په تختونو به ئې

فِيهَا	عَلَى الْأَرَائِكِ	نِعْمَ الثَّوَابُ	وَحَسُنَتْ	مُرْتَفَقًا
په هغې كښې	په تختونوباند	ډيره ښه بدله ده	اوډيرښه دي	ځائې دآرام

تكيه لګولې وى څنګه ښه بدله ده اوڅنګه ښه ځائې دي

قوله تعالى:- أُولَٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ

د حكم منونكودپاره د جنت نعمتونه:-دجنت ذكردهغې خوشحالى اوپورته دخرابوخلقوحال اومال بيان اوفرمائيلې شواوس د نيكانو انجام او شروع بيانولې شى.داالله ﷻ رسول الله ﷺ او كتاب الله منونكى اوعمل كونكى دى. ددوى د پاره دهميشه والى اومدام والى باغونه دى.دهغوى دبالاخانواد

[1] الطبرى:١٨/١٤.
[2] ٢٥/الفرقان:٦٦.

باغونولاندې نهرونه بهيږي هغوی ته به كالي اوخاص كردسرو زرو بنګړي اچولې شي دهغوی لباس به هلته د خالص ريښمو وي.نرم او نرى او نرم او پيړو ريښمين لباس به وي دوی به په آرام سره د بادشاهانو په شان په تكيه ګانو باندې كومې چه به په تختونوباندې پرتې وي تكيه لګولې ناست وي. ونيلې شي چه د سملاستو او په پرلت غزولوسره ناستې ته هم اتكا وائي ممكن دى چه هم دغه مراد دلته هم وي.په حديث كښې دي زه پرلت غزولو سره خوراك نه كوم(١)په دې كښې هم دا دوه اقوال دي (ارائك)جمع ده د(اريكة) تخت او پالنګ وغيره ته وائي. څومره ښه بدله ده اوڅومره ښه د آرام ځاى دې په خلاف د دوزخيانو چه د هغوی د پاره خرابه سزا ده اوخراب ځاى دې. په سورت فرقان كښې هم د دې دوو ډلو دغه شان د مقابلې بيان دې.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلًا رَّجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ
اوبيان كړه| دوئ ته| يومثال | ددووسړو | چې وركړل مونږه| يوددې دواړوته| دوه باغونه|
او (ائې پيغمبره) ته دوئ ته دهغه دوه كسانو حال واوره چې مونږ په كښې يو تن له د انګورو دوه
مِنْ أَعْنَابٍ وَّحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَّجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا
دانګورونه | اوچاپيره شپول اولګوؤ مونږه ددواړونه| دكجورو | اوپيداكړومونږه| په منځ ددواړوكښې
باغونه وركړې وو اوهغه مو دكهجورو په ونو كښې راګير كړي وو او دهغه باغونوترمينځه مو
زَرْعًا ۝ كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ آتَتْ أُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِم مِّنْهُ شَيْئًا
فصل | ادواړو باغونو | وركړې | ميوې خپلې| اوكم ئې نه كړو| دبارنيولونه| هيڅ څيز|
شنه زرغونه پټى جوړ كړې وو دواړو باغونو به خپلې پوره پوره ميوې وركولې او دواړو نه به هيڅ قسم له كمې نه راتلو
وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهَرًا ۝ وَّكَانَ لَهُ ثَمَرٌ
اوجارى كړومونږه |په منځ ددواړوباغونوكښې| يونهر | اووه | هغه لره| ډيره ميوه|
اومونږدغې دواړو باغونو ترمينځه داوبو يو لښتې بهيولې وو اوددې سړي نوره هم ميوه وغيره وه
فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مِنكَ
نواووئيل هغه| ملګرى خپل ته|اوهغه| خبرى كولې دهغه سره| زه | زيات يم | ستانه
نوهغه خپل ملګرى ته په خبرو خبرو كښې اووئيل چې زه ستانه په مال كښې هم
مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا ۝ وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ
په لحاظ دمال سره| او ډيرطاقتوريم| په لحاظ دسړو سره | اوننوتو| باغ خپل ته|اوهغه| ظالم وؤ
زيات يم اوپه متهو كښې هم درباندې غالب يم اوهغه خپل باغ ته ورننوتو اوهغه په خپل
لِّنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَٰذِهِ أَبَدًا ۝
دپاره دخان خپل |اووئيل هغه| نه كوم ګمان زه| چې هلاك به شى | داباغ هيڅكله
ځان زياتې كولو وې وئيل چې زه خيال نه كوم چې دا باغ به برباد شى

(١) صحيح بخارى كتاب الاطعمة باب الاكل متكئا:٥٣٩٨، ترمذى:١٨٣٠،ابن ماجه ٣٢٦٢، احمد:٣٠٩/٤، ابن حبان:٥٢٤.

وَّمَآ اَظُنُّ	السَّاعَةَ	قَآئِمَةً	وَّلَئِنْ رُّدِدْتُّ	اِلٰى رَبِّيْ	
اونه كوم گمان زه	په قيامت	دقائيميدلو	او كه چرې واپس كړې شوم زه	رب خپل ته	
اونه زما دا خيال دې چې قيامت به راشي او كه زه خپل رب ته پستنه اورسيدم					
لَاَجِدَنَّ	خَيْرًا	مِّنْهَا	مُنْقَلَبًا		
نوزه به بيا مومم	بهتره	دهغې نه	ځائې دروتلو		
نو ددې باغ به هم بهتر ځائې بيامومم					

قوله تعالى:- وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلًا رَّجُلَيْنِ

د دووباغونووالا د سړي واقعه:-پورته دغريبانانو مسلمانانواو مالداره كافران ذكر شوې وو دلته د هغوى يومثال بيانولې شي دوه سړي وو په هغوى كښې يومالدار وود انگوروباغ او چاپيره د كهجورو ونې په مينځ كښې فصل ونې خورې شوې زيلئى شنې فصل شين ښه ډيرگلونه د هيڅ قسم نقصان نه اخوا ديخواتهرونه روان. دې مالدار سړي سره هروخت قسم قسم پيداوار موجود. ددې دويم قراءت (**ثُمُر**) هم دې دا جمع ده د (**ثمرة**) لكه (**خشبة**) جمع (**خشب**) ده. غرض دا چه ده يوه ورځ خپل دوست ته د فخر اوكبر په انداز اووئيل زه مالدار دعزت اولاد خاوند شان شوكت نوكران خادمان زه ستانه په ډير اوښه حيثيت كښې يم. د يوفاجر سړي خواهش خو هم دغه وى چه د دنيادا څيزونه هغه سره ښه ډير وى دې خپل باغ ته لاړو اوپه خپل ځان باندې ظلم كونكې يعنى كبر جبر انكار د قيامت اوكفر كونكې دومره مست ووچه دهغه د ژبې نه اووتل ناممكنه ده چه زما دا شنه فصلونه دا ميوه دارې ونې دا روان نهرونه دا آبادې زيلئى كله فنا شي په حقيقت كښې دا د هغه بې ايمانى كم عقلى او د دنياخرمستى اود الله ﷻ سره د كفر وجه وه. په دې وجه به ئې وئيل چه زما په خيال خو قيامت هډو راتلونكې نه دې اوكه چرې راهم غلونوښكاره خبره ده چه زه الله ﷻ ته گران يم گنى هغه به ماله دومره مال حال ولې راكولو؟ هلته به هم هغه ماله د دې نه ښه راكړى لكه چه بل آيت كښې ارشاددې ﴿وَلَئِنْ رُّجِعْتُ اِلٰى رَبِّيْٓ اِنَّ لِيْ عِنْدَهٗ لَلْحُسْنٰى﴾[1] كه زه واپس كړې شوم نوهلته زمادپاره نور ښه څيزونه دى په يوبل آيت كښې دى ﴿اَفَرَءَيْتَ الَّذِيْ كَفَرَ بِاٰيٰتِنَا وَقَالَ لَاُوْتَيَنَّ مَالًا وَّوَلَدًا﴾[2] يعنى تاخوهغه هم اوليدو چه كوى خوزمونږ د آياتونو انكاراوسره د دې د هغه داخواهش دې چه ماته به د قيامت په ورځ هم ډيرمال اولادملاويږى.داد الله ﷻ په وړاندې بهادرى كوى او په الله ﷻ پسې خبرې جوړوى. د دې آيت شان نزول عاص بن وائل دې لكه چه په خپله موقع باندې به راځى انشاء الله وبه الثقة.

قَالَ	لَهٗ	صَاحِبُهٗ
اووئيل	هغه ته	ملگرى دهغه
په دې باندې هغه ملگرى ورته اووئيل چې كوم		

وَهُوَ	يُحَاوِرُهٗٓ	اَكَفَرْتَ	بِالَّذِيْ	خَلَقَكَ	مِنْ تُرَابٍ
او هغه	خبرې كولې دهغه سره	آيا تاكفر اوكړو	دهغه ذات سره	اچې پيدا ئې كړې ته	دخاورې نه
ورسره خبرې كوې چې آيا ته دهغه ذات نه انكار كوې چې كوم ته دښاورې نه پيدا كړې؟					

---

[1] ٤١/حم السجده:٥٠.
[2] ١٩/مريم:٧٧.

ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ	ثُمَّ سَوّٰىكَ	رَجُلًا	لٰكِنَّا	هُوَ اللّٰهُ	رَبِّيْ	
بيا د نطفي نه | بيا ئې برابر کړې ته	اسړی	ليکن	هم دغه الله	رب زما دی		

بيا ئې دڅاڅکی اوبه نه روغ کړې اوبيا ئې سم دم سړې جوړ کړې ليکن زه خو دا وايم چې هم الله ﷻ زما رب دې

وَلَآ اُشْرِكُ	بِرَبِّيْٓ	اَحَدًا	وَلَوْلَآ	اِذْ دَخَلْتَ	جَنَّتَكَ
اونۀ شريکوم زۀ | ادرب خپل سره	هيڅوک	اوولې نۀ | کله چې	ننوتې تۀ	باغ خپل ته	

اوزۀ خپل رب سره څوک نه شريکوم اوهرکله چې ته خپل باغ ته ورننوتې

قُلْتَ	مَا شَآءَ اللّٰهُ	لَا قُوَّةَ	اِلَّا	بِاللّٰهِ	اِنْ تَرَنِ
ونيل تا | هغه کيږي چې اوغواړي الله	نشته دې قوت	مګر	په توفيق دالله	که وينې تۀ ما لره	

نوتا داسې ولې اونه وئيل چې الله ﷻ څه غواړي نو هغه کيږي دالله ﷻ دمددنه بغير هيڅ طاقت نشته که چرې ته

اَنَا اَقَلَّ	مِنْكَ	مَالًا وَّوَلَدًا	فَعَسٰى	رَبِّيْٓ	اَنْ يُّؤْتِيَنِ
چې زۀ لږ يم | ستانه	په لحاظ دمال اواولاد سره	نو اميد دې	چې رب زما	راکړي ماته	

ماپه مال او اولاد کښې خپل ځان نه کم ګورې نو نزدې ده چې زما رب ماته ددې نه

خَيْرًا	مِّنْ جَنَّتِكَ	وَيُرْسِلَ	عَلَيْهَا	حُسْبَانًا	مِّنَ السَّمَآءِ	فَتُصْبِحَ	
بهتره | دباغ	ستانه	او رااوليږي	په دغه باندې	افت	داسمان نه	او شي باغ ستا	

ښه باغ راکړي او په دې باغ باندې دبره نه يوغيبي افت رااولې اودا باغ اوار

صَعِيْدًا زَلَقًا	اَوْ يُصْبِحَ	مَآؤُهَا	غَوْرًا	فَلَنْ تَسْتَطِيْعَ	
ميدان | خوئينده	يا شي	اوبه دهغې	وچې	انوهرګزتۀ بياطاقت نۀ شې لرلې	

خوئينده ميدان پاتې شي يادې باغ اوبه په کوزه لاړې شي اوبيا ئې ته دراخيژولو

لَهٗ	طَلَبًا
دغه اوبولره | په طلب کولو سره	

هيڅ کوشش اونه کړې شې

قوله تعالى :- قَالَ لَهٗ صَاحِبُهٗ وَهُوَ يُحَاوِرُهٗٓ

دغريب مالدار ته جواب او نصيحت:- دې کافرمالدار ته چه کوم جواب دې غريب مؤمن ورکړو دهغې بيان کولې شی چه څنګه هغه د وعظ او نصيحت ايمان اويقين هدايت اوکړو اود ګمراهئ او غرور نه ئې اخواکولو.وئې فرمائيل چه ته الله ﷻ سره کفرکوې چا چه د انسان پيدائش د خاورې نه شروع کړو بيائې دهغه نسل دګډوډو شوو اوبونه روان کړو.لکه چه آيت ﴿كَيْفَ تَكْفُرُوْنَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ۚ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ﴾ ([1])کښې دی تاسو الله ﷻ سره څنګه کفر کوئ؟ تاسو خو مړ وئ هغه ته ژوندې کړئ تاسو د هغه د ذات اود هغه دنعمتونوڅنګه انکار کولې شئ؟ د هغه دنعمتونو او قدرتونو

[1] ٢/البقرة:٢٨.

بې شميره نمونې پخپله په تاسوکښې اواوتاسو باندې موجود دی.څوك كم عقل به داسې وی چه نه پوهيدلوچه هغه اول څه وو الله ﷻ هغه موجود کړو.او پخپله د کيدو باندې قادر نه ووهم الله ﷻ دهغه وجود پيداکړوبيا هغه دانکار څنګه لائق شو؟دهغه د توحيد او الوهيت نه څوك څنګه انکار کولې شی. زه خو ستاپه مقابله کښې په کولاو او واضح الفاظوکښې وايم چه زما رب هم هغه وحده لاشريك له دې زه د خپل رب سره شرك کول ناخوښوم. بيا خپل ملګری ته نيك رغبت ورکول سره وائی چه خپل شين اوآباد فصل او د شنو ميوونه ډك دې باغ ته دې اوګوره ته د الله ﷻ شكر ولې نه كوې؟ ولې ماشاء الله لاقوة الابالله نه وائې؟

خپل مال او اولاد خوښ كيدو سره ماشاء الله وئيل پكار دی:-هم د دې آيت په رڼاكښې بعضې سلف وائی چه خپل مال اولاددې خوښ شی نوهغه له داكلمه وئيل پكاردی.ابويعلی موصلی[1] كښې دی حضورﷺ فرمائی په كوم بنده باندې چه الله ﷻ د يونعمت انعام اوفرمائی بال بچ وی مالداری يا ځامن وی بيا هغه دا كلمه اووائی نو په دې كښې به هيڅ نقصان نه راځی بغيردمرګ نه بيابه هغوی ددې آيت تاويل كولو. حافظ ابوالفتح رحمه الله وائی داحديث صحيح نه دې.

مسنداحمد كښې دې حضورﷺ فرمائی آيازه تاسو ته د جنت يوه خزانه اوښايم؟ هغه خزانه لاحول ولاقوة الا بالله وئيل دی[2]يوبل روايت كښې دی چه الله ﷻ فرمائی زما دې بنده اومنل اوحواله ئی كړل. دحضرت ابوهريره ؓ نه بيا تپوس اوكړې شو هغوی اوفرمائيل صرف لاحول الخ نه بلكه هغه چه په سورت كهف كښې دی.يعنی ﴿ مَا شَآءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ ﴾[3]بيافرمائی چه دې نيك سړی اووئيل زما د الله ﷻ نه دا اميد دې چه هغه به ماته په آخرت كښې ښه نعمتونه راكړی اوستا دا باغ كوم چه ته د هميشه والی والا ګڼړې تباه كړی د آسمان نه به په دې عذاب راشی په زوره به باران اوطوفان راشی ټول پټې او باغ به دې ختم كړی اوچ به شی او صفا زمكه به پاتې شی لكه چه دلته هډوڅه ځيز راټوكيدلې نه وو يا به د دې د نهرونو اوبه ورخښ كړې. غور مصدر دې په معنی كښې د غائرد مبالغه په توګه راوړلې دې.

	وَاُحِيْطَ	بِثَمَرِهٖ	فَاَصْبَحَ
	اوچاپيره كړې شوعذاب	په ميوؤدهغه سره	نوشوهغه

نو دهغه ميوؤ نه عذاب راچاپيره شو نوهغه په هغه سرمايه

يُقَلِّبُ	كَفَّيْهِ	عَلٰى مَآ	اَنْفَقَ	فِيْهَا
چې مروړل ئې	دواړه لاسونه خپل	په هغه مال باند	چې خرج كړې ئې وؤ	په هغه باغ كښې

لاسونه اومروړل كومه چې هغه په هغې كښې لګولې وه اودهغه باغ ټول

وَهِيَ	خَاوِيَةٌ	عَلٰى عُرُوْشِهَا	وَيَقُوْلُ	يٰلَيْتَنِيْ
اوهغه باغ	پاستر پريوتې وؤ	په سپرونوخپلوباند	اووئيل ئې	اے افسوس دې مالره

ثپرونه راپريوتی وو اودا به ئې وئيل چې ائې كاش ما دخپل رب سره

[1] المعجم الصغير: ٢١٢/١ والمعجم الاوسط: ٥٩٩٢.

[2] احمد: ٤٦٩/٢، صحيح بخاری كتاب الدعوات باب الدعاء اذا علاء عقبة: ٦٣٨٤، صحيح مسلم: ٢٧٠٤، ابوداؤد: ١٥٢٨، ترمذی: ٣٣٧١، مسندابی يعلی: ٧٢٥٢.

[3] احمد: ٣٣٥/٢ وسنده حسن، مسند البزار: ٣٠٨٦، مجمع الزوائد: ٩٩/١٠.

لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّيٓ أَحَدًا ﴿٤٢﴾ وَلَمْ تَكُن لَّهُۥ فِئَةٌ

چي مانړ وې شريك كړې | درب خپل سره | هيڅوك | اونه شوه | دهٔ لره | يوه ډله |

هيڅوک شريک کړې نه وې اوهيڅ يو داسې ټولې ورسره ملګرې نه شو چې

يَنصُرُونَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَمَا كَانَ مُنتَصِرًا ﴿٤٣﴾

چي امدادئي كړې وې دهغه سره | ماسوادالله نه | اونهٔ وؤ هغه | مددګاردخان خپل |

دالله ﷻ په مقابله کښې دهغه مدد كړې وې اونه ئي زمونږ نه بدله اخستې شوه

هُنَالِكَ ٱلْوَلَٰيَةُ لِلَّهِ ٱلْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ

په دې وخت كښې | دكارونوسمولواختيار | الله لره دې | چې حق دې | هغه بهتر دې |

په داسې وخت كښې كارونه سمول دبرحق الله ﷻ كار دې هم هغه بهتر ثواب

ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾

په لحاظ دثواب سره | او بهتر دې | په لحاظ دوركولو دښه انجام سره |

وركوونكې اوغوره بدله وركوونكې دې

قوله تعالى:-وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ

دكافرانو د باغونو انجام:-د هغه ټول مال او ټول باغ غرق شو هغه مؤمن چه د كومې خبرې نه ويرولو هم هغه اوشو اوس هغه د خپل مال په تباهئ باندې د افسوس نه خپل تلى مږل او خواهش او تمنا ئى كوله چه افسوس ما د الله ﷻ سره كفر نه كولى[1] په څه چه به ئى فخر كولو په هغې كښې هيڅ هم پكار رانغله. خامن قبيله هرڅه ترې پاتې شو فخر او غرور هر څه ئى مات شو نه بل څوك اودريدو اونه په كښې پخپله څه همت پاتې شو بعضې خلق په ﴿هنالك﴾باندې وقف كوى اودا د اولنې جمله سره يوځائ كوى يعنى هلته هغه خپله بدله وانخستې شوه.

اوبعضې ﴿منتصرا﴾ باندې آيت كوى د وړاندې نه د نوې جمله شروع كوى. د ﴿وِلاية﴾ دويم قراءت ﴿وَلاية﴾ هم دې په رومبى قراءت باندې مطلب دا شو چه هريومؤمن اوكافر هم الله ﷻ ته رجوع كونكې دې. ددې نه بغيرد پناه ځائ نشته. د عذاب په وخت كښې څوك هم د هغه نه بغيرپه كار نه شى راتلې لكه چه فرمائى ﴿فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَحْدَهُۥ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِۦ مُشْرِكِينَ ﴾[2] يعنى زمونږ عذابونه ئى اوليدل نو وئى وئيل چه مونږ په الله ﷻ چه واحد دې ايمان راوړو او انكار كوؤ په هغه چه كوم الله تعاليس سره شريك جوړوى لكه چه فرعون د ډوبيدو په وخت كښې وئيلې وو زه په هغه الله ﷻ باندې ايمان راوړم په كوم چه بنى اسرائيلو ايمان راوړې دې اوزه په مسلمانانوكښې شامل كيږم. هغه وخت جواب ملاوشو دا وخت د ايمان قبليدو نه دې. دې نه اول خو ته نافرمان وې په مفسدانوكښې شامل وې.[3]د واؤ د كسره په قراءت دا معنى شوه چه هلته حكم په صحيح توګه هم د الله ﷻ د پاره دې﴿لله الحق﴾ دويم قراءت د قاف په پيش سره هم دې ځكه چه داد﴿الولاية﴾ صفت دې لكه چه دالله ﷻ فرمان ﴿ ٱلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ ٱلْحَقُّ لِلرَّحْمَٰنِ ۚ

---

[1]) الطبرى:٢٧/١٨.

[2]) ٤٠/المؤمن:٨٤. الخ

[3]) ١٠/يونس:٩٠-٩١.

وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكٰفِرِيْنَ عَسِيْرًا ﴾ (¹) كښې دى بعضې خلق د قاف زير لولى دهغوى په نيز دا صفت دې د الله ﷻ. بل آيت كښې دى ﴿ ثُمَّ رُدُّوْٓا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰىهُمُ الْحَقِّ ؕ اَلَا لَهُ الْحُكْمُ ۫ وَهُوَ اَسْرَعُ الْحٰسِبِيْنَ ﴾ (²) هم د دى د پاره بيافرمائى چه كوم اعمال صرف هم د الله ﷻ د پاره وى د هغې ثواب ډيرزيات وى اود انجام په لحاظ سره هم هغه ډير بهتر دى.

وَاضْرِبْ لَهُمْ

او بيان كړه | دوئ ته |

او (ائې نبى ﷺ) ته دوئ ته

مَّثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَآءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَآءِ

مثال | دژوند د دنيا | پشان داوبودې | چې نازلې كړې مونږه هغه | د آسمان نه

ددنياد ژوندمثال بيان كړه (هغه داسې دې) چې اوبه كومې چې مونږ دآسمان نه راووروليې

فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ هَشِيْمًا تَذْرُوْهُ

نوګنرزرغون شو | په هغه اوبو سره | بوټې د زمكې | بياشې | وچه ذرې ذرې | چې الوزوى هغې لره

بيادهغې په وجه ښه ګورشينكې راووتو كيږى اوبيا هغه ذرې ذرې شى چې بادونه ئې اخواديخوا

الرِّيٰحُ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ۝ اَلْمَالُ وَالْبَنُوْنَ زِيْنَةُ

هواګانې | او دې الله | په هر څيزباند | قدرت لرونكې | مال او خامن | ښائيست

الوزوى او الله ﷻ په هرڅيز پوره پوره قدرت لرى مال او اولاد خو تش ددنيا د

الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَالْبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ

دژوند د دنيادې | اوباقى پاتې كيدونكې | نيكيانې | بهتر دى | په نزدرب ستا |

ژوندون ښائست دې اوباقى پاتې كيدونكې نيك عملونه چې دى نوهغه ستا درب سره

ثَوَابًا وَّخَيْرٌ اَمَلًا ۝

په لحاظ دثواب سره | اوبهتردى | په لحاظ دامید سره |

دثواب په حقله ښه دې او دامید ساتلو په حقله هم ښه دې

قوله تعالى:- وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

د دنياد زوال مثال:- دنياد خپل زوال فنا اوخاتمې اوبربادئى په لحاظ سره د آسمانى باران په شان ده چه د زمكې دانوغيره سره ملاويږى اوپه زرګونو بوټې شنې چېې وهى تازه اودژوند آثارد هرڅيز نه ښكارى خويوڅو ورځې تيريدو سره هغه اوچ كلك شى او چورى چورى شى اوهواګانې هغه اخواديخوا الوزوى. په دې حالت باندې چه څوك قادر وو هغه په دې حال باندې هم قادرچه ددنيامثال عموماً د باران سره بيان فرمائى. لكه چه سورت يونس كښې آيت ﴿ اِنَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَآءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَآءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ مِمَّا يَاْكُلُ النَّاسُ وَالْاَنْعَامُ ؕ حَتّٰٓى اِذَآ اَخَذَتِ الْاَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ اَهْلُهَآ اَنَّهُمْ قٰدِرُوْنَ عَلَيْهَآ ۙ اَتٰىهَآ اَمْرُنَا لَيْلًا اَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنٰهَا حَصِيْدًا كَاَنْ

(¹) ٢٥/الفرقان:٢٦.

(²) [٦/الانعام:٦٢.

لَمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ ۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴾[1] اولکه د سورت زمر په آيت ﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا ۚ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴾[2]. کښې اولکه د سورت حديد په آيت کښې اوصحيح حديث کښې هم دي. دنياشين رنګک خوږه ده. [3]الخ بيا فرمائي مال اوخامن د دنياد ژوند ښائست دي لکه چه فرمان دي ﴿ زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ۗ ذَٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَاللَّهُ عِندَهُ حُسْنُ الْمَآبِ ﴾ [4]د انسان د پاره دخواهشاتو محبت مثلاً ښځې خامن خزانې وغيره ښائسته کړې شوي دي بل آيت کښې دي ﴿ إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴾ [5]ستاسومالونه اوستاسواولاد ازميښت دي اوداللهﷻ په نيز اجرعظيم دي. يعنى د هغه طرف ته تيتيږه اودهغه عبادت کولوکښې مشغول اوسيدل ددنيا طلب کولو نه بهتردي. ددې دپاره دلته هم ارشادکولې شی چه باقيات صالحات په هرلحاظ سره ښکلې څيزدې مثلاً د پنځوو ختونومونځ او(سبحان الله والحمدلله ولا اله الا الله والله أكبر) او(لااله الاالله)او(سبحان الله والحمدلله) [6](الله أكبر) او (لاحول ولاقوة الابالله العلى العظيم)

د مونځونو فضيلت:-مسنداحمدکښې دی د حضرت عثمانؓ غلام فرمائی چه حضرت عثمانؓ يوخل خپلوملګروسره ناست ووکله چه مؤذن راورسيدوهغوی اوبه راوغوښتې نويه يولوښی کښې تقريباً درې پاوه اوبه راغلې. هغوی اودس اوکړو وئی فرمائيل چه حضورﷺ دغه شان اودس اوکړووئی فرمائيل څوک چه زما ددې اودس په شان اودس اوکړي اودماسپښين مونځ اوکړي نود سحر نه واخله تر ماسپښين پورې ټول ګناهونه معاف کيږي. بيائی مازيګرهم دغه شان مونځ اوکړو نودماسپښين نه د مازيګرپورې ټول ګناهونه معاف. بيائی د ماښام مونځ اوکړو نود مازيګرنه واخله ترماښامه پورې ټول ګناهونه معاف بيائی د ماسخوتن مونځ اوکړو نود ماښام نه واخله تر ماسخوتن پورې ګناه معاف بيا د شپې هغه اوده وو اوسحر پاسيدو مونځ ئی أدا کړو نود ماسخوتن نه واخله تر سحره پورې ګناه معاف هم دغه هغه نيکئی دی چه بدونه منع کول کوی. خلقو تپوس اوکړو چه دا خوشونی نيکئی اوس اې حضرت عثمانؓ باقيات او صالحات څه دی؟ هغوی اوفرمائيل (سبحان الله والحمدلله والله أكبر ولاحول ولاقوة الابالله العلى العظيم)[7]

باقيات صالحات څه څيز دي؟:- -حضرت سعيدبن مسيب رحمه الله فرمائی باقيات صالحات دا دی (سبحان الله والحمدلله والله اكبرولاحول ولاقوة الابالله)حضرت سعيدبن مسيب رحمه الله دخپل شاګرد نه تپوس اوکړو چه اوښايه باقيات صالحات څه دی؟ هغه جواب ورکړو مونځ او روژه. هغوی اوفرمائيل تا صحيح جواب رانه کړو.بيا اووئيل زکوة حج وئی فرمائيل اوس هم جواب تيک نه دې. واوره هغه پنځه کلمې دی(لااله الا الله والله اكبرسبحان الله والحمدلله ولاحول ولاقوة الابالله)حضرت ابن عمرؓ نه تپوس اوشو هغوی بغيرد الحمدلله نه څلور نورې کلمې اوخودلې. حضرت مجاهد رحمه الله بغيرد لاحول الخ نورې څلور کلمې ښائی. حضرت حسن او قتاده رحمهما الله هم دا څلور کلمې باقيات او صالحات ښائی. ابن جرير رحمه الله فرمائی رسول

[1] ١٠/يونس:٢٦.
[2] ٣٩/الزمر:٢١
[3] صحيح مسلم كتاب الرقاق باب اكثر اهل الجنة الفقراء:٢٧٤٢.
[4] ٣/آل عمران:١٤.
[5] ٦٤/التغابن:١٥ .الخ
[6] الطبرى:٣٢/١٨.
[7] احمد:٧١/١ وهوحسن، مجمع الزائد:٢٩٧/١.

الله ﷺ فرمائیلی دی (سبحان الله والحمدلله ولا اله الاالله والله اکبر) دادی باقیات صالحات. حضور ﷺ فرمائی د باقیات صالحات کثرت کوئی. تپوس اوشو هغه څه دی؟یارسول الله ﷺ حضور ﷺ اوفرمائیل تکبیر تهلیل تسبیح او الحمدلله اولاحول ولاقوة الابالله(١)(احمد) دسالم بن عبدالله رحمه الله مولی عبدالله بن عبدالرحمن رحمه الله وائی چه زه حضرت سالم محمدبن کعب قرظی له د څه کارد پاره اولیګلم نو هغوی اوونیل چه سالم ته وایه چه د فلانکی قبر په ګوټ کښې ماسره ملاقات اوکړی زماهغه سره څه کاردې. د دواړو هلته ملاقات اوشو سلام علیك اوشو نوسالم رحمه الله تپوس اوکړو چه ستا په نیز باقیات صالحات څه څیز دې؟ هغه اوفرمائیل (لااله الاالله والله اکبر، سبحان الله، لاحول ولاقوة الابالله)سالم رحمه الله وئیل چه دا آخری کلمه په کښې تاد کله نه زیاته کړه؟ قرظی رحمه الله وئیل چه زه خو همیشه نه دا کلمه شمیرم. دوه درې ځل هم دا سوال جواب اوشو نوحضرت محمدبن کعب رحمه الله اوفرمائیل آیاستاد دې کلمه نه انکاردې؟ هغه جواب ورکړو چه اوانکاردې وئیل واوره ماد حضرت ابوایوب انصاری رضی الله عنه نه اوریدلی دی هغه د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی حضور ﷺ فرمائیل چه کله په ماباندې معراج اوکړې شو ماپه آسمان کښې حضرت ابراهیم علیه السلام اولیدلو هغه دجبرائیل علیه السلام نه تپوس اوکړو دا تاسره څوك دې؟ حضرت جبرائیل علیه السلام جواب ورکړو دا محمد ﷺ دې هغه ماته په خیرراغلې او مرحبا اووئیل اوونی فرمائیل چه ته خپل امت اووایه چه هغوی دې په جنت کښې ځان له ښه ډیر باغونه اولګوی دهغې خاوره پاکه ده زمکه ئې ارته ده. ماوئیل هلته د باغونولګولوڅه صورت دې؟ وئې فرمائیل ((لاحول ولاقوة الابالله)) په کثرت سره لولئ.

مسنداحمدکښې د نعمان بن بشیر رضی الله عنه نه روایت دې چه یوځل حضور ﷺ د ماسخوتن د مانځه نه پس مونږ له راغلود آسمان طرف ته اوکتل نظر ئې ښکته کړو. زمونږ خیال پیدا شو چه په آسمان کښې چرته نوې خبره شوې ده. بیاحضور ﷺ اوفرمائیل زما نه پس دروغ ویونکی او ظلم کونکی بادشاهان به وی څوك چه دهغوی دروغ رښتیاکړی اود هغوی په ظلم کښې د هغوی طرفداری اوکړی هغه زمانه نه دې اونه زه د هغه یم اوڅوك چه د هغوی دروغ رښتیانه کړی اونه د هغوی د ظلم طرفداری اوکړی هغه زما دې اوزه دهغه نه یم.خلقو واورئی((سبحان الله والحمدلله ولااله الاالله والله اکبر))دا باقیات صالحات یعنی باقی پاتې کیدونکی نیکئی دی. (٢)مسندکښې دی حضور ﷺ فرمائی واه واه پنځه کلمې دی اود نیکئی په تله کښې ډیرې درنې دی((لااله الاالله والله اکبروسبحان الله والحمدلله)) او هغه ماشوم چه د هغه په مرګ باندې د هغه پلار صبر اوکړی او طلب د اجر اوکړی. واه واه پنځه څیزونه دی څوك چه د هغې یقین لری الله جل جلاله سره دې ملاقات اوکړی هغه قطعاً جنتی دې په الله ﷻ باندې د قیامت په ورځ په جنت دوزخ باندې د مرګ نه پس راژوندی کیدو باندې او په حساب باندې ایمان اولری.(٣)

مسنداحمدکښې دی چه حضرت شدادبن اوس رضی الله عنه په یوسفرکښې وویوخای کښې راکوزشو اوخپل غلام ته ئې اووئیل چاړه راوړه لوبه کوو. حسان بن عطیه رحمه الله وائی ما هغه وخت اووئیل تاسو څه اووئیل؟ هغوی اوفرمائیل واقعی ما غلطی اوکړه واوره د اسلام راوړو نه پس نه واخله ترنن پورې ما چرته داسې کلمه د خپلې ژبې نه نه ده ویستلې چه هغه زما واګه جوړه شی بغیرد دې یوې کلمه نه. تاسو خلق دا هیره کړئی اوچه اوس زه څه وایم دا یاد اوساتئی ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی چه کله خلق د سرو اوسپینو زرو په جمع کولوکښې اخته شی نو تاسو هغه وخت داکلمات ډیر په کثرت سره لولئی. ((اللهم انی اسئلك الثبات فی الامر والعزیمة علی الرشد واسئلك شکر نعمتك واسئلك حسن عبادتك واسئلك قلباً سلیماً واسئلك لساناً صادقاً

(١) احمد:٧٥/٣.

(٢) احمد:٢٦٧/٣-٢٦٨.

(٣) احمد:٤٤٣/٣، ٢٣٧/٤ وهوصحیح بالشواهد، حلیة الاولیاء:٢٦٦/١.

واسئلك من خير ماتعلم واعوذبك من شر ماتعلم واستغفرك لماتعلم انك انت علام الغيوب)) يعني اې الله زه تانه د خپل نيکئ په کاربانديې ثابت قدمي اودنيکئ دکار پوره اراده اوستاد نعمتونو د شکرکولو توفيق غواړم او تانه دعا ده چه ته ماته دسلامتياوالا زړه او رښتونې ژبه راکړې.ستا په علم کښې چه کومه ښيګړه ده زه د هغې غوښتونکې يم اوستاپه علم کښې چه کومه بدی ده زه د هغې نه ستا پناه غواړم. پروردګارد هرې هغه بدئی نه زما توبه ده کوم چه ستا په علم کښې ده بې شکه په غيبوبانديې هم ته خبردار ئې. (١)

حضرت سعدبن عباده ﷺ فرمائي چه د طائف په خلقو کښې د ټولونه وړاندې زه دحضور پاک ﷺ په خدمت کښې حاضرشوم زه د خپل کور نه سحر وختې اووتلم اومازيګر منی ته اورسيدم په غرباندې او ختم بياراکوز شوم. بيا حضور ﷺ له راورسيدم او اسلام مې قبول کړو. حضور ﷺ ماته سورت ﴿ قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۝ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ۝ وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ ۝ ﴾ اوسورت ﴿ اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا ۝ ﴾اوخودلو اود دې کلماتو تعليم ئې راکړو((سبحان الله والحمدلله ولااله الاالله والله اکبر)) هم دا دې باقي پاتې کيدونکې نيکئې.

هم په دې سندسره روايت دې کوم سړې چه د شپې ښه اودس اوکړی غرغړې اوکړی بياسل ځل ((سبحان الله والحمدلله والله اکبرلااله الاالله)) اولولی د هغه ټول ګناهونه معاف کيږی بغيرد قتل او وينې تويولو هغه نه معاف کيږی. ابن عباس ﷺ فرمائي چه باقيات صالحات د الله ﷻ ذکر دې او((لا اله الا الله والله اکبرسبحان الله والحمدلله تبارك الله ولاحول ولاقوة الا بالله واستغفرالله وصلى الله على رسول الله)) دې او هغه روژه مونځ حج صدقه غلامان آزادول جهاد صله رحمي اوټولې نيکئې دا ټول باقيات اوصالحات دی د کومې ثواب چه به دجنت والا ته ترکومې چه آسمان اوزمکه وی ملاويږی.فرمائي چه پاکيزه کلام هم په دې کښې داخل دې(٢)حضرت عبدالرحمن رحمه الله فرمائي چه ټول نيك اعمال په دې کښې داخل دی. (٣)امام ابن جرير رحمه الله هم دې ته مختار وائی.

وَيَوْمَ	نُسَيِّرُ			
اوپه کومه ورځ	چې روان کړومونږه			
اوپه کومه ورځ چې مونږ غرونه				

الْجِبَالَ	وَتَرَى	الْاَرْضَ	بَارِزَةً	وَّحَشَرْنٰهُمْ	فَلَمْ نُغَادِرْ
غرونه	اوته اووينې	زمکه	لغړه	اوراجمع به کړومونږه داخلق	چې پرې به نۀ ږدومونږه

لرې کړو او ته به اووينې چې ټوله زمکه يو هوار ميدان پاتې شوې دې او مونږ به خلق جمع کړو نوهيڅوک به په کښې

مِنْهُمْ	اَحَدًا	وَعُرِضُوْا	عَلٰى رَبِّكَ	صَفًّا	لَقَدْ جِئْتُمُوْنَا
ددوئ نه	هيڅوك	اووړاندې به کړې شی	رب ستاته	په قطارونوکښې	په تحقيق راغلئ تاسومونږته

پاتې پرې نه ږدو اوټول به ستادرب په وړاندې په قطارونو کښې ولاړ پيش کولې شی(او ورته وئيلې شې) خنګه چې مونږ

كَمَا	خَلَقْنٰكُمْ	اَوَّلَ مَرَّةٍ	بَلْ زَعَمْتُمْ
لکه څنګه چې	پيداکړی وئ مونږ تاسو	په اول ځل	بلکه ګمان کوئ تاسو

تاسو په اول ځل پيداکړی وې هغه شان نن تاسو زمونږ مخې ته راغلی يئ ليکن ستاسو خوداخيال وو

(١) احمد:٤/١٢٣ ، ابن ابي شيبه:١٠/٢٧١، حلية الاولياء:١/٢٦٦.
(٢) الطبري:١٨/٣٥.
(٣) الطبري:١٨/٣٥.

اَلَّنْ نَّجْعَلَ لَكُمْ مَّوْعِدًا﴿٤٨﴾ وَوُضِعَ الْكِتٰبُ

چې هډو مقرر کړې نهٔ دې مونږ | ستاسو دپاره | وخت دوعدې | اوکیښه خودلې شی | کتاب

چې مونږ به دربانديږ دامقرر وخت نه راولو او عمل نامه بهٔ کیخودلې شی

فَتَرَى الْمُجْرِمِيْنَ مُشْفِقِيْنَ مِمَّا فِيْهِ وَيَقُوْلُوْنَ

نوته به اووينې مجرمان خلق | يريدونکی | دهغې نه | چې په هغې کښې وی | اووائی به |

نوته به مجرمان اووينې چې دهغې دليک نه ويريږی او دابهٔ وائی چې

يٰوَيْلَتَنَا مَالِ هٰذَا الْكِتٰبِ لَا يُغَادِرُ صَغِيْرَةً وَّلَا

اے افسوس دې مونږلره | څه شوی دی دې کتاب لره | چې نهٔ پريږدی | وړه | اونهٔ

هائې زمونږ بده نصيبه ددې عمل نامې خو عجيبه حال دې چې هيڅ يو ګناه نه وړه او نه

كَبِيْرَةً اِلَّآ اَحْصٰهَا ۚ وَوَجَدُوْا مَا عَمِلُوْا حَاضِرًا ؕ

لويه | مګر | حساب کړی ئې دی هغه ټول | او بيا به مومی هغوئ | هغه څه | چې کړی وی هغوئ | حاضر

لويه باقی پريخودې ده خو هره يوه ليکلې ده اوکوم عملونه چې ئې کړی دی هغه بهٔ موجود بياموم

وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ اَحَدًا﴿٤٩﴾

او نهٔ کوی ظلم | رب ستا | په هيچا |

او ستارب په هيچا زياتې نه کوی

قوله تعالى:- وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ

د قيامت د تباهواو حساب کتاب ذکر:- الله ﷻ دقيامت د تباهوذکر فرمائی اوچه کوم حيرانونکې لوئ لوئ کارونه به په هغه ورځ وی د هغې ذکر کوی چه آسمان به اوشليږی غرونه به والوزی که هر څومره کلك درته ښکاری خو په هغه ورځ به د اُوريځو په شان په تيزئی سره روان وی زمکه به صفا کولاو ميدان شی په کوم کښې چه به هيڅ ښکته والې پورته والې نه وی نه به په دې کښې چرته څه کور وی نه ځپر. پټ نه شی هيڅ د پناه او سرپټولوځایٔ به نه وی. هيڅ ونه غنه يا واښه وغيره به نه ښکاری ټول د اول نه تر آخره پورې خلق به راجمع شی هيڅ يو وروکې يا لوئ به غيرحاضر نه وی. ټول وړاندې روستو به په دغه مقرره ورځ راجمع کولې شی. په هغه ورځ به ټول حاضرشوی او موجود وی. ټول خلق به د الله ﷻ په حضورکښې مخامخ ولاړ وی هيڅ څوك به د مالك نه يوځایٔ هم وړاندې صفونه تړلې ولاړ وی او روح او فرښتې به په صفونوکښې ولاړوی. د چا به هم د خبرې کولو طاقت نه وی بغيرد هغوی نه چاته چه الله الرحمن اجازت ورکړی اوهغه به خبره هم معقوله کوی نو يا خويه دټولويوصف وی يابه په صفونوکښې وی لکه چه دقرآن پاك ارشاددې ستارب به راځی او فرښتې صف په صف. هلته به د قيامت منکران د ټولوپه وړاندې رټلې شی اورته به وائی چه اوګورئی چه څنګه په اول خل مونږ تاسو پيداکړی وئ هغه شان بياهم راپيداکړنی او ځان ته مخامخ اودرولې. دې نه اول خو تاسوددې قائل نه وئ عمل نامه به ورته وړاندې کړې شی په کوم کښې چه به هر وړوکې لوئ پټ ښکاره عمل ليکلې شوې وی. خپلې بدعملو ته چه اوګوری ګناهګاران به حيران اواوويريږی اود افسوس اوخفګان نه به وائی مونږخپل عمر څنګه په غفلت کښې تيرکړو افسوس په بدوعملونوکښې

لګیاواوګوره دې کتاب څو یوه معامله هم داسې نه ده پريخودې چه لیکلې ئې نه وی. لوئ واړه ټول ګناهونه په دې کښې لیکلې دی.

دګناه هونو راجمع کیدلو یو مثال:-طبرانی کښې دی چه د غزوه حنیین نه فارغ شو نو مونږ روان شو په یو میدان کښې رسول الله ﷺ ډیره شو مونږ ته ئې اوفرمائیل چه ځنې لاړشئی که چاته څه لرګې ټکړه ډکې وابنه وغیره ملاوشی نو راوړئی. مونږ ټول اخوا دیخوا خواره شو څه ښاخونه لختې ازغی اود ونو جاړې ماړې او پانړې وغیره چه څه ملاو شوې راوړلې شوې یوډیرې اولګیدونو حضور ﷺ اوفرمائیل ګورئی؟ دغه شان ګناه راجمع کیږی ډیرې جوړیږی. د الله ﷻ نه ویریږئی د لویو وړو ګناهونونه بچ اوسیږئی ځکه چه دا ټول لیکلې کیږی([1])اوشمیرلې کیږی کوم خیراوشر نیکی بدی چاچه دچا کړې وی هغه به موجود مومی.لکه چه آیت ﴿يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا ۖ وَمَا عَمِلَتْ مِن سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ ۗ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾([2])بل آیت ﴿يُنَبَّأُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ﴾([3])اوبل آیت ﴿يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ﴾ ([4])کښې چه ټول پټ رازونه به ښکاره کړې شی. ([5])

د بد عهدئی سزا:-رسول الله ﷺ فرمائی د هریوبدعهد د پاره به د قیامت په ورځ یوه جهنډا وی د هغه د بدعهدئی په مطابق چه په هغې سره به د ده پیژندګلی کیږی. یوبل حدیث کښې دی چه دا جهنډا به د هغه کوناټو سره وی او اعلان به کیږی چه دا د فلانکی ځوئ د فلانکی بدعهدی ده. ([6])ستا رب داسې نه دې چه په مخلوق کښې په چا ظلم اوکړی اودا ده چه معاف کول پريخودل دا د هغه صفت دې او بدکارانو ته دځپل قدرت حکمت عدل اوانصاف سره هغه سزا هم ورکوی. دوزخ به د ګناهګارانو او نافرمانانونه ډک شی بیا به د کافرانو اومشرکانونه علاوه ګناهګاران مؤمنان خلاص کړې شی. الله ﷻ دیوې ذرې برابرهم بې انصافی نه کوی نیکئی زیاتوی او ګناهونه برابر ساتی دانصاف تله به په هغه ورځ مخامخ وی هیڅ چا سره به څه بدسلوکی نه کیږی. الخ. ([7])

قیامت کښې به هریوته پوراپورا انصاف ملاویږی:-مسنداحمد کښې دی حضرت جابربن عبدالله ﷺ فرمائی ماته روایت رارسیدلې دې چه یو سړی د حضور ﷺ نه یوحدیث واوریدو چه هغه بیان کوی ما د هغه نه خاص د دې حدیث اوریدو د پاره یواوښ واخستو او سامان د سفرمې اوتړلو روان شوم. د یوې میاشت سفرکولونه پس شام ته اورسیدم نومعلومه شوه چه هغه حضرت عبدالله بن انیس ﷺ دې ما ځوکیدار ته اووئیل چه لاړشه خبر ئې کړه چه جابر په دروازه کښې دې هغه تپوس اوکړو چه آیا جابربن عبدالله ﷺ؟ دې اوریدو سره ډیر د تندئی د لاسه ئې څادر سم کړوزر بهر راغلو اوماپورې اونختو اود غاړې ملاویدونه چه فارغ شو نومااووئیل ماته دا روایت رارسیدلې دې چه تاد قصاص باره کښې د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دې نو ماغوښتل چه پخپله هغه حدیث تاسو نه واورم ځکه دلته راغلم او اوریدوسره مې سفرشروع کړو په دې ویره چه هسې نه د دې حدیث د اوریدونه وړاندې زه مړ نه شم یاته مړ نه شې. اوس تاسو واوروئی هغه حدیث کوم یو دې؟ هغوی اوفرمائیل ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی الله ﷻ عزوجل به دقیامت په ورځ دځپلو ټولوبندګانوځپلې مخې ته حشر کوی برینډ بدن ناسوتنه بې آسرې

---

[1]) طبراني:٥٤٨٥.
[2]) ٣/آل عمران:٣٠.
[3]) ٧٥/القيامة:١٣.
[4]) ٨٦/الطارق٩.
[5])صحيح بخاری كتاب الجزية باب اثم الغادر للبروالفاجر:٣١٨٧، صحيح مسلم:١٧٣٧، احمد:١٤٢/٣، مسندابی يعلى:٣٣٨٢.
[6]) صحيح بخاری كتاب الادب باب مايدعى الناس باباتهم:٦١٧٧، صحيح مسلم:١٧٣٥.
[7]) ٢١/الانبياء:٤٧.

اوسامانه. بیا به هغوی ته اواز کوی کوم چه به د لرې اونیزدې والا ټول یوشان اوری فرمائی به زه مالك يم زه د بدلوورکونکې يم هيڅ يو دوزخى به تر هغه وخت پورې دوزخ ته نه ځی ترکومې چه دهغه څه حق په یوجنتی وی اوزه هغه ورنه کړم اونه څوك جنتی په جنت کښې داخليدې شی ترکومې چه دهغه څه حق په دوزخی باندې دې زه ئی ورنه کړم که هغه یوه څپیړه ولې نه وی. مونږ وئیل حضورﷺ داحقونه به څنګه ورکړې کیدې شی سره د دې چه هلته خو به مونږ بربنډ بدن بربنډې پښې بې اسرې او بې اسباب یو. حضورﷺ اوفرمائیل چه او په هغه ورځ به حق د نیکو نه ادا کولې شی. (١) یو بل حدیث کښې دی حضورﷺ فرمائی چه که بې ښکرو چیلنی یوې ښکرورې چیلنی وهلې وی نو هغې ته به هم بدله ورکولې شی. (٢) د دې نور هم ډیر شواهد دی کوم چه مونږ په تفصیل سره د آیت ﴿ وَنَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا ۗ وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَا ۗ وَكَفٰى بِنَا حٰسِبِيْنَ ۝ ﴾ (٣) په تفسیر کښې او آیت ﴿ اِلَّآ اُمَمٌ اَمْثَالُكُمْ ۗ مَا فَرَّطْنَا فِى الْكِتٰبِ مِنْ شَىْءٍ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ يُحْشَرُوْنَ ۝ ﴾ (٤). په تفسیر کښې بیان کړی دی.

وَاِذْ	قُلْنَا	لِلْمَلٰٓئِكَةِ
اوكله چې	اووئیل مونږه	فرښتوته

اوهرکله چې موونږ فرښتو ته حکم اوکړو چې تاسو

اسْجُدُوْا	لِاٰدَمَ	فَسَجَدُوْٓا	اِلَّآ	اِبْلِيْسَ ؕ	كَانَ	مِنَ الْجِنِّ
چې سجده اوکړئ	آدم ته	نو سجده اوکړه هغوئ	مګراونۀ کړه	ابلیس	ووهغه	د پیریانونه

آدم ﷺ ته سجده اوکړئ نو ټولو سجده اوکړه خو ابلیس اونه کړه هغه پیرې وو

فَفَسَقَ	عَنْ اَمْرِ رَبِّهٖ ؕ	اَفَتَتَّخِذُوْنَهٗ	وَذُرِّيَّتَهٗٓ	اَوْلِيَآءَ
اونافرمانی اوکړه هغه	دحکم درب خپل نه	آیانوتاسو جوړوئ هغه لره	اواولاد دهغه لره	دوستان

نودخپل درب حکم نافرمانی ئې اوکړه نو اوس تاسو هغه او دهغه اولاد زما په مقابله کښې

مِنْ دُوْنِىْ	وَهُمْ	لَكُمْ	عَدُوٌّ ؕ	بِئْسَ	لِلظّٰلِمِيْنَ
غیر زمانه	حالانکه هغوئ	ستاسو دپاره	دشمنان دی	ډیرخراب دې	دپاره دظالمانو

په دوستئ نیسئ حال دا چې هغوئ خو ستاسو ښکاره دښمنان دی ظالمانو له څومره خرابه

بَدَلًا ۝	مَآ اَشْهَدْتُّهُمْ	خَلْقَ	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	وَلَا
په لحاظ دبدل سره	نۀ وۀحاضرکړی ماهغوئ	پیداکولوا	دآسمانونو	اودزمکې ته	اونۀ

بدله ورکړې شوه ما نه خو دوئ داسمانونو او دزمکې دپیدا اوخت په وخت کښې رابللی وو

خَلْقَ	اَنْفُسِهِمْ ۠	وَمَا كُنْتُ	مُتَّخِذَ	الْمُضِلِّيْنَ	عَضُدًا ۝
پیداکولو	دځانونوددوئ ته	اونۀ یم زۀ	جوړونکې	ګمراهه کونکوخلقولره	مضبوطیادمتوخپلو

او نه ددوئ دخپل پیدا اوخت په وخت کښې اوزه داسې (عاجزه) نه وم چې ګمراه کوونکی به مې خپل مددګاران جوړول

---

(١) احمد:٣/٤٩٥.

(٢) احمد:١/٧٢.

(٣) ٢١/الانبياء:٤٧.

(٤) ٦/الانعام:٣٨.

قوله‌تعالی:-وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ

شیطان د انسان دښمن دي:-بیان دې چه ابلیس ستا بلکه ستاسو د اصلي پلار حضرت آدم ﷺ هم زوړ دښمن دې.خپل خالق اومالك پریخودوسره تاسوله د هغه خبره نه دی منل پکار.د الله ﷻ احسان اکرام لطف اوکرم ته اوګورئی هغه تاسو پیداکرئی ستاسو پالنه ئی اوکړه بیا هغه پریخودو سره د هغه بلکه خپل دښمن دوست جوړول څومره خطرناکه غلطي ده د دې پوره تفسیرد سورت بقره په تفسیرکښې تیرشوې دې. الله ﷻ حضرت آدم ﷺ پیداکړو او ټولو فرښتو ته ئی دهغه د عزت په توګه د تعظیم او تکریم دپاره د هغه په وړاندې دسجدې کولو حکم اوکړو. ټولو حکم اومنلو خو ابلیس بداصل وو د اُور نه پیدا کړې شوې وو هغه انکار اوکړو اوفاسق جوړشو. د فرښتو پیدائش نوراني وو.

هرڅیز خپل اصل ته ګرځي:-صحیح مسلم کښې حدیث دې فرښتې دنورنه پیداکړې شوی دی او ابلیس د شغلې وهونکې اُور نه او آدم ﷺ د هغې نه د کوم بیان چه ستاسو په وړاندې اوکړې شو.[1] ښکاره خبره ده چه هریوڅیز په خپل اصلیت کښې راځی او په وخت چه په لوښې کښې څه وی نو هم هغه ترې څاځی ګنی ابلیس د فرښتو په شان اعمال کول هم د هغوی مشابهت ئی کولو اود الله ﷻ په رضامندئی کښې شپه ورځ مشغول وو د دې د پاره د هغوی په خطاب کښې دې هم راغلو خوده اوریدو سره په خپل اصلیت کښې راغلو کبردهغه په طبیعت کښې ځائ شواوصفاانکارئی اوکړو. د ده پیدائش هم د اُور نه وو لکه څنګه چه هغه پخپله ونیلی تازه د اُور نه جوړکړې یم دې دې دخاورې نه. ابلیس کله هم د فرښتونه نه وو.هغه دپیریانو اصل دې لکه چه حضرت آدم ﷺ چه دانسانانو اصل دې.داپیریان یو قسم وود فرښتو چه د تیزاُور نه پیداکړې شوې وو. د ده نوم حارث وو د جنت داروغه وو د دې ډلې نه علاوه نوري فرښتې نوری وې د پیریانو پیدائش د اُور د شغلې نه وو.

شیطان اول کښې څه وو؟:- حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی ابلیس دشریفانو فرښتونه وو اودبزرګ قبیلې وو د جنتیانو داروغه وو د دنیاد آسمان بادشاه وو د زمکې هم بادشاه وو. دې سره د هغه په زړه کښې څه غروروراغلوچه هغه د ټول آسمان والا نه شریف دې هغه غرور ئی زیاتیدلودهغه صحیح اندازه خو صرف هم الله ﷻ ته وه اودهغې د ښکاره کولو د پاره ئی ورته حضرت آدم ﷺ ته د سجدې کولو حکم اوکړونود هغه غرور ښکاره شو. د تکبر په وجه ئی صفا انکار اوکړو او کافرانوکښې یوځائ شو. ابن عباس ﷺ فرمائی چه هغه جن وو یعنی د جنت خازن وو لکه چه خلقوته د ښارونو طرف ته نسبت کولې شی او وائی چه مکی مدني بصری کوفي دې د جنت خازن اود دنیا د آسمان په کارونو باندې مشر وو. د دې ځائ د فرښتو سردار وو. د دې ګناه نه اول هغه په ملائکو کښې داخل وو خو اوسیدلو به په زمکه باندې. د ټولو فرښتونه زیات په عبادت کښې کوشش کونکې او د ټولونه زیات علم والا هم په دې وجه کبرژن شو د هغه د قبیلې نوم جن وو. د زمکې او آسمان په مینځ کښې تګ راتګ لرلو د رب په نافرمانی سره په غضب کښې راغلو اوشیطان رجیم جوړشو اوملعون شو نود کبرژن سړی نه د توبه امید نه شی کیدلې او که تکبر نه وی څه بله ګناه ترې شوې وی نو د هغه نه ناامیده ګیدل نه دی پکار.دې خو په جنت کښې دننه د کار روزګارکولوالا وو.ددې باره کښې دسلفو نه نورهم ډیر آثار نقل دی خودا اکثر اسرائیلی دی صرف په دې وجه نقل کړې شوی دی چه دنظر نه تیرشی هم الله ﷻ ته د دې داکثر صحیح حال معلوم دې.

اود بني اسرائیلوروایتونه خو قطعًا قابل تردیددی.کوم چه زمونږ په نیز د دلائلو خلاف وی. خبره دا ده چه قرآن خو کافي او وافي دی مونږ ته د وړاندینوکتابونوضرورت نشته مونږ دهغې نه بالکل بې

[1] صحیح مسلم کتاب الزهدباب في احادیث متفرقة:٢٩٩٦، احمد:١٥٣/٦، ابن حبان:٦٦٥٥.

نیازیو ځکه چه هغه د بدلون او کمی زیاتی نه خالی نه دی ډیر د ځان نه څیزونه په هغې کښې ورداخل کړې شوی دی او په هغوی کښې داسې خلق نه شی موندلې چه د اوچتې درجه حافظان وی چه خیرې میرې لرې کړی اوکره اوکوټه جدا کړی د زیاتی او باطل یوځائ کونکو مخ نیوې اوکړی.

د محدثینو اصحاب الجرح والتعدیل په امت باندې عظیم احسان:- -لکه څنګه چه الله الرحمن په دې امت کښې په خپل فضل اوکرم سره داسې امامان علماء سادات بزرگان اومتقیان پاك حافظان پیداکړی دی چاچه احادیث راجمع کړی دی تحریرکړی دی صحیح، حسن، ضعیف، منکر، متروك او موضوع ټول ئې جدا جداکړی خودلی دی. د ځان نه جوړکړې شوی دروغ ویونکی ئې چانړکړی جدا کړی دی دې د پاره چه د ختم المرسلین رحمة للعلمین ﷺ پاك اومتبرك کلام محفوظ کړې شی اود باطل نه بچ شی او دچاهم وس اونه چلیږی چه دحضور ﷺ په نوم دروغوله رواج ورکړی اوباطل په حق کښې ګډوډکړی. زمونږ دعاده چه پدې ټوله طبقه دې الله ﷻ خپل رحمت اورضامندی نازله کړی اوددې ټولونه دې خوشحاله شی.آمین ثم آمین.

الله ﷻ دې دوی ته جنت الفردوس ورکړی اویقیناًدهغوی منصب ددې لائق دې.غرض داچه ابلیس د الله ﷻ د اطاعت نه اووتلو نوتاسو له پکار دی چه خپل دښمن سره دوستی اونه کړئی اوما پریخودو سره هغه سره تعلق مه جوړوئی ظالمانوته به ډیره خرابه بدله ملاویږی. دا مقام هم بالکل داسې دې لکه سورت یس کښې د قیامت د هغې د تباهو نیکانو اوبدانو خلقو د نتیجوذکر کولوسره فرمائی چه اې مجرمانو تاسو په نن ورځ جداشئی. الخ. (١)

د الله ﷻ هیڅ څوک وزیریامشیر نشته:- کوم کوم چه تاسو د الله ﷻ نه بغیرخپل اولیاء جوړکړی دی هغه ټول ستاسو په شان زما غلامان دی. هغوی ته د هیڅ څیز ملکیت نشته. د زمکې اوآسمان په پیدا کولو کښې ما هغوی نه ووشامل کړې بلکه هغه وخت خو هغوی موجود هم نه وو. ټول څیزونه صرف ما پیدا کړی دی د ټولو تدبیرصرف زما په لاس کښې دې زما هیڅ څوك شریك وزیر مشیراو نظیر نشته لکه چه بل آیت کښې ارشاد دې ﴿قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ ۚ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِّنْ ظَهِيرٍ﴾ (٢) کوم کوم چه تاسو په خپل ګمان کښې څه ګنړئی هغه ټول بغیرد الله ﷻ نه راوبلئی اوګورئی یادساتئی دوی ته په آسمان اوزمکه کښې د یوې ذرې برابر هم اختیارنشته نه په دې کښې څوك د هغه ملګرې اونه څوك د الله ﷻ امدادی شته نه په دې کښې څوك شفاعت کولې شی ترکومې چه د الله ﷻ اجازت اونه شی الخ. زما د پاره دا لائق نه دی نه ماته د دې ضرورت شته چه خاص کر ګمراه کونکی خپل دوست منې او امدادی جوړکړم.

وَيَوْمَ	يَقُولُ	نَادُوا	شُرَكَاءِيَ الَّذِينَ	زَعَمْتُمْ
اوپه کومه ورځ	چې اووائی الله	چې آواز اوکړئ	شریکانوزماته	هغه / چې ګمان کړې وو تاسوپه هغوئ دخدایئ
او په کومه ورځ چې الله ﷻ اوفرمائی چې زما هغه شریکان راوغواړئ په کومو چې تاسو (دمعبودانو) خیال کولو				

فَدَعَوْهُمْ	فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا	لَهُمْ	وَجَعَلْنَا
نو آواز به اوکړی / دوی هغوئ ته	نو جواب به ورنهٔ کړی هغوئ	دوئ لره	او شریك به کړو مونږ
نو دوئ به راوبلی هغوئ خوهغوئ به هډو جواب ورنه کړی اومونږ به ددوئ (اومعبودانو)			

(١) ٣٦/یس:٥٩.
(٢) ٣٤/سبا:٢٢.

بینهم	مَّوْبِقًا	وَرَاَ	الْمُجْرِمُوْنَ	النَّارَ	فَظَنُّوْا
په منځ ددوئ کښې	ځائې دهلاکت	اواوبه وینې	مجرمان خلق	وور	اويقين به نې راشي
ترمینځه يوه پرده اودروؤ اومجرمان به (پخپلو سترګو) دوزخ اووینې اودا يقين					

اَنَّهُمْ	مُّوَاقِعُوْهَا	وَلَمْ يَجِدُوْا	عَنْهَا	مَصْرِفًا
چې بیشکه دوئ	واقع کیدونکي دي په هغې کښې	اووبه نهٔ مومي دوی	دهغه وورنه	ځائې دبچ کیدو
بهٔ نې راشي چې دوئ په کښې ورغوزیدونکي دي اودهغې نه دبچ کیدو به هیڅ لار نه مومي				

قوله تعالى:- وَلَمْ يَجِدُوْا عَنْهَا مَصْرِفًا

د قیامت په ورځ به مجرمان چرته تختیدې نه شي:- ټول مشرکانوته به د قیامت په ورځ شرمنده کولو دپاره د ټولوخلقو په وړاندې اووئیلې شي چه خپلوشریکانوته آوازکړئ کوموته چه تاسو په دنیا کښې آوازونه کول چه هغوی دنن ورځې مصیبتونونه تاسوبچ کړي هغوی به چغې وهي خوهیڅ ځوك به جواب نه ورکوی لکه چه بل آیت کښې ارشاد دي ﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُوْنَا فُرَادٰى كَمَا خَلَقْنٰكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَّتَرَكْتُمْ مَّا خَوَّلْنٰكُمْ وَرَآءَ ظُهُوْرِكُمْ وَمَا نَرٰى مَعَكُمْ شُفَعَآءَكُمُ الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ اَنَّهُمْ فِيْكُمْ شُرَكٰٓؤُا لَقَدْ تَّقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَّا كُنْتُمْ تَزْعُمُوْنَ﴾[1] مونږ ته تاسو دغه شان ځان له ځان راوړنې لکه څنګه چه مونږ تاسو په اول ځل پیداکړي وئې اوکوم څه چه مونږه په دنیا کښې تاسو ته درکړي وو هغه ټول مو خپل شاته پریخودل نن خو مونږ تاسوته سره د دې شریکانویوته هم نه ګورو کوم چه تاسو د الله ﷻ شریکان ګرځولې وو اود چا د شفاعت چه تاسو یقین کړې وو. تاسو اودوی کښې تعلقات ختم شو اوستاسو ګمان باطل ثابت شو الخ. یوبل آیت کښې دي ﴿وَقِيْلَ ادْعُوْا شُرَكَآءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَهُمْ وَرَاَوُا الْعَذَابَ لَوْ اَنَّهُمْ كَانُوْا يَهْتَدُوْنَ﴾[2] وئیلې به شي چه خپل شریکان راوبلئ خوهغوی به جواب نه ورکوی الخ همدامضمون دلته آیت ﴿وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَّدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَنْ لَّا يَسْتَجِيْبُ لَهٗ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَآئِهِمْ غٰفِلُوْنَ وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوْا لَهُمْ اَعْدَآءً وَّكَانُوْا بِعِبَادَتِهِمْ كٰفِرِيْنَ﴾[3] کښې بیان فرمائیلې دې.

سورت مریم کښې ارشاد دې چه هغوی د خپل عزت د پاره د الله ﷻ نه بغیر ډیر معبودان جوړ کړي ساتلي دي خوداسې کیدونکې نه دي هغوی خو به ټول د دوی د عبادت منکر شی اواولټه به هغوی دښمنان شي[4] په دوی کښې اود دوی په باطلومعبودانوکښې به حجاب پرده اود هلاکت کنده جوړه کړو دې د پاره چه هغوی دوی سره او دوی هغوی سره ملاونه شي. نیکې لارې اوګمراه لارې جدا جدا شي د دوزخ دا کنده به ئې په خپل مینځ کښې یوځای نه کړي. وائي چه دا کنده به د وینو اونوونو وی د دوی به په خپل مینځ کښې په دغه ورځ دښمني وي.په ظاهره معلومیږي چه موبقا نه مراد هلاکت دې اودا هم کیدې شي چه د دوزخ یوکنده هم وي یا بله څه د فاصلې کنده وي. مقصد دادې چه دې عبادت کونکوته به هغه معبودان جواب قدرې نه ورکوي نه به دوی په خپل مینځ کښې یوبل سره ملاوشي ځکه چه د دوی په مینځ کښې به هلاکت وي او خطرناك امور به وي. عبدالله بن عمرو﷛ فرمائیلي دي مراد دادې چه په مشرکانو اومسلمانانو کښې به مونږ پرده کوو.[5]

---

[1] ٦/الانعام: ٩٤.
[2] ٢٨/القصص: ٦٤.
[3] ٦٤/الاحقاف: ٥-٦.
[4] ١٩/مریم: ٨١-
[5] الطبري: ١٨/٤٦.

لكه چه آيت ﴿ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴾[1] او آيت ﴿ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴾[2] او آيت ﴿وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ﴾[3] او آيت ﴿وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ ۚ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ ۖ وَقَالَ شُرَكَاؤُهُم مَّا كُنتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴾[4] وغيره كښې دى ګناهګاران به دوزخ اووينى په اويا زره واګوكښې به هغه راګير كړې شوې وى په هره يوه واګه به اويا اويا زره فرښتې وى كتوسره به پوهه شى چه زمونږ قيدخانه هم دا ده چه بغيرد داخليدو نه به هم زيات سخت غم درد تكليف مصيبت وركوى. د عذاب يقين كيدل دعذاب نه اول عذاب دې خو هيڅ د خلاصى لار به نه بيامومى اود نجات به هيڅ صورت نه ښكارى. حديث شريف كښې دى چه پنځه زره كاله به داكافران په دې تراره كښې وى چه دوزخ دهغوى مخې ته دې اودهغوى زړه دقابونه بهردې.[5]

وَلَقَدْ | صَرَّفْنَا | فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ | لِلنَّاسِ | مِن كُلِّ مَثَلٍ ۚ
او په تحقيق سره | باربار بيان كړل مونږه | په دې قران كښې | دپاره دخلقو | دهر قسم مثال نه
اومونږ په دې قران پاک كښې دخلقو (دپوهولو) دپاره رنګ رنګ مثالونه بيان كړل

وَكَانَ الْإِنسَانُ | أَكْثَرَ شَيْءٍ | جَدَلًا ﴿٥٤﴾ | وَمَا مَنَعَ | النَّاسَ
اودې انسان | زيات دهرڅيزنه | په لحاظ دجګړې سره | اومنع كړل | داخلق |
خوانسان په جګړه كولو كښې دهرڅا نه سوا دې اودا خلق دهدايت راتلونه پس

أَن يُؤْمِنُوا | إِذْ | جَاءَهُمُ | الْهُدَىٰ | وَيَسْتَغْفِرُوا | رَبَّهُمْ | إِلَّا
چې ايمان راوړى | كله چې | راغې دوى ته | هدايت | او چې ښښانه اوغواړى | درب خپل نه | مګر
نور څه څيز دايمان راوړلونه او دخپل رب دبخښنې غوښتلو منع كړى دى خو بس

أَن تَأْتِيَهُمْ | سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ | أَوْ يَأْتِيَهُمُ | الْعَذَابُ | قُبُلًا ﴿٥٥﴾ | وَمَا نُرْسِلُ
چې راشى دوئ ته | طريقه داولنو خلقو | ياراشى دوئ ته | عذاب | مخامخ | اونه ليږو مونږه
داچې (دوئ انتظار كوى) چې دپخوانو خلقوغوندې معامله دې ورسره اوشى ياد وربانديې مخامخ عذاب راشى

الْمُرْسَلِينَ | إِلَّا | مُبَشِّرِينَ | وَمُنذِرِينَ ۚ | وَيُجَادِلُ | الَّذِينَ
رسولان | مګر | زيرى وركونكى | او يرونكى | اوجګړه كوى | هغه كسان |
اومونږ پيغمبران صرف په دې وجه راليږوچې خلقو ته زيرې واوروى اوعذاب نه ئې اوويروى او كوم

كَفَرُوا | بِالْبَاطِلِ | لِيُدْحِضُوا | بِهِ | الْحَقَّ
چې كفر ئې كړې دې | په ذريعه دباطل | دپاره ددې چې ښكته كړى | په هغې سره | حق
خلق چې منكر دى په ناحقه جګړې كوى چې حق پرې بې اثره كړى

[1] ٣٠/الروم: ١٤.
[2] ٣٠/الروم: ٤٣.
[3] ٣٦/يس: ٥٩.
[4] ٦/الانعام: ٢٢.
[5] احمد: ٣/٧٥ ح ١١٧١٤ مسندابي يعلى: ١٣٨٥، حاكم: ٤/٥٩٧.

وَاتَّخَذُوْٓا اٰيٰتِيْ وَمَآ اُنْذِرُوْا هُزُوًا۝

او نیولی ني دی | آیتونه زما |او هغه خبر |چی دوئ ترې یرولې شوی دی | په تپوقوسره|

اوهغوئ خو زما د(قدرت) نخښې اودکوم څیز نه چې ویرولې شوی (هغه ټول) ټوقې مسخرې ګنړی

قوله تعالى:- وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا۝

انسان ډیر جګړه مار دې :-د انسانانود پاره مونږ په خپل کتاب کښې هره خبره ښه کولاو کولاو ښکاره کړې ده دې د پاره چه خلق د حق لارې نه وانوړی د هدایت د لارې نه دهوکه اونه خوری خوسره د دې بیان اوفرقان نه بیا هم د هدایت موندونکونه بغیرخلق ټول په ټول د خلاصی د لارې نه اخواشوی دی. مسنداحمد کښې دی چه یوه شپه رسول الله ﷺ دحضرت فاطمه بی بی رضی الله عنها اوحضرت علی رضی الله عنه کورته تشریف راوړو وئی فرمائیل چه تاسو اوده شوی ئی په مانځه نه ئی؟په دې باندې علی رضی الله عنه جواب ورکړویارسول الله ﷺزمونږ ساه دالله ﷻپه لاس کښې ده هغه چه کله مونږ اوچتول غواړی راپاسوی مو. حضورﷺ داوریدوسره بغیرد څه فرمائیلوواپس شو خوپخپلوزنګونوباندې لاس وهونکې روان وو فرمائیل ئی انسان د ټولوڅیزونونه ډیر جګړمار دې. (١)

خلق دعذاب کتلوغوښتنه کوی اودحق نه انکار کوی:دپخواني زمانې اوددې وخت دکافرانود سرکشئی بیان کولې شی چه د حق ښکاره کیدونه پس هم د دې د تابعدارئی نه منع کیږی غواړی چه د الله ﷻ عذابونه په خپلو سترګوسره اوګوری. چا غوښتنه کوله چه آسمان دې په مونږ راپریوځی چا وئیل راوړه چه څنګه عذاب راوړلې شې راوړه. قریشو دا هم وئیلې اې الله که دا رښتونې اوحق وی نو په مونږ باندې د آسمان نه کانړی راآوروه یا په مونږ باندې څه نور دردناك عذاب راوله.هغوی داهم وئیلې چه اې نبی مونږتالیونې ګڼړواوکه حقیقت کښې ته رښتونې نبی ئی نوزمونږ مخې ته فرښتې ولې نه راولې وغیره وغیره دالله ﷻ دعذاب په انتظارکښې اوسیږی اوددې کتلوپسې لګیدلې دی.د رسولانوکارخو صرف مؤمنانوته زیرې ورکول اوکافران ویرول دی خلق ناحقه حجتونه کوی اوحق د خپل ځائ نه خوئیول غواړی خودهغوی داغوښتنه کله هم دپوره کیدونه ده.حق دهغوی په باطلوخبرو باندې نه ښکته کیږی دوی زماآیاتونه اودویرولوخبرې صرف ټوقې سخرې ګنړی وپخپله بې ایمانئی کښې زیاتیږی

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيٰتِ رَبِّهٖ فَاَعْرَضَ

اوڅوك دې ډیرظالم |دهغه چانه|چی نصیحت اوکړې شی هغه ته|په ذریعه دآیتونو|درب خپل |توهغه مخ واړوؤ

اودهغه چا نه غټ ظالم څوک کیدیشی چې دخپل رب دقدرت دنخښنو په ذریعه ورته نصیحت اوکړې

عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدٰهُ ؕ اِنَّا

دهغې نه | اوهیر شوترې| هغه انجام | چی مخکښی لیږلي دې | لاسونو دهغه | بیشکه مونږه

شی نو هغوئ ترې نه مخ واړوی اوخپل دګناه کارونه هیر کړی او مونږ

جَعَلْنَا عَلٰى قُلُوْبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَّفْقَهُوْهُ وَفِيْٓ اٰذَانِهِمْ

اچولی دی | په زړونو دهغوئ باند | پردې | چی پوهه شی په هغې | او په غوږونو دهغوئ کښی

ددوئ په زړو نو باندې پردې راغورولې دی چې ګنی په دې (قران) دې پوهه شی اودوئ مو په

(١)صحيح بخاری كتاب التهجد باب تحريض النبی ﷺ علی قيام الليل والنوافل.....١١٢٧وصحيح مسلم:٧٧٥،احمد:٩١/١،

وَقْرًا ۖ وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ فَلَنْ يَهْتَدُوا
درون والي دي | او كه چرى | ته رااوبلي هغوئ | هدايت ته | نو هرگز به هدايت اونهٔ مومى
درانه كړى دى او كه ته ئې هرڅومره سمې لارې ته راوبلې نودوئ به هيچرې سمې

إِذًا أَبَدًا ۝ وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ ۖ لَوْ
په دې حالت كښې | هميشه | او رب ستا | ببښونكى دې | خاوند درحمت دې | كه چرى
لارې ته رانشى او ستارب بخښوونكې ډير رحم كوونكې دې كه

يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ
الله نيولې هغوئ لره | په سبب د هغه عمل | چې كوى ئې هغوئ | نو زر به ئې راليږلې وو | هغوئ ته
الله ﷻ ددوئ په عملونو باندې ددوئ نيول كولې نو سمدستى به ئې پرې

الْعَذَابَ ۚ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ
عذاب | بلكه مقرردې | دپاره دهغوئ | وخت دوعدې | چې هرگزبه اونهٔ مومى هغوئ | ماسوادهغې نه
عذاب راوستې ووخو دوئ له داسې نيټه مقرر كړې ده چې دهغې نه په هيڅ ځائې كښې

مَوْئِلًا ۝ وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا
لار دتيښتې | او دغه | كلى | هلاك كړل مونږه هغوئ | هر كله چې | ظلم اوكړو هغوئ
پناه موندلې نشى او دغه كلى هركله چې ظلم اوكړو مونږ تباه كړل

وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ۝
او مقرر كړى وه مونږ | دپاره دهلاكت دهغوئ | يوه وعده |
اومونږ ددوئ دتباهئ دپاره يووخت مقرر كړې وو

قوله تعالى:- وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ

لوئ ظالم څوك دې ؟:-په حقيقت كښې د دې نه زيات گناهگار څوك دې؟دچا په وړاندې چه دهغوى د ساتونكى پالونكى كلام وئيلې كيږى اوهغوى د دې طرف ته هډو څه خيال اونه كړى دې سره بلد نه شى بلكه مخ واړوى اوانكاراوكړى اوچه كومې بدعملئ اوگناهونه ددې نه وړاندې دى هغه هم هير كړى نود دې باتورنى بې باكئ سزا دا وى چه په زړونوباندې پردې واچولې شى بيا د قرآن اوبيان په پوهه كښې راتلل نه تصيب كيږى غوږونه ئې درنيږى د ښو خبرو طرف ته توجه نه پاتې كيږى اوس كه په لاكهونو دعوت د هدايت وركړې خولار موندل گران او محال دى.اې نبى ﷺ ستارب ډير مهربان او ډيرداوچت رحمت والا دې كه هغه گناهگاران زرسزا كول نو په زمكه به يو ساه لرونكې نه بچ كيدو هغه دخلقو ظلم معاف كوى خودا دې نه گنړى چه رانيولې به نه شو. ياد ساتئى هغه د سختو عذابونو والا دې داخود هغه حلم دې پرده اچول دى معافى كول دى دې د پاره چه د گمراهئى والا په نيغه لار راشى د گناهونووالا توبه اوكړى اود هغه د رحمت لمن اونيسى خوچه چا د دې حلم نه فائده اوچته نه كړه اوپخپله سركشئ باندې كلك ولاړوو نودهغه رانيولو ورځ نيزدې ده چه دومره سخته به وى چه ماشومان به بوډاگان شى د ښځو حملونه به پريوځى په هغه ورځ به دپناه هيڅ ځائې نه وى د خلاصى به

هيڅ صورت نه وي. دا دی ستاسو نه اولنی امتونه چه هغوی هم ستاسو په شان په كفر اوانكاركښې پربوتل او آخر ختم كړې شو. د هغوی د هلاكت مقررشوې وخت راورسيده اوهغوی تباه برباد كړې شو نواې مشركانوتاسوهم اوويرېږئ تاسو اشرف الرسل اعظم نبی په تكليف كونى هغه دروغ ګڼړنى سره د دې چه د وړاندينوكافرانونه تاسو په طاقت قوت سازوسامان كښې ډير كم ئی زما د عذابونونه اوويرېږئ زما د خبرونه نصيحت واخلئ.

وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى

| او كله چي | اووئيل | موسى

اوهركله چې موسى عليه السلام خپل

لِفَتٰىهُ لَآ اَبْرَحُ حَتّٰٓى اَبْلُغَ مَجْمَعَ

ځوان خادم خپل ته | نۀ واپس كيږم زۀ | تر هغې | چی اُورسم زۀ | ځائې دجمع كيدو

شاګرد ته اووئيل چې زه به روان يم تردې چې زه دوبندئ ته

الْبَحْرَيْنِ اَوْ اَمْضِىَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ

ددوؤ دريابو ته | يابه ځم زه | ډيره موده | نو هر كله چی | اورسيدل دواړه | ځائې دجمع كيدو

اورسم ګنى په كلونوكلونو به دغسې مزل كوم نوهركله چې دواړه تنه هغې دوبندئ ته اورسيدل

بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوْتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيْلَهٗ فِى الْبَحْرِ

ددواړو دريابونو | هير كړو دواړو | مهې خپل |نو اونيوله هغه مهی | لاره خپله | په درياب كښى

نو خپل مهې ترې هير شو نو هغه په درياب كښې (ځان له) لار اونيوله چې يو

سَرَبًا ﴿٦١﴾ فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰىهُ اٰتِنَا

پشان دسرنګ| نوهركله چی|وړاندلاړل دواړه|نواووئيل موسی|ځلمی خادم خپل ته|راوړه مونږ ته

سرنګ ئې جوړولو نوهركله چې دواړه وړاندې تيرشول نو موسى عليه السلام خپل شاګرد ته اووئيل

غَدَآءَنَا لَقَدْ لَقِيْنَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا نَصَبًا ﴿٦٢﴾

دصباخوراك زمونږه | بيشكه پيښنه شوه مونږ ته| ددې سفرزمونږ نه | دا ستومانی |

چې ناشته راوړه مونږ خو په دې نننی مزل باندې ډير ستړی شو

قَالَ اَرَءَيْتَ اِذْ اَوَيْنَآ اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنِّىْ نَسِيْتُ

خادم اووئيل| اياوليدل تا | كله چی| پناه واغسته مونږه| هغه ګټ ته | نوبيشكه هيرشوزما|

هغه ورته اووئيل چې ايا تا اونه ليدل چې هر كله مونږ دهغه ګټ خواته ناست وو نو زما نه

الْحُوْتَ وَمَآ اَنْسٰنِيْهُ اِلَّا الشَّيْطٰنُ اَنْ اَذْكُرَهٗ ۚ وَاتَّخَذَ

هغه مهې |او هير نۀ كړو زمانه هغه | مګر شيطان | چی يادكړم هغه تاته | اواونيوله هغه مهی

كب (هم هلته) هير شو اُوزمانه (تاته) دهغې ذكر كول شيطان هير كړل او كب په

سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ۝ قَالَ ذَٰلِكَ مَا كُنَّا

لاره خپله| په دریاب کښې| په عجیبه طریقې سره| اووئیل موسی| دغه هغه ځائې وو | چې وږمونږه

دریاب کښې ځان له په عجیبه شان لار جوړوله موسی ﷺ اووئیل چې هم دا خو هغه ځائې

نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا ۝

چې طلب کوږ مونږه| نو واپس رااوګرزیدل دواړه | په قدمونو خپلو|تلاش کونکی ښاپونو دخپلو لره

ووچې مونږ لټولو نودواړه په خپلو قدمونو پسې ارلو روان شو

فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِّنْ عِندِنَا

نو بیا موندو دواړو |یوبنده| دبندګانوزمونږنه| چې ورکړې ووږمونږهغه ته| رحمت| دطرفه زمونږنه

نوهغوئ زمونږ په بندیانو کښې یو بنده بیاموندو چې مونږ وربانديې خپل فضل کړې وو اودخپل

وَعَلَّمْنَاهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا ۝

اوښودلې ووږمونږهغه ته| دطرفه زمونږ نه | (خاص) علم |

طرفنه مو ورته یو خاص علم خودلې وو

قوله‌تعالى: -وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَاهُ

دحضرت موسی ﷺ اوحضرت خضر ﷺ واقعه:-حضرت موسی ﷺ ته ذکر اوکړې شو چه د الله ﷻ یو بنده د دریابونوملاویدو په ځائ کښې دې هغه سره هغه علم دې چه تاسره نشته. هغوی هم هغه وخت د ده د ملاقات کلکه اراده اوکړه. اوس خپل ملګری ته فرمائی چه زه خو به د هغه ځائ د رسیدونه بغیرساه وانخلم. محل وقوع ده،دوه سمندرونه یوخودې بحیره فارس اودویم بحیره روم مغربی.دا ځائ د طنجه سره مغرب طرف ښارونوپه آخرکښې دې . والله اعلم. فرمائی چه ماله د مودو پورې تګ وی خو هیڅ حرج نشته.

حقب څومره زمانه ده؟ ①-: وائی چه د قیس په لغت کښې کال ته حقب وائی[1] ② عبدالله بن عمرو ﷺ فرمائی دحقب نه مراد اتیاکاله دی[2] ③ مجاهد ﷫ اویاکاله وائی[3] ④ ابن عباس ﷺ زمانه ښائی.[4] حضرت موسی ﷺ ته حکم ملاوشوې وو چه خپل ځان سره یوکب مالګه لګیدلې یوسه چرته چه هغه ورك شی هم هلته به زمونږ بنده ملاوشی. دې دواړ کب ځان سره واخستو روان شو د سمندرونویوځائ کیدو ځائ ته اورسیدل هلته نهرحیات وو دواړه سملاستل د دې نهر د اوبوڅاڅکی په دې کب باندې پریوتل کب په خوزیدو شو. د هغه د ملګری حضرت یوشع ﷺ په تیلئی کښې داکب پروت وو اوهغه د سمندر په غاړه وو.کب دهغه دسترګو په وړاندې اوبوته لاړو اوپه اوبوکښې نیغ سورې اوشواخوا دیخوا اوبه اودریدې او هغه سورې بالکل نیغ پاتې شو د کاڼړی په شان په اوبوکښې چاودې اوشو[5] کوم

[1] الطبری:۵۶/۱۸.
[2] الطبری:۵۶/۱۸.
[3] الطبری:۵۶/۱۸.
[4] الطبری:۵۶/۱۸.
[5] الطبری:۵۸/۱۸.

خاىٔ كښې چه اوبوسره داكب اولګيدو هغه اوبه دكانړي په شان شوې اوپوره سوره جوړه شوه. محمدبن اسحاق مرفوعًا راوړي دى چه حضورﷺ د دې خبرې بيان كولو سره اوفرمائيل اوبه د شروع نه چرته داسې نه دى كلكې شوې بغيرد دې كب د تلود ځاىٔ نه ګيرچاپيره داوبو نښه په شان د زمكې د سورى برابر. د موسى ؑ د واپس رسيدو پورې وو. دا نښه ليدوسره موسى ؑاوفرمائيل هم د دې په لټون كښې خو مونږ وو. كله چه ئې كب هيركړودوى وړاندې لاړل دلته داخبره يادساتل پكار دى چه د يو كار د دواړو ملګرو طرف ته منسوب شوې دې اود هيرې والا صرف يوشع ؑ وو لكه چه ارشاد دې ﴿يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ﴾[1] ددې دواړوسمندرونونه غمى اومرغلرې راوځى حالانكه د دواړو اقوالونه يودا دې چه لؤ لؤ اومرجان د ترخو اوبونه راوځى. چه دهغه ځاىٔ نه يوه مرحله نورمخكې شو نو حضرت موسى ؑدخپل ملګرى نه خوراك اوغوښتو اود سفرتكليف ئې هم بيان كړو داتكليف د مقصدنه وړاندې تلونه پس اوشو پدې باندې دهغه ملګرى ته دكب تلل رايادشو ونې ونيل دكوم كانړي سره چه مونږ حصار شوي وو هغه وخت مانه كب هيرشو اوتاته ذكر كول هم رانه شيطان هيركړل. د ابن مسعودؓ په قراءت كښې(ان اذكره)دې فرمائي چه مونږ خو هم هغه دواړه په خپله هم هغه لاره د خپلوپښو په چاپونو لټولو باندې واپس شو هلته ئې زمونږ د بنديګانونه يوبنده اوموندلو چاته چه مونږ د خپل رحمت نه اود خپل علم نه علم وركړې وو. داحضرت خضرؑ دې.

د بخارى شريف روايت: بخارى شريف كښې دى سعيدبن جبير ؒ حضرت عبدالله بن عباسؓ ته اووئيل چه حضرت ادنوف خيال دې چه حضرت خضرؑ سره ملاويدونكې موسى دبنى اسرائيل موسىؑ نه وو. ابن عباس ؓ اوفرمائيل هغه دالله ﷻ دښمن دروغژن دې مونږ ته ابى بن كعب ؓ فرمائيلى دى درسول الله ﷺنه هغه اوريدلى دى حضرت موسى ؑ اودريدواو بنى اسرائيلوته ئې خطبه وركوله چه دهغه نه سوال اوكړې شو د ټولونه لوىٔ عالم څوك دې؟ هغه جواب وركړو زه. هغوى د دې په جواب كښې دا اونه فرمائيل چه الله ﷻ پوهيږى په دې وجه د رب دا كلمه خوښه نه شوه. هم هغه وخت دا وحى راغله چه په مجمع البحرين كښې زمونږ يوبنده دې چه تانه هم زيات عالم دې. په دې باندې حضرت موسى ؑ اوفرمائيل پروردګار زه به هغه ته څنګه اورسم؟ حكم اوشو ځان سره يوكب كيږده هغه په توښه دان كښې واچوه كوم ځاىٔ چه داكب ورك شى هم هغه ځاىٔ كښې به ملاوشى. هغه خپل ملګرى يوشع بن نون ؑخپل ځان سره واخستو لاړو كانړى ته اورسيدل او په هغې باندې سر كيخودو لږ ساعت اوده شو كب د هغه لوښى نه اودانګل اووتلو اوسمندر ته داسې لاړو لكه چا چه سورنګ ويستې وى او په زمكه كښې كوزشوې وى. د اوبو تلل روانيدل الله ﷻ اودرول اود روزان په شان هغه سورې باقى پاتې شو. حضرت موسى ؑ چه كله راپاسيدو نود هغه ملګرى هغه ته د دې ذكر كول هيركړل هغه وخت د دهغه ځاىٔ نه روان شو. د ورځ پوره كيدو نه پس ټوله شپه روان وو سحرحضرت موسى ؑ ستړې شو او ولږه ئې محسوس كړه الله ﷻ چه دكوم ځاىٔ د تلوحكم كړې وو تركومې چه دهغه ځاىٔ نه وړاندې شوى نه وو د ستړې كيدو هډو نوم نه وو. اوس ئې خپل ملګرى نه خوراك اوغوښتو اوتكليف ئې ورته بيان كړو. هغه وخت د هغه ملګرى اووئيل چه دهغه كانړى سره مونږ آرام كړې وو هم هغه ځاىٔ كښې خو هغه وخت كب مانه هيرشو اود هغې ذكر رانه هم شيطان هيركړو. هغه كب خو په سمندركښې د ځان د پاره يوه عجيبه لار جوړه كړه. د كب د پاره سورنګ جوړ شو اودهغه د پاره د حيرانتيا ذريعه. حضرت موسى ؑاوفرمائيل چه هم د دغې خو لټون وو.

خپل د قدمونو نښې په كتلوسره دواړه واپس شو. هم هغه كانړى ته راورسيدل ونې كتل چه صاحب په

[1] ٥٥/الرحمن:٢٢.

کېږا کښې پټ ناست وو. هغوی سلام اوکړو هغه وئيل تعجب دې ستاسو په زمکه کښې دا سلام چرته دې؟ هغه اوفرمائيل زه موسی يم. هغه تپوس اوکړو د بنی اسرائيل موسیٰؑ؟ هغوی اوفرمائيل او. زه د دې د پاره راغلې يم چه ته ماته هغه ښيګړه اوښايه کوم چه الله ﷻ تاسو ته خودلی دی.هغه اوفرمائيل موسی ته ماسره صبر نه شې کولې ځکه چه ماته کوم علم دې هغه تاته نشته او تاته چه کوم علم دې دهغې ماته پته نشته الله ﷻ دواړو ته جدا علم راکړې دې. حضرت موسی ؑاووئيل ان شاء الله تاسوبه اوګورئ چه زه به صبرکوم اوستاد يوفرمان به هم نافرمانی نه کوم. حضرت خضرؑاووئيل چه که ته ماسره پاتې کيدل غواړې نو مانه به پخپله د څه خبرې سوال نه کوې ترهغه وخته پورې چه زه درته پخپله خبر درکړم دومره خبرې کولوسره دواړه روان شو. د درياب په غاړه باندې يوه کشتئ وه د خان سره د تلو خبره ئې ورسره اوکړه. هغه حضرت خضر ؑاوپيژندو او بغيرد کرايه اخستو ئې دواړه سواره کړل. لږ شان لرې تلی وو چه حضرت موسی ؑ اوکتل چه حضرت خضرؑ چپ چاپ د کشتئ تخته په تبرماتوی. حضرت موسی ؑ اوفرمائيل دا څه دی؟ دې خلقو خو مونږ سره احسان اوکړو بغير کرايه اخستو ئې کشتئ کښې سواره کړو اوتاد هغې تختې ماتول شروع کړل کوم سره چه به ټول کشتئ والا ډوب شی داخودې ډير خراب کار اوکړو. هم هغه وخت حضرت خضر ؑ اوفرمائيل ګوره ماتاته وړاندې وئيلې وو چه ته ماسره صبر نه شې کولې. حضرت موسی ؑ معذرت اوکړوچه خطا اوشوه په هيره سره مې تپوس اوکړو معافی اوکړه سختی مه کوه. حضورﷺ اوفرمائيل چه واقعی رومبئ غلطی د هم د هيرې په وجه وه فرمائی دکشتئ په يوه تخته باندې يوه مرغئ راغله کيناسته او په سمندرکښې ئې مښوکه ورکړه اوبه ئې يوړې والوته. هغه وخت حضرت خضرؑ حضرت موسی ؑته اوفرمائيل زما اوستاعلم د الله ﷻ دعلم نه دومره کم کړې دې څومره اوبه چه د سمندرنه دې مرغئ په خپله مښوکه سره کمې کړې. اوس کشتئ غاړې له راغله او دواړه روان شو د حضرت خضرؑ نظر په يوڅوماشومانو لوبې کونکو پريوتلو په هغوی کښې يوماشوم د سرنه راونيولو حضرت خضر ؑ د هغه سټ داسې راتاؤکړو چه هم هغه وخت ئې ساه اووتله. حضرت موسی اوويريدلو وئې فرمائيل چه بغير د څه قتل نه تادا ماشوم ناحقه مړکړو؟ تاخوډير منکر کار اوکړو. حضرت خضرؑ اوفرمائيل ګوره هم دا مادرته وړاندې وئيلې وو چه زه اوته نه شو چليدلې. هغه وخت حضرت خضرؑ د اول نه هم ډيره سختی اوکړه حضرت موسیٰ ؑاوفرمائيل چه ښه ده که دې ځل ما څه سوال اوکړو نو بې شکه ته ما خپل ځان سره مه ساته يقيناً اوس هغه معذور شو بيا دواړه يوځائ روان شو. يوکلی ته اورسيدل او دهغوی نه ئې خوراك اوغوښتو ولې هغوی د ميلمستيانه صفاانكاراوكړو. يوديوال ئې اوليدلوچه راپرېوتونکی شوې وو او پريوتو ته نيزدې وو. هغه وخت حضرت خضرؑ لاس يوړواورانيغ او صحيح ئې کړو. حضرت موسی ؑ اوفرمائيل چه خيال خواوکړه چه مونږ دلته راغلو دوی نه مو خوراك اوغوښتلو هغوی رانه کړه اود ميلمستياخلاف ئې اوکړه د هغوی دا کاروو تا د هغوی نه اجرت هم اخستې شو. حضرت خضر ؑ اوفرمائيل چه بس هم دا ده زما اوستا په مينځ کښې جدائی. اوس زه تاته د دې کارونواصليت ښايم. حضورﷺفرمائی چه افسوس که موسی ؑ لږ شان صبرکړې وو نود دې دواړونورې خبرې به هم زمونږ په وړاندې الله ﷻ مونږ ته خودلې وې.دحضرت ابن عباس ؓ په قراءت کښې ﴿وكان وراءهم﴾[1] په بدله کښې ((وكان امامهم)) دې او ﴿سفينة﴾ نه پس ﴿صالحة﴾ لفظ هم دې او ﴿اماالغلام﴾نه پس ((فكان كافراً)) لفظ هم دې[2]په بل سندسره هم دا حديث نقل دې په دې کښې دی چه

---

[1] ١٨/الكهف:٧٩.

[2] صحيح بخاری كتاب التفسير سورة الكهف باب قوله ﴿اذقال موسى لفتاه لاابرح حتى ابلغ......﴾٤٧٢٥، صحيح مسلم: ٢٣٨٠، ابوداوٗد:٤٧٠٧،ترمذی:٣١٤٩، ابن حبان:٦٢٢٠.

حضرت موسى ﷺ دې كاڼړى سره اودريدو يوه چينه وه چه دهغې نوم نهر حيات وو د دې اوبه چه كوم ځيز سره لګيدې هغه به ژوندې كيدو په دې كښې دمرغئى د اوبو اورو نه پس د حضرت خضرﷺ قول نقل دې چه زما ستا او ټول مخلوق علم د الله ﷻ د علم په مقابله كښې دومره دې څومره چه د دې مرغئى منبوكه د دې سمندرد اوبو په مقابله كښې الخ. (١)

دصحيح بخارى بل روايت :-صحيح بخارى شريف كښې يوبل حديث دې حضرت سعيدبن جبير ﷫ فرمائي چه زه دحضرت عبدالله بن عباس ﷜ سره د هغه په كوركښې ووم هغوى اوفرمائيل چه څوك څه سوال كوى نو اودې كړى. ما وئيل الله ﷻ دې ما په تاسو باندې قربان كړى په كوفه كښې يوواعظ دې دهغه نوم نوف دې. بيا پوره حديث بيان كړو لكه څنګه چه پورته تيرشو په هغې كښې دى چه د حضرت موسى ﷺ په دې خطبه سره سترګې بهيدلې وې زړه نرم شوې وو كله چه هغوى لاړل نو يوسړې هغوى له راغلو دهغه نه ئې سوال اوكړو چه په مخ دزمكې باندې ستانه هم څوك لوئ عالم شته؟ هغوى اوفرمائيل نه. په دې باندې الله ﷻ دهغوى زورنه اوكړه ځكه چه هغه علم دالله ﷻطرف ته اونه ګرځولو. په دې كښې دى چه حضرت موسىﷺ تنبه اوغوښتله نو ارشاد اوشوچه يو مركب خان سره كړه په كوم ځائ كښې چه هم په ده كښې ساه راغله هغه سړې به هم هلته ملاوشي. هغوى كب واخستو او په تيلئى كښې ئې واچولو اوخپل ملګرى ته ئې اووئيل چه ستاصرف هم دومره كار دې چه كوم ځائ دا كب تانه لاړو هلته ماته خبر اوكړه هغه وئيل چه داخو ډيره آسانه خبره ده. د هغه نوم يوشع بن نون وو ﴿لفته﴾ نه هم دا مراد دې دوى دواړه په ډير بزرګ ځائ كښې د يوې ونې لاندې ووحضرت موسى ﷺ له خوب راغلې وو اوحضرت يوشع ﷺ ويښ وو چه كب ټوپ كړو. هغه وئيل چه راپاسول خو ټيك نه دى چه پاسي نو خبربه ئې كړم. په دې كښې داهم دى چه اوبوته دتلو په وخت كښې كومه سوره شوې وه هغه د حديث راوى عمرودخپل غتې ګوتې اودې سره خواكې دواړوګوتو يوه حلقه شان جوړه كړې وه اوخودلې وه چه داسې وه لكه څنګه چه په كاڼړى كښې وى. واپسئى كښې حضرت خضرﷺ د سمندر په غاړه باندې په يوه شنه ګدئى خوركړې په څادركښې راغونډشوې وو دهغې يوسر ئې ددواړو پښو لاندې ايخودې وو اودويمه غاړه ئې د سرلاندې وه. د حضرت موسى ﷺپه سلام كولوسره هغه څله كولاوكړه دې كښې داهم وو چه حضرت خضرﷺ اوفرمائيل چه ستا په لاس كښې تورات موجود دې وحى دآسمان نه راځى دا كافي نه دى؟اوزما علم ستا لائق هم نه دې اونه زه ستا د علم قابل يم. په دې كښې دى چه د كشتئى تخته ئې ماته كړه نوهغه د يوتناؤ (ېرى) سره اوتړله. په اول ځل سوال كول خو دهغوى د هيرې په وجه سره وو په دويم ځل د شرط په توګه وو د دريم ځل سوال كول قصداً د جدا كيدلو په وجه سره وو. په دې كښې چه په هلكانوكښې يوهلك وو كافر هوښيار هغه حضرت خضرﷺ راسلولو په چاړه ئې حلال كړو. په يوقراءت كښې ﴿زاكية مسلمة﴾ هم دې. د ﴿وراءهم﴾ قراءت ﴿امامهم﴾ هم دې. د دې ظالم بادشاه نوم په دې كښې بدد بن بدد دې اوكوم ماشوم ئې چه قتل كړې وو د هغه نوم جيسور وو. وائي چه د دې هلك په بدله كښې هغوى كره يوه جينئى اوشوه(٢) په يوروايت كښې دى حضرت موسى ﷺ خطبه وركوله چه الله ﷻ اوډ هغه امر زمانه څوك هم زيات نه پيژنى الخ. دا نوف د كعب﷜ د ښځې ځوئ ووهغه قول وو دكوم موسى ﷺ چه په دې آياتونوكښې ذكر دې دا موسى بن ميشا وو.

بل روايت :-يوبل روايت كښې دى چه حضرت موسى ﷺ د الله ﷻ په درباركښې سوال اوكړو اې الله كه ستاپه بنديګانوكښې زمانه لوئ عالم څوك وى نو ماته ئې اوښائې. پدې كښې دى چه مالګه اچولې

(١) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الكهف باب قوله تعالى ﴿قال ارايت اذاوينااالى الصخرة....﴾:٤٧٢٧.

(٢) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الكهف باب قوله ﴿فلما بلغامجمع بينهما نسياحوتهما........﴾:٤٧٢٦.

شوې کب هغوی سره وو. په دې کښې داهم دی چه حضرت خضر ﷺ اوفرمائیل چه ته دلته ولې راغلې؟ ته خو اوس هم په بنی اسرائیلوکښې مشغول ئې. په دې کښې دی چه پټې خبرې به حضرت خضر ﷺ ته ښکاره کولې شوې نوهغوی فرمائیل چه ته ماسره نه شې حصاریدلې خکه چه ته خوبه ظاهر ته کورې اوفیصله به کوې اوماته په راز باندې خبرشوې دې. شرط دااوشو که تا هرڅومره خلاف لیدل اوکړه خوشوندې به نه خوزوې ترکومې چه حضرت خضر پخپله درته اونه ښائی. وائی چه کشتنی په تولو کشتوکښې مضبوطه ښکلې او ښه وه هغه ماشوم یوبې مثاله ماشوم وو ډیر ښکلې ډیرهوښیار او تیز.حضرت خضر ﷺ هغه راونیولو او په کاڼړی سره ئې د هغه سر چخنړی کړو مړئی کړو. حضرت موسی ﷺ د الله ﷻ د ویرې نه اوړچیدو وړوکی شان ښکلې بې ګناه ماشوم دومره په بې دردئی سره بغیرد څه وجه حضرت خضر ﷺ قتل کړو. دیوال راپریوتونکې کتلوسره ئی اول هغه راګذار کړو او بیائی په آرام سره جوړکړو. حضرت موسی ﷺ ستړې شو چه په ناسته ناسته ئی ښه مشقت پیداکړو. ابن عباس ﷺ فرمائی د دې دیوال لاندې خزانه صرف علم وو.

بل روایت:-یوبل روایت کښې دی کله چه حضرت موسی ﷺ اود هغه قوم مصرباندې غالب شو اودلته راغلو هغه په آرام سره اوسیدلو نود الله ﷻ حکم اوشو چه دوی ته د الله ﷻ احسانونه وریاد کړه. هغوی د خطبه د پاره اودریدل اود الله ﷻ احسانات ئی بیان کول شروع کړه چه الله ﷻ تاسو ته داسې داسې نعمتونه درکړل. اهل فرعون نه هغه تاسو ته خلاصې درکړو ستاسو دښمنان ئی تباه او غرق کړل بیائی تاسو دهغوی دزمکو مالکان کړئی ستاسو نبی سره ئی خبرې اوکړې هغه ئی د ځان د پاره خوښ کړو په هغه باندې ئی خپل محبت واچولو ستاسو ټول حاجتونه ئی پوره کړل ستاسو نبی د ټولې زمکې والا نه افضل دې. هغه تاسو ته تورات درکړو. غرض دا چه په پوره زور سره ئی د الله ﷻ بې شمیره نعمتونه هغوی ته وریادکړل. په دې باندې یواسرائیلی اوونیل چه په حقیقت کښې خبره هم داسې ده خوای نبی الله په زمکه باندې ستانه زیات علم والا څوك شته؟ هغوی زر جواب ورکړونه. هم هغه وخت الله ﷻ حضرت جبرائیل ﷺ راولیګلو چه ده ته اووایه تاته څه پته ده چه زه خپل علم کوم کوم ځائ ساتم؟ بې شکه د سمندرپه غاړه باندې یوسړې دې چه هغه تانه هم زیات عالم دې. ابن عباس ﷺ فرمائی دې نه مراد حضرت خضر ﷺ دې. نوحضرت موسی ﷺ د الله ﷻ نه سوال اوکړو چه هغه خو زه اووینم. وحی اوشوه چه ښه ته د سمندرپه غاړه باندې څه هلته به تاته یوکب ملاوشی هغه واخله. خپل ملګری له ئی ورکړه او بیاد سمندر په غاړه غاړه څه. کله چه ته کب هیرکړې او هغه تانه ورك شی نو هلته به زما دا نیك بنده اومومې. حضرت موسی ﷺ چه په تلو تلوستړې شو نو خپل ملګرې نه چه دهغه غلام وو د کب متعلق تپوس اوکړوهغه ونیل چه د کوم کاڼړی سره مونږ حصارشوې ووهم هلته مانه کب هیرشو او تاسو ته ذکر کول رانه شیطان هیرکړل. ماوکتل چه کب خولکه چه سورنګ جوړکړې په اوبوکښې روان وی. حضرت موسی ﷺ چه دا واوریده نو ډیر حیران شو کله چه واپس شو راغلو نووئی کتل چه کب په اوبوکښې تګ شروع کړې دې. حضرت موسی ﷺ هم خپله همساباندې اوبه څیرلې او هغه پسې لاړو کب چه به کوم ځائ ته تلو دهغه ځائ اوبه به لکه د کاڼړی شوې دې سره هم د الله ﷻ نبی ډیر حیران شو اوس کب هغوی یوې جزیرې ته بوتله. الخ.ابن عباس ﷺ او حربن قیس ﷺ کښې اختلاف وو چه د موسی ﷺ داملګرې څوك وو؟ دابن عباس ﷺ فرمان دې چه داحضرت خضر ﷺ وو هم غه وخت دوی سره حضرت ابی بن کعب ﷺ تیرشو. ابن عباس ﷺ هغوی راوغوښتل اوخپل اختلاف ئی ورته بیان کړو. هغوی د رسول الله ﷺ نه اوریدلې هغه حدیث بیان کړو چه تقریبًا اوس پورته تیرشو. په دې کښې د سوال کونکی دسوال الفاظ دادی چه آیا ته ددغه سړی ګیدل هم پیژنې چه تانه دزیات علم والا دې؟[1]

---

[1] صحیح مسلم کتاب الفضائل باب من فضائل خضر: ٢٣٨٠.

قَالَ لَهٗ مُوْسٰى

| اوونيل | هغه ته | موسى |

موسى عليه السلام هغه ته اوونيل

هَلْ اَتَّبِعُكَ عَلٰٓى اَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ

ايا زهٔ تابع شم ستا | په دې شرط چې ته تعا راكړې ماته | دهغې نه | چې ښودلې شوى ده تاته

چې ايا زه تاسره لاړ شم په دې شرط چې ته ماته دښيګړې هغه خبرې اوښانې كوم چې تاته خودلې شوى دى

رُشْدًا۝ قَالَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيْعَ مَعِيَ صَبْرًا۝

كومه پوهه | اوونيل هغه بنده | بيشكه تهٔ | هرګز طاقت نشې لرلې | زماسره | دصبر كولو |

(خضر عليه السلام) اوونيل چې ته ماسره په پاتې كيدو به صبر اونه كړې شې

وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلٰى مَا لَمْ تُحِطْ بِهٖ خُبْرًا۝ قَالَ

اوڅرنګې | به صبراوكړې تهٔ | په هغه كارباند | چې احاطه نهٔ وى ستا | په هغې باند | دخبر | اوونيل

اودكومې خبرې چې تاته خبر نشته نو ته په هغې څنګه صبر كولې شې موسى عليه السلام اوونيل

سَتَجِدُنِيْٓ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ صَابِرًا وَّلَآ اَعْصِيْ لَكَ

تهٔ به بيامومې ماله | كه اوغواړى الله | صبركونكې | اونه به كوم نافرمانى زهٔ | ستا

كه الله ﷻ اوغواړى نو ته ماصابره بياموندې شې او څه به هيڅ كار ستا د مرضئ نه خلاف نه كوم

اَمْرًا۝ قَالَ فَاِنِ اتَّبَعْتَنِيْ فَلَا تَسْـَٔلْنِيْ عَنْ شَيْءٍ

په هيڅ كاركښې | اوونيل بنده | نوكه تهٔ پيروى كوې زما | نونهٔ به كوې تپوس زمانه | په باره دڅه څيزكښې

(خضر عليه السلام) اوونيل چې ښه كه ته ماسره پاتې كيدل غواړې نوڅما نه د هيڅ څيز په حقله تپوس مه كوه

حَتّٰٓى اُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا۝

ترهغې پورې | چې زهٔ بيان كړم | تاته | په باره دهغې كښې ذكر |

ترڅو چې څه په خپله د هغې ذكر تاته اونه كړم نودواړه روان شو

قوله تعالى:- قَالَ لَهٗ مُوْسٰى

دحضرت موسى عليه السلام اوحضرت خضر عليه السلام خبرې اترې :-دهغه خبرو اتروذكركولې شى كومې چه دحضرت موسى عليه السلام اوحضرت خضر عليه السلام په مينځ كښې شوې وې. حضرت خضر عليه السلام په دې علم سره خاص كړې شوې ووكوم چه حضرت موسى عليه السلام ته نه وو اوحضرت موسى عليه السلام سره هغه علم وو كوم نه چه حضرت خضر عليه السلام خبرنه وو. حضرت موسى عليه السلام په ادب سره اود دې د پاره چه هغه مهربانى اوكړى د حضرت خضر عليه السلام نه سوال كوى. شاګرد له دغه شان په ادب سره د استاذ نه سوال كول پكاردى. تپوس كوى چه كه اجازت وى نو زه به تاسو سره شم. ستاسو خدمت به كوم تاسونه به علم حاصلوم دكوم نه چه ماته نفع راورسى اوزما عمل نيك شى. حضرت خضر عليه السلام د دې په جواب كښې فرمائى چه ته زما سره نه شې چليدې زما كار به تاته د خپل علم په رڼرا كښې خلاف ښكارى زما علم تاته نشته اوتاسره چه كوم علم دې هغه ماته نه دې خودلې شوې نو زه په خپل يو جدا خدمت باندې لګيايم اوته په جدا خدمت باندې ممكن دى چه ته د خپلومعلوماتو خلاف زما كارونه اوګورې او بياصبربه اوكړې شې او په واقع

کښې ته په دې حال کښې معذور هم ئې ځکه چه باطنی حکمت او مصلحت تاته معلوم نه دې اوما الله ﷻ په هغې باندې خبردار کوی. په دې باندې حضرت موسی ﷺ جواب ورکړو چه ته څه هم کوې زه به ئې په ښه صبرسره برداشت کوم په یوه خبره کښې به ستا خلاف نه کوم. بیا حضرت خضر ﷺ یو شرط پیش کړوچه ښه ده دیوځیزباره کښې به ته مانه تپوس نه کوې زه چه څه وایم هغه اوره اوته به دځپل ځان نه د یوسوال شروع نه کوې.

ابن جریرکښې د حضرت ابن عباس ﷺ یوقول دې چه حضرت موسی ﷺ د الله ﷻ عزوجل رب العالمین نه سوال اوکړو چه تاته په خپلو ټولوبندیګانو کښې څوك ګران دې؟ جواب ملاو شو چه څوك هروخت زما په یادکښې وی اوما نه هیروی. تپوس ئې اوکړو چه په ټولو بندیګانوکښې ښه فیصله کونکې څوك دې؟ وئې فرمائیل چه څوك په حق سره فیصله اوکړی اوپه خواهشاتوپسې نه وی. تپوس ئې اوکړو چه د ټولونه لوئ عالم څوك دې؟ وئې فرمائیل هغه چه سره د عالم کیدو په علم پسې وی اود هریونه زده کړه کوی چه ممکن دی چرته د هدایت کلمه ملاوشی اوممکن ده چه یوه خبره د ګمراهئی نه د بچ کیدو په لاس راشی.حضرت موسی ﷺ معلومه کړه چه ښه ده په زمکه باندې هم زمانه څوك زیات علم والاشته؟ وئې فرمائیل او تپوس ئې اوکړو څوك؟ وئې فرمائیل خضر.عرض ئې اوکړو زه هغه چرته اولټووم. وئې فرمائیل د دریاب په غاړه ګانړی سره چرته چه کب اوتختی.نوحضرت موسی ﷺ د هغه په لټون کښې لاړو بیا هم هغه اوشو دکوم ذکر چه په قرآن کریم کښې دې هم د هغه ګانړی سره د دواړو ملاقات اوشو.په دې روایت کښې داهم دی چه د سمندرد یوځائ کیدو مقام دکوم ځائ نه چه زیاتې اوبه چرته هم نشته مرغئی په مښوکه کښې اوبه اخستې وې الخ.

فَانۡطَلَقَا ۔ حَتّٰۤی
| نوروان شو دواړه | تر هغې پورې
تر دې چې

اِذَا ۔ رَكِبَا ۔ فِى السَّفِيۡنَةِ ۔ خَرَقَهَا ؕ ۔ قَالَ ۔ اَخَرَقۡتَهَا
کله چې اسواره شو دواړه|په کشتئ کښې| نوسورئ ئې کړه هغه|اووئیل موسی|ایا تاسورئ کړه دا
په یوه کشتئ کښې سوارۀ شونو(خضرعلیه السلام) په کښې سورې اوکړوموسی علیه السلام ورته اووئیل چې

لِتُغۡرِقَ ۔ اَهۡلَهَا ۚ ۔ لَقَدۡ جِئۡتَ ۔ شَيۡـًٔا ۔ اِمۡرًا ۝
دپاره ددې چې تهٔ ډوب کړې| خلق دهغې| په تحقیق سره راغلې تهٔ | یوکار| ناکاره ته |
تاپه دې کښې سورې اوکړو چې په دې کښې سوارهٔ خلق ډوب کړې داخو تا عجیبه کار اوکړو

قَالَ ۔ اَلَمۡ اَقُلۡ ۔ اِنَّكَ ۔ لَنۡ تَسۡتَطِيۡعَ ۔ مَعِىَ ۔ صَبۡرًا ۝
اووئیل هغه| آیا مانهٔ وو وئیلی| چې بیشکه تهٔ | هرګزطاقت نشې لرلې| زما سره | دصبر کولو
(خضر ﷺ) اووئیل چې ما نه وئیل چې ته بهٔ ماسره په پاتې کیدو صبر اونه کړې شې

قَالَ ۔ لَا تُؤَاخِذۡنِىۡ ۔ بِمَا ۔ نَسِيۡتُ ۔ وَلَا تُرۡهِقۡنِىۡ
اووئیل موسی | چې مهٔ نیسه مالره | په هغه کار| چې هیر شو زما | او مهٔ راڅوه په ما
موسی ﷺ اووئیل چې زما په هیره مامه نیسه او زما په دې معامله کښې

مِنْ اَمْرِیْ	عُسْرًا	
ددې کارزمانه	سختی	
ماسره سختی مه کوه		

قوله تعالى:- حَتّٰۤى اِذَا رَكِبَا فِى السَّفِيْنَةِ خَرَقَهَا

حضرت خضر ﷺ كشتئی ماته كړه:- په دواړوكښې چه كله شرط اولګيدوچه ته سوال مه كوه تركومې چه زه پخپله دهغې راز دربنکاره نه كړم.نودواړه يوځائ روان شو تفصيلي روايتونه تيرشو چه د كشتئی والا هغوی اوپيژندل او بغيركرايه اخستوئی سواره كړل. كله چه كشتئی روانه شوه اود سمندر مينځ ته اورسيدله نو حضرت خضر ﷺ د هغې يوه تخته راوويستله بيا نی هغه هم د پاس نه يوځائ كړه دې كتلو سره موسی ﷺ نه صبراونه شو شرط ترې هيرشو او زر ئی اووئيل داڅه فضول كاردې. د **(لتغرق)** لام لام عاقبت دې لام دتعليل نه دې لكه د شاعرپه دې قول كښې **(لدواللموت وابنواللخراب)** يعنی د هريو پيداشوی ساه لرونكی انجام مرګ دې اود هريوجوړشوی عمارت انجام نړيدل دی. **(امرا)** معنی منكر اوعجيب ده. دې اوريدو سره حضرت خضر ﷺ هغه ته خپله وعده وريادە كړه چه تاد خپل شرط خلاف اوكړو ماخوتاته اول نه وئيلي وو چه تاته د دې خبرو علم نشته ته چپ اوسيږه ماته څه مه وايه سوال مه كوه د دې كارونو مصلحت او حكمت ماته الله ﷻ ښائی اوتانه دا څيزونه پټ دی. موسی ﷺ معذرت اوكړو چه دا هيره معاف كړه اوماسره سختی مه كوه. اول چه كوم اوږدحديث دواقعه په تفصيل سره بيان كړې شو په هغې كښې دی چه داړومبې سوال په حقيقت كښې هيرې سره شوې وو.

فَانْطَلَقَا	حَتّٰۤى	اِذَا	لَقِيَا	غُلٰمًا
نوروان شودواړه	ترهغې پورې	كله چې	مخامخ شو دواړه	ديوهلك سره
نوبيا دواړه روان شو ترڅو چې يو هلك سره ملاؤ شو				

فَقَتَلَهٗ	قَالَ	اَقَتَلْتَ	نَفْسًا زَكِيَّةً	بِغَيْرِ نَفْسٍ
نوقتل ئې كړو هغه	اووئيل موسی	ايا تا قتل كړو	يو نفس پاك	بې دبدل دبل نفس نه
نوخضر ﷺ هغه قتل كړو موسی ﷺ اووئيل چې ښه تايوبې ګناه روح بغير دبدل نه اووژلو				

لَقَدْ جِئْتَ	شَيْـًٔا	نُّكْرًا
په تحقيق سرا راغلې ته	يو كار	ناكاره ته
داخو دې ډير خراب كار اوكړو		

قوله تعالى:- حَتّٰۤى اِذَا لَقِيَا غُلٰمًا فَقَتَلَهٗ

حضرت خضر ﷺ يوماشوم قتل كړو:- فرمان دې چه د دې واقعه نه پس دواړه يوځائ روان شو يوكلی كښې څوماشومانو لوبې كولې په دوی كښې يوډير تيز ډير ښكلې اوچالاك ماشوم وو هغه حضرت خضر ﷺ راونيولو اود هغه سرئی په كاڼړی باندې مات كړو يا په لاس سره ئی ستړ راتاوكړو ماشوم هم هغه وخت مړ شو. موسی ﷺ اوړچيدلو او په ډيره سخته لهجه كښې نی اووئيل دا څه فضول كار دې. وړوكې بې ګناه ماشوم دې بغيرد څه شرعی سبب نه اووژلوداكومه ښيګړه ده؟ بې شكه ته ډير منكر كار كوې.

د پنځلسمې سپارې تفسير ختم شو. **(الحمدلله)**

قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَّكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا

هغه اووئیل اایا مانه وو وئیلی ا تاته ا چه بیشکه ته اهرګز طاقت نشې لرلې ا ما سره ا دصبر کولوا

خضر ورته اووئیل چه ما درته (وړاندې) وئیلی نه وو چه ستا اشنا زما سره ګزاره نشي کیدې

قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي

اووئیل موسی اکه تپوس اوکړو ما ستا نه اپه باره دیو څیز کښې اپس ددې نه ا نو بیا مه ملګرې کوه ما

(موسی)اوفرمائیل (ښه) که د دې نه پس ما ستا نه دڅه څیز په باره کښې تپوس اوکړونو بیا ما خان سره مه

قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا

(اوس خو) اورسیدو تاته ا دطرفه زما نه عذر انو بیا روان شو دواړه ا تردې پورې اچه کله ورغلل دواړه

ملګرې کوه بیشکه زما په باره کښې به ته معذوره ئې ا بیا دواړه روان شول تردې چه یو کلی ته راغلل

أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا

ا خلقو دیو کلي ته ا نوخوراک اوغوښتو دواړوا داوسیدونکو دهغه کلي نه ا خوهغوئ انکار اوکړو

(دوی وږې شوی وو) نو د هغوی نه ئې روټئ اوغښتله (چه مونږ مسافر یو میلمستیا راکړئ) خو هغوئ

أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا

اچه میلمستیا ورکړي هغوئ دغه دواړوته انو بیاموندو دې دواړوا په دغه کلي کښې ا یودیوال

د دوی د میلمستیا نه انکار اوکړو ا (خو د دې نه پس) دې دواړو په هغه کلي کښې یو دیوال بیاموندلو

يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ

انزدې ووچه | چه راپریوزي | نوهغه اودرولوهغه دیوال | اووئیل موسی | که اراده کړې وې تا

چه غورزیدو ته ورنزدې وو نو (خضرعلیه السلام) هغه (دیوال) نیغ کړوا نو موسی اوفرمائیل که تا

لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي

ا نوخامخا اخستې شوه تا اپه دې کار مزدوري ا اووئیل (خضر) ا دا جدائی ده ا په مینځ زما کښې

غوښتې وې نو په دې (دیوال نیغولو) به دې لږ ډیر اجر اخستې وې | خضر اوفرمائیل دا زما او ستا په

وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ

او په مینځ ستا کښې اا او خبر به درکړم څه تاته ا په حقیقت ا دهغې کارونو ا چه طاقت اونه لرلې شو تا ا

مینځ کښې د جدائي موقع ده | اوس زه تاد هغه واقعاتو په حقیقت باندې خبروم اچه تا د هغې د برداشت

عَلَيْهِ صَبْرًا

په هغې باندې ا دصبر کولوا

کولو صبر نه لرلو

قوله تعالی:- قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي

د حضرت موسی علیه السلام معذرت:- حضرت خضر علیه السلام په دې دویم ځل په تاکید سره حضرت موسی علیه السلام دهغه منظورکړې شوی شرط خلاف کولوباندې خبرداری ورکړو. ددې دپاره حضرت موسی علیه السلام هم یو بله لار اختیارکړه او وئې فرمائیل ښه دا ځل مې هم پریږده که بیا ما په تا باندې اعتراض اوکړو نو ته ما خپل

خان سره مه پريږده. يقيناتاسو باربار ماته خبرداری راکړو اوخپل طرف ته مو هيڅ کمې نه دې پريخې. که دې خل مې خطا اوکړه نو سزا به خورم.

ابن جرير کښې دی حضرت عبدالله بن عباس ﷺ فرمائی رسول الله ﷺ ته به چه کله څوك يادراتلل اوهغه ته به ئې دعاغوښتله نواول به ئې خان ته کوله. يوه ورځ ئې فرمانيل چه په مونږ دې دالله ﷺ رحمت وی اوپه موسی ﷺ باندې افسوس چه هغه خپل ملګری سره صبرکړې وې اولږ نور هم حصار شوې وونور به هم حيرانونکی معلومات شوې وو ولې هغه خودې ويناکولو سره چهټئ واخسته چه که دې خل مې تپوس اوکړو نوما پريږده اوس په نور تکليف کښې تا اچول نه غوارم.(١)

دحضرت خضر ﷺ ديوال جوړول:-د دويم خل دې واقعه نه پس بيا دواړه ملګری يوخائ شويوکلی ته اورسيدل.روايت دې چه دا ايله کلې ووارددې خائ خلق ډير بخيلان وو(٢) انتها داوه چه دوه اوګی مسافرد روټې په غوښتلو سره هم هغوی په دوی دخوراك کولو نه صفاانکار اوکړو. هلته ئې اوکتل چه يوديوال دې راپريوځی خائ ئې بريخې دې اوټيټ شوې دې.د ديوال طرف ته د ارادې اسناد د استعارې په توګه دی. د هغې په ليدو باندې ؛ه ملا اوتړله اود سترګو په رپ کښې هغه مضبوط کړو او بالکل ئې صحيح کړو.

اول حديث تيرشوې دې چه هغه په خپلودواړولاسونو باندې راواپس کړوکوګوالې ټيك شو ديوال نيغ شو. دې وخت کښې بيا کليم الله ګويان شو چه سبحان الله دې خلقو خو زمونږ د خوراك قدرې تپوس اونه کړو او په غوښتلو باندې هم اوتختيدل اوس چه تاد دې خلقو دا مزدوری اوکړه په دې باندې دې څه اجرت ولې وانخستلو؟ کوم چه بالکل زمونږ حق وو. دې وخت کښې هغه د الله ﷺ بنده اووئيل چه ملګری اوس زمااوستاپه مينځ کښې داقرار مطابق پخپله جدائی اوشوه څکه چه د ماشوم په قتل کولو دې سوال کړې وو هغه وخت چه ما په دې غلطئ باندې اوټوکلې نوتا پخپله ونيلې ووکه دې خل مې د څه خبرې تپوس اوکړونو ته ما د خپل خان نه جدا کړه. اوس واوره په کومو خبروچه تاد حيرانتيا سوال کړې وو او برداشت دې نه کړې شود هغې اصلی حکمت تاته ښکاره کوم.

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَٰكِينَ يَعْمَلُونَ
ا هرچه هغه کشتئ وه ا نووه هغه ا ديو څوغريبانانو کسانو ا چه کار به کوۀ هغوئ ا
ا هغه بيړه (کومه چه ما ماته کړه) د څه غريبانانو وه چه هغوی به په هغې په درياب

فِي الْبَحْرِ فَأَرَدتُّ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَآءَهُم مَّلِكٌ
په درياب کښې انوا اراده اوکړه ما ا چه څۀ عيب ژنه کړم هغه ا او وۀ ا وړاندې دهغوئ ا يوبادشاه
درياب کښې کار کولونو ما د دې وجې د هغې د خرابولو اراده اوکړه چه د هغوی نه وړاندې يو بادشاه

يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾ وَأَمَّا الْغُلَٰمُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ
ا چه اخستله به ئې ا هره کشتئ ا په زور ا اوهر چه ووهغه هلک ا نو وۀ ا مور پلار دهغه ا مومنان
وو هغه به هره روغه بيړئ په زور سره اخستله ااوهغه هلک (کوم چه ما قتل کړو) دهغه مورپلار مومنان

---

(١) صحيح مسلم کتاب الفضائل باب فضائل الخضر: ٢٣٨٠،ابوداؤد: ٣٩٨٤،السنن الکبری للنسائی: ١١٣١٠،ابن حبان: ٩٨٩.

(٢) احمد: ٥/١١٩،صحيح مسلم: ٢٣٨٠.

فَخَشِيْنَآ	اَنْ يُّرْهِقَهُمَا	طُغْيَانًا	وَّكُفْرًا ﴿٨٠﴾
ا نو ویریدو مونږ ا چه تنګ به کړي هغوئ لره		ا په سرکشئ خپلې سره ا	او په کفر خپل سره

وو نو مونږ ته معلومه شوه چه په دغه دواړه مور پلار به دغه هلک د سرکشئ اوکفر اثر اوکړي

فَاَرَدْنَآ	اَنْ يُّبْدِلَهُمَا	رَبُّهُمَا	خَيْرًا	مِّنْهُ	زَكٰوةً وَّاَقْرَبَ
نواراده اوکړه مونږ ا چه بدل ورکړي هغوئ ته ا		رب دهغوئ ا	بهتر ا		په پاکئ کښې ا اوزيات نزدې دې

نو مونږ اراده اوکړه چه د ده په ځائې به ورته الله ﷻ داسې اولاد ورکړي چه زيات پاکان او زيات

رُحْمًا ﴿٨١﴾	وَاَمَّا الْجِدَارُ	فَكَانَ	لِغُلٰمَيْنِ	يَتِيْمَيْنِ
په لحاظ دصله رحمئ سره ا	او هر چه وو هغه ديوال ا	نو وؤ هغه ا	د دوؤ هلکانو ا	يتيمانو

مينه ناک به وي ا او باقي پاتې شو هغه ديوال (کوم چه مونږ نيغ کړو) نو هغه په ښار کښې د دوو

قوله‌تعالى:- اَمَّا السَّفِيْنَةُ فَكَانَتْ لِمَسٰكِيْنَ

کشتئ د يتيمانو ماشومانووه:- خبره دا ده چه الله ﷻ حضرت خضر ؑ په دې خبروباندې خبر کړې وو او هغه ته چه کوم حکم ملاوشوې ووهغه ئې پوره کړې وو. حضرت موسى ؑ ته ددې راز علم نه وو په دې وجه به هغه دظاهر نه خلاف اوګنړلو اوپدې باندې به ئې انکار کولو. اوس حضرت خضر ؑ په اصلي معامله باندې پوهه کړو. فرمائي چه کشتئ خرابولو کښې مصلحت دا ووکه چرته صحيح سالم تلې وه نو وړاندې يوظالم بادشاه وو چه هره يوه ښه او جوړه کشتئ به ئې په ظلم سره اخستله. کله چه هغه دا ماته ګوډه اووينې نودا به پريږدي اوکه داصحيح اوبرابره ثابته شوې وه نودا کشتئ به ددې مسکينانو نه تلې وه اودا دهغوی د رزق يوه ذريعه وه چه بالکل به تله. روايت دې چه د دې کشتئ مالکان يو څو يتيمان ماشومان وو. ابن جريج رحمه الله وائي چه د دې بادشاه نوم هددبن بدد وو. د بخاري شريف په حواله داروايت وړاندې تيرشوې دې(۱)تورات کښې دی چه دادعيص بن اسحاق دنسل نه وو. په تورات کښې چه دکومو بادشاهانوواضحه ذکردې په هغوی کښې يو دې هم دې. والله اعلم.

د ماشوم د قتل وجه:- اول بيان تيرشوې دې چه د دې ځوان نوم جيسور وو په حديث شريف کښې دی چه د ده په فطرت کښې کفروو.(۲) حضرت خضر ؑ فرمائيل چه ډير ممکن وو چه د دې ماشوم مينه د ده موريلار هم دکفر طرف ته مائل کړې وو. قتاده رحمه الله فرمائي چه ددې ماشوم په پيداکيدوباندې د ده مور پلارډيرخوشحاله شوې وو اود ده په هلاکت سره هغوی ډير زيات خفه شو سره د دې چه د ده ژوند د هغوی د پاره هلاکت وو.

هر انسان رضا بالقضا پکار ده:- نوانسان له پکاردی چه دالله ﷻ په قضادې د ده رضا وی. رب د يوخبرې انجام پيژني اومونږ ددې نه غافل يو. د مؤمن چه کوم يوکاردخان د پاره خوښوی دهغه په خپله خوښه باندې هغه ښه دې اوچه کوم الله ﷻ د هغه دپاره خوښوی.(۳)په صحيح حديث کښې دی د مؤمن د پاره چه کومې فيصلې د الله ﷻ وی هغه بالکل د ده د پاره بهتر او ښکلې وی.(۴)

---

۱) صحيح بخاری کتاب التفسيرسورت الکهف باب قوله(فلما بلغامجمع بينهمانسياحوتهمافاتخذ سبيله...) ٤٧٢٦.

۲) صحيح مسلم کتاب القدر باب معنى کل مولد يولد على الفطرة وحکم موتى اطفال الکفارواطفال المسلمين: ۲٦٦۱، ابوداؤد: ٤٧۰٥، ترمذی: ۳۱٥۰.

۳) الطبری: ۸٦/۱۸.

۴) احمد: ۱۱٧/۳ وسنده حسن.

په قرآن کریم کښې دی ﴿وَعَسٰۤى اَنْ تَكْرَهُوْا شَيْـًٔا وَّهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾ ([1]) ډیر ممکن دی چه تاسو یو کار دخپل ځان د پاره خراب او نقصاني ګڼړئ او هم هغه ستاسو دپاره فائده مند او ښه وی. حضرت خضر عليه السلام فرمائی چه مونږ اوغوښتل چه الله ﷻ هغه ته یو داسې ماشوم ورکړی چه هغه ډیر پرهیزګار وی او په کوم چه د مور پلار ډیره مینه وی یا داچه خپل مور پلار سره ښه سلوك کوی.اول بیان شوې دې چه ددې ماشوم په بدله کښې الله ﷻ دوی ته یوه ماشومه ورکړه. روایت دې چه ددې ماشوم د قتل په وخت د ده د مور په حمل کښې یو مسلمان هلك وو او هغه حامله وه.

وَاَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلٰمَيْنِ يَتِيْمَيْنِ

ا او هر چه وو هغه دیوال ا نو وؤ هغه ا د دوؤ هلکانو ا یتیمانو

ا او باقی پاتې شو هغه دیوال (کوم چه مونږ نیغ کړو) نو هغه په ښار کښې د دوو

فِى الْمَدِيْنَةِ وَكَانَ تَحْتَهٗ كَنْزٌ لَّهُمَا وَكَانَ اَبُوْهُمَا

په دغه ښار کښې ا او وه لاندې دهغې دیوال نه ا خزانه ا ددغه دواړو ا او وؤ ا پلار دهغوئ

یتیمانو هلکانو وو ا او د هغې د لاندې د دغه دواړو خزانه وه (چه د هغوی پلار خښنه کړې وه) او د هغوی

صَالِحًا ۚ فَاَرَادَ رَبُّكَ اَنْ يَّبْلُغَاۤ اَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا ۖ

نیک سړی ا نو اراده اوکړه ا رب ستا ا چه اورسیږی دواړه ا قوت خپل ته ا او را اوباسی دواړه ا خزانه خپله

دواړو پلار نیک وو ا نو ستا رب دا اراده اوکړه چه دواړه بالغان شی نو دغه خزانه به راؤباسی

رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ ۚ وَمَا فَعَلْتُهٗ عَنْ اَمْرِىْ ؕ ذٰلِكَ تَاْوِيْلُ

داکار رحمت وو ا دطرفه د رب ستا ا او نه دې کړې ما داکار ا په اختیار خپل سره ا دادې ا حقیقت

دا هرڅه ستا د رب په مهربانئ کیدل ا او دا کارونه ما په خپل حکم نه دی کړی ا دا د هغه واقعاتو حقیقت

مَا لَمْ تَسْطِعْ عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿۸۲﴾

ا دهغه کار ا چه طاقت اونشو ستا ا په هغې باندې ا د صبر کولو ا

وو د کومو په برداشت کولو چه تا صبر نشو کولې ا

قوله تعالى:- وَاَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلٰمَيْنِ

دیوال د دوو ماشومانو یتیمانو وو:- -ددې آیت نه ثابتیږی چه په لوئی ښار باندې هم دکلی اطلاق کیدې شی څکه چه اول ﴿حَتّٰۤى اِذَاۤ اَتَيَاۤ اَهْلَ قَرْيَةِ﴾ ([2]) فرمائیلې وو او دلته ﴿فى المدينة﴾ او فرمائیلې شو.دغه شان مکه ته هم قریه یعنی کلې فرمائیلې شوې دې.ارشاد دې ﴿وَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ هِىَ اَشَدُّ قُوَّةً مِّنْ قَرْيَتِكَ الَّتِىْۤ اَخْرَجَتْكَ ۚ اَهْلَكْنٰهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿۱۳﴾﴾ ([3]) په آیت کښې مکه او طائف دواړو ښارونو ته قریه فرمائیلې شوې ده.دغه شان ارشاد دې ﴿وَقَالُوْا لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيْمٍ ﴿۳۱﴾﴾ ([4]) په آیت کښې بیان کولې شی چه په دې دیوال صحیح کولو کښې د الله ﷻ مصلحت دا وو چه دا د دې ښار د دوو یتیمانو وو او د دې لاندې د هغوی مال خښ

---

[1]) ۲/البقرة: ۲۱٦.

[2]) ۱۸/الکهف: ۷۷.

[3]) ٤۷/محمد: ۱۳.

[4]) ٤۳/الزخرف: ۳۱.

وو(¹) صحيح تفسيرهم دا دې خوداهم روايت دې چه هغه علمي خزانه وه بلکه په يومرفوع حديث کښې دی دکومې خزانې ذکر چه په کتاب الله کښې دې داخالص د سرو زرو تختئی وې چه په هغې ليکلي ووحيرانتيا ده په هغه سړی چه د تقديرقائل کيدوسره خپل ځان په محنت او مشقت کښې اچوی او غم تکليف برداشت کوی. حيرانتياده په هغه سړی چه د دوزخ عذابونه منونکې وی بياهم په خندا او لوبو کښې مشغول دې. حيرانتياده چه د مرګ يقين لری او په غفلت کښې پروت دې"**لااله الاالله محمدرسول الله**"(²)داعبارت په دې تختوباندې ليکلې وو خو په دې کښې يو راوی بشربن منذر دې وئيلې شوی دی دادمصيصه قاضي وو.دده په حديث کښې وهم دې.دسلفونه هم دده باره کښې بعضې آثار نقل دی.

حسن بصری رحمه الله فرمائی دا د سروزرو تختئی وې په کوم کښې چه "**بسم الله الرحمن الرحيم**" نه پس نيزدې نيزدې هم دا پورتنی نصيحتونه وو اوآخر کښې کلمه طيبه وه. د عمر مولی غفره رحمه الله نه هم تقريباًهم دا روايت دې. امام جعفربن محمد رحمه الله فرمائی په دې کښې دوه نيمې کرښې وې پوره درې نه وې. روايت دې چه دا دواړه يتيمان په وجه د خپلو اووم نيکه دنيکو محفوظ ساتلې شوې ووکومو بزرګانو چه دا تفسيرکړې دې هغه هم د اول تفسيرخلاف نه دی ځکه چه په دې کښې هم دی چه دا علمی خبرې د سرو زرو په تختو باندې ليکلې وې او ښکاره خبره ده چه د سرو زرو تختئی پخپله مال دې اود ډيرو پيسو څيز دې. والله اعلم.

د دې آيت نه دا هم ثابتيږی چه د انسان د نيکو په وجه د هغه بال بچ هم په دې دنياکښې او هم په آخرت کښې د الله ﷻ مهربانی حاصلولې شی لکه چه قرآن اوحديث کښې په وضاحت سره ذکر دی. ګورئی په آيت کښې د دې هيڅ صلاحيت نه دې بيان شوې. اود هغوی د پلار نيک بختی او نيک عملی بيان شوې ده او اول تيرشوی دی چه د دې پلار د نيکئی په وجه د دې حفاظت اوکړې شو. دا د دې ماشومانو اووم نيکه وو. والله اعلم.

دې ايت کښې خاص الله ﷻ ته د نسبت وجه:-په آيت کښې دی چه ستا رب غوښتل اسناد د الله ﷻ طرف ته په دې وجه اوکړې شو چه دځوانئی پورې رسولو باندې دهغه نه بغيرهيڅ څوك هم قادر نه دی. ګوره چه دماشوم باره کښې اود کشتئی باره کښې د ارادې نسبت خپل ځان طرف ته کړې دې. **(فاردنا)** او**(فاردت)** الفاظ دی. والله اعلم.

بيا فرمائی چه په اصل کښې دا درېواړه خبرې کومې چه تاخطرناکې اوګنړلې سراسر رحمت وو. کشتئی والا نه خو لږ شان نقصان اوشو خودې سره پوره کشتئی بچ شوه. دماشوم په مړه کيدو باندې مور پلار خفه شو خود هميشه د خفګان او د الله ﷻ د عذاب نه بچ شو او بيا د نيکئی بدله لاس په لاس ملاوشوه اودلته د هغه نيك سړی داولاد ښيګړه وه. دا کارونه ما د خپلې خوښئی نه نه دی کړی بلکه د الله ﷻ احکام مې په ځای راوړل.

خضر عليه السلام نبی وو که وو ؟ اودده نوم :-ددې نه بعضې خلقودحضرت خضر عليه السلام دنبوت استدلال کړې دې اوپوره بحث اول تيرشوې دې اوخلق وائی چه دې رسول وو.يوقول دا دې وو دا فرښته وه خود اکثرو بزرګانو فرمان دې چه دا و ولی الله وو.امام ابن قتيبه رحمه الله په معارف کښې ليکلی دی د هغه نوم بليا بن ملکان بن فالغ بن عامر بن شالخ بن ارفحشد بن سام بن نوح وو. د هغه کنيت ابوالعباس دې لقب خضر دې. امام نووی رحمه الله په تهذيب الاسماء کښې ليکلی دی چه دا شهزاده وو.

(¹) الطبری:۱۸/۹۰.

(²) مسندالبزار:۲۲۲۹.

د خضر ﷺ دحيات متعلق احاديث صحيح نه دي:- دې اوابن صلاح رحمه الله خو قائل دي چه هغه تراوسه پورې ژوندې دې اودقيامت پورې به ژوندې وي.په بعضو احاديثوكښې هم دا ذكر راغلې دې خو په دې كښې يوهم صحيح نه دې. دټولونه زيات مشهور حديث په دې باره كښې هغه دې په كوم كښې چه دى دحضورﷺ دپوښتنې دپاره هغوى تشريف راوړې وو.خوددې سندهم ضعيف دې.اكثر محدثين حضرات د دې خلاف دى اوهغوى دخضر د حيات قائل نه دى. دهغوى يودليل د قرآن پاك آيت(٣٤)[1] يعنى تانه اول هم مونږ د هميشه د پاره چاته ژوندنه دې وركړې اودليل په غزوه بدركښې د حضورﷺ دا ارشاد فرمائيل ياالله كه چرې زما دا ډله هلاك كړې شوه نو په زمكه به بياستا عبادت اونه كړې شي.[2] يودليل داهم دې كه چرې حضرت خضرﷺ ژوندې وونودحضورﷺپه خدمت كښې به خامخ حاضريدلو اواسلام به ئې قبلولو اودحضورﷺ په صحابه كرامو ز په ټولى كښې به ملاويدلوځكه چه حضورﷺ د ټولوانسانانو او پيريانوطرف ته رسول جوړكړې راليګلې شوې وو.حضورﷺ خو تردې فرمائيلې دى كه موسى ﷺاوعيسى ﷺژوندې(په زمكه) وې نود هغوى هم بغيرزما د تابعدارنى بله لار نه وه. حضورﷺ د خپل وفات نه يو څوورځې وړاندې فرمائيل چه نن څوك په زمكه باندې دى د نن نه به سل كاله پس يو هم باقى نه وى.[3] دې نه علاوه نور هم ډير دلائل دى.

دخضر د نوم وجه :- مسنداحمد كښې دى چه حضرت خضرﷺ په دې وجه خضر ونيلې شى چه هغه په سپين رنګ اوچو وابښو باندې ناست وو تردې چه د هغه لاندې شينكې راوټوكيدو اوممكن ده چه دې نه مراد وى چه هغوى په اوچه زمكه ناست ووااو بياهغه شنه خوزيدله.[4]غرض داچه كله حضرت خضرﷺ دحضرت موسى ﷺ په وړاندې داپټ رازونه ښكاره كړل اوددې كارونو اصل حكمت ئې ورته بيان كړو نوونى فرمائيل دا هغه رازونه وو د كوم د ښكاره كولو د پاره چه تا تندى كوله. د اول نه شوق او مشقت زيات وو د دې دپاره لفظ ﴿لمر تستطع﴾ اونيلې اواوس د بيان كولونه پس هغه خبره پاتې نه شوه نو لفظ ﴿لمر تسطع﴾ ئې اووئيل.هم داصفت په آيت ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ﴾[5] كښې دې يعنى ياجوج ماجوج نه په دې ديوال ختلې شى اونه په دې كښې څه سورې كولې شى په ختلوكښې تكليف د سورې كولو په نسبت كم دى ځكه چه د ثقيل مقابله په ثقيل سره اود خفيف مقابله په خفيف سره اوكړې شوه او لفظى اومعنوى مناسبت قايم شو.والله اعلم. دحضرت موسى ﷺ د ملګرى ذكرخودقصه په اول كښې ووخوبيانه ځكه چه مقصد د حضرت خضرﷺ او حضرت موسى ﷺ واقعه بيانول وو.

په احاديثوكښې دى چه د موسى ﷺ هغه ملګرې حضرت يوشع بن نون ﷺ وو. هم دې دحضرت موسى ﷺ نه پس د بنى اسرائيلو والى جوړكړې شوې وو. په يوروايت كښې دى هغه آب حيات څكلې وو.ددې دپاره ئې هغه په يوه كشتئى كښې كينولو اود سمندرپه مينځ كښې ئې پريخودو. هغه كشتئى به هم داسې د د چپو په تلاطم كښې وى. دا بالكل ضعيف دې ځكه چه د دې په راويانوكښې يوخو حسن بن عماره دې چه متروك دې اودويم د ده پلار دې چه غيرمعروف دې دا واقعه سندا ټيك نه ده.

---

[1] ٢١/الانبياء:٣٤.
[2] صحيح مسلم كتاب الجهاد باب الامداد بالملائكة فى غزوة بدر وإباحة الغنائم:١٧٦٤.
[3] صحيح بخارى كتاب العلم باب سمر فى العلم:١١٦، صحيح مسلم:٢٥٣٧، ابوداؤد:٤٣٤٨، ترمذى:٢٢٥١،احمد:٢/٨٨
[4] صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء باب حديث الخضر مع موسى عليهما السلام٣٤٠٢، ترمذى:٣١٥١، احمد:٢/٣١٢، ابن حبان:٦٢٢٢.
[5] ١٨/الكهف:٩٧.

وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ ؕ قُلْ سَاَتْلُوْا عَلَيْكُمْ مِّنْهُ

اوتپوس کوی داخلق ستانه|په باره دذوالقرنین کښې اورته اووایه ازر به واورم|تاسوته په باره دهغه کښې

او دوی ستا نه د ذوالقرنین په باره کښې تپوس کوی | ته (ورته) اووایه چه زه به تاسوته د هغه

ذِكْرًا ؕ اِنَّا مَكَّنَّا لَهٗ فِي الْاَرْضِ وَاٰتَيْنٰهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ۙ

څه حال|بیشکه مونږ|طاقت ورکړې وو|هغه ته|په زمکه کښې|او ورکړې وومونږ هغه ته|د هرڅیزنه وسائل

(د ژوند) څه حالات بیان کړم | مونږ هغه ته په زمکه کښې بادشاهی ورکړې وه|او هغه ته مو د هر(هغه) څیز نه سامان ورکړې وو(چه ضرورت ورته پیښیدې

قوله تعالی:- وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ ؕ

د حضرت ذوالقرنین واقعه:- اول تیرشو چه دمکې کافرانو اهل کتابوته ونیلې ووچه مونږ ته څه داسې خبرې اوښائې چه مونږ ئی دحضرت محمد ﷺ نه معلومات اوکړواودهغې جواب مونږته رانه کړې شی نوهغوی ورخودلی ووچه د هغه نه د هغه سړې واقعه تپوس اوکړئی چه ددنیاسیل ئی کړې وو. بل سوال د هغه نه دهغه خوانانو متعلق اوکړئی چه بالکل ورك شوې وو اودریم سوال دهغه نه د روح باره کښې اوکړنی.دهغوی ددې سوالونو په جواب کښې داسورت کهف نازل شو.دا هم روایت دې چه د یهودیانو یوه ډله دحضور ﷺ نه د ذوالقرنین باره کښې دقصه معلومولود پاره راغلې وه. نوحضور ﷺ هغوی ته په کتلو سره اوفرمائیل چه تاسو دې له راغلی ئی بیا حضور ﷺ هغه واقعه بیان کړه. دې کښې دی چه هغه یو رومی خوان وو هغه اسکندریه جوړه کړه. هغه له یوه فرښته تر آسمانه پورې د ختلو د پاره راغلې وه اود دیوال پورې ئی بوتلی وو. هغه څه خلق اولیدل چه د هغوی خُلې د سپو په شان وې. وغیره خوبه دې کښې ډیر اوږدوالې دې اونکارت هم دې اودا ضعیف دې. د دې مرفوع کیدل ثابت نه دی او په اصل کښې دا د بنی اسرائیلو واقعات دی.

ذوالقرنین څوک دې؟:- حیرانتیاده چه دامام ابوزرعه رازی غوندې دزمانې علامه داپه خپل کتاب دلائل نبوت کښې پوره وارد کړی دی. فی الواقع دا بیان د داسې بزرګ د حیرانتیاځیز خو دې چه دا رومی ووخوداتیك نه دی چه اسکندر ثانی هم رومی وو هغه د فیلپس مقدونی خوئ دې د چا نه چه د روم تاریخ شروع کیږی او اسکندر اول خو د ازرقی وغیره په قول د حضرت ابراهیم عليه السلام په زمانه کښې وو. هغه حضرت ابراهیم عليه السلام سره د بیت الله د جوړولونه پس د بیت الله طواف اوکړو او په هغوی باندې ئی ایمان راوړې وو د هغوی تابعدار جوړشوې وو او د ده وزیر حضرت خضر عليه السلام وو د اسکندرثانی وزیر ارسطاطالیس مشهور فیلسوفی وو.والله اعلم. د هغه د مملکت روم تاریخ اولیکلو دا د حضرت مسیح عليه السلام نه تقریبا درې سوه کاله وړاندې وو او اسکندر اول د کوم ذکر چه په قرآن کریم کښې دې دا د حضرت ابراهیم عليه السلام په زمانه کښې وو کوم چه ازرقی وغیره ذکر کړې دې.کله چه حضرت ابراهیم عليه السلام بیت الله شریف جوړ کړو نوهغه ابراهیم عليه السلام سره طواف کړې وواود الله ﷻ په نوم ئی ډیرې قربانئی کړې وې.مونږ د الله ﷻ په فضل سره د ده ډیر واقعات خپل کتاب البدایه والنهایه کښې ذکر کړی دی.

د ذوالقرنین د تسمیه وجه:- وهب رحمه الله وائی دابادشاه وو دهغه د سردواړوطرفوته به تانبه وه په دې وجه هغه ته ذوالقرنین اوونیلې شو اودهغه دسر یوطرف وهلې شوې وونوشهید کړې شو الله ﷻ بیا راژوندې کړو قوم بیا د سر بل طرف دومره اووهلو په څه سره چه هغه بیا مړشو نو ځکه ده ته ذوالقرنین وائی. حضرت علی رضی الله عنه فرمائی چه د دې نوم وجه دا ده چه ده د مشرق نه ترمغرب پورې سیل کړې وو. په دې وجه هغه ته ذوالقرنین ونیلې شی. مونږ هغه ته ډیره لویه بادشاهی ورکړې وه. دې سره د لښکرقوت او

د جنګ سامان هرڅه مو ورکړي وو د مشرق نه ترمغرب پورې د هغه سلطنت وو، عرب او عجم ټول د ده ماتحت وو.هغه ته د هرڅيز علم ورکړې شوې وو دزمکې اعلى اوادنى نښې ورته خودلې شوې وې[1]په ټولو ژبو باندې پوهيدلو کوم قوم سره چه به ئې جنګ وو په هغه ژبه به پوهيدلو.يوځل د حضرت کعب احبار ﷺ ته حضرت اميرمعاويه ﷺفرمائيلي وو آياته داوائې چه ذوالقرنين خپل اس د ثريا سره تړلې وو؟ هغه جواب ورکړو که چرې تاسودا فرمائې نوواوره الله ﷻ فرمائيلى دى چه مونږ هغه ته دهرڅيزسامان ورکړې وو. په حقيقت کښې معاويه ﷺ پدې کښې په حقه وو ددې دپاره هم چه حضرت کعب ﷺ ته کوم څه هم چرته ليکلې ملاويدل هغه به ئې روايت کول که هغه دروغ ولې نه وى. په دې وجه هغه فرمائيل چه د کعب دروغ خو څو ځل مخې ته راغلى دى يعنى پخپله خو به ئې دروغ نه سازول کوم روايت چه به ورته ملاويدلو نو که هغه به بې سند وو نو هم به ئې بيانولو. اودا خو ښکاره خبره ده چه دبنى اسرائيلو روايات د ځان نه خبرو تحريف نه بدلون نه محفوظ نه وو. خبره دا ده چه مونږ ته ددې اسرائيلى رواياتوطرف ته توجه کولو څه ضرورت دې؟ سره ددې چه زمونږ په لاس کښې د الله ﷻ کتاب اودرسول الله ﷺ رښتونى او صحيح احاديث موجود دى.

د اسرائيلى رواياتو خرابى:-افسوس دې اسرائيلى رواياتو په مسلمانانوکښې ډيرې خرابئ اچولې دى او ډير فساد ئې خورکړې دې. حضرت کعب ﷺ چه د دې اسرائيلى رواياتو په ثبوت کښې د قرآن پاك دا آيت کوم آخرى حصه پيش کړې ده داهم څه ټيك نه دى ځکه چه داخو بالکل ښکاره خبره ده چه يو انسان ته هم الله ﷻ د آسمانونو او ثريا پورې د رسيدلو طاقت نه دې ورکړې. اوګورنى دبلقيس متعلق هم قرآن دا الفاظ وئيلى دى ﴿وَأُوتِيَتْ مِن كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ﴾[2] هغې ته هرڅيز ورکړې شوې وو. دې نه هم مرادصرف دومره قدرې دې چه بادشاهانو سره په عام توګه کوم څه وى هغه ټول دې سره هم وو. دغه شان حضرت ذوالقرنين ته الله ﷻ ټولې لارې او ذرائع ورکړې وې چه هغه خپلو فتوحاتو ته وسعت ورکړى اوزمکه د سرکشو اوکافرانو نه خالى کړى اود هغه د توحيد سره د موحدينو بادشاهى په دنيا کښې خوره کړى اود الله ﷻ والا حکومت کلك کړى. په دې کارونوکښې چه د کوم څيز ضرورت وو الله ﷻ هغه ټول ذوالقرنين ته ورکړې وو. والله اعلم. حضرت على ﷺ نه تپوس کولې شى چه دې مشرق او مغرب ته څنګه اورسيدلو؟هغوى اوفرمائيل سبحان الله الله ﷻ اوريځې دهغه د پاره مسخر کړې وې او ټول اسباب ئې هغه ته ورکړې وو او پوره قوت او طاقت ئې ورکړې وو.

فَأَتْبَعَ سَبَبًا ۝ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ
نو روان شو (مغرب ته) په يولار | تردې پورې | چه کله | اورسيدو هغه | ځائې د ډوبيدو دنمر ته
نوهغه (مغرب طرف ته) روان شو | تردې چه هغه ځائې ته اورسيدو چرته چه نمر ډوبيدلو
وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِندَهَا
نوبيا ئې موندو هغه نمر | چه ډوبيږى | په چينه کښې | دتورو ختو | اووې موندو | هلته دهغه چينې سره
څه ګورى چه هغه نمر د تورو ختو په يوه چينه کښې ډوبيږى | او دهغې (چينې) سره ئې څه خلق بيا مندل
قَوْمًا ۗ قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِمَّا أَن تُعَذِّبَ وَإِمَّا أَن تَتَّخِذَ فِيهِمْ
يوقوم | اووئيل ذوالقرنين | يا که ته عذاب ورکوې (دوى ته) | اويا که اختياروې ته | په دوى کښې
(دهغه خلقو به پاره کښې) مونږ ورته اووئيل يا خو ته (دوى ته) عذاب ورکړه او يا دوى سره ښه سلوک

[1] الطبرى:١٨/٩٤.
[2] ٢٧/النمل:٢٣.

حُسْنًا ﴿٨٦﴾ قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ
ښه طريقه | اووئيل هغه | هرچه وى | هغه څوک | چه ظلم ئې کړې وى | نوزر ده چه
اوکړه | هغه (ذوالقرنين) اووئيل چا چه (په شرک کولو سره په خپل ځان) ظلم اوکړو | نو زر ده چه
نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ
عذاب به ورکړو مونږ هغه ته | بيا به واپس کړې شي ارب خپل ته | نوهغه به عذاب ورکړى هغه ته
مونږ به ورته عذاب ورکړو | او بيا به خپل رب ته واپس شي | نو هغه به ورته (د هغه د عمل مطابق)
عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨٧﴾ وَأَمَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءً الْحُسْنَىٰ
عذاب سخت | اوهرچه وى هغه څوک | چه ايمان ئې راوړو | اوعمل ئې اوکړو نيک | نوهغه لره جزاء نيکه ده
سخت عذاب ورکړى | اوچا چه ايمان راوړلو او نيک عمل ئې اوکړو | نو دهغه د پاره ښکلې بدله ده
وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾
| اووايو به مونږ | هغه ته | په کار خپل کښې | داسان (کار) |
اومونږ به هغه ته په خپلو کارونو کښې د آسان کار اووايو |

قوله تعالى:-حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ

ذوالقرنين دنمر د ډوبيدو ځائې ته اورسيدلو:-ذوالقرنين په يوه لار اولګيدلو اود زمکې يوطرف ته يعنى مغرب طرف ته لاړو([1])کومې نښې چه په زمکه وې دهغې په امداد لاړو ترکومې پورې چه دمغرب طرف ته تلې شو لاړو تردې چه دنمر د ډوبيدو ځائ ته اورسيدو.اوپه دغه طرف باندې په زمکه تلل ممکن دى اوذوالقرنين اورسيدلو.اودا چه کومې قصې مشهورې دى چه د نمر د ډوبيدو د ځائ نه هم وړاندې شو اونمر دهغه شاته په مودو پورې ډوبيدو. پاتې شوې دابې بنياده خبرې اوداعموماداهل کتابو خرافات دى اوپه دې کښې هم د بددينه خلقو د ځان نه خبرې دى اوصرف دروغ بې لګښى دى.

نمر کوم ځائې کښې ډوبيږى:-غرض داچه کله دمغرب آخرى طرف ته اورسيدلو نودا معلومه شوه لکه چه په بحر محيط کښې دا نمر ډوبيږى. څوك هم چه د سمندرپه غاړه ولاړوى او نمر په ډوبيدو باندې اووينى نوپه ظاهره به هم دا نظاره د هغه په وړاندې وى لکه چه نمر په اوبوکښې ډوبيږى. حالاتکه دا نمر په څلورم آسمان باندې دې اودې نه کله هم نه جدا کيږى.﴿حمئة﴾ ياخو مشتق دې د ﴿حمأة﴾ نه يعنى متينه ختيه. د قرآن آيت ﴿ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّن صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴾([2]) کښې د دې بيان تيرشوې دې. هم دا مطلب د حضرت ابن عباس ﷺ نه په اوريدو باندې نافع رحمه الله واوريده چه حضرت کعب ﷺ فرمائيل چه ته زمونږ نه د قرآن پاك زيات عالم نې خو زه په کتاب کښې ګورم چه هغه به د تور رنګ په خاوره کښې ډوبيدو په يوقراءت کښې ﴿فى عين حامية﴾دې يعنى په ګرمه چينه کښې ډوبيدل ښکاره شو. دا دواړه قراءتونه مشهوردى او دواړه تيك دى. که هريوقراءت اولولى خود دې په معنى کښې هم لږې والې نشته څکه چه د نمردنيزديکيدو په وجه اوبه ګرمې وى اود هغه ځائ د خاورې د تور رنګ په وجه د دغه اوبو رنګ د ختو په شان وى. حضور ﷺ يوځل نمر په ډوبيدو ليدو سره اوفرمائيل که د الله ﷻ په سورکړې شوى أور کښې د د هغه په حکم سره د ده تاؤ کم شوې نه وو نوده به د زمکې ټول څيزونه

---

[1] الطبرى:١٨/٩٥.
[2] ١٥/الحجر:٢٨.

سیزلې وو(¹)ددې په صحت کښې نظردې.(په مرفوع کیدوکښې)ډیرممکن دی چه دادعبدالله بن عمرو ﷺ خپل کلام وی اود هغه دوو تیلودکتابونونه اخستې شوې وی چه هغه ته په یرموك کښې ملاوشوې وې. والله اعلم.
ابن ابی حاتم کښې دی چه یوځل حضرت امیرمعاویه بن ابی سفیان ﷺ د سورت کهف هم دا آیت تلاوت کړونوهغوی ﴿عينٍ حامية﴾ اولوستلوېډې باندې حضرت ابن عباس ﷺ اوفرمائیل چه مونږخو﴿حمئة﴾ لولو. حضرت معاویه ﷺ دحضرت عبدالله بن عمر ﷺ نه تپوس اوکړوتاسوئی څنگه لولئی؟ هغوی جواب ورکړو چه څنگه ئی تاسو لولئی. په دې باندې حضرت ابن عباس ﷺ اوفرمائیل زما په کورکښې قرآن کریم نازل شوې دې . حضرت معاویه ﷺ حضرت کعب ﷺ له سړې اولیګلوچه اوښایه نمر کوم ځائ پریوځی؟ په تورات کښې د دې متعلق څه شته؟ حضرت کعب ﷺ جواب ورکړو دا د عربیت والا نه تپوس کول پکار دی هم هغوی د دې پوره عالمان دی اوپه تورات کښې خوما دا لیدلی دی چه هغه په اوبو اوخاوره کښې یعنې په چقړو کښې پټیږی اود مغرب طرف ته ئی په خپل لاس سره اشاره اوکړه. دا ټوله قصه اوریدو سره ابن حاضر اووئیل چه که زه دغه وخت کښې موجود ووم نود دې په تائید کښې به مې دتبع دوه دوه شعرونه لوستل په کوم کښې چه هغه د ذوالقرنین ذکر کولوسره وئیلی چه هغه د مغرب اومشرق پورې اورسیدلو ځکه چه الله ﷻ کریم ذات هغه ته هرقسم سامانونه ورکړې وو. هغه اوکتل چه نمر د تورې خاورې په شان چقړوکښې ډوبیدونکې ښکاری. ابن عباس ﷺ اوفرمائیل په دې شعرکښې درې الفاظ دی خلب ثاط او حرمد. ددې څه معنی ده؟ وئی خاوره چقړې اوتورې. هم هغه وخت حضرت عبدالله ﷺ خپل غلام یابل سړی ته اوفرمائیل څه چه وائی لیکه. یوځل دابن عباس ﷺ د سورت کهف تلاوت حضرت کعب ﷺ واوریدواوچه کله هغوی ﴿حمئة﴾ اولوستلونو اووئیل والله چه څنگه په تورات کښې دی هم هغه شان ما ستاسو نه واوریدو په تورات کښې هم دا دی چه هغه په توررنګ چقړوکښې ډوبیږی. یوښار وو چه ډیر لوئ وو دهغې دولس زره دروازې وې که هلته شورزوګ نه وی نو څه عجیبه ده چه خلق به د نمر د ډوبیدو آواز هم واوری. هلته هغه یوډیر لوئ امت آباد اولیدلو الله ﷻ دهغې په اوسیدونکو باندې هم هغوی ته غلبه ورکړه اوس دهغوی په اختیار کښې ووچه په هغوی باندې ظلم اوجبر اوکړی یا په هغوی کښې عدل اوانصاف اوکړی په دې باندې ذوالقرنین دخپل عدل اوانصاف ثبوت ورکړو اوعرض ئی اوکړو چه کوم سړې په خپل کفر اوشرك باندې کلك وی نو مونږ به سزا ورکوو په قتل اوتباهئی سره یا به د تانبې لوښې ګرم کړو په اور او په هغې کښې به ئی واچوو. هم هلته به مردار شی یادا چه د سپیانو په لاس به ورته سخته سزا ورکړو.والله اعلم.او چه بیا کله هغه د خپل رب طرف ته واپس کولې شی نو هغه به هغوی ته ډیرسخت او دردناك عذاب ورکوی. د دې نه د قیامت د ورځ ثبوت هم کیږی. څوك چه ایمان راوړی اوزمونږ د توحید دعوت قبول کړی د الله ﷻ نه بغیردنورود عبادت نه لاس واخلی هغه له به الله ﷻ بهترین بدله ورکوی او پخپله به مونږ هم دهغه عزت کوو او ښه خبره به ورته کوو.

سَبَبًا ⁽⁸⁹⁾	أَتْبَعَ	ثُمَّ
په بله لار	روان شو (مشرق ته)	بیا
بیا ذوالقرنین په یوه بله لار روان شو		

¹) احمد:٢٠٢/٢، الطبری:١٢/١٦، مجمع الزوائد:١٣١/٨.

تَطْلُعُ	وَجَدَهَا	مَطْلِعَ الشَّمْسِ	بَلَغَ	اِذَا	حَتّٰى
چه راخیژي	بیا موندو هغه نمر	خاني د راختلو دنمر ته	اورسیدو هغه	چه کله	تردې پورې

تردې چه د مشرق آخری حد ته اورسیدو نو څه ګوری نمر په داسې خلقو راخیژي چه د هغوی اونمر په

سِتْرًا	مِّنْ دُوْنِهَا	لَّهُمْ	لَّمْ نَجْعَلْ	عَلٰى قَوْمٍ
څه پرده	لاندې دهغې (نمرنه)	دپاره دهغوی	چه نه وه جوړه کړې مونږ	په یو داسې قوم باندې

مینځ کښې مونږ هېڅ پرده نه وه ګرځولې (بلکه نمر به په هغوی باندې مخامخ لګیدلو)

خُبْرًا	لَدَيْهِ	بِمَا	وَقَدْ اَحَطْنَا	كَذٰلِكَ
په حیثیت دخبردارئی	چه وو دهغوی سره	په هغه څه	او احاطه کړې وه مونږ	دارنګې حال وو (دهغوی)

هم دغه شان وه او د هغه (ذوالقرنین) سره چه (د حکومت د ضروریاتو کوم) څیزونه وو هغه مونږ ته معلوم وو

قوله تعالی:- ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا۝

ذوالقرنین د نمر دراختلوځائې ته اورسیدلو:- ذوالقرنین د مغرب نه بیا مشرق ته لاړو په لارکښې چه به کوم خلق ملاویدل دالله ﷻ دعبادت اودهغه دتوحید دعوت به ئې ورکولو. که هغوی به قبلولو نو ډیره ښه ده ګنې هغوی سره به جنګ کیدلو هغوی به بیللواو د دوی ماتحت به راتلل اودهغه ځائ مال متاع او څاروی وغیره به ئې ځان سره بوتلل او وراندې کیدل به. په اسرائیلی خبروکښې دی چه هغوی یوزر او شپږ سوه کاله ژوندې وو اوبرابر په زمکه باندې د الله د تبلیغ په سلسله کښې وواودې سره ئې بادشاهي هم خوریدله. کله چه هغوی د نمر د راوتلوځائ ته اورسیدلوهلته ئې اوکتل چه یوکلې آباد دې خود هغه ځائ خلق نیم څناوران شان دی نه هغوی کورونه جوړوي.اونه هلته څه ونې شته د نمر د تاؤ نه هلته څه څیز په نظر نه راځي. دهغوی رنګونه سره وو ټیټ قدونه ئې وو اوعام خوراك د هغوی کب وو.

نمر چرته نه راخیژي؟:- حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائي چه د نمر د راختلوپه وخت کښې هغه به په اوبوکښې تللو د ډوبیدو په وخت کښې به لکه د څناورو یوخوابله خواکیدل. د قتاده رحمه الله قول دې چه هلته خو څه راټوکیدل نه. د نمر د راوتلو په وخت کښې به هغوی اوبوته تلل اود زوال په وخت کښې به هغوی به خپلو پتو وغیره کښې مشغول کیدل.[1] د سلمه رحمه الله قول دې چه د هغوی غوږونه لوئ لوئ وو یوبه ئې خورولو او بل به ئې اغوستلو. قتاده رحمه الله وغیره وائي چه دا وحشي حبشیان وو.

ابن جریر رحمه الله فرمائي چه هلته چرته کور دیوال یاراګیرونکې څیز نه وو جوړشوې. د نمر د راختلو په وخت کښې به دا خلق په اوبوکښې ننوتل هلته چرته غر هم نشته. اول په یووخت کښې هغوی له لښکر اورسیدلونوهغوی دوی ته اووئیل چه ګورئې چه د نمر د راوتلو په وخت کښې مه حصاریږئې خو هغوی وئیل چه نه مونږخو به هم شپه په شپه ددې ځائ نه څو خوداخو راته اوښائې چه دادهډوکې پرقیدونکې ډیرې څنګه دې؟ هغوی وئیل چه دلته یولښکرراغلې وو د نمر د راوتلو په وخت کښې هغوی دلته حصارشو نو ټول مړه شو. دا د هغوی هډوکې دی دې اوریدو سره هغوی د هغه ځایه واپس لاړل. بیا فرمائي چه دذوالقرنین اودهغه د ملګرو هیڅ حرکت خبرې تګ راتګ زمونږ نه پټ نه وو. د هغه لښکر

---

[1] الطبری:۱۸/۱۰۰.

وغيره ډيرزيات وودزمكې په هره يوه حصه كښې خواره شوى وو خوزمونږ علم په اسمان او زمكه باندې حاوى دې زمونږ نه هيڅ هم پټ نه دى.(١)

ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ

| بيا | روان شو (غرونو ته) | په بله لار | تردې پورې | چه كله | ا ورسيدو هغه | مينځ د دوؤ غرونو ته |

بيا هغه په بله لار روان شو تردې چه هغه د دوو غرونو مينځ كښې خالي ته اورسيدو (چه دره ورته وائى)

وَجَدَ مِن دُونِهِمَا قَوْمًا لَّا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾

| نوبيا موندو هغه | اخوا ه د دغه دوارو غرونو نه | څه خلق | چه نزدې نه وو | چه پوهه شى | په څه خبره |

نو دهغې نه اخوا ئې داسې خلق بيا موندلو چه قريب نه وو چه په څه خبره باندې پوهه شوى وو

قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ

| اووئيل هغوئ | ائې ذوالقرنين | بيشكه ياجوج | اوماجوج | فساد كونكى دى | په زمكه كښې |

هغوى اووئيل اې ذالقرنين ياجوج او ماجوج په دې زمكه كښې ډيرخرابي كوى (او مونږ دهغوى د مقابلې وس نه لرو)

فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَن تَجْعَلَ بَيْنَنَا

| نو ايا مقرر كړو مونږ | تالره | ټكس (محصول) | په دې كار | چه ته جوړ كړې | په مينځ زمونږ |

نو ايا مونږ ستا دپاره څه چنده راجمع كړو چه ته زمونږ او د هغوى په مينځ كښې څه بند جوړ كړې

وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾ قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ

| او په مينځ دهغوئ كښې | يو بند | اووئيل هغه | هغه څه | چه اختيار را كړې دې ماته | په هغې كښې |

ذو القرنين اووئيل الله ﷻ چه ماته كوم مال دولت راكړې دې هغه ډير ښه دې

رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ

| رب زما | (هغه) كافى دې | پس امداد اوكړې زما | په محنت سره | جوړوم زه | په مينځ ستاسو |

(زما ستاسو چندې ته څه ضرورت نشته البته) ما سره د متو په زور سره مدد اوكړئ نو زه به ستاسو

وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾ آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا

| او په مينځ دهغوئ كښې | يو ديوال (بند) | راوړئ ماته | تختې د اوسپنې | تردې پورې | چه كله |

او د هغوى په مينځ كښې يو ديوال اووهم بس ماته د اوسپنې ټكړې راكوئ (هغوى وركول شروع كړل)

سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انفُخُوا ۖ حَتَّىٰ إِذَا

| هغه برابر كړو | مينځ د دوارو غرونو | نو اووئيل هغه | چه اوپو كئ اور | تردې پورې | كله چه |

تردې چه د دوارو غرونو په مينځ كښې ئې برابر كړونو هغه حكم اوكړو چه پوك په اووهئ تردې چه

جَعَلَهُ نَارًا قَالَ آتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ

| هغه اوگرځوى (د اوسپنې ديوال) | پشان د اور | اووئيل ذوالقرنين | راوړنى ماته | چه واړوم څه | په دې باندې |

ئې د اور غوندې سور كړلو (د دې نه پس ذو القرنين) اووئيل چه (اوس) وټيلې شوې تانبه راوړئ چه زه

(١) الطبرى: ١٠١/١٨.

قِطۡرًا ﴿٩٦﴾	
اويلي كړي شوي تانبا	
د دې دپاسه واچوم	

قوله تعالى:-حَتّٰىٓ اِذَا بَلَغَ بَيۡنَ السَّدَّيۡنِ

ذوالقرنين دوو ديوالونوله اورسيدو:- خپل دمشرق سفرئي ختم كړونو ذوالقرنين د هغه ځايه د شمال طرف ته يوه لار اونيوله چه وئي كتل دوه غرونه وو چه په خپلو كښې يوځاى شوي ووخودهغوى په مينځ كښې يوه لار وه دكوم ځاىٔ نه چه به ياجوج اوماجوج راوتل اوپه تركيانوباندې به ئې تباهي اچوله هغوى به ئې قتل كول پټي باغونه به ئې تباه كول بال بچ به ئې ورله هم هلاك كولو او سخت فساد به ئې پيداكولو.

ياجوج ماجوج هم انسانان دي:- ياجوج ماجوج هم انسانان دي لكه چه د بخاري او مسلم د حديث نه ثابت دي. رسول الله ﷺ فرمائي الله ﷻ به حضرت آدم ﷺ ته اوفرمائي اې آدم! هغه به په لبيك او سعديك سره جواب وركوي. حكم به اوشي چه د اورحصه جدا كړه تپوس به كوي څومره حصه؟ حكم به اوشي په هرو زروكسانو كښې نهه سوه او يوكم سل په دوزخ كښې او يو په جنت كښې. هم دغه به هغه وخت وی چه ماشومان به بوډاگان شي اودهرې يوې حمل والا ښځې حمل به پريوځي. بيا حضور ﷺ فرمائي په تاسو كښې دوه امتونه دي چه هغه په چا كښې هم وي نو هغوى ته به كثرت رسوي. يعني ياجوج ماجوج.[1] امام نووي رحمه الله شرح صحيح مسلم كښې يوه عجيبه خبره ليكلې ده. هغه ليكي د حضرت آدم ﷺ خاص اوبو يوڅوقطرې كومې چه په خاوره كښې پريوتلې وې هم د هغې نه ياجوج اوماجوج پيداكړې شوي دي نولكه هغوى د حضرت آدم ﷺ اوحضرت حوابي بي د نسل نه نه دي بلكه د آدم ﷺ دنسل نه دي. خودا ياد ساتئي چه دا قول ډير غريب دې نه په دې باندې څه عقلي دليل شته اونه نقلي اوداسې خبرې چه داهل كتابونه رارسى هغه دِمنلوقابلې نه دي بلكه هغوى سره داسې ملاوتيى اوبناوټى قصې دې.والله اعلم. مسنداحمدكښې حديث دې دحضرت نوح ﷺ درې ځامن وو سام حام اويافث؟ دسام د نسل نه ټول عرب دى اود حام دنسل نه ټول حبشان دىٔ اود يافث دنسل نه ټول ترك دى.[2] دبعضو علماؤ قول دې چه ياجوج اوماجوج هم دتركوداعلي نيكه يافث اولاد دې.دوى ته ترك په دې وجه ونيلې شوي دي چه هغوى دخپل فساد اوشيطانويه وجه دانسانانودنورې ابادئي نه شاته په غورونوكښې پريخودې شوي وو.

د ذوالقرنين دسفر واقعات:- امام ابن جرير رحمه الله دذوالقرنين دسفرمتعلق اود هغه ديوال متعلق اود ياجوج ماجوج د بدنونو دهغوى دشكلونو غوږونو وغيره متعلق د وهب بن منبه نه يوه ډيره اوږده واقعه په خپل تفسير كښې بيان كړې ده چه دعجائبو او غرائبونه علاوه دصحت نه هم لرې ده.ابن ابى حاتم كښې هم داسې ډير واقعات دي خوټول غريب او غير صحيح دي. د دې غرونو په دره كښې ذوالقرنين د انسانانو يوه آبادي اوليدله چه په وجه د لريوالي د نورو خلقو ددنيا اود هغوى خپله يوه خاص ژبه چه دنوروژبه باندې هم نه پوهيدل. دې خلقود ذوالقرنين قوت طاقت عقل اوهنركتلوسره هغه ته درخواست اوكړو كه ته رضامندئي نو مونږ به تاله ډير زيات مال راجمع كړو اوتاسو ددې غرونو په مينځ كښې دا دره په يومضبوط ديوال سره بندكړئي چه مونږ د دې فسادیانو د هرې ورځ تكليفونو نه بچ شو. ددې په

[1] صحيح بخاري كتاب الرقاق باب ﴿ان زلزلة الساعة شئ عظيم﴾ :٦٥٣٠، صحيح مسلم:٢٢٢، ترمذى:٣١٦٩، احمد:٣٢/٣.
[2] احمد:١١/٥، ترمذى كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة والصافات:٣٢٣١، المعجم الكبير:٦٨٧١.

جواب كښې ذوالقرنين اوفرمائيل ماته ستاسو د مال هيڅ ضرورت نشته د الله ﷻ هرڅه راكړې شوى دى اوهغه ستاسو دمال نه ډير بهتر دى.هم دا جواب دحضرت سليمان ﷺ د طرف نه د سبا دملكه قاصدانوته هم وركړې شوې وو.ذوالقرنين د خپل دې جواب نه پس اوفرمائيل چه اوتاسو ماسره په خپل طاقت قوت او كار روزګار سره امداد اوكړئ نوزه به تاسو اوهغوى په مينځ كښې يومضبوط ديوال اودروم. ﴿زبر﴾جمع د ﴿زبرة﴾ ده. ذوالقرنين فرمائى چه د اوسپنې ټكړې د خښتو په شان ماله راوړئ كله چه دا ټكړې راجمع كړې شوې نوهغه ديوال جوړول شروع كړه هغه په اوږدوالى او پلنوالى كښې دومره شو چه هغه ځائ راګير كړو اود غرد څوكې پورې اورسيدو. د هغې د اوږدوالى پلنوالى او پيړوالى باره كښې مختلف اقوال دى.

ذوالقرنين د ويلې كړې اوسپنې ديوال جوړ كړو:-كله چه دا ديوال بالكل جوړشونوحكم وركړې شو اوس د دې خلورو واړوطرفوته اوربل كړئ كله چه هغه د اوسپنې ديوال لكه د سروټكې په شان سور شو نو حكم اوكړې شو چه اوس ويلې كړې تانبه راوړئ اودهرطرف نه ئى په دې باندې رابهيونى نوچه كله دا هم اوكړې شو اودا ديوال يخ شو نوداديوال ډير مضبوط اوپوخ شو اوپه كتوكښې داسې معلوميدو لكه تيره څادرچه وى.

دا ديوال چا ليدلې دې:-ابن جرير كښې دى يوصحابى ؓ حضور ﷺ ته عرض اوكړوچه ما هغه ديوال ليدلې دې. حضور ﷺ اوفرمائيل څنګه دې؟هغه وئيل د كرخيدار څادرغوندې دې كوم كښې چه تورې اوسرې كرخې دى نو حضور ﷺ اونز 'ئيل ټيك دى خودا روايت مرسل دې.خليفه واثق په خپله زمانه كښې خپلواميرانوته يولوئ لښكر اوسازوسامان وركولوسره روان كړې ووچه ددې ديوال خبرراوړئ دې لښكردوه كالوپورې سفراوكړو و په ملكونوملكونو باندې ګرځيدل آخر دې ديوال ته اورسيدل وئى كتل چه د اوسپنې اوتانبې ديوال دې په دې كښې يوه ډيره لويه عظيم الشان دروازه هم د دې ده په كوم چه په منونوزنى تالې لګيدلې دى اوچه كوم مال مساله د دې ديوال نه بچ شوې ده هم هلته په يوبرج كښې كيخودې شوې ده كوم ځائ چه څوكئى اوپهره لګيدلې ده. ديوال ډير اوچت دې چه څومره هم كوشش اوكړې شى خو په دې باندې ختل ناممكن دى. دې سره يوځائ ملاوشوې د غرونوسلسله دواړو طرفوته برابر روانه ده اونور ئى هم عجيبه او حيرانونكى امور اوكتل چه هغوى واپس راغله او خپل خليفه ته ئى بيان كړل.

أَن يَظْهَرُوهُ	فَمَا اسْطَاعُوا
چه وراوخيژى په هغې باندې	نونه طاقت لرى ياجوج ماجوج

نو هغوى (ياجوج ماجوج) به د دې طاقت نه لرى چه د دې دپاسه راوخيژى

وَمَا اسْتَطَاعُوا	لَهُ	نَقْبًا ﴿٩٧﴾	قَالَ	هَٰذَا	رَحْمَةٌ
اونه طاقت لرى (هغوى)	په هغې كښې	دسورى كولو	اووئيل (ذوالقرنين)	دا	رحمت دې

اونه به دا طاقت لرلى شى چه په دې كښې سورې اوكړى | (د دې تكميل نه)پس هغه اووئيل دا (جوړول

مِّن رَّبِّي	فَإِذَا	جَاءَ	وَعْدُ رَبِّي	جَعَلَهُ	دَكَّاءَ	وَكَانَ
ادطرفه د رب زما	نوهركله	چه راشى	وعده درب زما	كړې به دې لره	ذرې ذرې	اوده

زما د رب مهربانى ده (خو) كله چه زما د رب وعده (چه قيامت دې) راشى نو دا (ديوال) به ذرې ذرې كړى

وَعْدُ رَبِّي	حَقًّا ﴿٩٨﴾	وَتَرَكْنَا	بَعْضَهُمْ	يَوْمَئِذٍ	يَمُوجُ
وعده د رب زما	حقه	او پرې به ږدو مونږ	بعضې دهغوی نه	په دغه ورځ	چه دسمندر دچپو پشان به ښورخي

او زما د رب وعده (د قیامت) رشتینې ده | اومونږ به هغه ورځ هغوی د یو بل سره ګډوډ کړو

فِي بَعْضٍ	وَنُفِخَ	فِي الصُّورِ	فَجَمَعْنَاهُمْ	جَمْعًا ﴿٩٩﴾
په بعضې نورو کښې	او پوکې به اووهلې شي	په شپیلۍ کښې	انو راجمع به کړو مونږ هغوی لره	ټول

او (په دغه ورځ به) په شپیلۍ کښې پوک وهلی شي نو مونږ به (دوی ټول) په جمع کولو سره راجمع کړو

قوله تعالى:- فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ

یاجوج ماجوج او دیوال:- په دیوال باندې خو نه د ختلو یاجوج ماجوج ته طاقت شته اونه په دې کښې څه سورې کولې شی چه د هغه ځائ نه راوځی. ختل په نسبت د ماتولو زیات آسان دی د دې د پاره په ختلو کښې د ﴿مااسطاعوا﴾ لفظ استعمال شوې دې او په ماتولو کښې د ﴿مااستطاعوا﴾ لفظ راوړلې شوې دې.
غرض داچه نه هغوی راختلې شی چه راشی اونه سورې کولې شی. مسنداحمد کښې حدیث دې حضور ﷺ فرمائی هره ورځ یاجوج ماجوج دادیوال کنی تردې چه نیزدې شی اود نمر شعاګانې هغوی ته ښکاره شی ورځ تیره شی په دې وجه د هغوی د سردارحکم وی چه اوس ئې پریږدئی صباله به ئې ماتوو خو چه کله بله ورځ راشی نو هغه د اولنئی ورځې نه زیات مضبوط محسوس کوی د قیامت سره نیزدې چه کله الله ﷻ ته دهغوی راوتل منظور وی دوی چه په کنستلو سره لکه د پوستکی په شان کړی نود هغوی سرداربه وائی چه اوس ئې پریږدئی صبابه ان شاء الله دامات کړو. دان شاء الله وئیلو په برکت به بله ورځ چه کله هغوی راشی نوچه څنګه ئې پریخودې وی هم هغه شان به وی زر به ئې راغوزارکړی او بهر به راوځی ټولې اوبه به اوڅښی خلق به تنګ شی او قلعه ګانوکښې به پناه واخلی. دوی به خپل غشی د آسمانونوطرف ته اولی او په شان د وینوککړ به دا غشی د هغوی طرف ته واپس کولې شی نو دوی به وائی چه د زمکې والا خو ټول اوویریدل په آسمانونوباندې هم مونږ غالب راغلو. اوس به د هغوی په ستونوکښې غوټې راوځی او ټول په ټول به هم د دې وبا نه هلاک کړې شی. دهغه ذات قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دې دزمکې د ځناورو خوراک به د هغوی بدنونه او وینې وی په کوم سره چه به هغوی ښه تکړه اوتازه شی(¹) په ابن ماجه کښې هم دا روایت دې. امام ترمذی رحمه الله هم دا راوړې دې او فرمائیلې دی چه دا روایت غریب دې بغیرد دې سند نه مشهور نه دې. د دې سند ډیر قوی دې خود دې عبارت دنکارت نه خالی نه دې. ځکه چه د آیت ظاهری الفاظ صفا دی چه نه هغوی راختې شی اونه هغوی سورې کولې شی ځکه چه دیوال ډیر مضبوط ډیر پوخ او سخت دی.
کعب احبار رضی الله عنه نه روایت دې چه یاجوج ماجوج روزانه دا څټی او بالکل د پوستکی په شان ئې کوی بیا وائی چه راځئی صبابه ئې مات کړو. دویمه ورځ باندې راځی نو چه څنګه په اصل کښې وو هم هغه شان وی. په آخری ورځ د الله ﷻ په الهام باندې هغوی د تلو په وخت کښې به انشاء الله وائی بله ورځ چه راشی نو چه څنګه ئې چه پریخې وی هم هغه شان به وی او مات به ئې کړی. ډیر ممکن دی چه هم د دې کعب رضی الله عنه نه حضرت ابوهریره رضی الله عنه دا خبره اوریدلې وی اوبیائی بیان کړې وی یا یوراوی ته وهم شوې وی اوهغه د حضور ﷺ فرمان ګڼړلوسره دا مرفوعا بیان کړې وی والله اعلم. دا مونږ وایو د دې تائید د دې حدیث نه هم کیږی کوم چه په مسنداحمد کښې دې. یوځل حضور ﷺ د خوب نه رابیدارشو مخ

(¹) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الکهف:٣١٥٣ وهوصحیح، ابن ماجه :٤٠٨٠، احمد:٢/٥١٠، حاکم:٤/٤٨٨.

مبارك ئې سور كيدلو او فرمائيل به ئې ﴿لااله الاالله﴾ د عربو خرابيدو وخت رانيزدې شو نن د ياجوج ماجوج په ديوال كښې دومره سورې اوشو. بيا حضورﷺ د خپلو ګوتونه حلقه جوړه كړه او وئې خودله. په دې باندې حضرت ام المؤمنين زينب بنت جحش k سوال اوكړو آيا زمونږ دخوخلقو په موجودګئې كښې به هم هلاكت كولې شي؟ وئې فرمائيل اوخوچه كله دخبيثوخلقو كثرت اوشي.([1]) داحديث بالكل صحيح دې بخاري اومسلم دواړو كښې دې. اويه بخاري كښې د راويانو په ذكر كښې دام حبيبه k ذكر نشته په مسلم كښې دې نورې هم د دې په سندكښې داسې ډيرې خبرې چه ډيرې كمې موندلې شوى دي.مثلاً دزهري رحمه الله روايت د عروه رحمه الله نه حالانكه دا دواړه بزرګان تابعي دى اود څلورو ښځو په خپل مينځ كښې ديوبل نه روايت كول بيا څلور ښځې صحابيه بيا په دې كښې هم دوه د حضورﷺ د بيبيانو لونړه رضي الله عنهم. بزاركښې هم دا روايت د حضرت ابوهريره ﷺ نه هم نقل دې.(مترجم وائي ددې تكلف اود دې مرفوع احاديثو متعلق د دې قول څه ضرورت دې؟ مونږ د قرآن پاك اودې صحيح مرفوع احاديثو په مينځ كښې ډير په آسانئ سره دا تطبيق كولې شو هغوى څه داسې سورې نه شي كولې دكوم نه چه راوځي. نرې كول يادحلقې برابر سورې كول بله خبره ده.دذوالقرنين چه كوم مقصد ددې ديوال دجوړولو نه ووهغه خود الله ﷻ په فضل سره حاصل شوچه نه هغوى د بره نه كوزيدې شي اونه سورې كولې شى چه راوځي اود دې خبرپه آيت كښې دې اود دې خلاف هيڅ حديث هم نشته. والله اعلم.مترجم)د دې ديوال جوړولونه پس د ذوالقرنين تسلي كيږي د الله ﷻ شكر كوى او فرمائي چه اې خلقو داهم د رب رحمت دې چه ما د دې شيطانانونه مخلوق ته اوس امن وركړو. اوچه كله د الله ﷻ وعده راشي نو دا به راپريوځي اودا به زمكه كښې خښ شي مضبوطيابه هيڅ په كاررانه شي. داوښې قوب چه كله د هغې شاسره ملاوشي نو عرب كښې دې ته ﴿ناقة دكاء﴾ وائي.

قيامت سره نيزدې به داديوال دړې وړې شي:- قرآن پاك كښې بل ځائ كښې ارشاددې چه كله په غر باندې د موسى عليه السلام په مخامخ رب تجلي اوكړه نوهغه غر په زمكه راپريوتلوهلته هم لفظ ﴿جعله دكا﴾ دې نوقيامت سره نيزدې به دا ديوال دړې وړې شي اود هغوى د وتلود پاره به لارشي.د الله ﷻ وعدې ابتل دى اوقيامت يقيني راتلونكې دې.ددې ديوال په ماتيدوسره به داخلق راوځي اونوروخلقو كښې به ورننوځي د خپلو پردو تميزبه ختم شي داواقعه به ددجال د راتلونه پس اود قيامت د قايميدونه وړاندې به وى اود دې پوره بيان آيت ﴿حَتَّىٰٓ إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُم مِّن كُلِّ حَدَبٍ يَنسِلُونَ﴾([2]) په تفسيركښې به ان شاء الله راځي.

كله چه شپيلئ پوک وهلې شي:- دې نه پس به شپيلئ پوك وهلې شي او ټول خلق به راجمع كړې شي اودا هم وئيلې شوى دى چه دې نه مراد دادې د قيامت په ورځ به ټول انسانان او پيريان ګډوډ كړې شي د بنى فزاره د يوشيخ بيان ابن جرير كښې دې چه كله پيريان اوانسانان يوبل سره يوځائ كړې شي نو هغه وخت به ابليس وائي زه ورځم چه پته اولګوم دا څه خبره ده؟ د مرق طرف ته به منډه كړي نو هلته به د فرښتو ډله اووينى رامنع به شي واپس به شي مغرب ته به اورسى هلته به هم دا رنګ وينى نو ښى طرف ته اوګس طرف ته به منډې وهي خو هرطرف ته به فرښتو محاصره كړې وى كتلوسره به نااميده شي او چغې صورې به شروع كړي ناڅاپي به هغه ته يوه وړه غوندې لارښكاره شي خپل ټول اولاد سره به په دې لار ورروان شي وړاندې تلوسره به ګورى چه دوزخ شغلې وهى. د دوزخ يوداروغه به ورته وائي

---

[1] صحيح بخاري كتاب احاديث الانبياء باب قصة ياجوج ماجوج:٣٣٤٦، صحيح مسلم:٢٨٨٠، ترمذى:٦٨٧، ابن ماجه : ٣٩٥٣،احمد:٦/٤٢٨.

[2] ٢١/الانبياء:٩٦.

اې موذی خبیث ولې الله ﷻ ستا مرتبه اوچته کړې نه وه؟ته د جنتیانونه نه وې؟ نن چغې صورې ولې وهې،شیطان ورته وائی نن راباندې غصې ولې کوئی،دا ورځ خو د ملامت کولو ورځ نه ده. نن خوراته دخلاصی لار اوښایه. زه د الله ﷻ د عبادت د پاره تیاریم که حکم وی نودومره اوداسې عبادت به اوکړم چه په مخ د زمکې به چا هم نه وی کړې. داروغه به فرمائی چه الله ﷻ تاد پاره یوه فریضه مقررکړې ده. هغه خوشحاله شی چه زه ئی کوم اود هغې د پوره کولود پاره ښه تیار ولاړیم حکم به اوشی چه هم دا تاسو ټول دوزخ ته لاړشئی.اوس به دا خبیث حیران او پریشان پاتې شی نو فرښته به په خپل وزر سره دې اود ده اولاد راکاږی او دوزخ کښې به ئی واچوی. دوزخ به دې راونیسی او زور به ورکړی یوځل به دې چغې اووهی ټولې فرښتې او ټول رسولان او انبیاء علیهم السلام په زنګونونو د الله ﷻ په وړاندې عاجزئی کښې پراته دی. طبرانی کښې حضورﷺ فرمائی یاجوج ماجوج د حضرت آدم علیه السلام د نسل نه دی که هغوی پریخودې شی نوددنیاپه ژوندکښې به فساد واچوی یویوخپل شاته په زرګونو بلکه ډیرپریږدی او مړه کیږی بیاد دوی نه علاوه درې امتونه نوردی تاویل تالیس اومنسك(1)دا حدیث غریب دې بلکه منکر اوضعیف دې.اوپه نسائی کښې دی د دوی ښځې اوبچی دی اویویوزرزر بلکه دې نه هم زیات پریږدی اومړه کیږی. (2) بیافرمائی شپیلئی به پوك وهلې شی. حدیث کښې دی چه هغه یوقرن دې په کوم کښې چه به پوکې وهلې شی.(3)دپوکی وهونکې به حضرت اسرافیل علیه السلام وی. لکه څنګه چه اوړد حدیث شریف بیان شوې دې. اود نورو هم ډیرواحادیثونه ددې ثبوت دې. حضورﷺ فرمائی زه څنګه په آرام او سکون سره کینم دشپیلئی والا فرښتې شپیلئی خپلې خُلې سره لګولې تندې ښکته کړې شوې غوږ لګولې په انتظار ناسته ده چه کله به حکم اوشی اوزه به شپیلئی پوك وهم. خلقو وئیل حضورﷺ بیا مونږ څه اووایو؟ وئی فرمائیل ﴿حسبنا الله ونعم الوكيل على الله توكلنا﴾(4)

بیا فرمائی چه مونږ ټول به د حساب د پاره راجمع کړو د ټولوحشر به زمونږ په وړاندې وی لکه چه په سورت واقعه کښې دی چه وړاندې روستوټول به په مقرر ورځ اووخت رایوځائ کولې شی.(5) یوبل آیت کښې دی ﴿ وَحَشَرْنٰهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ اَحَدًا ﴾(6) مونږ به ټول راجمع کړو یوبه هم باقی پاتې نه شی.

وَّعَرَضْنَا	جَهَنَّمَ	يَوْمَئِذٍ	لِّلْكٰفِرِيْنَ	عَرْضًا	الَّذِيْنَ
او مخې ته به راولو مونږ	دوزوخ	په دغه ورځ	دپاره دکافرانو	په وړاندې کولو سره	هغه کافران

اومونږ به د قیامت په ورځ جهنم کافرانو ته مخامخ کړو | هغه کافران (چه په دنیا کښې)

كَانَتْ	اَعْيُنُهُمْ	فِيْ غِطَآءٍ	عَنْ ذِكْرِيْ	وَكَانُوْا	لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ
چه وې	سترګې دهغوی	په پرده کښې	دیاد زمانه	اووو هغوی	چه طاقت ئې نه لرلو

د هغوی سترګې زما د یاد (توحید) نه په پرده کښې وې | اود (خپلو ګناهونو په وجه ئې) اوریدو طاقت

---

(1) الطیالسی:٢٢٨٢.

(2) السنن الکبری:١١٣٣٤.

(3) ابوداوٗد کتاب السنة باب ذکر البعث والصور:٤٧٤٢وسنده صحیح، ترمذی:٢٤٣٠، دارمی:٣٢٥/٢، ابن حبان:٢٥٧٠، حاکم:٤٣٦/٢،احمد:١٦٢/٢.

(4) ترمذی کتاب صفة القیامة باب ماجاء فی (شان) الصور:٢٤٣١، السنن الکبری:١٠٤٦٢، احمد:٢٥/٦.

(5) ٥٦/الواقعة:٤٩-٥٠.

(6) ١٨/الکهف:٤٧.

سَمْعًا ﴿١٠١﴾	اَفَحَسِبَ	الَّذِيْنَ	كَفَرُوْٓا	اَنْ يَّتَّخِذُوْا	عِبَادِيْ
داودريدو	ايا گمان كوي	هغه كسان	چه كفر ئې كړې دې	چه جوړ كړي هغوئ	بندگان زما

نه لرلو (ځكه چه اوريدو استعداد ئې تباه كړې وو) ايا كافران ددې نه پس هم دا گمان كوي چه زما

مِنْ دُوْنِيْٓ	اَوْلِيَآءَ	اِنَّآ	اَعْتَدْنَا	جَهَنَّمَ	لِلْكٰفِرِيْنَ	نُزُلًا ﴿١٠٢﴾
ماسوا زمانه	دوستان	بيشكه مونږ	تيار كړې دې	دوزخ	دپاره دكافرانو	ميلمستيا

عبادت پريږدي او زما بندگان د خپلو ځانونو دپاره كارساز جوړ كړي مونږ د كافرانو د ميلمستيا دپاره

قُلْ	هَلْ نُنَبِّئُكُمْ	بِالْاَخْسَرِيْنَ	اَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾
ورته اووايه	ايا مونږ خبر دركړو تاسوته	په زيات نقصان موندونكو خلقو باندې	په لحاظ دعمل سره

جهنم تيار كړې دې ته ورته اووايه ايا زه تاسو ته دهغه چا خبر دركړم چه په خپل عمل كښې زيات تاوانيان دي

اَلَّذِيْنَ	ضَلَّ	سَعْيُهُمْ	فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا	وَهُمْ
داهغه خلق دي	چه ضائع دي	كوششونه دهغوئ	په ژوند ددنيا كښې	اوهغوئ

دا هغه خلق دي چه د دوی كوششونه په دنياوي ژوند كښې ضائع شول او دوی (اوس هم) په خپلو اعمالو

يَحْسَبُوْنَ	اَنَّهُمْ	يُحْسِنُوْنَ	صُنْعًا ﴿١٠٤﴾	اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا
گمان كوي	چه بيشكه هغوئ	(ښه) ټيک ټيک كوي	هر كار	دا هغه كسان دي	چه انكار ئې اوكړو

د نيكو گمان كوي | چه دوی ښه كارونه كوي | .... دا هغه خلق دي چه د خپل رب

بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ	وَلِقَآئِهٖ	فَحَبِطَتْ	اَعْمَالُهُمْ	فَلَا نُقِيْمُ
دايتونو درب خپل نه	اود ملاقات دهغه نه	نوضائع شول	عملونه دهغوئ	پس نه به ودروؤ مونږ

د اياتونو اود هغه د ملاقات نه ئې انكار كړې دې | نو د دوی (نيک) عملونه ضائع شول | او مونږ به

لَهُمْ	يَوْمَ الْقِيٰمَةِ	وَزْنًا ﴿١٠٥﴾	ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ جَهَنَّمُ	بِمَا	كَفَرُوْا
هغوئ دپاره	په ورځ دقيامت	څه وزن	دا بدله دد وی دوزخ دې	په سبب دهغې	چه كفر اوكړو دوئ

د قيامت په ورځ د هغې تول دپاره تله نه لگوو | دا جهنم د دوی د كفر په وجه د دوی سزا ده

وَاتَّخَذُوْٓا	اٰيٰتِيْ	وَرُسُلِيْ	هُزُوًا ﴿١٠٦﴾
او اونيول دوی	ايتونه زما	اورسولان زما	په ټوقو سره

او په دا چه زما په اياتونو او په پيغمبرانو پورې به ئې ټوقې كولې |

قوله تعالىٰ:- وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِّلْكٰفِرِيْنَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾

كافرانوته به اول دوزخ خودلې شي:- -كافران به دوزخ ته څې اوددې نه وړاندې به دوزخ اود هغې عذابونه وينى اودې يقين كولوسره چه دې كښې به دوی داخليږي دداخليدونه اول به ترقيږي او سوزيږي د غم تكليف ويرې د وجه نه به همت بيلې. د صحيح مسلم شريف په حديث كښې دي دوزخ به د قيامت په ورځ په راښكوسره راوستلې شي دكوم چه به اويا زره واگې وی اوپه هره يوه واگه به اوياواويا زره

فربښتي وي.(١)دې كافرانو په ټول عمر كښې خپلې سترګې او غوږونه بې كاره كړي ناست دي نه ئې حق اوليدلو نه ئې حق واوريدلواونه ئې عمل اوكړو. د شيطان ملګرتيائي اوكړه اودرحمن دذكرنه ئې غفلت اوكړو.دالله ﷻ احكام اوممانعتونه ئې شاته اوغورزول او دائې ګنړل چه د هغوی د دروغو معبودان به هغوی ته دا ټولې نفع رسوی او ټولې سختئې به لرې كوی صرف د هغوی غلط خيال دې بلكه هغوی خو به د دوی دعبادتونو نه هم منكران شي اود هغوی دښمنان به جوړشوی ولاړ وی. د دې كافرانو منزل خوهم جهنم دې چه هم د اوس نه تيار دې.

د اعمالو په لحاظ سره د ډير تاوان والا څوك دی؟:-دحضرت سعدبن ابی وقاص ﷺ نه دهغوی ځوئ مصعب رحمه الله سوال اوكړو چه دې آيت نه څوك مراد دی؟هغوی اوفرمائيل چه نه بلكه دې نه مراد يهود اونصاری دی.هم يهوديانو پيغمبرﷺ دورغ ګنړلې وواونصاری جنت رښتيانه منلواووائی چه هلته خوراك څښناك هيڅ هم نشته.او خارجي خلقودَ الله ﷻ وعده د مضبوتيانه پس ماته كړه حضرت سعدﷺ به خارجيانوته فاسقان وئيل.(٢) حضرت علی ﷺ وغيره فرمائی چه دې نه مراد خارجي دی.(٣) مطلب دا دې چه څنګه دا آيت يهوديانو او نصاری ته شامل دې دغه شان د خارجي حكم هم دې كښې دې ځكه چه آيت عام دې څوك چه هم دالله ﷻ عبادت او اطاعت په داسې طريقه راوړی چه د الله ﷻ ناخوښه وی نوكه هغه په خپل عمل باندې خوشحاله وی اودا ګنړی چه ما د آخرت توښه اوپنګه ډيرڅه راجمع كړل زما نيك اعمال د الله ﷻ خوښ دی اوماته به په دې باندې اجر اوثواب خامخاملاويږی خود ده ګمان غلط دی. د ده اعمال قبول نه دی بلكه مردود دی اوهغه د غلط ګمان كونكې سړی دې. دا آيت مكی دې اوښكاره خبره ده چه په مكه كښې يهود اونصاری مخاطب نه ووااودخارجيانوخويه دغه وخت كښې وجودهم نه وو. نوددې برزګانو هم دا مطلب دې چه دآيت الفاظ عام دې دوی ته اود دوی په شان ټولوته شامل دی.

كافران او مشركان به سره د اعمالو جهنم ته ځی:-لكه چه په سورت غاشيه كښې دی د قيامت په ورځ به ډيرمخونه خوار اوذليل وی چه په دنياكښې ډير محنتونه كونكی بلكه په عملونوباندې سترې شوی وو اوسخت تكليفونه ئې اوچت كړی وو.(٤) نن به هغوی سره د عبادت اورياضت دوزخ ته ورځی او په سوركړې شوی اُوركښې به اچولې شي. يوبل آيت كښې دی﴿وَقَدِمۡنَآ إِلَىٰ مَا عَمِلُواْ مِنۡ عَمَلٖ فَجَعَلۡنَٰهُ هَبَآءٗ مَّنثُورًا﴾(٥) دهغوی كړې شوی اعمال مونږ په وړاندې كيدو سره ردی او بې كاره كړل. بل آيت كښې دی دكافرانود اعمالو مثال داسې دې لكه چه يوتګې د لرې نه د شګو غونډئی د لرې نه اوبه ګنړی خو چه كله خواته راشي نو يوڅاڅكې اوبه هم نه وی.(٦) دا هغه خلق دی چه په خپله طريقه سره عبادتونه كوی او په زړه كښې هم دا ګنړی چه مونږ ډير ښه كارونه كوواوهغوی مقبول او د الله ﷻ خوښ دی خو هغوی د الله ﷻ په طريقوباندې نه وو د نبيانو د فرمان مطابق نه وو په دې وجه دمقبول كيدو په ځائ مردود شو اوهغوی دمحبوب كيدوپه ځائ باندې مبغوض شو. ځكه چه هغوی د الله ﷻ آياتونه دروغ ګنړل د الله ﷻ دوحدانيت اودهغه د رسولﷺ د رسالت ټول ثبوتونه د هغوی په وړاندې وو خوهغوی سترګې بند كړې وې او هډووئی نه منل. د هغوی د نيكئی چابړې به بالكل خالی وی.

---

(١) صحيح مسلم كتاب الجنة باب جهنم اعاذناالله منها:٢٨٤٢.
(٢) صحيح بخاری كتاب التفسيرسورة الكهف باب قوله ﴿قل هل ننبئكم بالاخسرين اعمالا﴾:٤٧٢٨.
(٣) الطبری:١٢٨/١٨.
(٤) ٨٨/الغاشية:٢-٣.
(٥) ٢٥/الفرقان:٢٣.
(٦) ٢٤/النور:٢٩.

د بخاری شریف په حدیث کښې دی د قیامت په ورځ به یوچاق اوتازه سړې راشی خود الله ﷻ په نیز به دهغه وزن دیوماشی د وزر برابر هم نه وی بیا حضورﷺ اوفرمائیل که تاسو غواړئی نود دې آیت تلاوت اوکړئی ﴿فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَزْنًا﴾[1] دابن ابی حاتم په روایت کښې دی ډیر زیات خوراك څښناك کونکې چاق او تازه سړې به د قیامت په ورځ د الله ﷻ مخې ته راوستلې شی خود هغه وزن به د غلې د یوې دانې برابر هم نه وی. بیا هغوی هم د دې آیت تلاوت اوکړو[2] بزارکښې دی قریشی کافر په خپله حلیه کښې په فخر سره دحضورﷺ مخې ته تیریدلو نو حضورﷺ حضرت بریده ﷺ ته اوفرمائیل دا د هغوی نه دې چه دقیامت په ورځ به د ده د الله ﷻ په نیزهیڅ وزن نه وی.[3] دمرفوع حدیث په شان د حضرت کعب ﷺ قول هم نقل دې دا بدله ده د هغوی د کفر اود الله ﷻ آیاتونه اود هغه د رسولانو سپکاوې کول اود هغوی نه منل بلکه هغوی دروغ ګنړل.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
بیشکه هغه کسان | چه ایمان ئې راوړو
بیشکه کومو کسانو چه ایمان راوړې دي
وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنّٰتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ۞ خٰلِدِيْنَ
اوعمل ئې اوکړو نیک | وی به | دپاره دهغوئ | باغونه دفردوس | میلمستیا | همیشه به وی |
اونیک عملونه ئې کړی دی | د دوی د میلمستیا دپاره د فردوس باغونه دی | دوی به په هغې کښې
فِيْهَا لَا يَبْغُوْنَ عَنْهَا حِوَلًا ۞ قُلْ لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ
په هغې کښې | انه به طلب کوی | دهغې نه | وتل (بل ځائې ته) | ورته اووایه | که چرې شی | دریاب |
همیشه دپاره وی | د هغې نه د وتلو خواهش به نه کوی | ته ورته اووایه که چرته د سمندر اوبه
مِدَادًا لِّكَلِمٰتِ رَبِّيْ لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ
سیاهی | دپاره دصفتونو لیکلو | درب زما | نوختم به شی دریاب | مخکښې ددې نه | چه ختم شی |
زما د رب د صفتونو لیکلو دپاره سیاهی شی | نو د سمندر اوبه به زما د رب د صفتونو لیکلو نه
كَلِمٰتُ رَبِّيْ وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهٖ مَدَدًا ۞ قُلْ
صفتونه | درب زما | اواګر که راوړو مونږ | په شان دهغې دریاب | سیاهي (نوره) | ورته اووایه |
وړاندې ختمې شی | اګر چه مونږ (د نورو صفتونو لیکلو دپاره) د دې پشان نوره سیاهی راوړو | ته اووایه
اِنَّمَآ اَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوْحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَآ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ
بیشکه | چه زه انسان یم | په شان ستاسو | چه وحی کیږی | ماته | چې بیشکه | معبود ستاسو | معبود |
بیشکه زه ستاسو پشان یو انسان یم | (خو) ماته وحی کولې شی چه ستاسو د عبادت مستحق صرف

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الکهف ﴿اولئك الذين كفروا بايات ربهم ولقائه فحبطت اعمالهم..﴾:٤٧٢٩، صحیح مسلم: ٢٧٢٥.
[2] الطبری:١٢٩/١٨.
[3] مسندالبزار:٢٩٥٦ مجمع الزوائد:١٢٥/٥.

وَّاحِدٌ ۚ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوْا لِقَآءَ رَبِّهٖ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا

يو دې | نو هغه څوک | چه وي | چه اميد لري | د ملاقات | د رب خپل | نو هغه دې عمل كوي | عمل نيک |

يو الله دې | نو څوک چه د خپل رب د ملاقات يقين ساتي | هغه دې نيک عمل كوي

وَّلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهٖٓ اَحَدًا ﴿١١٠﴾

اونه دې شريكوي | په عبادت | د رب خپل كښې | هيڅوک |

او د خپل رب په عبادت كښې دې (ورسره) هيڅوک نه شريكوي

قوله تعالى:- اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

دنيكانوخلقو ميلمستيا:- په الله ﷻ باندې ايمان لرونكي دهغه رسولان رښتوني منونكي اودهغوی په خبرو باندې عمل كونكي به بهترينوجنتونوكښې وي. بخاري اومسلم كښې دی كله چه تاسو د الله ﷻ نه د جنت سوال كوئی نو جنت الفردوس غواړئی دا د ټولونه اوچت او بهترجنت دې هم د دې نه د نورو جنتونونهرونه بهيږي.(١) هم دا به د هغوی د ميلمستياځائې وی دوی به دلته د هميشه د پاره اوسيږي. نه به ويستلې شی اونه به د وتلوخيال ورځی نه به د دې نه بهتر ځائ بل وی اونه به د هغه ځائ د اوسيدونه ويريږي. ځكه چه د هرقسم اوچت عيش ورته حاصل وی يويسې بل رحمت ملاويږي. ورځ په ورځ رغبت محبت او مينه الفت زياتيږي د دې وجه نه طبيعت ستړې كيږي نه زړه مړيږي بلكه نور شوق هم زياتيږي او نوې نعمت ملاويږي.

د اووه سمندرونوسياهی هم د رب تعريف نه شی ليكلې:- حكم كولې شی چه د الله ﷻ د عظمت باره كښې د پوهه كولوډپاره په دنياكښې اعلان اوكړئی چه دزمكې سمندرونه سياهی جوړه شی او بيا د الله ﷻ كلمات د الله ﷻ د قدرتونو څرګندونه د الله ﷻ خبرې اود الله ﷻ حكمتونه ليكل شروع كړی نودا ټوله سياهی به ختمه شی خو د الله ﷻ تعريفونه به ختم نه شی. كه بيا دغه شان نور دريابونه راوړلې شی بياراوړلې او بيا راوړلې شی خوناممكن دی چه د الله ﷻ قدرتونه د هغه حكمتونه اود هغه دليلونه ختم شی. د الله ﷻ فرمان دې ﴿وَلَوْ اَنَّ مَا فِي الْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَامٌ وَّالْبَحْرُ يَمُدُّهٗ مِنْۢ بَعْدِهٖ سَبْعَةُ اَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمٰتُ اللّٰهِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ﴾(٢) يعنی كه په مخ دزمكې دونونه قلمونه جوړكړې شی اودټولوسمندرونونه سياهی جوړه شی دې نه پس اووه سمندرونه نورهم راوړلې شی نوناممكن دی چه دالله ﷻ كلمات پوره اوليكی. د الله ﷻ عزت اود هغه حكمت د هغه غلبه او قدرت هم هغه پيژنی د ټولوانسانانوعلم د الله ﷻ د علم په مقابله كښې دومره هم نه دې څومره چه د سمندرپه مقابله كښې څاڅكی. د ټولو ونوقلمونه به په سوليدو سوليدوختم شی د ټولو سمندرونو سياهی به ختمه شی خودالله ﷻ كلمات به هم داسې باقی پاتې شی لكه څنګه چه وې اوهغه بې شميره او بې تعداده دی.څوك دی چه د الله ﷻ صحيح او پوره قدر اوعزت پيژندې شی؟څوك دې چه د هغه پوره ثنااوصفت په ځائ راوړې شی؟ بې شكه زمونږ رب هم هغه شان دې څنګه چه هغه پخپله فرمائی مونږ چه د هغه كوم تعريفونه اوكړو هغه د دې ټولونه زيات دې اود دې ټولونه لوئ دې. يادلرئی څنګه چه د ټولې زمكې په مقابله كښې يوه د اورې دانه ده دغه شان د جنت او آخرت د نعمتونو په مقابله كښې د ټولې دنيانعمتونه دی.

---

(١) صحيح بخاری كتاب الجهاد باب درجات المجاهدين فی سبيل الله: ٢٧٩٠، احمد: ٢/٣٣٥، ابن حبان: ٤٦١١.

(٢) ٣١/لقمان: ٢٧.

ټول پیغمبران علیهم السلام بشردی:- د حضرت معاویه بن ابی سفیان ﷺ فرمان دې چه دا د ټولونه آخری آیت دې کوم چه په حضور ﷺ باندې نازل شوې دې. حکم کولې شی چه تاسو خلقوته اوفرمائې چه زه هم ستاسوپه شان یو انسان یم تاسوهم انسانان ئی که ما دروغ ګنړئی نو راوړئی د دې قرآن په شان یو قرآن تاسوهم جوړ کړئی اوپیش کړئی. ګورئی زه څرته په غیبوپوهیدونکې نه یم تاسوزما نه د ذوالقرنین د واقعه تپوس اوکړو د اصحاب کهف قصې تپوس مو اوکړونوما د هغې صحیح واقعات تاسو ته بیان کړل کوم چه د نفس الامر مطابق دی که ماله د الله ﷻ وحی نه راتله نوما به دا تیرشوی واقعات څنګه چه هغه شوی دی څنګه بیانولې شو؟ واورئی د ټولې وحی خلاصه دا شوه چه تاسو مؤحد جوړشئی شرک پریږدئی زما دعوت هم دغه دې څوک چه هم په تاسوکښې دالله ﷻ نه اجراوثواب اخستل غواړی هغه له د شریعت مطابق عمل کول پکاردی اود شرک نه بالکل بچ کیدل پکار دی. بغیرد دې دواړو کارونونه یوعمل الله ﷻ ته قبول نه دې چه په خلوص سره وی اود سنتومطابق وی.

هر عبادت کښې یو ذره ریاکارئی نه ځان ساتل ضروری دی:- یوسړی دحضور ﷺ نه تپوس کړې وو چه په ډیرونیکوکارونوکښې باوجوددالله ﷻد رضالتیون سره زما اراده داهم وی چه خلق زما دا نیکی اوګوری نوزما د پاره څه حکم دې؟ حضور ﷺ خاموش پاتې شو نودا آیت نازل شو.([1]) داحدیث مرسل دی.د حضرت عباده بن صامت ﷺ نه یوسړی تپوس اوکړو چه یوسړې مونځ روژه صدقه خیرات حج زکوة ادا کوی د الله ﷻ رضامندی هم لټوی او په خلقو کښې نیک نامی او لوئی هم. حضور ﷺ اوفرمائیل د هغه ټول عبادت بې کاره دې. الله ﷻ د شرک نه ویزاره دې چه څوک د هغه عبادت کوی اوبل نیت هم کوی نو الله ﷻ فرمائی چه دا ټول هم هغه ته ورکړئی ماته د ده د څه څیز ضرورت نشته.([2])

دحضرت ابوسعیدخدری ﷺ بیان دې چه مونږ به حضور ﷺ له په نمبرنمبر راتلواو شپه به موتیروله کله چه به د حضور ﷺ څه کار وونوفرمائیل به ئی.داسې خلق ډیر زیات وو یوه شپه مونږ په خپل مینځ کښې خبرې اترې کولې چه رسول مقبول ﷺ تشریف راوړو وئی فرمائیل داڅه پس پس کوئی مونږ جواب ورکړویارسول الله ﷺ زمونږ توبه ده مونږ دمسیح دجال ذکرکولو اوزمونږ زړونه ویریدل.حضور ﷺ اوفرمائیل زه تاسو ته د دې نه هم خطرناکه خبره اوښایم؟ هغه پټ شرک دې چه یوانسان د بل انسان د خودنې د پاره مونځ اوکړی.([3]) مسنداحمدکښې دی چه ابن غنم وائی زه اوحضرت ابوالدرداء ﷺ د جابیه جمات ته لاړوهلته مونږ ته عباده بن صامت ﷺ ملاوشو په ګس لاس خو هغه زما ښې لاس اونیولواو پخپل ښی لاس باندې ئی دابوالدرداء ګس لاس اونیولو اودغه شان مونږ دریواړو هلته خبرې کولې روان وو هغوی اوفرمائیل چه ګورئی که تاسو دریواړه یا په تاسو کښې یوکس هم ژوندې پاتې شو نوممکن دی چه هغه هغه وخت هم اووینی چه دحضور ﷺ د ژبې مبارکې نه قرآن زده کړې شوې ښه سړې حلال حلال ګنړل اوحرام حرام ګنړلووالاسړې اودغه شان هرحکم په مناسب موقعه باندې ساتونکې اودهغه قدرت اوعزت په خلقو کښې داسې وی لکه دمرخر دسر.اوس لا دا خبرې کیدلې چه حضرت شدادبن اوس ﷺ اوحضرت عوف بن مالک ﷺ راغلو اوکیناستلو سره شداد ﷺ اوفرمائیل خلقوزما خو په تاسو د ټولونه زیاته ویره د هغه څیز ده کوم چه مادرسول الله ﷺ نه اوریدلی دی یعنی پټ خواهش او شرک په دې باندې حضرت عباده اوابوالدرداء ﷺ اوفرمائیل الله ﷻ دې مونږ معاف کړی مونږ ته حضور ﷺ فرمائیلی دی چه په دې خبره باندې شیطان نااميده شوې دې چه په دې جزیره عرب کښې د هغه عبادت اوکړې شی او پټ خواهشات خو هم دغه د شهوت او خواهش څیزونه ښځې وغیره دی. دا

---

[1]) الطبری:٢٣٤٣٧.
[2]) الطبری:١٣٦/١٨.
[3]) ابن ماجه كتاب الزهد باب الرياء والسمعة:٤٢٠٤وهوحسن؛ احمد:٣٠/٣؛ مجمع الزوائد:٣١٥/١.

شرك خو زمونږ په پوهه كښې رانغلو د كوم نه چه ته مونږ ويروې. شداد ﷺ اوفرمائيل ښه ده اوښائې چه يوسړې د بل د خودنې د پاره مونځ روژه صدقه زكوة خيرات كوى ددې حكم ستاسو په نيز څه دې؟ آيا هغه شرك اوكړو؟ ټولوجواب وركړو بې شكه دغه سړې مشرك دې. څوك چه د دنياد خودنې د پاره روژې اوساتى هغه مشرك دې چه په خلقو كښې خپل سخاوت خودلودپاره صدقه اوخيرات كوى هغه هم مشرك دې. په دې باندې حضرت عوف بن مالك ﷺ اووئيل آيا دا نه شى كيدې چه په داسې اعمالوكښې كوم چه د الله ﷻ د پاره وى الله ﷻ هغه قبول كړى او چه كوم د نورو د پاره وى هغه رد كړى. حضرت شداد ﷺ اوفرمائيل دا هيڅ كله نه شى كيدې ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلى دى چه د الله ﷻ ارشاد دې چه زه د ټولونه بهترحصې والا يم څوك هم چه ما سره په يوعمل كښې څوك شريك كړى زه هغه خپله حصه هم هغه دويم ته ورسپارم او ډير په بې پرواهئى سره لړ او ډير هر څه پريږدم.[1]

عمل كښې ريا كارى پټ شرك دې:-يوبل روايت كښې دى چه حضرت شداد بن اوس ﷺ يوه ورځ ژړل مونږ تپوس اوكړوحضرت تاسو ولې ژاړې؟ وئى فرمائيل چه يوحديث راياد شواوهغه اوژړولم. ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلى دى ماته په خپل امت باندې د ټولونه زياته ويره د شرك اود پټ شهوت ده. ما تپوس اوكړويارسول الله ﷺ ستاسوامت به تاسونه پس شرك كوى؟حضور ﷺ اوفرمائيل چه او واوره هغوى به دنمر سپوږمئى كاڼرى اوبتانو عبادت نه كوى بلكه په خپلو عملونوكښې به ځان خودنه كوى. پټ شهوت دا دې چه سحر په روژه كښې دې اوڅه خواهش ئى مخې ته راغلو روژه ئى پريخوده.[2] (ابن ماجه ومسنداحمد)

رسول الله ﷺ فرمائى چه د الله ﷻ فرمان دې چه زه د ټولوشريكانونه بهتريم ما سره چه څوك هم څه شريك كړى زه خپله حصه هم هغه ته وركوم. بل روايت كښې دى چه څوك بل كس زما سره په عمل كښې شريك كړى زه دهغه نه خلاص يم اود هغه هغه ټول عمل د دغه غيرد پاره دې.[3] بل حديث كښې دى ماته ستاسو په نسبت د ټولونه زياته ويره د وړوكى شرك ده.خلقو تپوس اوكړو چه هغه وړوكې شرك څه څيز دې؟ وئى فرمائيل رياكارى. د قيامت په ورځ به رياكارانوته جواب ملاويږى چه ځئى د چاد پاره چه موعمل كولودهغوى نه بدله اوغواړئى اوګورئى چه ملاويږى هم؟[4] دابوسعيدبن ابى فضاله انصارى صحابى ﷺ نه روايت دې فرمائى چه ما درسول الله ﷺ نه اوريدلى چه كله الله ﷻ د ټولو وړاندې روستونى خلق راجمع كړى د كومې ورځې په راتلو كښې چه څه شك شبه نشته په هغه ورځ به يو آواز كونكې آواز كوى كوم سړى په كوم عمل كښې دالله ﷻ سره څوك شريك يوځائ كړې وى هغه له پكاردى چه دخپل هغه عمل بدله هم د هغه دويم نه اوغواړى خكه چه الله ﷻ دحصه دار نه بې پرواه دې.[5] ابوبكر ﷺ فرمائى رسول الله ﷺ فرمائيلى دى چه الله تعالى به رياكارعذاب هم ټولوته ښائى او نيك عمل خلقوته اورونكې عذاب ب هم هم ټولوته اوروى.[6] (مسنداحمد)

دحضرت ابوسعيدخدرى ﷺ نه هم روايت نقل دې[7] ابن عمر ﷺ فرمائى چه حضور ﷺ فرمائيلى دى خپل نيك اعمال ښكاره كونكې به الله ﷻ خامخارسوا كوى.داچه دهغه اخلاق به خراب شى اوهغه به د

---

[1] احمد:٤/١٢٥-١٢٦ وسنده حسن، مجمع الزوائد:١٠/٢٢١.

[2] ابن ماجه كتاب الزهد باب الرياء والسمعة: احمد:٤/١٢٤.

[3] احمد:٥/٤٢٨، ابن ماجه كتاب الزهد باب الرياء والسمعة:٤٢٠٢وهوحسن صحيح، الطيالسى:٢٥٥٩، ابن حبان:٣٩٥،د.

[4] احمد:٥/٤٢٨، شرح السنة:٤/٢٠١وسنده حسن.

[5] ترمذى كتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة الكهف:٣١٥٤وسنده حسن، ابن ماجه: ٤٢٠٣، شعب الايمان:٢٨١٧، احمد:٣/٤٦٦،

[6] احمد:٥/٤٥وهوصحيح بالشواهد، مسندالبزار:٣٦٩١.

[7] ترمذى كتاب الزهد باب ماجاء فى الرياء والسمعة:٢٣٨١وهوصحيح، احمد:٣/٤٠.

خلقو په نظر کښې ذلیل اوخواروي. دې بیان کولوسره عبدالله ﷺ په ژړا شو.[1] (مسند احمد) حضرت انس ﷺ روایت کوی چه حضور ﷺ فرمائیل د قیامت په ورځ به د انسان د نیکواعمالو مهر لګیدلې پاڼړې د الله ﷻ په وړاندې پیش کولې شی. دا لړه کړه دا قبول کړه، دا لړه کړه او دا قبول کړه. هغه وخت به فرښتې عرض کوی اې الله ﷻ ترکومې چه زمونږ علم دې دا سړې خو مونږ نیك ګڼړلو جواب به ملاؤ شی چه کوم زه لړه کوم دا هغه اعمال دی په کوموکښې چه صرف زما رضامندی مطلوب نه وه بلکه په دې کښې ریاکاری وه. نن خو به زه صرف هغه اعمال قبلوم چه صرف هم زما د پاره کړې شوی وی.

ریا چې څومره پورې عبادت کښې مشغول د الله ﷻ په غضب کښې وی. ارشاد دې چه څوك د خودنې اوروتې دپاره اودریږی هغه چه ترکومې کینه نی دالله ﷻ په غصه اوغضب کښې وی دابویعلی په حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه کوم سړې دخلقو په وړاندې په کتلوسره په مزه مزه ښه ښکلې مونځ اداکوی او په ځان له ځایٔ کښې خراب او په تندئی سره بې زړه ادا کوی هغه د خپل پروردګاربې عزتی اوکړه.[2] اول بیان شوې دې چه دا آیت معاویه ﷺ د قرآن پاك آخری آیت ښائی خودا قول د اشکال نه خالی نه دې ځکه چه سورت کهف ټول په ټول هم په مکه کښې نازل شوې دې. او ښکاره خبره ده چه دې نه پس برابر لسوکالوپورې قرآن پاك نازلیدلو. نو په ظاهره خو دامعلومیږی چه د حضرت معاویه ﷺ مطلب دا وی چه دا آیت آخری دې یعنی په بل آیت سره منسوخ کیږی نه په دې کښې چه کوم حکم دې هغه به ترآخره پورې بدل کړې شوې نه دې د دې نه پس څه داسې آیت نه دې نازل شوې چه په دې کښې بدلون او جداوالې اوکړی.والله اعلم. یودیر زیات غریب حدیث حافظ ابوبکر بزار ؒ په خپل کتاب کښې راوړی دی چه رسول الله ﷺ فرمائیلی دی چه کوم سړې آیت ﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَآءَ رَبِّهٖ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَّلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهٖٓ اَحَدًا﴾ الخ د شپې په آخر وخت کښې اولولی الله ﷻ به هغه ته دومره لویٔ نور ورکوی چه د عدن نه به مکې ته اورسی.[3]

﴿الحمدلله﴾ د سورت کهف تفسیرختم شو.

....

﴿تفسیرسورت مریم﴾

اياتونه					رکوع ګانې
		سورة مريم مكية وهي ثمان وتسعون اية وست ركوعات			
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ			
		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې			

كٓهٰيٰعٓصٓ ①	ذِكْرُ	رَحْمَتِ	رَبِّكَ	عَبْدَهٗ	زَكَرِيَّآ ②	اِذْ
ك ه ی ع ص	دا ذکر دې	د نعمت	درب ستا	په بنده خپل	زکریا باندې	کله چې

کاف، ها، یا، عین، ص. دا ستا د رب د هغه احسان ذکر دې کوم چه هغه په خپل بنده حضرت زکریا باندې کړې وو

نَادٰى	رَبَّهٗ	نِدَآءً خَفِيًّا ③	قَالَ	رَبِّ	اِنِّيْ
اواز اوکړو هغه	رب خپل ته	اواز پټ	اوئیل هغه	اې ربه زما	بیشکه زه چې یم

څه وخت چه هغه خپل رب ته پټ آواز اوکړو اوعرض ئې اوکړو چه اې زما ربه زما د بدن هډوکی

---

[1] احمد:۲/۱۶۲وهوصحیح، حلیة الاولیاء:۴/۱۲۳–۱۲۴، امعجم الکبیر کماقی مجمع الزوائد:۱۰/۲۲۲.
[2] مسندابی یعلی:۵۱۱۷ عبدالرزاق:۲/۳۶۹، بیهقی:۲/۲۹۰.
[3] حاکم:۲/۳۷۱ البزار:۳۱۰۸.

وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّيْ وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا

کمزوری شو | هډوکی | زما | او سپینه شعله شوه | ویخته دسر(زما) | دوجې دبوډاوالی نه |

ضعیف شوی دی او د سر ویخته مې د بوډاوتوب په وجه سپین شوی دی

وَلَمْ اَكُنْ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا۝ وَاِنِّيْ

او نه یم زه(پاتې شوی) | په غوښتلو ددعا سره ستا نه | اے ربه زما | نامرداه | او بیشکه زه

اې ربه زه کله هم ستانه په دعا غوستلو کښې نامراده شوې هم نه یم | اوزه د خپل مرګ نه پس د خپلو

خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَّرَآءِيْ وَكَانَتِ امْرَاَتِيْ عَاقِرًا فَهَبْ لِيْ

یریږم(دبد عملیٔ) | دخپلو رونړو عزیزانو نه ورستوزما | او ده | ښځه زما | شنډه | نو راکړه | ماته

وارثانونه یریږم |او زما بی بی شنډه ده | نو ماته د خپل طرفه یو وارث راکړه چه (په نبوت کښې)

مِنْ لَّدُنْكَ وَلِيًّا۝ يَّرِثُنِيْ وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوْبَ ۖ وَاجْعَلْهُ

دطرفه ستانه | یو وارث | چې وارث شی زما | او وارث شی داولاد دیعقوب | او جوړ کړه هغه

زما او د یعقوب ﷺ (دعلومو) وارث وی |او زما ربه هغه خپل بهترین بنده اوګرځوه |

رَبِّ رَضِيًّا۝

اے ربه زما |غوره انسان |

قوله‌تعالی:- ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهٗ زَكَرِيَّا۝

د سورت تعارف:- ددې سورت د شروع آیاتونه حضرت جعفر بن ابی‌طالب رضی الله عنه دحبش دبادشاه په دربار کښې د بادشاه د درباریانو په وړاندې تلاوت فرمائیلې وو[1] (مسنداحمدوسیرت محمدبن اسحاق)

د حضرت زکریاعليه السلام ذکر:- ددې سورت په شروع کښې چه کوم پنځه حروف دی دې ته حروف مقطعه وائی ددې تفصیلی بیان د سورت بقرې د تفسیر په شروع کښې مونږ کړې دې. د الله ﷻ بنده حضرت زکریاء نبیعليه السلام باندې چه دالله ﷻ کوم لطف نازل شودهغې واقعه بیانولې شی په یوقراءت کښې زکریادې.دالفظ په مدسره هم دې اوپه قصرسره هم دواړه قراءتونه مشهور دی.هغویعليه السلام د بنو اسرائیلو یو زبردست پیغمبروو.په صحیح بخاری کښې دی چه هغوی به د ترکاڼی پیشه کولوسره خپله خیټه ساتله.[2] د رب نه به ئی دعاکوله خوبه دې وجه دا دخلقو په نیز یوه حیرانونکې دعاوه چاچه به اوریدله نو وئیل به ئی ګورئی بوډاوالی کښې داولاد غوښتنه کوی اوداوجه هم وه چه پټه دعادالله ﷻ ډیره خوښه وې او قبولیت سره ډیره نیزدې وی. الله ﷻ پرهیزګاره زړه ډیربښه پیژنی او په مزه آواز ډیربښه اوری.[3]

دبعضو سلفوقول دې چه څوك د خپل پوره خوب نه راپاسی او پټ الله ﷻ ته زاری اوکړی چه اې زما پروردګارااې زما پالونکیه اې زماربه نو الله ﷻ هم هغه وخت جواب ورکوی چه لبیك عبدی اې زما

---

[1] احمد:۱/۲۰۲-۲۰۳ ابن هشام:۱/۳۵۷، حلیة الاولیاء:۱/۱۱۵ مختصرًا دلائل النبوة:۲/۳۰۱.

[2] صحیح مسلم کتاب الفضائل باب من فضائل زکریاعليه السلام:۲۳۷۹،ابن ماجه:۱۱۵۰، احمد:۲/۲۹۶،مسندابی یعلی:۶۴۲۶.

[3] الطبری:۱۸/۱۴۲.

بنده زه حاضريم تاسره موجود يم. په دعاګښې وائی چه ياالله زما طاقت کمزورې دې زما هډوکی ډېر شوی دی زمادسردويښتو توروالې په سپينوالی کښې بدل شوې دې يعنی ظاهري او باطنی ټول طاقت ختم شوې دې دننه او بهر کمزورتيا راګيرکړې يم. زه خوستا د ددرنه چرې هم خالی لاس نه يم تلې. کله چه مې ستا کريم ذات نه څه غوښتی دی تاراکړی دی. ﴿موالیّ﴾کسائی ﴿موالیْ﴾ لوستلې دې دې نه مراد عصبه دي.([1])

د انبياء کرامو سره دنبوت فکر وی د مال او دولت وغيره نه وی:-داميرالمؤمنين حضرت عثمان بن عفان ﷺ نه﴿خِفَّتُ﴾په﴿خَفَّتُ﴾سره لوستل مروی دی يعنی زمانه پس زماخلق ډير کم دی.په اولنی قراءت باندې مطلب دا دې چه زما اولاد نشته اوکوم چه زما خپلوان دی هغوی زمانه ويريده چه هسې نه زمانه پس څه خراب تصرف اونه کړی ماته اولاد راکړه چه زما نه پس زما نبوت راټينګ کړی. داهيڅ کله نه دی ګنړل پکار چه دخپل مال حال اواملاك د اخواديخوا تلوويره وه.انبياءکرام عليهم السلام دې نه ډير پاك دی د هغوی مرتبه د دې نه ډيره زياته لرې ده چه هغوی دې د دې د پاره اولاد اوغواړی چه که اولاد اونه شی نوزما ميراث به د لرې رشته دارانوته پاتې شی.

بل په ظاهره داهم دی چه حضرت زکريا ﷺ ټول عمر خپل هډوکی سولولې وواود ترکانی کار کولوسره نی خپله خيټه په خپل کار روزګارسره ساتله هغه سره به داسې کوم يولوئ دولت ووچه د هغې د ميراث د پاره به هغه دومره پريشانه وو چه چرته دادولت مې دلاس نه اونه اوځی.انبياء کرام عليهم السلام خو هسې هم ددنياد زيات مال نه بې رغبت او د دنياپرهيزګاران وی. دريمه وجه داهم ده. بخاری اومسلم کښې په ډيروسندونوسره حديث شريف دې چه رسول الله ﷺ فرمائيل زمونږ ميراث به نه شی تقسيم کولې مونږ نه چه څه پاتې شی هغه ټوله صدقه ده.([2])ترمذی شريف کښې په صحيح سندسره روايت دې مونږ دانبياؤ عليهم السلام ډله يوزمونږ ميراث نه تقسيميږی.نوثابته شوه چه د حضرت زکريا ﷺ داعرض کول چه ماته څوئ راکړه چه زما وارث وی دې نه مطلب د نبوت وراثت دې نه چه د مال. د دې د پاره هغوی دا هم فرمائيل چه هغه زما او د آل يعقوب وارث وی. لکه چه ارشاد دې ﴿وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوٗدَ وَقَالَ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَاُوْتِيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ؕ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِيْنُ﴾([3]) سليمان ﷺ دداؤد ﷺ وارث شويعنی دنبوت وارث شونه چه دمال ګنی په مال کښې نور اولادکښې هم شريك وی تخصيص نه وی.څلورمه وجه دا هم وه اودا هم معقول وجه ده چه د اولاد وارث کيدل خو عام دی په ټولوکښې دی او په ټولومذهبونوکښې دی بياخو هيڅ ضرورت نه وو چه حضرت زکريا ﷺ په خپله دعاکښې داوجه بيان فرمائيله.دې نه صفاثابت دی چه هغه ميراث څه خاص ميراث ووا وهغه د نبوت وارث جوړيدل وو. نو په دې ټولو وجو سره ثابته ده چه دې نه مراد د نبوت ميراث دې لکه چه په حديث کښې دی زمونږ د انبياؤ کرامو عليهم السلام ميراث نه تقسيميږی مونږ چه څه پريږدو هغه صدقه ده.([4]) مجاهد رحمه الله فرمائی دې نه مراد د علم وراثت دې. زکريا ﷺ ديعقوب ﷺ د اولادنه وو([5]) ابوصالح رحمه الله فرمائی دې نه مراددادې چه هغه هم دخپلو مشرانو په شان نبی جوړشی.([6]) حضرت حسن رحمه الله فرمائی چه د نبوت او علم وارث جوړ شی.دسدی رحمه الله قول دې چه زما اود آل يعقوب د نبوت وارث جوړ شی. زيدبن اسلم

---

[1]) الطبری:۱۸/۱۴٤.
[2]) صحيح بخاری کتاب فرض الخمس:۳۸۰٤،صحيح مسلم:۱۷۵۸، ابوداؤد:۲۹۶۳، ترمذی:۱۶۱۰، مسندابی يعلی:۲.
[3]) ۲۷/النمل:۱۶.
[4]) احمد:۲/٤۶۳ وهوصحيح.
[5]) الطبری:۱۸/۱٤۶.
[6]) الطبری:۱۸/۱٤۶.

رضي الله عنه هم دا فرماني. د ابوصالح رحمه الله داهم قول دي چه زما د مال خاندان اود حضرت يعقوب د نبوت وارث وي.عبدالرزاق كښې حديث دي الله ﷺ دي په حضرت زكريا عليه السلام باندې رحم اوكړي د هغه د مال وارث ته څه غرض وو !الله ﷺ دي په لوط عليه السلام باندې رحم اوكړي هغه د يوې مضبوطې قلعه خواهش كړې وو. ابن جرير كښې دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل زما په رور حضرت زكريا عليه السلام باندې دې د الله ﷺ رحم وي وئيل اې الله ماله د خپل ځان نه ولي راكړه چه زما اود آل يعقوب وارث جوړشي.(1) خودا ټول احاديث مرسل دي چه د صحيح احاديث معارضه نه شي كولې. والله اعلم. اواې الله هغه خپل خوښ كړې شوې غلام جوړكړه اوداسې ديندار او ديانتدار نې جوړكړه چه ستا د محبت نه علاوه ټول مخلوق د هغه سره مينه كوي د هغه دين او اخلاقوته هريو د خوښنې او مينې په نظرسره ګوري.

يٰزَكَرِيَّآ	اِنَّا نُبَشِّرُكَ		بِغُلٰمِ
اے ربه زما |غوره انسان |اې زكريا	|بيشكه مونږه زيرې دركوؤ تاله		|د يو هلك|
‹الله اوفرمائيل› اې زكريا مونږ تاته د يو هلك زيرې دركوو |چه د هغه نوم به يحيى وي			

اِسْمُهٗ يَحْيٰى	لَمْ نَجْعَلْ	لَّهٗ	مِنْ قَبْلُ	سَمِيًّا
چې نوم دهغه به يحيى وى |نۀ دې ګرځولې مونږ |دۀ لره |مخكښې ددې نه |په نوم كښې شريك څوك				
موږ د هغه نه وړاندې د هغه هم نام هيڅوك نه دې پيدا كړې				

قَالَ	رَبِّ	اَنّٰى يَكُوْنُ لِيْ	غُلٰمٌ	وَّكَانَتِ	امْرَاَتِيْ	عَاقِرًا
اووئيل هغه |اې ربه زما |څرنګ به شي |زما |هلك |اوده |ښځه زما |شنده						
زكريا اووئيل اې زما ربه ! زما ځوئې به څنګه پيدا شي حال دا دې چه زما بى بى شنډه ده						

وَّقَدْ بَلَغْتُ	مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا	قَالَ	كَذٰلِكَ قَالَ
اورسيدلې يم زۀ |دزوړوالى نه وچ والى ته |اووئيل فرښتې |هم دارنګې به كيږى |وئيلې دى			
|او د بوډاتوب اخرى مرحلې عمر ته رسيدلې يم |فرشتې اووئيل |هم دغه شان به كيږى |ستا رب			

رَبُّكَ	هُوَ	عَلَيَّ هَيِّنٌ	وَّقَدْ خَلَقْتُكَ	مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ
رب ستا |چې دا كار |په ما باند آسان دې |او بيشكه پيدا كړې ئې ماته |مخكښې ددې نه|او نه وې نه				
فرمائيلى دى چه دا كار ماته څه ګران نه دې |او (ته ګورې نه) |د دې نه وړاندې ماته هم پيدا كړې وې|				

شَيْـًٔا
هيڅ څيز |
حال دا چه ته هډو موجود نه وې |

قوله تعالى:- يٰزَكَرِيَّآ اِنَّا نُبَشِّرُكَ

د زكريا عليه السلام ددعا د قبوليت ذكر:- دحضرت زكريا عليه السلام دعا قبليږى او فرمائيلې كيږى ته د يوماشوم زيرې واوره دهغه نوم يحيى دې. لكه چه بل ځائ كښې ارشاد دي ﴿هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهٗ ۚ قَالَ رَبِّ هَبْ لِيْ مِنْ لَّدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً ۚ اِنَّكَ سَمِيْعُ الدُّعَآءِ﴾(2) هم هلته زكريا عليه السلام د خپل رب نه دعا اوكړه اې الله ماله ته بهترين اولاد راكړې

(1) الطبرى: ١٠/١٤٦.
(2) ٣/آل عمران: ٣٨.

ته ددعاګانو اوريدونکې ئې .فرښتوهغه ته اواز وركړواوهغه دهغه وخت دمانځه په ځائ كنبې په مانځه كنبې ولاړ ووچه الله ﷻ هغوی ته د خپلې يوې كلمې زيرې وركوی چه سردار به وی پاك به وی نبی به وی پوره نيك اود اوچتې درجې دخوخلقو نه به وی. دلته فرمائی د ده نه اول د دې نوم چرته يوانسان هم نه وو شوې(¹)داهم وئيلې شوی دی چه د ده په شان به نورڅوك نه وی.هم دغه معنی ﴿سميا﴾ آيت ﴿ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا﴾ (²)كنبې ده.دامعنی هم بيان كړې شوې ده چه دې نه وړاندې د داسې شنډې ښځې داسې بچې نه دې شوې. دزكريا ﷺ هيڅ اولاد نه وو شوې د هغوی بی بی صاحبه د شروع د وخت نه بې اولاد وه. حضرت ابراهيم ﷺ اوحضرت ساره بی‌بی هم چه دماشوم زيرې واوريدو نو ډيره حيرانتيانی كړې وه د هغوی دحيرانتيا وجه د هغوی اولادنه كيدل يا شنډيدل نه وو بلكه په ډير بوډاوالی كنبې د اولاد كيدل دهغوی د حيرانتيا وجه وه. او د زكريا ﷺ خو ددې پوره بوډاوالی پورې اولاد نه وو شوې. د دې د پاره حضرت خليل الله ﷺ فرمائيلې ووچه ماته په دې دومره بوډاوالی كنبې د اولاد زيرې څنګه راكوې؟دې نه ديارلس كاله وړاندې اسماعيل ﷺ شوې وو.د هغوی بی بی هم چه دا خبر واوريدونو په حيرانتياسره ئې اووئيل چه په دې بوډاتوب كنبې به زما اولاد كيږی؟سره د دې چه زما خاوند هم پوره درجه كنبې بوډا دې داخو ډير حيرانونكې څيزدې. دې اوريدو سره فرښتو وئيلی وو چه ستاسو د الله ﷻ په امرباندې حيرانتياده. اې د ابراهيم ﷺ كوروداني په تاسو باندې د الله ﷻ رحمتونه او بركتونه دی الله ﷻ د تعريفونو او بزرګومالك دې.

د څوې په زيری د حضرت زكريا ﷺ حيرانيدل:- حضرت زكريا ﷺ چه د خپلې دعاقبليدو او د هغه د څوئ كيدوزيرې اوريدو سره د خوشحالئی او حيرانيدو نه كيفيت معلومول چه په ظاهری اسبابو خو دا امرمستبعد او ناممكن معلوميږی ددواړو طرفونه خو حال د خالص د نااميدئی دې. بی بی شنډه چه د هغې داوسه پورې اولاد نه دې شوې اوزه بوډا اوداسې بوډا د چا په هډوكې چه اوس هيڅ طاقت نه دې پاتې.داوچ خاښ په شان شوې يم.دكوروالامې هم بوډئی شوې ده بيا به زمونږ اولاد څنګه كيږی؟ غرض د رب العالمين نه ئې د خوشحالئی او حيرانيدو سره معلومات كولو.د ابن عباس ﷺ نه روايت دې زه ټول سنت پيژنم خو ماته دا معلومه نه شوه چه حضورﷺ به ماسپښين او مازيګركنبې لوستل كولو اوكه نه؟ اودا معلومه نه شوه چه لفظ ﴿عتيا﴾به لوستلو كه﴿سَمِيًّا﴾(³)(احمد)فرښتې جواب وركړو چه وعده خو اوشوه. هم په دې حالت كنبې به هم د دې بی بی نه ستا څوئ كيږی. الله ﷻ ته داكار ګران نه دې د دې نه د زيات حيرانيدو او لوئ قدرت كار خو تاسو پخپله ليدلې دې اوهغه پخپله ستاسو وجود دې چه هيڅ نه وواو الله ﷻ جوړكړئی. نو چه هغه ستاسو په پيداكول قادر وو نوهغه تاسو له په اولاد دركولوهم قادردې.لكه چه ارشاد دې ﴿هَلْ أَتَىٰ عَلَى الْإِنسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْئًا مَّذْكُورًا﴾ (⁴) يعنی يقيناً په انسان باندې د هغه د زمانې داسې وخت هم تيرشوې دې په كوم وخت كنبې چه هغه د ذكر قابل څيز نه وو.

آيَتُكَ	قَالَ	آيَةً	اجْعَل لِّي	رَبِّ	قَالَ
چې نښه ستا(داده)	اووئيل الله	يوه نښه	مقرر كړه مالره	اې ربه زما	اووئيل زكريا

زكريا اووئيل زما دپاره څه نښه اوګرځوه الله اوفرمائيل ستا نښه دا ده

(¹) الطبری:۱۴۸/۱۸.
(²) ۱۹/مريم:۶۵.
(³) احمد:۲۵۷/۱-۲۵۸، ابوداؤد كتاب الصلوة باب قدرالقراءة فی صلوة الظهر والعصر:۸۰۹مختصراً وسنده صحيح.
(⁴) ۷۶/الدهر:۱.

فَخَرَجَ	سَوِيًّا	ثَلٰثَ لَيَالٍ	النَّاسَ	اَلَّا تُكَلِّمَ
نو راووتو هغه	پرله پسې	درې شپې ورځې	خلقو سره	چې ته به خبرې نشې کولې
چه درې شپې ورځې به د خلقو سره خبرې نشې کولې | او روغ رمټ به ئې | نو هغه د عبادت خانې نه				

بُكْرَةً	اَنْ سَبِّحُوْا	اِلَيْهِمْ	فَاَوْحٰى	مِنَ الْمِحْرَابِ	عَلٰى قَوْمِهٖ
سحر	چې تسبيح وايئ	هغوئ ته	نو اشاره ئې اوکړه	دعبادت خانې نه	په قوم خپل باندې
اووتلو او خپل قوم ته ورغلو | نو هغه ته ئې په اشاره سره اووئيل چه صبا او بيګاه (د الله ﷻ)					

وَّعَشِيًّا
او ماښام
تسبيح وائې

قوله تعالى:-قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّيْ اٰيَةً

د حضرت زکريا ﷺ نخښه غوښتل: حضرت زکريا ﷺ د خپلې نورې تسلئی د پاره اود زړه د تشفی د پاره د الله ﷻ نه دعاکوی چه په دې خبره باندې څه نښه راښکاره کړه. لکه چه خليل الله ﷺ د مړو د بيا راژوندی کيدو کتلو خواهش د دې د پاره ښکاره کړې وو. ارشاد اوشو چه ته به نه ګونګاکيږې اونه به بيمارېږې خو ته به خلقو سره خبرې نه شې کولې. دريوورځوپورې به هم داحال وی.([1])
هم دا شان شوې هم وو چه په تسبيح استغفار اوحمدوثناوغيره باندې به ئې ژبه چليدله خوخلقو سره به نې خبرې نه شوې کولې.([2]) د ابن عباس ﷺ نه داهم روايت دې چه د ﴿سويا﴾ معنی وار په وار ده. يعنې مسلسل يوشان برابر درې شپې درې ورځې به ستا ژبه د دنياوی خبرو نه بنده وی. رومبې قول هم د هغوی نه نقل دې اود جمهورو تفسيرهم دا دې اوهم دا ډير صحيح هم دی. په سورت آل عمران کښې د دې بيان هم تيرشوې دې. چه علامت غوښتلو باندې ارشاد اوشو چه دريوورځوپورې به ته صرف په اشارو وغيره خلقو سره خبرې کولې شې.([3]) اود خپل رب يادا وذکر په کثرت سره کوه او سحر ماښام د هغه پاکی بيانوه. نو په دې دريو شپوورځوکښې هغوی چاانسان سره خبرې نه شوې کولې. او په اشارو سره به ئې خپل مطلب ورخودلو. خوداخبره نه وه چه هغه ګونګې شوې وو. اوس چه هغوی دخپلې حجرې نه کوم ځائ کښې په يواځيوالی کښې د خپل اولاد د کيدو دعاکړې وه بهرراغلو او چه رب کوم نعمت په هغوی باندې انعام کړې وو اود کوم تسبيح اوذکر هغوی ته حکم شوې وو هم هغه قوم ته هم حکم اوشو خبرې نه شوې کولې نو په دې وجه نې هغوی ته په اشاروسره پوهه کړل يانې په زمکه باندې په ليکلو سره پوهه کړل.([4])

وَاٰتَيْنٰهُ الْحُكْمَ	بِقُوَّةٍ	الْكِتٰبَ	خُذِ	يٰيَحْيٰى	
او ورکړو مونږ هغه ته حکم	مضبوط	دا کتاب	اونيسه	اې يحيى	
(بيا ورته مونږ اووئيل) اې يحيى! دا کتاب کلک اونيسه | او مونږ هغه ته په ماشوموالی					

---

[1] الطبری:۱۸/۱۵۲.
[2] الطبری:۱۸/۱۵۲.
[3] ۳/آل عمران:۴۱.
[4] الطبری:۱۸/۱۵۳.

صَبِيًّا ۝ وَّحَنَانًا مِّنْ لَّدُنَّا وَزَكٰوةً ۭ وَكَانَ تَقِيًّا ۝ وَّبَرًّا

په وړوکوالي کښې | او نرموالي دزړه | دخپل طرفنه | او پاکي | اووؤ هغه | پرهيزګاره |او نيك ووؤ

کښې پوهه ورکړې وه | اود خپل طرفه مو ورته زړه خوږي او پاکي ورکړې وه | او هغه ډير تقوى دار وو |

بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا ۝ وَسَلٰمٌ عَلَيْهِ يَوْمَ

د مور او پلار خپل دپاره| او نه ووُ هغه | سرکشه | نافرمانه | او سلام وو | په هغه باند | په کومه ورخ

اود خپل مورپلار په حق کښې ډيرنيک وو او سرکش اونافرمانه نه وو او په هغه دې سلام وى په کومه

وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوْتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ۝

چې پيدا کړې شو هغه |اوپه کومه ورخ |چې به مرى هغه|او په کومه ورخ| چې به راپاسولي شي|ژوندي

ورخ چې پيدا شو اوپه کومه ورخ چې به مرى اوپه کومه ورخ چې به دوباره ژوندې راپاڅولي شي

قوله تعالى:- وَاٰتَيْنٰهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ۝

دحضرت يحيى ؑ صفات :-دالله ﷻ دزيرى او بشارت مطابق حضرت زكرياؑ كره حضرت يحيى ؑ پيداشو.الله ﷻ هغوى ته تورات اوخودلوچه په هغوى کښې به ئې لوستلواودکوم احکام چه انبياء کراموانيکانوخلقو نورورته خودل.هغه وخت د هغوى عمر هم دوړوکوالي وو. په دې وجه ئې د خپل دې حيرانونکې نعمت ذکرئې هم اوکړوچه بچې ئې هم ورکړواوهغه ته ئې دآسمانى کتاب علم هم په وړوکوالي کښې ورکړو اوحکم ئې ورکړو چه حرص اجتهاد کوشش اوقوت سره د الله ﷻ کتاب زده کړه.دې سره مونږ هم په هغه عمرکښې د پوهې علم طاقت کلکه اراده هوښيارتوب اوحلم ورکړو.د نيکوطرف ته د وړوکوالي نه آماده وو او په کوشش اوخلوص سره به ئې دالله ﷻ عبادت اودمخلوق خدمت کښې جداشوې وو.ماشومانو به هغوىؑ سره د لوبوکولو پاره وئيل خوهغوى به دا جواب اوريدلوچه مونږ د لوبود پاره نه يو پيداکړې شوې.دحضرت يحيى ؑ وجودد حضرت زكرياؑ د پاره زمونږ د رحمت يوه کرشمه وه. په کوم باندې چه بغير زمونږ نه بل څوك قادر نه دى. دحضرت ابن عباس ؓ نه دا هم روايت دې چه والله زه پوهيږم چه د حنان څه مطلب دې. په لغت کښې د مينې شفقت او رحمت وغيره په معنى کښې راځى. په ظاهره هم دا مطلب معلوميږى چه مونږ هغه ته د وړوکوالي نه حکم ورکړې وواوهغه ته مو شفقت محبت او پاکوالي ورکړې وو.دمسنداحمد په يوحديث کښې دى يوسړې به په دوزخ کښې دزروکالوپورې يا حنان يا منان چغې وهى([1])دهرخيرى ميرى نه دهرې ګناه نه اومعصيت نه هغوى بچ کړې شوى وو.صرف نيك اعمال د هغوى د ژوند خلاصه وه. هغوى د ګناهونونه د الله ﷻ دنافرمانونه لرې وو.دې سره دمور پلار حکم منونکى اوهغوى سره ښه سلوك کونکې وو.هيڅ کله ئې دخپل مورپلارپه خبره کښې مخالفت نه دې کړې.کله هم دهغوى دفرمان نه بهرشوې نه دې. کله هم دهغوى دمنع کولونه پس يوکارنه دې کړې.هيڅ سرکشى نافرمانئى خوئى په هغوى کښې نه وو.

دويرې درې واقعات:-د دې خوصفتونواوښکلې خصلتونو په بدله کښې په دريوارو حالتونوکښې هغوى ته د الله ﷻ دطرف نه امن امان اوسلامتى ملاوشوه.يعنى د پيدائش والاورخ دمرګ ورخ او د حشرورخ دغه دريوارو ځايونوکښې ويره وى اوناآشناوى.دموردخيټې نه راوتلوسره يوه نوې دنيا ګورى چه د هغه ترنن ورځې پورې د دنيا نه عظيم الشان او بالکل مختلف وى.دمرګ په ورخ د هغه مخلوق سره

[1]) احمد:۳/۲۳۰، مسندابى يعلى:۴۲۱۰، مجمع الزوائد:۱۰/۳۸۴.

مخ کيږي چه په ژوند کښې ورسره کله هم نه مخامخ شوې اونه ئې کله هم هغوی ليدلی. د محشر په ورځ هم على هذاالقياس خپل خان به په يوه ډيره لويه ګڼره کښې چه بالکل نوې ځيز به وی کتلو سره به حيرانيږي. نو په دې دريواړو وختونوکښې د الله ﷻ د طرف نه يحيى ﷺ ته سلامتی ملاوشوه.
په يومرسل حديث کښې دی حضورﷺ فرمائيلی ټول خلق به د قيامت په ورځ څه ناڅه ګناه ورې ځي به بغير د حضرت يحيى ﷺ. حضرت قتاده رحمه الله وائی چه هغه ګناه خوځه چه د ګناه اراده ئې هم چرته نه ده کړې. داحديث مرفوعًا[1] اوپه دووسندونوسره هم نقل دې خوهغه دواړه سندونه هم ضعيف دی. والله اعلم.حضرت حسن رحمه الله فرمائی دحضرت يحيى ﷺاوحضرت عيسى ﷺ ملاقات اوشونو حضرت عيسى ﷺحضرت يحيى ﷺ ته اوفرمائيل تاسو زمادپاره استغفاراوکړئی تاسوزما نه بهترئی. حضرت يحيى ﷺ جواب ورکړوتاسومانه بهترئ. حضرت عيسى ﷺ اوفرمائيل ماخوپخپله په خپل ځان باندې سلام وئيلې دې اوپه تاسو باندې پخپله الله ﷻ سلام وئيلې. اوس د دې دواړو د الله ﷻ په نيز فضيلت ښکاره دې.

وَاذْكُرْ	فِي الْكِتٰبِ	مَرْيَمَ	اِذِ انْتَبَذَتْ	مِنْ اَهْلِهَا
او بيان کړه	په دې کتاب کښې	(واقعه د) مريم	کله چې هغه يو طرفته لاړه	داهل خپل نه

(ائې نبی) کتاب (يعنی قرآن) کښې دمريم هم ذکر اوکړه څه وخت چې دکور دخلقو نه جدا شو

مَكَانًا	شَرْقِيًّا	فَاتَّخَذَتْ	مِنْ دُوْنِهِمْ	حِجَابًا	فَاَرْسَلْنَآ
يو ځائې ته	چې نمر خاته طرف وو	او جوړه ئې کړه	طرفه ددوئ ته	يوه پرده	نو اوليږلو مونږه

دنمر خاته اړخ يو مکان ته لاړه نودخلقو دمخې نه ئې پرده اوکړه نومونږ ورته خپله خاص فرښته اوليږله

اِلَيْهَا	رُوْحَنَا	فَتَمَثَّلَ	لَهَا	بَشَرًا	سَوِيًّا	قَالَتْ
هغې ته	روح خپل	نو شکل جوړ کړو هغه فرښتې	هغې (مريم) ته	انسان	پوره	اووئيل مريم

چې دهغې په وړاندې دسم دم بنيادم په شان ښکاره شوه هغې اووئيل چې

اِنِّيْٓ	اَعُوْذُ	بِالرَّحْمٰنِ	مِنْكَ	اِنْ كُنْتَ	تَقِيًّا
چې بيشکه زه	پناه غواړم	په رحمن سره	ستا نه	که ئې ته	يريدونکې دالله نه

زه تانه درحمان (په نامه) پناه غواړم که ته دالله ﷻ نه ويريږې

قَالَ	اِنَّمَآ اَنَا	رَسُوْلُ	رَبِّكِ	لِاَهَبَ	لَكِ	غُلٰمًا	زَكِيًّا
اووې هغه فرښتې	بيشکه زه	استازې يم	درب ستا	چې درکړم	تاته	هلك	پاك (صالح)

فرښتې اووئيل چې زه ستا درب رااليږلې شوې فرښته يم چې زه تاته يو پاکيزه هلک درکړم

قَالَتْ	اَنّٰى يَكُوْنُ	لِيْ	غُلٰمٌ	وَّلَمْ يَمْسَسْنِيْ	بَشَرٌ
اووئيل مريم	ځنګه به پيدا شی	زما	هلك	حال دا چې ګوتې نه دی راوړی ماته	هيڅ يو انسان

هغې اووئيل چې زما لا ځنګه هلک کيديشی حال دادې چې نه راله بنيادم لاس راوړې دې

[1] احمد: ۲۵٤/۱ مسندابي يعلى: ۲٥٤٤، مجمع الزوائد: ۲۰۹/۸.

وَلَمْ أَكُ	بَغِيًّا	قَالَ	كَذٰلِكِ	قَالَ رَبُّكِ	هُوَ
اونه يم زه	زناكاره (ښځه)	اووئيل فرښتې	هم دغسې به کيږي	فرمائيلي دي رب ستا	دا کار

اونه زه بدکاره يم فرښتې اووئيل چې دغسې به کيږي ستارب فرمائيلي دي داکار

عَلَيَّ	هَيِّنٌ	وَلِنَجْعَلَهُ	آيَةً	لِّلنَّاسِ
په مابانداِ آسان دې	او کوؤ دا کار دپاره ددې چې اوګرځوو هغه هلك	يوه نښه	دپاره دخلقو	

.........ماته ډيرآسان دې اودا ځکه چې مونږ............ داخلقو دپاره يو نخښه او (ذريعه د)

وَرَحْمَةً	مِّنَّا	وَكَانَ أَمْرًا	مَّقْضِيًّا
او رحمت	دخپل طرفنه	او دې دا کار	خامخا کيدونکې

رحمت جوړ کړو اودايوه فيصله شوې خبره ده

قوله تعالى:- وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مَرْيَمَ

د حضرت مريم ام عيسى عليهما السلام ذكر:- پورته د حضرت زکريا ذکر شوې وو اودا بيان فرمائيلې شوې ووچه هغه د خپل ټول بوډاوالي پورې بې اولاد وو اود هغه د بی بی هيڅ هم نه وو شوی. بلکه د اولاد صلاحيت په کښې نه وو. په دې باندې الله ﷻ هم په دې عمر کښې هغه له په خپل قدرت سره اولاد ورکړو.حضرت يحيى پيداشو چه نيکوکار اووفاشعاروو.د دې نه پس د دې نه هم دخپل لوئ قدرت ثرګندونه کوی. د حضرت بی بی مريم واقعه بيانوی چه هغه پيغله وه د يوسړی لاس هم هغې پورې نه وولګيدلې اوبغيردسړی نه الله ﷻ په خپل قدرت کامله سره هغې ته اولاد ورکړ. د حضرت عيسى غوندې خوئ هغې ته ورکړو چه د الله ﷻ غوره پيغمبر روح الله اوکلمة الله وو. په دې دواړو قصوکښې پوره مناسبت دې د دې د پاره دلته هم اوسورت آل عمران کښې هم اوپه سورت انبياء کښې هم دا دواړه په تفصيل سره بيان کړې دې د پاره چه بنديګان د الله ﷻ د قدرت او عظيم الشان سلطنت کتنه اوکړی. بی بی مريم د عمران لور وه د داؤد دنسل نه وه.په بنی اسرائيلوکښې دا کورنئ طيب اوپاکه وه.په سورت آل عمران کښې دهغوی دپيدائش وغيره تفصيلی بيان تيرشوې دې.
د هغه زمانې د دستوراوورواج مطابق د هغې مور بی بی هغه د بيت المقدس د مسجدمقدس د خدمت د کار د پاره د دنياوی کارونونه آزاده کړې وه. الله ﷻ دانذر قبول کړو اودحضرت بی بی مريم پالنه په ښه توګه باندې اوشوله. هغه د الله ﷻ په عبادتونو رياضتونو اونيکوکښې مشغوله شوه. د هغې عبادت رياضت تقوی او پرهيزګاری د هر چا په ژبه وه. هغه د خپلې ترور د خاوند حضرت زکريا په پالنه او تربيت کښې وه چه هغه د بنی اسرائيلو نبی وو. ټول بنی اسرائيل په دينی کارونوکښې هم د دوی د حکم تابعداروو. حضرت زکريا ته د حضرت بی بی مريم ډيرزيات کرامتونه ښکاره شوې وو خاص کر چه کله به هغه د دې عبادت خانې ته ورتلو نود نوی قسم بې موسمه ميوې به هلته موجود وې. معلومات ئې اوکړو مريم دا د کوم ځائ نه راځی؟ جواب ملاو شود الله ﷻ د طرف نه. هغه داسې قادردې چه چاله غواړی نو بې حسابه رزق ورکوی.اوس د الله ﷻ اراده اوشوه چه د حضرت بی بی مريم د خيټې نه حضرت عيسى راپيداکړی چه د ټولو اولوالعزم پنځوپيغمبرانونه يودې. هغه د مسجدمقدس مشرقی طرف ته لاړه ياخود حيض راتلو په وجه يابه بل څه وجه. ابن عباس فرمائی چه په اهل کتاب باندې دالله ﷻ دطرف نه بيت الله ته متوجه کيدل اوحج کول فرض کړې شوی ووخويی

بی مريم د بيت المقدس نه مشرق طرف ته تلې وه لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې په دې وجه دغه خلقو د مشرق طرف ته مونځ کول شروع کړه. د عيسى ﷺ د پيدائش ځائ هغوی پخپله قبله جوړه کړه.[۱] روايت دې چه کوم ځائ ته هغه تلې وه هغه ځائ د دې ځائ نه لرې او غيرآباد وو. وائی چه هلته د هغې پتې ووکوم ته چه د اوبوورکولودپاره هغه تلې وه. دا هم وئيلې شوی‌دی چه هلته ئی حجره جوړه کړې وه. د دې د پاره چه د خلقو نه ځان د الله ﷻ په عبادت کښې په اوزګارتياسره مشغول کړم. والله اعلم.

دحضرت جبرائيل ﷺ په انسانی شکل کښې راتلل:-کله چه هغه د خلقو نه لرې شوه او د هغوی اود دې په مينځ کښې پرده راغله نو الله ﷻ خپله امين فرښته حضرت جبرائيل ﷺ راوليګلو. هغه په پوره انسانی شکل کښې هغې ته ښکاره شو دلته د روح نه مراد هم دغه بزرګ فرښته ده.[۲] لکه چه په آيت ﴿نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ﴾ [۳] الخ کښې دی. ابی بن کعب ﷺ وائی چه په روز ازل کښې کله دبنيادمو د ټولوروحونونه د الله ﷻ دالوهيت اقراراخستې شوی ووپه هغه روحونوکښې د حضرت عيسى ﷺ روح هم وو. هم دا روح په انسانی شکل کښې الله ﷻ راليګلې وو اوهم دې روح هغې سره خبرې کړې وې او د هغې بدن ته ورننوتلې وو خودا قول د غريب کيدونه علاوه منکرهم دې ډير ممکن دی چه دا بنی اسرائيلی قول وی. هغې چه په دې ځان له ځائ کښې يوغيرسړې اوليدونو داخيال ئی راغلوچه دا چرته خراب سړې نه وی هغه ته ئی دالله ﷻ ويره وراوراندې کړه. که ته پرهيزګارئې نودالله ﷻ نه اوويريږه اوزه دالله ﷻ پناه غوارم. دومره پته خوهغې ته د ده بشره نه ليګيدلې وه چه يوښه انسان دې اودې ته معلومه وه چه نيک انسان د پاره د الله ﷻ ويره اوخطره کافی ده. فرښتې د هغې ويره حيرانتيا اوخطره لرې کولودپاره صفااووئيل بل هيڅ ګمان مه کوه زه د الله ﷻ راليګلې شوې فرښته يم.

وائی چه دالله ﷻ نوم ئی واوريدونوحضرت جبرائيل ﷺ اورچيدو او په خپل اصلی صورت کښې راغلو اووئی وئيل زه د الله ﷻ راليګلې شوې يم د دې د پاره الله ﷻ زه راليګلې يم چه تاته يوپاک نفس خوئ درکول غوارې. د ﴿لِأَهَبَ﴾ دويم قراءت ﴿لِيَهَبَ﴾ دې ابوعمرو بن علاء چه يومشهور اومعروف قاری دې د هغه دغه قراءت دې د دواړو قراءتونوتوجيه او مطلب بالکل صفادې اوپه دواړو کښې استلزام هم دې. دې اوريدو سره بی بی مريم ته نوره هم حيرانتيا اوشوه سبحان الله زما به بچې څنګه کيږی؟زما خو نکاح نه ده شوې اود بدکارئی خو زما خيال هم نه دې. زما بدن سره تراوسه پورې د يوانسان لاس هم نه دې لګيدلې . بدکاره نه يم نو څنګه به زما بچې کيږی. ﴿بغيا﴾ نه مراد زناکاری ده.

دانسان دپيدائش څلور طريقې:-لکه څنګه چه په حديث کښې هم دا لفظ په دې معنی کښې راغلې دې چه ﴿مهرالبغی﴾د زناکارې ښځې ګټه حرام ده.[۴] فرښتې د هغې حيرانتيالرې کولودپاره اوفرمائيل چه دا ټول رښتيادی خوالله ﷻ په دې قادر دې چه د بغيرخاوند اوبغيرد څه بلې خبرې هم اولاد ورکړی هغه چه څه غوارې کيږی. الله ﷻ به داواقعه اوداماشوم دخلقو د تذکيرسبب جوړوی. دا به د الله ﷻ د قدرت يوه نښه وی دې د پاره چه خلقو ته پته اولګی چه هغه خالق په هرقسم پيداکولوباندې قادر دې. آدم ﷺ ئی بغيرد ښځې اوسړی نه پيداکړو حوا بی بی ئی صرف دسړی نه بغيرد ښځې پيداکړه اوباقی ټول انسانان ئی دښځې اوسړی نه پيداکړل اوعيسى ﷺ ئی بغيرد سړی صرف هم د ښځې نه راپيداکړو.

---

[۱] الطبری:۱۸/۱۶۲.

[۲] الطبری:۱۸/۱۶۳.

[۳] ۲۶/الشعراء:۱۹۳.

[۴] صحيح بخاری کتاب البيوع باب ثمن الکلب:۲۲۳۷،صحيح مسلم:۱۵۶۷، ابوداؤد:۳۴۸۱، ترمذی:۱۲۷۶، ابن ماجه:۲۱۵۹، احمد:۴/۱۱۹، ابن حبان:۵۱۵۷.

د تقسيم هم دا ځلور صورتونه کيدې شی کوم چه ټول پوره کړې شو اود خپل قدرت کمال او د عظيم سلطنت مثال نی قايم کړو. فی الحقيقت کښې نه د هغه نه بغيرپل څوك معبود اونه پروردګارشته. دا ماشوم به د الله ﷻ رحمت جوړيږی او د الله ﷻ پيغمبر به وی. د الله ﷻ د عبادت دعوت به مخلوق ته ورکوی لکه چه بل آيت کښې دی چه فرښتو اووئيل اې مريم الله ﷻ تاته د خپلې کلمې يو زيری اوروی د کوم نوم چه به مسيح عيسی بن مريم ﷺ وی چه په دنيااو آخرت کښې به د عزت خاوندوی اووی به هم د الله ﷻ مقرب. هغه به هم په زانګوکښې خبرې کوی او په زيات عمر کښې هم اووی به هم د نيکانو خلقو نه يعنی په وړوکوالی او بوډاوالی کښې به د الله ﷻ د دين دعوت ورکوی.(١)

روايت دې چه حضرت مريم عليهاالسلام اوفرمائيل د خلوت اويواځيوالی په موقعه به ماسره حضرت عيسی ﷺ خبرې کولې او چه زه به په ډله کې اووم نود الله ﷻ تسبيح به ئې بيانوله.داحال د هغه وخت دې کله چه دې زما په خيټه کښې وو. يعنی دا خبرې او تسبيح د هغه ځما په خيټه کښې ووبيا فرمائی چه داکار د الله ﷻ په علم کښې مقدر اومقررشوې دې هغه به په خپل قدرت سره دا کارپوره کوی. ډير ممکن دی چه داقول هم د حضرت جبرائيل ﷺ وی اوداهم کيدې شی چه دا فرمان د الله ﷻ حضورﷺ ته وی اودې نه مراد د روح پوك وهل وی. لکه چه ارشاد دې د عمران لور بی بی مريم ډيره پاك دامنه بی بی وه. هم موږ په هغې کښې روح پوك وهلې وو(٢) يوبل آيت کښې دی چه هغه پاکه بی‌بی په کومه کښې چه موږ خپل روح پوك وهلو.(٣) نود دې جمله مطلب دا دې چه دا خو به کيږی الله ﷻ د دې اراده کړې ده. والله اعلم.

فَحَمَلَتْهُ
| نو اميدواره شوه مريم په هلك سره
نودهغې په ګيډه شو نو د خپل(حمل) سره يولرې
فَانْتَبَذَتْ بِهٖ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾ فَاَجَآءَهَا
نو لاړه يوې ډډې ته مريم | دغه حمل سره | يو ځائې ته | چې لرې وؤ | پس راوسته هغه
ځائې ته لاړه نود زيږون دردونو.................. دکهجورې يوې ونې ته راوستله
الْمَخَاضُ اِلٰى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يٰلَيْتَنِىْ
دردونو دبچی دپيدا کيدلو | تنې دونې دکجورې ته | اووئيل هغې | افسوس دې په مابانديٰ
او هغې اووئيل چې هائې افسوس که زه ددې نه پخوا مړه شوې
مِتُّ قَبْلَ هٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَّنْسِيًّا ﴿٢٣﴾
چې مړه وې زه | وړاندې ددې نه | اووې زه • | هيره دزړونونه وتلی |
او هيره تيره شوې وې

قوله تعالیٰ:- فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهٖ مَكَانًا قَصِيًّا

حضرت بی بی مريم د کهجورې د ونې خواله لاړه:-روايت دې چه کله هغې د الله ﷻ فرمان واوريدو اود هغې په وړاندې نی ست تيټ کړونوجبرائيل ﷺ دهغې د قميص په ګريوان کښې پوکې اووهلو: په دې

(١) ٣/آل عمران:٤٥-٤٦.
(٢) ٢٦/التحريم:١٢.
(٣) ٢١/الانبياء:٩١.

سره د الله ﷻ په حکم سره د هغې حمل شو. اوس ډيره اوويريدله او دې خيال سره به نې زړه خوړلو چه زه به خلقو ته څه مخ ښايم؟ که هرڅومره خپل خلاصوالې پيش کړم خودا عجيبه خبره به څوك منى؟ هم په دې ويره کښې هغه وه اوچاته نې هم داواقعه نه وه بيان کړې اوچه هغه کله خپلې تروردحضرت زکريا ﷺ بى بى له راغله نوهغې ورسره غاړه ملاوکړه او ونې وئيل بچې دالله ﷻ په قدرت سره اوستا د تروردخاوندپدعا سره زه په دې عمرکښې حامله شوې يم ځکه چې زکريا ﷺ دنيك ولد دعا غوښتلې نو بى بى مريم هغې ته اوئيل ترورې ماسره خوهم داسې واقعه پيښه شوه اوزه هم خپل ځان ستا پشان حالت کښې ګنړم. داګورنئى د نبي‌کورنئى وه هغوى د الله ﷻ په قدرت او د بى بى مريم په صداقت باندې ايمان راوړو. د دې نه پس دا حالت وو چه کله په دې دواړو پاکو بيبيانو ملاقات کولو نو ترور به نې دامحسوس کول چه دهغې ماشوم دهغې دخورځې دماشوم مخې ته ټيټيږى اودهغه عزت کوى.([1]) د هغوى په مذهب کښې دا جائزهم وو په دې وجه د حضرت يوسف روڼړو او پلار هغه ته سجده کړې وه او الله ﷻ فرښتوته دحضرت آدم ﷺ په وړاندې د سجدې حکم کړې وو.خوزمونږ په شريعت کښې دا تعظيم صرف د الله ﷻ د پاره خاص کړې شو اوبل چا ته سجده کول حرام کړې شو.ځکه چه دا د الله ﷻ د تعظيم نه خلاف ده اود هغه شان سره مناسب نه ده.امام مالك رحمه الله فرمائى چه حضرت عيسى ﷺاو حضرت يحيى ﷺ د ترور ځامن وو. خودا دواړه دترور ځامن نه وو بلکه ماماوخورئې وو اودواړه هم په يووخت کښې په حمل کښې وو. دحضرت يحيى ﷺ موربه اکثر حضرت بى بى مريم ته فرمائيل چه ماته خوداسې معلوميږى چه زما دا بچې ستا بچى ته سجده کوى. امام مالك رحمه الله فرمائى چه د دې نه دحضرت عيسى ﷺفضيلت ثابتيږى. ځکه چه الله ﷻ دهغه په لاس باندې پخپل حکم سره مړى ژوندى کول د مورنه پيداشوى ړانده او برګيان به نې ښه کول.

عيسى ﷺ څومره موده د مور په خيټه کښې وو:-د جمهوروقول خودا دې چه هغه نهه مياشتې په خيټه کښې وو.حضرت عکرمه رحمه الله فرمائى چه اته مياشتې وو. د دې د پاره د اتومياشتو د حمل ماشوم عموما ژوندې نه پاتې کيږى. ابن عباس رضی الله عنه فرمائى چه دحمل کيدو سره ماشوم اوشو.داقول غريب دې ممکن دى چه هغه د آيت ظاهرى لفظ سره داګنړلې وى چه دحمل کيدو جدااود ماشوم د پيداکيدوذکر په دې آياتونوکښې "ف" سره دې او "ف" د تعقيب د پاره راځى خوتعقيب د هرڅيز د هغه په اعتبارسره کيږى لکه د عامو انسانانو د پيداکيدوحال د قرآن آيت ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ ۝ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ۝ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ ۚ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ۝﴾([2])کښې شوې دې چه مونږ انسان د کړنګيدلې خاورې پيداکړې دې بيياموهغه دنطفه په شکل کښې په رحم کښې حصار کړو بيياموډ نطفه نه چکښى جوړه کړه بياد دې چکښى نه دغوښې ټکړا جوړه کړه بياددې غوښې ټکړې نه هډوکى پيداکړه.دلته هم په دوو ځايونو کښې "ف"ده اوده هم د تعقيب د پاره. خود حديث شريف نه ثابت دى د دواړو حالتونو په مينځ کښې د څلويښتو ورځو فاصله وى.([3]) د قرآن کريم په بل آيت کښې دى ﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً ۗ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ۝﴾([4]) آيا تاونه ليدل چه الله ﷻ د آسمان نه باران ورروى؟ نوزمکه آباديږى، ښکاره خبره ده چه د اوبووريدونه ډيره موده پس شينکې راټوکيږى. حالانکه "ف" دلته هم ده نوتعقيب د هرڅيز د هغه څيز په اعتبارسره کيږى. نيغه شان خبره خوداده چه په مثال د عادت د ښځو د خپل حمل زمانه پوره تيره شوه.

---

[1]) حاكم:۲/۵۹۳ ح ۴۱۵۶ وسنده حسن وهومن الاسرائيليات.

[2]) ۲۳/المؤمنون:۱۲.

[3]) صحيح بخارى كتاب بدء الخلق باب ذكر الملائكة صلوات الله عليهم:۳۲۰۸، صحيح مسلم:۲۶۴۳.

[4]) ۲۲/الحج:۶۳.

د بي بي مريم سره د مسجد دخادم مکالمه اودهغې جوابونه:-دبی بی مریم سره په مسجد مقدس کښې. د جمات یوخادم اویوصاحب بل هم وود هغه نوم یوسف نجاروو هغه چه کله د حضرت بی بی مریم داحال اوکتلونو اول خو ئی دا حالت بد اوګنړلو د حضرت بی بی مریم د تقوی پرهیزګارئی عبادت اوریاضت د رب نه ویریدل اوحق کتلوته خیال کولوسره هغه د زړه دا خرابې ویستل غوښتل خو چه څنګه ورځې تیریدلې حمل ښکاره کیدلو بس اوس خو چپ پاتې نه شو یوه ورځ ئی ډیر په ادب سره اووئیل بی بی مریم زه تانه د یوې خبرې تپوس کوم خفه کیږه مه. آیا بغیرد تخم نه د یوې ونې کیدل بغیرد دانې فصل کیدل بغیرد پلار نه ماشوم هم کیدې شي؟ هغه د ده په مطلب پوهه شوه اوجواب ئی ورکړو چه دا هرڅه ممکن دی. دټولونه اول چه الله ﷻ کومه ونه پیداکړې وه هغه بغیرد تخم نه وه. د ټولونه اول چه الله ﷻ کوم فصل راټوکولې وو هغه بغیرد دانې نه وو دټولونه اول الله ﷻ حضرت آدم ؑ پیداکړو هغه بغیرد پلار نه وو بلکه بغیرد مور نه هم وو. د هغه په عقل کښې خودا خبره راغله اوبی بی مریم او د الله ﷻ قدرت ئی دروغ اونه ګنړلو. اوس چه بی بی مریم صدیقه دا اوکتل چه د قوم خلق به په هغې باندې تهمت لګوی نوهغې دا ټول پریخودل اوډیره لرې چرته لاړه.

دخلقود تهمتونو په وجه بی بی مریم چرته لرې لاړې:-امام محمدبن اسحاق ؒ فرمائی کله چه د حمل حالات ښکاره شو نوقوم دمسخرو آوازونه کول اوخبرې جوړول ئی شروع کړې اوپه حضرت یوسف نجارغوندې صالح سړی باندې دا تهمت اولګولو نو هغه د دې ټولونه چرته غاړې ته شوه چه نه څوك ګوری او نه څوك دا اوګوری. کله چه د ماشوم پیداکیدو درد شروع شو نوهغه د یوې کهجورې بیخ ته کیناستله وائی چه داخلوت خانه د بیت المقدس مشرقی طرف ته حجره وه.(۱)داهم یوقول دې چه کله هغه دشام اومصر مینځ ته راورسیده هغه وخت دماشوم کیدو دردشروع شو(۲) بل یوقول دې چه د بیت المقدس نه هغه اته میله تلې وه دهغه کلی نوم بیت اللحم وو(۳) اول دمعراج دواقعه په بیان کښې یو حدیث تیرشوې دې په کوم کښې چه دی د عیسی ؑ پیدائش ځائ هم بیت اللحم وو.(۴)(والله اعلم.

حیاناکه او پاکدامه ښځه په تهمتونو مرګ ته ترجیح ورکوی:-مشهوره خبرهم دا ده اود نصرانیانوخو په دې خبره باندې اتفاق دې اوپه دې حدیث کښې هم دی که دا صحیح وی. دې وخت کښې هغې د مرګ غوښتنه کوله. ځکه چه د دین دفتنې په وخت کښې داخواهش کول هم جائز دی. پوهیدله چه څوك به هغې ته ریښتونې نه.وائی. دهغې بیان کړې شوې واقعه به هرڅوك دروغ ګنړی دنیابه هغه پریشانه کوی اوپه عبادت او اطمینان کښې به ئی خلل پریوځی. هرسړې به ئی په بدوسره یادوی اوپه خلقو به خراب اثر پریوځی.نووئی فرمائیل چه افسوس زه ددې حالت نه وړاندې اوچته کړې شوې ووم.(۵)بلکه افسوس چه زه خوهډو پیداشوې نه وې. دومره د حیانه شرمیدله چه هغې په دې تکلیف باندې مرګ ته ترجیح ورکړه اوخواهش ئی کولو چه افسوس زه چرته ورك شوې اود یاد نه وتلې څیز وې چه نه ئی څوك یادکړی نه ئی لټون اوکړی او نه ئی ذکر اوکړی. په احادیثوکښې د مرګ غوښتلونه ممانعت دې. مونږ داروایتونه د آیت ﴿ تَوَفَّنِيْ مُسْلِمًا وَّاَلْحِقْنِيْ بِالصّٰلِحِيْنَ۝ ﴾(۶)الخ په تفسیرکښې بیان کړې دي.

---

(۱) الطبری:۱۶۱/۱۸.

(۲) الطبری:۱۷۰/۱۹.

(۳) الطبری:۱۷۰/۱۹.

(۴) نسائی کتاب الصلوة باب فرض الصلوه.....۴۵۱ وسنده حسن.

(۵) الطبری:۱۷۲/۱۸.

(۶) ۱۲/یوسف:۱۰۱.

فَنَادٰىهَا

انو فرښتي اواز اوكړو هغې ته

بيا (فرښتي) ورته دلاندې نه اړخ ته آواز اوكړو چې هيڅ غم مه

مِنْ تَحْتِهَآ اَلَّا تَحْزَنِيْ قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿۲۴﴾

دښكته طرف دهغې نه | چې مۀ غمژنه كيږه | پيدا كړي ده | رب ستا | ښكته طرف ستانه | يوه چينه

كوه ستارب ستا در ښنو لاندې يوه چينه راپيدا كړې ده

وَهُزِّيْٓ اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسٰقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿۲۵﴾

اواوخوزوه تۀ | خان خپل ته | تنه دوني دكجورې | رااوبه غورزوي | تاته | كجورې | تازه

اود كهجورې دابوټې خپل ځان ته راوښنوه ددې نه به درته تازه كهجور راوغورزيږي

فَكُلِيْ وَاشْرَبِيْ وَقَرِّيْ عَيْنًا ۚ فَاِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ اَحَدًا ۙ

پس خوره | او څكه | او يخې كړه | سترگې | نوكه چرې | او ليدلو تا | دانسانانو نه | يو كس

نو ته خوره اوڅښه اوخپلې سترگې (دځوئې په ديدن) يخوه اوكه چرته يو بنيادم اووينې

فَقُوْلِيْٓ اِنِّيْ نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا فَلَنْ اُكَلِّمَ

نو اووايه(ورته) تۀ | چې بيشكه نذر منلي دې ما | دپاره درحمن | دروژې | نوهرگز به خبرې نۀ كوم زۀ

نو(په اشارت) ورته اووايه چې مادرحمان (اللهﷻ)په نامه دروژې نذر منلې دې نو زه نن دهيچا بنيادم

الْيَوْمَ اِنْسِيًّا ۚ ﴿۲۶﴾

نن ورځ | ديو انسان سره |

سره خبرې اترې نه كوم

قوله تعالى:- فَنَادٰىهَا مِنْ تَحْتِهَآ اَلَّا تَحْزَنِيْ

د حضرت مريم عليها السلام د پاره د الله ﷻ د طرف نه انعامات:- د ﴿مِنْ تَحْتِهَا﴾ دويم قراءت ﴿مَنْ تَحْتَهَا﴾ هم دې داخطاب كونكې حضرت جبرائيل ﷺ وو[1] دحضرت عيسى ﷺ خو ړومبې كارهم هغه وو چه هغه د خلقو په وړاندې دخپلې مور د خلاصى د پاره اوپاكدامنئى د پاره كړې وو. د هغه وادئى د لاندې غاړې نه د دې ويرې او خطرې په عالم كښې حضرت جبرائيل ﷺ دا آسانى وركړې وه. دا قول هم وئيلې شوې دې چه داخبره هم حضرت عيسى ﷺ كړې وه. آواز راغلو چه خفه كيږه مه ستاد ښنولاندې ستارب د صفا ښكلې اوخوږو اوبو چينه روانه كړې ده دا اوبه ته اوڅكه.[2] يوقول دا دې چه د دې چينې نه مراد پخپله حضرت عيسى ﷺ دې.خواولنې قول ډير ښكاره دې. د دې اوبودذكرنه پس هم دخوراك ذكر دې چه د كهجورې دا ونه اوخوزوه د دې نه به تازه اومزيدارې كهجورې راپريوځى هغه خوره.

دا ونه بالكل خالى وه په ځنډلو سره ميوې راتلې:- وائى چه دا ونه اوچه پرته وه اوداقول هم دې چه ميوه داره وه. په ظاهره داسې معلوميږى چه دغه وخت دا ونه د كهجورونه خالى وه خود هغوى په خوزولوسره د دې نه د الله ﷻ په قدرت سره كهجورې راځنډلې كيدې. خوراك څښاك هرڅه موجود شو او اجازت هم

[1] الطبرى:۱۸/۱۷۳.
[2] الطبرى:۱۸/۱۷۵.

ورکړې شو اوفرمائيلې شو خوره څکه اوزړه خوشحاله ساته.دحضرت عمرو بن ميمون رحمه الله فرمان دې چه دنفاس والا ښځود پاره د لمدواواوچوکهجورونه بل بهتر هيڅ څيزنشته.(۱) يو حديث کښې دی د کهجورې د ونې اکرام کوئی.دادهغه خاورې نه پيداکړې شوې ده دکوم نه چه آدم عليه السلام پيدا کړې شوې وو دې نه بغير هيڅ يوه ونه د نر اوښځې يوځائ کولونه نه لوئيږی. د ښځو د ماشوم د پيدا کيدو په وخت کښې هغوی ته لمدې کهجورې ورکونی که ملاونه شی نو اوچې صحيح دی. هيڅ يوه ونه د الله ﷻ په نيز د دې نه زياته د مرتبې والا نشته.ددې د پاره نې ددې لاندې حضرت بی بی مريم راکوزه کړه(۲)داحديث بالکل منکردې. د ﴿تسقط﴾ دويم قراءت ﴿تساقط﴾ او﴿ تسقط﴾هم دې. مطلب د دې ټولوقراءتونوهم يودې.بيا ارشاد اوشو چه چاسره خبرې مه کوه په اشاره نې پوهه کوه چه زه نن روژه يم. ياخومراددادې چه دهغوی په روژه کښې کلام کول ممنوع وويادا چه هم دخبروکولونه روژه ساتلې ده.(۳)

زمونږ په شريعت کښې د خبرو نه روژه نشته:-حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه له دوه سړی راغله يوسلام اوکړو بل اونه کړو. هغوی تپوس اوکړودې څه وجه ده؟ خلقو وئيل چه ده قسم خوړلې چه نن به چاسره خبرې اونه کړم. هغوی اوفرمائيل دا مات کړه اوسلام کلام شروع کړه داخو صرف هم د حضرت بی بی مريم د پاره وو څکه چه الله ﷻ ته دهغې صداقت کرامت ثابت کول منظوروودې دپاره نې داعذر جوړ کړې وو. حضرت عبدالرحمن بن زيد رحمه الله فرمائی کله چه حضرت عيسی عليه السلام خپل مور ته اووئيل ته مه ويريږه نو هغې وئيل زه څنګه نه ويريږم زه د خاوند والا نه يم د چا د ملکيت وينځه نوکره نه يم ماته به دنياڅه وائی چه دا بچې د چا دې؟ زه به خلقوته څه جواب ورکولې شم؟ کوم يوعذربه ورته پيش کولې شم هائی افسوس چه زه د دې نه وړاندې مړه شوې ووم اوکاش چه زه نسيامنسيا يعنی هيره کړې شوې جوړه شوې ووم. هغه وخت حضرت عيسی عليه السلام وئيل مورې تاله چاسره د خبروکولو ضرورت نشته پخپله به دې ټولو سره اوګورم. ته خوهغوی ته صرف دا ښايه چه نن ما د چپ پاتې کيدونذر منلې دې.

فَأَتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا تَحْمِلُهٗ ؕ

نو راغله | سره ددغه بچې | قوم خپل ته | چې راغستې ئې وو هغه

بيا هغې ماشوم په غيږ کښې واخستو اوخپل قوم ته ورغله

قَالُوْا يٰمَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْـًٔا فَرِيًّا ﴿۲۷﴾ يٰٓأُخْتَ هٰرُوْنَ مَا كَانَ

اووئيل خلقو | اے مريم | بيشکه راغلې ته | يو کار | ناکاره ته | اے خور دهارون | نه وو

هغوئ ورته اووئيل چې اې مريم! تا ډير بدکار کړې دې ائې دهارون خورې!

اَبُوْكِ امْرَاَ سَوْءٍ وَّمَا كَانَتْ اُمُّكِ بَغِيًّا ﴿۲۸﴾ فَاَشَارَتْ

پلار ستا | سړې | دبدئ | اونه وه | مور ستا | بدکاره | نو اشاره اوکړه هغې

ستاپلار څه خراب سړې نه وو اونه ستامور بدکاره وه په دې باندې مريم دماشوم طرفته اشاره اوکړه

اِلَيْهِ ؕ قَالُوْا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ

هغه بچې ته | اووئيل خلقو | څنګه | خبرې اوکړومونږه | دهغه چاسره | چې دې هغه | په زانګو کښې(پروت)

هغوئ اووئيل چې مونږ په زانګو کښې پروت ماشوم سره څنګه خبرې اوکړو

(۱) الطبری:۱۷۹/۱۸.
(۲) مسندابی يعلی ٤٥٥.
(۳) الطبری:۱۸۲/۱۸.

صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ ۖ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي

يو ماشوم | اووئيل ماشوم | بيشكه زۀ بنده دالله يم | هغه راكړو ماته كتاب | او جوړ ئې كړم زۀ

عيسى ؑ اووئيل چې بيشكه زه دالله ﷻ بنده يم هغه ماله كتاب راكړې دې او زه ئې نبي جوړ كړې يم

نَبِيًّا ﴿٣٠﴾ وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنتُ وَأَوْصَانِي

نبي | اووې ګرځولم زۀ | بركتي | هر چرته چې | يم زۀ | او حكم ئې اوكړو ماته |

او زه ئې بركتي كړې يم په هر ځائې كښې چې زه يم اوهغه ماته دمونځ كولو اودزكوٰة وركولو

بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾ وَبَرًّا

په مانځه سره | او په زكاة سره | تر څو چې يم زۀ | ژوندې | او جوړئې كړم زۀ نيكى كونكې

حكم راكړې دې ترڅو پورې چې ژوندې يم او زه دخپلې مور خدمت ګزار جوړ كړې يم اوسركش

بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ

دمورخپلې سره | اوګرځولې ئې نه يم زۀ | سركشه | بدبخته | او سلام دې | په ماباند | په كومه ورځ

اوبدبخت ئې نه يم پيدا كړې اوپه ماباندې سلام دې په كومه ورځ چې زه پيدا شوې يم

وُلِدتُّ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾

چې پيدا شوم زۀ|او په كومه ورځ |چې به مرم زۀ | او په كومه ورځ | چې به راپاڅولې كيږم زۀ| ژوندې

اوپه كومه ورځ چې به زه مړ كيږم |..............او په كومه ورځ چې به زه دوباره ژوندې كولې شم

قوله تعالى:- فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ ۖ

مريم عليها السلام حضرت عيسى ؑ راوړې راځي:- حضرت مريم بى بى د الله ﷻ داحكم هم اومنلو او خپل ماشوم ئې په غيږ كښې راوړو اوخلقو له راغله. كتلوسره هريوګوته په خُله شواو دهرې خُلې نه اووتل مريم تاخوډير خراب كاراوكړو([1]) نوف بكالى رحمه الله فرمائي چه خلق دحضرت بى بى مريم په لټون كښې وتلې ووخود الله ﷻ شان وو چه دهغې چرته هم پته اونه لګيده. په لاركښې يوښاروان ملاوشو هغه نه ئې تپوس اوكړو چه په لاره كښې تاداسې داسې ښځه ليدلې ده؟ هغه وئيل چه نه خو ماد شپې يوه عجيبه خبرده اوكتله چه زمادا ټولې غواګانې ددې وادئې طرف ته په سجده كښې راپريوتلې. ما ددې نه وړاندې داسې قسم واقعه نه ده ليدلې اوماپخپلوستر ګواوكتل چه دې طرفته يونور ښكاريدو. نو هغوئ په دغه طرف روان شو چه مخامخ دعيسى ؑ مور ماشوم په غيږ كښې راخستې ښكارى.د دوى په كتلوسره هغې خپل ماشوم په غيږ كښې كيناستله دې ټولو هغه راګيره كړه او خبرې جوړولې.

د اخت هارون څه مطلب دې؟:-دهغوى دا وينا چه اې د هارون خور دې نه مراد دا دې چه هغه د حضرت هارون ؑ دنسل نه وه.([2])يادهغوى په كوركښې هارون نومې يونيك سړې وواوهم دهغه په شان عبادت اورياضت د حضرت بى بى مريم هم وو. په دې وجه هغې ته د هارون خور اووئيلې شوه. څوك وائي چه هارون نومې يوبدكاره سړې وو په دې وجه خلقو د پيغور په توګه هغې ته د هغه خور اووئيل.

د هارون خور ئې ورته ولې اووئيل:-ددې ټولواقوالونه لوئ يوغريب قول داهم دې چه هغه دحضرت هارون ؑ اوحضرت موسى ؑ هم هغه سكه خورده كومې له چه دحضرت موسى ؑ مور كله حضرت موسى

---

[1] الطبرى:۱۸/۱۸۵.

[2] الطبرى:۱۸/۱۸۷.

ﷺ په پيټۍ کښې واچولو او په درياب کښې ئې پريخې وو نوهغې ته ئې وئيلې وو چه دې سره شاته شاته په غاره غاړه څه چه د چا خيال هم رانه شي. دا قول خو بالکل غلط معلوميږي ځکه چه په قرآن پاك کښې دي چه حضرت عيسىﷺ د نبي اسرائيلوآخرى نبيږوو. د هغوى نه پس صرف خاتم الانبياء حضرت محمد مصطفىﷺ نبي شوې وو. په صحيح بخارى کښې چه حضورﷺ فرمائي چه د عيسى بن مريم ﷺ سره د ټولونه زيات نيزدې زه يم ځکه چه زما اود هغه په مينځ کښې بل څوك نبي نه دې تيرشوې[1] که دمحمدبن کعب قرظي رحمه الله داقول چه هغه د هارون ﷺ سکه خوروه ټيك وى نو دا به منلې کيږي چه هغه دحضرت داوُد ﷺ اوحضرت سليمان ﷺ نه هم وړاندې وو ځکه چه په قرآن مجيد کښې موجود دي حضرت داوُد ﷺ د حضرت موسى ﷺ نه پس وو. اوګورئې آيت ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَإِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ﴾[2] په دې آياتونو کښې د حضرت داوُد ﷺ واقعه اود هغه د جالوت قتل کولو بيان شوې دې اولفظ موجود دې چه دا د موسى ﷺ واقعه ده. هغه ته چه کومه غلطي لګيدلې ده هغه د تورات هغه عبارت دې په کوم کښې چه دى کله چه موسى ﷺ سره د بني اسرائيلويه درياب پورې وتلو اوفرعون سره دخپل لښکره ډوب شو اومره شو هغه وخت مريم بنت عمران چه د موسى ﷺ اوهارون ﷺ خوره وه په نغاره باندې د الله ﷻ د شکر ترانه وئيله اوهغې سره نورې ښځې هم وې. د دې عبارت نه قرظي رحمه الله داګنړلې چه دحضرت عيسى ﷺ مور بي بي مريم ده حالانکه دا غلطه ده. ممکن ده چه د حضرت موسى ﷺ د خور نوم هم مريم وى خودا چه هم دغه مريم د حضرت عيسى ﷺ مور وه د دې هيڅ ثبوت نشته بلکه دا ناممکن دى. داکيدې شي چه د دواړونومونه يو وى په يو نوم باندې نور نومونه کيخودې شى او په بني اسرائيلوکښې خودا عادت وو چه خپل نومونه به ئې دانبياوُ کرامو اولياوُکرامو په نومونوباندې کيخودل.

مسنداحمدکښې مغيره بن شعبه ﷺ نه روايت دې زه رسول الله ﷺ نجران ته اوليګلم هلته مانه بعضې نصرانيانوتپوس اوکړو چه تاسو﴿يَا أُخْتَ هَارُونَ﴾ لولئې حالانکه موسىﷺ خودحضرت عيسى ﷺ نه ډير وړاندې تيرشوې دې. ماخوڅه جواب ورنه کړې شو. کله چه زه مدينې ته راغلم نود حضور ﷺ په وړاندې مې داذکر اوکړو نو حضورﷺاوفرمائيل تا هغوى ته هم په هغه وخت ولې جواب ورنه کړو چه هغه خلقو به د خپلو انبياوُ او نيکانو خلقو نومونه په خپل اولاد باندې برابر د هغوى په نومونوباندې کيخودل[3] په صحيح مسلم کښې هم دا حديث شته. امام ترمذى دا حسن صحيح غريب ښائي. يوځل حضرت کعب ﷺ وئيلې ووچه دا هارون د موسى ﷺ رور هارون ﷺ نه دې. په دې باندې حضرت ام المؤمنين حضرت عائشه k انکار اوکړو نو هغه اووئيل که تاسود رسول الله ﷺ نه څه اوريدلى وى نو اووايه نو مونږ ته منظور دى ګنى په تاريخى توګه خود هغوى په مينځ کښې شپږ سوه کاله فاصله ده. دې اوريدو سره حضرت عائشه k چپ شوه. په دې تاريخ کښې زمونږ لږ شان تامل دې. قتاده رحمه الله فرمائي دمريم کورنئى د بره نه نيك صالح او ديندراه وه اودادينداري لګه برابره دوراثت راروانه وه. بعضې خلق داسې هم وى اوبعضې کورنئى ددې خلاف هم وى چه د بره نه د ښکته پورې ټول هم بدوى. دا هارون ډير بزرګ سړې وو په دې وجه په بني اسرائيلوکښې د هارون نوم کيخودو رواج روان شوې وو. دلته دا هم ذکر دې چه په کومه ورځ د حضرت هارون ﷺ جنازه اووتله د هغوى په جنازه کښې هم د دې هارون نوم څلويښت زره سړى وو.

[1]) صحيح بخارى کتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالى ﴿واذكر في الكتاب مريم اذانتبذت من اهلها...﴾:٣٤٤٢،صحيح مسلم٢٣٦٥، احمد:٤٦٣/٢، ابن حبان:٦١٩٥.

[2]) ٢/البقرة:٢٤.

[3])صحيح مسلم كتاب الادب باب النهي عن التكني بابي القاسم.....:٢١٣٥، ترمذى:٣١٥٥، السنن الكبرى: ١١٣١٥، احمد:٢٥٢/٤.

حضرت عیسی ﷺ د مور په غیا کښې خبرې کولوسره ګواهي ورکړه:-غرض دا چه هغه خلقو ملامته کوله چه تانه دا بدکارڅنګه اوشو ته خود نیکې مور لورنی مور پلار دواړه نیکان ټوله کورنئی پاکه نو بیا تا داڅنګه حرکت اوکړو؟دقوم د ترخې اوخرابې خبرې اوریدوسره هغې دارشاد مطابق خپل بچی ته اشاره اوکړه چه ده نه تپوس اوکړئ. دې خلقو له په تاؤ باندې نور هم تاؤ ورغلوچه ګوره څنګه په کلکه باندې جواب ورکوی او مونږ پاګلان جوړه وی. ښه ده اوس به مونږ د غیږې د ماشوم نه څه تپوس کوو اوهغه به مونږ ته څه اووانی؟

د عیسی ﷺ ماشوموالی کښې د توحید اود خپلې مور د براءت بیان:-پدې کښې بغیرد غوښتلونه هغه خبرې شروع کړې خلقوزه د الله ﷻ یوبنده یم د ټولونه رومبې کلام دحضرت عیسیﷺ هم دا وود الله ﷻ پاکی اوتعظیم ئی بیان کړو اود خپلې غلامئی او بندګئی اعلان ئی اوکړو.د الله ﷻ ذات ئی د اولاد نه پاك اوخودلو بلکه ثابته ئی کړه ځکه چې دالله ﷻ اولاد نه وی. بیائی د خپل نبوت اظهار اوکړو چه ماته هغه کتاب راکړې دې او زه ئی خپل نبی جوړکړې یم. په دې کښې دخپل مور بې ګناهی بیان کړه بلکه دلیل ئی هم ورکړو چه زه خود الله ﷻ پیغمبریم. رب ماته خپل کتاب هم رانصیب کړې دې. وائی چه کله خلقود هغوی مور بی بی پسې خبرې کولې هغه وخت هغه پئی څکل هغه ئی پریخودل او په اړخ شو د هغوی طرف ته متوجه جواب ئی ورکړو. وائی چه د دې قول په وخت کښې د هغوی ګوته اوچته وه او لاس ئی د اوږې پورې اوچت کړې وو. عکرمه رحمه الله فرمائی چه ماته ئی کتاب راکړو د دې دا مطلب دې چه د راکولواراده ئی کړې ده دا به پوره کیږی. حضرت انس ﷺ فرمائی چه هم هغه وخت هغه ته یاد وو ټول ئی زده کړې پیدا شوې وو. خود دې قول سره تړاک نه دې. زه چه چرته هم یم خلقو ته نیکی ښایم او هغوی ته نفع رسونکې یم.([1]) یوعالم د ځان نه لوئ عالم سره ملاو شو اومعلومات ئی اوکړه چه ماته د خپل کوم یوعمل د اعلان کولو اجازت دې؟ وئی فرمائیل د ښې خبرې کولو اود خرابې خبرې د نه کولو ځکه چه هم دا اصل دین دې اوهم دا د انبیاء الله میراث دې. هم دا کار هغوی‌ته حواله کیده نو اجماعی مسئله ده چه د حضرت عیسی ﷺ د دې عام برکت نه مراد د نیکئی حکم کول او بدئی نه منع کول دی.کوم ځائې کښې چه په ناسته ولاړه تګ راتګ دا شغل برابر جاری وی([2]) کله هم د الله ﷻ د خبرورسیدونه نه منع کیږی. فرمائی ماته حکم ملاوشوې دې چه د پوره زندګنی پورې د مونځ او زکوة پابندیم. هم دا حکم زمونږ نبی ﷺ ته ملاوشو.ارشاد دې ﴿ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقِيْنُ ﴾([3]) ترمرګه پورې د الله ﷻ په عبادت کښې لګیااوسه نوحضرت عیسی ﷺ هم اوفرمائیل چه هغه دا دواړه کارونه زما د ژونددآخری ساعت پورې اولیکل.(ددې نه د تقدیر ثبوت او منکرانود تقدیر تردیدهم کیږی) د رب داطاعت د دې حکم سره ماته د خپلې موردخدمت کولو هم حکم ملاوشوې دې.عموماً په قرآن پاك کښې داواړه څیزونه په یوځائې بیانیږی. لکه چه ارشاد دې ﴿وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا﴾([4]) بل آیت ﴿اَنِ اشْكُرْ لِيْ وَلِوَالِدَيْكَ ۭ اِلَيَّ الْمَصِيْرُ﴾([5]) کښې.هغه زه سرکش نه یم جوړکړې زه د هغه د عبادت نه یا د مورد اطاعت نه سرکش او کبرکونکې جوړیدو سره بدبخت جوړ شم. وائی چه جبار او شقی هغه دې چه په غصه کښې راشی او وینې توبوی. فرمائی چه دمور پلارنافرمانه هم هغه وی چه بدبخت او سرکش وی. بداخلاق هم هغه وی چه کبر او غرور کوی.

---

[1] الطبری:۱۸/۱۹۱.
[2] الطبری:۱۸/۱۹۱.
[3] ۱۵/الحجر:۹۹.
[4] ۱۷/الاسراء:۲۳.
[5] ۳۱/لقمان:۱۴.

ذکر دې چه یوځل د هغه معجزې کتلوسره یوې ښځې په حیرانتیاسره اوونیل مبارکه ده هغه خیټه په کومه کښې چه پاللې شوې نی اومبارکه ده هغه سینه کومې چه تاله پئی درکړی دی. هغوی جواب ورکړو چه مبارك دې هغه چا چه د الله ﷻ د کتاب تلاوت اوکړو بیائی تابعداری اوکړه اوسرکش او بدبخت جوړنه شو.

بیا فرمانی زما د پیداکیدود مرګ نه پس د بیا راژوندی کیدو په ورځ باندې په ماسلامتی ده. دې نه هم د هغوی د بندګنی اود ټول مخلوق د یو الله ﷻ مخلوق کیدل ثابتیږی چه هغوی د انسانانو په شان د عدم نه په وجود کښې راغله بیا به د مرګ خوند هم څکي او د قیامت په ورځ به دوباره هم راپاسی. او دادریواړه موقعه سختې او ګرانې دی په هغوی باندې به آسانې وی نه به څه ویره وی نه څه پریشانی بلکه امن آرام اوسلامتی اوهم سلامتی به وی. صلوة الله وسلامه علیه.

ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ۚ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿۳۴﴾

دغه | عیسی(خوئې) دمریم دې | او دا ده خبره | حقه | هغه | چې په هغې کښې| خلق شك کوی

دا عیسی ابن مریم ووا | دا هغه رښتیا حقیقت دې | په کوم کښې چې خلق شک کوی

مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ ۖ سُبْحَانَهُ ۚ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا

نه ښائی الله لره | چې اونیسی | خوئې | پاك دې هغه | کله چې | هغه حکم اوکړی| دیو کار

دالله ﷻ سره نه ښائی | چې هغه دې ځان دپاره اولاد اونیسی| هغه پاک دې |کله چې د یو کار فیصله

فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿۳۵﴾ وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي

نو بیشکه | هغه وائی | هغه کار ته | موجود شه | نوهغه موجود شی | او بې شکه الله | رب زما دې

اوکړی| نو دومره ورته اووائی چې موجود شه | نو هغه کار موجودشی |اوبیشکه الله ﷻ زماهم رب دې

وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۚ هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿۳۶﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ

اورب ستاسو دې | پس عبادت کوئ د هغه | دا | لار ده | نیغه | نو اختلاف اوکړو

او ستاسو هم رب دې| نوصرف د هغه عبادت کوئ |هم دغه (دشریعت) سمه لار ده | بیا داهل کتابو ډلې

مِنْ بَيْنِهِمْ ۖ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا

ډلو | په منځ خپل کښی | نو تباهی ده | دپاره د هغه کسانو | چی کفر ئې اوکړو |

په خپل مینځ کښې سره مختلف شوې | نوهغه خلقو دپاره افسوس دې اچې په لویه ورځ (دقیامت) دالله

مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿۳۷﴾

دحاضریدو | دورځې لوئې نه |

د حاضرئ نه ئې انکار کړې دې|

قوله تعالى:- ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ۚ

دحضرت عیسی عليه السلام **اصل واقعه:-** الله ﷻ خپل رسول محمد ﷺ ته فرمائی دعیسی عليه السلام په واقعه کښې چه دکوموخلقو اختلاف وو په هغوی کښې چه کومه خبره صحیح وه نوهغه هم دومره وه څومره چه مونږ

بيان اوفرمائيلو.دقول دويم قراءت قول هم دې. دابن مسعودﷺ په قراءت کښې ﴿قول الحق﴾ دې.[1] د قول رفع ډيره ښکاره ده.لکه ﴿الحق من ربك﴾[2] الخ کښې دابيان فرمائيلوسره چه عيسى ﷺ د الله ﷻ نبى وو اودهغه بنده او بيا دخپل نفس پاکوالي بيان فرمائى چه دالله ﷻ د شان نه پريوتلې خبره ده چه دهغه اولاد وى.دا جاهلان ظالمان چه دځان نه کومې خبرې خوروى د هغې نه الله ﷻ پاک او لرې دې. هغه چه کوم يوکارکول غواړى نوهغې له دسامان يا اسبابوضرورت نه وى.فرمائى چه اوشه نوهم هغه وخت هغه کاراوشى يوخواحکم اوشي اوبل خوا څيز تيار وى. لکه چه ارشاد دې ﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُن فَيَكُونُ ۞ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُن مِّنَ الْمُمْتَرِينَ ۞﴾[3] يعنى دعيسى ﷺ مثال د الله ﷻ په نيز لکه د حضرت آدم ﷺ دې. آدم ﷺ ئې د خاورې نه جوړکړو وئې فرمائيل اوشه هم هغه وخت هغه اوشو دا بالکل رښتيا دى اود الله ﷻ فرمان دې. تاله په دې کښې هيڅ قسم شك نه دى کول پکار. حضرت عيسى ﷺ خپل قوم ته دا هم فرمائيل چه زمااوستاسودټولورب الله ﷻ دې تاسو ټول هم د هغه عبادت کوئى نيغه لار کومه چه ما د الله ﷻ د طرف نه راوړې ده هم دا ده چه دهغه تابعدارى کونکى په هدايت باندې دى اود هغه خلاف کونکى د ګمراهئى په لار دى. دا فرمان هم د هغه د مور د غيږ نه وو.

د عيسى ﷺ پحقله د کافرانو ګډې وډې خبرې او مؤمنانورښتيا وينا:-دحضرت عيسى ﷺ په خپل بيان باندې اود حکم په خلاف روستوراتلونکو خلقو خبرې کړې دى اود هغوى باره کښې د مختلفو ډلو په شکل کښې داخلق تقسيم شوى دى يهوديانو وئيل چه عيسى ﷺ نعوذبالله ولدالزنا دې د الله ﷻ لعنتونه دې وى په هغوى چه هغوى د الله ﷻ په يوبهترين رسول باندې يو بدترين تهمت اوالزام اولګولو اووئى وئيل چه د هغه داکلام وغيره ټول د جادو کار دې. دغه شان نصارى هم دهوکه شو وئى وئيل چه داهم پخپله الله ﷻ دې اوداکلام هم د الله ﷻ دې. چا وئيل دا د الله ﷻ خوئ دې چا اووئيل چه دا په دريو معبودانوکښې يو دې. اويوې ډلې دواقعه مطابق اووئيل دالله ﷻ بنده اودهغه رسول دې هم داقول صحيح دې د اهل اسلام عقيده دعيسى ﷺ متعلق هم داده اوهم دا تعليم د الله رب العزت دې.

د رفع عيسى نه پس د بنى اسرائيلو غونډه او ګنده رائې:-وائى چه د بنى اسرائيلو ګنړه راجمع شوې وه او خپل ځان نه ئې څلور زره سړى راغونډکړل. هريوقوم خپل خپل يوعالم پيش کړو داواقعه د حضرت عيسى ﷺ د آسمان ته اوچتيدو نه پس ده. د دې خلقو په خپل مينځ کښې اختلاف اوشو.يوې خو وئيل چه داپخپله الله ﷻ دې ترکومې پورې چه هغه غوښتل په زمکه اوسيدو څوك ئې چه غوښتل وئى سوزول څوك ئې چه غوښتل وئى وژل بيا آسمان ته لاړو.دې ډلې ته يعقوبيه وائى. خو نورو دريواړو دا دروغ اوګڼړله چه تاسو دروغ وائې. اوس دې دوو دريم ته اووئيل چه ښه ده تاسو څه وائې اوڅه خيال مو دې؟ هغوى وئيل چه هغه د الله ﷻ خوئ وو د دې ډلې نوم نسطوريه شو. هغه دوه چه کومې پاتې شوې نوهغوى هم اووئيل چه تاهم دروغ اووئيل.بيا دې دوو کښې يووئيل چه ته څه وايه هغه وئيل چه زه خودا عقيده لرم چه هغه په دې دريوکښې يو دې. يوخو الله چه معبود دې دويم هم دې معبود دې اودريم دهغه مور چه معبوددې دا اسرائيليه ډله شوه اوهم دې د نصرانيانو بادشاه وو عليهم لعائن الله.

د مسلمانانو رائې:-څلورمې وئيل تاسو ټول دروغژن ئى حضرت عيسى ﷺ د الله ﷻ بنده او رسول دې هم د الله ﷻ کلمه ده اود هغه د طرف نه راليګلې شوې روح دې. هم داخلق مسلمانان خودلې شى او هم دا رښتونى وو.پدې کښې چه څوك د چا تابع وو هم په هغه قول باندې شو او په خپلوکښې ښه اختلاف

[1] الطبرى:۱۸/۱۰٤.
[2] ۳/آل عمران:٦٠.
[3] ۳/آل عمران:۱٤۷.

اوکړو.ربنتونی اسلام خوبنونکی خلق په هره زمانه کښې په شميرکښې کم وی په هغوی باندې دا ملعونان خواره شو او هغوی راګيرکړل هغوی وهل ټکول او قتل کول ئې شروع کړه.

عيسايانو د عيسى ﷺ دين بدل کړو:- د اکثرومؤرخينوبيان دې چه قسطنطين بادشاه درې ځل عيسايان راجمع کړل. دآخرى ځل په اجتماع کښې د هغوی دوه زره يوسل اويا علماء راجمع شوې وو خودا ټول د حضرت عيسى ﷺ باره کښې مختلف الخيال وو. سلو به څه وئيل او اوياؤ به نورڅه وئيل. پنځوسو به څه بل څه وئيل نودشپيتو به څه بله عقيده وه. د هريوخيال بل سره ټکراوخوړلو. د ټولونه لويه ډله د دريوسووشپيتووه. بادشاه هغه طرف ته کثرت اوليدونو هم د هغوی ملګرتيائی اوکړه. ملکی مصلحت هم په دې کښې وو چه د دې لوئی ډلې طرف دارى اوکړې شي. نود هغه پاليسئی هم د هغوی طرف ته متوجه کړواوهغه باقى ټول خلق ئې اووبستل اود هغوی دپاره ئې دامانت کبری رسم ايجادکړوچه په اصل کښې دټولونه لوئ خيانت دې. اوس ئې دشريعت د مسئلوکتابونه په دغه علماؤ باندې اوليکل او ډيرو ملکی اود ښاريوضرورتونوته ئې شرعی شکل ورکړواودې کښې ئې داخل کړل. ډيرې نوې نوې خبرې ئې راپيداکړې او اصل مسيحی دين ئې وران کړو اويوه مجموعه ئې جوړه کړه اودا ئې قانونًا په خلقو کښې جارى کړه اود هغه وخت نه هم دا مسيحی دين ګڼړلې شی. کله چه ئې په دې باندې ټول رضامندکړل نوځلورو واړوطرفوته ئې کنسې ګرجې عبادت خانې جوړکړې اوهلته ئې د دغه علماؤ د کينولو اود خپل نوی پيداکړې مسيحيت خوررولوکښې لګياشو.په شام کښې جزيره کښې روم کښې تقريبًا دولس زره داسې مکانونه په هغه زمانه کښې جوړکړل.دهغه مور هيلانه کوم ځائ چه سولئی لګولې شوې وه هلته ئې يوګنبد جوړکړو نود هغې باقاعده عبادت شروع کړې شو او ټولو يقين اوکړو چه حضرت عيسى ﷺ په سولئی کړې شوې دې. خود هغوی دا قول غلط دې الله ﷻ خپل دا عزت مندبنده خپل ځان طرف ته آسمان ته اوچت کړې دې دا دې د عيسائی مذهب يووړوکې غوندې مثال. داسې خلق چه په الله ﷻ باندې دروغ اودځان نه خبرې اوتړی او هغه له اولاد شريکان اوملګرې ثابت کړی هغوی به په دنياکښې مهلت اوموممی خو په هغه عظيم الشان ورځ به د هغوی هلاکت دټولو ځلوروواړوطرفونه هغوی راګيرکړی او تباه به کړې شی.که الله ﷻخپلو بنديګانوته په عذاب ورکولو کښې تندى نه کوی خو بالکل ئې پريږدی هم نه.

الله ﷻ اول ظالم ته مهلت ورکوی بيا ئې رانيسی:- بخاری اومسلم کښې حديث دې چه الله ﷻ ظالم ته مهلت ورکوی خوچه کله دهغه نيول رانازل شی نوبيا د پناه هيڅ ځائ باقی نه پاتې کيږی. دې فرمائيلو سره رسول الله ﷺ دقرآن پاک دا آيت ﴿وَكَذَٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ ۚ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ﴾([1])تلاوت اوفرمائيلويعنی ستادرب دنيولوطريقه هم داسې ده.کله چه هغه په ظلم سره ککړ کلې رانيسی نويقين اوکړئی چه دهغه نيول ډيرخطرناک اوډير سخت دی([2])دبخاری اومسلم په حديث کښې دی ناخوښه خبرې اوريدوسره صبرکونکې دالله ﷻنه زيات بل څوک نشته.خلق دهغه اولاد ښائی اوهغه دوی ته رزق ورکوی اوعافيت هم.([3])پخپله قرآن پاک فرمائی ﴿وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ﴾([4]) ډيروکلووالا هغه دی دچاد ظالم کيدوسره چه ما وخت ورکړو او بيامو راګيرکړل. آخر واپس راګرځيدل خو هم زما طرف ته دی. يوبل آيت کښې دی چه ظالمان خلق دې په خپلواعمالو باندې الله ﷻ غافل نه

---

[1]) ۱۱/هود:۱۰۲.
[2]) صحيح بخاری کتاب التفسيرسورة هودباب قوله ﴿وکذلك اخذ ربك اذا اخذ القری وهی ظالمة﴾:۴۶۸۶، صحيح مسلم:۲۵۸۳،ابن ماجه:۴۰۱۸، ابن حبان:۵۱۷۵، بيهقی:۶/۹۴.
[3]) صحيح بخاری کتاب الادب باب الصبر فی الاذی:۶۰۹۹،صحيح مسلم:۲۸۰۴،الاسماء والصفات للبيهقی:۱۰۶۴.
[4]) ۲۲/الحج:۴۸.

کنړي. هغوی‌ته چه کوم مهلت دې دهغه ورځ پورې دې په کومه ورځ چه به سترګې پورته اوخيژي.([1]) هم دغه فرمان دلته هم دې چه په هغوی به د هغې لوئې ورځ حاضرېدل ډيرسخت ګران وي. صحيح حديث کښې دي کوم سړې چه ددې خبرې ګواهي ورکړې چه الله ﷻ هم يودې اوهم هغه د عبادت لائق دې بل هيڅ څوك نشته اوداچه محمدﷺ د الله ﷻ رسول اوبنده دې. اودا چه حضرت عيسیٰ ﷺ د الله ﷻ بنده اود هغه پيغمبردې اود هغه کلمه ده کومه چه ئې د حضرت مريم طرف ته اچولې وه. هغې له راليګلې شوې روح دې اودا چه جنت حق دې اودوزخ حق دې. د هغه که هرڅنګه اعمال وي الله ﷻ به هغه خامخا جنت ته اورسوی.([2])

وَاَبۡصِرۡ ۙ اَسۡمِعۡ بِهِمۡ
﴿څه ښه اوريدونکی به وي هغوئ ﴿او څه ښه ليدونکی به وي ﴿
﴿په کومه ورځ چې به دوئ مونږ ته واپس راشي ﴿(په دغه ورځ به) څومره
فِيۡ ضَلٰلٍ الۡيَوۡمَ لٰكِنِ الظّٰلِمُوۡنَ يَاۡتُوۡنَنَا يَوۡمَ
په کومه ورځ ﴿چی به هغوئ راځی مونږ ته ﴿ليکن دا ظالمان ﴿نن ورځ (په دنيا کښې) ﴿په ګمراهئ
ښه اوريدونکی اوليدونکی وی ﴿.........خو نن ورځ (په دنيا کښې)ظالمان په ښکاره ګمراهئ کښې دی
مُّبِيۡنٍ ۞ وَاَنۡذِرۡهُمۡ يَوۡمَ الۡحَسۡرَةِ اِذۡ قُضِیَ
ښکاره کښې(پراته دی) ﴿او اويروه دوئ ﴿دورځې دافسوس نه ﴿کله چې ﴿فيصله کړې شی ﴿
اوته دوئ د افسوس د ورځې (د عذاب) نه اوويروه ﴿کله چې به آخری فيصله اوکړې شی
الۡاَمۡرُ وَهُمۡ فِيۡ غَفۡلَةٍ وَّهُمۡ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ ۞ اِنَّا
کار(دحساب کتاب) ﴿حال دا چې دوئ ﴿په غفلت کښې دی ﴿او دوئ ﴿ايمان نهٔ راوړی ﴿ بيشکه
......................................(خو) دوئ په غفلت کښې پراته دی ﴿اودوی (اوس) ايمان نه راوړی ﴿بيشکه مونږ به
نَحۡنُ نَرِثُ الۡاَرۡضَ وَمَنۡ عَلَيۡهَا وَاِلَيۡنَا
هم مونږه﴿ په ميراث کښې اوړو ﴿زمکه ﴿اوهغه څه ﴿چی په دې زمکې باند دی﴿او خاص مونږ ته به
زمکه او په دې باندې چې څوک اوسيږی دهغې وارثان يو ﴿اوهم مونږ طرفته به دوئ راواپس کولې شی
يُرۡجَعُوۡنَ ۞
واپس کولې شی ﴿

قوله تعالیٰ:-اَسۡمِعۡ بِهِمۡ وَاَبۡصِرۡ ۙ

ظالمان به د قيامت په ورځ هر څه اووينی:- ارشاددې چه په دنياکښې دې کافرانو سترګې پټې کړې دی او په غوږونوکښې مالوچ لګولې خودقيامت په ورځ به د دوی سترګې ښه روښانه وی غوږونه به ئې هم ښه کولاؤ شولکه چه د الله ﷻ ارشاددې ﴿وَلَوۡ تَرٰۤى اِذِ الۡمُجۡرِمُوۡنَ نَاكِسُوۡا رُءُوۡسِهِمۡ عِنۡدَ رَبِّهِمۡ ؕ رَبَّنَاۤ اَبۡصَرۡنَا وَسَمِعۡنَا فَارۡجِعۡنَا نَعۡمَلۡ صَالِحًا اِنَّا مُوۡقِنُوۡنَ ۞﴾([3]) افسوس چه تا ليدلې کله چه داګناهګاران خلق دخپل رب په وړاندې دشرم نه سرونه ټيټ

---

[1]) ١٤/ابراهيم:٤٢.
[2]) صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب قوله تعالی ﴿ياهل الکتاب لاتغلوافی دينکم﴾:٣٤٣٥، صحيح مسلم٢٨، احمد:٣١٣/٥.
[3]) ٣٢/السجدة:١٢.

نيولې به ولاړ وي چه اې الله مونږ اوكتل مونږ واوريدل الخ.په هغه ورځ به نه كتل په كارراځي نه اوريدل نه ارمان اوافسوس نه ژړا. كه دې خلقو په دنياكښې د خپلو ستركو اوغوږونونه كار اخستې وې اود الله ﷻ دين ئې منلې وې نو نن به دوی ارمان او افسوس نه كولو. په هغه ورځ به ئې ستركې كولاؤ كړې وي اونن ړانده كانړه جوړشوی ګرځي نه هدايت طلب كوی اونه ګوری نه ښې خبرې اوری اونه ئې منی. مخلوق دې د ارمان اوافسوس والا ورځې نه خبرداركړه كله چه ټول كارونه فيصله كولې شی.جنتيان به جنت ته اودوزخيان دوزخ ته اوليګلې شي.د هغه حسرت او ارمان د ورځې نه نن دا خلق غافل دی بلكه ايمان اويقين هم نه لری. حضورﷺ فرمائی چه د جنتيانو جنت كښې اود دوزخيانو په دوزخ كښې د تلونه پس به مرګ د يو ګډ په شكل كښې راوستلې شی اود جنت او دوزخ په مينځ كښې به ئې اودروی بيا به د جنتيانو تپوس كولې شی چه دا پيژنئي؟ هغوی به په كتلوسره پوهه شی چه اودا مرګ دې. دوزخيانونه به هم دا تپوس كولې شی هغوی به هم دا جواب وركړی. اوس به حكم اوكړې شی چه دامرګ حلال كړئی او آوازبه كولې شی چه اې جنتيانوستاسو دپاره هميشه والې دې مرګ نشته اودوزخيانوستاسو د پاره هم هميشه والې دې اومرګ نشته.بياحضورﷺ هم داايت ﴿وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ ([1]) تلاوت كړو اوحضورﷺ اشاره اوكړه اهل دنيا د دنياپه كښې دی([2])(مسنداحمد) ابن مسعودؓ يوه اوږده واقعه بيانولو سره فرمائی چه هرسړې به خپل د دوزخ اوجنت كور وينی اوهغه ورځ د ارمان اوافسوس ورځ ده دوزخيان به خپل جنتی كور ته ګوری فرمائيلې به شی كه د الله ﷻ احسان په تاسوياندې نه وو نوتاسو به دلته وئی.([3]) يوبل روايت كښې دی چه كله مرګ حلال كړې شی اود هميشه والی آواز اولګولې شی نو په هغه وخت كښې خو به جنتيان دومره خوشحاله شی كه الله ﷻ ئې نه بچ كوی نودخوشحالئی نه به مړه شی اودوزخيان به دومره چغې صورې وهی كه چرته مرګ وئې نودوی به مړه شوی وو. نوددې آيت هم دامطلب دې چه دا وخت به دحسرت اوارمان به هم وی اودخاتمې وخت به هم دغه وی.يوم الحسرت هم دقيامت په نومونو كښې يونوم دې.يوبل ايت كښې دی ﴿أَن تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتَىٰ عَلَىٰ مَا فَرَّطتُ فِي جَنبِ اللَّهِ وَإِن كُنتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ﴾([4])

دزمكې اصل وارث الله ﷻ دې :-بيا فرمائی چه خالق مالك هم الله ﷻ دې ټول د هغه ملكيت دې او هرڅه فانی دی‌اوباقی صرف هم الله ﷻ جل شانه دې. څوك هم د ملكيت اوتصرف رښتونې دعويدار نشته د ټول مخلوق وارث اوحاكم هم هغه دې اودهغه ذات د ظلم نه پاك دې. اميرالمؤمنين حضرت عمر بن عبدالعزيزؒ عبدالحميدبن عبدالرحمنؒ ته كوفې كښې يوخط اوليكلو په كوم كښې چه ليكلې وو دحمد اوصلوة نه پس د اولې ورځ نه په ټول مخلوق باندې فناليكلې ده. ټول به د هغه طرف ته رسی. هغه خپل دې نازل شوی دې رښتونی كتاب كښې كوم چه هغه په خپل علم سره محفوظ كړې دې اودكوم ساتنه چه د خپلو فرښتو په ذريعه كوی ليكلی دی چه دزمكې اود دې د پاسه چه څه دی د هغې وارث هم هغه ذات دې او هم د هغه طرف ته به ټول واپس كولې شی.

---

[1] ۱۹/مريم:۳۹.

[2] احمد:۳/۹،صحيح بخاری كتاب التفسيرسورت كهيعص باب قوله عزوجل ﴿وانذرهم يوم الحسرة﴾:۴۷۳۰ صحيح مسلم ۲۸۴۹،

[3] الطبری:۸/۲٤٤.

[4] ۳۹/الزمر:۵۶.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ اِبْرٰهِيْمَ ۥ اِنَّهٗ كَانَ صِدِّيْقًا

او ياد کړه | په کتاب کښې | ابراهيم | بيشکه هغه | وو | يو ربښتني انسان

.........اوته په دې کتاب (قرآن) کښې د ابراهيم ؑ ذکر اوکړه | بيشکه هغه ډير ربښتوني نبي وو

نَّبِيًّا ۝ اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ يٰٓاَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا

او يو نبي وو | کله چې | اووئيل هغه | پلار خپل ته | اے پلاره | ولې ته عبادت کوې | د هغه څه

........کله چې هغه پلار ته اووئيل | ائي زما بابا جانه ته ولې د داسې څيز عبادت کوې | چې نه اورې

لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِيْ عَنْكَ شَيْئًا ۝ يٰٓاَبَتِ اِنِّيْ

چې نه اورې | او نه وينې | او نه لرې کولې شي | ستانه | څه څيز | اے پلاره | بيشکه زه چې يم

او نه وينې |.........................اونه ستا نه څه تکليف لرې کولې شي | اې زما باباجانه بيشکه ماته هغه علم

قَدْ جَآءَنِيْ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَاْتِكَ فَاتَّبِعْنِيْٓ

په تحقيق سره راغلې دې ماته | علم (وحی) | هغه | چې نۀ دې راغلې تاته | نو تابعداري اوکړه زما

نصيب دې | چې هغه تاته نه دې نصيب شوې |..............................نوزما تابعداري اوکړه

اَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ۝ يٰٓاَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطٰنَ ؕ اِنَّ الشَّيْطٰنَ

چې اوښايم تاته | لاره | نيغه | اے پلاره | عبادت مۀ کوه تۀ | د شيطان | بيشکه شيطان

زه بۀ درته برابره لار اوښايم | ائي زما پلاره د شيطان عبادت مه کوه | بيشکه شيطان

كَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِيًّا ۝ يٰٓاَبَتِ اِنِّيْٓ اَخَافُ اَنْ يَّمَسَّكَ

دې | رحمان لره | نافرمانه | اے پلاره | بيشکه زهٔ | يريږم | چې اوبه رسيږي تاته

د رحمان نافرمان دې | . ائي زما باباجانه ماسره دا ويره ده چې چرته په تا باندې د رحمان د طرفنه عذاب

عَذَابٌ مِّنَ الرَّحْمٰنِ فَتَكُوْنَ لِلشَّيْطٰنِ وَلِيًّا ۝

عذاب | د رحمان نه | نوشې به تهٔ | د شيطان | ملګرې |

رانشي | نوته به د شيطان ملګرې پاتې شې |

قوله تعالى:- اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ

د ابراهيم ؑ دپلارسره خبرې اترې :- دمکې مشرکان چه بت پرست وواوخپل ځان ته به ئې د خليل الله ؑ تابعدار وئيل دهغوی په وړاندې اې نبی ﷺ پخپله دابراهيم ؑ واقعه بيان کړه. هغه ربښتونی نبی دخپل پلار هم پرواه اونه کړه اود هغه په وړاندې ئې حق ثابت کړواود بت پرستئی نه ئې منع کړو. صفائی ورته اووئيل چه ته ولې د دې بتانوعبادتونه کوې چه نه نفع رسولې شی اونه نقصان.ونی فرمائيل چه زه بې شکه ستا خوئ يم خوالله ﷻ چه ماته کوم علم راکړې دې هغه تاسره نشته نه زما تابعداري اوکړه زه به تاته نيغه لاراوښايم دبدونه به دې بچ کړم اونيکوته به دې اورسوم. باباجی دابت پرستی خودشيطان تابعداري ده هم هغه ددې لاره ښائی اوهم هغه په دې باندې خوشحاليږي.

لکه سورت یس کښې ارشاد دي ﴿اَلَمْ اَعْهَدْ اِلَیْکُمْ یٰبَنِیْۤ اٰدَمَ اَنْ لَّا تَعْبُدُوا الشَّیْطٰنَ ۚ اِنَّهٗ لَکُمْ عَدُوٌّ مُّبِیْنٌ﴾([1]) الله ﷻ به اوفرمائي اې انسانانو آیاماتاسوته دا وعده نه وه اخستې چه دشیطان عبادت به نه کوئی هغه ستاسو ښکاره دښمن دې. بل آیت کښې دی﴿اِنْ یَّدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖۤ اِلَّاۤ اِنٰثًا ۚ وَاِنْ یَّدْعُوْنَ اِلَّا شَیْطٰنًا مَّرِیْدًا﴾([2]) داخلق خو ښځوته چغې وهي اوالله ﷻ نې پرېښې دې. په اصل کښې دوی د سرکشه شیطان رابلونکي دی. هغوی اوفرمائیل شیطان خود الله ﷻ نافرمانه دې مخالف دې د هغه د فرمانبردارئی نه کبرکونکې دې په دې وجه دالله ﷻ ددربارنه شړلې شوې دې که تا هم د هغه تابعداري اوکړه نوهغه به تاهم خپل حالت ته اورسوی.پلاره زما ستا په دې شرك او ګناه باندې داویره ده چه الله ﷻ په تاباندې چرته عذاب رانه ولی اوته دشیطان دوست اودهغه ملګرې جوړنه شې د الله ﷻ امداد اود هغه ملګرتیاتانه پاتې نه شی. ګوره شیطان پخپله بې کس اوبې بس دې د هغه تابعداری به تاخراب خائ ته اورسوی.لکه چه بل خائ ارشادمبارك دي ﴿تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَاۤ اِلٰۤی اُمَمٍ مِّنْ قَبْلِکَ فَزَیَّنَ لَهُمُ الشَّیْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِیُّهُمُ الْیَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِیْمٌ﴾([3]) یعنی دایقینی اوقسمیه خبره ده چه تانه وړاندې قومونوته هم مونږ رسولان لیګلی خوشیطان دهغوی بد عملنی هغوی ته ښائسته کړې خودلې وې اوهم هغه دهغوی ملګرې جوړشو خوهیڅ په کار رانغلو او د قیامت په ورځ په دردناك عذاب کښې راګیرشو.

قَالَ اَرَاغِبٌ
اووئیل پلار | آیا مخ اړونکی ئې |
(پلارورته) اووئیل چې ښه ابراهیم ﷺ کنی ته زما د معبودانونه

اَنْتَ عَنْ اٰلِهَتِیْ یٰۤاِبْرٰهِیْمُ ۚ لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهِ لَاَرْجُمَنَّكَ
ته | دمعبودانو زمانه | اے ابراهیم | که چرې | منع نهٔ شوې تهٔ | نو زهٔ به په کاڼو اوولم تا
مخ اړونکې یې | ....که ته (دخپلو خبرونه) منع نه شوې | نو زه به دې په کاڼو اولم

وَاهْجُرْنِیْ مَلِیًّا ۝ قَالَ سَلٰمٌ عَلَیْكَ ۚ سَاَسْتَغْفِرُ لَكَ
او جدا شه زما نه | ډیره موده | اووئیل ابراهیم | سلام دې وی | په تاباند | زهٔ به بښنه غواړم | ستا دپاره
اوزما د مخې نه همیشه دپاره لرې شه | ابراهیم اووئیل چې په تا دې سلام وی زه به ستا دپاره دخپل

رَبِّیْ ؕ اِنَّهٗ كَانَ بِیْ حَفِیًّا ۝ وَاَعْتَزِلُكُمْ
درب خپل نه | بیشکه الله | دې | په ماباند | ډیر مهربان | او زهٔ جدا کیږم ستاسو نه
رب نه بخښنه غواړم | بیشکه هغه په ما ډیر مهربان دې | او زه تاسو اوتاسو چې د الله ﷻ نه سوا کوم

وَمَا تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَاَدْعُوْا رَبِّیْ ۖ عَسٰۤی
او دهغې نه چې رابلئ ئې تاسو | ماسوا دالله نه | او زهٔ رابلم | رب خپل | امید دې
بتان رابلئ د هغې نه په ډډه کیږم | او زه خپل رب رابلم |.... امید دې چې زه به د خپل رب نه په غوښتلو

[1] ۳۶/یس:۶۰.
[2] ٤/النساء:۱۱۷.
[3] ۱٦/النحل:۶۳.

اَلَّآ اَكُوۡنَ	بِدُعَآءِ رَبِّىۡ	شَقِيًّا﴿۴۸﴾
چي نهٔ به شم زهٔ	په رابللو درب خپل سره	بدبخته
کښې محروم پاتې نشم		

قوله‌تعالى:-قَالَ اَرَاغِبٌ اَنۡتَ عَنۡ اٰلِهَتِىۡ

دپلار يوې وقوفانه جواب:- دحضرت ابراهيم ﷺ پدې طريقه باندې پوهه کولونه پس دهغه پلارد جهالت نه چه کوم جواب ورکړې دهغې بيان کولې شي. هغه وئيل چه ابراهيمﷺ ته زما د معبودانو ويزاره ئې ددوى دعبادت نه ستا انکاردې ښه ده واوره که ته د خپل دې حرکت نه منع نه شوې اودوى ته دې بد وئيل،دهغوى عيبونه لتولواوهغوى ته کنځلې کولونه منع نه شوې نوزه به تاسنګسارکړم.ماته مه تکليف راکوه اومه ماته څه وايه هم دا به ښه وى په سلامتياسره مانه جدا شې ګنى زه به تاله سخته سزادرکړم. زما نه ته اوس د هميشه د پاره څه. حضرت ابراهيم ﷺ وئيل چه ښه ده خوشحاله اوسه زما د طرف نه به تاته هيڅ تکليف نه وى ځکه چه ته زما پلارئى اود الله ﷻ دعاکوم چه هغه تاته نيك توفيق درکړى اوتا اوبښى.

مومن له پکار دى چې جاهلانو سره ډير زيات نه انخلي:-دمؤمنانو هم دغه طريقه وى چه هغوى جاهلانو سره اينخلى نه لکه چه قرآن کښې بل ارشاد دې ﴿وَاِذَا خَاطَبَهُمُ الۡجٰهِلُوۡنَ قَالُوۡا سَلٰمًا﴾[1]کله چه جاهلانوسره د هغوى ملاويدل وى نو ورته وائى چه سلام. بل آيت کښې دى د فضول خبرونه هغوى مخ اوړوى اوورته وائى چه زمونږ عملونه مونږ سره اوستاسو عملونه تاسوسره دى مونږ جاهلانوسره نه لګو. ماته د هغه د خپلې دعادقبيليدو اميد دې. هم ددې وعدې برابر هغه د ده دپاره ښښنه غوښتله.د شام د هجرته نه پس هم اود مسجدحرام د جوړولونه پس هم اود هغه اولاد کيدلونه پس هم حضرت ابراهيم ﷺ به وئيل چه اې الله زما مور پلار اوټول د ايمان والا دحساب قايميدوپه ورځې اوبښى. آخرد الله ﷻ د طرف نه وحى راغله چه د مشرکانود پاره ښښنه مه غواړه. هم د هغوى په اقتداء کښې اول اول مسلمانانو هم د اسلام دشروع په زمانه کښې دخپلو خپلوانو مشرکانود پاره دښښنې دعاګانې کولې.آيت نازل شو چه بې شکه د ابراهيم ﷺ تابعدارى کوئى هم په دې خبره کښې د هغه کار د دې قابل نه دې.بل آيت کښې ارشاد دې﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِىِّ وَالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اَنۡ يَّسۡتَغۡفِرُوۡا لِلۡمُشۡرِكِيۡنَ وَلَوۡ كَانُوۡۤا اُولِىۡ قُرۡبٰى مِنۡۢ بَعۡدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمۡ اَنَّهُمۡ اَصۡحٰبُ الۡجَحِيۡمِ﴾[2] يعنى نبى اوايماندارانوله دمشرکانودپاره استغفارنه دى کول پکار.اووئى فرمائيل چه دابراهيم ﷺ استغفار صرف په دې وجه وو چه هغه د خپل پلارسره وعده کړې وه خوچه کله په هغه باندې واضحه شوه چه هغه دالله ﷻدښمن دې نوهغه دده نه ويزاره شو.ابراهيمﷺخودلوئ رب دوست اوحلم والا وو.بيافرمائى چه زه تاسو نه اوستاسود دې معبودانونه جدا کيږم. زه صرف د هغه واحد رب عابديم د هغه په عبادت کښې څوك نه شريك کوم.زه صرف د هغه نه دعاګانې او زاريګانې کوم اوزما يقين دې زه به پخپلو دعاګانوکښې محروم نه يم.واقعه هم دا ده. دلته لفظ عسى د يقين په معنوکښې دې د دې د پاره حضورﷺ نه پس سيدالانبياء دې.

فَلَمَّا	اعۡتَزَلَهُمۡ
نو هر کله چې	په جدا شو دهغوئ نه
بيا چې ابراهيم ﷺ دهغه خلقو نه اودهغوئ دمعبودانو نه په ډډه شو	

[1] ۲۵/الفرقان:٦۳.
[2] ۹/التوبه:۱۱۳.

وَمَا	يَعْبُدُوْنَ	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ	وَهَبْنَا	لَهٗ	اِسْحٰقَ
او دهغې بتانونه	چې هغوئ ني عبادت كولو	ماسوا دالله نه	نو وركړل مونږه	هغه ته	اسحاق

نو مونږ ورته اسحاق ﷺ (خوي) او (د هغه نه) يعقوب ﷺ (نمسی)

وَيَعْقُوْبَ	وَكُلًّا	جَعَلْنَا	نَبِيًّا	وَوَهَبْنَا	لَهُمْ	مِّنْ رَّحْمَتِنَا
او يعقوب	او هر يو	اوګرځولو مونږه	پيغمبر	او وركړو مونږه	هغوئ ته	د رحمت خپل نه

وركړل ...... او په دواړو كښې مو هر يو نبي جوړ كړو او مونږ په دوئ باندې خپل رحمت كړې وو

وَجَعَلْنَا	لَهُمْ	لِسَانَ صِدْقٍ	عَلِيًّا
او وركړو مونږ	هغوئ ته	ربښتني شهرت	او چت

او د دوئ ذكر خير مو ډير اوچت كړې دې

قوله تعالى:- وَهَبْنَا لَهٗ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ

ابراهيم ﷺ ته حضرت اسحاق ﷺ اوحضرت يعقوب ﷺ وركړې شو:- خليل الله ﷺ دخپل مور پلار رشتې خاندان قوم اوملك د الله ﷻ په دين باندې قربان كړو دټولونه جدا شو. دخپل خان د خلاصولو او جدائې اعلان ئې اوكړونو الله ﷻ دهغه نسل جاري كړو. هغوی كره حضرت اسحاق ﷺ پيدا شو اوحضرت اسحاق ﷺ كره حضرت يعقوب ﷺ اوشو لكه چه ارشاد دې ﴿وَيَعْقُوْبَ نَافِلَةً ۚ وَكُلًّا جَعَلْنَا صٰلِحِيْنَ﴾ (1) بل آيت كښې دی ﴿وَمِنْ وَّرَآءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوْبَ﴾ (2) يعنی دحضرت اسحاق ﷺ نه پس يعقوب ﷺ بيا حضرت اسحاق ﷺ دحضرت يعقوب ﷺ پلار وو. لكه چه د سورت بقره آيت ﴿اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَآءَ اِذْ حَضَرَ يَعْقُوْبَ الْمَوْتُ ۙ اِذْ قَالَ لِبَنِيْهِ مَا تَعْبُدُوْنَ مِنْۢ بَعْدِيْ ۭ قَالُوْا نَعْبُدُ اِلٰهَكَ وَاِلٰهَ اٰبَآئِكَ اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ اِلٰهًا وَّاحِدًا ۚ وَّنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ﴾ (3) كښې صفا لفظ دي چه حضرت يعقوب دخپل وفات په وخت كښې خپل بال بچ نه تپوس اوكړو تاسو ټول به زمانه پس د چا عبادت كونی؟ هغوی جواب وركړو چه هم دهغه الله ﷻ د كوم چه ته عبادت كوې اوستا پلار د ابراهيم ﷺ اواسماعيل ﷺ او اسحاق ﷺ. دلته مطلب دادې چه مونږ دهغه نسل جاري اوساتلو خوئ مو وركړو بيا دهغه خوئ خوئ اودواړه پيغمبران كړل اوستاسترګې موپرې يخې كړې. دا ښكاره خبره ده چه د حضرت يعقوب ﷺ نه پس دهغه خوئ حضرت يوسف ﷺ هم نبي جوړ كړې شوې وو دهغه ذكر دلته نشته. ځكه چه دحضرت يوسف ﷺ دنبوت په وخت كښې خليل الرحمن ژوندې نه وو. دا دواړه نبوتونه يعنی حضرت اسحاق ﷺ اودحضرت يعقوب ﷺ نبوت د هغوی په ژوند كښې د هغوی د سترګو په وړاندې وو. ددې دپاره ئې ددې احسان ذكر بيان كړو. كله چه د رسول الله ﷺ نه تپوس اوشو چه د ټولونه بهترين څوك دې؟ نوحضور ﷺ اوفرمائيل يوسف نبي الله ابن يعقوب نبي الله ابن سحاق نبي الله ابن ابراهيم نبي الله خليل الله. (4) بل حديث كښې دی الكريم بن الكريم بن الكريم بن الكريم يوسف بن يعقوب بن اسحاق بن ابراهيم عليهم السلام دی. (5) مونږ هغوی ته خپل ډيرزيات رحمتونه وركړی اود

---

(1) ۲۱/الانبياء:۷۲.

(2) ۱۱/هود:۷۱.

(3) ۲/البقرة:۱۳۲.

(4) صحيح بخاری كتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالى ﴿لقد كان فی يوسف واخوته آيات للسائلين....﴾: ۳۳۸۳، صحيح مسلم:۲۳۷۸، احمد:۲/۲۵۷، الطيالسی:۷۱، مسند حميدی:۱۰۴۵، ابن حبان:۹۲.

(5) صحيح بخاری كتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالى ﴿لقد كان فی يوسف واخوته آيات للسائلين....﴾: ۳۳۹۰، احمد:۲/۱۹۶

هغوی د خیرذکر اوښکلې ثنا په دنیاکښې د هغوی نه پس په اوچتوالی سره باقی اوساتل. ترڅو چه د هرمذهب والا د هغوی تعریفونه کوی. **فصلوٰة الله وسلامه علیهما اجمعین.**

وَاذۡكُرۡ فِي الۡكِتٰبِ
او بیان اوکړه | په کتاب کښې
او (محبوبه) ته په دې کتاب (قران) کښې
مُوۡسٰۤى اِنَّهٗ كَانَ مُخۡلَصًا وَّكَانَ رَسُوۡلًا نَّبِيًّا۝ وَنَادَيۡنٰهُ
دموسی | بیشکه هغه | وو | خالص کړې شوې | او وو | رسول | نبی | او آواز او کړو مونږ هغه ته
دموسی ذکر هم اوکړه | بیشکه هغه دالله ﷻ خاص بنده اورسول اونبی وو | اومونږ هغه ته دکوه طور
مِنۡ جَانِبِ الطُّوۡرِ الۡاَيۡمَنِ وَقَرَّبۡنٰهُ نَجِيًّا۝
دطرفه د کوه طور | ښی نه | او رانزدې کړو مونږ هغه | دراز په خبرو کولو سره
د ښی طرفنه آواز کړې وو | اوهغه ته د راز د خبرو کولو په وجه خپل نزدیکت ورکړې وو |
وَوَهَبۡنَا لَهٗ مِنۡ رَّحۡمَتِنَاۤ اَخَاهُ هٰرُوۡنَ نَبِيًّا۝
او ورکړو مونږ | هغه ته | درحمت خپل نه | رور دهغه | هارون | په حیثیت دنبی |
اوهغه ته مودخپلې مهربانئ په وجه دهغه رورهارون ؑ د نبی په حیثیت ورکړې وو |

قوله تعالی:-وَاذۡكُرۡ فِي الۡكِتٰبِ مُوۡسٰۤى

د موسی ؑ ذکر:-دخپل خلیل ؑ د بیان کولونه پس اوس دخپل کلیم ؑ بیان کوی د **(مُخۡلَصًا)** دویم قراءت **(مُخۡلِصًا)**هم دې یعنی هغه په اخلاص سره عبادت کونکې وو. روایت دې چه حواریانودحضرت عیسی ؑنه تپوس اوکړو اې روح الله مونږ ته اوښایه چه مخلص سړې څوک دې؟ هغوی ؑ اوفرمائیل چه صرف دالله ﷻ د پاره عمل اوکړی دهغه ددې خبرې غوښتنه نه وی چه خلق دې زماتعریفونه اوکړی. دویم قراءت کښې **(مُخۡلَصًا)** دې یعنی د الله ﷻ خوښ کړې شوې بزرګ بنده حضرت موسی ؑ وو. لکه چه د الله ﷻ فرمان دې **(اِنِّي اصۡطَفَيۡتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسٰلٰتِيۡ وَبِكَلَامِيۡ ۖ فَخُذۡ مَاۤ اٰتَيۡتُكَ وَكُنۡ مِّنَ الشّٰكِرِيۡنَ۝)** ([1])حضور ﷺ د الله ﷻ نبی اورسول وو. په پنځولویو لویو جلیل القدر اواولوالعزم پیغمبرانوکښې یو هغوی دی یعنی نوح، ابراهیم، موسی عیسی اومحمد **صلوٰت الله وسلامه علیهم وسائرالانبیاء اجمعین.** مونږ هغه ته د غرد ښی طرف نه آواز ورکړو اوغوږایستنې کولوسره خپل ځان ته نیزدې کړو.داواقعه د هغه وخت ده چه موسی ؑ د اورپه لټون کښې د کوه طور طرف ته اور لیدلې وو وراوراندې شوې وو.

ابن عباس ؓ وغیره فرمائی چه دومره نیزدې شوچه د قلم آواز ئې واوریدو([2]) دې نه مراد د تورات لیکلو قلم دې.سدی ؒ وائی آسمان ته لاړواود الله ﷻ کلام سره مشرف شو.وائی چه په دې خبروکښې هغه فرمان هم دې چه اې موسی ؑ چه زه ستا زړه شکر کونکې اوستا ژبه خپل ذکر کونکې جوړه کړم اوتاته داسې بی بی درکړم چه د نیکئی په کارونوکښې ستا امدادی وی نو پوهه شه چه ما ستانه هیڅ ښیګړه نه ده اوچته کړې.اوچاته چه زه دا څیزونه ورنه کړم پوهه دې شی چه هغه ته هیڅ ښیګړه نه ده

---

[1]) ۷/الاعراف:۱٤٤.
[2]) حاکم:۲/۳۷۳.

ملاوشوي. په هغه باندې مونږ یوه مهرباني داهم اوکړه چه دهغه رور هارون ﷺ مونږ نبي جوړکړواود هغه د امداد پاره مو هغه سره کړو.لکه څنګه چه دهغه خوښه او دعا وه.فرمائیلي وو ﴿وَاَخِیْ هٰرُوْنُ هُوَاَفْصَحُ مِنِّیْ لِسَانًافَاَرْسِلْهُ مَعِیَ رِدْاًیُّصَدِّقُنِیْۤ اِنِّیْۤ اَخَافُ اَنْ یُّکَذِّبُوْنِ﴾ (۱)یوبل روایت کښې دی﴿قَالَ قَدْاُوْتِیْتَ سُؤْلَکَ یٰمُوْسٰی﴾ (۲) موسی ﷺستاسوال مونږ پوره کړو.د هغوی ددعادا لفظ هم روایت دي ﴿فَاَرْسِلْ اِلٰی هٰرُوْنَ﴾ (۳) الخ هارون هم رسول جوړکړه. وائي چه ددې نه زیاته بهتره دعااود دي نه زیات شفاعت چاد چا د پاره په دنیاکښې نه دي کړي. حضرت هارون ﷺ دحضرت موسی ﷺ نه مشر وو. صلوة الله وسلامه علیهما.

وَاذْکُرْفِی الْکِتٰبِ	اِسْمٰعِیْلَ	اِنَّهٗ	کَانَ	صَادِقَ الْوَعْدِ	وَکَانَ	رَسُوْلًا
او بیان اوکړه په کتاب کښې	داسماعیل	بیشکه هغه	وو	رښتیني دوعدې	او وو	رسول
او(محبوبه) ته په دې کتاب (قران)کښې داسماعیل ﷺ ذکر هم اوکړه بیشکه هغه دوعدې (ډیر رښتوني وواو رسول						

نَّبِیًّا	وَکَانَ	یَاْمُرُ	اَهْلَهٗ	بِالصَّلٰوةِ	وَالزَّکٰوةِ
نبي	او وو هغه	چې حکم به ئې کولو	خپل کوروالو ته	دمانځه	او د زکاة
اونبي وو	اوهغه به دخپل کور خلقو ته دمونځ اداکولو او د زکوة ورکولو حکم کولو				

وَکَانَ	عِنْدَ رَبِّهٖ	مَرْضِیًّا
او وو هغه	په نزد د رب خپل	خوښ کړې شوې
اود خپل رب په نزد ډیر غوره وو		

قوله تعالی:- اِنَّهٗ کَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ

حضرت اسماعیل ﷺ د وعدې کلک وو:-دحضرت اسماعیل ﷺ بن ابراهیم ﷺ د خیرذکر کولې شي. هغه د ټول حجاز پلار دې. کوم نذر چه به ئې د الله ﷻ د نوم منلو دکوم عبادت کولوچه به ئې اراده کوله پوره کولوبه ئې. هغه به حق اداکولو هره وعده به ئې پوره کوله. یوسړی سره ئې وعده اوکړه چه زه به فلانکي ځائ کښې ملاویږم ته هلته راشه اسماعیل ﷺ دوعدې مطابق هلته لاړوخوهغه سړې رانغلو. هغوی ددغه سړي په انتظار کښې هم هلته حصارشوتردې چه یوه پوره شپه ورځ تیره شوه. هغه سړې راغلو ونې کتل چه هغوی هم هلته انتظار کښې دی تپوس ئې اوکړوتاسو د پرون نه دلته ئې؟ هغوی اوفرمائیل چه وعده مې کړې وه نوبیازه ستاسودراتلونه بغیرڅنګه اخواکیدې شوم. هغه معذرت اوکړو چه مانه بالکل هیرشوی وو.سفیان ثوري رحمه الله وائي چه هم دلته په انتظارکښې په هغوی باندې پوره یو کال تیرشوې وو.

زمونږ رسول هم د وعدې پابند وو:-ابن شوذب رحمه الله وائي چه هلته ئې کورجوړکړو.عبدالله بن ابوالحمساء ﷺ وائي د حضور ﷺ د نبوت نه وړاندې ما حضور ﷺسره څه تجارتي لین دین کړې وو زه لاړم او دامې اووئیل چه تاسو دلته اودرېږئ زه اوس واپس راځم. بیازما هډوخیال نه شو هغه ورځ اوشپه تیره شوه دویمه ورځ هم تیره شوه او په دریمه ورځ زما خیال راغلوچه اومې کتل نوحضور ﷺ هم هلته تشریف ایخودې ووهغوی ﷺاوفرمائیل تاخوزه په مشقت کښې واچولم. زه دلته د دریوورځونه ستا انتظارکوم. (۴) (خرائطي)داهم وئیلې شوی دی چه دا د هغه وعدې ذکر دې چه هغوی په وخت د حلالولوکښې کړې

---

(۱) ۲۸/القصص:۳٤.
(۲) ۲۰/طه:۳٦.
(۳) ۲٦/الشعراء:۱۳.
(٤) ابوداؤد کتاب الادب باب فی العدة:٤۹۹٦

وه پلاره ته به ما د صبر کونکونه اوومې نو په حقیقت کښې هغه د وعدې پوره کول اوکړه اود صبر اوبرداشت نه ئې کار واخستو. د وعدې پوره کول نیك کار دې اووعده خلافي ډیر خراب څیز دې. قرآن کریم فرمائی اې ایمان والا هغه خبرې د ژبې نه ولې اوباسئی په کوم چه پخپله عمل نه کوئی د الله ﷻ په نیز داخبره ډیره د غضب ده چه تاسوهغه وائې چه نه ئې کوئی.([1]) رسول الله ﷺ فرمائی د منافق درې نښې دی په خبروکښې دروغ وعده خلافي او په امانت کښې خیانت.([2]) دې آفتونونه مؤمن ځان له او جدا وی. هم دا د وعدې رښتونوالې په حضرت اسماعیل ؑ کښې وو اوهم دغه پاك صفت په حضرت محمد مصطفی ﷺ کښې وو کله هم حضور ﷺ چاسره دوعدې خلاف نه دی کړې.

یوځل حضور ﷺ دحضرت ابوالعاص بن ربیع ؓ تعریف کولو سره اوفرمائیل ده چه ماسره کومه خبره اوکړه رښتیائی اوکړه کومه وعده چه هغه ماسره اوکړه پوره ئې کړه([3])حضرت صدیق اکبر ؓ د خلافت په تخت قدم کیخودوسره اعلان اوکړو چاسره چه نبی کریم ﷺ څه وعده کړې وی زه دهغې دپوره کولو پاره تیاریم اوپه حضور ﷺ باندې چه د چا قرض وی زه دهغې د اداکولو پاره موجود یم. دې کښې جابر بن عبدالله ؓ تشریف راوړو عرض ئې اوکړو چه ماسره رسول الله ﷺ وعده فرمائیلې وه که د بحرین مال راغلو نو زه به تاته درې لپې ډکې درکوم. حضرت صدیق اکبر ؓ له چه کله د بحرین مال راغلو نوهغوی جابر ؓ راوغوښتواو ورته ئې اوفرمائیل چه واخله درې لپې ډکې کړه.د هغه په لپه کښې پنځه سوه درهم راغله. حکم ئې اوکړو چه د دریو لپو پنځلس سوه درهم ورکړئی.([4]) بیائی د اسماعیل ؑ دنبی اورسول کیدو بیان اوفرمائیلو.اوداسحاق ؑ ئې صرف نبی کیدل بیان کړل په دې سره د هغه په خپل رور باندې فضیلت ښکاره کیږی. د مسلم شریف په حدیث کښې دی دابراهیم ؑ په اولاد کښې الله ﷻ اسماعیل ؑ خوښ کړو.([5]) بیا دهغه نور تعریف بیانولې شی هغوی د الله ﷻ په اطاعت باندې صابروو اوخپلې کورنئی ته به ئې هم دا حکم فرمائیلو هم دا فرمان د الله ﷻ حضور ﷺ ته دی.

هرمسلمان ته دخپل بال بچ د مانځه فکر کول پکار دی:- ﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَوٰةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ۖ لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُكَ ۗ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَىٰ﴾([6]) خپل بال بچ ته د مانځه حکم کوه په خپله هم په دې باندې په مضبوتیاسره عمل کوه. یوبل آیت کښې دی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَّا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾([7])اې ایمانداروخپل ځان او خپل بال بچ داُورنه بچ کړئی دکوم خشاك چه انسانان دی او کاڼیدی چرته چه عذاب ورکونکې فرښتې د رحم نه خالی زور آورې ډیرې سختې دی.نامکن دی چه هغوی دالله ﷻ دحکم نه خلاف اوکړی بلکه هغوی ته چه څه وئیلې شوی دی هم دهغې په تابعدارئی کښې مشغول دی. مسلمانانوته د الله ﷻ حکم کیږی چه خپلې کورنئی ته د الله ﷻ دخبرو هدایت کوئی د ګناهونونه ئې رابندوئی هسې بې تعلیم ئې مه پریږدئی چه د دوزخ نوړنی جوړشی.رسول الله ﷺ فرمائی په هغه سړی دې د الله ﷻ رحم وی چه دشپې د تهجد د پاره د خپلې بسترې نه راپاسی بیا خپله ښځه راوچتوی اوکه هغه نه راپاسی نود هغې په مخ باندې اوبه وراچوی

---

[1]) ٦١/الصف:٢-٣.

[2]) صحیح بخاری کتاب الایمان باب علامات المنافق:٣٣، صحیح مسلم:٥٩.

[3]) صحیح بخاری کتاب فرض الخمس باب ماذکر من درع النبی ﷺ وعصاه وسیفه وقدحه وخاتمه....٣١١٠، صحیح مسلم: ٢٤٤٩ .

[4]) صحیح بخاری کتاب المغازی باب قصة عمان والبحرین: ٤٣٨٣،صحیح مسلم :٢٣١٤.

[5]) صحیح مسلم کتاب الفضائل باب فضل نسب النبی ﷺ وتسلیم الحجر علیه قبل النبوة:٢٢٧٦،ترمذی: ٣٦٠٥، احمد :١٠٧/٤،مسندابی‌یعلی:٧٤٨٥،دلائل النبوة:١٦٦/١.

[6]) ٢٠/طه:١٣٢.

[7]) ٦٦/التحریم:٦.

اودخوب نه ئې رابیداره وی. په هغه ښځه دې هم د الله ﷻ رحمت وی چه د شپې د تهجدد پاره راپاسی بیاخپل خاوندراپاسوی که هغه نه راپاسی نودهغه په مخ داوبوڅاڅکی اچوی.([1])(ابوداؤد ابن ماجه). د حضورﷺ ارشاد دې کله چه انسان د شپې راپاسی خپله بی بی هم راپاسوی او دواړه دوه دوه رکعته مونځ هم اوکړی نود الله ﷻ په نیزدالله ﷻ ذکر کونکوسړواو ښځوکښې د دواړونومونه لیکلې کیږی.([2])

وَاذْكُرْ	فِي الْكِتٰبِ
او بیان او کړه	په کتاب کښې

او ته په دې کتاب (قران) کښې د ادریس

إِدْرِيسَ	إِنَّهُ	كَانَ	صِدِّيقًا	نَّبِيًّا	وَرَفَعْنٰهُ	مَكَانًا	عَلِيًّا
دادریس	بیشکه هغه	وؤ	رښتینې انسان	(او) نبی	او پورته کړې وؤ مونږ هغه	مقام	لوړ ته

ذکر هم اوکړه | بیشکه هغه ډیر رښتونې نبی وو | اومونږ هغه ډیرې اوچتې مرتبې ته رسولې وو

قوله تعالى:-وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ إِدْرِيسَ

د حضرت ادریس ﷺ د اوچتې مرتبې ذکر:- دحضرت ادریس ﷺ بیان کولې شی چه هغه رښتونې نبی وو.دالله ﷻ خاص بنده وومونږ هغه اوچت مکان ته پورته کړو.دصحیح حدیث په حواله سره اول تیر شوی دی چه په څلورم آسمان باندې حضورﷺ حضرت ادریس ﷺ سره ملاقات اوکړو.

د ادریس ﷺ متعلق کمزورې واقعه:- د دې آیت په تفسیر کښې حضرت امام ابن جریر رحمه الله یو ډیرعجیبه اثر وړاندې کړې دې چه حضرت ابن عباس رضی الله عنه د حضرت کعب رضی الله عنه نه سوال اوکړو چه د دې آیت مطلب څه دې؟ هغوی اوفرمائیل حضرت ادریس ﷺ له وحی راغله چه د ټول اولاد آدم ﷺ برابر صرف ستا په نیکو اعمالوکښې هره ورځ زیاتوالې کوم. په دې باندې هغوی له خیال راغلوچه په عمل کښې نور هم وړاندیوالې اوکړی.کله چه هغه له د هغه ملګرې فرښته راغله نو هغې ده سره یاداشت اوکړو ماله داسې وحی راغلې ده اوس ته ملك الموت ته اووایه چه هغه زما په مرګ کښې روستوالې اوکړی نوزه به نیك اعمال نورهم زیات کړم.فرښتې د حضرت ادریس ﷺ د خبرې باره کښې وینااوکړه نوملك الموت اوونیل هغه چرته دې؟هغې ونیل دا دې زما په لاس ناست دې هغه اوونیل سبحان الله ماته اوس حکم اوشو چه د ادریس ﷺ روح په څلورم آسمان باندې قبض کړه.زه فکرمند ووم چه هغه په زمکه دې اوماته د هغه د روح قبض کولو د پاره ددې آسمان حکم کولې شی. هم هغه وخت دهغه روح قبض کړې شو دا د دې آیت معنی ده.

خودایادساتنې چه د کعب رضی الله عنه دا بیان د اسرائیلیاتونه دې اود دې په بعضو خبروکښې نکارت دې. والله اعلم. هم دا روایت په بل سندسره دې او په هغې کښې داهم دی هغه د دې فرښتې په ذریعه معلومه کړې وه چه زماعمر څومره باقی دې؟یوبل روایت کښې دی چه دفرښتې په دې سوال باندې ملك الموت جواب ورکړو چه زه ګورم.وئې کتل نوونې ونیل صرف دیوې سترګې رپولو برابر.اوس چه کومې فرښتې لاندې کتل د حضرت ادریس ﷺ روح قبض شوې هم وو.د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه هغه درزی وو.دستنې په یوه یوه ټانکه باندې به ئې سبحان الله ونیل. ماښام به د هغه نه زیات نیك عمل آسمان ته نه ختلو.مجاهد رحمه الله خو وائی چه حضرت ادریس ﷺ آسمانونوته خیژولې شوې دې هغه

[1] ابوداؤد كتاب الوتر باب الحث على قيام الليل: ١٤٥٠، وهوحسن،نسائى:١٦١١، ابن ماجه:١٣٣٦،احمد:٢/٢٥٠،ابن حبان:٢٥٦٧، حاكم:١/٣٠٩.

[2] ابوداؤد كتاب التطوع باب قيام الليل:١٣٠٩ السنن الكبرى:١٣١٠، ابن حبان:٢٥٦، بيهقى:٢/٥٠١، حاكم:١/٣١٦.

مرشوي نه دي بلکه دحضرت عيسي ﷺ په شان بې مرګه اوچت کړې شوې دې. د ابن عباس ﷺ نه په روايت د عوفي نقل دی چه شپږم آسمان ته اوچت کړې شوې دې اوهلته وفات شوې دې. حسن ﷺ وغيره وائي چه د اوچت مکان نه مراد جنت دې.

عَلَيۡهِمۡ	اللّٰهُ	أَنۡعَمَ	الَّذِيۡنَ	أُولٰٓئِكَ
په هغوئ باند	الله	چې انعام اوکړو	دا هغه کسان دی	دا کسان چې دی
دا هغه پيغمبران دی په کومو چې الله ﷻ په پيغمبرانو کښې (خصوصی) انعام کړې وو				

حَمَلۡنَا	وَمِمَّنۡ	مِنۡ ذُرِّيَّةِ اٰدَمَ	مِّنَ النَّبِيّٖنَ
سواره کړی وو مونږه	او د (نسل) دهغه چانه وو چې	د اولاد دآدم نه وو	چې دپيغمبرانو نه وو
يعنی د دآدم ﷺ په اولاد کښې اود هغه چانه چې مونږ نوح ﷺ سره (په بيړئ کښې) سواره کړی وو			

وَمِمَّنۡ	وَاِسۡرَآءِيۡلَ	وَّمِنۡ ذُرِّيَّةِ اِبۡرٰهِيۡمَ	مَعَ نُوۡحٍ
او دهغه کسانونه وو	او داسرائيل دنسل نه وو	او داولاد دابراهيم نه وو	د نوح سره
او څه په کښې دابراهيم ﷺ اويعقوب ﷺ دنسل نه وو او دا (تول) په هغه خلقو کښې وو چې مونږ ورته هدايت کړې			

عَلَيۡهِمۡ	اِذَا تُتۡلٰى	وَاجۡتَبَيۡنَا	هَدَيۡنَا
په هغوئ باندې	کله چې به لوستلې کيدل	او خوښ کړی وو مونږه	چې لارښودلی وه ورته مونږه
وو او مونږ غوره کړی وو هرکله چې به دهغوئ په مخکښې د رحمان آيتونه اولوستلې شو			

وَّبُكِيًّا ﴿٥٨﴾	سُجَّدًا	خَرُّوۡا	اٰيٰتُ الرَّحۡمٰنِ
په ژړا ژړا	په سجده	نو پريوتل به	آيتونه درحمن
نو په سجده به پريوتل او ژړيدل به			

قوله تعالى:- أُولٰٓئِكَ الَّذِيۡنَ أَنۡعَمَ اللّٰهُ عَلَيۡهِمۡ

په انبياء کرامو عليهم السلام باندې د الله ﷻ د فضل تذکره او دهغوئ نسب نامه:- دالله ﷻ فرمان دې چه داد انبياؤ کرامو عليهم السلام ډله ده د چا ذکر چه په دې سورت کښې دې يا وړاندې تيرشوی يا دې نه پس به راځی. دا خلق د الله ﷻ انعام ورکړې شوی دی اوس دلته دشخصيت نه د جنس طرف ته اشاره ده، دوی د آدم ﷺ داولاد نه دی يعنی دحضرت ادريس ﷺ اولاد نه د هغوی نه کوم چه حضرت نوح ﷺ سره په کشتئی کښې سواره کړې شوی وو دې نه مراد ابراهيم خليل الله ﷺ دې اود ابراهيم ﷺ د ذريت يعنی اولاد نه حضرت اسحاق حضرت يعقوب حضرت اسماعيل عليهم السلام دی اود اسرائيل د اولاد نه مرادموسی ﷺ حضرت هارون ﷺ حضرت زکريا ﷺ حضرت يحيی ﷺ اوحضرت عيسی ﷺ دې. هم دا قول دې د سدی ﷺ او امام ابن جرير. د دې د پاره د دوی نسب جدا بيان کړې شو.

د انبياء عليهم السلام نسل د آدم ﷺ نه دې خو دوی کښې بعضې هغه هم دی چه د دې بزرګانودنسل نه نه دی کوم چه دنوح ﷺ ملګری وو ځکه چه ادريس ﷺ خودنوح ﷺ نيکه وو. زه خووايم چه په ظاهره هم دا ټيک دی چه د نوح ﷺ نه پورته په نسب کښې د الله ﷻ پيغمبر ادريس ﷺ دې. اود بعضې خلقوداخيال دې چه ادريس ﷺ هم د بنی اسرائيلو نبی دې. داوائی چه د معراج په حديث کښې دادريس ﷺ هم حضور ﷺ ته دا وينا کول نقل دی چه مرحبادې وی نبی صالح ته او مرحبا دې وی

صالح رور ته. نو رور صالح نبي ورته اوفرمائيلو نه چه خوئ صالح لکه چه ابراهيم ﷺ او ادم ﷺ چه ونيلي وو. روايت دې چه ادريس ﷺ د نوح ﷺ نه وړاندې دې. هغوی خپل قوم ته فرمائيلي وو چه د لااله الاالله ونيلو قائل او معتقد جوړشئي بياچه څه غواړئي کوئي. خوهغوی د دې نه انکاراوکړو. الله ﷻ هغوی ټول هلاك کړل. مونږ دا آيت د انبياءکرام عليهم السلام د جنس د پاره ګرځولې دې.ددې دليل د سورت انعام هغه آياتونه دی په کوم کښې چه حضرت ابراهيم ﷺ حضرت اسحاق ﷺ حضرت نوح ﷺ حضرت داؤد ﷺ حضرت سليمان ﷺ حضرت يوسف ﷺ حضرت موسی ﷺ حضرت هارون ﷺ حضرت زکريا ﷺ حضرت يحيی ﷺ حضرت عيسی ﷺحضرت الياس ﷺ حضرت اسماعيل ﷺ حضرت يسع ﷺ او دحضرت يونس ﷺ وغيره ذکر اوتعريف کولونه پس اوفرمائيل ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَالَمِينَ﴾ [1] هم دا هغه خلق دی چاته چه الله ﷻ هدايت ورکړې دې ته هم د دوی د هدايت اقتداء اوکړه اودائی هم فرمائيلی دی چه د نبيانو بعضې واقعات مونږ بيان کړی دی اود بعضو واقعات تاته رسيدلې هم نه دی.[2]

د صاد دپه سجده باندې د علماء کرامو اتفاق دې:-صحيح بخاری کښې دی چه حضرت مجاهد رحمه الله د حضرت ابن عباس ﷺ نه سوال اوکړوپه سورت "صٓ" کښې سجده شته هغوی اوفرمائيل اوبيائی د دې آيت تلاوت اوکړو وئی فرمائيل ستاسو نبی ته د دوی د اقتداء حکم کړې شوې دې اوحضرت داؤد ﷺ هم د مقتداء انبياء کرامو عليهم السلام نه دې.[3] فرمان دې چه د دې پيغمبرانو عليهم السلام په وړاندې د کلام الله شريف آياتونه تلاوت کيدل نود هغې دلائل او ثبوتونه اوريدوسره به په خشوع اوخضوع سره د الله ﷻ شکر اواحسان منلوسره ژړل او په ژړا اوزارئی سره به په سجده کښې پريوتل په دې وجه په دې آيت کښې د سجده کولوحکم د علماؤ کرامو متفق عليه مسئله ده دې دپاره چه د دې پيغمبرانو اقتداء او اتباع اوشي. اميرالمؤمنين حضرت عمر بن الخطاب ﷺ د سورت مريم تلاوت اوکړو اوچه کله دې آيت ته راورسيدو نوسجده ئې اوکړه. بيائی اوفرمائيل چه سجده خومې اوکړه خو هغه ژړاد کوم ځائ نه راوړم؟(ابن ابی حاتم او ابن جرير)

	فَخَلَفَ	مِنۢ بَعْدِهِمْ
	بيا راغلل	روستو دهغوئ نه
بيا دهغوئ نه پس ځينې داسې نااهله جانشين شول		

خَلْفٌ	أَضَاعُوا	الصَّلَوٰةَ	وَاتَّبَعُوا	الشَّهَوَٰتِ
داسې بدعمله جانشينان	چې ضائع کړو هغوئ	مونځ	او روان شو	په خواهشاتو پسې
......چې مونځونه ئې ضائع کړل اود خواهشاتو تابعداری ئې شروع کړه				

فَسَوْفَ	يَلْقَوْنَ	غَيًّا	إِلَّا	مَن	تَابَ
نو زر ده	چې مخ به شي هغوئ	دګمراهئ دانجام سره	مګر	هغه څوك	چې توبه ئې اوويستله
نوډيرزر به د ګمراهئ سزا بيا مومی ......البته چا چې توبه اوويستله					

[1] ٦/الانعام:٩٠.
[2] ٤٠/المؤمن:٧٨.
[3] صحيح بخاری کتاب التفسيرسورة ص:٤٨٠٧.

وَاٰمَنَ	وَعَمِلَ	صَالِحًا	فَاُولٰٓئِكَ	يَدْخُلُوْنَ
او ايمان ئې راوړو	او عمل ئې اوكړو	نيك	نو دغه كسان چې دي	دا خليږي به هغوئ
او ايمان ئې راوړو	اونيک عملونه ئې اوکړل	...............دا خلق به جنت ته داخليږي		
اَلْجَنَّةَ	وَلَا يُظْلَمُوْنَ	شَيْئًا ۝		
جنت ته	او نۀ به پرې كيږي ظلم	هيڅ	جنتونه دي	دهميشه اوسيدو
او په دوئ به هيڅ ظلم نه شي كيدې	د هميشه اوسيدو په باغونو كښې به وي			

قوله تعالى:- فَخَلَفَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ

نااهل جانشين:- دنيكانوخلقو خاص كر دانبياء كرام عليهم السلام ذكر اوكړې شو چه د الله ﷻ د حدودو محافظ د نيكوعملونونمونې د بدونه به بچ كيدل. اوس دخرابوخلقو ذكر كولې شي چه د هغوئ نه پس دزمانې خلق داسې شو چه هغوى دمونځونه بې پرواه شو. اوچه كله ئې د مانځه غونډې فريضې اهميت هيركړو نوبښكاره خبره ده چه دنورو واجباتو به ئې څه پرواه كوله؟ ځكه چه مونځ خود دين بنياد دې اود ټولو عملونونه ښه اوبهتردې. دا خلق نفسانى خواهشاتو پسې پريوتل.اود دنيا په ژوندون كښې په تسلئې سره وراخته شو. دوئ ته به د قيامت په ورځ سخته خساره وي او په تاوان كښې به وى. د مونځ ضائع كولونه مراد دا بالكل پريخودل دى. ددې وجه نه د امام احمد رحمه الله سلفو اوخلفو مذهب دې چه مونځ پريخودونكې كافر دې. هم دا يوقول د امام شافعى رحمه الله هم دې.

د مونځ پريخودونكى حكم

مسلك حنفى:- دحنفيانو په نيز كوم كس چه د ناراستئ په وجه مونځ پريږدى دې فاسق دې قيد كولې به شي او وهلې به شي تردې چه وينه ترې روانه شى دا به تردې پورې وى چې توبه اوباسى او يا په جيل كښې مړ شي او قتلولې به نشى ا بته دا كه د دې د فرضيت نه انكار اوكړى او يا مونځ سپک اوګڼړی (الفقه الاسلامى وادلته ناقلا عن الدرالمختار (۳۲۲/۱) ومراقى الفلاح (ص، ۲۰)-

ځكه چه په حديث كښې دى چه د بنده او شرك په مينځ كښې مونځ پريخودل دى.([1]) دويم حديث كښې دى چه په مونږ اوهغوى كښې فرق د مانځه دې چاچه مونځ پريخودو هغه كافر شو.([2])د دې مسئله په وضاحت سره د بيانولودا مقام نه دې. ياد مونځ ترك كولونه مراد د مانځه د وخت په صحيح توګه پابندى نه كول دى ځكه چه ترك مونځ خوكفر دې.([3]) د حضرت ابن مسعود ؓ نه تپوس اوكړې شو په قرآن كريم كښې د مانځه ذكر ډير زيات دې چرته په مانځه كښې دسستئى كونكو د عذاب ځه بيان شته چرته په مانځه باندې داموالى فرمان شته اوياچرته دمحافظت بيان شته. هغوى اوفرمائيل دې نه مراد په وختونوكښې سستى نه كول اود وختونو پابندى كول دى. خلقو خو وئيل چه مونږ داګڼړل چه دې نه مراد دمونځونو پريخودل او نه پريخودل دى. هغوى اوفرمائيل دا خوكفر دى.([4])حضرت مسروق رحمه الله فرمائى چه دپنځو واړو مونځونو حفاظت كونكې په غافلانوكښې نه شي ليكلې.دهغې ضائع كول خپل ځان هلاك كول دى.اودهغې ضائع كول دهغې دوختونوپابندى نه كول دى([5])خليفة المسلمين

---

[1] صحيح مسلم كتاب الايمان باب بيان اطلاق اسم الكفر على من ترك الصلاة:۸۲، ابوداؤد:۴۶۷۸، ترمذى:۲۶۱۸،ابن ماجه:۱۰۷۸،

[2] ترمذى كتاب الايمان باب ماجاء فى ترك الصلاة:۲۶۲۱،وسنده صحيح.

[3] الطبرى:۲۱۵/۱۸.

[4] الطبرى:۲۱۶/۱۸.

[5] الطبرى:۲۱۶/۱۸.

اميرالمؤمنين حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله د دې ايت تلاوت كولوسره اوفرمائيل چه دې نه مراد د سر نه مونځ پريخودل نه دى بلكه د مانځه وخت ضائع كول دى.[1] حضرت مجاهد رحمه الله فرمائى چه دابدترين خلق به قيامت سره نيزدې راشى اود دې امت نيكان خلق به باقى نه وى. هغه وخت به داخلق د ځناورو په شان ټوپونه اومنډې ترړې وهى.

دا ناأهل خلق به كله وى:-؟ اود قاريانو درې قسمونه:- عطاء بن ابى رباح رحمه الله هم دا فرمائى چه دا خلق به په آخرى زمانه كښې وى. حضرت مجاهد رحمه الله فرمائى دا به هم د دې امت خلق وى چه د ځاروو په شان به په لاروكښې ټوپونه اومنډې وهى اود الله ﷻ نه چه په آسمان كښې دې به نه ويريږى اونه به دخلقو نه شرميږى. د ابن ابى حاتم په حديث كښې دى حضور ﷺ فرمائى داناخلف خلق به د شپيتوكالو نه پس وى كوم چه به مونځونه ضائع كوى او په شهوتونوكښې به اخته شى اود قيامت په ورځ به سزا خورى. بيابه د هغوى نه پس هغه نالائق خلق راشى چه د قرآن تلاوت خو به كوى ولې دهغوى د حلق نه به لاندې نه تيريږى. يادساتئى چه قاريان درې قسمه وى مؤمن، منافق او فاجر. د حديث د راوى وليد رحمه الله نه چه كله د هغه شاگرد د دې تفصيل تپوس اوكړو نوهغوى اوفرمائيل چه ايماندارخو به د دې تصديق كوى اومنافق به په دې باندې عقيده نه لرى. او فاجر به دې نه خپله خيټه ډكه كړى.[2] ابن ابى حاتم كښې يوغريب حديث كښې دى چه حضرت عائشه صديقه رضى الله عنها به د اصحاب صفه د پاره څه خيرات ليگلونورته به ئې وئيل چه بربرى سړواوبنځوله مه وركوه ځكه چه ماد رسول الله ﷺ نه اوريدلى دى چه هم دا هغه ناخلف دى د كوموذكر چه په دې آيت كښې دې.[3] د محمد بن كعب قرظى رحمه الله فرمان دې چه دې نه مراد د مغرب بادشاهان دى چه ډيرخراب بادشاهان دى. كعب احبار رحمه الله فرمائى د الله ﷻ قسم چه زه د منافقانو صفت په قرآن كريم كښې وينم دا نننه كونكى مونځونه پريخودونكى شطرنج او جوارئى وغيره لوبې كونكى دماسخوتن د مانځه په وخت كښې اوده كيدونكى په خوراك څښاك كښې مبالغه اوتكلف سره خيټوان جوړيدونكى خوراك كونكى ډله پريخودونكى دى. حضرت حسن بصرى رحمه الله فرمائى جماتونه د دې خلقو نه خالى ښكارى او بيټكونه اوحجرې ډكې دى.

ابوالشهب عطاردى رحمه الله فرمائى په حضرت داؤد عليه السلام باندې وحى راغله چه خپل ملگرى هوښياركړى چه هغوى دې د خپلو نفسانى خواهشاتونه منع شى د چا زړونه چه د خواهشاتو چاپيره دى د هغوى په زړونوپردې اچوم. كله چه يوسړې په شهوت كښې روندشى نود ټولونه سپكه سزا هغه ته زه داوركوم چه د خپلې تابعدارئى نه هغه زه محروم كوم. مسنداحمدكښې دى ماته په خپل امت باندې د دوو څيزونو ډيره ويره ده. يودا چه خلق به دروغوشهوت پسې اولگى اومونځونه به پريږدى بل دا چه منافقان خلق به د دنياد خودلود پاره د قرآن پاك عاملان جوړشى اود ربښتونومؤمنانوسره به جنگ جگړې كوى.[4]

د غيا معنى اومطلب:- د (غيّا) معنى تاوان نقصان او بدى ده.[5] د ابن مسعود رضى الله عنه نه روايت دې (غَىّ) د دوزخ ديوې كندې نوم دې چه ډيره ژوره ده اود ډيروسختو عذابونو[6] والا اوپه دې كښې وينې اونوونه ډك شوى دى. ابن جريركښې دى چه لقمان بن عامر رحمه الله فرمائى چه حضرت ابوامامه صدى بن عجلان باهلى رضى الله عنه له لاړم او هغه ته مې سوال اوكړو چه د رسول الله ﷺ نه اوريدلې شوې حديث ماته واوروه.

---

[1] الطبرى:۱۸/۲۱٦.
[2] احمد:۳/۳۹-۳۹ وسنده حسن.
[3] حاكم:۲/۲٤٤.
[4] احمد:٤/۱۵٦ وسنده حسن، مجمع الزوائد:۱/۱۸۷.
[5] الطبرى:۱۸/۲۱۸.
[6] الطبرى:۱۸/۲۱۸.

هغوی اوفرمائیل چه واوره حضورﷺ فرمائیل که د لس اوقیه وزن کانړے د دوزخ د غاړے نه دوزخ ته اوغورزولې شی نوهغه خود پنځوسوکالوپورې د دوزخ بیخ ته نه شی رسیدلے بیا به هغه غی او اثام ته اورسی. غی اواثام د دوزخ لاندې دوه کوییان دی کوم ځائ چه د دوزخیانو وینې نوونه راجمع کیږی. د غی ذکر په آیت ﴿ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴾ کښې دې اود اثام ذکر ایت ﴿وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا﴾ کښې دی.[1] داحدیث په فرمان رسول سره روایت کول منکر دی. اوداحدیث دسندپه روسره هم غریب دے بیا فرمائی چه څوک د دې کارونونه توبه اوکړی یعنی د مونځونوسستی او دخواهشاتونفسانی تابعداری پریږدی الله ﷻ به د هغوی توبه قبوله کړی د هغوی آخرت به ښه کړی هغوی به د دوزخ نه خلاص کړی او جنت ته به ئی اورسوی. توبه د دې نه وړاندې ټول گناهونه معاف کوی. یوبل حدیث کښې دی چه توبه کونکې داسې دې لکه چه بې گناه وی.[2] داخلق چه کومې نیکئی کوی د دې اجریه دوی ته ملاویږی. د یوې نیکئی ثواب به نه شی کمولے.د توبه نه وړاندې گناهونوباندې به هیڅ نیول نه کیږی. دا دې کرم د هغه کریم اودادې حلم د هغه حلیم چه د توبه نه پس هغه گناه بالکل ختموی ورکوی. په سورت فرقان کښې د گناهونوذکر کولوسره د هغې د سزابیان کولونه پس ئی بیا استثنااوکړه او وئی فرمائیل چه الله ﷻ غفور او رحیم دې.

جَنّٰتِ	عَدۡنِ	الَّتِیۡ	
جنتونه دی	دهمیشه اوسیدو	هغه	
د همیشه اوسیدو په باغونو کښې به وی | هغه چې رحمان			

وَعَدَ الرَّحۡمٰنُ	عِبَادَهٗ	بِالۡغَیۡبِ ؕ	اِنَّهٗ	کَانَ
چې وعده کړې ده رحمن(دهغې)	دبندگانو خپلو سره	په غیبو	بیشکه شان دادې	چې ده
ئې د خپلو بندگانو سره غائبانه وعده کړې ده .... بیشکه د هغه وعده				

وَعۡدُهٗ	مَاۡتِیًّا ﴿۶۱﴾	لَا یَسۡمَعُوۡنَ	فِیۡهَا	لَغۡوًا	اِلَّا
وعده دهغه	پوره کیدونکی	نه به اوری هغوئ	په هغې کښې	څه فضول خبره	مگر
خامخا پوره کیدونکې ده | په هغې کښې به فضول خبره نه اوری | سلام لفظ به وی (چې یو بل ته به					

سَلٰمًا ؕ	وَلَهُمۡ	رِزۡقُهُمۡ	فِیۡهَا	بُکۡرَةً	وَّعَشِیًّا ﴿۶۲﴾
دسلامتیا خبره	اووی به دپاره دهغوئ	رزق دهغوئ	په هغې کښې	صبا	بیگاه
د ملاقات په وخت کښې وائی) | اوهغوئ ته به په کښې سحر مابښام روزی ورکولې شی					

تِلۡكَ	الۡجَنَّةُ	الَّتِیۡ	نُوۡرِثُ	مِنۡ عِبَادِنَا	مَنۡ
دادې	جنت	هغه	چې په میراث کښې به ئې ورکوو مونږه	دبندگانو خپلو نه	هغه چاته
دا هغه جنت دې چې په خپلو بندگانو کښې به ئې مونږ هغه څوک وارث جوړوو					

کَانَ	تَقِیًّا ﴿۶۳﴾	
چې وی هغه	پرهیزگار	
چې پرهیزگار وی		

[1] طبران: ۷۷۳۱.
[2] ابن ماجه کتاب الزهد باب ذکرالتوبه: ۴۲۵ حلیة الاولیاء: ۲۱۰/۴.

قوله تعالی:- اَلَّتِیۡ وَعَدَ الرَّحۡمٰنُ عِبَادَهٗ بِالۡغَیۡبِ ؕ

مومنان به د جنت وارثان وی: په کومو جنتونو کښې چه به توبه ویستونکی داخلولې شی دا جنتونه به د همیشه د پاره وی دکومې چه غائبانه وعده د هغوی رب هغوی سره کړې ده. دا جنتونه هغوی لیدلې نه دی خود کتلونه هم زیات یقین اوایمان د هغوی دې. خبره هم دغه ده چه د الله ﷻ وعدې اټل وی هغه حقائق دی چه ضرور به رامخامخ کیږی. نه به الله ﷻ وعده خلافی کوی اونه به وعده بدلوی. داخلق به هلته خامخارسولې شی اودوی به هغه ضرور مومی. د ﴿مَاتِیًا﴾ معنی ﴿اٰتِیًا﴾ هم راځی اودا هم دی چه چرته مونږ خو هغه زمونږ مخې ته راغلو لکه چه وائی په ماپنځوس کاله راغله زه پنځوسو کالوته اورسیدم. د دواړوجملو مطلب هم یو دې. ناممکن دی چه په دې جنتونوکښې د هغوی په غوږونوکښې څه فضول اوبې کاره خبره اورسی. صرف دمبارك سلامت آوازونه به څلوروواړوطرفونوته وی اوخاص کر د فرښتو د پاکو ژبونه به دامبارك آوازونه د هغوی په غوږونوکښې کرنګیږی. لکه چه په سورت واقعه کښې دی ﴿لَا یَسۡمَعُوۡنَ فِیۡهَا لَغۡوًا وَّ لَا تَاۡثِیۡمًا ۙ اِلَّا قِیۡلًا سَلٰمًا سَلٰمًا﴾ [1] هلته به هیڅ بې هوده اود طبع خلاف څه خبره نه اوری بغیرد سلام اوسلامتیانه دااستثنا منقطع ده سحرماښام پاك مزیدارخوندناك خوراکونه بې تکلف اوبې تکلیفه بې مشقته او بې زحمته به رارسان وی

جنت کښې شپه ورځ نشته اونه حسد او کینه:-خودا مه ګنړئی چه په جنت کښې به هم ورځ اوشپه وی نه بلکه دې أنواروسره به هغه وختونوته جنتیان اورسی کوم چه دالله ﷻ دطرف نه مقرر دی. مسند احمد کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی اولنئی ډله چه جنت ته ځی د هغوی مخونه به د څوارلسمې د سپوږمئی په شان روښانه اونورانی وی. نه به هلته هغوی له لاړې راځی نه پوزه نه غتې وړې متیازې. د هغوی لوښی او سامانونه به د سرو زرو وی خوشبودار بخور به وی اود هغوی خولې به د مشك په شان وی. د هر یوجنتی سرې دوه بیبیانې خوبه داسې وی چه د هغوی د پنډو دصفائې نه به دهغوی دپنډو د هډوکی مازغه د بهر نه ښکاری. دې ټولوجنتیانوکښې به د یوجنتی بل سره هیڅ دښمنی نه وی نه به څه بغض وی ټول به د یوزړه په شان وی. په خپل مینځ کښې به ئی هیڅ اختلاف نه وی. سحر ماښام به د الله ﷻ په تسبیح کښې تیریږی. [2] حضور ﷺ فرمائی شهیدان خلق به هغه وخت د جنت د یونهر په غاړه د جنت دروازوسره د سور رنګ په ګنبدونوکښې وی هغوی ته سحر ماښام رزق رسولې شی. [3]

سحرماښام د دنیاپه اعتباردی هلته شپه نشته بلکه هروخت به نوروی. پردې رااچولوسره اودروازې بندیدلوسره به جنتیان ماښام اودغه شان د پردواوچتیدوسره او دروازو کولاویدوسره به د سحر وخت پیژنی. ددې دروازو کولاویدل او بندیدل به هم د جنتیانوپه اشارو او حکمونوسره کیږی. دا دروازې هم داسې صفاسترا اودشیشو په شان دی چه د بهر څیزونه دننه ښکاری. په دنیاکښې د شپې ورځې عادت وو نود دې د پاره چه کوم یووخت کله غواړی موجود به وی. عرب سحر ماښام خوراك کولوعادت وو په دې وجه دجنتی خوراك وخت هم هغه اوخودلې شو ګنی جنتیان چه څه غواړی اوکله ئی غواړی موجود به وی. په یوغریب منکر حدیث کښې دی چه د سحر ماښام څه خبره ده رزق خو بې شمیره اوهروخت موجود دې. د الله ﷻ دوستانوله به په دې وخت کښې حورې راځی په کوموکښې چه به د ښکته درجې والا هغه وی چه صرف د زعفران نه پیداکړې شوی دی. دا د نعمتونو والا جنتونه به هغوی ته ملاویږی چه په ظاهراو باطن کښې د الله ﷻ تابعداروو غصه څکونکې او خلق معاف کونکی

---

[1] ۵۶/الواقعه:۲۵-۲۶.
[2] صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ماجاء فی صفة الجنة وانها مخلوقة:۳۲۴۵، صحیح مسلم۲۸۳۴،ترمذی:۲۵۳۷، احمد:۲/۳۱۶،
[3] احمد:۱/۲۶۶وسنده حسن، طبرانی:۱۰۸۲۵، ابن حبان۴۶۵۸،حاکم:۲/۱۷۴ وصححه ووافقه الذهبی، مجمع الزوائد:۵/۲۹۸.

وو د چا صفتونه چه ﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّىٰ ﴾ [1] په شروع کښې بیان شوی دی اوفرمائیلی شوی دی چه هم دا د فردوس برین وارثان دی د چا پاره چه د همیشه په توګه الله ﷻ جنت الفردوس لیکلی دی.(اې الله مونږ ته هم ته د خپل رحمت کامله نه فردوس برین ته اورسوې. آمین)

وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ ۖ لَهُ مَا
او نه نازلیږو مونږه | مګر په حکم | درب ستا | هغه لره دی | هر هغه څه
او (جبرئیل اووئیل) مونږ د خپل رب د حکم نه بغیر نه نازلیږو | چې زمونږ په وړاندې
بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَٰلِكَ ۚ
څه زمونږ په وړاند دی | او هغه څه | چې روستو زمونږ نه دی|اوهغه څه | چې په منځ ددې کښې دی
څې دی اوڅه چې زمونږ نه شاته دی اوڅه چې د دې په مینځ کښې دی هغه ټول د هغه ملکیت دی
وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿۶۴﴾ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
او نه دې | رب ستا | هیرونکې | رب داسمانونو دې | او دزمکې دې |
اوستارب (هیڅ خبره هیرونکې نه دې | هغه د اسمانونو او د زمکې او څه چې د دې دواړو په مینځ
وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ ۚ
او دهغې چې په منځ ددې دواړو کښې دی | نو بندګی کوه دهغه | او صبر کوه | په عبادت دهغه |
کښې دی د ټولو څیزونو رب دې | نود هغه عبادت کوه | اوهم د هغه په عبادت ټینګ ولاړ اوسیږه
هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿۶۵﴾ وَيَقُولُ الْإِنسَانُ أَإِذَا مَا مِتُّ
ایا ته پوهیږې | چې هغه لره شته | شریك په نوم | او وائي | انسان | ایا هر کله چې | مړ شم زهٔ
ایا تاته د هغه (الله سره په خدایي کښې) څوک همنام معلوم دې؟| او انسان وائی چې ایا هرکله زهٔ مړشم
لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ﴿۶۶﴾
نو راوبه ویستلې شم زهٔ | ژوندې |
نولابیا به هم ژوندې (دقبرنه) راویستې شم |

قوله تعالى:- وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ ۖ

فرښتې د الله ﷻ د حکم نه بغير نه نازليږي: صحیح بخاری کښې دی حضرت رسول مقبول ﷺ یوځل حضرت جبرائیل عليه السلام ته اوفرمائیل ته چه څومره راځې د هغې نه زیات ولې نه راځې؟ د دې په جواب کښې دا آیت نازل شو([2])دا هم روایت دې چه یوځل دحضرت جبرائیل عليه السلام په راتلوکښې ډیرتاخیر اوشو په څه سره چه حضور ﷺ ډیر خفه وو. بیا هغوی دا آیت راوړو نازل شو([3]) روایت دې چه دولس ورځې یا د دې نه څه کم نه وو راغلي نو حضور ﷺ اووئیل چه دا دومره تاخیر ولې اوشو؟ مشرکانو خو څه نورې خبرې کولې په دې باندې دا آیت نازل شو([4]) نولکه دا آیت﴿والضحى﴾ د آیت په شان دې.

---

[1]) ۲۳/المؤمنون:۱.

[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة مریم باب قوله ﴿ومانتنزل الابامرربك له مابين......﴾۴۷۳۱، ترمذی:۳۱۵۸.

[3]) الطبری:۲۲۲/۱۸.

[4]) الطبری:۲۲۳/۱۸.

وانی چه څلويښت ورځې ملاقات نه ووشوې كله چه ملاقات اوشو نو حضورﷺ اوفرمائيل زما شوق خو ډير زيات بې آرام كړې ووم. حضرت جبرائيل ﷺاوفرمائيل چه د دې نه ډير شوق زما ستاسو د ملاقات وو خوزه دالله ﷻ د حكم مامور اوپابنديم كله چه دهغه څائ نه راوليګلې شم نو هله راتلې شم ګني نه شم راتلې. هم هغه وخت دا وحي نازل شوه. خودا روايت غريب دې. ابن ابی حاتم كښې دی حضرت جبرائيل ﷺ په راتلوكښې وخت اولګولو بيا چه كله راغلو نوحضورﷺد بنديدو د وجه تپوس اوكړو هغوی جواب وركړوچه كله خلق دګوتو نوكونه وانخلی ګوتې اوبندونه صفااونه ساتی بريتونه كم نه كړی مسواك اونه كړی نومونږ څنګه راتلې شو؟ بيا هغوی دا آيت تلاوت كړو.

مسنداحمد كښې دی يوه ورځ حضورﷺحضرت ام سلمه k ته اوفرمائيل مجلس درست او ټيك ټاك كړئې نن هغه فرښته راروانه ده چه د نن نه وړاندې په زمكه نه ده راغلې.[1] زمونږ وړاندې روستو ټول څيزونه دهغه الله ﷻ دی يعنی دنياآخرت اود دې په مينځ كښې يعنی د دواړو شپيلو په مينځ كښې چه كوم څيزونه دی هغه هم د هغه تمليك دی.راتلونكی امورد آخرت اوتيرشوی امور د دنيا اود دنيا او آخرت اموروپه مينځ كښې ټول هم دهغه په قبضه كښې دی[2] ستارب هيرونكې نه دې هغه ته د خپل يادنه هيركړې نه ئې اونه د هغه داصفت دی. لكه چه ارشاد دې﴿وَالضُّحٰى ۝ وَالَّيْلِ إِذَا سَجٰى ۝ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰى﴾ [3] قسم دی دچاشت د وخت اود شپې چه كله پټ كړی نه خوستارب تانه لاس اخستې دې نه خفه دی.

ابن ابی حاتم كښې حضورﷺ فرمائی كوم څه چه الله ﷻ په خپل كتاب كښې حلال كړی دی هغه حلال دی اوچه كوم ئې حرام كړی دی هغه حرام دی اود كومونه چه خاموش شوې دی هغه عافيت دی. ته د الله ﷻ عافيت قبلوه الله ﷻ د يوڅيز هيرونكې نه دې.بيا هغوی هم دا جمله تلاوت كړه.[4] د آسمان زمكې اوټول مخلوق خالق مالك مدبر متصرف هم هغه ذات دې.هيڅ څوك نشته چه د هغه يوحكم روستوكړې شی ته هم د هغه عبادت كوه او په هغې كلك اوسيږه.دهغه په شان د هغه برابر اود هغه په نوم باندې هيڅ څوك نشته.هغه د بركت خاونددې هغه اوچت دې دهغه په نوم كښې ټولې خوبيانې دی.

أَوَلَا يَذْكُرُ	الْإِنسَانُ	أَنَّا	خَلَقْنَاهُ	
آيا نه يادوي	انسان	چې بېشكه مونږ	پيدا كړی دی هغه	
آيا انسان دا نه يادوي چې د دې نه وړاندې په هغه وخت كښې				
مِن قَبْلُ	وَلَمْ يَكُ	شَيْئًا ۝	فَوَرَبِّكَ	لَنَحْشُرَنَّهُمْ
مخكښې ددې نه	اونه وو هغه	هيڅ څيز	نوقسم دې په رب ستا	چې ضرور به مونږ ه راجمع كړو دوئ
مونږ دې پيدا كړو چې لاهيڅ څيز هم نه وو	..... نو ستا په رب قسم مې دې چې مونږ به دوئ			
وَالشَّيَاطِينَ	ثُمَّ	لَنُحْضِرَنَّهُمْ	حَوْلَ جَهَنَّمَ	جِثِيًّا ۝
او شيطانان	بيا	به خامخا حاضر كړو دوئ	چاپېره ددوزخ نه	په زنګنانو پراته پړمخې
اوشيطانان خامخا راجمع كړوا	بيا به دوی د دوزخ نه ګېرچاپېره حاضروو	چې په ګونډوبه(غورزېدلی) پراته وی		

[1] احمد:۲۹۶/۶.
[2] الطبری:۲۲۴/۱۸.
[3] ۹۳/الضحی:۱-۳.
[4] البزار:۱۲۳ مجمع الزوائد:۵۵/۷،حاكم:۳۷۵/۲.

ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ

بیا | به اوباسو مونږه | دهرې ډلې نه | هر هغه سړې ددوئ | چې هغه زیات سخت وی

بیا به د هرې یوې ډلې نه هغه کسان بیل کړو چې د رحمان نه په سرکشئ کولو کښې د ټولو نه وړاندې

عَلَى الرَّحْمَٰنِ عِتِيًّا ۝٦٩ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ

په مقابله د رحمن کښې | په لحاظ دسرکشئ سره | بیا | مونږه | ښه پیژنو | هغه کسان | چې هغوئ

وو | ....بیا مونږ هغه څوک ښه پیژنو چې دې دوزخ ته د داخلیدو زیات قابل دی

أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا ۝٧٠

ښه مستحق دی | ددغه دوزخ | په لحاظ دغورزولو |

قوله تعالی:- فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ

په الله ﷻ قسم چه محشربه کیږی:- بعضې د قیامت منکران د قیامت راتلل په خپل نیز محال ګڼړی او د مرګ نه پس ژوندی کیدل د هغه په خیال کښې ناممکن وواود قیامت اود هغه ورځې دویم اود نوی سر نه دژوندون حال اوریدوسره به ئې سخت تعجب کولولکه چه دقرآن پاك ارشاددې ﴿وَإِن تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أَإِذَا كُنَّا تُرَابًا أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۗ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ ۖ وَأُولَٰئِكَ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ ۖ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ ([1])یعنی که چرته ستا حیرانتیا وی نودهغوی داحال هم دحیرانتیانه خالی نه دې آیاچه کله مونږ مړه شواوخاورې شونوبیابه مونږ په نوی پیداکیدو سره راپیداکولې شو؟ په سورت یس کښې فرمائیلی دی چه انسان دانه ګوری چه مونږ هغه دنطفه نه پیداکړوبیاهغه مونږسره صفاصفاجګړه اوکړه او هم په مونږ پسې خبرې جوړې کړې او خپل پیداکیدل ئې هیرکړه وئې وئیل چه داهډوکی ګوم چه سخاشوی وی څوك به ئې راژوندی کړی؟نوجواب ورکړه هغه خالق حقیقی به پیداکوی چاچه په اول ځل پیدا کړی وو هغه د هریو د هرقسم پیداکیدونه خبردې.([2]) دلته هم د دغه کافرانود دې اعتراض ذکر دې چه مونږ مړه شوبیابه راژوندی شو نو څنګه به اودریدې شو؟ په جواب کښې فرمائیلې شی چه آیا دوی ته دا هم معلوم نه دی چه هغوی هیڅ هم نه وواو مونږ راپیداکړل. د شروع د پیدائش قائل او د دویم ځل پیدائش منکرچه کله هیڅ هم نه وو نو په هغه وخت کښې الله ﷻ دې دځه کولوباندې قادرووامونږ هغه راپیدا کړو نواوس چه څه ناڅه شو نوآیا الله ﷻ قادر نه دې چه هغوی بیاراپیداکړی؟ نود اول ځل پیداکول دلیل دی په دویم ځل پیداکولوباندې. چا چه شروع کړې ده هم هغه به ئې دوباره کوی او دوباره کول په نسبت د شروع کولو همیشه آسان وی.

یو حدیث قدسي:- په صحیح حدیث کښې دی چه الله ﷻ فرمائی ما بنیادم دروغ ګڼړی اود هغه د پاره دا لائق نه وو. ماته بنیادم تکلیف راکوی اوهغه له داهم لائق نه دی. د هغه زما دروغژن ګڼړل دا دی چه وائی لکه څنګه چه الله ﷻ زما د شروع اعاده نه کوی حالانکه ښکاره خبره ده شروع په نسبت د دوباره کولو ګرانه وی اود هغه ماته تکلیف راکول دا دې زما اولاد ګڼړی سره د دې چه زه احد یم صمدیم نه زما موریلارنه اولاداونه زما د جنس نه بل څوك.([3])زما دې په خپل ځان قسم وی چه زه به دا ټول راجمع کړم اودکوموکوموشیطانانوچه دوی زمانه بغیرعبادت کولوهغوی به هم راجمع کړم بیابه دوی دوزخ ته

---

[1]) ۱۳/الرعد:۵.

[2]) ۳٦/یس:۷۷-۷۹.

[3]) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة ﴿قل هوالله احد﴾: ٤۹۷٤، احمد:۲/۳۹۳، ابن حبان:۲۵۷.

مخامخ راوړم کوم ځای چه به په زنګونونو باندې راپریوځی لکه چه ارشاددې ﴿ وَتَرٰى كُلَّ اُمَّةٍ جَاثِيَةً ۫ كُلُّ اُمَّةٍ تُدْعٰى اِلٰى كِتٰبِهَا ۭ اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴾(۱) هریوامت به ته وینې چه د زنګونونو په مخ به پراته وی.(۲)
یوقول داهم دې چه د قیام په حالت کښې به د دوی حشر وی کله چه ټول اول او آخر راجمع کړې شی‌نو مونږ به په دوی کښې لوئ لوئ مجرمان اوسرکشه جداکړو د هغوی سرداران اوامیران ګناهونه او بدنی خورونکی د هغوی مشران اوهغوی ته د کفر اوشرك تعلیم ورکونکی هغوی د الله ﷻ ګناهونوطرف ته مائل کونکی به جدا کړې شی لکه چه ارشاد دې﴿حَتّٰى اِذَا ادَّارَكُوْا فِيْهَا جَمِيْعًا ۙ قَالَتْ اُخْرٰىهُمْ لِاُوْلٰىهُمْ رَبَّنَا هٰٓؤُلَاۗءِ اَضَلُّوْنَا فَاٰتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ ڛ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَّلٰكِنْ لَّا تَعْلَمُوْنَ ﴾(۳)کله چه هلته ټول راجمع شی نو روستونی به د وړاندینویاره کښې وائی اې الله هم دې خلقو مونږ دهوکه کړې وو ته دوی له دوچند عذاب ورکړه بیا په خبرباندې دخبرعطف اچولوسره فرمائی چه الله ﷻ ته ښه معلومه ده چه د ټولونه زیات د عذابونو اود دوزخ د اُوردسزا حقدار څوك څوك دی. لکه چه بل آیت کښې ارشاد دې ﴿لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَّلٰكِنْ لَّا تَعْلَمُوْنَ ﴾(۴) د هریود پاره ډبل عذاب دې تاسو دعلم نه خالی ئی.

وَاِنْ مِّنْكُمْ	اِلَّا وَارِدُهَا ۚ	كَانَ	عَلٰى رَبِّكَ	حَتْمًا
او نشته هیڅوك په تاسو کښې	مګر تیریدونکې دې په دوزخ	دې(داکار)	په رب ستا باندې	یقینی
اوپه تاسو کښې به هریو کس په هغې (دوزخ باندې د پل صراط په ذریعه) تیریدونکی وی				داستاسو په

مَّقْضِيًّا ۚ	ثُمَّ نُنَجِّي	الَّذِيْنَ	اتَّقَوْا	وَّنَذَرُ
فیصله شوې	بیا به بچ کړو مونږه	هغه خلق	چې متقیان وؤ	او پریږ به ږدو
رب باندې یقینی فیصله شوې خبره ده چې خامخا به پوره کیږی	بیا به مونږ هغه کسان بچ کړو چې			

الظّٰلِمِيْنَ	فِيْهَا	جِثِيًّا ۝
ظالمان خلق	په هغې کښې (پرمخې)غورزیدلی	
پرهیزګاران دی	اوظالمان به په کښې دننه په ګوډو غورزیدلی پریږدو	

قوله تعالی:-وَاِنْ مِّنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا ۚ

هریوبه په دوزخ باندې تیریږی:-دمسنداامام احمدبن حنبل رحمه الله په یوغریب حدیث کښې دې ابو سمیه فرمائی د کوم ورود چه په دې آیت کښې ذکر دې ددې باره کښې په مونږ کښې اختلاف اوشو چا به وئیل مؤمن به په دې کښې نه داخلیږی چا به وئیل داخلیږی خو به ولې د خپلې تقوی په سبب به خلاصې بیامومی.ما حضرت جابر رضی الله عنه سره ملاقات اوکړو اوداخبره مې معلومه کړه نو هغوی اوفرمائیل چه واریدیږی خو به ټول.یوبل روایت کښې دی چه داخلیږی خوبه ټول هریونیك هم او بدهم خو په مؤمنانوباندې به هغه اُور یخ او د سلامتیاوالا جوړیږی. لکه چه په حضرت ابراهیم علیه السلام باندې وو تردې چه د دې اُور د یخوالې شکایت به پخپله اُور کوی بیا به ددې پرهیزګارانو خلقوخلاصې دهغه ځای نه اوشی.(۵)خالدبن معدان رحمه الله فرمائی چه کله جنتیان جنت ته اورسی وائی به چه الله ﷻ خو فرمائیلې

(۱) ۴۵/الجاثیة:۲۸.
(۲) الطبری:۱۸/۲۲۷.
(۳) ۷/الاعراف:۳۸.
(۴) ۷/الاعراف:۳۸.
(۵) احمد:۲/۳۲۸-۳۲۹ وهوحسن بالشاهد، حاکم:۴/۵۸۷،ح ۸۷۴۴وسنده حسن،مجمع الزوائد:۷/۵۵، شعب الایمان :۱/۳۳۶.

وو چه هریوبه دوزخ ته مخامخ کیږی اومونږ خو ورمخامخ نه شو نودوی ته به فرمائیلې شی چه تاسو خو هم د هغه ځائ نه راتیرشوئی خو الله ﷻ هغه وخت اُور یخ کړو.
حضرت عبدالله بن رواحه ﷺ یوځل د خپلې بی بی په زنګون باندې سر ایخودې ملاست وو چه په ژړا شو دهغوی بی بی هم په ژړا شوه نو هغوی ددې نه تپوس اوکړو چه تاولې اوژړل؟ هغې جواب ورکړوچه ته مې په ژړا باندې اولیدې. هغوی جواب ورکړو چه ماته خو آیت ﴿وَاِنْ مِّنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا﴾[1] رایادشو او ژړا راغله ماته څه پته ده چه زه به خلاصې بیاموم که نه. هغه وخت دوی بیمار وو.حضرت ابومیسره ﷺ چه به کله خپلې بسترې له د اوده کیدو د پاره تللونو ژړل به نې اود ژبې نه به نې ناځاپې وتل چه افسوس زه پیداشوې نه ووم.
یوځل دهغوی نه تپوس اوشو آخرستاد دې ژړا فریاد څه وجه ده؟ نووئی فرمائیل چه دا آیت دې. داخو ثابته ده چه هلته خو به تلل وی اودانه دی معلوم چه خلاصی به وی اوکه نه؟ یوبزرګ سړی خپل رور ته اوفرمائیل تاته خودا پته ده چه مونږ به په دوزخ باندې تیرولې شو هغه جواب ورکړو او یقینا معلومه ده.بیائی تپوس اوکړوچه داهم درته معلومه ده چه په هغه ځائ به تیرهم شې؟هغه اوفرمائیل ددې خوراته هیڅ علم نشته. نوبزرګ اووئیل بیازمونږ د خنداخوشحالی د کومې؟ دې اوریدوسره د هغه وخت نه واخله ترمرګه پورې د هغه په شونډو خندا رانغله. نافع بن ازرق دحضرت ابن عباس ﷺ په دې باره کښې مخالف وو چه دلته د ورود نه مراد داخلیدل دی نوهغه په دلیل کښې د قرآن آیت ﴿اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ ۗ اَنْتُمْ لَهَا وٰرِدُوْنَ﴾[2]پیش کولوسره اوفرمائیل ګوره دلته دورودنه مراد داخلیدل دی که نه دی؟ دویم آیت ئی اوفرمائیلو ﴿يَقْدُمُ قَوْمَهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَ ۗ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُوْدُ﴾[3] اووئی فرمائیل اوښایه فرعون به خپل قوم دوزخ ته بوځی که نه؟ نواوس غوراوکړئی چه مونږ خو به په دې کښې داخلیږو خامخا نوراوخوبه هم که نه؟ غالبا تاخوبه الله ﷻ نه راوباسی د دې د پاره چه ته د دې نه منکرئی.دې اوریدو سره نافع روان شو او وئی خندل. دا نافع خارجی وو د ده کنیت ابوراشدوو. بل روایت کښې دی ابن عباس ﷺ هغه پوهه کولو دپاره آیت﴿وَّنَسُوْقُ الْمُجْرِمِيْنَ اِلٰى جَهَنَّمَ وِرْدًا﴾[4]هم لوستلې وو اودائی هم فرمائیلې وو چه اول د بزرګانو خلقو یوه دعاداهم وه ﴿اللهم اخرجنی من النار سالما وادخلنی الجنة غانما﴾ اې الله مادجهنم نه صحیح سالم راوباسې اوجنت ته مې په خندا خوشحالئی اورسوه. دحضرت ابن عباس ﷺ نه په ابوداوُد طیالسی کښې داهم روایت دې چه ددې مخاطب کفار دی.عکرمه رحمه الله فرمائی دا ظالمان خلق دی دغه شان به مونږ دا آیت لوستلو.داهم د حضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه نیك او بدبه ټول ورمخامخ کیږی. ګورئی د فرعون اود هغه د قوم د پاره او نورو ګناهګارانو د پاره هم د ورود لفظ د دخول په معنی کښې پخپله په قرآن کریم دوو آیاتونوکښې وارد دې. ترمذی وغیره کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی واردکیږی خو به ټول بیابه تیریدل د خپلو خپلو عملونو مطابق وی.[5]

د پل صراط ذکر او په هغې تیریدل:- حضرت ابن مسعود ﷺ فرمائی چه په پل صراط باندې به ټول تیریږی هم دغه اُور سره به اودریدل وی نو بعضې به دبجلئی په شان تیریږی بعضې د هوا په شان بعضې د مرغو په شان بعضې دتیزو اسونوبه شان بعضې د تیزواوښان په شان بعضې د تیزو تلونکی پیدل انسان په شان اوتردې چه د ټولونه آخری مسلمان په دې باندې تیریږی دابه هغه وی د چا چه صرف د

[1] ۱۹/مریم:۷۱.
[2] ۲۱/الانبیاء:۹۸.
[3] ۱۱/هود:۹۸.
[4] ۱۹/مریم:۸۶.
[5] ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة مریم:۳۱۵۹، وسنده حسن، احمد۱/۴۳۵، دارمی:۲/۳۲۹، حاکم:۲/۳۷۵.

ښتو په ګوتوباندې نور وی پریوتونکي راپریوتونکې به خلاصې بیاموومی.پل صراط خوئیدونکې دې په کوم چه د کیکر په شان یاد مال کونډې په شان ازغی دی دواړو طرفو ته به د فرښتو صفونه وی د چا په لاسونوکښې چه به د دوزخ څوکیدار ستك(کرخ) وی په کومو سره چه به په نیولونیولو سره خلق دوزخ ته دیکه کوی الخ. حضرت عبدالله رحمة الله فرمانی دا د تورې د مخ نه تیره دې. اولنئی ډله خو به د بجلی د پرق په شان تیرشی دویمه ډله به د هوا په شان تیره شی دریمه د تیز اس په شان څلورمه د تیز څناور په شان. فرښتې به دهرطرف نه دعا کوی یا الله سلامت ئې اوساته بچ ئې کړه.(۱)

دجهنم د هولناکئ بیان:-دبخاری اومسلم په ډیرومرفوع احادیثوکښې هم دا مضمون واردشوې دې. د حضرت کعب ﷺ بیان دې چه دوزخ به ټول خلق په خپله شا راباركړی كله چه نیك او بدراجمع شی نود الله ﷻ حکم به کیږی چه ستاخپل خو راونیسه اوجنتیان پریږده. اوس به دوزخ دټولوبدو خلقو یوه نواله جوړه کړی. هغه بدان خلق داسې پیژنی لکه تاسو چه خپل اولاد پیژنئی بلکه دې نه هم زیات. مؤمنان به صفابچ شی.واورئی ددوزخ د داروغه ګانو قدونه دسلوکالود لارې په فاصله دی.دوی کښې هریوسره ګرز دې یوراخلاص کړی نو اووه لاکهه خلق ذره ذره کړی. مسند کښې دی حضور ﷺ فرمائیلی زما د خپل رب چه پاك ذات دې نه دا امیدې چه د بدراوحدیبیه په جنګ کښې کوم ایماندارشریك وو هغوی کښې به یوهم دوزخ ته نه خی.دې اوریدوسره حضرت حفصه k وئیل داڅنګه؟قرآن خو فرمانی چه په تاسو کښې به یو دوزخ ته مخامخ کیدونکې دې نوحضورﷺ د دې نه پس دویم آیت اولوستلو چه متقیان خلق به دې نه خلاصې بیاموومی اوظالمان خلق به هم دې کښې پاتې شی.(۲) بخاری اومسلم کښې دی دچاچه درې بچی مړه شوی وی هغه سره به اُور نه لګی مګرصرف دقسم پوره کیدو په توګه.(۳) دې نه مراد هم دا آیت دې. ابن جریرکښې دی چه یوصحابیﷺ تبې نیولې وود هغه د تپوس د پاره رسول الله ﷺ زمونږ سره راغلو حضورﷺ اوفرمائیل چه رب العزت فرمان دې چه دا تبه هم یواُور دې زه خپل مؤمنان بندیګان په دې کښې څکه راګیروم چه داد دوزخ د اُور بدله شی.(۴) داحدیث غریب دې. حضرت مجاهد رحمة الله هم دې فرمائیلو سره د دې آیت تلاوت اوکړو. مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمائیلی دی کوم سړې چه سورت اخلاص لس ځل اولولی د هغه د پاره په جنت کښې یومحل جوړولې شی. حضرت عمر ﷺ اوفرمائیل چه بیاخو به مونږ ډیرزیات محلونه تیارکړو. حضورﷺ جواب ورکړو چه الله ﷻ سره هیڅ کمې نشته هغه د بهتر نه بهتر او د ډیر نه ډیر ورکونکې دې. او کوم سړې چه د الله ﷻ په لارکښې زر آیاتونه اولولی الله ﷻ به دقیامت په روځ هغه د انبیاؤکرامو علیهم السلام صدیقینو شهیدانو صالحانوکښې اولیکی په حقیقت کښې د هغوی ملګرتیا دبهترین ملګرو ملګرتیاده اوچه کوم سړې دڅه تنخواه په وجه نه بلکه د الله ﷻ د خوشحالئی دپاره دمسلمان لښکردهغوی د شانه حفاظت کولود پاره څوکئی کوی هغه به په خپلو سترګو باندې هم د دوزخ اُور نه وینی مګرصرف د قسم پوره کولود پاره څکه چه د الله ﷻ فرمان دې په تاسو کښې به هریوپه دې باندې تیریدونکې دې. د الله ﷻ په لارکښې دهغه ذکر کول دخرچ کولونه هم اووه سوه چنده زیاته درجه لری او په یو روایت کښې اووه زره دی.(۵)ابوداؤد کښې دی چه مونځ روژه اودالله ﷻ ذکر دالله ﷻ په لارکښې په خرچ کولو

---

(۱) الطبری:۲۳۲/۱۸.

(۲) احمد:۲۸۵/۶، ابن حبان: ۴۸۰۰،ابن ماجه:۴۲۸۱،وهوحدیث صحیح، له شاهد فی صحیح مسلم :۲۴۹۶.

(۳) صحیح بخاری کتاب الجنائزباب فضل من مات له ولد فاحتسب:۱۲۵۱،صحیح مسلم:۲۶۳۲، ترمذی: ۱۰۶۰، احمد:۲۳۹/۲، ابن حبان:۲۹۴۲.

(۴) الطبری:۲۳۳/۱۸.

(۵) احمد:۴۳۷/۳-۴۳۸.

باندې اووه سوه درجې لرې.([1])
قتاده فرمائي چه دې آيت نه مراد تيريدل دی. عبدالرحمن رحمه الله وائی مسلمانان خو به په پل صراط باندې تيرشي اومشرکان به دوزخ ته ځي.حضورﷺ فرمائي په هغه ورځ به ډير ښځې اوسړي په هغې باندې اوخوئيږي.ددې په دواړو غاړوبه د فرښتوصفونه تړلي وی چه د الله ﷻ نه به د سلامتيا دعاګانې کوی.([2]) داد الله ﷻ قسم دې چه پوره کيږی به. د دې فيصله شوې ده او الله ﷻ دا په ځان لازم کړې دی.([3])په پل صراط باندې د تلونه پس پرهيزګاران خو به تيرشي او کافران ګناهګاران به د خپلې خپلې ګناه خطامطابق دوزخ ته پريوځي. مؤمنان به هم د خپل خپل عمل مطابق خلاصې بيامومی څنګه چه عمل وی هم دومره وخت به هلته لګي. بيادا خلاصې بيامونډونکی به د خپل رونړومسلمانانو سفارش کوی ملائکې به هم شفاعت کوی اوانبياء کرام هم. بيابه ډيرزيات خلق د دوزخ نه په داسې حالت کښې راوځی چه اور به هغوی خوړلې وی خود مخ د سجدې ځايونه به نی بچ وی. بيابه د خپل خپل باقي ايمان په حساب سره د دوزخ نه راويستلې شي. د چا په زړه کښې چه د دينار برابر ايمان وی هغوی به اول راوځی بيا دې نه د کم اوبيا دې نه د کم ترديې چه د اُوری د دانې هومره ايمان والا هم. بيا دې نه د کم او بيا هغې نه د کم هم بياهغه چه په ټول عمر کښې يوځل لااله الا الله وئيلی وی اوهيڅ نيکی نې هم نه وی کړې. بيا خو به په دوزخ کښې هم هغوی پاتې شی په کومو چه هميشه والې اودوام ليکلې شوې دې. دا ټوله خلاصه ده د هغه حديثونو کوم چه په صحت سره راغلي دی نو په پل صراط باندې د تلونه پس به نيک خلق تيرشي ګناهګاران خلق به په پرې کيدو سره دوزخ ته پريوځي.

	بَيِّنٰتٍ	اٰيٰتُنَا	عَلَيْهِمْ	تُتْلٰى	وَاِذَا
	واضحه اوښکاره دی	ايتونه زمونږ چې	په دې خلقو باندې	الوستلې کيږی	اوکله چې
	اوهرکله چې دوئ ته زمونږ ښکاره آياتونه واوروليی شي (نود هغې په اوريدو دايمان				

اَىُّ	اٰمَنُوْٓا	لِلَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	الَّذِيْنَ	قَالَ
کومه يوه	چې ايمان نې راوړې دی	هغه کسانوته	چې انکار نې کړې دی	هغه کسان	نو وائی
د دواړو	چې په(مونږ)	....	کافران مومنانوته وائی		راوړو په ځائې)

نَدِيًّا۝	وَّاَحْسَنُ	مَّقَامًا	خَيْرٌ	الْفَرِيْقَيْنِ
په لحاظ دمجلس	او زيات شاندار دی	په لحاظ دمقام سره	بهتره ده	ددې دواړو ډلونه
ډير ښائسته دی	اود چا مجلس	کښې د چا ځائې بهتر دې		ډلو (د کافرانو او مسلمانانو)

اَثَاثًا	اَحْسَنُ	هُمْ	مِّنْ قَرْنٍ	قَبْلَهُمْ	اَهْلَكْنَا	وَكَمْ
په لحاظ دسامانونو	زيات ښه وو	چې هغوی	دقومونونه	مخکښې ددوئ نه	هلاک کړی دی مونږ	اوڅومره
وظاهری شکل	په سازوسامان ا	چې (ددوئ نه	ډير امتونه هلاک کړی وو		د ورانديې مونږ څومره	اود دوئ نه

وَّرِءْيًا۝
او په لحاظ دظاهری شان وشوکت سره
صورت کښې ډير ښه وو

([1]) ابوداؤد كتاب الجهاد باب في تضعيف الذكر في سبيل الله عزوجل:۲۴۹۸.
([2]) الطبری:۱۸/۲۳۳.
([3]) الطبری:۱۸/۲۳۷.

قوله تعالى:- أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا۝

كافران به مومنانوپورې خنداګانې كوي:- د الله ﷻ دصفااوواضحه آياتونونه دپروردګاردليل او برهان والا كلام نه كافرانوته هيڅ فائده اونه رسيده. هغوى د دې نه مخ اړوى سترګې ترې اړوى او په خپل ظاهرى شان اوشوكت سره هغوى مرعوب كول غواړى. وائي چه اوښائې د چاكورونه پرتكلف دى اود چا بيټكونه ښائسته كړې شوى دى؟ آباد او ښكلې دى؟ مونږ چه مال اولاد دولت شان اوشوكت عزت او قدر كښې دهغوى نه زيات يومونږ الله ﷻ ته ګران يو؟يادا چه څوك پټ ګرځى راګرځى اوخوراك څښاك نه بيامومى كله د ارقم بن ابوارقم ﷺ په كوركښې پټيږى اوكله اخوادېخواتختى راتختى. لكه چه په بل آيت كښې دى كافرانو اووئيل ﴿خَيْرًا مَّا سَبَقُونَآ إِلَيْهِ﴾ (١) كه دا دين بهتروو نودا به اول مونږ منلوكه دوى؟د حضرت نوح ﷺ قوم هم دا وئيلى ووچه﴿ قَالُوٓا۟ أَنُؤْمِنُ لَكَ وَٱتَّبَعَكَ ٱلْأَرْذَلُونَ۝﴾(٢)ستامنونكى خو ټول غريب محتاج خلق دى مونږ ستا تابعداران نه شو جوړيدې.

د كافرانو دخندګانو جواب:- يوبل آيت كښې دى چه داسې هغوى دهوكه كيږى اووائى چه آيا هم دغه د الله ﷻ خوښ بنديګان دى چاته چه الله ﷻ په مونږ باندې فضيلت وركړې دې؟(٣) بيا د دوى د دې غلطئى جواب وركړو د دوى نه اول د دوى نه هم په ظاهرى شان اوشوكت كښې زيات او په مالدارئى كښې ډير وړاندې خلق وو.خود هغوى دبدعملو په وجه مونږهغوى تهس نهس تباه اوبربادكړل. د هغوى مجلسونه د هغوى كوررونه د هغوى مالدارئى د دوى نه زياتى وې.(٤) په شان شوكت ظاهرى لباس تكلفات كښې په امارت اوشرافت كښې ددوى نه څومره زيات وو د هغوى د كبر او دښمنئى په وجه سره مونږ هغوى تباه بربادكړل.فرعونيانو ته اوګوره د هغوى باغونه دهغوى نهرونه دهغوى فصلونه دهغوى اوچت مكانونه د هغوى عاليشان محلونه تراوسه پورې موجوددى اوهغوى غرق كړې شو اودكبانو خوراك جوړشول.دمقام نه مرادمسكن اونعمتونه دى.نَدِيٌّ نه مرادمجلسونه اوبيټكونه دى.عربوكښې بيټكونو ته اود خلق دراجمع كيدو ځائ ته نادى اوندى وائى(٥)لكه آيت ﴿وَتَأْتُونَ فِى نَادِيكُمُ ٱلْمُنكَرَ ۖ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوا۟ ٱئْتِنَا بِعَذَابِ ٱللَّهِ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ۝﴾(٦)كښې دى.همدا ددى مشركانوقول ووچه مونږددنيا په اعتبار سره تاسونه ډيروړاندې يو.په لباس كښې مال اومتاع كښې شكل اوصورت كښې مونږتاسو نه غوره يو

قُلْ	مَنْ كَانَ	فِي الضَّلٰلَةِ	
ورته اووايه	هغه څوك چې وى	په ګمراهئ كښې	

(ائې محبوبه) ته ورته اووايه څوک چې په ګمراهئ كښې دى

فَلْيَمْدُدْ	لَهُ	الرَّحْمٰنُ	مَدًّا	حَتّٰى	إِذَا	رَاَوْا
نو مهلت وركوى	هغه ته	رحمان	په مهلت وركولو سره	تردې پورې	كله چې	اووينى

نو رحمان (الله ﷻ)هغوئ ته پوره مهلت وركوى ....تردې چې كله هغه څيز ا ووينى دكوم څيز

(١) ٤٦/الاحقاف:١١.

(٢) ٢٦/الشعراء:١١١.

(٣) ٦/الانعام:٥٣.

(٤) الطبرى:١٨/٢٣٩.

(٥) الطبرى:١٨/٢٣٩.

(٦) ٢٩/العنكبوت:٢٩.

مَا	يُوعَدُونَ		إِمَّا الْعَذَابَ	وَإِمَّا	السَّاعَةَ ط
هغه څيز	چې وعده ئې شوې ده (دهغوئ سره)		يا كه عذاب وي	او يا كه	قيامت وي
چې ورسره وعده شوې ده | يا (په دنيا كښې) عذاب (پرې راشي) اويا قيامت (پرې راشي)					
فَسَيَعْلَمُونَ	مَنْ	هُوَ	شَرٌّ	مَّكَانًا	
نو معلومه به شي هغوئ ته	چې څوك دې	هغه	چې ناكاره دې	په لحاظ دخائې سره	
نو بيا به ورته معلومه شي چې څوک د خائې په اعتبار سره خراب دې | او د چا لښكر كمزورې دې					
وَّأَضْعَفُ	جُندًا	وَيَزِيدُ اللَّهُ	الَّذِينَ	اهْتَدَوْا هُدًى ط	
او ډير كمزورې دې	په لحاظ دلښكر سره	او زياتوي الله	هغه كسان	چې په نيغه لاره دي هدايت كښې	
.... او الله ﷻ هدايت يافته خلق په هدايت كښې نور هم زياتوي					
وَالْبَاقِيَاتُ	الصَّالِحَاتُ	خَيْرٌ	عِندَ رَبِّكَ	ثَوَابًا	
او باقي پاتې كيدونكې	نيكيانې	بهترې دي	په نيز درب ستا	په اعتبار دجزا سره	
اوهغه نيک عملونه چې باقي پاتې كيدونكې دي ستا د رب په نيز د ثواب					
وَخَيْرٌ	مَّرَدًّا				
او بهترې دي	په اعتبار دواپس ورتلو سره				
او دانجام په اعتبار سره بهتر دي |					

قوله تعالي:- قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ

گمراهي اوهدايت موندونكي خلق:- داكافران چه خپل ځان پحق اوتاسوپه ناحقه گڼرې اوپخپله خوشحالئ اوازگارتياباندې په تسلني سره ناست دی دوی ته اووايه چه د گمراهورسني اوږده وی دوی ته د الله ﷻ د طرف نه وخت وركولې شي تركومې چه قيامت رانه شي يادهغوی مرگ رانه شي. هغه وخت به دوی ته پوره پته اولگي چه په حقيقت كښې خراب سړې څوك وو اود چا ملگری كمزورې وو. دنياخو زياتيدونكې او كميدونكې سورې دې نه پخپله د دې اعتبار اونه د دې د سامان او اسبابو اعتبار. دوی خو به په خپله سركښئ كښې ورانده كيږی لكه چه په دې آيت كښې مشركانو سره مباهله ده. لكه يهوديانوسره چه په سورت جمعه كښې د مباهله آيت دې چه راشئ زمونږ مقابله د مرگ غوښتنه اوكړئي.([1]) دا شان په سورت آل عمران كښې د مباهله ذكر دې كله چه تاسو د خپل ځان خلاف دليلونه هم واورئي د عيسى عليه السلام د الله ﷻ د ځوئ كيدو دعوې گيرئې نوراشئي د بال بچ سره په ميدان كښې په دروغژن باندې د الله ﷻ لعنت وئيلو دعااوكړئي.([2]) نونه خو مشركان د مقابله د پاره راغله نه د يهوديانو حوصله پيداشوه اونه نصرانيان په ميدان كښې نران شو.

څنگه چه د گمراهانو گمراهی زياتيږی دغه شان د هدايت والا هدايت زياتيږی لكه چه ارشاد دې كله چه يوسورت نازليږی بعضې خلق وائي چه په تاسو كښې كوم يو دې په ايمان كښې زيات كړو؟([3]) د

---

[1] ٦٢/الجمعة:٦.

[2] ٣/آل عمران:٦١.

[3] ٩/التوبة:١٢٤. الخ

باقيات صالحات پوره تفسير هم د دې الفاظو په تشريح كښې سورت الكهف كښې تيرشو. دلته فرمائي چه هم دغه پاتې كيدونكې نيكئي د اجر او ثواب په لحاظ اود انجام او بدله په لحاظ سره د نيكانو د پاره بهتر دى

عبدالرزاق كښې دى يوه ورځ حضورﷺ د يوې وچې ونې لاندې تشريف كيخودې وو ناست وو د هغې ښاخ ئې اونيولو او وئې خوزولو وچې پانړې راورژيدې نو حضورﷺ اوفرمائيل گورئي دغه شان د انسان گناه ﴿لااله الاالله والله اكبر سبحان الله والحمدلله﴾ وئيلوسره رژيږي اې ابوالدرداء ؓ دا وايه د هغې نه وړاندې چه هغه وخت راشي چه ته دا اونه وئيلې شې هم دغه باقيات صالحات دى هم دغه د جنت خزانې دى. د دې اوريدو سره د ابوالدرداء ؓ به دا حال وو چه دا حديث به ئې بيان فرمائيلو سره ئې اووئيل والله زه خو به هم دا كلمې وايم كله به هم د دې نه ژبه منع نه كړم كه خلق ماته ليونې ولې اونه وائي.(١) په ابن ماجه كښې هم داحديث په بل سند سره دى.

أَفَرَءَيْتَ الَّذِي كَفَرَ

| ايا نو تااوليدو | هغه سړې | چې انكار ئې كړې دې |

| ايا تاهغه سړې ليدلې دې چې زمونږ دحكمونو نه ئې انكار كړې دې

بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ۝ أَطَّلَعَ

د ايتونو زمونږ نه | اووې وئيل | خامخا به راكړې كيږي ماته | مال او اولاد | ايا خبر شوې دې دۀ ته

او دا وائي چې ماته به (په اخرت كښې هم كه چرته وى) مال او اولاد راكولې شى | ايا دۀ ته دغيبو

الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ۝ كَلَّا ۚ سَنَكْتُبُ مَا

دغيبو | يا ئې اخستى دۀ | د رحمن نه | وعده | هر گز نۀ | ليكو به مونږه | هغه څه

خبرې معلومې دى | اوكه دۀ د رحمان نه څه وعده اخيستې دۀ؟ | هر گز داسې نه ده | څه چې دې

يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ۝

چې وائي ئې دې | او زيات به كړو مونږ | دپاره دهغه | عذاب | په زياتولو سره |

وائي مونږ هغه (د فرشتو په ذريعه) ليكو | او د دۀ په عذاب كښې به عذاب زياتوالې كوو

وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ۝

او مونږ به ميراث اخلو دده نه | دهغه څه | چې وائي ئې دې | او راځئ به مونږ ته | يوازې

اودې چې د كوم مال او اولاد ذكر كوى مونږ به هغه هم په ميراث كښې اوړو اودې به مونږ ته يوازې راځي

قوله تعالى:- أَفَرَءَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا

د عاص بن وائل سركشي: حضرت خباب بن ارت ؓ فرمائي زه لوهار ووم اوزما څه قرض په عاص بن وائل باندې وو زه د هغه نه د غوښتلو دپاره لاړم نوهغه وئيل چه زه خو به ستا قرض ترهغه وخته پورې نه اداكوم تركومې چه ته د حضورﷺ د تابعدارئي نه اونه څې. ما وئيل چه زه خودا كفر ترهغه وخت پورې هم نه شم كولې چه ته مړ شې او بيا راژوندې شې. په دې باندې دې كافر وئيل چه ښه ده ته بس هم دلته اوسيږه چه زه مړشم او بيا راژوندې شم نوخامخا به ماته زما مال او اولاد ملاوشي نو هلته به

(١) ابن ماجه كتاب الادب باب فضل التسبيح: ٢/٣٨ مختصراً.

ستا قرض هم اداکړم ته راشه. په دې باندې دا ایت نازل شو[1] بل روایت کښې دی چه ما په مکه کښې د هغه توره جوړه کړې وه دهغې پیسې پاتې وې[2] فرمائی آیا ده ته د غیب خبرملاو شو؟ یا هغه د رب رحمن نه څه قول اوقرار واخستو؟ یوبل روایت کښې دی چه په ده باندې زما ډیر دراهم د قرض په توګه ورختلې وو. هغه چه ماته کوم جواب راکړوهغه مارسول الله ﷺ ته اوونیل پدې باندې داآیاتونه نازل شو. یوبل روایت کښې دی چه ډیرو مسلمانانو قرض د هغه په ذمه وو د هغې په غوښتلو باندې ده اوونیل ایا ستاسو په دین کښې دانه دی چه جنت کښې به سره زر سپین زر ریښم ګلونه اومیوې وغیره وی؟ مونږ وئیل چه اودی نوهغه وئیل چه داڅیزونه به ماته خامخاملاویږی زه به ئی هلته تاسوټولوله درکړم. نودې آیاتونوپورې ﴿فردا﴾ نازل شو﴿وَلَدًا۞کښې﴾ دویم قراءت د واوپه پیش سره هم دې. معنی د دواړو هم یوه ده اودا هم وئیلی شوی دی چه د زبر سره خودمفردپه معنی کښې ده اودپیش سره دجمع په معنی کښې ده.د قیس قبیلې هم دا لغت دې. والله اعلم.دې مغرور ته جواب ورکولې شی چه ولې ده ته د غیبوخبردارې شته؟ ده ته د خپل آخرت د انجام خبر شته؟ چه دادې قسمونه خوری وائی؟یاده دالله ﷻ نه څه قول اوقرار یاوعده اخستې ده؟یاهغه د الله ﷻ توحید منلې دې؟ چه دهغې په وجه هغه ته د جنت د داخلیدویقین دې. آیت ﴿اَمِ اتَّخَذَ عِنۡدَ الرَّحۡمٰنِ عَهۡدًا﴾[3] کښې د الله ﷻ دوحدانیت د کلمه قائل کیدل مراد اخستې شوی دی بیاد ده دکلام د تاکید د پاره نفی کولې شی اود ده د خلاف مؤکد بیانولې شی چه د ده د دې غرور دا کلمه هم زمونږ سره لیکلې شوې ده د ده کفر هم مونږ ته ښکاره دې او په آخرت کښې خو د ده د پاره هم عذاب اوعذاب دې چه هروخت به زیاتیږی ده ته هلته مال اولاد ملاویدل خو لاڅه کوې؟ د دې په خلاف د دنیامال اومتاع اولاد او تېر به هم د ده نه واخستې شی اویک یواخې به مونږ ته پیش کیږی.دابن مسعودؓ په قراءت کښې ﴿ونرثه ماعنده﴾ دې.دده جمع شوې عمل زمونږ په قبضه کښې دې دې خوبه خالی لاس هرڅه پریخودې زمونږ مخې ته پیش کیږی.

وَاتَّخَذُوۡا	مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ	اٰلِهَةً	لِّيَكُوۡنُوۡا	لَهُمۡ
او نیولی دی دې خلقو	ماسوا دالله نه	نور خدایان	دپاره ددې چې شی هغوئ	دپاره ددوی
اودوئ دالله ﷻ نه سوا خان دپاره نور معبودان جوړ کړی دی			اچې د دوئ دپاره	دعزت باعث وی
عِزًّا ۙ۝	كَلَّا ؕ	سَيَكۡفُرُوۡنَ	بِعِبَادَتِهِمۡ	وَيَكُوۡنُوۡنَ	عَلَيۡهِمۡ
مددګاران	هرګز نهٔ	انکار به اوکړی هغوئ	دعبادت ددوئ نه	اوشی به(دغه معبودان)	ددوئ
هیڅکله نه دوئ به ډیر زر ددوئ دعبادت نه انکار اوکړی				اوددوئ مخالفین (دوشمنان)	به شی
ضِدًّا ۧ۝	اَلَمۡ تَرَ	اَنَّاۤ	اَرۡسَلۡنَا الشَّيٰطِيۡنَ		عَلَى الۡكٰفِرِيۡنَ
دشمنان(مخالفان)	ایا نهٔ ګورې تهٔ	چې بیشکه	الیږلی دی مونږه	شیطانان	کافرانوته
......ائې محبوبه) آیاته نه ګورې چې مونږ شیطانان په کافرانو باندې وریږیښی (مسلط کړی) دی					
تَؤُزُّهُمۡ	اَزًّا ۙ۝	فَلَا تَعۡجَلۡ	عَلَيۡهِمۡ ؕ	اِنَّمَا	نَعُدُّ
چې تیزوی هغوئ لره	په تیزولو سره	نو تلوارمهٔ کوه تهٔ	په دوئ باند	بیشکه	شمارو مونږه(ورځې)
(چې هغوئ (کفر او ګناه ته) ښه تیزوی	نو ته په دوئ د عذاب راتلو تلوارمه کوه				مونږ پخپله ددوئ

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة کهیعص باب ﴿اطلع الغیب ام اتخذ عندالرحمن عهدا﴾:۴۷۳۳، صحیح مسلم:۲۷۹۵، ترمذی:۳۱۶۲

[2] صحیح بخاری:حواله سابق.

[3] ۱۹/مریم:۷۸.

لَهُمْ	عِدًّا
دپاره ددوئ	په شمارولو سره
کارونه شميرو	

قوله تعالى:- كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ

د قيامت په ورځ باطل معبودان به د عبادت کونکو نه د بې تعلقۍ څرګنده کوي:- -دکافرانو خيال دې چه د هغوی دالله ﷻ نه علاوه کوم معبودان دی د هغوی حامي اوامدادی به وی غلط خيال دې بلکه ناممکن دی اومعامله ددې بالکل خلاف ده.دهغوی دپوره محتاجئي په ورځ يعنی دقيامت به دوی صفا منکر شي اود خپلو عابدانو به دښمنان جوړشي. لکه چه فرمائي د دوی نه به نور دبدې لار او د ورکې شوې لارې والابه نورڅوك وی چه الله ﷻ پرېږدی اوهغه خلقوته چغې وهی چه د قيامته پورې به جواب ورنه کړې شي. د هغوی د دعانه بالکل غافل دی اودمحشر په ورځ به د هغوی دښمنان جوړشي اود هغوی د عبادت به بالکل انکاراوکړي.(۱)د ﴿كَلَّا﴾ دويم قراءت ﴿كُلًّا﴾ هم دې.پخپله به داکافران هم په هغه ورځ د الله ﷻ نه سوا د نورو دعبادت نه انکار اوکړي. داټول عابدان اومعبودان به دوزخيان وی د يوبل به ملګری وی هغوی به په دوی،او دوی به په هغوی باندې لعنت وائی هريوبه په بل باندې وراچول کوی. يوبل ته به بد وائی سختې جګړې به وی ټول تعلقات به ئې ختم شي د يوبل به ښکاره دښمنان شي او امدادبه چرته وی؟هيڅ مروت به نه وی معبودان به د عابدانو دپاره اوعابد د معبودانو د پاره د يوبل نه نابلده اوزيات په حسرت کښې وی(۲) آياتاته نه ده معلومه چه داشيطانان هروخت کافران په نافرمانو باندې تيارو‌ی(۳) مسلمانانوخلاف ئی راپاسوی خواهشات ورله زياتوی په نه منلو او سرکشو کښې وراندې کوی.لکه چه فرمان دې د رب رحمن د ذکر نه مخ اوړونکې د شيطان حواله کيږي.(۴) ته تندی مه کوه د هغوی د پاره بددعا مه کوه مونږ پخپله په ارادې سره هغوی ته وخت ورکړې دې هغوی وړاندې کيدو ته پريږده آخر به په مقرر وخت باندې راګيرکړې شی الله ﷻ د دې ظالمانو د کارونونه ناخبر نه دې. دوی ته خو ئی هسې لږ وخت ورکړې دې په کوم کښې چه دوی په خپلو ګناهونوکښې وړاندې کيږي.آخر به سختو عذابونوکښې بې وسه پريوځی. تاسو فائده حاصله کړئی خو ولې ياد ساتئی چه ستاسو اصلی ځائ هم دوزخ دې. مونږ د هغوی کالونه مياشتې ورځې او وخت شميرو. د هغوی ساګانې هم مونږ شميرلې دی. د مقرر وخت پوره کيدو سره به په عذابونوکښې اونخلی.

يَوْمَ	نَحْشُرُ	الْمُتَّقِينَ	إِلَى الرَّحْمَٰنِ
هغه ورځ	چې جمع به کړو مونږه	پرهيزګاران	رحمان ته
په کومه ورځ چې به مونږ ټول پرهيزګاران ډلې ډلې رحمان ته (دميلمستيا			

وَفْدًا	وَنَسُوقُ	الْمُجْرِمِينَ	إِلَىٰ جَهَنَّمَ	وِرْدًا
ډلې ډلې	او اوبه شړو مونږه	نافرمان خلق	دوزخ ته	پشان دتږی ځناورو
دپاره) جمع کړو) اومجرمان به اوږی تږی دوزخ ته اوشړو				

(۱) ۴۶/الاحقاف: ۵-۶.
(۲) الطبری: ۲۵۱/۱۸.
(۳) الطبری: ۲۵۲/۱۸.
(۴) ۴۳/الزخرف: ۳۶.

لَا يَمْلِكُوْنَ	الشَّفَاعَةَ	اِلَّا	مَنِ	اتَّخَذَ	عِنْدَ الرَّحْمٰنِ
اختیار به نهٔ لری خلق	دسفارش	مگر	هغه څوك	چی اخستي ئې وی	د رحمان
د هغه چا نه سوا د سفارش اختیار به هیچا ته نه وی چې درحمان نه ئې اجازت غوښتې وی					

عَهْدًا	وَقَالُوا	اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ	وَلَدًا
اجازت نامه(وعده)	او وائی دوئ	چی نیولي دي رحمان	خوئي
..........او(داخلق) وائی چې رحمان ځان دپاره اولاد نیولي دې			

قوله تعالی:- يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِيْنَ اِلَى الرَّحْمٰنِ وَفْدًا

پرهیزګاران به د الله ﷻ میلمانه وی:- -کوموخلقوچه د الله ﷻ په خبروایمان راوړې د پیغمبرانو تصدیق ئې کړې د الله ﷻ حکم منل ئې کړی د ګناهونونه بچ شوی د الله ﷻ ویره ئې په زړه کښې وه هغوی به د الله ﷻ په نیز د هغه د معززه میلمنوپه توګه راجمع کیږی.په نورانی سورلئ به سواره راځی اود الله ﷻ د میلمنوپه ځائ کښې به په عزت سره داخلیږی.ددوی په خلاف ناخداترس ګناهګاران د رسولانو دښمنان به دیکو سره پړمخې راښکونکې د تندې د لاسه ژبه راویستونکې په زور سره دوزخ ته راجمع کولې شی([1]) اوس اوښایه چه څوك دمرتبې والا او څوك د خو ملګروالا دې؟ مؤمن به د خپل قبرنه مخ اوچت ګوری به چه د هغه په وړاندې به یوښکلې ښانسته سړې پاکې جامې اغوستې خوشبولګولې خوشحاله پړقیدونکې مخ ولاړ وی. تپوس به کوی ته څوك ئې؟هغه به وائی تازه اونه پیژندم زه خو ستاد نیکو عملونو شکل یم. ستاعمل نورانی ښکلې مزیدار وو راځه چه اوس زه تا په خپلو اوږو باندې سورکړم اوپه عزت اواکرام دې محشر له بوځم. ځکه چه د دنیاپه ژوندکښې زه په تاسور ووم نومؤمن به د الله ﷻ په حضورپه سورلئی سورشی. د هغوی د سورلئی د پاره به نورانی اوښان هم موجود وی. دا ټول په خنداخوشحالئی په عزت اوقدر سره جنت ځی.حضرت علی ﷺ فرمائی چه د وفد دادستور نه دې چه پیدل دې راځی دامتقیان حضرات به په داسې نورانی اوښانوباندې سواره وی چه د مخلوق په نظر کښې به د دې نه بهتر سورلی هیڅ کله هم نه وی راغلې.دهغوی کجاوې به دسروزرو وی دوی به د جنت ددروازوپورې هم دې سورلوباندې سواره ځی.دهغوی پیزوانونه به د زبرجدو وی([2])په یومرفوع روایت کښې دی خوحدیث ډیر غریب دې.

د جنت د نعمتونو بیان:- د ابن ابی حاتم روایت دې حضرت علی ﷺ فرمائی یوه ورځ مونږ رسول الله ﷺ سره ناست وو ماد دی آیت تلاوت اوکړو اواومې وئیل یارسول الله ﷺوفدخو په سورلئی باندې سور راځی حضورﷺ اوفرمائیل قسم دې د هغه الله ﷻ د چا په لاس کښې چه زما ځان دې چه دا نیکو کار خلق به دقبرونونه راپاسوی اوهم هغه وخت دسپین رنګ نورانی اودوزرو والا اوښې به دخپلې سورلئی دپاره موجود وینی په کومو چه به د سرو زرو کجاوې وی د کومو د وزرو نه چه به نور راوچتیږی. او یو یو قدم به دومره لرې ایږدی ترکوم ځائ پورې چه نظر کار کوی. دوی به په هغې سواره شی اود یوې جنتی ونې خواته به اورسی دکوم ځائ نه چه به دوه نهرونه روان اووینی.دیو اوبه به اوڅکی په کومو سره چه به د هغوی دزړونو خیرې لرې شی په دویم کښې به غسل کوی په څه سره چه به د هغوی بدنونه نورانی شی او ویښته به ئې کلك شی. دې نه پس به نه د هغوی ویښته وران شی اونه به ئې بدن ګنده شی.دهغوی مخونه به پړقیږی اودوی به د جنت دروازې ته اورسی. دسرویاقوتو یوه کړئی به د سرو زرو

([1]) الطبری:۲۵۱/۱۸.
([2]) احمد:۱۵۵/۱.

په دروازه وی کومه چه به دوی او کړنګوی. دې نه به ډیر خوږ اواز راوځي اوحوروته به معلومه شي چه د هغوی خاوندان راغله. د جنت خازنان به راشی دوروازې به کولاوکړي جنتیان چه د هغوی نوراني بدنونوته ښکلې مخونوته اوګوری نوپه سجده کښېږي به راپریوتل غواړي خوهغوی به ورته زر اووائی زه خوستا تابع یم ته حکم کوه. دوی به هغوی سره روان شي. د هغوی حورې به صبر نه شي اود خیمونه به راوځي اودوی پورې به اوننخلي او ورته به وائی چه ته زمونږ د سرتاج ئی زمونږ محبوب ئی زه د همیشه د پاره یم چه د مرګ نه لرې یم زه د نعمتونو والایم کله به هم زما نعمتونه نه ختمیږي زه خوشحاله اوسیدونکې یم کله به هم خفه نه شم. زه هم دلته اوسیږم کله به هم تانه لرې نه شم. دوی به دننه داخل شي ګوری به چه سل سل ګزه بالاخانې دی لؤلؤ مرغلرو باندې زیړ شین رنګ دیوالونه د سرو زرو دی هریودیوال د بل په شان دې په هرمکان کښې اویاتختونه دی. په هریو تخت باندې اویاحورې دی په هره یوه حوره باندې اویاجوړې دی. خو بیاهم د هغوی بدن ښکاری د هغوی د جماع مقدار به د دنیا د یوې پوره شپې برابر وی. صفاښکلې اوبه خالص پئیکوم چه د څاروو د غولانځو نه نه دی راوتلې بهترین خوندناك اوبې ضرره پاك شراب کوم چه یوانسان نه دی نچوړی کړی ښکلې مزیدار شات چه د مچو د خیټې نه دی راوتلي نهرونه به بهیږي. میوه دارې ونې به د میونه ډکې خوزیږي. که غواړی نو په ولاړه دې میوې راشوکوی اوکه غواړی نو په ناسته ناسته یا ملاسته ملاسته. سپینې او شنې مرغئی الوزی د کومې غوښه خوړلوته چه زړه اوشی نو هغه به پخپله حاضره شي. د کوم ځائ غوښه ئی چه خوړله وئی خوړله اوبیا هغه د الله ﷻ په قدرت سره ژوندئی لاړه. د څلورو واړو طرفونه فرښتې راځی اوسلامونه وائی اوزیری اوروی چه په تاباندې دې سلامتی وی دا هغه جنت دې د کوم چه تاسو له زیری درکولې شو اونن د هغې مالکان جوړکړې شوې ئی.دادستاسو دنیکوعملونو چه تاسو په دنیا کښې کول.که د هغوی د حورونه د یو یوویښته هم زمکې ته ښکاره کړې شی نود نمر رنړا به تته شي. دا حدیث خو مرفوع بیان شوې دې خوتعجب نه دې چه موقوف وی لکه چه د حضرت علی ﷺ د خپل قول نه هم نقل دې. والله اعلم.

د جهنم په حالت باندې تذکره:-بالکل ددې برعکس به ګناهګاران خلق پرمخې په زنځیرونوکښې تړلې شوی د څناور په شان دیکې خوری اودوزخ طرف ته به راجمع کولې شي. هغه وخت به د تندې نه د هغوی خراب حالت وی. څوك به هغوی شفاعت کونکې یا دهغوی په حق کښې یولفظ ویونکې نه وی. مؤمنان خو به د یوبل شفاعت کوی خودا بدنصیبه به د دې نه محروم وی.دوی به پخپله وائی ﴿فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ﴾[1] زمونږ هیڅ څوك سفارشی نشته نه زمونږ څوك ربښتونې دوست شته اوچه چا د الله ﷻ سره وعده کړې ده دا استثنا منقطع ده. دې وعدې نه مراد د الله ﷻ د توحید ګواهی ورکول او په دې باندې کلك پاتې کیدل دی. یعنی صرف د یو الله ﷻ عبادت کول اود نورود عبادتونونه خلاصیدل د امداد طمع د هغه نه د ټولو خواهشاتو پوره کولو تمنا او ارزو هم د هغه نه.[2] حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمائی چه دې موحدینود الله ﷻ وعده حاصله کړې ده قیامت کښې به الله ﷻ فرمائی چاسره چه زما وعده ده هغه دې اودریږي.

خلقو وئیل حضور ﷺ مونږ ته هم هغه اوښایه حضور ﷺ اوفرمائیل داسې وائې ﴿اللهم فاطر السموت والارض عالم الغيب والشهادة فاني اعهد اليك في هذه الحيوة الدنيا انك ان تكلني الى عمل يقربني من الشر ويباعدني من الخير واني لااثق

---

[1] ۲٦/الشعراء:۱۰۰.

[2] الطبری:۲۵۷/۱۸.

الابرحمتك فاجعل لي عندك عهدا تؤديه الى يوم القيمة انك لاتخلف الميعاد﴾(١) په يوبل روايت كښې دې سره دا هم دى ﴿خائفا مستجيرا مستغفرا راهبا راغبا اليك﴾ (ابن ابى حاتم)

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا ۝ لَقَدْ جِئْتُمْ
او وائي دوئ | چې نيولې دې رحمان | خوئي | بيشكه چې راتګ اوكړل تاسو
او(داخلق) وائي چې رحمٰن ځان دپاره اولاد نيولې دې | تاسو ډيره خرابه خبره كړې ده | نزدې ده

شَيْئًا إِدًّا ۝ تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ
يو څيز ته | چې ډير بد دې | قريبه ده | چې اسمانونه | اوشليږي | ددې خبرې نه
......چې په دې وينا باندې اسمانونه اوشليږي | اوزمكه څيرې شي

وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ۝ أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ
او اوڅوي | زمكه | او راپريوزي | غرونه | ټوټې ټوټې | چې رااوبللو دوئ | دپاره درحمن
......اوغرونه ريزه ريزه راوغورزيږي | ځكه چې هغوئ درحمان دپاره ځوئي

وَلَدًا ۝ وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمٰنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ۝ إِنْ كُلُّ مَنْ
خوئي | او نه ښائي | دپاره درحمان | چې اونيسي | خوئي | نه دى ټول | هغه څوك
ګرځولې دې | حال دا چې درحمان دپاره څوك ځوئي جوړول مناسب نه دى | چې څوك هم په

فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمٰنِ عَبْدًا ۝
چې په اسمانونو كښې دى | اوپه زمكه كښې دى | مګر | راتلونكى دى | رحمان ته | په حيثيت دبنده
اسمانونو اوپه زمكه كښې موجود دى هريو به رحمان ته د بنده په حيثيت حاضريږي

لَقَدْ أَحْصٰىهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ۝ وَكُلُّهُمْ
بيشكه احاطه كړې ده الله دهغوئ | او شمارلى ئې دى هغوئ | په شمارلو سره | او هغوئ ټول
هغه داټول څيزونه احاطه كړې دى | او ښه ئې شميرلى دى |......اوهريو به ورته دقيامت په ورځ

آتِيهِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَرْدًا ۝
راتلونكى دى هغه ته | په ورځ دقيامت | يوازې |
ايكى يوازې حاضريږي |

قوله تعالى:- وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا ۝

د الله ﷻ په ذات باندې بهتان:- د دې مبارك سورت په شروع كښې د دې خبرې ثبوت تيرشو چه حضرت عيسى عليه السلام د الله ﷻ بنده دې. هغه الله ﷻ بغير د پلانه په خپل حكم سره د حضرت بى بى مريم د خيټې نه راپيدا كړې دې. په دې وجه دلته د دغه خلقو كم عقلتوب بيانولې شى چه هغه د الله ﷻ ځوئ ګڼړى د څه نه چه د الله ﷻ ذات پاك دې. دهغوى قول ئى بيان كړو بيافرمائى دا ډيره لويه خبره ده.﴿ادًّا﴾، ﴿ادًّا﴾او﴿ادًّا﴾ دريواړه لغته دى يعنى كسرالهزة خو مشهور﴿ادًّا﴾دې. دهغوى داخبره دومره خرابه ده. نزدې

(١) حاكم: ٢/٣٧٧.

ده چه اسمان راوړژی اومات شی اوزمکه په جتکوجتکو اوشلیږی. د دې د پاره چه زمکه او اسمان د الله ﷻ عزت اوعظمت پیژنی په دې کښې د رب توحید خائ شوې دې ته معلوم دی چه بدکاره ناپوهه انسانانو د الله ﷻ په ذات باندې تهمت لګولې دې. نه د هغه د جنس نه څوك شته نه د هغه مور پلار نه اولاد نه څوك شریك او نه څوك د هغه په شان. ټول مخلوق د هغه د وحدانیت ګواه دې. د کائنات هره یوه ذره دهغه په توحید باندې دلالت کوی.الله ﷻ سره شرك کونکو په شرك باندې ټول مخلوق رټیږی. نیزدی چه د کائناتو دا نظام درې ورې شی. شرك سره یوه نیکی هم په کار نه راځی. څه عجیبه ده چه د دې برعکس د توحیدسره ګناه الله ﷻ ټول په ټول معاف کړی.
لکه چه په حدیث شریف کښې دی خپلو مړو ته د ﴿لااله الاالله﴾ د شهادت کولوتلقین کوئی. د مرګ په وخت کښې چه چا دا اووئیل د هغه د پاره جنت واجب شو. صحابه کرام ژ اووئیل حضورﷺ چا چه په ژوندکښې اووئیل وئی فرمائیل د هغه د پاره نورهم زیات واجبیږی. د الله ﷻ قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دې زمکه او آسمان اود دې په مینځ کښې اود دې نه لاندې ټول څیزونه که د تلې په یوچابړی کښې واچولې شی ﴿لااله الاالله﴾ ګواهی په بل چابړی کښې واچولې شی نو دا به د دې ټولونه په وزن کښې زیات شی.([1]) ددې نور دلیل هغه حدیث شریف دې په کوم کښې چه د توحید د یوې وروکې غوندې پرچې د ګناهونود لویولویو دفترونو نه په وزن کښې زیاتیدل دی راغلی دی.([2]) والله اعلم.
د دوی دا خبره کول دومره بده ده چه آسمان د الله ﷻ د عظمت د وجه رچی اوزمکه د هغه د غضب په وجه اوشلیږی اوغرونه ذره ذره شی. حضرت عبدالله ؓ فرمائی یوغرد بل غر نه معلومات کوی آیانن په تاباندې داسې هم یوانسان ختلې دې چه هغه د الله ﷻ ذکر کړې وی؟ هغه په خوشحالئی سره جواب ورکوی چه او. نو غر هم باطل او دروغ خبره اونه خبره اوری او نورې خبرې نه اوری. بیا هغوی هم د دې آیت تلاوت اوکړو.

اول زمکې صرف میوې اوګلونه راټوکول:-روایت دې چه کله الله ﷻ زمکه اود دې ونې راپیداکړې نو هرې ونې به بنیادم ته میوې ګلونه او فائدې ورکولې. خوچه کله نه په زمکه باندې اوسیدونکو خلقو د الله ﷻ د پاره اولاد اوګرځولو نوزمکه اوخوزیده او په ونوکښې ازغی پیداشو.حضرت کعب ؓ فرمائی چه زمکه په غصه شوه او دوزخ په ډیر تاوسره شغلې اووهلې. مسنداحمدکښې د رسول الله ﷺ فرمان دې چه په تکلیف ورکونکو خبروباندې د الله ﷻ نه زیات صبرکونکې څوك نشته خلق دهغه سره شریك ګرځوی د هغه اولاد مقررکوی اوهغه دوی ته عافیت ورکوی رزق وررسوی اوګناهونه دهغوی نه اخواکوی.([3])نود دوی په دې خبره چه دالله ﷻ اولاددې زمکه آسمان اوترغرونو پورې تنګ دی.د الله ﷻ عظمت او شان سره لائق نه دی چه دهغه اولاد وی د هلکان جینکئی وی د دې د پاره چه ټول مخلوق د هغه په غلامئی کښې دې.دهغه دجوړیادهغه په شان څوك نشته.په زمکه اوآسمان کښې چه څه دی ټول دهغه دحکم تابع دی اوحاضر شوی غلامان دی.هغه دټول آقادټول پالونکې اودټولو خبر اخستونکې دې.دټول شمیرهغه سره دې. ټول د هغه علم راګیرکړی دی اوټول د هغه د قدرت په احاطه کښې دی. د هریوبشځې سړی لوئ وړوکې هغه ته خبر دې. د پیدائش د شروع نه د دنیاد ختمیدو پورې هغه ته علم دې.دهغه هیڅ څوك امدادی نشته نه شریك اونه ملګرې.هریو بې یار اومددګار به دهغه په وړاندې د

---

[1]) الطبری:۲۵۸/۱۸.
[2])ترمذی کتاب الایمان باب ماجاء فیمن یموت وهویشهدان الااله الاالله:۲۶۳۹وسنده صحیح، ابن ماجه:۴۳۰۰، احمد : ۲۱۳/۲، حاکم:۶/۱دا روایت امام حاکم او ذهبی صحیح الاسناد ګڼلې دې.
[3]) احمد:۳۹۵/۴، صحیح بخاری کتاب الادب باب الصبرفی الاذی:۶۰۹۹، صحیح مسلم:۲۸۰۴، السنن الکبری:۱۱۴۴۵، مسند حمیدی:۷۷٤، المعجم الاوسط:۳٤۹٤،الاسماء والصفات للبیهقی:۱۰٦٤.

قيامت په ورځ پيش کيدونکې دې.دټول مخلوق فيصلې د هغه په لاس کښې دی.هم هغه وحده لاشريك له به د ټولوبې باکی کوی اوڅه چه غواړی کوی به. عدل کونکې دې ظالم نه دې د چا حق وهل د هغه د شان نه لرې دی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا
بيشکه هغه کسان | چی ايمان ئې راوړو
بيشکه کومو کسانو چې ايمان راوړې دې
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾
او عمل ئې اوکړو نيك | اوبه ګرځوی | دپاره دهغوئ | رحمان | محبت(په زړونو دخلقو کښې)
او نيک عملونه ئی کړی دی | رحمان به دهغوئ دپاره (دخلقو په زړونو کښې) محبت پيدا کوی
فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ
پس بيشکه | اسان کړو مونږه دا کلام | په ژبه ستا | دپاره ددې چی ته زيرې ورکړې | په دې سره
نو مونږ دا (قران) ستا په ژبه څکه اسان کړې دې اچې ته ددې په ذريعه پرهيز ګارانوته زيرې ورکړې .
الْمُتَّقِينَ وَتُنْذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا ﴿٩٧﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا
پرهيزګارو خلقو ته | او ويروې ته | په دې سره | قوم | ضديان | او څومره ډير هلاك کړل مونږه
اوددې په ذريعه جګړمار خلق اوويروې |اومونږ ددې خلقو نه وړاندې څومره ډيرې ډلې هلاکې کړې
قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ
مخکښې ددوئ نه | قومونه | ايا محسوسوې ته | دهغوئ نه | يو کس | يا اورې ته
دی | نو ايانن ته په هغوئ کښې څوک (باقی پاتې) وينې | يا د هغوئ
لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾
هغوئ لره | څه کشار(ګنګوسه)
ګنګوسې قدرله اورې (نه بلکه ټول خاوره سره خاورې شو)

قوله تعالی:- سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا﴿٩٦﴾

موحدينوته به د الله ﷻ محبت ملاويږی:-ارشاد دې دچا په زړونوکښې چه توحيد دې او د چا په اعمالو کښې چه دسنتونوردی. ضروری خبره ده چه مونږ به دخپلو بنديګانوپه زړونوکښې دهغوی محبت پيدا کړو. په حديث شريف کښې دی کله چه الله ﷻ يوبنده سره محبت کول غواړی نو حضرت جبرائيل ؑ راوغواړی ورته فرمائی زه فلانکی سره محبت کوم ته هم هغه سره مينه اوساته. د الله ﷻ دا امانت داره فرښته هم هغه سره مينه کوی.بياپه آسمانونوکښې آواز کولې شی الله ﷻ فلانکی انسان سره مينه کوی اې فرښتو تاسوهم هغه سره مينه اوساتئی نودټولو آسمانونو فرښتې هغه سره مينه کوی.بيادهغه مقبوليت په زمکه راکوزولې شی.اوچه کله د يوبنده نه الله ﷻ خفه شی نوجبرائيل ؑ ته فرمائی ده نه زه خفه يم ته هم ده سره دښمنی کوه حضرت جبرائيل ؑهم د هغه دښمن جوړشی بيا په آسمانونوکښې

اواز کولې شی چه فلانکې د الله ﷻ دښمن دی تاسو ټول د هغه نه ویزاره اوسئی نود اسمانونووالا د هغه سره وران شی بیا هغه غضب او خفګان زمکې ته راکوزولې شی.[1] (بخاری،مسلم وغیره)

مسنداحمد کښې دی چه کوم بنده د خپل مولا د رضاطلبګار شی اودهغه د خوشحالئی په کارونوکښې مشغول شی نو الله ﷻ حضرت جبرائیل ﷺ ته فرمائی زما فلانکې بنده ما خوشحالول غواړی واوره زه د هغه نه خوشحاله شوم. ما خپل رحمتونه په هغه باندې نازلول شروع کړه. نو حضرت جبرائیل ﷺ آواز کوی په فلانکی باندې د الله ﷻ رحمت اوشو. بیاد عرش حاملانې فرښتې هم دا آواز کوی بیا د هغوی سره خواکې اوغرض دا په اووه آسمانونوکښې دا آواز تاویږی. بیا په زمکه باندې د ده مقبولیت راکوزیږی.[2] داحدیث غریب دې. هم داسې یوبل حدیث کښې هم په مسند احمد کښې د غرابت والا دې په کوم کښې چه داهم دی چه محبت یاشهرت د چا ښیګړه یابدئی سره دا د آسمانونونه د الله ﷻ دطرف نه راکوزیږي.[3]. ابن ابی حاتم کښې د دې قسم حدیث نه پس د حضورﷺ د دې آیت قرآنی لوستل هم مروی دې.[4]

دیو عابد قصه:-حضرت حسن رحمه الله فرمائی یوسړی اراده اوکړه چه زه به د الله ﷻ داسې عبادت کوم چه په ټولوخلقو کښې زما نیك نامی اومشهورتیااوشی.اوس هغه د الله ﷻ عبادت طرف ته ورتیښ شوکله چه ګوري په مانځه کښې د ټولونه وړاندې راځی اود ټولونه روستوځی. دغه شان په هغه باندې اووه میاشتې تیرې شوې خوچه کله ئی هم اوریدلی نوهم دا چه خلق هغه ته ریاکاروائی. هغه چه داحال اوکتلونو په زړه کښې ئی وعده اوکړه چه زه به صرف دالله ﷻ د خوشحالولود پاره عبادت اوعمل کوم. په یوعمل کښې هم وړاندې نه شو خو په خلوص سره ئی عمل شروع کړو.نتیجه داشوه چه په لږو ورځوکښې دهرسړی په ژبه باندې دا وو چه الله ﷻ دې په فلانکی سړی باندې رحم اوکړی اوس خو هغه واقعی الله والاجوړشو.بیا هغوی داآیت تلاوت کړو.ابن جریرکښې دی چه دا آیت د حضرت عبدالرحمن بن عوف ﷺ د هجرت باره کښې نازل شوې دې خودا قول صحیح نه دې ځکه چه دا پوره سورت مکه کښې نازل شوې دې. د هجرت نه پس د دې سورت د یوآیت نازلیدل ثابت نه دی. اوچه کوم اثر امام صاحب واردکړې دې هغه سنداً هم صحیح نه دې. والله اعلم.

قران کریم په اسانه ژبه راغلې دې:-مونږ دا قرآن پاك اې نبی ستا په ژبه یعنی عربی ژبه کښې بالکل آسانولو سره نازل کړې دې چه د فصاحت او بلاغت والا بهترین ژبه ده دې د پاره چه هغوی ته کوم چه په زړه کښې د الله ﷻ ویره لری او په ظاهره نیك عملونه لری د الله ﷻ زیری واوروې اوڅوك چه د حق نه اخواشوی په باطل باندې ځان مړکوی اود استقامت نه لرې په ځان خودلوکښې نشه دی جګړې کوی دروغژن رانده کانړه فاسق فاجرظالم ګناهګار بدکرداردی هغوی دالله ﷻ په نیولو اودهغه د عذابونونه خبردارکړه لکه چه د قریشوکافران وغیره ډیرو امتونو چاچه د الله ﷻ سره کفر کړې وو د نبیانو نه ئی انکار کړې وو مونږ هلاك کړل او په هغوی کښې یوهم باقی پاتې نه شو د یوآواز هم په دنیاکښې پاتې نه شو. د ﴿رکز﴾ لفظی معنی سپك او مدهم آواز دې.

﴿الحمدلله﴾ د سورت مریم تفسیرختم شو.

....

[1] صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائکة صلوات الله علیهم: ۳۲۰۹، صحیح مسلم ۲۶۳۷،ترمذی:۳۱۶۱، احمد:۲/۲۶۷، ابن حبان:۳٦٤.

[2] احمد:۵/۲۷۹ وسنده حسن، مجمع الزوائد۱۰/۲۰۲، المعجم الاوسط:۱۲۶۲.

[3] احمد: ۵/۲۶۳ وسنده ضعیف، طبرانی: ۷۵۵۱، مجمع الزوائد: ۱۰/۲۷۱

[4] ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة مریم:۳۱۶۱، صحیح مسلم:۱۶۳۷ بدون ذکر الایة.

رکوع گانې	سورة طه مکی دې	آیاتونه
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ	
۸	شروع کوم په نوم د الله چه یرمهربان زیات رحم کونکې دې	۱۳۵

طٰهٰ ۚ﴿۱﴾ مَاۤ اَنۡزَلۡنَا عَلَیۡكَ الۡقُرۡاٰنَ لِتَشۡقٰۤی ﴿۲﴾ اِلَّا

طه | نه دې نازل کړې مونږه | په تاباندې | دا قرآن | چې ته په مشقت کښې پریوزې | مګر

مونږ دا قران مجید دې دپاره نه دې نازل کړې چې ته دې په مشقت کښې اخته شې بلکه دا خوهغه

تَذۡكِرَةً لِّمَنۡ یَّخۡشٰی ﴿۳﴾ تَنۡزِیۡلًا مِّمَّنۡ

دا خو یوه یادګیرنه ده | دپاره دهغه چا | چې یریږی | نازل شوې دې | دطرفه دهغه ذات نه

دچا دپاره نصیحت دې چې یریږی | دهغه(رب) دطرفه نازل کړې شوې دې

خَلَقَ الۡاَرۡضَ وَالسَّمٰوٰتِ الۡعُلٰی ﴿۴﴾ اَلرَّحۡمٰنُ عَلَی الۡعَرۡشِ

چې پیدا ئې کړه | زمکه | او آسمانونه | اوچت | هغه رحمان | په عرش باندې |

چې زمکه او دنګ آسمانونه ئې پیدا کړی دی | هغه رحمان (چه دهغه حکومت) په عرش

اسۡتَوٰی ﴿۵﴾ لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الۡاَرۡضِ وَمَا

قائم دې | هغه لره دی | هغه څه | چې په آسمانونو کښې دی | اوهغه | چې په زمکه کښې دی | او هغه

باندې قائم دې | هرهغه څه دهغه دی کوم چې په آسمانونو کښې دی اوکوم چې په زمکه کښې دی

بَیۡنَهُمَا وَمَا تَحۡتَ الثَّرٰی ﴿۶﴾ وَاِنۡ تَجۡهَرۡ

چې په منځ دددې دواړو کښې دی | او هغه | چې لاند | دخاورونه دی | او که په زوره کوې |

څه چې ددې دواړو په مینځ کښې دی او څه چې د زمکې نه ښکته پراته دی | او که ته په زوره

بِالۡقَوۡلِ فَاِنَّهٗ یَعۡلَمُ السِّرَّ وَاَخۡفٰی ﴿۷﴾ اَللّٰهُ لَاۤ اِلٰهَ

خبره | پس بیشکه | هغه پوهیږی | په رو خبره | او په زیاته پټ خبره | الله (داسې ذات دې چه) | نشته لائق دعبادت

خبرې اوکړې نو هغه په پټو خبرو اوپه ښه پټو رازونو باندې هم پوهیږی | (هغه) الله ﷻ دې چې دهغه نه

اِلَّا هُوَ ؕ لَهُ الۡاَسۡمَآءُ الۡحُسۡنٰی ﴿۸﴾

مګر | هم هغه دې | هغه لره دی | نومونه | نیک(ښه) |

سوا بل څوک د عبادت لائق نشته | هم دهغه ښه ښه نومونه دی |

د سورت تعارف:- امام الائمه حضرت محمدبن اسحاق بن خزیمه رحمه الله پخپل کتاب التوحید کښې حدیث راوړلې دې چه رسول الله ﷺ فرمائیلی دی الله تبارك وتعالی د حضرت آدم علیه السلام د پیدائش نه زر کاله وړاندې دسورت طه اوسورت یس تلاوت اوفرمائیلو دکوم په اوریدوسره چه فرښتواووئیل هغه امت ډیرخوش نصیب دې په کوم چه به داکلام نازلیږی اوهغه ژبې یقیناً مستحق دمبارکې دی د کومو

نه چه به دالله ﷻ دکلام دا الفاظ اداکیږي.([1]) دا روایت غریب دې او په دې کښې نکارت هم دې اود دې راوی ابراهیم بن مهاجراود هغه په استاذ جرح هم ده.

قوله تعالی:- تَنزِيلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَاوَاتِ الْعُلَى ۝

د الله ﷻ صفات عالیه او دطه مطلب:- دسورت بقره په شروع کښې د سورتونو د اول حروفو مقطعات تفسیرپه پوره توګه بیان کړې شوې دې د کوم چه دوباره بیانولوضرورت نشته. داهم روایت دې چه د طه نه مراد "اې سړیه"دې. وائی چه دا نبطی کلمه ده څوك وائی معرب ده. داهم روایت دې چه حضورﷺ به په مانځه کښې یوه پښه مبارکه په زمکه باندې کیخوده او بله به ئی اوچتوله نو الله ﷻ دا آیت نازل کړو یعنی طه په زمکه باندې دواړه پښې ایږده. مونږ داقرآن پاك په تاباندې ددې دپاره نه دې نازل کړې چه تاپه مشقت اوتکلیف کښې واچوو. وائی چه کله به قرآن پاك حضورﷺاود هغه صحابه کرامو ژ شروع کړونومشرکانو وئیل چه داخلق خو په ښه پوره مصیبت کښې پریوتل. په دې باندې الله ﷻ دا آیت نازل کړو چه داپاك کلام تاسو په مشقت کښې اچولود پاره نه دې نازل کړې بلکه دا خود نیکانودپاره عبرت دې. دا خدائی علم دې چاته چه داملاؤشو هغه ته ډیر لوئ دولت ملاوشو. بخاری او مسلم کښې دی چاسره چه د الله ﷻ اراده د ښیګړې وی هغه ته د دین پوهه ورنصیب کوی.([2])

قیامت کښې علماء کرامو ته دالله تعالی خطاب:- حافظ ابوالقاسم طبرانی رحمه الله یو مرفوع صحیح حدیث راوړلې دې د قیامت په ورځ چه کله الله ﷻ دخپلو بندګانو فیصله کوی په خپله کرسئی به د خپل شان برابرکینی نو علماؤ ته به اوفرمائی چه ماتاسوته خپل علم درنصیب کړې وو او خپل حکمت مې د دې د پاره درکړې ووچه ستاسو ګناهونه معاف کړم او هیڅ پرواه اونه کړم چه تاسو څه څه کړی؟([3]) اول به خلقو د الله ﷻ عبادت کولوکښې خپل ځانونه په رسو تړلو اوزوړندولو. الله ﷻ دامشقت د دې کلام په ذریعه باندې آسان کړو اوونی فرمائیل چه داقرآن تاسو په مشقت کښې اچول نه غواړې. لکه چه ارشاددې څومره په آسانئی سره چه ئې لوستلې شئی لولئی([4])داقرآن د شقاوت او بدبختئی څیز نه دې بلکه رحمت نور اودلیل د جنت دې دا قرآن پاك د نیکانوخلقو د پاره د چا په زړونوکښې چه د الله ﷻ ویره وی تذکره وعظ اوهدایت او رحمت دې. د دې په اوریدوباندې د الله ﷻ نیك انجام خلق د حلال اوحرام نه واقف کیږی اوخپل دواړه جهانه ښکلې کوی. دا قرآن پاك ستا د رب کلام دې. هم د هغه د طرف نه نازل شوې دې چه دهرڅیز خالق مالك او رازق قادر دې. چا چه زمکه لاندې او درنه پیدا کړې ده اوچا چه آسمان اوچت اومزیدار جوړکړې دې.د ترمذی وغیره په صحیح حدیث کښې دی د هرآسمان پیړوالې د پنځو سوو کالو فاصله ده اود هریوآسمان نه د بل آسمان فاصله هم پنځه سوه کاله ده.([5]) دحضرت عباس ﷺ والا حدیث امام ابن ابی حاتم رحمه الله هم د دې آیت په تفسیرکښې نقل کړې دې. هغه رحمن الله پخپل عرش باندې دې د دې پوره تفسیر په سورت اعراف کښې تیرشوې دې.دلته دنقل کولوضرورت نشته.دسلامتئی نه ډکه طریقه هم دغه ده چه آیاتونه اواحادیث صفات په طریقه د سلفو صالحینو اودهغې د ظاهری الفاظومطابق اومنلې شی.بغیرد کیفیت دغوښتلواوبغیرتحریف او تشبیه تعطیل او تمثیل څیزونه هم د الله ﷻ ملك دې. هم د هغه په قبضه اراده او غوښتلولاندې دی هم هغه د

---

[1] دارمی:۴۵۶/۲ ح ۳۴۱۷.

[2] صحیح بخاری کتاب العلم باب (من یرد الله خیرًا یفقه فی الدین):۷۱، صحیح مسلم:۱۰۳۷.

[3] طبرانی:۱۳۸۱.

[4] ۷۳/المزمل:۲۰.

[5] ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة حدید:۳۲۹۸.

ټولومالك خالق اله اورب دې. د هيڅ ځا دهغه سره د هيڅ قسم شركت نشته. د اوومې زمكې لاندې چه هم څه دی ټول هغه ټول د هغه دی.

دزمكې لاندې څه دی؟ :-كعب ﷺ وائي چه د دې زمكې لاندې اوبه دی د اوبولاندې بيا زمكه ده بيا د هغې لاندې اوبه دی.دغه شان به مسلسل بيا د هغې لاندې يوكاڼړې دې. د هغې لاندې يوه فرښته ده د هغې لاندې يوكب دې د كومې چه دواړه لاسونه دعرش پورې دی. د هغې لاندې هوا او تياره ده. هم د دغه ځائ پورې د انسان علم دې باقي الله ﷻ پوهيږي.

په حديث كښې دی د هردوو زمكو په مينځ كښې د پنځوسووكالو فاصله ده. د ټولونه پاس زمكه د كب په شا ده دكوم دواړه لاسونه چه آسمان سره ملاوشوی دی داكب په يوكاڼړی باندې دې هغه كاڼړې د فرښتې په لاس كښې دې. دويمه زمكه د هواګانو خزانه ده. دريمه كښې د دوزخ كاڼړی دی په څلورمه كښې د دوزخ ګوګړ(ګندهك) دی پنځمه كښې د دوزخ ماران دی شپږمه كښې دوزخی لړمانان دی او په اوومه كښې دوزخ دې. هلته ابليس راګيركړې شوې يولاس ئی وړاندې او يوروستو دې. كله چه الله ﷻ غواړی هغه پريږدی(١)مسندابويعلی كښې دی حضرت جابربن عبدالله ﷺ فرمائي مونږ د غزوه تبوك نه راواپس كيدو. سخته ګرمی وه دوه دوه او څلورڅلور سړی ګډوډ روان وو. زه د لښكر په شروع كښې ووم ناڅاپې يوسړې راغلواوسلام كولوسره ئی تپوس اوكړوتاسو كښې محمد ﷺ كوم يودې؟ زه هغه سره يوځائ شوم. زما ملګری وړاندې شو. كله چه د لښكر د مينځ حصه راغله نو هم په هغې كښې حضور ﷺ وو. ماوئيل دا حضور ﷺ دې چه په دې سره اوښه باندې سوردې. په سرباندې د ګرمئی په وجه كپړا اچولې وه. هغه د حضور ﷺ سورلئی ته نيزدې شو او جلب ئی اونيولوعرض ئی اوكړوچه هم تاسو محمد ﷺ ئی؟ حضور ﷺ جواب وركړواو. هغه وئيل زه تانه يوڅوخبرې معلومول غواړم كومې چه د زمكې والا كښې د يو دوو كسانو نه بغيربل څوك نه پيژنی. حضور ﷺ اوفرمائيل چه ته څه تپوس كوې اوكړه.هغه وئيل دالله ﷻ انبياء عليهم السلام اوده كيږی هم؟حضور ﷺ اوفرمائيل دهغوی سترګې اوده كيږی‌خو زړه ئی بيدار وی. هغه وئيل صحيح دې اوفرمائيل. اوس دا اوفرمائې چه څه وجه ده چه ماشوم كله د پلار په شان وی اوكله د مور په شان وی؟ حضور ﷺ اوفرمائيل واوره د سړی اوبه سپينې او ټينګې دی او د ښځې اوبه نرې دی كومې اوبه چه غالب راشی شكل هم هغه طرف ته ځی. هغه وئيل دا دې هم ټيك اوفرمائيل. هغه وئيل چه ښه ده دا اوفرمايه چه د ماشوم كوم اندامونه د سړی د اوبونه جوړيږی اوكوم د ښځې د اوبونه؟ وئی فرمائيل د سړی داوبونه هډوكی رګونه اوپټې جوړيږی اود ښځې د اوبونه غوښه وينه اوويښته. هغه وئيل داهم صحيح جواب دې. ښه ده دا اوښائې چه د دې زمكې لاندې څه څيز دې؟ وئی فرمائيل يومخلوق دې. وئيل د هغې د لاندې څه دی؟ وئی فرمائيل زمكه. وئيل دهغې لاندې څه دی؟وئی فرمائيل اوبه. وئيل داوبولاندې څه دی؟وئی فرمائيل تياره.وئيل دهغې لاندې؟ وئی فرمائيل هوا. وئيل دهوالاندې؟ وئی لمده خاوره. وئيل د هغې لاندې؟ د حضور ﷺ اوښكې مباركې روانې شوې او ارشاد ئی اوفرمائيلو د مخلوق علم خو هم دې ځائ ته اورسيدو ختم شو اوس خالق ته د دې نه وړاندې علم دې.اې سوال كونكيه ددې باره كښې چه ته د چا نه سوال كوې هغه ستانه زيات پيژندونكې نه دې.هغه دحضور ﷺ دصداقت ګواهی وركړه.حضور ﷺ اوفرمائيل داپيژنې هم؟خلقو وئيل هم الله ﷻ اودهغه رسول ﷺ ته پوره علم دې. هغوی اوفرمائيل داحضرت جبرائيل ﷺ وو. دا حديث هم ډيرغريب دې اوپه دې كښې چه كومه واقعه ده ډيره عجيبه ده.د دې په راويانوكښې د قاسم بن عبدالرحمن تفرد دې كوم ته چه يحيی بن معين رحمة الله وائي چه داد هيڅ څيز برابر نه دې. امام ابوحاتم رازی رحمة الله هم ده ته ضعيف وائي. امام ابن عدی رحمة الله فرمائي دامعروف سړې نه دې اوبه دې

١) حاكم:٥٩٤/٤

حديث كښې ګډوډ كړې شوې دې. الله ﷻ ته معلومه ده چه د قصد نه داسې كړې دى يانې داسې د جانه اخستې دې الله ﷻ خو هغه دې چه ظاهر باطن اوچت ښكته لوئ وړوكې هر څه پيژني.
لكه چه ارشاد دې اعلان اوكړه چه دا قرآن پاك هغه ذات نازل كړې چه د زمكې اوآسمان د پټو رازونو نه خبر دې اوغفور اورحيم دې.(١) بنيادم چه پخپله څه پټوى يا د هغه نه څه پټ وى هغه ټول الله ﷻ ته ښكاره دى.داعمل دهغه د علم نه هم اول الله ﷻ ته معلوم دى.(٢)ټول تيرشوى موجوده راتلونكى مخلوق علم هغه سره هم داسې دې لكه چه ديوسړې علم. د ټولو پيدائش وژل او سوزول هم د هغه په نيزد يويوسړي پيدائش اود هغه د مرګ نه پس د دويم ځل ژوندپه شان دې. ستاد زړه خيالات اوكوم خيالات چه نه راځى هغه هم پيژنى. تاته به زيات نه زيات د نن پټ اعمالوخبر وې اوهغه ته خو صبا كړې شوې اعمال كولو د هغې علم هم دې. ارادې صرف نه بلكه وسوسې هم په هغه باندې ښكاره دى. كړې شوې عمل اوچه كوم كوى هغه ټول عملونه په هغه ښكاره دى. هم هغه معبود برحق دې. اعلى صفتونه او ښكلې نومونه د هغه دى. د سورت اعراف د تفسير په آخره كښې اسمائې حسنى متعلق احاديث تيرشوى دى. فلله الحمد والمنة.

وَهَلْ أَتٰىكَ حَدِيْثُ
او ايا راغلي دې تاته | خبر
او اياتا ته د موسى د واقعى خبر راغلي دې
مُوْسٰى ﴿٩﴾ إِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوْٓا
دموسى | كله چې اوليدو هغه | اور | نو اووئيل هغه | خپلې بى بى ته | لږ وخت تير كړئ(دلته)
هركله چې هغه اور اوليدو نو خپلې بى بى ته اووئيل | چې تاسو دلته ايسارشئ
إِنِّيْٓ اٰنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّيْٓ اٰتِيْكُمْ مِّنْهَا بِقَبَسٍ
بيشكه زهٔ چې يم |اوليدو ما | اور | دې دپاره چې زهٔ | راوړم تاسو ته | دهغه اور نه | يوه لنبه |
بيشكه ما اور اوليدلو | ....كيدې شى چې زه ترې نه ستاسو دپاره يوه شغله راوړم
أَوْ أَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّآ أَتٰىهَا نُوْدِيَ
يا بيا مومم زهٔ | په اور باندې | دلارې پته | نو هر كله چې | راغې هغه اور ته | اواز او كړې شو
يا داور په خوا كښې د لارې درک اولګوم نو كله چې هلته اورسيدو نو اواز ورته اوشو
يٰمُوْسٰى ﴿١١﴾ إِنِّيْٓ أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ
چې اے موسى | بيشكه زهٔ چې يم | زهٔ رب ستا يم | نو او باسه | پيزار خپل | بيشكه تهٔ |
چې ائې موسى ! بيشكه څه ستا پروردېګار يم انو ته خپلې دواړه پنړې اوباسه | بيشكه ته په يو پاک
بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٢﴾ وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا
په ميدان پاک كښې ئې | دطوى | او ما | غوره كړې ئې تهٔ | نو غوږ كيږده | هغې ته |
ميدان يعنى په طوى كښې(ولاړ) ئې | اوما ته منتخب كړې ئې نو څه حكم چې درته كولې شى هغه واوره

(١) ٢٥/الفرقان:٦.
(٢) الطبرى:١٨/٢٧٢، حاكم:٢/٣٧٨.

يُوْحٰى﴿١٣﴾ اِنَّنِيْٓ اَنَا اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا

چې وحی کیږی تاته | بیشکه زهٔ چې یم | زهٔ الله یم | نشته دې لائق دعبادت | مګر | زهٔ یم |

بیشکه هم زه ستا الله (پروردیګار) یم | ....زما نه سوا بل معبود نشته دې

فَاعْبُدْنِيْ ۙ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرِيْ﴿١٤﴾ اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ

نوعبادت کوه زما | اوقائم کړه مونځ | دپاره دياد زما | بیشکه وخت دقیامت | ضرور راتلونکی دې

نو زما عبادت کوه | او زما د یاد دپاره مونځونه کوه | بیشکه قیامت راتلونکې دې

اَكَادُ اُخْفِيْهَا لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا

زهٔ غوارم | چې پټ او ساتم دغه وخت | دپاره ددې چې بدله ورکړې شي | هر نفس ته | دهغه عملونو

څه غوارم چې هغه پټ اوساتم| ....چې هر کس ته د خپل کوشش

تَسْعٰى﴿١٥﴾ فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَّا يُؤْمِنُ بِهَا

چې کوی ئې هغه | نو منع دې نکړی تا | ددغه وخت د تیاریٔ نه | هغه څوك | چې ایمان نهٔ راوړی | په هغې

بدله ملاوٶشي| نوهغه څوک چې ایمان نه راوړی| اودخپلو خواهشاتو تابعداری کوی

وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ فَتَرْدٰى﴿١٦﴾

اوتابعداری ئې اوکړه | دخواهشاتوخپلو | ګنی هلاك به شې تهٔ|

چرته تا ددې (حقې لارې) نه منع نکړی| ګنی ته به هلاک شې |

قوله‌تعالی:- وَهَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ مُوْسٰى﴿٩﴾

د حضرت موسی ﷺ واقعه:-دحضرت موسی ﷺ واقعه شروع کیږی. دا دهغه وخت قصه ده چه کله هغه هغه موده پوره کړې وه کومه چه د ده اوسخرصاحب په مینځ کښې تاکلې شوې وه. او هغه خپله بی بی واخسته اودلسوکالونه زیاته موده پس خپل وطن مصر ته روان وو.د یخننی شپه وه لاریٔ هیره کړې وه دغرونوپه مینځ کښې په لاره ووتیاره خوره شوې وه.که هرڅومره ئی دکانړوپه ټکولوسره اورر اویستلوخودهغې نه بالکل اور را اونه وتلو.اخوادیخوا ئی نظر اوزغلولونو ښی طرفته په غر باندې اوربنکاره شونو بی بی ته ئی اووئیل دغه طرف ته اورشان ښکاری زه ورځم چه د هغه ځایٔ نه څه انګار راوړم دې دپاره چه ته خان تودکړې او څه رڼراهم اوشي. اودا هم ممکن دی چه هلته څوك سړې ملاوشی او لار هم راته اوښائی بهرحال د لارې پته یا اور به ملاوٶشی. (۱)

حضرت موسیﷺ ته پیغمبری ملاوشوه:- -کله چه حضرت موسی ﷺاور ته اورسیدو نود هغه مبارك میدان ښی طرف ته د ونونه آواز راغلو اې موسی ﷺ زه ستا رب یم څپلنی اوباسه. یاخو په دې وجه دا حکم اوشو چه د هغوی څپلنی د خرد څرمن وې[۲]یا په دې وجه چه تعظیم کول ئی مقصدوو[۳] لکه څنګه چه کعبه ته دتلوپه وخت کښې خلق څپلنی اوباسی څی.یا په دې وجه چه دبرکت نه ډك ځای باندې پښې اولګی.نورې وجې هم بیان کړې شوی دی. طوی د هغه وادئی نوم وو[۴]یادا مطلب چه خپل

---

[۱] الطبری:۱۸/۲۷۷.
[۲] حاکم:۲/۳۷۹.
[۳] الطبری:۱۸/۲۷۸.
[۴] الطبری:۱۸/۲۸۱.

قدمونه دې زمکې سره اولګوه یادا مطلب چه دا زمکه څوځو ځل پاکه کړې شوې ده او په دې کښې برکتونه اچولې شوی دی بیا بیادوباره شوی دی. خو ډیر صحیح قول هم ړومبې دې لکه چه آیت کښې دی ﴿اِذْنَادٰىهُ رَبُّهٗ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى﴾([1])ماته خپل ډیرغوره کړې ددنیانه مې ته خوښ کړې. په خپل رسالت اوخپل کلام باندې تا ممتاز کوم. ددې وخت د زمکې د مخ د ټولوخلقو نه ستا مرتبه اوچتوم.
ونیلی شوی دی چه حضرت موسی ﷺ ته اوونیلې شو چه ته پیژنې هم ماتا لره او د ټولوخلقو نه مختار اوخوښ کړې شوې تاته ولې دخبروکولو عزت درکړو؟ هغه جواب ورکړو اې الله ماته د دې وجه معلومه نه ده. اوفرمائیلې شو په دې وجه چه ستا په شان نور څوك ماته داسې نه ټیټیږي. اوس زما وحی ته غوږکیږده خیال کولوسره ئې واوره. هم زه معبود یم بل څوك نشته.هم دا ړومبنې فریضه ده ته صرف هم زما عبادت کوه. دبل چا هیڅ قسم عبادت مه کوه. زما د ذکر د پاره مونځونه قایمه وه زما د ذکر دا بهترین او غوره طریقه ده.یادا مطلب چه کله هم زه یادشم نو مونځ کوه. لکه چه په حدیث شریف کښې دی په تاسو کښې که چاله خوب راشی یاپه غفلت کښې شی نوچه کله یادراشی نو مونځ دې اوکړی خکه چه د الله ﷻ فرمان دې زماد یاد په وخت کښې مونځ کوه.([2])بخاري اومسلم کښې دی چه کوم سړې د خوب د وجه یا د هیرې په وجه دمونځ وخت تیرکړی نود دې کفاره هم دا ده چه کوم وخت وریادشی نوهم هغه وخت دې مونځ اوکړی. د دې نه علاوه بل څه کفاره نشته.([3])
قیامت د الله ﷻ نه سوا هیچاتا نه دې معلوم:-قیامت یقینًا راتلونکې دې ممکن دی چه زه دهغې صحیح علم ښکاره نه کړم. په یوقراءت کښې ﴿اُخْفِيْهَا﴾ نه پس ﴿من نفسی﴾لفظ هم دې خکه چه د الله ﷻ د ذات نه هیڅ څیز پټ نه دې. یعنی د هغې علم به دخان نه بغیربل چاته ورنه کړم. نو په مخ د زمکه داسې څوك نشته چاته چه د قیامت مقرر وخت معلوم وی. دایوداسې څیز دې چه کیدې شوه نود خپل خان نه به هم مادا څیز پټ کړې وو خود رب نه هیڅ څیز پټ نه دې. دا د ملائکونه پټ دې او پیغمبران هم د دې نه بې علم دی.لکه چه ارشاد دې ﴿قُلْ لَّا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ ۭ وَمَا يَشْعُرُوْنَ اَيَّانَ يُبْعَثُوْنَ﴾ ([4]) د زمکې اوآسمان والا نه بغیردرب واحد نه بل څوك په غیبوباندې پوهیدونکې نشته. بل آیت کښې دی چه قیامت به په زمکه آسمان باندې ډیردروند پریوزی هغه به ناڅاپی راخی.([5])یعنی د دې علم چاته هم نشته. په یوقراءت کښې﴿اُخْفِيْهَا﴾ دې رقاء فرمائی ماته حضرت سعیدبن جبیر ﷫ دغه شان لوستلې دې د دې معنی ده ﴿اظهرها﴾په هغه ورځ به هریوعمل کونکی ته دخپل عمل بدله ورکولې شی. که یوه ذره نیکی وی که بدی وی. دخپلو کړو بدله به په دغه ورځ ضرور ملاویږی نوڅوك دې هم بې ایمانه خلق دهوکه نه کړی. د قیامت منکران د دنیا مفتون د مولا نافرمان د خواهش غلام د الله ﷻ کوم یو بنده چه په دې پاکه عقیده کښې دې هغه ګډوډنه کړی. که هغه په خپله خوښه کښې کامیاب شو نو دې غرق شو او په نقصان کښې پریوتلو.

بِيَمِيْنِكَ	وَمَا تِلْكَ

اوڅه دی دغه | په ښی لاس ستا کښې.
اوائې موسی داستا په ښی لاس کښې

([1]) ۷۹/النازعات:۱۶.
([2]) احمد:۱۸۴/۳،صحیح مسلم کتاب المساجد باب قضاء الصلاة الفائتة واستحباب تعجیل قضائها:۶۸۴ بتصرف یسیر.
([3]) صحیح بخاری کتاب مواقیت الصلاة باب من نسی صلاة فلیصل اذا ذکر....:۵۹۷، صحیح مسلم:۶۸۴، ابوداود:۴۴۲، ترمذی:۱۷۸،
([4]) ۲۷/النمل :۶۵.
([5]) ۷/الاعراف:۱۸۷.

يٰمُوْسٰى ﴿١٧﴾ قَالَ هِيَ عَصَايَ ۚ اَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَاَهُشُّ

اے موسی | اووئیل موسی | دا | همسا زما ده | زه تکیه وهم | په دې باندې | او راځنډم(پاڼې)

څه څيزدی ؟ موسی ﷺ اووئيل دا زما همسا ده | زه په دې باندې تکيه وهم | اوخپلو چيلو

بِهَا عَلٰى غَنَمِيْ وَلِيَ فِيْهَا مَاٰرِبُ اُخْرٰى ﴿١٨﴾

په دې سره | ګډو خپلو ته | او دی زما دپاره | په دې کښی | ضروری کارونه | نور هم(ډير)

دپاره پرې پاڼې راځنډم | اوزما دپاره په دې کښې نورې هم ډير فائدې دي (څه به درته يو يو شمارم)

قَالَ اَلْقِهَا يٰمُوْسٰى ﴿١٩﴾ فَاَلْقٰىهَا فَاِذَا هِيَ حَيَّةٌ

اووئيل الله | اوغورزوه دا | اې موسی | نو وې غورزوله هغه | نو يو دم شو | هغه | مار

الله ﷻ ورته اوفرمائيل چې ائې موسی دا اوغورځوه | چه هغه اوغورځول نوناګهانه هغه مار وو چه

تَسْعٰى ﴿٢٠﴾ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ ۥ سَنُعِيْدُهَا

چې منډې ئې وهلې | اووئيل الله | او نيسه دا | او مه يريږه | اوبه ګرزووً مونږ دغه همسا

منډې ئې وهلې | نو الله ﷻ اوفرمائيل | چې دا اونيسه او يريږه مه | مونږ دا اوس

سِيْرَتَهَا الْاُوْلٰى ﴿٢١﴾

شکل خپل | رومبی ته |

بيا داول په شان (همسا) ګرځوو

قوله تعالى:- وَمَا تِلْكَ بِيَمِيْنِكَ يٰمُوْسٰى ﴿١٧﴾

د حضرت موسی ﷺ د همساذکر:- دحضرت موسی ﷺ ديوې ډيرې لوئې او صفابښکاره معجزې ذکر کولې شی چه دالله ﷻ د قدرت نه بغيرناممکن اود غيرنبی په لاس باندې هم ناممکن ده. په کوه طور باندې داتپوس کيږی چه ستا په ښی لاس کښې څه دی؟دا سوال د دې دپاره وو چه دحضرت موسی ﷺ ويره لاره شی داهم وئيلې شوی دی چه دا سوال د تقريرپه توګه دې يعنی ستا په لاس کښې هم لرګې دې دا چه څنګه دې هم داسې تاته معلوميږی اوس چه به دا څه کيږی هغه ګوره.د دې په جواب کښې کليم الله عرض کوی دا زما خپل لرګې دې په کوم چه زه ډډه لګوم يعنی په تلو کښې دا ماته امداد راکوی ددې په ذريعه زه د خپلو چيلود پاره د ونونه ګياپاڼې راځنډم. داسې لرګوکښې اوسپنه لګولې شی دې دپاره چه پاڼې اوميوه په آسانئی سره راوشوکولې شی اولرګې مات هم نه شی.(١) نورې هم ډيرې فائدې په دې کښې دی.

د موسی عليه السلام د همسا باره کښې اسرائيلی خبرې:- د دې فائدو په بيان کښې بعضې خلقو داهم وئيلی دی چه هم دالرګې به د شپې يوروښانه چراغ جوړيدلو. د ورځې چه به هغوی اوده کيدل نو هم دې لرګی به دچيلو خيال ساتلوچرته به چه دسوری ځائ نه وو نوموسی ﷺ به داخښنولو دې به د خيمې په شان په هغوی سورې کولو وغيره وغيره. په ظاهره داقول د بنی اسرائيلو قصه معلوميږی. ګنې بيا نن چه موسی ﷺ دمار په شکل کښې ليدلو نو ولې به دومره ويريدلو؟ هغه خود دې لرګی عجائبات کتونکې راروان وو.بيا د بعضو دا قول دې چه دا لرګې د حضرت آدم ﷺ وو. خوك وائی چه هم دا لرګې

(١) الدر المنثور:٥/٥٦٤.

به د قیامت نیزدې دابته الارض په شکل کښې ښکاره کیږي. واني چه د دې نوم ماشا وو. هم الله ﷻ ته معلومه ده چه په دې اقوالوکښې ترکوم ځائ پورې حقیقت دې؟ حضرت موسی ﷺ ته د لرګی هم لرګي خودلوسره دښه بیدارولو او هوښیاریدلو حکم ملاو شو چه دا په زمکه باندې اوغورزوه. په زمکه باندې غورزولوسره هغه یوزبردست اژدها جوړه شوه او پونکارکولو سره اخوادیخواګرځیده بلکه منډې وهلې. داسې خوفناکه اژدها دې نه وړاندې چا هډو لیدلې نه وه. دهغې خو داحال وو چه یوه ونې مخې ته راغله هغه ئې هضمه کړه. یود غرکاڼړې په لار کښې راغلو هغه ئې یوه نوړنۍ کړه. دې حال کتوسره حضرت موسی ﷺ اولټه پښې رامنډې کړې آواز ورکړې شو موسی ﷺ راونیسه خوهمت ئې اونه شو. بیائې اوفرمائیلې شو موسیﷺ ویریږه مه راونیسه. بیاهم ویره باقي وه. په دریم ځل ئې ورته اووئیل ته زمونږ په امن کښې ئې اوس ئې لاس وړاندې کړووئې نیوله. وئیلې شي چه د الله ﷻ فرمان کیدوسره هغه همسا په زمکه باندې راغوزارکړه او بیائې سترګي اخودیخوا شوې. اوس ئې چه خیال اوکړونود لرګی په ځائ یوډیر خوفناك مار ښکاری اوداسې ګرځي لکه چه د چا په لټون کښې وی. د بلاربې اوښې غوندې لوئ لوئ کاڼړی آسمان سره خبرې کونکی او اوچتې اوچتې ونې یوه نوړنۍ کوی اوخپلې خیتې ته ئې رسوی.سترګي داُورد سروټکو په شان پړقیږی .دې هیبت ناك او تباهی راوستونکې اژدهاته ئې چه اوکتل حضرت موسی ﷺ غلې شوشائی کړه او په منډه اوتختیدو.
بیاد الله ﷻ سره خبرې کول یاد شو نواوشرمیدو اودریدو. هم هلته آواز راغلوموسی ﷺ واپس شه هلته راشه کوم ځائ چه وې. هغه واپس شوخوډیر ویریدلې وو. حکم اوشوچه په خپل ښی لاس سره ئې راونیسه هیڅ ویره مه کوه. مونږ به دا د دې په خپل اصلی حالت کښې راواپس کړو. هغه وخت موسی ﷺ د ورنی کمبل په سرکړې وه کومه چه ئې هغه وخت یوازغی سره زوړندکړې وه. هغه هم دا کمبل د خپل لاس نه راتاوړکړه او دا خطرناکه اژدهائی رانیول غوښتل. فرښتې وئیل موسی ﷺ که الله ﷻ دې ته ستا د ټك درکولو حکم اوکړی نوآیا ستادا کمبل تا بچ کولې شی؟ هغه جواب ورکړو هیڅ کله نه. دا حرکت زما نه زما دکمزورتیا په وجه اوشو.زه ضعیف اوکمزوری پیداکړې شوې یم.اوس ئې په بهادرئی سره لاس وړاندې کړو اودسرنه ئې راونیوله. هغه وخت هغه اژدهابیالرګې شو لکه چه څنګه وه. هغه وخت چه دې په دې غونډئی ورختلو اود هغه په لاس کښې هغه همسا وه په کوم ئې چه ډډه لګولې وه په دې حال کښې هغه اول لیدلې وه هم په هغه حال کښې اوس دهغه په لاس کښې همسا موجود وه.

وَاضۡمُمۡ يَدَكَ اِلٰى جَنَاحِكَ تَخۡرُجۡ
اوجوخت کړه | لاس خپل | ترخ خپل ته | را اوبه وځی |
| اوته خپل لاس په خپل ترخ کښې ورکړه | هغه به بغیر د څه عیب نه سپین

بَيۡضَآءَ مِنۡ غَيۡرِ سُوۡٓءٍ اٰيَةً اُخۡرٰى ﴿۲۲﴾ لِنُرِيَكَ
تك سپین(ځلیدونکې | بغیر دڅه خرابئ نه | (دا) یوه نښه ده | بله | دپاره ددې چې اوښایو تاته
پړقیدونکې راوځی | دا دویمه نښه ده ددې دپاره چې مونږ تاته خپلې لوئې

مِنۡ اٰيٰتِنَا الۡكُبۡرٰى ﴿۲۳﴾ اِذۡهَبۡ اِلٰى فِرۡعَوۡنَ اِنَّهٗ طَغٰى ﴿۲۴﴾
دنښو خپلو نه | لوئې | (اوس لاړ شه | فرعون ته | بیشکه هغه | سرکشه شوې دې
لوئې نخښې اوښایو | .... اوس ته فرعون ته ورشه ځکه چې هغه ډیر سرکشه شوې دې

قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِيْ صَدْرِيْ ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لِيْٓ اَمْرِيْ ﴿٢٦﴾

اووئيل موسى | اے ربه زما | فراخه كړې | زما د پاره | سينه زما | او آسان كړې ماته | كار زما

موسى دعا اوكړه ائې زما پروردیګاره ! زما سينه پرانيزه | ....او زما كار آسان كړه

وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّنْ لِّسَانِيْ ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوْا قَوْلِيْ ﴿٢٨﴾ وَاجْعَلْ لِّيْ

او پرانيزه | غوټه | د ژبې زما | چې پوهيږى خلق | په خبره زما | او مقرر كړه | زما سره

او زما د ژبې لقنت لرې كړه | چې خلق زما په خبره ښۀ پوهيږى | او زما دكور په خلقو

وَزِيْرًا مِّنْ اَهْلِيْ ﴿٢٩﴾ هٰرُوْنَ اَخِيْ ﴿٣٠﴾ اشْدُدْ بِهٖٓ اَزْرِيْ ﴿٣١﴾

يو مددګار (وزير) | د خاندان زما نه | هارون | رور زما | مضبوطه كړه | په هغه سره | شا زما

كښې زما يو مددګار جوړ كړه يعنى هارون | چې زما رور دې دهغه په ذريعه زما ملا مضبوطه كړه

وَاَشْرِكْهُ فِيْٓ اَمْرِيْ ﴿٣٢﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيْرًا ﴿٣٣﴾

او شريك كړه هغه | په كار زما كښې | د پاره ددې | چې مونږ پاكى بيان كړو ستا | ډيره

او هغه راسره په دې كار (د نبوت) كښې شريك كړه | چې مونږ ستا ډيره ډيره پاكى بيانوو

وَّنَذْكُرَكَ كَثِيْرًا ﴿٣٤﴾ اِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيْرًا ﴿٣٥﴾

او مونږ ذكر كوو ستا | ډير | بيشكه تۀ | خاص هم تۀ | په حال زمونږ باندې | ليدونكې (خبردار) ئې

او مونږ تا ډير ډير يادوو | بيشكه ته زمونږ حالات ګورې وينې (ستا نه زمونږ يو حركت هم پټ نه دې)

قوله تعالى:- وَاضْمُمْ يَدَكَ اِلٰى جَنَاحِكَ

د حضرت موسى عليه السلام معجزې :- حضرت موسى عليه السلام ته دويمه معجزه وركولې شى. حكم كولې شى چه خپل لاس په خپل ترخ كښې واچوه اوبيانى راوباسه نوهغه به د سپوږمئى په شان پړقيدونكې راوخى. دا نه چه د برګى مرض يا د بلې بيمارئى عيب به وى.(۱)نوچه كله حضرت موسى عليه السلام لاس وركړو اوبيانى راوويستلو نو د چراغ په شان پړقيدو. په كوم سره چه د هغه يقين اوشو چه هغه د الله ﷻ سره كلام كوى اووروړاندې شو.(۲)دا دواړه معجزې دلته ځكه ملاوشوې چه هغه د الله ﷻ دا زبردستې نښې اووينى اويقين ئې اوشى. بياحكم اوشو فرعون زمونږ په دښمنئى ملا تړلې ده هغه له لاړشه او هغه پوهه كړه.

موسى عليه السلام ته د الله ﷻ وحى او هدايات:-حضرت وهب رحمه الله وائى الله ﷻ حضرت موسى عليه السلام ته د نيزدې كيدوحكم وركړوچه هغه د هغه ونې تنې سره اولګيدواودريدو. زړه ئې اودريدو ويره او خطره ترې لرې شوه. دواړه لاسونه ئې په خپله همساباندې كيخودل سرئې ښكته كړو سټ ئې ټيټ كړوپه ادب سره ئې دالله ﷻ ارشاد اوريدو.ونې فرمائيل چه دملك مصر بادشاه فرعون له زمونږ پيغام يوسه لاړشه. هم ددغه ځاىٔ نه ته تختيدلې راغلې وې. هغه ته اووايه چه زمونږ عبادت كوى او څوك دې شريك نه

(۱) الطبرى:۱۸/۲۹۷.
(۲) الطبرى:۱۸/۲۹۸.

منی.بنی اسرائیلو سره دې ښه سلوك او احسان کوی هغوی ته دې تکلیفونه او سزاګانې نه ورکوی. فرعون ډیرباغی شوې دې د دنیامفتون جوړشوې آخرت ترینه هیرشوې دې اوخپل پیدا کونکې نې هیرکړې دې. ته زما رسالت یوسه اوهغه له لاړشه زماسترګې اوزماغوږونه تاسره دی.زه تاته ګورم او خیال کوم ستاخبرې اورم اوتاته به اوروم. زما امداد به تاسره وی او ماتاته حجتونه درکړی دی هغې ته قوی اومضبوط کړې نې. ته هم یوازې زماپوره لښکر نې.خپل یوضعیف بنده له تاورلیګم زما نعمتونو ورلیګلوسره هغه پلن شوې دې اوزمارانیول ئې هیرکړی دی.پدنیاکښې راګیرشوې دې اوپه کبراوغرور کښې ورخبښ شوې دې.زماد ربوبیت نه ویزاره شوې اوزمادالوهیت سره مقابله کوی.زما نه نې سترګې اړولی دی سترګې بدلی کړی دی. زما د راګیرولونه غافل شوې دې . زما د عذابونو نه بې ویرېښوې دې. زما دې په خپل عزت قسم وی که ما هغه ته وخت ورکول نه غوښتل نو آسمانونه به په هغه رامات شوې وې. زمکې به هغه راښکلې وو دریابونو به هغه ډوب کړې وو نوهغه زما د مقابلې نه دې هر وخت زما په وس کښې دې هم ما هغه ته وخت ورکړې دې اود هغه نه بې پرواهی کوم. اوزه یم هم د ټول مخلوق نه بې پرواه. حق خو دا دې چه بې پرواه کیدل خو صرف هم زما صفت دې ته زما رسالت اداکړه. هغه ته زما د عبادت هدایت اوکړه هغه ته دتوحیداو اخلاص دعوت ورکړه. زما نعمتونه وریادکړه. زما د عذابونونه ئې اوویروه زما په غضب باندې خبر کړه.کله چه زه غصه کوم نو امن نه پاتې کیږی. هغه په نرمئی سره پوهه کړه چه د نه منلوعذر ئې مات شی.زما د ښښنې او زما د رحم او کرم خبرهغه ته ورکړه. ورته اووایه که اوس هم زما طرف ته تیټ شوې نو زه به درته هغه ټولې بدعملئی پرېږدم. زما رحمت زمادغضب نه ډیر زیات کولاودې. خبردار د هغه دنیاوی دبدبه کتلوسره په رعب کښې مه راځه د هغه مرئی زما په لاس کښې ده د هغه ژبه روانیدې نه شی د هغه لاس اوچتیدې نه شی هغه سترګه رپولې نه شی د هغه سا روانیدې نه شی ترکومې چه زما اجازت نه وی. هغه پوهه کړه چه زما اومنی نو زه به هم ورسره په مغفرت سره مخ شم. څلور سوه کاله د هغه په سرکشئی زما په بندیګانو باندې په ظلم کولو اوزما د عبادت نه خلق منع کولوکښې تیرشو. خو بیاهم ما نه په هغه باندې باران بندکړو نه مې پرې پیداوار بندکړو نه مې بوډاکړو نه مې مغلوب کړو.که غوښتل مې نوپه ظلم سره به مې رانیولې وو خوزما حلم ډیر زیات دې. ته د خپل زور سره یوځائ شه هغه سره پوره جهاد اوکړئی اوزما په امدادباندې یقین ساتئی. که زه اوغواړم نو خپل لښکر به وراولیګم او د هغه بنیاد به ختم کړم خوده ته زه دا ښایم چه زما د ډلې یوکس هم په مخ د زمکه په طاقت سره غالب راتلې شی. امداد زما په لاس کښې دې اود دنیاوی شان اوشوکت ته پرواه مه کوه بلکه یونظر ورته ګوره هم مه. که زه غواړم نوتاته به دومره درکړم چه د فرعون دولت به د هغې پارسنګ هم نه وی.خو زه خپل بندیګان عموماً غریب ساتم دې دپاره چه دهغوی آخرت ښه وی. دا په دې وجه نه وی چه هغوی زما په نیز قابل اکرام نه وی بلکه صرف د دې وجه نه چه د دواړوجهانو نعمتونه په راتلونکی جهان کښې راجمع ملاوشی. زما په نیز دبنیادم یوعمل ددومره وقعت والانه دې څومره چه دزهداودنیانه لریوالې.زه خپلو خاص بندیګانو ته سکینه اود خشوع اوخضوع لباس وراغوندم. د هغوی مخونه د سجدو په پرق سره روښانه کیږی. هم دغه رښتونی اولیاءالله دی. د هغوی په وړاندې هریوله پکار دی چه په ادب سره اوسی. آیا ماسره د جنګ کولواراده لرونکې کامیاب کیدې شی؟ که ما د قهر په نظر هغه ته اوکتل نوهغه به تهس نس شی. زما دښمنان په ما غالب نه شی راتلې.زما هیڅ نه شی کولې زه د خپلو دوستانو پخپله امداد کوم.هغوی د دښمن ښکار کوم نه. په دنیااوآخرت کښې هغوی کامیاب کوم اود هغوی امداد کوم.

سوانح موسی علیه السلام او فرعون ته ورتګ:-حضرت موسی ﷺ د خپل وړوکوالی زمانه هم د فرعون په کور کښې تیره کړې وه بلکه د هغوی په غیږو کښې ئې تیره کړې وه. د ځوانئی پورې د هغه په ملك

مصر کښې د هغه په بادشاهئ کښې اوسيدلې وو. بيا يو قبطي بې ارادې د هغه د لاسه مړشوې وو د څه په وجه چه هغه د دې ځائ نه تختيدلې وو. نو د هغه وخت نه واخله تراوسه پورې ئې د مصر شکل نه وو ليدلې. فرعون يوسخت زړه والا بداخلاق کبرژن مزاج اوبدعمله انسان وو. کبر او غرور ئې دومره زيات شوې وو چه وئيل به ئې زه رب نه پيژنم. خپلو خلقو ته به ئې وئيل ستاسوغټ رب زه يم. په ملك اومال دولت او سامانونوکښې لښکرو او وسلوکښې په مخ د زمکې د هغه د مقابله څوك نه وو. کله چه حضرت موسى عليه السلام ته د هغه دهدايت کولو حکم اوشو نو هغه د الله ﷻ نه دعا اوکړه چه زما سينه کولاوکړې اوزما په کارکښې آساني پيداکړې. د هغوی په وړوکوالي کښې د هغوی مخې ته کهجورې او سروټکې کيخودې شوې وې هغه سروټکه اوانګار په خپله خُله کښې اچولې وه په دې وجه ئې په ژبه کښې تتوالې شوې وو نودعا ئې اوکړه چه زما د ژبې دا غوټه کولاوکړې.

انبياء عليهم السلام صرف د خپل حاجت مطابق الله ﷻ نه سوال کوی زيات نه :- دحضرت موسى عليه السلام دې ادب ته اوګوره چه د حاجت مطابق سوال کوی داعرض نه کوی چه زما ژبه دې بالکل صفاشي بلکه دا دعاکوی چه هغه دې کولاوشي دې دپاره چه خلق زماپه خبره پوهه شي. انبياءکرام عليهم السلام د خپل حاجت مطابق دالله ﷻ نه سوال کوی وړاندې کيږی نه. نو د هغوی په ژبه کښې بيا هم څه اثر پاتې شوې وو لکه چه فرعون وئيلې وو چه زه بهتريم که دې؟ څوك چه صفاخبرې هم نه شي کولې. حسن بصري رحمه الله وائي چه د يوې غوټې دکولاويدو دعائی کړې وه چه پوره شوه. که پوره دعائی کړې وه نوهغه به هم پوره شوې وه. هغوی صرف د دې دعاکړې وه چه دهغوی ژبه داسې شي چه خلق د هغه په خبره پوهيږی.

د موسى عليه السلام دعاګاني:- حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمائی ويريدلو چه هغه د قتل په الزام کښې قتل نه کړی. د هغې دعائی اوکړه چه قبوله شوه. په ژبه کښې تتوالې وو د هغې دعائی اوکړه چه ژبه مې دومره صفا شي او خلق مې په خبره پوهه شي دا دعائی هم پوره شوه. دعائی اوکړه چه هارون هم نبي جوړکړه نو هغه هم پوره شوه. حضرت محمدبن کعب رضي الله عنه له د هغه يورشته دار راغلو اووئې وئيل دا خو ډير کمې دې چه ته په خبرو کښې خبرې کوې هغه وئيل وراره ولې ته زما په خبره نه پوهيږې؟ وئيل او په پوهه کښې خو مې راخې نووئې فرمائيل چه دا کافي دی. حضرت موسى عليه السلام هم د الله ﷻ نه دغه دعاکړې وه. بيائې نوره دعااوکړه چه زما دخارجي او داظاهری امداد د پاره زما وزير جوړکړه اوهغه دې هم زما د خاندان نه وی يعنی زما رور هاورن ته نبوت ورکړه. حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمائی هم هغه وخت حضرت هارون عليه السلام ته د حضرت موسى عليه السلام سره پيغمبری ملاوشوه.

کوم رور د خپل رور پحقله دټولو نه ښکلې دعا کړې ده :-؟ حضرت عائشه صديقه k د عمرې د پاره تله نو د يواعرابي کره ډيره شوه چه اوريدل ئې چه يوسړی تپوس کولو چه په دنياکښې کوم يو رور د خپل رور د پاره د ټولو نه زياته نفع رسولې ده؟ په دې سوال باندې ټول چپ شو اووئيل مونږ ته د دې علم نشته. هغه وئيل په الله ﷻ باندې قسم ماته د دې علم شته. صديقه k فرمائی چه ما په زړه کښې وئيل ګوره داسړې خومره بې ځايه زړه ورتياکوی. بغيرد ان شاء الله نه قسم خوری. خلقو د هغه نه تپوس اوکړو چه اوښايه هغه وئيل حضرت موسى عليه السلام خپل رور ته په خپله دعاسره نبوت ورکړو. ماهم دا واوريده او په زړه کښې ډيره حيرانه شوم چه خبره خوده ربښتيااوکړه. په حقيقت کښې يو رور هم بل رور ته د دې نه زيات نفع نه شي رسولې. الله ﷻ ربښتيافرمائيلي چه حضرت موسى عليه السلام د الله ﷻ په نيز ډير عزت دارو. د دې دعا په وجه سره بيان کوی چه زما ملامضبوطه شي اوزما په مشاورت کښې وی. زما په کارکښې هغه هم زما ملګرې جوړکړه دې د پاره چه مونږ ستا تسبيح په ښه شان سره بيان کړو. هروخت ستا پاکي بيانوو او ستا ذکر په کثرت سره کوو.

حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه بنده د الله ﷻ ډيرذکرکونکې هغه وخت کيدې شي چه هغه په ناسته

ملاسته ولاړه د الله ﷻ په ذکر کښې مشغول وی چه ته مونږ ته ګورې دا ستا رحم اوکرم دې چه تامونږ غوره کړو مونږ ته دې نبوت راکړو اومونږ دې د خپل دښمن په وړاندې پیغمبران جوړ کړو اود هغه د هدایت د پاره دې اولیګلو. ستا شکر دې او هم ستا د پاره دی ټول تعریفونه. ستا په دې نعمتونو باندې مونږ ستا شکر کونکی یو.

قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يٰمُوسٰى ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ

اوونیل الله | درکړې شوه تاته | غوښتنه ستا | اې موسی | او احسان اوکړو مونږ | په تاباندې

الله ﷻ ! تاچې څه اوغوښتل هغه تاته درکړې شوا او مونږ (ددې نه مخکښې) په تاباندې

مَرَّةً أُخْرٰى ﴿٣٧﴾ إِذْ أَوْحَيْنَا إِلٰى أُمِّكَ مَا يُوحٰى ﴿٣٨﴾

یو ځل | بیا | یاد کړه کله چې | اشاره اوکړه مونږه | مور ستا ته | هغه چې د وحی په ذریعه کیدې شی

یوبل ځل هم احسان کړې ووا چې ستا مور ته مو د هغې خبرې الهام اوکړو چې دالهام قابله وه

أَنِ اقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِفِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ

چې واچوه دې په صندق کښې | او واچوه دغه صندق په دریاب کښې | نو اوبه غورزوی هغه صندق لره

یعنې داچې موسی په یو صندق کښې واچوه | او بیا هغه (صندق) په دریاب کښې لاهو کړه | نو دریاب

الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّي وَعَدُوٌّ لَّهُ ۚ وَأَلْقَيْتُ

دریاب | په غاړه باندې | چې رااوبه نیسی دهٔ لره | دشمن زما | او دشمن دهغه | اوواچوڅ ما

به ئې په خپله غاړې ته راولی | اوهغه څوک به ئې اونیسی چې زما هم دښمن دې او ددهٔ هم دښمن دې

عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي ۚ وَلِتُصْنَعَ عَلٰى عَيْنِي ﴿٣٩﴾ إِذْ

په تاباند | محبت | دخپل طرفه | او چې تربیت اوشی ستا | وړاند دسترګو زما | یاد کړه کله چې

اومابه تاندې د خپل طرفه د خلقو مینه پیدا کړې وه | اوداچې خاص زما په نګرانئ کښې ستا پالنه اوشی | هٔ کله چې

تَمْشِي أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلٰى مَنْ يَكْفُلُهُ ۖ

روانه وه | خور ستا | نو وې وئیل هغې | آیا زهٔ اوښایم تاسو ته | هغه څوک | چې پالنه اوکړی ددهٔ

ستا خور ورغله او وې وئیل | چې آیا زه درته دداسې خلقو خبر درکړم چې هغوئ به ئې (ډیره ښهٔ) پالنه اوکړی

فَرَجَعْنٰكَ إِلٰى أُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا

دغه شان واپس راوستې مونږ تهٔ | مور ستا ته | دپاره ددې | چې یخې شی | سترګې دهغې |

نومونږ ته خپلې مور ته بیا وزواپس کړې ....اچې دهغې سترګې درباندې یخې شی

وَلَا تَحْزَنَ ۚ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنٰكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنّٰكَ

او غمژنه نشی | او مړ کړو تا | یو سړې | نو خلاص کړې مونږ تهٔ | ددې غم نه | او ازمائیلې مونږ تهٔ

اوغمژن کیږی نه | اوتایو سړې قتل کړې ووا نو تاته مې ددغه غم نه نجات درکړو | اوته مو په قسم قسم

فُتُونًا ﴿٥﴾
په آزمښتونو سره
امتحانونو کښې واچولې

قوله تعالى:- قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يٰمُوسٰى ﴿﴾

دحضرت موسى عليه السلام تفصيلى حالات:- دحضرت موسى عليه السلام ټولې دعاګانې قبولې شوې او اوفرمائيلې شو چه ستا درخواست منظور دې.ددې احسان سره ئې ديوبل احسان ذکرهم اوکړوچه مونږپه تاباندې يوځل بل لوئ احسان هم کړې دې بيانئ داواقعه په مختصرتوګه باندې وريادکړه چه مونږ ستا په وړوکوالى کښې ستامور ته وحى راوليګله د کوم ذکر چه اوس تاته کولې شى. ته هغه وخت پئې رووڼکې بچې وې ستا مور فرعون اوفرعونيانو راګيره کړې وه ځکه چه په هغه کال هغه د بنى اسرائيلو هلکان قتل کول. ددې ويرې به هغه هروخت ړچيده نومونږ وحى اوکړه چه صندوق جوړکړه. پئې ورکړه او داماشوم په دې صندوق کښې سملاوه. په دريائى نيل کښې داصندوق پريږده. هغې هم داسې کول يوه رسئى ئې په دې پورې تړلې وه د کوم يو سرچه به ئې خپل کور سره تړلو. يوه ورځ ئې تړلو چه رسى د لاس نه خلاصه شوه او صندوق چپو يوړو. اوس ئې وارخطا شو.دومره خفه شوه چه صبر ناممکن شو.راز ئې ښکاره کولو خومونږ ورله زړه مضبوط کړو.صندوق په اوبو کښې د فرعون محل سره تيريدو. آل فرعون هغه راوچت کړو د کوم غم نه چه هغه ځان محفوظ ساتل غوښتل هغه د هغه مخې ته راغلو. د کوم ژوند شمع چه مړه کولو د پاره هغه بې ګناه ماشومان قتل کول هغه هم دهغه په تيلو سره هم هغه کره روښانه شوه. اود الله ﷻ ارادې به بغيربنديزنه پوره کيږى.د هغه دښمن هم د هغه په لاس کښې لوئيږى هم د هغه خوراك كوى او هم د هغه په تربيت کښې دې.

موسى عليه السلام د فرعو په په کور کښې بيا دمور په غيږ کښې:- پخپله فرعون اود هغه بى بى چه کله ماشوم اوليدو نو د هغوى په زړګ زړګ کښې ورسره مينه پيدا شوه اوچت ئې کړو او پالنه ئې شروع کړه. دسترګو ستورې ئې ګڼړلو.دشهزادګانو په شان په نازونعم کښې لوئيدلو.په بادشاهى درباركښې اوسيدلو. الله ﷻ خپله مينه په تاباندې درواچوله. سره د دې چه فرعون ستا دښمن وو خود رب خبره څوك بدلولې شى؟ په فرعون باندې څه سخته وه چه ته ئې اخستې او په تاباندې قربانيدل. داد دې د پاره چه ستا پالنه زما د سترګو په وړاندې وى.([1])بادشاهى خوراکونه کوه او په عزت اوقدر سره اوسيږه. فرعونيانو صندوقچه راوچته کړه کولاوئې کړه وئې کتله ماشوم ئې اوليدو نو د پالنې اراده ئې اوکړه. هغه د يوې دائى پئې نه اخستل بلکه خُلې ته ئې نه پريخودل. خورئې صندوقچه سره په غاړه غاړه روانه وه هغه هم په موقعه باندې اورسيدله وئى وئيل كه تاسود ده دپالنې خواهش كوئى او معقول اجرت هم وركوئى نوزه درته يوکورنئى اوښايم چه دې به په مينه پالى او دخيرخواهئى سلوك به ورسره هم كوى. ټولو وئيل اومونږ تياريو دوى ئې واخستل او خپلې مور له ئې بوتلل كله چه ماشوم په غيږ کښې واچولو نو هغه زر خُله کيخوده اوپئې څکل ئې شروع کړه. په دې باندې فرعون کره ډيرې خوشحالئى اوکړې شوې اوډير انعام اواکرام ورکړې شو. تنخواه مقرره شوه هم خپل بچى باندې پئې څکوى تنخواه انعام عزت اواکرام ئې هم بياموندو. دنياهم ملاوشوه او دين هم زيات شو.

په دې وجه په حديث شريف کښې دى چه څوك خپل كاراوكړى او په نيك نيتئى سره ئې اوكړى د هغه مثال دموسى عليه السلام د مور په شان دې. چه هم خپل ځوئ باندې پئې څکوى او مزدورى هم ملاوشى او دا

[1]) الطبرى:۳۰۳/۱۸.

هم زمونږ مهرباني ده چه مونږ ته هم دخپلې مورغيږ ته حواله کړې دې دپاره چه دهغې غم کم او سترګې يخې وی. بیاستادلاسه یو فرعوني قبطي اووژلې شو نو بیا هم مونږ ته بچ کړې. فرعونیانو ستادقتل اراده کړې وه رازښکاره شوې وو. تاته مود دې ځائ نه خلاصي درکړو. ته اوتختيدې د مدين کوهي ته لاړې سادې واخسته. زمونږ یونیك بنده تاته خوشخبری واوروله. اوس هيڅ ويره نشته د دې ظالمانونه تاخلاصي بیاموندو ته مونږ د ازمیښت په توګه په نورو فتنوکښې هم واچولې.

﴿وَفَتَنّٰكَ فُتُونًا﴾ څه وو ؟دهغې تفصيلات .اوله فتنه:-حضرت سعيدبن جبير رحمه الله فرمائی چه ما د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنه نه د دې باره کښې تپوس اوکړو نو هغوی اوفرمائيل اوس خو ورځ په ډوبيدوده واقعات ډيردی بیا به ګورو.ما په دويم سحرکښې بياسوال نو هغوی اوفرمائيل واوره د فرعون په دربارکښې یوه ورځ د دې خبرې چيږ چاړ اوشو چه د الله ﷻ وعده حضرت ابراهيم عليه السلام خليل الله سره دا وه چه د هغوی په اولاد کښې به انبياء او بادشاهان وی نو اسرائیلان ترننه پورې ډير په انتظاردی اود هغوی دا يقين دې چه دمصرحکومت به بیا د هغوی لاس ته ورځی. اول خود دوی خيال وو چه دا وعده دحضرت يوسف عليه السلام باره کښې وه خوچه کله د هغوی د وفات پورې دا وعده پوره نه شوه نواوس هغوی عقيده لری چه الله ﷻ به په دوی کښې يوپيغمبر راليګی دچا په لاس چه به هغوی ته سلطنت هم. ملاويږی اودهغوی قومی اومذهبی ترقی به هم کيږی.دې خبروکولوسره فرعونيانودمشاورت یو مجلس مقررکړو چه اوس څه اوکړوچه آئنده خطرې نه محفوظ پاتې شو.آخر په دې جلسه کښې دا قرار داد منظور شو چه د پوليس يوه محکمه مقررکړې شی چه د ښار ګشت دې لګوی او په بنی اسرائيلو کښې چه کوم نارينه اولاد پيدا کيږی هغه دې هم هغه وخت په سرکار کښې دې پيش کړی اوحلال دې کړې شی. خوچه کله يوه موده تيره شوه نود هغوی خيال رابيدار شو چه داسې خو به بنی اسرائیلیان تباه شی اوچه کوم ذليل خدمتونه د هغوی نه اخستې شی اوکوم بيګارونه د هغوی نه حاصليږی ټول به اودريږی. په دې وجه دا تجويزاوکړې شو چه اوس يوکال د هغوی ماشومان پريږدئی اويوکال د هغوی ځامن قتل کوئې. دغه شان به د موجوده بنی اسرائيلو تعدادهم نه زياتيږی اونه به دومره کميږی چه مونږ ته دخپل خدمت کولو د پاره هم ملاؤنه شی.

د هارون عليه السلام پيدائش په هغه کال وو چې ماشومان نه قتليدل:-څومره بوداګان چه په دووکالوکښې مړه شی دومره ماشومان به په يوکال کښې پيداشی.په کوم کال چه قتل وقوف شوې ووپه هغه کال خو حضرت هارون عليه السلام پيداشو اوپه کوم کال کښې چه دعاموماشومانو قتل روان وو هغه کال کښې حضرت موسی عليه السلام پيداشو. هغه وخت د موسی عليه السلام د مور د ويرې او پريشانئی به څه تپوس کوې؟ بې اندازې وه اويوه فتنه خودا وه.

دويمه فتنه :-دا خطره خو هغه وخت لرې شوه کله چه الله ﷻ وحی اوکړه هغې له راغله چه خطره او ويره مه کوه مونږ به دې تاته بيا راواپس کړو اودې به خپل رسول جوړوو. د الله ﷻ په حکم سره ئې خپل ماشوم په صندوقچه کښې رابندکړه او په درياب کښې لاهوکړه. کله چه صندوق د نظر نه پناه شو شيطان ورته په زړه کښې وسوسې اچول شروع کړه چه افسوس دې نه خو هم دابهتره وه چه هم زما په وړاندې ئې حلال کړې وې نو ما به هغه پخپله کفن دفن کړې وو ولې اوس خو هغه ماد خپله لاسه د کبانوښکارجوړکړو. دا صندوق هم داسې روان وو اوخاص د فرعون ګودرسره اولګيدو. هلته دغه وخت د محل نوکرانې موجود وې هغوی دا صندوق اوچت کړو او غوښتل ئې چه دا کولاوکړی‌وئی ګوری خو بيا اوويريدې چه هسې نه څه غلا وی. هم داسې ئې تاله کړې صندوق د فرعون بيګم صاحبې له اورسولو. هغه د بادشاه او بيګم په وړاندې کولاوکړې شو نود هغې نه يود سپوږمئی په شان وړوکې ماشوم راووتلودهغه په کتوسره دفرعون دښځې زړه د هغه په مينه کښې د خوشحالئی نه په ټوپونوشو.

بل طرف ته د موسی ﷺ دمور حالت خراب شو. د خپل دې ماشوم د خیال نه د هغې په زړه کښې بل څه تصور نه وو.بل خواهغه قصابان چه د حکومت د طرف نه د ماشومانو د قتل کولو په محکمه کښې نوکران وو چه هغوی دې خپلې چړې تیرې کړی وړاندې دې شی اود ملکه نه ئی غوښتنه اوکړه چه دا ماشوم هغوی ته حواله کړی چه هغوی ئی حلال کړی. اې ابن جبیر رحمه الله دا دویمه فتنه وه.

دریمه فتنه:-آخر ملکه جواب ورکړو چه صبراوکړئی زه بادشاه سره پخپله خبره کوم اودا ماشوم ترې غوارم. که هغه ماله راکړو نوصحیح ده که نه وی نو تاسو ته اختیار دې. هغه راغله او بادشاه ته ئی اووئیل چه داماشوم خو به زما اوستا د سترګو یخوالې ثابت شی. هغه خبیث وئیل چه بس هم ته پرې خپلې سترګې یخه وه زما به هغه څنګ یخوالې شی. ماته د دې هیڅ ضرورت نشته. رسول الله ﷺ په قسم سره فرمائی که هغه هم دا وئیلې وې چه اوزما دسترګو یخوالې هم دې نو الله ﷻ الله ﷻ به هغه ته هم خامخا نیغه لار خودله لکه څنګه چه د هغه بی بی په هدایت باندې مشرف شوه. هغه پخپله د دې نه ځان محروم ساتل غوښتل نو الله ﷻ هم هغه محروم کړو.

آخر ئی فرعون په اخوادیخواسره راضی کړواود ماشوم د پالنې اجازت ئی حاصل کړو. اوس چه دمحل څومره دایانې نوکرانې وې ټولې راجمع کړې اود یوې یوې په غیږ کښې دا ماشوم ورکړو خو الله ﷻ د ټولو پئی په هغه باندې حرام کړل هغه د هیڅ چا پئی هم په خُله نه کړه. دې سره ملکه اووېریدله چه دا خو ډېرداوشو دا ښکلې ماشوم به داسې هلاك شی. آخر ئی حکم اوکړو چه دې بهر بوځئی او یواخوابل خوا لټون اوکړئی که د چا پئی دا ماشوم قبول کړی نو هغوی ته ئی په منت او زارئی سره ورکړئی. بهر په بازار کښې یو میله غوندې اولګیدله هرسړې د دې نیك بختئی نه ځان پوره کول غوښتل خوحضرت موسی ﷺ د چا پئی هم اونه څکل. د هغوی مور خپله مشره لور د هغه خور بهر رالیګلې وه چه بهر ګوره چه څه کیږی. هغه په دې ګنړه کښې موجود وه اوداهر څه ئی کتل اواوریدل.کله چه داخلق عاجز راغله نوهغې اووئیل که تاسو غواړئی نو زه به تاسو ته یو داسې کور اوښایم چه د ده پالنه اوکړی او هغوی به وی هم د ده خیرخواه. دې وینا سره خلقو ته شك شو چه دا جینئی خامخا دا هلك پیژنی اود ده کور هم پیژنی. اې ابن جبیر رحمه الله دا وه دریمه فتنه.

څلورمه فتنه:-خو الله ﷻ دې جینئی ته پوهه ورکړه اوهغې زر اووئیل ښه ده تاسو دومره هم نه پوهیږئی چه څوك بدنصیب به وی چه د دې ماشوم په خیر خواهئی یا پالنه کښې به کمې اوکړی کوم ماشوم چه زمونږ د ملکه مینه وی. څوك به دا نه غواړی چه دا دې مونږ کره لاړشی چه د انعام اواکرام سره د هغوی کور ډك شی.دې اوریدو سره د ټولو په پوهه کښې راغله اودائی پریخوده. وئی وئیل چه ښه ده وایه ته کومه یوه دائی د ده دپاره تجویز کوې هغې وئیل زه ئی اوس راولم. په منډه لاړه او خپل مور ته ئی زیرې ورکړو مور ئی ښه په شوق او په امید راغله. خپل خوږ بچې ئی په غیږ کښې واخستو خپل پئی ئی په خُله کښې ورکړه ماشوم په ډکه خیټه اوڅکل. هم هغه وخت په شاهی محلونوکښې دا زیری اوګرځولې شو. ملکه داحکم اوکړو ډیر زردادائی اوماشوم ماله راولئی. کله چه مور اوځوئ لاړل نود خپل وړاندې ئی په هغه باندې پئی اوڅکل اودې کتوسره چه ماشوم په ښه شان سره پئی څکی ډیره خوشحاله شوه او وئی وئیل دائی مورې زما دې ماشوم سره هغه محبت دې چه د دنیا بل څیز سره نه دې ته هم دلته په محل کښې اوسیږه اود دې ماشوم پالنه کوه.

خودحضرت موسی ﷺ موربی بی ته د الله ﷻ وعده یاده وه اود هغې پوره یقین وود دې وجه نه لږه شان اودریده او وئی فرمائیل چه دا خوناممکن دی چه زه خپل کور او بچی پریږدم او دلته اوسیږم. که چرې تاسو غواړئی نودابچې ماته حواله کړئی زه به ئی خپل کورته بوځم اود ده په پالنه کښې به هیڅ قسم کوتاهی نه کوم. ملکه صاحبې مجبوراداخبره هم اومنله اوهغې پدغه ورځ په خوشحالئی

خوشحالۍ سره خپل بچې خپل کور ته راوستلو.ددې ماشوم په وجه د دې محله بنی اسرائیلوهم د فرعونی ظلمونونه خلاصې بیاموندو. کله چه وخت تیرشو نود بادشاه بیګم حکم راولیګلو چه یوه ورځ زما بچی ماله راوله.یوه ورځ مقرره شوه ټول درباریانود سلطنت حکم اوشو چه نن به زما بچې ماله راځی. تاسو ټول قدم په قدم باندې د هغه استقبال اوکړئی او په ښه دهوم دهام سره نذرونه ورکولوسره هغه زما محل ته راولئی. کله چه سورلی روانه شوه نو د هغه ځایٔ نه دسلطانی محل پورې برابر تحفې تحائف نذرونه او هدیې پیش کولې شوې او په ډیر عزت او اکرام سره هغه دلته راورسیدو. پخپله بیګم صاحبه هم ډیر لونی رقم پیش کړو اوډیره خوشحالی اوکړه. بیانی ونیل چه زه خو به دا بادشاه له بوځم هغه به هم ده ته انعام او اکرام ورکوی. بونی تلو اود بادشاه په غیږ کښې سملولو. حضرت موسی ﷺ دهغه ږیره اونیوله او په زوره ئی راښکله. فرعون غصه شو اود هغه درباریانواوونیل څه عجیبه ده چه داهم هغه هلك وی دا فوراً قتل کړه.

پنځمه فتنه:-اې ابن جبیردا وه څلورمه فتنه. ملکه بې تابه شوه اوزرئی اوونیل اې بادشاه دا څه اراده کوې؟ تا دا ماله راکړې دې او ماداخپل ځویٔ جوړکړې دې بادشاه ونیل دا ټول ټیك دی خو ګورې نه چه په راتلوسره زما ږیره اونیوله او زما بې عزتی اوکړه لکه چه هم دازماراغورزونکې اوما تباه کونکې دې.بیګم صاحبه اوفرمائیل بادشاه ماشومان پدې څیزونوڅه پوهیږی.ګوره زه درته یوه فیصله کونکې خبره ښایم دده مخې ته یودوه سروټکې دأورسرې کیږده اودوه مرغلرې داوبوپه شان پړقیدونکې کیږده بیاګوره چه دې څه اوچتوی؟که مرغلرې اوچتې کړې نوپوهه شه چه په ده کښې عقل دې اوکه د اُور سروټکې اوچتې کړې نو په ده کښې عقل نشته. چه کله عقل او تمیز نشته نو بیا د ده په ږیره نیولو باندې دا دومره لویٔ خیالات کولو سره د ده د ځان دښمن کیدل د کوم ځایٔ عقل مندی او هوښیار توب دې؟ هم دغه شان اوشو او دواړه څیزونه د هغې مخې ته کیخودې شو. هغه سرې کړې سروټکې اوچتې کړې او هم هغه وخت ئی ترې واخستې چه هسې نه لاس ئی اوسوزی اوس د فرعون غصه یخه شوه او بدل شو دهوا رخ ټیك شو. حق خبره خودا ده چه الله ﷻ ته کوم یوکار منظور وی هغې د پاره قدرتی اسباب راپیداکیږی. د حضرت موسی ﷺ د فرعون په دربارکښې خاص محل اود هغه د ښځې په غیږ کښې د هغه تربیت او پالنه کیږی تردې چه هغه ښه عمر ته اورسیدو اوبالغ شو.

اوس خودفرعونیانو چه کوم ظلمونه په بنی اسرائیلوکیدل په هغې کښې هم کمې راغلو ټول په امن او امان کښې وو. یوه ورځ حضرت موسی ﷺ چرته روان وو د یوفرعونی او اسرائیلی جنګ وو. اسرائیلی حضرت موسی ﷺ ته فریاد اوکړو هغه له سخته غصه ورغله څکه چه دغه وخت کښې دې فرعونی دا بنی اسرائیلی راګیر کړې وو.هغه ده له یوه موکه ورکړه اود الله ﷻ شان وو چه هغه مړشو. دا خو خلقو ته معلومه وه چه حضرت موسی ﷺ د اسرائیلی خلقو طرفداری کوی خوخلقو د دې وجه تراوسه پورې هم داګنړله چه هغه هم ددوی نه پئی څکلی دی په دې وجه د هغوی طرفدار دې. د اصلی راز علم خو صرف د هغه مور بی بی ته وو اوممکن دی چه الله ﷻ خپل کلیم ته هم معلوم کړې وی. دې نی چه مړا ولیدونوموسی ﷺ اوویریدو چه داخو شیطانی حرکت دې او هغه دهوکه کونکې اوښکاره دښمن دې. بیانی د الله ﷻ نه معافی اوغوښتله چه اې الله ما په خپل ځان باندې ظلم اوکړو ما معاف کړه. پروردګارهم د هغه د دې خطا نه معافی اوکړه اوهغه خو هم غفور اورحیم دې. د قتل معامله وه نوهغه بیا هم ویریدلو په دې خیال کښې ووچه معامله خو چرته ښکاره شوې نه ده. هلته فرعون ته شکایت اوشوچه یوقبطی یوبنی اسرائیلی وژلې دې.فرعون حکم جاری کړوچه د واقعه پوره تحقیق اوکړئی قاتل پوره لټون اوکړئی رانی ولئی اود جرم ثابتیدلو په صورت کښې هغه هم قتل کړئی. پولیس هر قسم کوشش اوکړو خود قاتل څه پته اونه لګیده. اتفاقی خبره وه چه بله ورځ موسی ﷺ بیا چرته روان

ووچه هم هغه بني اسرائيلي يوبل فرعوني سره لگيادي جگړه کوی.دموسی ﷺ په ليدو باندې هغه فرياد شروع کړوخوهغه دا محسوس کړه چه کيدې شي موسی ﷺ په خپل پروني کار باندې پښيمانه دی. حضرت موسی ﷺ ته هم د هغه هروخت جنگ جگړې ښه معلوم نه شوې نو ورته ئی اوونيل ته ډېر جنگالي ئی.دې وينا کولوسره هغه دا فرعوني رانيول غوښتل خو دې اسرائيلي بزدل دااوگڼړل چه گنې دې مانه خفه دې اوهم ما رانيول غواړي.
دادهغه صرف بزدلانه خيال وو هغه خو هم هغه فرعوني رانيول غوښتل اودې ئی بچ کول غوښتل خود ويرې او وارخطاکيدو په وجه د هغه د خُلې نه ناڅاپي دا اووتل لکه تاچه پرون کوم سړې قتل کړې نن ما هم هغه شان وژل غواړې؟دې اوريدو سره هغه فرعوني دې پريخودواومنډه ئی کړه اوتختيدو او سرکاری سپاهيانوته ئی ددې خبر ورکړو.فرعون ته هم قصه معلومه شوه اوهم هغه وخت ئی جلاديانو ته حکم ورکړوچه موسی ﷺ راونيسئی او قتل ئی کړئی.دا خلق په عامه لار د هغه په لټون کښې لاړل. بل خوا يوبنی اسرائيلي لار پريخوده او په يوه لنډه لار ئی موسی ﷺ ته ځان اورسولو او موسی ﷺ ئی خبرکړو. اې ابن جبيردا شوه پنځمه فتنه.
شپږمه فتنه:-موسی ﷺ دې اوريدو سره خپل موټې بندکړل او د مصر نه اوتختيدو. نه چرته پيدل تلې وو اونه چرته څه مصيبت کښې راگيرشوې وو د شهزادگانو په شان په مينه محبت کښې لوئی شوې وو نه د لارې نه خبرو اونه چرته د سفر موقع راغلې وه. په رب باندې يقين اوکړو او دا دعائی اوکړه اې الله ماته نيغه لار اوښايه او روان شو.تردې چه د مدين حدودوته اورسيدو. دلته ئی چه اوکتل خلقو خپلو څاروو ته اوبه ورکولې. هلته ئی دوه جينکئی اوليدلې چه خپل څاروی رامنع کړې ولاړې وې. تپوس ئی اوکړو چه تاسو خپلو څاروو ته د دوی سره ولې اوبه نه ورکوئی؟ځان له ولاړې دا ولې مو رايسار کړی دی؟ هغوی وئيل په دې رش کښې مونږ څاروو ته اوبه ورکولې نه شومونږ خوچه داخلق اوبه ورکړی نو باقی بياخپلو څاروو ته ورکوو هغه ورااوړاندې شو اود هغوی څاروو باندې ئی اوبه اوڅکلې. ډېر زر ئی اوبه راښکلې هغه ډېر طاقت کښې سړې وو د ټولونه وړاندې ئی د هغوی څاروی خړوب کړل. دوی خپلې چيلئی واخستې او خپل کورته روانې شوې. اوهغه د يوې ونې لاندې کيناستو او الله ﷻ نه ئی دعاکوله زه ستادټولو مهربانو محتاج يم. کله چه دا دواړه جينکئی خپل پلار له اورسيدې نو هغه اوونيل چه دا نن څه خبره ده چه تاسودوخت نه وړاندې راغلئی اوچيلئی هم ښه مړې اودکې معلوميږي.
دې جينکو ورته ټوله واقعه بيان کړه. هغه حکم اوکړو چه تاسو کښې يوه لاړه شئی او هغه ماله راولئی هغه راغله اوحضرت موسی ﷺ ئی خپل پلار له بوتلو هغه د سرسری ملاقات نه پس د واقعه تپوس اوکړو نو هغه ټوله واقعه واوروله هغوی اوفرمائيل چه اوس د ويرې څه خبره نشته ته د دغه ظالمانونه خلاص شوې مونږ خلق د فرعون رعايانه يو اونه په مونږ باندې د هغه څه دباوشته. هم هغه وخت يوې جينئی خپل پلار ته اووئيل باباجی ده خو هسې هم زمونږ کاراوکړو اودا طاقت کښې هم دې امانت دار سړې دې ښه به وی که تاسودې خپل ځان سره مقررکړئی دې به په مزدورئی باندې زمونږ چيلئی څروی. پلارته ئی غصه ورغله اوتپوس ئی اوکړو چه لورې تاته څنگه پته اولگيده چه دا طاقتور او امين دې؟ هغې جواب ورکړو چه طاقت خو ئی هغه وخت معلوم شو چه کله ده زمونږ چيلوته اوبه ورکړې دومره لويه ډولچه ئی په يوازې ځان راښکله اوډېر په چالاکئی اوآسانئی سره. امانتداری ئی دا ته هغه وخت معلومه شوه چه کله ماده ته آواز اوکړو نو ده نظر اوچت کړو اوچه ورته معلومه شوه چه زه ښځه ذات يم نو بياخپل نظر ښکته کړو او لاندې کتلو سره ئی زما خبرې واوريدې. والله ستاسو پوره پيغام اوريدو پرې هغه پورته نظر نه دې اوچت کړې بيائی ماته اوفرمائيل چه ته زما نه شاته شاته راځه

او د لرې نه ماته لاربښايه. داهم دليل دې د ده د الله ﷻ نه د ويرې او امانتدارئى. د پلار غيرت اوحجت هم لاړو او د لور د طرف نه ئى هم زړه صفاشو اود حضرت موسى ﷺ مينه ئى په زړه كښې ځائ شوه.
اوس ئى حضرت موسى ﷺ ته اوفرمائيل زما اراده ده چه زما په دې دواړو لونړوكښې د يوې نكاح تاسره اوكړم په دې شرط باندې چه ته به اته كاله ماسره كار روزګار كوې. اوكه د لسوكالوپورې دې اوكړو نونوره به هم ښه وى. ان شاء الله تاسو به اوګورئى چه زه به ښه سړې يم. دا معامله مقرر شوه اود الله ﷻ پيغمبر د اتو كالوپه ځائ لس كاله پوره كړل.
حضرت سعيدبن جبير رحمه الله فرمائى چه اول ماته دا معلومه نه وه اويونصرانى عالم مانه تپوس كړې وونوما هغه ته جواب نه وو وركړې. بيا چه كله ما دحضرت ابن عباس ﷺ نه تپوس اوكړواو هغوى ماته جواب راكړو نوهغه ته مې ذكر كړو. هغه وئيل ستا استاذ لوئ عالم دې. ما وئيل چه او هغه خو دې.
اوس موسى ﷺ داموده پوره كړه او خپله بى بى ئى ځان سره واخسته دې ځائ نه لاړو. بياهغه واقعات اوشوكوم چه دې آياتونوكښې دى. اور ئى اوليدو الله ﷻ سره ئى كلام اوكړود لرګى اژدها جوړيدل د لاس نورانى جوړيدل ئى اوكتل. نبوت ورته ملاو شو فرعون له لاړو د قتل د واقعه انديښنه ئى ښكاره كړه ددې نه تسلى حاصله كړه دژبې تتوالې نه ئى خلاصې اوغوښتلودې نه فارغ شواود خپل رورهارون ﷺ همدردى او كاركښې شراكت اوغوښتلو.دا ئى هم حاصل كړل اوهمسائى واخسته اود مصر بادشاه له لاړل.
بل خواحضرت هارون ﷺ له وحى راغله چه دخپل رور ملګرتيا اوكړه اوهغه سره شه. دواړه رونړه يوځائ شو اود فرعون دربارته لاړل. خبر ئى اوكړو په ډير ساعت كښې اجازت ملاوشو فرعون ته ئى اووئيل چه مونږ د الله ﷻ رسولان جوړشوى تاله راغلې يو. اوس چه كوم سوال جواب اوشو هغه په قرآن مجيدكښې موجود دې. فرعون وئيل ښه ده تاسو څه غواړئى؟اود قتل واقعه ئى ورته ياده كړه د كوم عذر چه موسى ﷺ بيان كړو چه په قرآن پاك كښې موجود دې او وئى وئيل زمونږ اراده دا ده چه ته ايمان راوړې اوزمونږ سره بنى اسرائيلوته د خپلې غلامئى نه آزادى وركړې هغه انكار اوكړو او وئى وئيل كه رښتونى ئى نو څه معجزه اوښائى. هغوى هغه وخت خپله همسا په زمكه باندې اوغورزوله اوپه زمكه پريوتوسره هغه يوه زبردسته اژدها جوړه شوه خُله ئى كولاوكړې آوازونه ئى ويستل د فرعون طرف ته ئى ورټوپ كړو د ويرې په وجه فرعون د تخت نه ټوپ كړو او تختيدو سره ئى فرياد اوكړو موسى ﷺ درب په خاطر دا اونيسه. هغه لاس اولګولو او هم هغه وخت په خپل اصلى حالت كښې شوه بيا هغه خپل لاس په خپل ګريوان كښې وركړونو هغه بغير د څه مرض د داغ پړقيدو. د كوم په كتو چه هغه حيران شو هغه بيا لاس دننه كړو او راويستلو نو په خپل اصلى حال كښې وو. اوس فرعون خپلو دربارياتوته اوكتل او وئى وئيل تاسو اوكتل دا دواړه جادوګردى غواړى چه دخپل جادو په زور باندې تاسو د خپل ملك نه بهر اوباسى اوستاسو په ملك باندې قبضه اوكړى اوستاسو طريقې ختمې كړى.
بيا ئى حضرت موسى ﷺ ته اووئيل مونږ ته ستا د نبوت منلو نه هم انكاردې او مونږ ستا هيڅ يوه مطالبه هم نه شوپوره كولې. بلكه مونږ خپل جادوګرستا دمقابله د پاره راغواړو چه ستا په دې جادو باندې به غالب راشى. دا خلق په خپل دې كوششونوكښې لګياشو اود ټول ملك نه ئى جادوګرډير په درناوى سره راجمع كړل كله چه ټول راجمع شو نو هغوى تپوس اوكړو چه د هغه جادو څه قسم دې؟ فرعونيانو وئيل د لرګى نه مارجوړوى. دوى وئيل په دې كښې څه دى؟ مونږ به د لرګو او رسونه داسې ماران جوړكړو چه په مخ د زمكه به د هغې څوك مقابله نه شى كولې. خوزمونږ د پاره انعام مقرر كول پكاردى. فرعون هغوى سره دا اقرار اوكړوچه انعام څه زه به تاسو خاص نيزدې درباريان جوړكړم او تاسو به داسې آزادكړم چه څه غواړئى دركولې به شى. هغوى اعلان اوكړو چه د اخترپه ورځ سحر به

فلانکې میدان کښې مقابله وی. روایت دې چه د هغوی دااخترد عاشورې په ورځ وو.
په هغه ورځ هم سحرسحر خلق هغه میدان ته راورسیدل چه نن څو ګورو چه څوك غالب راځی. مونږ خود جادوګرو قائل یو هم هغوی به غالب راځی اومونږ خو به هم د هغوی منو. په مسخرو سره به ئی دا خبره بدلولوسره وئیل چه راځئی هم د دغه دواړو جادوګرو منونکی به جوړشو که هغوی غالب شو. میدان ته چه راغله نو هغه جادوګرو د الله ﷻ نبی ته اووئیل اوس اوښایه چه ته اول خپل جادو ښکاره کوې که مونږ اول شروع اوکړو؟ موسی ﷺ وئیل چه هم تاسو اول شروع اوکړئی چه ستاسوحوصله راوځی. هغوی خپل ټول لرګی اورسئی په زمکه اوغورزولی او هغه ټول ماران شو اود الله ﷻ د نبی طرف ته راپه منډه شو د هغې نه اوویریدو او روستوشو. نو الله ﷻ وحی راولیګله چه ته خپله همسا په زمکه راګذار کړه هغه اوغورزوله یوه خوفناکه عظیم الشان اژدها جوړه شوه اود هغوی طرف ته ئی ورمنډه کړه دا لرګی اورسئی ګډې وډې شوې او هغه ټول ئی راتاؤکړل یوه نوړئی کړل. جادوګر پوهه شو چه دا جادو نه دې داخود الله ﷻ دطرف نه د رښتیاؤ نښه ده. په جادوګښې داخبره چرته ده؟ ټولو د ایمان اعلان اوکړو چه مونږ د موسی ﷺ په رب باندې ایمان راوړې دې اومونږد دې دواړو رنړو نبوت منو. مونږ د خپلو تیروشوو ګناهونونه توبه اوباسو.
د فرعون اوفرعونیانو ملاماته شوه رسوا شو مخونه ئی تور شو په ذلت سره خاموش شو د وینو ګوټونه ئی اوڅکل او چپ پاتې شو. دیخوا دا اوشو اوبل خوا د فرعون بی بی چه موسی ﷺ ئی لکه د خپل سکه ځوئی ساتلې وو بیقراره ناسته وه اود الله ﷻ نه ئی دعاګانې غوښتلې چه ای الله ﷻ خپل نبی غالب کړه. فرعونیانو هم داحال لیدلې ووخو هغوی داخیال کړې ووچه د خاوندپه طرفدارئی کښې دا حال دې.د دې ځائ نه ناکام تلو باندې فرعون په بې ایمانئی باندې ملااوتړله. د الله ﷻ د طرف نه د موسی ﷺ په لاس ډیرې نښې ښکاره شوې. کله چه به څه مصیبت راغلو اودې به ئی راګیرکړو نو ویریدوبه او په زارو اومنتونو باندې به ئی دا وعده کوله چه د دې مصیبت په لرې کیدو باندې به زه بنی اسرائیل تاسره کړم. خوچه کله به داعذاب لرې شو نو سرکشه به شواومنکر کیدوسره به ئی وئیل چه ستا رب ددې علاوه نورهم څه کولې شی؟په هغوی باندې طوفان راغلو ملخان راغله سپګې راغلې چیندخې راغلې وینې راغلې اوډیرې صفاصفا نښې ئی اولیدلې. چه کله به آفت راغلو منډې به ئی کړې وعده به ئی اوکړه اوچه هغه به اخواشو نو منکر به شوکبربه ئی اوکړو. اوس د الله ﷻ د طرف نه حکم اوشو چه بنی اسرائیل واخله اود دې ځائ نه اوځه. هغوی شپه په شپه هغوی واخستل اولاړل.
سحر فرعونیانواوکتل چه ټول بنی اسرائیل تلې دی. فرعون ته ئی اووئیل هغه حکم اوکړواود هر طرف نه ئی فوځونه راجمع کړل او په یوه ډیره لویه اجتماع سره هغوی پسې شو. په لارکښې دریاب راتلو د هغې طرف ته د الله ﷻ حکم اوشو په تاچه زما د بنده موسی ﷺهمسااولګی نوته هغه ته لارې ورکړه. په تاکښې دې دولس لارې وی چه د بنی اسرائیلودولس جدا جداقبیلې په خپلو خان له خان له لارو باندې اولګی بیا چه کله دوی پوریوځی اوفرعونیان راشی نوته رایوځائ شه اوپه هغوی کښې یو هم ژوندې پرینږدې. موسی ﷺ چه کله دریاب ته اورسیدو چه وئی کتل نو هغې موجونه وهل اوبه راختلې وې شو راوچت شو اوویریدل لرګې وهل ترې هیر شو دریاب داسې بې قراره وو چه هسې نه چه د دې په یوه حصه حضرت موسی ﷺ لرګې اووهی اوهغه ته پته نه وی نو د الله ﷻ په عذاب کښې به د الله ﷻ دنافرمانئی په سبب به راګیرشو.په دې د فرعون لښکرد بنی اسرائیلو سر ته راورسیدلو دوی اوویریدل او وئی وئیل موسی ﷺ مونږ خو دلته راګیر کړې شو. اوس ته هم هغه اوکړه د کوم چه الله ﷻ تاته حکم کړې دې یقینًا نه الله ﷻ دروغژن دې اونه ته.
هغه اوفرمائیل چه ماته خو دا فرمائیلې شوې دی چه ته کله دریاب ته اورسې هغه به تاله دولس لارې

درګړی ته په هغې باندې تیر شه. هم هغه وخت وریاد شو چه د لرګی وهلو حکم شوې وو. په همسانی اووهلو اخوا د فرعون د لښکر اوله حصه د بنی اسرائیلو د لښکر آخری حصې له راغلې وه. دریاب اوچ شو اوپه هغې کښې لارې جوړې شو اوهغوی خپل قوم په دې کښې بې خطرې ورکوز کړو اوپه آرام لاړل. کله چه دوی تیرشو د فرعون لښکر دوی پسې شاته په دریاب کښې راکوز شو. کله چه دا ټولې لښکرې راکوزې شوې نود الله ﷻ د فرمان مطابق دریاب روان شو او ټول نې په یووخت کښې غرق کړل. بنی اسرائیلودا واقعه په خپل سرګو لیدله خو بیاهم هغوی اوئیل چه یارسول الله مونږ ته به څه پته وی چه فرعون هم مړشو که نه. موسی ؑ دعااوکړه نودریاب د فرعون بې ساتعش په غاړه راګذار کړو د کوم په کتلوچه د هغوی پوره یقین اوشو چه د هغوی خپل سازوسامان اولښکرسره د دښمن تباه شو. اوس چه د دې ځایٔ نه وړاندې شونوونی کتل چه یوقوم دخپلو بتانو سره منجاوران ناست دی نو هغوی وئیل چه اې د الله ﷻ نبی زمونږ د پاره هم یوداسې معبود مقررول پکار دی.

حضرت موسی ؑ ډیر خفه شو چه تأسو ډیرلوئ جاهلاّن خلق ئی الخ تاسودومره لوئی نښې اولیدلې دې داسې اهم واقعات مو واوریدل خوتراوسه پورې نه عبرت شته اونه غیرت. د دې ځایٔ نه وړاندې هغوی په مقام کښې قیام اوکړواودلته ئې خپل خلیفه خپل رورهارون ؑمقررکړوقوم ته ئې اوفرمائیل چه زما د واپسئي پورې د دوی حکم منئي زه خپل رب له ځم. د دیرشو ورځو د هغه وعده وه. د قوم نه جدا شو او د وعدې ځایٔ ته اورسیدو دیرش ورځې شپې روژې ئې پوره کړې اود الله ﷻ سره دخبرو خیال ئې پیداشوخودانی اوکتړل چه دروژو په وجه به د خلې نه بوئی اوخی لړ شان وابنه هغه راواخستل هغه ئې اوچپول. الله ﷻ سره دعلم د هغه نه تپوس اوکړو داسې دې ولې اوکړه؟ هغه جواب ورکړوتاسره د خبروکولوپه وخت کښې چه زما خُله خوشبوداره وی. الله ﷻ اوفرمائیل تاته پته نه ده چه د روژه دار د خُلې بوئی ماته د مشکو اوعنبرو نه زیاته خوشبوداره لګی اوس ته لس روژې نورې اونیسه نو بیا ما سره خبرې اوکړه. هغه روژې ساتل شروع کړې. په قوم باندې چه کله دیرش ورځې تیرې شوې اود وعدې مطابق حضرت موسی ؑ واپس نه شونو هغوی خفه شو.

حضرت هارون ؑ هغوی ته خطبه اوکړه او ورته فرمائیل کله چه تاسو د مصر نه تلې وئی نود قبطیانو پیسې په تاسو کښې بعضوباندې قرض پاتې وې دغه شان په تاسو باندې د هغوی امانتونه هم پاتې شو. داخومونږ هغوی ته د واپس کولودپاره نه دی خوزه داهم نه غواړم چه هغه دې زمونږ ملکیت کښې پاتې وی. پدې وجه تاسویوه ژوره کنده اوکنئی اوچه کوم لوښی سامان کالی سره زراو سپین زر وغیره د هغوی تاسو سره دی هغه ټول په دې کښې واچوئی او بیا اُور ورته کړئی. نو هم دغه شان اوکړې شو هغوی سره یوسامری نومې سړې وو. دا دغواسخی عبادت کونکوکښې وو د بنی اسرائیلو نه نه ووخود ګاونډی کیدو په وجه اود فرعون د قوم نه د نه کیدو په وجه دې هم د هغوی سره د هغه ځایٔ نه راوتلې وو. هغه دیوې نښې نه په موټی کښې څه خاوره اوچته کړې وه. حضرت هارون ؑ اووئیل ته هم دا په دې کښې واچوه هغه جواب ورکړو چه داخود هغه اثر نه دې چه تاسوئی ددریاب نه پورې ویستئی. خیر دا زه وراچوم خو په دې شرط چه تاسو د الله ﷻ نه دعااوکړئی چه دې نه هغه څیز جوړکړی کوم چه زه غواړم. هغه دعااوکړه او د ده په موټی کښې چه څه وو هغه ئې ورواچول وئیل زه غواړم چه د دې نه یو سخې جوړشی. دالله ﷻ په قدرت سره په هغه کنده کښې چه څه وو دهغې نه دسخی شکل جوړشو. دننه نه ډهډوو خو روح په کښې نه ووخوهوا به دهغه د شانه تله اوبه خُله به ترې وتله. دې نه به یوآواز وتلو بنی اسرائیلو تپوس اوکړوسامری دا څه دی؟ هغه بې ایمان اووئیل هم دا ستاسو د ټولورب دې خو موسی ؑ لار هیره کړې ده او بل ځایٔ ته د رب په لټون کښې تلې دې. دې خبرې په بنی اسرائیلوکښې ډیرې فرقې جوړې کړې یوې ډلې خو اووئیل د حضرت موسی ؑ د راتلوپورې هغوی هیڅ خبره نه شی

کولې. ممکن دی چه هغه رب وی نوموږ د دې بې ادبۍ ولې اوکړو؟ اوکه دا رب نه وی نود حضرت موسی ﷺ په راتلو به هرڅه ښکاره شی. دویمې ډلې ونیل دا فضول څیز دې شیطانی حرکت دې موږ په دې لغو څیز باندې هډو ایمان نه لرو. نه دا زموږ رب دې اونه موږ په دې ایمان لرو. یوې ډلې دا د زړه نه اومنلو اود سامری په خبره ئی ایمان راوړوخو په ظاهره ئی د هغه خبره دروغ اوګڼله. هارون ﷺ په هغه وخت ټول راجمع کړل ورته ئی اوفرمائیل اې خلقو دا د رب د طرف نه ستاسو امتحان دې تاسو پدې جګړه کښې ولې اونختئی ستاسورب خورحمن دې.تاسوزماتابعداری اوکړئی اوزماوینا اومنئ. هغوی ونیل آخر د دې څه وجه ده چه موسی ﷺ د دیرشو ورځو وعده کړې وه اونن څلویښت ورځې پوره کیدونکې دی اوتراوسه پورې واپس نه شو. بعضې بې وقوفانو ونیل د هغه نه د هغه رب خطا شوې اوس هغه په لټیون کښې دې. هلته لس روځې نورې پوره شوې او موسی ﷺ ته د الله ﷻ سره د کلام شرف حاصل شو. هغه ته اوخودلې شو چه ستانه پس ستا د قوم څه حال شو. هغه هم هغه وخت په افسوس غم غصه کښې واپس شواودلته په راتلوسره ئی د قوم نه ډیر واوریده.دخپل رور د سرویښته ئی اونیول او رائی ښکلو د غصې د زیاتې په وجه تختئی ترې هم پریوتلې.

بیاد اصل حقیقت معلومیدونه پس ئی د خپل رور نه معذرت اوکړو د هغه د پاره ئی استغفار اوکړو او د سامری طرف ته متوجه شو وئی فرمائیل تا داسې ولې اوکړه؟ هغه جواب ورکړو د الله ﷻ د رالیګلې شوی د پښې لاندې ما یوموټې خاوره اوچته کړې وه. دې خلقو هغه نه وه پیژندلې اوما پیژندلې وو. ما هغه یوموټې خاوره په دې اورکښې اچولې وه زما په خیال کښې هم دا خبره راغله. هغه اوفرمائیل چه زه د دې سزا په دنیاکښې دا ده چه ته به هم دا وائې چه لاس لګول نه دی بیا یود وعدې وخت دې د کوم خلاف کول چه ناممکن دی او ستاپه کتوبه موږ ستا دا معبود اوسوزوواو د هغه خاوره به هم په دریاب کښې لاهوکړو.نو هغوی هم دغه شان اوکړه. هغه وخت بنی اسرائیلویقین اوکړو چه واقعی دا رب نه وو.اوس هغوی ډیرپښیمانه شو اوبغیرد دې مسلمانانو کوم چه حضرت هارون ﷺ سره د هغه په عقیده باندې پاتې شوی وو.باقی خلقو عذر معذرت اوکړو او وئی ونیل اې نبی الله ﷺ نه دعااوکړه چه هغه زموږ دپاره د توبې دروازه کولاوکړی. هغه چه څه وائی موږ به ئی په ځائ راوړو دې د پاره چه زموږ دا زبردسته خطامعاف شی.

هغه د بنی اسرائیلو د ډلې نه اویا سړی راغونډکړل او جدائی کړل اود توبه د پاره ئی بوتلل. هلته زمکه اوشلیده اودهغه اویا واړه ملګری په کښې ورغرق کړې شو. حضرت موسی ﷺ سره دافکر ملګرې شو چه زه به بنی اسرائیلو ته څه مخ ښایم؟ هغه سوال زاری شروع کړه اودعائی اوکړه اې الله که تاغوښتل دې نه وړاندې به دې زه اودا ټول هلاک کړې وو.زموږ دبې وقوفانو د ګناه په بدله کښې خوموږ مه هلاک کوه. هغه خو به د دوی ظاهر کتل اود الله ﷻ د دوی په باطن باندې نظروو په هغوی کښې داسې هم وو چه په ظاهره باندې مسلمانان جوړ شوی ووخو په اصل کښې دزړه عقیده دهغوی هم دهغه سخی د رب کیدووه. هم د دې منافقانو په وجه هغه ټول د زمکې لاندې کړې وو. د الله ﷻ د نبی په دې سوال زار ئی باندې د الله ﷻ رحمت په جوش کښې راغلو اوجواب ملاوشو چه هسې خو زما رحمت په ټولو باندې خور دې خو زه به دا دهغوی په نوم باندې هبه کړم کوم چه متقیان اوپرهیزګاروی د زکوٰة ادا کونکې وی زما په خبروباندې ایمان راوړی او زما د دې رسول اونبی تابعداری اوکړی د چا صفتونه چه هغوی په کتاب کښې لیکلې شوی ګوری یعنی په تورات او انجیل کښې.

حضرت کلیم الله عرض اوکړو اې الله ﷻ ماخود خپل قوم د پاره توبه غوښتې وه اوتا جواب راکړو چه ته به خپل رحمت د هغوی د پاره کوې کوم چه وړاندې راتلونکی دی. بیا الله ﷻ ماهم ته د هغه رحمت والا نبی په امت کښې پیداکړې. رب العالمین اوفرمائیل واوره د هغوی توبه به هغه وخت قبلیږی چه

داخلق په خپل مينځ کښې يوبل قتل کول شروع کړي. نه پلار خوئ ته اوګوري اونه خوئ پلار ته اوګوري خپل مينځ کښې دې اونخلي او يوبل دې قتل کول شروع کړي. نو بنواسرائيلو هم داسې اوکړه او چه کوم منافقان وو هغوی هم په صداقت سره توبه اوکړه الله ﷻ د هغوی توبه قبوله کړه. چه کوم بچ شو هغه هم اوبښلې شو اوکوم چه قتل شو هغه هم اوبښلې شو. حضرت موسی ﷺ اوس د دې ځائ نه د بيت المقدس طرف ته لاړو د تورات تختئي ئې ځان سره يوړې اوهغوی ته ئې د الله ﷻ احکام واورول کوم چه په هغوی باندې ډير درانه پريوتل اوهغوی صفاانکاراوکړو. يوغرد هغوی په سرباندې زوړند کړې شو هغه د تنبويه شان د هغوی په سرونوباندې وو هروخت به ورته يره وه چه اوس به راپريوځي. هغوی اوس اقرار اوکړو او تورات ئې واخستو. غر لرې شو او هغوی دې پاکې زمکې ته اورسيدل چرته چه کليم الله هغوی بوتلل غوښتل چه ونې کتل هلته د يوزبردست طاقتور قوم قبضه وه.

د حضرت موسی ﷺ په وړاندې په ډيره نامردئي سره اووئيل چه دلته خويوډير لوئ زور اور قوم دې په مونږ کښې د هغوی د مقابلې طاقت نشته. که دوی اووتل نو مونږ به دې ښارته داخل شو. دوی خو هم داسې نامردي او بزدلي ښکاره کوله. الله ﷻ دې سرکشونه دوو کسانوته هدايت ورکړوهغوی د ښارنه اووتل اودحضرت موسی ﷺپه قوم کښې شامل شواوهغوی ئې پوهه کول چه تاسو د هغوی په بدنونواو شميرسره مه مرعوب کيږئې دا بهادران خلق نه دي د دوی زړونه ګردې کمزورې دي تاسو خو لږ شان وروړاندې شئې د هغوی د ښار دروازې ته اورسيږئ اود هغوی پښې لاسونه سست شوی يقيناً تاسو به په هغوی باندې غالب راشئې اوداهم وئيلې شوی دي چه دا دواړه کسان کومو چه بنی اسرائيل پوهه کړې وو اوهغوی ئې بهادران کړې وو پخپله هم د بنی اسرائيلونه وو. والله اعلم. خود هغوی په پوهيولو د الله ﷻ حکم کيدلو اود حضرت موسی ﷺ په وعده هم په هغوی باندې هيڅ اثر اونه شو اوهغوی صفا جواب ورکړو چه ترکومې داخلق په ښارکښې دی مونږ خود دې ځائ نه د خوزيدوهم نه يو. موسی ﷺ ته پخپله خپل رب ځان سره کړه او لاړ شه اوهغوی سره جنګ جګړه اوکړه مونږ دلته ناست يو. حضرت موسی ﷺ نه صبر اونه شو. د هغه د خُلې نه د دې بزدلانو او بې قدرو په حق کښې بد دعا اووتله اوهغه د دوی نوم فاسقان کيخودلو د الله ﷻ د طرف نه هم د هغوی د پاره هم دغه نوم مقررکړې شواو هغوی په هم دې ميدان کښې راقيدکړې شو.

څلويښت کاله هغوی هم دلته تيرکړل يوځائ کښې ورته هم قرار نه وو هم په دې بيابان کښې پريشانه سرګردانه ګرځيدل. هم د دې قيد په ميدان کښې په هغوی د وريځو سورې اوکړې شو اومن اوسلوی پرې نازله شوه کېږې ئې نه شليدې نه به خيرنيدې يوځلورګوټيزکانړې ئې ايخودې ووپه کوم چه موسی ﷺ همسا اووهله نو د هغې نه دولس چينې روانې شوې. د هر طرف نه درې درې.دا خلق روان وو په تلوتلوکښې وړاندې کيدل چه سترې به شو نودمه به ئې کوله. چه سحر به راپاسيدل نوهغه کانړې چه به چرته پراته وو هم هلته به وو. حضرت ابن عباس دا حديث مرفوع بيان کړې دې حضرت معاويه ﷺ چه کله دا بيان د حضرت ابن عباسﷺ نه واوريدو نووئې فرمائيل چه دا په دې کښې کوم دې‌چه دې فرعونی د حضرت موسی ﷺ د وړاندينئي ورځې د قتل خبر خورکړې ووداخبره په ذهن کښې نه راځې څکه چه د قبطی د قتل په وخت کښې بغيرد دې بنی اسرائيلی يوسړی نه کوم چه قبطی سره جنګ کولو هلته بل څوک نه وو. په دې باندې حضرت ابن عباس ﷺ ډيرزيات غصه شو اودحضرت معاويه ﷺ لاس ئې اونيولو او حضرت سعدبن مالکﷺ له ئې بوتلو اوهغه ته اووئيل چه تاته يادد‌ی چه يوه ورځ رسول الله ﷺ مونږ ته د هغه سړی حال بيان کړې ووچه هغه د حضرت موسی ﷺ د قتل راز ښکاره کړې

وو؟ اوښايه بنی اسرائيلی سړې ووکه فرعونی؟ حضرت سعدؓ اووئيل د بنی اسرائيلی نه هغه فرعونی واوريده بياهم هغه لاړو اوحکومت ته ئی اووئيل او پخپله د دې ګواه جوړشو.(۱) (سنن الکبری نسائی) هم دا روايت په نوروکتابونوکښې هم دې. د حضرت ابن عباسؓ د خپل کلام نه ډيره لړه حصه مرفوع بيان کړې شوې ده. ډير ممکن دی چه هغوی د بنواسرائيلو د چانه دا روايت اخستې وی. ځکه چه د دوی نه روايت اخستل مباح دی. ياخوبه هغوی د کعب احبارؒ نه دا روايت اوريدلې وی اويامکن ده چه دبل چانه ئی اوريدلی وی. والله اعلم. ماد خپل استاذ شيخ حافظ ابوالحجاج مزیؒ نه هم دا اوريدلې دې.

فَلَبِثْتَ	سِنِيْنَ	فِيْٓ اَهْلِ مَدْيَنَ ۥ	ثُمَّ	جِئْتَ
او وخت تير کړو تا	ډير کلونه	په خلقو د مدين کښې	بيا (اوس)	راغلې ته
نو ته خو کاله دمدين په خلقو کښې پاتې شوې				بيا ائې موسی ! ته په
عَلٰى قَدَرٍ يّٰمُوْسٰى ۝	وَاصْطَنَعْتُكَ	لِنَفْسِيْ ۝	اِذْهَبْ	اَنْتَ
په ټيک اندازه | اې موسی	او جوړ کړې ماته	دپاره دکار خپل	لاړشه	ته
خپل مقرر وخت دلته راغلې | اوبيا ما ته د خپل ځان دپاره متخب کړې | نو اوس ته اوستا				
وَاَخُوْكَ	بِاٰيٰتِيْ	وَلَا تَنِيَا	فِيْ ذِكْرِيْ ۝	اِذْهَبَآ
او رور ستا	په نښو زما سره	او مه کوئ سستی	په يادولو زما کښی	لاړ شئ دواړه
رور (هارون) زما په نښو (معجزاتو) سره لاړشئ | اوزما په ذکر کښې سستی مه کوئی | تاسو دواړه				
اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰى ۝		فَقُوْلَا	لَهٗ	قَوْلًا لَّيِّنًا
فرعون ته | بيشکه هغه | سرکشی کړی ده		نو اوکړئ دواړه	هغه ته	خبره | نرمه
فرعون ته لاړ شئ | ځکه چې هغه (په خپله سرکشئ کښې) دحدنه تير شوې دې | نو هغه سره نرمې خبرې اوکړئ				
لَّعَلَّهٗ	يَتَذَكَّرُ	اَوْ يَخْشٰى ۝		
کيدې شی چې هغه | نصيحت قبول کړی | يا اويريږی				
کيدې شی چه نصيحت قبول کړی | يا (زما دنيولو نه) اويريږی |				

قوله تعالی:- فَلَبِثْتَ سِنِيْنَ فِيْٓ اَهْلِ مَدْيَنَ

حضرت موسی عليه السلام په مدين کښې:- حضرت موسی عليه السلام ته الله جل شانه بيان فرمائی چه ته د فرعون نه اوتختيدې او مدين ته اورسيدې هلته دې سخرګننی ملاوشوه اود شرط مطابق دې د هغوی چيلئی څوکالونو پورې څرولې.بيا د الله په اندازه اود هغه په مقرر وخت باندې ته هغه له اورسيدې. دهغه رب هيڅ خوښه نه پاتې کيږی هيڅ فرمان ئی نه ماتيږی د هغه دوعدې مطابق اود هغه په مقرر وخت باندې ستا هغه له رسيدل يو ضروری امر وو. داهم مطلب دې چه ته خپل قدر او منزلت ته اورسيدې يعنی نبوت اورسالت درته ملاوشو. ما ته خپل يوډير غوره پيغمبر جوړکړې. صحيح بخاری کښې دی چه عالم امثال کښې د حضرت آدم عليه السلام اوحضرت موسی عليه السلام خپل مينځ کښې ملاقات اوشو نو حضرت

(۱) السنن الکبری:۱۱۳۲۶، مسندابی يعلی:۲۶۱۸ وسنده حسن وهومن الاسرائيليات.

موسی ﷺ ورته اوونيل چه تاسو خلق په مشقت کښې واچول اود جنت نه دې راوويستل. حضرت ادم ﷺ هغه ته اوفرمائيل چه ته الله ﷻ په خپل رسالت سره ممتاز کړې اود خپل خان د پاره ئې خوښ کړې اوتورات ئې درکړو.آياپه هغې کښې تا دا نه دی لوستلي چه زما د پيدائش نه مخکښې دا ټول مقدر شوی وو؟ ونيل او. غرض داچه حضرت آدم ﷺ په موسی ﷺ باندې په دليل کښې غلبه بياموندنه.([1])

زمادرکړې شوې دليلونه اومعجزې واخلئې ته اوستا روردواړه فرعون له لاړشئې زماپه يادکښې غفلت مه کوه ستړې کيدوسره کينه مه. دغه شان د فرعون په وړاندې دواړه د الله ﷻ په ذکر کښې لګياشو دې د پاره چه د الله ﷻ امدادهغوی سره شی هغوی کلك اومضبوط جوړکړې اود فرعون شان ختم کړې.

په حديث شريف کښې هم دی زما پوره اوربښتونې بنده هم هغه دې چه څوك پوره عمر ما يادوی.([2])

فرعون له تاسو زماپيغام اورسوئی لاړشئی هغه ډيرسر اوچت کړې دې داالله ﷻ په نافرمانوباندې بهادرشوې دې ډير زيات خورشوې دې اوخپل خالق اومالك ئې هيرکړې دې.هغه سره نرمې خبرې اترې اوکړئی. ګورئی فرعون څومره خراب دې حضرت موسی ﷺ څومره ښه دې ولې حکم ورته داسې کيږی چه په نرمئی سره ئې پوهه کړئی. حضرت يزيد رقاشی رحمه الله دې آيت لوستلو سره فرمائی ﴿يامن يتحبب الی من يعاديه فكيف من يتولاه ويناديه﴾ يعنی اې الله، هغه الله ﷻ چه دښمنانوسره هم نرمی اومحبت کوی ستابه څنګه سلوك وی هغه سره چه تاسره محبت کوی‌او تارابلی. حضرت وهب رحمه الله فرمائی چه د نرمو خبرو اترونه مراد دا دې چه هغه ته اووايه زما د غضب اوغصې نه زما رحمت اومغفرت ډير زيات دې.

تبليغ په نرمه لهجه سره ګوئی:- ① عکرمه رحمه الله فرمائی چه د نرمې خبرې کولونه مراد د الله ﷻ طرف ته د وحدانيت دعوت ورکول دی چه هغه د لااله الاالله قائل شی.② حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی هغه ته وائی چه ستا رب دې ته به مړکيږې اود الله ﷻ وعدې ته به رسې کوم ځائ چه جنت اودوزخ دواړه دی. ③ حضرت سفيان ثوری رحمه الله فرمائی هغه زما په دروازه کښې راوله اودروه. غرض دا چه ته هغه سره په آرام او نرمئی سره خبرې اترې اوکړه دې د پاره چه د هغه په زړه کښې ستا خبرې کينی لکه چه د الله ﷻ ارشاددې ﴿ادْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ ۖ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾([3])يعنی دخپل رب دلارې دعوت هغه ته په حکمت او ښه طريقه سره ورکړه اوهغه په ښه طريقه سره پوهه راپوهه کړه دې د پاره چه هغه پوهه شی اود خپل ضلالت اوهلاکت نه واوری ياد خپل رب نه اوويريږی اودهغه اطاعت او عبادت طرف ته متوجه شی. لکه چه ارشاد دې﴿لِّمَنْ أَرَادَ أَن يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا﴾([4])دانصيحت د هغوی دپاره دې چه عبرت حاصل کړی ياشکر کونکې جوړشی. نود عبرت حاصلولو نه مراد د بدو نه اود ويرې د څيزونونه اخواکيدل اود ويرې نه مراد د اطاعت طرف ته مائل کيدل.

حسن بصری رحمه الله فرمائی چه د هغه د هلاکت دعامه کوه ترکومې چه د هغه ټول عذرونه ختم شوې نه وی. د زيد بن عمرو بن نفيل يا د اميه بن ابی صلت په شعرونوکښې دی چه اې الله ﷻ ته هغه ذات ئې چا چه په خپل فضل اوکرم سره حضرت موسی ﷺ ته دا وينا کولوسره باغی فرعون له اوليګلو چه هغه ته اووايه چه آيا دا آسمان تا بغيرستنواودرولې دې؟ او تادا جوړکړې دې؟ او آيا هم تا ددې په مينځ کښې دا منور نمر راخيژولې دې؟ چه تيارې په رڼرا سره بدلوی.اخوا دسحر په وخت کښې هغه راوختلو

[1] صحيح بخاری کتاب التفسير سورة طه (واصطنعتك لنفسی):۴۷۳۶،صحيح مسلم:۲۶۵۲.
[2] ترمذی کتاب الدعوات: ۳۵۸۰
[3] ۱۶/النحل:۱۲۵.
[4] ۲۵/الفرقان:۶۲.

اوديخواد دنيانه تياري لري شوي. ښه ده دااوښايه چه دي خاوري نه داداني راويستونکي څوك دي؟ بيا په دې کښې غونچې پيداکونکې څوك دې؟ آياد دې ټولو نښو سره هم ته الله ﷻ نه شې پيژندلې؟

قَالَا	رَبَّنَآ	اِنَّنَا
اوونيل دواړو	اې ربه زمونږ	بيشكه مونږه
ادواړو اوونيل چې اې زمونږه ربه ! مونږ		

نَخَافُ	اَنۡ يَّفۡرُطَ	عَلَيۡنَآ	اَوۡ	اَنۡ يَّطۡغٰى	قَالَ
يريږو	چې هغه به ظلم اوکړي	په مونږ باندې	يا	دا چې سرکشي به اوکړي	اوونيل الله
يريږو	چې چرته په مونږ باندې زياتې اونکړي		يا دا چه زيات سرکشه شي		الله ﷻ اوفرمائيل

لَا تَخَافَآ	اِنَّنِيۡ	مَعَكُمَآ	اَسۡمَعُ	وَاَرٰى	فَاۡتِيٰهُ
مه يريږئ دواړه	بيشكه زهٔ	ستاسو سره يم	اورم	اووينم	نو ورشئ دواړه هغه ته
تاسودواړه مه يريږئ	ز ه ستاسو ملګرې يم		از ه هر څه وينم ګورم	..............نودواړه هغه ته ورشئ	

فَقُوۡلَآ	اِنَّا	رَسُوۡلَا	رَبِّكَ	فَاَرۡسِلۡ	مَعَنَا
او ورته اووايئ	بيشكه مونږه	دواړه رسولان يو	درب ستا	نو اوليږه	مونږ سره
او ورته اووائې چې مونږ دواړه ستا د رب راليږلې شوي يو				...........نو ته مونږ سره	

بَنِىۡۤ اِسۡرَآءِيۡلَ	وَلَا تُعَذِّبۡهُمۡ	قَدۡ جِئۡنٰكَ	بِاٰيَةٍ
بني اسرائيل	او مهٔ ورکوه تکليفونه دوئ لره	راغلي يو مونږ تاته	په نښې سره
بني اسرائيل پريږده (چه شام ته لاړ شي)	اوهغوئ ته (نور)تکليفونه مه رسوه	مونږ تاته ستا د رب	

مِّنۡ رَّبِّكَ	وَالسَّلٰمُ	عَلٰى مَنِ	اتَّبَعَ	الۡهُدٰى	اِنَّا
د طرفه درب ستانه	او سلامتيا ده	په هغه چا	چې تابعداري ئې اوکړه	دنيغې لارې	بيشكه مونږه چې يو
د طرفه يوه نښه راوړې ده	اوسلامتيا دې په هغه چا وي چې په سمه لار روان شي				بيشكه مونږته خو

قَدۡ اُوۡحِىَ	اِلَيۡنَآ	اَنَّ الۡعَذَابَ	عَلٰى مَنۡ	كَذَّبَ	وَتَوَلّٰى
وحي شوي ده	مونږ ته	چې بيشكه عذاب	په هغه چا دې	چې دروغ ئې اوګڼړو	او مخ ئې واړولو
وحي شوې ده	چې (دهغه) عذاب هغه چا دپاره مقرر دې			چې (پيغمبر) دروغژن ګڼري اود (حق) نه مخ ګرزوي	

قوله تعالى:- قَالَ لَا تَخَافَآ اِنَّنِيۡ مَعَكُمَآ

د الله ﷻ نه بغيرچانه هم اونه ويريږې :- د الله ﷻ دې دواړو پيغمبرانود الله ﷻ پناه غوښتلوسره خپله کمزوري د رب په وړاندې پيش کړه چه مونږ ويريږو چه فرعون په مونږ باندې څه ظلم اونه کړي اوپه بدسلوکئ سره پيش نه شي زمونږ آواز بندولود پاره په تندئ کښې مونږ په څه مصيبت کښې راګيرنه کړي اومونږ سره په ناانصافئ پيش نه شي.د الله ﷻ د طرف نه د دې تشفي اوکړې شوه چه دهغه نه هيڅ ويره مه کوئ زه پخپله تاسو سره يم ستاسو اود هغه خبره به اوروم اوستاسو حال به ګورم هيڅ خبره مانه پټه نه شي پاتې کيدې. دهغه مرئ زما په لاس کښې ده هغه زما د اجازت نه بغيرساهم نه شي اخستې. زما د قبضې نه بهر نه شي وتلې. زما حفاظت ملګرتيا او امداد تاسو سره دې.

حضرت عبدالله ؓ فرمائي چه حضرت موسى ؑ د الله ﷻ په درباركښې دعااوکړه چه ماته هغه دعا

رااوښائي چه زه فرعون له د تلو په وخت کښې لولم نو الله ﷻ دادعا وراوخودله ﴿هیاشرهیا﴾ دکوم معنی چه په عربی کښې ﴿انا الحی قبل کل شئ والحئی بعد کل شئ﴾ یعني هم زه یم د ټولونه اول ژوندې او هم د ټولو نه پس هم ژوندې. بیائی هغه ته اوخودل چه دې فرعون ته به څه وائې؟حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه دې لاړو دروازې سره اودریدو او اجازت ئی اوغوښتلو د ډیر ساعت نه پس اجازت ملاوشو. محمدبن اسحاق رحمه الله فرمائی چه دواړه پیغمبران به هره ورځ دوه کاله سحر اوماښام فرعون له تلل. درباریانوته به ئی وئیل زمونږ د دواړو پیغمبرانو د راتلوخبر بادشاه ته اوکړه خود فرعون د ویرې نه چاهم خبر اونه کړو. دوه کاله پس د بادشاه یوبې تکلفه دوست خنداګانې او ټوقې کولې هغه اووئیل ستا دروازې سره یوسړې ولاړدې اویوعجیبه اود مزې خبره کوی.هغه وائی چه ستانه بغیرد هغه بل څوك رب دې اود هغه رب هغه ستاطرف ته رسول جوړکړې رالیګلې دې. هغه وئیل چه څه زما دروازه کښې دې؟ هغه وئیل او. حکم ئی اوکړو دننه ئی راولئی. سرې لاړو اودواړه پیغمبران دربارته راغله.حضرت موسی ﷺ اوفرمائیل زه د رب العالمین رسول یم فرعون هغه اوپیژندوچه داخو حضرت موسی ﷺ دې.

دموسی علیه السلام د فرعون دربار کښې دبهادرئی بیان:-دسدی رحمه الله بیان دې چه هغه په مصرکښې هم په خپل کور کښې حصار وو.مور او رور خواول هغه اونه پیژندلو. کورکښې چه څه پاخه وو هغه ئی د میلمستیا په توګه هغه ته وړاندې کړل دهغې نه پس ئی اوپیژندو او سلام ئی اوکړو. حضرت موسی ﷺ اووئیل چه ماته د الله ﷻ حکم شوې دې چه زه دغه بادشاه د الله ﷻ طرف ته راوبلم او ستامتعلق حکم دې چه ته زما ملګرتیااوکړه. حضرت هارون ﷺ اوفرمائیل بسم الله کړه. دواړه د شپې بادشاه له لاړل. حضرت موسی ﷺ په خپله همساباندې زنځیر اوکړنګولو. بادشاه سخت غصه شوچه دومره لوئ سړې څوك راغلو؟ چه داسې د دربارد آدابوخلاف په خپله همساباندې ماهوښیاروی؟ درباریانو وئیل حضرت هیڅ نه دی صرف یولیونې سړې دې وائی اوګرځی چه زه رسول یم. فرعون حکم اوکړو دې ماته پیش کړئی. حضرت هارون ﷺ سره هغه بادشاه له لاړل اوهغه ته ئی اوفرمائیل مونږ د الله ﷻ رسولان یوته مونږ سره بنی اسرائیل پرېږده هغوی له سزاګانې مه ورکوه. مونږ د رب العالمین دطرف نه دخپل رسالت دلیلونه او معجزې راوړې راغلې یوکه ته زمونږ خبره اومنې نود الله ﷻدطرف نه به په تا سلامتی نازله شی.رسول الله ﷺ هم چه کوم خط د روم بادشاه هرقل په نوم لیکلې وو په هغې کښې دبسم الله الرحمن الرحیم نه پس دامضمون وو چه داخط دمحمد ﷺ رسول الله ﷺ د طرف نه د شاه روم هرقل په نوم دې چه د هدایت پیروی کوی نو په هغه باندې سلام دې.دې نه پس دا چه ته اسلام قبول کړه نوسلامت به ئې الله ﷻ به درته دوچنده اجر درکړی.([1])

دمسیلمه کذاب درغون خط درسول کریم صلی الله علیه وسلم په نوم او دهغې جواب:-مسیلمه کذاب صادق مصدوق ختم المرسلین حضور اکرم ﷺ ته یوخط لیکلې وو په کوم کښې چه دا لیکلې وو داخط د الله ﷻ د رسول مسیلمه د طرف نه د الله ﷻ رسول محمد ﷺ په نوم دې. په هغوی باندې سلام وی. ما ته ځان سره په کارکښې شریك کړې ئی.بناړیې ستاسو د پاره او کلیوال زماد پاره دا قریشیان خو ډیر لوئی ظالمان دی.ددې په جواب کښې حضور ﷺ اولیکل داخط دمحمد رسول الله ﷺ دطرف نه د مسیلمه کذاب په نوم دې. سلام دې وی په هغوی څوك چه د هدایت تابعداری کوی. واوره زمکه د الله ﷻ ملکیت دې هغه په خپلوبندیګانوکښې چه څوك غواړی د دې وارث ئی جوړوی. د انجام په لحاظ سره ښه خلق هغه دی د چا زړونه چه د الله ﷻ د ویرې نه ډك وی([2])غرض دا چه کلیم الله د الله ﷻ پیغمبر هم فرعون ته داسې اووئیل سلامتی دې په هغوی وی چه د هدایت منونکی وی بیافرمائی چه

[1]) صحیح بخاری کتاب بدء الوحی باب کیف کان بدء الوحی الی رسول الله ﷺ:۷، صحیح مسلم:۱۷۷۳.

[2]) الطبقات:۲۵۹/۱ تاریخ الاسلام للذهبی.

مونږ ته د وحی په ذریعه داخبره خودلې شوې ده چه د عذاب لائق صرف هم هغه خلق دی څوك چه د الله ﷻ كلام دروغ اوګڼړي اود الله ﷻ د خبرومنلونه انكاراوكړی لكه چه ارشاد دې ﴿فَأَمَّا مَنْ طَغَىٰ ۝ وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ۝ فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ۝﴾ (١) كوم سړې چه سركشي اوكړی اود دنيا په ژوندون باندې فخر اوكړی داخوښ كړی د هغه آخری ځائ هم دوزخ دې. په نورو آياتونوكښې دی زه تاد شغلې وهونكی اُور د دوزخ نه ويروم په كوم كښې چه به صرف هم هغه بدبخت داخليږی چه دروغ ګڼړل كوی او مخ اړوی. د هغه آخری ځائ هم دوزخ دې. په نورو آياتونوكښې دی زه تاد شغلې وهونكی اُور د دوزخ نه ويروم په كوم كښې چه به صرف هم هغه بدبخت داخليږی چه دروغ ګڼړل كوی او مخ اړوی. (٢) بل آيت كښې دی چه هغه څونه اومنل اونه ئې مونځ اداكړو بلكه دې نه منكر شو اوكار ئې د فرمان خلاف اوكړو. (٣)

قَالَ	فَمَنْ	رَّبُّكُمَا	يٰمُوسٰى ۝	قَالَ	رَبُّنَا
(نو) اووئيل فرعون | څوك دي | رب ستاسو ددواړو | اې موسی | اووئيل موسی | رب زمونږه |					
فرعون اووئيل چې ستاسو رب څوك دې اې موسی؟! موسی عليه السلام اوفرمائيل چې زمونږ رب					
الَّذِيٓ	أَعْطٰى	كُلَّ شَيْءٍ	خَلْقَهٗ	ثُمَّ هَدٰى ۝	قَالَ
هغه دي | چې ورئې كړو | هر څيز ته | شكل د هغه | بيا ئې ورته لار اوښودله دګزران | اووئيل فرعون					
هغه دې چې هر څيز ته ئې د هغه صورت وركړې دې اوبيا ئې ورته سمه لار خودلې ده فرعون اووئيل					
فَمَا	بَالُ	الْقُرُونِ الْأُولٰى ۝	قَالَ	عِلْمُهَا	عِنْدَ رَبِّيْ
نو څه دې حال | دخلقو | تيرو شوؤ(پخوانو) | اووئيل موسی | علم دهغوئ | زما درب سره					
د تيرو قومو نو څه حال شو؟ .... موسی عليه السلام اوفرمائيل چې دهغې علم خو زما رب سره					
فِيْ كِتٰبٍ	لَا يَضِلُّ	رَبِّيْ	وَلَا يَنْسَى ۝	الَّذِيْ	
په كتاب كښې محفوظ دې | نه خطا كيږی | رب زما | او نه ئې هيريږی | هغه رب					
(په لوح محفوظ كښې درج) دې | زما رب نه غلطی كوی او نه ترې څه هيريږی | (الله) هغه ذات دې					
جَعَلَ	لَكُمُ	الْأَرْضَ	مَهْدًا	وَّسَلَكَ	لَكُمْ
چې جوړه ئې كړه | ستاسو دپاره | زمكه | يو فرش | او راوني ئې كړې | ستاسو دپاره |					
چې زمكه ئې ستاسو دپاره فرش ګرځولې ده | اوستاسو دپاره ئې په هغې لارې جوړې					
فِيْهَا	سُبُلًا	وَّأَنْزَلَ	مِنَ السَّمَآءِ	مَآءً	فَأَخْرَجْنَا
په هغې كښې | لارې | او نازلې ئې كړې | د اسمان نه | اوبه | نو راوويستل مونږه |					
كړې دی | اود اسمان نه ئې اوبه راورولې دی| .... بيا مونږ په هغې سره قسم قسم					

(١) ٧٩/النازعات:٣٧-٣٩.
(٢) ٩٢/الليل:١٤-١٦.
(٣) ٧٥/القيامة:٣١-٣٢.

بِهٖٓ اَزْوَاجًا مِّنْ نَّبَاتٍ شَتّٰى ﴿۵۳﴾ كُلُوْا وَارْعَوْا

په هغې اوبو سره | ډیر قسمونه | دبوټو | مختلف مختلف | خورئ | او څروئ |

شینکئ رازرغون کړی دي | .... (پخپله ئې) خورئ او خپل څاروی په کښې څرونئ

اَنْعَامَكُمْ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّاُولِي النُّهٰى ﴿۵۴﴾ ع

څاروی خپل | بیشکه | په دې کار کښې | ډیرې نښې دي | دپاره دخاوندانو | دعقل |

بیشکه په دې کښې د عاقلانو دپاره ډیرې نخښې دي ....

مِنْهَا خَلَقْنٰكُمْ وَفِيْهَا نُعِيْدُكُمْ

ددې زمکې نه | پیدا کړی یئ مونږه تاسو | او هم په دې زمکه کښې | واپس کوو تاسو |

مونږ تاسو ددې زمکې نه پیدا کړی یئ | او تاسو به په دې کښې واپس کوو

وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً اُخْرٰى ﴿۵۵﴾ وَلَقَدْ اَرَيْنٰهُ

او د دې زمکې نه | به رااوباسو تاسو | یو ځل | بیا یعنی دوباره | او اوښودلې مونږه فرعون ته |

او هم ددې نه به مو یو ځل بیا بهر راوباسو | اوهغه (فرعون) ته خپلې نښې ټولې

اٰيٰتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَاَبٰى ﴿۵۶﴾

نښې خپلې | ټولې | خو هغه دروغ اوګڼړلې | او انکار ئې اوکړو |

اوخودلې | خو هغه دروغ اوګڼړلې | اوانکاری ئې اوکړو |

قوله تعالى:- اَلَّذِيْٓ اَعْطٰى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهٗ ثُمَّ هَدٰى ﴿۵۰﴾

ټول صورتونه هم الله ﷻ جوړ کړی دی:- داناممنونکې یعنی فرعون مصر د الله ﷻ د وجود انکاری وو د الله ﷻ پیغام د کلیم الله په ژبه سره اوریدو سره د خالق د وجود نه د انکار په توګه سوال کوی چه ستا رالیګونکې اوستا رب څوك دې؟زه خو هغه نه پیژنم اونه ئې منم بلکه زما په خیال کښې خو د ټولورب زمانه بغیربل څوك نشته د الله ﷻ رښتونی رسول جواب ورکړو چه زمونږ رب خو هغه دې چه هغه هرڅیز ته د هغه جوړه ورکړې.(۱) انسان ته د انسان په شکل خر ته د هغه په صورت چیلئی ئی په یوجدا صورت پیداکړې ده.هریوئی دهغه په مخصوص صورت کښې پیداکړې دې دهریوپیدائش ئې د هغه په ښکلې شکل باندې صحیح کړې دې. د انسانی پیدائش طریقه جدا ده څاروی په بل صورت باندې دی اوخناور په خان طریقه. د هریوجوړې هیئت ترکیبی جدادې. خوراك څښاك د خوراك څښاك څیزونه ټول جدا جدا ممتاز اومخصوص دی. د هریواندازه ئې مقررکړې اوبیائی د هغې ترکیب هغه ته خودلې دې.

د هریو څیزعلم الله ﷻ ته دې:- عمل اجل رزق مقررکولوسره هم په هغې باندې لګولې شوې دې.نظام سره د ټول مخلوق کارخانه روانه ده څوك د دې نه اخوادیخوانه شی کیدې. دمخلوق خالق د تقدیرونو مقرر کونکې په خپله اراده باندې د مخلوق پیداکونکې هم زمونږ رب دې. دا ټول اوریدوسره هغه ناپوهه تپوس اوکړو دهغوی څه حال شوې وو کوم چه مونږ نه وړاندې وو اود الله ﷻ د عبادت منکر وو؟داسوال هغه په اهمیت سره اوکړو خود الله ﷻ پیغمبر داسې جواب ورکړوچه عاجزشو. وئی فرمائیل د دې ټولوعلم زما رب سره دې. په لوح محفوظ کښې د هغوی اعمال لیکلې دی اود بدله اوسزا ورځ

---

(۱) الطبری:۱۸/۳۱۶.

مقرره ده نه هغه غلطي کوی اونه لوئ او وړوکي به د هغه د نیولونه خلاص شي نه د هغه نه هیرېږي چه مجرم د هغه د نیولونه پاتې شي. د هغه علم ټول څیزونه په خپل ځان کښې راګیرکړی دی د هغه ذات د هیرې وغیره نه پاك دې. نه د هغه د علم نه یوڅیز بهردې اونه د علم نه پس د هیرولودهغه صفت دې هغه د علم د کمی او د علم د نقصان او هیرولو د نقصان نه پاك دې.

ټول نعمتونه هم الله ﷻ ورکوی:-موسی عليه السلام دفرعون دسوال په جواب کښې د الله ﷻ اوصاف بیانولوسره فرمائی چه هم هغه الله ﷻ زمکه دخلقو دپاره فرش جوړکړې دې.د﴿مهدًا﴾دویم قراءت ﴿مهادًا﴾ دې زمکه الله ﷻ د فرش په توګه جوړه کړې ده چه تاسو په دې باندې په مزه پراته ئې. هم په دې باندې کینئی اوده کیږئی او اوسیږئی.هغه په زمکه کښې ستاسو دتګ راتګ دپاره د سفر د پاره لارې جوړې کړی دی دې دپاره چه تاسولارهیره نه کړئی اومنزل مقصودته په آسانئی سره اورسئی. هم هغه د آسمان نه باران راوروی اود هغې په ذریعه د زمکې نه هرقسم پیداوار راټوکوی. فصلونه باغونه میوې قسم قسم خوندناکې چه تاسوئی پخپله هم اوخورئی او ځناوروته ګیاهم ورکوئی. ستاسوخوراك اومیوې ستاسود ځناورو ګیااوچه اولمده ټول هم د دې نه الله ﷻ راپیداکوی. د چاعقلونه چه صحیح سالم دی د هغوی د پاره خود قدرت دا ټولې نښې دلیل دې د الله ﷻ د الوهیت او د هغه وحدانیت اود هغه وجود هم په دې زمکه باندې مونږ پیداکړی دی ستاسو شروع هم ددې نه ده ځکه چه ستاسو پلار حضرت آدم عليه السلام هم ددې نه پیداکړې شوې دې. هم دې ته به تاسو واپس کیږئی دمرګ نه پس هم په دې کښې خښیږئی اوهم ددې نه به د قیامت په ورځ بیاراپاسولې شئی.زمونږ په آواز به هم زمونږ تعریف کونی راوچتیږئی به او یقین به کوئی چه تاسو ډیر لږ وخت پورې وئی.([1]) لکه چه په بل آیت کښې دی هم په دې زمکه به ستاسو ژوند تیریږی. مړه کیدو سره به هم دې له ختی اوبیا به هم د دې نه راویستلې شئی.([2])دسنن په حدیث کښې رسول الله ﷺ د یومړی د خښولونه پس دهغه په قبرباندې خاوره اچولوسره اول ځل اوفرمائیل ﴿مِنْهَا خَلَقْنٰكُمْ﴾ دویمه لپه اچولوسره ئی اوفرمائیل﴿وَفِيْهَا نُعِيْدُكُمْ﴾اودریم ځل باندې اوفرمائیل ﴿وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً اُخْرٰى﴾([3])غرض دا چه فرعون له دلیلونه راغله هغه معجزې اونښې اولیدې خودټول انکار اوتکذیب ئی کولو.دکفرسرکشئ ضداو تکبرنه منع نه شو لکه چه ارشاد دې ﴿وَجَحَدُوْا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَآ اَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَّعُلُوًّا ۭ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ﴾([4]) یعنی سره د دې چه دهغوی په زړونو کښې یقین راغلې ووخوبیاهم دظلم اوزیاتی په وجه دانکار نه منع نه شو.

قَالَ	اَجِئْتَنَا

اووئیل هغه | آیا راغلې ئې ته مونږ ته

| هغه (فرعون) اووئیل چې ائې موسی ! آیا

لِتُخْرِجَنَا	مِنْ اَرْضِنَا	بِسِحْرِكَ	يٰمُوْسٰى	فَلَنَاْتِيَنَّكَ

چې اوباسې مونږه | دزمکې زمونږ نه | په جادو خپل سره | ای موسی | نو رابه وړو مونږه تاته

ته مونږ ته د دې دپاره راغلې ئې اچې ته دخپل جادو په زور مونږ دخپل ملک نه اوباسې ?نو اوس به

[1] ۱۷/الاسراء:۵۲.
[2] ۷/الاعراف:۲۵.
[3] احمد:۵/۲۵٤وسنده ضعیف، حاکم:۲/۳۷۹، بیهقی:۳/۹،.
[4] ۲۷/النمل:۱٤.

بِسِحْرٍ	مِّثْلِهٖ	فَاجْعَلْ	بَيْنَنَا	وَبَيْنَكَ	مَوْعِدًا
جادو	په شان ددې	نو مقرر کړه	په منځ زمونږ	او منځ خپل کښې	ځائې دوعدې

مونږ ستا په مقابله کښې دغسې جادو وړاندې کړو | نو ته زمونږ او خپل مينځ يو داسې ځائې مقرر کړه

لَّا نُخْلِفُهٗ	نَحْنُ	وَلَآ اَنْتَ	مَكَانًا سُوًى ﴿۵۸﴾	قَالَ
چې نۀ به کوؤ مخالفت دهغې نه	مونږه	اونۀ ته	يو ځائې هوار	اووئيل موسى

چې نۀ به ترې مونږ خلاف کوو اونه بۀ ترې ته | چه په يو هموار ميدان کښې دامقابله وي | موسى اووئيل

مَوْعِدُكُمْ	يَوْمُ الزِّيْنَةِ	وَاَنْ يُّحْشَرَ	النَّاسُ	ضُحًى ﴿۵۹﴾
وخت دوعدې ستاسو	ورځ د ميلې ده	او راجمع دې کړې شي	خلق	په وخت دڅاښت کښې

ښه ده تاسو سره دميلې ورځ نيټۀ شوه | اوداچې خلق دې د څاښت په وخت کښې راجمع شي

قوله تعالیٰ:- لِتُخْرِجَنَا مِنْ اَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يٰمُوْسٰى ﴿۵۷﴾

فرعون معجزوته جادو اووئيل:- دحضرت موسى ؑ معجزه د لرګی نه مارجوړيدل د لاس روښانه کيدل وغيره ليدو سره فرعون وئيل داخوجادودې اوته خو د جادو په زور سره زمونږ ملك اخستل غواړې نو ته مغروره کيږه مه. مونږ هم په دې جادوکښې ستا مقابله کولې شو.ورځ او مقام مقررکړه چه مقابله اوکړو.مونږ به هم په هغه ورځ هم دې ځائ ته راشو اوته هم هسې نه چه څوك رانه شي. په کولاوميدان کښې د ټولوخلقو په وړاندې به د ګټې بيلات فيصله اوشي.حضرت موسى ؑ وئيل ماته منظور ده اود دې د پاره هم ستاسو د اختر ورځ مناسب ده ځکه چه د فرصت ورځ ده ټول به راشي اوکتلوسره به په حق او باطل کښې تميز اوکړي. د معجزې اوجادوفرق به معلوم شي. وخت دسحرکيخودل پکاردی دې دپاره چه کوم څه ميدان ته راشي نوټول ئې اوکتلې شي.

حضرت ابن عباس ؓ فرمائي چه د هغوی د زينت او اختر ورځ د عاشورې ورځ وه. دايادساتنې چه انبياء کرام عليهم السلام په داسې موقعوباندې چرته هم نه روستوکيږي. داسې کار کوی چه په هغې سره حق واضحه شي او هريوته ښکاره شي. په دې وجه هغه د دوی د اخترورځ مقرره کړه او وخت ئې د ورځې د راختو يعنې سحر کيخودواوصفاهوار ميدان ئې مقررکړو د کوم ځائ نه چه ئې هريواوليدې شي اوچه کومې خبرې وی چه هغه واوريدې شي.[1] وهب بن منبه رحمه الله فرمائي چه فرعون مهلت اوغوښتو.حضرت موسى ؑ انکاراوکړو. په دې باندې وحی نازل شوه چه وخت مقررکړه فرعون د څلويښتو ورځو وخت اوغوښتلوچه منظورکړې شو.

فَتَوَلّٰى فِرْعَوْنُ	فَجَمَعَ	كَيْدَهٗ	ثُمَّ	اَتٰى ﴿۶۰﴾
نو واپس شو فرعون	او راجمع ئې کړل	(اسباب) دمکر فريب خپل	بيا	راغلي (مقابلې له)

غرض دا چې فرعون واپس شو | نو خپل دمکر سامان ئې ټول راغونډ کړو | نو بيا موسى ؑ هغه خلقو

قَالَ لَهُمْ	مُّوْسٰى	وَيْلَكُمْ	لَا تَفْتَرُوْا	عَلَى اللّٰهِ	كَذِبًا
اووئيل هغوئ ته	موسى	هلاکت دې تاسو دپاره	مۀ ترئ	په الله باندې	دروغ

ته اووئيل | چې هلاک شئ | ....تاسو په الله ﷻ باندې د درغو بهتانونه مه ترئې

[1] الطبری:۱۸/۳۲۳.

فَيُسْحِتَكُمْ	بِعَذَابٍ ۚ	وَقَدْ خَابَ	مَنِ	افْتَرٰى ۝
کنی هلاك به کړی تاسو	په عذاب سره	اونامراده شو	هغه څوك	چی دروغ ئې جوړ کړل

کنی هغه به تاسو په عذاب سره هلاک کړی او څوک چې دروغ جوړوی هغه نامراده پاتې شوې دي

فَتَنَازَعُوٓا	اَمْرَهُمْ	بَيْنَهُمْ	وَاَسَرُّوا
نواختلاف راغي دهغوئ	په کار خپل کښې	په منځ خپل کښې	او پټې پټې ئې شروع کړې

بیا هغوئ په خپل مینځ کښې په خپله خبره کښې په جنګ شو او پټې مشورې ئې اوکړې

النَّجْوٰى ۝	قَالُوٓا	اِنْ هٰذٰنِ	لَسٰحِرٰنِ	يُرِيْدٰنِ	اَنْ يُّخْرِجٰكُمْ
دغوږ خبری	اووئیل هغوئ	دا دواړه	جادوګران دی	غواړی دوئ دواړه	چی اوباسی تاسو

بیا ئې اووئیل چې دا دواړه رونړه هم جادوګر دي او دا غواړی چې تاسو دخپل ملک

مِّنْ اَرْضِكُمْ	بِسِحْرِهِمَا	وَيَذْهَبَا	بِطَرِيْقَتِكُمُ	الْمُثْلٰى ۝
د زمکې ستاسو نه	په جادو خپل سره	او ختمې کړی	لارې (دژوند) ستاسو	غوره

نه دجادو په ذریعه اوباسی او ستاسو بهترینه لاره چاره ورانه کړی نوټول سره رایوځائې

فَاَجْمِعُوْا	كَيْدَكُمْ	ثُمَّ ائْتُوْا	صَفًّا ۚ	وَقَدْ اَفْلَحَ	الْيَوْمَ
نو راجمع کړئ	تدبیرونه خپل	بیا راشئ	قطار قطار (په اتفاق)	او کامیاب شو	نن ورځ

شئ او دخپل فن مظاهره اوکړئې نو بیا قطار قطار راشئ ځکه چې نن به هغه څوک میدان ګټی

مَنِ	اسْتَعْلٰى ۝
هغه څوك	چی غالب شو

چې غالب راشی

قوله تعالی:- فَتَوَلّٰى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهٗ ثُمَّ اَتٰى ۝

فرعون جادوګر اواوغوښتل اود مقابله کولوکوشش ئی اوکړو:- کله چه د مقابله میعاد مقررشو ورځ وخت اوځائ اوټاکلې شو نوفرعون داخوادیخوانه جادوګرراجمع کول شروع کړه.په هغه زمانه کښې د جادو ډیر زور وو لوئ لوئ جادوګرموجود وو او فرعون عام حکم جاری کړې ووچه ټول هوښیار جادوګرماله راولیګئی.هغه وخت پورې ټول جادوګرراجمع کړې شو.فرعون هم په هغه میدان کښې خپل تخت راوویستلو او په هغې کیناستو.ټول امیران اووزیران په خپل خپل ځائ کیناستل. خلق ټول راجمع شو. د جادوګرو صفونه صفونه جوړکړې شو اوتخت سره اودریدل.فرعون دهغوی ملاټپول شروع کړه اوورته ئی اووئیل چه ګورئی نن خپل هغه هنر اوښائې چه په دنیاکښې یادګارپاتې شی.جادوګروونیل چه که مونږبازی اوګټو نوڅه انعام به هم ملاویږی؟ونیل ولې نه زه خوبه تاسوخپل خاص درباریان جوړ کړم.

جادوګر ته میدان کښې د موسی علیه السلام نصیحت:- بل خواحضرت کلیم الله ﷺهغوی ته تبلیغ شروع کړو چه ګورئی په الله ﷻ باندې دروغ مه تړئی ګنی دا عملونه به مو تباه کړی. دخلقو په سترګو کښې دوړې مه اچوئی په حقیقت کښې هیڅ هم نه وی او تاسو د جادو په زور ډیر څه اوښائې. د الله ﷻ نه بغیر هیڅ څوک خالق نشته چه په حقیقت کښې څه پیداکړې شی یادساتئی داسې دروغژن اوبهتان

لګونکي خلق خلاصي نه شي موندلې.دې اوريدو سره په هغوی کښې په خپل مينځ کښې پس پس شروع شو.بعضې خو پوهه شو او وئې وئيل چه دا کلام د جادوګرونه دې.دې خو په رښتياسره د الله ﷺ رسول دې.

د جادوګرو مينځ کښې اول اختلاف بيا اتفاق:-بعضو وئيل چه نه جادوګردې مقابله اوکړئې. دا خبرې ډير په احتياط اوپټې اوکړې شوې. د(ان هذن) دويم قراءت (ان هذين)هم دې.مطلب اومعنی ددواړو قراءتونو هم يوه ده. اوس ئې په اوچت آواز سره اووئيل چه دا دواړه رونړه هوښيار او رسيدلې جادوګر دی.دې وخته پورې خو ستاسوهوابنده اود بادشاه سره نيزدې ئې مال اودولت دپښې لاندې لوټ کوئې خوکه نن دوی دابازی يوړه نو ښکاره خبره ده چه بادشاهی به هم د دوی شی تاسو به د ملك نه اوباسی عوام به د دوی ماتحت شی.د دوی زور به جوړشی بادشاهت به درنه واخلی اودې سره به ستاسو مذهب ختم کړی. بادشاهت عيش او آرام ټول څيزونه به درنه واخلی.شرافت عقل مندی ملك ټول هرڅه به د دوی په قبضه کښې راشی تاسو به هم داسې خوارزار شئی ستاسواشراف خلق به ذليل شی اميران به فقيران شی ټول رونق اوسپرلې به لاړشی. دا بنی اسرائيل چه ستاسو وينځې غلامان جوړشوی دی ټول به دوی سره شی اوستاسوحکومت به درې ورېشی.تاسو ټول اتفاق اوکړئې د دوی په مقابله کښې صف بندی اوکړئې او هيڅ يوفن باقی مه پريږدئې په کولاو زړه او هوښيارتوب سره د خپل جادوپه زور دوی ښکته کړئې.هم په يوخل هريواستاذخپله استاذی اوښائی چه ميدان هم زمونړ دجادونه ډك شی. ګورئې که هغوی اوګټله نو دا ټول ملك به د هغوی شی اوکه مونږ غالب راغلو نوتاسو اوريدلی دی چه بادشاه به مونړ خپل مقرب او د دربار خاص اراکين جوړکړی.

	قَالُوْا	يٰمُوْسٰٓى	اِمَّآ اَنْ تُلْقِيَ
	اووئيل(جادوګرانو)	اې موسی	يا به ته غورزوې(همساخپله)
هغوئ (جادوګرو) اووئيل چې ائې موسی يا خو ته رومبې خپله (همسا) اوغورزوه او			

وَاِمَّآ اَنْ تَكُوْنَ	اَوَّلَ	مَنْ	اَلْقٰى۝	قَالَ	بَلْ
او يا به شو مونږه	اول	هغه څوك	چې غورزوی(جادوخپل)	اووئيل موسی	بلکه
يا ئې هم مونږ رومبې غورزوو.........				موسیٰ ﷺ اووئيل چې تاسو اول اوغورزوئی	

اَلْقُوْا	فَاِذَا	حِبَالُهُمْ	وَعِصِيُّهُمْ	يُخَيَّلُ اِلَيْهِ
اوغورزونې تاسو	نو فورا	رسئ دهغوئ	او همساګانې دهغوئ	په خيال کښې راتلې هغه ته
نوناګهانه دهغوئ رسئ او همساګانې دموسی ﷺ په خيال کښې دجادو په زور سره				

مِنْ سِحْرِهِمْ	اَنَّهَا	تَسْعٰى۝	فَاَوْجَسَ	فِيْ نَفْسِهٖ
دوجې د جادو دهغوئ نه	داسې لکه چې هغه(ماران دی) منډې وهی		نو اومندله	په زړه خپل کښې
داسې ښکاره شوې لکه چې منډې وهی	په دې باندې موسی ﷺ په خپل زړه کښې			

خِيْفَةً	مُّوْسٰى۝	قُلْنَا	لَا تَخَفْ	اِنَّكَ	اَنْتَ	الْاَعْلٰى۝	وَاَلْقِ
يره	موسی	اووئيل مونږه	مه يريږه	بيشکه ته	هم ته	به غالب ئې	او اوغورزوه
ويره محسوس کړه	مونږ ورته اووئيل چې مه ويريږئې هم ته به برې بيا مومې						او داستا

مَا	فِيْ يَمِيْنِكَ	تَلْقَفْ	مَا	صَنَعُوْا ط
هغه څه	چې په ښي لاس ستا کښې دی	تیر به کړي	هغه څیزونه	چې جوړ کړي دی دوی

په ښی لاس کښې چې (همسا) ده دا اوغورزوه | ددوئ جوړ کړي ټول څیزونه بهٔ تیر کړي

اِنَّمَا	صَنَعُوْا	كَيْدُ	سٰحِرٍ ط	وَلَا يُفْلِحُ
بیشکه هغه څه	چې جوړ کړي دی دوئ	مکر(فریب)	دجادوګر دی	او بری نهٔ شی موندې

دوئ چې څه جوړ کړي دی دا خو تش دجادو فریب دی. او جادوګر چې هر ځائي ته لاړشی نو

السّٰحِرُ	حَيْثُ اَتٰى ۞	فَاُلْقِيَ	السَّحَرَةُ	سُجَّدًا	قَالُوْا
جادوګر	په هر شان سره چې راشی	پس اوغورزولې شو	جادوګران	سجده کونکی	وې وئیل

کامیابیدې نشی | ....بیا جادوګر په سجده پریوتل او دائې اووئیل چې

اٰمَنَّا	بِرَبِّ هٰرُوْنَ	وَمُوْسٰى ۞
ایمان راوړو مونږ	په رب دهارون	او دموسی

مونږ خو د هارون ﷺ او موسی ﷺ په رب باندې ایمان راوړو

قوله تعالی:- قَالُوْا يٰمُوْسٰى اِمَّآ اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّآ اَنْ نَّكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰى ۞

د جادوګرو موسی ﷺ ته اختیار ورکول او دموسی ﷺ جواب:-جادوګرو موسی ﷺ ته اووئیل چه اوس وایه ته خپل وار اول کوې که مونږ ئې اوکړو؟په دې باندې د الله ﷻ پیغمبر ﷺ اوفرمائیل چه هم تاسو اول د خپل زړه بړاس اوباسئی دې دپاره چه دنیااوګورئ چه تاسوڅه اوکړه اوبیا الله ﷻ ستاسو کړه ځنګه ختم کړل.هم هغه وخت هغوی خپل لرګی اورسئ په میدان کښې اوغورزولې څه داسې معلو میدل لکه چه هغه ټول ماران جوړشوی ګرځی راګرځی او په میدان کښې تر لرې لرې تختې. وئې وئیل د فرعون په برکت به هم مونږ غالب راځو.دخلقو په سترګوباندې جادو اوکړو هغوی اوویرول اود جادو زبردست چلونه ئې اوخودل. داخلق ووهم ډیر زیات دهغوی په غورزولې شوی لرګو او رسو باندې ټول میدان دمارانو نه ډك شو. هغوی په خپل مینځ کښې ګډوډ شو اولاندې باندې شو. دې منظر حضرت موسی ﷺ لړ شان اوویرولوچه هسې نه داخلق د دوی په دې کرتب باندې قائل نه شي او په دې باطل کښې راګونخلی.هغه وخت الله ﷻ وحی اوکړه چه دخپل ښی لاس داهمسا دې میدان کښې اوغورزوه ویریږه مه. هغه حکم په ځائ راوړو.

په جادوګرو باندې د موسی علیه السلام اوچتوالې:-د الله ﷻ په حکم دا لرګي یوزبردست او بې مثال اژدهاجوړه شوه د هغې پښې هم وې سرجامني او غابښونه ئې هم وو دې د ټولو په وړاندې ټول میدان صفا کړو. په دې کښې چه د جادوګرو څومره کرتبونه وو ټول ئې الواق تیرکړل. اوس ټولوته حق ښکاره شو اومعجزه اوجادو کښې تمیز اوشو. په حق اوباطل کښې پیژندګلو اوشوه. ټولوته پته اولګیدله چه د جادوګرو په کارکښې هیڅ اصلیت نه وو.په حقیقت کښې جادوګریوچال اوچلولوخو په هغې کښې غالب نه شو.ابن ابی حاتم کښې حدیث دې ترمذی کښې هم موقوفاً او مرفوعاً نقل دې چه جادوګر کوم ځائ وینئ رانیسئ او وژنئ[1] بیاهغوی هم دا جمله تلاوت اوفرمائیله. یعنی چه کوم ځائ کښې

---

[1] د دې معنی روایت په دې ځایونوکښې موجود دې. ترمذی کتاب الحدود باب ماجاء فی حد الساحر:۱٤٦٠ وسنده ضعیف دارقطنی:۱۱٤/۳، حاکم:۳٦۰/٤، بیهقی:۱۳٦/۸، مسند الفردوس:۲۷۰۸.

وینئی امن مه ورکوئی.جادوګروچه کله دا اولیده نو دهغوی یقین پیداشو چه داکارد انسانی طاقت نه خارج دې. هغوی د جادود کار نه خبروو په یونظرئی اوپیژندوچه واقعی دادهغه الله کاردې دکوم فیصله چه اټل ده.هغه چه څه غواړي د هغه په حکم سره کیږي د هغه د ارادې نه مراداومقصدجدا نه دې. د هغه دوی ته دومره کامل یقین اوشو چه هم په هغه وخت په هغه میدان کښې د ټولو په وړاندې دبادشاه په موجودګئ کښې الله ﷻ ته سرپه سجده شو اوچغې کړې چه مونږ په رب العالمین یعنی د هارون ﷺ اوموسی ﷺ په رب باندې ایمان راوړې دې. سبحان الله سحر کافران او جادوګران وو اومابښام پاک مؤمنان اود الله ﷻ د لارې شهیدان وو. وائی چه دهغوی شمیر اتیازره یا اویا زره یاڅه د پاسه دیرش زره یانورلس زره یا پنځلس زره یادولس زره وو.داهم روایت دې چه دا اویا ووسحرجادوګر اومابښام شهیدان[1] روایت دې چه کله دوی په سجده کښې پریوتل نو الله ﷻ هغوی ته جنت اوخودلو اوهغوی خپل منزلونه په خپلو سترګوسره اولیدل.[2]

قَالَ	اٰمَنۡتُمۡ	لَهٗ
اووئیل فرعون	ایمان راوړلو تاسو	په هغه باند
فرعون اووئیل زما د اجازت نه وړاندې		

قَبۡلَ	اَنۡ اٰذَنَ	لَـكُمۡ‌ؕ	اِنَّهٗ	لَـكَبِيۡرُكُمُ
مخکښې ددې نه	چې اجازت کړې ووما	تاسو ته	بیشکه چې هغه	خامخا مشر دې ستاسو
تاسو په ده ایمان راوړو	.... بیشکه چې دا ستاسو هغه مشر(استاد)دې			

الَّذِىۡ	عَلَّمَكُمُ	السِّحۡرَ‌ۚ	فَلَاُقَطِّعَنَّ	اَيۡدِيَكُمۡ
هغه(مشر)	چې ښودلې ئې دې تاسو ته	جادو	نو خامخا پریکوم زهٔ	لاسونه ستاسو
چې تاسو ته ئې هم جادو خودلې دې	نو اوس زه ستاسو لاس او پښې ادل بدل پریکوم			

وَاَرۡجُلَكُمۡ	مِّنۡ خِلَافٍ	وَّلَاُصَلِّبَـنَّكُمۡ	فِىۡ جُذُوۡعِ	النَّخۡلِ
او خپې ستاسو	ادلې بدلې	او خامخا په سولئ کوم تاسو	په تنو کښې	د کجورو
اودکهجورو ونو کښې مو په سولئ خیژوم اودابه درته معلوم شي چې په				

وَلَتَعۡلَمُنَّ	اَيُّنَاۤ	اَشَدُّ عَذَابًا	وَّاَبۡقٰى
او پته به داولګي تاسو ته	چې کوم یو زمونږ نه	زیات سخت دې په لحاظ دعذاب سره	او باقي پاتې کیدونکې دې
مونږ دواړو کښې دچا عذاب سخت دې او زیاتې پاتې کیدونکې دې	هغوئ(جادوګرو) ورته		

قوله تعالی:- قَالَ اٰمَنۡتُمۡ لَهٗ قَبۡلَ اَنۡ اٰذَنَ لَـكُمۡ‌ؕ

جادوګرو ته د فرعون خطاب اود هغوئ جواب:-د الله ﷻ شان ته ګوره په کار خوداوو چه فرعون اوس په لار راغلې وې کوم چه هغه د مقابله د پاره راوستې وو هغوی په عام مجمع کښې بیلات اوکړو. هغوی خپل بیلات اومنلو خپل کارته نی جادو اودموسی ﷺ کارته نی دالله ﷻ دطرفنه معجزه او هغه معجزه

---

[1] الطبری:۱۸/۳٤۰.

[2] الطبری:۱۸/۳٤۲.

ئې اومنله. پخپله هغوی ایمان راوړو چه د مقابلې دپار راوستلې شوی وو. په عام مجمع کښې د ټولو په وړاندې بغیرد ویرې هغوی حق دین قبول کړو خودې په خپل شیطانت کښې نور هم وړاندې شو او خپل طاقت اوقوت ئې ښکاره کول شروع کړه. خود حق والا مادی طاقت چرته منی؟ اول خوئې د جادوګرو دې مسلمان ټولی ته اوونیل چه زما د اجازت نه وړاندې تاسو په ده باندې ایمان ولې راوړ؟ بیائی داسې بهتان اوتړلوچه د هغې دروغ کیدل بالکل واضحه دی چه موسی ﷺ خوستاسو استاذ دې. هم د ده نه تاسو جادو زده کړې دې. تاسو ټول په خپل مینځ کښې یونی. په مشوره کولوسره زمونږ د تباهئی د پاره اول تاسو دې راولیګلو بیا د ده په مقابله کښې پخپله راغلئی اود خپل مینځ پټه سمجوته باندې تاسو مخامخ بیله اوپه ده باندې مو اوګټله بیامو د ده دین قبول کړو چه ستاسو په کتو سره زما داخلق هم په دې چکرکښې اونخلی. خواوس به تاسو ته د خپل دې سازباز کولو انجام معلوم شی.زه به ستاسو ښې اوګس پښنه لاس پرې کړم او دکهجورو په تنوکښې به مو په سولئی کړم او دومره په خرابه طریقه به ستاسو ساه اوباسم چه د نورو دپاره عبرت شی. بادشاه د ټولونه اول داسزا ورکړه. چه دا تاسو خپل ځان په هدایت باندې اوما اوقوم په ګمراهئی باندې ګنړئی د دې حال به اوس تاسو ته معلوم شی چه د همیشه عذاب په چا باندې راځی؟ د دې بدمعاشئی د الله ﷻ په دې دوستانو باندې التیه اثر اوشو هغوی په خپل ایمان کښې کامل شو او ډیر په بې پرواهئی سره ئې جواب ورکړو د دې هدایت اویقین په مقابله کښې چه مونږ ته د الله ﷻ د طرف نه اوس حاصل شوې مونږ ستا مذهب په هیڅ شان سره د قبلولونه یو. نه تا مونږ د خپل رښتونی مالك اوخالق په وړاندې څه څیز ګنړو اودا هم ممکن دی چه داجمله قسم وی یعنی د هغه الله ﷻ قسم چاچه مونږ په اول ځل پیداکړو مونږ په دې واضحه دلیلونوباندې ستا ګمراهئی ته ترجیح ورکولې نه شو.که ته مونږ سره هرڅه اوکړې. د عبادت حقدارهم هغه دې. چه هغه مونږ پیداکړی یو اونه ته چه پخپله هم هغه پیداکړې ئې.ته چه څه کوې په هغې کښې کمې مه کوه. ته خو مونږ له هغه وخت سزاراکولې شې چه ترکومې مونږ ددې دنیاد ژوند په قید کښې یوزمونږ یقین دې چه ددې نه پس به دهمیشه راحت اوغیرفانی خوشحالی اومسرت رانصیب کیږی. مونږ په خپل رب باندې ایمان راوړې زمونږ امید دې چه هغه به زمونږ د وړاندې قصور معافی اوکړی. خاص کرداقصورچه مونږ دالله ﷻ د رښتونی نبی په جادوګرئی سره مقابلې کولو کارسرزد شو.

د جادوګرو د جادو تعلیم هم د فرعون په حکم وو:- ابن عباس ﷺ فرمائی چه فرعون د بنی اسرائیلو څلوېښت ماشومان واخستل اوجادوګروته ئې حواله کړه چه دوی ته د جادو پوره تعلیم ورکړئی. اوس داهلکان دامقوله وائی چه تازمونږنه په زور باندې دجادوګرئی داخدمت واخستو.دحضرت عبدالرحمن بن زید ﷺ قول هم دا دی[1] بیافرمانی زمونږ دپاره په نسبت ستا الله ﷻ ډیر بهتردې اود همیشه بدله اوثواب ورکونکې دې. نه زمونږ ستا د سزاګانو نه ویره اونه ستا د انعام لالچ. هم د الله ﷻ ذات د دې لائق دې چه د هغه عبادت او تابعداری اوکړې شی. د هغه عذابونه د همیشه د پاره دی او ډیر دردناك دی او سخت خطرناك دی. که د هغه نافرمانی دې اوکړه. نو فرعون هم د هغوی سره دا اوکړه چه د ټولو پښې لاسونه ئې اولټه او سیدا پریکړل او په سولئی ئې اوخیژول. هغه ډله چه د نمر راختو سره کافران وو د نمر د ډوبیدونه اول مؤمنان او شهیدان وو.

قَالُوْا	لَنْ نُّؤْثِرَكَ	عَلٰى مَا	جَآءَنَا
اوونیل جادوګرانو	هر ګز به ترجیح درنه کړو تالره	په هغې باند	چې راغلی دی مونږ ته

اووئیل چې مونږبه تا هیڅ کله غوره نه کړو ادهغې ښکاره دلیلونو نه پس چې مونږ ته راغلی دی

[1] الطبری:۱۸/۳٤۱.

مِنَ الْبَيِّنٰتِ وَالَّذِيْ فَطَرَنَا فَاقْضِ مَآ اَنْتَ

دروښانه نښو نه | قسم دې په هغه ذات | چې پیدا کړي ئې یو مونږ | پس اوکړه | هغه څه | چې ته

اودهغې الله ﷻ په مقابله کښې چې مونږ ئې پیدا کړي یو | ته چې هر څه فیصله کول غواړې

قَاضٍ ط اِنَّمَا تَقْضِيْ هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا اِنَّآ اٰمَنَّا

کونکې ئې | بیشکه | ته فیصله کولې شې | ددې ژوند ددنیا | بیشکه مونږه | ایمان راوړې دې

هغه اوکړه | ته خوبس ددې دنیا په حقله (چې څه غواړې هغه) کولې شې | مونږ خو پخپل رب ایمان راوړو

بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطٰيٰنَا وَمَآ اَكْرَهْتَنَا

په رب خپل | دپاره ددې چې اوبښي | مونږ لره | خطاګانې زمونږه | او هغه | چې مجبوره کړي یو تا مونږه

چې هغه زمونږ ګناهونه معاف کړي | اوکوم د جادو کولو په باره کښې چه تا په مونږ کوم زیاتې کړې دې

عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ ط وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى اِنَّهٗ

په هغې باند | چه جادو دې | او الله | بهتر دې | او باقي پاتې کیدونکې دې | بیشکه شان دادې

هغه (هم راته اوبخښي) | او الله ﷻ هرچانه غوره دې اوباقي پاتې کیدونکې دې | یاد ساتئ

مَنْ يَّاْتِ رَبَّهٗ مُجْرِمًا فَاِنَّ لَهٗ جَهَنَّمَ ط لَا يَمُوْتُ

چې څوک ورشي | رب خپل ته | په حیثیت دمجرم | نو بیشکه | دپاره دهغه | دوزخ دې | چې نهٔ به مرې

چې څوک خپل رب ته د مجرم په حیثیت راشي | نو بیشکه هغه دپاره جهنم دې | چې نه به په کښې مرې

فِيْهَا وَلَا يَحْيٰى وَمَنْ يَّاْتِهٖ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ

په هغې کښې | او نهٔ به ژوندې اوسي | او څوک چې ورشي هغه ته | په حیثیت دمومن | چې کړي ئې وي

او نه به رغیږي | اوڅوک چې ورته ایماندار ورشي | چې دنیکئ کارونه ئې کړي وي

الصّٰلِحٰتِ فَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجٰتُ الْعُلٰى جَنّٰتُ

نیک عملونه | نو دغه کسان چې دي | دي دهغوئ دپاره | مرتبې | اوچتې | باغونه دي

نوداسې خلقو دپاره اوچتې اوچتې درجې مقرر دي | (یعنی) د همیشه استوګنې باغونه

عَدْنٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ط

دهمیشه استوګنې | چې بهیږي به | لاندې د ونود هغې نه | نهرونه | همیشه به وي | په هغې کښې

چې دهغې لاندې به ولې بهیږي | دوئ بهٔ په کښې تل ترتله اوسیږي (چه د وتو ویره به ئې نه وي)

وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا مَنْ تَزَكّٰى ع

او دا جزا ده | دهغه چا | چې پاکوالي ئې اختیار کړو |

اوهم دغه انعام دې د هغه چا چې پاک شو |

قوله تعالیٰ:- لَا يَمُوْتُ فِيْهَا وَلَا يَحْيٰى

په دوزخ کښې به مرګ نه راځي: -په ظاهره معلومیږي چه جادوګرو ایمان قبول کړو فرعون ته ئې کوم

نصیحتونه اوکړل هم په هغې کښې دا آیاتونه هم دي. هغه د الله ﷻ د عذابونونه ویروی اود الله ﷻ د نعمتونو لالچ ورکوی. د ګناهګارانو ځایٔ دوزخ دې کوم ځایٔ چه به مرګ هم نه راځی خو ژوندون به هم ډیر سخت دمشقت والا د مرګ نه خراب. لکه چه ارشاد دې ﴿لَا يُقْضٰى عَلَيْهِمْ فَيَمُوْتُوْا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِّنْ عَذَابِهَا كَذٰلِكَ نَجْزِيْ كُلَّ كَفُوْرٍ﴾[1] یعنی نه به مرګ راځی اونه به عذاب سپکیږی کافرانوته مونږ هم داسې سزا ورکوو. په نورو آیاتونوکښې دی[2] یعنی د الله ﷻ د نصیحتونونه به هغه خلق بې فیض پاتې وی څوك چه ازلي بدبخت وی آخر به په ډیر سخت أور کښې وراوغوزولې شی کوم ځایٔ چه به نه مرګ راځی او نه به د آرام ژوند نصیب کیږی. بل آیت کښې دی چه په دوزخ کښې به خونیدونکی وائی به ای د دوزخ داروغه ته دعااوکړه چه الله ﷻ مونږ ته مرګ راکړی خوهغه به جواب ورکړی چه نه تاسو له مرګ راځی اونه وتلې شئی[3] مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمائی اصلی دوزخیان خو به په دوزخ کښې پراته وی نه به هغوی له هلته مرګ راځی اونه به د آرام ژوندملاویږی.اوداسې خلق به هم وی چه هغوی به د هغوی دګناهونو په وجه دوزخ کښې اچولې شی کوم ځایٔ چه به هغوی اوسوزی او سکاره به شی. ساه به ترې اوځی اوبیا به د شفاعت د اجازت نه پس د هغوی چوری ذرې راویستلې شی اود جنت د نهرونو په غاړو به شیندلې شی اوجنتیانوته به اوفرمائیلې شی چه په دوی باندې اوبه واچوئی.نوچه څنګه تاسو دنهرونو په غاړو د فصل دانې په راټوکیدو باندې لیدلې دی دغه شان به هغوی راټوکیږی دې اوریدو سره یوسړی اووئیل یارسول الله ﷺ مثال خودې داسې ورکړولکه چه تاسو څه زمانه په ځنګل کښې تیره کړې وی.[4]

د نیک عمل کونکی د پاره جنت:-په یوبل حدیث کښې دی چه په خطبه کښې د دې آیت د تلاوت نه پس حضورﷺ فرمائیلې ووځوك چه الله ﷻ سره د قیامت په ورځ په ایمان اونیك عمل سره ملاوشی هغه ته به داوچتو بالاخانو والا جنت ملاویږی. رسول الله ﷺ فرمائی د جنت سل درجې دی او په هره درجه کښې دومره فاصله ده څومره چه په زمکه اوآسمان کښې ده. د ټولونه پاس جنت الفردوس دې د دې نه څلور نهرونه روان دی. ددې چت د رحمن عرش دې. تاسو چه د الله ﷻ نه کله هم جنت غواړئی نود جنت الفردوس سوال کوئی.[5](ترمذی‌وغیره). ابن ابی حاتم کښې دی چه وئیلې شوی ووچه د جنت سل درجې دی اوبیا دهرې درجې سل درجې دی په دوو درجوکښې دومره لریوالی دې څومره چه په زمکه او آسمان کښې دې. په دې کښې یاقوت مرغلرې اوکالی هم.په هرجنت کښې امیردې د کوم د فضیلت اوسردارئی چه ټول قائل دی.د بخاری اومسلم په حدیث کښې دی چه د اوچت علیین والا داسې ښکاری لکه څنګه چه تاسو خلق د آسمان ستوروته ګورئی.خلقو وئیل چه بیاخوبه دااوچتې درجې د انبیاء کرامو د پاره وی؟ ونی فرمائیل واورئی د چا په قبضه کښې چه زما ځان دې داهغه خلق دی چه په الله ﷻ باندې ایمان راوړې او نبیان ئی رښتونې ګڼړلی.[6]د سنن په حدیث کښې داهم دی چه ابوبکر ﷺ اوعمر ﷺ هم د دوی نه دې. او څومره د ښه مرتبې والا دی.[7] داجنتونه د همیشه د اوسیدود پاره دی. کوم ځایٔ چه به دوی د همیشه اومدام د پاره وی. کوم خلق چه خپل نفس پاك ساتی دګناهونو او

---

[1] ۳۵/فاطر:۳۶.

[2] ۸۷/الاعلی:۱۱. الخ

[3] ۴۳/الزخرف:۷۷.

[4] صحیح مسلم کتاب الایمان باب اثبات الشفاعة واخراج الموحدین من النار:۱۸۵، احمد:۱۱/۳، ابن ماجه:۴۳۰۹، ابن حبان:۱۸۴.

[5] ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء فی صفة درجات الجنة: ۲۵۳۱ وسنده صحیح، احمد: ۳۱۶/۵، حاکم:۸۰/۱.

[6] صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ماجاء فی صفة الجنة وانها مخلوقة:۳۲۵۶، صحیح مسلم۲۸۳۱، احمد:۳۴۰/۵، ابن حبان:۷۳۹۳.

[7] ابوداؤد کتاب الحروف والقراءات:۳۹۷۸ ترمذی :۳۶۵۸، ابن ماجه: ۹۶، احمد:۲۷/۳، مسندابی یعلی:۱۱۳۰.

خباثت نه د کندکنې نه دشرك اوکفر نه ئې لرې ساتې دالله ﷻ چه واحد ذات دې عبادت کوي د رسولانو په تابعدارئ کښې خپل ژوندون تیرکړي د هغوی د پاره هم دغه د فخر مقامات او قابل د صد مبارکباد انعام دې. رزقنا الله ایاها.

وَلَقَدْ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ

|او بیشکه وحی اوکړه مونږ| موسی ته

|اومونږ موسی علیه السلام ته خپله وحی اولیږله |چې زما بندګان

أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِى فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِى ٱلْبَحْرِ يَبَسًا

چې بوزه دشپې | بندګان زما | او جوړه کړه | دپاره دهغوئ | لاره | په دریاب کښې | وچه |

شپه په شپه دمصر نه بهر بوزه| بیا ورله په سمندر کښې (دهمسا په وهلو) یوه اوچه لار جوړه کړه

لَّا تَخَٰفُ دَرَكًا وَلَا تَخْشَىٰ فَأَتْبَعَهُمْ

نۀ دې وی یره تاته | ددرسیدو (دفرعون نه) | او نۀ دې راشي یره په تا | پس وراورسیدو په هغوئ پسې

مه د(چا) د رالاندې کولو ویره کوه |اومه نوره ویره (په زړه کښې ساته) | نو فرعون

فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهِۦ فَغَشِيَهُم مِّنَ ٱلْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ

فرعون | سره دلښکرو خپلو |نو پټ کړې هغوئ لره | دریاب | هغه چې پټ ئې کړل هغوئ

وریسې خپلې لښکرې روانې کړې| نود دریاب چپې په دوئ راوختلې|اودوئ ئې پټ کړل (یعنی ډوب

وَأَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُۥ وَمَا هَدَىٰ

او بې لارې کړې وۀ | فرعون | قوم خپل | او نۀ ئې وه ورته ښودلې نیغه لار |

ئې کړل) | او فرعون خو خپل قوم ګمراه کړې وو| او سمه لار ئې ورته خودلې نه وه|

قوله تعالى:- لَقَدْ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِى

دحضرت موسی علیه السلام قوم اخستل اود شپې وتل:- دحضرت موسی علیه السلام دافرمان هم فرعون روستو کړې ووچه هغه دې بنی اسرائیل د خپلې غلامئ نه آزادکړي اوهغه دې حضرت موسی علیه السلام ته حواله کړي. په دې وجه الله ﷻ تبارك وتعالی هغه ته حکم اوکړوچه هم د شپې شپې په بې خبرئ کښې ټول بنی اسرائیل چپ چاپ ځان سره کړه اود دې ځائ نه لاړشه لکه څنګه چه د دې تفصیلی بیان په قرآن مجید کښې په مختلفو موقعوباندې شوې دې. دارشاد مطابق هغه بنی اسرائیل ځان سره کړل اود دې ځائ نه ئې هجرت اوکړو. سحر چه کله فرعونیان راپاسیدل اوپه ښارکښې یوبنی اسرائیلی اونه لیدلو نو فرعون له ئې خبرورکړو هغه په غصه کښې تاؤراتاوشو او هرطرف ته ئې کسان اوزغلول چه لښکرې راجمع کړي او غاښونه په چیچلوچیچلو سره ئې اوونیل چه دې یوموټی خلقو خو مونږ ډیرتنګ کړې یو. نن داټول قتل کړئ دنمر راختوسره لښکر موجودشو هم هغه وخت پخپله مشرئ کښې لښکر واخستو او هغوی پسې شاته روان شو. بنی اسرائیل د دریاب غاړې له رسیدلې وو چه د فرعون لښکر هغوی اولیدو.اوویریدل او خپل نبی علیه السلام ته ئې اوونیل حضرت اوس به څه کیږي وړاندې دریاب دې اوشاته فرعونی لښکر. هغوی جواب ورکړو چه د ویریدلو هیڅ خبره نشته زما په امدادباندې پخپله زما رب دې هغه به اوس ماته لار اوښائی. دې کښې د الله ﷻ د طرف نه وحی راغله چه موسی علیه السلام دریاب په خپل لرګی باندې اووهه هغه به اخواشی اولار به درکړي. نو هغه دې وینا سره چه د الله ﷻ په

حکم اې دریابه اخواشوه او. هم هغه وخت د هغې اوبه لکه د کانړی یوخوابل خوا اودریدې او په مینځ کښې لارې ښکاره شوې. اخوادیخوا اوبه لکه د لویولویو غرونو په شان اودریدې اوتیزو او اوچې هوا دا لارې بالکل لکه د اوچې زمکې د لارې په شان کړې. نه د فرعون د راګیرولو ویره پاتې شوه اونه د دریاب ډوبولو خطره پاتې شوه. فرعون اود هغه لښکر دا حال لیدلو. فرعون حکم اوکړو چه هم په دې لارو باندې تاسو هم وریورې اوځئ. سره د خپل لښکر هم په دې لارو ورکوز شو د هغوی په کوزیدو سره اوبوته دروانیدو حکم اوشو دسترګو په رپ کښې ټول فرعونیان ډوب کړې شو. د دریاب چپوهغوی راپټ کړل. دا دلته چه کوم اوفرمائیلې شو چه هغوی هغه څیز راپټ کړل چه کوم څیز پټ کړل دا د دې د پاره چه دا مشهور اومعروف دې د نوم اخستلوضرورت نشته یعنی د دریاب موجونو.

هم د دې په شان آیت ﴿وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوٰى ۝ فَغَشّٰهَا مَا غَشّٰى ۝﴾([1]) یعنی د قوم لوط کلی هم هغه دغه شان راخلاص کړل بیاچه په هغوی باندې کومه تباهی راغله نوبس راغله،دعربوپه شعرونوکښې داسې مثالونه موجود دی.غرض دا چه فرعون خپل قوم دهوکه کړو اونیغه لارنی هغوی ته اونه خودله. لکه څنګه چه په دنیا کښې هغه وړاندې شو او په دریاب کښې لاهوکړل دغه شان به وړاندې کیږی د قیامت په ورځ به ئی په دوزخ کښې هم ورټونبی چه ډیر بدترین ځائ دی.([2])

يٰبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ | قَدْ اَنْجَيْنٰكُمْ | مِّنْ عَدُوِّكُمْ | وَوٰعَدْنٰكُمْ | جَانِبَ

اې بنی اسرائیلو | مونږ تاسو ستاسو ددښمن نه خلاص کړئی | او وعده اوکړه مونږ تاسو سره | په طرف

ائې بنی اسرائیلو خلاصې درکړو مونږ تاسو ته | ددشمن ستاسو نه |اومونږ د کوه طور ښی طرفته تاسو سره

الطُّوْرِ | الْاَيْمَنَ | وَنَزَّلْنَا | عَلَيْكُمُ | الْمَنَّ | وَالسَّلْوٰى ۝

دکوه طور | ښی | او نازل کړل مونږه | په تاسو باندې | من(ترنجبین) | او سلوی(مرزان) |

(دتورات درکولو) وعده اوکړه| اومونږ په تاسو باندې من اوسلوی نازل کړل کړو(اوحکم مو اوکړو چې)

كُلُوْا | مِنْ طَيِّبٰتِ | مَا | رَزَقْنٰكُمْ | وَلَا تَطْغَوْا

خورئ | دپاکو څیزونو | هغو نه | چې درکړی دی مونږ تاسو ته | او سرکشئ مه کوئ |

کوم پاکیزه څیزونه مونږ تاسو ته درکړی دی هغه خورئی |او په دې کښې له حد نه مه تیریږئی

فِيْهِ | فَيَحِلَّ | عَلَيْكُمْ | غَضَبِيْ ج | وَمَنْ يَّحْلِلْ

په(خوراك د) هغې کښې | ګنې واقع به شی | په تاسو باند | غضب زما | او هغه څوك چې واقع شو

ګنی په تاسو باندې به زما غضب نازل شی | ....او په چا چې زما غضب نازل شو

عَلَيْهِ | غَضَبِيْ | فَقَدْ هَوٰى ۝ | وَاِنِّيْ | لَغَفَّارٌ

په هغه باند | غضب زما | نو یقینا هغه هلاک شو | او بیشګه زهٔ | خامخا ډیر بښونکې یم |

نو هغه هلاک شو.......................... |او زه به ضرور د هغه چا بښونکې یم |

لِّمَنْ | تَابَ | وَاٰمَنَ | وَعَمِلَ صَالِحًا | ثُمَّ

هغه چا لره | چې توبه ئې اوویستله | او ایمان ئې راورو | او عمل ئې اوکړو نیك | بیا

.................چه ایمان راوړی |اونیک عمل اوکړی |اوبیا په سمه لار قائم پاتې شی

---

[1] ٥٣/النجم:٥٣-٥٤.

[2] ١١/هود:٩٨.

اهۡتَدٰى۝
په نیغه لار روان شو ا

قوله تعالى:- يٰبَنِيۡۤ اِسۡرَآءِيۡلَ قَدۡ اَنۡجَيۡنٰكُمۡ مِّنۡ عَدُوِّكُمۡ

دالله ﷻ د انعاماتو ذکر او ورسره خبرداري:- الله ﷻ چه په بنی اسرائیلو باندې کوم لوئ لوئ احسانونه کړی ووهغه وریادوی. په هغې کښې یوداوو چه هغوی ته ئی د دښمنانونه خلاصې ورکړو اوداهم نه بلکه د هغوی دښمنانو ئی د هغوی د سترګویه وړاندې په دریاب کښې ډوب کړل یوهم د هغوی نه باقی بچ پاتې نه شو. لکه چه ارشاددې ﴿وَاَغۡرَقۡنَاۤ اٰلَ فِرۡعَوۡنَ وَاَنۡتُمۡ تَنۡظُرُوۡنَ۝﴾([1])یعنی مونږ ستا د سترګو وړاندې فرعون ډوب کړو. په صحیح بخاری شریف کښې دی د مدینې منورې د یهودیانود عاشورې په ورځ روژې ساتلوسره اوکتل نورسول الله ﷺ د هغوی نه ددې د سبب معلومات اوکړه. هغوی جواب ورکړو چه هم په دې ورځ موسی ؑ له الله ﷻ په فرعون باندې کامیابی ورکړې وه. حضورﷺ اوفرمائیل چه ستاسو په نسبت خو هغه مونږ ته ډیرنیزدې دې. حضورﷺ مسلمانانوته د دغه ورځ د رژوې ساتلو حکم ورکړو([2]) بیا الله ﷻ خپل کلیم ته د کوه طور د ښی طرف ته وعده ورکړه. هغه هلته لاړو او شاته بنی اسرائیلو د سخی عبادت شروع کړو.دکوم بیان چه به هم وړاندې راشی. ان شاء الله ﷻ.دغه شان یواحسان ئی په هغوی باندې د من اوسلوی خوراك ورکول اوکړو. د دې پوره بیان په سورة بقره وغیره په تفسیرکښې تیرشوې دې. من دایوخوږ څیز وو چه د هغوی د پاره به د آسمان نه راکوزیدو اوسلوی یوقسم مرغنی وې چه د الله ﷻ په حکم به د هغوی مخې ته راتلې.دوی به د یوې ورځې د خوراك په اندازه د هغې نه اخستلو.زمونږ دا درکړې شوې رزق خورئی اود حد نه مه وړاندې کیږئی. په حرام څیز یا په حرامه لار دا مه غواړئی ګنی زما غضب به نازل شی. او په چاچه زماغضب نازل شو یقین اوکړئی هغه بدبخت شو.([3]) حضرت شفیع بن مانع رحمه الله فرمائی په دوزخ کښې یواوچت ځائ جوړشوې دې د کوم ځائ نه چه به کافر دوزخ ته راغورزولې شی نود زنځیرونو ځائ ته په څلویښت کاله کښې رارسی. د دې آیت هم دامطلب دې چه هغوی په کنده کښې راپریوتل او چه څوك هم زما په وړاندې د خپلې ګناه نه توبه اوکړی زه د هغه توبه قبلوم.ګورئی بنی اسرائیلوکښې چه چا د سخی عبادت کړې وو د هغوی د توبه نه پس الله ﷻ هغوی هم اوبښل. غرض چه په کوم کفرشرك اوګناه باندې څوك وی بیا هغه د الله ﷻ د ویرې نه پریږدی الله ﷻ هغه معاف کوی. اودا ده چه د شروع نه ئی ایمان وی اونیك عمل کوی اووی هم په نیغه لاره شکی نه وی د رسول الله ﷺ په سنتواود صحابه کرامو رضی الله عنهم په طریقه وی او په دې کښې ثواب ګنړی. دلته د ثم لفظ د خبر په خبر ترتیب کولود پاره راغلې دې. لکه ارشاد دې ﴿ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَتَوَاصَوۡا بِالصَّبۡرِ وَتَوَاصَوۡا بِالۡمَرۡحَمَةِ۝﴾([4])

قَالَ	يٰمُوۡسٰى۝	عَنۡ قَوۡمِكَ	اَعۡجَلَكَ	وَمَاۤ
اووئیل موسی	اې موسی	دقوم ستانه	راګړندې کړې تهٔ	او څه څیز

اوموسی ؑ دا ته ولې د خپل قوم نه په تلوار رامخکښې شوې اموسی ؑ اووئیل

---

[1]) ۲/البقره:۵۰.
[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة طه باب ﴿ولقد اوحینا الی موسی ان اسربعادی فاضرب لهم....﴾:۴۷۳۷، صحیح مسلم:۱۱۳۰، ابوداوٗد:۲۴۴۴، احمد:۲۹۱/۱، ابن حبان:۳۶۲۵.
[3]) الطبری:۳۴۷/۱۸.
[4]) ۹۰/البلد:۱۷.

هُمْ أُولَآءِ عَلَىٰٓ أَثَرِى وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَىٰ ۝٨٤

هغوئ | دغه دی | چه روستو زما روان دی | او په تلوار راغلم زهٔ | تاته | اې ربه | چې راضي شې ته

زما ربه هغه ټول ما پسې (راروان دی) | اوما ستا طرفته دراتلو تلوار ځکه اوکړه | چې ته خوشحاله شې

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنۢ بَعْدِكَ

اووئیل الله | نوبیشکه مونږه | په امتحان کښې واچولو | قوم ستا | روستو ستا نه |

الله ﷻ اوفرمائیل چې مونږ ستا قوم ستا (د راتلو) نه پس په امتحان کښې اچولې دې | او هغوئ خو

وَأَضَلَّهُمُ ٱلسَّامِرِىُّ ۝٨٥ فَرَجَعَ مُوسَىٰٓ إِلَىٰ قَوْمِهِۦ غَضْبَٰنَ

او ګمراهه کړل هغوئ لره | سامری | نو واپس راغې | موسی | قوم خپل ته | سخت غصه

سامری ګمراه کړی دی اِنو موسی ﷺ دغصې او افسوس په حالت کښې خپل قوم ته واپس راغلو

أَسِفًا ۚ قَالَ يَٰقَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ

افسوس کوونکې | اووئیل موسی | اې قومه زما | آیا نهٔ وه کړی تاسو سره | رب ستاسو |

.............او وې فرمائیل ائې زما قومه آیا ستاسو رب تاسو سره یو ښه وعده نه وه کړې

وَعْدًا حَسَنًا ۚ أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ ٱلْعَهْدُ أَمْ أَرَدتُّمْ أَن يَحِلَّ

وعده | نیکه | آیا وږده شوه | په تاسو باند | زمانه | یا | غوارئ تاسو | چې راشي

بیا آیا په تاسو باندې ډیر زیات وخت تیر شوې وو | یا دامو خوښه ده چې په تاسو دې

عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُم مَّوْعِدِى ۝٨٦

په تاسو باندې | غضب | دطرفه درب ستاسو | اچې خلاف اوکړو تاسو | دوعدې زما |

ستاسو درب غضب خامخاه راشي اِنو ځکه مو ماسره د پخې وعدې کولو نه مخالفت اوکړو

قَالُوا۟ مَآ أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلَٰكِنَّا

اووئیل هغوئ اچې خلاف نهٔ دې کړې مونږه | دوعدې ستا | په اختیار خپل سره | الیکن مونږه

هغوئ ورته اووئیل چې مونږ تاسره د خپلې وعدې نه په خپله خوښه اوړیدلې نه یو اخو خبره داده

حُمِّلْنَآ أَوْزَارًا مِّن زِينَةِ ٱلْقَوْمِ فَقَذَفْنَٰهَا فَكَذَٰلِكَ

بار کړې شوی وؤ | په | پیټو | دکالو د خلقو | نو اوغورزول مونږه هغه | نو دارنګې

چې په مونږ باندې د(قبطی) قوم (پاتې شوی) کالی درانه شوی وو | نو مونږ هغه اوغورزول اِنودغه شان

أَلْقَى ٱلسَّامِرِىُّ ۝٨٧ فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُۥ

او غورزول | سامری(هم) | نو رااوویستو هغه | دپاره دهغوئ ایو سخې ایوه جوسه اچې وؤ هغه لره

سامری هم اوغورزول اِنوبیا (سامری) هغې خلقو ته یو سخې رابښکاره کړو | چې هغه تش کالبوت وو

خُوَارٌ	فَقَالُوْا	هٰذَآ	اِلٰهُكُمْ	وَاِلٰهُ	مُوْسٰى	فَنَسِيَ
اواز(دسخی)	نو اوونیل هغوئ	دادې	معبود ستاسو	او معبود	دموسی	نو هغه هیر کړې دې

خو اواز به ئې کولو ،نو هغوئ بنی اسرائیلو، اوونیل چې هم دا ستاسومعبود دې او د موسی هم معبود دې خو

اَفَلَا يَرَوْنَ	اَلَّا يَرْجِعُ	اِلَيْهِمْ	قَوْلًا	وَّلَا يَمْلِكُ	لَهُمْ
آیا نه ګوری دوئ	چې جواب نه ورکوی	دوئ ته	د خبرې	او نهٔ اختیار لری	دپاره ددوئ

موسی ؑ هیر کړو آیا دا خلق نه ګورئی چې هغه بت دهغوئ دخبرې جواب نه ورکوی او نه هغوئ ته

ضَرًّا	وَّلَا نَفْعًا
دنقصان	او نهٔ دنفعې

دنقصان رسولو اختیار لری

قوله تعالى: -قَالَ فَاِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَاَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ

د موسی ؑ د قوم ازمیښت: حضرت موسی ؑ چه کله د دریاب نه پورې وتلو نو یوځایَ ته اورسیدل دکوم ځایَ خلق چه د خپلو بتانو منجوران جوړ شوی ناست وو. بنی اسرائیلو وئیل موسی ؑ زمونږ د پاره هم داسې یومعبود مقررکړه. هغوی اوفرمائیل تاسو ډیر جاهلان خلق ئی دا خو بربادشوی خلق دی اوددوی عبادت هم باطل دې. بیا الله ﷻ هغه ته د دیرشو روژو حکم اوکړو بیائی دا زیاتې کړې او پوره څلویښت شوې. شپه ورځ به روژه وو.هغه زرکوه طورته لاړو په بنی اسرائیلو باندې ئی خپل رور هارون ؑ خلیفه مقررکړو. هلته چه اورسیدو نو الله ﷻ د دې زر راتلود وجه تپوس اوکړو هغه جواب ورکړو چه هغه هم کوه طور سره نیزدې دې راځی. ماتندې اوکړه چه ستا رضامندی حاصله کړم او په هغې کښې وراندې شم. الله ﷻ اوفرمائیل ستاپه زر راتلوکښې ستاقوم په یوه بله فتنه کښې اخته شو او هغوئ د سخی عبادت شروع کړو.داسخې سامری جوړکړو اوهغوی ئی د دې په عبادت کښې اخته کړل.په اسرائیلی کتابونوکښې دی چه د سامری نوم هم هارون وو. حضرت موسی ؑ له د ورکولود پاره دتورات تختنې لیکلې شوې وې لکه چه فرمان دې﴿وَكَتَبْنَا لَهٗ فِي الْاَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْعِظَةً وَّتَفْصِيْلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَّاْمُرْ قَوْمَكَ يَاْخُذُوْا بِاَحْسَنِهَا سَاُورِيْكُمْ دَارَ الْفٰسِقِيْنَ﴾[1] یعنی مونږ د هغه دپاره دهرڅیز باره کښې تذکره اودهر څیز تفصیل لیکلې وو او ورته مو وئیلې وو چه دا مضبوطې اونیسه اوخپل قوم ته هم اووایه چه په دې ښه عمل اوکړی. زه به تاته ډیر زر د فاسقانو انجام اوښایم. حضرت موسی ؑ ته چه کله د خپل قوم د مشرکانه کار خبر اوشو نو سخت خفه شو او په ډیر غم اوغصه کښې د هغه ځایَ نه واپس د قوم طرف ته لاړو چه اوګوری هغوی د الله ﷻ د دې دومره نعمتونوسره داسې سخت د بې وقوفتیا اومشرکانه فعل مرتکب شو. غم خفګان او تکلیف اوغصه هغه ته ډیره زیاته ورغلې وه واپس راتلوسره ئی اوونیل ګورئی الله ﷻ تاسو سره ټولې نیکې وعدې کړې وې تاسوته یې ددنیا او آخرت خیرونه او انعامونه درکړه خو په لږ شان وخت کښې تاسو د الله ﷻ نعمتونه هیرکړل بلکه تاسو خو هغه حرکت اوکړو په کوم سره چه د الله ﷻ غضب په تاسو نازل شو تاسو چه ماسره کومه وعده کړې وه د هغې مو بالکل لحاظ اونه ساتلو.[2] اوس بنی اسرائیلومعذرت اوکړوچه مونږ داکار په خپل اختیار سره نه دې

[1]) ۷/الاعراف:۱۴۵.
[2]) الطبری:۱۸/۳۵۰.

کړې خبره دا وه چه کوم سره زر د فرعونیانو مونږ سره قرض اخستې شوی پاتې شوې وو مونږ بهترهم دا اوګنړل چه دا چرته اوغورزوو نو مونږ ټول په ټول دپرهیزګارئی په توګه هغه اوغورزول.

دسر زرو و سپینو زرو د سیزلو حکم هم هارون عليه السلام کړې وو:-یوروایت کښې دی چه حضرت هارون عليه السلام پخپله یوه کنده اوکنستله په هغې کښې ئې اُور بل کړو او هغوی ته ئې اوفرمائیل چه هغه ټول کالی په دې کښې واچوئی.دابن عباس رضي الله عنه بیان دې چه د هارون عليه السلام داراده وه چه دا ټول کالی یوځائ شی ویلې شی او یو غونډارې جوړشی. بیا چه کله موسی عليه السلام راشی اوځنګه وائی نو هغه شان به اوکړو. سامری په دې کښې هغه موټې واچولوکوم چه هغه د الله ﷻ د قاصد د نښې نه ډك کړې وو اوحضرت هارون عليه السلام ته ئې اووئیل چه ته د الله ﷻ نه دعااوکړه چه هغه زما خواهش قبول کړی. هغه ته څه خبر وو دعائی اوکړه. هغه داخواهش کړې ووچه ددې نه یوسخې جوړشی دکوم نه چه دسخی په شان آواز هم اوخی نو هغه جوړشو اود بنی اسرائیلو د فتنه سبب جوړشو. نوارشاددې چه هم دغه شان سامری هم ورواچول (۱)هارون عليه السلام یوځل سامری سره خواکې تیریدوهغه هغه سخې ټیك ټاك کولو. هارون عليه السلام تپوس اوکړو څه کوې؟هغه وئیل چه هغه څیز جوړوم کوم چه نقصان به ورکوی او فائده به نه ورکوی.هغه دعااوکړه یا الله دې پخپله داسې کړې اودهغه ځائ نه ئې تشریف یوړو،سامری دعااوکړه چې یاالله دا څخې داسې کړې چې آواز کوی.دسامری په دعاسره دا سخې جوړشو او آوازبه ترې راوتلو.بنی اسرائیل په دهوکه کښې راغلله او د دې عبادت ئې شروع کړو.د ده په آواز به هغوی ده ته په سجده پریوتل او په دویم آواز به ئې سر د سجدې نه اوچتولو. دې ټولی نورمسلمانان هم دهوکه کول چه په اصل کښې الله هم دا دې موسی عليه السلام نه چرته هیرشوې دې او بل ځائ کښې دده په لټون کښې ګرځی.هغه نه داوینا کول هیر شوی دی چه داستاسو رب دې.داخلق منجوران جوړشو اود ده نه چاپیره ناست وو.د هغوی بې وقوفتیاته ګوره چه دوی دومره نه ګوری چه هغه سخې خوصرف بې ساځیز دې.نه د هغوی دیوې خبرې جواب ورکولې شی اونه اوری.نه هغه ته د دنیااودآخرت د څه خبرې اختیاراونه د ده په لاس کښې څه نفع اونه څه نقصان شته آواز چه به ترې کوم راوتلو ددې وجه هم صرف دا وه چه د روستو سورې نه به ئې هواتیریدله اوپه خُله به وتله نود هغې آوازبه راتلو.ددې سخی نوم هغوی بهموت کیخودلې وو.

د باران نه بچ کیدو پرنالې ته اودریدو:-بل د هغوی دې بیوقوفتیاته اوګوره چه د ورې ګناه نه د بچ کیدود پاره ئې لویه ګناه اوکړه. د فرعونیانود امانتونو نه د آزادیدلو د پاره ئې شرك شروع کړو. داخو هم هغه مثال شو چه یوعراقی دحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه نه تپوس اوکړو که په کپړا باندې د ماشی وینه اولګی نو مونځ پرې کیږی که نه؟ نوهغوی اوفرمائیل چه دې عراقیانوته ګوره د رسول الله ﷺ د لور د ځیګر ټکره خو ئې قتل کړه اود ماشی د وینې د مسئلوتپوسونه کوی.(۲)

وَلَقَدْ	قَالَ لَهُمْ	هٰرُوْنُ	مِنْ قَبْلُ	يٰقَوْمِ	اِنَّمَا
او وئیلی وو	دوئ ته	هارون	دمخکښی نه	اې قومه زما	بیشکه

او وئیلی هم وو چې ائې زما قومه هارون هغوئ ته وړاندې ددې نه او دکولو ورکولو دنفع اونه

فُتِنْتُمْ	بِهٖ	وَاِنَّ	رَبَّكُمُ	الرَّحْمٰنُ
په فتنه کښی اچولې شوی یئ تاسو	په دې(سخی) سره	او بیشکه	رب ستاسو	رحمن دې

د دې سخی په سبب په تاسو امتحان کړې شوې دې .... اوبیشکه ستاسو رب رحمن دې

---

(۱) الطبری:۱۸/۳۵۵.

(۲) صحیح بخاری کتاب الادب باب رحمة الولدوتقبیله ومعانقته:۵۹۹٤، ترمذی:۳۷۷۰،ابن ابی یعلی:۵۷۳۹.

فَاتَّبِعُوْنِيْ	وَاَطِيْعُوْٓا	اَمْرِيْ۝	قَالُوْا	لَنْ نَّبْرَحَ	

نو تابعداري اوكړئ زما | او اطاعت اوكړئ | دحكم زما | اووئيل هغوئ | چې هميشه به اوسو مونږ

نو زما تابعداري كوئ او زما حكمونه منئ هغوئ اووئيل چې مونږ خو به دده په عبادت كښې

عَلَيْهِ	عٰكِفِيْنَ	حَتّٰى	يَرْجِعَ	اِلَيْنَا مُوْسٰى۝	قَالَ

په عبادت ددې سخې | مخكښې ولاړ | ترڅو پورې | چې واپس راشي | مونږ ته | موسى | اووئيل موسى

مشغول يو ...... تر دې چې موسى عليه السلام راته واپس راشي موسى عليه السلام اووئيل چې

يٰهٰرُوْنُ	مَا مَنَعَكَ	اِذْ	رَاَيْتَهُمْ	ضَلُّوْٓا۝

اې هارونه | څه څيز منع كړې وې ته | كله چې | اوليدل تا دوئ | چې ګمراهان شول |

اې هارونه ته ماپسې ولې نه راتلې كله چې تا دا اوليدل چې دوئ ګمراهان شول؟

اَلَّا تَتَّبِعَنِ ط	اَفَعَصَيْتَ	اَمْرِيْ۝	قَالَ

چې عمل دې اونكړلو په طريقه زما | ايا خلاف ورزي اوكړه تا | دحكم زما | اووئيل هارون |

...... ايا تاهم زما د حكم نافرماني اوكړه؟ (هارون) اووئيل چې ائې زما دمور

يَبْنَؤُمَّ	لَا تَاْخُذْ	بِلِحْيَتِيْ	وَلَا بِرَاْسِيْ ج	اِنِّيْ	خَشِيْتُ	اَنْ تَقُوْلَ

اې خويه دمور | مه نيسه | ږيره زما | اونه سر زما | بيشكه زۀ | يريدم | چې ته به اووائې

خويه (روره) زما ږيره او زما سر مه رانيسه | ما سره دا ويره شوه چې ته به دا او وائې اچې

فَرَّقْتَ	بَيْنَ	بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ	وَلَمْ تَرْقُبْ	قَوْلِيْ۝

چې اختلاف دې پيدا كړو | په منځ | دبني اسرائيلو كښې | او لحاظ دې اونكړو دخبرې زما |

تا په بني اسرائيلو كښې اختلاف پيدا كړو | او زما د راتلو انتظار دې اونه كړو |

قوله تعالى:- اِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهٖ

د باطل معبود عبادت كول فتنه ده:- حضرت موسى عليه السلام راغلو دې نه وړاندې حضرت هارون عليه السلام هغه ډير پوهه كړو چه ګوره په فتنه كښې مه پريوځې د رب رحمن نه بغيرد بل چا مخې ته مه ټيټيږه. هغه د هرڅيز خالق اومالك دې. دټولو اندازه مقرر كونكې هم هغه دې. هم هغه د عرش مجيد مالك دې. هم هغه چه څه غواړې كونكې دې. تاسو زما تابعداري اوحكم منل كوئې. زه چه څه وايم هغه په ځائ راوړنې د كوم نه چه منع كوم منع شئې خودې سركشوجواب وركړوچه د موسى عليه السلام خبره خو به مونږ اومنو. نود هغه وخت پورې به مونږ د دې عبادت پرينږدو نود جنګيدلو مړه كيدلود پاره تيارشو.

د حضرت موسى عليه السلام د حضرت هارون عليه السلام نه خفګان:- حضرت موسى عليه السلام په سخته غصه اوغم كښې راواپس شوې ووتختنې ئې په زمكه باندې واچولې اوخپل رور هارون عليه السلام پسې په غصه كښې ورغلو اود سر د ويښتونه ئې اونيولواوخپل طرف ته ئې راښكلو. د دې تفصيلي بيان د سورت اعراف په تفسيركښې تيرشوې دې اوهلته هغه حديث هم بيان شوې دې چه اوريدل د ليدلومطابق نه دى. هغه خپل روراوخپل جانشين ملامت كول شروع كړه چه د دې بت پرستنې شروع كيدو په وخت كښې تاماته ولې خبر اونه كړو؟ آياچه څه ماتاته وئيلې ووته هم د هغې مخالف شوې؟ ماخوصفاوئيلې ووچه زماپه قوم كښې زماجانشينې كولوسره اصلاح كوه اودفساديانومه منه.

د هارون ﷺ حقیقت اظهار:- حضرت هارون ﷺ جواب ورکړو چه اې زما دمورخویه روره دا صرف د دې دپاره چه حضرت موسی ﷺ باندې ډیره مینه اورحم غالب راشی نه نی پلار جداجدا ووهم د یوپلارنه وودواړه سکه رونړه وو. هغه عذرپیش کولو چه ګوره په زړه کښې خوزما هم راغلې ووچه تاله راشم اوتاخبرکړم خوبیاخیال راغلو چه دوی یوازې پریخودل ښه نه دی چرته ته مانه نورخفه نه شې چه هغوی دې یوازې ولې پریخودل. دیعقوب ﷺ په اولادکښې دې دا جدائی ولې واچوله؟ اوځه چه ماونیلې وو د هغې ساتنه اوخیال دې ولې اونه ساتلو؟ خبره داده چه په هارون ﷺ کښې د تابعدارنی پوره ماده وه اود حضرت موسی ﷺ به نی ډیر عزت هم کولو اود هغه به نی ډیرلحاظ هم ساتلو.[1]

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يٰسَامِرِيُّ ۝ قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوْا

اوونیل موسی نو څه کار دې ستا | اې سامریه | اوونیل (سامری) | ولیدلې ووما | هغه څیز | چې لیدلې نه وو خلقو

موسی ﷺ اوونیل چې ښه سامریه ته اووایه چې ستا څه قصه ده | هغه اوونیل چې ماته یو داسې څیز ښکاره شو چې

بِهٖ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ اَثَرِ الرَّسُوْلِ فَنَبَذْتُهَا

هغه څیز | نو راواخستلو ما | یو موټې (خاوره) | دقدم دنښې | د رسول نه | پس ورواچوله ما هغه

هغه بل چاته نه ښکاریدو | ما د فرښتې د قدمونو نه یو موټې خاوره راوچته کړه | بیا مې هغه په دې بت

وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لِيْ نَفْسِيْ ۝ قَالَ فَاذْهَبْ فَاِنَّ

او دارنګې | ښه ښکاره کړو | ماته | نفس زما (دا کار) | اوونیل موسی | نو ځه (لرې شه) | بیشکه

کښې ورواچوله | اوهم دا خبره زما نفس ماته ښه ښکاره کړې وه | موسی ﷺ اوفرمائیل چې ځه تول

لَكَ فِي الْحَيٰوةِ اَنْ تَقُوْلَ لَا مِسَاسَ ص وَاِنَّ لَكَ مَوْعِدًا

مقرره ده تادپاره | په ژوند کښې | چې وائې به ته | مه لګیږه (ماسره) | او بیشکه | دې تالره | وخت مقرر

عمر به ته هم دا وائې | چې ماته لاس مه راوړئی | .... اوتاسره یوه بله وعده (دعذاب هم) ده

لَّنْ تُخْلَفَهٗ ۚ وَانْظُرْ اِلٰٓى اِلٰهِكَ الَّذِيْ

چې هر ګز به روستو نشې ته د هغې نه (بلکه هم په هغې به هلاکیږې) | او اوګوره ته | خپل معبود ته | هغه

چې دهغې نه روستو کیدې نشې | .... اوخپل دې معبو د ته اوګوره دکوم چې ته

ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا ط لَنُحَرِّقَنَّهٗ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهٗ

چې وې ته | په هغه باند | محکم ولاړ | خامخا به مونږ سوزوو هغه | بیا به خامخا ذره ذره کوو هغه

عبادت کوې | .... مونږبه دا اوسیزو | اوبیا (ددې یره یه) په دریاب کښې

فِي الْيَمِّ نَسْفًا ۝ اِنَّمَآ اِلٰهُكُمُ اللّٰهُ الَّذِيْ لَآ

په دریاب کښې | په ذره کولو سره | بیشکه | معبود ستاسو | الله دې | هغه (الله) | چې نشته دې

اوبهې وو | .... ستاسو معبود خو بس یو الله ﷻ دې | چې هغه نه سوا بل

اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ط وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ۝

لائق دعبادت | مګر | هم هغه دې | فراښه دې | د هر څیز نه | په لحاظ دعلم سره |

معبود نشته | هغه هر څیز په خپل علم کښې راګیر کړی دی |

[1] الطبری: ۳۵۹/۱۸.

قوله‌تعالى:- قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَٰسَامِرِيُّ۝

سامري سره د موسى ؑ خبري اوبدبدعا:-موسى ؑ د سامري‌نه تپوس اوكړوچه تا دا فتنه ولې جوړه كړه.داسړې دباجرما اوسيدونكې وو د هغه قوم د غوا عبادت كولو.دهغه په زړه كښې هم د غوامينه وه. هغه بني اسرائيلوسره د خپل ايمان اظهاركړې وو. د هغه نوم موسى بن ظفروو. په يو روايت كښې دى چه داكرماني وو په يوبل روايت كښې دى چه د ده كلي نوم سامراوو.(۱) هغه جواب وركړوچه كله دفرعون دهلاكت دپاره جبرائيل ؑ راغلونومادهغه د اس دنوكې لاندې نه لږه شان خاوره واخسته.
د اكثرومفسرينوپه نيز مشهوره خبره هم دا ده. د حضرت على ؓ نه روايت دې چه كله حضرت جبرائيل ؑ راغلواوموسى ؑ ئې واخستو ختلو نوسامري اوليدلو.هغه زر د اس د نوكې لاندې نه خاوره اوچته كړه. حضرت موسى ؑ جبرائيل ؑ د آسمانه پورې بوتلو الله ﷻ تورات اوليكلو حضرت موسى ؑ د قلم د ليكلو آواز اوريدو. خو چه كله هغوى ته د خپل قوم مصيبت معلوم شو نولاندې راغلو او هغه سخې ئى اوسوزولو خود دې اثر سندغريب دې هم د دې خاورې يوه چونډئى ياموتې هغه د بنى اسرائيلوجمع كړې شوو كالود سوزولوپه وخت كښې په هغې كښې واچوله چه د هغې نه بڼكلې سخې جوړشو. او دننه نه ډډ وو نو هوابه ورننوتله او د دې نه د وتلو په وخت كښې به آواز وتلو. د حضرت جبرائيل ؑ په كتلوسره د هغه داخيال راغلې ووچه زه د ده د اس د نوكې لاندې خاوره اوچتوم زه چه څه غواړم هغه به د دې خاورې په اچولوسره جوړيږى. د هغه ګوتې هم هغه وخت اوچې شوې وې. كله چه بنى اسرائيلو اوكتل چه دوى سره د فرعونيانو كالى پاتې شوى دى اوفرعونيان هلاك شو اودا هغوى ته واپس كيدې نه شى نوپريشانه شو.
سامري ونيل چه ګورئى د دې په وجه په تاسو مصيبت نازل شوې دې دا راجمع كړئى اُور ورته كړئى. كله چه هغه راجمع شو او اُورئى اولګولو اوويلى شونود هغه په زړه كښې خيال راغلوچه هغه خاوره په دې باندې ورواچوى هغه د سخى په شكل كښې جوړشى. هم داسې اوشو اوهغه اوونيل چه ستاسو اود موسى ؑ رب دا دې. هم دغه هغه جواب وركوى چه مادې كښې واچول اوزما زړه هم دا تركيب ماته اوخودلو. كليم الله ؑ اوفرمائيل چه تاد نه اخستوڅيز په لاس كښې واخستو ستا سزا په دنياكښې اوس هم دا ده چه ته به نه په دنيا كښې چاسره لاس لګولې شې اونه به بل څوك تاسره لاس لګولې شى باقى سزا به ستا په قيامت كښې وى د كوم نه چه خلاصيدل ممكن نه دى د هغه بقايا تراوسه پورې وانى چه لاس مه راوړه.
اوس د خپل معبود حشر هم اوګوره چه د كوم په عبادت باندې به روند پروت وې مونږ هغه سيزو چه ايره شى. هغه د سرو زرو سخې داسې اوسوزيدولكه چه د وينې اوغوښې سخې څنګه سوزى. بيائى د هغې ايره په تيزه هواكښې په سمندركښې ذره ذره والوزوله. روايت دې چه هغه د بنى اسرائيلو د ښځو چه تركومې پورې ممكن وه كالى وغيره راغونډكړل د هغې نه ئى سخې جوړكړو كوم ته چه حضرت موسى ؑ د سوزيدلونه پس پوكې وركړو اوپه درياب كښې د هغې خاوره او ايره اوبهيوله. چا هم چه د هغې اوبه اوڅكلې د هغه مخ زيړشو.دې سره ټول د سخى عبادت كونكى معلوم شو.اوس هغوى توبه اوكړه اوحضرت موسى ؑ ته اوونيل چه زمونږ توبه به څنګه قبليږى؟ حكم اوشو چه يوبل قتل كړئى(۲) د دې پوره بيان تيرشوې دې بيا هغوى اوفرمائيل ستاسو معبوددا نه دې. دعبادت مستحق خو صرف الله ﷻ دې باقى ټول جهان د هغه محتاج دې اود هغه ماتحت دې اوهغه د هرڅيز عالم دې.

(۱) الطبرى:۳۶۳/۱۸.
(۲) حاكم:۳۷۹/۲-۳۸۰.

د هغه علم ټول مخلوق راګیرکړي دي. د هریوځیز شمیر هغه ته معلوم دي. یوه ذره هم د هغه د علم نه بهر نه ده. د هرې پاڼې او هرې دانې هغه ته علم دې. بلکه هغه سره چه کوم کتاب دې هغې کښې دالیکلې شوی موجود دی. د زمکې ټول ساه لرونکوته رزق هم هغه وررسوی د ټولوځائ هغه ته معلوم دې. هرڅه کولاۋ اوواضح په کتاب کښې لیکلې شوی دی. د الله ﷻ علم محیط کل او په ټولو باندې حاوی دې. د دې مضمون نور هم ډیر آیاتونه دی.

كَذٰلِكَ	نَقُصُّ	عَلَيْكَ	مِنْ اَنْۢبَآءِ	مَا	قَدْ سَبَقَ
هم دارنګې	بیانوو مونږ	په تا باندې	دخبرونونه	هغه خبرونه	چې مخکښې تیر شوی دی
ائې پیغمبره) هم دغه شان مونږ تاته د پخوانو واقعاتو خبرونه آوروؤ ....او مونږ					

وَقَدْ اٰتَيْنٰكَ	مِنْ لَّدُنَّا	ذِكْرًا ۝	مَنْ	اَعْرَضَ	عَنْهُ	فَاِنَّهٗ
او درکړې دې مونږ تاته	دخپل طرف نه	یو ذکر(نصیحت)	هغه چا	چې مخ واړولو	ددې نه	نو بیشکه هغه
درته دخپل طرفنه یوه نصیحت نامه درکړې ده. څوک چې ددې نه مخ اوګرزوی هغه به دقیامت په						

يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ	وِزْرًا ۝	خٰلِدِيْنَ	فِيْهِ	وَسَآءَ
باروی په ورځ دقیامت	لویٔ بار(دګناهونو)	همیشه به وی	په هغې کښې	او ډیر بد دې(دا بار)
ورځ خراب پنډ بار کړی او په دغه ځائې کښې به همیشه اوسیږی او دغه				

لَهُمْ	يَوْمَ الْقِيٰمَةِ	حِمْلًا ۝
دپاره دهغوئ	په ورځ دقیامت	دحیثیته دبارنه
ډیر بد ځائې دې په اعتبار د بار کولو		

قوله تعالى:- فَاِنَّهٗ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًا ۝

دقیامت په ورځ به خپل خپل بوج اوچتول وی:-ارشاد دې چه څنګه دموسی ؑ قصه په اصلی رنګ کښې ستاپه وړاندې بیانولې شی هم داسې نورتیرشوی حالات هم مونږ ستاپه وړاندې بالکل هم هغه شان بیانوو.مونږخوتاته قرآن عظیم درکړې دې.کوم سره چه باطل نه شی ورلنډې دې څکه چه مونږ دحکمت اوحمدوالایو[1]هیڅ یونبی ته څه کتاب د دې نه زیات د کمال والا ددې نه زیات جامع اود دې نه زیات دبرکت نه دې ملاو.دهرقسم اودټولونه اوچت کتاب هم داکلام الله دې. په کوم کښې چه تیرشوی خبرونه راتلونکی امور اود کار طریقې ذکردی دا نه منونکې اودې نه مخ اړونکې او د دې د احکامونه تیختې کونکې د دې نه بغیرپه بل څه کښې هدایت لټونکې ګمراه دې اودوزخ ته تلونکې دې. په قیامت کښې به هغه خپل بوج پخپله اوچتوی او په دې کښې به ډوب شی. دې نه چه څوک هم انکاراوکړی هغه دوزخی دې.کتابی وی که غیرکتابی عجمی وی که عربی ددې منکردوزخی دې. لکه څنګه چه ارشادباری تعالی دې چه زه تاهم هوښیارونکې یم او چاته چه هم اورسی[2]نو ددې تابعدار هدایت والا اوددې مخالف د ضلالت اوبدبختئی والا کوم چه دلته برباد شو اوهلته دوزخی شو.ددې عذاب نه خو به نه هغه ته خلاصې ملاو شی اونه بچ کیدې شی برابر بوج دې چه په ده باندې به په هغه ورځ وی.

[1] ٤١/فصلت:٤٢.
[2] ٦/الانعام:١٩.

	يَوْمَ	يُنْفَخُ
	په هغه ورځ	چې پوکې به اووهلې شي
	په کومه ورځ چې شپيلۍ پوک وهلې شي او	

فِي الصُّوْرِ	وَنَحْشُرُ	الْمُجْرِمِيْنَ	يَوْمَئِذٍ	زُرْقًا ﴿۱۰۲﴾
په صور (شپيلۍ) کښې	او مونږ به راجمع کړو	مجرمان	په دغه ورځ	شين سترګی بې نظيره

تول مجرمان به په دغه ورځ داسې رايوځائې کړو چې شنې سترګې به ئې نيولې وې | په

يَّتَخَافَتُوْنَ	بَيْنَهُمْ	اِنْ لَّبِثْتُمْ	اِلَّا	عَشْرًا ﴿۱۰۳﴾
چې پټې خبرې به کوی	په منځ خپل کښې	چې وخت نۀ دې تير کړې تاسو	مګر	لس ورځې

خپل مينځ کښې بۀ پټې پټې خبرې کوی اچې تاسو خو بۀ صرف لس ورځې په دنيا کښې پاتې شوې يئ

نَحْنُ اَعْلَمُ	بِمَا	يَقُوْلُوْنَ	اِذْ	يَقُوْلُ	اَمْثَلُهُمْ
مونږ ته ښۀ معلوم دی	هغه څه	چې وائی به هغوئ	کله چې	به اووائی	کامل سړې دهغوئ

مونږ د دوی په وينا باندې ښه پوهيږو | دغه وخت به په دوئ کښې زيات عقل مند اووائی | چې

طَرِيْقَةً	اِنْ لَّبِثْتُمْ	اِلَّا	يَوْمًا ﴿۱۰۴﴾
په عقل کښې	چې وخت نۀ دې تير کړې تاسو	مګر	يوه ورځ

تاسو خو صرف يوه ورځ په دنيا کښې پاتې شوی يئ |

قوله تعالىٰ:- يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ

کله چه شپيلئی پوک وهلې شی:- د رسول الله ﷺ نه تپوس اوشو چه دا صور يعنی شپيلئی څه څيز دې؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه دا يوقرن (نل-شپيلئی) ده چه پوك وهلې به شی.[۱] يو بل حديث کښې دی چه د دې ګولائی د آسمانونو او زمکو په مقدار ده. حضرت اسرافيل ؑ به داپوك وهی. يوبل روايت کښې دی چه زه څنګه آرام حاصلولې شم څکه چه د شپيلئی پوك وهونکې فرښتې شپيلئی څله کښې ورکړې ده تندې ئې ښکته کړې دې او په انتظاردې چه کله به حکم کيږی. خلقو وئيل حضور ﷺ بيامونږ څه اولولو وئې فرمائيل چه وائې ﴿حسبنا الله ونعم الوکيل على الله توکلنا﴾[۲] په دغه وخت به د ټولوخلقو حشر وی. د ويرې اوخطرې نه د ګناهګارانو سترګې به هم داسې کولاوپاتې کيږی. يوبل ته به پټ پټ وائی په دنياکښې خو مونږ ډيرکم پاتې شو دزيات نه زيات لس ورځې به تيرې شوی وی مونږ د هغوی د راز دارنی خبروباندې هم پوهيږو. اوپه دوی کښې به ډيرعقل منداو کامل انسان دا وائی چه لس چرته وې؟ مونږ خو په دنياکښې صرف يوه ورځ پاتې شو.

غرض دا چه کافرانوته به د دنياداژوند يوخوب غوندې معلوميږی. هغه وخت به هغوی قسمونه خوری وائی به چه صرف يوساعت به مونږ په دنياکښې پاتې شوی يو. يوبل آيت کښې دی ﴿اَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَّا يَتَذَكَّرُ فِيْهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَآءَكُمُ النَّذِيْرُ ؕ فَذُوْقُوْا فَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ نَّصِيْرٍ﴾[۳] مونږ تاسو ته دعبرت حاصلولوقابل عمر هم درکړې

---

[۱] ابوداؤد كتاب السنة باب ذكر البعث والصور:۴۷۴۲وسنده صحيح، ترمذی:۳۲۴۴، ابن حبان:۷۳۱۲، حاکم:۴۳۶/۲، احمد:۱۶۲/۲.
[۲] د دې تخريج هم دَ سورت الکهف آيت نمبر ۸۸ لاندې تيرشوې دې.
[۳] ۳۵/فاطر:۳۷.

وو بیاخبرداري کونکي هم تاسو له راغلې وو. په نورو ایاتونوکښې دی چه د دې سوال په جواب کښې چه تاسو څومره موده په زمکه تیره کړې راغلی ئی؟ د دې جواب دې یوه ورځ یاد دې نه هم کم[1] په حقیقت کښې دنیاده هم د آخرت په مقابله کښې هم دومره ده خوکه په دې خبره باندې ئی د وړاندې نه یقین کړې وې نودا فانی به په هغه باقی او دا لږ به په هغه ډیرباندې نه خوښولو بلکه د آخرت سامان به ئی په دې دنیاکښې کولو.

وَيَسْـَٔلُوْنَكَ
او تپوس کوی ستا نه دا خلق
او(ائې زما محبوبه) خلق ستا نه د
عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّيْ نَسْفًا ۝ فَيَذَرُهَا
دحال دغرونو | نو ورته اووایه | ذره ذره به کړی هغه | رب زما | په ذره کولو سره | نو پرې به ږدی دا زمکه
دغرونو په باره کښې تپوس کوی | نو ور ته اووایه چې زما رب به دغه غرونه والوزوی | او زمکه
قَاعًا صَفْصَفًا ۝ لَّا تَرٰى فِيْهَا عِوَجًا وَّلَآ اَمْتًا ۝ يَوْمَئِذٍ
میدان | هموار | چې نۀ به وینی تۀ | په هغې کښې | څه کوږ والې | اونۀ لوړ والې | په دغه ورځ
به هموار میدان پریږدی | ته به په دې کښې نه څه کوږوالئ اووینې اوه نه لوړوالئ |...... په دغه ورځ
يَّتَّبِعُوْنَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهٗ ۚ وَخَشَعَتِ
به پیروی کوی ټول خلق | دبلونکی | چې نۀ به وی | کوږوالې | دغه بلونکی ته | او چپ به شی |
به ټول خلق په بلونکی پسې روان شی | چې دهغې نه به هیڅوک مخالفت کولې نشی | او ټول
الْاَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ فَلَا تَسْمَعُ اِلَّا هَمْسًا ۝
اواز ونه | رحمن ته | نو تۀ به نۀ اورې | مګر | کشار(دقدمونو) |
اوازونه به د رحمان الله ﷻ د اواز په وړاندې ټیټ شی | نو ته به د پښو دکشاری د آواز نه سوا بل آواز نه

قوله تعالی:- فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّيْ نَسْفًا ۝

غرونه به ذره ذره شي:- خلقوتپوس اوکړوچه د قیامت په ورځ به داغرونه هم داسې باقی وی که نه؟ د هغوی سوال نقل کولوسره جواب ورکوی چه دابه اخواشی اوختم به شی کرخیدونکی به ښکاری او آخر به ذره ذریعه شی.زمکه به دصفا هوارمیدان په شان شی.د**(قاع)** معنی هوارصفامیدان**(صفصفا)** هم ددې تاکیددې اودصف صف معنی بغیرراتوکیدونکې زمکه هم ده.خواولنئی معنی ډیره ښه ده او دویمه معنی مرادی لازمی ده نه به په دې کښې څه کنده پاتې شی نه غونډئی نه اوچت ځایٔ نه ښکته ځایٔ.([2])ددې خطرناکواموروسره به یوآواز کونکې آواز ورکوی چه د هغه په آوازکولوسره به ټول مخلوق په منډه شي د فرمان مطابق به ټول هم یوطرف ته روان وی. نه به اخواخی نه دیخوا نه کوګ سیدا به روان وی. افسوس چه هم دا طریقه ئی د الله ﷻ د امورو په ځایٔ راوړلوسره داسې مشغول وې. خود نن دا طریقه بالکل بې فائدې ده.

---

[1] ۲۳/المؤمنون:۱۱۳.
[2] الطبری:۳۷۲/۱۸.

په هغه ورځ خو به ښه کتونکی اوریدونکی جوړشی او اواز سره به حکم منی. په تیاره ځایٔ کښې به حشر وی آسمان به راغوندکړې شی ستوری به راوړژی نمر سپوړمنی به ختم شی د آواز کونکی په آواز باندې به ټول روان شی. هم په دې یو میدان کښې به ټول مخلوق راجمع شی خو دومره د غضب خاموشی به وی چه د ربانی رعب د وجه نه به یوآواز نه راوځی. بالکل سکون او خاموشی به وی. صرف د پښو کشار به وی او غوړ ایستنې به وی.(١) چه روان وی خی نود پښو کشار خو به خامخا وی او په اجازت د الله ﷻ به کله ناکله په یوحال کښې خبرې هم کوی خو تګ نی هم په ادب او خبرې کول هم په ادب لکه چه ارشاد ربانی دې ﴿يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۚ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ۝ فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ۝﴾(٢) یعنی په کومه ورځ چه هغوی زما په وړاندې حاضرېږی د چا به هم طاقت نه وی چه زما د اجازت نه بغیرژبه کولاوکړی. بعضې به نیکان وی اوبعضې به بدان وی.

يَوْمَئِذٍ
| په دغه ورځ به |

لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَرَضِيَ لَهُ
نۀ رسوی فائده سفارش | مګر | دهغه چا | چی اجازت اوکړو | هغه ته رحمن | اوراضی شو | دهغه نه
اورې | په دغه ورځ به سفارش چا ته فائده نه رسوی | خوهغه چاته چې رحمان ورته اجازت ورکړې وی

قَوْلًا ۝ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ
په لحاظ دخبری کولو سره | معلوم دی الله ته | هغه څه | چی په منځ دلاسونو دهغویٔ کښی دی |
اودهغه دپاره ئې (د شفارس) اجازت کړې وی | هغه دټولو خلقو وړاندې روستو حالات ډیرښه پیژنی

وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ۝
او هغه څه | چی روستو دهغویٔ نه دی | او احاطه نشی کولې دا خلق | په هغه باند | دحیثیته دعلم نه |
..........اوخلق په خپل علم سره د هغه (الله ﷻ دمعلوماتو) احاطهٔ نشی کولې

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ ۖ وَقَدْ خَابَ مَنْ
او ذلیله شول | مخونه | همیشه ژوندی قائم الله ته | او خراب(ناکام) شو | هغه څوك |
اومخونه بهٔ تل ژوندی اودنظام چلونکی الله ﷻ په وړاندې ټیټ شی | او چاچې ....

حَمَلَ ظُلْمًا ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ
چی پورته نې کړو | بار دظلم | او هغه څوك چی کوی عمل | دنیکو عملونو نه | او هغه |
دنافرمانیٔ بوج اوچت کړو هغه به ناکامه وی| او څوک چې نیک کار اوکړی اوهغه

مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ۝
مومن هم وی | نو نۀ دې یریږی | دظلم نه | او نۀ دکمولو دنیکو نه |
مومن وی | نو هغه سره به نه دظلم څهٔ ویره وی اونه دنقصان |

(١) الطبری:۳۷٤/۱۸.
(٢) ۱۱/هود:۱۰۵-۱۰۶.

قوله تعالى:- يَوۡمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ الشَّفَٰعَةُ

د قيامت په ورځ د شفاعت بيان:- د قيامت په ورځ به د چاهم څه مجال نه وي چه د چا به شفاعت اوکړي مګر چاته چه الله ﷻ اجازت اوکړي. نه به د آسمان فرښتې بغيرد اجازت نه د چا سفارش کولې شي او نه بل څوک بزرګ. ټولو ته به پخپله ويره لګيدلې وي بې اجازته به د چا سفارش نه وي. فرښتې او روح به په صفونوکښې ولاړوي بغيردرب داجازت نه به څوک شونډې نه شي کولاووهلې.پخپله به سيدالناس اکرم الناس رسول الله ﷺهم د عرش لاندې د الله ﷻ په وړاندې به په سجده پروت وي. د الله ﷻ به بنه حمداوثنا اوکړي د ډير وخته پورې به په سجده پروت وي بيا به الله ﷻ فرمائي اې محمد ﷺ سراوچت کړه څه وئيل غواړې ستا خبره به اوريدې شي. شفاعت کوه ستا شفاعت به قبولې شي. بيابه حد مقرر شي حضور ﷺ به د هغوی شفاعت اوکړي جنت ته به ئې بوځي. بيا به واپس شي او بيابه هم داسې وي څلور ځل به هم داسې وي[1] صلوات الله وسلامه عليه وعلى سائر الانبياء. يوبل حديث کښې دی حکم به اوشي چه د دوزخ نه هغه خلق هم راوباسه د چا په زړه کښې چه يومثقال ايمان وي. نو ډير خلق به راوويستلې شي دچا په زړه کښې چه د دې نه هم کم وي د دې نه هم کم اود دې نه هم کم وي هغه هم د دوزخ نه آزادکړه الخ. [2] هغه په خپل علم سره د ټول مخلوق احاطه کړې ده.مخلوق د هغه د علم احاطه نه شي کولې لکه چه ارشاد دې د هغه د علم نه صرف هم هغه معلوموليې شي کوم چه هغه غواړي. دټول مخلوق مخونه د هغه په وړاندې عاجز ښکته خوار او نرمښی سره ټيټ دی. ځکه چه هغه د مرګ وغيره نه پاک دې. د هميشه نه دې او هميشه به وي نه خوب ورځي اونه پرکالي. پخپله په خپل ځان باندې قايم اوسيدونکې اوهريوڅيز د خپل تدبرنه قايمونکې دې. د ټول ساتنه پالنه او حفاظت هم هغه کوي هغه ټول کمالات لري اوټول مخلوق د هغه محتاج دې. بغيرد رب د مرضئ نه نه څه څيز پيداکيدې شي اونه باقي پاتې کيدې شي. چاچه دلته ظلم کړې هغه به هلته بربادوی. ځکه چه هريوحقدارته به الله ﷻ په هغه ورځ د هغه حق ورکوی. تردې چه بغيرښکرو چيلئی له به په ښکره وره چيلئی باندې هم د هغې بدله ورکوی. حديث قدسی کښې دی چه الله ﷻ به اوفرمائی زما دې په خپل عزت او جلال باندې قسم وی د ظالم ظلم به زه خپلې مخې ته په تيريدو پريښدم.[3] صحيح حديث کښې دی خلقو د ظلم نه بچ شئ ظلم به د قيامت په ورځ تياره جوړيږي راځی به[4] اود ټولو نه به نقصان ورکونکې وی. څوک چه الله ﷻ سره په شرک باندې ملاوشو هغه تباه برباد شو ځکه چه شرک خو عظيم ظلم دې. د ظالمانو بدله بيانولوسره دمتقيانو ثواب بيانولې شي چه نه به دهغوی بدی زياتولې شي اونه به دهغوی نيکئی کمولې شي.[5] د ګناه د زياتوالی او د نيکئی د کمی نه هغوی بې ويرې دی.

وَكَذَٰلِكَ أَنزَلۡنَٰهُ	قُرۡءَانًا عَرَبِيًّا	وَصَرَّفۡنَا	فِيهِ
او دارنګې نازل کړو مونږ ه دا کتاب	دقرآن عربي په حيثيت	او بار بار بيان کړل مونږه	په دې کښې
اودغه شان مونږ دا قران پاک په عربئ ژبه کښې نازل کړې دې | او په دې کښې موهر قسم سزاګانې اورولی			

[1] صحيح بخاری كتاب الرقاق باب صفة الجنة والنار:٦٥٦٥، صحيح مسلم:١٩٣.

[2] صحيح بخاری كتاب التوحيد باب قول الله تعالى ﴿وجوه يومئذ ناضرة الى ربها ناظرة﴾:٧٤٣٩، صحيح مسلم:٨٣.

[3] مسندشاميين:٢٠٦/١.

[4] صحيح مسلم كتاب البر، باب تحريم الظلم:٢٥٧٨.

[5] الطبرى:٣٧٩/١٨.

مِنَ الْوَعِيْدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُوْنَ اَوْ يُحْدِثُ

دایتونو یرونکو نه | دپاره ددې چې هغوئ | ځان اوساتي دغلط عمل نه | یا پیدا کړي دا قرآن |

........دی | چې خلق اوویریږی | یا دا چې دا (قران) په کښې پوهه پید اکړي

لَهُمْ ذِكْرًا ﴿۱۱۳﴾ فَتَعٰلَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ

دپاره دهغوئ | نصیحت | پس او چت دې الله | چې بادشاه دې | حق دې | او مۀ کوه تلوار |

اوډیر لوئې دې هغه الله ﷻ چې حقیقي بادشاه دې | اوته د قران په لوستلو کښې

بِالْقُرْاٰنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يُّقْضٰۤى اِلَيْكَ وَحْيُهٗ وَقُلْ

په لوستلو دقران | مخکښې دهغې نه | چې پوره کړې شي | تاته | وحی دهغې | اواووایه |

تلوار مه کوه (چه زر زر ئې لولې) ددې نه مخکښې چې ددې وحی درباندې پوره رانازله شي| اودا وایه

رَّبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا ﴿۱۱۴﴾

اے ربه زما | زیات کړې مالره | په لحاظ دعلم سره |

چې ائې زما ربه زما علم زیات کړه|

قوله‌تعالی :- وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنٰهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا

قرآن پاک حق اود الله ﷻ د طرف نه وحی ده:-د قیامت ورځ خو راتلونکې ده او په هغه ورځ به د نیکو او بدو اعمالوبدله ملاویږی.دخلقو هوښیارولود پاره مونږ دزیرې ورکونکې اوویرونکې خپل کلام په صفاعربی ژبه کښې نازل کړو دې دپاره چه هرسړې پوهه شي او په دې کښې په مختلفو طریقوسره خلق اوویرولې شود قسم قسم یرې مو واورولې دې د پاره چه خلق د بدو نه بچ شي او نیکئی حاصلولوکښې اخته شي. یادهغوی په زړونوکښې غوراوفکراونصیحت پیداشي.داطاعت طرفته راتیت شي د نیکوکارونوکوشش اوکړي. نو بس پاک دې هغه الله ﷻ چه حقیقي بادشاه دې.ددوارو جهانونوپوازې مالك دې هغه پخپله حق دې اود هغه وعده حق ده دهغه وعید حق دې اود هغه رسولان حق دی جنت او دوزخ حق دې دهغه ټول ارشادات اودهغه د طرف نه چه څه وی انصاف اوحق دی. د هغه ذات د دې نه پاك دې چه د خبرولونه بغیرچاته سزا ورکړي. هغه د ټولو عذر ختموی د چا شك باقی نه پریږدی حق واضحه کوی.بیا سرکشوته په انصاف سره سزا ورکوی. کله چه زمونږ وحی نازلیږی هغه وخت ته زمونږ په کلام لوستلو کښې تندی مه کوه اول ئی پوره اوره.لکه سورت قیامه کښې چه ارشاد دې﴿لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ﴾([1])یعنی تندی کول د هیریدلو دویرې دوحی نازلیدوسره سره دا مه لوله داستا په سینه کښې جمع کول اوستا په ژبه تلاوت کول زمونږ په ذمه دی. کله چه مونږ دا لولونو ته ددې لوستلو تابع اوسیره. بیا په دې باندې پوهه کول هم زمونږ ذمه واری ده.په حدیث کښې دی اول به حضورﷺ د جبرائیل علیه السلام سره سره لوستلوپه کوم کښې چه به حضورﷺ ته مشکل وو.کله چه داآیت نازل شونو حضورﷺ د دې تکلیف نه خلاص شو([2])اوتسلی اوشوه چه دالله ﷻ وحی څومره نازلیږی ماته به یادیږی یوحرف به هم نه هیروم ځکه چه د الله ﷻ وعده شوې ده. هم دا فرمان دلته دې چه د فرښتې قراءت چپ اوره کله چه هغه اولولی بیا ئی ته لوله اوزمانه د خپل علم د زیاتوالی دعاکوه.نوحضورﷺ دعا اوکړه

---

[1] /۷۵/القیامة:۱٦.

[2] صحیح بخاری کتاب بدء الوحی باب کیف کان بدء الوحی الی رسول الله: ۵،صحیح مسلم، کتاب الصلاة:٤٤٨.

او الله ﷻ قبوله کړه او تروفات پورې په علم کښې زياتيدلو.(ﷺ) حديث کښې دی چه وحی به وار په وار برابره راتله تردې چه په کومه ورځ حضورﷺ وفات کيدلو په هغه ورځ هم په کثرت سره وحی نازل شوه.
(۱)د ابن ماجه په حديث کښې د حضورﷺ دا دعا نقل ده ﴿اللهم انفعنی بما علمتنی وعلمنی ماينفعنی وزدنی علما والحمدلله علی کل حال﴾ ترمذی کښې هم دا حديث دې او په آخره کښې دا الفاظ زيات دی ﴿واعوذ بالله من حال اهل النار﴾(۲)

وَلَقَدۡ عَهِدۡنَآ
| او په تحقيق سره حکم کړی وو مونږه |
| ....او مونږ ددې نه مخکښې دادم ؑ

إِلَىٰٓ ءَادَمَ مِن قَبۡلُ فَنَسِيَ وَلَمۡ نَجِدۡ لَهُۥ عَزۡمٗا ﴿١١٥﴾
| د آدم ؑ ته | مخکښې ددې نه | نو هير شو دهغه | او اونۀ موندو مونږه | هغه لره | کلکه اراده |
نه وعده اخستې وه | خو دهغه نه غفلت اوشو | او مونږ په هغه کښې (د نافرمانۍ) کلکه اراده نه موندلې

وَإِذۡ قُلۡنَا لِلۡمَلَٰٓئِكَةِ ٱسۡجُدُواْ لِأٓدَمَ فَسَجَدُوٓاْ إِلَّآ
او کله چی | اووئيل مونږه | فرښتو ته | سجده اوکړئ | ادم ته | نو سجده اوکړه هغوئ | مگر نۀ
او يادکړه هغه وخت چې هرکله مونږ فرښتو ته اووئيل | چې تاسو ادم ؑ ته سجده اوکړئ

إِبۡلِيسَ أَبَىٰ ﴿١١٦﴾ فَقُلۡنَا يَٰٓـَٔادَمُ إِنَّ هَٰذَا عَدُوّٞ لَّكَ
ابليس | انکار ئې اوکړو | نو اووئيل مونږه | اې ادمه | بيشکه | دا دشمن دی | ستا
نو ټولو سجده او کړه | خو ابليس اونه کړه | هغه انکار اوکړو | نو مونږ اووئيل چې ائې ادم ؑ! دا ستا

وَلِزَوۡجِكَ فَلَا يُخۡرِجَنَّكُمَا مِنَ ٱلۡجَنَّةِ فَتَشۡقَىٰٓ ﴿١١٧﴾ إِنَّ
او دښځې ستا | پس اونۀ باسی تاسو دواړو لره | دجنت نه | نو په مشقت کښی به پريوزئ | بيشکه
او ستا د ښځې دښمن دې | نو هسې نه تاسو دواړه د جنت نه بهر اوباسی | نو په مصيبت کښې به اخته

لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعۡرَىٰ ﴿١١٨﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظۡمَؤُاْ
دې تالره | چی نۀ به وږې کيږې | په هغې کښې | اونۀ به بربنډيږې | او بيشکه تۀ | نۀ به تږې کيږې
شئ دلته (په جنت) کښې به نه ته اوږې کيږې | اونه به چرې بربنډيږې | او دا هم ده چې نه به چرې تږې

فِيهَا وَلَا تَضۡحَىٰ ﴿١١٩﴾ فَوَسۡوَسَ إِلَيۡهِ ٱلشَّيۡطَٰنُ قَالَ
په هغې کښې | اونۀ به دې گرمی کيږی | نو وسوسه واچوله | هغه(ادم) ته | شيطان | اووئيل هغه
کيږې | اونه به د گرمۍ نه تنګيږې | نو شيطان دهغوئ په زړه کښې وسوسه واچوله | هغه اووئيل چې

يَٰٓـَٔادَمُ هَلۡ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ ٱلۡخُلۡدِ وَمُلۡكٖ لَّا يَبۡلَىٰ ﴿١٢٠﴾
اې ادمه | ايا اوښايم تاته | اونه دهميشوالی | او بادشاهی | چی نۀ به ختميږی |
ائې ادم ؑ! ايا زه تاته دهميشه پاتې کيدو ونه اوښايم | او داسې بادشاهی چې کمزورې کيږې به نه

(۱) صحيح بخاری کتاب فضائل القرآن باب کيف نزل الوحی واول مانزل:۴۹۸۲، صحيح مسلم:۳۰۱۶.
(۲) ترمذی کتاب الدعوات باب (سبق المفردون...):۳۵۹۹.

فَأَكَلَا | مِنْهَا | فَبَدَتْ | لَهُمَا | سَوْاٰتُهُمَا

نو اوخوړه دواړو سره | دهغې ونې نه | نو په نتیجه کښې ښکاره شو | دواړو ته | دپردې ځایونه د دواړو

نو دواړو دهغې ونې نه خوراک اوکړو | نو خپل د پردې ځایو نه (شرمګاهونه) ورته ښکاره شو

وَطَفِقَا | يَخْصِفٰنِ | عَلَيْهِمَا | مِنْ وَّرَقِ الْجَنَّةِ | وَعَصٰى

او شروع اوکړه دواړو | چې نښلولې ئې | په ځان پورې | دپاڼو(دونو) دجنت نه | او نافرمانی اوکړه

اودواړو په ځان پورې د جنت پاڼې انښلول شروع کړل او ادم ﷺ نه د خپل رب په

اٰدَمُ | رَبَّهٗ | فَغَوٰى ﴿۱۲۱﴾ | ثُمَّ | اجْتَبٰهُ | رَبُّهٗ | فَتَابَ

ادم | درب خپل | نو بې لارې شو | بیا | غوره کړو هغه لره | رب دهغه | نو رجوع ئې اوکړه

په حکم کښې تقصیر اوشو | اوهغوئ په غلطئ کښې واقع شول | بیا خپل رب هغه مقبول کړونو دهغه توبه ئې

عَلَيْهِ | وَهَدٰى ﴿۱۲۲﴾

په هغه باند | او هدایت ئې اوکړو هغه ته |

قبوله کړه | اوسمه لار ئې ورته اوخودله .

قوله تعالی :- وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلٰى اٰدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ

انسان د خطا او نسیان جوړه دې :-ابن عباس ﷺ فرمائی انسان ته انسان ځکه وائی چه ده ته د ټولو نه اول کوم حکم ملاوشو هغه ده هیرکړو.([1])مجاهد رحمه الله اوحسن بصری رحمه الله فرمائی چه داحکم آدم ﷺ پریخودو([2])بیا دآدم ﷺ د بزرګئی اوشرافت بیان کولې شی.سورة بقره، اعراف،حجر او سورة کهف کښې دشیطان آدم ﷺته دسجدې نه کولوپوره تفصیلی بیان تیرشوې دې او په سورة "ص" کښې به هم د دې بیان راځی. ان شاء الله ﷻ. په دې ټولوسورتونو کښې د آدم ﷺ د پیدائش بیا دهغوی د بزرګئی د ځرګندونې د پاره د فرښتو هغه ته د سجدې کولو د حکم اود ابلیس د پټې دښمنئی د اظهاربیان شوې دې. هغه تکبراوکړو اود الله ﷻ د حکم نه ئې انکاراوکړو.هم هغه وخت حضرت آدم ﷺ پوهه کړې شو چه ګوره دا ستا اوستا دبی بی حوا دښمن دې دده په دهوکه کښې مه راځه ګنې محروم به کړې شی اودجنت نه به اوویستلې شې اوپه سخت تکلیف کښې به واچولې شې.د رزق د لټون محنت به دې په سرراشی دلته خوبې محنت اوبې مشقت رزق دررسی.دلته خو ناممکن دی چه وږې پاتې شې. ناممکن دی چه بربنډپاتې شې د دننه اوبهر تکلیفونو نه بچ یئې. دلته به دې نه تنده اونه ګرمی په دننه توګه په تکلیف کړی نه به دې د ګرمئی تیزوالې په بهرنی توګه پریشان کړی.که دشیطان په دهوکه کښې راغلې نو دا مزې به درنه واخستلې شی اود دې مقابل چه کوم تکلیفونه دی هغه به مخې ته راشی.خو شیطان هغه په مختلفو چالونوسره راګیرکړواو په مکرسره ئې په خپلو خبروکښې راوستو.په قسمونو قسمونو ئې هغه ته دخپلې خیرخواهئی یقین ورکړو. هم په اول ځل الله ﷻ هغه ته فرمائیلې ووچه د جنت ټولې میوې خوره خودې ونې ته نیزدې کیږه هم مه. خوشیطان هغه دومره دهوکه کړو چه آخرئی ددې ونې نه خوراك اوکړو.هغه دهوکه کولوسره ورته اووئیل چه څوك د دې ونې میوه اوخوری هغه به د همیشه دپاره دلته وی. صادق مصدوق حضوراکرم ﷺ فرمائی په جنت کښې یوه ونه ده چه که

[1]) الطبری:۳۸۳/۱۸.

[2]) الطبری:۳۸۳/۱۸.

یوسوردهغې دسورې لاندې دسلوکالوپورې روان وی نوهغه به ختم نه شی د هغې نوم شجرة الخلد دې.([1]) (مسنداحمد، ابوداؤد، طیالسی)

اخر کار دواړه دهوکه شو او ونه ئې اوخوړله:-دواړود ونې نه څه خوړلې ووچه جامې ترې کوزې کړې شوې اواندامونه ئې ښکاره شو.ابن أبی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی آدم ؑ نی غنم رنګی اوږد قد،قامت اوډیرو ویښتووالا جوړکړې وو.دکهجورې د ونې په شان قدئی وو. ممنوع ونې نه خوړلو سره لباس کوزکړې شو خپل ستر ته په کتلوسره د شرم نه اخوا دیخوا پټیدلو او په یوه ونه کښې ویښته او نختل زر ئی د ځان خلاصولوکوشش کولو چه الله ﷻ آواز اوکړو اې آدم آیا ته زما نه تختې؟ الله ﷻ کلام اوریدوسره ئی په ادب باندې عرض اوکړواې پروردګار د شرم د وجه نه چرته سر پټوم. ښه ده دا خواوفرمایه چه د توبه اورجوع نه پس هم جنت ته رسیدې شم؟جواب ملاؤشو او([2]) هم دا معنی ده د الله ﷻ د دې فرمان چه آدم ؑ د الله ﷻ نه یوڅوکلمې واخستلې د کوم په وجه چه الله ﷻ بیا هغه په خپله مهربانئی کښې واخستلو.دا روایت منقطع دې اوددې په مرفوع کیدلوکښې هم کلام دې.کله چه د آدم ؑ او بی بی حوا نه لباس واخستلې شو نو دې وخت کښې دجنت د ونوپاڼرې په ځان پورې اونخلولې. ابن عباس ؓ فرمائی چه دانځریانړو باندې خپل ځان پټ کړو.دالله ﷻ د نافرمانئی په وجه دنیغې لارې نه اخواشو.خوآخر الله ﷻ بیادهغوی لارخودنه اوکړه توبه ئی قبوله کړه او په خپلو خاص بندیګانو کښې ئی شامل کړل.

د ادم ؑ او موسی ؑ مینځ کښې مکالمه:-په صحیح بخاری وغیره کښې دی حضور ﷺ فرمائی چه د حضرت موسی ؑ اوحضرت آدم ؑ په مینځ کښې خبرې اترې اوشوې. حضرت موسی ؑ اوفرمائیل چه تا د خپلې خطا په وجه ټول انسانان د جنت نه راوویستل او هغوی دې په مشقت کښې واچول. حضرت آدم ؑ جواب ورکړو اې موسی ؑ ته الله ﷻ په خپل کلام او خپل رسالت سره ممتاز کړې. ته ماته په دې خبره باندې الزام راکوې کومه چه الله ﷻ زما د پیدائش نه وړاندې مقدر او مقررکړې وه. نو آدم ؑ موسی ؑ په دې خبرواتروکښې لاجواب کړو.([3]) په یوبل روایت کښې دموسی ؑ داهم فرمان دې چه ته الله ﷻ په خپل لاس باندې پیداکړې وې او په تاکښې هغه خپل روح پوک وهلې وو او ستا په وړاندې نی په خپلو فرښتو باندې سجده کړې وه اوته ئی په خپل جنت کښې ځائ کړې وې. د آدم ؑ په دې جواب کښې داهم روایت دې چه الله ﷻ تاته هغه تختئی درکړې په کوم کښې چه د هرڅیز بیان وو اوپه غوړکښې خبرې کولوسره ځان ته نیزدې کړې. اوښایه الله ﷻ تورات کله لیکلې وو؟ جواب ملاوشو څلوېښت کاله وړاندې. تپوس نی اوکړو چه په دې کښې دالیکلې وو چه آدم ؑ د الله ﷻ نافرمانی اوکړه او لار ئی هیره کړه. وئیل او. ونی فرمائیل چه ته بیاماته د دې امر الزام ولې راکوې؟ چه زما په تقدیرکښې الله ﷻ زما د پیدائش نه هم څلوېښت کاله وړاندې لیکلې وو.([4])

مِنۡهَا	اهۡبِطَا	قَالَ
ددې جنت نه	کوز شئ دواړه (دواړه)	اووئیل الله
الله ﷻ ورته اوفرمائیل چې تاسو دواړه اوس .		

[1] احمد:۲/۴۵۵.

[2] ابن ابی حاتم:۱/۹۹، الطبری:۱۲/۳۵۴

[3] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة طه باب (فلایخرجنکمامن الجنة فتشقی....):۴۷۳۸، صحیح مسلم:۲۶۵۲، ابوداؤد :۷۰۱، احمد:۲/۲۴۸، ابن حبان:۶۱۸۰.

[4] صحیح مسلم کتاب القدر باب حجاج آدموموسی ؑ:۲۶۵۲.

جَمِيعًا بَعۡضُكُمۡ لِبَعۡضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأۡتِيَنَّكُم مِّنِّي

تول | بعضي ستاسو | دپاره د بعضو | دشمنان یئ | نو که چرې | راشي تاسو ته | زما د طرف نه

دجنت نه کوزشئ په یو ځل| تاسو به دیو بل دښمنان یئ| ابیا که چرې زما د طرفه تاسو ته

هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا

هدایت | نو هغه چاچي | تابعداری اوکړه | دهدایت زما | نو نه به بې لارې کیږي هغه | او نه به

هدایت درشي| نو څوک چې زما دهدایت پیروی اوکړي| نو هغه بهٔ نه ګمراه کیږي

يَشۡقَىٰ ﴿١٢٣﴾ وَمَنۡ أَعۡرَضَ عَن ذِكۡرِي فَإِنَّ لَهُ

بدبخته کیږي | او هغه څوک | چې مخ ئې واړولو | دنصیحت زمانه | نو بیشکه | وی به هغه لره

اونه بهٔ محرومه پاتې کیږي | اوڅوک چې زما د یاد نه مخ واړوی| نو بیشکه دهغه

مَعِيشَةً ضَنكًا وَنَحۡشُرُهُ يَوۡمَ الۡقِيَامَةِ أَعۡمَىٰ ﴿١٢٤﴾ قَالَ

ژوند | الندتنګ | او راپورته به کړو مونږ هغه | په ورځ دقیامت | روند | اوبه وائی هغه

ژوندون به لنډتنګ وی |اودقیامت په ورځ به مونږهغه ړوندراپاسوؤ| هغه به اووائی

رَبِّ لِمَ حَشَرۡتَنِيٓ أَعۡمَىٰ وَقَدۡ كُنتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾ قَالَ

اې ربه زما | ولې راپورته کړم تا زهٔ | روند | او بې شکه وم زهٔ | لیدونکې | اوبه وائی الله

چې ائې زما ربه تازه ړوند ولې راپاسوم| حالانکه زه په دنیا کښې دسترګو خاوند وم|حکم به اوشی چې

كَذَٰلِكَ أَتَتۡكَ ءَايَٰتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذَٰلِكَ الۡيَوۡمَ

همدارنګې | راغلې وۀ تاته | آیتونه زمونږ | نو هیر کړل تا هغه | او همدارنګې | نن ورځ

چې دغه شان تاته زمونږ ایتونه درغلې وې |خوتادهغې پرواه اونه کړه | او دغه شان به

تُنسَىٰ ﴿١٢٦﴾

ته(هم) هیرولی کیږي |

ته نن هیر کړې شې |

قوله تعالى:- قَالَ اهۡبِطَا مِنۡهَا جَمِيعًا

حضرت آدم عليه السلام اوحضرت بی بی حوا د جنت نه اوویستلې شول:-حضرت آدم عليه السلام بی بی حوا اوابلیس لعین ته هغه وخت اوونیلې شوچه تاسو ټول د جنت نه اوځئ. په سورت بقره کښې د دې پوره تفسیر تیر شوې دې. تاسو په خپل مینځ کښې د یوبل دښمنان ئی یعنی اولاد آدم عليه السلام او اولاد ابلیس. تاسو له به زما رسولان او زما کتابونه درځي.

دقران پاک د مخ اړونکی بد حالت:-زما د خودلې شوې لارې منونکی به نه په دنیاکښې رسواکیږي او نه په آخرت کښې ذلیل کیږي اودحکمونومخالف زما د رسولانو د لارې نه رامنځ شوی اود نور لارو سالک به په دنیاکښې هم تنګ وی اوتسلی اود زړه کولاووالې به ورته حاصل نه وی اودخپلو ګمراهوپه وجه به تنګوسختوکښې اوسیږي. سره د دې چه په ظاهره به ورته د خوراك څښاك اوسیدو اغوستو فراخی

وی خو په زړه کښې یقین اوهدایت د نشتوالی په وجه همیشه په شك شبه تنګ والی اوقلت کښې اخته وی. بدنصیب د الله ﷻ د رحمت نه محروم د خیرنه خالی ځکه چه په الله ﷻ باندې ایمان نه وی د هغه د وعدې یقین نه وی دمرګ نه پس په نعمتونوکښې به ئی هیڅ حصه نه وی. الله ﷻ سره بدګمانه دی تلونکې ځیز راتلونکې نه ګنړی ګنده روزنی دی ګنده عملونه ئی دی قبر ئی تنګ اوتیاره دې.هلته به داسې راتینګولې شی چه ښئی پوښتئی به ئی په ګسه کښې اوګسه په ښئی کښې ورننوځی.رسول الله ﷺفرمائی چه دمؤمن قبرتکه شنه باغیچه وی اویا لاسه کولاووی. داسې معلومیږی لکه چه سپوږمئی په دې کښې وی. ښه رڼا او نور خوریږی لکه چه د څوارلسمې شپې سپوږمئی چه راختلې وی. ددې آیت شان نزول معلوم دې چه زما د ذکر نه مخ اړونکو ژوند به تنګ وی د دې نه مراد دکافر په قبرکښې په هغه عذاب دې. په الله ﷻ قسم چه په هغه باندې یوکم سل اژدهاګانې مقررولې شی.دهرې یوې اوه اوه سرونه وی چه هغه به د قیامته پورې ټکونه ورکوی.(١)ددې حدیث مرفوع کیدل بالکل منکر دی.په یوښکلې سندسره هم روایت دې چه دې نه مراد د قبرعذاب دې.(٢) دې به د قیامت په ورځ روندراوچتولې شی. بغیرد دوزخ نه به هغه ته هیڅ ځیز نه ښکاری. نابینا به وی اود حشر میدان ته به روان وی اود دوزخ مخې ته به اودرولې شی. لکه چه ارشاد دې ﴿ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوْهِهِمْ عُمْيًا وَّبُكْمًا وَّصُمًّا ؕ مَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ؕ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنٰهُمْ سَعِيْرًا۝ ﴾ (٣)یعنی مونږ به دوی د قیامت په ورځ پرمخې ړانده ګونګیان او کانړه جوړولوسره حشر ته راولو. د دوی اصلی ځائ دوزخ دې دوی به وائی چه ماخو به په دنیاکښې ښه کتل اوپوهیدلم بیازه ولې ړوندکړې شوم؟ جواب به ملاوشی چه دا بدله ده د الله ﷻ د آیاتونونه د مخ اړولو اوداسې کیدلو لکه چه څه خبر نه وی. نونن به مونږ هم تاسره هم داسې معامله کوو لکه چه ته زمونږ د یادنه کوزشوې. لکه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿فَالْيَوْمَ نَنْسٰىهُمْ كَمَا نَسُوْا لِقَآءَ يَوْمِهِمْ هٰذَا ۙ وَمَا كَانُوْا بِاٰيٰتِنَا يَجْحَدُوْنَ۝﴾(٤) نن به مونږ هغوی بالکل هم هغه شان هیرکړو لکه چه هغوی د نن ورځې ملاقات هیرکړې وو. نودابرابر اود عمل مطابق بدله ده. په قرآن باندې ایمان لرلوسره د دې د احکامو عامل کیدوسره که د یوسړی د دې الفاظ د یاد نه اوځی نوهغه په دې وعیدکښې داخل نه دې د ده د پاره رسول الله ﷺ فرمائی چه هغه به د قیامت په ورځ الله ﷻ سره د جذامی په حالت کښې ملاویږی.(٥)

وَكَذٰلِكَ	نَجْزِيْ	مَنْ	اَسْرَفَ
او همدارنګې	بدله ورکوؤ مونږ	هغه چاته	چې اسراف ئې اوکړو

اودغه شان مونږ هر هغه چالره سزا ورکوؤ چې د حد نه وړاندې تیر شی

وَلَمْ يُؤْمِنْ	بِاٰيٰتِ	رَبِّهٖ	وَلَعَذَابُ	الْاٰخِرَةِ	اَشَدُّ
او ایمان ئې رانوړو	په آیتونو	درب خپل	او خامخا عذاب	دآخرت	زیات سخت دې

اود خپل رب نخښې اونه منی اودآخرت عذاب ډیر سخت اوډیر پاتې کیدونکې دې آیا دوئ

---

(١) ابن حبان: ٣١٢٢.
(٢) حاکم:٣٨١/٢ وسنده حسن.
(٣) ١٧/الاسراء:٩٧.
(٤) ٧/الاعراف:٥١.
(٥) احمد:٢٨٥/٥، ابوداؤدکتاب الوتر باب التشديدفيمن حفظ القرآن ثم نسيه:١٤٧٤

وَاَبْقٰى﴿١٢٧﴾	اَفَلَمْ يَهْدِ	لَهُمْ	كَمْ	اَهْلَكْنَا
او زيات باقي پاتې كيدونكې دې	آيا ښكاره شوې نه ده	دوئ ته	چې څومره ډير	هلاك كړل مونږه

دډې نه هم سبق وانه خستلو چې مونږ تراوسه دد وئ نه وړاندې څومره ډير قومونه تباه كړي دي

قَبْلَهُمْ	مِّنَ الْقُرُوْنِ	يَمْشُوْنَ	فِيْ مَسٰكِنِهِمْ ؕ	اِنَّ
مخكښې ددوئ نه	دزمانې دخلقو نه	چې(نن) گرزي دوئ	په كورونو دهغوئ كښې	بيشكه

چې دهغوئ په كورونو كښې اوس دوئ گرځي | بيشكه په دې كښې

فِيْ ذٰلِكَ	لَاٰيٰتٍ	لِّاُولِي	النُّهٰى﴿١٢٨﴾ ع	وَلَوْلَا
په دې(هلاكت دمنكرينو) كښې	ډيرې نښې دي	دپاره دخاوندانو	دعقلونو	او كه چرې نۀ وې

دعقل دخاوندانو دپاره نخښې پرتې دي اوكه چرې ستا درب

كَلِمَةٌ	سَبَقَتْ	مِنْ رَّبِّكَ	لَكَانَ	لِزَامًا
خبره	چې مخكښې شوې ده	دطرفه د رب ستا نه	نو خامخا وۀ به	(عذاب) لازم

د طرفنه يوه خبره داول نه خلاصه شوې نه وې اويو وخت مقرر نه وې نو په دوئ به

وَّاَجَلٌ	مُّسَمًّى﴿١٢٩﴾ ط	فَاصْبِرْ	عَلٰى مَا	يَقُوْلُوْنَ	وَسَبِّحْ
او كه نۀ وې يوه نيټه	مقرره	نو صبر كوه	په هغه څه باند	چې وائي دوئ	او تسبيح وايه

عذاب راتلل لازم شوی وونوته ددوئ په خبرو باندې صبر اوكړه اودخپل رب پاكي دهغه

بِحَمْدِ	رَبِّكَ	قَبْلَ	طُلُوْعِ	الشَّمْسِ	وَقَبْلَ	غُرُوْبِهَا ۚ
سره دحمد	درب خپل	مخكښې	د راختلو	د نمر نه	او مخكښې	دپريوتلو دهغې نه

دتعريفونو سره بيانوه دنمر دختلو نه مخكښې اود ډوبيدو نه وړاندې

وَمِنْ اٰنَآئِ الَّيْلِ	فَسَبِّحْ	وَاَطْرَافَ	النَّهَارِ	لَعَلَّكَ
او په ځينو وختونو دشپې كښې	نو تسبيح وايه	او په طرفونو	د ورځ كښې	شايد چې ته

اودشپې په ځينو وختونو كښې ئې هم تسبيح كوه او د ورځې په اول او په آخر كښې هم دپاره ددې

تَرْضٰى﴿١٣٠﴾
راضي شې

چې خوشحاله اوسيږې

قوله تعالى:- وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ وَاَبْقٰى﴿١٢٧﴾

دآخرت عذابونه ابر سخت دی:-څوك چه د الله ﷻ د حدونوپرواه اونه كړی د الله ﷻ آياتونه دروغ اوگڼړی هغه مونږ هم دغه شان د دنيااوآخرت په عذابونوكښې راگيروو. خاص كر د آخرت عذاب خو ډير دروندډې اوهلته به هيڅ څوك نه وی چه بچ ئی كړې شی. ددنياعذابونه خونه د هغې د سختئی د مقابلې دیاونه په موده كښې هغه د هميشه د پاره او د غم نه ډك دی.ملاعنه كونكو ته د پوهه كولو

سره رسول مقبول ﷺ هم دا فرمائیلي وو ددنیاسزا داخرت د عذابونوپه مقابله کښې بالکل سپکه او هیڅ څیز نه دي. (۱)

د رومبنوقومونود تباهئ ذکر:- کوم خلق چه تانه منی اوستادشریعت نه انکارکوی آیاهغوی د دې خبرې نه هم عبرت نه حاصلوی چه ددوی نه وړاندې کوموخلقو دا طریقه راویستې وه مونږ هغه تباه برباد کړل. نن د هغوی یوه سترګه رپیدلې یوه ساه روانه اویوه ژبه خبرې کونکې باقی نه ده پاتې. د هغوی اوچت او پاخه کولاو اوښائسته محلونه وراني کنډرې پرتې دی کوم ځائ نه چه به د هغوی تګ راتګ کیدلو. که چرې د دوی عقل وې نوداسامان دهغوی د عبرت دپاره ډیرڅه وو. آیادوی پدې زمکه باندې په تلوراتلوسره دقدرت په دې نښو باندې د زړه نه غورنه کوی؟ آیاپه غوړونوباندې دهغوی د درد نه ډکې قصه اوریدوسره عبرت نه حاصلوی؟آیادهغوی وران شوی کلو ته په کتوسره سترګې نه کولاویږی ؟ دوی دسترګو ړانده نه دی بلکه د زړه هم ړانده دی(۲)په سورت الٓمٓ السجده کښې هم د دې پورتنی آیت په شان آیت دې. الله ﷻ داخبره مقررکړې ده چه ترکومې په بندیګانوباندې خپل حجت ختم نه کړی هغوی نه په عذاب کوی. دهغوی د پاره هغه یووخت مقررکړې دی. هم هغه وخت به د هغوی د اعمالو سزا هغوی ته ملاویږی. که داخبره نه وه نو یوخوابه ئی ګناه کوله اوبل خوابه راګیریدل ته ددوی په تکذیب باندې صبرکوه. د دوی په فضول خبروباندې برداشت کوه او تسلی ساته چه دوی زما د قبضې نه بهرنه دی. د نمر د راختلونه د وړاندې نه مراد دسحر مونځ دې اود نمر د ډوبیدونه د وړاندې نه مراد د مازیګرمونځ دې.

د سحرماښام ذکر اودعا:- بخاری اومسلم کښې دی چه مونږ یوځل رسول مقبول ﷺ سره ناست وو حضور ﷺ دڅوارلسمې شپې سپوږمئی ته اوکتل وئی فرمائیل چه تاسوبه زرخپل رب داسې وینئی څنګه چه دا سپوږمئی بغیرد مزاحمت اوتکلیف نه ګورئی. نوکه تاسو نه کیدې شی نود نمر د راختونه د وړاندې اود نمر د ډوبیدونه وړاندې مانځه پوره شان سره حفاظت کوئی. بیاحضور ﷺ هم د دې آیت تلاوت اوفرمائیلو.(۳) د مسنداحمدپه حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی د دغه دواړو وختونو والا مونځ ګذاربه اُورته نه ځی(۴) مسنداوسنن کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائیلی دی چه د ټولونه د کمې درجې جنتی هغه دې چه د دوو زرو کالود لارې فاصلې پورې به هم خپل ملکیت ګوری. د ټولونه لرې څیز به د هغه د پاره داسې وی لکه چه د ټولونه نیزدې اود ټولونه د اوچت منزل والا خوبه په ورځ کښې دوه دوه ځل د الله ﷻ دیدارکوی.(۵) بیافرمائی چه د شپې په وختونوکښې هم تهجدکوه. بعضې وائی چه دې نه مراد د ماښام اوماسخوتن مونځ دې. اود ورځې په وختونوکښې هم د الله ﷻ پاکوالې بیانوه دې د پاره چه د الله ﷻ په اجر اوثواب باندې ته خوشحاله شې. لکه چه ارشاد دې چه ډیر زر به ستا الله ﷻ تاته هغه څه درکړی چه ته به خوشحاله شې.(۶)

جنتیانو ته د الله ﷻ خطاب:- صحیح حدیث کښې دی الله ﷻ به اوفرمائی اې جنتیانو هغوی به وائی ﴿لبيك ربنا وسعديك﴾ الله ﷻ به اوفرمائی آیاتاسو خوشحاله شوئی؟ دوی به وائی اې الله ﷻ مونږه ډیر

---

(۱) صحيح مسلم كتاب اللعان:١٤٩٣.
(۲) ٢٢/الحج:٤٦.
(۳) صحيح بخارى كتاب مواقيت الصلاة باب فضل صلاة العصر:٥٥٤، صحيح مسلم:٦٣٣، ابوداؤد:٤٧٢٩، ترمذى:٢٥٥١، ابن ماجة: ١٧٧، احمد:٣٦٠/٤، ابن حبان:٧٤٤٢.
(۴) صحيح مسلم كتاب المساجد باب فضل صلاتى الصبح والعصر:٦٣٤، ابوداؤد:٤٢٧، احمد:١٣٦/٤، ابن حبان:١٧٤٠.
(۵) ترمذى كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة القيامة:٣٣٣.
(۶) ٩٣/الضحى:٥.

خوشحاله یو.تامونږ ته هغه نعمتونه راکړی دی چه په خپل مخلوق کښې دې چاته هم نه دی ورکړی. بیاڅه وجه ده چه مونږ به راضی نه یو. الله ﷻ چه أرحم الرحمین دې به فرمائی واخلئی زه تاسو ته د دې نه غوره څیز درکوم. تپوس به کوی الله عزوجل د دې نه غوره څیز به څه وی؟ فرمائی به زه تاسو ته خپله رضامندی درکوم چه اوس به زه په یووخت کښې هم تاسو نه خفه نه شم.(۱) بل حدیث کښې دی چه جنتیانوته به اوفرمائیلې شی الله ﷻ چه تاسو سره کومه وعده کړې وه هغه د هغې پوره کونکې دې. وائی به دالله ﷻ ټولې وعدې رښتونې دی زمونږ مخونه روښانه دی زمونږ د نیکو تله درنه شوه. مونږ د دوزخ نه اخواکړې شو. په جنت کښې داخل کړواوس کوم یوڅیز باقی دې؟هم هغه وخت به پردې اوچتې شی اودالله ﷻ دیداربه اوشی.د الله ﷻ قسم ددې نه به زیات هیڅ نعمت نه وی هم دا زیاتوالې دی.(۲)

وَلَا تَمُدَّنَّ	عَيْنَيْكَ	إِلَىٰ مَا	مَتَّعْنَا	بِهِۦٓ
او مهٔ اوږدوه	سترګې خپلې	هغه څیزونو ته	چې نفع ورکړې ده مونږه	په هغه څیز سره

اوهیچرې په هغه څیزونو پسې سترګې مه پورته کوه چې

أَزْوَٰجًا	مِّنْهُمْ	زَهْرَةَ	ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا	لِنَفْتِنَهُمْ
مختلف قسم خلقو ته	ددوئ نه	شان وشوکت	د ژوند دد نیا	دپاره ددې چې امتحان اوکړو په دوئ

مونږ ددوئ خینو ټولګو له ورکړی دا تش ددنیا دژوند رونق دې چې مونږ په دې کښې

فِيهِ	وَرِزْقُ	رَبِّكَ	خَيْرٌ	وَأَبْقَىٰ ۝	وَأْمُرْ
په هغې سره	او رزق	درب ستا	بهتر دې	او باقی پاتې کیدونکې دې	او حکم کوه

ددوئ ازمیښت اوکړو اوستا د رب ورکړې رزق غوره او زیات باقی پاتې کیدونکې دې

أَهْلَكَ	بِٱلصَّلَوٰةِ	وَٱصْطَبِرْ	عَلَيْهَا	لَا نَسْـَٔلُكَ	رِزْقًا
بال بچ خپل ته	د مانځه	او پابند اوسه	په هغې باند	نهٔ غواړو مونږه ستا نه	رزق

او خپلو خپلوانوته دمونځ حکم ورکوه او پخپله هم د مونځ پابند اوسیږه مونږ ستا نه روزی نه غواړو

نَّحْنُ	نَرْزُقُكَ	وَٱلْعَٰقِبَةُ	لِلتَّقْوَىٰ ۝
مونږه	رزق درکوؤ تاته	او ښهٔ انجام	دپاره دتقوی دې

بلکه مونږ تاتهت رزق درکوؤ اوښه انجام دپرهیزګارئ دې

قوله تعالی:- وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِۦٓ

ددنیالالچ مه کوه:-ددې کافرانو دنیاوی ښائست او تش تپاس ته د حسرت په نظرسره مه ګوره داخود لږ شان وخت څیزدې. داصرف د هغوی د ازمیښت دپاره هغوی‌ته دلته ملاوشوې دې چه اوګوری شکر او تواضع کوی که ناشکری او تکبرکوی؟ په حقیقت کښې د شکر کونکو کمې دې. د هغوی مالدارانو ته چه کوم څه ملاوشوی دی دهغې نه خوتاته ډیر بهترنعمت ملاوشوې دې. مونږ تاته اووه آیاتونه درکړی دی چه سردوباره کولې شی. اوقرآن عظیم مو درکړې دې.نوخپلې سترګې دهغوی ددنیاوی سازو

(۱) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب صفة الجنة والنار: ۶۵۴۹، صحیح مسلم: ۲۸۲۹، ترمذی: ۲۵۵، احمد: ۸۸/۳.
(۲) صحیح مسلم کتاب الایمان باب اثبات رویة المؤمنین فی الاخرة ربهم سبحانه وتعالی: ۱۸۱، ابن ماجه: ۱۸۷،

سامان طرف ته مه ګرځوه.([1])دغه شان اې پیغمبرﷺ ستاد پاره چه الله ﷻ سره کومه میلمستیاده نه خودغې څه انتهاء شته اونه دهغې چاسره په دې وخت کښې دبیانولوطاقت شته.تاته به ستا پروردګار دومره څه درکړی چه ته به راضي رضامند شې.([2]) د الله ﷻ دین بهتراوباقي دې.

د رسول کریم صلی الله علیه وسلم ددنیا نه د بې رغبتۍ انتها:-حضورﷺخپلو ازواج مطهرات نه ایلاء کړې وه او په یوه بالاخانه کښې اوسیدلو.عمر ﷺ چه هلته اورسیدو نو وئې کتل حضورﷺ په یوه زګه بوجئ باندې پروت وودخرمن یوه ټکړه ئې یوطرف ته ایخودې وه اوڅه مشکونه زوړندوو.داد بې سرو ساماني حالت په کتلوسره د هغه په سترګوکښې اوښکې راغلې.حضورﷺ تپوس اوکړو څنګه ژاړې؟ جواب ملاوشو حضورﷺ داقیصر اوکسری په څنګه عیش اوعشرت کښې پراته دی او تاسو سره د دې چه د الله ﷻ په مخلوق کښې د ټولونه بزرګ هستی په څنګه حال کښې ئې؟حضورﷺ اوفرمائیل اې د خطاب ځویه آیا تراوسه پورې ته په شك کښې ئې د دې خلقو ښیګړو هم په دنیاکښې تندی کړې ده.([3]) رسول الله ﷺ سره د قدرت او طاقت د دنیانه ډیرزیات بې رغبت وو.کوم څه چه به په لاس ورتله هغه به ئې د الله ﷻ په لارکښې ورکول اود خپل ځان د پاره به ئې یوه پیسه هم نه کیخودله.

ابن ابی حاتم کښې د حضورﷺ ارشاد نقل دې چه حضورﷺ فرمائیل زماپه تاسو باندې د ټولونه زیاته ویره په هغه وخت ده چه دنیابه ستاسو په قدمونوکښې خپل ټول سازوسامان واچوی اوخپل برکتونه به په تاسو راواړوی.([4]) غرض دا چه کافرانوته د دنیاد ژوندښانست صرف دازمیښت د پاره ورکولې شی. د خپلې کورنئی خلقو ته د مانځه تاکید کوه چه هغوی د عذاب نه بچ شی اوپخپله هم د دې په پابندئ سره اداکول کوه.خپل ځان اوخپل بال بچ د دوزخ نه بچ کړه. د حضرت عمر فاروق ﷺ عادت مبارك وو چه د شپې به کله تهجدو له پاسیدو نود خپل کور والا به ئې هم پاسول او د آیت تلاوت به ئې کولو. مونږ تانه د رزق طلب کونکی نه یو د مانځه پابندی کوه رب به تاله د داسې ځائ نه رزق دررسوی چه ستا په خواب اوخیال کښې به هم نه وی. الله ﷻ د پرهیزګارانو دپاره خلاصې کوی اود بې شان او ګمان د ځائ نه رزق وررسوی. ټول پیریان اوانسانان صرف د الله تعلی د عبادت د پاره پیداکړې شوی دی. رزاق اود زبردست طاقتونومالك هم الله ﷻ دې. فرمائی چه مونږ پخپله د ټول مخلوق روزی رسونکې یو. مونږ تاله د غوښتلو تکلیف نه درکوو. د حضرت هشام رحمة الله علیه پلار چه به کله د مالدارانو کورونوته تلو اود هغوی شان به ئې اوکتلو نوواپس به خپل کورته راغلو اوهم داآیت به ئې تلاوت کړو اووئیل به ئې زماد کورنئی خلقو د مانځه حفاظت کوئې د مانځه پابندی کوئې الله ﷻ به تاسوباندې رحم اوکړی.

کوروالا ته د مانځه تاکیدکول:-ابن ابی حاتم کښې دی چه کله به حضورﷺ ته څه تنګوالې اوشو نود خپل کور ټولوخلقوته به ئې فرمائیل اې زما دکورخلقو مونځ کوئې مونځ قایم کړئې. دټولو انبیاء کرامو علیهم السلام دغه طریقه وه چه دخپل هر ویریدو او هرکار په وخت کښې به ئې مونځ شروع کولو.([5]) د ترمذی او ابن ماجه وغیره په حدیث قدسی کښې دی الله ﷻ فرمائی اې بنیادمه زما د عبادت د پاره ځان اوزګارکړه زه به ستا سینه د نورې بې پرواهئی نه ډکه کړم. ستا غریبی اوفقیری به لرې کړم. او که تاداسې اونه کړه نوزه به ستا زړه د اشغال نه ډك کړم اوستا فقیری به هډو بندوم نه.([6]) ابن ماجه کښې

---

[1]) ۱۵/الحجر:۸۷-۸۸.
[2]) ۹۳/الضحی:۵.
[3]) صحیح بخاری کتاب المظالم باب الغرفة والعلیة والمشرفة...:۲۴۶۸، صحیح مسلم ۱۴۷۹.
[4]) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب مایحذر من زهرة الدنیا:۶۴۲۷، صحیح مسلم:۱۰۵۲.
[5]) ابن ابی حاتم.
[6]) ترمذی کتاب صفة القیامة باب احادیث ابتلینا بالضراء ومن کانت الاخرة همه......۲۴۶۶ وسنده حسن، ابن ماجه:۴۱۰۷، احمد:۲/۳۵۸

دی رسول الله ﷺ فرمائی چاچه خپل ټول فکر غورقصد اوخیال رایوځایٔ کړواوداخرت خیال نی اوترلواوهم په دې کښې مشغول شو الله ﷻبه هغه ددنیادټولو پریشانونه محفوظ کړی. اوچاچه د دنیا فکرونه خپل کړل اود دې ځایٔ غمونه ئی واخستل الله ﷻ ته په د ده بالکل پرواه نه وی که هغه په څه حیرانئی کښې هلاک شی.(^١) یوبل روایت کښې دی د دنیاپه غمونوفکرونوکښې اخته کیدونکی په ټولو کارونوکښې الله ﷻ پریشانئی اچوی اود هغه فقیری به د هغه د سترګو په وړاندې کړی اودنیابه ورته هم دومره ملاویږی چه څومره ئی په تقدیرکښې ده. څوك چه د خپل زړه مرکز آخرت جوړکړی خپل نیت کښې هم هغه ساتی نو الله ﷻ به د هغه په هرکارکښې تسلی نصیب کړی. د هغه زړه به موړاو بهادر جوړکړی اودنیابه د هغه د قدمونو نه په تندکونوسره راځی.(^٢) بیافرمائی په دنیاآخرت کښې نیك انجام هم پرهیزګار خلق دی. رسول الله ﷺ فرمائی مانن شپه په خوب کښې اولیدل لکه چه مونږ د عقبه بن رافع په کورکښې یو هلته مونږ ته د ابن طاب د باغ لمدې کهجورې پیش کړې شوې. ماد دې تعبیردا واخستو چه په دنیاکښې به هم د انجام په لحاظ هم زمونږ پانړې درنه وې اوچتوالی او غوره والې به هم مونږ ته ملاویږی اوزمونږ دین پاك صفا طیب طاهرکامل اومکمل دې.(^٣)

وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا
او وائی دویٔ | ولې نهٔ راوړی دې مونږ ته
اودا خلق وائی چې دې مونږ ته دخپل

بِآيَةٍ مِّن رَّبِّهِ ۚ أَوَلَمْ تَأْتِهِم بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ
یوه نښه | دطرفه درب خپل نه |آیا رانغې دویٔ ته | واضحه بیان |دهغې ټولو تعلیماتو | چې په صحیفو
رب دطرفنه یوه نخښه ولې نه راوړی آیا دویٔ ته هغه خبرې ځرګند رانغلې چې پخوانو صحیفو کښې

الْأُولَىٰ ۝ وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُم بِعَذَابٍ مِّن قَبْلِهِ
اولنو کښې وو |اوکه چرې مونږه |هلاك کړې وې دویٔ | په عذاب سره |مخکښې دراتلو ددې قرآن نه
لیکلې شوې پرتې وې اوکه مونږ دویٔ ددې (قرآن پاك) نه وړاندې په عذب باندې هلاک کړې وې

لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا
نو خامخا به وئیل دویٔ | اے ربه زمونږه | ولې راواونهٔ لیږو تا | مونږ ته | یو رسول
نو دویٔ بهٔ وئیل چې ائې زمونږه ربه ! تامونږ ته ولې یو رسول راونه لیږلو چې مونږ ستا

فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِن قَبْلِ أَن نَّذِلَّ
چې تابعداری کړې وې مونږه | دآیتونو ستا | مخکښې ددې نه | چې ذلیله شوې وې مونږه
دحکم پیروی کړې وې وړاندې ددې نه چې بې قدره او رسوا

(^١) ابن ماجه کتاب الزهد باب الهم بالدنیا:٤١٠٦.
(^٢) ابن ماجه حواله سابق:٤١٠٥، وسنده صحیح، ابن حبان:٦٨٠، المعجم الاوسط:٧١٦٧، شعب الایمان:١٧٣٦.
(^٣) صحیح مسلم کتاب رویا النبی ﷺ:٢٢٧٠، ابوداؤد:٥٠٢٥، احمد:٢٨٦/٣، مسندابی یعلی:٣٥٢٨.

وَنَخْزٰى	قُلْ	كُلٌّ	مُّتَرَبِّصٌ	فَتَرَبَّصُوْا
او شرمنده شوي وي مونږه	ورته اووایه	هر سړي	انتظارکونکي دي(دانجام)	نو تاسو هم انتظار کوئ
دي شو ورته اووایه چې هریو انتظار کونکی دی نو تاسو هم انتظار کوئ ډیر زر به درته				
فَسَتَعْلَمُوْنَ	مَنْ	اَصْحٰبُ	الصِّرَاطِ السَّوِيِّ	وَمَنِ
ډیر زربه معلوم شی تاسو ته	چی څوک دی	ملګری	دلاري | نیغي	او څوک دي
معلوم شی چې څوک په سمه لاره روان دي او څوک هدایت				
اهْتَدٰى				
چی روان دي په نیغه لار				
موندونکی دی				

قوله تعالی:- وَقَالُوْا لَوْلَا يَاْتِيْنَا بِاٰيَةٍ مِّنْ رَّبِّهٖ

کافران د پیغمبرﷺ نه نخښې غواړي:- کافرانو به داهم وئیل چه آخر څه وجه ده چه دانبی مونږ ته د خپل صداقت هیڅ معجزه نه ښائي؟جواب ملاویږی چه دادې قرآن کریم چه د وړاندینوکتابونود خبر مطابق الله ﷻ په خپل دې نبی امی باندې نازل کړې دې چه نه لیکل پیژني اونه لوستل. ګورئی په دې کښې د وړاندینوخلقو حالات دی اوبالکل د هغه کتابونومطابق د الله ﷻ د طرف نه د دې نه اول نازل شوی دی. قرآن پاك دټولوساتونکې دې وړاندینی کتابونودکمی زیاتی نه پاك پاتې نه شویدې وجه قرآن پاك نازل شو چه دده صحت غیرصحت ممتازکړی.په سورت عنکبوت کښې دکافرانود دې اعتراض په جواب کښې اوفرمائیل ﴿قُلْ اِنَّمَا الْاٰيٰتُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاِنَّمَاۤ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ﴾[1] اووایه چه الله ﷻرب العالمین په هر قسم معجزو ښکاره کولو باندې قادردې. زه خو صرف د خبرداری کولووالا رسول یم. زما په قبضه کښې هیڅ معجزه نشته. نوولې ددوی دپاره دامعجزه کافی نه ده چه مونږ په تادا کتاب نازل کړوچه د هغوی په وړاندې برابرتلاوت کولې شی.په کوم کښې چه دهریویقین لرونکی دپاره رحمت اوعبرت دې.

د رسول کریم صلی الله علیه وسلم ابدی او لویه معجزه:- صحیح بخاری اوصحیح مسلم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه هریونبی ته داسې معجزې ملاوشوې چه د هغې په کتو هغه خلقو په هغه نبی باندې ایمان راوړو خوماته ژوندئی اود همیشه والا معجزه راکړې شوې ده یعنی دالله ﷻ داکتاب قرآن مجید چه د وحی په ذریعه په مابانديې نازل شوې دې. ماته دا یقین دې چه د قیامت په ورځ به د ټول انبیاؤ علیهم السلام دتابعدارانونه زما تابعداران زیات وی.[2]دایادساتئی چه دلته درسول الله ﷺ د ټولونه لویه معجزه بیان شوې ده. ددې دامطلب نه دې چه د حضورﷺ نورې معجزې نه وې. د دې نه علاوه د دې پاکې معجزې دقرآن د حضورﷺ لاس نه دومره معجزې ښکاره شوی دی چه په شمیرکښې نه شی راتلې.خوددې ټولومعجزو نه لویه اوزیاته دحضورﷺ د ټولونه اعلی معجزه هم دا قرآن کریم دې که چرې مونږدامحترم ختم المرسلین آخری پیغمبر ﷺ دلیګولونه وړاندې مونږدانه منونکی په خپل عذاب سره هلاك کړې وې نوددوی به داعذر به باقی پاتې شوې ووکه زمونږپه وړاندې یوپیغمبر راغلې وې یوه وحی ربانی نازل شوې وې نو مونږ به خامخا په هغې ایمان راوړې وې اود هغې په تابعدارئی او حکم په ځائې راوړلوکښې به لګیاشوی وو اود دې ذلت او رسوائې نه به بچ شوې وو. د دې د پاره مونږ

---

[1] ۲۹/العنکبوت:۵۰.

[2] صحیح بخاری کتاب فضائل القرآن باب کیف نزل الوحي واول مانزل:۴۹۸۱، صحیح مسلم:۱۵۲.

ددوی داعذر هم ختم کړو.رسول مواولیګلوکتاب مونازل کړو هغوی ته ایمان نصیب نشو.د عذابونو مستحق شواوعذر ئی هم لرې شو. مونږ ته ښه معلومه ده چه یو نه په زرګونو آیاتونه او نښې کتلو سره هم دوی ایمان نه راوړی. اوچه کله عذابونه په خپلوسترګو اووینی هغه وخت به ایمان راوړی خوهغه به بې فائدې وی.لکه چه ارشاددې مونږ داپاك اوبهترکتاب نازل کړې دې کوم چه دبرکت دې تاسو دا اومنئ اوددې حکم په ځائ راوړئی نو په تاسوبه رحم اوکړې شی.() هم دا مضمون په آیت ﴿وَاَقْسَمُوْا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَىِٕنْ جَآءَتْهُمْ اٰيَةٌ لَّيُؤْمِنُنَّ بِهَا ؕ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيٰتُ عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ ۙ اَنَّهَاۤ اِذَا جَآءَتْ لَا يُؤْمِنُوْنَ﴾([1])کښې دی وائي چه د رسول په راتلوبه مونږ مؤمنان جوړشو. معجزه لیدلو سره به ایمان قبول کړو. خومونږ د دوی د ختې نه خبریو. دوی به ټول آیاتونه لیدلوسره هم ایمان نه راوړی. بیاارشاد کولې شی چه اې نبی دې کافرانوته اووایه چه دلته تاسو هلته به مونږ په انتظاریو. اوس به حال ښکاره شی چه په صراط مستقیم باندې څوك دی؟دحق طرف ته څوك روان دی؟ عذابونه کتلوسره به ئی سترګې کولاؤشی.هغه وخت په معلومه شی چه په ګمراهوکښې څوك اخته وو. ویریږه مه هم اوس به درته معلومه شی چه دروغژن اوشیطان څوك وو؟ یقینا مسلمانان په نیغه لار دی اوغیرمسلم د دې نه اخواشوی دی.

﴿الحمدلله﴾ د شپاړسمې سپارې تفسیرختم شو.

....

[1] ٦/الانعام:١٥٥.

د سورت تعارف:- صحیح بخاری کښې دحضرت عبدالله ﷺ نه روایت دې چه سورة بنی اسرائیل، سورة کهف، سورة مریم، سوره طه او سورة انبیاء دعتاق اول نه دی اوهم دا تلادی دی. (۱)

رکوع ګانې	سورة الانبیاء مکی دې	آیاتونه
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۷	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	۱۱۲

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِيْ غَفْلَةٍ مُّعْرِضُوْنَ ۝

نزدې شو | خلقو ته | (وخت د) حساب ددوئ | او دوئ | په غفلت کښې | مخ اړونکی دی |

خلقوته ددوئ (دعملونود) حساب (وخت) رانزدې شو | اودوئ په غفلت کښې مخ اړولې پراته دی

مَا يَأْتِيْهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنْ رَّبِّهِمْ مُّحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوْهُ

نۀ راځی دوئ ته | یو نصیحت | دطرفه درب ددوئ نه | نوې (تازه) | مګر | اوری دوئ هغه |

دوئ ته چې ددوئ درب د طرفه کوم یو نوې نصیحت هم راشی نو دوئ ئې واوری خوداسې لګه

وَهُمْ يَلْعَبُوْنَ ۝ لَاهِيَةً قُلُوْبُهُمْ ؕ وَاَسَرُّوا النَّجْوَى ۖ الَّذِيْنَ

حال دا چې دوئ | لوبې کوی | بې پروا دی | زړونه ددوئ | او پټې کوی | دغوږ خبری | هغه کسان

چې دوئ په لوبو کښې مشغوله وی|ددوئ زړونه غافله دی |او دې ظالمانو پټې پټې مشورې اوکړې

ظَلَمُوْا ۖ هَلْ هٰذَآ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ۚ اَفَتَاْتُوْنَ

چې ظلم ئې کړې دې | نۀ دې دا سړې | مګر | یو انسان دې | په شان ستاسو | آیا نو راځئ تاسو |

چې دې خو بس هم ستاسو په شان یو سړې دې |نو آیا تاسود جادو په خبرو پسې روان ئې

السِّحْرَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُوْنَ ۝ قٰلَ رَبِّيْ يَعْلَمُ

جادوته | حال داچې تاسو | ښۀ ګورئ (چې جادو دې) | اووئیل رسول | رب زما | علم لری |

حال دا چې تاسو ئې په سترګو وینئ ګورئ| .... پیغمبر اووئیل چې زما رب دآسمان اوزمکې

الْقَوْلَ فِي السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ۡ وَهُوَ السَّمِيْعُ

په هغه خبره | چې اوشی په آسمان کښې | او په زمکه کښې | او هغه | هر څه اوریدونکې دې |

په هره خبره باندې عالم دې|............ او هغه هر څه اوریدنکې

الْعَلِيْمُ ۝ بَلْ قَالُوْٓا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍۭ بَلِ افْتَرٰىهُ

او په هر څه پوهه دې | بلکه | وائی دوئ | (دا قرآن) ګډوډ خوبونو دی | بلکه |دۀ دخانه جوړ کړې دې

په هر څه عالم دې |بلکه دوئ خو وائی چې دا (قرآن) بعضې ګډوډ خوبونه دی |بلکه (پیغمبر) دخانه

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الانبیاء:٤٧٣٩.

بَلْ	هُوَشَاعِرٌ	فَلْيَأْتِنَا	بِاٰيَةٍ	كَمَآ	اُرْسِلَ
بلکه دي | شاعر دي | پس راد وړی دي مونږ ته | څه نښه | لکه څنګه چې | رالیږلي شوی وو |					
جوړ کړي دي |بلکه دي شاعر دي |نو ده دپاره پکار دي چې داسې نښه مونږ ته راوړي |لکه څنګه چې					
الْاَوَّلُوْنَ۝	مَآ اٰمَنَتْ	قَبْلَهُمْ	مِّنْ قَرْيَةٍ		
اولنی (پیغمبران دنبنو سره) | نه وو راوړي ایمان | مخکښې ددوی نه | هیڅ یو کلی |					
پخوانو پیغمبرانو راوړي وې | ددوی نه وړاندې چه کوم خلق مونږ هلاک کړي وو هغوی خو هم					
اَهْلَكْنٰهَا ۚ	اَفَهُمْ	يُؤْمِنُوْنَ۝			
چې هلاک کړو مونږ هغه کلي | آیا نو دوی (به ګنی) | ایمان راوړي |					
ایمان نه وو راوړي | ....نو آیا داخلق به ایمان راوړی څۀ؟ |					

قوله تعالی:- اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ

قیامت نیزدې راغلې دې:- الله ﷻ خلق خبردارکوی چه قیامت نیزدې راغلي دې خوبیاهم دخلقو په غفلت کښې کمې رانغلو اونه هغوی د دې دپاره څه تیارې کوی چه د هغوی په کارراشی بلکه په دنیا کښې اینختی دی اوداسې مشغول او اخته شوی دی چه دقیامت نه بالکل غافل شوی دی. لکه چه بل آیت کښې ارشاد دې ﴿اَتٰۤى اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ ؕ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ۝﴾[1] دالله ﷻ امرراغلواوس ولې تندی کونې؟ بل آیت کښې فرمانیلی شوی دی ﴿اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ۝ وَاِنْ يَّرَوْا اٰيَةً يُّعْرِضُوْا وَيَقُوْلُوْا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ۝﴾[2] قیامت نیزدې راغلواو سپوږمئ اوشلیده.الخ. د ابونواس شاعریوشعر بالکل هم ددې معنې دې:-

الناس فی غفلاتهم :- ورحی المنیة تطحن

دمرګ میچن په زوره زوره روانه ده اوخلق په غفلتونوکښې پراته دی. حضرت عامربن ربیعه ﷺ کره یو صاحب میلمه راغلو هغه په ډیر اکرام اواحترام سره هغه خپل کورکښې دیره کړواودهغه باره کښې رسول الله ﷺ ته هم سفارش اوکړو.یوه ورځ دا بزرګ میلمه هغه له راغلو وئې وئیل رسول الله ﷺ ماته فلانکئی وادی راکړه زه داغواړم چه د دې بهترینې زمکې یوه ټکړه ستا په نوم کړم ته به هم مشغول ئې او تانه پس به ستا بال بچ هم په دې سره اسوده وی.عامر ﷺ جواب ورکړو روره ماته ددې څه ضرورت نشته.نن یوسورت نازل شوې دې مونږ ته خودا دنیاترخه غوندې معلومه شوه بیا هغوی هم دا ﴿اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِىْ غَفْلَةٍ مُّعْرِضُوْنَ۝﴾ تلاوت اوفرمائیلو.[3]

دې نه پس د قریشوکافران اوهم د دوی په شان د کافرانو باره کښې فرمائی چه داخلق د الله ﷻ کلام او د الله ﷻ وحی ته هډو غوږ نه ایږدی. دوی تازه اونوې راغلې شوې ذکر زړه لګولوسره هډو اوری نه په یوغوږ ئې اوری اوپه بل ئې اوباسی.زړه ئې په خندا او لوبوکښې مشغول کړې دې. بخاری شریف کښې دی حضرت عبدالله بن عباس ﷺ فرمائی تاسو ته د اهل کتابود خبرو دپوښتنو څه ضرورت دې؟ هغوی خود الله ﷻ په کتاب کښې ډیر بدلون او تحریف کړې دې کمې زیاتې ئې کړې دې اوتاسو سره خو د

---

[1] ١٦/النحل:١.
[2] ٥٤/القمر:١-٢.
[3] دې روایت کښې موسی بن عبیده اوعبدالرحمن بن زید بن اسلم دواړه ضعیف راویان دی.(میزان الاعتدال:٢/٢٥٦رقم:٣٦٣٦ ٥٦٤/٢ رقم:٤٨٦٨).

الله ﷻ اوسنې نازل کړې شوې خالص کتاب موجود دې. په کوم کښې چه هيڅ ګډوډوالې نه دې شوې. داخلق د الله ﷻ د کتاب نه بې پرواهي کوي خپل زړونه د دې د اثر نه خالي ساتل غواړي. اودا ظالمان نور هم غولوي چه د خپل ځان په شان د يوانسان ماتحتي خو مونږ نه شو کولې تاسو څنګه خلق ئې چه په غړيدلوسترګو جادو منئي. دا ناممکن ده چه هم زمونږ په شان انسان له الله ﷻ رسالت او وحي سره مختص کړې بيا حيرانيتا ده چه خلق سره د علم نه د ده په جادوکښې راځي.د دې بدکردارو په جواب کښې الله ﷻ فرمائي دوي تهمت تړي اودوي ته اووايه چه کوم الله ﷻ د زمکې اوآسمان ټولوخبرو باندې پوهيږي اوچانه چه يوه خبره هم پټه نه ده هم هغه الله ﷻ داقرآن پاك نازل کړې دې. په دې کښې د تيرو شوو او راتلونکو خبرو موجود کيدل د دې خبرې دليل دې چه د دې نازل کونکې د غيب عالم دې هغه ستاسو ټولې خبرې اوريدونکې دې اوستاسو د ټول حالات علم لرونکې دې نوتاسوله د هغه ويره ساتل پکار دي.

دکافرانو د رسول کريم ﷺ په حقله مختلف بکواسونه:- بيادکافرانوضد ناپوهي دحجت نه منل بيانوي د څه نه چه صفابنکاره دي چه هغوي پخپله حيران دي اوپه يوه خبره اودريدې نه شي کله د الله ﷻ کلام ته جادووائي نوکله ورته شاعري وائي کله ورته فضول او بې معنې خبرې وائي اوکله ئې داخبرې د حضورﷺ د خپل ځان نه جوړې شوي ښائي. خيال کوئې په خپل ځان باندې يقين نه ساتونکوته چه ژبه څه راځي هغه دوړونوي نوداسې خلق د مستقل مزاج وئيلو حقدار دي؟ کله به ئې وئيل چه ښه ده که دا ريښتونې نبي وو نو د حضرت صالحؑ په شان به ئې يوه اوښه راوړې وه دحضرت موسیٰؑ په شان به ئې يوه معجزه خودلې وه د حضرت موسیٰؑ يومعجزه به ئې خودلې وه. بې شکه الله ﷻ په دې څيزونوخو قادردې خو که ښکاره شوې وې او بياهم دوي د خپل کفر نه نه وو خوزيدلې نود الله ﷻ دعادت په شان به د هغه په عذابونوکښې راګيريدل اوميده کړې شوې به وو.په عام توګه وړاندينو خلقويه هم داوئيل ايمان ورته نصيب نه شونوغرق به کړې شو.دغه دوي هم دامعجزې غواړي که ښکاره شي اوايمان راوړي نوتباه به کړې شي.

لکه چه ارشاددې ﴿ إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾ [1] په چا چه ستا درب خبره ثابته شوې ده که هغوي ټولې معجزې هم اوګوري خوايمان به قبول نه کړي اود دردناك عذاب په کتلو به ئې ډيرزر قبول کړي خوهغه به صرف يوبې فائدې خبره وي. خبره هم دا ده چه دوي ايمان نه راوړو ګني د حضورﷺ بې شميره معجزې هره ورځ دهغوي دسترګو په وړاندې وې بلکه حضورﷺ ته د نوروانبياء کرامو عليهم السلام نه ډيرې زياتې او ښکاره معجزې ورکړې شوې وې.

دمنافق ابی بن سلول معجزه طلب کول:- د ابن ابی حاتم په يوډيرغريب روايت کښې دي چه د صحابه کرامو رضي الله عنهم يوه ډله په جمات کښې ناسته وه.ابوبکرصديق رضي الله عنه د قرآن پاك تلاوت کولو.دې کښې عبدالله بن ابی بن سلول منافق راغلو خپله ګدئي خوره کړه تکيه ئې اولګوله په شان سره کيناستو. وو هم ښه تك سپين غتې غتې د فصاحت خبرې جوړونکې. وئې وئيل ابوبکرؓ ته حضورﷺ ته اووايه چه هغوي مونږته څه نښه اوښائي لکه چه دهغوي نه وړاندې پيغمبرانونښې خودلې وې مثلاًموسیٰؑ تختنې راوړې، داؤدؑ زبور راوړو، صالحؑ اوښه راوستله، حضرت عيسیٰؑ انجيل او آسماني دسترخوان. حضرت ابوبکرؓ دې اوريدو سره په ژړا شو. په دې کښې حضورﷺ د کورنه تشريف راوړو نوهغوي نورو صحابه کرامو رضي الله عنهم ته اوفرمائيل دحضورﷺ د تعظيم دپاره اودريږئي اودې منافق غوښتنه ئې درسالت دربارته اورسوله. حضورﷺارشاد اوفرمائيل زماد پاره مه اودريږئي صرف دالله

---

[1] ۱۰/يونس:۹۶.

ﷺ دپاره اودرېږي.صحابه کرامو ﷢ اووئيل حضورﷺ مونږ ته ددې منافق نه سخت تکليف رسي. حضوراکرم ﷺ اوفرمائيل چه اوس حضرت جبرائيل ؑ ماله راغلو راته ئې اوفرمائيل چه بهر لاړشه او خلقو ته خپل دافضائل بيان کړه اود دې نعمتونو بيان اوکړه چه رب تاته درکړې دی. زه ټولې دنياته رسول جوړکړې راليګلې شوې يم. ماته داحکم دې چه پيرياڼوته هم د الله ﷻ پيغام اورسوم. ماته رب خپل پاک کتاب رانصيب کړې دې سره د دې چه ما ليك لوستل نه دی کړې زما ټول وړاندې روستو ګناهونه معاف کړې شوی دی. زما نوم ئې په اذان کښې کيخودې دې زما امدادئې په فرښتوسره کړې دې. ماته ئې خپل امداداونصرت راکړې دې زما رعب ئې زما نه وړاندې وړاندې کړې دې ماته حوض کوثر راکړې شوې دې چه د قيامت په ورځ به د نورو ټولوحوضونونه به لوئې وی. ماته الله ﷻ د مقام محمود وعده راکړې ده. هغه وخت چه ټول خلق به حيران اوپريشان ولاړ وی سرونه به ئې ښکته کړې وی. زه الله ﷻ د هغه ړومبئ ډلې نه کړې يم چه د خلقو نه به راوځی. زما په شفاعت به زما د امت اويا زره کسان بغير دحساب کتاب نه جنت ته ځی. ماته ئې غلبه او سلطنت راکړې دې ماته به د جنت نعيم هغه اوچته اواعلی بالاخانه ملاوېږی چه د دې نه به اعلی مقام بل چاته نه ملاوېږی. زما د پاسه به صرف دوه فرښتې وی چه د الله ﷻ عرش به ئې اوچت کړې وی. زما اوزما د امت د پاره د غنيمت مال حلال کړې شوې دې اوزما نه وړاندې دا د هيڅ چا د پاره هم حلال نه وو.

وَمَآ اَرْسَلْنَا
اونۀ وو لېږلی مونږه
او ستا نه وړاندې مونږ هم سړی

قَبْلَكَ	اِلَّا	رِجَالًا	نُّوْحِيْٓ	اِلَيْهِمْ	فَسْئَلُوْٓا
مخکښې ستا نه	مګر	انسانان	چې مونږ به وحی کوله	هغوئ ته	پس تپوس اوکړئ

پيغمبران جوړکړی لېږلی وو | چا ته چې مونږ وحی لېږله وه | که چرې تاسو په دې خبره

اَهْلَ الذِّكْرِ	اِنْ كُنْتُمْ	لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٧﴾	وَمَا جَعَلْنٰهُمْ	جَسَدًا
داهل کتابونه	که يئ تاسو	چې نۀ پوهيږئ	اونۀ وو جوړ کړی مونږ هغوئ لره	داسې بدن

نه پوهيږئ نودعلم د خاوندانو تپوس اوکړئ | اومونږددې پيغمبرانو داسې بدنونه نه دی جوړ کړی

لَّا يَاْكُلُوْنَ	الطَّعَامَ	وَمَا كَانُوْا	خٰلِدِيْنَ ﴿٨﴾	ثُمَّ	صَدَقْنٰهُمُ
چې نۀ به ئې خوړو	خوراك	اونۀ وو هغوئ	هميشه ژوندی	بيا	رښتيا کړه مونږه دهغوئ سره

چې ګنې خوراکونه دې نه کوی | اونه هغوی هميشه دپاره ژوندی پاتې شوی دی | بيا مونږ هغوی سره

الْوَعْدَ	فَاَنْجَيْنٰهُمْ	وَمَنْ	نَّشَآءُ	وَاَهْلَكْنَا
وعده	نو بچ کړل مونږه هغوئ	او هغه څوك	چې غوښتلو مونږه نجات دهغوئ	اوهلاك کړل مونږه

خپله وعده رښتيا کړه | نوهغوئ ته او نورو هغه چاته چه مونږ غوښتله نجات ورکړو | اودحد نه

الْمُسْرِفِيْنَ ﴿٩﴾
دحد نه اوړيدونکی خلق
تيريدونکی مو هلاک کړل

قوله تعالى:- ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ﴾

ټول پیغمبران علیهم السلام سړي او بشر وو:- مشرکان د دې منکر ووچه په انسانانوکښې څوك انسان د الله ﷺ رسول وی په دې وجه الله ﷺ د هغوی تردیدکوی فرمائی تانه وړاندې چه څومره رسولان راغلی هغه ټول انسانان وو په هغوی کښې یوفرښته نه وو لکه چه بل ځای کښې ارشاد دی ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِي إِلَيْهِم مِّنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ ۗ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۗ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ اتَّقَوْا ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾([1])یعنی تانه وړاندې چه مونږ څومره رسولان لیګلی دهغوی طرف ته وحی نازل شوې ټول هم د ښارونواوسیدونکی وو.بل آیت کښې دی ﴿قُلْ مَا كُنتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ ۖ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾([2])یعنی ورته اووایه چه زه خو چرته نوې یوازې عجیبه او رومبی رسول نه یم ددې کافرانونه وړاندې کافرانوهم د نبیانو د نه منلوهم دغه بهانه کړې وه لکه چه قرآن پاك ارشادکړې دې چه هغوی وئیلي وو﴿أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوا ۚ وَّاسْتَغْنَى اللَّهُ ۚ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ﴾([3])آیایوانسان به زمونږلار خودونکې وی؟الله ﷺ په دې آیت کښې فرمائی ښه ده تاسو اهل علم نه یعنی یهودیانو نصرانیانو نه او نورو خلقو نه تپوس اوکړئی چه دوی له انسانان رسولان جوړکړې رالیګلي شوې ووکه فرښتې؟ داهم د الله ﷺ احسان دې چه انسانانوته هم د هغوی په شان انسانان رسولان جوړوی رالیګی دې دپاره چه خلق هغوی سره کیناستې پاسیدې شی د هغوی تعلیم حاصل کړې شی اود هغوی په خبرو باندې پوهه شی. هغه وړاندې پیغمبران ټول په ټول داسې جثې والا نه ووچه دخوراك څښاك حاجت ئې نه لرلوبلکه هغوی د خوراك څښاك محتاج وو. لکه چه ارشاد دی ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ ۗ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ ۗ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا﴾([4])یعنی تانه وړاندې چه څومره رسولان مونږ لیګلي دی هغوی ټولو به خوراك کولو په بازاراونوکښې به ګرځیدل هم یعنی هغوی ټول انسانان وو د انسانانو په شان به ئې خوراك څښاك کولو کار روزګاراودتجارت دپاره به بازارونوته هم تلل راتلل. دا خبره د دې پیغمبرئی خلاف نه ده لکه چه دمشرکانو قول وو﴿وَقَالُوا مَالِ هَٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ ۙ لَوْلَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا﴾([5]) یعنی داڅنګه رسول دې چه خوراك څښاك کوی او بازارونوته ځی ده له یوه فرښته ولې نه رانازلیږی که هغې هم د ده د دین تبلیغ کولو. ښه ده چه دا نشته نو دې د یوې خزانې مالك کوی ولې نه. یابه ئې ده ته یوباغ ورکړې وو چه د هغې نه ده په ارت مټ خوراك کولو الخ. دغه شان نور پیغمبران هم په دنیاکښې پاتې نه شو راغله او لاړه لکه چه ارشاددې ﴿وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّن قَبْلِكَ الْخُلْدَ ۖ أَفَإِن مِّتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ﴾([6])یعنی تانه وړاندې هم مونږ دیوانسان دپاره همیشه والې نه دې کړې. هغوی له دالله ﷺ وحی راتله فرښتو به د الله ﷺ حکم احکام رسول. بیاچه هغوی سره د رب کومه وعده وه هغه پوره شوه یعنی د هغوی مخالفین د ظلم په وجه تباه کړې شو او هغوی خلاصې بیاموندلو د هغوی تابعدار هم کامیاب شواود حدنه وړاندې کیدونکی یعنی د نبیانو دروغ ګڼړونکی الله ﷺ هلاك کړل.

---

[1] ۱۲/یوسف:۱۰۹.

[2] ٤٦/الاحقاف:۹.

[3] ٦٤/التغابن:٦.

[4] ۲٥/الفرقان:۲۰.

[5] ۲٥/الفرقان:۷.

[6] ۲۱/الانبياء:۳٤.

لَقَدْ أَنْزَلْنَآ إِلَيْكُمْ كِتٰبًا فِيْهِ

| نازل كړي دي مونږ | تاسو ته | يو كتاب | چې په هغې كښې

| (خلقو) مونږ په تاسو يو كتاب (قران پاك) نازل كړي دي | په كوم كښې چې

ذِكْرُكُمْ ۖ أَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿١٠﴾ وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ

ذكر ستاسو دي | آيا نۀ پوهيږي تاسو | او څومره ډير | ريز مريز كړل مونږه | دكلونه

ستاسو دپاره نصيحت دي | نوآيا تاسو پوهيږئ نه ؟ (چه نصيحت قبول كړئ) اومونږ ډير كلي تباه كړل

كَانَتْ ظَالِمَةً وَّأَنْشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا اٰخَرِيْنَ ﴿١١﴾ فَلَمَّآ

چې وو | ظالمان | او راپورته كړل مونږه | روستو دهغې نه | قوم | نور | پس هر كله چې

چې دهغې خلق ظالمان وو | اودهغوئ نه پس مو يو بل قوم پيدا كړو | نوهركله چې

أَحَسُّوْا بَأْسَنَآ إِذَا هُمْ مِّنْهَا يَرْكُضُوْنَ ﴿١٢﴾ لَا تَرْكُضُوْا

اوليدو هغوئ | عذاب زمونږ | نو بيا | هغوئ | دهغې نه | تښتيدل | مۀ تښتئ نواز

هغوئ زمونږ عذاب اوليدو | نودهغه كلي نه په تيښته شروع شول | (مونږ ورته اووئيل اوس) مه تښتئ

وَارْجِعُوْٓا إِلٰى مَآ أُتْرِفْتُمْ فِيْهِ وَمَسٰكِنِكُمْ

او واپس لاړ شئ | هغه ځائې ته | چې ښه ژوند دركړې شوي وو | په هغې كښې | او كورونو خپلو ته |

اوكوم نعمتونه چې تاسو ته دركړې شوي وو | هغې ته اوخپلو كورونو طرفته واپس لاړشئ

لَعَلَّكُمْ تُسْئَلُوْنَ ﴿١٣﴾ قَالُوْا يٰوَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا

شايد چې ستاسو نه | تپوس اوكړې شي | اووئيل هغوئ | اے هلاكته زمونږه | بيشكه مونږه | وو

كيديشي چې ستاسو نه تپوس اوشي | هغوئ اووئيل چې افسوس بيشكه هم مونږ

ظٰلِمِيْنَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَتْ تِّلْكَ دَعْوٰىهُمْ حَتّٰى جَعَلْنٰهُمْ

ظالمان | پس هميشه وه | دغه | بلنه دهغوئ | تر دې پورې | چې كړل مونږه هغوئ

ظالمان وو | نو هم دغه شان چغې ئې وهلې اتر دې چې هغوئ مو دريبلې شوی

حَصِيْدًا خٰمِدِيْنَ ﴿١٥﴾

ريبلی شوی | يخ پراته | |

فصل اود مړاور په شان كړل |

قوله تعالىٰ:- لَقَدْ أَنْزَلْنَآ إِلَيْكُمْ كِتٰبًا فِيْهِ ذِكْرُكُمْ ۖ

قرآن پاک نصيحت دې :- -الله ﷻ دخپل كلام پاك فضيلت بيانولوسره د دې قدراومنزلت طرف ته رغبت وركولودپاره فرمائی چه مونږ داكتاب ستاطرف ته نازل كړې دې په كوم كښې چه ستاسو بزرګی ده. ([1])ستاسو دين ستاسوشريعت اوستاسوخبرې دی بياخوحيرانتياده چه ته د دې نعمت قدراونه كړې اود

[1]) الطبری:۲۱/۶۱۱.

دومره شرافت والا کتاب نه غفلت کوې لکه چه ارشادباری تعالی دې ﴿وَاِنَّهٗ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ۚ وَسَوْفَ تُسْـَٔلُوْنَ﴾ (۱)ستاسودپاره اوستاسودقوم دپاره نصیحت دې اوتاسو نه به د دې باره کښې سوال کولې‌ش شی. بیا فرمائی چه مونږ ډیروکلوظالمان چوری کړی دی.یوبل آیت کښې دی مونږ دنوح ﷺ نه پس هم ډیر کلی تباه کړی دی(۲)یوبل آیت کښې دی چه څومره کلی دی ډیرپه ترقئی اورونق کښې ووخوبیادهغه ځایئ دخلقودظلم په وجه مونږ هغوی تباه کړل(۳)بوس والوزولې شوآبادئی په تباهئ اورونق په خاموشئ کښې بدل کړې شوې د هغوی د هلاکت نه پس نور خلق د هغوی په ځایئ کینولی شو. د یوقوم نه پس دویم او ددویم نه پس دریم اودغه شان داسې راتلل. کله چه دې خلقودعذابونوراتلل اولیدل او یقین ئې اوشو چه دالله ﷻ د نبی دفرمان مطابق د الله ﷻ په عذاب کښې هغوی راغله نوهغه وخت اوویریدل اود تیختې لارئی لټوله اواخوا دیخواپه منډو تررو کښې اخته شو.اوس تختئی راتختئی مه بلکه په خپلو محلونوکښې اودخپل عیش اوعشرت په سامانونوکښې بیاراشئی دې دپاره چه تاسوسره سوال او جواب خواوشی چه تاسو د الله ﷻ دنعمتونو شکر اداکړې هم دې اوکه نه؟دا فرمان د رټنې او غصې په توګه دې اودهغوی د خوار اوذلیل کولود پاره به وی. دغه وخت به هغوی د خپلو ګناهونواقرار کوی صفابه وائی چه بې شکه مونږ ظالمان وو خود هغه وخت اقرار بالکل بې فائدې دې. بیا به هم دا اقرار وی تردې چه هغوی به تباه کړې شی د هغوی آواز به دباؤکړې شی اودوی به اومړلې شی دهغوی تګ راتګ تلل راتلل خبرې کول به یودم بندشی.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْاَرْضَ وَمَا

| اونۀ دې پیدا کړې مونږه | اسمان | او زمکه | او هغه |

او مونږ اسمان اوزمکه اوڅه چې ددې په مینځ کښې دی

بَيْنَهُمَا لٰعِبِيْنَ ﴿۱۶﴾ لَوْ اَرَدْنَآ اَنْ نَّتَّخِذَ لَهْوًا

چې په منځ ددوارو کښې دی | لوبې کونکی | که اراده لرلې مونږه | چې اونیسو مونږه | لوبه

لوبه تماشه نه ده جوړه کړې | ....که چرې لوبه تماشه مو جوړول غوښتلې

لَّاتَّخَذْنٰهُ مِنْ لَّدُنَّآ ۖ اِنْ كُنَّا فٰعِلِيْنَ ﴿۱۷﴾

نو خامخا نیولې به وې مونږه هغه لوبه | دخپل طرف نه دځان سره | که وې مونږه | کونکی ددې کار

نو هم دخپل ځان نه به‌مو جوړه کړې وې | که مونږ خامخا داسې کونکی وو

بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهٗ فَاِذَا هُوَ

بلکه مونږه ګوزار ورکووا | په حق سره | په باطل باندې | نو سرماتوی دهغه (باطل) | نو بیا | هغه

بلکه مونږ خو حق د باطل دپاسه وراچووا | نو هغه دهغې سرماتوی | نوهغه (باطل) ورک شی

زَاهِقٌ ۭ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُوْنَ ﴿۱۸﴾ وَلَهٗ

په خاني ورك شی | او ستاسو دپاره | تباهی ده | دهغې خبرو | چې تاسو ئې بیانوئ | او هغه لره دی

.........اوتاسو چه کوم تاسو دروغ بیانوئی د هغې په وجه به هلاک شئ | ....او په آسمانونو

(۱) ٤۳/الزخرف:٤٤.الخ
(۲) ۱۷/الاسراء:۱۷.
(۳) ۲۲/الحج:٤٥.

مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَمَنْ عِنْدَهٗ

هغه مخلوق اچې په آسمانونو کښې دی او په زمکه کښې دی او هغه (فرښتې) اچې دهغه سره دی

اوزمکه کښې ټول هرڅه دهغه ملکيت دې | او کومې (فرښتې) چې هغه سره دی

لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَلَا يَسْتَحْسِرُوْنَ ۚ﴿۱۹﴾ يُسَبِّحُوْنَ

خان غټ نه ګڼړی | دعبادت دهغه نه | او نه ستومانه کیږی | هغوئ تسبیح وائی

نه دهغه دعبادت نه خان لوئې حسابوی | اونه (د هغه په عبادت) سترې کیږی | د شپې او ورځې د

الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُوْنَ ﴿۲۰﴾

دشپې او دورځې | سستی نه کوی |

هغه پاکی بیانوی او سستی نه کوی

قوله تعالی:- وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لٰعِبِيْنَ ﴿۱۶﴾

دآسمان تخليق د الله ﷻ عجيبه قدرت دې:- آسمان اوزمکه الله ﷻ په عدل سره پیداکړی دی دې دپاره چه بدانوته سزا اونیکانوته بدله ورکړی هغه دا بې کاره د لوبې تماشې په توګه نه دی پیداکړی. یو بل آیت کښې ددې مضمون سره بیان دې چه داګمان خود کافرانودې دچاد پاره چه د دوزخ اورتیار دې([1])

د دویم آیت یوه معنی خودادہ که چرته مونږ لوبه اوتماشه غوښتله نودابه موجورکړی وو یوه معنی دا ده چه که مونږ ښځه غوښتلې.د ﴿لَهْوًا﴾ معنی داهل یمن په نیزدښځې هم راځی.یعنی که مونږ ښځه جوړول غوښتل نوحورعین نه چه مونږ سره دی څوك جوړوله.یوه معنی داهم ده که چرې مونږ اولادغوښتلې. دا دواړه معنې یوبل سره لازم اوملزوم دی هم ښځې سره اولاد دې لکه چه ارشاد دې ﴿لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ اَنْ يَّتَّخِذَ وَلَدًا لَّاصْطَفٰى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۙ سُبْحٰنَهٗ ؕ هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ﴾ ([2])یعنی که الله ﷻ ته هم دامنظور وه چه دهغه اولاد وې نو په خپل مخلوق کښې به ئې چرته د اوچتې درجې مخلوق ته دا منصب ورکړې وې خو هغه د دې خبرې نه پاك اوډیر لرې دې د هغه د توحید اوغلبه خلاف دی چه د هغه دې اولاد وی. نوهغه مطلق د اولادنه پاك دې.نه عیسی ﷺ دهغه ځوئ دې اونه عزیر ﷺ نه فرښتې دهغه لونړه دی.ددې عیسایانو یهودیانو او مکې د کافرانو د دې فضول خبرې اوتهمت نه رب واحد قهار پاك دې اوډیر اوچت دې.

﴿اِنْ كُنَّا فٰعِلِيْنَ﴾ کښې "ان" ته نافیه وئیلې شوې ده یعنی مونږ داکونکې هډو وو نه([3]) بلکه د مجاهد رحمه الله قول دې په قرآن مجید کښې هریو ځائ کښې "ان" د نفی د پاره دې.([4])مونږ حق واضح کوواوهغه ښکاره بیانوو په کوم سره چه باطل ښکته شی مات شی ذره ذره شی اوډیراخوا شی هغه دې هم ددې لائق نه اودریدې اونه کلکیدې شی اونه د ډیر وخت دپاره پاتې کیدې شی.د الله ﷻ د پاره چه کوم خلق اولادګرځوی دهغوی ددې فضول وینا په وجه دهغوی د پاره "ویل" دې اوهغوی دپاره پوره خرابی ده.

فرښتې د الله ﷻ بندګان دی:- بیاارشاد کولې شی چه کومې فرښتې تاسود الله ﷻ لونړه ګڼړئ د هغوی حال واورئ د الله ﷻ الوهیت او عظمت ته اوګورئ آسمان او زمکه ټول څیزونه د هغه په ملکیت کښې دی د هغه په عبادت کښې مشغول دی ناممکن دی چه یووخت سرکشی اوکړی. نه عیسی ﷺ

---

[1] ۳۸/ص:۲۷.
[2] ۳۹/الزمر:٤.
[3] الطبری:۱۸/٤۲۰.
[4] الدرالمنثور:٥/٦۲۰.

ته د الله ﷻ په بنده کیدو کښې څه شرم دې اونه فرښتو ته د الله ﷻ په عبادت کولوکښې څه شرم نه په هغوی کښې څوك تکبر کوی یاد عبادت نه پټیږی اوچه څوك هم داسې اوکړی نویووخت راروان دې چه هغوی به دالله ﷻ په وړاندې دمحشر میدان کښې دټولوسره وی او خپل کړه به زغمی. دابزرګ فرښتې د هغه په عبادت باندې ستړې کیږی هم ویریږی هم نه سستی اوکمې هغوی له خواته هم نه راځی. شپه ورځ دالله ﷻ په حکم منلوکښې دی. د هغه په عبادت د هغه په تسبیح کښې لګیادی نیت اوعمل دواړه موجود دی د الله ﷻ هیڅ نافرمانی نه کوی اونه د یوفرمان د پوره کولو نه منع کیږی.

د فرښتو هر وخت تسبیح وئیل:- ابن ابی حاتم کښې دی یوځل رسول الله ﷺ دصحابه کرامو ﷡ په ټولی کښې وو وئی فرمائیل خلقو چه داڅه زه اورم هغه تاسو هم اورئی خلقو جواب ورکړو چه حضورﷺ مونږ خو څه هم نه اورو. حضورﷺ اوفرمائیل زه د آسمانونو چغار اورم اوحق خودې هم دا چه دوی دې چغیږی خکه چه دې کښې دیوې لویشت ځائ داسې نشته چرته چه د یوې نه د یوې فرښتې سر په سجده کښې پروت نه وی. (١) عبدالله بن حارث بن نوفل ﷫ فرمائی زه حضرت کعب احبار ﷫ سره ناست ووم هغه وخت زما عمر کم وو. ما دهغوی نه د دې آیت مطلب معلوم کړو خبرې کول تلل د الله ﷻ پیغام وړل اوتلل عمل کول هم دوی د دې تسبیح نه نه بندوی؟ زما په دې سوال کولوسره هغه بیدار شان شو او وئی فرمائیل دا ماشوم څوك دې؟ خلقو وئیل د بنوعبدالمطلب نه دې هغوی زما تندې ښکل کړو وئی فرمائیل خوږه بچیه تسبیح د دې فرښتو د پاره داسې دی لکه زمونږ د پاره ساه اخستل ګوره تلوراتلو خبرو وغیره کښې ستا ساه برابر ځی راځی دغه شان د فرښتو تسبیح هر وخت جاری وی.

اَمِ اتَّخَذُوٓا اٰلِهَةً مِّنَ الْاَرْضِ هُمْ
ایا نیولی دی دوئ | خدایان | دزمکې نه | چې هغوئ
...........ایا دې خلقو په زمکه کښې داسې څیزونه
يُنْشِرُوْنَ۝ لَوْ كَانَ فِيْهِمَآ اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ
را ژوندی کوی مړی | که چرې وې | په دې دواړو کښې | نور خدایان | ماسوا دالله نه |
معبودان جوړ کړی دی اچې هغوی پیدا کولې شی؟ که چرې په زمکه او اسمان کښې دالله نه سوا نور
لَفَسَدَتَا ۚ فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا
نو خامخا به خراب شوې وې نظام ددواړو | پس پاکی ده الله لره | چې رب دعرش دې | دهغې خبرونه
معبودان وې | نودواړه به تباه شوی وو | الله دهغه خبرو نه پاك دې کومې چې دهغه دپاره بیانوی | دعرش مالك
يَصِفُوْنَ۝ لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْئَلُوْنَ۝
چې دوئ ئې بیانوی | تپوس نهٔ کیږی | دهغه کارونو | چې کوی ئې هغه | او ددوئ نه به تپوس کیږی
.... هغه ذات چې هر څه کوی نو پوښتنه ترې نه نشی کیدې | اودخلقو نه به تپوس پوښتنه کولی شی

قوله تعالی:- لَوْ كَانَ فِيْهِمَآ اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا

د الله ﷻ نه بغیربل معبودنشته:- دشرك تردید کولې شی چه دکوموکوموتاسودالله ﷻ نه بغیرعبادت کوئی په هغوی کښې یوهم داسې نه دې چه مړی بیا ژوندی کوی. په چا کښې په ټولوکښې په یوځائ دا طاقت نشته نو بیا هغوی د دې قدرت والا سره برابر منل یاد هغوی هم عبادت کول څومره بې

(١) مشكل الآثار: ٤٣/٢؛ المعجم الكبير: ٣١٢٢/١.

انصافی ده. بيا فرمائی واورئی که دا اومنلې شی چه واقعی خدايان ډيردی نولازم به راځی چه زمکه آسمان دې تباه اوبرباد شی لکه چه ارشاد دې ﴿مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَّلَدٍ وَّمَا كَانَ مَعَهٗ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍۢ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ؕ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ۙ﴾([1]) دالله ﷻ اولادنشته اونه هغه سره څوك بل معبود شته كه چرې داسې وې نوهرمعبودبه خپل خپل مخلوق اخستلو ګرځيدلواوهريوبه په بل باندې دغالب راتلو كوشش كولو.الله ﷻ د هغوی د بيان كړې شوو صفتونونه مبرا اومنزه دې.

دلته بيان فرمائی چه الله ﷻ دعرش مالك دهغوی د وئيلی شوی فضول صفتونونه يعنی ځامنو اولونړو نه پاك دې.د الله ﷻ ذات اوچت دې اود هغه شان خودا دې چه هغه خوعلی الاطلاق حقيقی شهنشاه دې په هغه باندې څوك حاكم نشته. ټول د هغه دغلبې اوقهر لاندې دی نه خود هغه په حكم پسې څوك لګيدلې شی اونه د هغه فرمان څوك روستوكولې شی. د هغه لوئی عظمت جلال حكومت علم حكمت لطف رحمت بې پايانه دې. د هيڅ چا د هغه په وړاندې لكې خوزولو مجال نشته. ټول ښكته اوعاجزدی كمزورې اوبې وسه دی هيڅ څوك نشته چه د هغه په وړاندې خبره يا د خبرې مجال اوكړی هيڅ څوك نشته چه دهغه په وړاندې خبره قدرې اوكړې شی هيڅ څوك نشته چه هغه د څه اختيار وی چه د هغه نه تپوس اوكړی چه داكار دې ولې اوكړو ياداسې دې ولې اوكړو؟هغه دټول مخلوق خالق دې د ټولو مالك دې هغه ته اختياردې چه د چانه څه تپوس كوی دهريود اعمالوتپوس پوښتنه به كوی.لكه چه ارشاد دې ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَسْئَلَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ ۙ﴾ ([2]) ستاد رب قسم چه مونږ به د دې ټولو نه تپوس كوو د هريوهغه كار كوم چه دوی كړې دې هم هغه دې چه د ده په پناه كښې راغلو د ټولوشرونونه بچ شو اوهيڅ څوك نشته چه د هغه مجرم له پناه وركړې شی.

اَمِ اتَّخَذُوْا	مِنْ دُوْنِهٖۤ	اٰلِهَةً ؕ	قُلْ	هَاتُوْا	بُرْهَانَكُمْ ۚ	هٰذَا
يا نيولی دی دوئ	بې دهغه نه	نور خدايان	ورته اووايه	راوړئ	دليل خپل	دا قران

ايا دوئ دالله ﷻ نه سوا (ځان دپاره) نور معبودان جوړ كړی دی | ته ورته اووايه چې تاسو خپل يو دليل

ذِكْرُ	مَنْ	مَّعِیَ	وَذِكْرُ	مَنْ	قَبْلِیْ ؕ
نصيحت دې	هغه چاته	چې زما سره دی	او نصيحت دې	هغه چاته	چې مخكښې زمانه ووُ

خو پيش كړئی | دا دهغه خلقو ذكر دې چې ماسره دی | اودهغوئ ذكر دې كوم چې زما نه وړاندې وو

بَلْ اَكْثَرُ	هُمْ	لَا يَعْلَمُوْنَ ۙ	الْحَقَّ	فَهُمْ	مُّعْرِضُوْنَ ۝۲۴
بلكه زيات خلق	ددوئ نه	نهٔ پوهيږی	په حق باند	نو هغوئ	مخ اړونكی دی (دقران نه)

خو په دوئ كښې زيات خلق په حقه خبره نه پوهيږی انو (ځكه) دهغې نه مخ اړوی .

وَمَاۤ اَرْسَلْنَا	مِنْ قَبْلِكَ	مِنْ رَّسُوْلٍ	اِلَّا	نُوْحِیْۤ	اِلَيْهِ
اونهٔ دي ليږلي مونږه	مخكښې ستا نه	يو رسول	مګر	مونږه وحی كړی ده	هغه ته

اومونږ ستا نه وړاندې داسې هيڅ يو پيغمبر نه دې ليږلي|مګر هغه ته مو دا وحی كړې وی

[1] ۲۳/المؤمنون:۹۱.

[2] ۱۵/الحجر:۹۲.

اَنَّهٗ	لَآ اِلٰهَ	اِلَّآ اَنَا	فَاعْبُدُوْنِ⑳
چې بیشکه	نشته لائق دعبادت	مګر زهٔ يم	نو خاص زما عبادت کوئ

چې زما نه سوا بل معبود نشته نو صرف هم زما عبادت کوئی

قوله تعالى:- اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً

د باطلومعبودانو حقيقت:- دې خلقوچه دالله ﷻ نه کوم کوم معبودان جوړکړې دی دهغوی دعبادت کولو دوی سره هيڅ دليل نشته اومونږ چه دکوم الله ﷻ عبادت کووپه هغې کښې رښتونې يو زمونږ په لاس کښې اوچت دليل د الله ﷻ کلام موجود دې اوددې نه اول تول د الله ﷻ کتابونه هم د دې دليل دې په اوچت آوازسره ګواهی ورکوی کوم چه د توحيد په موافقت اود کافرانود ځان نه عبادتونه کولو په خلاف کښې دی.کوم کتاب چه په کوم پيغمبر باندې نازل شو په هغې کښې دا موجود پاتې دی چه د الله ﷻ نه بغيرد عبادت څوك لائق نشته خو اکثرمشرکان د حق نه غافل دی اود الله ﷻ د خبرونه منکر دی. ټول رسولانوته هم دالله ﷻ دتوحيد تلقين شوې دې.ارشاد باری تعالی دې ﴿تُسْئَلُوْنَ۝وَسْئَلْ مَنْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُّسُلِنَآ اَجَعَلْنَا مِنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ اٰلِهَةً يُّعْبَدُوْنَ۝﴾[1]تاسه وړاندې چه کوم پيغمبران تيرشوی دی ته پخپله تپوس اوکړه چه مونږ دهغوی دپاره دځان نه بغيربل څوك معبود ګرځولې ووچه هغوی دې دهغه عبادت کوی. بل آيت کښې دی ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِيْ كُلِّ اُمَّةٍ رَّسُوْلًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوْتَ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ هَدَى اللّٰهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلٰلَةُ ۚ فَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِيْنَ۝﴾[2] مونږ هريو امت ته خپل يوپيغمبر ليګلې کوم چه په خلقوکښې اعلان کړې دې چه تاسو ټول ديو الله ﷻ عبادت اوکړئی اود هغه نه بغيردهرڅادعبادت نه جدا شئی.د انبياء کرامو شهادت هم دادې اوپخپله دالله ﷻ فطرت هم ددې ګواه دې اود مشرکانو هيڅ دليل نشته دهغوی ټول حجتونه بې کاره دی او په هغوی باندې د الله ﷻ غضب دې او دهغوی دپاره سخت عذاب دې.

وَقَالُوا	اتَّخَذَ
او وائی دوئ	نيولې دې

او دوئ وائی چې رحمن (الله ﷻ)

الرَّحْمٰنُ	وَلَدًا	سُبْحٰنَهٗ ؕ	بَلْ	عِبَادٌ	مُّكْرَمُوْنَ ۙ㉖
رحمان	اولاد (فرښتو لره)	پاك دې هغه (ددې نه)	بلکه	هغوئ خو بندګان دی	چې عزت ورکړې شوې دې

اولاد نيولې دې حال داچې هغه ددې نه پاک دې بلکه (فرښتې خو) دهغه ډيرمعزز مخلوق دې

لَا يَسْبِقُوْنَهٗ	بِالْقَوْلِ	وَهُمْ	بِاَمْرِهٖ	يَعْمَلُوْنَ㉗	يَعْلَمُ
نهٔ رومبنې کيږی دهغه نه	په خبره سره	او هغوئ	په حکم دهغه	عمل کوی	معلوم دی هغه ته

دهغه نه وړاندې خبره قدر نه کوی اود هغه په حکم پوره پوره عمل کوی هغه ته هر هغه څه معلوم دی

مَا	بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ	وَمَا	خَلْفَهُمْ	وَلَا يَشْفَعُوْنَ ۙ
هغه څه	چې وړاند ددوئ دی	او هغه څه	چې روستو ددوئ دی	او نهٔ هغوئ سفارش کوی (دچا)

کوم چه د دوی نه وړاندې دی اوکوم چې ترې شاته دی او هغوئ دچا سفارش هم نه کوی

[1]) ٤٣/الزخرف:٤٥.
[2]) ١٦/النحل:٣٦.

إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَىٰ وَهُم مِّنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ ﴿٢٨﴾

مګر کوی | دپاره دهغه چا | چی راضی وی ترې الله | او هغوئ | دهیبت دهغه نه | ډیرې یریدونکی دی

سوا د هغه چا نه دچا چې الله ﷻ راضي وی| او هغوئ تول دالله ﷻ دهیبت نه همیشه یریدونکی وی

وَمَن يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَٰهٌ مِّن دُونِهِ فَذَٰلِكَ

اوهغه څوك چی اووائی |دهغوئ نه |چی بیشکه زه |معبود یم |سوادهغه نه |نو دغه ویونکې چی دې

اوپه دوئ کښې چې څوک داسې اووائی چې دهغه نه سوا زه معبود یم | نو هغه له مو مونږ

نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

بدله به ورکوؤ مونږ هغه له | دوزخ | دارنګې | بدله ورکوؤ مونږه | ظالمانو له |

ددوزخ سزا ورکووا| مونږ ظالمانو ته هم دغه شان سزا ورکووا|

قوله تعالى:- وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا ۗ سُبْحَانَهُ ۚ

دمکې دکافرانو بهتانونه تړل او د هغې جواب:- -دمکې دکافرانو داخیال ووچه دافرښتې دالله ﷻ لونړه دی د هغوی ددې خیال تردید کولوسره الله ﷻ فرمائی دابالکل غلط دې اوفرښتې د الله ﷻ بزرګ بندیګان دی ډیرداوچتو درجو والا دی اودعزت مالکان دی قولاً اوفعلاً هروخت دالله ﷻ په اطاعت کښې مشغولې دی. نه په څه کارکښې د هغه نه وړاندې کیږی اونه په څه کارکښې د هغه د حکم خلاف کوی بلکه چه هغه څه فرمائی دوی په منډه باندې هغه حکم په ځائ راوړی د الله ﷻ په علم کښې راګیرې دی دهغه نه هیڅ خبره پټه نه ده د وړاندې روستوښی اوکس طرف هغه ته پوره علم دې دذرې ذرې نه هغه خبر دې. دا پاکې فرښتې هم دومره مجال نه لری چه د الله ﷻ دیومجرم د الله ﷻ په وړاندې د هغه د مرضئی خلاف د هغه سفارش کولود پاره شونډې اوخوزولې شی. لکه چه ارشاد دې ﴿مَن ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِندَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۚ﴾ ([1]) هغه څوك دی چه د هغه د اجازت نه بغیر د چا سفارش هغه له یوړلې شی.

بل آیت کښې دی ﴿وَلَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ عِندَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ ۚ حَتَّىٰ إِذَا فُزِّعَ عَن قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ ۖ قَالُوا الْحَقَّ ۖ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ﴾ ([2]) یعنی هغه سره دچا شفاعت بغیردهغه دخپل اجازت نه نه شی چلیدې. هم د دې مضمون نور هم آیاتونه په قرآن کریم کښې موجود دی. فرښتې اود الله ﷻ مقرب بندیګان تول په تول د الله ﷻ د ویرې اود الله ﷻ د هیبت نه هروخت رچیږی. په هغوی کښې چه څوك هم د رب کیدو دعوی اوکړی مونږ به هغه دوزخ ته ورسیده کړو د ظالمانو نه به مونږ خامخابدله اخلو. داخبره د شرط په توګه ده اود شرط دپاره دا ضروری نه دی چه هغه دې واقع هم شی یعنی دا ضروری نه دی چه د الله ﷻ د بندیګانو نه څوك داسې ناپاکه دعوی اوکړی اوداسې سخته سزا اوخوری. هم د دې په شان آیت ﴿قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ﴾ ([3]) او ﴿لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ ([4]) نونه درحمن اولاداونه د نبی کریم ﷺ نه شرك ممکن دې.

---

[1] ۲/البقره:۲۵۵.

[2] ۳۴/سبا:۲۳.

[3] ۴۳/الزخرف:۸۱.

[4] ۳۹/الزمر:۶۵.اخ

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا

آیا نه گوري هغه کسان | چې دمنلو نه ئې انکار کړې دې | چې بیشکه آسمانونه | او زمکه | وو دواړه

آیا کافرانو ته داخبره نه ده معلومه چې آسمانونه او زمکه په خپل مینځ کښې ملاؤ وو

رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا ۖ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ۖ

پیوست | پس جدا جدا کړل مونږه هغه | او پیدا کړل مونږه | داوبو نه | هر څیز | ژوندي

نوبیامونږ هغه جدا جدا کړل | اومونږ داوبو نه هر ژوندي څیز را پیدا کړې دې

أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ۝ وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ

آیا نو نه مني دوئ | او ودرول مونږه | په زمکه کښې | غرونه | چې اونه خوزي (دا زمکه په دوئ باند

نوآیا دوئ ایمان نه راوړي | او مونږ په زمکه کښې غرونه جوړ کړل | ددې دپاره چې اونه خوزي

وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ۝

او جوړې کړې مونږه | په دې زمکه کښې | فراښه | لارې | دپاره ددې چې دوئ لارې معلوم کړي

اوپه دې زمکه کښې مو ارتې بیرته لارې جوړې کړې دي ادې دپاره چې خلق پرې څي راځي

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا ۖ وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ۝

او جوړکړو مونږه | اسمان چت | محفوظ (ډیریوتلونه) | او دوئ | دنښو دهغې نه | مخ اوړونکي دي

اومونږ اسمان یو محفوظ چت جوړ کړو | په دې باندې هم دوئ (اسماني) نښو نه ډډه کوي (اوسوچ فکر نکوي)

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ

او هغه | هغه ذات دې | چې پیدا ئې کړه | شپه | او ورځ | او نمر | او سپوږمئ | دا ټول

او الله ﷻ هغه ذات دې چې شپه ورځ او نمر او سپوږمئ ئې پیدا کړي دي | هریو په خپله

فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ۝

په فلك کښې | لامبو وهي یعني ګرزي |

خپله دائره کښې لامبو وهي |

قوله تعالى:- أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا

د الله ﷻ د قدرت تذکره:- الله ﷻ داخبره بیان کوی چه د هغه قدرت پوره دې اود هغه زبردسته غلبه ده. فرمائی چه کوم کافران د الله ﷻ نه بغیرد چا عبادت کوی آیا دوی ته دومره هم علم نشته چه د ټول مخلوق پیداکونکې هم الله ﷻ دې اود ټولوڅیزونوساتندونکې هم هغه دې.بیادهغه سره د نورو عبادت ولې کوئی.د زمکې او آسمان د شروع نه یوبل سره یوځایٔ انختلی قط په قط وو الله ﷻ دا جدا جدا کړل زمکې ئې لاندې او آسمانونه ئې پورته په فاصله باندې اوپه حکمت سره قائم کړل. اووه زمکې پیداکړې اوهم اووه آسمانونه ئې پیداکړل. دزمکې اوړومبی آسمان په مینځ کښې جوف اوخلا اوساتله دآسمان نه ئې اوبه راووروليې اود زمکې نه ئې پیداوار راوټوکولو او هرژوندې څیزئې د اوبونه پیدا کړو. آیادا ټول څیزونه په کوم کښې چه د هر یوه یوصانع خودمختاری قدرت او وحدت باندې دلالت کوی خپلې مخې ته موجود موندلوسره هم داخلق د الله ﷻ د عظمت قائل کیدو سره شرك نه پریږدی؟

ففی کل شیء له اية تدل علی انه واحد

اول شپه وه که ورځ:-یعنی په هریوڅیز کښې د الله ﷻ ربوبیت او د هغه د وحدانیت نښې موجود دی. د حضرت ابن عباس ﷺ نه سوال اوشو چه اول شپه وه که ورځ؟ نو هغوی اوفرمائیل چه اول زمکه او آسمان یوځائ قط په قط ملاوشوې وو نو ښکاره خبره ده چه په دې کښې به تیاره وه اود تیارې نوم هم شپه نوثابته شوه چه هم شپه وړاندې وه. (۱)

د (رتقا) تفسیر اومطلب:-دابن عمر ﷺ نه چه کله ددې آیت تفسیرتپوس اوشو نوهغوی اوفرمائیل چه تاسو د حضرت ابن عباس ﷺ نه تپوس اوکړئی چه هغه کوم جواب درکړی نوهغه ماته هم اوښایئی. حضرت ابن عباس ﷺ اوفرمائیل زمکه اوآسمان یوځائ وونه به باران وریدلواونه به پیداوار راتوکیدلو. کله چه الله ﷻ ژوندې مخلوق پیداکړو نو آسمان ئې اوشلولواود هغې نه ئې اوبه راووروليې اوزمکه ئې اوڅیرله اود هغې نه پیداوار راوتوکولو. کله چه سوال کونکی حضرت ابن عمر ﷺ ته دا جواب بیان کړو نوهغوی ډیرخوشحاله شو او وئې فرمائیل نن ماته نور هم یقین پیدا شوچه د قرآن په علم کښې حضرت عبدالله ﷺ ډیر وړاندې دې زما په زړه کښې به کله داخیال راغلو چه چرته داسې خوبه نه وی چه د عبدالله ﷺ جراءت زیات شوې وی خونن هغه وسوسه د زړه نه لاړه. آسمان ئې اوشلولواووه آسمانونه ئې جوړکړل د زمکې مجموعه ئې اوڅیرله اووه زمکې جوړې کړې.

د مجاهد ﷫ په تفسیرکښې داهم دی چه دا ملاوشوې وو یعنی اول اووه واړه آسمانونه یوځائ وو اودغه شان اووه واړه زمکې هم یوځائ وې بیاداجداجداکړې شو. دحضرت سعیدبن جبیر ﷫ تفسیردې چه دا دواړه اول یووو بیاجداجدا کړې شو. دزمکې آسمان په مینځ کښې خلا کیخودې شوه اوبه د ټولوسا لرونکو اصل جوړکړې شو. حضرت ابوهریره ﷺ یو ځل حضور ﷺ ته عرض اوکړو چه کله زه تاسو ته ګورم زما زړه خوشحالیږی اوزما سترګې یخیږی تاسو مونږ د ټولو څیزونود اصلیت نه خبر کړئی. حضور ﷺ اوفرمائیل ابوهریره ټول څیزونه د اوبونه پیداکړې شوی دی. یوبل روایت کښې دی چه بیا ما اووئیل یارسول الله ﷺ ماته څه داسې عمل اوښائې په کوم سره چه زه جنت ته داخل شم. حضور ﷺ اوفرمائیل خلقو ته سلام کوه په خلقو خوراك خوره صله رحمی کوه اودشپې چه خلق اوده شی نوته د تهجدمونځ کوه دې د پاره چه په سلامتیاسره جنت ته داخل شې. (۲)

دزمکې درې حصې اوبو کښې دی او یوه حصه ښکاره ده:-زمکه الله ﷻ عزوجل وتبارك وتعالی د غرونو په میخونوسره مضبوطه کړه دې د پاره چه هغه په خوزیدو راخوزیدو سره خلق پرشانه نه کړی مخلوق په زلزله کښې وانچوی. دزمکې دریمه حصه خو په اوبوکښې ده او صرف یوه څلورمه حصه دنمر اوهواد پاره کولاوشوې ده دې د پاره چه خلق آسمان او د دې عجائبات په خپلو سترګو سره اولیدې شی. بیا په زمکه کښې الله ﷻ په خپل رحمت کامله سره لارې جوړې کړې چه خلق په آسانئی سره خپل سفراوکړې شی اولرې ملکونوته هم اورسی.

د الله ﷻ شان ته اوګوره په دې ټکره کښې اوچت غرونه حائل دی د دې ځائ نه هغه ځائ ته رسیدل په ظاره سخت او ګران ښکاری خود الله ﷻ قدرت پخپله په دې غرونوکښې لارې جوړوی چه د دې ځائ خلق هلته اود هغه ځائ خلق دلته اورسی اوخپل کار روزګار پوره کړی. آسمان ئې په زمکه په شان د ګنبد جوړکړو لکه چه ارشاد دې چه مونږ آسمان په خپلو لاسونو جوړکړو اومونږ د وسعت اوکشادګئی والایو (۳) فرمائی قسم دې د آسمان اودهغې دجوړځ (۱) ارشاددې چه آیاهغوی اونه لیدل چه مونږ دهغوی

---

(۱) الطبری:۱۸/٤۳۳.
(۲) احمد:۲/۲۹۵ حاکم: ٤/۱٦۰، مجمع الزوائد:٥/۱٦، ابن حبان:٦٤۲.
(۳) ٥۱/الذاریات:٤۷.

په سرونوباندې اسمان په کوم حیثیت سره جوړکړې دې او څنګه موورته ښانست ورکړې دې اود مزې خبره خودا ده چه په دومره لوئ آسمان کښې یوسورې هم نشته. ([2])
بنا وائی دګنبد اوخیمې اودرولوته. لکه چه رسول الله ﷺ فرمائی داسلام بنا پنځه دی([3])لکه چه په پنځوستنوباندې یوګنبد یا خیمه ولاړه وی. بیا آسمان چه په شان د چت دې.دادې هم محفوظ اوچت د ځوکنی والا چه دیوځایٔ نه دې ته ځوك نقصان اونه رسوی اوچت او اعلی صفا دی لکه حدیث کښې چه دي یو سړی د حضورﷺ نه سوال اوکړو چه آسمان څه څیز دې حضورﷺ اوفرمائیل رامنع شوې چپه ده. ([4]) دا روایت سنداً غریب دې.
خوخلق د الله ﷻ د دې زبردستونښونه هم بې پرواه دی لکه چه ارشاد دې د زمکې اوآسمان ډیرې نښې دی چه پرخلقو د نظرلاندې دی خوبیاهم هغوی دې نه مخ اړولې دی. ([5]) څوك غور اوفکر نه کوی څوك سوچ نه کوی چه داڅومره خورشوې دې څومره اوچت څومره عظیم الشان آسمان زمونږ په سرونو باندې بغیرد ستنو الله ﷻ څنګه قایم ساتلې دې. بیا څومره په ښکلې طریقه سره دا ستوری پیللې شوی دی په دې کښې هم څه ولاړ دی اوڅه روان دی. بیا د نمر چال مقرر دې د دی موجودګی ورځ ده د دې په نظر نه راتلل شپه ده د پوره آسمان یوچکر په یوه شپه او ورځ کښې پوره کوی. د دې چال د دې تیزی بغیرد الله ﷻ نه بل څوك نه پیژنی اوهسې آټکلې اواندازې کول بله خبره ده.
د بنی اسرائیلو د یو عابد واقعه:-د بنی اسرائیلوعابدانوکښې یوخپل دیرش کاله موده دعبادت پوره کړه خو چه څنګه به د نورو عابدانود پاره دیرش کاله عبادت کولونه پس اوریځ سورې کولو په ده باندې اونه شو نوهغه خپلې مور ته داحال بیان کړو. هغې وئیل بچې تابه د دې عبادت په موده کښې څه ګناه کړې وی هغه وئیل مورې یوه هم نه. وئی وئیل بیا به تا چرته د ګناه کولو پوره قصد اواراده کړې وی. جواب ئی ورکړو چه داسې هم بالکل نه دی شوی. مور ئی وئیل ممکن دی چه تاآسمان ته کتلې وی اود غور اوفکر کولونه د بغیرسترګې ښکته کړې وی عابد وئیل چه داسې خو برابر کیدل وئی فرمائیل بس هم دا وجه ده. بیائی د خپل قدرت کامله بعضې نښې اوخودلې چه شپې اود دې تیارې ته اوګوره اود دې په رڼړا باندې نظرواچوه. بیا د یو بل پسې وار په وار راتللو انتظام او په اهتمام سره راتلل ګوره چه د یو کمیدل دبل زیاتیدل. ګوره نمر او سپوږمئی ته د نمر رڼړا یوه خاص رڼړا ده اود دې آسمان د دې حرکت اود دې چال جدا دې. د سپوږمئی نور جدا دې آسمان ئی جدا دې چال ئی جدا دې اندازې جدا دی او هریو لکه چه په خپل آسمان کښې روان وی ګرځی.([6])
اود الله ﷻ دحکم په ځایٔ راوړلو کښې مشغول دی لکه چه ارشاد دې هم هغه سحر روښانه کونکې دې هم هغه شپه په سکون او آرام کونکې دې هم هغه د نمر اوسپوږمئی اندازه مقررکونکې دې هم هغه د عزت غلبه او د علم والا دې.([7])

---

[1]) ۹۱/الشمس:۹۱.
[2]) ۵۰/قٓ:۶.
[3]) صحیح بخاری کتاب الایمان باب دعاؤکم ایمانکم:۸، صحیح مسلم:۱۶،ابن حبان:۱/۳۷۴، ترمذی:۲۶۰۶،مجمع الزوائد:۱/۴۷، بیهقی ۱:/۳۵۸،مصنف عبدالرزاق:۵/۱۷۴.
[4]) ابن ابی حاتم وسنده حسن، العظمة لابی الشیخ:۵۳۹، الاحادیث المختاره:۱/۱۸ح۱۱۷.
[5]) ۱۲/یوسف:۱۰۵.
[6]) الطبری:۱۸/۵۲۰.
[7]) ۶/الانعام:۹۶.

وَمَا جَعَلْنَا	لِبَشَرٍ	مِّنْ قَبْلِكَ

او نه دي جوړ کړي مونږه | دپاره ديو انسان | مخکښي ستا نه

او مونږستا نه وړاندې هم دهيڅ يو انسان دپاره هميشه پاتې کيدل نه دي

الْخُلْدَ ط اَفَاِئْنْ مِّتَّ فَهُمُ الْخٰلِدُوْنَ ۝ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ

هميشوالي | آيا پس که چرې | مړ شې ته | نو دوئ به ګڼې | هميشه وي | هر نفس | څکونکي

جوړ کړي | نو آيا که ته وفات شې | نو داخلق بۀ دلته هميشه پاتې شي | هريو نفس به دمرګ

الْمَوْتِ ط وَنَبْلُوْكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً ط

د مرګ دي | او ازمايو مونږ تاسو | په بدو حالاتو کښې | او په ښه حالاتو کښې | په ازمائيلو سره

مزه څکې | اومونږه امتحان دپاره په تاسو باندې سختې اوراحت راولو | اوزمونږ طرف ته به

وَاِلَيْنَا تُرْجَعُوْنَ ۝

او خاص مونږ ته به | راوستلې کيږئ تاسو |

تاسو ټول راواپس کيږئ |

قوله تعالى:- كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ط

مرګ اټل حقيقت دې :-څومره هم چه خلق دي دا ټول مرګ يوه ورځ مره کونکي دي دمخ د زمکې ټول مخلوق به مرګ سره مخ کيدونکي دي اودرب دشان اوجلال والا ذات هميشه دپاره ژوندې پاتې کيدونکې دې. هم د دې ايت نه علماؤ استدلال کړې دې چه حضرت خضر عليه السلام مړشوې دې. داغلط دي چه هغه تراوسه پورې ژوندې دې ځکه چه هغه هم انسان وو اود الله ﷺ ولي وو يانبي يا رسول وو خو هم انسان وو. د دې کافرانو دا آرزو څومره ناپاکه ده چه ته به مړشې نو ولې دا د هميشه اوسيدو د پاره دې؟ داسې خو ناممکن دي دنياخو روانه ده چاله هم بغيرد الله ﷺ نه هميشه والې نشته څوک وړاندې دې څوک روستو.

مرګ ژوند ،تنګي ،فراخي ټول امتحان دي:-بيافرمائي دمرګ خوند به هرکس څکي. حضرت امام شافعي رحمه الله به دافرمائيل چه خلق زمادمرګ خواهش مندي نوآيا دې باره کښې هم زه يوازې يم؟ داهغه خوند نه دې چه څوک به پريږدي. بيافرمائي د نيکئي بدئي آرام او بې آرامي خوارۀ تراخه وسعت اوتنګئ سره مونږ خپل بنديګان ازميښت کوو دې د پاره چه شکر کونکي اونه شکرکونکې صابر اوناامیده معلوم شي. صحت بيماري ،الداري اوفقيري سختي اونرمي حلال اوحرام هدايت اوګمراهي اطاعت اوګناه ټول ازميښتونه دي په دې کښې ښه اوخراب ښکاره کيږي ستاسود ټولو راواپس کيدل هم زمونږ طرف ته دي هغه وخت چه څنګه وي ښکاره به شي بدانوته به سزا او نيکانوته بدله به ملاويږي. [1]

وَاِذَا	رَاٰكَ	الَّذِيْنَ	كَفَرُوْٓا

او کله چې | اوويني تا | هغه کسان | چې دحق نه انکاريان دي

اوهر کله چې کافران تا اوويني نو نور څه نه

[1] الطبري:۱۸/۴۴۰.

اِنْ يَّتَّخِذُوْنَكَ	اِلَّا	هُزُوًا ؕ	اَهٰذَا	الَّذِىْ	يَذْكُرُ	اٰلِهَتَكُمْ ۚ
نه نيسي دوئ تالره | مګر | په ټوقوسره | آيا دا دي | هغه څوك | چي يادوي | خدايان ستاسو						
خو ټوقي درپوري شروع كوي | چي آيا دا هغه (سړي)دي چي ستاسو دمعبودانو ذكر (په بدئي) كوي						
وَهُمْ	بِذِكْرِ الرَّحْمٰنِ	هُمْ	كٰفِرُوْنَ ۝	خُلِقَ	الْاِنْسَانُ	
او حال دا چي دوئ | په ذكر درحمان سره | پخپله | انكاريان دي | پيدا كړي شوي دي | انسان						
اوحال دادي چي دوئ پخپله د رحمان د ياد نه انكاريان دي | د انسان په پيدائش (فطرت) كښي						
مِنْ عَجَلٍ ؕ	سَاُورِيْكُمْ	اٰيٰتِىْ	فَلَا تَسْتَعْجِلُوْنِ ۝			
دتلوار (بي صبرئ) نه | ډير زر به اوښايم زه تاسو ته | نښي زما | پس تلوار مه كوئ (دعذاب) زما						
تندى ايښودي شوي ده| زه به ډير زرتاسو ته خپلي نخښي اوښايم | نو تاسو تندى مه كوئي						

قوله تعالى:- اِنْ يَّتَّخِذُوْنَكَ اِلَّا هُزُوًا ؕ

د كافرانو ټوقي مسخري كول:- ابوجهل او د قريشو كافران وغيره به حضورﷺ ته په كتلو سره خنداكاني اومسخري شروع كولي اودحضورﷺ په شان كښي به ئي بي ادبي كوله وئيل به ئي چه ښه ده ګورئي دغه دي چه زمونږمعبودانوته بدي ردي وائي.ستاسو مشرانوته بي وقوفان وائي يوخوددوى دا سركشي ده اوبل پخپله د رحمن د ذكر نه منكر دى دالله ﷻ منكردى اود رسول الله ﷺ منكر دى. په بل آيت كښي د دوى هم د دي كفر بيان كولوسره فرمائيلي دى ﴿اِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا لَوْلَآ اَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا ۚ وَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ حِيْنَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ اَضَلُّ سَبِيْلًا ۝﴾ [1] يعني هغه خودي وائي خومونږ كلك ولاړيوكني هغه خو مونږدخپل معبودانو نه زړه توري كولوكښي هيڅ كمي نه دي پريخي.خيردوى ته به د عذاب په كتلوسره معلومه شي چه ګمراه څوك ووانسان ډيرجلدبازدي.حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي الله ﷻ دټولوڅيزونود پيدا كولو نه پس آدم عليه السلام پيداكول شروع كړو. ماښام سره نيزدي چه په هغه كښي روح ورپوك وهلي شو په سر ژبه اوسترګوكښي كله روح راغلو نو وئي وئيل يا الله ﷻ چه د ماښام نه وړاندي زما پيدائش مكمل شي.

حضورﷺ فرمائي په ټولوورڅوكښي بهتراوغوره ورځ د جمعه ورځ ده. هم په دي ورځ حضرت آدم عليه السلام پيداكړي شو هم په دي جنت ته داخل كړي شو هم د هغه ځائ نه راكوزكړي شو هم په دي كښي به قيامت قايمولي شي هم په دي ورځ كښي يوساعت دي په هغه وخت كښي چه كله بنده په مانځه كښي وى اود الله ﷻ نه څه غواړي نو الله ﷻ هغه وركوى. حضورﷺ په خپلو ګوتومباركوسره اشاره اوكړه وئي خودل چه دا ساعت ډير كم دي. حضرت عبدالله بن سلام رضي الله عنه فرمائي ماته معلومه ده هغه ساعت كوم يودي هغه د جمعه د ورځ آخرى ساعت دي هم دغه وخت الله ﷻ حضرت آدم عليه السلام پيداكړو. [2]

موحدانو ته تسلي او زغم كول:- په اول آيت كښي د كافرانود بدبختئي ذكركولوسره د دي نه پس د انسان د تندئي كولوپه دي حكمت سره دي لكه چه د كافرانو سركشي اوريدوسره د مسلمانانو د انتقام جذبه راوچتيږي اوهغوى ډير زربدله اخستل غواړي په دي وجه چه انسان پيدائشي جلدباز دي خود الله ﷻ عادت دا دي چه هغه ظالمانوته وخت وركوى خوچه بيائي كله رانيسي نو پريږدي نه. د دي د پاره ئي اوفرمائيل چه زه تاسو ته خپلي نښي خودونكي يم چه په ګناهګارانو باندي به څنګه سختي وى.زماپه

---

[1] ۲۵/الفرقان:٤٢.

[2] ابوداؤد كتاب الجمعة باب فضل يوم الجمعة وليلة الجمعة:١٠٤٦ وسنده صحيح،ترمذى: ٤٩١،احمد:٤٨٦/٢، حاكم:٢٧٨/١

نبی ﷺ پورې ټوقې کونکې څرمن څنګه اوباسم تاسو به هم اوس اوګورئ چغې مه وهئ دیر شته خو اندهیر نشته په مهلت سره هیریږی نه.

وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ۝ لَوْ يَعْلَمُ

او وائی دا خلق | کله به وی | دا | وعده | که یئ تاسو | رښتینی | افسوس که معلوم وې

او دوئ وائی چې دا وعده بۀ کله پوره کیږی که تاسو رېښتوني یئ (نو رائې ولئ) | کاش ! منکرانو ته

الَّذِيْنَ كَفَرُوْا حِيْنَ لَا يَكُفُّوْنَ عَنْ وُّجُوْهِهِمُ النَّارَ

هغه کسانو ته | چې کافران دی | کوم وخت چې | نۀ به شی منع کولې | دمخونو خپلو نه | وور

هغه وخت معلوم وې | چې دوئ به نه دخپلو مخونو نه اور منع کولې شی

وَلَا عَنْ ظُهُوْرِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُوْنَ۝ بَلْ تَأْتِيْهِمْ

او نۀ دشاګانو خپلو نه | اونۀ به ددوئ سره | امداد اوکړې شی | بلکه رابه شی دوئ ته |

او نه به دخپلو شاګانو نه نه | او نه بۀ ورسره څه قسم مدد کولې شی | نور څه نه خو دغه اور

بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ رَدَّهَا

(عذاب) ناڅاپه | پس حیران به کړی دوئ | او طاقت به نشی لرلې دوئ | د واپس کولو دهغې |

به پرې ناګهانه راشی | او دوئ بۀ حیران کړی | نو بیا به ترې نه هغه اور لرې کولې شی | اونه به ورته

وَلَا هُمْ يُنْظَرُوْنَ۝ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّنْ قَبْلِكَ

اونۀ به دوئ ته | مهلت ورکړې شی | او بیشکه ټوقې شوی دی | په رسولانو پورې | مخکښې ستا نه

(دتوبې ویستلو) مهلت ورکولې شی | او ستانه وړاندې هم دپیغمبرانو پورې ټوقې شوې وې

فَحَاقَ بِالَّذِيْنَ سَخِرُوْا مِنْهُمْ مَّا كَانُوْا

پس چاپیره شو | په هغه کسانو باندې | چې ټوقې ئې کولې | په دوئ پورې | هغه څیز چې وو هغوئ

نو چا چې ورپورې خندګانې کولې | دهغوئ نه هم هغه عذاب راتاؤ شو | په کوم پورې

بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ۝ قُلْ مَنْ يَّكْلَؤُكُمْ بِالَّيْلِ

په هغې پورې | چې ټوقې به ئې کولې | ورته اووایه | څوک دی | چې بچ کوی تاسو | په شپه کښې

چې دوئ خندل | (ائې پیغمبره) ورته اووایه چې څوک به د رحمان دعذاب نه ستاسو د شپې

وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ ط بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُّعْرِضُوْنَ۝

او په ورځ کښې | درحمان نه | بلکه دوئ | دذکر | درب خپل نه | مخ اړونکی دی |

او د ورځې حفاظت اوکړی (که هغه اوغواړی) خبره داده چې دوئ دخپل رب د یاد نه مخونه اړوی

اَمْ لَهُمْ اٰلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِّنْ دُوْنِنَا ط لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ نَصْرَ

ایا شته دوئ لره | خدایان | چې منع کړی دوئ | زمونږ نه | دوئ طاقت نۀ لری | دامداد

ایا دوئ سره زمونږ نه سوا داسې معبودان شته | چې ددوئ حفاظت او کړی ؟ هغوئ

يُصۡحَبُونَ ۝	مِّنَّا	وَلَا هُمۡ	أَنفُسِهِمۡ
ملګرتيا اوکړې شي	د طرفه زمونږ نه	اونۀ به ددوئ سره	دنفسونو خپلو
خو دخپلو ځانونو مدد هم نشي کولې اونه زمونږ په مقابله کښې دهغوی ملګرتيا کولې شي.			

قوله تعالى:- وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الۡوَعۡدُ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ۝

د کافرانو د قيامت غوښتنه او هغوئ ته ړټنه:- دالله ﷻ عذاب راتلل د قيامت راتلل دې خلقو محال ګڼړلو په دې وجه به ئې په کبرسره وئيل اوښايه ستاداويرول به کله پوره کيږي؟دوی ته جواب ورکولې شی که تاسوپوهيدلئې اود هغه ورځ دتباهونه خبر وئې نوتندی به مونه کوله هغه وخت به دالله ﷻعذاب لاندې باندې راغونډکړې وی.طاقت به ئې نه وی چه د الله ﷻ عذاب د ځان نه وړاندې روستو کړې شی. د ګوګړو(ګندهك) جامې به وی په کوم کښې چه به اُور لګيدلې وی اوپه ولاړه به سوزيږي.دهرطرف نه به دوزخ راګيرکړې وی هيڅ څوك به نه وی چه امداد ئې اوکړی. هيڅ بهانه به نه ملاويږی چه دا لرې کړی. دې نه به نه بچ کيږی اونه به ورته د يوساعت ډهيل اومهلت ملاويږی.

مخکينوخلقوهم رسولانوپورې ټوقې کولې:- الله ﷻ خپل پيغمبرﷺ ته تسلی ورکولوسره فرمائی تاسو چه تنګوی ياټوقبکوی اودروغ وائی پدې پريشانه کيږه مه د کافرانودازوړعادت دې.مخکينو پيغمبرانو سره هم دوی داسې کړی دی د څه په وجه چه آخر په عذاب کښې راګيرکړې شو لکه چه فرمائی ﴿وَلَقَدۡ كُذِّبَتۡ رُسُلٌ مِّن قَبۡلِكَ فَصَبَرُواْ عَلَىٰ مَا كُذِّبُواْ وَأُوذُواْ حَتَّىٰٓ أَتَىٰهُمۡ نَصۡرُنَاۚ وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَٰتِ ٱللَّهِۚ وَلَقَدۡ جَآءَكَ مِن نَّبَإِيْ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ۝﴾ (۱) تانه وړاندې انبياء کرام هم دروغ ګڼړلې شوی دی اوهغوی په خپل تکذيب باندې صبرکړې دې تردې چه هغوی له زمونږ امداد راغلو. د الله ﷻ خبرې څوك بدلونکی نشته مونږ له د رسولانو خبرې راغلې دی.بيا خپل نعمت بيانوی چه هغه ستاسودټولو حفاظت شپه ورځ په خپلو سترګو سره کوی چه نه اوده کيږی اونه ستړې کيږی. ﴿من الرحمن﴾معنی د رحمن بدلې يعنی د رحمن نه بغيردی. عربی شعرونوکښې هم "من"دبدل په معنی کښې دې.هم پدې يواحسان باندې څه موقوف دی داکافران خود الله ﷻ د هريو احسان ناشکری کوی بلکه د هغه د نعمتونومنکردی اود هغې نه مخ اړونکی دی. بيا د انکار په توګه په هغوی باندې غصه کولوسره فرمائی آياد هغوی معبودان چه دالله ﷻنه بغيردی هغوی پخپل حفاظت کښې ساتی يعنی هغوی داسې نه شی کولې د هغوی صرف داګمان کول غلط دی بلکه د هغوی باطل معبودان پخپله د خپل امداد او حفاظت هم مالکان نه دی بلکه هغوی زمونږ نه بچ کيدې هم نه شی. زمونږ دطرف نه هيڅ يو خبرد هغوی په لاس کښې نشته. يوه معنی د دې جمله داهم ده چه نه خو هغوی څوك بچ کولې شی اونه ځان بچ کولې شی.

عَلَيۡهِمُ	طَالَ	حَتَّىٰ	وَءَابَآءَهُمۡ	هَٰٓؤُلَآءِ	بَلۡ مَتَّعۡنَا
چې اوږده شواپه دوئ باند		اتر دې پورې	او پلارانو ددوئ ته	دوئ ته	بلکه بنه سامانونه ورکول مونږ
مونږ دوئ او ددوئ پلار نيکه ته دنياوی نعمتونه ورکړل تردې چې په دوی باندې يوه اوږده موده تيره					

نَنقُصُهَا	نَأۡتِي ٱلۡأَرۡضَ	أَنَّا	أَفَلَا يَرَوۡنَ	ٱلۡعُمُرُ
چې کموژ مونږه هغه	راځو زمکې ته	چې بيشکه مونږه	ايا نۀ وينی دوئ	عمرونه
شوه آيا دوئ نه ګوری چې مونږ(ددوئ دقبضې لاندې) زمکه (په اسلامی فتوحاتو سره) د هرطرفه				

(۱) ۶/الانعام:۳۴.

مِنْ اَطْرَافِهَا ؕ اَفَهُمُ الْغٰلِبُوْنَ ﴿۴۴﴾ قُلْ اِنَّمَآ اُنْذِرُكُمْ

دطرفونو دهغې نه | ايا نو ګنی دوئ به | غالب شی | دوئ ته اووايه | بيشکه چې | زه يروم تاسو

راتنګوؤ| نو ايا د دې باوجود هم دوئ غلبه بياموندې شی | ته ورته اووايه چې زه خو تاسو صرف

بِالْوَحْيِ ۖ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَآءَ اِذَا مَا يُنْذَرُوْنَ ﴿۴۵﴾ وَلَئِنْ

په ذريعه دوحی | اونه اوری | کاڼه خلق | اواز (بلنه) | کله چې | هغوئ يرولې کيږی | او که چرې

د وحی په ذريعه(د الله ﷻ دعذاب نه يروم) | او کاڼه چې څه وخت ويرولې شی نو هغوی هډو اواز نه

مَّسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُوْلُنَّ يٰوَيْلَنَآ

اورسيږی دوئ ته | لږ شان | دعذاب درب ستا نه | نو خامخا وائی دوئ | اے هلاکته زمونږه |

اوری| او که چرې ستادرب له طرفنه دوئ ته دعذاب يوه چپه راشی نو دوئ وائی چې هائې زمونږ

اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿۴۶﴾ وَنَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ

بيشکه مونږه | وؤ | ظالمان | او مونږه به کيږدو | تلې | دانصاف | دپاره دورځې

بدبختۍ | بيشکه مونږ په ځانونو باندې ظلم کړې وو | اومونږ به دقيامت په ورځ د انصاف تلې اولګوو

الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا ؕ وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ

دقيامت | پس ظلم به نۀ کيږی | ديو نفس سره | هيڅ قدرله | او که چرې وی | په قدر | ديوې دانې |

نو په چا به ذره برابر هم ظلم نشی کولې | او که (دچا عمل) دا اوری ددانې هومره هم وړوکې وی نو هم

مِّنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَا ؕ وَكَفٰى بِنَا حٰسِبِيْنَ ﴿۴۷﴾

داوری | رابه وړو مونږه | هغه | او کافی يو مونږه | حساب کونکی |

به هغه بيش کړو | او د حساب اخستلو دپاره مونږ يوازې بس يو |

قوله تعالى:- بَلْ مَتَّعْنَا هٰۤؤُلَآءِ وَاٰبَآءَهُمْ

د کافرانو او الله ﷻ بعضې نخښې :- دکافرانو د کينې اودهغوی پخپله ګمراهئی باندې د کلکيدلو وجه بيان فرمائی ذوی ته دخوراك څښاك دپاره ملاويږی هغوی ته اوږده اوږده عمرونه ملاو دی. هغوی دا اوګڼړل چه زمونږ داکړه وړه د الله ﷻ خوښ دی. دې نه پس هغوی ته نصيحت کوی ولې هغوی دا نه ګوری چه مونږ کلی په کلی دهغوی دکفر په وجه تباه کړه. د دې جمله نورې هم ډيرې معنې کړې شوی دی. کومې چه مونږ په سورت رعد کښې بيان کړی دی خوډيره صحيح معنی هم دا ده لکه چه فرمائی ﴿وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرٰى وَصَرَّفْنَا الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿۲۷﴾﴾ ([1]) مونږ ستاسو خواکې کلی تباه کړل اوخپلې نښې په اړولو راړولو تاسو ته اوخودلې دې دپاره چه خلق د خپلو بدونه واوړی. حسن بصری رحمه الله د دې يوه معنی داهم بيان کړې ده چه مونږ په کفرباندې اسلام غالب کړې دې. ([2])

آيا تاسود دې نه عبرت نه حاصلونی چه څنګه الله ﷻ دوستان په دښمنانوباندې غالب کوی او څنګه تکذيب کونکی وړاندينی امتونه هغه تباه برباد کړل اومؤمنانوبندګانوته خلاصې ورکړې شو. آيااوس هم داخلق خپل ځان هم غالب ګڼړی؟ داسې نه ده بلکه دامغلوب دی ذليل دی رذيلان دی او په نقصان

---

[1]) ۴۶/الاحقاف:۲۷.

[2]) الطبری:۱/۴۹۴.

کښې دی.دبربادئ لاندې دی زه خود الله ﷻ د طرف نه مبلغ یم د کومو عذابونونه چه تاسو خبردارکوم دازمادخپل طرف نه نه دی بلکه د الله ﷻ د طرف نه دی اوچه د چا سترګې الله ﷻ ړندې کړی دی زړه اودماغ ئې بندکړی دی هغوی ته د الله ﷻ داخبرې سودمندنه پریوځی. کاڼړه خبرول بې کاره دی ځکه چه هغوی خواوری نه. که په دې ګناهګارانوباندې یوووړوکې غوندې عذاب هم راشی نو چغې صورې کوی اوهغه وخت ډیر زرد خپل قصور اقرارکوی. د قیامت په ورځ به د انصاف تله قایمولې شی دا تله هم یوه وی خوچه کوم عملونه په دې کښې تللې شی هغه به ډیرزیات وی په دې اعتبارسره ئې د جمع لفظ راوړې.په هغه ورځ به په چا باندې هیڅ ظلم هم نه شی کولی ځکه چه د حساب اخستونکې الله ﷻ پخپله دې چه هم ځان له د ټول مخلوق دحساب اخستلو د پاره کافی دې. د هرووړوکی نه ووړوکې عمل به هلته موجودشی.

بل آیت کښې فرمائیلی دی ستارب به په چاباندې ظلم نه کوی. ارشاددې ﴿اِنَّ اللّٰهَ لَا یَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ۚ وَاِنْ تَكُ حَسَنَةً یُّضٰعِفْهَا وَیُؤْتِ مِنْ لَّدُنْهُ اَجْرًا عَظِیْمًا﴾ ([1]) الله ﷻ د اوری د یوې دانې هومره هم ظلم نه کوی. نیکی زیاتوی اوددې اجر دخپل ځان نه ډیر زیات ورکوی. حضرت لقمان ﷺ په خپلو وصیتونوکښې خپل ځوئ ته فرمائیلې وو بچې که د اوری د یوې دانې برابر هم عمل وی که په کاڼړی کښې وی که په آسمانونو کښې وی یاپه زمکه کښې وی الله ﷻ به هغه راوړی او ډیر باریك بین او خبردې. بخاری اومسلم کښې رسول الله ﷺ فرمائی دوه کلمې دی چه په ژبه باندې سپکې دی په تله کښې ډیرې درنې دی الله ﷻ ته ډیرې خوښې دی. ﴿سبحان الله وبحمده سبحان الله العظیم﴾ ([2])

د لااله الا الله د ذکر فضائل:-مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمائی زما د امت یوسړې به د قیامت په ورځ الله ﷻ د ټول اهل محشرپه وړاندې خپل ځان له راوغواړی اود هغه د ګناه به یوکم سل دفترې د هغه په وړاندې راکولاوکړی د کوم ځائ پورې چه نظرکارکوی دومره دومره به یویو دفتر وی بیا به الله ﷻ د هغه نه تپوس اوکړی چه آیاتاته په دې خپلوکړې شوو ګناهونوکښې د یوې نه څه انکارشته؟ زما د طرف نه چه کومې حفاظت کونکې فرښتې ستا په اعمالولیکلوباندې مقررکړې شوې وې هغوی په تاباندې څه ظلم خونه دې کړې؟ جواب به ورکړی اې الله نه د انکارګنجائش شته اونه داونیلې شم چه په ظلم سره ئې لیکلې دی الله ﷻ به فرمائی چه ښه ده تاسره څه عذرشته یاڅه نیکی شته؟ هغه به ویریدلې وی وائی به هیڅ هم نشته. رب العالمین به اوفرمائی ولې نه بې شکه ستایوه نیکی مونږ سره شته اونن به په تاباندې هیڅ ظلم نه شی کولې. یوه وړه شان پرچه به راوویستلې شی په کوم کښې چه به ﴿اشهدان لااله الاالله وان محمدارسول الله﴾ لیکلې وی الله ﷻ فرمائی چه دا پیش کړئی هغه به وائی اې الله ﷻ داپرچه به د دې دفترو په مقابله کښې څه اوکړی؟ الله ﷻ به فرمائی په تا باندې به ظلم نه شی کولې.اوس به ټول په ټول دفترونه د تلې په یوچاړی کښې کیخودې شی اوهغه پرچه به د تلې په بل چاړی کښې کیخودې شی نود دې پرچه وزن به د هغه دفترونونه زیات شی. دا به ښکته شي اوهغه به اوچت شی. د رب رحمن او رحیم د نوم نه به بل هیڅ وزنی څیز نه وی. ابن ماجه او ترمذی ([3]) کښې هم روایت دی.

---

[1]) ٤/النساء:٤٠.

[2]) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی ﴿ونضع الموازین القسط لیوم القیامة﴾:٧٥٦٣،صحیح مسلم:٢٦٩٤، ترمذی:٣٤٢٧، ابن ماجه:٣٨٠٦، احمد:٢/٢٣٢، ابن حبان:٨٣١.

[3]) احمد:٢/٢١٣، کتاب الایمان باب ماجاء فیمن یموت وهو یشهد ان لا اله الاالله:٢٦٣٩وسنده صحیح،ابن ماجه:٤٣٠٠، حاکم: ١/٦، ابن حبان:٢٢٥.

مسنداحمد کښې دی د قیامت په ورځ چه کله تلې کیخودې شي نویوسړي به راویستلې شي او په
بوچاپړی کښې به کیخودلې شي اوکوم څه چه په هغه باندې شمیرلې شوی دی هغه به هم کیخودې
شي نو هغه چاپړې به ښکته شی اودې به د دوزخ طرف ته اولیګلې شي. اوس به هغه شا کړې وی چه د
الله ﷻ د طرف نه به یوه فرښته آواز ورکړی تندی مه کوني یوڅیز د ده پاتې دې بیا به یوه پرچه
راوویستلې شي په کوم کښې چه به ﴿لااله الاالله﴾ وی اوهغه به ددې سړی سره په تله کښې کیخودې شي
او دا د نیکو چاپړې به ټیټ شي. (۱)

د مسنداحمد په یوحدیث کښې یوصحابی ؓ رسول الله ﷺ سره کیناستو ونې ونیل یارسول الله ﷺ زما
غلام دې چه زما تکذیب هم کوی زما خیانت هم کوی زما نافرمانی هم کوی اوزه هم هغه وهم ټکوم او
بدې ردې هم ورته وایم. اوس تاسواوفرمایئ چه زما اود هغه به څه حال وی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل د
هغه نافرمانی دروغژن کنړل اوخیانت هرڅه به راجمع کړی اوستا وهل ټکول بدې ردې وئیل اوس که
ستاسزا دهغه د خطا برابره شوه نو ته خلاص شوې نه عذاب نه ثواب اوکه چرته ستا سزا کمه پاتې شوه
نوتاته به د الله ﷻ فضل اوکرم ملاوشی اوکه ستا سزا د هغه کړو نه زیاته شوه نوتانه به د دې زیاتې
شوې سزابدله اخستې شي.دې اوریدوسره هغه صحابی ؓپه ژړا شو اوچغې ئې شروع کړې نوحضور ﷺ
اوفرمائیل په ده څه اوشو؟ آیا ده په قرآن کریم کښې دا نه دی لوستلې ﴿وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا
تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا ۖ وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ۗ وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ﴾ (۲) دې اوریدوسره هغه صحابی ؓ اووئیلې
یارسول الله ﷺ دا معاملات اوریدوسره خو زما زړه غواړی چه خپل ټول غلامان آزاد کړم تاسو ګواه
اوسیږئ دا ټول د الله ﷻ په لار کښې آزاد دی. (۳)

وَلَقَدْ آتَيْنَا
او په تحقیق ورکړې وو مونږه
او مونږ موسی ؑ او

مُوسَىٰ	وَهَارُونَ	الْفُرْقَانَ	وَضِيَاءً	وَذِكْرًا
موسی	او هارون ته	فرق کونکې په منځ دحق او دباطل کښې	او رڼا	او نصیحت
هارون ته (تورات) ورکړې وو	چې په حق اوباطل کښې فرق کوونکې او رڼا وه اود پرهیزګارو			

لِلْمُتَّقِينَ ﴿۴۸﴾	الَّذِينَ	يَخْشَوْنَ	رَبَّهُمْ	بِالْغَيْبِ
دپاره دپرهیزګارانو	هغه پرهیزګاران	چې هغوئ یریږی	درب خپل نه	په غیب سره (بې لیدو)
دپاره نصیحت وو	..............هغه خلق چې دخپل رب نه غائبانه ویریږی			

وَهُمْ	مِنَ السَّاعَةِ	مُشْفِقُونَ ﴿۴۹﴾	وَهَٰذَا	ذِكْرٌ	مُبَارَكٌ
او هغوئ	دحساب کتاب دوخت نه	یریدونکې وی	او دا (قران)	نصیحت دې	برکتناک
دقیامت نه هم ویره کوی	اودا (قران پاک) بابرکته نصیحت دې	اکوم چې مونږ نازل			

(۱) احمد: ۲/۲۲۱-۲۲۲، الترمذی: ۲۶۳۹ وهوحدیث صحیح، مجمع الزوائد:۶/۲۸۰.
(۲) ۲۱/الانبیاء:۴۷.
(۳) احمد: ۲/۲۸۰،ترمذی کتاب تفسیرالقرآن، باب ومن سورة الانبیاء:۳۱۶۵.

أَنزَلْنَٰهُ	أَفَأَنتُمْ	لَهُ	مُنكِرُونَ
نازل کړې دې مونږه دا	آيا تاسو	ددې نه	انکار کونکې يئ
کړې دې نو آيا تاسو ددې نه انکار کوئ			

قوله تعالى:- وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ

د تورات فضيلت:- مونږ اول هم داخبره خودلې ده چه دحضرت موسى عليه السلام اوحضرت هارون عليه السلام ذکر يوځاې راځي اودغه شان د تورات او قرآن پاك ذكر هم عموماً يوځاې راځي.فرقان نه مرادكتاب [1] يعنى تورات دې چه په حق اوباطل حلال اوحرام كښې فرق كونكې وو [2] هم په ده سره حضرت موسى عليه السلام ته امدادملاوشو.ټول په ټول آسمانى كتابونه حق اوباطل، هدايت ګمراهى ښه بدحلال حرام كښې جدائى كونكې وى. دې سره په زړونو كښې نورانيت په اعمالوكښې حقانيت دالله ﷻ ويره او د الله ﷻ طرفته رجوع حاصليږى چه هغوى دخپل رب نه په غائبانه توګه هم ويريږى.لكه چه د جنتيانو صفتونه بيانولو سره اوفرمائيل ﴿مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ﴾ [3] څوك چه د رحمان نه بغيركتلو ويريږى اوتيټيدونكې زړه لرى. يو بل آيت كښې دى كوم خلق چه د خپل رب غائبانه ويره لرى د هغوى دپاره ښښنه اوډير لوئ اجردې. [4] ددې پرهيزګارانودويم صفت دادې چه دوى دقيامت ويره لرى دهغې د تباهونه لړزيږى او رچيږى.بيا فرمائى چه داقرآن عظيم خومونږ هم اوس نازل كړې دې دكوم خواته چه هم باطل نه شى راتلې دحكمتونو او تعريفونووالا الله ﷻ د طرف نه نازل شوې دې. افسوس! آيادومره وضاحت حقانيت صداقت اونورانيت والا قرآن پاك هم ددې قابل نه شوچه تاسوددې نه منكر شوئ.

وَلَقَدْ آتَيْنَا
او په تحقيق سره وركړې وه مونږه
اومونږ ابراهيم عليه السلام ته د دې (قرآن) نه وړاندې

إِبْرَاهِيمَ	رُشْدَهُ	مِن قَبْلُ	وَكُنَّا	بِهِ
ابراهيم عليه السلام ته	ښۀ پوهه دهغه	مخكښې دهغې نه هم	او وُ مونږه	په ابراهيم عليه السلام باندې
هدايت وركړې ووا او مونږ د هغه (ابراهيم د صلاحيتونو) نه ښه خبر وو				

عَالِمِينَ	إِذْ	قَالَ	لِأَبِيهِ	وَقَوْمِهِ	مَا هَٰذِهِ	التَّمَاثِيلُ
ښۀ پوهه	كله چې	اووئيل هغه	پلار خپل ته	او قوم خپل ته	چې څه دى دا	شكلونه
هركله چې ده خپل پلار اوخپل قوم ته اووئيل اچې دا څه (واهيات) شكلونه دى						

الَّتِي	أَنتُمْ	لَهَا	عَاكِفُونَ	قَالُوا	وَجَدْنَا
هغه	چې تاسو	هغې ته	ټينګ ولاړ يئ په عبادت سره	اووئيل هغوئ	موندلې وُ مونږه
چې ددې دعبادت دپاره تاسو ډيرې لګولې دى|هغوئ ورته اووئيل چې مونږ خو خپل پلاران					

---

[1] الطبرى:۱۸/٤٥۳.
[2] الطبرى:۱۸/۲۸۰.
[3] ۵۰/ق:۳۳.
[4] ۶۷/الملك:۱۲.

اٰبَآءَنَا لَهَا عٰبِدِيْنَ۝ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ

پلاران خپل | دې ته | عبادت کونکی | اووئيل هغه | بيشکه يئ تاسو | او پلاران ستاسو

نيکونه ددوئ عبادت کونکی مونډلي دی | ابراهيم ﷺ اووئيل چې تاسو اوستاسو پلاران نيکونه

فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ۝ قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ اَمْ اَنْتَ

په ګمراهئ ښکاره کښې | اووئيل هغوئ | آيا تاسو مونږ ته راوړې دې حق | يا ته ئې

هم په څرګنده ګمراهئ کښې پراته وو | هغوئ ورته اووئيل چې آيا ته مونږ ته رشتيا وايې

مِنَ اللّٰعِبِيْنَ۝ قَالَ بَلْ رَّبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

دلوبو کونکو نه | اووئيل هغه | بلکه رب ستاسو | رب دآسمانونو | او دزمکې دې |

اوکه هسې ټوقې راسره کوئ ؟ | ابراهيم ﷺ اووئيل چې (دځه ټوقې) ستاسو رب خو

الَّذِيْ فَطَرَهُنَّ ۖ وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِيْنَ۝

هغه رب | چی پيدا کړی ئې دی دا | او زهٔ | په دې باند تاسو ته | دګواهی کونکونه يم |

دآسمانونو اودزمکې رب دې اچې هغه ټول ئې پيدا کړی دی | او زهٔ په دې خبره ګواه يم

قوله تعالى:- وَلَقَدْ اٰتَيْنَآ اِبْرٰهِيْمَ رُشْدَهٗ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهٖ عٰلِمِيْنَ۝

ابراهيم ﷺ د وړکوالي نه په هدايت وو:- ارشاد دې چه ابراهيم خليل الله ﷺته خو الله ﷻ د وړوکوالی نه هدايت ورکړې ووهغه ته ئی خپل دليلونه الهام کړې وو اونيکی ورته خودلې وه. لکه چه ارشاد دې ﴿وَتِلْكَ حُجَّتُنَآ اٰتَيْنٰهَآ اِبْرٰهِيْمَ عَلٰى قَوْمِهٖ ۭ نَرْفَعُ دَرَجٰتٍ مَّنْ نَّشَاۗءُ ۭ اِنَّ رَبَّكَ حَكِيْمٌ عَلِيْمٌ۝﴾ ([1]) دادی زمونږ زبردست دليلونه چه مونږ حضرت ابراهيم ﷺ ته ورکړې وودې د پاره چه هغه خپل قوم قائل کړې شی.

دابراهيم ﷺ په وړکواوالی کښې دغارقصه اسرائيلی ده:- داچه کومې قصې مشهورې دی د ابراهيم ﷺ هم دپښيو څکلو د زمانې نه دهغه مور دې په يوغارکښې ساتلې وودکوم ځائ نه چه د مودو پس هغه راووتلواودالله ﷻپه مخلوقاتو خاص په نمرسپوږمئی ستوروغيره باندې نظراچولوسره الله ﷻ اوپيژندلو دا ټولې د بنی اسرائيلو قصې دی.قاعده دا ده چه په دې کښې کومه يوه واقعه د دې مطابق وی کوم حق چه زمونږ په لاس کښې دې يعنی کتاب اوسنت هغه رښتونې ده اود قبليدو قابله ده ځکه چه هغه د صحت مطابق ده اوچه کومه خلاف وی هغه مردود ده اود کوم مطابق چه زمونږ شريعت خاموش دې برابروالې اومخالفت هيڅ هم نه وی نودهغې روايت کول په قول داکثرومفسرينو جائزدی خونه مونږ هغې ته رښتونې وئيلې شو اونه دروغ.

اوداښکاره خبره ده چه هغه واقعات زمونږ د پاره هيڅ سند نه لری نه په هغې کښې زمونږ څه دينی فائده شته که چرې داسې وه نو زمونږ جامع نافع اوکامل شامل شريعت به د دې په بيان کښې کوتاهی نه کوله زمونږ خپل مسلك خو په دې تفسيرکښې دا دې چه مونږ داسې بنی اسرائيلی روايات نه وارد کووځکه چه په هغې کښې صرف د وخت ضائع کولونه بل هيڅ نفع نه وی اود نقصان احتمال زيات دې ځکه چه زمونږ يقين دی چه بنی اسرائيلو کښې د روايت ښه کتلو هغه ماده نه وه چه په رښتياؤ او دروغوکښې تميز پيژندلو په هغوی کښې دروغ ورننوتلې وولکه څنګه چه زمونږ حافظانو امامانو

---

[1]) ٦/الانعام:٨٣.

تشریح کړې ده. غرض دا دې چه په دې ایت کښې د دې امر بیان دې چه مونږ دې نه وړاندې حضرت ته هدایت ورکړې وو او مونږ ته پته وه چه هغه د دې قابل دې. هم په وړوکوالی کښې هغه ﷺ ابراهیم دخپل قوم د غیرالله عبادت کول نه خوښول اوډیرپه بهادرنی سره اوسختنی سره نی د دې نه انکار اوکړواوقوم ته نی ښه ښکاره اووئیل چه تاسو څه د دې بتانونه چاپیره ناست نی ټاټونه مو لګولې دی؟
حضرت علی ﷺ په لار تیریدو چه جوارګرخلق ناست وو شطرنج ئی لګولې وو لوبه ئی کوله هغوی هم دا آیت تلاوت کړو وئی فرمائیل چه په تاسو کښې دې څوك په خپل لاس کښې سره کړې شوې سروټکه واخلی دا د شطرنج د ګیټو د اخستلونه ښه دی.
د حضرت ابراهیم ﷺ د دې ښکاره دلیل هغوی سره څه جواب ووچه ورکړې به ئی وې وئیل داخو زړه طریقه ده دپلارانو نیکونونه راروانه ده. هغوی اوفرمائیل داڅه دلیل شو؟ زمونږ چه په تاسو باندې کوم اعتراض ډې هغه په هغه وړاندینویاندې هم دې. په یوه ګمراهئی کښې ستاسو مشران لګیاوو نو تاسو هم په هغې کښې لګیائې نو دې کښې څه ښیګړه اوشوه. زه وایم چه تاسو اوستاسوپلاران اونیکونه ټول د حق لارې نه اخواشوې وو او په ښکاره ګمراهئی کښې ډوب شوې وو. اوس د هغوی غوږونه اودریدل څکه چه هغوی د خپلو عقلمندو خلقو بې عزتی اولیدله د خپل پلارانواونیکونو باره کښې ئی دنه اوریدو خبرې واوریدې د خپلومعبودانو سپکاوې ئی اولیدو نواوویریدل او وئی وئیل
ابراهیم ﷺ واقعی ته ټیك وائې که ټوقې کوې مونږ خوداسې خبره چرته نه ده اوریدلې. هغوی ته د حق د تبلیغ موقعه ملاوشوه اوصفا اعلان ئی اوکړو چه رب خو صرف د زمکې او آسمان خالق دې. د ټولو څیزونومالك او خالق هم هغه ذات دې.ستاسو دا معبودان د یومعمولی څیز د پیداکولو هم نه خالق دی اونه مالك بیامعبودان اومسجودان څنګه شوزما ګواهی ده چه خالق اومالك هم الله ﷻ د عبادت لائق دې د هغه نه بغیر نه څوك رب شته اونه معبود.

وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوْا

او قسم دې په الله | خامخا به څه تدبیر اوکړم |دبتانو ستاسو | روستو ددې نه چې | اوګرځئ تاسو |

اوپه الله ﷻ قسم کله چې تاسو (ددوئ نه بتانونه) لاړشئ |نو زهٔ بهٔ ستاسو بتانو سره یو چل

مُدْبِرِيْنَ (٥٧) فَجَعَلَهُمْ جُذٰذًا اِلَّا كَبِيْرًا لَّهُمْ

شاکونکی (بتانو ته) | نو کړل ئې هغه بتان |ټوټې ټوټې | مګر نهٔ | لوئ بت | دهغوئ |

کوم| .... نو (ابراهیم ﷺ) هغه بتان ټوټې ټوټې کړل| خو یو لوئې بت ئې سلامت پریخودو|

لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُوْنَ (٥٨) قَالُوْا مَنْ فَعَلَ هٰذَا

دپاره ددې چې هغوئ | دې (لوئ بت) ته | واپس راشی | اووئیل هغوئ | چاوکړو | دا کار |

کیدې شی چې خلق هغه ته رجوع اوکړی |هغوئ اووئیل زمونږ د معبودانو سره دا کار چا کړې دې

بِاٰلِهَتِنَآ اِنَّهٗ لَمِنَ الظّٰلِمِيْنَ (٥٩) قَالُوْا سَمِعْنَا

دخدایانو زمونږ سره | بیشکه هغه | دظالمانو نه دې | اووئیل هغوئ | اوریدلی وو مونږه

بیشکه هغه خو ډیر لوئې ظالم دې | چا په کښې اووئیل چې مونږ دیو ځلمی دخولې نه ددوئ

فَتًى يَّذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهٗ اِبْرٰهِيْمُ (٦٠) قَالُوْا فَاْتُوْا بِهٖ

چې یو ځلمئ | یادول دوئ | چې وئیلی شی | هغه ته | ابراهیم | اووئیل هغوئ | نو راولئ هغه

بدی اوریدلې وه |چې هغه ته ابراهیم ﷺ وئیلې شی| خلقو اووئیل چې ښه ده

عَلَىٰٓ أَعْيُنِ ٱلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾ قَالُوٓا۟ ءَأَنتَ

په سترگو دخلقو | دپاره ددې چې خلق | اووینی (سزا دهغه) | تپوس تر اوکړو خلقو | آیا تا کړې دي

نو هغه دټولو مخامخ پیش کړئ | چې هغوئ پرې گواهان شي | هغوئ تپوس اوکړو چې ائي ابراهیم

فَعَلْتَ هَٰذَا بِـَٔالِهَتِنَا يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهُۥ كَبِيرُهُمْ

دا کار | دخدایانو زمونږ سره اے ابراهیمه | اووئیل ابراهیم | بلکه | کړې دې داکار | مشر ددوئ

؈ آیازمونږ دخدایانو سره داکار تا کړې دي | اده اووئیل چې نه دا کار دې لوئې (بت) کړې دي

هَٰذَا فَسْـَٔلُوهُمْ إِن كَانُوا۟ يَنطِقُونَ ﴿٦٣﴾

چې دادې | نو تپوس اوکړئ ددوئ نه | که وی دوئ | چې خبری کوی |

که چرې دوئ خبرې کوی | نو ددوئ نه تپوس اوکړئ |

قوله تعالى:- فَجَعَلَهُمْ جُذَٰذًا

ابراهیم ؈ بتان مات کړل:- پورته ذکر اوشو چه خلیل الله ؈ خپل قوم دبت پرستئی نه منع کړو اود توحیدپه جذبه کښې راغلو اوقسم ئې اوخوړلو چه زه به خامخاستاسو د دې بتانوځه علاج کوم. داهم د قوم بعضې کسانو واوریدل. د هغوی د اختر چه کومه ورځ مقرر وه خلیل الله ؈ وئیل چه تاسو د خپل اختر د رسمونوکولود پاره لاړشئی نوزه به ستاسو دابتان ټیك کړم. د اختر نه وړاندې یوه ورځ دوه د هغوی پلار هغه ته اووئیل چه بچیه ته هم مونږ سره د اختر د پاره لاړشه تاته به زمونږ د دین ښه والې او رونق معلوم شی. هغه دې بوتلوخولږمزل کولونه پس حضرت ابراهیم ؈ راپریوتلو وئې پلاره زه بیمار یم پلار هغه پریخودو اود کفر رسمونو اداکولود پاره لاړو کوم خلق چه به په لار تیریدل د هغه نه به ئې تپوس کولو چه په لارکښې څنگه ناست ئې؟

جواب به ئې ورکولوچه زه بیماریم. کله چه عام خلق لاړل اوبداګان پاتې شو نوهغه اوفرمائیل ستاسو د ټولودتلونه پس به نن زه ستاسود دې خدایانو مرمت اوکړم. داچه هغه اوفرمائیل زه بیماریم نوواقعه دې نه یوه ورځ وړاندې هغه لږ شان بیمار هم وو. کله چه هغه خلق لاړل اومیدان خالی شو نوهغوی خپله اراده پوره کړه او لوئ بت ئې پریخودو باقی ئې ټول بتان ذره ذره کړل. لکه چه په نورو آیاتونو کښې د دې تفصیلی بیان موجود دې چه په خپل لاس ئې دا بتان ټکړې ټکړې کړل. د دې لوئ بت په پریخودوکښې حکمت اومصلحت دا ووچه اول خوبه ددې خلقو ذهن ته داخیال لاړشی چه کیدې شی دې لوئ خدائې داواړه خدایان تباه کړی وی ځکه چه هغه ته به غیرت شوې وی چه زمادلوئ په موجودگئی کښې داواړه څنگه د خدائې لائق شو داخیال دهغوی په ذهنونوکښې پخولودپاره هغوی تبر د هغه لوئ په غاړه کښې زوړندکړو لکه څنگه چه روایت دې. کله چه دا مشرکان دخپلې میلې نه واپس راغله وئې کتل چه دهغوی ټول خدایان پرمخې پراته دی اود خپل حالت نه دا ښائی چه هغوی صرف بې ساه بې نفع اوبې نقصانه خوار او ذلیل څیزونه دی او په دې خپل حالت باندې ئې د خپل ځان د عبادت کونکو په بې وقوفتیاباندې مهر لګولو خو په دې بې وقوفانوباندې اولټه اثر اوشو وئیل دا څوك ظالم سړې وو چه زمونږ د معبودانو ئې داسې سپکاوې اوکړو؟

دقوم مشوره او دابراهیم علیه السلام ډلې ته راغوښتل:- هغه وخت چه کوموخلقو دابراهیم ؈ هغه خبرې اوریدلې وې دهغوی خیال راغلو او وئې وئیل چه هغه ځوان د کوم چه ابراهیم نوم دې هغه مونږ د

خپلو خدايانودخرابۍ بيانولوسره اوريدلې وو. حضرت ابن عباس ﷺ به دا ايت لوستلو او فرمائيل به ئې چه کوم نبي جوړشو نو ځوان چه کوم عالم جوړشونو ځوان د الله ﷻ شان ته ګوره چه کوم مقصدد خليل الله ﷺ وو هغه پوره کيږي.د قوم داخلق مشوره کوي چه راشئی ټول راجمع کړئی هغه راوغواړئی اوبياهغه ته سزا واوروئی. ابراهيم ﷺ هم داغوښتل چه يوه داسې ګنړه وی اوزه د هغوی غلطی په هغوی باندې ښکاره کړم اوهغوی ته دتوحيد تبليغ اوکړم. هغوی ته اوښايم چه دا څنګه ظالمان جاهلان دی چه د دوی عبادت کوئی چه د نفع نقصان مالکان نه دی بلکه دخپل ځان هم اختيار نه لری. ګنړه پيدا شوه او ټول لوئ واړه راغله. حضرت ابراهيم ﷺ هم د ملزم په حيثيت کښې پيش کړې شو د هغه نه تپوس اوکړې شو چه زمونږ دې خدايانوسره دا فضوليات تا کړی دی؟ په دې باندې خليل الله ﷺ د هغوی قائل معقول کولود پاره اوفرمائيل چه داکار خودې لوئ بت کړې دې اود هغې طرف ته ئې اشاره اوکړه کوم چه هغوی مات کړې نه وو. بيا ئې اوفرمائيل چه مانه څه تپوس کوئی ددې خپلو خدايانونه تپوس اوکړئی چه ستاسو ټکړې ټکړې کونکې څوك دې؟ددې نه دخليل الله ﷺ مقصددا وو چه داخلق هم پخپله پوهه شی چه په دې کانړو کښې څه دی چه خبرې به اوکړی اوچه کله هغه دومره عاجزدی نو بيادعبادت څنګه لائق کيدې شی نودامقصدهم دالله ﷻ په فضل سره دهغوی پوره شواودا دويم ګذار پرې هم ډير سخت اولګيدو.

د بخاری اومسلم په حديث کښې دی خليل الله ﷺ درې ځل دروغ وئيلی دی چه دوه د الله ﷻ په لار کښې دې د هغوی دا فرمائيل چه د هغوی دا بتان دې لوئ مات کړی دی بل دا فرمائيل چه زه بيمار يم او يوځل حضرت خليل الله ﷺ ساره بی بی سره په سفروو اتفاقی توګه سره هغوی د يوظالم بادشاه په علاقه تيريدل هغه هلته څوکئی لګولې وه چابادشاه ته اووئيل چه يومسافر سره ښکلې ښځه ده او هغه دې وخت زمونږ په سلطنت کښې دې. بادشاه ډير زر يوسپاهی اوليګلو چه هغه دې بی بی ساره راولی هغه تپوس اوکړوچه دا تاسره څوك دی؟حضرت ابراهيم ﷺ وئيل زما خورده نوده وئيل د بادشاه دربارته ئې اوليکه هغه حضرت ساره بی بی له لاړو او ورته ئې اووئيل چه واوره دې ظالم بادشاه ته غوښتې ئې او ماته خپله خور خودلې ئې که تانه تپوس اوکړی نو هم دا وايه ځکه چه د دين په اعتبارسره ته زما خور ئې او په مخ د زمکې زما اوستانه بل څوك مسلمان نشته. دې ويناسره هغه لاړو حضرت ساره اخوا لاړه او حضرت ابراهيم ﷺ په مانځه اودريدو.کله چه دې ظالم حضرت ساره اوليدله او دهغې طرف ته ئې ورټوپ کړو هم هغه وخت د الله ﷻ عذاب هغه راګيرکړو او پښې لاسونه ئې شل شو اوويريدو او په عاجزئی سره ئې اووئيل اې نيکې بی بی الله ﷻ ته دعااوکړه چه ما پريږدی زه وعده کوم چه تاته به لاس هم نه لګوم. هغې دعااوکړه هم هغه وخت صحيح شو خوښه کيدو سره هغه بيا اراده اوکړه چه هغه راونيسی بيا د الله ﷻ عذاب راغلو اودې ځل ئې د اول ځل نه هم په سختئی سره راګيرکړو بيائې عاجزی اوکړه غرض دا چه درې ځل داسې اوشو په دريم ځل خلاصيدو سره هغه خپلې خواته يونوکر ته آواز اوکړو تاخو ماله انسانی ښځه نه ده راوستلې بلکه شيطانه (نعوذبالله) دې راوستې ده لاړه شه دا اوباسه اوهاجره ورسره کړه چه ځی. هم هغه وخت اوويستلې شوه او هاجره ورته حواله کړې شوه. حضرت ابراهيم ﷺ د هغوی په کش کړپ پوهيدوسره د مانځه نه ځان فارغ کړو او تپوس ئې ترې اوکړو چه وايه څه اوشو؟ هغې وئيل الله ﷻ د هغه کافر دهوکه هم په هغه باندې ورواروله او هاجره ئې زما د خدمت د پاره راکړه. حضرت ابوهريره داحديث بيانولوسره فرمائی داد ستاسومور اې د آسمانی اوبوځامنو. (۱)

---

(۱) صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالى ﴿واتخذالله ابراهيم خليلا﴾:۳۳۵۸، صحيح مسلم ۲۳۷۱، ابوداؤد:۲۲۱۲، احمد:۴۰۳/۲، ابن حبان:۵۷۳۷، بيهقی:۳۲۶/۷.

فَرَجَعُوٓا
نو رجوع اوکړه هغوئ |
هر کله چې هغوئ خپل مینځ کښې |

إِلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ فَقَالُوٓا إِنَّكُمْ أَنتُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ثُمَّ نُكِسُوا
خانونو خپلو ته | پس اووئیل هغوئ | بیشکه تاسو | یئ ظالمان | بیا | نسکور کړې شو هغوئ
سوچ اوکړو | نو وې وئیل چې بیشکه هم تاسو یئ بې انصافه یئ | بیا هغوئ (دشرم نه) خپل

عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَٰٓؤُلَآءِ يَنطِقُونَ قَالَ
په سرونو خپلو | (اووې وئیل) چې پوهه یې ته | چې نه دي دا (بتان) | چې خبرې کوی | اووئیل ابراهیم
سرونه ښکته کړل | (او وې وئیل) چې تا ته خو معلومه ده چې دوئ خبرې نشی کولې | ابراهیم ﷺ

أَفَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكُمْ شَيْـًٔا
آیا تاسو عبادت کوئ | ماسوا دالله نه | دهغه څیزونو | چې نفع نشی رسولې تاسو ته | دهیڅ څیز |
اووئیل چې آیا تاسو دالله ﷻ نه سوا دداسې څیزونو عبادت کوئ | چې نه فائده دررسوی

وَلَا يَضُرُّكُمْ أُفٍّ لَّكُمْ وَلِمَا
اونه نقصان دررسولې شی تاسو ته | لعنت دوی | په تاسو باند | او په هغه معبودانو باند |
اونه نقصان دركولې شی | افسوس دې په تاسو او په هغه بتانو دکومو چې

تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ قَالُوا
چې تاسو نې عبادت کوئ | بې دالله نه | آیا تاسو دعقل نه کار نه اخلئ | اووئیل هغوئ
تاسو دالله ﷻ نه سوا عبادت کوئ | آیا تاسو د سوچ او عقل نه کار نه اخلئ | هغوئ اووئیل چې

حَرِّقُوهُ وَٱنصُرُوٓا ءَالِهَتَكُمْ إِن كُنتُمْ فَٰعِلِينَ قُلْنَا
اوسوزوئ دې | او امداد اوکړئ | دخدایانو خپلو | که یئ تاسو | کونکی دڅه کار | اووئیل مونږه
دې (په اور کښې) اوسوزوئ او دخپلو معبودانو مدد اوکړئ | که تاسو څه کول غواړئ | مونږ حکم

يَٰنَارُ كُونِى بَرْدًا وَسَلَٰمًا عَلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ وَأَرَادُوا بِهِۦ
اے اوره | شه ته | یخ | او سلامتیا والا | په ابراهیم باندې | او اراده اوکړه هغوئ | په ده باند
اوکړو اې اوره ته په ابراهیم باندې یخ شه | او بې ضرر شه | او خلقو هغه ته د نقصان رسولو

كَيْدًا فَجَعَلْنَٰهُمُ ٱلْأَخْسَرِينَ
دبدئ کولو | نو کړل مونږه هغوئ | نقصان موندونکی (ناکام) |
منصوبه جوړه کړه | خو مونږ هغوی نامراده کړل |

قوله تعالى: -قَالَ أَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ

څوک چه د نفع نقصان مالک نه وی هغه معبودنه دي: - بیان دي چه دخلیل الله ﷺ په خبرو اوریدو سره خو د هغوی خیال پیداشواوخپل خانونه ئی په خپله بې وقوفتیاباندې ملامت کول ډیرپښیمانتیا ئی اوچته کړه او پخپل مینځ کښې خو ئی اووئیل چه مونږ غټه غلطی اوکړه چه خپلو خدایانوسره مو څوك د حفاظت دپاره پرینخودل او لاړو.بیائی په غور اوفکر کولوسره خبره جوړه کړه چه دا ته مونږ ته وائې چه مونږ ددوی نه تپوس اوکړو چه تاسو چا مات کړی ئې نوولې تاته معلومه نه ده چه دابتان بې زبانه دی. په عاجزئی حیرانیتا اوډیر بې جوابئی په حالت کښې ددې خبرې اقرار اوکړو.اوس خلیل الله ﷺ ته پوره موقعه ملاوشوه نو زرئی اوفرمائیل نودبې زبانه بې نفع اوبې ضررڅیز عبادت څنګه؟تاسو ولې دومره ناپوهه کیږئ.بلادې وی په تاسواوستاسو په دې دروغژنو خدایانو افسوس څومره د ظلم او جهل خبره ده چه دداسې څیزونوعبادت کولې شي اويوالله موپریخې دې هم دادی هغه دلیلونه دکوم ذکر چه اول شوې ووچه مونږ ابراهیم ﷺ ته هغه دلیلونه اوخودل په کوم سره چه قوم حقیقت ته اورسیدو.

حضرت ابراهیم ﷺ اوور ته غورځول:-داقاعده ده چه کله انسان په دلیل سره عاجز شی نویاخو نیکی هغه راکاړی او یابدی په هغه باندې غالب راځی دلته دا خلق د هغوی بدبختئی راګیرکړل اوپه دلیل سره عاجز راتلوسره بې جوابه پاتې شو نو خپل دباؤ ئی ښکاره کړو. خپل مینځ کښې مشوره اوکړه چه ابراهیم ﷺ په اُور کښې واچوئی اومړئی کړئی دې د پاره چه زمونږ ددې خدایانوعزت پاتې شي..په دې خبره ټولواتفاق اوکړو اولرګی راوړل ئی شروع کړه. تردې پورې چه بیمارانو ښځو به هم نذر منلو چه که هغه جوړه شوه نود ابراهیم ﷺ دسیزلودپاره به لرګی راوړی. په زمکه کښې یوه ډیره لویه اوژوره کنده اوکړه او هغه ئی دلرګونه ډکه کړه او یولوئې ډیرې ئی جوړ کړو اودې ته ئی اُور اولګولو. په مخ د زمکه کله هم داسې اُور نه دې لیدلې شوې چه کله د اُور شغلې آسمان سره خبرې کولې اودې له تلل هم محال شو نوبیا اوویریدل چه خلیل الله ﷺ به دې کښې څنګه اچوو؟آخردیوکردی فارسی اعرابی په مشوره باندې چه دهغه نوم بیزن وو یومنجنیق (ټال) تیارکړو چه په دې کښې کینوئی روان ئی کړئی ورونې غورزونې.روایت دې چه دا سړې هم هغه وخت الله ﷻ په زمکه کښې ورننویستلو اود قیامت پورې هغه لاندې روان دې[1] کله چه هغه اُورکښې اوغورزولې شونوهغوی اوفرمائیل ﴿حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾ حضور ﷺ اوصحابه کرامو ﷺ ته هم چه کله د خبراورسیدو د عربویولوئ لښکردهغوی د مقابلې دپاره راروان دې نوحضور ﷺ هم دا لوستلې وو. ([2])

د غورزولو په وخت کښې د ابراهیم علیه السلام دعاګانو حالت:-داهم روایت دې چه کله هغوی په اُور کښې واچولې شو نوهغوی اوفرمائیل ای الله ته په آسمانونوکښې یوازې معبودئی اوتوحیدسره پرې زمکه ستاعبادت کونکې صرف یوزه یم.([3])

روایت دې چه کله کافر هغه اوتړلو نو هغوی اوفرمائیل یاالله ستا نه علاوه بل څوك د عبادت لائق نشته ستا ذات پاك دې ټول حمداو ثنا هم ستا دپاره دی د ټول ملك هم ته یوازې مالك ئی څوك هم ستا شريك او ملګرې نشته. حضرت شعیب جبائی رحمه الله فرمائی دغه وخت د هغوی عمر صرف شپاړس کاله وو. والله اعلم. د بعضې سلفونه نقل دی چه دغه وخت حضرت جبرائیل ﷺ د هغوی مخې ته د آسمان

---

[1]) الطبری:۱۸/٤٦٥.

[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة آل عمران باب قوله ﴿الذین قال لهم الناس ان الناس....﴾:٤٥٦٣.

[3]) مسندالبزار:۲۳٤۹حلية الاولياء:۱/۱۹.

اوزمکې په مینځ کښې ښکاره شو او وئې فرمائيل چه څه حاجت شته. هغوی جواب ورکړو چه تاسو ته خو هیڅ حاجت نشته البته د الله ﷻ نه حاجت شته.

په ابراهيم عليه السلام باندې هغه اوور يخ کړې شو:- حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي د باران داروغه فرښتې غوږ لګولې تیاره وه چه کله به د الله ﷻ حکم اوشي اوزه به په دې اُور باران اوورووم دا به یخ کړم خونیغ په نیغه حکم هم اُور ته اوشو چه زما په خلیل باندې ته سلامتیاوالا اویخ شه. فرمائي چه هم دې حکم سره په مخ د زمکې ټول اُور یخ شو.(۱) حضرت کعب احبار ﷺ فرمائي په هغه ورځ په زمکه باندې چا هم د اُور نه فائده نه ده اخستې اود ابراهيم ﷺ رسئ خو اُور اوسوزولې خود هغوی یوویښته ته هم اُور اونه لګیدو. حضرت علي ﷺ فرمائي چه اُور ته حکم اوشوچه هغه دې خلیل الله ﷺ ته هیڅ نقصان اونه رسوی.

د ابن عباس ﷺ نه روایت دې که اُورته صرف د یخیدو حکم شوې وونو بیابه یخوالی هم هغوی ته نقصان رسولو(۲) ددې دپاره ئې ورسره دا اوفرمائيل چه یخیدوسره د سلامتیاوالا جوړشه. ضحاک ﷺ چه ډیره لویه کنده وه اوډیره ژوره ئې کنستلې وه اوهغه ئې د اُور نه ډکه کړې وه. هر طرف ته د اُور شغلې راوتلې په دې کښې ئې خلیل الله ﷺ واچولو ولې اُور هغوی پورې اوهم نه لګیدو تردې چه الله ﷻ عزوجل هغه بالکل یخ کړو. ذکر دې چه په دې وخت کښې حضرت جبرائيل ﷺ هغوی سره وو هغوی د مخ نه صرف خوله اوچوله د دې نه سوا اُور هغوی ته هیڅ نقصان اونه رسولو.

سدی ﷺ فرمائي چه دسوری فرښته هغوی سره وه. روایت دې چه هغوی په دې کښې څلویښت یا پنځوس ورځې وو. فرمائيل به ئې چه ماته په هغه زمانه کښې کوم راحت اوخوندحاصل ووهغه شان د دغې نه دراوتلونه پس حاصل نه شو.څومره به ښه وه چه زماټول ژوند په هغې کښې تیرشوې وو. ابوهریره ﷺ فرمائي چه دحضرت ابراهيم ﷺ پلارکومه ښه کلمه وئيلې ده هغه دا چه کله هغوی د اُور نه ژوندې او صحیح سالم راووتلو هغه وخت د تندی نه خوله اوچولوسره اوکتلو نو وئې وئیل ابراهيم ستا رب ډیر بزرګ او لوئ دې. قتاده ﷺ فرمائي په هغه ورځ چه کوم څناور راووتل د اُور مړه کولوکوشش ئې کولو بغیرد چمچورکئ نه(۳)زهری ﷺ فرمائي چه رسول الله ﷺ دچمچورکئ دوژلوحکم فرمائيلې دې اوهغه ته ئې فاسق وئیلې.(۴)عائشه ﷺ په کورکښې یوه نیزه لیدلو سره یوې ښځې تپوس اوکړوچه دامو څه له ساتلې ده؟هغوی وئيل دچمچورکود پاره.دحضور ﷺ ارشاددې چه کوم وخت حضرت ابراهيم ﷺ په اُورکښې واچولې شو هغه وخت ټولوځناورو دا اُورمړه کولوبغیرد چمچورکئ نه چه نور پوکې هم ورکول نو حضور ﷺ د دې دوژلوحکم ورکړو.(۵) بیافرمائي چه د هغوی مکر مونږ په هغوی باندې اولټه کړو کافرانوداالله ﷻ نبی ﷺ ښکته کول غوښتل الله ﷻ هم هغوی لاندې اوخودل. عطیه عوفی ﷺ بیان دې چه دابراهيم ﷺ په اُورکښې دسوزیدوتماشه دکتلودپاره ددې کافرانو بادشاه هم راغلې وو.اخوا خلیل الله ﷺ په اُورکښې اچولې شو اودیخواد اُور نه یوبڅرې الوزی اود دې کافربادشاه په ګوته پورې لګی اوهلته په ولاړه ولاړه د ولوپه وراندې داسې سوزوی لکه چه روټئ اوسوزې.

---

(۱) الطبری:۱۸/٤٦٦.

(۲) الطبری:۱۸/٤٦٥.

(۳) الطبری:۱۸/٤٦٧.

(۴) الطبری:۱۸/٤٦٧.

(۵) ابن ماجه کتاب الصید باب قتل الوزغ:۳۲۳۱وسنده حسن.

وَنَجَّيْنٰهُ
او بچ اوویستل مونږه ابراهیم
او مونږ هغه اولوط دواړه

وَلُوْطًا	اِلَى الْاَرْضِ	الَّتِيْ	بٰرَكْنَا	فِيْهَا
او لوط	زمکې ته	هغه (زمکې ته)	چې برکت ایښې دې مونږه	په هغې کښې

بچ اوویستل | داسې ملک ته چې مونږ د ټولې دنیا دخلقو دپاره برکتی کړې دې |

لِلْعٰلَمِيْنَ۝	وَوَهَبْنَا	لَهٗ	اِسْحٰقَ	وَيَعْقُوْبَ	نَافِلَةً	وَكُلًّا
دپاره دخلقو (ددنیا)	او ورکړو مونږ	هغه ته	اسحاق	او یعقوب	پرې زیات دپاسه	او دا ټول

اومونږ ابراهیم ته اسحاق (ځوئې) ورکړو | اوددې نه علاوه یعقوب (نمسې) مو ورته هم دانعام په طور اوټول

جَعَلْنَا	صٰلِحِيْنَ۝	وَجَعَلْنٰهُمْ	اَئِمَّةً	يَّهْدُوْنَ
جوړ کړل مونږه	صالحان	او جوړ کړل مونږه هغوئ	اماماں	چې) ددین) لار به ئې ښودله

نیکان کړل | اوهغوئ مو د (ټولو) خلقو پیشوایان جوړ کړل | چې زمونږ په حکم به ئې

بِاَمْرِنَا	وَاَوْحَيْنَآ	اِلَيْهِمْ	فِعْلَ الْخَيْرٰتِ	وَاِقَامَ الصَّلٰوةِ
په حکم زمونږ سره	او وحی اوکړه مونږه	هغوئ ته	دکولو دنیکو کارونو	او دقائمولو دمونځ

(خلقو ته) ددین لار خودله | اوهغوئ دوحی په ذریعه د نیکئ کارونه کول | دمونځ کولو

وَاِيْتَآءَ الزَّكٰوةِ	وَكَانُوْا	لَنَا	عٰبِدِيْنَ۝	وَلُوْطًا
او دورکولو دزکات	او وو هغوئ	مونږ لره	عبادت کونکی	او (اولیږلو مونږه) لوط

دزکوة ورکولو حکم مو ورته کړې وو | اوهغوئ هم زمونږ عبادت کولو | اولوط ﷺ ته مونږ

اٰتَيْنٰهُ	حُكْمًا	وَّعِلْمًا	وَّنَجَّيْنٰهُ	مِنَ الْقَرْيَةِ
او ورکړو مونږه هغه ته	حکم (نبوت)	او علم	او نجات ورکړو مونږ هغه لره	دکلی نه

حکمت او علم ورکړې وو | اودهغه کلی نه مو بچ راوویستلو | دکوم اوسیدونکی چې

الَّتِيْ	كَانَتْ	تَّعْمَلُ	الْخَبٰٓئِثَ	اِنَّهُمْ	كَانُوْا
دهغه کلی نه	چې وو خلق دهغه کلی	چې کولې به ئې	بدکاریانې	بیشکه هغوئ	وو

د بې حیایئ د کارونو کونکی وو | ....بیشکه هغه خراب او

قَوْمَ سَوْءٍ	فٰسِقِيْنَ۝	وَاَدْخَلْنٰهُ	فِيْ رَحْمَتِنَا	اِنَّهٗ
قوم دبدئ	فاسقان	او داخل کړو مونږ هغه	په رحمت خپل کښې	بیشکه هغه

بدکاره خلق وو | اوهغه (لوط ﷺ) مونږ پخپل رحمت کښې داخل کړو | یقینی ده چه هغه په

مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٧٥﴾
دصالحانو نه وو
نیکانو خلقو کښې شامل ووا

قوله تعالى:- اِلَى الْاَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا لِلْعٰلَمِيْنَ ﴿﴾

د شام ملک اومکه مکرمه :- د الله ﷻ فرمان دې چه هغه خپل خليل د کافرانونه بچ کړو اود شام مقدس ملك ته اورسولو.ابی بن کعب ؓ فرمائی ټولې خوږې اوبه د شام د صخره د لاندې نه راوځی. قتاده رحمه الله فرمائی چه هغه له الله ﷻ د عراق د زمکې نه خلاصې ورکړو اودشام زمکې ته ئې اورسولو هم شام دانبياءکرامودهجرت ځائ دې.د زمکې نه چه څه کمیږی هغه په شام کښې زیاتیږی اود شام کمې په فلسطين کښې زیاتیږی. هم شام دمحشرزمکه ده. هم دلته به حضرت عیسی ؑ راکوزیږی هم دلته به دجال قتل کولې شی.دکعب ؓ په قول چه خليل الله ؑ خزان طرف ته تلې وو دلته په راتلوسره هغوی ته معلومه شوه چه د دې ځائ د بادشاه لوردخپل قوم د دين نه ويزاره ده اود هغوی نه نفرت لری بلکه په هغوی باندې پيغوررونه کوی نو هغوی دې سره په دې اقرار نکاح اوکړه چه هغه به ده سره د دې ځائ نه هجرت کوی ځی به هم ددې نوم ساره بی بی ده.دا روايت غريب دې او مشهور دا دې حضرت ساره بی بی د هغوی دتره لوروه اوهغوی سره ئې هجرت کړې ووراغلې وه.ابن عباس ؓ فرمائی دا هجرت په مکه کښې ختم شو.هم د مکه په نسبت الله ﷻ فرمائيلی دی دا د الله ﷻ رومبې کور دې چه دبرکت اوهدايت والا دې([1])په کوم کښې چه بغيردډيرو نښونه مقام ابراهيم ؑ هم دې دې ته راتلونکې په امن اوسلامتياکښې راځی. بيافرمائی مونږ ده ته حضرت اسحاق ؑ ورکړويعقوب ؑ ورکړو لکه خوئ او نمسې لکه چه ارشاددې ﴿فَبَشَّرْنٰهَا بِاِسْحٰقَ ۙ وَمِنْ وَّرَآءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوْبَ ﴿﴾﴾([2])دخليل الله ؑ په سوال کښې هم ديوهلک غوښتنه وه دعائی کړې وه چه ﴿رَبِّ هَبْ لِيْ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿﴾﴾([3])الله ﷻ دادعاهم قبوله کړه اوخوئی له نی خوئ هم ورکړو کوم چه د سوال نه زيات وو اوټول ئی نيکوکار جوړکړه.دا ټول ئی ددنيامقتداء او پيشوا جوړ کړه د الله ﷻ په حکم سره دمخلوق د خالق اودالله ﷻ دلارې دعوت ئی کولو.هغوی ته مونږ د نيکو کارونووحی اوکړه. په دې عام خبره باندې عطف اچولو سره بياخاص خبرې يعنی مونځ روژه نی بيان کړه اوارشاداوشوچه هغوی دې ددې نيکو کارونونه علاوه دنيکوکارونودحکم پخپله هم پدې نيکو باندې عمل کونکې وو.بيادلوط ؑ ذکر شروع کيږی لوط بن هاران بن آزر.هغوی په ابراهيم ؑ باندې ايمان راوړې وو اوهم د هغوی په تابعدارئی کښې هغوی سره هجرت کړې وولکه چه کلام الله کښې دی ﴿فَاٰمَنَ لَهٗ لُوْطٌ ۘ وَقَالَ اِنِّيْ مُهَاجِرٌ اِلٰى رَبِّيْ ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿﴾﴾([4])په هغوی باندې ايمان راوړو وئی فرمائيل زه دخپل رب طرف ته هجرت کونکې يم.نو الله ﷻ هغوی ته حکمت اوعلم ورکړو اووحی نازله کړه اود نبيانو په پاکه سلسله کښې ئی داخل کړواود سدوم او دې سره خواوشا کلوته ئی دليګلو حکم اوشو. هغوی اونه منلواوپه مخالفت باندې ئی ملاوتړله د کوم په وجه چه د الله ﷻ په عذاب کښې راګيرکړې شواوفناکړې.شود کومو د بربادئی واقعات چه د الله ﷻ په کتاب عزيزکښې ځوځای بيان

[1]) ۳/آل عمران:۹٦.
[2]) ۱۱/هود:۷۱.
[3]) ۳۷/الصافات:۱۰۰
[4]) ۲۹/العنکبوت:۲٦.

شوی دی دلته فرمائي چه مونږ هغوی له د ډير خراب کار کونکوفاسقانود کلی نه خلاصي ورکړو اوهغه خو اوچت اونيکوکار وو مونږ هغه په خپل رحمت کښې داخل کړو.

مِنْ قَبْلُ	نَادٰی	اِذْ	وَنُوْحًا	
مخکښې دهغوئ نه	آواز اوکړو هغه	کله چې	او (دا نعمت مونږ ورکړو) نوح علیه السلام له	
او ددې نه وړاندې کله چې نوح ﷺ آواز اوکړو				
وَاَهْلَهٗ	فَنَجَّيْنٰهُ	لَهٗ	فَاسْتَجَبْنَا	
او کوروالو دهغه ته	نو خلاصي ورکړو مونږ هغه ته	هغه لره	نو دعا قبوله کړه مونږه	
نو مونږ دهغه دعا قبوله کړه او مونږ هغه اود هغه اهل ته د ډيرلوئې غم				
الَّذِيْنَ	مِنَ الْقَوْمِ	وَنَصَرْنٰهُ	الْعَظِيْمِ	مِنَ الْكَرْبِ
هغه قوم	په مقابله دقوم کښې	او امداد اوکړو مونږ دهغه	لوئ نه	دمصيبت
نه نجات ورکړل او مونږ د نوح ﷺ بدله دهغه خلقو نه واخسته چې زمونږ حکمونه ئې دروغ				
فَاَغْرَقْنٰهُمْ	قَوْمَ سَوْءٍ	كَانُوْا	اِنَّهُمْ	بِاٰيٰتِنَا ط كَذَّبُوْا
نو غرق کړل مونږ هغوئ	قوم بد	وو	بيشکه هغوئ	ايتونه زمونږه چې دروغ اوګنړل هغوئ
ګنړل بيشکه چې دغه خلق ډير خراب خلق وو. نومونږ دوئ ټول				
				اَجْمَعِيْنَ
				ټول
				غرق کړل

قوله تعالى:- وَنُوْحًا اِذْ نَادٰی مِنْ قَبْلُ

د نوح ﷺ دعا:- نوح نبی ﷺ خپل قوم تنګولوتکليفونه ئې ورکړه نوهغوی الله ﷻ ته فريادا وکړواې الله ﷻ زه عاجزراغلم ته زما امداد اوکړې په زمکه باندې د دې کافرانونه يوکس هم پرينږدې ګنې دوی به ستا بندګان غولوی اود دوی اولاد به هم داسې فاجر اوکافر وی. الله ﷻ د خپل نبی ﷺ دعاقبوله کړه هغوی ته اومؤمنانوته ئې خلاصي ورکړو اود هغوی اهل هم بغيرد هغوی نه د چانوم چه په بربادکيدو کښې راغلې وو. په هغوی باندې د ايمان راوړونکو شميرډيرکم وودقوم دسختئ سزا ورکول اود تکليف نه د عالم رب خپل نبی بچ کړو.نهه نيم سوه کاله(۹۵۰) هغوی په دې قوم کښې وو اوهغوی ئې د اسلام طرف ته راغوښتل خوبغيرد يوڅوکسانو باقی ټول دکفر اوشرك نه اخوانه شو بلکه هغوی ته ئې سختې سزاګانې ورکړې اويوبل ئې هغوی ته تکليف ورکولود پاره وينا کوله مونږ د هغوی امداد اوکړو اوپه عزت او قدر سره د کافرانود تکليفونو ورکولونه خلاصي ورکړو اوهغه خراب خلق مو سنبال کړل اود نوح ﷺ د دعامطابق په مخ د زمکې يوکافر هم پاتې نه شو ټول ډوب کړې شو.

يَحْكُمٰنِ	اِذْ	وَسُلَيْمٰنَ	وَدَاوٗدَ
فيصله کوله دواړو	کله چې	او سليمان له	او (دا نعمت مونږ ورکړو) داود له
کله چې دوئ د	او داود ﷺ او سليمان ﷺ هم يادکړه	....	

فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ ۚ وَكُنَّا
په باره دفصل کښی | کله چی | دشپې ورګډې شوې | په هغې کښی | ګډې دیو قوم | او وؤ مونږه
.......پټی په معامله کښې فیصله کوله | په کوم کښې چې د یوې ډلې بیزې ځریدلې وې
لِحُكْمِهِمْ شَهِدِينَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنَٰهَا سُلَيْمَٰنَ ۚ وَكُلًّا
فیصلې دهغوئ ته | کتونکی (پخپله) | نو پوهه ورکړه مونږه دهغه فیصلې | سلیمان له | او هر یو له
او مونږ ته دهغوئ فیصله ښکاره وه | نو مونږ دهغې فیصلې پوهه سلیمان ته ورکړه
آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ
ورکړې وؤ مونږه | حکم او علم | او تابع کړې وؤ مونږه | دداود سره | غرونه |
او حکمت او علم مو هر یو ته ورکړې وو | او مونږ داود ﷺ سره غرونه مسخر کړی وو
يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ ۚ وَكُنَّا فَٰعِلِينَ ﴿٧٩﴾ وَعَلَّمْنَٰهُ
چی تسبیح به ئې وئیله | او مارغان هم | او وؤ مونږه | کونکی (ددې کار) | او ښودلې وؤ مونږ هغه ته
چې هغې (غرونو) او مارغانو به زمونږ پاکی بیانوله | او داکار مونږ (پخپل قدرت) کړې وو |
صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ لِتُحْصِنَكُم مِّن بَأْسِكُمْ ۚ
جوړول | دجامو (زغرو) | ستاسو دپاره | دپاره ددې چې بچ کړی تاسو | دجنګ ستاسو نه
او مونږ هغه ته دزغرو جوړول ستاسو (دفائدې) دپاره خودلې وو | چې تاسو د حملونه بچ کوی
فَهَلْ أَنتُمْ شَٰكِرُونَ ﴿٨٠﴾ وَلِسُلَيْمَٰنَ الرِّيحَ عَاصِفَةً
نو ایا یئ تاسو | شکر ایستونکی | او دپاره دسلیمان | مونږ مسخر کړی وه) هوا تیزه
نو ایا تاسو شکر نه اداکوئی | او مونږ د سلیمان ﷺ دپاره تیزې هواګانې مسخر کړې وې
تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَٰرَكْنَا فِيهَا ۚ
چی تلله به | په حکم دهغه سره | هغه زمکې ته | چی برکت اینښې وؤ مونږه | په هغې کښی
چې دهغه په حکم به هغې زمکې طرفته چلیدې | په کومه کښې چې مونږ برکتونه اچولې وو
وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَٰلِمِينَ ﴿٨١﴾ وَمِنَ الشَّيَٰطِينِ مَن
او وؤ مونږه | په هر څیز باندې | عالمان | او دشیطانانو نه (تابع کړئ وؤ مونږه) | ځینې هغه
او مونږ ته خو هر یو څیز معلوم دې | او په شیطانانو کښې داسې هم وو | چې دهغه
يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَٰلِكَ ۚ وَكُنَّا
چی غوپې به ئې وهلې | دپاره دهغه | او کول به ئې | نور کارونه هم | علاوه ددې نه | او وؤ مونږ
دپاره ئې (په دریابونو کښې) غوپې وهلې | او ددې نه علاوه نور کارونه به ئې هم کول | او مونږ
لَهُمْ حَٰفِظِينَ ﴿٨٢﴾
هغوئ لره | ساتونکی
به دهغوئ حفاظت کولو

قوله تعالى:-إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ

د داؤدﷺ او سليمان ﷺ يوه فيصله:-ابن مسعودﷺفرمائي چه دافصل د انګورو وود کومې غونچې چه زورندوې.**(نفشت)**معنى د شپې په وخت کښې دڅاروو څرولو ته اود ورځې په وخت کښې څاروو څرولو ته عربى کښې**(همل)** وائى(۱)ابن مسعودﷺ فرمائي داباغ چيلوتباه کړو.داؤد ﷺدا فيصله اوکړه چه دباغ دنقصان په بدله کښې دې داچيلئى هغه باغ والا ته ورکړې شى.سليمان ﷺ چه دافيصله واوريده نو عرض ئى اوکړواې د الله ﷺ نبى د دې نه علاوه هم د فيصله څه صورت شته؟ هغوى اوفرمائيل هغه څه؟ چه چيلئى دې د باغ والاته حواله کړې شى هغه دې د دې نه فائده اخلى اوباغ دې دچيلووالا ته حواله کړې شى په دې کښې دانګورودځيلوحفاظت دې کوى تردې چه ځيلئى بنه برابرې شى انګور اولګى اوبياپه دې حالت کښې راشى په کوم کښې چه وونود باغ والا ته به دې خپل باغ ورکړى او د باغ والا دې هغه ته چيلئى حواله کړى. هم دامطلب د دې آيت دې چه مونږ د دې جګړې بنه فيصله حضرت سليمان ﷺ ته اوخودله. (۲)

ابن عباس ﷺ فرمائي د حضرت داؤد ﷺ دې فيصلې اوريدو سره د چيلووالا مخ زړوندکړو او صرف سپى څان سره واخستل او واپس روان وو حضرت سليمان ﷺ د هغه نه تپوس اوکړو چه ستاڅه فيصله اوشوه؟ هغه خبرورکړو نو هغوى اوفرمائيل چه که زه په دې ځائ کښې موجود وې نودا فيصله به مې نه ورکوله څه بله فيصله به مې ورکوله.داؤد ﷺ ته چه کله داخبر اورسيدونوهغه ئى راوغوښتو او تپوس ئى ترې اوکړوچه بچې تابه څه فيصله کوله؟هغوى هم داپورتنئى فيصله واوروله. مسروق ﷫ فرمائي چه دې چيلو غونچې او پاڼړې هره څه خوړلې وونود داؤد ﷺ فيصله خلاف سليمان ﷺ فيصله ورکړه چه د دغه خلقو چيلئى دې د باغ والا ته ورکړې شى اودا باغ دې دوى ته حواله کړې شى ترکومې چه باغ په خپل اصلى حال کښې راشى نوترهغې پورې دې د چيلونه بچى پئى اود دې تولې فائدې د باغ والا اخلى بيا دې هريوته خپل څيز ورکړې شى.

که دېې چيلئ وغيره باغ خراب کړى نو تاوان شته د ورځې نشته:-قاضى شريح له هم يوه دا جګړه راغلې وه نو هغوى دا فيصله اوکړه که د ورځې دې چيلونقصان کړې وى نوهيڅ معاوضه نشته اوکه د شپې ئى نقصان رسولې وى نود چيلووالا ذمه واردې بياهغوى هم د دې آيت تلاوت اوکړو.د مسند احمدپه حديث کښې دى چه د براء بن عازبﷺ اوښه يوباغ ته تلې وه اوهلته ئى دباغ ډير نقصان کړې وو نورسول الله ﷺ دا فيصله اوفرمائيله چه په باغ والا باندې دورځې حفاظت دې اوکوم نقصان چه د څاروو نه د شپې شوې دې دهغې جرمانه په څارووالاباندې ده.(۳)پدې حديث کښې علتونه راويستلې شوى دى او مونږ په کتاب الاحکام کښې د الله ﷺ په فضل سره د دې پوره تفصيل بيان کړې دې.

د اياس بن بن معاويه واقعه:-روايت دې چه کله د حضرت اياس بن معاويه ﷫ ته د قاضى جوړيدو درخواست اوکړې شونوهغه حضرت حسن ﷫ له راغلو وئى ژړل او تپوس ئى ترې اوکړو چه اې ابوسعيد ته ولې ژاړې؟ وئى فرمائيل ماته دا روايت رسيدلې دې که چرې قاضى اجتهاد اوکړو بيائى هم غلطى اوکړه نو دوزخى دې اوکوم خواهش د نفس طرف ته تيټ شو هغه هم دوزخى دې. او چا چه اجتهاد اوکړو اوصحت ته اورسيدو هغه جنت ته اورسيدو.حضرت حسن ﷫ چه دا واوريده نو وئى فرمائيل چه واوره الله ﷻدحضرت داؤد ﷺ اوحضرت سليمان ﷺ دفيصلې ذکرفرمائيلې دې

---

(۱) الطبرى:۱۸/٤۷۷.
(۲) الطبرى:۱۸/۳۷۵، حاکم:۲/۵۸۸.
(۳) احمد:۵/٤۳۵، ابوداؤد کتاب البيوع باب المواشى تفسدزرع قوم:۳۵٦۹ابن ماجه:۲۳۳۲، ابن الجارود:۷۹٦،حاکم:۲/٤۷

اوښکاره خبره ده چه انبياء عليهم السلام حکم دې د هغوی په قول سره د دې خلقو خبرې ردکيدلې شی الله ﷻ خود حضرت سليمان ؑ تعريف هم کړې دې ولې دحضرت داؤد ؑخرابوالې ئی نه دې بيان فرمائيلې. بل دا چه د خپل زړه په ارادو اوخواهشاتو پسې مه کيږئی دريم دا چه د الله ﷻ نه بغيرد بل چا نه مه ويريږئی بيائی دا آيت تلاوت کړو. ﴿يٰدَاوٗدُ اِنَّا جَعَلْنٰكَ خَلِيْفَةً فِي الْاَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ الَّذِيْنَ يَضِلُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌۢ بِمَا نَسُوْا يَوْمَ الْحِسَابِ﴾[1] يعنی اې داؤد ؑ مونږ ته دزمکې خليفه جوړکړې ته دخلقو په مينځ کښې دحق فيصلې کوه اوپه خواهشاتو پسې مه لګه د الله ﷻ د لارې نه به واوړې. بل ځائ ارشاددې ﴿فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوْا بِاٰيٰتِيْ ثَمَنًا قَلِيْلًا ؕ وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَاۤ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكٰفِرُوْنَ﴾[2] دخلقو نه مه ويريږه هم زما نه ويريږه بل ارشاد دې ﴿وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوْا بِاٰيٰتِيْ ثَمَنًا قَلِيْلًا ؕ وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَاۤ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكٰفِرُوْنَ﴾[3] زما آياتونه په معمولی ګټه باندې مه خرڅوه. زه وايم چه د انبياء عليهم السلام په معصوميت کښې اود هغوی دالله ﷻ د طرف نه هروخت تائيدکيدلوکښې خود چا اختلاف نشته اودصحيح بخاری حديث دې رسول الله ﷺ فرمائی کله چه حاکم اجتهاد اوکوشش اوکړې بيا صحت ته هم اورسې نوهغه ته دوچنده اجرملاويږی اود پوره کوشش کولونه پس هم غلطی اوکړی نو غه ته اجر ملاويږی. [4] داحديث صفا ښائی چه حضرت اياس رحمة الله عليه ته چه کوم وهم ووچه سره د پوره کوشش نه هم خطا اوکړی نو دوزخی دې دا غلطه ده. والله اعلم.

دقاضي دې قسمونه:-دسنن په يوبل حديث کښې دی چه قاضی درې قسمه دي يوجنتی اودوه دوزخيان کوم چه حق معلوم کړواوهم پدې ئی فيصله اوکړه هغه جنتی دې اوچاچه په جهالت سره فيصله اوکړه هغه دوزخی دې اوچاچه دحق پيژندلو سره ددې خلاف فيصله اوکړه هغه هم دوزخی دې. [5]

د وينځو د فيصلې قصه:-د قرآن کريم بيان کړې شوې دې واقعه سره نيزدې هغه قصه ده کومه چه په مسنداحمد کښې ده رسول الله ﷺ فرمائی دوه ښځې وې هغوی سره خپل بچی هم وو شرمخ راغلو يو ماشوم ئی اوچت کړو اوس هرې يوې ښځې وئيل چه ستا بچې يوړو اوچه کوم پاتې دې هغه زما بچې دې. آخر دا قصه حضرت داؤد ؑ ته پيش کړې شوه هغې مشرې ښځې ته فيصله ورکړه چه دا ماشوم ستا دې هغه د دې ځائ نه لاره په لارکښې حضرت سليمان ؑ وو هغه دواړه راوغوښتې ورته ئی اووئيل چاړه راوړئی زه دا ماشوم دوه ټکړې کوم او هرې يوې ته به نيمه ټکړه ورکړې شی په دې باندې هغه مشر خو چپ شوه ولې کشرې چغې صورې شروع کړې الله ﷻ دې په تاسو باندې رحم اوکړې تاسو داسې مه کوئی دا هلك هم د دې مشرې دې هم دې ته ئی ورکړئی. حضرت سليمان ؑ په دې معامله باندې پوهه شو اوماشوم ئی کشرې ته ورکړو. دا حديث په بخاری اومسلم کښې هم شته. [6] امام نسائی رحمة الله عليه په دې باندې باب تړلې دې چه حاکم له جائز دی چه خپله فيصله په زړه کښې اوساتی اوحقيقت معلومولود پاره دې د هغې خلاف څه اووائی.

---

[1] ۳۸/ص:۲۶.

[2] ۵/المائده:۴۴.

[3] ۵/المائده:۴۴.

[4] صحيح بخاری کتاب الاعتصام باب اجر الحاکم اذااجتهدفاصاب اواخطا:۷۳۵۲، صحيح مسلم:۱۷۱۶، ابوداؤد:۳۵۷۴، احمد:۹۸/۴

[5] ابوداؤد کتاب القضاء باب القاضی يخطی:۳۵۷۳ وسنده ضعيف خلف بن خليفه راوی حافظه خرابه وه، ترمذی:۱۳۲۲، ابن ماجه ۲۳۱۵؛ شعب الايمان:۷۵۳۱، حاکم:۹۰/۴.

[6] احمد:۳۲۲/۲، صحيح بخاری:کتاب احاديث الانبياء باب قوله تعالی ﴿ووهبنا لداؤد سليمان نعم العبد....﴾:۳۴۲۷، صحيح مسلم:۱۷۲۰، ابن حبان:۵۰۶۶.

بله عجيبه قيصه:-هم داسې يوه واقعه په ابن عساکر کښې هم ده چه يوې ښائسته ښځې سره يورنيس ملاويدل غوښتل خوښځې اونه منل دغه شان درې نورو کسانو هم دې سره د بدکارئي اراده اوکړه خو هغه منع پاتې شوه. په دې باندې هغه رئيسان کلك شو او په خپل مينځ کښې اتفاق کولوسره د داؤد ﷺ په عدالت کښې ټولودا ګواهي ورکړه چه هغه ښځه خپل سپي سره داسې کارکوی. د څلورو واړو په اتفاقی بيان سره داحکم اوکړې شو چه دا رجم کړئي. هم هغه ماښام حضرت سليمان ﷺ د خپل عمر هلکانو سره ناست وو حاکم جوړشوې ووڅلورو هلکانو د دغه خلقو په شان هغوی له دامقدمه راوړه او د يوې ښځې په نسبت ئې داسې وينا اوکړه. حضرت سليمان ﷺ حکم اوکړو څلور واړه جدا جدا کړئي. بيا ئې يويو خپل ځان له راوغوښتلو او تپوس ئې ترې اوکړو چه د هغه سپي رنګ څنګه دې؟ يوونيل تور،بيائی دويم ځان له راوغوښتو د هغه نه ئې هم دا سوال اوکړو هغه ونيل سور دريم ونيل خاکي او څلورم ونيل سپين. هغوی په دغه وخت دا فيصله اوکړه چه دا په دې ښځه هسې تهمت دې اوهغه څلور واړه ئې قتل کړل. حضرت داؤد ﷺ ته هم دا واقعه بيان کړې شوه نو هغوی هم هغه وخت زر هغه څلور اميران راوغوښتل اوهمدغه شان ئې دهغوی نه د سپي درنګ باره کښې تپوس اوکړو دوی ګډوډشو چا يوڅه اوونيل او چا بل څه.داؤد ﷺ ته دهغوی دروغ معلوم شواو حکم ئې اوکړو چه دوی قتل کړئي.

د داؤد عليه السلام ښکلي اواز:-بيا بيان فرمائي چه حضرت داؤد ﷺ ته هغه نوراني مرتبې ورکړې شوې وه اوهغوی به داسې په خوږ آواز او خلوص سره زبور تلاوت کولو چه مرغو به هم خپلې وزرې اودرولې اودالله ﷻ تسبيح به ئې بيانولې اودغه شان غرونه هم. يوروايت کښې دی چه د شپې حضرت ابوموسی اشعری ﷺ د قران کريم تلاوت کولو رسول الله ﷺ د هغه خوږ مزيدار اود خلوص نه ډك آواز اوريدو سره اودريدو اود ډير وخت پورې ئې اوريدو بيائی اوفرمائيل چه ده خود آل داؤد د آواز خوږوالي راکړو. ([1])

حضرت ابوموسی اشعری ﷺ ته چه کله معلومه شوه نووئی فرمائيل چه که ماته معلومه وه چه حضورﷺ زما قراءت اوری نوما به نور هم ښه لوستلو. ([2])

حضرت ابوعثمان نهدی رحمه الله فرمائي ما خود چا د ښه نه ښه باجه کښې هم داسې آواز کښې مزه نه ده اخستې کومه چه د ابوموسی ﷺ په آواز کښې وه. دومره خوږ آواز چه حضورﷺ د حضرت داؤد ﷺ د آواز يوه حصه اوګرځوله. اوس ګوره چه پخپله به د داؤد ﷺ آواز څنګه وو. بيا خپل يوبل احسان ښائی چه حضرت داؤد ﷺ ته زغرې جوړول هم مونږ خودلې وو. د هغوی د زمانې نه وړاندې به بغيرکونډو اوبغيرکړو زغرې جوړيدلې دکونډو والا او کړيدارې زغرې به هم هغوی جوړولې([3])لکه چه بل آيت کښې دی مونږ حضرت داؤد ﷺ ته اوسپنه نرمه کړه چه هغه بهترين زغرې تياري کړې اوپه ټيك اندازه په هغې کښې کړئي جوړې کړي. دا زغرې به په ميدان جنګ کښې په کارراتلې. نوداهغه نعمت ووچه په دې باندې خلقو له د الله ﷻ شکر کول پکار دی.

د سليمان ﷺتابع څيزونه:- مونږ زوروره هوادسليمان ﷺ ابع کړې وه چه هغه به ئې دهغه دحکم مطابق دبرکت والا زمکې يعنې شام ته به ئې رسولو. مونږ ته د هريوڅيز علم دې. هغوی به په خپل تخت باندې د خپل سازوسامان اولښکرکيناستو بياچه به ئې چرته تلل غوښتل هوابه هغوی د حکم مطابق په يوساعت کښې هلته رسولود تخت د پاسه به مرغو وزرې خورې کړې سورې کولو لکه چه ارشاد دې ﴿فَسَخَّرۡنَا لَهُ ٱلرِّيحَ تَجۡرِي بِأَمۡرِهِۦ رُخَآءً حَيۡثُ أَصَابَ﴾ ([4])يعنی مونږ هوادهغه تابع کړې وه چه چرته به ئې تلل غوښتل

[1]) صحيح بخاری کتاب فضائل القرآن باب حسن الصوت بالقراءة للقرآن :۵۰۴۸، صحيح مسلم:۷۹۳، احمد:۳۴۹/۵.
[2]) حاکم:۴۶۶/۳ وسنده ضعيف، مجمع الزوائد:۱۷۱/۷.
[3]) الطبری:۴۸۰/۱۸.
[4]) ۳۸/ص:۳۶.

هم هغه طرف ته به ئې په نرمئ سره روانولو سحر ماښام به ئې د مياشتو مياشتو مزلې کولې.
سعيد بن جبير رحمه الله فرمائي شپږ زره کرسئي به ئې لګولې. نيزدې به مؤمنان انسانان ناست وو هغوی پسې شاته به مسلمانان پيريان ناست وو بيا به د هغوی په حکم باندې په ټولومرغوسورې کړې ووچه بيا به ئې حکم کولونوهوابه هغوی روانول. (۱)
عبدالله بن عبيدبن عمير رحمه الله فرمائي حضرت سليمان عليه السلام به هوا ته حکم کولو هغه به د يوې لوئ ډيرنئ غونډې جمع کيدله لکه چه غر دې بيا به ئې د هغې په اوچت مکان باندې د اودريدلوحکم کولوبيابه د وزرو په اس باندې سوريدو او په خپله فرش باندې به ورختلوبيابه ئې هوا ته حکم کولو نو هغې به اوچت ځائ ته اوړلو دغه وخت به هغوی سرښکته کولو اواخواديخوابه ئې بالکل نه کتل په دې کښې به د هغوی عاجزی اود الله ﷻ شکرکولو مقصدوو. ځکه چه هغوی ته د خپلې عاجزئ علم وو بيا به چه کوم ځائ هغوی حکم کولو هم هلته به هوا کوزولو. دغه شان سرکشه پيريان هم الله ﷻ د هغوی په قبضه کښې کړې وو چه په سمندرکښې به ئې غوپې لګولې او مرغلرې او قيمتي کاڼړی به ئې راويستل او نور به ئې ډير کارونه روزګارونه کول. لکه چه ارشاد دې ﴿ وَالشَّيٰطِيْنَ كُلَّ بَنَّآءٍ وَّغَوَّاصٍ ۝ وَّاٰخَرِيْنَ مُقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ ۝ هٰذَا عَطَآؤُنَا فَامْنُنْ اَوْ اَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝ وَاِنَّ لَهٗ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ ۝ ﴾ (۲) مونږ سرکشه پيريان د هغوی تابع کړې وو چه ګلکاران وو غوپې وهونکي وو اودې نه علاوه نورشيطانان هم د هغوی ماتحت ووچه په زنځيرونوکښې به تړلې شوی ووأوهم مونږدسليمان عليه السلام محافظ او ساتندونکی ووهيڅ يوشيطان به هغوی ته بدی نه شوه رسولې بلکه ټول په ټول د هغوی ماتحت حکم منونکي او تابعدار ووځوك به هغوی ته نيزدې هم نه تلل د هغوی بادشاهي به په هغوی چليدله ځوك چه به ئې غوښتل قيدکول به ئې اوځوك چه به ئې غوښتل نو آزادول به ئې هم دائې اوفرمائيل چه څه نور پيريان به وو چه تړلي شوي وو.

اِذْ		وَاَيُّوْبَ		
کله چې		ايوب له	او (دحکم او دعلم دا نعمت مونږ ورکړې وو)	
څه وخت چه..............		اوايوب عليه السلام ياد کړه		

نَادٰى	رَبَّهٗٓ	اَنِّيْ	مَسَّنِيَ	الضُّرُّ	وَاَنْتَ
آواز اوکړو هغه	رب خپل ته	بيشکه زۀ چې يم	رسيدلې دې ماته	ضرر (تکليف)	او ته
هغه خپل رب ته زاری اوکړه	چې ماته تکليف رارسيدلې دې				او ته دټولونه زيات

اَرْحَمُ	الرّٰحِمِيْنَ ۝	فَاسْتَجَبْنَا	لَهٗ	فَكَشَفْنَا
ډير مهربانه ئې	دټولو مهربانانو نه	پس قبوله کړه مونږه	دعا دهغه	نو لرې کړو مونږه
رحم کونکې ئې	انومونږ دهغه دعا قبوله کړه			او دهغه تکليف مو لرې کړو	او هغه ته

مَا	بِهٖ	مِنْ ضُرٍّ	وَّاٰتَيْنٰهُ	اَهْلَهٗ	وَمِثْلَهُمْ
هغه	چې وۀ په هغه	دضرر نه	او ورکړو مونږ هغه ته	اهل وعيال دهغه	او په مثل دهغوئ
مو خپله کورنئ واپس کړه				او ددوئ په شان مور نور خلق هم ورته	

(۱) حاکم: ۵۸۹/۲ عن ابن عباس رضي الله عنه.
(۲) ۳۸/ص: ۳۷-۴۰.

مَّعَهُمْ	رَحْمَةً	مِّنْ عِنْدِنَا	وَذِكْرٰى	لِلْعٰبِدِيْنَ۝
مو ورسره نور هم ورکړل	خاص درحمت په طور	دطرفه زمونږ نه	او نصیحت	دپاره دعبادت کونکو
په خپل رحمت سره ورکړل			او دعبادت کونکو دپاره نصیحت وو	

قوله تعالى:- وَاَيُّوْبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗ اَنِّيْ مَسَّنِيَ الضُّرُّ

د حضرت ایوب ﷺ بیماری صبراود صحت دعا:- د حضرت ایوب ﷺ د تکلیفونوبیان کولې شی کوم چه بدنی مالی اوداولاد وو.دهغوی ډیر قسم قسم څاروی ووفصلونه باغونه وغیره وو اولاد بیبیانی وینځې غلامان ځناورمال متاع هرڅه د الله ﷻ ورکړې شوې موجود وو. اوس چه کله د رب د طرف نه آزمینت راغلونوهم دیوسر نه هرڅه فناشو تردې چه په بدن کښې جذام اولګیدو اودژبې نه بغیرد بدن ټولې حصې ئې ددې بیماری نه محفوظ پاتې نه شوې تردې پورې چه دخواوشا خلقو ترې کرکه کوله.د ښار په شاړ کوټ کښې ئې استوګنه اختیارکړه. بغیرد یوې بی بی نه بل څوك هغه سره پاتې نه شو د دې مصیبت په وخت کښې ترې ټولوډډه اوکړه. هم دغه یوه وه چه دهغوی خدمت به ئې کولواودې سره به خواری مزدوری هم کوله اود خیټې ساتلود پاره به ئې راوړله.حضورﷺ رښتیافرمائیلی دی چه د ټولونه سخت ازمیښت هم دنبیانو علیهم السلام وی بیادنیکانو خلقوبیاد هغوی نه د ښکته درجې د خلقو اوبیاد هغوی نه دکمې درجې دخلقو.([1]) یوبل روایت کښې دی چه د هرسړی امتحان د هغه د دین په اندازه کیږی که هغه په خپل دین کښې مضبوط وی نو امتحان ئې هم سخت وی. ([2])

د ایوب ﷺ د صبر بیان او دهغه دعاګانې:- حضرت ایوب ﷺ ډیر زیات صابروو تردې چه د هغه صبرد عامو خلقو په ژبه هم مشهوردې.یزیدبن میسره فرمائی کله چه د هغوی ازمیښت شروع شویال بچ ئې مړشو مال فناشوهیڅ څیز ئې په لاس کښې پاتې نه شو هغه د الله ﷻ په ذکر کښې نورهم زیات شو وئې فرمائیل اې دټولوپالونکو پالونکیه تا په ماباندې لوئ لوئ احسانونه کړی مال دې راکړواولاددې راکړو هغه وخت زمازړه ډیر مشغول وواوس تا هر څه واخستل اوزما زړه دې د دې ټولوفکرونونه خالی کړواوس زما په زړه اوتاکښې هیڅ څیز مینځ کښې نشته که زمادښمن ابلیس ستا دا مهربانی پیژندلې وه نوهغه به زما سره ډیرحسد کولو.ابلیس لعین په دې وینا کولوسره اود دې وخت حمد سره لولپه شو. د هغوی په دعاګانوکښې داهم دعاوه اې الله تاچه زه مالدار اولاد والا اوبال بچ والاجوړکړې ووم تاته ښه پته ده چه هغه وخت ما هیڅ کبر او غرور نه دې کړې کله مې هم په چا ظلم نه دې کړې زماربه تاته معلومه ده چه زما نرمه اوګرمه بستره به تیاره وه ما به شپې ستا په عبادت کښې تیرولې خپل نفس ته به مې داسې رټنه ورکوله چه ته دې له نه ئې پیداکړې شوې. ستادرضاپه طلب کښې ماخپل راحت او آرام پریخودې وو.(ابن ابی حاتم) ددې آیت په تفسیرکښې ابن ابی حاتم او ابن جریرکښې یوه ډیره اوږده قصه ده کومه چه وړاندینوډیرو مفسرینوهم ذکرکړې ده خوپه دې کښې غربت دې اود دې د اوږدوالی په وجه هغه مونږ پریخوده. د مودو پورې هغوی په مصیبتونوکښې راګیروو.

حضرت حسن رحمه الله او حضرت قتاده رحمه الله فرمائی اوه کاله او څومیاشتې هغوی دې کښې اخته وو. د بنی اسرائیلو د ګندګیل د غورزولوځائ (ډیران) کښې هغوی اچولې وو په بدن باندې چینجی شوې وو ([3]) بیا الله ﷻ په هغوی باندې رحم اوکرم اوکړو دټولومصیبتونونه ئې خلاصې ورکړو اجرئی ورکړو او

[1]) ترمذی کتاب الزهدباب ماجاء فی الصبرعلی البلاء:۲۳۹۸وهوحسن، ابن ماجه:۴۰۲۳-۴۰۲۴، احمد:۱/۱۷۲، حاکم : ۱/۴۱، المختار:۱۰۵۶.

[2]) حواله سابق.

[3]) دا خبره اسرائیلی روایت دې د انبیاء کرامو سره مناسبت نه دی ، حاشیه ابن کثیر.

تعریفونه ئې اوکړې شودوهب بن منبه ؒ بیان دې چه پوره دیرش کاله هغوی په دې تکلیفونو کښې وو. ټوله غوښه ترې رژیدلې وه صرف هډوکی او څرمن پاتې وه هغوی به په ایرو کښې پراته وو اوصرف یوه بی بی ئې وه چه هغوی سره وه. کله چه ډیره موده تیره شوه نو یوه ورځ ئې اوونیل اې د الله ﷻ نبی ته د الله ﷻ نه دعاولې نه کوې چه هغه دا مصیبت زمونږ نه لرې کړی هغوی اوفرمائیل چه بی بی اویاکاله الله ﷻ زه په صحت اوعافیت کښې اوساتلم نوکه اویا کاله هم زه په دې حالت کښې پاتې شم او صبر اوکړم نودا هم ډیرکم دې. په دې باندې بی بی اوږچیده او هغه به ښار ته تله د خاوند او خپل کار روزګاربه ئې کولو اوچه څه به ملاویدل نو هغه به ئې راوړل او په هغوی باندې به ئې خوړل څکل.

د شیطان دهوکه:-دهغوی یودوه د زړه پورې دوستان وو هغوی په فلسطین کښې شیطان خبرکړل چه ستاسو دوست په سخت مصیبت کښې اخته دې تاسو لاړشئ اود هغه پوښتنه اوکړئ اود ځان سره څه شراب یوسئ هغه پرې اوڅکوئ نو دې سره به هغه ته شفاملاوشی.دا دواړه راغلل اودحضرت ایوب ؑ داحالت ئې چه اولیدلو نود سترګونه ئې اوښکې لاړې او په چغو ئې اوژړل.هغوی تپوس اوکړو تاسو څوك ئې؟ هغوی وریادکړل نوخوشحاله شو هغوی ته ئې پخیرراغلې اوونیل.هغوی وئیل جناب تاسو لکه چه څه پټوئې او په ښکاره ددې خلاف کوئې.ایوب ؑ خپلې سترګې دآسمان طرف ته اوچتې کړې وئې فرمائیل الله ﷻ ښه پوهیږی چه مابه څه پټول اوڅه به مې ښکاره کول. زما رب زه په دې کښې اخته کړم چه اوګوری زه صبر کوم که بې صبری. هغوی وئیل چه ښه ده مونږ تاله څه دارو راوړی دی تاسودا اوڅکئ شفابه ملاوشی.شراب دی مونږ دخپل ځائ نه راوړی دی.دې اوریدوسره هغه سخت غصه شواووئې وئیل تاسوشیطان خبیث راوستې ئې تاسو سره خبرې کول ستاسو خوراك څښاك په ماباندې حرام دې. دا دواړه د هغوی د خوانه لاړل.

د شیطان بله دهوکه:-یوځل د هغوی بی بی د کوردخلقو روټئی پخې کړې د هغوی یوماشوم اوده وو نو هغوی د دې ماشوم دحصې ټیکلی هغې ته ورکړې دائې راوړې او حضرت ایوب ؑ له راغله نوهغوی اوفرمائیل چه دانن دی د کوم ځائ نه راوړی دی هغې ټوله قصه بیان کړه. هغوی اوفرمائیل چه هم اوس اوس لاړه شه ممکن ده چه هغه ماشوم راپاسیدلې وی اوهم د دې ټیکلو ضد کوی او په ژړا ژړا ئې ټول کور پریشانه کړې وی. هغې روټئی واپس یوړې لاړه د هغوی په دروازه کښې یوه چیلئی تړلې شوې وه هغه ئې په داسې زور سره ډیکه کړه هغې وئیل ګوره دا ایوب د داسې غلط خیال والا دې. بیا پورته لاړه چه وئې کتل نوواقعی ماشوم راپاسیدلې وو اوهم د دې ټیکلود پاره ئې شور کولو اوټول کور ئې سخت تنګ کړې وو. دې کتلوسره ئې اووئیل الله په ایوب باندې رحم اوکړې په ډیره ښه موقعه باندې راورسیدم ټیکلی ئې ورکړه او واپس راغله. په لارکښې شیطان د طبیب په شکل کښې ملاو شو وئیل ستاخاوند په سخت تکلیف کښې دې مودې تیرې شوې ته هغه ته اووایه چه د فلانکې قبیلې د بت په نوم دې یومچ مړکړی شفابه ورته اوشی بیادې توبه اوکړی. کله چه داحضرت ایوب ؑ له راغله نوهغوی ته ئې دا اووئیل. هغوی اوفرمائیل د شیطان خبیث جادو په تا اوچلیدو که زه کله ټیك شوم نو سل دورې به دې وهم.یوه ورځ هغه دهرې ورځ په شان د روزګارپه لټون کښې کورپه کورګرځیدله خو چرته هم کارملاونه شونو نااميده شوه. د ماښام واپس راتلوپه وخت کښې ورته دحضرت ایوب ؑ د ولګې خیال راغلو نوهغې دخپلو ویښتویوه کمځئی پریکړه اود یومالداره جینئی په لاس ئې خرڅه کړه هغې دې ته د خوراك څښاك ډیر سامان ورکړو کوم چه هغې کورته راوړه. حضرت ایوب ؑ تپوس اوکړو دا نن دومره ډیره اودومره ښه خوراکونه د کوم ځائ نه راغله؟ وئې فرمائیل د یومالداره کور کارمې کړې نوهغوی اوخوړله. بله ورځ هم اتفاقی هم داسې اوشو اوهغې د خپلو ویښتو دویمه کمځئی پرې کړه خرڅه ئې کړه اوخوراك ئې راوړونو نن ئې هم داسې خوراك لیدوسره اوفرمائیل والله زه به ئې

چرې هم اونه خورم چه ترڅودې ماته صحيح خبره نه وي خودلې چه دادې څنګه راوړه؟ اوس هغې خپله لوپټه د سر نه کوزه کړه چه وئې کتل نودسر ویښته ئې پرې شوې ووهم هغه وخت اوویریدلو اوبې آرامه شو د الله ﷻ نه سوال اوکړوماته ضرر رسیدلې دې اوته د ټولونه ډیر رحیم ذات ئې.حضرت نوف رحمه الله فرمائی کوم شیطان چه حضرت ایوب علیه السلام پسې لګیدلې وو د هغه نوم مبسوط وو. دحضرت ایوب علیه السلام بی بی به عموماً هغوی ته عرض کولو د الله ﷻ نه دعااوغواړه خو هغه به نه غوښتله تردې چه یوځل د بنواسرائیلوڅه خلق هغوی له راغله او وئې وئیل چه دې سړی ته دا تکلیف او ضرر خامخا د څه ګناه په وجه سره شوې دې هغه وخت ناڅاپې د هغوی د خلې مبارکې نه دادعااووتله.

د ایوب علیه السلام او دوو رونړو قصه:-حضرت عبدالله بن عبید بن عمیر رحمه الله فرمائی دحضرت ایوب علیه السلام دوه رونړه وو یوه ورځ هغوی د ملاقات د پاره راغلل خود بدن د بدبوئې په وجه نیزدې رانغله اوهم د لرې نه په ولاړه ئې یوبل ته اووئیل که په دې سړی کښې څه نیکي وه نو الله ﷻ به دې په دې مصیبت کښې نه اخته کولو.دې خبرې ایوب علیه السلام ته هغه خفګان وراورسولو چه ترنن ورځې پورې په یوڅیز باندې هم داسې خفګان نه ووکړې. هم هغه وخت ئې عرض اوکړو اې الله ﷻ یوه شپه په ماداسې نه ده تیره شوې چه یواوګې سړې زماپه علم کښې وو اوما خیټه مړه کړې وي.پروردګار که زه ستا په نیز پدې خبره کښې رښتونې یم نوزماتصدیق اوکړه نوهم هغه وخت دآسمان نه دهغه تصدیق اوشواوهغه دواړو اوریدل. بیائې اوفرمائیل پروردګارکله هم داسې نه دی شوی چه ماسره دیوې نه زیاتې کپړې وې اوما یوبرینډته نه وی ورکړې که زه پدې ویناکښې رښتونې یم نوزماتصدیق د آسمان نه اوکړه په دې باندې هم دهغوی تصدیق ددوی په اوریدوسره اوکړې شو.بیائې دادعااوکړه اوپه سجده کښې راپریوتلو وئې فرمائیل اې الله اوس به زه د سجدې نه سر اوچت نه کړم ترکومې چه دې دا مصیبت زما نه اخواکړې نه وی کوم چه په ما باندې نازل شوې. ستا دعاقبوله شوه اوته سراوچت کړه هغه ټول تکلیفونه او بیمارئی د هغوی نه لرې شوې کومې چه په هغوی باندې راکوزې شوې وې.ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی ایوب علیه السلام اتلس کاله په مصیبتونوکښې راګیروو بیادهغه ددوودوستانودراتلو اوبدګمانئی کولو ذکردې د څه په جواب کښې چه هغوی اوفرمائیل چه زماخوداحالت ووچه په لارکښې به مې دوه سړي په جګړه لیدل او په هغې کښې به مې چه کوم سړې په قسم خوړلو اوریدلو نو کورته په راتلوبه مې دهغه کفاره ورکوله چه هسې نه ده د الله ﷻ نوم په ناحقه سره اخستې وی. هغوی په خپله بیمارئی کښې دومره کمزورې شوې وو چه د هغوی بی بی به د هغوی لاس نیولو او قضائی حاجت له به ئې بوتلو.یوه ورځ هغوی ته حاجت وو آواز ئې اوکړو خود هغوی بی بی په راتلوکښې لږ شان وخت اولګولو هغوی ته سخت تکلیف اوشو هم هغه وخت د آسمان نه آواز راغلو اې ایوب علیه السلام خپله پونده په زمکه اووه هم دا اوبه اوڅکه او هم دې سره غسل هم اوکړه. [1] د دې حدیث مرفوع کیدل بالکل غریب دی.

په ایوب علیه السلام باندې د الله ﷻ خصوصي مهرباني:-ابن عباس رضي الله عنه فرمائی هم هغه وخت الله ﷻ د هغوی د پاره جنتی حله نازله کړه د کوم په اغوستو چه هغوی ځان له شو کیناستو کله چه د هغوی بی بی راغله او وې نه پیژندلې شو نو هغوی نه ئې تپوس اوکړو اې د الله ﷻ بنده دلته یوبیمار بې کسه بې وسه وو تاته معلومه ده هغه څه شو؟ هغه وئیل چرته شرمخ به اوړې وی یا به سپی مات کړې وی. بیائې اوفرمائیل چه نه نه هم هغه بیمارایوب زه یم. بی بی ئې اوفرمائیل اې سړیه ته یودردمندې ښځې پورې ټوقې کوې اوما بې وقوفه جوړوې. هغوی وئیل نه نه ماته الله ﷻ شفاراکړه اودا رنګ او شکل هم.دهغوی مال هغوی ته واپس ورکړې شو اود هغوی هم هغه اولاد واپس دوی ته ملاوشو اوهغې

---

[1] حاکم:۲/۵۸۱-۵۸۲ سنده ضعیف الزهری عنعن،مسندالبزار:۲۳۵۷، مسندابی یعلی: ۳۶۱۷، ابن حبان:۲۸۹۸، حلیة اولیاء:۳/۳۷٤.

سره دغه شان نور هم. په وحی کښې دازیرې هم هغوی ته اورولې شوې وو قربانی اوکړه استغفاراوکړه د کور والا ستا باره کښې زما نافرمانی کړې وه.

د سرو زرو د ملخانو راوتل: - یوبل روایت کښې دی چه کله الله ﷻ حضرت ایوب علیه السلام ته عافیت ورکړو د آسمان نه د سرو زرو ملخان راووریدل. کوم چه هغوی راواخستل او په خپله کپړه کښې جمع کول شروع کړل نوآوازراغلوچه اې ایوب ته تراوسه پورې اسوده شوې نه نې؟هغوی جواب ورکړو اې پروردګار ستا په رحمت سره څوك کله اسوده کیدې شی.(۱)

د ایوب علیه السلام د بی بی نوم: - بیا فرمانی چه مونږ هغه ته د هغه اهل ورکړو. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه هم هغه خلق ور واپس کړې شو(۲) دهغوی د بی بی نوم رحمت وو.که دا قول چرې د آیت نه فهم شوې وی نو دا هم دورازکار امر دې اوکه د اهل کتابونه اخستې شوی وی نوهغه د تصدیق اوتکذیب قابل څیز نه دې. ابن عساکر د هغې نوم په خپل تاریخ کښې "لیا" خودلې دې دا د میشابن یوسف بن یعقوب بن اسحاق بن ابراهیم لور ده.یوقول داهم دې چه حضرت "لیا"د حضرت یعقوب علیه السلام لور او حضرت ایوب علیه السلام بی بی ده چه د ثنیه په زمکه کښې هغوی سره وه. یوروایت کښې دی چه اوفرمائیلې شوستا ټول اهل جنت کښې دې که ته غوارې نوټول دلته په دنیاکښې راولم اوکه وائې نو هم هلته دې وی اوپه دنیاکښې د هغې عوض درکړم نوهغوی دویمه خبره خوښه کړه. نود آخرت اجر اود نیابدله دواړه هغوی ته ملاوشو. دا هر څه زمونږ د رحمت ښکاره کونه وه اوزمونږ د ربښتونی عبادت کونکو د پاره نصیحت اوعبرت وو. هغوی داهل بلاپیښواوودا هرڅه څکه اوشوچه په مصیبتونو کښې اینختی خلق د خپل ځان د پاره د هغوی په ذات کښې عبرت اوګوری او بې صبری اوناشکری اونه کړی او نور خلق هغوی د الله ﷻ خراب بندیګان اونه ګنړی. حضرت ایوب علیه السلام د صبر یوغر وواود ثابت قدمئی یو نمونه وو. د الله ﷻ په تقدیر باندې د هغه په امتحان باندې انسان له صبر اوبرداشت کول پکار دی نه ده معلومه چه قدرت خپل پټ پټ کوم کوم حکمتونه ټبانی.

وَاِسۡمٰعِیۡلَ وَاِدۡرِیۡسَ وَذَا الۡكِفۡلِ ؕ كُلٌّ مِّنَ الصّٰبِرِیۡنَ ﴿۸۵﴾
او (دا نعمت مونږه) اسماعیل او ادریس له ورکړوا او ذوالکفل له هم	دا ټول وؤ	دصبر کونکو نه	
او اسماعیل علیه السلام او ادریس علیه السلام او ذالکفل علیه السلام یادکړه	داټول د صبرکونکو څنی وو
وَاَدۡخَلۡنٰهُمۡ فِیۡ رَحۡمَتِنَا ؕ اِنَّهُمۡ مِّنَ الصّٰلِحِیۡنَ ﴿۸۶﴾
او داخل کړل مونږه هغوئ	په رحمت خپل کښې	بیشکه هغوئ	وؤ دصالحانونه	
اودوئ مونږ په خپل رحمت کښې داخل کړل	بیشکه چې دغه ټول نیکان خلق وو

قوله تعالی: - وَاِسۡمٰعِیۡلَ وَاِدۡرِیۡسَ وَذَا الۡكِفۡلِ ؕ

دحضرت اسماعیل، ادریس او ذوالکفل علیهم السلام تذکره: - حضرت اسماعیل علیه السلام دحضرت ابراهیم علیه السلام خوئ وو په سورت مریم کښې د هغه بیان شوی دې. د حضرت ادریس علیه السلام هم ذکر شوې دې.

ذوالکفل نبی ووکه ولې؟ دده د بزرګئ قصه: - ذوالکفل خو په ظاهره نبی معلومیږی څکه چه د نبیانو په ذکر کښې دهغه نوم راغلې دې اوخلق وائی چه دانبی نه وو.بلکه یو نیك سړې وو دخپلې زمانې بادشاه

(۱) حاکم:۲/۵۸۲.

(۲) الطبری:۱۸/۹۰۶.

وو ډير عادل اود مروت سړي وو. امام ابن جرير په دې کښې توقف کوي. ([1]) والله اعلم.
مجاهد رحمه الله فرمائي دا يونيك بزرګ وو چاچه د خپل وخت نبي سره وعده اوکړه اوپه هغې باندې قايم پاتې شو.په قوم کښې به ئې عدل اوانصاف کولو. روايت دې چه حضرت يسع عليه السلام ډير بوډا شوې وو نواراده ئې اوکړه چه زه هم په خپل ژوند کښې خپل څوك خليفه جوړکړم چه اوګورم هغه څنګه عمل کوي. خلق ئې راجمع کړل او ورته ئې اوفرمائيل چه کوم سړې درې خبرې منظورکړي هغه ته زه خلافت ورکوم. ټوله ورځ روژه وي ټوله شپه قيام کوي اوهيڅ کله هم غصه نه کوي. نور خو څوك اونه دريدل ولې يو سړې کوم چه خلقو ډيرد سپکې درجې والا ګڼړلواودريدوچه زه به داشرط پوره کړم.هغوی تپوس اوکړوچه ته به د ورځې روژه ئې د شپې به تهجد کوې او په چابه غصه نه کوې؟ هغه وئيل او نوحضرت يسع عليه السلام وئيل چه ښه نوصبا صحيح. په دويمه ورځ هم هغوی دغه شان په عام مجلس کښې سوال اوکړو خود هغه سړي نه علاوه بل څوك اونه دريدلو نوهم هغه خليفه جوړکړې شو. اوس شيطان واړه واړه شيطانان د دې بزرګ د دهوکه کولود پاره راليګل شروع کړه خود چا هم څه داؤ اونه چليدو نو ابليس پخپله راغلو غرمه د قيلولې د پاره هغوی ملاست وو چه دې خبيث کنډه ټکول شروع کړه. هغوی تپوس اوکړوچه څوك ئې؟ هغه وئيل زه يومظلوم يم يوفريادې يم زما قوم ما تنګوی ماسره هغوی داکړې داکړي هغه يوه ډيره اوږده قصه اورول شروع کړه نو په يوشان ئې هم نه ختموله د خوب ټول وخت په دې کښې تيرشو او حضرت ذوالکفل به په شپه ورځ کښې صرف هم دې وخت کښې لږ شان ساعت د پاره اوده کيدلو. هغه وئيل ښه ده ماښام راشه زه به ستاسره انصاف اوکړم. اوس چه د ماښام هغوی فيصلې کولې نو هر طرف ته ئې هغه کتلو خود هغه چرته هم پته اونه لګيدله تردې چه پخپله هم لاړو اواخواديخوائي اوکتلو خوپيدانه شو بل سحر هم هغه رانغلو. بيا چه هغه د لږساعت د آرام دپاره سملاستونودا خبيث راغلو او دروازه ټکول ئې شروع کړه هغوی کولاوکړه ورته ئې اوفرمائيل چه ماخوتاته ماښام د راتلووئيلې وو زه په انتظاروم خوته رانغلې. هغه وئيل حضرت څه اوکړم چه ماکله ستاسوطرف ته دراتلواراده اوکړه نوهغوی وئيل ته مه ورځه مونږبه ستا حق اداکړو زه حصارشوم اوس هغوی بياانکاراوکړو. دې وخت کښې ئې څه اوږدې قصې شروع کړې اود نن خوب هم لاړو. اوس ئې ماښام بياانتظاراوکړو نه هغه راتلو اونه راغلو. په دريمه ورځ باندې هغوی يوسړې مقرر کړو چه ګوره څوك دروازې له رانه شي دخوب نه زما حالت خرابيږي.هغوی لاملاست نه وو چه هغه مردود بياراغلو څوکيدارهغه رامنع کړو خوهغه په يوه سوره دننه راغلو اود دننه نه ئې دروازه ټکول شروع کړه. هغوی راپاسيدل او څوکيدار ته ئې اووئيل چه ګوره ما تاته وئيلې وو بيادې هم دروازې ته څوك راپريخودل هغه وئيل زمادطرف نه خو څوك هم نه دی راغلی.اوس چه هغه په غورسره اوکتل نو دروازه بنده وه اوهغه سړې دننه موجود وو. هغوی ته پته اولګيده چه داشيطان دې. هغه وخت شيطان اووئيل اې د الله نبي ولې ما بيله نه تا د شپې قيام پريخودو نه ته په دې نوکر باندې په داسې حال کښې غصه شوې نو الله ﷻ د هغه نوم ذوالکفل کيخودو ځکه چه د کومو خبرو هغه کفالت کړې وو هغه ئې پوره کړې.(ابن ابي حاتم)دابن عباس نه هم په څه تفسيرسره داقصه نقل ده په دې کښې دی چه د بنواسرائيلو يوقاضي د مرګ په وخت کښې وئيلې وو چه زما نه پس زما منصب څوك سنبالولې شي؟ هغه وئيل چه زه نودهغه نوم ذوالکفل شو.په دې کښې دی چه کله شيطان دهغه د آرام په وخت کښې راغلو څوکيدار منع کړو نوهغه دومره شور اوکړو چه هغوی راپاسيدل او په دويمه ورځ ئې هم داسې اوکړه په دريمه ئې هم دغه شان اوکړه. اوس هغه د ده سره د تلود پاره تيارشو زه تاسره ځم او ستا حق دركوم خو په لار کښې هغه خپل لاس خلاص کړو او اوتختيدو.حضرت اشعري رضي الله عنه په منبر باندې اووئيل چه ذوالکفل

[1]) الطبری:۱۸/۵۰۷.

نبي نه وو د بنواسرائيلو يونيك سړې وو چه هره ورځ به ئې سل مونځونه كول دې نه پس هغه هم د دې په شان د عبادت ذمه اوچته كړه په دې وجه هغه ته ذوالكفل اووئيلې شو. په يومنقطع روايت كښې دى د حضرت ابوموسى اشعرى ﷜ نه هم نقل دى يوغريب حديث په مسنداحمد كښې دى په دې كښې د كفل يوه واقعه بيان ده ذوالكفل ئې ورته نه دې وئيلې ډير ممكن دى چه دا څوك بل صاحب وى. په دې حديث كښې واقعه دا ده چه كفل نومې يوسړې وو چه د يوې ګناه نه نه بچ كيدو. يوځل هغه يوې ښځې له شپيته ديناره وركړه اود بدكارئې د پاره ئې تياره كړه كله چه د خپلې ارادې پوره كولود پاره تيارشو نو هغه ښځه په ژړا شوه او په رپيدو شوه. هغه وئيل چه ماخوپه تا څه زبردستى نه ده كړې چه ته ژړا كوې بيا د دې ژړا او رپيدو څه وجه ده؟ هغې وئيل چه ما ترننه پورې د الله ﷻ داسې هيڅ نافرمانى نه ده كړې دې وخت كښې زما محتاجئى دا بده ورځ ماته اوخودله. كفل وئيل چه ته په يوه ګناه باندې دومره په تردد كښې ئې سره د دې چه دې نه وړاندې كله هم تا داسې نه دى كړې. هم هغه وخت ئې پريخوده اود هغې نه جداشو او ورته ئې اووئيل څه دا دينار ماتاته اوبښل په الله ﷻ قسم د نن نه پس به زه د الله ﷻ هيڅ قسم نافرمانى اونه كړم. د الله ﷻ شان وو چه هم په هغه شپه وفات شو سحر خلق ګورى چه د هغه په دروازه باندې قدرتى توګه باندې ليكل شوى ووچه الله ﷻ كفل اوبښلو. [1]

وَذَا النُّوْنِ | اِذْ | ذَّهَبَ | مُغَاضِبًا | فَظَنَّ
او دا (نعمت مونږ وركړو) مهى والاله | كله چې | لاړو هغه | په غصه | نو ګمان ئې اوكړو |
اودمهى والا(يونس ﷺ) يادكړه | څۀ وخت چې هغه خفه قهريدلې روان شوا|و داخيال ئې اوكړو چې مونږ

اَنْ لَّنْ نَّقْدِرَ | عَلَيْهِ | فَنَادٰى | فِى الظُّلُمٰتِ
چې هر ګز تنګسيا رانولو | په ده باندې | نو اواز اوكړو هغه | په تيرو كښې
به په ده تنګسيا نه راولو|.........نو په تورو تيارو كښې ئې اواز اوكړو | چې (اے الله ﷻ)

اَنْ لَّآ اِلٰهَ | اِلَّآ | اَنْتَ | سُبْحٰنَكَ ۖ | اِنِّىْ | كُنْتُ
چې نشته لائق دعبادت | مګر | هم تۀ ئې | پاك دې ذات ستا | بيشكه زۀ | ووم
ستا نه بغير بل معبود نشته | ته پاك ئې | بيشكه چې هم زه زياتې كونكې يم

مِنَ الظّٰلِمِيْنَ ۞ | فَاسْتَجَبْنَا | لَهٗ ۙ | وَنَجَّيْنٰهُ | مِنَ الْغَمِّ ؕ
دظالمانونه | پس دعا قبوله كړه مونږه | دهغه | او خلاصې وركړو مونږ هغه لره | دغم نه
نو مونږ دهغه دعا قبوله كړه |.........او هغه مو دغم نه خلاص كړو

وَكَذٰلِكَ | نُنْجِى | الْمُؤْمِنِيْنَ ۞
او دارنګې | خلاصې وركوؤ مونږ | مومنانو له |
او مونږ ايماندار خلق هم داشان د غم نه خلاصوو |

قوله تعالى:- وَذَا النُّوْنِ

دحضرت يونس ﷺ ذكر:- داواقعه دلته هم ذكر ده اوسورة صافات كښې هم ده اوسورة نون كښې هم ده. داپيغمبر حضرت يونس بن متى ﷺ وو. هغه د موصل دعلاقې د نينوى طرف ته نبى جوړكړو الله ﷻ

[1] احمد:۲/۲۳، ترمذى كتاب صفة القيامة باب فيه اربعة احاديث:۲۴۹۶ حاكم:۴/۲۵۲ (التقريب:۱/۲۹۰ رقم:۱۱۲)

ليکلي وو. هغوی د الله ﷻ د لارې دعوت ورکولوخو خلقو ايمان راونړلو هغوی د هغه ځائ نه خفه شو لاړو اوهغه خلقو ته ئې اوونيل په درېوورځوکښې به د الله ﷻ عذاب په تاسو راځي. کله چه هغوی ته د دې خبرې حقيقت معلوم شو اوهغوی ته پته اولګيده چه پيغبران عليهم السلام دروغژن نه وی دا ټول په ټول سره دلويو ورو او ښاوروځاروو څنګل ته اووتل بچي د مشيندونه جداکړل او په چغوچغو ئې الله ﷻ ته زارۍ اوفريادونه اوکړل. يو خواد دوی چغې ويناګانې بل طرف ته د هغوی د ځاروو عجيبه آوازونه غرض داچه د الله ﷻ رحمت متوجه شو عذاب اوچت کړې شو لکه چه ارشاددې ﴿فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ﴾[1] يعني د عذابونو د تحقيق نه پس ايمان چاته فائده نه ده ورکړې بغيرد يونس عليه السلام دقوم نه چه د هغوی د ايمان په وجه مونږ دهغوی نه عذاب اخوا کړو اوددنيادرسوائۍ نه هغوی مونږبچ کړل اودمرګه پورې مووړته مهلت ورکړو.

يونس عليه السلام د قوم نه خفه لاړو کشتئ کښې سور شو:- حضرت يونس عليه السلام د دې ځائ نه لاړو او په يوه کشتئ کښې سور شو وړاندې تلوسره د طوفان آثار ښکاره شو او نيزدې وه چه کشتئ ډوبه شوې وه نومشوره اوکړې شوه چه يوسړې په درياب کښې غورزول پکاردی. چه دا وزن کم شي نو خسنړې د حضرت يونس عليه السلام په نوم راووتلو چا هغه په درياب کښې غورزول خوښ نه کړه يه دويم ځل خسنړې اوشو هم د هغه نوم راووتلو بيا په دريم ځل هم دهغه نوم راووتلوپخپله په قرآن کښې دی ﴿فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ﴾[2] دې ځل حضرت يونس عليه السلام پخپله تيارشواوکپړې ئې اوويستلې اودرياب ته ئې ورټوپ کړو. دبحر اخضر نه يوکب اوبه شلونکې راغلو هغوی ئې يوه نوړئی کړل خود الله ﷻ په حکم ئې نه څه هډوکې مات کړو اونه ئې بدن ته څه نقصان اورسولو دې د هغه خوراک نه وو بلکه د ده خېټه د هغه قيدخانه وه. هم په دې وجه دهغوی نسبت د کب طرف ته اوکړو. عربی کښې کب ته نون وائی د هغه غضب اوغصه په قوم باندې وه[3] خيال دا وو چه هغه به الله ﷻ زرنه رانيسی نودلته د ﴿نقدر﴾ هم دا معنی ابن عباس رضی الله عنه مجاهد رحمه الله ضحاک رحمه الله کړې ده.[4] امام ابن جرير رحمه الله هم داخوښوی اوددې تائيد په آيت ﴿وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا﴾[5] نه هم کيږی.

عطيه عوفی رحمه الله دامعنی کړې ده چه مونږ به په ده باندې نه مقدرکوو ﴿قَدَرَ﴾ او ﴿قَدَّرَ﴾ دواړه لفظونوهم په يوه معنی کښې ونيلې شی. ددې په سندکښې د عربی ديوشعر نه علاوه ﴿فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَىٰ أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ﴾[6] هم پيش کولې شی.

د مهی په خېټه کښې د يونس عليه السلام دعا او تسبيح:- په دې تياروکښې راګيرېدو سره حضرت يونس عليه السلام خپل رب رابللو.دسمندر لاندې تياره بيا د کب د خېټې تياره بيا دشپې تياره دا ټولې تيارې راجمع شوې وې[7] هغوی د سمندرپه بيخ کښې د کاڼرو تسبيح واوريده او پخپله ئې هم تسبيح کول شروع کړو.هغه د کب خېټې ته لاړو اول خو ئې خيال کوو چه مړشوم بيائی پښې اوخوزولې نواوخوزيدې يقين ئې اوشوچه ژوندې دې هم هلته په سجده کښې پريوتلواو ونيل اې الله ما ستا د پاره هم دا ځائ جمات

---

[1] ۱۰/يونس:۹۸.
[2] ۳۷/الصافات:۱٤۱.
[3] الطبری:۵۱۱/۱۸
[4] الطبری:۵۱٤/۱۸.
[5] ۶۵/الطلاق:۷.
[6] ۵٤/القمر:۱۲.
[7] حاکم:۳۸۳/۲.

جوړکړو چاچه دې نه وړاندې به داسې ځائ د سجدې نه وی جوړکړې.([1])حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی چه څلويښت ورځې هغوی د کب په خيټه کښې وو.ابن جرير کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی کله چه الله ﷻ دحضرت يونس عليه السلام د قيد کولواراده اوکړه نوکب ته حکم اوشو نوهغه تيرکړی خوداسې چه نه ئې هډوکی مات شی اونه ئې په بدن باندې څه کرخې راشی.کله چه هغه د سمندربيخ ته اورسيدو اوتسبيح ئې واوريده نو حيران شو وحی اوشوه چه دا د سمندرد ښناورو تسبيح ده نوهغوی هم د الله ﷻ تسبيح شروع کړه. دې اوريدو سره فرښتو وئيل يا الله دا خود ډير لرې نه دې ډير کمزورې دا د چا دې مونږ خوئې نه پيژنو. جواب ملاو شو دا زما د بنده حضرت يونس عليه السلام آواز دې هغه زما نافرمانی اوکړه ما هغه د کب په خيټه کښې قيدکړو هغوی وئيل اې ربه دهغه اعمال خو به شپه ورځ هروخت راختل الله ﷻ د هغوی سفارش قبول کړو کب ته حکم اوشو چه هغه دې غاړې ته اوغورزوی([2])په تفسير ابن کثير په يوه نسخه کښې دارروايت هم دې حضورﷺ اوفرمائيل چه هيڅ چا له لائق نه دی چه هغه ځېل ځان ته د يونس بن متی نه غوره اووائی دالله ﷻدې بنده په تيارو کښې دخپل رب تسبيح بيان کړې ده([3])پورته چه کوم يوروايت تيرشود هغې هم دا يو سنددې.ابن ابی حاتم کښې دی حضورﷺ فرمائی کله چه حضرت يونس عليه السلام دا دعااوکړه نودا کلمات د عرش نه چاپيره تاويدل فرښتو وئيل د ډير لرې آواز دې خوغوږونه مو دې سره د وړاندې نه بلد دی آواز ډير کمزورې دې الله ﷻ اوفرمائيل ولې تاسو اونه پيژندلو؟ هغوی وئيل نه الله ﷻ اوفرمائيل دا زماد بنده يونس آواز دې.فرښتو وئيل هم هغه يونس د چا پاك عمل او قبول شوې به هره ورځ ستا طرف ته راختلواود چا دعاګانې چه تاته قبولې وې اې الله چه څنګه هغه دآرام په وخت کښې نيکی کوله نو د دې مصيبت په وخت کښې په هغه رحم اوکړه. هم هغه وخت الله ﷻ کب ته حکم اوکړو چه بغير تکليف نه هغه غاړې ته اوغورزوه.([4]) بيا فرمائی چه مونږ دهغه دعاقبوله کړه اودغم نه موورته خلاصې ورکړودتيارونه موراوايستلوهم دغه شان مونږ ايماندارو ته خلاصې ورکوو.هغوی په مصيبتونو کښې چه راګيرشی نوهم مونږ ته آوازکوی اومونږدهغه دست ګيری کوواوټول مشکلات ورته آسانوو. خاص کر چه څوك دا د يونس عليه السلام دعا اولولی دکوم چه سيد الانبياء رسول الله ﷺ ترغيب ورکړې دې.

ديونس عليه السلام والا دعا مقبوله دعا ده:-مسنداحمد اوترمذی وغيره کښې دی حضرت سعدبن ابی وقاص رضی الله عنه فرمائی زه جمات ته لاړم هلته حضرت عثمان رضی الله عنه موجودوو. ما سلام اوکړو هغوی ماته په غورسره اوکتل اوزما دسلام جواب ئې رانه کړو.ماامیرالمؤمنين عمررضی الله عنه ته شکايت اوکړوهغوی عثمان راوغوښتو اود واقعه تپوس ئې ترې اوکړو چه تاسود يومسلمان رور د سلام جواب ولې ورنه کړو؟ هغوی اوفرمائيل نه دې راغلې نه ده سلام کړې اونه دا چه ماده له جواب نه دې ورکړې. په دې باندې ما قسم اوخوړو نوهغه هم زما په مقابله کښې قسم اوخوړلو بيا څه خيال کولوسره حضرت عثمان رضی الله عنه توبه اواستغفار اوکړو او وئې فرمائيل ټيك ده چه ته وتلې وې خوهغه وخت ما خپل زړه سره هغه خبره کوله چه ماد رسول الله ﷺ نه اوريدلې وه. والله کله چه هغه ماته ياده شی نوزما په سترګونه بلکه زماپه زړه باندې هم پرده پريوځی. حضرت سعد رضی الله عنه اوفرمائيل زه تاته د هغې خبر درکوم رسول الله ﷺ زمونږ په وړاندې اول هم د دعاذکر کړې وو چه يواعرابی راغلو اوحضورﷺ ئې په خپلو خبروکښې مشغول

---

[1]) الطبری:۵۱۸/۱۸، حاکم:۲/۵۸۵.

[2]) الطبری:۵۱۸/۱۸ مجمع الزوائد:۷/۱۰۱.

[3]) مصنف ابن ابی شيبة:۳۱۸۵٤،موقوفًا علی علی رضی الله عنه وسنده حسن د سبح الله فی الظلمات نه علاوه دا روايت په صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالی ﴿وهل اتاك حديث موسی﴾:۳۳۹۵.

[4]) ابن ابی حاتم.

کړو ډير زيات وخت تيرشو بياحضورﷺ د هغه ځائ نه پاسيدواوکورته ئې تشريف يوړو. زه هم حضورﷺ پسې شاته ووم. کله چه حضورﷺ کورته نيزدې اورسيدو نوماسره ويره وه چه حضورﷺ چرته کورته لاړنه شي اوزه پاتې شم نوما په زوره زوره په زمکه پښې وهلوسره تلل شروع کړه. حضورﷺ زما د ښپلوکشار واوريدو نوزما طرف ته ئې اوکتل او وئې فرمائيل څوك ابواسحاق؟ ماوئيل اوجي يارسول اللهﷺ! هم زه يم. حضورﷺ اوفرمائيل څه خبره ده ماوئيل حضورﷺ تاسو د اول دعاذکر اوکړو بيا هغه اعرابي راغلو اوتاسو مشغول شونې. حضورﷺ اوفرمائيل او او هغه دعا د حضرت ذوالنونؑ وه چه هغه د کب په خيټه کښې کړې وه يعنې ﴿لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ سُبْحٰنَكَ ۖ اِنِّيْ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ﴾ (١) واوره کوم يومسلمان چه په کومه يوه معامله کښې هم د خپل رب نه دا دعا اوکړي الله ﷻ هغه ضرور قبلوي. (٢) دې دعا سره دعااوکړي د هغه دعابه خامخا ابن ابی حاتم کښې دی څوك هم چه د حضرت يونسؑ فرمائی هم پدې آيت کښې ددې نه پس فرمان دې چه مونږهم دغه شان رحمه الله قبلولې شی(٣)ابوسعيد هغه نوم په کوم سره چه راوبللې ﷻ فرمائی داللهؑ مؤمنانوته خلاصې ورکوو. ابن جرير کښې دی حضور په دعاکښې دې. ؑشی اوقبول ئې کړی اوچه څه اوغوښتې شی هغه ورکوی هغه د يونس بن متیٰ

ديونس عليه السلام دعاټولومسلمانانو دپاره عامه ده:-حضرت سعدبن ابی وقاص ؓ فرمائی ماوئيل يارسول اللهﷺ هغه صرف د حضرت يونسؑ د پاره خاص وه يا د ټولومسلمانانود پاره عام ده. وئې فرمائيل دهغه دپاره خاص اود ټولومسلمانانود پاره عام ده څوك هم چه دادعااوکړي. آياتا په قرآن پاك کښې نه دی لوستلی چه مونږ دهغه دعا قبوله کړه هغه مو د غم نه خلاص کړواودغه شان مونږ مؤمنان خلاصوو. نوچه څوك هم دا دعااوکړي د هغه د پاره د الله ﷻ د قبلولووعده شوې ده. (٤)

ابن ابی حاتم کښې دی چه کثير بن معبد فرمائی ما د امام حسن بصری رحمه الله نه تپوس اوکړو ابوسعيد! د الله ﷻ هغه اسم اعظم چه کله د هغې سره د هغه نه دعااوکړې شی او الله ﷻ ئې قبوله کړي اوچه کله د هغه نه هغې سره سوال اوکړې شی نوهغه ئې ورکوی کوم يودې؟ هغوی جواب ورکړو وراره آيا تا په قرآن کريم کښې د الله ﷻ دا فرمان نه دې لوستلې؟ بياهغوی هم دا دوه آياتونه اولوستل اوونې فرمائيل وراره دا د الله ﷻ اسم اعظم دې کله چه دې سره دعااوکړې شی هغه قبلوی اوکله چه د هغه نه په دې سره غوښتنه اوکړې شی هغه ئې ورکوی.

اِذْ	وَزَكَرِيَّآ				
کله چې	او (دا نعمت ورکړو مونږ) زکريا له				
او زکريا ؑ ياد کړه څه وخت چې					
وَاَنْتَ	فَرْدًا	لَا تَذَرْنِيْ	رَبِّ	رَبَّهٗ	نَادٰى
او هم ته ئې	يوازې	مۀ پريږده ما	اے ربه زما	رب خپل ته	آواز اوکړو هغه
هغه دخپل رب نه دعا اوکړه اچې ائې زما ربه ! ما يوازې لا وارثه مه پريږده | اوهم ته					

(١) ٢١/الانبياء:٨٧.
(٢) احمد:١/١٧٠، کتاب الدعوات باب فی دعوة ذی النون....٣٥٠٥ وسنده صحيح، مسندابی يعلی:٧٧٢،السنن الکبری للنسائی:١٠٤٩٢
(٣) حاکم:٢/٣٨٢ وسنده صحيح، مسند ابی يعلی:٧٠٧.
(٤) الطبری:١٨/٥١٩، حاکم:١/٥٠٦،

خَيْرُ الْوٰرِثِيْنَ ﴿۸۹﴾	فَاسْتَجَبْنَا	لَهٗ	وَوَهَبْنَا	لَهٗ	يَحْيٰى
بهتره دوارثانو نه	نو دعا قبوله کړه مونږه	دهغه	او ورکړو مونږ	هغه ته	يحيى
دټولو نه بهتر وارث ئې| نومونږ دهغه دعا قبوله کړه |او ورته مو يحيى ﷺ ورکړو					
وَاَصْلَحْنَا	لَهٗ	زَوْجَهٗ	اِنَّهُمْ	كَانُوْا	يُسٰرِعُوْنَ
اواصلاح اوکړه مونږ	دده دپاره	ددهٔ دښځې	بيشکه هغوئ	وو	چې تلوار به ئې کوله
اودده بی بی مو ددهٔ دپاره داولاد قابله کړه |بيشکه هغوی به دنيکئ په کارونو کښې					
فِي الْخَيْرٰتِ	وَيَدْعُوْنَنَا	رَغَبًا	وَّرَهَبًا	وَكَانُوْا	لَنَا
په نيکو کارونو کښې	او آواز به ئې کوۀ مونږ ته	په مينه	او په يره سره	او وو هغوئ	مونږ ته
دتلوار کولو|......اومونږ به ئې په اميد اوويره سره يادولو| او مونږ ته به ئې عاجزی					
خٰشِعِيْنَ ﴿۹۰﴾	وَالَّتِيْٓ	اَحْصَنَتْ	فَرْجَهَا	فَنَفَخْنَا	
تيتيدونکی	اوياده کړه قيصه دهغه جينۍ|چې حفاظت ئې کړې وؤ|دشرم دځائې خپل|نوپوکړو مونږ				
کوله |...او د هغې زنانه (مريم) ذکر اوکړه |چا چې خپل عزت بچ کړې وو| نو مونږ په					
فِيْهَا	مِنْ رُّوْحِنَا	وَجَعَلْنٰهَا	وَابْنَهَآ	اٰيَةً	لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿۹۱﴾
په هغې کښې	دروح خپل نه	او اوګرزوله مونږه هغه	او ځوئې دهغې	نښنه	دپاره دخلقو
هغې کښې خپل روح پوک وهل| اوهغه ښځه اودهغې ځوئې مو دټولې دنيا دپاره يو نښنه اوګرځوله |					

قوله تعالیٰ:-وَزَكَرِيَّآ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗ

د حضرت زکريا ﷺ واقعه:- -الله ﷻ دحضرت زکريا ﷺ قصه بيانوی چه هغه دعا اوکړه چه زما دې اولاد وی چه زمانه پس نبی جوړشی.په سورت مريم اوسورت آل عمران کښې داواقعه په تفصيل سره ده. هغوی دادعاد خلقونه پټه کړې وه. مايوازې مه پريږده يعنی بې اولاده. ددعانه پس نی دالله ﷻ ثنا اوکړه څنګه چه ددې دعا لائق وه. الله ﷻ د هغوی دعاقبوله کړه اود هغوی بی بی د چا چه د بوډيوالی پورې اولاد نه وو شوې د اولاد قابله ئی جوړه کړه. (۱)

بعضې خلق وائی چه د ژبې اوږدوالې ئی بندکړو اوبعضې وائی د اخلاقوکمې ئی پوره کړو خود قرآن الفاظوته نيزدې هم دومبنی معنی ده. دا ټول بزرګان د نيکوطرف ته اود الله ﷻ د حکم منلوطرف ته منډوترړو والا وو. (۲) او په لالچ او ويرې سره به ئی د الله ﷻ نه دعاګانې کولې او رښتونی مؤمنان د رب خبرې منونکی اود الله ﷻ ويره لرونکی تواضع عاجزی او کونکی اود الله ﷻ په وړاندې خپله عاجزی ښکاره کوله. (۳)

دعاء کښې ديره عاجز پکار ده :-روايت دې چه حضرت ابوبکرصديق ﷺپه خپله يوه خطبه کښې فرمائيل خلقو زه تاسوته د الله ﷻ نه دويريدلو اود هغه پوره ثنااوصفت بيانولو اوپه لالچ اوويرې سره د دعاګانو غوښتلو او په دعاګانوکښې خشوع اوخضوع کولووصيت کوم. ګورئی الله ﷻ د حضرت زکريا ﷺ د

(۱) الطبری:۱۸/۵۲۰.
(۲) الطبری:۲/۱۶.
(۳) الطبری:۲/۱۶.

کورنئي هم دا فضيلت بيان فرمائيلې دې بيا هغوی دا ايت مبارك تلاوت کړو. (۱) ګرخولې دې.

د حضرت مريم بی بی د خيرذکر:- د حضرت بی بی مريم اوحضرت عيسى ﷺ قصه بيانوی. په قرآن کريم کښې عموماً د حضرت زکريا ﷺ اوحضرت يحيى ﷺ قصه سره هم دهغوی قصه بيانيږی ځکه چه په دې خلقو کښې پوره ربط دې. حضرت زکريا ﷺ د پوره بوډاوالي په حال کښې دهغوی بی بی د خوانئي دعمر نه راتيره شوې پوره عمر بې اولاده وه هغې له نې اولاد ورکړو اود دې قدرت د خودلو سره بيا صرف يوې ښځې ته بغير د خاوندنه اولاد ورکول دا د نور قدرت کمال ښکاره کوی. په سورت آل عمران او سورت مريم کښې هم دا ترتيب دې د عصمت والا د ښځې نه مراد بی بی مريم ده. لکه چه ارشاد دې ﴿وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرٰنَ الَّتِيْٓ اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيْهِ مِنْ رُّوْحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمٰتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهٖ وَكَانَتْ مِنَ الْقٰنِتِيْنَ﴾ (۲) يعنې دعمران لور چه مريم وه پاکه بی بی وه هغه اود هغې ځوئ حضرت عيسى ﷺنې د خپل قدرت بې مثاله نښنه جوړه کړه چه مخلوق ته د الله ﷻ د هرقسم قدرت اود هغه د پيداکولو کولاو اختيارات اوتصرف په خپله اراده سره څيزونه جوړول معلوم شی.عيسى ﷺ د الله ﷻ دقدرت يوه نښه وود پيريانو دپاره هم اود انسانانو د پاره هم.

إِنَّ	هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ	اُمَّةً وَّاحِدَةً ۖ	وَّاَنَا	رَبُّكُمْ	فَاعْبُدُوْنِ ﴿۹۲﴾
بيشکه	دا امت ستاسو	امت يو دې	او زه	رب ستاسو يم	نو پس عبادت کوئ زما
بيشکه ستاسو دا امت هم يو امت دې او زه ستاسو رب يم نو تاسوهم زما عبادت کوئ					
وَتَقَطَّعُوْٓا	اَمْرَهُمْ	بَيْنَهُمْ ۭ	كُلٌّ	اِلَيْنَا	رٰجِعُوْنَ ﴿۹۳﴾
او ټوټې ټوټې کړو دې خلقو	کار ددين خپل	په منځ خپل کښې	ټول	مونږ ته	واپس راتلونکي دی
اودې خلقو په خپل دين کښې اختلافات اوکړو .... هريو به مونږ ته پيش کيږی					
فَمَنْ يَّعْمَلْ	مِنَ الصّٰلِحٰتِ	وَهُوَ	مُؤْمِنٌ	فَلَا كُفْرَانَ	
نو څوك چې عمل کوی	دنيکو کارونو نه	او هغه وی	مومن	پس نۀ به کيږی ناقدری	
نوڅوک چې دنيکئ کارونه کوی او هغه مومن هم وی نودهغه د کوشش به هيڅکله ناقدری اونشی					
لِسَعْيِهٖ ۚ	وَاِنَّا	لَهٗ	كٰتِبُوْنَ ﴿۹۴﴾	وَحَرٰمٌ	عَلٰى قَرْيَةٍ
دکوشش دهغه	او بيشکه مونږه	دغه کار لره	ليکونکي يو	او حرام دی	په هغه کلي باند
او مونږ دهغه عملونه ليکو .... اوکومه ښاريه چې مونږ تباه کړې ده					
اَهْلَكْنٰهَآ	اَنَّهُمْ	لَا يَرْجِعُوْنَ ﴿۹۵﴾	حَتّٰٓى	اِذَا	
چې هلاك کړې وی مونږ هغه	چې بيشکه هغوئ	به واپس نۀ راځی	تر هغې پورې	کله چې	
دهغې داوسيدونکو دپاره ممکن نه ده چې هغوئ به بيا دنيا ته واپس راشی تر دې چې					
فُتِحَتْ	يَاْجُوْجُ وَمَاْجُوْجُ	وَهُمْ	مِّنْ كُلِّ	حَدَبٍ	
پرانستې شی	ياجوج او ماجوج	او هغوئ	دهرې لورې نه	په جلتی راکوزيږی	
ياجوج او ماجوج راخواره شی او هغوئ به د هرې لورې نه په منډه کوزيږی					

---

(۱) حاکم:۲/۳۸۳

(۲) ۶۶/التحريم:۱۲.

يَنْسِلُوْنَ ﴿٩٦﴾	وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ	فَإِذَا	هِيَ	شَاخِصَةٌ
او رانزدې شي	وعده حقه (قيامت)	نو يو دم به	حالت داسې وي	چې تيغې به راوتلې وي
او رښتيني وعده رانزدې شوه	نو دوغې كافرانو خلقو سترګې به وازې پاتې شي			
أَبْصَارُ	الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	يٰوَيْلَنَا	قَدْ كُنَّا
سترګې	دهغه كسانو	چې كفر ئې كړې وي	(او وائي به) اے هلاكته زمونږه	وو مونږه
(بيا به هغوئ وائي چې) افسوس مونږ ددې حقيقت نه په غفلت كښې پاتې شوې وو				
فِيْ غَفْلَةٍ	مِّنْ هٰذَا	بَلْ كُنَّا	ظٰلِمِيْنَ ﴿٩٧﴾	
په غفلت كښې	ددې (بدانجام) نه	بلكه وو مونږه	ظالمان	
نه ، بلكه په ځان مونږ ظلم كړې وو				

قوله تعالى:- إِنَّ هٰذِهٖٓ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَّاحِدَةً

امت يو رب يو:- ارشاددې چه ستاسو د ټولوهم يودين دې د كولواونه كولو احكام په تاسو ټولوكښې يو شان دى. ﴿هٰذِهٖٓ﴾ اسم دې د ﴿إِنَّ﴾ او ﴿أُمَّتُكُمْ﴾ خبر دې او ﴿أُمَّةً وَّاحِدَةً﴾ حال دې يعنى داشريعت كوم چه بيان شو ستاسو دټول متفق عليه شريعت دې دكوم چه اصلي مقصد دالله ﷻ توحيددې.لكه آيت ﴿يٰٓأَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوْا مِنَ الطَّيِّبٰتِ وَاعْمَلُوْا صَالِحًا ۖ إِنِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ عَلِيْمٌ ﴿٥١﴾ وَإِنَّ هٰذِهٖٓ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَّاحِدَةً وَّأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُوْنِ ﴿٥٢﴾﴾ پورې([1])دې.رسول الله ﷺ فرمائى زمونږدانبياؤكرامو ډله داسې ده لكه ديوپلارخامن چه دين دټولويودې يعنى الله وحده لاشريك له اګرچه د شريعت احكام عبادت دى([2])د قرآن پاك ارشاد دې ﴿لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَّمِنْهَاجًا ۚ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنْ لِّيَبْلُوَكُمْ فِيْ مَآ اٰتٰىكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرٰتِ ۚ إِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيْعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ﴿٤٨﴾﴾ ([3])دهر يو لاراوطريقه ده.بيا خلقواختلاف اوكړو بعضې پخپلو نبيانو ايمان راوړواوبعضو نه دې راوړې. د قيامت په ورځ د ټولوواپس كيدل هم زماطرف ته دى هريوته به دهغوى د عملونو بدله وركوى نيكانو ته نيكه بدله اوبدانوته بده سزا.د چا په زړه كښې چه ايمان وى اود چا اعمال نيك وى د هغوى عملونه به ضائع كيږى نه.لكه چه ارشاددې ﴿إِنَّا لَا نُضِيْعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣٠﴾﴾ ([4])دنيك كاركونكو اجرمونږ نه ضائع كوود داسې اعمالو قدردانى كووديوې ذرې برابرمونږظلم نه كوو.ټول اعمال ليكلې كيږى هيڅ څيز پريخودې كيږى نه.

د يأجوج ماجوج تذكره:- د هلاك شووخلقوبياواپس دنياته راتلل محال دى داهم مطلب كيدې شى چه د هغوى توبه قبوله نه ده خواولنئى قول اولى دې. ياجوج ماجوج د آدم ﷺ د نسل نه دى بلكه دا د حضرت نوح ﷺ دځوئ يافث د اولاد نه دى د چا د نسل نه چه ترك دى اودا هم د هغوى يوه ډله ده. دوى د ذوالقرنين د جوړكړې شوى ديوال نه بهر پريخودلې شوى وو هغه ديوال جوړولوسره فرمائيلې وو دا زما د رب رحمت دې اود الله ﷻ په مقررشوى وخت به دوى ذره ذره كړې شى اوزما د رب وعده حق ده. ([5])

---

[1]) ۲۲/المؤمنون: ۵۱-۵۲.

[2]) صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء باب قوله تعالى مختلف ﴿واذكرفى الكتاب مريم.....﴾: ۳۴۴۳،صحيح مسلم: ۲۳۶۵.

[3]) ۵/المائدة: ۴۸.

[4]) ۱۸/الكهف: ۳۰.

[5]) ۱۸/الكهف: ۹۸. الخ

ياجوج ماجوج به قيامت سره نيزدې د هغه ځایٔ نه راوځی او په زمکه کښې به فساد خوروی. هر اوچت ځایٔ ته عربی کښې حدب وائی د هغوی د راوتلوپه وخت کښې به د هغوی داحال وی نوداخبرته داسې واوره لکه چه اوريدونکی په خپلو سترګوسره وينی او په واقعې کښې د ټولونه رښتونې خبرد الله ﷻ نه زيات د چا به وی چه د غيب اوحاضر پيژندونکې، د شوو او کيدونکوخبرونه خبر دې. ابن عباس ﷺ هلکان په ټوپونو منډو ترړواوپه شاباندې سورلی اخستل اوکتل نو وئی فرمائيل چه دغه شان به ياجوج ماجوج راځی. ([1])

په ډيروزياتو احاديثوکښې ددوی دراوتلوذکردې. مسنداحمدکښې رسول الله ﷺ فرمانی ياجوج ماجوج به کولاوولې شی اوهغوی به خلقو له رارسی لکه چه د الله ﷻ فرمان دې ﴿ وَهُم مِّن كُلِّ حَدَبٍ يَنسِلُونَ ﴾([2]) هغوی به خواره شی او مسلمانان به په خپلو ښارونو او قلعه ګانوکښې راغونډشی او څناور به هم هلته يوسی او خپلې اوبه به په دوی باندې څکی. ياجوج ماجوج چه په کوم يونهرباندې تيريږی د هغې اوبه به صفا اوڅتی تردې چه په هغې کښې به دوړې الوزی.دهغوی چه کله بله ډله هلته راورسی هغوی به وائی چه کيدې شی په څه زمانه کښې په دې کښې اوبه وی.کله چه دااوګوری په مخ دزمکې به څوك هم نه وی وائی به چه دزمکې والا نه اوزګارشوراځئی چه د آسمان والا خبرواخلو.نو په دوی کښې به يو شيطان خپله لنده راتاوکړی او دآسمان طرف ته به يوغشې اوغورزوی دالله ﷻ په قدرت به هغه د وينو ککړهغه له واپس راشی دابه هم يوقدرتی ازمينښت وی بياب‍ه د هغوی په ستوګونوکښې غوټې اوشی او هم په دې وباکښې به دا ټول په يوځل مردارشی يوبه هم باقی پاتې نه شی ټول شور ژوګ به ختم شی. مسلمانان به وائی چه څوك شته چه زمونږ د پاره خپل ځان په لاس کښې کيږدی اود ښار نه بهر لاړ شی اوددښمنان اوګوری چه په کوم حال کښې دی؟يوصاحب به د دې دپاره تيارشی او خپل ځان به قتل شوې اوګڼړی اودمسلمانانو دخدمت د پاره به راوځی.ګوری به چه ټول ډيرې شوی دی اوټول هلاك شوی پراته دی.دې به هم هغه وخت آواز اوکړی مسلمانانو خوشحاله شئی الله ﷻ پخپله ستاسو دښمنان تباه کړل دادی ډيری شوی پراته دی.اوس به مسلمانان بهرراشی اوخپل څاروی به بهر راوباسی د هغوی د پاره به ګياه صرف د هغوی د غوښې نه بغير بل هيڅ نه وی دوی به د هغوی غوښې خوری او ښه به چاق اوتازه شی. ([3])

ددجال ذکر او دهغه فساد:-مسنداحمدکښې دی حضورﷺ يوځل سحر سحر د دجال ذکر اوکړواوداشان چه مونږ وئيل که ددې ونوشاته دې اوهم اوس راوتل غواړی. حضورﷺ اوفرمائيل چه ماته د دجال نه زياته ويره په تاسوباندې دهغه څيز ده که دجال زماپه موجودګئی کښې هم راووتلو زه به هغه سره پوهه شم خو په تاسوکښې هرسړې دهغه نه بچ شئی زه تاسو دالله ﷻ په امان کښې ورکوم. هغه به عمر کښې ځوان ګورګوتی ويښته کاڼړې راوتلې سترګې والا دې هغه به دشام او عراق د مينځ نه راوځی ښی او ګس طرف ته به ګرځی اې د الله ﷻ بنديګانوتاسو ثابت قدم اوسيږئی.مونږ وئيل يارسول الله ﷺ هغه به څومره حصاروی. حضورﷺ اوفرمائيل څلويښت ورځې او يوه ورځ به د يوکال په مثال وی يوه ورځ د يوې مياشتې په مثال او يوه ورځ د يوې جمعه په مثال او باقی ورځې د نورو ورځو په شان. مونږ تپوس اوکړويارسول الله ﷺ چه کومه ورځ د کال برابره وی په هغې کښې به مونږ له هم دا پنځه مونځونه کافی وی؟ وئی فرمائيل چه نه تاسو په خپله اندازه باندې په خپل وخت مونځ اداکوئی مونږ تپوس اوکړو چه

---

[1] الطبری:۱۸/۵۲۸.

[2] ۲۱/الانبياء:۹۶.

[3] احمد:۳/۷۷۰، ابن ماجه کتاب الفتن باب فتنة الدجال وخروج عيسى بن مريم:۴۰۷۹ وسنده حسن،مسندابی يعلی:۱۳۵۱، حاکم:۴/۴۸۹، ابن حبان:۶۸۳.

د هغه رفتاربه څنګه وی؟وئی فرمائیل لکه چه اوریځ وی او هوائی د یوخوانه بل خواته اوړی څی. یوې قبیلې له به لاړشی هغوی به خپل ځان له راوغواړی هغوی به د ده اومنی آسمان ته به حکم اوکړی چه په دوی باندې باران راوورو زمکې ته به وائی چه دوی له پیداوار راوټوکوه. ددوی څناور اوڅاروی به ښه تازه چاق او ماړه دوی ته واپس راشی. یوقبیلې له به لاړشی اوخپل ځان به پرې منل غواړی هغوی به انکار اوکړی دې به د هغه ځایٔ نه اوځی نود هغوی ټول مال به هم هغه پسې شی او دوی به خالی لاس پاتې شی.هغه به غیرآباد څنګلوته ځی او زمکې ته به وائی خپلې ټولې خزانې راوباسه هغه به نې راوباسی اوټولې خزانې به په هغه پسې داسې روانې وی لکه د شاتومچئی چه خپل سردارپسې وی. دا به هم ښائی چه یوسړې به په توره باندې بالکل دوه ټکړې کړی اواخوادیخوالرې لرې به نې اوغورزوی بیا به د هغه نوم واخلی او هغه به بیا ژوندې د هغه خواله راشی. دې به هم په دغه حال کښې وی چه الله ﷻ به مسیح بن مریم ﷺ راولیګی هغه به دمشق سره نیزدې د سپینې منارې سره راکوزیږی خپل دواړه لاسونه به نې د دوو فرښتو په وزرو باندې ایخودې وی دې به هغه پسې شی او مشرقی باب لد سره به نې قتل کړی. بیا به حضرت عیسی بن مریم ﷺ طرف ته به الله ﷻ وحی اوکړی چه زه خپل داسې مخلوق درلیګم چه د هغوی سره د جنګ کولو به په تاسوکښې تاب اوطاقت نه وی زما بندیګان د کوه طور طرف ته راغونډکړه. بیا به الله تبارك وتعالی یاجوج ماجوج راولیګی لکه چه ارشاد دې ﴿وَهُمْ مِّنْ كُلِّ حَدَبٍ يَّنْسِلُوْنَ۝﴾ دهغوی نه به تنګ راشی حضرت عیسی ﷺ اود هغه ملګری به الله ﷻ ته سوال اوکړی نو الله ﷻ به هغوی پسې د غوټو بیماری راولیګی چه د هغوی په ستونوکښې به راوځی اوټول په ټول به لاندې باندې مردارشی بیا به حضرت عیسی بن مریم ﷺ د مؤمنانوسره راشی ګوری به چه ټوله زمکه به د هغوی نه ډکه پرته وی اود هغوی د خراب بوئی نه به اودریدې نه شی.

هغوی به بیاد الله ﷻ نه دعااوکړی نو هغه به د بختی اوښانو په شان مرغئی راولیګی چه هغوی به اوچت کړی او الله ﷻ ته معلومه ده چه چرته به نې اوغورزوی رابه شی. حضرت کعب ﷺ فرمائی چه په سهیل یعنی دنمر دراختلو په ځایٔ کښې به ئې اوغورزوی. بیا به په ټوله زمکه باندې یوشان باران وی زمکه به اووینځلې شی اود لاس د تلی په شان به پاکه شی.بیابه دالله ﷻ په حکم خپل برکتونه راوباسی. په هغه ورځ به یوه پوره ډله په یواناربانډې ماړه شی اود هغې د پوستکی نه لاندې به سورې هم حاصلوی. د یوې اوښې پئی به د مسلمانانو د پوره ډلې د پاره اود یوې غواپئی به د یوې قبیلې د پاره اودیوې چیلئی پئی به دیوکوردپاره کافی وی.بیابه یوه صفا غونډې هوا روانه شی اود مسلمانانو د ترخونونه به اوځی اود هغوی روح به قبض شی. بیا به په مخ د زمکه کښې ډیر خراب شیطانان باقی پاتې شی چه د خرو په شان به ټوپونه وهی هم په هغوی باندې به قیامت قایمیږی.[1] امام ترمذی رحمه الله علیه دې ته حسن وائی.

د یاجوج ماجوج متعلق بل حدیث:-مسنداحمدکښې دی یولړم حضور ﷺ خوړلې وو نوحضور ﷺ په خپله ګوته باندې پټئی تړلې خطبه ته ولاړ وو او وئی فرمائیل چه اوس دښمن نشته خوتاسو به دښمنانوسره هم جهادکوئی تردې چه یاجوج ماجو راشی اود پلنومخونو والا د وړو سترګووالا د هغوی مخونه به قط په قط د ډهال په شان وی.[2]

دا دسورت اعراف د تفسیرپه آخره کښې بیان کړې شوی دی. مسنداحمدکښې دی حضور ﷺ فرمائی چه د معراج په شپه د حضرت ابراهیم ﷺ حضرت موسی ﷺ او حضرت عیسی ﷺ سره د قیامت د ورځې مذاکره شروع شوه. حضرت ابراهیم ﷺ د دې د علم نه انکاراوکړو اودغه شان حضرت موسی

[1] صحیح مسلم کتاب الفتن باب ذکر الدجال:۲۹۳۷، احمد:۱۸۱/۴، ترمذی:۲۲۴، ابن ماجه۴۰۷/۵، ابوداؤد:۴۳۲۱، مختصراً.
[2] احمد:۲۷۱/۵ ح۲۲۳۳۱وسنده حسن، خالدبن عبدالله بن حرمله صدوق وثقه الامام مسلم وابن حبان مجمع الزوائد:۸/۶.

ﷺ هم. حضرت عيسى ﷺ اوفرمائيل چه د دې د واقع کيدو د وخت نه خو بغير د الله ﷻ نه څوك هم نه دى خبر او ماته الله ﷻ دا فرمائيلى دى دجال راوتونکې دې ماسره به دوه څانګې وى هغه به زما کتلو سره د سيسې په شان ويلى کيږى تردې چه الله ﷻ به هغه هلاك کړى. تردې چه هغه ما اووينى نو کاڼړى او بوټى به هم وائى اې مسلمانه دا زما لاندې کافر دې راشه داقتل کړه نو الله ﷻ به هغه هلاك کړى اوخلق به خپلو ښارونواو وطنونوته واپس شى. دغه وخت به ياجوج ماجوج راوخى اود هراوچت ځائ نه به ټوپونه وهى راځى به او چه څه وينى تباه کوى به ئې. څومره اوبه چه وينى څکى به ئې. خلق به بيا تنګ شى او په خپلو وطنونو کښې به راګيرکينى. شکايت به کوى نو زه به بيا د الله ﷻ نه دعاوکړم چه اې الله دا تباه کړې الله ﷻ به هغوى تباه کړى او په ټوله زمکه به د هغوى بدبوئى خوره شى بيابه باران راوريږى اود اوبوچپې به د هغوى مردار جوسې ځان سره اوبهيوى او درياب ته به ئې يوسى. زما رب ماته فرمائيلى دى کله چه دا هرڅه ښکاره شى نو بياخود قيامت راتلل هم داسې دى لکه چه د پوره ورځو د حمل ښځه د حمل کيدو د پاره د کور والا ته فکر وى چه سحر به ماښوم اوشى ياماښام به اوشى د شپې به اوشى يا د ورځې([1]) (ابن ماجه) د دې تصديق د کلام الله په دې آيت کښې موجود دې په دې باره کښې احاديث هم ډيرزيات دى اود سلفوآثار هم ډير دى.

د قيامت د نوروعلاماتو ذکر:-د حضرت کعب ﷺ قول دې چه د ياجوج ماجوج د راوتلوپه وخت کښې هغوى به هغه ديوال اوکنى تردې چه د هغوى د کودالو آوازونه به خواوشا خلق هم اورى چه شپه شى نو په دې کښې به يووائى چه اوس سحر به دا مات کړو اوراوبه خو.کله چه دوى سحر راشى نو هم هغه شان به وى لکه چه پرون وو. غرض دا چه هم دغه شان به کيږى او چه الله ﷻ ته دهغوى وتل کوم وخت کښې منظور وى نود يوکس د خلې نه به اوځى چه ان شاء الله صبا به ئې ماتوو. اوس چه راشى نو چه څنګه ئې پريخودې وو هم هغه شان به ئې اووينى نو اوبه ئې کنى او مات به ئې کړى او بهر به راوځى. د هغوى رومبنى ډله به بحيره له راشى ټولې اوبه به اوڅکى بله چه راشى نو ختې به هم اوڅټې. دريمه به راشى چه اوګورى نو وائى به کيدې شى دلته چرته اوبه وې. خلق به د دوى نه په منډو منډو تختى پټيږى به. کله چه دوى ته څوك هم ښکاره نه شى نودوى به خپل غشى آسمان طرف ته اولى د هغه ځائ نه به داد وينوککړدوى ته واپس راشى. دوى به فخرکوى چه مونږ دزمکې اوآسمان والاباندې غالب شو.عيسى بن مريم ﷺ به دوى ته خيرې اوکړى چه اې الله په مونږ کښې ددوى دمقابلې طاقت نشته اوپه زمکه باندې تګ راتګ کول هم ضرورى دى ته چه څنګه هم غواړې ددوى نه مونږ ته خلاصى راکړې.الله ﷻ به دوى په طاعون کښې اخته کړى غوټې به په کښې راوځى اوټول په ټول به مړه شى. بيا به يوقسم مرغئى راشى دوى به په خپلو منښوکو کښې اوچت کړى او سمندرکښې به ئې اوغورزوى. بيابه الله ﷻ نهر حيات روان کړى چه زمکه به اووينځى اوصفاً به ئې کړى زمکه به خپل برکتونه راوباسى يوانار به يوې کورنئى له کافى وى ناڅاپه به يوسړې راشى او آواز به اوکړى چه ذوالسويقتين راوتې دې عيسى ﷺ به د اووه اته سوو لښکر اوليکى دوى به لاپه لارکښې وى چه يمنى پاکه صفا هوابه روانه شى اود ټولومؤمنانو روحونه به قبض کړى.بيا به په مخ د زمکه ګډوډخلق پاتې شى د ځاروو په شان به وى په هغوى باندې به قيامت قايم شى. دغه وخت کښې به قيامت دومره نيزدې وى لکه د پوره ورځو اسپه چه د بچې پيداکيدو ته نيزدې وى اود اسپې والا خواوشا ګرځى چه کله به بچې پيدا کيږى.کعب ﷺ دا بيان فرمائيلو سره اوفرمائيل اوس چه يوسړې زماددې قول او علم نه روستو هم څه وائى نوهغه تکلف اوکړو.دکعب ﷺ داواقعه بيانول بهترين واقعه ده ځکه چه ددې شهادت په صحيح احاديثوکښې هم مونډلې شى.په احاديثوکښې داهم راغلى دى چه عيسى ﷺ به پدغه زمانه

[1] احمد:۱/۳۷۵، ابن ماجه کتاب الفتن باب فتنة الدجال وخروج عيسى بن مريم:۴۰۸۱وسنده صحيح حاکم:۴/۴۸۸.

کښې حج هم کوی.مسند احمد کښې داحدیث مرفوعاروایت دې چه هغه به دیاجوج ماجوج دخروج نه پس یقینادبیت الله حج کوی[1]داحدیث په بخاری کښې هم شته.کله چه داتباهئی دازلزلې دابلا ګانې اوداآفتونه راشی نوهغه وخت به قیامت بالکل نیزدې راشی.دهغې په کتلوسره به کافران وائی دا خو ډیره سخته ورځ ده دهغوی سترګې به اوشلیږی اووائی به افسوس مونږ خو په غفلت کښې ووافسوس مونږ خوخپل ځان پخپله خراب کړودګناهونواقرار او پدې باندې به ملامته وی خواوس بې فائدې دی.

إِنَّكُمْ وَمَا
بیشکه تاسو | او هغه خدایان |
بیشکه چې تاسو او د الله ﷻ |

تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنتُمْ لَهَا
چې تاسو ئې عبادت کوئ | ماسوا دالله نه | خشاك دې | دوزخ | تاسو | دغه دوزخ ته
نه بغیر چې تاسو د چا عبادت کوئی |هغه ټول هم د دوزخ خشاک دی |تاسو ټول

وَارِدُونَ ﴿٩٨﴾ لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَّا وَرَدُوهَا وَكُلٌّ
ورتلونکی یئ |که چری وې | دوئ | معبودان | نه به وو ننوتی هغې ته | او ټول به |
به هغې ته ننوځئ |.......... که دوئ په (ربښتیا) خدایان وې نو (دوزخ) ته به ولې ورننوتل| خو ټول

فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ
په دې دوزخ کښې| همیشه (پراته وی) | وی به دپاره دهغوئ | په دغه دوزخ کښې| زبیرګې (فریاد)
به په کښې همیشه همیشه اوسیږی | په هغې کښې دننه به چغې سورې وهی

وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ
اوهغوئ به | په هغې کښې |هیڅ نهٔ اوری (دشور دلاسه) |بیشکه هغه کسان |چې داول نه به شوی وی
او بل هیڅ خبره به نه اوری | هغه خلق د کومو دپاره چې زمونږ

لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾
به حق دهغوئ کښې | دطرفه زمونږ نه | فیصله دخیر | هغوئ به | دهغې عذاب نه|لرې ساتلې کیږی
د طرف د وړاندې نه دنیکئ فیصله شوې ده | هغوئ بهٔ ددې عذاب نه لرې ساتلې شی

لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ
نهٔ به اوری هغوئ | کشار دهغې | او هغوئ به | په هغه څیزونو کښې | چې غواړی ئې
دهغې کشار قدرې به هم نه اوری | او د خپلې خوښې په ژوند کښې به همیشه دپاره

أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿١٠٢﴾ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ
زړونه دهغوئ | همیشه اوسیږی | نهٔ به غمژن کوی هغوئ لره | دغه وخت لویه ویره
اوسیږی | د قیامت لویه ویره به ئې (دذرې هومره) په غم کښې نه غورزوی

[1]) احمد:۲۸/۳ صحیح بخاری کتاب الحج باب قول الله تعالی (جعل الله الکعبة البیت الحرام.....):۱۵۹۳، صحیح ابن خزیمه:۰

وَتَتَلَقّٰهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ۖ هٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذِيْ كُنْتُمْ

او ملاقات به کوی دهغوئ سره | فرښتي | (او ورته وائی به) دا ستاسو ورځ ده | هغه | چی وئ تاسو

اوفرښتي بهٔ ورله مخې ته راځی | چې دانن ستاسو هغه ورځ ده چې وعده بهٔ

تُوْعَدُوْنَ ۝

چی ستاسو سره به وعده کیدې شوه دهغې |

درسره کولې شوه |

قوله تعالى:- اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ ۖ

د باطلومعبودانو انجام:-بت پرستوته الله ﷻ فرمانی تاسو اوستاسوبتان به ددوزخ خشاك وی لکه چه ارشاد دې ﴿وَّقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَّا يَعْصُوْنَ اللّٰهَ مَآ اَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُوْنَ مَا يُؤْمَرُوْنَ ۝﴾([1])ددې خشاك انسان اوکاڼری دی.په حبشی ژبه کښې حطب ته حصب وائی([2])يعنی لرګی. بلکه په يوقراءت کښې د حصب په ځائ حطب دې. تاسو ټول عابد اومعبودان دوزخيان ئی اوهغه هم دهميشه د پاره.که چرې دا رښتونی معبودان وو نوولې به په اُورکښې سوزيدل دلته خو به عبادت کونکی اود چا چه عبادت شوې دې ټول به هميشه په دوزخ کښې وی هغوی به په اولټه ساه ګانوکښې چغې وهی لکه چه ارشاد دې ﴿لَهُمْ فِيْهَا زَفِيْرٌ وَّشَهِيْقٌ ۝﴾ ([3]) هغوی به په سيده اواولټه ساه ګانوکښې چغې وهی اودچغونه بغيريه د هغوی په غوږونوکښې نورهيڅ آواز نه راځی. دحضرت ابن مسعود ؓ نه روايت دې چه کله صرف مشرکان په دوزخ کښې پاتې شی هغوی به د اُورپه صندوقونوکښې قيدکولې شی په کوم کښې چه به د اُور سرونه وی په هغې کښې به د هريودا ګمان وی چه په دوزخ کښې د هغه نه بغيربل څوك نشته. بيا هغوی هم دا آيت تلاوت اوفرمائيلو. (ابن ماجه)

د نيکانو د بدلې ذکر:-دحسنی نه مرادرحمت او نيك بختی ده([4])ددوزخيانو اود هغې د عذابونوذکر کولو نه پس دنيکانو اود هغوی دبدلو ذکرکولې شی.دا خلق ايماندار وود هغوی د نيکو عملونوپه وجه نيك بختې د هغوی په استقبال کښې تياره وه. لکه چه ارشاد دې ﴿ لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌ ۖ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوْهَهُمْ قَتَرٌ وَّلَا ذِلَّةٌ ۖ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ۝﴾ ([5]) دنيکانود پاره نيکه بدله ده اوزيات اجر هم. ارشاد دې ﴿ هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُ ۝﴾([6]) دنيکئی بدله هم نيکی ده. د هغوی ددنيا اعمال نيك وو نوپه آخرت کښې ثواب اونيکه بدله ملاوشوه. دعذاب نه بچ شو اود الله ﷻ په رحمت باندې کامياب شو.دوی د دوزخ نه لرې کړې شوی دی چه د هغې کش کړپ هم واونوری. نه د دوزخيانو سوزيدل هغوی واوری. په پل صراط باندې دوزخيانو له زهريلا ماران ټکونه ورکوی او دوی هلته حس حس کوی. جنتی خلق د دې دردناك آوازونونه ناخبره دی دومره هم نه دی چه د ويرې نه هغوی اخواشوی دی بلکه دې سره راحت او آرام هم ورته حاصل دې. د خوښې ځيزونه حاضر اود هميشه راحت حاضر.

---

[1] ٦٦/التحريم:٦.

[2] صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الانبياء:٤٧٣٩.

[3] ١١/هود:١٠٦.

[4] الطبری:٥٤١/١٨.

[5] ١٠/يونس:٢٦.

[6] ٥٥/الرحمن:٦٠.

حضرت علي ﷺ يوه شپه د دې ايت تلاوت اوكړوونى فرمائيل زه عمر عثمان زبير طلحه او عبدالرحمن ﷺ ددې خلقو نه يو ئى دحضرت سعد ﷺ نوم واخستو.پدې كښې دمانځه تكبيراوشونوهغوى په څادر رابنكلوسره ﴿لَا يَسۡمَعُونَ حَسِيسَهَا﴾ لوستلوسره پاسيدواودريدو.يوبل روايت دې چه هغوى اوفرمائيل عثمان اود هغه ملګرى هم داسې دى. ابن عباس ﷺ فرمائى هم دغه خلق اولياء الله دى د بجلئى نه به هم په پل صراط باندې تيز تيريږى اوكافران به په زنګونونو باندې راپريوځى. بعضې خلق وائى چه دې نه مراددين هغه بزرګان دى چه د الله ﷺ والا وو اود شرك نه ويزاره وو خود هغوى نه پس د هغوى مرضئى نه خلاف خلقو د هغوى عبادتونه شروع كړى وو لكه حضرت عزير ﷺ اوحضرت عيسى ﷺ فربنتې نمر سپوږمئى اوحضرت بى بى مريم وغيره.

حضرت عبدالله بن زبعرى رسول الله ﷺ له راغلواوونى وئيل چه ستاخيال دې چه الله ﷺ ايت ﴿إِنَّكُمۡ وَمَا تَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾ نازل كړې دې؟كه چرې داربنتيا دى نوآيا نمر سپوږمئى فربنتې عزير ﷺ عيسى ﷺ به زمونږ بتانوسره ټول دوزخ ته ځى؟د دې په جواب كښې آيت ﴿وَلَمَّا ضُرِبَ ٱبۡنُ مَرۡيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوۡمُكَ مِنۡهُ يَصِدُّونَ﴾ (۱)نازل شو او آيت ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ سَبَقَتۡ لَهُم مِّنَّا ٱلۡحُسۡنَىٰٓ﴾ نازل شو.په سيرت ابن اسحاق كښې دى چه حضور ﷺ يوه ورځ وليد بن مغيره ﷺ سره په جمات كښې ناست وو نونضر بن حارث راغلو او هغه وخت په جمات كښې نور ډيرقريش هم ناست وو. نضر بن حارث رسول الله ﷺ سره خبرې كولې خوهغه لاجوابه شو نوحضور ﷺ آيت ﴿إِنَّكُمۡ وَمَا تَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنتُمۡ لَهَا وَٰرِدُونَ ۝ لَوۡ كَانَ هَٰٓؤُلَآءِ ءَالِهَةً مَّا وَرَدُوهَا وَكُلّٞ فِيهَا خَٰلِدُونَ ۝ لَهُمۡ فِيهَا زَفِيرٞ وَهُمۡ فِيهَا لَا يَسۡمَعُونَ﴾ تلاوت كړوكله چه هغه ددې مجلس نه لاړونوعبدالله بن زبعرى راغلوخلقوهغه ته اووئيل چه نن نضربن حارث خبرې اوكړې خوډيرخراب راګيرشواوحضور ﷺ دې فرمائيلوسره لاړوهغه وئيل كه چرې زه وې نوجواب به مې وركولوچه مونږدفربنتو عبادت كوو يهوديان عزير ﷺ نصرانيان حضرت مسيح ﷺ نوآيا دا ټول به هم دوزخ ته ځى؟ ټولوته دا جواب ډير خوبن راغلوكله چه حضور ﷺ سره ددې ذكر اوشونوحضور ﷺ اوفرمائيلچا چه عبادت اوكړو هغه به د عابدانو سره دوزخ ته ځى. دې بزرګانو به پرې خپل عبادتونه نه كول بلكه دوى خودهغوى نه د شيطان عبادت كولو هم هغه دوى ته د هغوى د عبادت كولو لار اوخودله.دحضور ﷺ جواب سره د قرآنى جواب دې نه پس آيت ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ سَبَقَتۡ لَهُم مِّنَّا ٱلۡحُسۡنَىٰٓ أُوْلَٰٓئِكَ عَنۡهَا مُبۡعَدُونَ﴾ نازل شونودكوموخلقو جاهلانوعبادت كړې وو هغوى ددې نه خلاص شو.په قرآن پاك كښې . دى ﴿وَمَن يَقُلۡ مِنۡهُمۡ إِنِّيٓ إِلَٰهٞ مِّن دُونِهِۦ فَذَٰلِكَ نَجۡزِيهِ جَهَنَّمَۚ كَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلظَّٰلِمِينَ﴾ (۲)يعنى په دوى كښې چه څوك خپل معبوديت په دوى باندې منل غواړى د هغې بدله دوزخ دې مونږ ظالمانوته هم داسې سزا وركوو. يوبل آيت ﴿وَلَمَّا ضُرِبَ ٱبۡنُ مَرۡيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوۡمُكَ مِنۡهُ يَصِدُّونَ﴾ (۳) نازل شو چه د دې خبرې په اوريدوسره هغه خلق حيران شو وئى وئيل چه زمونږ معبودان بنه دى كه هغه دا خو صرف فساد دې اوداخلق جګړې كونكى دى هغه زمونږ انعام كړې شوې بنده وو هغه مونږ د بنى اسرائيلو دپاره نمونه جوړه كړې وه. كه چرې مونږ غوښتل نو ستاسو جانشين به مونږ فربنتې كړې وې حضرت عيسى ﷺ د قيامت يوه نښه ده د هغوى په لاس چه كومې معجزې صادر شوى دى هغه څه شكى څيزونه نه دى هغه د قيامت دليل دې. تاته په دې كښې شك نه دى كول پكار. هم زما منه هم دا صراط مستقيم دې.دابن زبعرى دې جراءت ته ګوره چه خطاب اهل مكه ته دې اودهغه ددې تصويرونو

---

(۱) ۴۳/الزخرف:۵۷.
(۲) ۲۱/الانبياء:۲۹.
(۳) ۴۳/الزخرف:۵۷. اغ

اوددې کانړو دپاره وئيلې شوی دی کوم چه هغوی دالله ﷻ نه بغیرعبادت کولو اونه چه حضرت عیسی ﷺ او پاك نفوس به راګیرولې شي چا چه به د غیرالله د عبادتونونه رامنع کول.
امام ابن جریر رحمه الله فرمائي لفظ ماجوج چه کوم دلته دې هغه په عربوکښې د هغې د پاره راځي کوم چه بې جان او بې عقل وی.دا ابن زبعری د دې نه پس مسلمان شوې وو.دا ډیر مشهور شاعر وو او هغه د مسلمانانو په کولاوزړه سره بې عزتی کړې وه خود مسلمانیدو نه پس د ډیر معذرت وکه د مرګ، ویرې،شپیلئی د ویرې،دخلقو دوزخ کښې دداخلیدو دوخت د ویرې دهغه وخت دویرې کله چه په دوزخ باندې سر پخولې شي. کله چه مرګ د دوزخ او جنت په مینځ کښې حلالولې شی غرض دا چه په هغه باندې د څه اندیښنې ویره نه وی هغوی به د هریو غم او ویرې نه لرې وی پوره په شوق کښې به وی خوشحاله به وی اود خفګان نه به په میلونولرې وی. د فرښتو ډلې ډلې به هغوی سره ملاقاتونه کوی هغوی ته به تسلی ورکولوسره وائي چه هم د دې ورځې وعده تاسو سره کیدله دې وخت کښې تاسو د قبرونونه د پاسیدود ورځې په انتظار شئ.

كَطَيِّ السِّجِلِّ	السَّمَآءَ	نَطْوِي	يَوْمَ	
پشان درانغښتلو	آسمان	چې راونغاړو مونږ	هغه ورځ	
				هغه ورځ (یاده کړه) چې مونږ به آسمان راونغاړو لکه چې لیکلې شوې کاغذ

خَلْقٍ	أَوَّلَ	كَمَا بَدَأْنَآ	لِلْكُتُبِ ؕ
پیداوښت	داول	لکه څنګه چې شروع کړی ده مونږه	د کاغذ دپاره دلیکلو
		څنګه چې مو اول ځل پیدا کړې وو	رانغښتلې شی

فٰعِلِيْنَ ۝	اِنَّا كُنَّا	عَلَيْنَا ؕ	وَعْدًا	نُّعِيْدُهٗ ؕ
کونکی ددې کار	بیشکه یو مونږه	په ذمه زمونږ	داوعده ده	دغه شان به ئې دوباره پیدا کوؤ مونږ
				دغسې به ئې دوباره پیداکړو | دا زمونږ په ذمه پرته وعده ده | چې مونږ به ئې خامخا پوره کوو

قوله تعالى:- يَوْمَ نَطْوِي السَّمَآءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ ؕ

آسمان به راغونډ کړې شي:- دا به د قیامت په ورځ وی کله چه مونږ آسمان راغونډ کړو لکه چه ارشاد دې ﴿مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيْزٌ ۝﴾ [1] دې خلقو دالله ﷻ داسې قدرچه څنګه کول پکارووداونه کړو ټوله زمکه به دقیامت په ورځ د هغه په موټی کښې وی او ټولوآسمانونه به د هغه په ښی لاس کښې راغونډ شوې وی هغه پاك او اوچت دې د هر هغه څیز نه کوم چه خلق د هغه شریك ګرځوی. بخاری شریف کښې دی حضورﷺ فرمائي الله ﷻ به د قیامت په ورځ زمکې په موټی کښې واخلی او آسمانونه به د هغه په ښی لاس کښې وی [2] ابن عباس رضی الله عنه فرمائي چه اووه واړه آسمانونه اود هغه ځائ ټول مخلوق، اووه واړه زمکې اود هغې ټول مخلوقات به الله ﷻ په خپل ښی لاس کښې راغونډ کړی اود هغه په لاس کښې به داسې وی لکه د اوری دانه.

د سجل نه څه مراد دی؟:- دسجل نه مراد کتاب دې اووئیلې شوی دی چه دلته مراد یوه فرښته ده چه کله دچااستغفارخیژی نوهغه وائي چه دانوراولیکه.دافرښته په عمل نامه باندې مقرر ده. کله چه انسان

---

[1] ۳۹/الزمر:۶۷۔
[2] صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی (لما خلقت بیدی....):۷۴۱۲۔

وفات شی نوداکتاب سره د نوروکتابونو رانغاړی اوهغه د قیامت دپاره ایږدی دانوم دې دهغه صحابی ﷺ چه دحضورﷺ دوحی لیکونکې وو(۱) خوداروایت ثابت نه دې.دحدیث اکثرو حافظانودې ټولوته موضوع وئیلې دې خاص کرزمونږ استاذ حافظ کبیر ابوالحجاج مزی رحمه الله.مادا حدیث په یوجدا کتاب کښې لیکلې دې امام ابن جعفر ابن جریر رحمه الله هم په دې حدیث باندې ډیر انکار کړې دې اود دې نی به تردیدکړې دې اوفرمائی چه د سجل نوم یوصحابی هم نشته.دحضورﷺ د ټولومنشیانو نومونه مشهور اومعروف دی دیونوم هم سجل نه دې. په حقیقت کښې امام صاحب صحیح او درست فرمائیلی دی. ددې حدیث د منکر کیدو دا لویه وجه ده بلکه داهم یادساتنې چا چه د دې صحابی ذکر کړې دې هغه په دې حدیث باندې په اعتماد کولوسره ذکر کړې دې. کله چه داثابت نه دې نوبیا د ذکر شوې د سر نه واخله تریښوپورې غلط اوګرځیدو، صحیح هم دا دی چه د سجل نه مراد صحیفه ده. (۲) لکه چه داکثرومفسرینوقول دې اولغةً هم داخبره ده.نو ارشاد دې په کومه ورځ چه مونږ آسمان راونغاړوپه مثال دکتاب دلیکلې شوی لام دلته معنی کښې علی دې لکه ﴿وَتَلَّهُ لِلْجَبِيْنِ﴾(۳)کښې لام دلته په معنی کښې دعلی دې او په لغت کښې ددې مثالونه هم دی. والله اعلم.دابه یقینًا کیږی اوپه هغه ورځ به الله ﷻ دنوې سر نه مخلوق داول په شان راپیداکوی څوك چه په شروع کښې قادرووهغه په دوباره کولو باندې د دې نه زیات قادر دې. دا د الله ﷻ وعده ده اود هغه وعدې اټلې وی هغه نه چرته بدلیږی اونه په هغې کښې اختلاف وی هغه په ټولوځیزونوباندې قادردې. هغه به داپوره او ثابته وی. حضورﷺ په ولاړه باندې پخپل یووعظ کښې اوفرمائیل تاسوخلق به دالله ﷻ په وړاندې جمع کیدونکی ئی بربنډې پښې بربنډبدن ناسونته لکه څنګه چه مونږ په اول ځل پیداکړنې دغه شان به مو دوباره واپس کوو دازمونږ وعده ده اودا به مونږ پوره کوو. (۴) (بخاری) ټول ځیزونه به ختم شی بیا به جوړولې شی.

وَلَقَدْ كَتَبْنَا	فِي الزَّبُوْرِ	مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ	اَنَّ الْاَرْضَ
او لیکلی دی مونږه	په زبور کښې	روستو دنصیحت نه	چې بیشکه دا زمکه چې ده

او مونږ د لوح محفوظ د لیک نه پس په آسمانی کتابونو کښې لیکلی دی چې (دجنت) دزمکې وارثان

يَرِثُهَا	عِبَادِيَ	الصّٰلِحُوْنَ ﴿۱۰۵﴾	اِنَّ فِيْ هٰذَا	لَبَلٰغًا
وارثان کیږی به ددې	بندګان زما	نیکان	بیشکه په دې (بیان) کښې	یو لوئ خبر دې

بهٔ (صرف) زما نیکان بندګان وی | په دې (قران پاک) کښې دعبادت کونکو دپاره ډیر کافی

لِّقَوْمٍ	عٰبِدِيْنَ ﴿۱۰۶﴾	وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ	اِلَّا	رَحْمَةً	لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۰۷﴾
دپاره دخلقو	عبادت کونکو	اونهٔ ئې لیږلې مونږ تهٔ	مګر	رحمت ئې	دپاره دمخلوقاتو

مضمون دې | ....او مونږ ته دټولو جهانونو دپاره رحمت جوړ کړې لیږلې ئې ا

(۱) ابوداؤد کتاب الخراج باب فی اتخاذ الکاتب:۲۹۳۵.
(۲) الطبری:۵۴۳/۱۸ صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الانبیاء: ۴۷۳۹.
(۳) ۳۷/الصافات:۱۰۲.
(۴) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورت الانبیاء: ۴۷۴۰، صحیح مسلم: ۲۸۶۰، احمد:۲۳۵/۱.

قوله تعالى:-أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصّٰلِحُوْنَ

د زمكې وارثان به د الله ﷻ نيكان بندګان وي:- الله ﷻ چه خپلوبنديګانوته څنګه آخرت كښې وركوى دغه شان په دنياكښې هم ملك اومال وركوى. دالله ﷻ وعده آخرى اوفيصله ربښتونې وى. لكه چه ارشاد دې ﴿إِنَّ الْأَرْضَ لِلّٰهِ يُوْرِثُهَا مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ﴾[1] زمكه دالله ﷻ ده څوك چه غواړى دهغې وارث ئې جوړوى.انجام كارد پرهيزګارانوحصه ده اوارشاددې چه مونږدخپلو رسولانو اوايماندارانو په دنيا كښې اوپه آخرت كښې امداد كوو[2] يو بل ارشاد دې په تاسوكښې ايماندارانو اونيكانو خلقو سره د الله ﷻ وعده ده چه هغه به دوى په زمكه كښې غالب جوړوى لكه څنګه چه د هغوى نه وړاندينى جوړ كړې اود هغوى د پاره ئې د هغوى دين مضبوط كړو په كوم سره چه هغوى خوشحال دى. [3]

د ذبور او ذكر نه څه مراد دى؟:- نورفرمائى چه د په شرعى او تقديرى كتابونوكښې ليكلې شوى دى چه دابه يقيناً كيږى.دزبور نه مراد دسعيدبن جبير رحمه الله په قول تورات انجيل او قرآن پاك دې[4] مجاهد رحمه الله وائى دې نه مرادكتاب دې[5] بعضې خلق وائى چه زبور د هغه كتاب نوم دې چه په حضرت داؤد عليه السلام باندې نازل شوې وو.دذكرنه مراددلته تورات دې.ابن عباس رضي الله عنه فرمائى دذكرنه مرادقرآن پاك دې. سعيد رحمه الله فرمائى ذكرهغه دې چه په آسمانونو كښې دې يعنى دالله ﷻ سره ام الكتاب ړومبې كتاب يعنى لوح محفوظ. فرمائى په تورات زبور او علم الهى كښې هم اول دا فيصله شوې وه چه امت محمديه ﷺ به د زمكې بادشاه جوړيږى نيك كيدو سره به جنت ته ځى اوداهم وئيلې شوى دى چه د زمكې نه مراد د جنت زمكه ده.[6] ابوالدرداء رضي الله عنه فرمائى صالحان خلق هم مونږ يودې نه مراد ايماندار خلق دى په دې قرآن پاك كښې چه كوم په نبى آخرالزمان ﷺ باندې نازل شوې دې پوره نصيحت اوكفايت دې د هغوى د پاره چه زمونږ عبادت كونكى بنديګان دى چه زمونږ منى خپل خواهش زمونږ په نوم باندې قربانى كوى. بيافرمائى چه مونږ دخپل ځان داخپل نبى رحمة للعالمين جوړكړې ليكلې دې نوددې نعمت شكركونكى په دنيا اوآخرت كښې كامياب دى اوناقدرى كونكى په دواړو جهانوكښې ناكام او برباد دى لكه چه ارشاد دې چه تا هغوى نه دى كتلى كومو چه دالله ﷻ دنعمت ناشكرى اوكړه اوخپل قوم ئې غرق كړو[7] د دې قرآن پاك په نسبت ئې اوفرمائيل چه داد ايماندارود پاره هدايت او شفاده اوبې ايمانه كانړه اوړانده دى[8] په صحيح مسلم كښې دى چه په يوه موقعه باندې د رسول الله ﷺ صحابه كرامو عرض اوكړوحضور ﷺ ددې كافرانود پاره بددعااوكړه حضور ﷺ اوفرمائيل زه لعنت كونكې نه يم راليګلې شوې بلكه رحمت او هدايت يم.[9] يوبل حديث كښې دى چه دې سره داهم دى چه زه د يو قوم د ترقئى او د بل د تنزلئى د پاره ليګلې شوې يم

د نبى عليه السلام دهجرت نه پس د ابوجهل خپل قوم ته خطاب او هدايت:- طبرانى كښې دى ابوجهل اووئيل اې قريشيانومحمد يثرب له تلى دې خپل ګشتى لښكرې اخواديخوا ستاسو په لټون كښې راليګى.ګورئى هوښيار اوسئى هغوى د اوږې شرمخانوپه شان په شيش كښې ناست دى چه هغوى خار

[1] ۷/الاعراف:۱۲۸.
[2] ۴۰/غافر:۵۱.
[3] ۲۴/النور:۵۵.
[4] الطبرى:۵۴۷/۱۸.
[5] الطبرى:۵۴۷/۱۸.
[6] الطبرى:۵۴۹/۱۸.
[7] ۱۴/ابراهيم:۲۸.
[8] ۴۱/فصلت:۴۴.
[9] صحيح مسلم كتاب البر باب النهى عن لعن الدواب وغيرها:۲۵۹۹، مسندابى يعلى:۶۱۷۴.

خوړلې دي څکه چه تاسو هغوی ویستلي دی. والله هغه جادوګر بې مثال دی زه خو چه هغه یا د هغه په ملګرو کښې څوك هم وینم نوماته دهغوی سره شیطان ښکاري تاسوته پته ده چه اوس او خزرج قبیلې زمونږ دښمنان دی.دې دښمن ته هغه دښمنانوپناه ورکړې ده.په دې باندې مطعم بن عدی اووئیل ابو الحکم واوره ستاسودارورکوم چه تاسودوطن نه ویستې دې ماڅوك دده نه زیات ربښتونې اود وعدې پوره کونکې نه دې لیدلې اوس چه دومره ښه سړې سره تاسو داسې سلوك کړې دې نو اوس خو هغه پریږده اوتاسو له پکار دی چه د هغوی نه جدا اوځان له شئ په دې باندې ابوسفیان بن حارث اووئیل تاله په هغوی باندې پوره سختې کول پکار دی یادساتئ که چرته د ده طرفدار په تاسو غالب راغله نو تاسوبه دیوځائ هم پاتې نه شئ نه به رشته اوګورئ اونه خاندان زماپه رائې کښې خوتاسوله د مدینې والا تنګول پکاردی چه یاخو هغوی محمد(ﷺ) اوباسی اوهغه ځان له یوازې پاتې شی یاخود دې مدینې والا ختمول پکار دی که تاسو تیارشئ نوزه به د مدینې په ګوټ ګوټ کښې لښکرې کینوم او هغوی به سخت تنګ کړم.

ددې خبرې په جواب کښې درسول ﷺارشاد:- کله چه حضورﷺ ته داخبرې اورسیدې نو وئې فرمائیل په الله ﷻ باندې قسم دې د چا په قبضه کښې چه زما ځان دې چه هم زه به هغوی قتل او غرق کړم او په قیدکولو سره به ئې بیاپرېږدم سره د احسانه. زه رحمت یم زما لیګونکې الله ﷻ دې هغه به ماد دې دنیانه نه اوچتوی ترکومې چه ماخپل دین په دنیاباندې غالب کړې نه وی زما پنځه نومونه دی محمد، احمد،ماحی چه زما په وجه به الله ﷻ کفر ختموی. حاشر چه خلق به زماپه قدمونوکښې راجمع کوی او عاقب[1] مسنداحمد کښې دی حضرت حذیفه ﷺ مدائن کښې ووهروخت به د احادیثو مذاکره کیدله. یوه ورځ حضرت حذیفه ﷺ حضرت سلمان ﷺ له راغلو نوحضرت سلمان اوفرمائیل اې حذیفه یوه ورځ حضورﷺپه خپله خطبه کښې اوفرمائیل چاته چه ما په غصه کښې بدې ردې وئیلې وی یا مې په هغه باندې لعنت کړې وی نو اوګنړئ چه زه هم ستاسو په شان یوانسان یم ستاسو په شان ماته هم غصه راتلې شی.اوزه رحمة اللعالمین یم نوزمادعاده چه الله ﷻ دې زمادا الفاظ هم ددغه خلقودپاره د رحمت ذریعه اوګرځوی[2] پاتې شوه داخبره چه حضورﷺ دکافرانو دپاره څنګه رحمت وو؟ د دې جواب دادې چه په ابن جریرکښې دحضرت ابن عباسﷺ نه هم ددې آیت په تفسیرکښې روایت دې چه د مؤمنانودپاره خوحضورﷺ په دنیااوآخرت کښې رحمت وو اودغیرمؤمنانودپاره حضوراکرم ﷺ په دنیا کښې رحمت وو چه هغوی په زمکه کښې ورخښولو نه اود آسمان نه کانړی راوریدلونه بچ شولکه څنګه چه د وړاندینوامتونوپه منکرانو باندې عذاب راغلو.[3]

قُلۡ	إِنَّمَا	يُوحَىٰٓ	إِلَيَّ	أَنَّمَآ إِلَٰهُكُمۡ	إِلَٰهٞ وَٰحِدٞۖ	فَهَلۡ أَنتُم
ورته اووایه	بیشکه	وحی کیږی	ماته	چی بیشکه معبود ستاسو	معبود یو دې	نو آیا تاسو
(ائې پیمغبره) ته اووایه چې ما ته خو بس دا وحی راغلې ده				چې ستاسومعبود بس یو معبود دې		نو

مُّسۡلِمُونَ ۝	فَإِن تَوَلَّوۡاْ	فَقُلۡ	ءَاذَنتُكُمۡ	عَلَىٰ سَوَآءٖۖ
منونکی یئ	نو که مخ واړوؤ دوئ	نو ورته اووایه	چی خبردار کړی یئ ما تاسو	ښه ښکاره
آیا تاسو هم منئ که نه ؟	نو که بیا هم مخونه واړوی	نو ته ورته اووایه چې ما خو تاسو پوره		

[1] طبرانی:۱۵۳۲ وسنده ضعیف.
[2] ابوداؤد کتاب السنة باب فی النهی عن سب اصحاب رسول الله:۴۶۵۹ وسنده حسن، احمد:۴۳۷/۵.
[3] الطبری:۵۵۲/۱۸.

وَإِنْ أَدْرِيٓ	أَقَرِيبٌ	أَمْ بَعِيدٌ	مَّا	تُوعَدُونَ ۝١٠٩
اونهٔ پوهيږم زهٔ	چې آيا نزدې دې	يا لرې دې	هغه څيز	چې تاسو سره ئې وعده كيږي
خبر كړئي | اوماته دامعلومه نه ده چې كومه وعده تاسو سره شوې ده چې هغه نزدې ده اوكه لرې				

إِنَّهُۥ	يَعْلَمُ	ٱلْجَهْرَ	مِنَ ٱلْقَوْلِ	وَيَعْلَمُ	مَا	تَكْتُمُونَ ۝١١٠
بيشكه الله	پوهيږي	په اوچت آواز	دخبرې نه	او پوهيږي	په هغه خبرو	چې پټوئ ئې تاسو
بيشكه چې الله ﷻ په ښكاره خبره هم پوهه دې |او په هغې هم پوهه دې چې تاسوئې پټوئی						

وَإِنْ أَدْرِي	لَعَلَّهُۥ	فِتْنَةٌ	لَّكُمْ	وَمَتَٰعٌ
او څومره چې پوهيږم زهٔ	نو شايد چې دا تا خير	يوه فتنه ده	ستاسو دپاره	او سامان دژوند دې
اوزهٔ نه پوهيږم |كيدې شي چې دا (تاخير) ستاسو دپاره يو امتحان وی او تاسو ته ترڅهٔ				

إِلَىٰ حِينٍ ۝١١١	قَٰلَ	رَبِّ	ٱحْكُم	بِٱلْحَقِّ ۗ	وَرَبُّنَا
دخاص وخته پورې	اخر اووئيل رسول	اے ربه	فيصله اوكړه	په حقه سره	او رب زمونږه
وخت پورې فائده رسول دی | پيغمبر اووئيل چې ائې زما ربه ! ته دحق مطابق فيصله كوه| اوزما رب					

ٱلرَّحْمَٰنُ	ٱلْمُسْتَعَانُ	عَلَىٰ مَا	تَصِفُونَ ۝١١٢
رحمان دې	چې امداد تر غوښتلې كيږي	په مقابله دهغه خبرو كښې	چې تاسو ئې بيانوئ
درحمتونو خاوند دې | مونږ ترې نه مدد غواړو | دهغې خبرو په مقابله كښې چې كومې تاسو بيانوئ			

قوله تعالى:- إِنَّمَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّ أَنَّمَآ إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ

الله ﷻ يودې :- الله ﷻ سبحانه وتعالى خپل نبى ﷺ ته حكم وركوي چه ته مشركانوته اوفرمايه چه زما طرف ته هم داوحی كولې شى چه صرف هم الله ﷻ معبودبرحق دې تاسو ټول هم هغه اومنئى او كه تاسو زما په خبره يقين نه كوئي نومونږ اوتاسو جدايو تاسو زمونږ دښمنان ئى اومونږ ستاسو. لكه چه يوبل روايت كښې دی كه دروغ ګڼړي نو اووايه چه زماد پاره زما عمل دې او ستاسود پاره ستاسو عمل دې. تاسوزمادعمل نه خلاص ئې اوزه ستاسودكړونه ويزاره يم([1]) بل آيت كښې دی ﴿وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن قَوْمٍ خِيَانَةً فَانۢبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَآءٍ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْخَآئِنِينَ ۝﴾([2]) يعنى كه چرته تاته ديوقوم نه دبې وعدګئی خيانت انديښنه وی نوزر هغوی ته د خپلې وعدې ماتولو خبر وركړه.

دغه شان دلته هم دی كه چرې تاسو جداوالې اختياركړئی نوزمونږ او ستاسو تعلقات ختم دی يقين كوئی چه كومه وعده تاسوسره كولې شى هغه خو به ضرور پوره كيږی كه هم اوس وی اوكه څه وخت پس دهغې ماته پخپله علم نشته. د ظاهر اوباطن عالم صرف الله ﷻ دې چه تاسوكوم ښكاره كړنی او كوم پټ كړئی هغه ته دهرڅه علم دې دبنديګانو ټول علم دظاهری اوپټو اعمالوهغه ته ښكاره دې دروكې لوئ پټ ښكاره هرڅه باندې پوهيږی. ممكن دی چه دهغه تاخيرهم ستاسو ازمېښت وی اوتاسو

---

[1] ۱۰/يونس:۴۱.
[2] ۸/الانفال:۵۸.

ته ستاسود ژوندپورې نفع درکوي. انبياء کرامو علیهم السلام ته چه د ومې دعاتعليم کړې شوې ووچه اې الله په مونږ کښې اوزمونږ په قوم کښې ته رښتوني فيصله اوکړه اوهم ته بهترفيصله کونکې ئې. نبی کریم ﷺ ته هم د دې قسم دعاحکم اوشو. حضوراکرم ﷺ چه به کومې یوې غزوې ته تلو نودعابه ئې کوله اې زما ربه ته رښتونې فيصله اوفرمائې مونږ د خپل مهربان رب نه امدادغواړو چه هغوی ستاسو دروغ اود خان نه خبرې مونږ نه واړوی اوپه دې کښې زمونږ امدادکونکې هم هغه دې.

﴿الحمدلله﴾ د الله ﷻ په فضل اوکرم سره د سورت انبياء تفسيرختم شو.

....

آیاتونه	سورة الحج مدني دې	رکوع گاني
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
۷۸	شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې	۱۰

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوۡا رَبَّكُمۡ اِنَّ زَلۡزَلَةَ السَّاعَةِ شَىۡءٌ عَظِيۡمٌ ①

اے خلقو | اويريږئ | دغضب درب خپل نه | بيشکه زلزله دقيامت | څيز دې | الوئ (هيبتناک)

اې خلقو! دخپل رب نه ويره کوئ | (ځکه چې) دقيامت (دورځې) زلزله يوډير لوئې څيز دې

يَوۡمَ تَرَوۡنَهَا تَذۡهَلُ كُلُّ مُرۡضِعَةٍ عَمَّاۤ

په کومه ورځ | چې تاسو اووينئ هغه زلزله | ناخبره به شی | هره تی ورکونکی ښځه | دهغه بچی نه |

په کومه ورځ چې به تاسو هغه (زلزله) اووينئ انوهره يوه تې ورکونکې (مور) به خپل

اَرۡضَعَتۡ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمۡلٍ حَمۡلَهَا وَتَرَى النَّاسَ

چې تې ئې ورکوی هغه ته | او اوبه غورزوی | هره | حملداره ښځه | حمل خپل | او تاته به خلق

دتې ماشوم نه غافله شي | اوهره حملداره زنانه به خپل حمل اوغورزوي | او ته به خلق نشه

سُكٰرٰى وَمَا هُمۡ بِسُكٰرٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَدِيۡدٌ ②

بې هوشه ښکاری | اونه به وی هغوئ | بې هوشه | ليکن | عذاب دالله | دې ډير سخت

نشه وينئ | خو هغوی به نشه نه وی | ليکن دالله ﷻ عذاب به ډير سخت وی

قوله تعالى:- اِنَّ زَلۡزَلَةَ السَّاعَةِ شَىۡءٌ عَظِيۡمٌ ①

د قيامت تباهئې:- الله ﷻ خپلو بنديګانوته دتقوی حکم ورکوی اود راتلونکو خطرناکو امورونه ئې ويروی خاص کر د قيامت د زلزلې نه. دې نه مراد ياخوهغه زلزله ده چه قيامت د قايم کيدوسره به وی لکه چه ارشاددې ﴿اِذَا زُلۡزِلَتِ الۡاَرۡضُ زِلۡزَالَهَا﴾ (۱) زمکه به ښه پوره اوجرقولې شی بل ارشاددې ﴿وَّحُمِلَتِ الۡاَرۡضُ وَالۡجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَّاحِدَةً﴾ (۲) يعنی زمکه او غرونه به اوچتولوسره اوجنګولې شی او ټکرې ټکرې به کړې

---

(۱) ۹۹/الزلزال:۱.اخ
(۲) ۶۹/الحاقة:۱۴.اخ

شي يو بل ارشاددي ﴿إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا﴾ [1] يعنې زمکه به په ډېر زور سره خوزيږي او غرونه به ذره ذره شي. د صورپه يوحديث کښې دی الله ﷻ چه کله د آسمان اوزمکې پيدائش اوکړو نو صور(شپيلئ)پيداکړه دائې اسرافيل ﷺ ته ورکړه او هغه په خُله کښې نيولې سترګې د عرش طرف ته پورته کړې ګوري چه درب حکم به کله وی چه هغه شپيلئ پوك وهي. ابوهريره ﷺ تپوس اوکړو يارسول الله ﷺ دا صور يعنې شپيلئ څه څيز دې؟ حضور ﷺ اوفرمائيل د پوك وهلو يو څيز دې ډېر لوئ چه په هغې کښې به درې خل پوکې وهلې شي په کوم سره چه به ټول د زمکې اوآسمان والا اوويريږي بغير د هغوی نه څوك چه الله ﷻ غواړي بغيردبنديدواوبغيردساه اخستوبه ئې ډيروخته پورې برابر وهي.هم د دې رومبنی شپيلئ ذکر.په آيت ﴿وَمَا يَنْظُرُ هٰؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَّاحِدَةً مَّا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ﴾ [2] کښې دې.پدې سره به غرونه ذره ذره شي اوزمکه به اوږچيږي لکه چه ارشاددې﴿يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ﴾ [3] کله چه به زمکه لړزيږي يوبل پسې به زبردستې جټکې لګی اوزړونه به درزيږي. دزمکې به داسې حالت شي لکه د کشتئ چه په طوفان غولئ کښې وی اويايوقنديل فانوس په چت کښې زوړند وی اوهغه هواڅلورو واړو طرفونوته زنګوی. افسوس هم دغه وخت به وی چه پئی ورکونکې ښځې به خپلو بچوته پئی ورکول هيرکړی اود حامله ښځې حملونه به پريوځی اوماشومان به بوډاګان شی شيطانان به اوتختئ د زمکې د غاړو پورې به اورسی خود هغه ځائ نه به د فرښتو په وهلوسره راواپس کړې شي. خلق به اخواديخوا حيران اوپريشان منډې ترړې وهی يوبل ته به آوازونه کوی هم د دې وجه نه قرآن پاك د دې ورځ نوم يوم التناد کيخودې دی. هم په دغه ورځ به زمکه د يو طرف نه د بل طرفه پورې اوشليږی د هغه وخت د ويريدو اندازه نه شی کيدې.بيا په آسمان کښې بدلونونه ښکاره شي نمرسپوږمئی به بې نوره کړې شی ستوری به راو رژيږی اوځرمنې به راوځی ژوندی خلق به دا هرڅه وينی او مړه خلق به د دې نه بې خبره وی.د قرآن پاك آيت﴿ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللّٰهُ وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ﴾ [4] کښې د کوموخلقو استثناء کړې ده چه هغوی به بې هوشه نه وی.دې نه مراد شهيدان خلق دی دا ويره به په ژوندوخلق باندې وی شهيدان د الله ﷻ په نيز ژوندی دی او رزق حاصلوی الله ﷻ به هغوی ته د دې ورځې د شر نه خلاصې ورکوی او هغوی به په امن کښې ساتی د الله ﷻ دا عذاب به صرف خراب مخلوق د پاره وی. هم دا الله ﷻ د دې سورت د شروع په آياتونوکښې بيانوی.[5] داحديث طبرانی ابن جرير ابن ابی حاتم وغيره کښې دې او ډير اوږد دې د دې حصې د نقل کولونه دلته مقصد دا دې چه په دې آيت کښې د کومې زلزلې ذکر دې دا به د قيامت د قايميدونه اول وی اود قيامت طرف ته د دې اضافت د وجه د نيزديوالی د قيامت دې لکه چه وائی اشراط الساعة وغيره والله اعلم. ياد دې نه مراد هغه زلزله ده چه د قيامت نه پس به په ميدان محشرکښې وی کله چه خلق د قبرونونه راوځی اود محشر ميدان کښې جمع کيږی. امام ابن جرير رحمه الله هم دا خوښوی. د دې په دليل کښې ډير احاديث دی.

د محشرميدان اودهغه متعلق احاديث:- حضور ﷺ په يوسفرکښې وو صحابه کرام رضی الله عنهم ډير تيز تيز روان وو.حضور اکرم ﷺ دې دواړوآياتونوپه اوچت آوازسره تلاوت اوکړو.دصحابه کرام رضی الله عنهم په غوږونو کښې د آواز پريوتلوسره تولوخپلې سورلئ واخستې اود حضور ﷺ نه چاپيره جمع شو چه کيدې شی حضور ﷺ نور هم څه اوفرمائی. حضوراکرم ﷺ اوفرمائيل معلومه ده چه دابه کومه ورځ وی؟ دابه هغه ورځ وی

---

[1] ۵۶/الواقعة:۴. الخ

[2] ۳۸/ص:۵۱.

[3] ۷۹/النازعات:۶. الخ

[4] ۲۷/النمل:۸۷.

[5] ابن ابی حاتم:۱۲/۱۶۳، الطبری:۱۸/۵۵۹.

په کومه ورځ چه به الله ﷻ ادم ﷺ ته فرمائی ای ادم ددوزخ حصه راوباسه نوهغه به وائی یاالله دځومره نه ځومره؟ فرمائی به دهریوزرو نه یوکم زر د دوزخ د پاره او یود جنت د پاره. دې اوریدو سره د صحابه کرام ﷺ زړونه اودریدو چپ شو.حضورﷺ چه داحالت اوکتلو نو ونی فرمائیل غم مه کونی خوشحاله شئی اوعمل کونی د هغه ذات قسم دچا په لاس کښې چه زما ځان دې تاسو سره د مخلوق هغه شمیردې چه کوموسره هم وی هغه به زیاتوی. یعنی یاجوج اوماجوج د بنیادمونه چه کوم هلاك شوی دی اودابلیس اولاد.اوس دصحابه کرامو ﷺ ویره لږه شان کمه شوه نوحضورﷺ اوفرمائیل چه عمل کونی اوزیرې واورئی د هغه قسم دچا په لاس کښې چه دمحمدﷺ ځان دې تاسو خود نورو خلقو په مقابله کښې داسې ئی لکه د اوښ د اړخ یا د څناور د لاس داغ(۱) هم د دې روایت په بل سند کښې دی چه داآیت د سفرپه حالت کښې نازل شوېه دې کښې دی چه صحابه کرامو ﷺ د حضورﷺ دافرمان واوریدونوپه ژړاشو.حضورﷺ اوفرمائیل نیزدې نیزدې اوسیږئی اوټیك ټاك اوسیږئی دهریونبوت نه وړاندې دجاهلیت زمانه پاتې ده هم هغه به دا شمیرپوره کوی ګنی نود منافقانونه به داشمیرپوره کولې شی.په دې کښې دی چه حضورﷺ اوفرمائیل زما خودا امیددې چه د جنت څلورمه حصه به هم تاسو ئی دې اوریدو سره صحابه کرامو ﷺ الله اکبر اوونیل ارشاد اوشو څه عجیبه ده چه تاسودریمه حصه ئی. په دې باندې هغوی بیاتکبیراوونیل حضورﷺ اوفرمائیل چه زما امید دې تاسو به نیم په نیم ئی هغوی بیاتکبیراوونیل راوی وائی چه ماته یادنه دی چه حضورﷺ بیا دویمه حصه هم اوفرمائیله که نه. (۲)
یوبل روایت کښې دی چه د غزوه تبوك نه په واپسئی باندې مدینې سره نیزدې حضورﷺ د آیت تلاوت شروع کړو.په یوبل روایت کښې دی کوم چه هلاك شو د پیریانونه اوانسانانونه(۳)یوبل حدیث کښې دی تاسو په زرو جزونوکښې یوجز ئی. (۴)
په صحیح بخاری کښې د دې آیت په تفسیرکښې دی چه د قیامت په ورځ به الله ﷻ حضرت آدم ﷺ راوغواړی هغه به جواب ورکړی﴿لبیك ربناوسعدیك﴾بیا به آواز راشی الله ﷻ تاته حکم درکوی چه د خپل اولاد نه د دوزخ حصه راوباسه هغه به تپوس کوی یاالله څومره؟ حکم به کولې شی په هرو زروکښې یو کم زر.هغه وخت به د حامله ښځو حمل پریوځی ماشومان به بوډاګان شی خلق به وارخطاشی د څه نشې په وجه نه بلکه دالله تعالی د عذابونود سختئی په وجه. دې اوریدو سره د صحابه کرامو ﷺ مخونه بدل شان شو نوحضورﷺ اوفرمائیل د یاجوج ماجوج نه یوکم زر اوتاسو نه یو. تاسو خوداسې ئی لکه د سپین رنګ په غوایه کښې توروېښته چه د هغه په اړخ کښې وی یا په شان د یوڅو سپینو وېښتو چه د تورو وېښتو دغوائی په اړخ کښې وی. بیائی اوفرمائیل چه زما امید دې چه په ټولوجنتیانوکښې به ستاسو شمیر د څلورمې حصې وی مونږ په دې باندې تکبیراوونیل. بیائی اوفرمائیل نیم شمیرکښې ټول اوبه نیم کښې صرف تاسو(۵) یوبل روایت کښې دی چه صحابه کرام ﷺ اوونیل حضورﷺ بیا به هغه خوش نصیب په مونږ کښې څوك وی چه کله داحالت دی(۶)یوبل روایت کښې دی تاسو به د الله ﷻ په وړاندې برېنډې پښې برېنډ بدن اوناسونته راجمع کولې شئی.حضرت عائشه ﷺ اوفرمائیل حضورﷺ ښځې اوسړی به یوځای؟ په یوبل به ئی نظر پریوځی. حضورﷺ اوفرمائیل عائشه هغه وخت

---

(۱) احمد:۴/۴۳۵، ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الحج۳۱۶۹والحاکم:۱/۲۸.
(۲) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة الحج:۳۱۶۸ احمد:۴/۴۳۲، مسندحمیدی:۸۳۱.
(۳) مسند ابی یعلی:۳۱۲۲.
(۴) وسنده.
(۵) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة الحج باب قوله ﴿وتری الناس سکری﴾:۴۷۴۱، صحیح مسلم:۲۲۲، احمد:۲/۳۲.
(۶) احمد:۱/۳۸۸.

به ډیرسخت اوخطرناك وی([1])(صحیحین)مسند احمد کښې حضرت عائشه ﷞ فرمانی ماوئیل یارسول الله ﷺآیا دوست به د قیامت په روځ خپل دوست یادوی؟ حضورﷺ اوفرمائیل عائشه په دریو موقعو باندې به څوك هیڅ څوك هم یادنه کړی د عملونود تول په وخت کښې ترکومې چه کمې زیاتې معلوم نه شی. د عمل نامو د ورکولو په ځائ اووخت کښې ترکومې چه په ښی اوګس لاس کښې ملاونه شی.

جهنم به درې قسمه خلق راګیروی:-هغه وخت چه د دوزخ نه به یوه غړانګه راوځی چه راګیروی به او په سخت غضب اوغصه کښې به وی اووائي به چه زه په درې قسم خلقو باندې مسلط شوې یم یوخو هغه خلق چه دالله ﷻ نه بغیرنورو خلقو ته آوازونه کوی.دویم هغه چه د حساب په ورځ ئی ایمان نه وی راوړې اوپه هرسرکش کبرژن ضدی اوبیا به هغه دوی راغونډ کړی او په راټولولو سره به ئی خپلې خیټې ته اورسوی. په دوزخ باندې به پل صراط وی چه د ویښته نه به نرې او تورې نه تیره وی په دې باندې به ازغی او رکاوټونه وی څوك چه الله ﷻ غواړی اوبه ئی نیسی په دې باندې تیریدونکی به د بجلئی په شان وی دسترګو رپولو په شان او په شان د هوا اوپه شان د تیزو اسونو اوښانو. فرښتې به څلور واړه طرفونوته ولاړې دعاګانې کوی الله سلامتیا ورکړې الله ﷻ بچ ئی کړې نو بعضې خو به صحیح سالم تیرشی اوبعضې به څه ناڅه زخم اوخوری بچ به شی او بعضې به پړمخې دوزخ ته پریوځی([2]) د قیامت آثار اوددې په تباهوکښې نور هم ډیر احادیث دی د کوموچه ځائ بل دې. دلته اوفرمائیلې شو دقیامت زلزله ډیره خطرناکه ده ډیره سخته ده زړه درزونکې ده تباه کونکې ده او اینه الوزونکی ده. زلزله د رعب او ویرې په وخت کښې زړه خوزیدلو ته وائی لکه چه په آیت کښې دی په دې میدان جنګ کښې مؤمنان اخته کړې شو اوسخت اوجړقولې شو([3]) کله چه تاسودا اووینئی دا ضمیر شان د قسم نه دې په دې وجه د دې نه پس د دې تفسیردې. د دې سختئی په وجه پئی څکونکې مئیندې خپل بچی هیرکړی او دحامله حمل به پریوځی خلق به وارخطاشی داسې به ښکاری لکه چه په نشه کښې بدمست وی خو په اصل کښې به هغوی په نشه کښې نه وی بلکه د عذابونوسختو به هغوی بې هوشه کړې وی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّيَتَّبِعُ

او ځینی دخلقو نه | هغه دی | چی جګړه کوی | په باره دالله کښی | بغیر دعلم نه | او پیروی کوی |

اوبعضې خلق داسې هم دی | چې دالله ﷻ په باره کښې بغیر د علم (اودلیل) نه جګړې کوی | او

كُلَّ شَيْطٰنٍ مَّرِيْدٍ ۝ كُتِبَ عَلَيْهِ

دهر شیطان | سر کشه | حال دا چی لیکلې شوی ده (دا خبره) | په حق ددغه شیطان کښی |

د هر یو سرکش شیطان تابعداری کوی | چې چا په باره کښې چې دا لیکلې شوې دې چې

اَنَّهٗ مَنْ تَوَلَّاهُ فَاَنَّهٗ يُضِلُّهٗ

چی بیشکه | هغه څوك | چی دوست کوی ده لره | نو بیشکه | به بې لارې کوی هغه (تابع خپل) |

څوک هغه سره ملګرې شی | ....نو هغه ئې ګمراه کړی

وَيَهْدِيْهِ اِلٰى عَذَابِ السَّعِيْرِ ۝ يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِيْ رَيْبٍ

اولار به ښائی هغه ته | دعذاب د وورګرم | اے خلقو | که یئ تاسو | په شک کښی |

اود دوزخ د عذاب لار ورته سموی | ....ائې خلقو! که تاسو دبیا ژوند په باره کښې شکمن

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب الحشر:۶۵۲۷ صحیح مسلم:۲۸۵۹.

[2]) احمد:۵/۱۱۰.

[3]) ۳۳/الاحزاب:۱۱.

مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ
ددوباره ژوندی کیدونه | پس بیشکه | پیدا کړی یې مونږ تاسو | دخاورو نه | بیا | دنطفې نه
بیا | نو (لږ فکر او کړئی) چې مونږ تاسو (اول) دښاورې نه پیدا کړئی | بیا د یو څاڅکي اوبونه

ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَّغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ
بیا دويني دټوټې نه | بیا دغوښې دپوټی نه | چې پوره شکل والا هم وي | او نیمګړی شکل والا هم وي
بیا د چکه وینې نه | بیا دغوښې دبوټۍ نه | چې (بعضې) پوره وي او (بعضې) ناپوره وي

لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ۭ وَنُقِرُّ فِي الْاَرْحَامِ
دپاره ددې چې واضحه کړو مونږ | تاسو ته (حقیقت) | اوقرار ورکوو مونږ | په رحمونو (دمیندو) کښې
چې تاسو ته خپل قدرتونه اوښائی | او مونږ چې دچا په باره کښې اوغواړو نو تر

مَا نَشَاۗءُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا
هغه چې خوښه شی زمونږه | دنیټې خاصې پورې | بیا | راوباسو مونږ تاسو | په شکل دبچی کښې
یوې مودې پورې هغه دمور په رحم کښې ځائې کړو | بیا تاسو د پوره ماشوم په صورت کښې پیدا کړو

ثُمَّ لِتَبْلُغُوْٓا اَشُدَّكُمْ ۚ وَمِنْكُمْ مَّنْ
بیا (پالو تاسو) | دپاره ددې چې اورسئ تاسو | پوره ځوانی خپلې ته | او ځینې ستاسو نه | هغه دی
او چې بیا د ځوانئ زور ته اورسئ | او په تاسو کښې څوک داسې دی | چې (په پوخ عمر کښې) مړه شی

يُّتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ
چې وفات کړې کیږی | او ځینی ستاسو نه | هغه دی | چې واپس کړې کیږی | بدترین عمر ته
اوبعضې داسې وی | چې (دبوډاتوب) غورزیدلی عمر ته اورسی

لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْۢ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا ۭ وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً
دپاره ددې چې پوهه نشی | روستو دپوهیدو نه | په څه څیز باندې | او ته وینې | زمکه | اوچه کلکه
چې دپوهې نه پس یو ځل بیا په څه نه پوهیږی | ....او ته وینې ګورې چې زمکه اوچه مړه پرته وی

فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاۗءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْۢبَتَتْ
نو هر کله چې | نازل کړو مونږه | په هغې باندې | اوبه | نو اوخوزیږی | او اوپړسیږی | او زرغون کړی
نو کله چې مونږ په هغې اوبه راوروو | نو راویښه شی | او زرغونه شی | او دهر قسم

مِنْ كُلِّ زَوْجٍۢ بَهِيْجٍ ۝ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ
دهر قسم | بوټو ښائیستو نه | دا کار | په سبب ددې چې بیشکه | الله | هم هغه حق دې |
ښائسته شینګئ راوتوکوی | داځکه چې الله ﷻ حق دې | او هم هغه پخپله

وَاَنَّهٗ يُحۡىِ الۡمَوۡتٰى وَاَنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ قَدِيۡرٌ ۙ﴿۶﴾ وَّاَنَّ

او بیشکه هغه | ژوندی کوی | مړی | او بیشکه هغه | په هر څیز باند | قادر دی | او بیشکه

مړو کې ساه اچوی || او هغه په هر څیز باندې قدرت لری || او دا (خکه) چې

السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَّا رَيۡبَ فِيۡهَا ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ يَبۡعَثُ

قیامت | راتلونکې دې | نشته هیڅ شك | په راتلو دهغې کښې || او بیشکه چې الله | به راژوندی کوی

قیامت راتلونکې دې | په دې کښې هیڅ شک نشته || او الله ﷻ به په قبرونو کښې پراته مړی

مَنۡ فِى الۡقُبُوۡرِ ﴿۷﴾

هغه څوك | چې په قبرونو کښې دی |

یو ځل بیا راژوندی کوی |

قوله تعالى:- وَمِنَ النَّاسِ مَنۡ يُّجَادِلُ فِى اللّٰهِ

په الله ﷻ باندې بهتانونه لګول:- کوم خلق چه دمرګ نه پس د ژوندون منکردی او الله ﷻ په دې باندې قادرنه منی او د الله ﷻ دفرمان نه اخواکیږی دنبیانو تابعداری پریږدی او دسرکش انسانانو او پیریانو ماتحتی کوی دهغوی الله ﷻ تردید بیانوی. تاسو ګورئی چه څومره بدعتی او ګمراه خلق دی هغوی د حق نه مخ اړوی د باطل په تابعدارئی کښې لګیاکیږی د الله ﷻ کتاب او دهغه د رسول ﷺ سنت پریږدی او د ګمراه سردارانو منی. دهغوی په رائې او خواهش باندې عمل کوی. د دې د پاره ئی او فرمائیل چه دوی سره صحیح علم نشته. دوی چه د چا منی هغوی ازلی سپیره دی خپل تقلید کونکی دهوکه کوی او آخر هغوی په عذاب کښې راګیروی کوم چه د دوزخ سوزونکې اوردې.

ددې ایت مبارک شان نزول:- دا آیت د نضربن حارث باره کښې نازل شوې دې[1] دې خبیث وئیلې وو چه لږ خواوښایه چه الله ﷻ دسرو زرو دې سپینوزرودې که دتانبې دې. دهغه په دې سوال کولوسره آسمان اولړزیدو او دهغه کوپړئی والوته. یو روایت کښې دی چه یو یهودی هم داسې سوال کړې وو هم هغه وخت آسماني ګرز (تندر) هغه هلاك کړو.

د انسانی پیدائش مختلف ادوار:- د قیامت د مخالفینو او منکرینو وړاندې دلیل بیانولې شی که ستاسو دویم ځل دژوندون نه انکار دې نومونږ د دې په دلیل کښې تاسو ته ستاسو د اول ځل پیدائش دریادوو. تاسو په خپل اصلیت غور اوکړئی او ګورئی چه مونږ تاسو د خاورې نه پیداکړی ئی یعنی ستاسو پلار حضرت آدم ؑ د چا نسل چه تاسو ټول ئی تاسو ټول مو د اوبود یو ذلیل څاڅکی نه پیداکړئی کوم چه اول دچك وینې شکل اختیارکړو بیاد غوښې یوه ټکړه جوړه شوه. دڅلویښتو ورځوپورې څو نطفه په خپل شکل کښې وړاندې کیږی بیاد الله ﷻ په حکم سره د وینې سوروالی راپیداشی بیا څلویښت ورځې پس هغه د غوښې یوه ټکړې شکل اختیارکړی په کوم کښې چه څه شکل او صورت نه وی بیا الله ﷻ دې ته صورت ورکوی سرسینه خیټه پنډئی پښې او ټول اندامونه جوړیږی کله د دې نه وړاندې حمل ساقط کیږی کله د دې نه پس ماشوم پریوځی داستاسو د مشاهدې خبره ده او کله پاتې کیږی. کله چه په دې ټکړه باندې څلویښت ورځې تیرې شی نو الله ﷻ فرښته راولیګی هغه ټیك ټاك او صحیح کولوسره په دې کښې روح ورپوك وهی او چه څنګه د الله ﷻ خوښه وی هم هغه شان ښائسته یا بدرنګ ښځه یا سړې جوړوی. رزق اجل نیکی بدی هم دغه وخت لیکلې کیږی. بخاری او مسلم شریف کښې

[1] الطبری:۱۸/۵۶۶.

دی رسول الله ﷺ فرمائی په تاسوکښې دهریو پیدائش ستاسودمورپه خیټه کښې ترڅلویښتو ورځو پورې جمع کیږی.بیادڅلویښتو ورځونه پس چك وینی شکل اختیاروی بیاڅلویښت ورځې پس د غوښې ټکړه بیا فرښتې ته دڅلورو څیزونولیکلوحکم ورکولوسره رالیگی. رزق عمل اجل نیك بخت او بدبخت لیکلې کیږی بیا په دې کښې روح پوك وهلې شی. (۱)

دپیداکیدو نه وړاندې دتقدیر لیکل:- عبدالله ﷺفرمائی چه په رحم کښې نطفه حصاریدوسره فرښته تپوس کوی چه اې الله ﷻ دابه مخلوق وی که نه؟که انکاراوشی نو هغه کلکیږی نه هم د وینې په شکل کښې درحم نه خارج کیږی اوکه حکم ملاوشی چه دده پیدائش به کولې شی نوفرښته معلومات کوی چه هلك به وی که جینئی؟نیك به وی که بد؟اجل به ئې څه وی؟ اثربه څه وی؟چرته به مری؟بیادنطفه نه تپوس کولې شی ستارب څوك دې؟هغه وائی الله.تپوس کوی چه رازق څوك دې؟وائی الله.بیا فرښتې ته وائی چه لاړشه اوپه اصل کتاب کښې اوګوره دده ټول حال به ملاوشی.بیا هغه پیداکولې شی اولیکلې شوې ژوندون تیروی. تقدیراو رزق بیاً مومی مقرر ځائ ته ځې راځی بیامرګ راځی او ښخولې شی کوم ځائ چه ښخیدل مقرر وی.بیاحضرت عامر رحمه الله دغه آیت تلاوت کړو.د غوښې ټکړه جوړیدونه پس د څلورم پیدائش طرفته واپس کولې شی اوژوندئی ساه جوړیږی.دحضرت حذیفه بن اسید ﷺ نه یومرفوع روایت دې چه څلویښت پنځه څلویښت ورځې په نطفه باندې تیرې شی نوفرښته معلوموی چه داجنتی دې که دوزخی؟چه جواب ملاوشی نو لیکلې کیږی بیا تپوس کوی چه هلك به وی که جینئی؟ کوم جواب چه ملاویږی نو لیکی. بیا عمل اثر رزق او اجل لیکلې شی اوکتاب راغونډولې شی په کوم کښې چه نه کمې ممکن دې اونه زیاتې(۲)بیا ماشوم شی اوپه دنیا کښې پیداشی نه په کښې عقل وی نه پوهه کمزورې وی او ټول اندامونه ئې ضعیف وی بیائی الله ﷻ لویوی.موروپلار پرې مهربان کوی شپه ورځ هغوی ته د ده فکر وی په تکلیفونواوچتولوسره پالنه کوی او الله ﷻ هغه لویوی اود تازه ځوانئی زمانه راځی ښانسته او صحت مندکیږی بعضې خو په ځوانئی کښې لاړشی او بعضې بوډاګان کیږی.

د انسان ضعیف العمری:- چه بیاعقل او پوه ترې لاړه شی اود ماشومانو په شان کمزورې شی په حافظه او پوهه کښې کمې راشی دعلم نه پس بې علم شی لکه چه ارشاد دې﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِن بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِن بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۖ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ﴾(۳) الله ﷻ مونږ په کمزورئی کښې پیدا کړو بیائی زوراوطاقت راکړواوددې قوت اوطاقت نه پس ضعف او بوډاوالې راغلو.کوم چه هغه غواړی پیداکوی هغه د پوره علم او کامل قدرت مالك دې.

دانسان د عمر متعلق مرحلې:-مسند حافظ ابویعلی موصلی کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی ماشوم چه تر کومې بالغتوب ته اونه رسی د هغه نیکئی د هغه د پلار یا مور پلار په عمل نامه کښې لیکلې کیږی او بدی نه په هغوی باندې وی اونه په هغه باندې. بلوغت ته په رسیدوباندې قلم په هغه باندې روان شی اودهغه سره فرښتو ته د هغه دحفاظت اوهغه د صحیح ساتلوحکم ملاویږی.کله چه هغه په اسلام کښې دڅلویښتو کالو عمر ته رسی نوالله ﷻ هغه له ددریو بلاګانونه خلاصې ورکوی.دلیونتوب نه جذام نه او برص (برګی مرض) نه،کله چه په هغه باندې دالله ﷻ په دین کښې پنځوس کاله تیریږی نو الله ﷻدهغه په حساب کښې سپکوالې کوی کله چه هغه دشپیتوکالوشی نوالله ﷻهغه دخپلې رضا مندئی کارونوطرف ته طبیعت ورکرځوی اوهغه خپل طرف ته راغب کوی.کله چه هغه د اویاؤ کالوشی

(۱) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائکة صلوات الله علیهم:۳۲۰۸، صحیح مسلم:۲۶۴۳، ابوداوٗد:۴۷۰۸، ترمذی:۲۱۳۷
(۲) صحیح مسلم کتاب القدر باب کیفیة خلق آدمی فی بطن امه....:۲۶۴۴، احمد:۶/۴، مشکل الاثار:۲۶۶۳، السنة لابن ابی عاصم:۱۷۹، ابن حبان:۶۱۷۷.
(۳) ۳۰/الروم:۵۴. اخ

نو اسماني فرښتې هغه سره محبت کوي اوکله چه هغه د اتیاؤکالوشي نو الله ﷻ دهغه نیکئي خولیکي ولې د بدونه ئې تجاوز کوي. کله چه هغه دلس کم سلوکالوعمرته اورسي نوالله ﷻدهغه وړاندې روستو ګناهونه معاف کوي د هغه د کور دخلقو د پاره هغه سفارشي او شفیع جوړوي هغه ته د الله ﷻ په نیز د امین الله خطاب ملاویږي او په زمکه کښې د الله ﷻ د قیدیانو په شان اوسیږي.

کله چه هغه ډیرناکاره عمر ته اورسي اود علم نه پس بې علم شي نوکوم څه چه هغه د خپل صحت او هوش په زمانه کښې نیکئي کولې تولې برابر هم د هغه په عمل نامه کښې لیکلې کیږي. اوکه یوه بدي د هغه نه اوشي نو نه لیکلې کیږي(١) داحدیث ډیرغریب دې او سخت نکارت په کښې دې سره د دې نه دا امام احمد بن حنبل رحمه الله په خپل مسندکښې موقوفًا هم او مرفوعًا هم راوړلې دې. د حضرت انس رضی الله عنه نه موقوفًا نقل دې اود حضرت عبدالله بن عمربن الخطاب رضی الله عنه نه درسول الله ﷺ فرمان اوبیا د حضرت انس رضی الله عنه نه په دویم سندسره مرفوعًا هم دا وارد دې(٢) حافظ ابوبکربن بزار رحمه الله هم دا په روایت د حضرت انس بن مالك رضی الله عنه نه په حدیث مرفوع کښې بیان کړې دې. (٣) (او په مسلمانانوباندې د رب د مهربانئي تقاضا هم دا ده. الله ﷻ دې زمونږ په عمر کښې په نیکئي سره برکت واچوي. آمین)

د مرګ نه پس د ژوندي کیدو یوبل دلیل:-دمړودژوندي کولویودلیل بیانولوسره بیادا دویم دلیل بیانوي چه هوارمیدان بغیرد راټوکیدو اوچه اوسخته زمکه مونږ په آسماني اوبوباندې خړوب کولوسره شنه او تازه کوو.قسم قسم ګلونه میوې دانې خوږې تروې ښکلې مزیدارې رنګ او شکل والا میوو نه ډکې شوې ښائسته لونې وړې ونې په خوزیدو خوزیدو سره د سپرلي مزه ښائي.هم دا هغه مړه زمکه وه چه د پرون پورې ئې خاورې الوزولې اونن د زړه خوند او د سترګو نور جوړیدو سره د خپل ژوند او ځوانئي مزه ورکوي.دګلونوواړه واړه بوټي دماغو له تازګي ورکوي د لرې نه د نسیم سپکې سپکې چپې څومره ښکلې معلومیږي.فسبحان الله وبحمده.ربښتیادي چه خالق مدبر د خپلې خوښې مطابق کونکې خود مختاره حاکم حقیقي هم الله ﷻ دې. هم هغه د مړو ژوندي کونکې دې اود هغې نښه د مړې زمکې ژوندي کیدل د مخلوق د سترګو په وړاندې دي هغه په هریوانقلاب او هر زړه په حال باندې قادر دې. څه چه غواړي کیږي دکوم کار چه اراده کوي وائي چه اوشه نوبیاناممکن دی چه هغه ویناکولوسره اونشي.یادساتئي چه قیامت بې شکه اوشبهې راتلونکې دې اودقبرونو مړي به هغه قدیرالله ﷻ ژوندي کولوسره رااوچتوي. هغه د عدم نه په وجودکښې په راوستلوباندې قادر دې او وي به. په سورت یس کښې هم دبعضو خلقو داعتراض ذکرکولوسره هغوي ته دهغوي ړومبې پیدائش وریادولوسره قائل کړي دي اودې سره د شنې ونې نه د اور پیداکولو قلب ماهیت هم په دلیل کښې پیش کړې دې. (٤) نور آیاتونه هم په دې باره کښې ډیر دي.

د الله ﷻ د دیدار مثال په دنیا کښې:-حضرت لقیط بن عامر رضی الله عنه چه د ابورزین عقیلي په کنیت سره مشهور دې یوځل د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړوچه آیا مونږ خلق به تول په تول خپل رب تبارك وتعالی لیدلې شو؟ اود هغه په مخلوق کښې د دې لیدلو څه مثال شته؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه ولې تاسو تول په تول سپوږمئي ته نه ګورئي؟ مونږ وئیل او نو بیا الله ﷻ خو د لوئ شان خاونددې. بیائي عرض اوکړوچه حضور ﷺ دمړو ژوندي کولوهم څه مثال په دنیاکښې شته؟جواب ملاوشو ولې پدې ځنګلو

---

(١) مسندابي يعلى:٣٦٧٨.
(٢) احمد:٨٩/٢.
(٣) احمد:٢١٧/٣-٢١٨.
(٤) ٣٦/يسين:٧٨-٨٠.

کښې تاسو نه تیریږي کوم چه غیرآباد او وران پراته وي خاورې الوزي اوچ او مړه کیږي بیا تاسو ګورئ چه هم هغه ټکړه ټکه شنه اوقسم قسم ونونه شنه آباده په نوي ژوندسره پیداکیږي ښکلې کیږي دغه شان به الله ﷻ مړي راژوندي کوي او په مخلوق کښې هم کتلې شوي مثالونه د دې پوره نمونه اوثبوت موجود دې(۱) (ابوداؤد وغیره) حضرت معاذ بن جبل ؓ فرمائي څوك چه د دې خبرې یقین اوساتي چه الله ﷻ حق دې اوقیامت خامخا بې شکه راتلونکې دې او الله ﷻ به مړي د قبرونو نه بیا راژوندي کوي هغه یقیني جنتي دې.

وَمِنَ النَّاسِ	مَنْ	يُّجَادِلُ
او ځیني دخلقو نه	هغه څوك دي	چې جګړه کوي
اوپه خلقو کښې بعضې داسې هم شته	چې دالله ﷻ په باره کښې	

فِي اللّٰهِ	بِغَيْرِ عِلْمٍ	وَّلَا هُدًى	وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ ۙ﴿٨﴾	ثَانِيَ
په باره دالله کښې	بغیر دعلم نه	او بغیر دهدایت نه	او بغیر دکتاب روښانه نه	تا وونکې وی
بې دڅه علم نه اوبې د څه دلیل نه اوبې د یوروښانه کتاب نه جګړې کوي	.... په تکبر سره			

عِطْفِهٖ	لِيُضِلَّ	عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۭ	لَهٗ	فِي الدُّنْيَا
ددې خپلې لره	دپاره ددې چې بې لارې کړي خلق	دالله دلارې نه	دپاره دهغه	په دنیا کښې
څټ ګرځوی	.... چې (خلق) دالله ﷻ دلارې نه ګمراه کړي	داسې بنده دپاره په دنیا کښې		

خِزْيٌ	وَّنُذِيْقُهٗ	يَوْمَ الْقِيٰمَةِ	عَذَابَ الْحَرِيْقِ ﴿٩﴾
شرمندګي ده	اواوبه څکوؤ مونږ هغه ته مزه	په ورځ دقیامت	دعذاب سوزونکي
هم رسوائي ده	او دقیامت په ورځ به مونږ دوئ ته د سوزونکي عذاب مزه اوڅکوو		

ذٰلِكَ	بِمَا	قَدَّمَتْ	يَدٰكَ	وَاَنَّ اللّٰهَ
دا عذاب	په سبب دهغې عمل دې	چې مخکښې لیږلي وؤ	لاسونو ستا	او بیشکه چې الله
دادهغه عملونو سزا ده	چې تا وړاندې لیږلي وو	اوالله ﷻ په خپلو بندګانو چرې هم		

لَيْسَ	بِظَلَّامٍ	لِّلْعَبِيْدِ ﴿١٠﴾
نه دي	ظلم کونکې	په بندګانو (خپلو) باند
ظلم نه کوی	اوپه خلقو کښې بعضې هغه هم شته	

د جاهلانو مقلدانو حالت: پورتنو آیاتونوکښې دګمراه جاهلانو تقلید کړل شوؤحال بیان شوې وودلته د هغوی دپیرانو مرشدانو ګمراهانو مبتدعینوحال بیانولې شي چه هغوی په بې عقلئې اوبې دلیلئې سره په صرف رائې قیاس او نفساني خواهشاتوسره دالله ﷻ باره کښې کلام کوی دحق نه ډډه کوی په کبرسره سټ اړوی دحق قبلولونه بې پرواهئې سره انکارکوی. لکه څنګه چه فرعونیانودموسی ؑ ښکاره معجزې کتلو سره هم انکار بې پروائي اوکړه او وئې نه منلې. بل آیت کښې دی کله چه هغوی ته د الله ﷻ د وحی د تابعدارئ د پاره اوونیلې شی اود رسول الله ﷺ فرمان طرف ته رابللې شی نوته

(۱) احمد: ۱۱/۴، ابوداؤد کتاب السنة باب في الرؤية: ۴۷۳۱ وسنده حسن، ابن ماجه: ۱۸۰ مختصرًا.

خو به اوګوري اې رسول ﷺ دامنافقان تانه منع کیږي. په سورت منافقون کښې ارشاد اوشو چه کله دوی ته وئیلې کیږي چه راشئ د خپل ځان د پاره په رسول الله ﷺ باندې استغفار اوکړئ نوهغوی خپل سر راتاؤ کړي او په غرور کښې راشي او بې نیازئ سره انکار کوي. (١)
حضرت لقمان ﷺ خپل ځوئ ته نصیحت کولوسره اوفرمائیل ﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ (٢) دخلقو نه خپل اننګي مه خوره وه یعنې خپل ځان لوئ ګنړلوسره کبر مه کوه. بل آیت کښې دی زمونږ آیاتونه اوریدو سره دکبر نه مخ اړوي(٣) د ﴿ليضل﴾ لام خو یالام عاقبت دې یالام تعلیل دې د دې د پاره اکثر د دې مقصد دنورو ګمراه کول نه وی اوممکن ده دې نه مراد معاند او انکارهم وی اوکیدې شي چه دامطلب وی چه مونږ هغوی دا داسې بداخلاقه په دې وجه سازکړل چه دوی د ګمراهانوسردار شي. د دوی د پاره په دنیاکښې هم ذلت اوخواري ده چه بدله ده د ده د تکبر. ده دلته کبر کولو اولوئ جوړیدل ئې غوښتل مونږ به دې نور هم ورو کې کړو. دلته به هم په خپله غوښتنه کښې ناکام او بې مراده به وی اوپه آخرت کښې به هم د دوزخ د اور نوړنی وی. دابه د غصې او رټنې په توګه وئیلې کیږي چه دا ستاد عمل نتیجه ده د الله ﷻ ذات د ظلم نه پاك دې. لکه چه ارشاد دې فرښتو ته به وئیلې شي دې اونیسئ او په راښکو ئې دوزخ ته بوځئ اود ده په سرباندې د اور په شان اوبه اوبهیوئ. واخله اوس د خپلې لوئې خپل عزت اود لوئې بدله واخله ځه. هم دغه هغه څه دی چه په کوم سره په ټول عمر کښې په شك شبه کښې پاتې وی(٤) حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی ماته دا روایت راو رسیدو په یوه یوه ورځ به هغوی اویا اویا ځل په اور کښې به اوسوزی او یقیني به شي بیابه ژوندی کولې شي او بیا به سوزولې شي.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ
اوځینی دخلقو نه | هغه څوك دی | اچې بندګی کوی دالله
اوپه خلقو کښې بعضې هغه هم شته | اچې د الله عبادت (دشک شبهې) په غاړه (ولاړ) کوی
عَلَى حَرْفٍ ۖ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ ۖ وَإِنْ أَصَابَتْهُ
په غاړه باند | نو که اورسیږی ده ته | فائده | نو مطمئن شي په هغې باند | او که اورسیږی ده ته
(داسي کس ته) که چرې فائده اورسیږی | نو هغه ددې نه مطمئن شی | او که چرې په ده مصیبت کښې
فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ ۚ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ۚ ذَٰلِكَ
مصیبت | نو واپس اوګرځي | په مخ خپل باند | نقصاني شو دې په دنیا | او په اخرت کښې | دادې
اخته شي | نو مخ اوچت کړي | (اود کفر طرفته) بیرته ګرځي | نو ده په دنیا کښې او اخرت دواړو کښې نقصان
هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ۞ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُ
هغه | نقصان | ښکاره | رابلی هغه | ماسوا دالله نه | اهغه څه | اچې نه ضرر رسولې شی هغه ته
بیامونډو | هم دا ښکاره نقصان دې | دوی دالله ﷻ نه سوا داسې (معبودان) رابلی | اچې نه ده ته نقصان

(١) ٦٣/المنافقون:٥.
(٢) ٣١/لقمان:١٨.
(٣) ٣١/لقمان:٧.
(٤) ٤٤/الدخان:٥٠.

وَمَا	لَا يَنْفَعُهُ	ذٰلِكَ	هُوَ الضَّلٰلُ الْبَعِيْدُ﴿۱۲﴾		يَدْعُوْا
او هغه څه	چي نۀ نفع رسولي شي هغه ته	داده	هغه گمراهي	لري	عبادت کوي هغه
رسولي شي	اونه ورته نفع رسولي شي	هم دغه يوه لويه گمراهي ده			هغه داسي (دروغو معبود) بلي
لَمَنْ	ضَرُّهٗ	اَقْرَبُ	مِنْ نَّفْعِهٖ	لَبِئْسَ	الْمَوْلٰى
دهغه چا	چي نقصان دهغه	ډير نزدې دې	دفائدې دهغه نه	ډير بد دې	دا مددگار
دکوم نقصان چې ددهٔ دنفعې نه زيات نزدې دې			...................بې كاره مولى دې		
وَلَبِئْسَ	الْعَشِيْرُ﴿۱۳﴾				
او ډير بد دې	دا ملگرې				
اوداسې ملگرې بد ملگرې دې					

قوله تعالى:- وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ

د مفادپرستو اومنافقانو خلقو تذكره:- دحرف معنى شك د(۱)يوطرف ده لكه چه هغوى د دين په يوه غاړه باندې ولاړ دى كه فائده ملاوشى نود خوشحالئى نه پلنيږى كه نقصان اووينى نو تختى. په صحيح بخارى كښې د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه روايت دې هجرت به ئى كولو مدينې ته رسيدل او بال بچ ئى پيدا شو اويه څاروو كښې بركت اوشونووائى چه دادين ډيرښه دې اوكه چرته اونه شى نووائى چه دادين خو ډير خراب دې.(۲)

دا ايت مبارك دچاباره كښې دې ؟:- ابن ابى حاتم كښې هم دهغوى نه روايت دى چه بانړچيان به حضور ﷺ له راتلل اسلام به ئى قبلولو واپس به تلل نوچه كله به ئى د باران اوبه بياموندلې په څناورو كور مال حال كښې بركت كتلونو په تسلئى سره به ئى وئيل ډير ښه دين دې اوكه چرې د دې خلاف به ئى كتل نو ډير زر به ئى وئيل چه په دې دين كښې خود نقصان نه بغيرهيڅ هم نشته په دې باندې دا آيت نازل شو. د عوفى رحمه الله په روايت د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه نقل دى چه داسې خلق هم وو چه مدينې ته به رسيدل دلته په راتلو به هغه كره هلك يا د اوښې بچې اوشو اوهغوى به جوړشو نو خوشحاله به شو اود دې دين تعريفونه به ئى كول اوكه چرې به څه مصيبت راغلو اود مدينې هوا به برابر پرې رانغله په كور كښې جينئى پيداشوه د صدقې مال ورته حاصل نه شو نو په شيطانى وسوسه كښې به راتلل او صفا به ئى وئيل چه په دې دين كښې خو بس سختئى او سختئى ده. (۳)

د عبدالرحمن رحمه الله بيان دې چه داحال د منافقانودې كه دنياورته ملاوشى نو په دين خوشحاليږى اوچه كله ملاونه شوه ياڅه ازميښت راغلو نوزر څادر راكاږى او مرتداوكافركيږى.(۴)پوره بدنصيب دى دنيا اوآخرت دواړه تباه كوى د دې نه زياته بربادى به څه وى. دكومو خلقو بتانواو بزرگانونه چه دوى امداد غواړى چاته فريادونه كوى اوچاله خپل حاجتونه اوړى د چانه چه رزق غواړى هغوى خو صرف عاجز دى نفع نقصان خود هغوى په لاس كښې شته نه لويه گمراهى هم دا ده. په دنياكښې هم د هغوى په عبادت سره د نفع نقصان نه وړاندې كيږى اوپه آخرت كښې چه به د هغوى نه كوم نقصان ملاويږى نو

---

(۱) الطبرى:۱۸/۵۷٦.
(۲) صحيح بخارى كتاب ا لتفسير سورة الحج باب ﴿ومن الناس من يعبدالله على حرف﴾:۴۷۴۲.
(۳) الطبرى:۱۸/۵۷۵.
(۴) الطبرى:۱۸/۵۷٦.

دهغې به څه وائي. دابتان خود هغوی ډیر خراب وليان او ډير خراب ملګری ثابتيږی. (۱) یادا مطلب چه داسې کونکی پخپله ډیر بدکار او ډیر زيات خراب دی. دا اولنی تفسیرډیر ښه دی. والله اعلم.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا
بیشکه الله | دا خلوی | هغه کسان | چې ایمان ئي راوړو |
بیشکه الله ﷻ به هغه خلق چې ایمان ئي راوړي دي
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
او عملونه ئي اوکړل | نيك نيك | داسې باغونو ته | چې بهيږی به | لاند دهغې نه | نهرونه
او نيک کارونه کوی داسې باغونو ته داخل کړی اچې لاندې به ترې ولې بهيږی
إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ۝ مَنْ كَانَ يَظُنُّ
بیشکه الله | کوی | هغه څه | چې غواړی ئي هغه | هغه څوك | چې ګمان لری |
بیشکه الله چې څه غواړی هغه کوی | څوک چې داخيال کوی چې الله ﷻ به دنیا
أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ
چې هر ګز به امداداونه کړی دهغه سره الله | په دنیا کښې | او په آخرت کښې | نو پکاردی چې اورسی
او آخرت کښې دخپل پيغمبر مدد نه کوی | نو هغه له پکار دی چې يوه رسۍ تر آسمانه
بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ
په يوه ذريعه رسۍ سره | آسمان ته | بیا | ادپريکړی (دغه رسۍ) | بیا داوګوری | چې آیا لرې کولې شی
پورې اوغزوی | بیا (دې اوخيژی او) دوحی سلسله دې پرېکړی | بیا دې اوګوری چې آیا دهغه دا طريقه
كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ۝ وَكَذَٰلِكَ أَنْزَلْنَاهُ آيَاتٍ
تدبير ددهٔ | هغه څيز لره | چې غصه کوی دې | او دارنګې | نازل کړې دې مونږ دا قران | ایتونه
هغه څيز ختمولی شی چې دې ئي په غصه کړې دې؟ | اوهم دغه شان مونږ دا (قران) د ښکاره ننبو په صورت
بَيِّنَاتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يُرِيدُ ۝
واضحه | او بیشکه الله | هدایت کوی | هغه چاته | چې اراده اوکړی هغه |
کښې نازل کړې دې | اوچاته چې الله اوغواړی هدایت ورته کوی |

قوله تعالی:- إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

دخرابوخلقوبیان کولې شی دچاپه زړونوکښې چه ديقين نوردې اود چا په اعمالو کښې دسنتو ظهوردې د نيکوخواهش منداود بدونه لرې دی دوی به په اوچتو محلونواو اعلی درجو کښې وی څکه چه دوی لارمونددونکی دی اود هغوی نه سوا نورخلق بې لارې دی اوس چه څه غواړی کوی دې اوچه څه غواړی پرېږدی دې.

---

(۱) الطبری:۱۸/۵۷۹.

د قرآن پاک احکام واضحه دي:-یعنی کوم خلق چه دا وائی چه الله ﷻ به د خپل نبی ﷺ امدادنه په دنیا کښې کوی اونه په آخرت کښې هغوی دې یقین اوکړی چه د هغوی داخیال صرف هم خیال دې د حضور ﷺ به امداد کولې شی دوی که په خپله غصه کښې مره هم شی یا هغوی له پکاردی چه په خپل ورکښې رسئې زوړند کړی او خپل ځان پهانسی کړی اوخپل ځان هلاك کړی.(۱) ناممکن دی چه هغه څیزیعنی دالله ﷻ امداد دهغه نبی ﷺ له رانه شی که دوی په سوزیدو سوزیدو مره شی خود دوی دا خیالونه کول به غلط ثابتیږی.دامطلب هم کیدې شی چه ددوی دخیالونوخلاف به کیږی دالله ﷻ امداد به د آسمان نه نازلیږی که د دوی په وس کښې وی نودوی دې یوه رسئې په آسمان کښې زوړندکړې او آسمان ته دې اوخیژی اود آسمان نه نازل شوې امداد دې بند کړی. خواولنئی معنی ډیره ظاهره ده اوپه دې کښې دهغوی پوره عاجزی او نامرادئی ثبوت دې چه الله ﷻ به خپل دین خپل کتاب او خپل نبی ﷺ ته ترقی ورکوی اودا خلق دا لیدلې نه شی په دې وجه دوی له پکاردی چه دوی مره شي اوخپل ځان پخپله هلاك کړی.لکه چه ارشاد دې ﴿اِنَّا لَنَنۡصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا فِی الۡحَیٰوةِ الدُّنۡیَا وَیَوۡمَ یَقُوۡمُ الۡاَشۡهَادُ﴾(۲)مونږ دخپلو رسولانو اوایماندارانو امداد کوو په دنیا کښې هم اوپه آخرت کښې هم.دلته فرمائی چه دوی په پهانسئی کښې زوړند شی اودې گوری چه د محمد ﷺ شان څنګه کمولې شی؟ د خپلې سینې اُور څنګه مړکولې شی؟ داقرآن مونږ نازل کړې دی اود دې آیاتونه د دې الفاظ د معنې په لحاظ سره ډیر واضحه دی د الله ﷻ د طرف نه د هغه په بندیګانو باندې داحجت دې. هدایت او گمراهی هم د الله ﷻ په لاس کښې دی اوهم هغه د دې حکمت پیژنی هیڅ څوك د ده نه تپوس پوښتنه نه شی کولې هغه د ټولو حاکم دې هغه درحمتونووالا غلبه والې حکمت والا عظمت والا علم والا دې هیڅ څوك په هغه باندې مختار نشته چه څه غواړی کوی هغه د ټولونه حساب اخستونکې دې او هغه هم ډیر زر.

اِنَّ الَّذِیۡنَ
| بیشکه هغه کسان |
|بیشکه کوم خلق چې

اٰمَنُوۡا وَالَّذِیۡنَ هَادُوۡا وَالصّٰبِئِیۡنَ وَالنَّصٰرٰی
چی ایمان ئې راوړو | او هغه کسان | چی یهودیان شو | او صابیان | او نصارٰی |
مومنان دی اوکوم چې یهودیان دی او صابیان او عیسایان دی

وَالۡمَجُوۡسَ وَالَّذِیۡنَ اَشۡرَکُوۡۤا اِنَّ اللّٰهَ یَفۡصِلُ بَیۡنَهُمۡ
اومجوسیان | او هغه کسان | چی شرك ئې اوکړو |بیشکه الله |فیصله به اوکړی | په منځ ددوئ کښی
اود اورعبادت ګذار دی |اوڅوک چې مشرکان دی |الله ﷻ به دقیامت په ورځ ددې ټولو په مینځ

یَوۡمَ الۡقِیٰمَةِ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰی کُلِّ شَیۡءٍ شَهِیۡدٌ﴿۱۷﴾ اَلَمۡ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ
په ورځ دقیامت |بیشکه الله|په هر څیز باند |نظر لرونکې دې |آیا نه وینې ته|چی بیشکه الله چی دې
کښې فیصله اوکړی | الله ﷻ ته هر څیز ښکاره دې| آیا ته نه ګورې چې ټول الله ﷻ

(۱) الطبری:۵۸۱/۱۸، حاکم:۳۸۶/۲ مختصرًا.
(۲) ۴۰/غافر:۵۱ الخ

يَسۡجُدُ لَهٗ مَنۡ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنۡ فِي الۡاَرۡضِ

سجده کوی هغه ته | هغه ټول | چې په آسمانونو کښې دي | او څوك چې | په زمکه کښې دي

ته سجده (اطاعت) کوی اکوم مخلوقات چې په آسمانونو او زمکه کښې دي

وَالشَّمۡسُ وَالۡقَمَرُ وَالنُّجُوۡمُ وَالۡجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَآبُّ

او نمر | او سپوږمۍ | او ستوري | او غرونه | او ونې | او څناور

اونمر او سپوږمۍ اوستوري اوغرونه او ونې او څاروی

وَكَثِيۡرٌ مِّنَ النَّاسِ ؕ وَكَثِيۡرٌ حَقَّ عَلَيۡهِ الۡعَذَابُ ؕ

او ډير | دخلقو نه | او ډير (هغه خلق هم) | چې ثابت شوې دې | په هغه باند | عذاب

اوډير انسانان هم سجده کوی| اوډير په کښې داسې هم دی چې عذاب پرې ثابت شوې دې

وَمَنۡ يُّهِنِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنۡ مُّكۡرِمٍ ؕ اِنَّ اللّٰهَ

او هغه څوك چې ذليله ئې کړې الله | نو نشته | هغه لره | څوك عزت ورکونکې | بيشکه الله |

اوڅوک چې الله ﷻ ذليله کړی |نو هغه له څوک عزت ورکونکې نشته | الله ﷻ

يَفۡعَلُ مَا يَشَآءُ ؕ﴿۱۸﴾

کوی هغه | چې غواړی هغه |

چې څه غواړی نو هغه کوی

قوله تعالى:- وَالصّٰبِئِيۡنَ وَالنَّصٰرٰى

د صابئينو بيان سره داختلاف د سورت بقره په تفسيرکښې تيرشوې دې دلته فرمائی چه د دې مختلف مذهبونووالافيصله به دقيامت په ورځ صفا شی.الله ﷻ به ايماندارانوله جنت ورکوی اوکافران به دوزخ ته اورسوی. د ټولوافعال او اقوال ظاهر او باطن الله ﷻ ته ښکاره دی.

هريو څيز الله ﷻ ته سجده کوی:- دعبادت مستحق هم هغه يووحده لا شريك له دې د هغه د عظمت په وړاندې هرڅيزسر ښکته کړې دې که په خوشحالئی وی که په خفگان دهرڅيز سجده په خپل طريقه ده. قرآن پاك د سوری ښی اوگس طرف ته کيدل هم د الله ﷻ په وړاندې سر په سجده کيدل آيت ﴿اَوَلَمۡ يَرَوۡا اِلٰى مَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنۡ شَىۡءٍ يَّتَفَيَّؤُا ظِلٰلُهٗ عَنِ الۡيَمِيۡنِ وَالشَّمَآئِلِ سُجَّدًا لِّلّٰهِ وَهُمۡ دٰخِرُوۡنَ﴾[1] کښې بيان کړی دی.د آسمانونو فرښتې د زمکې څاروی انسانان پيريان مرغئی څناوران ټول د هغه مخې ته سر په سجده دی او د هغه تسبيح اوحمد کوی. نمر سپوږمئی اوستوری هم هغه ته په سجده کښې پراته دی.دا درويواړه څيزونه د دې د پاره جدابيان کړل چه بعضې خلق د دې عبادت کوی سره د دې چه هغوی د الله ﷻ په وړاندې ټيټ دی. د دې د پاره اوفرمائيلې شو چه نمر سپوږمئی ته سجدې مه کوئی هغه ته سجدې کوئی چه د دې خالق دې.بخاری اومسلم کښې رسول الله ﷺ دحضرت ابوذر ؓ نه تپوس اوکړو پوهيږې چه دا نمر چرته ځی؟ هغه جواب ورکړو الله ﷻ ته اودهغه نبی ﷺ ته علم دې.حضورﷺ اوفرمائيل دا دعرش لاندې ځی او الله ﷻ ته سجده کوی بياد هغه نه اجازت غواړی څه وخت راروان دې هغه ته به يوه ورځ اوويئيلې شی د کوم

[1] ١٦/النحل:٤٨.

خایٔ نه چه راغلې نی هم هلته واپس شه([1])سنن ابی داوٗد نسائی ابن ماجه او مسنداحمد کښې د تندر په حدیث کښې دی نمر سپوږمنی دالله ﷻ مخلوق دي هغه دچا په مرګ یاپیداکیدوباندي تندرنه نیسی بلکه الله ﷻ چه په خپل مخلوق کښې په چا باندي تجلی اچوی نوهغه د هغه په وړاندي ټیټیږی.([2]) ابو العالیه رحمه الله فرمائی چه نمر سپوږمنی اوټول ستوری ډوبیدوسره په سجده کښې ځی اودالله ﷻ نه اجازت غواړی اود ښی طرف ته ځی اوبیا خپل خایٔ ته رسی. د غرونو او ونوسجده کول دهغوی سوری ښی او ګس طرف ته کیدل دی.یوسړی حضور ﷺ ته خپل یوخوب بیان کړو ماه‌اوکتل چه د یوې ونې شاته مونځ کوم زه چه کله سجدې ته لاړم نوهغه ونه هم سجدې ته لاړه اوماواوریده چه هغې په خپله سجده کښې داوئیل ﴿اللهم اکتب لی بها عندك اجراوضع عنی بها وزرا واجعلها لی عندك ذخرا وتقبلها منی کما تقبلتها من عبدك داوٗد﴾ یعنی اې الله د دې سجدې په وجه زماد پاره خپل ځان سره اجراوثواب اولیکه اوزما ګناه معاف کړه او زما د پاره دا د آخرت ذخیره کړه اودا قبوله کړه څنګه چه تاد خپل بنده داوٗد ﷺ سجده قبوله کړه. د حضرت ابن عباس رضی الله عنه بیان دې چه بیا ماه‌اوکتل یوه ورځ رسول الله ﷺ دسجدې آیت اولوستلو سجده ئی اوکړه اوهم دادعائی په خپله سجده کښې اولوستله کومه چه ما اوریدله. (ترمذی وغیره) ([3])

ټول ځناور هم هغه ته سجده کوی. دمسنداحمد په حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی د خپل ځاروی شاځپل منبر مه جوړه وه ډیرې سورلئی دخپل سور نه ښه وی([4])اوزیات ذکرکونکی وی.اواکثر انسانان هم په خپله خوشحالئی سره د الله ﷻ عبادت په ځایٔ راوړی اوسجدې کوی اوهغه هم دی چه دې نه محروم دی کبرکوی سرکشی کوی.الله ﷻ چه څوك ذلیل کړی هغه څوك عزیزکولې شی؟ رب خودمختاره کارکونکې دې.

د الله ﷻ د رضا او ارادې نه منکر ته د علی رضی الله عنه هدایت:-ابن ابی حاتم کښې دی حضرت علی رضی الله عنه ته چا اووئیل دلته یوسړې دې چه د الله ﷻ ارادې او دهغه رضا نه منی. هغوی دې سړی ته اووئیل اې سړیه ته دا اوښایه چه ستا پیدائش الله ﷻ په خپله خوښه کړې دې که ستا؟ هغه وئیل خپله خوښه. دا هم اوښایه چه کله ته غواړې نو بیمار شې که الله ﷻ غواړی. هغه وئیل چه کله هغه غواړی. تپوس ئی اوکړوچه بیا تاته شفا ستا په غوښتنه سره کیږی که دهغه په اراده سره؟ جواب ئی ورکړو دالله ﷻ په اراده سره. وئی فرمائیل چه ښه ده دااوښایه چه اوس هغه چرته غواړی تابه بوځی که نه چرته ته غواړې؟ وئیل چه چرته هغه غواړی. وئی فرمائیل بیا څه خبره پاتې شوه؟ واوره که تاد دې خلاف جواب کولونو ما به ستا سر پرې کړې وومسلم کښې دی حضور ﷺ فرمائی کله چه انسان د سجدې آیت لولی اوسجده کوی نوشیطان جداشی اوژاړی او وائی چه افسوس بنیادم ته د سجدې حکم شوې دې نو سجده کوی جنتی شو ما انکار اوکړو دوزخی جوړشوم ([5])

دسورت حج دوه سجدې:-حضرت عقبه بن عامر رضی الله عنه یوځل دحضور ﷺ نه تپوس اوکړویارسول الله ﷺ سورت حج ته په ټولوسورتونو دافضیلت ملاوشو چه پدې کښې دسجدې دوه آیاتونه دی؟حضور ﷺ اوفرمائیل چه او اوکه څوك په دې دواړو باندې سجده اونه کړی نو هغه له پکار دی چه دا دې هډو لولی نه. ([6])(ترمذی وغیره)امام ترمذی رحمه الله فرمائی چه داحدیث قوی نه دې خود امام صاحب داقول د غور قابل دې ځکه چه د دې راوی ابن لهیعه رحمه الله د خپل سماعت په دې کښې تصریح کړې ده او په دې

[1]) صحیح بخاری کتاب بدءالخلق باب صفة الشمس والقمر:۳۱۹۹، صحیح مسلم ۱۵۹، السنن الکبری للنسائی:۱۱۱۷۶، ابن حبان:۶۱۵۳.

[2]) احمد:۲۶۹/۴، ابن خزیمه:۱۴۰۴، نسائی کتاب الکسوف باب نمبر ۱۶، حدیث:۱۴۸۶، ابن ماجه: ۱۶۶۲، ابوداوٗد:۱۱۹۳ مختصرًا

[3]) ترمذی کتاب الدعوات باب مایقول فی سجودالقرآن:۳۴۲۴ وسنده حسن،ابن ماجه: ۱۰۵۳،ابن حبان:۲۷۶۸و حاکم:.۲۱۹/۱.

[4]) احمد:۴۴۱/۳.

[5]) صحیح مسلم کتاب الایمان باب بیان اطلاق اسم الکفر علی من ترك الصلاة:۸۱، ابن ماجه، ۱۰۵۲، احمد:۴۴۳/۲، ابن حبان : ۲۷۵۹.

[6])ابوداوٗد کتاب سجود القرآن باب تفریع ابواب السجود کم سجدة فی القرآن:۱۴۰۲، وسنده حسن، ترمذی:۵۷۸، احمد:۱۵۱/۴

دې خکه چه د دې راوی ابن لهیعه رحمة الله د خپل سماعت په دې کښې تصریح کړې ده او په دې باندې ئې ډیره جرح تدلیس کړې ده چه دې سره اوچتیږی. په ابوداؤدکښې د رسول الله ﷺ ارشاد دې سورت حج ته په قرآن پاك کښې په نورو سورتونو باندې فضیلت ورکړې شوې دې په دې کښې دوه سجدې دی[1]امام ابوداؤدفرمائی چه په دې سندسره خوداحدیث مستندنه دې خویه بل سندسره دا مستندهم بیان کړې شوې دې خوصحیح نه دې.روایت دې چه عمر﷛ حدیبیه کښې د دې سورت تلاوت اوکړو اودوه ځل ئې سجده اوکړه او وئې فرمائیل دې ته د دې دوو سجدو فضیلت ورکړې شوې دې.(ابوبکر بن عدی) عمرو بن عاص ﷛ ته رسول الله ﷺ په ټول قرآن کښې پنځه سجدې اولوستلې درې په سورت مفصل کښې دوه سورت حج کښې ([2]) نودا روایتونو دا خبره پوره شان سره مضبوطوی.

هٰذٰنِ خَصۡمٰنِ اخۡتَصَمُوۡا
دا دوه ډلې دی | جګړه کونکی | چې جګړه ئې اوکړه |
دا دواړه ډلې دی اچې د خپل رب په باره کښې
فِیۡ رَبِّهِمۡ فَالَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا قُطِّعَتۡ لَهُمۡ
په باره درب خپل کښې | نو هغه کسان | چې کفرئې اوکړو | پریکړې شوی دی | دهغوئ دپاره |
جګړه کوی | نو څوک چې کافران دی | هغوئ دپاره به داور جامې
ثِیَابٌ مِّنۡ نَّارٍ ؕ یُصَبُّ مِنۡ فَوۡقِ رُءُوۡسِهِمُ الۡحَمِیۡمُ ﴿۱۹﴾ یُصۡهَرُ
جامې | داور نه | اچولې کیږی به | دپاسه | دسرونو دهغوئ | اوبۀ یشیدلې | چې ویلې کیږی به
کټ کړې شی | د سرونو دپاسه په پرې (ختکیدلې) تودې اوبه واچولې شی| په هغې سره به
بِهٖ مَا فِیۡ بُطُوۡنِهِمۡ وَالۡجُلُوۡدُ ﴿۲۰﴾ ؕ وَلَهُمۡ
په هغې سره | هغه څه | چې په ګیډو دهغوئ کښې وی | او څرمنې هم | اووی به دپاره دهغوئ |
ددوئ دخیټې دننه کولمې اوددوئ څرمنې ویلې کیږی | ....او د دوئ د وهلو دپاره
مَّقَامِعُ مِنۡ حَدِیۡدٍ ﴿۲۱﴾ کُلَّمَاۤ اَرَادُوۡۤا اَنۡ یَّخۡرُجُوۡا مِنۡهَا مِنۡ غَمٍّ
ګرزونه | داوسپنې | هر کله چې | اراده اوکړه هغوئ | چې وځی | د(دوزخ) نه | دغم نه
به ورته داوسپنې ګرزونه پراته وی| کله چې ترې د غم د وجې بهرته وتل غواړی | ....نو بیا
اُعِیۡدُوۡا فِیۡهَا ٭ وَذُوۡقُوۡا عَذَابَ الۡحَرِیۡقِ ﴿۲۲﴾ ع
نو واپس به وردیکه کړې شی | په هغې کښې | چې اوڅکئ مزه | دعذاب دسوزیدو |
به وروایس کولې شی | او ورته به اووئیلې شی چې دسوزیدو عذاب اوڅکئ |

قوله‌تعالی:- هٰذٰنِ خَصۡمٰنِ

د مؤمن اوکافراختلاف:- حضرت ابوذر ﷛ قسم خوړلوسره فرمائیل چه دا آیت د حضرت حمزه ﷛ اود هغه په مقابله کښې چه کوم کافران په بدرکښې راغلې ووعتبه اودهغه ددووملګروباره کښې نازل

[1] المراسیل لابن داوٗد:۷۸.

[2] ابوداوٗد کتاب سجود القرآن باب تفریع ابواب السجود کم سجدة فی القرآن:۱۴۰۱، ابن ماجه:۱۰۵۷، حاکم:۲۲۳/۱.

شوي دي (۱) صحيح بخاری کښې دی چه حضرت علی ﷜ بن ابی طالب فرمائی دقیامت په ورځ به زه د ټولونه اول د الله ﷻ په وړاندې د خپل حجت ثابتولود پاره په زنګونونو باندې پریوځم.

د(خَصْمٰنِ) نه مراد څوک دی؟:- حضرت قیس ﷫ فرمائی چه هم د دوی باره کښې دا آیت نازل شوي دې د بدر په ورځ داخلق د یوبل مقابلې له راغلي وو علی حمزه اوعبیده ﷢ اوشیبه عتبه او ولید(۲) یوبل قول دې چه دې نه مرادمسلمانان اواهل کتاب دی.اهل کتابوبه وئیل زمونږ نبی اوزمونږ کتاب ستاسو د نبی اوستاسو د کتاب نه اول دې په دې وجه مونږ الله ﷻ سره په دې نسبت ستاسو نه زیات نیزدې یو او مسلمانانو به وئیل چه زمونږ کتاب ستاسود کتاب فیصله کوی اوزمونږ نبی خاتم الانبیاء دې په دې وجه ستاسو نه اولی دې نو الله ﷻ اسلام غالب کړواودا آیت نازل شو. قتاده ﷫ فرمائی چه دې نه مراد صداقت او تکذیب والا دی. مجاهد ﷫ فرمائی په دې آیت کښې د مؤمن اوکافر مثال دې چه په قیامت کښې اختلاف وو. عکرمه ﷫ فرمائی مراد ترې د جنت اودوزخ قول دې.د دوزخ سوال وو چه ما د سزا ځیز جوړکړه اودجنت خواهش وو چه ما د رحمت ځائ جوړکړه. د مجاهد ﷫ قول دې ټولو اقوالوته شامل دې اود بدر واقعه هم په دې ضمن کښې راتلې شی. مؤمنانو د الله ﷻ د دین غلبه غوښتله اوکافرانود ایمان د نورختمولوحق ښکته کول او باطل ښکاره کولو په فکرکښې وو.

ابن جریر ﷫ هم دامختار ګڼړی اودا ډیرښه هم دې اودې نه پس هم دې د کافرانود پاره د اُورټکړې جدا جدامقررکړې شوی دی.دابه دتانبې په شکل کښې وی چه ډیرګرمائش رسوی(۳) بیابه په دپاسه د ګرمو اوبوتړلې شوې داره اچولې شی په کوم سره چه به ئی کولمې او چربی ویلې شی اوځرمن به ئی اوسوزی پریوبه ځی. په ترمذی کښې دی چه د اُور په شان په دې ګرمو اوبوسره به ئی کولمې وغیره د خیټې نه اوخی په پښوباندې به ئی راپریوځی. بیا چه څنګه وې هم هغه شان به شی اوبیابه دغه شان کیږی. (۴)

داوور سټک به څومره وی؟:- عبدالله بن سری ﷫ فرمائی فرښته به دا ډولچه دکړو نه نیسی راوړی به ئی دهغه په خُله کښې به ئی اچوی.دې به ویرېږی مخ به اړوی نوفرښته به دې په تندی باندې د او سپنې په سټك وهی په دې سره به د هغه سر اوشلیږی هم دهغه ځائ نه به دا داُورګرمې اوبه وراچولې شی چه نیغې به خیټې ته وررسی.رسول الله ﷺ فرمائی په دې سټکانو په کومو سره چه به دوزخیان ټکولې شی که یوبه زمکه باندې راوړلې شی اوکیخودې شی نوټول انسانان او پیریان چه یوځائ شی هغه به اوچت نه کړې شی.(۵) (مسند) حضور ﷺ فرمائی که په هغې باندې یولوئ غر اووهلې شی نوهغه به ذره ذره شی.دوزخیان به په دې ټکرې ټکرې شی او چه څنګه وی هم هغه شان به کولې شی. که چرې غساق چه ددوزخیانوخوراك دې یوه لوټه په دنیاکښې اوبهیولې شی نود دنیاټول خلق به د بدبوئې نه هلاك شی(۶) (مسنداحمد).

ابن عباس ﷠ فرمائی چه د دې په لګیدوسره به د بدن یویواندام جدا جداشی اود چغو صورو شور به جوړشی(۷) کله چه دهغه ځائ نه وتل غواړی هم هغه ځائ ته به واپس کولې شی.حضرت سلمان ﷜ فرمائی ددوزخ اُورسخت تور او تیارې والا دې ددې شغلې هم روښانه نه دی اونه د دې انګارد رڼا والا

---

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة الحج باب قوله ﴿هذن خصمن اختصموافی ربهم﴾:۴۷۴۳، صحیح مسلم:۳۰۳۳، ابن ماجه:۲۸۳۵.
(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الحج:۴۷۴۴، ابن ابی شیبه:۵/۴۵۷.
(۳) الطبری:۱۸/۸۹۰.
(۴) ترمذی کتاب صفة جهنم باب ماجاء فی صفة شراب اهل النار:۲۵۸۲وسنده حسن، حاکم:۲/۳۸۷، حلیة الاولیاء: ۸/۱۸۲
(۵) احمد:۳/۲۹مسندابی یعلی:۱۳۸۸، حاکم:۴/۶۰۰.
(۶) احمد:۳/۸۳ حدیث مسندابی یعلی:۱۳۷۷.
(۷) الطبری:۱۸/۵۹۳.

دي. بیاهغوی هم ددې ایت تلاوت اوکړو.([1])
د حضرت زید ﷺ قول دې دوزخیان به په دې کښې ساهم نه شی اخستې. حضرت فضیل بن عیاض رحمه الله فرمائی والله د دې نه د خلاصیدو به څه آسرا هم نه وی په پښوکښې به درنې بیړنې وی په لاسونوکښې مضبوطې هتکړنې وی د اور شغلې به هغه دومره اوچتوی لکه چه بهر به اوځی خوبیابه هم د فرښتود لاس نه ګرز خوری او بیخ ته به رسی. دوی ته به وئیلې کیږی چه اوس د سوزیدو مزه اوڅکئی لکه چه ارشاددې دوی ته به وئیلې شی ددې اور عذاب اوزغمئی کوم چه تاسو ترننه پورې دروغ ګڼړلو. ([2]) په ژبه هم اوپه خپلوعملونوسره هم.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ	الَّذِينَ	آمَنُوا	وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ	جَنَّاتٍ
بیشکه الله به داخل کړی	هغه کسان چې ایمان ئې راوړو	او عملونه ئې اوکړل نیک	داسې جنتونو ته	
الله ﷻ به هغه کسان چې ایماندار دی اود نیکئ کارونه کوی داسې باغونو ته داخل				
تَجْرِي	مِن تَحْتِهَا	الْأَنْهَارُ	يُحَلَّوْنَ	فِيهَا	مِنْ أَسَاوِرَ
چې بهیږی به	لاند دهغې نه	نهرونه	وابه چولې شی هغوئ ته	په هغې کښې	بنګړی
کړی	چې دهغې لاندې به نهرونه بهیږی	هلته به ورته دسرو زرو			
مِن ذَهَبٍ	وَلُؤْلُؤًا	وَلِبَاسُهُمْ	فِيهَا	حَرِيرٌ	وَهُدُوا
دسروزرو	او ملغلرې	او جامې دهغوئ به	په هغې کښې	دریښموی	او هدایت اوکړې شو هغوئ ته
بنګړی اوملغلرې اچولې شی او هلته به دهغوئ جامې د ریښمو وی او (داځکه چې په دنیا کښې					
إِلَى الطَّيِّبِ	مِنَ الْقَوْلِ	وَهُدُوا	إِلَىٰ صِرَاطِ	الْحَمِيدِ	
پاکې ته	دخبرې نه (پاکې قبلولوته)	او اوښودلې شوه هغوئ ته	لاره	دستائیلی شوی الله	
دوئ ته دپاکیزه خبرې هدایت شوې وو او د ستائیلې شوی (الله ﷻ) لار ورته خودلې شوې وه					

قوله تعالی:- إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا

په جنتیانوباند انعامونه:- پورته ددوزخیانواودهغوی دسزاګانو دهغوی دطوقاوزنځیرونه دهغوی سوزیدل دهغوی د اوردلباس ذکر کولوسره اوس دجنت اود هغې دنعمتونو اود هغه ځائ د اوسیدونکو حال بیانوی. الله ﷻ دې مونږ دخپلوسزاګانونه بچ کړی او بدلې دې راکړی. آمین. فرمائی چه د ایمان او نیک عمل په بدله کښې به جنت ملاویږی د کوم ځائ محلونه اوباغونه څلورو وارو طرفو نه داُوبو نهرونه چپې وهی چرته چه غواړی هم هلته به پخپله دهغوی مخ کیږی د سرو زروپه کالوباندې به ښائسته کړې شوی وی د مرغلرو نه به ډک وی. په متفق علیه حدیث کښې دی د مؤمن کالی به هغه ځائ پورې رسی د کوم ځائ پورې چه د اودس اوبه رسی.([3]) کعب احبار رحمه الله فرمائی په جنت کښې یوه فرښته ده د کومې نوم چه هم ماته معلوم دې هغه د خپل پیدائش نه د مؤمنانود پاره کالی جوړوی اود قیامت د ورځې پورې به ئې جوړوی. که ددې نه یوبنګړې هم دنیاته راښکاره کړې شی نود نمر رڼا به داسې لاړه

([1]) حاکم:۲/۳۸۷.
([2]) ۳۲/السجده:۲۰.
([3]) صحیح بخاری کتاب اللباس باب نقض الصور:۵۹۵۳، صحیح مسلم:۲۵۰.

شي ځنګه چه دهغه دراوتلوسره د سپوږمئې نه ځي.ددوزخيانو دلباس ذکرپورته تيرشودلته د جنتيانود لباس ذکرکولې شي هغوی به نرمې پرقيدلې ريښمنې کپړې اغوستې وی لکه چه ځنګه په سورت دهر کښې دی چه د هغوی لباس به د شنو ريښمو وی د سپينوزرو بنګړی به وې اود شراب طهور د جام د پاسه جام به څکی. دا د ستاسو بدله دا دې ستاسو د کوششونونتيجه. (1)صحيح حديث کښې دي ريښم تاسو مه اغوندئې څوك چه دا په دنياکښې واچوی هغه به د آخرت په ورځ د دې نه محروم وی(2) حضرت عبدالله بن زبير ﷺ فرمائی څوك چه په دې ورځ د ريښمی لباس نه محروم شو هغه به جنت ته نه ځی ځکه چه د جنت والا دا لباس دې(3) هغوی ته پاکه خبره اوخودلې شوه لکه چه ارشاددې ﴿ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَٰمٌ ۚ وَءَاخِرُ دَعْوَىٰهُمْ أَنِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴾ (4) ايمانداريه حکم د الله ﷻ به جنت ته ځی کوم ځائ کښې چه به د هغوی تحفه په خپل مينځ کښې سلام وی. يوبل آيت کښې دی په هره يوه دروازه به فرښتې هغه له راځی اوسلام به ورته کوی وائی به ستاد صبرکولو څه ښه انجام اوشو. (5)
يوبل ځائ کښې ارشاددې ﴿لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ۝ إِلَّا قِيلًا سَلَٰمًا سَلَٰمًا﴾(6) هلته به څه فضول خبره اود غم خبره نه اوری بغيردسلام اوسلامتيانه.نوهغوی ته هغه کوروړکړې شوچرته چه دزړه خوشحالولو آوازونه اوهم سلام اوسلام اوری. لکه چه ارشاد دې هلته به هم د مبارك سلامت آوازونه راځی په خلاف د دوزخ چه هروخت به غصې اورټنې اوری اوټوکلې به شی. او بې عزته کولې به شی چه داسې عذابونه برداشت کړئې وغيره.اوهغوی ته به هغه ځائ ورکولې شی چه خوشحاله خوشحاله به شی اوپه ناځاپې به د ژبونه د الله ﷻ حمداو ثنا اداکيږی ځکه چه بې شميره او بې مثاله رحمتونه به وی.
په صحيح حديث کښې دی چه ځنګه بې ارادې اوبې تکليفه ساه ځی راځی دغه شان به جنتيانوته تسبيح اوحمدالهام کيږی(7)دبعضې مفسيرينو قول دې چه دطيب کلام نه مرادقرآن کريم دې او﴿لا اله الا الله﴾ دې د حديث شريف نور دوا ذکرونه دی اود صراط حميد نه مراد اسلامی لار ده. دا تفسيرهم د اولنی تفسيرخلاف نه دې. والله اعلم.

إِنَّ ٱلَّذِينَ	كَفَرُوا۟	وَيَصُدُّونَ	عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ	وَٱلْمَسْجِدِ
بيشکه هغه کسان	چې کفر ئې اوکړو	او منع کوی خلق	دلارې دالله نه	او	و دمسجد
بيشکه هغه خلق چې کوموکفر کړې دې	او چې خلق د الله ﷻ دلارې نه او مسجد			
ٱلْحَرَامِ	ٱلَّذِى	جَعَلْنَٰهُ	لِلنَّاسِ	سَوَآءً
حرام نه	هغه (مسجدحرام)	چې جوړ کړې دې مونږ هغه	دپاره دخلقو	برابر حقونه
حرام نه منع کوی	کوم چې مونږ دټولو دپاره مقرر کړې دې	چې په هغې کښې		

1) ۷۶/الدهر:۲۱-۲۲.
2) صحيح بخاری کتاب اللباس باب لبس الحرير للرجال وقدر مايجوز منه:۵۸۳۳، ۵۸۳۴، صحيح مسلم۲۰۶۹،السنن الکبری :۹۵۸۴.
3) احمد:۳۷/۱وسنده صحيح واصله عندالبخاری:۵۸۳۷ومسلم:۲۰۶۹.
4) ۱۴/ابراهيم:۲۳.
5) ۱۳/الرعد:۲۳-۲۴.
6) ۵۶/الواقعة:۲۵-۲۶.
7) صحيح مسلم کتاب الجنة باب فی صفات الجنة واهلها....۲۸۳۵.

الْعَاكِفُ	فِيْهِ	وَالْبَادِ ؕ	وَمَنْ	يُّرِدْ
دمقامي خلقو	په هغې کښې	او دبهر نه دراتلو نکو خلقو	او هغه څوک	چې اراده لري
کښې اوسیدونکې (ګوربه) اود بهر نه راتلونکې (مسافر) یو برابر دی | او څوک چې				

فِيْهِ	بِاِلْحَادٍۭ	بِظُلْمٍ	نُّذِقْهُ
په دې مسجدحرام کښې	دحق نه په مخ اړولو سره	په ظلم سره	مونږ به اوڅکوؤ هغه ته مزه
په ظلم سره په دې ځائې کښې د ګناه کولو اراده اوکړی | نو مونږ بهٔ پرې دردناک			

مِنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ؑ ﴿۲۵﴾
دعذاب دردناک نه |
عذاب اوڅکوو |

قوله تعالی:- وَيَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ

د مسجدالحرام نه بندول لویه ګناه ده:- الله ﷻ دکافرانو دې فعل تردید کوی چه هغوی به مسلمانان د مسجد الحرام نه بندول هغوی به ئی دحج احکام کولونه منع کول سره ددې چه د اولیاء الله دعوی به ئی کوله. حالانکه اولیاء الله هغه دی د چا په زړونو کښې چه د الله ﷻ ویره وی. دې نه معلومیږی چه دا ذکر دمدینې دې لکه دسورت بقره آیت ﴿يَسْئَلُوْنَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيْهِ ؕ قُلْ قِتَالٌ فِيْهِ كَبِيْرٌ ؕ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَكُفْرٌۢ بِهٖ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۗ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهٖ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ ۚ وَالْفِتْنَةُ اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ؕ وَلَا يَزَالُوْنَ يُقَاتِلُوْنَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوْكُمْ عَنْ دِيْنِكُمْ اِنِ اسْتَطَاعُوْا ؕ وَمَنْ يَّرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِيْنِهٖ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ﴾ ([1]) کښې دی دلته فرمائی چه سره دکفرنه بیاداهم فعل دې چه دالله ﷻ دلارې نه اودمسجدالحرام نه مسلمانان بندوی چه په حقیقت کښې ددې اهل دی. هم داترتیب د دې آیت دې ﴿اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوْبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ ؕ اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوْبُ﴾ ([2]) دهغوی صفت دادې چه دهغوی زړه دالله ﷻ په ذکر سره مطمئن کیږی

دمسجد حرام د زمکې په ملکیت کښې اختلاف:- مسجد حرام چه الله ﷻ دټولود پاره یوشان د حرمت ځائ جوړ کړې دې دمقیم یامسافر په حقوقو کښې هیڅ کمې زیاتې نه دې ایخودې اهل مکه هم په مسجد حرام کښې ډیره کیدې شی اود بهرخلق هم. ([3]) دهغه ځائ په منزلو کښې دهغه ځائ اوسیدونکی اود بهرنه راغلی خلق ټول یوشان حق لری. پدې مسئله کښې امام شافعی رحمه الله امام اسحاق بن راهویه رحمه الله دامام احمدبن حنبل رحمه الله په موجودګئی کښې اختلاف اوکړو. امام شافعی رحمه الله خواوو ئیل چه د مکې حویلې په ملکیت کښې راوستلې شی په وراثت کښې تقسیم کیدی شی اوپه کرایه باندې هم ورکولې شی اودلیل ئی داورکړوچه اسامه بن زید رضی الله عنه درسول الله ﷺ نه سوال اوکړوچه صبا به ته په مکه کښې هم خپل کور کښې کوزیږې؟ نوحضور ﷺ جواب ورکړوچه عقیل زمونږ د پاره کومه حویلی پریخې ده؟ بیائی اوفرمائیل چه کافر دمسلمان وارث نه دې اونه مسلمان د کافر ([4]) یوبل دلیل دادې چه امیر المؤمنین عمرفاروق رضی الله عنه دصفوان بن امیه رضی الله عنه کور په څلور زره درهم باندې واخستلو او هلته ئی جیل خانه جوړه کړې وه. طاؤس اوعمرو بن دینار رحمهم الله هم پدې مسئله کښې دامام صاحب ملګرتیا کوی. امام اسحاق بن

---

[1]) ۲/البقرة: ۲۱۷.

[2]) ۱۳/الرعد: ۲۸.

[3]) الطبری: ۱۸/۵۹٦.

[4]) صحیح بخاری کتاب المغازی باب این رکزالنبی ﷺ الرایة یوم الفتح: ٤۲۸۲-٤۲۸۳، صحیح مسلم: ۱۳۵۱، ابوداوٗد: ۲۹۱،

راهویه رحمه الله ددې خلاف وائي چه هغه په وراثت کښې نه شي تقسیم کیدې اونه په کرایه ورکولې شي. په سلفوکښې یوه ډله هم دا وائي. دمجاهد رحمه الله او عطاء رحمه الله هم دا مسلك دې. ددې دلیل د ابن ماجه داحدیث دې چه علقمه بن نضله رحمه الله فرمائي دحضور ﷺ په زمانه کښې اودصدیقي اوفاروقي په خلافت کښې دمکې حویلئې به آزادې اوبې ملکیت وئیلې کیدې که ضرورت به وو نوپاتې به وې ګنې نورو خلقو ته به ئې د اوسیدو پاره ورکولې(۱)عبدالله بن عمر فرمائي نه خود مکې کورونه خرڅول جائز دي اونه ددې کرایه اخستل.عطاء رحمه الله به هم په حرم کښې کرایه اخستلونه منع کوله.عمر بن الخطاب ﷺ به د مکې دکورونو دروازو کیخودو نه منع کوله ځکه چه په صحن کښې به حاجیان خلق اوسیدل.د ټولونه اولنئي دروازه سهیل بن عمرو ﷺ جوړه کړې وه عمر ﷺ هم هغه وخت هغه ته د حاضریدلو حکم ورکړو.هغه راغلووئي وئیل مامعاف کړئي زه سوداګرسړې یم مادضرورت مطابق دادروازې جوړې کړې دې دپاره چه زما څاروی زماپه وس کښې وي.هغوی اوفرمائیل ښه ده بیامونږ هم ستاپاره دا جائزساتو.په نورو روایاتوکښې فاروقي حکم په دې الفاظو سره نقل دې چه اې اهل مکه دخپلوکورونو دروازې مه ایږدئي دبهر خلق چه کوم ځائ غواړي حصار شي.عطاء رحمه الله فرمائي د ښاریوخلق او بهر وطن خلق په دې کښې برابردی چرته چه غواړي کوزیږی دې.عبدالله بن عمر ﷺ فرمائي چه دمکې د کورونوکرایه خوړونکې په خپله خیټه کښې اورډکونکې دې.امام احمد رحمه الله ددې دواړوخبروپه مینځ کښې مسلك خوښ کړې دې.یعني ملکیت او وراثت خو ئې جائزخودلې اوکرایې ته ئې ناجائزوئیلی دی ددې نه دلیلونه جمع کیږي. والله اعلم.

د حرم کورونه په کرایه ورکول او د دې په ملکیت کښې د راتلو حکم

دامام ابوحنیفه رحمه الله مسلك دې چه دحرم مکې زمکه خرڅول دغه شان دهغې کورونه په کرایه ورکول جائزنه دی بلکه هرکس ته په هغې کښې استوګنې حق حاصل دې (تفسیرمظهری(۱۲/۱۹۰، ۱۹۱)

(بِالحاد) کښې "با" زائده ده لکه **(تنبت بِالدهن)**(۲)کښې داعشی په شعر **(ضمنت برزق عیالنا ارماحنا)** الخ کښې یعني زمونږ دکورنئي رزق زمونږ په نیزوباندې موقوف دې. الخ د نوروشاعرانو په کلام کښې با په داسې موقعو باندې زائده راتلل استعمال شوی دی خود دې نه هم ښکلې خبره دا ده چه مونږ اووایوچه د دې ځائ فعل **(یهم)** معنی متضمن ده د دې د پاره چه با سره متعدی شوې ده. د الحاد نه مراد کبیره اوشرمناکه ګناه ده.

د **(بظلم)** مطلب او تفسیر :- **(بظلم)** نه مراد قصداً دې د تاویل په رو سره نه دی کیدل بله معنی د شرك د غیرالله عبادت کولوهم کړې ده(۳)داهم مطلب دې چه په حرم شریف کښې د الله ﷻ حرام کړې شوي کارونه حلال ګڼړل لکه ګناه بې ځایه قتل ظلم او ستم وغیره داسې خلق د سختو عذابونو لائق دی.(۴)
مجاهد رحمه الله فرمائي څوك هم چه دلته خراب کاراوکړي دادحرم شریف خصوصیت دې چه غیروطني خلق د څه بدکار اراده اوکړي نوهغوی ته سزاکیږی دې د پاره چه داسې نه کوي. ابن مسعود ﷺ فرمائي چه که یوسړې په عدن کښې وي او په حرم کښې د الحاد او ظلم اراده لري نو بیابه هم الله ﷻ هغه ته د سخت عذاب مزه ورڅکي.شعبه رحمه الله فرمائي چه هغه خودا مرفوع بیان کړې ووخو زه دا مرفوع نه

---

(۱) ابن ماجه کتاب المناسك باب اجربیوت مکة:۳۱۰۷،
(۲) ۲۳/المؤمنون: ۲۰.
(۳) الطبری:۱۸/۶۰۰.
(۴) الطبری:۱۸/۶۰۰.

بیانوم(۱) د دې بل سندهم شته چه صحیح دي اوموقوف کیدل په نسبت د مرفوع کیدلو زیات صحیح دی. عموماً دا قول هم دابن مسعود ﷺ نه نقل دې. والله اعلم. یوبل روایت کښې دی چه په چاباندې صرف دبدئی په اراده باندې بدی نه لیکلې کیږی خوکه دلرې نه یعنی په عدن کښې ناست وی اود دې ځایٔ دیوسړی دقتل اراده اوکړی نوالله ﷻ به هغه په سخت عذاب کښې راګیروی(۲) ①(حضرت مجاهد ﷫ فرمائی چه په هغوی باندې دلته قسمونه خوړل هم په الحاد کښې داخل دی② سعیدبن جبیر ﷫ فرمائی چه خپل نوکر ته دلته کنځلې کول هم الحادکښې دی.③ د ابن عباس ﷺ قول دې چه د مالداره سړی دلته راتلل او تجارت کول④ ابن عمر ﷺ فرمائی په مکه کښې غله خرڅول⑤ حبیب بن ابوثابت ﷫ فرمائی چه د ګران خرڅولود پاره دلته غله حصارول. ابن ابی حاتم کښې هم د رسول الله ﷺ د فرمان نه هم دانقل دی(۳) ابن عباس ﷺ فرمائی چه داآیت دعبدالله بن انیس باره کښې نازل شوې دې حضور ﷺ یو مهاجراویوانصاری سره لیګلې وونویوځل هریوپخپل خپل نسب باندې فخرکولوهغه په غصه کښې راغلو اوانصاری ئې قتل کړواومکې ته اوتختیدو او اسلام دین نی پریخودو. نومطلب به دا وی چه څوك الحاد اوکړی اوپه مکه کښې پناه واخلی. د دې آثارونه لکه چه معلومیږی دا ټول کارونه د الحاد نه دی خو په حقیقت کښې دا ټول د هغې نه زیات عام دی بلکه په دې کښې تنبیه ده چه د دې نه په لوئې څیز باندې هم د دې د پاره د هاتیانووالا د بیت الله د خرابولو اراده اوکړه نو الله ﷻ په هغوی باندې د مرغوسیلونه راولیګل کوم چه په هغوی باندې قوتکانړی راوغورزول اوهغوی تباه کړل اود نورو د پاره ئې د عبرت نښې جوړکړل. په حدیث کښې دی چه یولښکر به د بیت الله د غزوې د پاره راځی کله چه هغه راورسی نوټول په ټول به سره د اولینواوآخرینو ډوب کړې شی(۴) عبدالله بن عمر ﷺ عبدالله بن زبیر ﷺ ته فرمائیل ته دلته د الحاد کولو نه بچ شه ما دحضور ﷺ نه اوریدلی دی چه دلته به یوقریشی الحادکوی که دهغه ګناه د ټولو انسانانو او پیریانوسره اوتللې شی نوبیابه هم هغه زیات شی ګوره خیال کوه ته هغه جوړنه شې(۵) (مسنداحمد) یوبل روایت کښې هم دادی چه دا نصیحت هغوی په حطیم کښې په ناستې سره کړې وو. (۶)

الْبَيْتِ	مَكَانَ	لِإِبْرَاهِيمَ	بَوَّأْنَا	وَإِذْ
ددې کور(کعبې)	ځائې	ابراهیم ته	اوښودو مونږه	اوکله چې

اوهرکله چې مونږ ابراهیم ﷺ ته دبیت الله شریف (دجوړولو) ځائې په نښه کړو

لِلطَّائِفِينَ	بَيْتِيَ	وَطَهِّرْ	شَيْئًا	بِي	أَن لَّا تُشْرِكْ
دپاره دطواف کونکو خلقو	کور زما	او پاك اوساته	هیڅ څیز	زما سره	چې مهٔ شریکوه

(اوحکم مو ورته اوکړو) چې ماسره هیڅ څیزمه شریکوه | اوزماکور د طواف کوونکو

(۱) احمد: ۴۲۸/۱ وسنده حسن، وصححه الحاكم: ۳۸۸/۲، على شرط مسلم ووافقه الذهبي، مسندابي يعلى ۵۳۸۴،
(۲) حاكم: ۳۸۸/۲ وسنده حسن.
(۳) ابوداؤدم كتاب المناسك باب تحريم مكة: ۲۰۲۰،
(۴) صحيح بخارى كتاب البيوع باب ماذكر في الاسواق: ۲۱۸۸، ابن حبان: ۶۷۵۵، ا.غ.
(۵) احمد: ۱۳۶/۲ وسنده حسن، مجمع الزوائد: ۲۸۵/۳.
(۶) احمد: ۲۱۹/۲ ح ۷۰۴۳ وسنده حسن.

وَالْقَآئِمِيْنَ وَالرُّكَّعِ السُّجُوْدِ﴿۲۶﴾ وَاَذِّنْ فِي النَّاسِ

دپاره دقیام کونکو | او رکوع کونکو | سجده کونکو خلقو | او اعلان اوکړه | په خلقو کښې

اوقیام کونکو او رکوع کونکو او سجده کونکو دپاره پاک کړه |............ او په خلقو کښې د

بِالْحَجِّ يَاْتُوْكَ رِجَالًا وَّعَلٰى كُلِّ ضَامِرٍ يَّاْتِيْنَ

په کولو دحج سره | چې راشي تاته | پیاده | او په هر اوښ باند سواره | چې راځي |

حج اعلان اوکړه | خلق به درته پیاده هم راځي | او په ټپوټپو اوښو باندې سوارهٔ هم | چې په

مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيْقٍ﴿۲۷﴾

دهرې لارې ژورې نه |

لرېو اوږدو لارو به ځان رارسوی |

قوله تعالی:-وَاِذْ بَوَّاْنَا لِاِبْرٰهِيْمَ مَكَانَ الْبَيْتِ

حضرت ابراهیم ﷺ اوبیت الله شریف:- -دلته مشرکانوته خبردارې ورکولې شی چه هغه کوردکوم بنیاد چه د اولې ورځ نه د الله ﷻ په توحید کیخودې شوې دې تاسو په دې کښې شرک روان کړو.ددې کور جوړونکې خلیل الله ﷺ دې دټولونه اول هم هغوی دا جوړکړو.دحضور ﷺنه ابوذر ﷺ سوال اوکړو حضورﷺدټولو نه اول کوم یوجمات جوړشوې دې؟ونی فرمائیل مسجد حرام ماوئیل بیا؟ ونی فرمائیل بیت المقدس. ماوئیل د دې دواړو په مینځ کښې څومره فاصله ده؟ ونی فرمائیل د څلویښتوکالو.([1])د الله ﷻ ارشاد دې ﴿اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُّضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِيْ بِبَكَّةَ مُبٰرَكًا وَّهُدًى لِّلْعٰلَمِيْنَ﴿۹۶﴾ فِيْهِ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ مَّقَامُ اِبْرٰهِيْمَ ۚ وَمَنْ دَخَلَهٗ كَانَ اٰمِنًا ؕ وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا ؕ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعٰلَمِيْنَ﴿۹۷﴾﴾([2]) یوبل آیت کښې دی چه مونږ دابراهیم ﷺ اواسماعیل ﷺ نه وعده واخسته چه زماکورپاک ساتئی.الخ([3])دبیت الله ذد جوړولو پوره ذکر مونږ اول لیکلې دې په دې وجه دلته د دوباره لیکلو ضرورت نشته. دلته اوفرمائیلې شو دا صرف زما په نوم باندې جوړکړه اودا پاك اوساته یعنی د شرك وغیره نه([4])اودا خاص کړئی صرف د هغوی دپاره څوك چه موحدان دی.طواف یو داسې عبادت دې چه بغیردبیت الله شریف نه په مخ د زمکه کښې نه شته اونه جائزدی.بیائی طواف سره مونځ یوځائ کړو دقیام رکوع اوسجدې ذکر ئی اوفرمائیلو ددې دپاره چه څنګه طواف د هغه سره مخصوص دې د مانځه قبله هم دا ده او په هغه حالت کښې چه انسان ته معلومه نه وی یاپه جهادکښې وی یا په سفرکښې نفل مونځ کوی بې شکه د قبلې طرف ته د مخ نه کیدلو په حالت کښې هم د هغه مونځ کیدې شی. والله اعلم.

د ابراهیم علیه السلام ټولې دنیا ته د حج اواز:-اودا حکم اوشو چه د دې کور د حج د پاره ټول انسانان راوبله.ذکردې چه هغه وخت هغوی عرض اوکړویاالله زماآوازبه دې ټولوته څنګه لورسی؟جواب ملاوشو ستا په ذمه صرف آواز کول دی آواز رسول زما په ذمه دی. نوهغوی په مقام ابراهیم باندې یا په صفا غونډئی باندې یاداابوقبیس په غرباندې اودریدو آواز ئی اوکړو اې خلقو ستاسو رب خپل یو کور جوړ کړوتاسو ددې حج اوکړئی.غرونه ټیټ شو اودهغوی آوازپه ټوله دنیاکښې راتاوشوتردې چه دپلارپه شا

---

[1]) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب نمبر۱۰ حدیث:۳۳۶۶، صحیح مسلم:۵۲۰، ابن ماجه:۷۵۳، احمد:۱۵۰/۵
[2]) ۳/آل عمران۹۶-۹۷.
[3]) ۲/البقرة:۱۲۵.
[4]) الطبری:۶۰۴/۱۸.

کښې اودموریه خیته کښې چه کوم ووهغه هم خبر شو هرکانړي وني اوهرسړي د کوم په قسمت کښې چه حج کول لیکلي وي په آوچت آوازسره ئې لبیك اووئیل دډیروسلفونه دا نقل دی. (۱) والله اعلم.

بیافرمائی چه پیدل خلق به هم راځي اوپه سورلو سواره به هم راځي. د دې نه بعضې حضراتواستدلال کړې دې چه د چا طاقت وي د هغه د پاره پیدل حج کول په سورلئی د حج کولونه غوره دې ځکه چه اول د پیدل والا ذکردې(۲)بیادسورلئی نود هغوی طرف ته زیاته توجه اوکړې شوه اودهغوی دهمت قدر دانی اوکړې شوه.ابن عباس ﷺ فرمائی زما داخواهش باقی پاتې شو چه افسوس ما پیدل حج کړې وې ځکه چه د الله ﷻ په فرمان کښې د پیدل والا ذکر دې. خود اکثرو بزرګانوقول دې چه په سورلئی باندې بهتر دې ځکه چه رسول الله ﷺ سره د طاقت اوقدرت پیدل حج نه دی کړې نو په سورلئی باندې حج کول د رسول الله ﷺ پوره اقتداء ده. بیافرمائی چه د لرې لرې نه به حج له راځي. دخلیل الله ﷺ دعا هم دا وه چه ﴿فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُم مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ﴾ (۳) د خلقو زړونه اې الله ﷻ ته د دې طرف ته متوجه کړې.نن اوګوره کوم یو مسلمان به وی چه دهغه زړه به دکعبې د زیارت شوق نه لری اود چاپه زړه کښې به دطواف دخواهش بې قراری نه وی.(الله ﷻ دې مونږ ته رانصیب کړی آمین).

لِّيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ

| دپاره ددې چې حاضر شي | فائدو خپلو ته | او چې یاد کړي | نوم دالله

ادپاره ددې چې دلته خپلو فائدوته حاضر شي اوپه مقررو ورځو کښې

فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ

په ورځو معلومو کښې | په هغه څاروۍ باند | چې ورکړی دی الله هغوئ ته | دڅریدونکو څاروۍ نه |

د الله ﷻ نوم یاد کړی اپه هغو څاروۍ کوم چې ورته الله ﷻ ورکړی دی

فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ثُمَّ لْيَقْضُوا

پس خورئ په خپله هم | دهغې نه | اوخوروئ ئې | په تنګ دسته | فقیر باندې هم | بیا د لرې کړی هغوئ

نو تاسوترې پخپله هم خورئې | او په بدحالو فقیرانو باندې هم خوروئې | بیا پکار دی

تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ

خیری خپلې | او پوره دکړی | نذرونه خپل | او اوکړی طواف | دکور پخوانی |

چې خلق خپلې خیرې لرې کړی | اوخپل نذرونه پوره کړی | اوپکار دی چې ددې زوړ کور طواف اوکړی

قوله تعالی:- لِّيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ

بیت الله شریف ته دتللو دنیا فائدې:- ددنیااوآخرت فائدې حاصلولوله راشئ دالله ﷻ درضاسره د دنیاوی مفادتجارت وغیره هم واخلئې(۴)لکه آیت ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ ۚ فَإِذَا أَفَضْتُم مِّنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِندَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ ۖ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ وَإِن كُنتُم مِّن قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّالِّينَ﴾(۵)دحج په موسم کښې تجارت کول منع

---

۱) الطبری:۶۰۵/۱۸،حاکم:۳۸۸/۲.

۲) الدرالمنثور:۳۵/۶.

۳) ۱۴/ابراهیم:۳۷.

۴) الطبری:۶۰۹/۱۸.

۵) ۲/البقرة:۱۹۸.

نه دی دمقرره ورځونه مرادد ذی الحجه رومبې لس ورځې دی. دحضوراکرم ﷺ ارشاد دې چه دیوې ورځې عمل د الله ﷻ په نیزد دې ورځود عمل نه غوره نه دی. خلقو تپوس اوکړو جهادهم نه؟ وئی فرمائیل چه جهادهم نه بغیرد هغه مجاهد کوم چه د خپل مال اوځان د الله ﷻ په لارکښې ورکړې وی[1] (صحیح بخاری) ماداحدیث ددې په ټولواسنادوسره یومستقل کتاب کښې جمع کړې دی. په یو روایت کښې دی چه د یوې ورځې عمل د الله ﷻ په نیزد دې ورځو نه لوئ او خوښ نه دې نوتاسو په دې لسوورځوکښې ﴿لااله الاالله﴾ او ﴿الله اکبر﴾ او ﴿الحمدلله﴾ په کثرت سره لولئی[2] هم ددې لسو ورځو قسم ﴿ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴾[3] آیت کښې دې. بعضې سلف وائی ﴿ وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ۚ وَقَالَ مُوسَىٰ لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ﴾[4] نه مرادهم دغه لس ورځې دی. ابوداؤدکښې دی حضور ﷺ به په دغه ورځوکښې روژې ساتلې.[5] بخاری شریف کښې دی ابن عمر رضی الله عنه او ابوهریره رضی الله عنه به په دې ورځوکښې بازار ته راتلو او تکبیرونه به ئې وئیل نود بازاروالا هم هغوی سره تکبیرونه وئیل[6] هم په دې لسو ورځوکښې د عرفې ورځ ده. د کومې ورځې د روژې په نسبت چه د رسول الله ﷺ فرمان دې چه تیرشوو او راتلونکو دووکالو ګناه په دې سره معاف کیږی.[7] (صحیح مسلم) هم په دې لسو ورځوکښې د قربانئی ورځ یعنی بقرعیدورځ ده. د کوم نوم چه په اسلام کښې د حج اکبر ورځ ده. یوروایت کښې دی چه د الله تعالی په نیزدا د ټولوورځونه غوره ده. غرض دا چه په ټول کال کښې د داسې فضیلت ورځ نشته لکه چه په حدیث کښې دی دالس ورځې د رمضان المبارك د آخری لسو ورځونه هم غوره دی. ځکه چه مونځ روژه صدقه وغیره کوم چه هم د رمضان په دې آخری عشره کښې کیږی هغه ټول په دې ورځوکښې هم کیږی دې نه علاوه په دې ورځو کښې د حج فریضه هم اداکیږی. داهم وئیلې شوی دی چه د رمضان مبارك آخری لس ورځې بهتردی ځکه چه په دې کښې لیلة القدردې د زرو میاشتونه بهتر ده. دریم قول درمیانه دې چه ورځې خودا غوره دی اوشپې د رمضان آخری لسو ورځو غوره دی. د دې قول په منلوسره مختلف دلائلو کښې جمع کیږی. والله اعلم. ﴿ أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۖ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴾[8] په دریم تفسیرکښې یوقول دادې چه داد قربانئی ورځ اود دې نه پس درې ورځې دی. دحضرت ابن عمر رضی الله عنه اوابراهیم نخعی رحمه الله نه هم دانقل دی او په یوروایت سره د حضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله مذهب هم دا دې. دریم قول دا دې چه د اخترورځ او دې نه پس دوه ورځې. اود ﴿ أَيَّامًا مَّعْدُودَةً ﴾ نه د اختر ورځ اود دې نه پس درې ورځې د دې اسناددعبدالله بن عمر رضی الله عنه پورې صحیح دی. سدی رحمه الله هم دا وائی د امام مالك رحمه الله هم دا مذهب دې. د دې اوددې نه وړاندې قول تائید د الله ﷻ فرمان ﴿ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۖ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴾[9] سره کیږی ځکه چه د دې نه مراد د ځاروو د قربانئی وخت کښې د الله ﷻ نوم اخستل. څلورم قول دادې چه دا د عرفې ورځ د اختر ورځ او

---

[1]) صحیح بخاری کتاب العیدین باب فضل العمل فی ایام التشریق:۹۶۹، ترمذی:۷۵۷، ابوداؤد:۲۴۳۸، ابن ماجه:۱۸۲۷
[2]) احمد:۲/۷۵ شعب الایمان:۳۷۵، مشکل الاثار:۲۹۷۱.
[3]) ۸۹/الفجر:۲.
[4]) ۷/الاعراف:۱۴۲.
[5]) ابوداؤد کتاب الصیام باب فی صوم العشر:۲۴۳۷ وسنده صحیح، نسائی:۲۴۲۰.
[6]) صحیح بخاری کتاب العیدین باب فضل العمل فی ایام التشریق قبل: رقم:۹۶۹ تعلیقاً.
[7]) صحیح مسلم کتاب الصیام باب استحباب صیام ثلاثة ایام من کل شهر:۱۱۶۲، ابوداؤد:۲۴۲۵، ترمذی:۷۵۲، ابن ماجه:۱۷۳، ابن حبان:۳۶۳۳.
[8]) ۲۲/الحج:۲۷.
[9]) ۲۲/الحج:۲۷.

د دې نه پس يوه ورځ ده. د امام ابوحنيفه رحمه الله هم دا مذهب دې. دحضرت اسلم رحمه الله نه روايت دې چه مراد يوم عرفه يوم نحر او ايام تشريق دى.

د قربانۍ د وخت ابتداء او انتهاء

مسلک حنفي:-د لويې اختر د نمر راختو نه واخله تر د ذوالحجې د دولسم تاريخ يعنى د اختر د دريمې ورځې د ماښام نمر پريوتو نه وړاندې پورې د قربانۍ وخت دې د دې په مينځ کښې قرباني کيږي البته د لوئې اختر د صبا راختو نه پس به هغه کس قرباني نه کوى کوم چه په ښار کښې اوسيږي ترڅو چې د اختر مونځ نه وى شوې (د دولسمو مياشتو فضائل او احکام (ص، ۲۴۲) پحواله د درمختار)

ثَمٰنِيَةَ اَزْوَاجٍ ۚ مِنَ الضَّاْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ (نه مراد اوښ غوا او چيلئي ده.لکه د سورت انعام آيت) بَهِيْمَةُ الْاَنْعَامِ (د الْاِبِلِ اثْنَيْنِ ۚ قُلْ ءٰآلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ اَمِ الْاُنْثَيَيْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِ ۚ نَبِّئُوْنِيْ بِعِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ) (۱)کښې تفصيل موجود دې.

د خپلې قربانۍ نه غوښه خوړل جائز دى:-بيافرمائى چه دا پخپله خوروئى او په محتاجانو باندې خورئى. دې نه بعضې خلقو دليل اخستې دې چه د قربانئى غوښه خوړل واجب دى خوداقول غريب دې. داکثرو بزرګانو مذهب دې دا رخصت دې يا استحباب دې. په حديث شريف کښې دى حضور ﷺ چه کله د قربانئى حکم ورکړو چه د هر يواوښ د غوښې نه يوه ټکړه غوښه راوباسئى پخه ئى کړئى بيا حضور ﷺ هغه غوښه اوخوړله اوخوروائى اوڅکله. (۲) امام مالك رحمه الله فرمائى زه داخوښوم چه د قربانئى غوښه قربانى کونکې اوخورى ځکه چه د الله ﷻ فرمان دې.ابراهيم رحمه الله فرمائى چه مشرکانوخلقو به د خپلې قربانئى غوښه نه خوړله د دې په خلاف مسلمانانوته د دې غوښې د خوړلو اجازت ورکړې شو اوس چه څوك غواړى خورى دې اوکه څوك نه غواړى نه دې خورى. دمجاهد اوحضرت عطاء رحمهما الله نه هم داسې نقل دى. مجاهد رحمه الله فرمائى دلته داحکم (وَاِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوْا ۚ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوْا ۘ وَتَعَاوَنُوْا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى ۖ وَلَا تَعَاوَنُوْا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۗ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ) (۳) په شان دې يعنى چه کله تاسود احرام نه فارغ شئى نوښکار کوئى اوپه سورت جمعه کښې ارشاددې (فَاِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوْا فِى الْاَرْضِ وَابْتَغُوْا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيْرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ) (۴)کله چه مونځ ختم شى نو په زمکه کښې خواره شئى(۵) مطلب دادې چه په دوارو آياتونوکښې دښکار کولوحکم اوپه زمکه کښې خپل رزق لټولودپاره دخوريدو خودا حکم واجب يا فرض نه دې دغه شان د خپلې قربانئى د غوښې خوړلو حکم هم ضرورى اوواجب نه دې.امام ابن جرير رحمه الله هم داقول خوښوى. دبعضې خلقوداخيال دې چه د قربانئى غوښه دې دوه ځائ کړې يوه حصه پخپله د قربانئى کونکې اودويمه حصه د فقيرانو محتاجانو. بعضې وائى چه درې حصې کول پکاردى يوه حصه خپله يوه حصه هديه ورکولودپاره او يوه حصه د صدقه کولودپاره د اول قول والا داپورتنې آيت په سند کښې راوړى اوددويم قول والا (وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ۚ كَذٰلِكَ سَخَّرْنٰهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ) (۶) په دليل کښې پيش کوى ددې به پوره بيان راځى.ان شاء الله ﷻ.عکرمه رحمه الله فرمائى (

---

(۱) ۶/الانعام:۱۴۳.
(۲) احمد:۱/۳۱۴.
(۳) ۵/المائدة:۲.
(۴) ۶۲/الجمعة:۱۰.
(۵) الطبرى:۶۱۱/۱۸.
(۶) ۲۲/الحج:۳۶.

الْبَآئِسَ الْفَقِيرَ ﴾نه مراد هغه بې وسه انسان دې چه سره دمحتاج كيدو هم هغه سوال نه بچ كيږي.(۱) مجاهد رحمه الله فرمائي چه څوك د سوال د پاره لاس نه شي خوروليې بيمار وي كم ليدونكې وي. (۲) بيا هغه احرام كولاوكړي سر اوخوروي كپړې واغوندي نوكونه پريكړي وغيره د حج احكام پوره كړي(۳) نذرونه پوره كوي (۴) د حج قرباني اوكړي او چه څه هم وي. نوچه كوم سړې د حج د پاره اووتلو د هغه په ذمه د بيت الله طواف صفامروه عرفات ميدان ته تلل د مزدلفه حاضري شيطانان ويشتل وغيره ټول هرڅه لازم دي. دا ټول احكام پوره كړئي او په صحيح توګه ئې په ځاۍ راوړئي اود بيت الله طواف اوكړئي كوم چه په يوم نحر باندې واجب دې.

د حج اخرى عمل طواف ، او حطيم په طواف كښې داخل دې:-حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمائي د حج آخري كار طواف دې او رسول الله ﷺ هم كړې دې كله چه حضور ﷺ په لسم ذي الحجه باندې منى ته واپس راغلو نود ټولونه وړاندې ئې شيطان په اوه كاڼړواوويشتل بيا قرباني اوكړه او بيائي سرمبارك اوخرولو بيا واپس راغلو بيت الله ته اود بيت الله طواف ئې اوكړو. د ابن عباس رضي الله عنه نه په بخاري اومسلم كښې روايت دې چه خلقو ته حكم شوې دې چه د هغوى آخري كاردې د بيت الله شريف طواف وي او دا ده چه حائضه ښځوله ئې آساني كړې ده.(۵)دبيت العتيق دلفظ نه استدلال كولوسره اوفرمائيلې شوچه طواف كونكوله حطيم شريف هم په خپل طواف كښې دننه اخستل پكاردي ځكه چه هغه هم د اصل بيت الله نه دې.دابراهيم عليه السلام په بنياد كښې دا داخل وو قريشو د نوې جوړولوپه وخت كښې دابهرپريخودې وو او د دې وجه هم د خرچ كمې وو نه چه څه بله وجه. پدې وجه حضور ﷺ دحطيم شريف نه شاته طواف كولو او فرمائيلې هم دى چه حطيم شريف په بيت الله كښې داخل دې او هغوى دواړه شامي ګوټونوله لاس نه دې وړلې اونه ئې ښكل كړې دى ځكه چه هغه د ابراهيم عليه السلام د بنياد مطابق نه دى. د دې آيت د نازليدونه پس حضور ﷺ د حطيم شريف نه شاته طواف اوكړو. اول داسې عمارت وو چه هم دننه وو په دې وجه دې ته زوړكور وئيلې شوې دې هم دغه د ټولونه ړومبې د الله ﷻ كوردې. (۶) يوه بله وجه داهم ده چه په طوفان نوح كښې داسلامت پاتې شو اوداهم وجه ده چه يوسركش هم په دې غالب رانغللې شو دا د ټولو د لاس نه آزاددې چاهم چه دې سره خرابه اراده كړې هغه تباه شوې دې الله ﷻ دا د سركشود تسلط نه آزاد كړې دې. په ترمذي كښې دغه شان يومرفوع حديث هم دې. (۷) چه حسن غريب دې او په يو روايت سره مرسلاً هم نقل دې.

خَيْرٌ	فَهُوَ	حُرُمٰتِ اللّٰهِ	وَمَنْ يُّعَظِّمْ	ذٰلِكَ ق
بهتر دې	نو دا كار	دحرمتونو دالله	او څوك چې عزت كوي	دا وو (مقصد دكعبې دجوړولو)
داخبره اوشوه او څوک چې دالله ﷻ د درنو حكمونو ادب كوي نو داكار د هغه دپاره د هغه د رب				
اِلَّا مَا	الْاَنْعَامُ	لَكُمُ	وَاُحِلَّتْ	عِنْدَ رَبِّهٖ ط لَهٗ

(۱) الطبري:۶۱۲/۱۸.
(۲) الطبري:۶۱۲/۱۸.
(۳) الطبري:۶۱۳/۱۸.
(۴) الطبري:۶۱۴/۱۸.
(۵) صحيح بخاري كتاب الحج باب طواف الوداع:۱۷۵۵، صحيح مسلم:۱۳۲۸، بيهقي:۱۶۱/۵.
(۶) الطبري:۶۱۵/۱۸.
(۷) ترمذي كتاب تفسير القرآن باب ومن سورت الحج:۳۱۷۰حاكم:۳۸۹/۲.

دپاره دهغه|په نز درب دهغه |او حلال کړې شو|ستاسو دپاره|څریدونکې څاروي|ماسوا دهغه څیزونو

په نیز ډېر غوره دې| .... اوستاسو دپاره ټول څاروي حلال دي| بغیر دهغې نه چې دکومو

يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوْا

چې لوستلې شوي دي په تاسو باند| نو ځان ساتئ| دپلیتي دبتانو نه | او ځان ساتي

(دحرمت احکام) چې په تاسو نه بیان کړې شي | نو تاسو د بتانو د پلیتئ نه ځان

قَوْلَ الزُّوْرِ ﴿۳۰﴾ حُنَفَآءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِيْنَ بِهٖ

دخبرې ددروغو نه | یو مخیزې بندګان شئ دالله | چې نۀ یئ شریك کونکي | دهغه سره

ساتئ|او ددروغو دخبرو نه ځان بچ کړئ|دالله ارخ ته مائله اوسیږئ|اهغه سره څوک مه شریکوئ

وَمَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَآءِ فَتَخْطَفُهُ

او څوك چې شریك كوي|دالله سره|نو لکه چې |راوغورزیدو هغه |داسمان نه |نواو تښتوي هغه لره

| .... اوڅوک چې د الله ﷻ سره (بل څه) شریکوي |نو هغه داسې دې لکه چې داسمان نه

الطَّيْرُ اَوْ تَهْوِيْ بِهِ الرِّيْحُ فِيْ مَكَانٍ سَحِيْقٍ ﴿۳۱﴾

مارغان | یا او غورزوي | هغه لره | هوا | په یو ځائې ژور کښې |

راپریوتلو | یا مارغانو په (فضا کښې) اوتښتولو |

قوله تعالی:-وَمَنْ يُّعَظِّمْ حُرُمٰتِ اللّٰهِ

شعائرالله د ایمان دتقدس نخښې دي:- فرمائي داخو وود حج احکام اوپه هغې چه کومه بدله ملاویدله د هغې بیان اوس واورئ چه کوم سړې د الله ﷻ د حرمات عزت اوکړي یعنی د ګناهونواوحرام کارونو نه بچ شی دهغې دکولونه خپل ځان منع کړی اودهغې نه تختي دهغوی دپاره الله ﷻ سره لوئ اجردې. څنګه چه دنیکوپه کولوباندې اجر دې دغه شان د ګناهونو په پریخودلو هم ثواب دې. مکه حج عمره هم دالله ﷻ حرمات دی ستاسود پاره ټول څاروی حلال دی اوچه کوم حرام وو دهغې ستاسو په وړاندې بیان شوې دې.کومو مشرکانو چه بحیره،سائبه وصیله او حام نومونه کیخودو سره پریخې دی دالله ﷻ نه دی خودلی الله ﷻ چه کوم حرام کول هغه ئې خودلی دی لکه مردار څاروې د حلالې په وخت کښې بهیدونکې وینه دخنزیر غوښه د الله ﷻ نه بغیرد بل چا په نوم باندې مشهور کړې شوې مرنی خفه کړې شوې وغیره.([1])تاسو له پکاردی چه د بت پرستنئ د ګندګنئ نه لرې شې دلته من د بیان جنس د پاره دې.اود دروغ خبرې نه بچ شئ. په دې آیت کښې شرك سره دروغ اوتړل لکه چه آیت ﴿قُلْ اِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْاِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَاَنْ تُشْرِكُوْا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطٰنًا وَّاَنْ تَقُوْلُوْا عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ﴾ ([2]) یعني زمارب ګنده کارونه حرام کړی که هغه ښکاره وی اوکه پټ، ګناه اوسرکشی او په بې علمئ سره په الله ﷻ باندې خبرې جوړول په دې کښې د دروغو ګواهی هم داخل ده.

د دروغو ګواهي د شرك سره برابر ده :- بخاری اومسلم کښې دی حضورﷺ تپوس اوکړو آیا زه تاسو ته د ټولونه لویه ګناه اوښایم؟صحابه کرامو ﷺ عرض اوکړو ارشاد اوفرمائې. ونی فرمائیل الله ﷻ سره شریك کول.دمور پلار نافرمانی کول بیا د تکیه نه جداشو وئی فرمائیل دروغ وئیل اود دروغوګواهی

---

[1] الطبری:۱۸/۶۱۸.

[2] ۷/الاعراف:۳۳.

ورکول.دانې بار بار فرمائیل تردې چه مونږ ونیل چه کاش حضورﷺ دانور نه فرمانی(۱)مسندا حمد کښې دی حضورﷺ په خپله خطبه کښې په ولاړه درې ځل اوفرمائیل د دروغوګواهی د الله ﷻ سره د شرك کولوبرابرکړې شوه.بیا حضورﷺ داپورتنئ جمله تلاوت کړه(۲) یوبل روایت کښې دی د سحر د مانځه نه پس حضورﷺ په ولاړه اوفرمائیل (۳) دابن مسعودؓ دافرمان هم نقل دی دالله ﷻ دین په خلوص سره اونیسئ دباطل نه اخواشئ اودحق طرف ته راشئ هغه سره څوك شریك کونکونه مه جوړیږئ.

د مشرك د شرك مثال:-بیائې د مشرك د تباهئ مثال بیان کړو لکه چه څوك د آسمان نه راپریوځي او یا خو هغه مرغئ اوچت کړی یوسی یائې هوا چرته لرې د تباهئ کنده کښې اوغورزوی. د کافر روح چه واخلی او فرښتې دآسمان طرف ته خیژی نود هغه د پاره د آسمان دروازې نه کولاویږی اوهم د هغه ځائ نه راغوزارکړې شی هم د دې بیان په دې آیت کښې دې.(۴) داحدیث په پوره بحث سره په سورت ابراهیم کښې تیرشوې دې. په سورت انعام کښې د دې مشرکانود پاره یو بل مثال بیان شوې دې چه دا په مثال د هغوی دی کوم چه شیطان لیونی جوړکړی دی. (۵)

مِنۡ تَقۡوَی الۡقُلُوۡبِ ﴿۳۲﴾	فَاِنَّهَا	شَعَآئِرَ اللّٰهِ	وَمَنۡ یُّعَظِّمۡ	ذٰلِكَ ۚ
دتقوی دزړونونه دې	نو بیشکه دا عزت	دنښو دالله	او څوك چې عزت کوی	داده اصل معامله
د پرهیزګارئ خبره ده	نو دا خبره د زړونو	دنښو عزت کوی	او څوك چې د الله ﷻ	داخبره اوشوه

مَحِلُّهَاۤ	ثُمَّ	اِلٰۤی اَجَلٍ مُّسَمًّی	مَنَافِعُ	فِیۡهَا	لَکُمۡ
ځائې دذبحه کولو دهغې	بیا	دنیټې مقررې پورې	ډیرې فائدې	په دې کښې	دی ستاسو دپاره
دغې څاروو دحلالې	بیا	نیټې پورې فائده اخستل جائز دی	د څاروو نه یوې مقررې		ستاسو دپاره

اِلَی الۡبَیۡتِ الۡعَتِیۡقِ ﴿۳۳﴾ ع
دپخوانی کور خواته دې
خانې د زوړ کور(کعبې) په خوا کښې مقرر دې

قوله تعالی:-ذٰلِكَ ۚ وَمَنۡ یُّعَظِّمۡ شَعَآئِرَ اللّٰهِ

د قربانئ مسئلې:-د الله ﷻ شعائر په کوم کښې چه د قربانئ څاروی هم شامل دی د هغې حرمت او عزت بیانولې شی دالله ﷻ په احکامویاندې عمل کول د الله ﷻ دفرمان عزت کول دی.حضرت ابن عباسؓ فرمائی دقربانئ څاروی چاق او ښکلې کول (۶)دسهلؓ بیان دې چه مونږ به د قربانئ څاروی چاقول او ښکلې کول دټولومسلمانانو هم دارواج وو.(۷)(بخاری) د رسول اللهﷺ ارشاد مبارك

---

۱) صحیح بخاری کتاب الشهادات باب ماقیل فی شهادة الزور:۲۶۵۴، صحیح مسلم:۸۷، ترمذی:۱۹۱۰.
۲) احمد:۱۷۸/٤ ترمذی کتاب الشهادات باب ماجاء فی شهادة الزور:۲۲۹۹
۳) احمد:۳۲۱/٤ ابوداؤد کتاب القضاء باب فی شهادة الزور۳۵۹۹ترمذی:۲۳۰۰، ابن ماجه:۲۳۷۲.
۴) احمد:۲۸۷/٤ وهوحدیث صحیح.
۵) ٦/انعام:۷۱.
۶) الطبری:۶۲۱/۱۸.
۷) صحیح بخاری کتاب الاضاحی باب اضحیة النبیﷺ بکبشین اقرنین.... تعلیقاقبل حدیث ۵۵۵۳.

دي چه ددوو توررنګ څاروودويني نه ديوسپين رنګ دڅناوروينه الله ﷻ ته ډيره خوښه ده([1]) مسند احمدابن ماجه. دتور رنګ څاروي هم جائزدي خود سپين رنګ څاروي غوره دي. صحيح بخاري کښې دي رسول الله ﷺ دوه برګ ګډان د لويولويوښکروالا په خپله قربانئي کښې حلال کړل. ([2])ابوسعيد ﷺ فرمائي حضور ﷺ يوګډ د لويوښکرو والا برګ حلال کړو د کوم په مخ چه سترګوسره او په پښوباندې تور داغونه وو. (سنن) ([3])امام ترمذي رحمه الله دې ته صحيح وائي. ابن ماجه وغيره کښې دي حضور ﷺ دوه ګډان چاق تازه برګيان خصي حلال کړل.

دکوم څاروي قرباني نه کيږي:-دعلي ﷺ روايت دې مونږ ته رسول الله ﷺ حکم راکړوچه مونږ د قربانئي د پاره څاروي اخستلو په وخت کښې سترګې اوغوږونه په ښه شان سره ګورئ د وړاندې نه کټ شوي غوږونووالا د روستونه کټ شوي غوږونه په اوږدوالي کښې څيرلې شوي غوږونووالا اود سورو والا قربانئي مه کوئي([4])احمد اهل سنن) دې ته امام ترمذي صحيح وائي.دغه شان حضور ﷺ د ښکرماتي او غوږ پرې شوي څاروي قربانئي نه منع فرمائيلي ده. د دې په شرح کښې سعيدبن مسيب رحمه الله فرمائي چه د نيم نه زيات ښکر يا غوږ نه وي([5]) بعضې اهل لغت وائي چه که د بره نه د يوڅاروي ښکرمات وي نودې ته په عربئ کښې قصماء وائي اوچه کله لاندې حصه ماته وي نوهغې ته عضب وائي اوپه حديث کښې لفظ عضب دې اوکه دغوږ څه حصه ئي پرې شوي وي نوهغې ته په عربئ کښې اعضب وائي.امام شافعي رحمه الله فرمائي چه دداسې څاروي قربانئي کول اګرچه جائزده خوپه کراهت سره.امام احمد رحمه الله فرمائي جائز نه ده امام مالك فرمائي که دښکرنه ئي وينه روانه وي نوجائزنه ده ګني جائز ده.والله اعلم

د کوم څاروي چې ښکر مات وي يا غوږ کټ شوي وي دهغې د قربانئ حکم

مسلک حنفي:- -کوم څاروې چه پيدائشي داسې وي چه ښکر ئې نه وي نو د هغه قرباني جائز ده ځکه چه ښکريو داسې څيز دې چه دا خوړلې نشي نو ځکه ددې په وجود او عدم وجود کښې څه فرق نشته او که ښکر ئې وي خو مات شوې وي نو هم دا حکم دې يعنې قرباني پرې کيږي البته دا که بيخي د جرړې نه مات شوې وي نو بيا پرې قرباني جائزه نه ده او په غوږ کښې دا مسئله ده که د غوږ زياته حصه ئې کټ شوې وې نو په هغې قرباني نه کيږي او که کمه حصه ئې کټ شوې وي نو قرباني پرې کيږي([6])

د رسول الله ﷺحديث دې چه څلور قسمه عيب لرونکي څاروي په قربانئي کښې جائز نه دي هغه کاڼړې څناور چه دهغه ړوندوالې ښکاره وي اوهغه ناجوړه څاروې چه دهغه بيماري ښکاره وي او هغه ګوډ چه دهغه ګوډوالې ښکاره وي اوهغه کمزورې نرې مړژواندې څاروې چه دننه نه خالي شوې وي([7]) (احمد اهل سنن) دې ته امام ترمذي صحيح وائي.داهغه عيبونه دي چه دې سره څاروې کم قيمته کيږي او د هغې غوښه ناقصه کيږي اوچيلئي څرېږي خودادخپلې کمزورئي په وجه خپله ګياه نه شي پوره کولې.

---

[1] احمد:۲/٤۱۷ حاکم:٤/۲۲۷.

[2] صحيح بخاری کتاب الاضاحی باب اضحية النبی ﷺ بکبشن اقرنين....٥٥٥٤، صحيح مسلم:۱۹۶۹، ابوداؤد:۱۷۹٤، ترمذی:۱٤۹٤، ابن ماجه:۳۱۲۰،احمد:۳/۱۷۰، ابن حبان:٥۹۰.

[3] ابوداؤد کتاب الضحاياباب مايستحب من الضحايا:۲۷۹۶ وهوصحيح، ترمذی:۱٤۹۶،لسائی:٤۳۹٥، ابن ماجه:۳۱۲۸.

[4] احمد:۱/۱۰۸، ابوداؤدکتاب الضحايا باب مايکره من الضحايا:۲۸۰٤، ترمذی:۱٤۹۸، لسائی: ٤۳۷۷، ابن ماجه:۳۱٤۲، حاکم:٤/۲۲٤، اوامام ترمذی دې روايت ته صحيح حسن وئيلې دې.

[5] ابوداؤد حواله سابق:۲۸۰٥-۲۸۰۶، ترمذی: ۱٥۰٤، لسائی:٤۳۸۲، ابن ماجه:۳۱٤٥ وسنده حسن.

[6] دپاره مهينو کښې فضائل واحکام ص، ۲٤۲ بحواله درمختار وشامی، بحرالرائق، ـه

[7] ابوداؤدکتاب الضحايا باب مايکره من الضحايا: ۲۸۰۲وسنده صحيح، ترمذی: ۱٤۹۷، لسائی٤۳۷٤، ابن ماجه:۳۱٤٤.

ددې دپاره ددې حدیث مطابق دامام شافعي رحمه الله وغیره په نیزد دې قرباني جانزده اود بیمار څاروی په باره کښې د کوم بیماری چه د خطرناك درجې پورې نه وی ډیره کمه وی د امام صاحب دواړه قوله دی. ابوداؤد کښې دی حضور ﷺ منع فرمائیلې ده د ښکرماتی څاروی اود ښکر پرې شوی څاروی نه دکانړی یعنی ړوند څاروی نه اوبالکل کمزوری څاروی نه چه همیشه د رمې نه شاته پاتې وی په وجه د خپلې کمزورنی یا د ډیرعمر کیدو په وجه اود ګوډ څاروی نه. (۱) نود دې ټولوعیبونو والا څاروو قرباني ناجائزده اوکه د قربانئ د پاره صحیح سالم او روغ رمټ څاروې مقرر کولونه پس اتفاقی په هغې کښې څه داسې خبره راشی مثلاً ګوډ راګوډ شی وغیره نود حضرت امام شافعي رحمه الله په نیز د دې قرباني کول بې شکه جائزده. امام ابوحنیفه رحمه الله د دې خلاف دې. د امام شافعي رحمه الله دلیل هغه حدیث دې چه په مسنداحمد کښې د حضرت ابوسعید رضی الله عنه نه روایت دې ماد قربانئ د پاره څاروې واخستلوبه هغه باندې یوشرمخ حمله اوکړه اود هغه د پنډئی نه ئی غوښه یوړه ما حضور ﷺ ته واقعه بیان کړه نوحضور ﷺ اوفرمائیل ته هم د دې څاروی قرباني کولې شې. (۲)

د اخستلونه پس په څاروی کښې د عیب پیدا کیدو حکم

مسلک حنفي:- که دقربانۍ دپاره ئې څاروې واخستلو اودهغې نه پس په هغې کښې داسې عیب پیدا شو چه دهغې سره قرباني نه کیږی نو په دې صورت کښې که قرباني کونکې مالدار وی هغه به بل څاروې اخلی او په هغې به قرباني کوی اوکه غریب وی نو هم هغه عیب دار څاروی باندې به قرباني کوی دبل څاروی اخستلو ضرورت نشته (ددولستو میاشتو فضائل اواحکام (ص،۲۴۸) بحواله درمختار)

د اخستلو په وخت کښې د څاروې چاقوالي تیاریدل او بې عیبه کیدل پکاردی. څنګه چه دحضور ﷺ حکم دې سترګه غوږ ئې ګورئې(۳) عمر فاروق رضی الله عنه د قربانئ د پاره یوډیر ښکلې اوښ مقررکړو خلقو دهغې قیمت درې سوه اشرفئی اولګولونو هغوی د رسول الله ﷺ نه دمسئلې تپوس اوکړوکه ستاسو اجازت وی نو زه داخرڅ کړم او د دې په قیمت نور ډیرڅاروی واخلم اوهغه به د الله ﷻ په لارکښې قرباني کړم. حضور ﷺ منع کړو او حکم ئې ورکړوچه هم دا د الله ﷻ په لارکښې حلال کړه. (۴)

کوم څاروې چه د قربانۍ دپاره واخستې شی په هغې کښې د تبدیلۍ حکم

مسلک حنفي:- که د قربانۍ دپاره ئې څاروې مقرر کړې وی نو که هم د هغې په برابر قیمت باندې بل څاروې واخلی نو قرباني کیږی خوسره دکراهته او که د هغې نه ئې په کم قیمت باندې څاروې واخستلو نو باقی روپۍ به صدقه کوی (د دولسو میاشتو فضائل او احکام (ص، ۲۴۴) په حواله د شامي)-

حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه د قربانئ څاروی د شعائرالله نه دی. محمدبن ابی موسی رحمه الله فرمائی عرفات کښې حصاریدل مزدلفه رمی جمارسرخرول او د قربانئی اوښ دا ټول شعائرالله دی. ابن عمر رضی الله عنه فرمائی د دې ټولونه زیات بیت الله شریف دی.بیافرمائی چه د دې څاروو په ویښتوکښې ورئی کښې ستاسودپاره فاندې دی تاسو په دې سورلی کوئی د دې څرمنې ستاسو په کار راځی دا ټول د یو مقرر وخت پورې یعنی چه ترکومې مو دالله ﷻ په لار (۵) قرباني کړې نه وی د دوی پئی څکئی د دې نسلونه

---

(۱) ابوداؤد کتاب الضحایا باب مایکره من الضحایا:۲۸۰۳.

(۲) احمد:۳۲/۳ ابن ماجه، کتاب الاضاحی، باب من اشتری ضحیة فاصابها عنده شئ:۳۱۴۶.

(۳) ابن ماجه کتاب الاضاحي باب ما یکره ان یضحی به :۳۱۴۳وسنده حسن.

(۴) احمد:۱۴۵/۲، ابوداؤد کتاب المناسك باب تبدیل الهدی:۱۷۵۶

(۵) الطبری:۶۲۳/۱۸.

حاصل کړئی کله چه د قربانئی د پاره مقررکړې شوبیاهغه د الله ﷻ څیز شو نور بزرګان وائی که ضرورت شو نو اوس هم ترې سورلی اخستې شې.
بخاری اومسلم کښې دی یوسړی د خپلې قربانئی څاروې شړلو سره حضورﷺ اولیدو نووئی فرمائیل پدې سورشه نو هغه عرض اوکړو حضورﷺ دا ماد قربانئی په نیت سره مقررکړې دې. حضورﷺ په دویم ځل یادریم ځل باندې اوفرمائیل افسوس کینې پرې ولې نه([1])صحیح مسلم کښې دی چه کله ضرورت اوحاجت وی نوسوریږئی([2])دیوسړی د قربانئی اوښې بچې راړو نوعلیؓ هغه ته حکم اوکړوچه په ده باندې په دکه خیته پئی اوڅکوه بیاهم که بچ شی نو خیردې په خپل کارئی راوله اودقربانئی په ورځ دا اود دې بچې دواړه د الله ﷻ په نوم حلال کړه.

د قربانۍ د څاروی نه د فائدې اخستلو حکم

مسلک حنفی:- دقربانۍ په څاروی باندې به بوج نه اوړی سورلی به پرې نه کوی په کرایه به ئې نه ورکوی د هغې پئ به نه استعمالوی بلکه کوم پئ چې اولوشی نو هغه به صدقه کوی دغه شان د هغې وړئ او ویختهٔ به نه کټ کوی اوکه کټ ئې کړه هغه به صدقه کوی (درمختار) البته دا ده که د قربانۍ د څاروی نه ئې فائده واخستله او د هغې فائدې په عوض کښې ورته څه ملاو شوې وی هغه د دې په ګیاه وغیره باندې خرج کړی نوداجائز ده (عالمګیری) ([3])بیافرمائی چه دهغوی دقربانئی ځائ بیت الله دې لکه چه ارشاددې ﴿هَدْيًا بَٰلِغَ ٱلْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّٰرَةٌ طَعَامُ مَسَٰكِينَ أَوْ عَدْلُ ذَٰلِكَ صِيَامًا لِّيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِۦ ۗ عَفَا ٱللَّهُ عَمَّا سَلَفَ ۚ وَمَنْ عَادَ فَيَنتَقِمُ ٱللَّهُ مِنْهُ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ ذُو ٱنتِقَامٍ﴾ ([4])بل ایت کښې دی ﴿وَٱلْهَدْىَ مَعْكُوفًا أَن يَبْلُغَ مَحِلَّهُۥ ۚ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُونَ وَنِسَآءٌ مُّؤْمِنَٰتٌ لَّمْ تَعْلَمُوهُمْ أَن تَطَـُٔوهُمْ فَتُصِيبَكُم مِّنْهُم مَّعَرَّةٌۢ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ لِّيُدْخِلَ ٱللَّهُ فِى رَحْمَتِهِۦ مَن يَشَآءُ ۚ لَوْ تَزَيَّلُوا۟ لَعَذَّبْنَا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا﴾ ([5]) د بیت العتیق معنی اوس اوس بیان کړې شویده.فالحمدلله.دبیت الله طواف کونکې داحرام نه حلالیږی په دلیل کښې داآیت تلاوت اوفرمائیلو.

	وَلِكُلِّ أُمَّةٍ	جَعَلْنَا	مَنسَكًا	
	او دپاره دهر امت	مقرر کړی ده مونږه	یوه طریقه دقربانۍ	
اومونږ هریو امت دپاره یو د قربانی ځائې کړې دي				
لِّيَذْكُرُوا	اسْمَ اللَّهِ	عَلَىٰ مَا	رَزَقَهُم	
دپاره ددې چې یاد کړئ هغوئ	نوم دالله	په هغه (څاروو) باندې	چې ورکړی دی هغه هغوئ له	
دې دپاره چې مونږ ورته کوم څاروی ورکړی دی	په هغې دالله ﷻ نوم واخلي			
مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ	فَإِلَٰهُكُمْ	إِلَٰهٌ وَاحِدٌ	فَلَهُ	أَسْلِمُوا
دخریدونکو څاروو نه	نو معبود ستاسو	معبود یو دي	او خاص هم هغه ته	غاړه کیږدئ
......نوستاسو معبود صرف یو دي لله ﷻ دي	نو هم دهغه تابعداری کوئی			

[1]) صحیح بخاری کتاب الحج باب رکوب البدن:۱٦۸۹، صحیح مسلم:۱۳۲۲، ترمذی:۹۱۱، ابن ماجه:٤۳۱۰.
[2]) صحیح مسلم کتاب الحج باب جوازرکوب البدنة:۱۳۲٤.
[3]) (د دولسو میاشتو فضائل او احکام).
[4]) ٥/المائده:۹٥.
[5]) ٤۸/الفتح:۲٥.

ذُكِرَ اللهُ	إِذَا	الَّذِيْنَ	الْمُخْبِتِيْنَ ﴿۳۴﴾	وَبَشِّرِ
یاد کړې شي الله	کله چې	هغه (عاجزی کونکی)	عاجزی کونکو خلقو لره	او زيرې ورکړه
اوداني پيغمبره) عاجزي كونكو ته زيرې ورکړه | داهغه خلق دي چې کله دالله ﷻ نوم ياد شي نو ددوئ				

أَصَابَهُمْ	عَلَىٰ مَا	وَالصَّابِرِيْنَ	قُلُوْبُهُمْ	وَجِلَتْ
چې رسيږي هغوئ ته	په هغه مصيبت باند	او صبر كونكي وي	زړونه دهغوئ	نو يريږئ
زړونه يريږي.......................| .....اوکوم مصيبتونه چه ورته اورسي په هغې صبر کوي|				

يُنْفِقُوْنَ ﴿۳۵﴾	رَزَقْنٰهُمْ	وَمِمَّا	الصَّلٰوةِ	وَالْمُقِيْمِي
خرچ کوي	چې ورکړې دي مونږ هغوئ ته	او دهغې رزق نه	دمانځه	او قائيمونكي وي
خرچونه کوي |	په لارکښې)	(دنيكئ	اوزمونږ د ورکړې روزئ نه	اود مونځونو پابندي کوي|

قوله تعالى:- وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا

د قربانئ اهميت:- ارشاددې چه په ټولوامتونوکښې په هريوامت کښې اوهرې يوې ډلې ته مونږ د قربانئ حکم ورکړې وو د هغوی د پاره يوه ورځ د اختر مقرروه هغوی به هم د الله ﷻ په لارکښې حلاله کوله ټول په ټولويه ځيلې قربانئ مکې ته راليکلې دي د پاره چه د قربانئ د ځاروو د حلالې په وخت کښې دالله ﷻ د نوم ذکر اوکړې. حضورﷺ له هم دوه برگ ګډان لوئ لوئ ښکرو والا راوړلې شو هغوی دا راسملول اود هغې په مرئې پښه مبارکه کيخوده اوبسم الله الله اکبر لوستلو سره ئې حلال کړل. ([1])

د قربانئ حقيقت څه دې؟:- مسنداحمد کښې دی صحابه کرامو رضي الله عنهم دحضورﷺ نه تپوس اوکړودا قربانی څه څيز دې؟ حضورﷺ جواب ورکړو ستاسودپلار ابراهيم عليه السلام سنت دی. تپوس ئې اوکړو مونږ ته په دې کښې څه ملاويږي؟ وئې فرمائيل د هريوويښته په بدله کښې يوه نيکي. تپوس ئې اوکړود ورئې څه حکم دې؟وئې فرمائيل د ورئې کولوسره دهريو ريښې په بدله کښې يوه نيکي.دا امام ابن ماجه رحمه الله هم راوړې دې([2]) ستاسود ټولو الله ﷻ هم يودې سره ددې چه دشريعت بعضې احکام بدليږی رابدليږی خو په توحيد کښې د الله ﷻ په يووالی کښې يورسول ته هم په نيك امت کښې اختلاف نه دې شوې ټول د الله ﷻ توحيد اوهم د هغه دعبادت د پاره ټول جهان رابلې په ټولوباندې اول هم داوحی نازله شوې ده نوتاسو ټول د هغه طرف ته ټيټ شئ اوهم د هغه شئ اوهم د هغه داحکامو پابندی اوکړئ هم د هغه په تابعدارئ کښې استحکام اوکړئ کوم خلق چه مطمئن دی کوم چه متواضع دی کوم د تقوی والا دی ځوك چه د ظلم نه ويزاره دی د مظلوميت په حالت کښې د بدلې اخستلونه دی د مولا په مرضئ اورب په رضا باندې راضی دی هغوی ته زيری واوروئ هغوی د مبارکوقابل دی. ځوك چه د الله ﷻ ذکر اوری زړه نرم کړی اود الله ﷻ د ويرې نه زړه ډك کړی د رب طرف ته ښکته کيږی. په سختو کارونوباندې صبرکوی،په مصيبتونوباندې صبرکوی.امام حسن بصری رحمه الله فرمائی والله که تاسودصبر او برداشت عادت په ځان کښې وانچولو نوتاسو به بربادکړې شئ.د **(والمقيمی)** قراءت په اضافت سره خو د جمهوروډې خوابن سميقع **(والمقيمين)** لوستلې دې د **(الصلاة)** ئې زبر لوستلې دې. امام حسن رحمه الله خولوستلې دې د نون په حذف اواضافت سره خود **(الصلاة)** زيرئې لوستلې دې اوفرمائی چه د نون حذف دلته د تخفيف په وجه سره دې. ځکه چه په وجه داضافت اومنلې شی نود دې زير لازم دې نوکيدې شی

---

[1]) صحيح بخاری کتاب الاضاحی باب التكبير عندالذبح:٥٥٦٥،صحيح مسلم:١٨٦٦.

[2]) احمد:٣٦٨/٤، ابن ماجه كتاب الاضاحی باب ثواب الاضحية:٣١٢٧.

چه په وجه د نیزدیکت وی مطلب دا چه د رب د فریضې پابند دی او د الله ﷻ حق اداکونکی دی.اود الله ﷻ ورکړې شوی ورکوی د خپلې کورنئی خلقو ته فقیرانو محتاجانوته اوټول مخلوق ته څوك چه ضرورت مندوی اوټولوسره په ښه سلوك اواحسان سره مخ کیږی. د الله ﷻ د حدودو حفاظت کوی د منافقانو په شان نه دی چه یوکاراوکړی بل پریږدی. په سورت براءة کښې هم دا صفتونه بیان کړې شوی دی اوهلته د الله ﷻ په حمد سره پوره تفسیرهم مونږ کړې دې.

وَالْبُدْنَ	جَعَلْنٰهَا	لَكُمْ	مِّنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ	لَكُمْ

او اوښان دقربانۍ | ګرځولی دی مونږ هغه | دپاره ستاسو | دنښو دالله نه | دې ستاسو دپاره

اوښان مونږ ستاسو دپاره دالله (ددین) نښې مقرر کړی دی | په دې کښې ستاسو خپل خیر دې

فِيْهَا خَيْرٌ ۖ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَآفَّ ۚ فَاِذَا وَجَبَتْ

په هغې کښې | خیر | پس یاد کړئ | نوم دالله | په هغې باند | په ولاړه | نو کله چې | اولړی

نو څه وخت چې تاسو دغه (څاروی قربانۍ ته) قطار کښې اودروئ انو دالله ﷻ نوم پرې اخلئ ابیا چې

جُنُوْبُهَا فَكُلُوْا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ

اړخونه دهغې | نو خورئ | دهغې نه (پخپله هم) | او خوروئ ئې | په صبر کونکی فقیر باندې هم

هغوی په اړخونو پریوځی انو دهغې نه خپله هم خورئی | اودصبرکونکو اوغوښتونکوفقیرانو (دواړو) باندې

وَالْمُعْتَرَّ ۚ كَذٰلِكَ سَخَّرْنٰهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ

او په سوال کونکی باند هم | دارنګې | تابع کړی دی مونږ داڅاروی | دپاره ستاسو | دپاره ددې چې تاسو

هم خوروئی | دغه شان مونږ داڅاروی ستاسودپاره تابع کړی دی | چې تاسو زمونږ شکر اداکړئی

تَشْكُرُوْنَ ۝

شکر اوباسئ |

د قربانئ فضائل:- داهم د الله ﷻ احسان دې چه هغه څاروی پیداکړی اوهغه ئی پخپل نوم باندې قربانی کولو اوخپل کورته د قربانئ په توګه باندې د رسولوحکم کړې دې او دائی شعائرالله اوګرځول بل حکم ئی فرمانیلې ﴿لَا تُحِلُّوْا شَعَآئِرَ اللّٰهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَآئِدَ وَلَآ آٰمِّيْنَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنْ رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا ۚ وَاِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوْا ۚ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوْا ۘ وَتَعَاوَنُوْا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى ۖ وَلَا تَعَاوَنُوْا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۖ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝﴾ ([1]) مه د الله ﷻ د دې عظمت والا د نښنو بې ادبی کوئی اومه د حرمت والا د میاشتو ګستاخی کوی الخ. هر اوښ اوغوا چه دقربانئ دپاره مقررکړې شی هغه په بدن کښې داخل دی([2]) اګرچه بعضې خلقوصرف اوښ ته بدن وئیلې خوصحیح دا دی چه اوښ جوړې ولې غوا هم په دې کښې شامله ده.حدیث شریف کښې دی چه څنګه اوښ د اووه کسانو د طرف نه قربانی کیدې شی دغه شان غواهم.دجابربن عبدالله ؓ نه په صحیح مسلم کښې روایت دې مونږ ته

---

[1] ٥/المائدة:٢.

[2] صحیح مسلم كتاب الحج باب بيان وجوه الاحرام.....:١٢١٣، ابوداؤد:٢٨٠٩، ترمذی:٩٠٤، ابن ماجه:٣١٣٢، ابن حبان:٢٠٠٦، بیهقی:١٦٨/٥.

رسول الله ﷺ حکم راکړوچه مونږ په اوښ کښې اووه کسان شریك شو او په غواکښې دې هم اووه کسان سرې شریك شی.امام اسحاق بن راهویه رحمه الله وغیره فرمائی چه په دې دواړو ځاروو کښې لس لس کسان شریکیدلې شی. په مسنداحمد اوسنن نسائی کښې داسې حدیث هم راغلې دې. والله اعلم.

په غټ ځاروي کښې د اووه کسانو د شرکت حکم

مسلك حنفي:-په غټ ځاروی کښې مثلاً اوښ غوا میخه کښې اووه کسان شریکیدې شی او په وړوکی ځاروی کښې به صرف یو کس حصه اخلی لکه ګډ ګډه چیلې چیلۍ (د دولسو میاشتو فضائلو او احکام (ص،۲۴۳) پحواله د درمختار وشامی) -

بیافرمائی چه په دې ځناوروکښې ستاسو د آخرت ګټه ده. حضور ﷺ فرمائی چه د قربانئی د اختر په ورځ د انسان یوعمل هم د الله ﷻ په نیز د قربانئی نه زیات خوښ نه دې ځاروې به د قیامت په ورځ د خپلو ښکرو نوکواووېښتوسره دانسان په نیکوکښې پیش کولې شی.یادساتئی دقربانئی د وینې د ځاځکی په زمکه باندې د پریوتلونه وړاندې الله ﷻ ته رسی نو په یخوزړونوسره قربانی کونی.([1]) (ابن ماجه ترمذی) حضرت سفیان ثوری رحمه الله خو به په قرض کولو سره هم قربانی کوله اود خلقو په تپوس کولو به ئې فرمائیل چه الله ﷻ فرمائی په دې کښې ستاسو ښیګړه ده. رسول الله ﷺ فرمائی د یوې خرچې غوره والې د الله ﷻ په نیز په نسبت د دغه خرچې چه د قربانئی د اختر په ورځ په قربانئی باندې کولې شی هیڅ ګله نه دې.([2]) (دارقطنی). الله ﷻ فرمائی ستاسو د پاره په دې ځاروو کښې ثواب دې ګټه ده د ضرورت په وخت کښې پئی څکلې شئی سورلی کولې شئی اوبیاد دې د قربانی کولو په وخت کښې د خپل نوم لوستلوهدایت کوی.

حضرت جابر رضي الله عنه فرمائی ما د لوئ اخترمونځ رسول الله ﷺ سره اداکړو د مانځه نه په اوزګاریدوسره د حضور ﷺ مخې له ګډ راوستلې شو کوم چه حضور ﷺ ﴿بسم الله والله اکبر﴾ لوستلوسره حلال کړو بیائی اوفرمائیل اې الله ﷻ دا زما د طرف نه دې او زما د امت نه د هغه کسانو د طرف نه دې چه قربانی نه شی کولې. ([3]) (احمدابوداؤد ترمذی) فرمائی چه د اختر په ورځ حضور ﷺ له دوه ګډان راوستې شوهغه ئې قبلې طرف ته مخ کړوحضور ﷺ ﴿وجهت وجهي للذي فطرالسموات والارض حنيفاوماانامن المشركين ان صلوتي ونسكي ومحياي ومماتي لله رب العلمين لاشريك له وبذلك امرت وانااول المسلمين اللهم منك ولك عن محمد وامتي﴾ لوستلو ﴿بسم الله والله اكبر﴾ اووئیل او حلال ئې کړل. ([4])

حضرت ابورافع رضي الله عنه فرمائی د قربانئی په موقع به رسول الله ﷺ دوه ګډان ښه چاق تازه تیار ښکلې د لویوښکروولا برګ اخستل کله چه به ئې مونځ اوکړو اود خطبه نه به فارغ شو نو یوځاروې به حضور ﷺ له راوستې شوحضور ﷺ به پخپله په عیدګاه کښې په خپل لاس حلالولو اوفرمائیل به ئې اې الله دا زماد امت د طرف نه دې څوك هم چه دتوحیداوسنت ګواه دی بیا به دویم ځاروې حاضرکړې شوکوم چه حلالولوسره به ئې فرمائیل دا د محمد اوآل محمد ﷺ د طرف نه دې بیابه ئې د دواړو غوښه غریبانانو ته هم ورکوله اوحضور ﷺ اود کور خلقو به هم خوړله. ([5]) (احمد، ابن ماجه)

---

[1]) ترمذی کتاب الاضاحی باب ماجاء فی فضل الاضحیة:۱۴۹۳ ابن حبان:۳۱۲۶.

[2]) دارقطنی:۲۸۲/۴.

[3]) احمد:۲۵۶/۳، ابوداؤد کتاب الضحایا باب فی الشاة یضحی بهاعن جماعة:۲۸۱۰وهوحسن، ترمذی:۱۵۲۱، احمد:۵۶۲/۳، حاکم:۲۲۹/۴، بیهقی:۲۸۵/۴.

[4]) ابوداؤد کتاب الضحایا باب مایستحب من الضحایا:۲۷۹۵وهوحسن، ابن ماجه:۳۱۲۱.

[5]) احمد:۸/۶.

په قربانئ کښې نيابت جائز دې

مسلک حنفي:- د بل چا د طرفه قرباني کول جائز دي ځکه چه نبی کريم صلی الله عليه وسلم د خپل امت دپاره قرباني کړې وه

اوښ په ولاړه حلالول سنت دی :- د **﴿صواف﴾** معنی ابن عباس ﷛ اوښ په دريوپښوباندې اودرولود هغه ګس لاس ئې اوتړلو ﴿بسم الله والله اکبرلااله الاالله اللهم منك ولك﴾ لوستلوسره هغه حلال کړو. حضرت ابن عمر ﷛ يوسړې اوليدلوچه هغه خپل اوښ حلالوده پاره کينولې دې نو هغوی اوفرمائيل دا اودروه اود ده پښې اوتړه او حلال ئې کړه هم دا سنت دی د ابوالقاسم ﷺ.[1] حضرت جابر ﷛ فرمانی رسول الله ﷺ او صحابه کرامو ﷢ به د اوښ يوه پښه اوتړله په دريوپښوباندې به ئې اودرولو او حلالولوبه ئې[2] (ابوداؤد). حضرت سالم بن عبدالله ﷫ سليمان بن عبدالملك ته فرمائيلې ووچه د ګس طرف نه قرباني کوه. د حجة الوداع بيان کولوسره حضرت جابر ﷛ فرمائی چه حضور ﷺ درې شپيته اوښان په خپل لاس سره قرباني کړل د حضور ﷺ په لاس کښې حربه (دلړګی لاسکی والا جنګی وسله) وه په کومې سره چه به حضور ﷺ زخمي کول[3] د ابن مسعود ﷛ په قراءت کښې **﴿صوافن﴾** يعنی په ولاړه پښې تړلې. د صواف معنی د خالص هم کړې شوې دې يعنی څنګه به چه د جاهليت په زمانه کښې الله ﷻ سره نورهم شريك کول تاسو مه کوئی بلکه صرف د يوالله چه واحددې په نوم باندې قربانيانې کوئی. بيا چه کله دا په زمکه باندې راپريوځي يعنی حلال شی يخ پريوځي نو پخپله ئې هم اوخورئی او په نورو باندې ئې هم اوخورئی تيزه وهلوسره په تکړې کولوشروع مه کوئی ترکومې چه روح اوځي اويخ شی. په يوحديث شريف کښې هم راغلی دی چه د روح په ويستو کښې تندی مه کوئی.[4]

د صحيح مسلم په حديث کښې دی الله ﷻ هريوځيزته نرمی کول ليکلې دی. دښمنان په ميدان جنګ کښې قتل کولوسره هم ښه سلوك کوئی او څاروی حلالووخت کښې هم په ښه شان نرمئی سره حلالوئی اوچاړه ښه تيره کوئی او څاروی ته تکليف مه ورکوئی.[5] فرمان دې چه په څاروی کښې ترکومې ساه وی اود هغه د بدن څه حصه پرې کړې شی نودا حرام ده.[6] (احمد، ابوداؤد، ترمذی)

د ساه وتلو نه وړاندې د څاروی نه څه اندام کټ کول او دهغې حکم

مسلک حنفي:- دساه وتلو نه وړاندې چې کوم اندام دځناور نه کټ کړې شی هغه به د مردارې په حکم کښې وی دهغې خوړل ناجائز او حرام دی بيافرمانی داپخپله اوخورئی بعضې سلف وائی د دې خوړل مباح دی. امام مالك ﷫ فرمانی مستحب دی نورخلق وائی واجب دی.

د قربانئ د غوښې خوړولو حکم

مسلک حنفي:- د قربانئ غوښه په خپله خوړل خپلوانو ته ورکولو غريبانانو او مالدارانو ته ورکول تول

---

[1] صحيح بخاری كتاب الحج باب نحرالابل مقيدة:۱۷۱۳، صحيح مسلم:۱۳۲۰، ابوداؤد:۱۷٦۸، احمد:۲/۳، ابن حبان:۵۹۰۳.

[2] ابوداؤد كتاب المناسك باب كيف تنحرالبدن:۱۷٦۷.

[3] صحيح مسلم كتاب الحج باب حجة النبی ﷺ:۱۲۱۸.

[4] دارقطنی:٤/۲۸۳.

[5] صحيح مسلم كتاب الصيد باب الامر باحسان الذبح والقتل:۱۹۵۵، ابوداؤد:۲۸۱۵، ترمذی:۱٤۰۹، ابن ماجه:۱۳۷۰، ابن حبان:۵۸۸۲، احمد:٤/۱۲۳.

[6] احمد:۵/۲۱۸، ابوداؤد كتاب الاضاحی باب اذاقطع من الصيد قطعة:۲۸۵۸ وسنده حسن، ترمذی:۱٤۸۰، حاكم:٤/۲۳۹، بيهقی:۱/۲۳، دارقطنی:۵٤۸، دارمی:۱۸.

صورتونه جائز دی البته غوره دا ده چه غوښه درې حصې کړې شی یوه حصه په خپله اوخوړی بله حصه خپلوانو ته ورکړی او دریمه حصه عامو مسکیناٰنو غریبانانو ته ورکړی (د دولسو میاشتو فضائل او احکام (ص، ۲۵۰) پحواله د درمختار)۔

د قانع او معتظ مطلب:-مسکینان که هغه په کورونوکښې ناست وی اوکه دربه درسوالونه کوی. دا هم مطلب دې چه قانع خو هغه دې چه په صبرسره کورناست وی اومعتر هغه دې چه اخوادیخوا ځی راځی خو بیا هم سوال نه کوی.(۱) داهم وئیلې شوی دی چه قانع هغه دې چه صرف په سوال کولو باندې صبر اوکړی اومعتر هغه دې چه سوال خونه کوی ولې د خپلې عاجزئی اوغریبئی اظهاراوکړی. دا هم روایت دې چه قانع هغه دې چه مسکین وی تلوراتلووالاوی اود معترنه مراد دوستان اوکمزوری خلق اوګاونډیان سره د دې چه مالدار وی خوچه تاسوکره ځی راځی هغه ته وینی نو هغوی هم دی چه طمع ساتی اوهغه هم چه امیر اوفقیرموجود وی. داهم وئیلې شوی دی چه د قانع نه مراد اهل مکه دی. د امام ابن جریر رحمه الله فرمان دې چه د قانع نه مراد سوال کونکې دې ځکه چه هغه خپل لاس د سوال د پاره اوږدوی اود معتر نه مراد چه اخوادیخواکیږی چه که څه ملاوشی.د بعضې خلقو داخیال دې چه د قربانئی داغوښې دې درې حصې کړې شی یوه حصه د خپل خوراك د پاره یوه د دوستانوورکولود پاره او یوه د صدقه کولود پاره. حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه هم ما تاسو دقربانئی د غوښې جمع کولونه منع کړې وئی چه د دریوورځونه زیات پورې نی مه ساتئی اوس زه اجازت درکوم چه خورئی جمع کوئی او ځنګه چه غوارئی(۲)په یوبل روایت کښې دی چه خورئی جمع کوئی او صدقه کوئی او یوبل روایت کښې دی (۳) پخپله خورئی په نوروخورئی اود الله ﷺ په لارکښې ورکوئی.(۴)

بعضې خلق وائی چه قربانئ کونکې دې نیمه غوښه پخپله خوری او باقی غوښه دې نیمه دې صدقه کړی ځکه چه قرآن پاك فرمائیلی دی پخپله ئې خورئی اوحاجت مندفقیر باندې خورئی او په حدیث کښې داهم دی چه خورئی جمع کوئی اود الله ﷺ په لارکښې ورکوئی. اوس که یوسړې د خپلې قربانئی غوښه هم پخپله اوخوری نویوقول خودارروایت دې چه په ده باندې هیڅ نقصان نشته. بعضې خلق وائی چه په هغه باندې هم داسې یوه قربانئی یا دهغې قیمت ورکول دی بعضې وائی چه نیم قیمت دې ورکړی بعضې نیمه غوښه او بعضې وائی د دې په اجزاء کښې د وړو وړو اجزاء قیمت د ده په ذمه دې باقی معاف دی.

د قربانئ ټوله غوښې په خپله د خوړلو حکم

مسلك حنفی:-دقربانئ ټوله غوښه پخپله خوړل په مالدارانو او غریبانانو باندې تقسیمول ټول صورتونه جائز دی خو غوره دا ده چه غوښه درې حصې ئې کړی یوه حصه په خپله اوخوری بله حصه رشته دارانو ته ورکړی اودریمه حصه عامو مسکینانانو اوغریبانانو ته ورکړی (د دولسو میاشتو فضائل او احکام) پحواله د درمختار)۔

---

(۱) الطبری:۱۸/۶۳۶.

(۲) صحیح مسلم کتاب الاضاحی باب بیان ماکان من النهی عن اکل لحوم الاضاحی بعدثلاثة..:۱۹۷۷، ترمذی:۱۵۱۰.

(۳) صحیح مسلم حواله سابق:۱۹۷۱،ابوداوٗد:۲۸۱۲، ابن حبان:۵۹۲۷.

(۴) صحیح بخاری کتاب الاضاحی باب مایؤکل من لحوم الاضاحی ومایتزودمنها:۵۵۶۹.

. د څرمن باره کښې په مسنداحمد کښې حديث دې وئی خورئی د الله ﷻ په لار کښې ورکړئی د څرمن نه فائده اوچته کړئی خودا خرڅوئی مه([1]) بعضې علماؤ د خرڅولو اجازت ورکړې دې بعضې وائی په غريبانانو کښې دې تقسيم کړې شی. (مسئله)

اول مونځ بیا قربانی کول سنت دی:-براءبن عازب رضی الله عنه وائی چه رسول الله ﷺ فرمائيلی دی د ټولونه اول مونږ له په هغه ورځ مونځ اداکول پکار دی بیاواپس کیدل او قربانیانې کول پکاردی څوك چه داسې اوکړی هغه سنت اداکړل اوچاچه د مانځه نه وړاندې قربانی اوکړه نوداسې ده لکه چه هغه د خپل کوروالا دپاره غوښه راجمع کړه د هغه قربانئی سره هيڅ مينه نشته. ([2]) (بخاری ومسلم) د دې وجې د امام شافعی رحمه الله اود علماؤد يوې ډلې داخيال دې چه د قربانئی اول وخت هغه وخت دې چه کله نمر راوخيژی.اودومره وخت تيرشی چه مونځ اوشی او دوه خطبې اوشی. د امام احمد رحمه الله په نيز د دې نه پس دومره وخت هم چه امام حلال، اوکړی څکه چه په صحيح مسلم کښې دی امام چه ترکومې قربانی اونه کړی تاسو قربانی مه کوئی. ([3])(احمد ابن حبان) وائی چه د قربانئی ورځې د ذی الحجه د خاتمه پورې دی خوداقول غريب دې

د مانځه نه وړاندې د قربانۍ کولو حکم

مسلك حنفی:-په کلو کښې د اختر د مانځه نه وړاندې قربانی کول جائز ده او په ښارونو کښې چه د اختر مونځ په کښې کيږی د اختر د مانحهٔ نه وړاندې قربانی کول جائز نه ده ([4])په حواله د درمختار- بيافرمائی چه هم په دې وجه مونږ دا ښاروی اوځناور ستاسوحکم منونکی کړی دی چه کله هم تاسو غوارئی سورلی کوئی کله چه غوارئی پئی ترې اخلئی کله چه غوارئی حلالوئی غوښه خورئی لکه چه په سورت يس په آيت ﴿ اَلَمْ يَرَوْا كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُوْنِ اَنَّهُمْ اِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُوْنَ ۝ وَاِنْ كُلٌّ لَّمَّا جَمِيْعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُوْنَ ۝ وَاٰيَةٌ لَّهُمُ الْاَرْضُ الْمَيْتَةُ ۚ اَحْيَيْنٰهَا وَاَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَاْكُلُوْنَ ۝ وَجَعَلْنَا فِيْهَا جَنّٰتٍ مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّاَعْنَابٍ وَّفَجَّرْنَا فِيْهَا مِنَ الْعُيُوْنِ ۝ لِيَاْكُلُوْا مِنْ ثَمَرِهٖ ۙ وَمَا عَمِلَتْهُ اَيْدِيْهِمْ ۭ اَفَلَا يَشْكُرُوْنَ ۝ ﴾ کښې بيان شوې دې. هم دغه فرمان دلته دې چه د الله ﷻ د دې نعمت شکر اداکړئی ناشکری اوناقدری مه کوئی.

لَنْ يَّنَالَ اللّٰهَ لُحُوْمُهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلٰكِنْ يَّنَالُهُ

هر ګز نه رسی | الله ته | غوښې دهغې | اونه اووينې دهغې | وليکن رسی هغه ته |

اونه ئې وينه | بلکه هغه ته ستاسو صرف

التَّقْوٰى مِنْكُمْ ۭ كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ

تقوی | ستاسو نه | دارنګې | تابع کړل هغه دا ښاروی | دپاره ستاسو

پرهيزګاری رسيږی | په دې شان هغه دا ښاروی ستاسو تابع کړی دی اچې تاسو

[1]) احمد:٤/١٥ مجمع الزوائد:٤/٢٦.
[2]) صحيح بخاری کتاب العيدين باب الخطبة بعدالعيد:٩٦٥، صحيح مسلم:١٩٦١، ابوداؤد:٢٨٠١، ترمذی:١٥٠٨، احمد:٤/٣٠٣،
[3]) صحيح مسلم کتاب اولاضاحی باب من الاضحية:١٩٦٤.
[4]) د دولسو مياشتو فضائل اواحکام(ص،۲۴۲)

لِتُكَبِّرُوا اللهَ	عَلٰى مَا	هَدٰىكُمْ
دپاره ددې چې تاسو لوئي بيان كړي دالله	په هغه هدايت باندې	چې ښودلې ئې دې تاسو ته
دالله ﷻ لوئ بيان كړئ	....	هغه تاسو ته لار خودلې ده

وَبَشِّرِ	الْمُحْسِنِيْنَ
او زيرې وركړه (اے نبي ﷺ)	نيكي كونكو خلقو له
(اے نبي ﷺ) نيكي كونكو ته زيرې وركړه	

قوله تعالى:- وَلٰكِنْ يَّنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ

د تقوى فضيلت:- ارشاددې چه د قربانيانو په وخت كښې د الله ﷻ نوم په لوئې سره اخلئى هم د دې د پاره قربانيانې مقررشوى دى چه په خالق اورازق سره ئې اومنئى دانه چه د قربانيانو په غوښه اووينه سره د الله ﷻ فائده كيږي. الله ﷻ د ټول مخلوق نه غني او د ټول بنديگانونه بې پرواه دې.دجاهليت د بې وقوفتياگانو نه يوه داهم وه چه د قربانو د ځاروو غوښه به ئې خپله بتانوته كيخوده او په هغوى باندې به ئې د وينې څاڅكې كولو. داهم رواج وو چه په بيت الله باندې به ئې وينوڅاڅكى شيندل. مسلمانان كيدو سره صحابه كرامو ﷺ ددې باره كښې تپوس اوكړو په كوم باندې چه دا آيت نازل شو چه الله ﷻ خو تقوى ته گورى او قبلوى اوهم په دې باندې بدله وركوى. په صحيح حديث كښې دى چه الله ستاسوصورتونوته نه گورى نه د هغه نظر ستاسو په مال باندې دې بلكه د هغه نظر ستاسو په زړونوباندې دې اوستاسو په اعمالوباندې دې[1]يوبل حديث كښې دى چه خيرات اوصدقه د سوال كونكى په لاس كښې پريوځى د دې نه اول د الله ﷻ لاس ته ورځى د قربانئى د ځاروى د وينو څاڅكې په زمكه باندې پريوځى دې نه اول الله ﷻ ته رسى[2]دې هم دا مطلب دې چه د وينوڅاڅكې جدا كيدو سره قرباني قبليږي. والله اعلم.

د قربانۍ د ځرمنې حكم:- دعامر شعبي رحمه الله نه د قربانئى د ځرمنوباره كښې تپوس اوشو نووئى فرمائيل الله ﷻ ته غوښه اووينه نه رسى كه غواړئى خرڅئى كړئى او كه غواړئى وئى ساتئى كه غواړئى نو د الله ﷻ په لار كښې ئې وركړئى. هم د دې د پاره الله ﷻ دا ځناور ستاسوپه قبضه كښې كړى دى چه تاسو د الله ﷻ د دين او د هغه د شريعت لار اووينئى د هغه د خوښې كارونه اوكړئى اود هغه دناخوښې كارونونه منع شئى اودهغه عظمت اولوئى بيان كړئى كوم خلق چه نيكوكاردى اود الله ﷻدحدودو پابندى په شريعت باندې عمل كونكى دى درسولانوصداقت كوى هغوى دمباركئى او زيرو لائق دى.

(مسئله)

د امام ابوحنيفه، امام مالك او ثورى رحمهم الله قول دې چاسره چه د زكوة د نصاب برابر مال وى په هغه باندې قربانى واجب ده د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز دا شرط هم دې چه هغه په خپل كوركښې مقيم وى. په يوصحيح حديث كښې دى چه د چا وس وى او قربانى اونه كړى نوهغه دې زمونږعيدگاه ته نه نيزدې كيږي.[3] په دې روايت كښې غرابت دې اوامام احمد رحمه الله دا منكر ښائى. ابن عمر رضي الله عنه فرمائى

---

[1]) صحيح مسلم كتاب البروالصلة باب تحريم ظلم المسلم:۲۵٦٤/۳٤.
[2]) ترمذى كتاب الاضاحى باب ماجاء فى فضل الاضحية:۱٤۹۳ابن ماجة:۳۱۲٦.
[3]) احمد:۳۲۱/۲، ابن ماجة:۳۱۲۳وسنده حسن، حاكم:۳۸۹/۲، دارقطنى:۲۸۵/٤.

رسول الله ﷺ برابر لس كالو پورې هر كال قرباني كوله. (۱) (ترمذي)

د قربانۍ نصاب

مسلک حنفي:- په څومره مال باندې چه د صدقه فطر واجبيږي هم په هغه هومره باندې قرباني هم واجبيږي د دې دپاره د كال تيريدل اود مال تجارتي كيدل ضروري نه دي بلكه كه يو كس د ضرورت نه زياتي سامان وي او دهغې قيمت دومره وي چه په هغې باندې د قربانۍ څاروې اخستې شي نو په هغه باندې هم قرباني واجب ده ﴿د دولسو مياشتو فضائل او احكام (ص، ۲۴۰) پحواله د در مختار﴾
د امام شافعي رحمة الله عليه اوامام احمد رحمة الله عليه مذهب دې چه قرباني واجب او فرض نه ده بلكه مستحب ده ځكه چه په حديث كښې راغلي دي په مال كښې د زكوة نه علاوه بل هيڅ فرضيت نشته.(۲) داهم اول روايت بيان كړې شوې دې چه حضور ﷺ د خپل ټول امت د طرف نه قرباني كړې نو واجب كيدل ساقط شو.
حضرت ابوشريح رحمة الله عليه فرمائي د حضرت ابوبكر ﷺ او حضرت عمر ﷺ په ګاونډ كښې اوسيدلم دې دواړو بزرګانو به قرباني نه كوله په دې ويره چه خلق به د هغوي اقتداء اوكړي بعضې خلق وائي چه قرباني سنت كفايه ده چه په محله كښې يا په كوڅه كښې يا په كورنئي كښې يوكس هم اوكړه نود باقي غاړه خلاصه شوه د دې د پاره مقصدصرف شعار ښكاره كول دي. په ترمذي وغيره كښې دي رسول الله ﷺ د عرفات په ميدان كښې اوفرمائيل په هريوكوروالا باندې په هركال كښې قرباني ده او هغه عتيره ده معلومه ده چه عتيره څه څيزدې؟ هم هغه كوم ته چه تاسو رجبيه وائي. (۳)د دې په سند كښې كلام كړې شوې دې.
ابوايوب ﷺ فرمائي صحابه كرامو رضي الله عنهم به د رسول الله ﷺ په موجودګۍ د ټولې كورنئي د طرف نه يوه چيلئي د الله ﷻ په لار كښې حلالوله پخپله به ئې هم خوړله اوپه نورو باندې به ئې هم خوړله بيا په دې كښې خلقو دا اوكړو چه تاسو ئې ګورئي. (۴) (ترمذي ابن ماجه) عبدالله بن هشام رحمة الله عليه به د خپل ټول كور والا د طرف نه به يوه چيلئي قرباني كوله. (۵) (بخاري)

د قرباني د څاروي عمر:-اوس دقربانئي دڅاروي دعمر باره كښې اوګورئي. په صحيح مسلم كښې رسول الله ﷺ فرمائي چه مه حلالوئي مګرمسنه (عمرته رسيدلي) بغيرد هغه صورت چه هغه په تاسو باندې ګران پريوځي اوبياد ګډې بچې هم د شپږومياشتو حلالولې شئي.(۶)زهري رحمة الله عليه خوفرمائي چه جذعه يعني شپږمياشتيز څناورخودقربانئي په كاركښې نه شي راوستې اود دې په مقابله كښې د اوزاعي رحمة الله عليه مذهب دې چه دهريوجزعه كافي ده خودادواړه اقوال دافراط تفريط يعني كمي زياتي والا دي.
د جمهورو مذهب دا دې چه اوښ غوا چيلئي خو هغه جائز ده چه ثني وي او د ګډې د شپږو مياشتو هم جائزدي. اوښ خو دوه كالنې وي كله چه د پنځوكالوشي او په شپږم كښې شي اوغوا چه كله د دوو كالو پوره شي په دريم كښې شي اوداهم ونيلې شوي دي چه دريې تيركړي اوپه څلورم كښې وي اود چيلئي ثني خو هغه دې چه دوه كاله تيرشوي وي اوجذعه وائي چه د پوره كال وي اوونيلې شوي دي چه د لسو مياشتو وي يوقول دې چه د اتومياشتو وي يوقول دې چه د شپږو مياشتو وي اود دې نه د كمې

---

۱) ترمذي كتاب الاضاحي باب دلدليل على ان الاضحية سنة:۱۵۰۷، احمد:۳۸/۲.
۲) ابن ماجه كتاب الزكاة باب ماادى زكاته ليس بكنز:۱۷۸۹.
۳) ابوداؤد كتاب الضحايا باب ماجاء في ايجاب الاضاحي:۲۷۸۸. ترمذي:۱۵۱۸،نسائي:۴۲۲۹، ابن ماجه ۳۱۲۵.
۴) ترمذي كتاب الاضاحي باب ماجاء ان الشاة الواحدة تجزئ من اهل البيت:۱۵۰۵، وهوصحيح، ابن ماجه:۳۱۴۷.
۵) صحيح بخاري كتاب الاحكام باب بيعة الصغير: ۷۲۱۰.
۶) صحيح مسلم كتاب الاضاحي باب من الاضحية: ۱۹۶۳،ابوداؤد:۲۷۴۱،احمد:۳۱۲/۳، مسندابي يعلى:۲۳۲۴.

مودې هيڅ يو قول نشته. د دې نه د کم عمر والا ته حمل وانې ترکومې چه د دې په شا باندې وينښته اودريږي او وينښته سملی اودواړو طرفو ته ټيټ شي نودې ته جذع وائي. والله اعلم.

د قربانۍ د څاروي عمر

مسلک حنفي:-چې چيلۍ د يو کال نه کمه نه دغه شان چې ګډ ګډه د يو کال نه کم نه وي البته دا که خوروب وي چه په نظر سره د شپږو مياشتو نه زيات ښکاري نو په هغې ګډ قرباني جائز ده دغه شان د غوا او ميخې دپاره دوه کاله عمر شرط دې که د دې نه کم وي قرباني پرې نه کيږي او د اوښ عمر پنځه کال پکاردې که د پنځو کالو نه کم وي نو قرباني پرې نه کيږي (۱)

	اِنَّ اللّٰهَ	يُدٰفِعُ	عَنِ الَّذِيْنَ
	بيشکه الله	مدافعت کوی	دهغه خلقو دطرفنه
	بيشکه چې الله ﷻ به دمومنانو نه		

اٰمَنُوْا	اِنَّ اللّٰهَ	لَا يُحِبُّ	كُلَّ خَوَّانٍ	كَفُوْرٍ	اُذِنَ
چې ايمان ئې راوړې دې	بيشکه الله	نه خوښوی	هر خيانتګر	نعمت ناشکره	اجازت ورکړې شو
(دمشرکانو غلبه) ختمه کړی	او بيشکه الله ﷻ هيڅ خيانت ګر ناشکره نه خوښوی				هغه مسلمانانو ته

لِلَّذِيْنَ	يُقٰتَلُوْنَ	بِاَنَّهُمْ	ظُلِمُوْا
هغه کسانو ته	چې د چا خلاف جنګ کيږی	په سبب ددې چې په هغوئ باندې	ظلم شوې دې
کوم سره چې جنګ کولې شی اوس دجنګ کولو اجازت کولی شی		خکه چې په دوئ ظلم کيږی	

وَاِنَّ اللّٰهَ	عَلٰى نَصْرِهِمْ	لَقَدِيْرُ	الَّذِيْنَ	اُخْرِجُوْا
او بيشکه الله	په مدد دهغوئ باند	خامخا قادر دې	دا هغه کسان دی	چې اوويستلې شو
او بيشکه الله ﷻ ددوئ په مدد کولو باندې قادردې			دا هغه خلق دی	کوم چې ددوئ

مِنْ دِيَارِهِمْ	بِغَيْرِ حَقٍّ	اِلَّا اَنْ	يَّقُوْلُوْا	رَبُّنَا اللّٰهُ
دکورونو خپلو نه	په ناحقه	بل سبب نهٔ وو مګر دا	چې وئيل به هغوئ	رب زمونږ الله دې
دکورونو نه په ناحقه ويستلې شوی دی	صرف په دې وجه چې دوئ دا وائی چې زمونږ رب الله ﷻ دې			

وَلَوْلَا	دَفْعُ اللّٰهِ	النَّاسَ	بَعْضَهُمْ	بِبَعْضٍ	لَّهُدِّمَتْ
او که نهٔ وې	دفع کول دالله	خلقو لره	ځينی دهغوئ لره	په ځينو نورو باندې	انو نړولې شوی به وو
او که چرې الله ﷻ خلق ديو بل په ذريعه نه دفع کولې انو (دراهبانو) خانقاهګانې او (دعيسايانو)					

(۱) (د دولستو مياشتو فضائل او احکام (ص، ۲۴۳) پحواله د شامی)-

صَوَامِعُ	وَبِيَعٌ	وَّصَلَوٰتٌ	وَّمَسٰجِدُ
د راهبانو خانقاګاني	دعيسايانو ګرجي	او ديهوديانو عبادت خاني	او دمسلمانانو جوماتونه

ګرجي او (ديهوديانو) عبادت خاني او (دمسلمانانو) جماتونه چي د الله ﷻ

يُذْكَرُ	فِيهَا	اسْمُ اللّٰهِ	كَثِيرًا	وَلَيَنصُرَنَّ	اللّٰهُ	مَن
چي يادولي شي	په هغي كښي	نوم دالله	ډير	او خامخا به امداد كوي	الله	دهغه چا

نوم په كښي ډير ډير يادولي شي (داټول) به وران شوي وو | او الله ﷻ به دهغه چا مدد كوي

يَنصُرُهُ	إِنَّ اللّٰهَ	لَقَوِيٌّ	عَزِيزٌ
چي مدد كوي دهغه	بيشكه الله	ډير طاقتور دي	غالب دي

څوک چي دهغه (ددين) مدد كوي | بيشكه الله ﷻ زورآور او غالب دي

الله ﷻ دخپل طرف نه خبرور كوي چه دهغه كوم بنديګان په هغه باندي يقين اوكړي د هغه طرف ته تيټيږي هغوى ته هغه خپل امان ورنصيب كوي دشيطانانو بدو او دښمنانو بدونه پخپله هغه لري كوي خپل امداد په هغوى باندي نازل كوي پخپل حفاظت كښي هغوى ساتي.لكه چه ارشاد دي﴿أَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ ۖ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِن دُونِهِ ۚ وَمَن يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾[١]يعنى آيا الله ﷻ دخپل بنده د پاره كافى نه دي؟يو بل ايت كښي دي﴿وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ۚ إِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ أَمْرِهِ ۚ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا﴾[٢] څوک چه په الله ﷻ باندي بهروسه اوتكل اوكړي هغه پخپله دهغوى دپاره كافي دي.الخ دهوكه بازاوناشكره د الله ﷻ د محبت نه محروم دي خپلي وعدي نه پوره كونكي دالله ﷻ دنعمتونو منكر دالله ﷻ د ميني نه لري دي.

قوله تعالى:- إِنَّ اللّٰهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا ۗ

د جهاد اجازت اود هغي پس منظر:-حضرت ابن عباس ﷺ وائي چه كله حضور ﷺ او صحابه كرام ﷺ د مكي نه هم ويستلي شواوكافرانو دمكي نه حمله اوكړه نوهله دجهاد داجازت داآيت نازل شو.[٣] د ډيرو سلفونه نقل دى چه داد جهاد ړومبي آيت دي كوم چه په قرآن كريم كښي نازل شوي.[٤]دي نه بعضي بزرګانو استدلال كړي دي چه داسورت مدنى دي.كله چه رسول الله ﷺ د مكي نه هجرت اوكړو نودحضرت ابوبكرصديق ﷺدخلي نه اووتل افسوس چه دي كافرانو دالله ﷺپيغمبرد وطن نه اوويستلو يقيناً دوى به تباه كيږي بيا دا آيت نازل شونو صديق اكبر ﷺ پوهه شو چه جنګک به كيږي.[٥]الله ﷻ د خپلو مؤمنانو بنديګانو په امداد باندي قادر دي كه غواړي نوبي جنګ اوبي دعوى به دوى غالب كړي خوهغه ازميښت كول غواړي په دي وجه حكم اوشو چه د دي كافرانوستونه اووهئي.الخ. يوبل آيت كښي دي ارشادفرمائي ﴿قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ﴾[٦] دوى سره اوجنګيږئي الله ﷻ ستاسو په لاس دوى ته سزاوركوي او په دوى به تاسو غالب كړي دوى به رسوا كړي اودمؤمنانودحوصلي اوچتيدلو وخت به وركړي چه د دوى زړه يخ شي اودي سره چه څوك غواړي

---

[١] ٣٩/الزمر:٣٦.

[٢] ٦٥/الطلاق:٣.

[٣] الطبرى:١٨/٦٤٣.

[٤] الطبرى:١٨/٦٤٣.

[٥] احمد:١/٢١٦، ترمذى كتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة الحج:٣١٧١وهوصحيح، السنن الكبرى للنسائى:١١٣٤٥.

[٦] ٩/التوبه: ١٤.

د توبې توفيق به ورکړي الله ﷻ دعلم اوحکمت مالك دې. بل آيت کښې دى ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِن دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً ۚ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾(۱) آيا تاسو داسوچ کړې دې چه تاسوبه پريخودلې شئ حالانکه تراوسه پورې خو هغه ښکاره شوى نه دى چه مجاهددى اود الله ﷻ اودهغه رسول ﷺ اودمسلمانانونه بغيرد چاسره دوستى اويوشان والې نه کوى نوپوهه شئ چه الله ﷻ ستاسو د عمل نه خبردې. بل آيت کښې دى آيا تاسو دا ګمان اوکړو چه تاسو به جنت ته لاړشئ سره ددې چه تراوسه پورې مجاهدين صابرين د نورونه ممتازشوى نه دى.(۲) بل آيت کښې ارشاد فرمائى ﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ﴾ (۳)مونږ به يقينًا تاسو ازميښت کووترهغه وخت پورې چه په تاسو کښې غازيان او صبرکونکى زمونږ په وړاندې ښکاره شى. په دې باره کښې نورهم ډيرآياتونه دى. بيائى اوفرمائيل الله ﷻ د هغوى په امدادباندې قادردې اوهم داسې اوشو چه الله ﷻ خپل لښکر په دنيا باندې غالب کړو.(۴)

مکى دور کښې د جهاد نه کولو حکمت:-جهادچه کوم وخت شريعت مشروع کړو هغه وخت هم د دې د پاره مناسب او صحيح وو. ترکومې چه حضور ﷺ په مکه کښې وو مسلمانان ډيرکمزورې وو په شمير کښې به هم د لسو په مقابله کښې يوپه مشکله راتلو. کله چه په ليلة العقبه کښې انصارو د رسول الله ﷺ په لاس باندې بيعت اوکړونو هغوى اووئيل که حضور ﷺ حکم اوکړى نودې وخت چه په منى کښې خومره مشرکان جمع دى په دوى به حمله اوکړو خوحضور ﷺ اوفرمائيل ماته لااوس د دې حکم نه دې راکړې شوې دايادساتئى چه دا بزرګان صرف د اتياؤ نه لږ شان د پاسه وو. کله چه د مشرکانوبغاوت زيات شواوهغوى په سرکشئى کښې د حدنه وړاندې شوحضور ﷺ ته به ئې سخت تکليفونه ورکول اود هغوى په قتل کولوپسې شو هغوى ﷺ ئې د وطن نه د ويستلو منصوبې جوړولې دغه شان ئې په صحابه کرامو رضي الله عنهم باندې د مصيبتوتوغرونه راکينول دوه لاسه تش تور وطن مال اسباب خپل پردى ئې پريخودل چرته چه د چا وس وو په موقعه ئې اوکتله او په ويره روان شو څه حبشه ته لاړل اوڅه مدينې ته لاړل تردې چه پخپله د رسالت د آفتاب راختل هم په مدينه کښې اوشو د مدينې خلق د محمد ﷺ دجهنډې لاندې خوشحاله راجمع شو.دلښکرشکل ئې جوړکړو يوځومسلمانان د يوې جهنډې لاندې راجمع ښکاره شود قدم کلکيدو ځائ ورته ملاوشو. اوس د دين دښمنانوسره د جهاداحکامات نازل شو نود ټولونه اول هم دا نازل شو. په دې کښې بيان اوفرمائيلې شو چه دامسلمانان مظلومان دى اود دوى نه د دوى کور مال حال واخستلې شو بې وجه د کورنه بې کوره کړې شو د مکې نه راوويستلې شواومدينې ته بې آسرې اوبې سامانه راورسيدل(۵)دهغوى هيڅ جرم بغيرد دې نه نه ووچه صرف د يو الله ﷻ منونکى وو رب ئې يومنلو اوخپل پروردګارئى صرف هم الله ﷻ ګڼړلو. دا استثنا منقطع ده د مشرکانو په نيزدا يوډيرلوئ جرم دې چه په هيڅ کله هم په يوصورت کښې دمعاف کولو قابل نه دى.ارشاد دې﴿يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ ۙ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِن كُنتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي ۚ تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنتُمْ ۚ وَمَن يَفْعَلْهُ مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ﴾(۶)تاسواوستاسو رسول ﷺ

---

(۱) ۹/التوبه: ۱۶.
(۲) ۳/آل عمران:۱۴۲.
(۳) ۴۷/محمد:۳۱.
(۴) الطبرى:۶۴۳/۱۸.
(۵) الطبرى:۶۴۳/۱۸.
(۶) ۶۰/الممتحنة:۱.الخ

صرف په دې وجه اوباسي چه تاسو په الله ﷻ باندې ایمان لرئی کوم چه ستاسو حقیقي پروردګار دې. د خندقونووالا په قصه کښې اوفرمائیل ﴿ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَن يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴾ (۱) یعنی په حقیقت کښې د هغوی څه قصور نه ووبغیرد دې نه چه هغوی په الله ﷻ غالب مهربان د احسان مالك باندې ایمان راوړلې وو. مسلمانانو صحابه کرامو رضي الله عنهم به خندق کنستلواو خپل خان سره به ئې ونیل -:

لاهم لولا انت ما اهتدینا ولا تصدقنا ولا صلینا

فانزلن سکینة علینا وثبت الاقدام ان لاقینا

ان الاولی قد بغوا علینا اذا ارادوا فتنة ابینا

پخپله رسول الله ﷺ هم د هغوی په موافقت کښې وواود قافیه آخری حرف به رسول الله ﷺ هم د هغوی سره اداکولو اوابیناوئیلوسره به ئې ښه آواز اوچتولو.(۲) بیافرمائی چه که الله ﷻ د یوعلاج په بل سره نه کولو اوپه هریوسیر باندې پاؤباندې سیر نه وونو په زمکه به شراوفساد خوریدلو هریوطاقتور به کمزورې تیرولو.

(صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ)ددې څه مطلب دې :-؟دعیسایانو عابدانو وړوکو عبادت خانوته صوامع وائی (۳) یو قول دا هم دې چه د صابی مذهب د خلقو د عبادت خانونوم دې اوبعضې وائی چه د مجوسیانوآتش کدوته صوامع وائی. مقاتل رحمه الله وائی داهغه کورونه دی چه په لاروکښې وی او﴿بِيَعٌ﴾ د دې نه لوئ کورونه وی داهم د نصرانیانود عابدانو عبادت خانې وی(۴) بعضې وائی دا د یهودیانوکنسې دی اود صلوات هم یوه معنی هم دا کړې شوې ده(۵)بعضې وائی چه دې نه مراد ګرجې دی اود بعضو قول دې دصابی خلقو عبادت خانې دی په لاروکښې چه داهل کتابوکومې عبادت خانې دی هم هغې ته صلوات وئیلې شی اوچه دمسلمانانووی نوهغې ته جماتونه وائی(۶) د ﴿فِيهَا﴾ د ضمیر مرجع جماتونه دی ځکه چه د ټولونه اول هم دا لفظ دې داهم وئیلې شوی دی چه دې نه مراد دا ټول ځایونه دی یعنی ددنیاترك کونکوخلقو صوامع دنصرانیانو بیع دیهودیانو صلوات اودمسلمانانوجماتونه په کومو کښې چه د الله ﷻ نوم ښه اخستې شي. (۷)

د بعضې علماؤ بیان دې چه په دې آیت کښې د اقل نه د اکثرطرفته د ترقی صنعت کیخودې شوې دې نود ټولونه زیات آباد اود ټولونه لوئ د عبادت کور د کوم ځائ د عبادت کونکو اراده صحیح نیك نیت اوعمل صالح دی هغه جماتونه دی. بیافرمائی الله ﷻ د خپل دین د امدادیانو پخپله مددګاردې. لکه چه ارشاد دې ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ﴾ (۸) اې مسلمانانوکه تاسو د الله ﷻ د دین امدادکونی نو الله ﷻ به ستاسو امداد اوکړی اوتاسو ته به ثابت قدمی درکړی په کافرانوباندې افسوس دې اود هغوی عملونه غرق دی. بیائی خپل دوه صفتونه بیان کړل قوی کیدل چه ټول مخلوق ئې پیداکړو د عزت مالك کیدل چه ټول د هغه ماتحت دی هریود هغه مخکې

---

(۱) ۸۵/البروج: ۸.

(۲) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الخندق وهی الاحزاب:۴۱۰۶، صحیح مسلم:۱۸۰۳.

(۳) الطبری:۱۸/۶۴۷.

(۴) الطبری:۱۸/۶۴۸.

(۵) الطبری: ۱۸/۶۴۹.

(۶) الطبری:۱۸/۶۵۰.

(۷) الطبری:۱۸/۶۵۰.

(۸) ۴۷/محمد:۷.

ذلیل ښکته تول د هغه محتاج هغه د ﷻ تولونه بې پرواه چاله چه هغه امداد ورکړی هغه غالب د چانه چه دهغه امداد اخواشی هغه مغلوب. فرمائی ﴿وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ۝ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ ۝﴾ ([1]) یعنی مونږ خود اول نه خپلو رسولانوسره وعده کړې ده چه د هغوی به په یقینی توګه باندې امدادکولې شي اودا چه هم زمونږ لښکر به غالب راځی. بل آیت کښې دی ﴿كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي ۚ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ۝﴾([2]) الله ﷻ ونیلی دی چه زه اوزمارسولان علیهم السلام غالب دی بې شکه الله ﷻ د قوت اوعزت مالك دې.

ٱلَّذِينَ إِن مَّكَّنَّٰهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ أَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُا۟

دا هغه خلق دی چې اقتدار ورکړو مونږ هغوئ لره | په زمکه کښې | نو قائیموی به | مانځه لره | او ورکوی به

دغه (مظلومان) داسې خلق دی اکه مونږ ورته دزمکې په مخ باندې حکومت ورکړو | نو دمونځ پابندی به کوی

ٱلزَّكَوٰةَ وَأَمَرُوا۟ بِٱلْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا۟ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ۗ وَلِلَّهِ

زکات | او حکم به کوی | دنیکئ | او منع کوی | دبدئ نه | او دالله په لاس کښې دې

او زکاتونه بهٔ ورکوی | اونورو ته به د نیکئ کولو حکم کوی | اوبدئ نه بهٔ ئې منع کوی

عَٰقِبَةُ ٱلْأُمُورِ ۝ وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ

انجام | دټولو معاملاتو | او که دروغ ګنړی دوئ تالره | نو دروغ ګنړلې دی (رسولان خپل) مخکښې ددوئ نه

اودهر کارانجام دالله ﷻ په اختیار کښې دې | اوکه نن دوئ تا درغژن ګنړی | نو (څه اوشو)

قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ۝ وَقَوْمُ إِبْرَٰهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ۝

قوم دنوح | او عادیانو | او ثمودیانو | او قوم دابراهیم | او قوم دلوط |

ددوی نه وړاندې د نوح عليه السلام قوم او عاد او ثمود هم او دابراهیم عليه السلام اود لوط عليه السلام قوم او د مدین

وَأَصْحَٰبُ مَدْيَنَ ۖ وَكُذِّبَ مُوسَىٰ فَأَمْلَيْتُ لِلْكَٰفِرِينَ

اومدین والو | او دروغ ګنړلې شوې دې | موسی | نو مهلت ورکړو ما | کافرانو لره

خلقو هم (خپل پیغمبران) دروغژن ګنړلی ووا | اوموسی عليه السلام هم دروغژن ګنړلې شوی وو | نو ما کافرانو

ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ۝ فَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ

بیا | راونیول ما هغوئ | څرنګې وو | عذاب | زما | پس ډیر دی | دکلونه

له مهلت ورکړو | بیا ما دوئ راوونیول | نو (تاولیدل) چې زما عذاب څنګه وو | نو څومره کلی

---

[1] ۳۷/الصافات: ۷۱.

[2] ۵۸/المجادلة: ۲۱.

أَهْلَكْنٰهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ

چې هلاک کړې دي مونږه هغه | حال دا چې هغه | ظالمان وو | پس هغه | پریوتې دي |

دي چې مونږ هغه هلاک کړل ځکه چې هغوئ نافرمانه وو اِنو اوس دهغوئ چتونه

عَلٰى عُرُوْشِهَا وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ وَّقَصْرٍ مَّشِيْدٍ ﴿٤٥﴾

په چتونو خپلو باندې | او ډیرې کوہان دي | چې شاړ پراتهٔ دي | او ډیرې ماڼۍ | اوچتې محکمې ورانې دي

النّه پراته دي | او شاړ کوهیان او ښوسره لوړلوړ محلونه (وران) پراته دي

أَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْأَرْضِ فَتَكُوْنَ لَهُمْ قُلُوْبٌ يَّعْقِلُوْنَ

ایا دا خلق ګرزیدلی نهٔ دي | په زمکه کښې چې وې | دوئ لره | زړونه | چې پوهه ئې حاصلولې

نو ایا دوئ دزمکې په مخ تګ راتګ نه کوی | چې د دوئ داسې زړونه وې | چې پوهه ئې

بِهَا أَوْ اٰذَانٌ يَّسْمَعُوْنَ بِهَا ۚ فَإِنَّهَا

په هغې سره | ایاوې غوږونه دوئ لره | چې اوریدل کولې دوئ | په هغې سره | پس بیشکه حقیقت دادې

پرې کولې شوې | یا داسې غوږونه ئې وې چې په هغې ئې (حقه خبره) اوریدې شوی | خو حقیقت

لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلٰكِنْ تَعْمَى الْقُلُوْبُ الَّتِيْ فِي الصُّدُوْرِ ﴿٤٦﴾

چې ړندې نهٔ دي | سترګې | ولیکن | ړانده دي | زړونه | هغه | چې په سینو کښې وی

دا دې | چې سترګې نه ړندیږې بلکه هغه زړونه ړانده دي چې په سینو کښې پټ پراته دي

قوله تعالى:- اَلَّذِيْنَ اِنْ مَّكَّنّٰهُمْ فِي الْاَرْضِ

دا ایت مبارک د چا باره کښې نازل شوې دې؟ حضرت عثمان ﷺ فرمائی چه دا آیت زمونږ باره کښې نازل شوې دې مونږه بې سببه دوطن ویستلې شوې وو بیا الله ﷻ مونږ ته بادشاهی راکړه مونږ د مونځ روژې پابندی اوکړه او ښه کارونه مو اوکړه او د بدونه منع شو نودا آیت زما اوزما دملګروباره کښې دی ابوالعالیه رحمه الله فرمائی دې نه مراد اصحاب رسول ﷺ دی.

حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله په خپله خطبه کښې د دې آیت تلاوت کولوسره اوفرمائیل په دې کښې صرف دبادشاهانوبیان نه دې بلکه د بادشاه او رعایادواړو بیان دې. په بادشاه باندې خوداکاردې چه د الله ﷻ حقونه تاسو نه پوره واخلی د الله ﷻ دحق په کوتاهئ کښې تاسو راونیسی اود یوحق دبل نه واخلی اوچه ترکومې پورې ممکن وی تاسوته نیغه لار ښائی په تاسو باندې دهغه حق دادې چه ظاهر او باطن په خوشحالئی خوشحالئی سره د هغه تابعداری اوکړئی. عطیه رحمه الله فرمائی هم ددې آیت مضمون په آیت ﴿وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۖ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِيْنَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِّنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا ۚ يَعْبُدُوْنَنِيْ لَا يُشْرِكُوْنَ بِيْ شَيْئًا ۚ وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ﴾ [1] کښې دې. دکارونوانجام دالله ﷻ په لاس کښې دې اوښکلې نتیجه به هم دپرهیزګارانووی اودهرې یوې نیکئی بدله هم هغه سره ده.

د انبیاو علیهم السلام دروغ ګڼړلو انجام:- الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته تسلی ورکوی چه د منکرانوانکار تاسره څه نوې خبره نه ده د نوح علیه السلام نه واخله د موسی علیه السلام پورې د ټولوانبیاؤ کرامو انکار کافرانو برابر کړې دې

[1] ٢٤/النور:٥٥.

دلائل مخامخ وو حق ښکاره شو خو منکرانو اونه منله. ماکافرانو ته مهلت ورکړې چه دوی سوچ اوفکر اوکړي پخپل انجام باندې غوراوکړي خوچه کله هغوی دنمك حرامئ نه منع نه شونوآخرزما په عذابونوکښې راګیرشو. ګوره چه زما راګیرول څنګه دی بې پناه ثابت شو اوڅومره خطرناك انجام ئې شو. دسلفونه نقل دی چه د فرعون د خدائي دعوی او د الله ﷻ په راګیرولوکښې د څلوېښتوکالو موده وه. رسول الله ﷺ فرمائي چه الله ﷻ هريو ظالم ته وخت ورکوی بيا چه کله ئې راګیرکړی نو خلاصي ئې نه وی. بياحضور ﷺ دا آيت ﴿وَكَذٰلِكَ اَخْذُ رَبِّكَ اِذَآ اَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌ ۭ اِنَّ اَخْذَهٗٓ اَلِيْمٌ شَدِيْدٌ﴾ ([1]) اولوستلو ([2]) بيا فرمائي چه ډيروکلو ظالمان کومو چه درسولانوتکذيب کړې وومونږ غرق کړل. د چامحلونه چه کنډرې پرمخې پراته دی د هغوی منزلونه وران شو د هغوی آبادئ تباه شوې د هغوی کوهیان خالي پراته دی چه د پرون پورې آباد وو نن خالي دی د هغوی چونه کړې شوی محلونه چه د لرې نه سپين پړقيدل ښکاريدل چه او چت او اعلی او پاخه وو نن هغه وران پراته دی هلته ([3]) ګونګیان خبرې کوی د هغوی مضبوطياهغوی بچ نه کړې شو دهغې ښائست اوپوخوالي بې کاره ثابت شو درب عذاب هغه تباه برباد کړل. لکه چه ارشاد دې ﴿اَيْنَ مَا تَكُوْنُوْا يُدْرِكْكُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِيْ بُرُوْجٍ مُّشَيَّدَةٍ ۭ وَاِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَّقُوْلُوْا هٰذِهٖ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۚ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَّقُوْلُوْا هٰذِهٖ مِنْ عِنْدِكَ ۭ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۭ فَمَالِ هٰٓؤُلَاۗءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُوْنَ يَفْقَهُوْنَ حَدِيْثًا﴾ ([4]) سره د دې چه تاسويه چونه کړې شوی قلعه ګانوکښې محفوظ ئې خومرګ به هلته هم تاسو پرينږدی. آيا هغوی پخپله په زمکه کښې ګرځيدل راګرځيدل نه ټيك نه ده کله ئې غور اوفکر هم نه وو کړې چه څه عبرت ئې حاصل کړې وو. امام ابن ابی الدنيا رحمه الله "کتاب التفکر والاعتبار" کښې روايت راوړې دې چه الله ﷻ موسی عليه السلام له وحی راوليګله اې موسی عليه السلام داوسپنې څپلئ واچوه او د اوسپنې والا لرګې واخله په زمکه روان شه آثار او عبرت اوګوره هغه به ختم نه شي تردې چه ستا د اوسپنې څپلئ به ټکرې ټکرې شي اود اوسپنې لرګې به دې هم مات رامات شي. هم په دې کتاب کښې د بعضې هوښيارانوقول دې چه په وعظ سره خپل زړه راژوندې کړه او په غور اوفکر سره دا نوراني کړه اود زهد او دنيا نه بچ کيدو سره دا مړکړه اوپه يقين سره دا کلك کړه اود مرګ په ذکر سره دا خوارکړه اود فنا په يقين باندې دې له صبرورکړه ددنيامصيبتونه د ده په وړاندې کيږده د ده سترګې کولاوکړه د زمانې تنګئ ده ته اوښايه اودې اوويره وه د ورځو اوختل راوختلو باندې دې پوهه کړه او بيدارئ کړه په تيروشوو واقعاتو باندې دې عبرتناك کړه دپخوانو قصې ده ته واوره دې هوښيارکړه ددوی په ښارونوکښې اود دوی په قصوکښې دې دغور اوفکرعادت کړه اوګوره چه ګناهګارانوسره دهغه معامله څنګه اوشوه څنګه هغوی تاوړاتاوکړې شو. نودلته هم دغه فرمان دی چه د پخوانو خلقو واقعات مخې ته کيږدئ اوخپل زړه پوهه کړئ د هغوی د هلاکت رښتونې قصې اوريدوسره عبرت حاصل کړئ واورئ صرف سترګې ړندې نه وی بلکه د ټولونه زيات خراب ړوندتوب د زړه دې سره د دې چه سترګې ئې صحيح سالم وی. د زړه د ړندوالی په وجه نه عبرت حاصليدې شي نه د خيراوشر تميزکيږی. ابومحمدابن حيان اندلسی خوك چه ۵۱۷هـ کښې وفات شوې وو دامضمون ئې پخپلو يوڅوشعرونوکښې ښه ځائ کړې دې فرمائي چه اې سړيه چه په ګناهونوکښې خوندونه اخلې آيا ته دخپل بوډاوالي اوخراب حالت نه هم خبرنئ؟که نصيحت اثر نه کوی نو آيا په کتلواوريدلوسره هم عبرت نه حاصليږی؟ واوره سترګې او

---

[1] ۱۱/هود:۱۰۲.

[2] صحيح بخاری کتاب التفسير سورة هود باب قوله ﴿وكذلك اخذ ربك اذااخذالقرى....﴾:۴۶۸۶، صحيح مسلم۲۵۸۳، ترمذی:۳۱۱۰، ابن ماجه:۴۰۱۸، ابن حبان:۵۱۷۵، بیهقی:۹۴/۶.

[3] الطبری: ۶۵۳/۱۸.

[4] ۴/النساء:۷۸.

غوږونه دي خپل کاراونه کړي نودومره بدنه دي چه څومره بد دا دي چه دواقعاتونه سبق حاصل نه کړي شي يادساته چه نه خو به دنياباقي وی نه دا آسمان اونه نمر. که زره دې نه غواړی خود دنيانه به يوه ورځ د زړه په نه غوښتو هم تلل وی. څه به مالداروی اوڅه غريب څه به ښاروالا وی اوڅه به کلی والا.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَن يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ

او تلوار کوی دا خلق په تا | په راوستلو د عذاب | او هر گز به خلاف نه کوی الله | دوعدې خپلې

اوداخلق له تانه زر عذاب غواړی او الله ﷻ به هيچرې دخپلې وعدې خلاف ورزی نه کوی

وَإِنَّ يَوْمًا عِندَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾

او بيشکه چې يوه ورځ | په نزدرب ستا | پشان دزرو کالو ده | دهغې کلونو نه | چې تاسو ئې شمارئ

اوستا درب يوه ورځ ستاسو دشمير مطابق د زروکالو سره برابره ده |

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا

او ډير دي | دکلونو | چې مهلت ورکړو ما | هغې ته | ظالمان وو | بيا | رااونيول ما هغه

اوڅومره ډير کلی وو چې ماهغوئ ته مهلت ورکړې وو |اوهغوئ ظالمان ووابيا ماهغوئ رااونيول

وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾

او خاص ما ته | راتلل دی دهر چا |

اوهم زما طرفته دټولو واپس کيدل دی |

قوله تعالى:- وَإِنَّ يَوْمًا عِندَ رَبِّكَ

د قيامت د ورځې دمقدار بيان:- الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته فرمائی چه داملحدان کافران الله ﷻ دهغه رسول ﷺ اودقيامت ورځ دروغ گڼړی اوتانه عذاب غوښتلودپاره تندی کوی چه داعذابونه زرولې نه راولې د کومونه چه ته هروخت مونږ ويروئې. هغوی به الله ﷻ ته هم پخپله وئيل چه که دا ستاد طرف نه حق وی نوپه مونږ باندې دآسمان نه کاڼړی راووروه اوڅنگه چه دردناك عذاب وی راوليکه. وئيل به ئې چه د حساب دورځې نه وړاندې زمونږ معامله صفاکړه. الله ﷻ فرمائی يادساتئی د هغه وعده اټله ده قيامت او عذاب به راځی د اولياء الله عزت او د الله ﷻ د ښمنانو ذلت يقينی کيدونکې ځيزدې. اصمعی رحمه الله وائی چه زه ابوعمرو بن علاسره ووم چه عمروبن عبيدراغلو اوونی وئيل اې ابوعمرو آيا الله ﷻ د خپلې وعدې خلاف کوی؟هغوی اووئيل نه. هغه هم دغه وخت کښې دعذاب آيت تلاوت کړو. په دې باندې هغه اوفرمائيل چه آيا ته عجمی ئی؟ واوره عربوکښې وعده يعنی د ښه خبرې د وعدې خلاف بدگڼړلې شی خود ايعاد يعنی سزا د احکامو ردو بدل يا معافی بد نه شی گڼړلې بلکه هغه کرم او رحم گڼړلې شی. گوره يوشاعر وائی:- (فانی وان اوعدته اووعدته لمخلف ايعانی ومنجز موعدی)که زه څه ته سزا اووايم يا هغه ته د انعام وعده اوکړم نوداخوکيدې شی چه زه دخپلې دهمکئی خلاف اوکړم بلکه يقينی به هيڅ کله سزا ورنه کړم ولې خپله وعده به خامخاپوره کوم. غرض دسزا وعده کول اوسزا نه ورکول وعده خلافی نه ده خود رحمت اوانعام وعده کولوسره بيا رامنع کول خراب صفت دې د کوم نه چه د الله ﷻ ذات پاك دې. بيافرمائی چه يوه يوه ورځ د الله ﷻ په نيز ستاسو د زرو زرو ورځو برابره ده. داپه اعتبارد هغه دحلم او بردبارئی ده هغه ته علم دې چه هروخت د هغوی په راگيرولو باندې قادر دې نو په دې وجه څه تندی ده که هرڅومره مهلت ورته ملاوشی هرڅومره رسئی اوږده شی خو چه کله غواړی نودسا

اخستلومهلت به هم ورنه کړی او راوبه ئی نیسی. د دې وجه د دې نه پس فرمائی چه د ډیرو کلوخلقو به ظلم باندې ملاتړلې وه ماهم دهغوی نه سترګې پټې کړې وې کله چه ښه مست شونوناڅاپی راګیرکړې شوتول مجبوره دی اوټول به هم زما مخې ته حاضریږی اودټول واپس کیدل هم زماطرفته دی. ترمذی وغیره کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی فقیران مسلمانان به د مالدارانو مسلمانانونه نیمه ورځ وړاندې جنت ته ځی یعنی پنځه سوه کاله وړاندې. (۱) یوبل روایت کښې دی چه حضرت ابوهریره تپوس اوکړو د نیمې ورځې اندازه څه ده؟ اوفرمائیلې شو چه تا قرآن پاك نه دې لوستلې؟ ماونیل چه اوتودغه آیت ئی راته واورلو یعنی دالله ﷻ په نیز یوه ورځ د زروکالو ده(۲)دابوداؤد کتاب الملاحم په آخره کښې لیکلی دی حضور ﷺ فرمائی زمادالله ﷻ د ذات بابرکات نه امیدې چه هغه به زما امت دنیمې ورځې پورې خامخا مؤخر ساتی.دحضرت سعد ﷺ نه ئی تپوس اوکړو چه نیمه ورځ څومره موده شوه. هغوی اوفرمائیل دپنځوسوو کالو.ابن عباس ﷺ دا آیت لوستلو سره اوفرمائیل دا دهغه ورځو نه دی په کوموکښې چه الله ﷻ زمکه اوآسمان پیداکړل. (ابن جریر).

بلکه امام احمدبن حنبل رحمه الله کتاب الردعلی الجهمیه کښې داخبره په کولاولفظ سره بیان کړې ده. مجاهد رحمه الله فرمائی دا آیت په شان د آیت ﴿يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ﴾(۳) دې.یعنی الله ﷻ د کارتدبیردآسمان نه زمکې طرف ته کوی بیاهم د هغې طرف ته ورخیژی هم په یوه ورځ د کومې اندازه چه ستاسو د شمیر په اعتبارسره د زرو کالوده.امام محمدبن سیرین رحمه الله دیونومسلم اهل کتاب نه نقل کوی چه الله ﷻ زمکه او آسمان په شپږو ورځوکښې پیداکړی دی او یوه ورځ ستا درب په نیز د زرو کالوپه شان ده کوم چه تاسو شمیرئی الله ﷻ د دنیا اجل د شپږو ورځو کړې دې اومه ورځ باندې قیامت دې اویوه ورځ په شان د زرو زروکالوده. نوشپږ ورځې خو تیرې شوې او تاسو په اومه ورځ کښې ئی نو بس اوس خو بالکل د هغه حامله په شان ده چه د پوره ورځو وی پته نه لګی چه کله به بچې اوشی.

قُلْ يَاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَآ اَنَا لَكُمْ
اووایه اے نبی ﷺ | چی اے خلقو | بیشکه زهٔ | ستاسو دپاره
اووایه چې ائې خلقو! زهٔ ستاسو دپاره ښکاره
نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۴۹﴾ فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ
یرونکې ښکاره یم | نو هغه کسان | چی ایمان ئې راوړو | او عملونه ئې اوکړل نیك | دهغوئ دپاره
یرونکې یم |............نو چاچې ایمان راوړې دې |..............اودنیکئ کارونه کوی | نو د هغوی دپاره
مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ﴿۵۰﴾ وَالَّذِيْنَ سَعَوْا فِيْٓ اٰيٰتِنَا
ښښانه ده | او رزق دې | عزتمند | او هغه کسان | چی کوشش کوی | په ایتونو زمونږ کښی |
ښښنه اودعزت روزی ده |.............ا اوهغه کسان چې زمونږ دآیاتونوپه حقله دهغې

(۱) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء ان الفقراء المهاجرین یدخلون الجنة قبل اغنیائهم:۳۳۵۳-۳۳۵٤وهوحسن، السنن الکبری للنسائی: ۱۱۳٤۸، ابن ماجه:٤۱۲۲، احمد:۲/۲۹٦، ابن حبان:٦۷٦.
(۲) ابوداؤد کتاب الملاحم باب قیام الساعة:٤۳۵۰.
(۳) ۳۲/السجدة:۵.

مُعٰجِزِيْنَ أُولٰٓئِكَ أَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿٥١﴾ وَمَآ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ

عاجزه کونکی هغې لره | دغه کسان | ملګري د دوزخ دی | اونه دي لیږلي مونږ | مخکښېستا نه

دعاجزه کولو کوشش نه کوی | نوهم دغه کسان جهنمیان دی | اومونږ چې ستا نه وړاندې کوم رسول

مِنْ رَّسُوْلٍ وَّلَا نَبِيٍّ إِلَّآ إِذَا تَمَنّٰٓى أَلْقَى الشَّيْطٰنُ

یو رسول | او نه یو نبي | مګر | کله چې | تلاوت اوکړو هغه | نو واچوو خلل | شیطان |

یا نبي رالیږلي دي | خو کله چې به هغه دالله ﷻ حکمونه لوستل | نو شیطان دهغه په لوستلو په دوران

فِيْٓ أُمْنِيَّتِهٖ ۚ فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطٰنُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ

په تلاوت دهغه کښې | نو ختموی الله | هغه خلل | چې اچوی ئې شیطان | بیا | محکم کوی الله |

کښې (دکافرانو په زړونو کښې) وسوسه غورزولې ده | بیا الله دشیطان وسوسې ختمې کړې | بیا الله ﷻ خپل

أٰيٰتِهٖ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٥٢﴾ لِّيَجْعَلَ مَا

ایتونه خپل | او الله | ښه پوهه دې | او حکمت والا دې | دپاره ددې چې جوړ کړی الله | هغه خلل |

ایتونه مضبوط کړی | او الله په هره خبره پوهه دې دصاحب د حکمت دې | او دا (هرڅه) څکه (کیږی) چې الله

يُلْقِي الشَّيْطٰنُ فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ

چې اچوی ئې شیطان | فتنه | دپاره دهغه خلقو | چې په زړونو دهغوی کښې | مرض دنفاق وی |

دشیطان غورزلې وسوسې یو امتحان اوګرځوی | دهغه خلقو دپاره چې دهغوی په زړونو کښې بیماری دې

وَّالْقَاسِيَةِ قُلُوْبُهُمْ ۗ وَإِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَفِيْ شِقَاقٍۭ بَعِيْدٍ ﴿٥٣﴾

او چې سخت وی | زړونه دهغوی | او بیشکه دا ظالمان خلق | په ضد (مخالفت) | لرې کښې دې |

اوزړونه ئې سخت شوی دی | اوبیشکه ظالمان په ډیرلرې مخالفت کښې اخته دی

وَّلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ أُوْتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ

او دپاره ددې چې پوهه شی | هغه کسان | چې ورکړې شوې دی علم | چې بیشکه دا قران | حق دې |

او چې کومو خلقو ته علم ورکړې شوې دې اچې هغوئ ښه پوهه شی اچې دا ستا درب

مِنْ رَّبِّكَ فَيُؤْمِنُوْا بِهٖ فَتُخْبِتَ لَهٗ قُلُوْبُهُمْ ۗ

دطرفه درب ستا نه | او ایمان راوړی | په هغې | او نرم شی | هغې ته | زړونه دهغوئ |

طرفه حق دې | نو هغوئ په دې ایمان راوړی | او دهغوئ زړونه دالله ﷻ په حضور کښې ټیټ شی

وَإِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِيْنَ أٰمَنُوْٓا إِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٥٤﴾

او بیشکه الله | لاربنودونکې دې | هغه کسانو ته | چې ایمان ئې راوړې دې | لارې نیغې ته |

اوبیشکه الله ﷻ ایمان دارو ته د نیغې لارې طرفته خودنه کوی

قوله تعالی:- قُلْ يٰٓأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَآ أَنَا لَكُمْ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٤٩﴾

د کافرانو زر عذاب غوښتل او دهغه جواب:- کافرانو به عذابونه غوښتل او د هغې د زر راتلو شور به نې کولو دهغې په جواب کښې اعلان کولې شی خلقو ته خود الله ﷻ رالیکلې شوې یم تاسو د رب د عذابونو نه

چه ستاسوپه وړاندې دی خبردارکړم ستاسو حساب زما په ذمه نه دې عذاب د الله ﷻ په وس کښې دې كه غواړي نواوس به ئې راولي كه غواړي نو څه وخت پس به ئې راولي ماته څه پته ده چه په تاسوكښې د چاپه قسمت كښې هدايت دې اوڅوك دالله ﷻ درحمت نه محروم پاتې كيدونكي دې غوښتنه خو هم د الله ﷻ پوره كيږي. حكومت دهغه په لاس دې هرڅه كونكې هم هغه دې دهيڅ چاد هغه په وړاندې دكش كړپ كولو طاقت نشته هغه ډيرحساب اخستونكې دې زما حيثيت خودخبر وركونكي دې.په كوموزړونوكښې چه يقين اوايمان دې اودهغې دګواهنې اوداعمالونه هم ثابت دی دهغوی ټول ګناهونه د معاف كيدو لائق دی اود هغوی ټولې نيكئی د قدر وړدی. رزق كريم نه مراد جنت دې. كوم خلق چه نورهم دالله ﷻدلارې نه اودرسول الله ﷺ دتابعدارئی نه منع كوی هغوی دوزخيان دی([1]) دسخت عذاب اوتيزاور خشاك دې الله ﷻدې مونږ بچ كړی. بل آيت كښې دی داسې كافرانوله د هغوی دفساد په بدله كښې په عذاب باندې عذابونه دی. ([2])

دالله ﷻ په وحی كښې د باطل ګډون نه شی كيدې :- دلته اكثرومفسرينودغرانيق قصه نقل كړې ده اودا هم چه ددې واقعه په وجه اكثرودحبشو مهاجرينودااوګڼړل چه اوس دمكې مشركان مسلمانان شو نو واپس مكې ته راغله. خودا روايت په هرسندسره مرسل دې په يوصحيح سندسره مسندكښې مروی نه دې. والله اعلم.

اول روايت:-ابن ابی حاتم كښې دی رسول الله ﷺ په مكه كښې د سورت النجم تلاوت اوفرمائيلوكله چه حضورﷺداآياتونه لوستل﴿أَفَرَءَيْتُمُ اللَّتَ وَالْعُزَّىٰ ۞ وَمَنَوٰةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ ۞﴾ ([3])نو شيطان د حضورﷺ په آوازكښې دا الفاظ واچول (تلك الغرانيق العلى وان شفاعتهن ترتجى) نومشركان خوشحاله شو چه نن خو حضورﷺ زمونږ د معبودانو تعريف اوكړو چه ددې نه وړاندې حضورﷺ چرته هم نه دې كړې. حضورﷺ سجده اوكړه نو هغه ټولوهم سجده اوكړه په دې باندې دا آيت نازل شو.دا ابن جرير رحمه الله هم روايت كړې دې دا مرسل دې مسندالبزاركښې هم د دې ذكر نه پس دی چه صرف هم په دې سندسره دا متصلاً نقل دې اوصرف اميه بن خالد هم داوصل كوی اوهغه مشهورثقه دې.داصرف په طريق كلبی سره روايت دې ابن ابی حاتم داپه دوو سندونوسره اخستې دې خودواړه مرسل دی. په ابن جريركښې هم مرسل دې. قتاده رحمه الله وائی چه مقام ابراهيم سره حضورﷺ مونځ كولوچه پركالې پرې راغلو اوشيطان د حضور ﷺ په ژبه مباركه واچول (وان شفاعتهن الترتجى وانهالمع الغرانيق العلى).مشركانودا الفاظ راونيول او شيطان دا خبره خوره كړه. په دې باندې دا آيت نازل شواوهغوی خوار شو.ابن ابی حاتم كښې دی چه سورت النجم نازليدلو او مشركانو وئيل كه چرې دا سړې زمونږ د معبودانو په خو الفاظوكښې ذكر اوكړی نومونږ به دوی اود دوی ملګری پريږدو خود دوی خودا حال دې چه يهود اونصاری اوكوم خلق چه د دوی د دين مخالف دی دهغه ټولونه زيات خو په كنځلو اوبدوسره زمونږدمعبودانو ذكر كوی. دغه وخت كښې په حضورﷺ او ملګرو باندې سخت تكليفونه اچولې شو. دحضورﷺ د هغوی د هدايت لالچ وو كله چه د سورت النجم تلاوت حضورﷺ شروع كړواو﴿وَلَهُ الْأُنثَىٰ ۞﴾ ([4]) پورې ئې اولوستلو نوشيطان د بتانو د ذكر په وخت كښې داكلمې واچولې(وانهن لهن الغرانيق العلى وان شفاعتهن لهى التى ترتجى)دادشيطان مقفی عبارت وود هر مشرك په زړه كښې داكلمې كيناستې اويويوته يادې شوې تردې چه دامشهوره شوه چه حضرت محمد

---

[1]) الطبرى:۱۸/۶۶۲.
[2]) ۱۶/النحل:۸۸.
[3]) ۵۳/النجم:۱۹-۲۰.
[4]) ۵۳/النجم:۲۱.

د سورت نجم په ختميدو باندې ﷺ د خپل اولنۍ دين طرف ته واپس راوګرځيدو اوچه کله رسول الله ﷺ سجده اوکړه نوټول مسلمانان او مشرکان په سجده کښې راپريوتل وليد بن مغيره خو ډير زيات بوډا وو په دې وجه هغه يوموټې خاوره اوچته کړه او پخپل تندي پورې ئې اولګوله. اوس هريوحيران شوځکه چه حضور ﷺ سره دواړه ډلې په سجده کښې شاملې وې مسلمانان حيران وو چه دې خلقو خو ايمان راوړې نه دې يقين نه کيږي چه بيا دوی زمونږ سره څنګه د حضور ﷺ په سجده کولوسره سجده اوکړه؟ شيطان چه کوم الفاظ د مشرکانوپه غوږونوکښې وړپوک وهلې وو هغه مسلمانانواوريدلې هم نه وو. اخوا د هغوی زړونه خوشحاليدل شيطان داسې په آوازکښې آوازملاوکړو چه مشرکانو په هغې کښې هيڅ فرق نه شوکولې هغوی خو ټولو په دې باندې يقين پوخ کړې ووچه پخپله هم حضور ﷺ د دې دواړو آياتونو تلاوت کړې دې په اصل کښې د مشرکانوسجده د خپلو بتانود پاره وه. شيطان دا واقعه دومره خوره کړه چه دمکې دحبشې دمهاجرينوغوږونوته هم اورسيدله.عثمان بن مظعون ﷺ اودهغه ملګروچه داواوريده چه اهل مکه مسلمانان شوی دی بلکه هغوی حضور ﷺ سره مونځ هم اوکړو او وليدبن مغيره سجده اونه کړې شوه نوهغه يوموټې خاوره اوچته کړه اوهم په هغې باندې تندې کيخودو.مسلمان اوس پوره امن اوتسلئې سره دی نوهغوی دهغه ځائ نه دواپس کيدوفيصله اوکړه اوپه خوشحالئې خوشحالئې مکې ته راورسيدل. اول دشيطان د دې الفاظو راز کولاوشوې وو الله ﷺ دا الفاظ اخواکړې وواوخپل کلام ئې محفوظ ساتلې وو.اوس دمشرکانود دښمنئې اورنورهم تيزشوې وواوهغوی په مسلمانانوباندې دنوی مصيبتونو اوريځې راورول شروع کړې وو.دا روايت هم مرسل دې.دبيهقي کتاب دلائل النبوة کښې هم دا روايت دې. امام محمدبن اسحاق هم دا په خپل سيرت کښې راوړې دې خودا سندونه مرسلات او منقطعات دی. والله اعلم.

دامام بغوی په دې باندې سوال:-امام بغوی رحمه الله خپل تفسيرکښې دا هر څه د حضرت ابن عباس ﷺ وغيره دکلام نه دا شان روايتونه نقل کړی دی اوبيائې پخپله يوسوال کړې دې چه کله درسول الله ﷺ د عصمت حفاظت پخپله الله ﷻ کوی نوداسې خبره څنګه واقع شوه. بيائې ډير جوابونه ورکړی دی په کوم کښې چه يومزيدارجواب داهم دې چه شيطان دا الفاظ دخلقوپه غوږونوکښې واچول اوهغوی ته ئې وهم واچولو چه دا الفاظ دحضور ﷺ دخُلې مبارکې نه وتلې دی.په حقيقت کښې داسې نه وودا صرف شيطانې حرکت وونه چه درسول الله ﷺ آواز.والله اعلم.

نورهم د دې په شان جوابونه متکلمينو حضراتو ورکړی دی. قاضي عياض هم دا په شفاکښې چيړلې دی اود هغوی دجواب حاصل دادې چه داهم داسې دی په سبب ددې د ثبوت.اود رب فرمان چه هغوی خواهش کوی الخ پدې کښې دحضور ﷺ تسلی فرمائيلې شوې ده چه ته پدې کښې خفه کيږه مه په وړاندينو نبيانو اورسولانوباندې هم داسې اتفاقات راغلی دی. بخاری شريف کښې د حضرت ابن عباس ﷺ روايت دې د دې په خواهش کښې چه کله هغه خبره کوی نوشيطان دهغې د خبرې په مينځ کښې خبره اچوی نود شيطان اچولې شوې خبره باطل کولو سره بياالله ﷻ خپل آياتونه محکم کوی.[1]مجاهد رحمه الله وائی د **(تمنی)** معنی قال ده.[2] د **(امنيه)** معنی **(قراءته)** ده **(الاامامی)** مطلب دادې لولی ليکی نه.بغوی اواکثرمفسرين وائی **(تمنی)** معنی **(تلا)** ده يعنی چه کله دالله ﷻ کتاب لولی نوشيطان په مينځ کښې څه اچوی. د حضرت عثمان ﷺ په مدح کښې شاعر وئيلی دی **(تمنی کتاب الله اول ليلة واخرهالاقی حمام المقادر)** دلته هم لفظ **(تمنی)** دلوستلو په معنی کښې دې.

---

[1]) صحيح بخاری کتاب التفسيرسورة الحج تعليقًا قبل رقم:٤٧٤١.
[2]) الطبری:١٨/٦٦٧.

الله ﷻ حق ثابتوی باطل ختموی: -ابن جریر رحمه الله وائی چه داقول دډیر نیزدې تاویل والا دې[1] دنسخ حقیقی معنی لغهٔ ازاله اورفع یعنی اخواکول اوختمول دی.الله سبحانه وتعالی دشیطان باطل القاء کوی. ([2])
حضرت جبریل علیه السلام د الله ﷻ په حکم سره د شیطان زیات کړې شوې ختموی اودالله ﷻ آیاتونه مضبوط باتې کیږی الله ﷻ دټولو کلامونوپیژندونکې دی هیڅ یوه پټه خبره هم او یوراز هم د هغه نه پټ نه دې هغه حکیم دې د هغه یوکار هم د حکمت نه خالی نه وی. دا د دې د پاره چه د چا په زړونوکښې شرک کفر نفاق دې دهغوی دپاره فتنه جوړه شی نومشرکانو دادالله ﷻ دطرف نه اومنل حالانکه هغه شیطانی الفاظ وو.بیمارو زړونووالا نه مراد منافقان دی اود سختو زړونو والا نه مراد مشرکان دی.([3])
دا هم یو قول دې چه دې نه یهودمراددی ظالمان د حق نه ډیر لرې وتلی دی هغوی د نیغې لارې نه ورك شوی دی اوچاته چه صحیح علم ورکړې شوې دې په کوم سره چه هغوی په حق او باطل کښې فرق کوی.هغوی ته د دې خبرې د بالکل حق کیدو اودالله ﷻ د طرف نه دکیدو صحیح یقین پیداشی او هغوی کامل ایمان والا جوړشی. اودا اوګڼړی چه بې شکه دا هم دالله ﷻ کلام دې ځکه خود دې دومره حفاظت صیانت اوساتنه ده په هیڅ طریقه اودهیڅ طرف نه پدې کښې دباطل ګډوډوالی نه شی کیدې دحکیم اوحمیدالله ﷻ د طرف نه نازل شوې دې.نودهغوی زړه دتصدیق نه ډك شی.تیتیږی او په رغبت سره متوجه کیږی. الله ﷻ دایماندارو لارخودنه دنیاکښې دحق اوهدایت طرف ته کوی صراط مستقیم ورته ښانسته کوی او آخرت کښې د عذابونونه بچ کوی درجوته ئې رسوی اونعمتونه ورنصیب کوی.

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتَّىٰ
اوهمیشه به وی | هغه کسان | چې انکارکونکی دی | په شك کښې ددې (دین) نه | تر هغه وخته پورې
اوخوک چې کافران دی | هغوئ به دقران پاک په باره کښې همیشه په شک کښې پراته وی

تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾
چې راشی هغوئ ته | قیامت | ناساپه | یا راشی هغوئ ته | عذاب دورځې | شنډې (منحوسې)
تردې چې ناګهانه بهٔ دوی ته قیامت راشی | یا دشنډې (بې برکته) ورځې عذاب بهٔ ئې په سر اودریږی

الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ ۖ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ ۚ فَالَّذِينَ
بادشاهی به | په دغه ورځ | الله لره وی | فیصله به کوی هغه | په منځ دهغوئ کښې | نو هغه کسان
په دغه ورځ بهٔ بادشاهی صرف د یو الله ﷻ وی | هغه به د دوی په مینځ کښې فیصلې کوی | نو کومو

آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾
چې ایمان ئې راوړو | او عملونه ئې اوکړل نیك | هغوئ به په جنتونو | دنعمتونو کښې وی
کسانو چې ایمان راوړې دې | او نیک عملونه ئې کړی دی | هغوئ بهٔ دجنت په باغونو کښې وی

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَٰئِكَ
او هغه کسان | چې کفر ئې اوکړو | او دروغ ئې اوګڼړل | آیتونه زمونږه | نو دغه کسان چې دی
او کومو خلقو چې کفر اختیار کړې دې | اوزمونږ آیتونه ئې دروغ ګڼړلی دی | هغوی

[1] الطبری:۱۸/٦٦٦.
[2] الطبری:۱۸/٦٦۸.
[3] الطبری:۱۸/٦٦۹.

لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿۵۷﴾ وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

دي دهغوئ دپاره | عذاب سپکونکې | او هغه کسان | چې هجرت ئې اوکړو | په لار دالله کښې

دپاره سپکونکې عذاب مقرر دې ...... او کومو خلقو چې دالله ﷻ په لاره کښې هجرت کړې دې

ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ

بيا | قتل کړې شو | يا مړه شو | خامخا به رزق ورکوي هغوئ له الله | رزق ښه | او بيشکه الله |

بيا هغوئ شهيدان کړې شول | يا مړهٔ شول | نو الله به هغوئ ته خامخا رزق ورکړي او (يادساتئ چې)

لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿۵۸﴾ لَيُدْخِلَنَّهُم مُّدْخَلًا

خامخا هغه | بهتره | رزق ورکونکې دې | خامخا به داخل کړي هغوئ لره | داسې ځائې دداخليدوته

بيشکه الله ﷻ ښه رزق ورکونکې دې | هغه ذات به هغوئ يقينا داسې ځائې ته داخل کړي

يَرْضَوْنَهُ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿۵۹﴾ ذَٰلِكَ ۖ

چې خوښ به کړي هغوئ هغه | او بيشکه الله | ډير پوهه دې | صبر ناک دې | دا خو دې حال دهغوئ

کوم چې به هغوئ خوښوي | او الله بيشکه (دټولو دحال نه) خبردار او بردبار دې | هم داسې ده

وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ

او چاچې بدل واغستو | په مثل | دهغې | الکه څنګه چې عذاب ورکړې شوې وؤ (دهٔ لره)

او څوک چې د ظلم صرف دومره بدله واخلي څومره ظلم چې دهٔ سره شوې وی

بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنصُرَنَّهُ اللَّهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ

په هغې | بيا زياتې هم شوې وی | په هغه باند | نو خامخا به امداد کوي دهغه الله | بيشکه الله

اوبيا دوباره په ده ظلم اوشي | ....نو الله ﷻ بهٔ ضرور ددهٔ مدد کوي | ....بيشکه الله ﷻ

لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿۶۰﴾

خامخا معاف کونکې دې | بښونکې دې |

ډير معاف کونکې او بخښونکې دې

قوله تعالى:- وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ

قرآن مجيد اود کافرانو حالت:- ددې کافرانو چه کوم شك شبه د الله ﷻ په دې وحی يعنی قرآن پاك کښې ده هغه د دوی د زړونونه د تللونه ده[1] شيطان به داغلط ګمان دهغوی دزړونونه د قيامته پوری اونه باسی.قيامت د هغې عذابونه به ناڅاپی په هغوی راشی دوی به صرف بی شعوره وی دې وخت کښې چه کوم مهلت هغوی ته ملاويږی په دې سره دوی مغروره شوی دی په کوم قوم چه دالله ﷻ عذاب راشی په هغه حالت کښې راځی چه د هغې نه نه ويريدل او بې پرواه شوی وو. دالله ﷻ دعذاب نه هم هغه غافل کيږی چه پوره فاسقان اوښکاره مجرمان وی ياهغوی ته دبې خبره ورځې عذاب وراورسی کومه ورځ چه به دهغوی د پاره سپيره ثابتيږی. د بعضو قول دې چه دې نه مراد د بدرورځ ده او بعضو وئيلی دی چه دې نه مراد د قيامت ورځ ده. هم دغه قول صحيح دې ځکه چه د بدر ورځ هم د هغوی د

[1] الطبری: ۶۷۰/۱۸.

پاره د الله ﷻ د عذاب ورځ وه. په هغه ورځ به صرف هم د الله ﷻ بادشاهي وی لکه چه په بل ایت کښې دی الله ﷻ دقیامت د ورځې مالك دې(۱) بل آیت کښې دی چه په هغه ورځ به هم د رحمن ملك وی اوهغه ورځ به په کافرانوباندې ډیره سخته تیریږی(۲) فیصله به پخپله الله ﷻ کوی د چا په زړه کښې چه د الله ﷻ یقین وی اودرسول الله ﷺ صداقت اودایمان مطابق دهغوی اعمال وی دکوموچه په زړه اوعمل کښې موافقت ووداچا ژبې چه دهغوی دزړونو برابروې هغوی به دجنت په نعمتونوکښې پوره وی. کوم نعمتونه چه نه فناکیږی نه کمیږی نه خرابیږی د چا په زړه کښې چه د حقیقت نه کفر وو چه حق ئې دروغ ګڼړلو د انبیاء کرامو خلاف ئې کول د حق د تابعدارئې نه ئې کبرکولود هغوی دتکبرپه بدله کښې به هغوی له ذلیل کونکی عذابونه وی. لکه چه ارشاد دې ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾ (۳) کوم خلق چه زمادعبادتونونه سرکشی کوی هغوی به ذلیل کیږی.

د هجرت او جهاد ثواب:-کوم خلق چه خپل وطن خپل بال بچ خپل یاران دوستان پریږدی اود الله ﷻ د رضاد پاره دهغه په لارکښې هجرت اوکړی دهغه درسول ﷺ اود هغه د دین د امداد د پاره اورسی اوبیا د جنګ په میدان کښې د دښمن په لاس شهید کړې شی اویابې جنګه د خپلې قضاسره په خپله بستره هغه له مرګ راشی د هغه د پاره د الله ﷻ دطرف نه ډیر لوئ اجراو زبردست ثواب دې. لکه چه ارشاد دې ﴿وَمَن يَخْرُجْ مِن بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا﴾ (۴) کوم سړې چه خپل کور اووطن پریږدی اود الله ﷻ اودهغه درسول ﷺ طرف ته هجرت اوکړی بیاهغه له مرګ راشی نودهغه اجرالله ﷻ سره ثابت شو په هغه به دالله ﷻ فضل وی هغه ته به دجنت نعمتونه ملاویږی په کوموسره چه به دهغه سترګې یخې وی الله ﷻ بهترین رازق دې هغوی به پروردګار جنت ته رسوی کوم ځای چه به دوی خوشحاله وی. لکه چه ارشاد دې کوم چه زمونږ په مقربوکښې دی دهغوی د پاره راحت اوخوشبودار ګلونه اود نعمتونونه ډك باغونه دی داسې خلقو ته راحت رزق اوجنت ملاویږی(۵) په خپله لارکښې ربښتونی مهاجر په خپله لارکښې جهادکونکی اود خپلو نعمتونومستحق خلق الله ﷻ ښه پیژنی. هغه ډیرحلم والا دې. دبندیګانو ګناه معاف کوی دهغوی دخطاګانو نه تیریږی د هغوی هجرت قبلوی د هغوی توکل ښه پیژنی.

د الله ﷻ په لارکښې د شهادت او مرګ حقیقت:-کوم خلق چه دالله ﷻ په لارکښې شهیدان وی که مهاجر وی اوکه نه وی هغه به رب سره ژوند او رزق بیامومی. لکه چه ارشاد دې ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ﴾ (۶) دالله ﷻ د لارې شهیدان مړه مه ګڼړئی هغوی خپل رب سره ژوندی دی روزنی ورکولې شی. په دې باره کښې ډیر احادیث دی کوم چه بیان شوی دی. د الله ﷻ په لارکښې د شهیدانو اجر هم د الله ﷻ په ذمه ثابت دې په دې آیت سره هم اود دې بارې په احادیثوسره هم. حضرت شرحبیل بن سمط رحمه الله فرمائی چه د روم دیوې قلعه په محاصره باندې زمونږ موده تیره شوه اتفاقی حضرت سلمان فارسی ؓ په هغه ځای تیریدو ونې فرمائیل مادرسول الله ﷺ نه اوریدلی دی کوم سړې چه د الله ﷻ د لارې په تیاری کښې مړشی نودهغه اجر اورزق د الله ﷻ د طرف نه د همیشه د

---

(۱) ۱/الفاتحة: ۴.
(۲) ۲۵/الفرقان: ۲۶.
(۳) ۴۰/غافر: ۶۰.
(۴) ۴/النساء: ۱۰۰.
(۵) ۵۶/الواقعه: ۸۸-۸۹.
(۶) ۳/آل عمران: ۱۶۹.

پاره جاري وي اوهغه په فتنه کښې د اچونکو والا نه محفوظ وي که تاسو غواړئ نو آيت ﴿وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾(١) اولولئ (٢)حضرت ابوقبيل او ربيعه بن سيف معافري ﷫ وائي مونږه د رودس په جهادکښې وو مونږ سره حضرت فضاله بن عبيد ﷜ هم وو زمونږ مخې ته دوه جنازې تيرې شوې په کوموکښې چه يوشهيدوو اوبل په خپل مرګ مړشوې وو خلق د شهيد په جنازه وربشکته شو. حضرت فضاله ﷜ اوفرمائيل دا څه خبره ده؟ خلقو وئيل حضرت دا شهيددې اودابل دې نه محروم دې. هغوی اوفرمائيل والله ماته خودواړه خبرې برابر دی که د دې قبر نه پاسم اوکه د هغه قبر نه پاسم. واورئ د الله ﷻ په کتاب کښې دی بيا هغوی د دې آيت تلاوت اوکړو. (٣) يوبل روايت کښې دی چه هغوی هم په خپل مرګ د مړشوی په قبرباندې اودريدو او وئې فرمائيل تاسوله نورڅه پکاردی په جنت کښې ځائ اورزق ښکلې. يوبل روايت کښې دی چه هغه دې وخت کښې امير وو. دا آخري آيت د صحابه کرامو ﷢ د يووړوکي لښکر باره کښې نازل شوې دې کوموسره چه د مشرکانو يولښکر سره د هغوی د منع کولود حرمت په مياشت کښې جنګ اوکړو. الله ﷻ د مسلمانانو امداداوکړو اومخالفين ئې ښکته کړل الله ﷻ معاف کونکې او ښښونکې دې. (٤)

ذٰلِكَ	بِأَنَّ اللَّهَ	يُولِجُ	الَّيْلَ
دا کار	په سبب ددې چې بيشکه الله	ننباسی	شپه
دا په دې و جه چې الله ﷻ شپه په ورځ کښې داخلوی			

فِي النَّهَارِ	وَيُولِجُ	النَّهَارَ	فِي الَّيْلِ	وَأَنَّ اللَّهَ	سَمِيعٌ	بَصِيرٌ ﴿٦١﴾
په ورځ کښې	او ننباسی	ورځ	په شپه کښې	او بيشکه الله	اوريدونکې	ليدونکې دې
او ورځ په شپه کښې داخلوی				اوبيشکه الله ﷻ هر څۀ آوری هر څه وينی		

ذٰلِكَ	بِأَنَّ اللَّهَ	هُوَ	الْحَقُّ	وَأَنَّ	مَا	يَدْعُونَ
دا ځکه	چې بيشکه الله	هم هغه	حق دې	او بيشکه	هغه تول	چې دوئ رابلی هغوئ
ګوری دا مدد به (ځکه) کيږی	چې صرف الله ﷻ حق دې			اودا کافران چې داالله ﷻ نه سوا		

مِنْ دُونِهِ	هُوَ الْبَاطِلُ	وَأَنَّ اللَّهَ	هُوَ الْعَلِيُّ	الْكَبِيرُ ﴿٦٢﴾
ماسوا دالله نه	هغه باطل دی	او بيشکه الله	خاص هم هغه داوچتې مرتبې والا دې	لوئ دې
نور معبودان رابلی	هغه باطل دی او په دې کښې شک نشته		چې الله ﷻ اوچت دې لوئې دې	

أَلَمْ تَرَ	أَنَّ اللَّهَ	أَنْزَلَ	مِنَ السَّمَاءِ	مَاءً	فَتُصْبِحُ	الْأَرْضُ
آيا ته ګورې نه	چې بيشکه الله	نازلوی	دآسمان نه	اوبۀ	نوشی	زمکه
آيا ته دې ته نه ګوری	چې الله ﷻ دپورته نه اوبه رانازلوی			نو په هغې باندې زمکه تکه		

(١) ٢٢/الحج:٥٧.
(٢) صحيح مسلم كتاب الامارة باب فضل الرباط في سبيل الله عزوجل:١٩١٣ بدون الاية.
(٣) الطبري:١٨٢/٩.
(٤) الطبري:٦٧٤/١٨.

مُخْضَرَّةً ؕ | اِنَّ اللّٰهَ | لَطِيْفٌ | خَبِيْرٌ ۝ | لَهٗ | مَا

شنه | بیشکه چې الله | مهربانه باریك بین دې | خبردار دې | هغه لره دی | هغه څه

شنه شی | بیشکه الله ﷻ ډیر مهربان په هرڅه خبر دې | ....څه چې په آسمانونو کښې دی

فِي السَّمٰوٰتِ | وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ | وَاِنَّ اللّٰهَ | لَهُوَ

چې په اسمانونو کښې دی | او هغه څه چې په زمکه کښې دې | او بیشکه الله | خامخا دې هغه

او څه چې په زمکه کښې دی | ټول د الله ﷻ ملکیت دې | او الله ﷻ بې نیازه او دهر تعریف

الْغَنِيُّ | الْحَمِيْدُ ۝ | اَلَمْ تَرَ | اَنَّ اللّٰهَ | سَخَّرَ | لَكُمْ

غنی | او ستائیلې شوې | آیا ته نۀ ګورې | چې بیشکه الله | تابع کړې دی | دپاره ستاسو |

مستحق دې | آیا تا نه دی کتلی چې الله ﷻ د زمکې ټول څیزونه ستاسو تابع کړې دی

مَّا | فِي الْاَرْضِ | وَالْفُلْكَ | تَجْرِيْ | فِي الْبَحْرِ | بِاَمْرِهٖ ؕ

هغه ټول هر څه | چې په زمکه کښې دی | او کشتئ | چې چلیږی | په دریاب کښې | په حکم دهغه سره

...............او بیړئ هم چې د هغه په حکم سره په دریابونو کښې روانې دی

وَيُمْسِكُ | السَّمَآءَ | اَنْ تَقَعَ | عَلَى الْاَرْضِ | اِلَّا | بِاِذْنِهٖ ؕ

او نیولې نې دې | آسمان | ددې نه چې راپریوزی | په زمکه باند | مګر | په حکم دهغه سره

او هم د هغه ذات په حکم سره آسمان په زمکه د راپریوتو نه ټینګ شوې دې | ....

اِنَّ اللّٰهَ | بِالنَّاسِ | لَرَءُوْفٌ | رَّحِيْمٌ ۝ | وَهُوَ | الَّذِيْٓ

بیشکه الله | په خلقو باند | خامخا مهربانه دې | رحم کونکې دې | او هغه | هغه ذات دې

بیشکه الله ﷻ په انسانانو ډیر مهربان رحم کونکې دې | ....او الله ﷻ هغه ذات دې چې کوم

اَحْيَاكُمْ | ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ | ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ؕ | اِنَّ الْاِنْسَانَ

چې ژوندی نې کړئ تاسو | بیا به مړۀ کړی تاسو | بیا به ژوندی کړی تاسو | رښتیا ده چې انسان

تاسو پیدا کړئ | بیا به درباندې مرګ راولی | بیا به مو ژوندی کړې | خو په دې کښې شک نشته چې

لَكَفُوْرٌ ۝

ډیر ناشکره دې |

انسان ډیر ناشکره دې |

قوله تعالى:- ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ يُوْلِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ

د شپې ورځې ګردش:- الله ﷻ بیان فرمائی چه خالق او متصرف هم هغه دې پخپل ټول مخلوق کښې چه څه غواړی کوی. ارشاد دې ﴿قُلِ اللّٰهُمَّ مٰلِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَآءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَآءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَآءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَآءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ﴾ [1] الهی هم ته مالك الملك نی چاله چه غواړې ملك ورکوې دچانه چه

[1] ۳/آل عمران: ۲۶.

غوارې اخلې څوك چه غوارې د عزت په ټال ټالنی ورکوې څوك چه غوارې د در در نه نی په در در کړې ټولې ښیګړې هم ستاپه لاس کښې دی هم ته په هرڅیز باندې قادرئی شپه په ورځ کښې او ورځ په شپه کښې هم ته راوړې. ژوندې د مړی نه اومړې د ژوندی نه هم ته راوباسې چاله چه غوارې بې حسابه رزق ورکوې.نوکله ورځې وړې شپې غټې او کله شپې وړې او ورځې غټې لکه چه په ګرمئی او یخنئی کښې وی.دبندیګانو ټولې خبرې الله ﷻ اوری دهغوی ټول حرکات او سکنات ګوری هیڅ یوحال د هغه نه پټ نه دې.دهغه هیڅ څوك حاکم نشته بلکه دهغه په وړاندې څوك چونړهم نه شی کولې. هم هغه رښتونې معبود دې د عبادتونو لائق د هغه نه بغیربل څوك نشته. د زبردستې غلبه والا او لوئ شان والا دې چه څه غواړی کیږی اوچه څه نه غواړی ناممکن دی چه اوشی هرسړې دهغه مخکې فقیر او هر یودهغه په وړاندې عاجز دهغه نه بغیرچه څوك عبادت اوکړی هغه باطل اوهیڅ نفع نقصان د چاپه لاس کښې نشته هغه اوچت دې اوهریوڅیزدهغه ماتحت دې دهغه دحکم لاندې دې دهغه نه بغیرڅوك معبودنشته نه دهغه نه سوابل څوك رب شته نه دهغه نه څوك لوئ اونه په هغه باندې څوك غالب هغه د تقدس والا هغه دعزت اوجلالت والادظالمانوویلې شوو ټولوکمزورو خبرو نه پاك د ټولوخوبیانو والا دټولونقصاناتو نه پاك اولړې.

د بياراژوندی کیدو په مثال سره وضاحت:-خپل عظیم الشان قدرت او زبردسته غلبه بیانوی چه په اوچه غیرآباده زمکه باندې د هغه په حکم سره هواګانې اوریخې راولی او هم هغه زمکه آباده تازه تکه شنه راژوندئی کیږی.دلته "ف"دتعقیب دپاره ده دهریوڅیز تعقیب د هغه په اندازه سره کیږی. دنطفه نه چك وینه کیدل بیا د چك وینې نه دغوښې ټکړه کیدل چه کوم ځائ بیان فرمائیلی دی هلته هم "ف"راغلې ده او په هرو دووصورتونو کښې دځلوېښتو ورځو فاصله وی اوداهم ذکردې چه د حجازبعضې زمکې داسې هم دی چه دباران کیدوسره سره شنه شی.فالله اعلم. د زمکې په ګوټونو کښې اود دې په خیټه کښې چه څه دی ټول د الله ﷻ په علم کښې دی یوه یوه دانه د هغه په علم کښې ده اوبه هم هلته رسی اوهغه راټوکیږی لکه څنګه چه د حضرت لقمان په قول کښې دی اې بچییه! که یوڅیز د اوری د دانې هومره وی او بیا هغه هم په یوکانړی کښې وی یا په آسمان کښې وی یا په زمکه وی الله ﷻ به هغه خامخاراوړی الله ﷻ پاك او خبردې([1])یوبل آیت کښې دی دزمکې اوآسمان پټ څیزونه به الله ﷻ ښکاره کړی([2]) بل آیت کښې دی چه دهرې پاڼړې د راپریوتو د هرې دانې چه د زمکې په تیاروکښې وی اود هریو اوچې اولمدې د څیزونو الله ﷻ ته علم دې او هغه په ښکاره کتاب کښې دی.([3]) یوبل ځائ کښې دی چه یوه ذره هم په آسمان اوزمکه کښې د الله ﷻ نه پټه نه ده هیڅ لوئ ووړوکې څیز داسې نه دې چه په کتاب کښې ښکاره نه وی. امیه بن ابی الصلت یا زیدبن عمروبن نفیل په قصیده کښې دی -:

وقولاله من ینبت الحب فی الثری فیصبح منه البقل یهتز رابیا
ویخرج منه حبة فی رؤسه ففی ذاك ایات لمن كان واعیا

اې زمادوارو پیغمبرانو اتاسودوی ته اووائې چه دخاورې نه دانې څوك راوباسی ونه راټوکیږی او تاویږی اود دې په سرونوباندې ویښته راوځی د عقل مندودپاره خو په دې کښې یونه څومره نښې موجود دی. د ټول کائنات مالك هم هغه ذات دې هغه د هریوڅیز نه بې پرواه دې هریودهغه په مخکې فقیردې اود هغه داوچت دربار محتاج دې.ټول انسانان د هغه غلامان دی.آیاتاسونه ګورئی چه ټول ځناورکانړی

---

[1]) ۳۱/لقمان:۱٦.

[2]) ۲۷/النمل:۲۵.

[3]) ٦/الانعام:۵۹.

پټې باغونه هغه ستاسو د فائدې او ستاسو په ماتحتئ كښې وركړې ساتلې. د زمكې او اسمان څيزونه ستاسو دپاره سرګردانه دي.هم دهغه احسان فضل اوكرم دې دهغه په حكم سره كشتئي تاسو اخوا ديخوا اوړي ستاسو مالونه او سامانونه ديو ځائ نه بل ځائ ته رسي.اوبه شلولوسره اوموجونو كښې تيريدلوسره د الله ﷻ په حكم په هواګانوسره كشتئي ستاسو د فائدې دپاره رواني دي. ددې ځائ د ضرورت څيزونه هغه ځائ ته اود هغه ځائ نه دضرورت څيزونه دلته برابر رارسي.هغه پخپله آسمان نيولې دې چه په زمكه باندې راپرېونه څې ګني كه اوس هغه حكم وركړونودا به په زمكه راروان وي او تاسو ټول به هلاك شني.

د انسانانود ګناهونوسره الله ﷻ په هغوي باندې خپل شفقت اومهرباني اوخيال ساتي لكه چه ارشاد دې ﴿وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُوْ مَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلٰى ظُلْمِهِمْ ۚ وَاِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيْدُ الْعِقَابِ۝﴾ (۱) د خلقود ګناهونوباوجود الله ﷻ په هغوي باندې ببنونكې دې اوبې شكه هغه دسختوعذابونووالاهم دې هم هغه تاسوپيداكړي ئي اوتاسو به فنا كوي بيابه مو دوباره راپيدا كوي لكه ارشاد دې ﴿كَيْفَ تَكْفُرُوْنَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ۚ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ۝﴾(۲)تاسو الله ﷻ سره څنګه كفر كوئي حالانكه تاسو مړه وئې هم هغه تاسوراژوندي كړئي بيابه هم هغه تاسو وژني اوبيابه دوباره تاسو ژوندي كوي بيابه تاسو ټول د هغه طرف ته واپس ګرځولې شئي.يوبل آيت كښې ارشاد دې ﴿قُلِ اللّٰهُ يُحْيِيْكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيْهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ۝﴾(۳)هم الله ﷻ به تاسو ژوندي كوي بيا به هم هغه تاسو وژني بيابه تاسودقيامت په ورځ د كومې په راتلو كښې چه هيڅ شك نشته جمع كوي. بل ځائ فرماني چه هغوي به وائي اې الله تامونږ دوه ځل اووژلو اودوه ځل دې ژوندي كړو(۴) نودكلام مطلب دادې چه دداسې الله ﷻ سره تاسو بل څوك ولې شريك ګرځوئي؟دنورو عبادت هغه سره څنګه كوئي؟پيدا كونكې صرف هم هغه رزق وركونكې هم هغه صرف مالك اومختار هم هغه. تاسو هيڅ نه وئي تاسو ئې پيداكړئي بيا به ستاسو د مرګ نه پس تاسو بياراپيداكوي يعني د قيامت په ورځ انسان ډير ناشكره اوناقدره دې.

لِكُلِّ اُمَّةٍ	جَعَلْنَا	مَنْسَكًا هُمْ	نَاسِكُوْهُ
دپاره دهرامت	مقرر كړې ده مونږه	يوه طريقه دعبادت	چې هغوئ عمل كونكي دي په هغې
مونږ دهرامت دپاره دعبادت طريقې مقرر كړې دي	په كومو چې هغوئ روان دي		

فَلَا يُنَازِعُنَّكَ	فِي الْاَمْرِ	وَادْعُ	اِلٰى رَبِّكَ ؕ
پس اے نبي دوئ دجګړه نۀ كوي ستا سره	په كار ددين كښې	او تۀ رابله خلق	رب خپل ته
نودوئ دي تا سره په دې باره كښې جنګ نه كوي	او ته لګيا اوسه دوئ الله ﷻ طرفته		

اِنَّكَ	لَعَلٰى هُدًى مُّسْتَقِيْمٍ۝	وَاِنْ	جٰدَلُوْكَ	فَقُلِ
بيشكه تۀ	په لاره نيغه باندې ئې	او كه چرې	هغوئ جګړه كوي ستا سره	نو ورته ووايه
رابله	بيشكه ته په سمه لار ولاړ ئې	او كه دوئ تاسره جګړه كوي	نو دوئ ته ووايه چې	

(۱) ۱۳/الرعد:۶.
(۲) ۲/البقرة:۲۸. الخ
(۳) ۴۵/الجاثية:۲۶.
(۴) ۴۰/غافر:۱۱.

اَللّٰهُ اَعْلَمُ	بِمَا	تَعْمَلُوْنَ ⁽⁶⁸⁾	اَللّٰهُ يَحْكُمُ	بَيْنَكُمْ
الله ته ښه معلوم دي	هغه څه	چې تاسو ئې کوئ	الله به فیصله کوي	په منځ ستاسو کښې

تاسو څه کوئ الله ﷻ دهغې نه ښه خبر دی | الله ﷻ به ستاسو ترمینځه په هغې خبرو

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ	فِيْمَا	كُنْتُمْ	فِيْهِ	تَخْتَلِفُوْنَ ⁽⁶⁹⁾
په ورځ دقیامت	په هغه ټولو خبرو کښې	چې وئ تاسو	په هغې کښې	چې اختلاف به مو کولو

کښې د قیامت په ورځ فیصله اوکړي | په کومو کښې چې تاسو اختلاف کوئ |

قوله تعالى:- لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا

د هريوقوم د شريعت تذكره:- اصل کښې په عربي ژبه کښې د **(منسك)** لفظي ترجمه دې خائ کښې ده د کوم خائ چه انسان د تلوراتلوعادت واچوی د حج احکام په خائ راوړو ته ددې دپاره **(مناسك)** وئیلې شي چه خلق باربار هلته خي اوحصاريږي. نقل دی چه دلته مراد دادې چه دهرامت د پیغمبرد پاره مونږ شريعت مقرر کړې دې نويه دې امرکښې دې داخلق جنګ نه کوی. مراد دا دې چه مشرکان خلق دی او که مرادهرامت د قدرت په توګه دهغې افعال مقررول دی لکه چه سورت بقره کښې ارشاددې د هريود پاره يوطرف ته دې کوم طرف چه هغه متوجه کيږي دلته هم دا دی چه هغوی د دې په خائ راوړونکی دی نودضمیراعاده هم پخپله په هغوی ده يعنی داټول د الله ﷻ په قدرت اود هغه په اراده سره کوی نود هغوی په جنګ کولوسره ته مه بدزړه کیږه اود حق نه مه اخواکیږه د خپل رب طرف ته ئی راغواړه اوپه خپل استقامت اوهدايت باندې په کامل يقين سره اوسيږه.هم دالارحق سره ملاويدونکې او مقصود په کاميابئ سره راوړونکې اچونکې دې. لکه چه فرمائی ﴿وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ بَعْدَ اِذْ اُنْزِلَتْ اِلَيْكَ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ﴾ خبردارچرته داخلق تاد الله ﷻ اياتونه تاله په رسيدلوباندې هم هغوی منع نه کړی. د خپل رب د لارې دعوت عام ورکوه که په دې باندې هم څوك اودريږي نودهغه نه ځان خلاص کړه ورته اووايه چه الله ﷻ ستاسو اعمال وينی لکه چه څو ځايونو کښې دامضمون سردوباره کړې دې. يوځائ کښې دی که چرې دوی تا دروغ اوګنړي نودوی ته وايه چه زما د پاره زما عمل دې او ستاسو د پاره ستاسوعمل دې تاسو زما دعمل نه خلاص ئې او زه ستاسو دعمل اوکړو نه ويزاره يم نوهم دلته هم د هغوی غوړونه کولاوکړه چه الله ﷻ ستاسودعمل نه خبردې. هغه ستاسو دوړوکې نه دوړوکی عمل نه هم خبردې اوهم هغه په مونږ اوتاسوکښې کافی شاهددې. د قيامت په ورځ به مونږ اوتاسوکښې فيصله الله ﷻ پخپله کوی اوهغه وخت به ټول اختلافات ختم شي.لکه چه ارشاد دې ته هم د هغه دعوت ورکوه اوزمونږپه حکم باندې کلك اوسيږه اودچاپه خواهش پسې مه لګه اوصفا اعلان اوکړه د الله ﷻ په نازل کړې شوی کتاب باندې زما ايمان دې. الخ.

اَلَمْ تَعْلَمْ	اَنَّ اللّٰهَ	يَعْلَمُ	مَا	فِي السَّمَآءِ	وَالْاَرْضِ ؕ
ايا تاته معلومه نه ده	چې بيشکه الله	پوهيږي	په هغه هرڅه	چې په آسمان کښې دی	او په زمکه کښې دی

ايا تاسو نه پوهيږئ چې په اسمانونو اوزمکه کښې څه دی | هغه دالله ﷻ په علم کښې دی

اِنَّ	ذٰلِكَ فِيْ كِتٰبٍ ؕ	اِنَّ ذٰلِكَ	عَلَى اللّٰهِ	يَسِيْرٌ ⁽⁷⁰⁾
بيشکه	دا ټول هر څه په کتاب کښې دی	بيشکه دا ټول کارونه	په الله باندې	آسان دی

بيشکه دا ټولې خبرې په کتاب (لوح محفوظ) کښې ليک دی | بيشکه دا خبره په الله ډيره آسانه ده

وَيَعْبُدُوْنَ	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ	مَا	لَمْ يُنَزِّلْ	بِهٖ
اوعبادت کوی دا خلق	ماسوا دالله نه	دهغه خيزونو	چې نه دي نازل کړي الله	په کولو دهغې باندې

اودا (خلق) دالله ﷻ نه سوا دهغه بتانو عبادت کوی اد چا د عبادت په جواز چې الله ﷻ څه

سُلْطٰنًا	وَّمَا	لَيْسَ	لَهُمْ	بِهٖ	عِلْمٌ ؕ	وَمَا
هيڅ سند	او دهغه څيز	چې نشته	دپاره دهغوئ	په هغې باند	څه علم	او نشته
دليل نه دې نازل کړې	او نه دوئ ته ددې څه علم شته .... اود					
لِلظّٰلِمِيْنَ	مِنْ نَّصِيْرٍ	وَاِذَا	تُتْلٰى	عَلَيْهِمْ	اٰيٰتُنَا	
دپاره ددې ظالمانو	هيڅوک مددګار	او هر کله چې	الوستلې کيږي	په دوئ باند	آيتونه زمونږ	
ظالمانو دپاره څوک مددګار نشته	اوهرکله دوئ ته زمونږ ښکاره آيتونه لوستلې شي					
بَيِّنٰتٍ	تَعْرِفُ	فِيْ وُجُوْهِ	الَّذِيْنَ	كَفَرُوا		
واضحه صفا	ته پيژنې	په مخونو کښې	دهغه کسانو	چې دحق نه ئې انکار کړې دې		
نوته دکافرانو په مخونو باندې د خفګان آثار پيژندلې شي	(ترديې چې) نزدې وي					
الْمُنْكَرَ ؕ	يَكَادُوْنَ	يَسْطُوْنَ	بِالَّذِيْنَ	يَتْلُوْنَ		
ناخوښتيا (بدشکلي)	انزدې وي دوئ	چې اوس به حمله کوي	په هغه کسانو باند	چې اوروي هغوئ		
چې په هغو خلقو حمله اوکړي	څوک چه ورته زمونږ آياتونه اورووي					
عَلَيْهِمْ	اٰيٰتِنَا ؕ	قُلْ	اَفَاُنَبِّئُكُمْ	بِشَرٍّ	مِّنْ ذٰلِكُمْ ؕ	
دوئ ته	آيتونه زمونږ	اورته اووايه	آيانوخبردرکړم زه تاسو ته	په ډيربد څيزسره	ددې حملې ستاسو نه	
.... (ائې پيغمبره) ورته اووايه چې آيا دې نه زيات خراب څيز درته اوښايم						
اَلنَّارُ ؕ	وَعَدَهَا اللّٰهُ	الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا ؕ	وَبِئْسَ	الْمَصِيْرُ ۝	
وور دې	وعده کړې ده ددې الله	دهغه کسانو سره	چې کافران دي	او ډير بد	ځائې دې دورتلو	
(واورئ) هغه څيز اور دې چې الله ﷻ کافرانو سره دهغې وعده کړې ده اودغه ډيرخراب ځائې دې						

قوله تعالى:- اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ؕ

دالله ﷻ د علم تذکره:- د رب دکمال دعلم بيان کولې شي چه دزمکې اوآسمان هريوڅيز د هغه د علم په احاطه کښې دې يوه ذره هم دهغې نه بهرنه ده د کائنات د وجود نه داول هغه سره دکائناتو علم وو بلکه هغه په لوح محفوظ کښې ليکلې وو.په صحيح مسلم کښې حديث دې الله ﷻ د زمکې اوآسمان د پيداکولونه پنځوس زره کاله اول کله چه دهغه عرش په اوبوباندې وو د مخلوق تقديرونه اوليکل. (۱)

دټولونه اول قلم پيداکړې شو:- د سنن په حديث کښې دی : ټولونه اول الله ﷻ قلم پيداکړو اوهغه ته ئې اوفرمائيل ليکه هغه تپوس اوکړو څه اوليکم؟ وئې فرمائيل چه څه کيدونکي دی نود قيامته پورې چه څه کيدونکي ووهغه قلم اوليکل(۲) دابن عباس ؓ قول دې چه دسلوکالوپه لارکښې الله ﷻ لوح محفوظ پيداکړو اودمخلوق د پيدائش نه اول چه الله ﷻ په عرش باندې ووقلم ته دليکلوحکم ورکړو هغه تپوس اوکړوچه څه اوليکم؟ وئې فرمائيل زماعلم کوم چه د مخلوق متعلق د قيامته پورې نوقلم

---

(۱) صحيح مسلم كتاب القدر باب حجاج ادم وموسى صلى الله عليهماوسلم:۲۶۵۳، ترمذی:۲۱۵۶، احمد:۲/۱۶۹، ابن حبان:۶۱۳۸.

(۲) ابوداؤد كتاب السنة باب فى القدر: ۴۷۰۰ وهوصحيح، ترمذی: ۳۳۱۹،۲۱۵۵.

روان شو اودقیامته پورې چه څه کیدونکي اموردی کوم چه دالله ﷻ په علم کښې وو قلم اولیکل.هم دا
په دې آیت کښې خپل نبی ﷺ ته فرمائی آیا ته نه پیژنې چه د آسمان او زمکې د هریوځیز زه عالم یم
نودادهغه د علم کمال دې چه د ځیزد وجود نه اول هغه ته معلوم دی بلکه لیکلي هم دی او هغه ټول هم
داسې په واقع کښې کیدونکی دی. د بندیګانود ټولو اعمالوعلم دهغوی د عمل نه وړاندې الله ﷻ ته
دې او هغه چه څه کوی د هغه کولونه وړاندې الله ﷻ پیژندلو هریوحکم منونکې اونه منونکې د هغه په
علم کښې وو اودهغه په کتاب کښې لیکلي شوې وو اوهریوځیزدهغه د علمي احاطې هم دننه وواودا د
الله ﷻ په امرباندې څه ګران نه ووټول په کتاب کښې وو او په رب باندې ډیر آسان وو.

د کلام الله نه مخ اړول قابل ګرفت دی:- بغیردلیل او بې سنده دالله ﷻ نه علاوه دبل عبادت اوبندګی
کونکوجهالت او کفربیانوی.چه بغیرد شیطانی تقلید نه اود پلار نیکه په کتلوراکتلو نه څه نقلي دلیل
هغوی سره شته اونه عقلی. یوبل آیت کښې دی ﴿وَمَنْ يَّدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ۙ لَا بُرْهَانَ لَهٗ بِهٖ ۙ فَاِنَّمَا حِسَابُهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ ۭ اِنَّهٗ لَا
يُفْلِحُ الْكٰفِرُوْنَ﴾([1]) څوك هم چه الله ﷻ سره بل معبود بغیردلیل نه رابلی د هغه نه به الله ﷻ پخپله تپوس
پوښتنه کوی. ناممکن دی چه داسې ظالمان به خلاصې بیامومی. دلته هم اوفرمانیلې شو چه د دې
ظالمانوبه هیڅ څوك امدادی نه وی چه د الله ﷻ د عذاب نه ئې بچ کړی. په هغوی باندې چه د الله ﷻ
د پاك کلام آیاتونه صحیح دلیلونه اوواضحه حجتونه کله پیش کړې شی نود هغوی په تن اوبدن کښې
اُور اولګی.دالله ﷻتوحیداودرسولانو تابعداری په صفاتوګه بیان کړې شوه چه په هغوی باندې مرچکی
اولګیدل شکلونه ئې بدل شوپه تندو باندې ګونجې راغله لستونړی راوچت کړل. که وس ئې وو نو ژبې
به ئې راښکلې شوې وې یولفظ هم د حقانیت به په زمکه نه وو راغلې هم هغه وخت به ئې مرئی خفه
کړې وې. ددې رښتونی خیرخواهانودالله ﷻ ددین دتبلیغ کونکوبدئې کوی ژبې ئې دهغوی خلاف
روانې دی اوچه ممکن وی نولاسونه ئې هم دهغوی طرف ته داوچتیدونه نه منع کیږی.ارشاد دې چه
نبی ﷺدوی ته اووایه چه یوطرف ته خوتاسوکوم تکلیف د الله ﷻ د دین ساتونکوته ورکول غواړئی هغه
وزن کړئی بل طرفته ددې خفګان وزن اوکړئی کوم چه یقیناًتاسو ته ستاسودکفراوانکارپه وجه
رسیدونکې دې بیاګورئی چه بدترین ځیزکوم یودې؟هغه د دوزخ اُور اود هغه ځایٔ قسم قسم عذابونه؟
آیاچه کوم تکلیف تاسو دې رښتونی موحدینوته رسول غواړئی؟نوداهم ستاسو ارادې اوارادې دی.
اوس تاسوهم پوهه شئی چه دوزخ هم ډیرخراب ځایٔ دې څومره خطرناك دی څومره تکلیف ورکونکې
دې اوڅومره دمشکل ځایٔ دې. یقیناډیر زیات خراب ځایٔ دې او ډیر ویرونکې مقام دې کوم ځایٔ چه
د راحت او آرام نوم هم نشته.

يَاَيُّهَا النَّاسُ	ضُرِبَ	مَثَلٌ	فَاسْتَمِعُوْا	لَهٗ ۭ	اِنَّ الَّذِيْنَ
اے خلقو	بیانیږی	یو مثال	نو غوږ کیږدئ	هغې ته	بیشکه هغه (معبودان)
اٸې خلقو ! (اوس) یوه لویه خبره اورولې شی اُوښه غوږونه ورته کیږدئی	تاسو چې دالله ﷻ				

تَدْعُوْنَ	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ	لَنْ يَّخْلُقُوْا	ذُبَابًا	وَّلَوِاجْتَمَعُوْا
چی تاسو ئې رابلئ	ماسوا دالله نه	هرګز نشی پیدا کولي	هغوئ یو میچ (هم)	او اګر که راجمع شی ټول
نه بغیر څوک رابلئ	هغوئ خو یو میچ قدر له هم نشی پیدا کولي	اګر که ټول پرې باندې را ټول شی		

---

[1] ۲۳/المؤمن: ۱۱۷.

لَهٗ ط وَاِنۡ يَّسۡلُبۡهُمُ الذُّبَابُ شَيۡـًٔا لَّا يَسۡتَنۡقِذُوۡهُ

پيداكولو دهغې ته | اوكه اوتښتوي دهغوئ نه | يو مچ | څه څيز | نو نشي خلاصولي هغوئ هغه څيز

اوكه يو مچ ترې نه څه اوتښتوي | نو دوئ ټول ترې نه هغه خلاصولي قدرې هم نشي

مِنۡهُ ط ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالۡمَطۡلُوۡبُ۝ مَا قَدَرُوا

دهغه(مچ) نه | نو كمزورې دې | غوښتونكې هم | اودچا نه چې مدد غوښتلې شي هغه هم | او نۀ پيژندو خلقو قدر

غوښتو والا(عابد) اودكوم (دروغژن معبود) نه چې غوښتل كولى شي دواړه كمزورى دى | ذې خلقو

اللّٰهَ حَقَّ قَدۡرِهٖ ط اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيۡزٌ۝

دالله | پشان دحق | قدر پيژوندولو دهغه | بيشكه الله | ډير قوي دې | غالب دې |

دالله ﷻ هغه شان قدر اونكړو څنګه چې پكار وو | بيشكه الله ﷻ زوراور اوغالب دې |

قوله تعالى:- لَنۡ يَّخۡلُقُوۡا ذُبَابًا

د باطلومعبودانوب وسي:- دالله ﷻ نه سواچه د چا عبادت كولى شي دهغوى كمزورى اودهغوى د عبادت كونكو كم عقلي بيانولې شى. چه اې خلقو داجاهلان كوم چه د الله ﷻ نه بغيرد نوروعبادت كوى رب سره چه څوك شرك كوى د دوى يومثال ډير ښكلې او بالكل د واقعه مطابق بيانولې شى.لږ شان په غورسره واورئى چه د دوى دا ټول بتان اوخدايان كوم چه دوى الله ﷻ سره شريك ګرځوى راجمع شى او يومچ جوړول اوغواړى نوټول به عاجزراشى او يومچ قدرې به جوړنه كړې شى.دمسند احمد په حديث قدسى كښې د الله ﷻ فرمان دې د هغه نه زيات ظالم څوك دې چه زما په شان بل جوړول غواړى كه په حقيقت كښې په چاكښې داقدرت وى نويوه ذره (يامچ) يايوه دانه د غلې دې جوړه كړى[1] په بخارى او مسلم كښې الفاظ داسې دى چه هغه دې يوه ذره يا يوه اوربشه جوړه كړى.[2] بنه ده نوره هم د دوى د باطلومعبودانو ډيره كمزورى اوناتوانى واوره چه دوى د مچ مقابله هم نه شى كولې د هغوى حق د هغوى څيز ددوى نه اوړى اخلى دوى بې وسه دى اوداهم نه شى كولې چه د هغه نه خپل څيز واپس واخلى.بنه ده چه دمچ په شان كمزورې اوسپك مخلوق نه هم چه څوك خپل حق وانخستې شى نود ده نه هم كمزورې بې وسه بې طاقته او پريوتلې بل څوك كيدې شى؟ حضرت ابن عباس ﷺ فرمانى د طالب نه مراد بت او دمطلوب نه مراد مچ دې.[3] امام ابن جرير رحمه الله هم داخوښوى اود الفاظونه هم دا ښكارى. دويم مطلب دابيان كړې شوې دې چه دطالب نه مراد عابداودمطلوب نه مراددالله ﷻ نه سوا بل معبود. د الله ﷻ عظمت او قدر د هغوى په زړونوكښې نه دې وركړشوې كه چرې داسې وې نودا دومره لوئ او طاقتور الله ﷻ سره به ئى داسې ذليل مخلوق ولې شريك كولو د چا چه د مچ پاسولوهم قدرت نه وى لكه چه دمشركينوقريشو بتان وو. الله ﷻ په خپل قوت او قدرت كښې بې مثال دې. ټول څيزونه بغير نمونې په اول ځل پيدائش سره هغه پيداكړى دى بغير دبل چا دامداد اخستلواومشوره كولو چه څوك شريك كړى.بياد ټولوهلاك كولونه پس ددې نه هم په آسانئى سره راپيداكولوباندې قادردې.هغه ډير مضبوط نيونكې په اول ځل پيداكونكې اوبيارابيداكونكې د رزق وركونكې او د ډير زيات بې اندازې طاقت لرونكې دې. ټول هرڅه د هغه په وړاندې ښكته دى څوك د هغه اراده نه شى بدلولې د هغه فرمان روستوكونكې اود هغه د عظمت او سلطنت مقابله كونكې نشته هم هغه واحداوقهاردې.

---

[1] احمد:۲/۲۹۱، ۲/۲۳۲ ح۷۱۶۶وسنده صحيح، البخارى:۵۹۵۳ومسلم:۲۱۱۱.

[2] صحيح بخارى كتاب اللباس باب نقض الصور:۵۹۵۳، صحيح مسلم:۲۱۱۱، ابن حبان:۵۸۵۹، بيهقى:۷/۲۶۸.

[3] الطبرى:۱۸/۶۸۵.

اَللهُ يَصْطَفِيْ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَّمِنَ النَّاسِ ۭ اِنَّ اللهَ سَمِيْعٌ
الله غوره كوی | دفرښتو نه | استازی | او دانسانانونه هم | بیشکه الله | اوریدونکی |
الله ﷻ په فرشتو کښې هم استاذې غوره کوی | اوپه انسانانو کښې هم | بیشکه الله ﷻ هرڅه اوری
بَصِيْرٌ ۚ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا
لیدونکې دې | پوهیږی هغه | په هغه څه | چی په منځ دلاسونو ددوئ کښی دی | او په هغه څه
وینی کوری | هغه (الله ﷻ) ته ددوئ وړاندې روستو هر څه معلوم دی
خَلْفَهُمْ ۭ وَاِلَى اللهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ۝
چی روستو ددوئ نه دی | او خاص الله ته | واپس کیږی | ټول کارونه |
اوټول کارونه بهٔ دالله ﷻ طرفته واپس پیش کولې شی |

قوله تعالي:- اَللهُ يَصْطَفِيْ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَّمِنَ النَّاسِ ۭ

د رسالت د منصب حقدار څوک دي ؟:-خپل مقررکړې تقدیر جاری کول اوخپل مقررکړې شوې شریعت خپل رسول ﷺ ته درسولود پاره الله ﷻ چه کومه فرښته غواړی مقررکوی.دغه شان دخلقونه هم چه الله ﷻ څوك دپیغمبرې دمنصب دپاره غواړی ورکوی.دبندیګانو ټول اعمال هغه اوری اودیویوبنده اعمال د هغه په نظرکښې دی هغه ښه پیژنی چه درسالت د منصب حقدارڅوك دې. لکه چه ارشاد باری تعالی دې ﴿اَللهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهٗ ۭ سَيُصِيْبُ الَّذِيْنَ اَجْرَمُوْا صَغَارٌ عِنْدَ اللهِ وَعَذَابٌ شَدِيْدٌۢ بِمَا كَانُوْا يَمْكُرُوْنَ ۝﴾ ([1]) هم رب ته علم دې چه د رسالت دمنصب صحیح توګه باندې څوك اهل دې؟درسولانودوړاندې روستوالله ﷻ ته علم دې چه څه هغوی طرفته اورسیدل هغوی اورسول ټول هرڅه هغه ته ښکاره دی واضحه دی.لکه چه ارشاددې﴿عٰلِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلٰى غَيْبِهٖٓ اَحَدًا ۝﴾([2])یعنی هغه دغیبوپیژندونکې دې دخپلوغیبویه چاباندې څرګندونه نه کوی اوچه کوم پیغمبرهغه خوښ کړی نود هغه مخکې روستو څوکې مقررکوی دې دپاره چه هغه ته معلومه وی چه هغه دالله ﷻپیغام اورسولواوالله ﷻ هریوڅیز راګیرکړې دې کوم چه هغه سره دی اودهرڅیز شمیرپورې هغه سره شمیرلې دی.نوالله سبحانه وتعالی دخپلورسولانو پالونکې دې څه چه هغه ته اورولې اونیلې شی په هغې باندې پخپله د هغوی حفاظت کونکې دې اود هغوی امدادی هم دې. لکه چه فرمان دې ﴿يٰٓاَيُّهَا الرَّسُوْلُ بَلِّغْ مَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ ۭ وَاِنْ لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهٗ ۭ وَاللهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ۭ اِنَّ اللهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكٰفِرِيْنَ ۝﴾ ([3])اې رسول کوم څه چه ستادرب دطرف نه ستاطرف ته نازل شوی دی اورسوه که چرې داسې دې اونه کړه نود رسالت حق به ادانه شی ستابچ کول د الله ﷻ په ذمه دی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ
اے هغه کسانو |
ائې د ایمان خاوندانو!

---

[1] ٦/الانعام:١٢٤.
[2] ٧٢/الجن:٢٦.
[3] ٥/المائدة:٦٧.

اٰمَنُوا	ارْكَعُوْا	وَاسْجُدُوْا	وَاعْبُدُوْا	رَبَّكُمْ	وَافْعَلُوا	
چي ایمان موراوړي دي	رکوع کوئ	او سجده کوئ	او بندګي کوئ	درب خپل	او کوئ	
دهغه په وړاندې ټیټ شئ اوسجده کوئ اودخپل رب عبادت کوئی اودنیکئ کارونه کوئی						
الْخَيْرَ	لَعَلَّكُمْ	تُفْلِحُوْنَ ۩	وَجَاهِدُوْا	فِي اللّٰهِ	حَقَّ	
نیکی	دپاره ددي	چي تاسو کامیاب شئ	او جهاد کوئ	په لار د الله کښي	پشان دحق	
..................چي تاسو کامیاب شئ ....اودالله ﷻ په لار کښي داسي						
جِهَادِهٖ ط	هُوَاجْتَبٰىكُمْ	وَمَا جَعَلَ	عَلَيْكُمْ	فِي الدِّيْنِ		
دجهاد کولو دهغه	هغه غوره کړي يئ تاسو	اونۀ ني ده ایښي	په تاسو باند	په دین کښي		
کوششونه کوئ	ځنګه چي پکار دي ....هغه تاسوله عزت درکړو	اوپه تاسو ئي د دین په				
مِنْ حَرَجٍ ط	مِلَّةَ	اَبِيْكُمْ	اِبْرٰهِيْمَ ط	هُوَ	سَمّٰىكُمُ	
څه تنګسیا	پیروي اوکړئ ددین	دپلار خپل	ابراهیم	هغه	نوم ایښي دي ستاسو	
حقله هیڅ قسمه تنګسیا رانوستله	تاسودخپل پلار ابراهیم ﷺ په ملت (قائم اوسئ)	هغه په تاسو				
الْمُسْلِمِيْنَ ۵ لا	مِنْ قَبْلُ	وَفِيْ هٰذَا	لِيَكُوْنَ	الرَّسُوْلُ		
مسلمان	مخکښي ددي قرآن نه	او په دي قرآن کښي هم	دپاره ددي چي شي	رسول		
دمسلمانانو نوم ایښودي وو	پخوا هم او اوس هم په دي (قران پاک) کښي	ددي دپاره چي رسول				
شَهِيْدًا	عَلَيْكُمْ	وَتَكُوْنُوْا	شُهَدَآءَ	عَلَى النَّاسِ ج	فَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ	
ګواه	په تاسو باند	او شئ تاسو	ګواهان	په خلقو باندي	پس ودروئ مونځ	
په تاسو باندي ګواه شي	اوتاسو په نورو خلقو ګواهان شئ	نو همیشه دمونځ پابندي کوئ				
وَاٰتُوا	الزَّكٰوةَ	وَاعْتَصِمُوْا بِاللّٰهِ ط	هُوَ	مَوْلٰىكُمْ ج		
او ورکړئ	زکات	او منګولي اولګوئ په دین دالله	هغه	مولی مالك ستاسو دي		
او زکاة ورکوئی	اودالله ﷻ په (حکمونو) مضبوطتیا سره عمل کوئ	هغه ستاسو مالک دي				
فَنِعْمَ الْمَوْلٰى	وَنِعْمَ	النَّصِيْرُ ۵ ع				
نو ځومره ښه اقا او ځومره ښه مددګار دي						
پس ډیر ښه مالك دي	او ډیر ښه	مددګار دي (هغه)				

قوله تعالي:- وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّيْنِ مِنْ حَرَجٍ ط

اسلام آسان دین دي :- ددې دویمې سجدې باره کښې دوه اقواله دی د اولې سجدې دآیت په موقعه باندې مونږ هغه حدیث بیان کړې دې په کوم کښې چه دی رسول الله ﷺ اوفرمائیل سورة حج له په دوو سجدوباندې فضیلت ورکړې شوې دې چه څوك داسجدې اونه کړی هغه دې لوستل هم نه کوی[1] نورکوع سجده دعبادت اود نیکئی حکم کولوسره فرمائی د خپلو مالونوخپلو ځانونو او خپلوژبوسره د

---

[1] ابو داؤد کتاب سجود القرآن باب تفریع ابواب السجود...:۱٤۰۲وسنده حسن، ترمذی:۵۷۸، احمد:۱۵۱/٤، حاکم ۲۲۱/۱، دارقطنی: ٤۰۸/۱.

الله ﷻ په لار کښې جهاداوکړئ اوجهاد حق اداکړئ ځکه چه حکم ورکړې شوې دې چه د الله ﷻ نه دومره ويرېږئ څومره چه دهغه نه دويريدلوحق دې.هم هغه تاسو بزرګان اوخوښ کړی ئې په نورو امتونوباندې تاسوله بزرګي شرافت کرامت اوعزت درکړوکامل رسول اوکامل شريعت ئې تاسو ته درنصيب کړوتاسوته آسان او ښکلې دين درکړو.هغه احکام ئې په تاسو کينخودل اوهغه سختئې ئې په تاسوباندې اونه کړې وهغه بوج ئې په تاسووانچولو کوم چه ستاسودوس نه وی اويه تاسو ګران پرېوځي کوم چه تاسو په ځای راونړلې شئي.د اسلام نه پس دټولونه زيات او دټولونه اوچت تاکيدکړې شوې رکن مونځ دې دې ته ګورئې چه په کورکښې په آرام سره ناستئي نوڅلورکعته فرض اوکه په سفرکښې ئې نوهغه به هم دوه پاتې شي اوپه ويره کښې خود حديث مطابق صرف يورکعت دې(۱)که په سورلئي باندې ئې اوکه پيدل ئې که قبله ته مو مخ وی که بل طرف ته مخ وی نو هم دغه حکم د سفرد نفل مونځ هم دې چه کوم طرف ته د سورلئي مخ وی کولې شې.بيادمونځ قيام هم دبيمارئي په وجه ساقطيږی بيمارپه ناسته هم مونځ کولې شي.که د دې طاقت ئې هم نه وی نوپه ملاسته ملاسته ئې هم اداکولې شي.دغه شان نورو فرائض او واجباتوته اوګورئي چه الله ﷻ څومره آسانئي په هغې کښې کيخودې دی.

د دې دپاره به حضورﷺ فرمائيل چه ماله ديوطرف او بالکل د آسانئي والا دين راکړې ليګلې شوې يم.(۲) حضوراکرم ﷺ چه کله حضرت معاذ ؓ اوحضرت ابوموسي اشعری ؓ د يمن امير جوړکړل اوليګل ئې نو ورته ئې فرمائيلې وو زيرې اوروئي نفرت مه خوروئي آساني کوئي سختي مه کوئي(۳) نور هم د دې مضمون ډير احاديث دی.

حضرت ابن عباس ؓ د دې آيت هم داتفسيرکوی چه ستاسو په دين کښې هيڅ تنګي اوسختي نشته.(۴)امام ابن جرير رحمه الله فرمائي دملة نصب په نزع دخافض دې لکه چه په اصل کښې (كملة ابيكم) وو اوکيدې شی چه (الزموا)محذوف اومنلې شي او(ملة)د دې مفعول اوګرځولې شي.(۵) په دې صورت کښې به دا د دې آيت په شان شی﴿دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرَٰهِيمَ حَنِيفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ﴾(۶)هغه ستاسونوم مسلمان کيخودلويعنی الله ﷻ د ابراهيم ؑ نه هم اول (۷) ځکه چه د هغوی دعاوه چه مونږ دواړه پلار اوځوئ او مونږ په ډله کښې يوتولې مسلمانان جوړکړه خوامام ابن جرير رحمه الله فرمائي چه داقول څه ښه نه ښکاری چه د اول نه مراد دحضرت ابراهيم ؑ اول وی ځکه چه دا خو ډير ښکاره دی چه حضرت ابراهيم ؑ د دې امت نوم پدې قرآن پاك کښې مسلم نه دې کيخودلې نود "اول نه"د لفظ معنی داشوه چه په اولنو کتابونوکښې او په نور ذکر کښې اوپه دې پاك اوآخری کتاب کښې. هم دا قول د حضرت مجاهد رحمه الله وغيره دې اوهم داصحيح دې ځکه چه د دې نه وړاندې د دې امت بزرګي اوفضيلت بيان دې د دوی د دين دآسانئي ذکر دې بيا دوی ته ددين نور رغبت ورکولوسره ښائي چه داهغه دين دې چه حضرت ابراهيم خليل الله ؑ راوړې وو.بياد دې امت د بزرګئي د پاره اود دوی د متوجه کولود پاره فرمائيلې شی چه ستاسوذکر زما په وړاندينو کتابونو کښې هم دې.

---

(۱) صحيح مسلم كتاب صلاة المسافرين، باب صلاة المسافرين وقصرها:۶۷۸.
(۲) احمد:۲۱۶/۵ وسنده ضعيف.
(۳) صحيح بخاری كتاب الجهادباب مايكره التنازع والاختلاف من الحرب:۳۰۳۸، صحيح مسلم:۱۷۳۳.
(۴) الطبری:۶۸۹/۱۸.
(۵) الطبری:۶۹۱/۱۸.
(۶) ۶/الانعام:۱۶۱.الخ
(۷) الطبری:۶۹۱/۱۸.

د مودونه د انبياء كرامو په كتابونوكښې ستاسو خبرې راروانې دي. د وړاندينو كتابونو لوستونكي تاسو نه ښه خبردی نوددې قرآن پاك نه اول اوپه دې قرآن پاك كښې ستاسو نوم مسلم دې اوپخپله د الله ﷻكيخودې شوې دې.په نسائي كښې رسول الله ﷺ فرمائي چه كوم سړې اوس هم دجاهليت دعوى كوى يعنې په پلار نيكه اوحسب اونسب باندې فخركوى اونورمسلمانان خواراوسپك گنړى هغه د دوزخ خشاك دې. چاتپوس اوكړويارسول الله ﷺ كه هغه روژې ساتى بامونځ كوى؟ ونې فرمائيل اوسره ددې چه مونځ گذاروى اورژوې ساتى.الله ﷻ چه ستاسو كوم نومونه ايخودې دى هم په هغه نومونو سره ئې رابلئ او آواز كوئ مسلمين مؤمنين اوعبادالله (۱)د سورة بقره آيت ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾(۲)په تفسير كښې مونږ داحديث پوره بيان كړې دې.بيافرمائي چه مونږ تاسوعادل ښكلې امت ځكه جوړكړئ اوددې دپاره موپه ټولوامتونوكښې ستاسودعدالت مشهورتيا اوكړه چه تاسودقيامت په ورځ په نوروخلقو گواهي وركړئ.ټول مخكينى امتونه به دمحمددامت د بزرگئ اوفضيلت اقرار كوى. دې امت ته په نورو امتونوباندې سردارى حاصله ده. پدې وجه به د دوى گواهي په هغوى باندې معتبره گنړلې شى. ددې باره كښې چه ددوى رسولانودالله ﷻ پيغام دوى ته رسولې دې هغوى دتبليغ فرض اداكړې دى. او پخپله به رسول الله ﷺ په دې امت باندې گواهي وركوى چه حضور ﷺ دوى ته د الله ﷻ دين رسولې دې او د رسالت حق ئې اداكړې. د دې باره كښې چه څومره احاديث دى اوددې باره كښې چه څومره تفسيردې هغه مونږ ټول په ټول د بقرې د اوه لسمې ركوع د دې آيت ﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۗ وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّن يَنقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ ۚ وَإِن كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ ۗ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾(۳)په تفسير كښې ليكلې دې. په دې وجه دلته بيا دوباره دبيانولو ضرورت نشته. هم هلته دې اوكتلې شى.دحضرت نوح ﷺ اود هغه د امت واقعه هم بيان كړې شوې ده.

په دې امت عظيم احسانات او مهرباني:-بيا فرمائي چه د دومره لوئ اوعظيم الشان نعمت شكريه تاسو له ضروراداكول پكاردى دكوم طريقه چه داده كوم فرائض چه دالله ﷻ په تاسو دى هغه په شوق سره اود زړه په مينه سره په ځاې راوړئ خاص كر دمونځ اوزكوة ډيرخيال ساتئ.كوم چه الله ﷻ واجب كړى دى هغه دزړه په مينه په ځاې راوړئ اوچه كوم څيزونه ئې حرام كړى دى هغې سره خواكې هم مه تيريږئ. مونځ چه خالص درب دې اوزكوة په كوم كښې چه د رب د عبادت نه علاوه د مخلوق سره احسان هم دې. اميران خلق د خپل مال نه يوحصه فقيرانوته په خوشحالئ خوشحالئ وركوى د هغوى كار روان شى زړه ئې خوشحاله شى په دې كښې هم د الله ﷻ د طرف نه ډيره آسانى ده. حصه هم ډيره كمه ده او په ټول كال كښې يوځل.دزكوة ټول احكام دسورت توبه آيت زكوة ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ ۖ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ (۴) په تفسيركښې مونږبيان كړى دى هم هلته اوگورئ.بيا حكم كولې شى چه په الله ﷻباندې پوره يقين ساتئ هم په هغه باندې توكل كوئ پخپلو ټولوكارونوكښې هم دهغه نه مدد غواړئ.اعتمادهروخت هم په هغه باندې كوئ هم دهغه په تائيدباندې نظرساتئ هغه ستاسومولى دې ستاسوحافظ دې امدادكردې

[1] ترمذی کتاب الامثال باب ماجاء فی مثل الصلاة والصيام والصدقة:۲۸۶۳وسنده صحيح، احمد:۱۳۰/٤، مسندابی يعلی:۱۵۷۱، ابن خزيمه:۱۸۹۵، ابن حبان:۶۲۳۳،حاکم:۱/۱۱۷، مسندالطيالسی:۱۱۶۱.

[2] ۲/بقرة:۲۱.

[3] ۲/البقرة:۱۴۳.

[4] ۹/التوبة:۶۰.

تاسوله ستاسو په دښمنانو باندې برې درکونکې دې. هغه چه د چا ولي جوړشو دبل چا د ولايت ضرورت نشته. د ټولونه بهترولي هم هغه دې د ټولونه ښه امداد کونکې هم هغه دې. که ټوله دنيادې دښمنان شي خوهغه په ټولو باندې قادر دې اود ټولونه زيات قوي دې. ابن ابی حاتم کښې دحضرت وهب بن ورد ؓ نه روايت دې چه الله ﷻ فرمائی ای بنيادمه د خپلې غصې په وخت کښې ته ما يادوه زه به هم د خپل غضب په وخت کښې تاته معافئ درکوم او په چا چه زما عذاب نازل شي زه به تا د هغې نه بچ کړم. برباد کيدونکوسره به تا نه بربادوم. اې بنيادمه کله چه په تاباندې ظلم اوکړې شي نو د صبر او برداشت نه کار اخله په ما نظرساته زما په امداد باندې يقين ساته او زما په امداد باندې راضي اوسيږه يادساته زه به ستا امداد کوم. دا د هغې نه بهترده چه ته خپل امداد پخپله اوکړې. الله ﷻ دې مونږ ته د نيکوتوفيق راکړي اوخپل امداد دې رانصيب کړي. آمين.

(الحمدلله) د سورت حج تفسير ختم شو.

هم دې سره د الله ﷻ په فضل اوکرم سره داووه لسمې سپارې تفسيرهم ختم شو.

ایاتونه	سورة المؤمنون مكية وهي مائة وثمان عشرة اية وست ركوعات	ركوع ګاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۱۱۸	شروع كوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	۶

قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُوْنَ ۝١ الَّذِيْنَ هُمْ فِيْ صَلَاتِهِمْ

کامياب شوي دي | مومنان | هغه (مؤمنان) | چې هغوئ | په مونځ خپل کښې |

يقيني ده چه هغه مومنان کامياب شول | کوم چې په خپلو مونځونو کښې

خٰشِعُوْنَ ۝٢ وَالَّذِيْنَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُوْنَ ۝٣

عاجزي کونکي دي | او هغه (مومنان) | چې هغوئ | دبدوکارونو نه | مخ اړونکي وي |

عاجزي کونکي دي | او (هغه مومنان کامياب شول) کوم چې د فضول خبرو نه ځان ساتي

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فٰعِلُوْنَ ۝٤ وَالَّذِيْنَ هُمْ

او هغه (مومنان) | چې هغوئ | دزكات طريقې لره | كونكي وي | او هغه (مومنان) | چې هغوئ |

اوهغه (مومنان کامياب شول) کوم چې زکوة ادا کونکی دی | او هغه چې

لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ ۝٥ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا

دشرم ځايونو خپلو لره | حفاظت كونكي وي | ماسوا دښځو خپلو نه | يا هغه وينځې

دخپلو شرمګاهونو حفاظت کونکی دی | ......مګر دخپلو ښځو اودخپلو

مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ

چې مالکان شوي دي | ښي لاسونه دهغوئ | ځکه چې هغوئ (دوئ ته په ورتلو سره) |

وينځو نه (دا احتياط) نه کوي | ......ځکه چې په دې کښې دوی

غَيْرُ مَلُوْمِيْنَ ﴿۶﴾ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ

نه دي ملامت کړې شوي | نو هغه څوك | چي تلاش کړي | غير ددغه (ښځو او وينځو خپلو) نه |

نشي ملامته کولي | نو څوك چې ددې نه علاوه (د نورو ښځووغيره)

ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعٰدُوْنَ ﴿۷﴾ وَالَّذِيْنَ هُمْ

نو دغه کسان چي دي | دوئ | اوړيدونکي دي دحد نه | او هغه (مومنان) | چي هغوئ

خواهش لري | نو داسې خلق دحدنه تيريدونکي دي | اوهغه څوك چې هغوئ

لِاَمٰنٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رٰعُوْنَ ﴿۸﴾ وَالَّذِيْنَ هُمْ

امانتونو خپلو لره | او وعده خپلو لره | لحاظ ساتونکي وي | او هغه (مومنان) | چي هغوئ

دخپلو امانتونو او د خپلو لوظونو خيال ساتي | اوهغه څوك چې

عَلٰى صَلَوٰتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ﴿۹﴾ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْوٰرِثُوْنَ ﴿۱۰﴾

په مونځونو خپلو | ساتنه کوي | دا مومنان چي دي | هم دوئ وارثان دي |

دخپلو مونځونو حفاظت کوي | هم دا خلق حقيقي وارثان (اوحقدار) دي

الَّذِيْنَ يَرِثُوْنَ الْفِرْدَوْسَ ؕ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۱۱﴾

هغه (وارثان) | چي په ميراث کښي به اخلي | جنت فردوس | دوئ به | په هغې کښي | هميشه وي

چې جنت فردوس بهٔ په ميراث کښې اوړي | اوهميشه به په هغې کښې وي

قوله تعالى:- اَلَّذِيْنَ هُمْ فِيْ صَلَاتِهِمْ خٰشِعُوْنَ ﴿۲﴾

د الله ﷻ دنيكانوخلقو صفتونه:- نسائي ترمذي اومسنداحمدكښې روايت دې چه كله به په حضور ﷺ باندې وحي نازليدله نوداسې خوږ خوږ مزيدار مزيدار او نرې نرې آواز به دحضور ﷺ د خوانه راتلولکه ځنګه چه د شاتود مچود بنړارى وى. يوځل هم داحالت شروع شوكله چه وحي نازل شوه لږساعت پس حضور ﷺ د قبلې طرف ته متوجه شواودواړه لاسونه ئې اوچت كړل دادعائى اوفرمائيله اې الله ته مونږ زيات كړه مه موكمه وه زمونږ عزت اوكړه سپكاوې مومه كوه مونږ له خپل انعام راكړه مه مومحروم كوه مونږ له په نورو باندې اختياراكړه د نورو اختيار په مونږ باندې مه خوښه وه مونږ نه ته خوشحاله شه او مونږ خوشحاله كړه. د عربى الفاظ دادي. ﴿**اللهم زدنا ولا تنقصنا واكرمنا ولا تهنا واعطنا ولا تحرمنا واثرنا ولا تؤثر علينا وارض عنا وارضنا**﴾بيائى اوفرمائيل په مابانډې لس آياتونه نازل شوى څوك چه پدې باندې كلك شوهغه جنتي شو. بياحضور ﷺ دا پورتني لس آياتونه تلاوت اوفرمائيل(۱)امام ترمذي رحمه الله دا حديث منكرګنړي ځكه چه د دې راوى صرف يونس بن سليم دې چه د محدثينوپه نيز معروف نه دې.

دنبى كريم ﷺ اخلاق څه وو؟:- نسائي كښې دعائشه k نه دحضور ﷺ دعاداتو اخلا قوپاره كښې سوال اوشونوهغوى اوفرمائيل دحضور ﷺ اخلاق قرآن وو بيائى ددې آياتونو ﴿يُحَافِظُوْنَ﴾ پورې تلاوت اوكړو اوونى فرمائيل هم دااخلاق د حضور ﷺ وو.(۲)

---

۱) ترمذى كتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة المؤمنين:۳۱۷۳السنن الكبرى للنسائى:۱۴۳۹، احمد:۱/۳۴،حاكم:۲/۳۹۲د.

۲) حاكم:۲/۳۹۲وسنده حسن.

د جنت عدن تعریف:-روایت دي چه کله الله ﷻ جنت عدن پیداکړواویه دې کښې ونې وغیره په خپل لاس سره اولګولې اوچه هغې ته ئې اوکتل نو ونې فرمائيل چه څه اووائې نوهغوی هم دا آیاتونه تلاوت کړل کوم چه په قرآن کښې نازل شو(١)ابوسعید ﷺ فرمائی چه ددې یوه خښته دسروزروده اویوه د سپینوزرو الخ. کله چه فرښتې په دې کښې داخلې شوې نو ونې وئيل واه واه دا خود بادشاهانوځائ دې. یوبل روایت کښې دی چه د دې ختې د مشکو وه(٢) بل روایت کښې دی چه په دې کښې هغه څیزونه دی چه نه سترګولیدلې دی اونه په زړه کښې د هغې خیال راغلې دې(٣)بل روایت کښې دی چه کله جنت د دې آیاتونوتلاوت اوکړوزما دې په خپله بزرګئی اوجلال باندې قسم وی په تاکښې به هیڅ کله هم بخیل داخل نه شی(٤)یوبل حدیث شریف کښې دی چه ددې یوه خښته دسپینو مرغلرو اوبله دسروياقوتو او دریمه دزبرجد ده د دې ختې د مشکوده د دې واښه زعفران دی.د دې په آخره کښې دی چه دا حدیث بیان فرمائیلوسره حضور ﷺ ددې آیت ﴿وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ فَأُولَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ﴾(٥) تلاوت اوفرمائیلو.(٦)

د ایتونوتشریح اودمؤمنانو صفتونه

اول صفت:-غرض داچه فرمان دې مؤمن مرادته اورسیدواونیك بختنی ئې بیامونده او خلاصې ئې بیاموندلو د دې مؤمنانوشان دادې چه هغوی په خپلو مونځونو کښې دالله ﷻ ویره لرې په خشوع او آرام سره مونځ اداکوی(٧) زړه حاضرساتی سترګې ښکته وی لاسونه ئې تیټ وی. د محمدبن سیرین رحمه الله قول دې د رسول الله ﷺ صحابه کرامو رضوان الله اجمعین به د دې آیت دنازلیدلونه وړاندې په مانځه کښې سترګې آسمان طرف ته اوچتولې خوددې آیت په نازلیدوسره دهغوی سترګې ښکته شوې.دسجدې د ځائ نه به ئې خپل نظر نه اخواکولو اودا هم روایت دې چه دمانځه د ځائ نه به د هغوی نظر اخواديخوانه كيدو.كه د چا ددې نه بغير عادت جوړشوې وي نوهغه له پكاردى چه خپل نظر ښکته کړی. په یومرسل حدیث کښې دی چه حضور ﷺ به هم د دې آیت د نازلیدونه وړاندې هم داسې کول. (٨) دا خشوع اوخضوع هم هغه سړی ته حاصلیدلې شی د چازړه چه اوزګاروی خلوص ورته حاصل وی په مانځه کښې ئې پوره زړه لګیدلې وی.اود ټولوکارونو نه ډیر ئې هم دې طرف ته خیال وی.په حدیث شریف کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی زما خوشبوئی او ښځې ډیرې خوښې دی اوزمادسترګو یخوالې په مانځه کښې کیخودې دې(نسائی)(٩) یوانصاری صحابی ﷺ خپلې وینځې ته دمانځه په وخت کښې اوونیل اوبه راوړه مونځ اوکړم راحت حاصل کړم نو په اوریدونکو دا خبره سخته اولګیده. هغه اوفرمائیل رسول الله ﷺ به حضرت بلال ﷺ ته فرمائیل پاسه اوپه مانځه سره مونږ ته راحت راورسوه.(١٠)بیابل صفت بیان شو چه هغوی د باطل نه شرك نه ګناه نه اود هریوفضول او بې فائدې قول اوعمل نه بچ کیږی لکه چه ارشاددې ﴿وَإِذَا مَرُّوا۟ بِٱللَّغْوِ مَرُّوا۟ كِرَامًا﴾(١١) هغوی د فضول خبرونه په

---

١) حاكم:٢/٣٩٢وسنده حسن.
٢) مسندالبزار:٣٥٠٨، حلية الاولياء:٦/٢٠٤
٣) المعجم الكبير:١١٤٢٩،المعجم الاوسط:٧٤٢ والترهيب:٥٤٦٨.
٤) المعجم الاوسط:٥٥١
٥) ٥٩/الحشر:٩.
٦) ابن ابى الدنيا
٧) الطبرى:٩/١٩.
٨) دا روايت مرسل
٩) نسائى كتاب عشرة النساء باب حب النساء:٣٣٩١وسنده حسن، احمد:١٢٨/٣، ابويعلى:٣٤٨٢.
١٠) ابوداؤد كتاب الادب باب فى صلاة العتمة:٤٩٨٦وهوصحيح، احمد:٣٧١/٥، مشكل الاثار:٥٥٤٩.
١١) ٢٥/الفرقان:٧٢.

عزت سره تیریږي هغوی د بدني او بې فائدې کارونونه د الله ﷻ د منع کولو په وجه رابندیږي.

دویم صفت:-بل صفت د هغوی دا دې چه دوی د مال زکوة اداکوی اکثر مفسرین هم دا فرمائي خوپه دې کښې یوه خبره دا ده چه دا آیت مکي دې اود زکوة فرضیت د هجرت په دویم کال کښې شوې دې بیاپه مکي آیت کښې د دې بیان څنګه دې؟ د دې جواب دادې چه اصل زکوة هم په مکه کښې واجب شوې وو البته د دې دمال اندازه او نصاب وغیره دا ټول احکام په مدینه کښې مقررشو. ګورئي سورت انعام هم مکي دې اوپه دې کښې هم د زکوة حکم دې ﴿وَاٰتُوْا حَقَّهٗ یَوْمَ حَصَادِهٖ﴾ یعنې هم د فصل د کټ کولو په ورځ د دې زکوة ورکوئي هلته دا معنی هم کیدې شي چه دزکوة نه مرادخپل نفس دشرك اوكفر د خیرې نه پاکول وي.لکه چه ارشاددې ﴿قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى﴾([1])هغه خپل نفس پاك كړوخلاصې ئې بیا موندلواو چا چه داخراب كړو هغه نامراده شوهم دایوقول په آیت ﴿وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِيْنَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كٰفِرُوْنَ﴾([2])کښې هم دې اوداهم کیدې شي چه په آیت کښې دواړه زکوتونه مرادواخستې شي یعنې د نفس زکوة هم اود مال هم. په حقیقت کښې کامل مؤمن هم هغه دې چه خپل نفس هم پاك اوساتي او د خپل مال زکوة هم ورکړي. والله اعلم.

دریم صفت:-بیائي بل صفت بیان کړو چه هغوی د خپلوبیبیانواود ملکیت د وینځونه علاوه د نورو ښځو نه خپل نفس لرې ساتي یعنې حرام کارئي نه بچ کیږي اودزنااولواطت وغیره نه خپل ځان بچ ساتي.اودهغوی بیبیانې چه الله ﷻ په هغوی باندې حلالې کړي دي اوپه جهادکښې ملاوشوې وینځې کومې چه په هغوی باندې حلالې دي. هغوی سره په ملاویدلو کښې په هغوی هیڅ ملامتیااو نقصان نشته.کوم سړې چه په نوروطریقوسره یاد نورونه خپل خواهش پوره کوي هغه دحدنه وړاندې کیدونکې دې. قتاده رحمه الله فرمائي چه یوې ښځې خپل غلام واخستو او په سندکښې ئې دا ایت پیش کړو. کله چه حضرت عمر رضي الله عنه ته دامعلومه شوه نوهغوی دا معامله د صحابه کرامورضوان الله اجمعین په وړاندې پیش کړه.صحابه کرامو رضوان الله اجمعین اوفرمائیل چه دې غلط مطلب اخستې دې په دې باندې عمر رضي الله عنه د هغه غلام سر اوخرولو اود وطن نه ئې اوویستلو اودې ښځې ته ئې اوفرمائیل د دې نه پس ته په هریومسلمان باندې حرامه ئې خودااثرمنقطع دې اودې سره غریب هم دې. امام ابن جریر رحمه الله دا د سورت مائده د تفسیر په شروع کښې نقل کړې دې خود دې د نقل کولو مناسب ځائ هم دا وو. د دې په عامومسلمانانو باندې حرامولو وجه د هغې د ارادې په خلاف هغې سره معامله کول وو. والله اعلم.

پخپل لاس مني ویستل هم دې ایت مبارک کښې داخل دي:-امام شافعي رحمه الله اود هغوی موافقو خلقو د دې آیت نه استدلال کړې دې چه پخپل لاس باندې خاص اوبه ویستل حرام دی ځکه چه دا هم د دې دواړوحلالوصورتونو علاوه دی اوموتي وهونکي سړې هم دحدنه تیریدونکې دې. امام حسن بن عرفه رحمه الله په خپل جزکښې یوحدیث نقل کړې دې چه رسول الله ﷺ فرمائي اووه قسمه خلق دی چه د هغوی طرف ته به الله ﷻ دخپل رحمت په نظر نه ګوري اونه به هغوی پاکوي اونه به هغوی دعالمانوسره رایوځاي کوي اوهغوی به دټولونه اول په دوزخ کښې اچونکوسره دوزخ ته داخلولې شي.دایوه بله خبره ده چه توبه اوکړي.په توبه کونکو باندې الله ﷻ مهربانئي سره رجوع کوي اویوخولاس سره نکاح کونکې یعنې موتې وهونکې اولواطت کونکې اونشه کونکې شرابي خپل مورپلار وهونکی تردې چه هغوی چغې اووهي اوخپلو ګاونډیانوته تکلیف رسونکې تردې چه هغوی په ده باندې لعنت راولیګی

---

[1] ۹۱/الشمس:۹.
[2] ٤۱/فصلت:٦-۷.

اوخپلې ګاوندئ سره بدکاری کونکې(۱) په دوی کښې یو راوی مجهول دې. والله اعلم.

څلورم او پنځم صفت:-بل صفت دې چه هغوی خپل امانتونه او وعدې پوره کوی په امانت کښې خیانت نه کوی بلکه دامانت په اداکولوکښې ورانديوالې کوی. وعدې پوره کوی اود دې خلاف عادتونه د منافقانو دی. رسول الله ﷺ فرمائی د منافق درې نښې دی کله چه خبره کوی دروغ وائی کله چه وعده اوکړی خلاف ئې کوی اوکله امانت ورکړې شی نوخیانت کوی. (۲)

شپږم صفت:-بیائی بل صفت بیان کړوچه هغوی دمونځونوپه خپلو وختونوکښې حفاظت کوی. د رسول الله ﷺ نه سوال اوشوچه د ټولونه زیات محبوب عمل د الله ﷻ په نیزکوم یودې. حضور ﷺ اوفرمائیل چه مونځ په خپل وخت اداکوی تپوس اوشو بیا؟ وئې فرمائیل د موروپلارسره ښه سلوک کول تپوس اوشو بیا؟وئې فرمائیل دالله ﷻ په لار کښې جهادکول(۳) (بخاری ومسلم)حضرت قتاده رحمه الله فرمائی د وخت نه مراد رکوع سجده وغیره حفاظت کول مراددی چه په دې باندې دوباره نظر واچونی نو په شروع کښې هم مونځ بیان شو او په آخره کښې هم د مونځ بیان اوشو د کوم نه چه ثابت شو مونځ د ټولونه غوره دې.

په حدیث کښې دی نیغ نیغ اوسیږئې په تاسو به هیڅ کله احاطه اونه کړې شئ پوهه شئ چه ستاسو په ټولواعمالوکښې بهترین عمل هم مونځ دې.ګورئې د اودس حفاظت صرف هم مؤمن کولې شی(۴) دا صفتونه ئې بیانولو سره اوفرمائیل چه هم داخلق وارثان دی اودجنت الفردوس به دهمیشه وارثان وی. د حضور ﷺ فرمان دې د الله ﷻ نه چه کله جنت غواړئې نو جنت الفردوس غواړئې اوهغه د ټولونه اعلی اوسط جنت دې. هم د دې نه د جنت ټول نهرونه روانیږی اوهم د دې د پاسه د الله ﷻ عرش دې. (۵)

دهر مؤمن او کافر دوه ځایونه وی:-فرمائی تاسوکښې دهریوکس دوه دوه خایونه دی یوپه جنت کښې او یوپه دوزخ کښې کله چه څوك دوزخ ته لاړشی نود هغه دجنت وارث جنتیان جوړشی د هغې بیان په دې آیت کښې دې (۶) مجاهد رحمه الله فرمائی جنتی خپل د جنت ځائ ښائسته کوی.اودوزخ ځائ نروی او دوزخی ددې خلاف کارکوی.کافران کوم چه د عبادت دپاره پیداکړې شوی وو هغوی عبادت پریخودو نو دهغوی دپاره چه کوم انعامات ووهغه دهغوی نه په زورسره واخستې شواوربنتونې مؤمنانوله ورکړې شو د دې دپاره ئې دوی ته وارثان اووئیل. په صحیح مسلم کښې دی چه څه مسلمانان به د غرونو برابرګناه راوړی رابه شی کومه چه به الله ﷻ په یهودیانواونصاری باندې ورواچوی اوهغوی به اوبښی(۷)په یوبل سندسره روایت دې د قیامت په ورځ به الله ﷻ هریومسلمان ته یویویهودی یانصرانی ورکوی چه داستاد دوزخ نه فدیه ده.

عمر بن عبدالعزیزرحمه الله چه کله دا حدیث واوریدو نودحدیث راوی ابوهریره رضی الله عنه له ئې قسم ورکړو هغوی درې خل قسم اوخوړلو او حدیث ئې سردوباره کړو(۸) هم د دې په شان آیت داهم دې ﴿تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ

---

۱) شعب الایمان: ۵۴۷۰

۲) صحیح بخاری کتاب الایمان باب علامات المنافق:۳۳، صحیح مسلم:۵۹، ترمذی:۲۶۳۳، احمد:۲/۳۵۷،

۳) صحیح بخاری کتاب مواقیت الصلاة باب فضل الصلاة لوقتها:۵۲۷، صحیح مسلم:۸۵، ترمذی:۱۷۳،احمد:۱/۴۵۱، ابن حبان:۱۴۷۷.

۴) ابن ماجه کتاب الطهارة باب المحافظة علی الوضوء:۲۷۷وهوحسن، احمد:۵/۲۷۶، حاکم:۱/۱۳۰.

۵) صحیح بخاری کتاب الجهادباب درجات المجاهدین فی سبیل الله: ۲۷۹۰، احمد:۲/۳۳۵، ابن حبان:۴۶۱۱. (بخاری مسلم)

۶) ابن ماجه کتاب الزهد باب صفة الجنة:۴۳٤۱وهوصحیح.

۷) صحیح مسلم کتاب التوحیدباب فی سعة رحمة الله تعالی علی المؤمنین وفداء کل مسلم بکافر من النار:۲۷۶۷.

۸) صحیح مسلم حواله سابق.

مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا﴾(۱) يو بل آيت كښې دى ﴿وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِىٓ اُوْرِثْتُمُوْهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ﴾ (۲) فردوس په رومى ژبه كښې باغ ته وائى اوبعضې سلف وائى چه هغه باغ ته وائى كوم كښې چه د انګورو خيلنى وى. والله اعلم.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ طِيْنٍ ثُمَّ جَعَلْنٰهُ
او جوړ كړي دي مونږه | انسان | دست نه | دختې نه | بيا | جوړ كړو مونږ هغه
او مونږ انسان د خالصې ښاورې نه پيدا كړو | .... بيا مونږ د دې نه نطفه

نُطْفَةً فِىْ قَرَارٍ مَّكِيْنٍ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً
| يو نطفه | په ځائي دقرار محكم كښې | بيا | جوړه كړه مونږه | ددغه نطفې نه | ټوټه دويني
جوړه كړه | او په يو محفوظ ځائي (رحم) كښې مو اوساتله | بيامو دهغه څاڅكي نه چكه وينه جوړه كړه

فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ
بيا جوړ كړو مونږه | ددغه ټوټې د وينې نه | بوټۍ دغوښې | بيا جوړ كړو مونږه | ددغه بوټۍ دغوښې نه
بيا مو دهغې چكه وينې نه (دغوښې) پوټۍ جوړ كړه | بيا مو هغه پوټې

عِظٰمًا فَكَسَوْنَا الْعِظٰمَ لَحْمًا ثُمَّ اَنْشَاْنٰهُ
هډوكي | بيا ورواغستوله مونږه | دغه هډوكو ته | غوښه | بيا | پيدا كړو مونږه دغه لره
هډوكي كړل | بيا مو هغې هډوكو باندې غوښه اوخيژوله | بيا مو ترې نه يو بل

خَلْقًا اٰخَرَ فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخٰلِقِيْنَ ثُمَّ
په پيدا ونبت بل سره | پس ډير بركت والا دى | الله | چې ډير ښه | پيدا كونكي دي | بيا
نوې مخلوق جوړ كړو | نو مبارك دې هغه الله ﷻ چې د ټولو نه ښه پيدا كونكي دې | بيا

اِنَّكُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمَيِّتُوْنَ ثُمَّ اِنَّكُمْ
بيشكه تاسو چې يئ | روستو ددې نه | خامخا مړهٔ كيدونكي يئ | بيا | بيشكه تاسو
ددې نه پس به ضرور تاسو مرئ | بيا به د قيامت په ورځ

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُوْنَ
په ورځ دقيامت | به راپاسولې كيږئ |
دنوى سره راژوندى كيږئ |

قوله تعالى:- وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ طِيْنٍ
د انسان پيدائش اود هغه حقيقت:- الله ﷻ د انسان د پيدائش شروع بيانوىچه د آدم اصل د خاورې نه دې كوم چه دختې اوكړنګيدلې خاورې په صورت كښې وو. بيا دآدم ﷺ د اولاده دهغه اولاد پيدا شولكه چه ارشاد دې الله ﷻ تاسود خاورې نه جوړكړئ بيا انسانان جوړكړئ او په زمكه كښې خواره

(۱) ۱۹/مريم:۶۳.
(۲) ۴۳/الزخرف:۷۳.

کړئی(۱)مسند کبنې دی الله ﷻ ادم ﷺ د یوموټې خاورې نه پیداکړوکومه نې چه دټولې زمکې نه اخستې وه هم په دې اعتبارسره د آدم ﷺ د اولاد رنګ اوشکل مختلف شو څوك سوردې څوك سپین دې څوك توردې اوڅوك بل رنګ دې په دوی کبنې نیکان هم دی اوبدان هم.(۲)﴿ثُمَّ جَعَلْنٰهُ﴾کبنې د ضمیرمرجع د انسان د جنس طرف ته دی لکه چه ارشاد دې ﴿وَبَدَاَ خَلْقَ الْاِنْسَانِ مِنْ طِیْنٍ ۝ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهٗ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِیْنٍ ۝﴾(۳)بل آیت کبنې دی﴿اَلَمْ نَخْلُقْکُّمْ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِیْنٍ ۝ فَجَعَلْنٰهُ فِیْ قَرَارٍ مَّکِیْنٍ ۝﴾(۴)د انسان د پاره یوه مقرره موده هم د مور رحم د حصاریدو ځائ دې چرته چه د یوحال نه بل حالت اودیوصورت نه بل صورت ته منتقل کیږی. بیاد نطفې چه یو ټوپ وهونکی اوبه دی کومې چه د سړی د شانه اود ښځې دسینې نه اوځی په شکل بدلولوسره د سور رنګ په بوټئی کبنې وربدلیږی بیا هغه بوټئی د غوښې په یوه ټکړه کبنې وربدلولې شی په کوم کبنې چه څه شکل او نښانه نه وی بیا په هغې کبنې هډوکی جوړوی. سرپښې لاسونه هډوکی پټې رنګونه وغیره جوړکړل اود ملا هډوکی جوړکړو رسول الله ﷺ فرمائی د انسان ټول بدن سخاکیږی بغیرد ملا د هډوکی نه. هم د دې نه پیداکولې شی اوهم په دې سره ترتیب ورکولې شی(۵)بیا دې هډوکوته هغه غوښه اچوی دې د پاره چه هغه پټ اوکلك وی بیاپدې کبنې روح ورپوك وهی په کوم سره چه هغه د خوزیدو راخوزیدو ګرځیدو راګرځیدو قابل شی او یوژوندې انسان جوړشی د کتلو اوریدلو پوهیدلو اود حرکت او سکون قدرت ورکوی هغه د برکت خاوند الله ﷻ د ټولو نه ښه پیدائش سره پیداکونکې دې.

څلور میاشتې پس ماشوم کبنې روح اچولې کیږی:-د علی ؓ نه روایت دې کله چه په نطفه باندې څلور میاشتې تیرې شی نو الله ﷻ یوه فرښته رالیګی چه په دریو تیاروکبنې په هغه کبنې روح پوك وهی هم دا معنی ده چه دې به موږ په دویم ځل پیداکوو یعنی د دویم قسم دې پیدائش نه مراد د روح پوك وهل دی. نودیو حالت نه بل حالت اود بل نه بل طرف ته دمور په خیټه کبنې داوختو راوختونه پس بالکل ناپوهه ماشوم پیداکیږی. بیا هغه لوئیږی تردې چه هغه ځوان شی بیا په هغه بوډاوالی راځی او بوډاکیږی بالکل بوډا شی غرض دروح پوك وهل اوبیاد دې انقلاباتو راتلل شروع کیږی(۶) والله اعلم.

صادق اومصدوق حضرت محمد مصطفی ﷺ فرمائی چه په تاسو کبنې د هریوپیدائش تر څلوېښتو ورځوپورې دهغه د مور په خیټه کبنې جمع کیږی. بیا ترڅلوېښتو ورځو پورې هغه د چك وینې په شکل کبنې وی بیا ترڅلوېښتو ورځو پورې د غوښې د بوټئی په شکل کبنې وی. بیا الله ﷻ فرښته ورلیګی چه په هغه کبنې روح پوك وهی بیا د الله ﷻ په حکم څلور خبرې لیکلې کیږی. رزق اجل عمل نیك بد یعنی خراب اوښه کیدل.نو قسم دې دهغه ذات چه د هغه نه بغیر بل څوك معبود برحق نشته یوسړې به د جنت والا عمل کوی تردې چه دجنت نه به یو لاس لرې وی خودتقدیر هغه لیك به غالب راشی اود خاتمې په وخت کبنې به د دوزخی والا کارکوی او هم په دې باندې مری او دوزخ ته رسی. دغه شان یو سړې به بدکارونه کوی اود دوزخ نه به د یولاس په فاصله پاتې شی خود تقدیر لیك به راوراندې شی اود جنت د اعمالو په خاتمه به فردوس برین ته اورسی. (۷)

---

(۱) ۳۰/الروم:۲۰.

(۲) ابوداؤد کتاب السنة باب فی القدر:٤٦٩٣وسنده صحیح، ترمذی:۲۹۵۵، احمد:٤/٤٠٠، حاکم:۲/۲٦۱،

(۳) ۳۲/السجدة:۷-۸.

(٤) ۷۷/المرسلات:۲۲-۲۳.

(٥) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الزمر باب قوله ﴿ونفخ فی الصور فصعق.....﴾:٤٨١٤،

(٦) الطبری:۱۸/۱۹.

(۷) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائکة صلوات الله علیهم:۳۲۰۸،

حضرت عبدالله بن مسعودؓ فرمائی کله چه نطفه رحم ته پریوځی نو هغه هریوویښته او د نوك ځایٔ ته رسی بیاڅلویښت ورځې پس د ټینګې شوې وینې په شکل کښې شی. مسنداحمدکښې دی حضورﷺ خپلوصحابه کرامو رضوان الله اجمعین ته خبرې بیانولې نویویهودی راغلوکافرانودقریشوهغه ته اوویل دادنبوت دعویدار دې هغه وئیل ښه ده زه دده نه یوسوال کوم کوم چه د نبیانونه علاوه بل څوك نه پیژنی. دحضورﷺ په مجلس کښې راځی کینی اوتپوس کوی چه دا اوښایه د انسان پیدائش د کوم څیز نه کیږی؟حضورﷺ اوفرمائیل د سړی اودښځې د نطفې نه دسړی نطفه درنه او ټینګه وی اودې نه هډوکی او پټې جوړیږی اودښځې نطفه سپکه او نرئی وی دې نه غوښه او وینه جوړیږی هغه وئیل تاسو رښتونې ئی د وړاندینو نبیانوهم دا قول دې[1]رسول اللهﷺ فرمائی چه کله په نطفه باندې په رحم کښې څلویښت ورځې تیرې شی نویوه فرښته راځی اودالله ﷻنه تپوس کوی چه یاالله دابه نیك وی که بد؟ سړې به وی که ښځه؟ کوم جواب چه ملاویږی هغه لیکی. عمل عمر نرمی ګرمی هرڅه لیکی بیا دفتر راغونډولې شی په دې کښې بیادهیڅ کمی زیاتی ګنجائش نه وی[2]د بزار په حدیث کښې دی رسول اللهﷺ فرمائی اللهﷻ په رحم باندې یوه فرښته مقررکړې ده چه عرض کوی یاالله اوس نطفه ده یاالله اوس بوټئی ده یاالله اوس د غوښې ټکړه ده کله چه اللهﷻ هغه پیداکول غواړی نو هغه تپوس کوی یاالله سړې به وی که ښځه؟نیك بخت به وی که بدبخت، رزق به ئی څه وی؟ اجل به ئی څه وی؟د دې جواب ورکولې شی اودا ټول څیزونه لیکلې کیږی[3]دا ټولې خبرې او خپل کامل قدرت بیانولوسره فرمائی چه د ټولونه ښه پیداکونکې الله دبرکتونوالا دې. حضرت عمر بن خطابؓ فرمائی ما د خپل رب موافقت په څلورو خبروکښې کړې دې کله چه دا آیت نازل شو مونږ د انسان پیدائش د کړنګیدلې خاورې نه کړې دې نو بې واره زما د ژبې نه ﴿فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخٰلِقِیْنَ﴾[4]اووتل او هم هغه بیا نازل شو[5] زیدبن ثابت انصاریؓ باندې چه کله حضورﷺدا پورتنې آیت لیکلو ﴿ثُمَّ اَنْشَاْنٰهُ خَلْقًا اٰخَرَ﴾[6]پورې لیکلې وونوحضرت معاذؓ بې واره اووئیل ﴿فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخٰلِقِیْنَ﴾[7]. دې اوریدوسره د اللهﷻ نبیﷺ مسکې شو نوحضرت معاذؓ تپوس اوکړو یارسول اللهﷺ تاسو څنګه اوخندل. هغه اوفرمائیل د دې آیت په ختمیدو باندې هم دا دی[8] ددې حدیث په سند کښې یوراوی جعفی دې چه ډیر ضعیف دې او دا روایت بالکل منکردې حضرت زیدبن ثابتؓ کاتب وحی په مدینه کښې وونه چه په مکه کښې. د معاذؓ داسلام واقعه هم د مدینې ده اودا آیت په مکه کښې نازل شوی دې نودا پورتنې روایت بالکل منکردې. والله أعلم. د دې اول خل پیداکیدونه پس تاسو مړه کیدونکی ئی بیابه د قیامت په ورځ دوباره راپیداکولې شئی بیابه حساب کتاب وی اودخیر اوشر بدله به ملاویږی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا	فَوْقَكُمْ	سَبْعَ
او پیدا کړی دی مونږه	دپاسه ستاسو	اوه
اومونږ ستاسو دپاسه اووهٔ		

[1] احمد:۱/٤٦٥.
[2] صحیح مسلم کتاب القدر باب کیفیة خلق الادمی ل بطن امه......:٢٦٤٤، صحیح مسلم:٢٦٤٦، احمد:٤/٦، مشکل الاثار:٢٦٦٣.
[3] صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب خلق آدم وذریته:٣٣٣٣، صحیح مسلم:٢٦٤٦، احمد:٣/١٤٨.
[4] ٢٣/المؤمنون: ١٤.
[5] مسندالطیالسی:٤١،.
[6] ٢٣/المؤمنون: ١٤.
[7] ٢٣/المؤمنون: ١٤
[8] المعجم الاوسط:٤٦٥٧.

طَرَآئِقَ ۖ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غٰفِلِيْنَ ﴿١٧﴾ وَأَنْزَلْنَا
لارې | اونه وو مونږ | دپيدا کولو نه | ناخبره | او نازلې کړې مونږه |
اسمانونه جوړ کړل | او مونږ (دخپل) مخلوق نه بې خبره نه يو | او مونږه د اسمان
مِنَ السَّمَآءِ مَآءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنّٰهُ فِي الْأَرْضِ ۖ
د اسمان نه | اوبه | په يو خاص مقدار کښې | نو ودرولې مونږه هغه اوبه | په زمکه کښې
نه په يوه اندازه اوبه راوروو | بيا هغه مونږ په زمکه کښې ايساروو
وَإِنَّا عَلٰى ذَهَابٍۢ بِهٖ لَقٰدِرُوْنَ ﴿١٨﴾ فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ
او بيشکه مونږه | په غائبولو | ددې سره | خامخا قادر يو | بيا پيدا کړل مونږه | ستاسو دپاره
او بيشکه مونږ ددې په ختمولو باندې هم قادريو | بيامونږ ددې (اوبو) په
بِهٖ جَنّٰتٍ مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّأَعْنَابٍ ۘ لَكُمْ فِيْهَا
په دې (اوبو) سره | باغونه | دکجورو | او دانګورو | ستاسو دپاره | په دې کښې |
ذريعه ستاسو دپاره دکهجورو اوانګورو باغونه پيدا کړل
فَوَاكِهُ كَثِيْرَةٌ وَّمِنْهَا تَأْكُلُوْنَ ﴿١٩﴾ وَشَجَرَةً
ميوې دی | ډيرې | او ددې باغونونه | تاسو خوراك کوئ | او (پيدا کړه مونږه) هغه ونه هم |
چې په هغې کښې ډيرې ميوې دی | اوله دې نه خوراکونه هم کوئی | او يوه بله ونه
تَخْرُجُ مِنْ طُوْرِ سَيْنَآءَ تَنْۢبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ
چې راوخی | د طور سينا نه | چې زرغونيږی | دتيلو سره | او انګولې دې |
ئې پيدا کړه | چې په طور سينا کښې راټوکيږی | تيل په کښې پراته وی | او دا د خوړنکو
لِّلْأٰكِلِيْنَ ﴿٢٠﴾ وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً ۖ
دپاره دخوړونکو | او بيشکه | ستاسو دپاره | په څاروؤ کښې | عبرت (سبق) دې |
دپاره ترکاری ده | اوستاسو دپاره په څاروؤ کښې هم د عبرت اخستو موقع ده
نُسْقِيْكُمْ مِّمَّا فِيْ بُطُوْنِهَا وَلَكُمْ
مونږه څکوؤ به تاسو باندې | دهغې نه | چې په خيټو دهغوئ کښې دی | او ستاسو دپاره |
مونږ په تاسو باندې د هغوئ د خيټو څينې څيزونه څکوو | ....، اوستاسو
فِيْهَا مَنَافِعُ كَثِيْرَةٌ وَّمِنْهَا تَأْكُلُوْنَ ﴿٢١﴾
په دغه څاروؤ کښې | (نورې) فائدې هم دی | ډيرې | او ددې نه خورئ تاسو |
دپاره په دې کښې نورې فائدې هم پرتې دی | او په کښې بعضې تاسو خورئی هم

وَعَلَيْهَا	وَعَلَى الْفُلْكِ	تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾
او په دغه ځاروو باندې	او په کشتۍ باند	بارولې کیږئ تاسو

او په دې ځارواو بیړو باندې تاسو سورلی کوئی

قوله تعالی:- وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَآئِقَ

دَ آسمان دَ تخليق تذكره:- د انسان د پیدائش ذکر کولوسره اوس دآسمانونود پیداکولو بیان دې د کوم جوړول چه د انسان دپیداکولونه ډیر زیات سخت او ګران اود ډیرې لونې کاریګرئی کاردې.په سورت آلم سجدة کښې هم د دې بیان دې لکه چه حضورﷺ به د جمعه په ورځ د سحر د مانځه په اول رکعت کښې لوستلو هلته اول دآسمان اوزمکې د پیداکولوذکر دې بیاد انسانی پیدائش ذکر دې بیا د قیامت اود سزا جزا وغیره ذکر دې. د اووه آسمانونود جوړولوذکر ئې کړې دې لکه چه فرمائی ﴿تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ ۚ وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَّا تَفْقَهُوْنَ تَسْبِيْحَهُمْ ۗ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيْمًا غَفُوْرًا﴾[1] الخ اووه واړه آسمانونه ټولې زمکې اوددې ټول څیزونه د الله ﷻ تسبیح بیانوی آیا تاسو نه ګورئی چه الله ﷻ څنګه د یو بل د پاسه دا اووه آسمانونه جوړکړی دی الله ﷻ هم هغه ذات دې چاچه اووه واړه آسمانونه جوړکړی دی اوددې په شان زمکې. هم دهغه حکم د دې په مینځ کښې نازلیږی دې د پاره چه تاسو ته پته اولګی چه الله ﷻ په هرڅیز باندې قادر دې. او ټول څیزونه ئې په خپل وسیع علم سره راګیرکړی دی الله ﷻ د خپل مخلوق نه غافل نه دې. کوم څیز چه زمکې ته لاړشی اوکوم د زمکې نه راوځی د الله ﷻ په علم کښې دی د آسمان نه.چه څه راکوزیږی اوآسمان ته چه څه خیژی د زمکې پټ څیزونه اودغرونوڅوکې د سمندرونوبیخ ټول دهغه په وړاندې ښکاره دی.دغرونودغونډو شګې دسمندرونو میدانونو د ونو ټولو هغه ته خبر دې.د ونې یوه پاڼړه نه راپریوځی مګردهغه په علم کښې وی یوه دانه دزمکې تیاروته داسې نه شی تلې چه هغه ته پته نه وی هیڅ یو لونداو اوچ څیز داسې نه دې چه په کولاوکتاب کښې نه وی.

دَ یوځلویونعمتونوتذکره:- داالله ﷻ خوهسې ډیر اوبې شمیره نعمتونه دی خود یوځو لویونعمتونو ذکر دلته کولې شی چه هغه دآسمان نه په قدرد حاجت اوضرورت باران راوروی نه ډیرزیات چه زمکه خرابه شی او پیداوارسخا شی نه ډیرکم چه میوې غلې وغیره هډو راپیدانه شی بلکه په دې اندازه چه فصل آباد او شین وی باغونه تك شنه وی حوضونه تالابونه نهرونه ولې لختی اوبهیږی اود اوبوکمې نه وی. نه دڅکلو کمې وی اونه په نورودڅکلوکمې وی. تردې چه په کوم ځائ کښې د زیات باران ضرورت وی هلته زیات کیږی اوکوم ځائ چه د کم ضرورت وی هلته کم. اود کوم ځائ زمکه چه د دې قابله نه وی هلته اوبه نه وریږی خودولولختو په ذریعه هلته قدرت دباران اوبه رسوی اودهغه ځائ زمکه خړوب کوی لکه دمصر دعلاقې زمکه چه دنیل دریاب په اوبوسره خړوب کیږی هم دې اوبوسره سره خاوره راښکلې کیږی کومه چه دحبشه په علاقه کښې وی دهغه ځائ باران سره هغه خاوره رابهیږی رارسی او په زمکه باندې حصاریږی اوزمکه د کروندې قابله شی. ګنی د هغه ځائی تره خه زمکه د کر قابله نه ده.سبحان الله.دا لطیف خبیر غفور رحیم الله ﷻ څه څه قدرتونه دی او حکمتونه ئې دی په زمکه کښې الله ﷻ اوبه راحصاروی په زمکه کښې د دې جذب کولو اوراښکلو طاقت الله ﷻ پیداکوی دې د پاره چه دانو اوګیکوته هم دننه دننه اوبه اورسوی.

داوبو بې شماره فائدې:- بیافرمائی چه مونږ د دې په اوړلو اولرې کولوباندې یعنی په نه ورولوباندې هم قادریوکه اوغواړونوپه کلکه اوکانړېزنه زمکه غرونواوبیکاره ځایونوکښې به ئې اوبهیوی.که اوغواړی

---

[1] ۱۷/الاسراء:٤٤.

نواوبه به ترخې کړی چه دڅکلوقابل به هم نه وی اود نه به په نور څه د څکلوقابلې وی اونه به د پټو او باغونودمطلب وی. نه د لامبلواونه دوينځلودمقصداوکه اوغواړی نويه زمکه کښې به هغه طاقت کینږدی چه هغه اوبه راکاږی اوجذب ئې کړی بلکه هم دپاسه به پرې ګرځی راګرځی.دا هم زمونږ په اختیارکښې دی چه داسې لړې لړې حوضونوته اوبه اورسوو چه ستاسو دپاره به بې کاره شی اوتاسو به د هغې نه هیڅ فائده اوچته نه کړې شئې داخاص دالله ﷻ فضل اوکرم دې اودهغه خاص مهربانی اولطف دې چه داوریخونه سپکې خوږې مزیداری دخوندااوبه راوروی بیاهغه زمکې ته اورسوی اخوا دیخواآبادی شی فصلونه جدا پخیږی باغونه په کښې خان له تیاریږی پخپله ئې څکئې او په خپلو څناورو باندې ئې هم څکوئی لامبئی وینځئی پاکوالې اوصفائی حاصله وئی.فالحمدلله.په آسمانی اوبو باندې الله ﷻ ستاسو دپاره رزق راتوکوی چېې وهونکی پټی دی چرته شنه باغونه دی چه د ښائسته ښکاریدو سره ښکلې نظاره ورکوی او فائده مندې. کهجورې اوانګورچه د اهل عربوپوخوښ خوراك اومیوه ده اودغه شان د هریوملك والا د پاره جدا جدا میوې هغه پیداکړی دی د چا پوره شکر ویستل چه دچاپه وس کښې هم نه دی. هغه تاسوته ډیرې میوې درکړی دی دکومو ښائست هم چه تاسو ګورئې اوښکلې خوندونو سره ئې تاسو خورئې اوفائدې ترې اوچتوئې. بیائې دزیتون د ونې ذکر اوفرمائیلو. طورسینا هغه غر دې په کوم چه الله ﷻ موسی ﷺ سره کلام کړې وواود دې نه چاپیره غرونه. طورهغه غرته وائی چه د ونونه ډك او تك شین وی ګنی غر ته جبل وائی طور به ورته نه شی وئیلې.نويه طور سیناکښې چه کومې د زیتون ونې پیداکیږی هغې نه تیل راوځی چه دهغې خوراك خلقو له دترکارئې کارورکوی.په حدیث کښې دی چه د زیتون تیل خورئې اولګوئی هغه د مبارکې ونې نه راوځی[1] (احمد) حضرت عمر فاروق ﷺ کره یوصاحب د عاشورې په شپه میلمه راغلو نوهغوی په ده باندې داوښ پانچې اود زیتونو تیل اوخوړل او وئی فرمائیل چه دادهغه مبارکې ونې تیل دی د کومې ذکرچه الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته کړې دې. بیاد څاروو ذکر کولې شی اود هغې نه چه انسان کومې فائدې اوچتوی د هغه نعمتونو څرګندونه کوی. د هغې پئې څکئې اود هغې غوښه خورئې د ویښتو او وړئې نه ئې‌جامې وغیره جوړوئې په دې سورلی کوئې په دې باندې خپل سامانونه او اسباب بارکوئې او دلرې لرې پورې ئې رسوئې که دا نه وونوهلته پورې رسیدوکښې به مونیم ځان ویلې کړې وو.بې شکه الله ﷻ په بندیګانوباندې مهربان اورحمت والا دې لکه چه فرمائی﴿اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِّمَّا عَمِلَتْ اَيْدِيْنَآ اَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مٰلِكُوْنَ﴾[2] آیاهغوی نه ګوری چه مونږ پخپله هغوی د څاروو مالکان کړی دی چه دوی د هغې غوښه اوخوری اوپه دې باندې سورلی اوکړی اوقسم قسم فائدې ترې واخلی آیااوس هم په دې باندې زمونږ شکر ویستل واجب اوضروری نه دی؟ دا د اوچې سورلئی دی اوبیا د لمدې سورلئی کشتئی اوجهازونه جدا دی.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا	نُوْحًا
او بیشکه اولیږو مونږه	نوح علیه السلام
اومونږ حضرت نوح ﷺ ددهٔ	

[1] احمد: ۳/۴۹۷.
[2] ۳۶/یس: ۷۱.

إِلَىٰ قَوْمِهِۦ فَقَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ

قوم دهغه ته | نو او وئيل هغه | اے قومه زما | بندګي کوئ د الله | نشته تاسو لره | هيڅ يو معبود

قوم طرفته اوليږلو انو ده ورته اووئيل چې ائې قومه ا تاسو د الله ﷻ عبادت کوئی | او د

غَيْرُهُۥٓ ۚ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ ٱلْمَلَؤُا۟ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟

بې دهغه نه | ايا نو نه يريږئ تاسو | نو او وئيل سردارانو | هغه (سردارانو) | چې دمنلو نه انکار اوکړو هغوئ

هغه نه سوا ستاسو بل معبود نشته|نوايا تاسو نه ويريږئ | نو دهغه دقوم سردارانو اووئيل

مِن قَوْمِهِۦ مَا هَٰذَآ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُرِيدُ أَن يَتَفَضَّلَ

دقوم دهغه نه | چې نۀ دې دا | مګر | انسان دې | په مثل ستاسو | اراده لرى دې | چې اوچت شى

کوم چې کافران وو | چې دې خو ستاسو په شان يو انسان دې | اديې غواړى چې تاسو باندې

عَلَيْكُمْ ۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَأَنزَلَ مَلَٰٓئِكَةً مَّا سَمِعْنَا

په تاسو باندې | اوکه غوښتلې الله | نو خامخا رالیږلې به ئې وې | فرښتې | نۀ دى اوريدلى مونږه

خپل ځان اوچت کړى | اوکه الله (رسولان) رالیږل غوښتلى انو فرښتې به ئې رالیږلې وې

بِهَٰذَا فِىٓ ءَابَآئِنَا ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌۢ بِهِۦ

دا خبرى | په پلارانو زمونږ اولنو کښى | نۀ دې (دا نوح) | مګر يو سړې دې | چې په ده باندې |

مونږخو دا خبره دخپلو پخوانو مشرانو نه ده اوريدلې ادې خويو داسې سړې دې

جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا۟ بِهِۦ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٢٥﴾

پيريان دى | پس انتظار اوکړئ | ده ته | دخه وخته پورې |

چې دليونتوب اثر پرې راغلې دې اتر يو وخت پورې ورته ا

قوله تعالى:- وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا

حضرت نوح ﷺ اوکبرژن سرداران:- نوح ﷺ الله ﷻ دخپل قوم طرف ته بشيراونذيرمبعوث کړو.نوح ﷺ هغوى له لاړواودالله ﷻ پيغام ئى وراورسولودالله ﷻ عبادت کوئى دهغه نه بغيرخوك د عبادتونو حقدار نه دى.دالله ﷻ سره د نورو عبادت کولوسره تاسو دالله ﷻ نه نه ويريږئى؟دقوم مشرانو سردارانو وئيل چه دا خوهم ستاسو په شان يوانسان دې د نبوت دعوى کولوسره تاسو نه ځان لويول غواړى د سردارئى حاصلولوپه فکر کښې دې د انسان طرف ته څنګه وحى راځى؟ که د الله ﷻ اراده د نبى راليګلووه نو چرته آسمانى فرښته به ئى راليګلې وه. داخومونږ څه چه زمونږ پلارانونيکونوهم نه دى اوريدلى چه انسان بد د الله ﷻ رسول جوړشى داخوڅه ليونې سړې دې چه داسې دعوتونه کوى او هسې خان اوچت حسابوى. ښه ده چپ شئى ګورئى هلاك به شئى.

قَالَ رَبِّ

اووئيل (نوح) | اے ربه زما |

انوح ﷺ دعا

انۡصُرۡنِیۡ بِمَا كَذَّبُوۡنِ﴿۲۶﴾ فَاَوۡحَیۡنَاۤ اِلَیۡهِ

امداد اوکړې زما | په سبب دهغې | چې دروغ ئې اوګڼړلم زۀ | نو وحی اوکړه مونږه | هغه ته

اوکړه | چې ائي زما ربه ما سره مدد | وکړه | ځکه چې دوئ زه دروغژن اوګڼړلم | نومونږ ورته

اَنِ اصۡنَعِ الۡفُلۡكَ بِاَعۡیُنِنَا وَوَحۡیِنَا فَاِذَا جَآءَ

چې جوړه کړه | کشتئ | په نګرانئ زمونږ کښې | او زمونږ دوحی مطابق | نو کله چې | راشي

حکم ورکړو | چې ته زمونږ په نګرانئ کښې یوه بیړئ جوړه کړه | او زمونږ په حکم ئې

اَمۡرُنَا وَفَارَ التَّنُّوۡرُ ۙ فَاسۡلُكۡ فِیۡهَا مِنۡ كُلٍّ

حکم زمونږه | او رااوخوټکیږی تنور | نو سواره کړه | په دې کشتئ کښې | دهر قسم ځناور نه |

جوړه کړه | نو کله چې زمونږ حکم (دعذاب) راشي | او د زمکي نه اوبه راوخوټکیږي | نو

زَوۡجَیۡنِ اثۡنَیۡنِ وَاَهۡلَكَ اِلَّا مَنۡ سَبَقَ

جوړه جوړه | دوه دوه | او اهل وعیال خپل | مګر (مۀ سوروه) | هغه څوک | چې مخکښې شوی دې

دهرقسم ځناورو نه دوه دوه جوړئ په کښې کینوه | او خپل د کور خلق هم | خو هغه څوک

عَلَیۡهِ الۡقَوۡلُ مِنۡهُمۡ ۚ وَلَا تُخَاطِبۡنِیۡ فِی الَّذِیۡنَ

په هغه باند | خبره دعذاب | دهغوئ نه | او مۀ کوه خبری زما سره | په معامله دهغه کسانو کښې |

په کښې مه پریږده | چې ددوبیدو حکم پرې شوې دې | او دهغه خلقو باره کښې ماسره

ظَلَمُوۡا ۚ اِنَّهُمۡ مُّغۡرَقُوۡنَ﴿۲۷﴾ فَاِذَا اسۡتَوَیۡتَ

چې ظلم ئې کړې دې | بیشکه چې هغوئ | ډوبیدونکې دی | نو کله چې | برابر(سور) شې ته |

خبره مه کوه | څوک چې ظالمان دی | هغوئ غرقیدونکی دی | نو بیا څه وخت چې ته

اَنۡتَ وَمَنۡ مَّعَكَ عَلَی الۡفُلۡكِ فَقُلِ الۡحَمۡدُ لِلّٰهِ الَّذِیۡ

ته او هغه څوک | چې ستا سره دی | په کشتئ باند | نو اووایه | ثناده | الله لره | هغه الله |

اوستاملګری په بیړئ کښې ځائې اونیسی | نو ته دا دعا اولوله چې دهرې ثناء لائق الله دې

نَجّٰىنَا مِنَ الۡقَوۡمِ الظّٰلِمِیۡنَ﴿۲۸﴾ وَقُلۡ رَّبِّ اَنۡزِلۡنِیۡ

چې خلاص ئې کړو مونږه | دقوم | ظالم نه | او اووایه | اے ربه زما | کوز کړه ما |

چې مونږ ته ئې د ظالم قوم نه نجات را کړو | او دا دعا کوه | چې ائې زما ربه ما (دکشتئ نه)

مُنۡزَلًا مُّبٰرَكًا وَّاَنۡتَ خَیۡرُ الۡمُنۡزِلِیۡنَ﴿۲۹﴾ اِنَّ

په یو داسې ځائې کښې | چې برکتناک وی | او ته | بهتره ځائې ورکونکې ئې | بیشکه |

دبرکت په ځائې باندې کوز کړه |.........او ته د ټولو نه ښه کوزونکې ئې | بیشکه

فِىْ ذٰلِكَ	لَاٰيٰتٍ	وَّاِنْ كُنَّا	لَمُبْتَلِيْنَ۝
په دې قیصه کښې	ډیرې نښې دی	او بیشکه چې یو مونږه	خامخا آزمیښت کونکی
دې (واقعه) کښې ډیرې (دعبرت) نخښې دی	او مونږ خو امتحان کونکی یو		

قوله تعالٰی:- فَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِ اَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ

نوح ﷺ ته د کشتئی جوړولو حکم:-کله چه نوح ﷺ د هغوی نه تنګ شو او نااميده شونو د الله ﷻ نه ئې دعااوکړه یاالله زه ډیر بې وسه شوم ته زما امداد اوفرمایه تکذیب کونکو باندې ما غالب کړه هم هغه وخت دالله ﷻ حکم اوشو چه کشتئی جوړه کړه اوښه مضبوطه پلنه په هغې کښې د هرقسم څیزونو ځناورو بوټو میوو وغیره جوړې اوهم په دې کښې خپل ځان اود ځان په شان کینوه خوچه په چا باندې د الله ﷻ غضب وراندیوالې کړې دې ایمان ئې نه دې راوړې لکه ستا د قوم کافران اوستاخوئ اوستا ښځه. والله اعلم. اوته چه کله آسمانی عذاب د باران اواوبوپه شکل کښې اووینې بیاماته ددې ظالمانو سفارش مه کوه. بیا په دوی باندې رحم مه کوه اومه د دوی د ایمان امیدساته بس بیاخوبه داټول غرق شی اوهم په کفر باندې به د دوی خاتمه وی. د دې پوره قصه په سورت هودکښې تیره شوې ده. د دې د پاره ئې مونږ دلته نه راکرڅوو.

په سورلئ د سوریدو په وخت دعا پکارده:-کله چه ته اوستا مؤمنان ملګری په کشتئی کښې سواره شئ نو وائې چه ټول تعریفونه هم دالله ﷻ دپاره دی چاچه مونږ له دظالمانونه خلاصې راکړو.لکه چه ارشاد دې الله ﷻ ستاسودسورلئی د پاره کشتئی او ځاروی جوړکړی دی دې د پاره چه تاسو سورلی واخلئ او دخپل رب نعمت اومنئی اوسوریدو سره اووایئ چه هغه الله ﷻ پاك دې چا چه دا ځناور زمونږ تابع کړل په مونږ کښې پخپله دومره طاقت نه وویقینی مونږ د خپل رب طرف ته واپس ګرځیدونکی یو(۱) نوح ﷺ هم دا اووئیل او وئې فرمائیل راشئی په دې کښې کینئی د الله ﷻ په نوم سره ددې اودریدل اوروانیدل دی. نود شروع کیدو په وخت کښې هم الله ﷻ یاد کړئی اوچه کله اودریږی نو بیا هم الله ﷻ یادکړئی.دعا ئې اوکړه یاالله ما په مبارك منزل باندې اودروې اوهم ته د ټولونه بهترکوزونکې ئې. په دې کښې یعنی دمؤمنانو په خلاصی اوکافرانوپه هلاکت کښې دانبیاءکرامو علیهم السلام دتصدیق نښې دی د الله ﷻ د قدرت علامتونه دی دهغه قدرت اود هغه علم د دې نه ښکاره کیږی. یقیناً الله ﷻ خپل رسولان رالیګلوسره د خپل بندیګانو ازمیښت او د هغوی پوره امتحان کوی.

ثُمَّ اَنْشَاْنَا	مِنْۢ بَعْدِهِمْ	قَرْنًا	اٰخَرِيْنَ۝	فَاَرْسَلْنَا	فِيْهِمْ
بیا پیدا کړو مونږه	روستو دهغوئ نه	یو قوم	بل	بیا اولیږو مونږه	په هغوئ کښی
بیا ددوئ نه پس مونږ یو بل قوم راپیدا کړوا نو هغوئ ته مونږ د خپل (قوم) نه					

رَسُوْلًا	مِّنْهُمْ	اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ	مَا لَكُمْ	مِّنْ اِلٰهٍ	غَيْرُهٗ	اَفَلَا
یو رسول	دهغوئ نه	چې بندګی کوئ دالله	نشته تاسو لره	څوك معبود	بې دهغه نه	آیا نو تاسو
یو پیغمبر اولیږلو	نو (هغه پیغمبراووئیل) چې تاسو دالله ﷻ عبادت کوئی	دهغه نه سوا				

تَتَّقُوْنَ۝	وَقَالَ الْمَلَاُ	مِنْ قَوْمِهٖ	الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا
یریږئ نهٔ	او اووئیل سردارانو	دقوم دهغه نه	هغه کسانو	چې دمنلو نه ئې انکار اوکړو
ستاسو بل معبود نشته	آیا تاسونه یریږئ	او دهغه دقوم سردارانو اووئیل اکوم چې		

(۱) ۴۳/الزخرف:۱۲-۱۳.

وَكَذَّبُوا بِلِقَآءِ الْاٰخِرَةِ وَاَتْرَفْنٰهُمْ

او دروغ ئې اوګڼړله | پیښې داخرت | او دخوشحالۍ سامان ورکړې وو مونږ هغوئ ته |

کافران وو او داخرت راتلل ئې دروغ ګڼړل او مونږ ورله په دنیا کښې

فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ مَا هٰذَآ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ۙ يَاْكُلُ

په ژوند ددنیا کښې | چې نه دې دا (سړې) | مګر | انسان دې | په مثل ستاسو | دې خوری |

دراحت او عیش سامانونه ورکړی وو اچې دې ستاسو په شان سړې دې اکوم څیزونه

مِمَّا تَاْكُلُوْنَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُوْنَ ۝ وَلَئِنْ

دهغې نه | چې خورئ تاسو | دهغې نه | او دې څکی | دهغې نه | چې څکی ئې تاسو | او که چرې

چه تاسو خورئ هغه دې هم خوری او دهغه څه نه څکاک کوی کوم چه تاسو څکئ | او که تاسو

اَطَعْتُمْ بَشَرًا مِّثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِذًا لَّخٰسِرُوْنَ ۝

خبره اومنله تاسو | دیو بشر | چې ستاسو پشان دې | نو بیشکه تاسو ابیا | اخامخا نقصان موندونکی یئ

دڅان غوندې یو سړی تابعداری اوکړه | ....نو بیا خو تاسو به په ښکاره تاوان کښې یئ

اَيَعِدُكُمْ اَنَّكُمْ اِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا

آیا دې وعده کوی ستاسو سره | چې بیشکه تاسو | کله | مړۀ شئ | او شئ تاسو | خاورې

داسړې خو تاسو ته وائی اچې هرکله تاسو مړه شئ او خاورې هډوکی شئ

وَّعِظَامًا اَنَّكُمْ مُّخْرَجُوْنَ ۝ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ

او هډوکی | نو بیشکه تاسو به | راایستلې کیږئ (دقبرونو نه) | ډیر لرې دې | ډیر لرې دې

نو بیا به د نوی سره راویستلې شئ (ژوندی کیږی) | (دعقل نه) ډیره لرې ده | ډیره لرې ده

لِمَا تُوْعَدُوْنَ ۝ اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا

هغه څیز | چې ستاسو سره ئې وعده کولې شی | نه دې دا ژوند | مګر | ژوند زمونږ ددنیا دې

داوعده چې تاسو سره کولې شی | زمونږ داژوند خو صرف هم ددنیا ژوندې دې

نَمُوْتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوْثِيْنَ ۝ اِنْ هُوَ

چې مرو مونږه | او ژوندی کیږو مونږه | اونه یو مونږه | راپاسیدونکی دقبرونونه | نه دې دا سړې

چې څوک مری او څوک پیدا کیږی او مونږ به دمرګ نه پس بیا هیچرې نه ژوندی کیږو | داخو

اِلَّا رَجُلُ ِۨافْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا وَّمَا نَحْنُ لَهٗ

مګر | یو سړې دې | چې ترلی دی | په الله باندې | دروغ | اونه یو مونږه | دهٔ لره

یو داسې سړې دې | چې په الله ﷻ باندې ئې دروغ جوړ کړی دی | او مونږ هیڅ کله ددهٔ دخبرې

بِمُؤْمِنِيْنَ ۝ قَالَ رَبِّ انْصُرْنِيْ بِمَا كَذَّبُوْنِ ۝

منونکی | اووئیل رسول | اے ربه زما | امداد اوکړې زما | په سبب دهغې | چې دروغ ئې اوګڼړلم زهٔ

منونکی نه یو انو (پیغمبر) دعااوکړه چې ائې زمارب ته زما مدد اوکړه ځکه چې دوئ زه دروغژن کړې یم

قَالَ عَمَّا قَلِيْلٍ لَّيُصْبِحُنَّ نٰدِمِيْنَ ۝ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ

اووئیل الله | چې دلږې مودې نه پس به | شی دوئ | بشپیمانه | نو اونیول هغوئ | یوې چغې

(الله ﷻ ورته) اووئیل چې داخلق بهٔ ډیر زر (پخپلو خبرو) پښیمانه شی | نو بیا یو سخت آواز

بِالْحَقِّ فَجَعَلْنٰهُمْ غُثَآءً فَبُعْدًا لِّلْقَوْمِ

په حقه سره | نو جوړ کړل مونږه دهغوئ نه | خسنړی دسیلاب | پس لرې والې دوی | دپاره دقوم

په هغوئ باندې راغلو | نو مونږ دوئ ریزه ریزه کړل | نو د ظالمانو دپاره

الظّٰلِمِيْنَ ۝

ظالم |

هلاکت دي

قوله تعالى:- ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ

دنوح ؑ دَ قوم نه پس عادیان اوثمودیان:- الله ﷻ بیان فرمائی چه دنوح ؑ نه پس هم ډیر امتونه راغله لکه عادیان هغوی سره متصل ووياثموديان چه په هغوی باندې د چغې عذاب راغلې وو لکه چه په آیت کښې دی هغوی له هم دالله ﷻ رسول راغلې ووالله ﷻ دعبادت اودهغه دتوحید تعلیم ئی ورکړو خوهغوی تکذیب اوکړو اومخالفت ئی اوکړو.دتابعدارئی نه ئی انکار اوکړوصرف په دې وجه چه دا انسانان دی.قیامت ئی هم اونه منلواودبدنی حشر نه هم منکر شو او وئی وئیل چه داخوبالکل د قیاس نه هم لرې دی. بعث نشر حشر قیامت هیڅ خیز نشته. دې سړی دا ټولې خبرې د ځان نه جوړې کړی دی مونږ د داسې فضول خبرو منونکی نه یو. نبی ؑ دعا اوکړه اوپه هغوی باندې امداد اوغوښتلو هم هغه وخت جواب ملاوشو ځوك چه ستاموافقت نه کوی په هغوی به هم اوس غذاب راشی اودوی‌به په چغوچغوژاړی آخر په یوه زبردسته چغه او آواز سره ټول ختم کړې شو اوهم د دې هغوی حقدار هم وو. ډیرې تیزې سیلئی او د هوا په پوره طاقت سره د فرښتو زړه ویستونکی او خطرناك آوازهغوی ذره ذره کړه او تباه برباد ئی کړل.بوس ترې والوتل او صرف دکورو کنډرې پاتې شوې دخلقو دعبرت دپاره پاتې شواود ګندګریل په شان بې کار ځیزونه شول.دداسې ظالمانود پاره لریوالې دې په هغوی باندې رب ظلم نه دې کړې بلکه هم د هغوی کړه وو کوم چه د هغې مخې ته راغله نواې خلقو تاسو له هم د رسول ﷺ د مخالفت نه زیات ویریدل پکار دی.

ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ قُرُوْنًا اٰخَرِيْنَ ۝

بیا | پیدا کړل مونږه | روستو دهغوئ نه | قومونه | نور |

........| بیا مونږ دهغوئ نه پس نور قومونه پیدا کړل

مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ

نشي مخکښې کيدې | يو قوم | دنيتې خپلې نه | اونۀ روستو کيدې شي | بيا

هيڅ يو امت نه خو د خپلې نيتې نه وړاندې کيدې شي او نه روستو پاتې کيدې شي | بيا

أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا كُلَّمَا جَاءَ أُمَّةً رَّسُولُهَا

رااوليږل مونږه | رسولان خپل | پرلپسې | هر کله چې | راغې | يو امت ته | رسول دهغوئ

وروپسې مونږ خپل پيغمبران پرله پسې رااوليږل | څه وخت چې به يو امت ته خپل رسول

كَذَّبُوهُ فَأَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا

نو هغوئ دروغژن اوګڼړو هغه | پس رواستل مونږه | ځينې دهغوئ | په ځينې نورو پسې

ورغلو | اوهغوئ به دروغژن اوګڼړلو | نو مونږ به هم (پيغمبران) يو په بل پسې اوليږل

وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِّقَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾

او جوړ کړل مونږه هغوئ | قيصې | پس لرې والې دې | دپاره دهغه قوم | چې ايمان نۀ راوړي

اودهغې خلقو نه مو قصې جوړې کړې | نو د هغه خلقو دپاره هلاکت دې چه ايمان نه راوړي

ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ

بيا | اوليږو مونږه | موسى عليه السلام | او رور دهغه | هارون عليه السلام | دنښو زمونږ سره | او ددليل

بيا مونږ موسى ﷺ او دهغه رور هارون ﷺ رااوليږل | دخپلو حکمونو اوښکاره

مُّبِينٍ ﴿٤٥﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا

ښکاره سره | فرعون ته | او دسلطنت واکدارانو دهغه ته | نو تکبر اوکړو هغوئ | او وو هغوئ

دليلونو سره | فرعون ته اودهغه سردارانو ته | خو هغوئ تکبر اوکړو | او هغه

قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾ فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا

قوم | خان غټ ګڼړونکي | نواووئيل هغوئ | ايا ايمان راوړومونږ | په دوؤ سړو | چې زمونږ پشان دي

ډير سرکشه خلق وو | نوهغوئ اووئيل چې ايا مونږ دې (هيله بيله) دخان غوندې په دوه کسانو

وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا

او حال دا چې قوم ددواړو | زمونږه | غلامان دي | نو دروغ اوګڼړل هغوئ هغه دواړه | نو شو هغوئ

باندې ايمان راوړو | حال دادې چې ددوئ دقوم خلق زمونږ غلامان دي | نوهغوئ دواړه (پيغمبران)

مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ

دهلاك کړې شوؤ نه | او بيشکه ورکړو مونږه | موسى عليه السلام | ته کتاب | دپاره ددې چې هغوئ

دروغژن کړل | نو هغوئ هلاک کړې شول | او مونږ موسى ﷺ ته (تورات نومې) کتاب ورکړو

يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

نيغه لار بيا مومي |

چې خلق ترې نه سمه لار بيا مومي |

قوله تعالی:- ﴿ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ قُرُوْنًا اٰخَرِيْنَ﴾

دمختلفوامتونوذکر:- ددوی نه پس هم ډیرامتونه او مخلوق راغلوکوم چه مونږ پیداکړې وودهغوی د پیدا کولونه اول چه الله ﷻ دهغوی اجل مقررکړې ووهغه الله ﷻ پوره کړونه وړاندیوالې اوشواونه روستووالې بیامونږ یوبل پسې برابر رسولان راولیګل (۱) هریوامت ته پیغمبر راغلواوهغه خپل امت ته د رب پیغام اورسولوچه د یو الله ﷻ عبادت کوئی د هغه نه بغیرد بل چا عبادت مه کوئی بعضې په نیغه لار راغله اوبه بعضویاندې د کفر کلمه راست راغله د تولوامتونو اکثریت د انبیاء کرامو علیهم السلام منکر وولکه سورت یسٓ کښې چه فرمائی ﴿يٰحَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ﴾ (۲) افسوس دې په بنیادمانویاندې هغوی له چه کوم رسول راغلوهغه پسې ټوقې مسخرې اوکړې مونږ یوبل پسې ټول غرق اوفناکړل ﴿وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُوْنِ مِنْۢ بَعْدِ نُوْحٍ ؕ وَكَفٰى بِرَبِّكَ بِذُنُوْبِ عِبَادِهٖ خَبِيْرًاۢ بَصِيْرًا﴾ (۳) دنوح ﷺ نه پس هم مونږ ډیرکلی تباه کړل هغوی مونږ زړې قصې جوړې کړې. دهغوی قصې باقی پاتې شوې اوهغوی تباه او برباد شو ذره ذره کړې شود بې ایمانود پاره د رحمت نه لرېوالې دې.

موسی ﷺ هارون ﷺ اوفرعون:- موسی ﷺ اوهارون ﷺ الله ﷻ فرعون او د هغه قوم فرعونیانوته د بکاره دلیلونواو معجزوسره اولیګل خوهغوی هم د خپل خان نه دوړاندې کافرانوپه شان دخپلو پیغمبرانوتکذیف اومخالفت اوکړواود وړاندې کافرانو په شان ئې هم داوئیل چه مونږ دخپل خان په شان دانسانانود نبوت قائل نه یودهغوی زړونه هم بالکل هم دهغوی په شان شو نوآخر الله ﷻ هم په یوه ورځ ټول په دریاب کښې غرق کړل.دې نه پس موسی ﷺ ته د خلقو د هدایت د پاره تورات ملاوشو بیا د مؤمنانو په لاس باندې کافران هلاک کړې شودجهاد احکام نازل شو دغه شان په عام عذاب سره یو امت فرعون اود هغه د قوم قبط نه پس هلاک نه کړې شو. یوبل آیت کښې ارشاددې د مخکینو خلقو د هلاکت نه پس مونږموسی ﷺ ته کتاب ورکړوچه د خلقو د پاره بصیرت هدایت او رحمت وو دې د پاره چه هغوی نصیحت حاصل کړی.(۴)

وَاٰوَيْنٰهُمَآ	اٰيَةً	وَّاُمَّهٗٓ	ابْنَ مَرْيَمَ	وَجَعَلْنَا
او پناه ورکړه مونږه دواړو له	یوه نښه	او مور دهغه	خوي دمریم	او جوړ کړه مونږه
اومونږ د مریم ځوئې اودهغه مور یوه غټه اوځرګنده نخښه اوګرځوله				

كُلُوْا	يٰٓاَيُّهَا الرُّسُلُ	وَّمَعِيْنٍ	ذَاتِ قَرَارٍ	اِلٰى رَبْوَةٍ
خورئ	اے رسولانو	او دروانو اوبو خاني وو	چې داطمینان خاني وو	یو لوړ ځاي ته
اوهغوئ ته مو په یوه اوچته زمکه پناه ورکړې وه	چې داستوګنې قابله اوجاري اوبووالاوه	اې زماپیغمبرانو!		

عَلِيْمٌ	تَعْمَلُوْنَ	بِمَا	اِنِّيْ	وَاعْمَلُوْا صَالِحًا	مِنَ الطَّيِّبٰتِ
بنه عالم یم	چې کوئ ئې تاسو	په هغې څه	بیشکه زه	او عمل کوئ نیک	دپاکو څیزونونه
تاسو ټول پاکیزه څیزونه خورئی	او تل دنیکئ کارونه کوئی	زه ستاسو په کارونو ښه خبر یم			

(۱) الطبری:۱۹/۳٤.
(۲) ۳٦/یسٓ:۳۰.
(۳) ۱۷/الاسراء:۱۷.
(۴) ۲۸/القصص:٤۳.

وَاِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّاَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُوْنِ ﴿۵۲﴾

او بیشکه | چي دا امت ستاسو | امت یو دی | او زهٔ رب ستاسو یم | نو اوویریږئ زما نه |

اوبیشکه ستاسو دا امت یوامت دی او زهٔ ستاسو رب یم نو تاسو زما (دمخالفت) نه اوویریږئ

فَتَقَطَّعُوْٓا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا ؕ كُلُّ حِزْبٍۭ بِمَا

پس پریکړو خلقو | دین خپل | په منځ خپل کښې | ټوټې ټوټې | هره ډله | په هغې سره |

بیا خلقو دخپل دین په معامله کښې اختلاف اوکړو هره ډله هم په

لَدَيْهِمْ فَرِحُوْنَ ﴿۵۳﴾ فَذَرْهُمْ فِيْ غَمْرَتِهِمْ حَتّٰى حِيْنٍ ﴿۵۴﴾

چي دهغوئ سره دي | خوشحاله دی | نو پریږده دوئ | په غفلت ددوئ کښې | دیو خاص وخته پوري

خپله خبره باندې خوشحالی کونکې ده | نوته دوئ تریو وخته پورې په خپل غفلت کښې پریږده

اَيَحْسَبُوْنَ اَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهٖ

ایا دوئ دا خیال کوی | چی بیشکه هغه څیز | چي مونږه امداد کوؤ ددوئ | په هغې سره

ایادوئ د اګمان کوی چې مونږ دوئ ته کوم ځامن او مالونه ورکړی دی

مِنْ مَّالٍ وَّبَنِيْنَ ۙ﴿۵۵﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرٰتِ ؕ

دمال نه | او دځامنونه | دا ګنی مونږ کوشش کوؤ | دپاره ددوئ | په خیر رسولو کښې

نو دا .... ورته مونږ په فائده ورکولو کښې تلوار کوو؟!

بَلْ لَّا يَشْعُرُوْنَ ﴿۵۶﴾

بلکه نهٔ پوهیږی دوئ |

داخبره نه ده بلکه دوئ نه پوهیږی |

قوله تعالی:- وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ

دعیسی ﷺ پیدائش دَ الله ﷻ دَ قدرت کامله ثمرکندونه:- -عیسی ﷺ اوبی بی مریم علیهاالسلام الله ﷻ د خپل قدرت د څرګندونې یوه زبردسته نښه جوړه کړه. آدم ﷺ نی دسړی اوښځې نه بغیرپیداکړو بی بی حواء نی صرف دسړی نه بغیرد ښځې پیداکړه اوعیسی ﷺ ئی صرف د ښځې نه بغیردسړی نه پیداکړو. باقی ټول انسانان نی دسړی اوښځې نه پیداکړی دی. ﴿ربوة﴾وائی اوچتې زمکې ته چه شنه اود پیداوار قابله وی([1])هغه ځائ د وښو اوبو والا تازه اود شینکی نه ډك ووکوم ځائ چه الله ﷻ خپل داغلام اونبی اودهغه صدیقه مور بی بی چه دالله ﷻ بنده او وینځه وه ځائ ورکړو چه جاری اوبه صفاستراهواره زمکه وه([2]) وائی چه دا ټکړه دمصروه یاد دمشق یادفلسطین﴿ربوة﴾ شګلنې زمکې ته وائی. په یو ډیر غریب حدیث کښې دی چه حضورﷺ یوصحابی ﷺ ته فرمائیلې وو چه ستا وفات به په ﴿ربوة﴾ کښې کیږی نوهغه په شګلنه زمکه کښې وفات شو. دې ټولو اقوالوکښې ډیر نیزدې اوقریب قول هغه دې چه دې نه مراد نهر دې لکه چه په بل آیت کښې داسې بیان فرمائیلې شوې دې﴿قَدْجَعَلَ

[1]) الدرمنثور:۲۰۷/۷.

[2]) الطبری:۳۹/۱۹.

﴿رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا﴾ ([1]) ستا رب ستاد قدمونولاندې يو جاري نهر روان كړې دې. نودا مقام دبيت المقدس مقام دې نولكه چه د دې آيت تفسير دا آيت دې اود قرآن تفسيراول په قرآن سره بياد حديث نه او بياد آثار نه كول پكاردي.

دټولونبيانو عليهم السلام خوراک حلال او د خپل لاس ګټه وه:- الله ﷻ خپلو ټولوانبياءكرامو عليهم السلام ته حكم فرمائى چه هغوى دې حلاله نوړئى خوري اونيك اعمال دې كوى نوثابته شوه چه حلاله نوړئى د نيك عمل امدادى ده نو انبياء كرامو عليهم السلام ټولې ښيګړې راجمع كړې قول فعل دلالت اونصيحت ټول هغوى راغوند كړل الله ﷻ دې هغوى ټولونه د ټولونيكانو بنديګانود طرف نه نيكې بدلې وركړي. دلته ئې څه رنګك اومزه بيان نه كړه بلكه دا ئې اوفرمائيل چه حلال څيزونه خورئى. حضرت عيسى عليه السلام به د خپلې موردوړئى دكاركولو د اجرت اومزدورئى نه خوراك كولو. په صحيح حديث كښې دى هيڅ يونبى داسې نشته چه هغه به چيلئى نه وى څرولې. خلقو تپوس اوكړو چه تاسو سره؟ حضورﷺ اوفرمائيل اوما هم په يوڅوقيراطوباندې داهل مكه چيلئى څرولې([2])يوبل حديث كښې دى چه حضرت داؤد عليه السلام به د خپل لاس د محنت ګټه خوړله.([3]) بخاري اومسلم شريف كښې دى چه الله ﷻ ته د ټولونه ګرانه روژه د حضرت داؤد عليه السلام روژه وه اود ټولو نه زيات خوښ قيام د حضرت داؤد عليه السلام قيام وونيمه شپه به اوده كيدو اودريمه حصه به ئې د تهجد مونځ كولو او شپږمه حصه به اوده كيدو يوه ورځ به ئې روژه ساتله او بوه ورځ به ئې نه ساتله.ميدان جنګك كښې چرته هم شاكړې نه وه([4]) ام عبدالله بنت شداد k فرمائى ماد حضورﷺ په خدمت كښې دپئيو يوه پياله د ماښام په وخت كښې اوليګله دې د پاره چه حضورﷺ په دې باندې خپل روژې ماتې اوكړى د ورځې آخرى حصه وه اود نمر تيزوالې وونوحضورﷺ قاصد واپس كړوچه كه ستاد چيلئى وو نو خيريوه بله خبره وه هغه اووئيل يارسول الله ﷺ ما دا پئى په خپل مال سره اخستې دى بيا حضورﷺ اوڅكل نو په دويمه ورځ هغه مور بى بى په خدمت كښې حاضره شوه عرض ئې اوكړويارسول الله ﷺ په دې ګرمئى كښې ما پئى راوليګل او ډير وخت پس مې راليګلې ووتاسو زما قاصدواپس كړو.حضورﷺاوفرمائيل ماته هم دافرمائيلې شوې دى انبياء كرام صرف حلال خوراك كوى اونيك عمل كوى([5])يوبل حديث كښې دى خلقو الله ﷻ پاك دې اوپاك څيز قبلوى.

د حلال خوراک حكم ټولو مؤمنانو ته هم دې:- الله ﷻ مؤمنانوته هم داحكم وركړې دې كوم چه ئې رسولانو ته وركړې دې.اې رسولانوپاك څيزونه خورئى اونيك عمل كوئى زه ستاسود عملونو عالم يم. هم داحكم ئې ايمانداروته هم وركړو چه اې د ايمان خاوندانو كوم څيزونه چه حلال مونږ تاسو ته دركړى دى هم هغه خورئى بيا حضورﷺ ديوداسې سړى ذكر اوكړوچه يواوږدسفرئى كړې وى دخيرنو ويښتو والاوى ددوړو مخ ئې وى ولې خوراك څښاك اوغوستن ئې د حرامو وى اوهغه خپل لاس د آسمان طرف ته اوچت كړى وائى چه اې ربه اې ربه خونامكن دى چه د هغه دعاقبوله كړې شى. ([6]) امام ترمذى دا حديث حسن غريب ښائى.

---

[1] ۱۹/مريم:۲٤.

[2] صحيح بخارى كتاب الاجارة باب رعى الغنم على قراريط:۲۲٦۲، ابن ماجة:۲۱٤۹.

[3] صحيح بخارى كتاب البيوع باب كسب الرجل وعمله بيده:۲۰۷۲-۲۰۷۳، ابن حبان:٦۲۲۷.

[4] صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء باب احب الصلاة الى الله صلاة داؤد..........:۳٤۲۰

[5] طبرانى:۲٤/۱۷٤-۱۷۵، مجمع الزوائد:۱۰/۲۹۱.

[6] صحيح مسلم كتاب الزكاة باب قبول الصدقة من الكسب الطيب وتربيتها:۱۰۱۵، ترمذى:۲۹۸۹، احمد:۲/۳۲۸.

دټولوانبیاکرامو علیهم السلام **دعوت هم یووو**:-بیافرمائی اې پیغمبرانو ستاسو دا دین هم یودین دې هم یو ملت دې یعنی د الله ﷻ وحده لاشریك له د عبادت طرف ته رابلل دی. د دې د پاره د دې نه پس نې اوفرمائیل زه ستاسو رب یم مانه ویرېږئی په سورت انبیاء کښې د دې تفسیراوتشریح شوې ده. ﴿امة واحدة﴾ باندې نصب دحال کیدلوپه وجه سره دې دکومو امتونو طرف ته چه انبیاء لیکلې شوی وو هغوی د الله ﷻ دین ټکړې کړو اوپه کومه ګمراهئی کښې کلك شو په هغې باندې فخر کولو خکه چه په خپل خیال کښې هم داهدایت ګڼړلو نود رټنې په توګه نې اوفرمائیل دوی هم په خپله دهوکه اوخونیدوکښې پرېږده ترڅې چه د دوی د تباهئی وخت راشی خوراك ځښاك ته نې پرېږده او پرېږده چه مست شی او بې خوده شی اوس به ورته معلومه شی چه مغروره ګمان کوی دا مال اولاد چه مونږ دوی ته ورکړې دې دا دهغوی دنیکئی اوښیګړې په توګه هغوی سره ښه سلوك کوو؟ هیڅ کله نه دا خو هغوی په دهوکه کښې دی، دوی په دې سره دا ګڼړی چه څنګه مونږ دلته خوشحاله یوهلته به هم بغیرسزا پاتې شو دا بالکل غلط دی کوم څه چه مونږ دوی ته په دنیاکښې ورکړی دی هغه خود لږ شان وخت مهلت دې خودوی بې شعوره دی اصل حقیقت ته نه رسی لکه چه ارشاد دې ﴿فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ ۭ اِنَّمَا يُرِيْدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كٰفِرُوْنَ﴾ (1) تادې دهغوی مال اولادپه دهوکه کښې نه اچوی دالله ﷻ اراده خودا ده چه پدې سره دوی په دنیاکښې عذاب کړی.په یوبل آیت کښې دی چه دوی له داوخت خکه ورکړې شوې دې چه دوی په خپلوګناهونوکښې نورهم زیات شی(2) یوبل ځائ ارشاد دې ما او د دې خبرې تکذیب کونکی پرېږده مونږ به دوی داسې وار په وار رانیسوچه دوی ته به پته هم نه لګی.(3) الخ په نورو آیاتونوکښې ارشاد دې ﴿ذَرْنِيْ وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيْدًا﴾ (4) الخ یعنی ما اودوی پرېږده کوم چه مایوازې پیداکړی دی ډیر مال مې ورکړې اوتابعدار ځامن مې ورکړی دی اودهرقسم سامان مې په دې وجه ورکړې دې چه بیاد ده طمعه ده چه زه به ده ته نور هم زیات ورکړم هیڅ کله هم نه هغه به زمونږ دخبرومخالف وو.یوبل آیت کښې دی ﴿وَمَآ اَمْوَالُكُمْ وَلَآ اَوْلَادُكُمْ بِالَّتِيْ تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفٰٓى اِلَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ۡ فَاُولٰۗىِٕكَ لَهُمْ جَزَاۗءُ الضِّعْفِ بِمَا عَمِلُوْا وَهُمْ فِي الْغُرُفٰتِ اٰمِنُوْنَ﴾ (5) ستاسو مالونو اواولاد تاسو ماسره ملاوولې نه شی ماسره نیزدې خوهغوی دی چه ایمانداردی اونیك عمل کوی.الخ. ددې مضمون نورهم ډیر آیاتونه دی. قتاده فرمائی هم دا د الله ﷻ شکردې تاسو انسانان په مال اولاد سره مه ګورئی د ایمان تله اوپیژندګلوخوایمان اونیك عمل دې.حضورﷺ فرمائی الله ﷻ ستاسواخلاق هم په تاسوکښې داسې تقسیم کړی دی څنګه چه ئې روزی تقسیم کړې ده.الله ﷻ خودنیاهغه له هم ورکوی چاسره چه محبت ساتی اوهغوی له ئې هم ورکوی چاسره چه محبت نه ساتی اودین صرف هغوی ته ورکوی چاسره چه پوره محبت ساتی نو پوهه شئی چه چاله الله ﷻ دین ورکړو نو الله ﷻ هغه سره محبت ساتی.د هغه ذات قسم دچاپه لاس کښې چه دمحمد ﷺ ځان دې بنده ترهغه وخته پورې مسلمان کیدې نه شی تر کومې چه دهغه زړه او ژبه مسلمانه شوې نه وی.او بنده مؤمن کیدې نه شی ترکومې چه د هغه ګاونډی دهغه د تکلیف نه محفوظ او بې فکر نه وی.خلقو تپوس اوکړوچه دتکلیفونونه څه مراد دې ونې فرمائیل دهوکه او ظلم وغیره.واورئی کوم سړې چه حرام مال راوړی د هغې په خرچ کولوکښې برکت نه

---

(1) ۹/التوبة: ۵۵.
(2) ۳/آل عمران: ۱۷۸.
(3) ۶۸/القلم: ٤٤.
(4) ۷٤/المدثر: ۱۱.
(5) ۳٤/سبا: ۳۷.

وی دهغه صدقه قبوله نه ده. کوم چه پرېږدی اوخی هغه د ده د دوزخ توښه ده. الله ﷻ بدی په بدئی سره نه ختموی بدی په نیکئی سره ختموی خبیث خبیث نه ختموی. [1]

إِنَّ الَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم
| بیشکه هغه کسان | چی هغویٔ | دیرې | درب خپل نه |
ابیشکه کوم کسان چې دخپل رب نه دیرې د وجې

مُّشْفِقُونَ ۝ وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ۝
| پریدونکی دی | او هغه کسان | چی هغویٔ په ایتونو | درب خپل باندې | ایمان راوړی |
پرېږی |.............او کوم کسان چې دخپل رب په نښو باندې یقین کوی

وَالَّذِينَ هُم بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ۝ وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ
| او هغه کسان | چی هغویٔ | درب خپل سره | (هیڅوک) نهٔ شریکوی | اوهغه کسان | چی ورکوی هغویٔ |
اوکوم کسان چې د خپل رب سره بل هیڅوک نه شریکوی | اوکوم کسان چې ورکړه کوی

مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ
| هغه څهٔ | چی ورکوی | او زړونه دهغویٔ | یریدونکی وی | چی بیشکه هغویٔ | رب خپل ته |
څومره چې ورکوی اوزړونه ئې د دې نه ویرېږی چې دویٔ به یوه ورځ خپل رب ته واپس

رَاجِعُونَ ۝ أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا
| واپس تلونکی دی | دا کسان چی دی | دویٔ منډې وهی | په نیکو کښې | او دویٔ | هغې ته |
کیږی | همدغه خلق دي چې د نیکو په کولو کښې تلوار کوی | اوهم دا خلق دی چې

سَابِقُونَ ۝
| خان مخکښې رسونکی دی |
په دې کښې وړاندې کیدونکی دی |

قوله‌تعالی:- إِنَّ الَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ۝

مومن چه نیک عمل کوی نوهم ویرېږی:-فرمائی چه داحسان اوایمان سره سره نیک اعمال کول اود الله ﷻ د ویرې نه رچیدل داد هغوی صفت دې. حضرت حسن بصری فرمائی مؤمن د نیکئی اود الله ﷻدویرې مجموعه وی اومنافق دبدئی سره باتوراوبې ویرې وی[2]دادالله ﷻ دپیدائشی آیاتونو او نښو باورکوی لکه چه مریم بی بی صفت بیان شوې دې چه هغه دخپل رب دکلماتو اودهغه دکتابونو یقین لرلو الله ﷻ قدرت قضا او شرعې هغې ته پوره یقین وو.دالله ﷻ هریوکار هغه خوښ ګنړی دالله ﷻ منع کړې شوې هریوکارهغه ناخوښ ګنړی.هریوخبرهغه رښتونې منی هغه موحدوی دشرک نه ویزاره وی الله ﷻ یواو بې نیازه منی هغه بې اولاد اوبغیر ښځې والا ګنړی بې نظیر اوبې مثال ئې ګنړی. هغه سره څوک شریک کوی نه.د الله ﷻ په نوم باندې خیراتونه کوی خودې سره ویرېږی چه داسې نه چه قبول نه شی.عائشه صدیقه دحضورﷺ نه تپوس اوکړو آیا داهغه خلق دی چانه چه زناکاری اوشراب خوری کیږی نود هغوی په زړه کښې د الله ﷻ ویره وی؟حضورﷺ اوفرمائیل چه اې د صدیق لور دا هغه خلق

---

[1] احمد:۱/۳۸۷.
[2] الطبری:۱۹/۴۵.

نه دی بلکه داهغه دی چه مونځونه کوی روژې ساتی صدقې کوی خود نه قبلیدونه ویریږی. هم دا دی چه په نیکوکښې وړاندې کیدونکی دی.[1] د دې آیت دویم قراءت ﴿یاتون ماآتوا﴾ هم دې یعنی کوی چه څه کوی خو زړه د هغوی ویریږی. مسنداحمدکښې دی چه حضرت عائشه صدیقه k له ابوعاصم ورغلو هغې مرحبا اووئیل اووئی فرمانیل چه برابرولې نه راځی جواب نې ورکړو چه هستې نه تاسو ته تکلیف وی.موږ نن زه د یوآیت د الفاظو تحقیق د پاره حاضرشوې یم دا ﴿یؤتون ماآتوا﴾ دې یا ﴿یاتون ماآتوا﴾ دې؟ هغې اوفرمانیل ستاد پاره کوم یوکیدل خوښ دی؟ما وئیل که داآخری الفاظ وی نو لکه چه مادا ټوله دنیااوموندله بلکه د دې نه به هم ماته زیاته خوشحالی وی هغې اوفرمانیل بیا ته خوشحاله شه والله ماهم داسې دا الفاظ د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی.[2] د دې یوراوی اسماعیل بن مسلم مکی ضعیف دې په اووه واړو مشهوروقراءتونوکښې او د جمهورو په قراءت کښې هم دغه دې کوم چه په قرآن کښې موجود دې اود معنی په لحاظ سره هم دا ډیر ښکاره معلومیږی ځکه چه دا سابق ګرځولې شوې دې اوکه دویم قراءت واخلې نودا سابق نه بلکه درمیانه اوسپك کیږی. والله اعلم.

وَسْعَهَا	اِلَّا	نَفْسًا	وَلَا نُكَلِّفُ
مطابق دطاقت دهغه	مګر	یو نفس ته	اونهٔ ورکوؤ تکلیف مونږه
اومونږ هیڅچا ته د وس نه زیات تکلیف نه ورکوو			

لَا يُظْلَمُونَ ۝	وَهُمْ	بِالْحَقِّ	يَنْطِقُ	كِتٰبٌ	وَلَدَيْنَا
اوداخلق چی دی هیڅ ظلم به نهٔ کیږی په دوئ باندې		حق	اچی بیانوئ	یو کتاب دې	او زمونږ سره
اومونږ سره یو کتاب دې چې همیشه حق خبره کوی او په خلقو بهٔ دیوې ذرې هومره ظلم هم نه کیږی					

اَعْمَالٌ	وَلَهُمْ	مِّنْ هٰذَا	فِىْ غَمْرَةٍ	بَلْ قُلُوْبُهُمْ
عملونه دی	او دوئ لره	ددې (کتاب عملنامې) نه	په غفلت کښې دی	بلکه زړونه ددوئ
او ددې نه علاوه څه				بلکه ددې کافرانو زړونه د دین نه غافل دی

عٰمِلُوْنَ ۝	لَهَا	هُمْ	ذٰلِكَ	مِّنْ دُوْنِ
کونکی دی	هغه عملونو لره	چی دوئ	ددغه طریقې نه	(چی هغه هم) مختلف دی
نور (خراب) کارونه هم دی چې داخلق ئې کوی اترڅو چې هرکله				

اِذَا	بِالْعَذَابِ	مُتْرَفِيْهِمْ	اَخَذْنَا	اِذَآ	حَتّٰى
نو بیا به	په عذاب سره	مالداره عیاشان خلق ددوئ	رااونیول مونږه	کله چی	تر هغې پورې
مونږ ددوئ مالداره خلق په عذاب کښې راونیسو نو دوئ دغه					

مِّنَّا	اِنَّكُمْ	الْيَوْمَ	لَا تَجْئَرُوا	يَجْئَرُوْنَ ۝	هُمْ
زمونږ دطرفنه	بیشکه چی تاسو ته	نن ورځ	شور زوږ مهٔ کوئ	رمباړې وهلی	هغوئ
ولې چې زمونږ	چې نن چغې مه وهئ	(ورته بهٔ اووئیلې شی)			وخت چغې کړې

[1] ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة المؤمنین: ۳۱۷۵ وهو حسن، احمد: ۱۵۹/۶. (ترمذی)
[2] احمد: ۹۵/۶.

لَا تُنْصَرُوْنَ ﴿۶۵﴾ قَدْ كَانَتْ اٰيٰتِيْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ

هیڅ امداد نهٔ ملامیږی | په تحقیق سره وؤ | ایتونه زما | چی لوستلي کیدل به | په تاسو باندي

دطرفه به ستاسو مدد نشی کولي ازما آیتونه تاسو ته لوستلي شول

فَكُنْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُوْنَ ﴿۶۶﴾ مُسْتَكْبِرِيْنَ بِهٖ

نو وئ تاسو | په پوندو خپلو باند | چی واپس به تښتیدئ | تکبر کونکی به وئ | په هغه پوري

نو تاسو به ترې نه په شا روان وئی | تکبر به موکولو

سٰمِرًا تَهْجُرُوْنَ ﴿۶۷﴾

دشپې قیصه کونکی وئ | اوبکواس به موکولو |

قیصئ به مو ترې جوړولې بیهوده

قوله تعالى:- وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا

انسان ته د وس نه زیات تکلیف نه ورکولې کیږی:- الله ﷻ شریعت آسان کړې دې اوداسې احکام ئی نه دی مقررکړی کوم چه دانسانی طاقت نه بهر وی بیابه دقیامت په ورځ هغه د دوی دعملونوحساب اخلی چه ټول په ټول به په کتابی شکل کښې لیکلې شوی موجود وی. دا عمل نامه به صحیح صحیح د هغوی هر یو عمل اوښائی او په چا باندې به هیڅ قسم ظلم نه شی کولې هیڅ یوه نیکی به کمیږی نه بلکه د اکثرو مؤمنانو ګناهونه به معاف کولې شی.دمشرکانو زړونه د قرآن نه اوختلې شوی اودهوکه شوی دی دې نه علاوه هم د هغوی نورې بدعملئی دی لکه چه شرك وغیره دوی ښه په ښکاره کوی([1]) دې دپاره چه د هغوی بدئی هغوی ددوزخ نه اخوانه کړی. هغه حدیث تیرشو په کوم کښې ارشاد دې چه انسان دنیکئی کارونوکولوکولوسره دجنت نه دیولاس په فاصله شی چه په هغه د تقدیر لیك غالب راځی اوبدعملئی شروع کوی نتیجه داوی هغه دوزخ ته اورسی([2])تردې چه کله په هغوی کښې په آبادو خوشحالواودولت مندوخلقو باندې دالله ﷻ عذاب راپریوځی نو دې وخت هغوی فریاد کوی. په سورت مزمل کښې ارشاددی چه ما اوداmالداران دروغ ګنړونکی پریږدئی دوی ته لږ شان مهلت نور هم ورکړه مونږ سره بیړئی هم دی اودوزخ هم شته او په مرئی کښې اینختونکې خوراك هم شته اودردناك عذاب هم شته([3])یوبل آیت کښې دی ﴿كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَّلَاتَ حِيْنَ مَنَاصٍ ﴿۳﴾﴾([4])یعنی مونږ دې نه وړاندې هم ډیرکلی تباه کړی دی هغه وخت هغوی شوراوغوغا شروع کړه چه بې فائدې وه.دلته فرمائی چه نن تاسو ولې شورکوئی؟ولې فریادکوئی؟هیڅ څوك نن ستاسو په کارنه شی راتلې چه په تاسوباندې د الله ﷻ عذاب راغلونو اوس ټولې چغې صورې بې فائدې دی.څوك دی چه زمادعذاب په مقابله کښې ستاسو امداداوکړې شی بیاد هغوی یوه لویه ګناه بیانوی چه دا زما د آیاتونو منکر وو هغه به نی اوریدل او هیرول به ئی چه راغوښتې به شونو انکار به ئی کولود توحیدنه به ئی انکارکولو او په شرك باندې عقیده لرله حکم خود اوچت او بزرګ الله ﷻ چلیږی﴿مُسْتَكْبِرِيْنَ﴾ حال دې د حق نه اخواکیدل اودحق نه دانکارکولودوی به هغه وخت کبرکولواوحق اواهل حق به ئی سپك ګڼړل ددې معنی په رڼړا

---

[1]) الطبری:۱۹/۴۹.

[2]) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکرالملائکة صلوات الله علیهم:۳۲۰۸،صحیح مسلم: ۲۶۴۳، احمد:۲/۳۸۲، ابن حبان: ۱۶۷۴.

[3]) ۷۳/المزمل:۱۱-۱۳.

[4]) ۳۸/ص:۳.

کښې د (به) ضمیر مرجع یاخوحرم دې یعنی مکه چه دوی به په هغې کښې فضول بکواس کولو یاقرآن پاك دې په کوم پورې چه به دوی ټوقې کولې کله به ئې ورته شاعری ونیل کله کهانت وغیره یا پخپله حضور ﷺ دې چه د شپې به بې کاره اوزګار ناست وو ګپ شپ کښې به ئې کله حضور ﷺ ته شاعر ونیل کله کاهن ونیل کله جادوګر کله دورغژن او کله مجنون ونیل سره د دې چه حرم د الله ﷻ کوردې قرآن د الله ﷻ کلام دې حضور ﷺ دالله ﷻ رسول ﷺ دی چاله الله ﷻ خپل امداد رسولې دې او په مکه باندې قبضه ورکړه دا مشرکان ئې د هغه ځائ نه ذلیل او خوار کولوسره اوویستل اوداهم ونیلې شوی دی چه مراددا دې چه داخلق د بیت الله د وجه نه فخر کولو اوخیال به ئې کولوچه هغوی اولیاء الله دی سره د دې چه دا خیال ئې صرف وهم وو.د ابن عباس ؓ نه روایت دې چه دقریشو مشرکانوبه په بیت الله باندې فخر کولو([1])خپل ځان به ئې د دې مهتمم او متولی ګنړلو سره د دې چه نه به ئې آباده وله اونه به ئې د دې صحیح ادب کولو. ابن ابی حاتم m دلته ډیر څه لیکلې دی حاصل د هغه ټولوهم دا دی.

اَفَلَمۡ يَدَّبَّرُوا الۡقَوۡلَ

| ایا غوروفکر اونۀ کړو دې خلقو | په دې کلام باند

| ایا دوئ په دې کلام کښې سوچ فکر نه کوی

اَمۡ جَآءَهُمۡ مَّا لَمۡ يَأۡتِ اٰبَآءَهُمُ الۡاَوَّلِيۡنَ ﴿۶۸﴾ اَمۡ لَمۡ

یا راغلې دې دوئ ته | هغه څیز | چی نۀ وۀ راغلې | پلرونو ددوئ | اولنو ته | یا اونۀ

یا دوئ ته څه داسې علم راغلې دې اچې ددوئ وړاندینو مشرانو ته نه وو ورغلې| یا

يَعۡرِفُوۡا رَسُوۡلَهُمۡ فَهُمۡ لَهٗ مُنۡكِرُوۡنَ ﴿۶۹﴾ اَمۡ يَقُوۡلُوۡنَ

پیژندو دوئ| رسول خپل | نوګنی دوئ | دهغه نه | دنااشنا والی په وجه تریږی | یا وائی دوئ

دوئ خپل پیغمبر اونه پیژندو| او ددې په وجه دوئ د هغه منکران شول| اوکه دوئ دا وائی

بِهٖ جِنَّةٌ ؕ بَلۡ جَآءَهُمۡ بِالۡحَقِّ وَاَكۡثَرُهُمۡ

چی په دۀ باندې الیونتوب دې|(نۀ ده داسې) بلکه | هغه دوئ ته حق راوړې دې | او زیات خلق ددوئ

چې دې سودانی دې انه ، بلکه هغه خو ورته رینښتونې خبره راوړې ده |اوپه دوئ په زیاتو

لِلۡحَقِّ كٰرِهُوۡنَ ﴿۷۰﴾ وَلَوِ اتَّبَعَ الۡحَقُّ اَهۡوَآءَهُمۡ لَفَسَدَتِ

حق لره | ناخوښونکی دی |او که پیروی کولې | حق |دخواهشاتو ددوئ |نو خامخا به خراب شوی وۀ

باندې رښتیا بد لګی |اوکه چرې حق د دوی د خواهشاتو تابعداری کړې وې |نو آسمانونه

السَّمٰوٰتُ وَالۡاَرۡضُ وَمَنۡ فِيۡهِنَّ ؕ بَلۡ اَتَيۡنٰهُمۡ

اسمانونه |او زمکه |او هغه څوك |چې په دې کښې دی | بلکه | راوړې دې مونږ دوئ ته

اوزمکه اوڅه چې په دې کښې دی ټول تباه به شوی وو | ....بلکه مونږ خو دوئ

[1] حاکم:۲/۳۹۴.

بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُّعْرِضُوْنَ ۝ اَمْ تَسْـَٔلُهُمْ خَرْجًا

ذکر ددوی | نو دوی | دذکر خپل نه | مخ اړونکی دی | یا ته غواړی ددوی نه | څه اجرت

ته سودمند خبره ورکړه | خو دوی د سودمندې خبرې نه هم مخ اړوی | آیا ته ددوی نه څه

فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ ۖ وَّهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ۝ وَاِنَّكَ لَتَدْعُوْهُمْ

نو ثواب درب | ستا | بهتر دې | او هغه | بهتره رزق ورکونکې دې | او بیشکه ته | خامخا رابلې دوی

معاوضه غواړې | خو ستا درب عوض دټولو نه ښه دې | او هغه دټولو نه ښهٔ رزق ورکونکې دې او بیشکه ته

اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۝ وَاِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ

لارې | نیغې ته | او بیشکه هغه کسان | چې ایمان نهٔ راوړی | په اخرت باندې |

دوی سمې لارې ته رابلې | او بیشکه هغه خلق چې په اخرت باندې یقین نه ساتی

عَنِ الصِّرَاطِ لَنٰكِبُوْنَ ۝ وَلَوْ رَحِمْنٰهُمْ وَكَشَفْنَا

ددغې نیغې لارې نه | خامخا ډډه کونکی دی | او که رحم اوکړو په دوی باندې | او لرې کړو مونږ

هغوی د سمې لارې نه بې لارې شوی دی | او که مونږ په دوی باندې رحم اوکړو | او ددوی

مَا بِهِمْ مِّنْ ضُرٍّ لَّلَجُّوْا فِيْ طُغْيَانِهِمْ

هغه | چې په دوی باندې | دتکلیف نه | نو ښه به ټینګ شی دوی | په سرکشی خپله کښې

تکلیفونه لرې کړو | نو بیا به هم دوی په خپله ګمراهئ کښې سرګردانه وی

يَعْمَهُوْنَ ۝

چې سرګردانه به وی |

قوله تعالیٰ:- اَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ

قرآن پاک بې مثال او بینظیر کتاب دې :-الله ﷻ د مشرکانو په دې قول باندې انکار کوی کوم چه هغوی د قرآن پاک په نه پوهیدوکښې اوپه دې کښې غور نه کولوکښې کولواود دې نه به ئی مخ اړولو سره د دې چه الله ﷻ په هغوی باندې خپل هغه پاك او بزرګ کتاب نازل کړې وو چه په یونبی باندې هم نه وو نازل کړې دا د ټولونه پوره اشرف او غوره کتاب دې. دهغوی پلاران نیکونه په جاهلیت کښې مړه شوی وودچا په لاسونوکښې چه هیڅ یوخدائی کتاب نه وو په هغوی کښې څوك پیغمبر نه وو راغلې نوهغوی له پکاروو چه د الله ﷻ د رسول ﷺ خبره ئی منلې وه دالله ﷻ د کتاب ئی قدرکړې وو اوشپه ورځ ئی په دې باندې عمل کولو لکه څنګه چه په هغوی کښې پوهه خلقو اوکړل چه هغوی مسلمانان او د رسول ﷺ تابعدار شو اوپه خپل عمل نی الله ﷻ رضاکړوافسوس چه کافرانودعقل نه کاروانخستلو.دقرآن متشابه آیاتونوپسې شونوهلاك شوآیاداخلق محمد ﷺ نه پیژنی آیاد هغوی صداقت امانت اودیانت هغوی ته معلوم نه دې؟حضور ﷺ خوهم په هغوی کښې پیداشوې هم په هغوی کښې لوئ شوې بیاڅه وجه ده چه نن هغه ته دروغژن وائی چاته چه به ئی ددې نه وړاندې ربښتونې وئیلو دوه مخیزکیږی. جعفر ﷺ بن ابی طالب د حبشی بادشاه نجاشی په وړاندې په ډك دربار کښې هم دغه فرمائیلې ووچه الله ﷻرب العالمین وحده لاشریك له مونږ کښې یورسول راولیګلودچا نسب د چا صداقت د چا دیانت اوامانت چه مونږ ته ښه معلوم وو.مغیره بن شعبه ﷺ کسری ته دجنګ په وخت کښې دجنګ په میدان

کښې هم داوئيلي ووابوسفيان ﷺبن صخربن حرب دروم بادشاه ته هم دا فرمائيلې وو په ډك دربار کښې بادشاه د هغه نه اود هغه د ملګرونه تپوس کړې ووسره د دې چه په هغه وخت کښې هغه مسلمان شوې هم نه وو ولې هغوی ته دحضور ﷺ صداقت امانت ديانت اود رښتونوالی په نسبت دښکليوالی اقرار کړې وو[1] وئيل به ئې دې ليونې دې ياده قرآن پاك دځپل ځان نه جوړ کړې دې سره د دې چه خبره داسې نه وه حقيقت صرف دا دې چه د هغوی زړونه د ايمان نه خالي وودوی به په قرآن پاك باندې نظر نه اچولو اوځه چه به په ځُله ورتله دوړول به ئې. قرآن پاك خوهغه کلام دې چه د هغې د مثل اونظيرنه ټوله دنياعاجزه ده. سره دسخت مخالفت اوسره د پوره کوشش او په ډيره مقابله کولوکښې د چا نه هيڅ هم اونه شوچه ددې په شان قرآن ئې پخپله جوړ کړې وې يادټولوپه امدادئی ددې په شان يوسورت جوړ کړې وې داخوسراسر حق دې اود هغوی حق سره چيړ دې. روستونئی جمله حال دې اوکيدې شی چه مستانفه وی والله اعلم.ذکر دې چه يوځل حضور ﷺ يوسړی ته اوفرمائيل چه مسلمان شه هغه وئيل سره د دې چه زما د دې نه نفرت وی؟حضور ﷺ اوفرمائيل وی دې. په يو روايت کښې دی يوسړې حضور ﷺ ته لار کښې ملاوشو حضور ﷺ هغه ته اووئيل اسلام قبول کړه په هغه باندې دا ډير سخت اولګيدل او مخ ئې تك سور شو حضور ﷺ اوفرمائيل ګوره چه ته په يوه ډيره غيرآباد خطرناکه لار روان ئې اوتاته يوسړې ملاوشی چه دهغه د حسب اونسب نه ته ښه خبرئی اود هغه د رښتون ولئی او امانت نه ته ښه خبرئی اوهغه تاته اووائی چه په دې لار ځه کومه چه آسانه ارته اونيغه اوصفاده نودا اووايه چه ته به د هغه په خودلې شوې لارځې که نه؟ هغه وئيل چه اوخامخابه ځم. حضور ﷺ اوفرمائيل چه بس ته يقين اوکړه په الله ﷻ قسم چه ته د دنياد دې سختې ګرانې اوخطرناکې لار نه هم په ډيره خرابه لار روان ئې اوزه تاته د نيغې لار دعوت درکوم اوزما اومنه. روايت دې چه يوبل داسې سړی ته رسول الله ﷺ فرمائيلی ووکله چه هغه د اسلام د دعوت ورکولوسره بدمنلې ووچه ستا دوه ملګری وی يوررښتونې او امانتدار بل دروغژن اوخيانت کونکې نوته اوښايه چاسره به محبت کوې هغه وئيل رښتونی امين سره وئی فرمائيل چه هم دغه شان تاسو خلق خپل رب سره نيزدې ئی[2] دحق نه مراد د سدی m په قول هم پخپله الله ﷻ دې[3] يعنې که الله ﷻ هم د دوی په مرضئی سره شريعت مقررکولونوزمکه او آسمان به وران شوې وولکه چه بل آيت کښې دی چه کافرانووئيل په دې دواړو کلوکښې چرته په يولوئ سړی دا قرآن ولې نازل نه شو؟ددې په جواب کښې دافرمان دې چه آياد رباني رحمت تقسيم ددوی په لاسونو کښې دې؟[4] يوبل آيت کښې دی چه که درب درحمت دخزانودوی مالکان وې نودوی به دخپل بخيل توب په وجه ټوله دنياتړی ساتلې وه[5]

دا نسان دماغ د مخلوق د انتظام نه عاجز دی:-يوبل آيت کښې دی که دوی چرته د ملك د يوې حصې مالکان جوړ کړې وونودوی خوبه يوه پيسه هم چاته نه ورکوله[6] نو پدې آياتونوکښې الله رب العزت بيان اوفرمائيلو چه انسانی دماغ د مخلوق په انتظام کښې د قابليت نااهل دې داهم د الله ﷻ شان دې چه دهغه صفتونه د هغه فرمان اود هغه افعال د هغه د شريعت تقديراودهغه تدبيرټول مخلوق راګير کړې دې اود ټول مخلوق حاجت پوره کول دهغه دمصلحت لاندې دې دهغه نه بغيرڅوك معبود نشته نه

[1] صحيح بخاری کتاب بدء الخلق باب کيف کان بدءالوحی الی رسول الله :۷، صحيح مسلم:۱۷۷۳.
[2] داروايت مرسل دې.
[3] الطبری:۵۷/۱۹.
[4] ۴۳/الزخرف:۳۱-۳۲.
[5] ۱۷/الاسراء:۱۰۰.
[6] ۴/النساء:۵۳.

خوك ېالونكي. بيافرمائی چه دا قرآن پاك هم موږ د دوی د نصيحت د پاره راوړلي دي دوی د دي نه مخ اړوی. بيا ارشاد دی چه ته د قرآن پاك په تبليغ د دوی نه څه اجرت نه غواړي ستانظرصرف هم په الله ﷻ دي هم هغه به تاله د دي اجر درکوی لکه چه وئی فرمانيل کومه بدله چه زه تاسو نه غواړم هغه مي هم تاسو له درکړه زه خود اجر غوښتونکي صرف هم د الله ﷻ نه يم([1]) په بل آيت کښي حضورﷺ ته حکم اوشوچه اعلان اوکړه زه نه څه بدله غواړم اونه په تکلف کونکوکښي يم([2]) بل خائ دی اووايه چه زه تاسو نه په دي باندي هيڅ اجر نه غواړم صرف د خپلولئی د تعلق جوش دی([3]) په سورت يس کښي دی دښاردلري غاړي نه چه کوم سړي په منډه راغلو هغه خپل قوم ته اووئيل خلقو د خپلو انبياؤ کرامو تابعداری کوئی څوك چه تاسو نه هيڅ اجر اوبدله نه غواړی.([4]) دلته ئی اوفرمائيل هم هغه بهترين رازق دي ته خلق نيغي لاري ته راغواړه.

د رسول کريم صلی الله عليه وسلم د امت مثال:-مسنداحمد کښي دی حضورﷺ اوده وودوه فرښتي راغلي يوه دحضورﷺ سر مبارك ته او بله پښو مبارکوته اودريدي. يوي بلي ته اووئيل چه د ده اود ده د امت مثال بيان کړه هغي وئيل د ده مثال د هغه قافلي د مسافر په شان دي چه په يوکولاوميدان کښي وو نه هغوی سره څه توښه وه نه اوبه اودانه اونه د وړاندي تلو طاقت اونه د روستو تلوطاقت. حيران وو چه څه به کيږی په دي کښي يوښه سړي يوشريف انسان په ښکلي لباس کښي راغلو هغه په راتلوسره د هغوی پريشانئی ته اوکتل هغوی ته اووئيل که تاسوزما وينا اومنئی اوماپسي راشئی نوزه به تاسو د ميوته ډکوباغونو اوداوبونه ډکو حوضونوته اورسوم ټولود هغه خبره اومنله اوهغه په حقيقت کښي هغوی شنوډکو باغونو تازه او روانوچينو ته اورسول چرته نه چه دي خلقو بي منع کولوخوراك څښاك اوکړو اودي سره ښه ماړه او تازه او چاق شو يوه ورځ هغه اووئيل چه ګورئی ماتاسو د هغه غريبئی او تکليف نه دلته راوستلئی اودي د مزي خائ ته مي راورسولئی اوس که تاسو زما منئی نو زه به د دي نه هم تاسواوچتوباغونو او پاك خائ ته اود دي نه هم د چپو وهونکونهرونو طرف ته بوځم په دي باندي يوه ډله تياره شوه او هغوی وئيل چه موږ تاسره يوخودويمي ډلي اووئيل موږ ته د نورو ضرورت نشته بس موږ خو به هم دلته پراته يو.([5])

بل مثال، د امت بيځ کول او د کوثر بيان:-ابويعلی موصلی کښي دی حضورﷺ فرمائی زه به تاسو نه غيرې ډکوم اوستاسو شاګاني به رانيولوسره تاسو د دوزخ نه منع کوم خوتاسو به د پتنګانواو د سپرلی دچينجو په شان زما د لاسونونه خلاصيږئی او په اورکښي غورزيږئی نوآياتاسوداغواړئی چه زه تاسو پريږدم؟واورئی په حوض کوثر باندي به زه ستاسوپيشوا او خيال ساتونکي يم تاسوبه خان له خان له او ډلي ډلي زماخواله راځئی زه به تاسو ستاسو په نښونښانوباندي علامتونواونومونوسره پيژنم لکه څنګه چه يونوي ناخبره سړي خپل اوښان د نورو د اوښانونه جدا کوی.زمادسترګوپه وړاندي به تاسو کښي بعضي دګس طرف والا دعذاب فرښتي رانيسی بوتلل به ئی غواړی نوزه به الله ﷻ ته عرض اوکړم اي الله دازما دقوم اوزما د امت خلق دی نوجواب به ملاوشی چه تاته نه ده معلومه تانه پس دوی کوم کوم بدعتونه کړی دی دوی خوتانه پس دخپل ګيتوپه مخ واپس شوی دی هغه به هم اوپيژنم چه د قيامت په ورځ به ئی په خپل سټ باندي چيلئی راپشاکړي راځی هغه چيلئی به چغي وهی اوزمانوم به

---

[1] ۳٤/سبا:٤٧.
[2] ۳۸/ص:۸٦.
[3] ٤۲/الشوری:۲۳.
[4] ۳٦/يس:۲۰.
[5] احمد:۱/۲٦۷.

اخلي اوازونه به كوى خوزه به هغوى ته صفااووايم چه زه د الله ﷻ په مخكښې ستاسو هيڅ په كار نه شم راتلي ماخود الله ﷻ خبرې دررسولي وې دغه شان به څوك وى چه د اوښ سره به راروان وى بربړې به او آوازونه به كوى اې محمدﷺ اې محمدﷺ زه به وايم چه زه د الله ﷻ په وړاندې ستاسود پاره هيڅ اختيار نه لرم ما خو رسول كړې وو. بعضې به راشي چه د هغوى په سټ به اس سور وى چه هنړيږى به هغه به هم ماته آواز راكوى اوزه به هم دغه جواب وركوم. بعضې به راخي مشكونه به ئې راوچت كړې وى چغې په وهي يامحمدﷺ يامحمدﷺ زه به وايم چه زه خوستاسوديوكار هم مالك نه يم ماخو در رسولې وو(١) امام على بن مدينى فرمائى د دې حديث سندخودې حسن خود دې يوراوى حفص بن حميدمجهول دې خويحيى بن معين ده ته صالح وئيلې دې او نسائى اوابن حبان هم ده ته ثقه وئيلې دى د آخرت يقين نه ساتونكى د نيغې لار نه بې لارې شوى دى. كله چه يو سړې د نيغې لار نه اخواشي نو عرب وائى ﴿نكب فلان عن الطريق﴾دهغوى دكفرپوخوالې بيانولې شى كه الله ﷻ دهغوى نه سختى اخواكړى اوهغوى ته قرآن واوروى اوپوهه ئې كړى نوبيابه هم دوى دخپل كفردښمنئى سركشئ اوتكبر نه اخوانه شي كوم څه چه نه دى شوى هغه كله اوشى نوبيابه څنګه وى د دې علم هم الله ﷻ ته دې.بل ځائ ارشاد فرمائيلې دى كه الله ﷻ په هغوى كښې ښيګړه ليدله نوضرور به ئې هغوى ته اوروول اوكه هغوى ته به ئې نه اوروول هم نو هغوى به اړولوسره تاويدل(٢)دوى خو به دوزخ ته مخامخ اودريدوسره يقين كوى‌هغه وخت به وائى چه افسوس مونږ واپس كړې شوې وې اودرب خبرې مو دروغ نه ګڼړلې اويقين موكولو. دې نه وړاندې چه كوم څيز پټ وو هغه اوس ښكاره شو. خبره دا ده چه كه دوى واپس هم كړې شي نو بيابه هم د منع كړې شوى كارونوطرف ته واپس راځى الخ نودا هغه خبره ده چه كيږى به نه خوكه اوشى نو څه به وى؟د حضرت ابن عباسؓ نه روايت دې ﴿لو﴾ سره چه كومه يوه جمله په قرآن كريم كښې ده هغه كله هم واقع كيدونكې نه ده.

وَلَقَدْ اَخَذْنٰهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوْا

| او په تحقيق سره اونيول مونږ دوئ | په عذاب سره | پس ټيټ نهٔ شو دوئ

اومونږدوئ په عذاب كښې رانيولى وو|خوبيا هم نه خو رب ته تسليم شول

لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُوْنَ ﴿٧٦﴾ حَتّٰٓى اِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ

رب خپل ته | اونهٔ دوئ عاجزى اختياروى | تر هغې پورې |چى كله| پرانستله مونږه |په هغوئ باندې

او نه ئې ورته عاجزى اوكړه | ....تر دې چې كله مونږ په دوئ باندې د سخت عذاب

بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيْدٍ اِذَا هُمْ فِيْهِ مُبْلِسُوْنَ ﴿٧٧﴾ وَهُوَ الَّذِيْٓ

دروازه | دسخت عذاب| بيادوئ |په هغې كښې |ناامېده وى دهر خيرنه |او هغه هغه ذات دې

دروازه پرانستنه |نوبيادوئ په دې كښې ناامېده شول |اوالله هغه ذات دې

اَنْشَاَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ؕ

چې پيدا ئې كړو | ستاسو دپاره | طاقت داوريدو | او طاقت دليدو | او زړونه (دپاره دسوچ)

چې تاسو ته ئې غوږونه سترګې او زړونه دركړل

---

(١) مجمع الزوائد:٣/٨٥، كشف الاستار:٩٠٠ وسنده حسن.

(٢) ٨/الانعام:٢٣.

قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾ وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ

ډیر لږ دي | هغه | چې تاسو شکر اوباسئ | او هغه هغه ذات دی | چې خواره ئې کړئ تاسو

خو تاسو ډیر کم شکر اوباسئ || او الله ﷻ هغه ذات دي چې تاسو ئې د زمکې په مخ

فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٩﴾ وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي

په زمکه کښې || او خاص هغه ته به تاسو ورجمع کړې شئ || او هغه هغه ذات دی | چې ژوندی کول کوی

خواره کړي ئې | او هم دهغه طرفته به تاسو جمع کولې شئ || او هم هغه ذات دي چې ژوندي کول

وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٨٠﴾

او مړه کول کوی || او خاص دهغه کار دي | بدلول | دشپې | او دورځې | ایا نو تاسو عقل نهٔ چلوئ

کوی او وژل کوی || او دشپې ورځې اړول دهغه په اختیار کښې دی انو ایا تاسو دعقل نه کار نه اخلئ

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ ﴿٨١﴾ قَالُوا أَإِذَا

بلکه | وائي دوئ | په مثل دهغې | چې وئیلی دی | ړومبنو کافرانو | دوئ وائي | ایا هر کله چې

بلکه دا خلق هم هغه خبرې کوی | لکه چې پخوانو (کافرانو) کړې وې | دوئ وائي کله چې

مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٨٢﴾

مړه شو مونږ | او شو مونږ | خاورې | او هډوکې انو ایا مونږ به اکښې خامخا ژوندی راپاسولې کیږو

مونږ مړهٔ شو | او بشاورې او هډوکې شو | نو ایا لابیا به راژوندي کولې شو

لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَٰذَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هَٰذَا

په تحقیق وعده شوی ده | زمونږ سره | او دپلارانو زمونږ سره | دا | مخکښې ددې نه | نهٔ دی دا خبری

داسې وعدې خو مونږ سره او زمونږ مشرانو سره پخواراسې کیږی | دا تول بل څیه نه دی

إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨٣﴾

مګر | هسې (قیصې) دی | دپخوانو خلقو |

بلکه تشې د پخوانو خلقو بې سنده خبرې دی

قوله تعالى:- وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُم بِالْعَذَابِ

د الله ﷻ عذاب اود کافرانو په خپل ځائې کلک اودریدل:- فرمائی چه مونږ هغوی د دوی د بدو په وجه په سختو اومصیبتونو کښې اخته کړل خوبیاهم هغوی نه خپل کفر پریخودو اونه د الله ﷻ طرف ته ټیټ شو بلکه په کفر اوګمراهئی کښې اخته دی نه د هغوی زړونه نرم شو اونه دوی په ربښتونی زړه سره زمونږ طرف ته متوجه شو اونه ئې د دعاد پاره لاس اوچت کړو لکه چه ارشاد دې ﴿فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُم بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَٰكِن قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾[1] زمونږ عذاب په لیدوسره دوی زمونږ طرف ته په عاجزئی سره ولې ټیټ نه شو؟ خبره دا ده چه د دوی زړونه سخت شوی دی الخ. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه په دې آیت کښې هغه قحط کالنی ذکردې چه په قریشوباندې دحضور ﷺ دنه منلو په وجه راغلې وه دکوم شکایت سره چه ابوسفیان د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضرشو اوحضور ﷺ ته ئې د الله ﷻ قسمونه

---

[1] ٦/الانعام:٤٣.

ورکړل اود خپلوئنی واسطې ئی ورکړې اوونی وئیل چه مونږ خو اوس ګندګی اووینې خورو. ([1])

د قریشو د قحط سالئ تذکره:- بخاری اومسلم کښې دی د قریشو شیطانونه تنګ راغلو نو رسول الله ﷺ د هغوی د پاره بددعاکړې وه ځنګه چه د حضرت یوسف ؑ په زمانه کښې اووه کاله قحط راغلې وو هم په دغه شان قحط بانديې اې الله ته زما امداد اوکړه([2]) ابن ابی حاتم کښې دی وهب بن منبه ؓ قیدکړې شوهلته یوخوان سړی اووئیل زه تاته د زړه دخوشحالولود پاره ځوشعرونه اووایم؟ نوهغوی اوفرمائیل دې وخت کښې مونږ د الله ﷻ په عذاب کښې یواوقرآن د دې شکایت کړې دی چه ځوك داسې وخت کښې هم الله ﷻ ته تیټ نه شی بیاهغه درې روژې برابر اوساتلې.بیاد هغه سوال اوکړې شو چه دا په مینځ کښې روژې ماتې نه کول ځنګه روژې دی؟نوجواب نی ورکړو چه یونوې ځیز دیخوانه اوشویعنی قید نویونوې ځیز مونږ هم اوکړو یعنی په عبادت کښې زیاتوالې. تردې چه د الله ﷻ حکم راورسیدو ناڅاپی وخت راغلو اود کومو عذابونوچه په خوب اوخیال کښې هم نه وو هغه راغله نود هر قسم خیر نه محروم شو امیدنی ختم شو او حیران اوویریدلې پاتې شو. د الله ﷻ نعمتونوته اوګوره هغه غوږونه درکړی هغه سترګې درکړی زړه ئی درکړو عقل اوپوهه ئی درکړه چه غور اوفکر اوکړئی د هغه وحدانیت او د هغه په اختیاربانديې ځان پوه کړې شئی. خوچه ځومره ځومره نعمتونه زیات شو شکر کم شو.لکه چه ځنګه ارشاد دې دغه شان حرص اوکړئی خو په دوی کښې اکثر بې ایمانه دی([3])بیادخپل عظیم الشان سلطنت اوقدرت بیان فرمائی چه مخلوق هغه پیداکړو او پخپله کولاو زمکه کښې تقسیم کړل بیابه دقیامت په ورځ خواره شوی راغونډکړی اوخپل ځان سره به ئی جمع کړی.اوس هم هغه پیدا کړی نی او بیا به موهم هغه سوزوی.

داوسنو او مخکښینو کافرانو زړونه یو شان دی :-هیڅ وړوکې لوئ روستو مخکې به باقی نه پاتې کیږی هم د دغه سخاشوی اوډډ شوی هډوکوژوندی کونکې اودخلقو وژونکې دې هم د هغه په حکم سره ورځ راخیژی شپه راځی دیونظام نه پس بل نظام راځی نه نمر دسپوږمئی نه وړاندې کیدې شی نه شپه به ورځې باندې وړاندیوالې کولې شی آیا په تاسوکښې دومره هم عقل نشته چه دومره لویو نښو کتلوسره خپل الله ﷻ اوپیژنئی؟ اود هغه د غلبه اود هغه دعلم قائل شئی.خبره دا ده چه که د دې زمانې کافروی که د وړاندې زمانووی خوزړونه د ټولویودی ژبې هم یودی کوم بکواس چه د وړاندینو وې هغه د دې روستونوهم دې چه مړه کیدوسره خاورې کیدونه پس صرف دسخاشوی هډوکوپه شکل کښې دباقی پاتې کیدونه پس په نوی پیداکیدوسره به پیداکولې شی په عقل کښې نه راځی.مونږته هم دغه اووئیلې شو زمونږ پلاران اونیکونه ئی هم په دې اوویرول خومونږ یومړې هم په ژوندې کیدو باندې اونه لیده مونږخوپوهیږو چه دا صرف بکواس دې. بل آیت کښې دی هغوی اووئیل چه کله مونږ سخا هډوکی شو هغه وخت به هم بیا راژوندی کولې شو؟ الله ﷻ اوفرمائیل چه کومه خبره تاسونه کیدونکې ګڼړئی نوپه یوآواز سره به اوشی او ټوله دنیابه زمونږ په وړاندې په یو میدان کښې راجمع شی. په سورت یس کښې هم دا اعتراض اوجواب دې چه آیاانسان نه ګوری چه مونږ د نطفې نه پیداکړې بیا هغه ضدی او جنجالې جوړشواوخپل پیدائش ئی هیرکړو اوپه مونږ باندې اعتراضونه کولوسره مثالونه ورکوی چه دا سخاشوی هډوکی به ځوك اوسوزوی؟ اې نبی ﷺ ته دوی جواب ورکړه چه دوی به د یونوې سر نه هغه الله ﷻ راپیداکړی چا چه دوی په اول ځل راپیداکړی وو اوچه د هرځیز پیداکولو عالم دې. ([4])

[1]) الطبرانی:۲۰۳۸ وسنده حسن، حاکم: ۳۹۴/۳.
[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الروم:۴۷۷۴، صحیح مسلم:۲۷۹۸، احمد:۳۸۰/۱، ترمذی:۳۲۵۴.
[3]) ۱۲/یوسف:۱۰۳.
[4]) ۳٦/یس:۷۷-۷۹.

قُلْ لِّمَنِ الْاَرْضُ

| ورته اووایه | چالره ده | دا زمکه

|(ائې پیغمبره) ته ورته اووایه چې ښه دا زمکه

وَمَنْ فِيْهَآ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۸۴﴾ سَيَقُوْلُوْنَ

او هغه مخلوقات چې په دې کښې دی | که چرې یئ تاسو | چې پوهیږئ | ضرور به اووائی دوی

اوددې دپاسه اوسیدنکی خلق ټول دچا مخلوق دي |که تاسو ترې نه خبر یئ |دوی به ضرور اووائي

لِلّٰهِ ؕ قُلْ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۸۵﴾ قُلْ مَنْ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ

چې الله لره دی | ورته اووایه | ایا نو تاسو نصیحت نه قبلوئ | اووایه | څوک دي | رب داسمانونو

چې داټول د الله ﷻ مخلوق دي|نو ورته اووایه چې نوبیا فکر پرې ولې نه کوئې |ورته اووایه چې د

السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ ﴿۸۶﴾ سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ؕ قُلْ

اووه | او درب | دعرش | لوئ | ضرور به اووائی دوئ | الله لره دی | ورته اووایه

اووهٔ اسمانونو رب څوک دي | اود لوئې عرش مالک څوک دي | دوئ به جواب اوکړی چې دا هرڅه

اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۸۷﴾ قُلْ مَنْ بِيَدِهٖ مَلَكُوْتُ

ایا نو تاسو یریږئ نه | ورته اووایه | څوک دي | چې په لاس دهغه کښې | بادشاهی |

دالله دی|نوورته اووایه چې تاسو ترې نه ولې نه ویریږئې|ورته اووایه چې هغه څوک دی چې په لاس کښې یئ

كُلِّ شَيْءٍ وَّهُوَ يُجِيْرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ

دهرڅیز ده | او هغه | پناه ورکوی |اونهٔ شی ورکولې څوک پناه |په مقابله دهغه کښې |که یئ تاسو

دهرڅیز اختیار دي |اوهغه پناه ورکوی | اودهغه په مقابله کښې څوک چاته پناه نشی ورکولې

تَعْلَمُوْنَ ﴿۸۸﴾ سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ؕ قُلْ فَاَنّٰى

چې پوهیږئ | ضرور به اووائی دوئ | چې دا اختیار الله لره دي | ورته اووایه | نو بیا څنګه

که چرې تاسو پوهیږئې | نوبه وائې چې الله ﷻ ! | نو ورته اووایه چې بیا په تاسو د کوم طرفه

تُسْحَرُوْنَ ﴿۸۹﴾ بَلْ اَتَيْنٰهُمْ بِالْحَقِّ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿۹۰﴾

دوکه کیږئ | بلکه راوړې دي مونږ دوئ ته | حق | او بیشکه چې دوئ | دروغژن دی

جادو کولې شي ؟ |بلکه مونږ دوئ ته حقه خبره رسولې ده|اودوئ یقینادروغژن دی

قوله‌تعالی:- سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ؕ

مشرکانوبه هم الله ﷻ خالق اومالک منلو:- الله ﷻ جل وعلاد خپل وحدانیت خالقیت تصرف اوملکیت ثبوت ورکوی دې د پاره چه معلومه شی چه معبودبرحق صرف هم هغه دې دهغه نه بغیردبل چا عبادت نه دی کول پکار.هغه یودې بغیردشریك نه دې. نوخپل عزت مندرسول الله ﷺ ته حکم ورکوی چه ته دې مشرکانونه تپوس اوکړه نوهغوی به په صفاالفاظوسره دالله ﷻ درب کیدو اقرار اوکړی اوبه هغې کښې به هیڅ څوك شریك نه کنړی. ته هم د دوی جواب واخله اودوی قائل کړه چه کله خالق اومالك صرف الله ﷻ دې دهغه نه علاوه بل معبودنشته نو بیا هغه خان له څنګه معبود نه شی کیدې؟ د هغه سره د

نوروعبادت ولې کولې شي؟ واقعه هم دا ده چه هغوی خپل معبودان هم دالله ﷻ مخلوق اودالله ﷻ مملوك کنټرل خودوی دالله ﷻ مقربان کنړلوسره په دې نيت عبادت کولو چه هغوی به مونږ هم د الله ﷻ په درباركښې مقرب کړي. حکم کولې شي چه د زمکې اود زمکې دټولوځيزونومالك څوك دې؟د دې په بابت د دې مشرکانونه تپوس اوکړه د دوی جواب به هم دا وي چه هم هغه وحده لاشريك له دې. اوس ته بيادوی ته اووايه چه سره د دې اقرار کولوبه تاسوبيا هم دا نه ګنړئې چه د عبادت لائق هم هغه يو الله دې څکه چه خالق اورازق هم هغه دې. بيا تپوس اوکړه چه د دې اوچت اولوئ آسمان جوړونکې خالق څوك دې چه دعرش غوندې زبردست څيز رب دې؟ کوم چه د مخلوق چت دې. لکه چه حضورﷺ ارشاد فرمائيلې دالله ﷻ ډيرلوئ شان دې د هغه عرش په آسمانونوباندې داسې دې حضورﷺ د خپلو لاسونو نه يوګنبدغوندې جوړکړو وئې خودل(۱) بل حديث کښې دی اووه واړه آسمانونه اووه زمکې اود دې ټول مخلوق دکرسئي په مقابله کښې داسې دی لکه چه په يوکولاوهوارميدان کښې يوه ګوتمه پرته وي. اوکرسئي سره ددې ټولوځيزونو دعرش په مقابله کښې هم داسې ده.دبعضې سلفونه نقل دی د عرش د يوطرف نه دبل طرف پورې لريوالې دپنځوسو زروکالوپه مسافت دې.اوداوومې زمکې نه ددې اوچت والې دپنځوسوزروکالوپه مسافت دې. دعرش نوم د دې د اوچتوالی په وجه عرش دې. د کعب احبارﷺ نه روايت دې چه آسمان د عرش په مقابله کښې داسې دې لکه چه يوفانوس د زمکې اوآسمان په مينځ کښې وي. د مجاهد قول دې چه آسمان اوزمکه د عرش په مقابله کښې داسې دی لکه چه يوګوتمه په يولوئ اوهوار ميدان کښې پرته وي. ابن عباسﷺ فرمائي چه دالله ﷻنه بغيردعرش د قدر اوعظمت باره کښې څوك هم اندازه نه شي لګولې. د بعضې سلفوويناده چه عرش د سرو ياقوتو دې. په دې آيت کښې عرش عظيم ونيلې شوې دې اود دې سورت په آخره کښې عرش کريم ونيلې شوې دې. يعنی ډير لوئ اود ډير زيات ښائست والا نواوږدوالې پلنوالې کولاووالی عظمت حسن اوښه والې ډير زيات اعلی اواوچت دې په دې وجه خلقو دې ته دسرو ياقوتو ونيلې دې.د ابن مسعودﷺ قول دې ستاسو رب سره شپه ورځ هيڅ نه وی دهغه دعرش نور د هغه د مخ د نور نه دې. غرض داچه د دې سوال جواب هم هغه دا ورکوی چه د آسمان اوعرش رب هم الله ﷻ دې نو ته اووايه چه تاسو ولې د هغه د عذابونو او سزاګانونه نه ويريږئې؟ چه د هغه سره د نورو عبادتونه کوئې.

د زمانه جاهليت د يوې موحدې ښځې قصه:-په کتاب التفکروالاعتبارکښې امام ابوبکر ابن ابی الدنيا يو حديث راوړلې دې چه رسول اللهﷺ به عموماً داحديث بيانولو چه د جاهليت په زمانه کښې يوې ښځې دغره په څوکه چيلئي څرولې هغې سره دهغې څوئ هم وو.يوځل هغه دخپلې مورنه تپوس اوکړو مورې ته چا پيداکړې ئې؟ هغې ونيل الله، ونيل زما پلار چا پيداکړې؟هغې ونيل الله. تپوس ئې اوکړو زه چاپيداکړې يم؟ هغې ونيل الله. ماشوم تپوس اوکړو اودا آسمانونه؟ هغې ونيل الله.تپوس ئې اوکړو دازمکې؟ جواب ئې ورکړو داهم الله ﷻ. بيائې تپوس اوکړومورې داغرونه چا جوړکړی دی؟مور جواب ورکړو ددې خالق هم الله ﷻ دې.تپوس ئې اوکړوزمونږ د دې چيلوپيداکونکې څوك دې؟مورئې ونيل هم دغه الله ﷻ. هغه ونيل سبحان الله دالله ﷻ دومره لوئ شان دې؟ بيادهغه په زړه کښې دالله ﷻ دومره عظمت کيناستو چه هغه په رچيدو شو اودغرنه پريوتلو اوروح ئې لاړو.ددې يوراوی لږ شان تيك نه دې. والله اعلم. تپوس اوکړه چه د ټول ملك مالك اودهرڅيز مختارڅوك دې؟ دحضور ﷺ قسم په عام توګه هم په داسې خبروکښې شوې دې چه دهغه ذات قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دې کله چه به ئې څه تاکيدی قسم خوړلو نوفرمائيل به ئې چه دهغه قسم چه دزړونومالك اودهغې ګرځونکې دې.(۲)

(۱) ابوداؤد کتاب السنة باب فی الجهمية:۴۷۶۶

(۲) صحيح بخاری کتاب الايمان والنذور باب کيف کانت يمين النبیﷺ:۶۶۲۸، ابوداؤد۳۲۶۳، ترمذی:۱۵۴۰، احمد:۲/۲۵

بياداهم تپوس اوکړه چه هغه څوك دې چه ټولوته پناه ورکوي؟اود هغه پناه څوك ماتولې نه شي اود هغه په مقابله کښې څوك چاته پناه نه شي ورکولې. د چا د پناه هغه پابندنه دې يعني دومره لوئ سيدو مالك چه ټول مخلوق ټول ملك اوحکومت د هغه په لاس کښې دې اوښايه هغه څوك دې؟ په عربوکښې رواج وو چه د قبيلې سردار به چاله پناه ورکړه نوټوله قبيله به د هغې پابندوه خوکه په قبيله کښې څوك دچا په پناه کښې راغله نوپه سرداربانديې دهغې پابندی نشته. دلته د الله ﷻ عظمت اوسلطنت بيانولې شي چه هغه قادرمطلق او حاکم کل دې. د هغه اراده څوك بدلولې نه شي د هغه يوحکم روستوکولې نه شي. د هغه نه څوك تپوس پوښتنه کولې نه شي د هغه د مرضئ نه بغيرپاڼره خوزيدلې نه شي. که هغه د ټولونه تپوس پوښتنه اوکړي خود چا طاقت نشته چه د هغه نه څه سوال اوکړې شي. دهغه عظمت د هغه لوئي اودهغه غلبه د هغه دباؤ د هغه قدرت د هغه عزت اوحکمت د هغه ډيرزيات عدل اوبې مثال دې ټول مخلوق د هغه په وړاندې عاجز ښکته اوبې وسه دې رب د ټول مخلوق تپوس کونکې دې. د دې سوال جواب هم هغه سره بغيرد دې نه بل هيڅ نه دې چه هغوی اقراراوکړي چه دومره لوئ بادشاه داسې خودمختارهم هغه يوالله دې.ورته اووايه بياپه تاسو څه راپريوتلي دي؟په تاسوداسې کوم يوجادو شوې دې چه سره ددې اقرار کولو هم د نورو عبادتونه کوئې. مونږ خود هغوی په وړاندې حق راوړو توحيد ربوبيت سره سره ئې توحيداولوهيت بيان کړوصحيح دليلونه اوصفا خبرې وراورسولې اود هغوی غلط ويناکول ښکاره کړه چه دوی په شريکانو جوړولوکښې دروغژن دی اود هغوی دروغژن کيدل پخپله د هغوی د اقرارنه ښکاره دی. لکه چه د سورت په آخره کښې اوفرمائيل د الله ﷻ نه بغير نوروته د آواز کولو هيڅ سندنشته([1])الخ صرف د پلارانوانيکونو په تقليدباندې کلك ولاړدی اوداوائي هم چه مونږ خپل مشران هم په دې باندې ليدلي دی اومونږ د هغوی تقليد نه شو پريخودې.

مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ	مِنْ وَّلَدٍ	وَّمَا كَانَ	مَعَهٗ	مِنْ اِلٰهٍ	اِذًا
نه دی نيولې الله	هيڅوك ځوئې	او نشته	دهغه سره	بل څوك معبود	که داسې وې
الله ﷻ هيڅوك ځان له ځوئې کړې نه دې	اونه هغه سره بل څوك معبود شريک شته ،	که			
لَّذَهَبَ	كُلُّ اِلٰهٍ	بِمَا	خَلَقَ	وَلَعَلَا	
نو بوتلې به وې	هر معبود	هغه مخلوق	چې پيدا کړې ئې وو	او خامخا به غلبه کولې	
داسې وې نو هر يو معبود به خپل مخلوق ځان له بيل کړې ووا او بيا به ئې					
بَعْضُهُمْ	عَلٰى بَعْضٍ ؕ	سُبْحٰنَ اللّٰهِ	عَمَّا	يَصِفُوْنَ ﴿۹۱﴾ لا	عٰلِمِ
خينو دهغوئ	په خينو باندې	پاکی دالله ده	دهغه خبرونه	چې بيانوئ ئې دا خلق	عالم دې
په يو بل باندې حملې کولې ،	الله ﷻ دهغه خبرونه پاک دې	د کومو خبرو چه دوی هغه ته نسبت کوی			
الْغَيْبِ	وَالشَّهَادَةِ	فَتَعٰلٰى	عَمَّا	يُشْرِكُوْنَ ﴿۹۲﴾ ع	
په پټو	او په ښکارو باندې	پس ډير اوچت دې	دهغه څيز نه	چې شريکوی ئې داخلق (ورسره)	
هغه په پټو او څرګنده ټولو خبرو باندې ډير ښه عالم دې	اود دوی دشرک دخبرونه پاک دې				

[1] ۲۳/المؤمنون: ۱۱۷.

قوله تعالى:-مَا اتَّخَذَ اللهُ مِنْ وَّلَدٍ

دآسمانونواوزمكو نظام هم د الله ﷻ په لاس كښې دې:- الله ﷻ دې نه خپل اوچتوالې اوبزرګى بيانوى چه دهغه دې اولاد وى ياد هغه شريك. ملك كښې تصرف كښې عبادت كښې په مستحق كيدوكښې هغه يوازې دې نه دهغه څوك اولاد شته اونه څوك شريك.كه فرض كړه اومنلې شى چه ډيرخدايان دى نو هر يودخپل مخلوق مستقل مالك كيدل پكاردى نوپه موجوداتوكښې نظام قايم نه شى پاتې كيدلې څكه چه دكائناتونظام مكمل دې. عالم علوى اوعالم سفلى دآسمان اوزمكې وغيره په كمال اوربط سره په خپل خپل كاركښې مشغول دى د خپل دستور نه يوانچ اخواديخوا كيدې نه شى. نومعلومه شوه چه د دې ټولومالك اوخالق هم يوالله دې دانه چه ګډوډ اوډيردى.اود ډيروخدايانو منلوپه صورت كښې داهم ښكاره خبره ده چه هريو به بل ښكته اومغلوب كول او پخپله غالب اوزورآور كيدل غواړى كه غالب راغلونومغلوب الله پاتې نه شو اوكه غالب رانغلونوهغه بياپخپله الله نه دې.اوس دادواړه دليلونه ښائى چه الله ﷻ هم يودې.دمتكلمينو په توګه دې دليل ته دليل تمانع وائى د دې تقريردادې كه چرې دوه خدايان اومنلې شى ياد دې نه زيات نويوبه د بدن د حركت اراده كوى بل به ددې د سكون اراده كوى نواوس په دې حال كښې كه د دواړو مراد حاصل نه شى نوبياخو دواړه عاجز پاتې شو اوچه كله عاجز پاتې شو نوالله كيدې نه شى څكه چه واجب خوعاجز نه وى. اودا هم ناممكن دى چه د دواړو مراد پوره شى څكه چه د يوغوښتنه د بل خلاف ده نود دواړو مراد حاصليدل محال دى اودا محال لازم شوې دې څكه چه دوه يادوونه زيات خدايان فرض كړې شوې وو.نوداشميرباطل شو.اوس پاتې شودريم صورت چه د يوغوښتنه پوره شى اود يونه شى نوچه د كوم يو پوره شوهغه خوغالب او واجب شو اود كوم چه پوره نه شو هغه مغلوب اوممكن شو. څكه چه د واجب داصفت نه دې چه هغه دې مغلوب شى نوپه دې صورت كښې هم دمعبودانو د زياتوالى دا شمير باطل شو. ثابته شوه چه الله ﷻ هم يودې. هغه ظالمان سركشه اود حد نه تيريدونكى كافران مشركان چه د الله ﷻ د پاره اولاد ګرځوى اود هغه شريكان ښائى د هغوى دې بيان كړې شوى صفتونونه د الله ﷻ ذات اوچت بزرګ اوخلاص دې. هغه هرهغه څيز پيژنى كوم چه د مخلوق نه پټ دې او هغه هم چه مخلوق ته ښكاره دې. نوهغه د دې ټولوشريكانونه پاك دې كوم چه منكران او مشركان د الله ﷻ شريك ښائى.

قُلْ	رَّبِّ	اِمَّا	تُرِيَنِّىْ	مَا	يُوْعَدُوْنَ ﴿۹۳﴾
اووايه اے نبى	اے ربه زما	كه چرې	ته ښائې ما ته	هغه عذاب	چې وعده ئې كيږى ددوئ سره

ته ورته اووايه چې ائې زما ربه! كه ته ما نه هغه عذاب خودل غواړې اد كوم چې دوئ سره وعده شوې كولې شى

رَّبِّ	فَلَا تَجْعَلْنِىْ	فِى الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۹۴﴾	وَاِنَّا	عَلٰٓى
اے ربه زما	پس مه شاملوه ما	په دې خلقو ظالمانو كښې	او بيشكه مونږه	په دې كار باندې

نو ائې زما ربه ! ما په دې ظالمانو كښې مه شاملوه ! ، اومونږ په دې

اَنْ نُّرِيَكَ	مَا	نَعِدُهُمْ	لَقٰدِرُوْنَ ﴿۹۵﴾	اِدْفَعْ
چې اوښايو تاته	هغه عذاب	چې مونږه يروؤ دوئ دهغې نه	اخامخا قدرت لرونكى يو	دفعه كوه

خبره پوره قدرت لرو| چې كوم مه وعده مونږ دوئ سره كوو| هغه تاته اوښايو (ائې پيغمبره)

بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةَ ط نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا

په هغه طريقه | چې هغه | ډيره ښه وي | بدئ لره | مونږه | ښه پوهيږو | په هغه خبرو

ته د بدې خبرې په جواب كښې هغه وايه كومه چې غوره ده | او څه چې دوئ بيانوي

يَصِفُونَ ﴿۹۶﴾ وَقُلْ رَّبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ

چې دوئ ئې بيانوي | اووايه | اے ربه زما | زهٔ پناه غواړم په تا سره | دوسوسو (چيخولو)

هغه مونږته ډير ښه معلوم دي | او دعا اوكړه چې ائي زما ربه زهٔ د شيطانانو دسوسو نه

الشَّيَاطِينِ ﴿۹۷﴾ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ ﴿۹۸﴾

دشيطانانونه | او زهٔ پناه غواړم | په تا سره | اے ربه زما | چه دوئ حاضرشي ماته |

په تاسره پناه غواړم | او ائي زما ربه ! زه د دې خبرې نه هم په ستا سره پناه غواړم | په تاسره پناه غواړم

قوله تعالى:- قُل رَّبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي مَا يُوعَدُونَ ﴿۹۳﴾

د سختئ په وخت كښې ددعا تعليم :-دسختئی راتلوپه وخت كښې د دعاتعليم وركولې شی كه ته په دې بدكارانوباندې عذاب راولې اوزه پدوی كښې موجود يم نومادهغې نه بچ كړه. د مسنداحمد او ترمذی په حديث كښې دی دحضورﷺ په دعاګانوكښې به داجمله هم وه ياالله چه ته كله يوقوم سره د فتنې اراده اوكړې نوما په فتنه كښې داچولونه وراندې اوچت كړه([1]) اللهﷻ د دې تعليم وركولونه پس فرمائي چه مونږداعذابونه تاته په خودلوباندې قادريوكوم چه پدې كافرانوباندې زمونږدطرف نه راكوزيد ونكې دی.

د بدئ جواب په نيكئ سره وركول دَ همت كاردې:-بيا هغه خبره ورښائی چه د ټولو مشكلاتو د لرې كونكې اورفع كونكې ده اوهغه، دا چه د بدئی كونكوسره نيكی كوئی دې د پاره چه دهغه دښمنی په محبت او نفرت په الفت كښې بدله شي. لكه چه بل آيت كښې هم دی چه ته ئی په نيكئی سره لرې كړه نود څان دښمن به دې هم دوست، جوړشي.([2]) خودا كارد هغوی نه كيدې شي چه صبركونكې وی يعنی د دې حكم پوره كول اود دې نيكئی حاصلول صرف د هغه خلقو نه كيدې شي چه د خلقو د تكليف برداشت كولوعادت شی سره د دې كه هغوی بدی كوی خودې به ښيګړې كوی.دا صفت هم د هغه خلقو دې چه ډير د نصيب خاوند.ان دی د دنيا اوآخرت ښيګړه چه د چا په قسمت كښې وی.

د شيطان نه د بچ كيدلو تركيب ، تعوذ:-د انسان د بدئی نه د بچ كيدوښكلې تركيب خودلوسره د شيطان د بدئی نه د بچ كيدلو تركيب‌ا‌خودلې كيږی چه داللهﷻ نه دعا اوكړنی چه هغه تاسو دشيطان نه بچ كړی څكه چه دهغه ددهوكې دچل وسله تاسوسره ددې نه بغيربل څه نشته. هغه په ښه سلوك او احسان سره په وس كښې د نه راتلو بيان ،ونړ د استعاذه په بيان كښې ليكلی دی چه حضورﷺ ﴿اعوذبالله السميع العليم من الشيطان الرجيم من همزه ونفخه ونفثه﴾ لوستل([3]) اوزه پناه غواړم چه شيطان زما په يوكاركښې حائل شي اوهغه ماته راورسی. نود هريوكار په شروع كښې د اللهﷻ ذكردشيطان شامليدل بندوی خوراك څښاك جماع حلالول وغيره د ټولوكارونوپه شروع كولوكښې اول داللهﷻ ذكر كول پكاردی. په ابوداؤد كښې دی چه دحضورﷺ يوه دعاداهم وه ﴿اللهم انی اعوذبك من الهرم واعوذبك من الهدم ومن الغرق واعوذبك ان

---

[1]) ترمذی كتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة صٓ:۳۲۳۵وسنده حسن، احمد:۵/۲۴۳.

[2]) ۴۱/فصلت:۳۴.

[3]) ابوداؤد كتاب الصلاة باب من رای الاستفتاح سبحانك اللهم وبحمدك:۷۷۵وسنده حسن.

يتغبطني الشيطن عند الموت﴾ (۱) اې الله ﷻ زه تانه د خراب بوډاوالى د خښبيدلوسره مرګ نه اوډوبيدلوسره مرګ نه پناه غواړم اود هغې نه هم چه د مرګ په وخت کښې شيطان ما دهوکه کړى.

د خوب نه راتللو دعا:-مسنداحمد کښې دى چه مونږ ته به رسول الله ﷺ يوه دعاخودله چه د خوب د تختيدو دمرض لرې کولود پاره مونږ د اوده کيدوپه وخت کښې اووايو ﴿بسم الله اعوذ بكلمات الله التامة من غضبه وعقابه ومن شرعباده ومن همزات الشياطين وان يحضرون﴾ د حضرت عبدالله بن عمرو ﷺ دستور ووچه په خپل اولاد کښې به کوم يوهوښيارکيدو نودا دعابه ئى ورخودله اوچه کوم به واړه او ناپوهه وو يادولې به ئى نه شوه نوهغوى ته به ئى دادعا په غاړه ليکلې زوړندوله. په ابوداؤد ترمذى او نسائى کښې هم دا حديث شته دې. (۲) امام ترمذى دې ته حسن غريب وائى.

حَتّٰىٓ اِذَا	جَآءَ	اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ	قَالَ	رَبِّ	ارْجِعُوْنِ ﴿۹۹﴾
ترهغې پورې کله چې	راشي	ايو ددوئ ته مرګ	نو وائي به	اے ربه زما	واپس اوليږه ما (دنياته)
چې هغوئ ماته راشي ترديې چې کله په دوئ کښې چاته مرګ راشي| نو وائي اې زما ربه | ما دوباره دنيا ته واپس کړه					

لَعَلِّيْٓ	اَعْمَلُ	صَالِحًا	فِيْمَا	تَرَكْتُ	كَلَّا
اميد دې چې زۀ	عمل اوکړم	نيک	په هغه دنيا کښې	چې پريښودې ده ما	هرګز نه
ددې دپاره چې کومه دنيا مې پريخودې ده په هغې کښې څه نيک کارونه اوکړم اهيڅ کله نه !					

اِنَّهَا	كَلِمَةٌ	هُوَ	قَآئِلُهَا	وَمِنْ وَّرَآئِهِمْ	بَرْزَخٌ
بيشکه دا	هسې يوه خبره ده	چې دې	اويونکې دې دهغې	او روستو ددې مرو خلقو نه	پرده ده
داخو هسې يوه خبره ده چې دغه کافر ئې کوى | اود ددوئ مخې ته به يوه پرده وى اتر هغه					

اِلٰى يَوْمِ	يُبْعَثُوْنَ ﴿۱۰۰﴾
دهغه ورځې پورې | چې راپاسولې کيږى به دوئ |	
وختـه پورې چې کله دوئ دوباره راژوندى کړې شى |	

قوله تعالى:-حَتّٰىٓ اِذَا جَآءَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ

برزخ اوعذاب قبراو دمرګ وخت:-بيان کولې شى چه د مرګ په وخت کښې کافران اوبدترين ګناهګاران به سخت پښيمانه وى اوپه حسرت او آرمان سره خواهش به کوى افسوس چه مونږ دنياته واپس کړې شو دې د پاره چه مونږ نيك اعمال اوکړوخوهغه وخت دا تمناکول فضول او بې حاصله ده. دغه شان په سورت منافقون کښې اوفرمائيلې شوکوم چه مونږ درکړى زمونږ په لارکښې ورکونى د هغې نه وړاندې چه په تاسو کښې د چامرګ واقع شى اوهغه وخت هغه وائى چه ياالله لږ شان وخت راکړه نوزه به صدقه اوخيرات اوکړم اونيك به جوړ شم خود اجل راتلوسره چاته مهلت نه شى ورکولې ستاسو د ټولو عملونو نه الله ﷻ خبردار دې(۳) هم د دې مضمون نور هم ډير آياتونه دى. مثلا ﴿يَوْمَ يَاْتِيْهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا

---

(۱) ابوداؤد كتاب الوتر باب فى الاستعاذة:۱۵۵۲وسنده حسن، نسائى:۵۵۳٤.

(۲) ابوداؤد كتاب الطب باب كيف الرقى:۳۸۹۳.

(۳) ۶۳/المنافقون: ۱۰-۱۱.

رَبَّنَآ أَخِّرْنَآ إِلَىٰٓ أَجَلٍ قَرِيبٍ نُّجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ ٱلرُّسُلَ ۗ أَوَلَمْ تَكُونُوٓا۟ أَقْسَمْتُم مِّن قَبْلُ مَا لَكُم مِّن زَوَالٍ ﴾ (۱) او ﴿ يَوْمَ يَأْتِى تَأْوِيلُهُۥ يَقُولُ ٱلَّذِينَ نَسُوهُ مِن قَبْلُ قَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِٱلْحَقِّ فَهَل لَّنَا مِن شُفَعَآءَ فَيَشْفَعُوا۟ لَنَآ أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ ٱلَّذِى كُنَّا نَعْمَلُ ﴾ (۲) او ﴿ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا۟ رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَآ أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَٱرْجِعْنَا نَعْمَلْ صَٰلِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴾ (۳) او ﴿ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ وُقِفُوا۟ عَلَى ٱلنَّارِ فَقَالُوا۟ يَٰلَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِـَٔايَٰتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۞ بَلْ بَدَا لَهُم مَّا كَانُوا۟ يُخْفُونَ مِن قَبْلُ ۖ وَلَوْ رُدُّوا۟ لَعَادُوا۟ لِمَا نُهُوا۟ عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴾ (۴) او ﴿ وَتَرَى ٱلظَّٰلِمِينَ لَمَّا رَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ إِلَىٰ مَرَدٍّ مِّن سَبِيلٍ ﴾ (۵) او ﴿ قَالُوا۟ رَبَّنَآ أَمَتَّنَا ٱثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا ٱثْنَتَيْنِ فَٱعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ ﴾ (۶) اودې نه پس ایت ﴿ وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَآ أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَٰلِحًا غَيْرَ ٱلَّذِى كُنَّا نَعْمَلُ ۚ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَآءَكُمُ ٱلنَّذِيرُ ۖ فَذُوقُوا۟ فَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ﴾ (۷) وغیره. په دې آیاتونو کښې بیان شوې دې چه داسې بدکاران خلق مرګ اووینی د قیامت په ورځ د الله ﷻ په وړاندې د پیشنی په وخت به د دوزخ مخامخ اودریږی اودنیاته به واپس د راتلوخواهش کوی اود نیکواعمالوکولووعده به کوی خوپه هغه وخت کښې به ددوی غوښتنه نه شی پوره کولې. داخو هغه کلمه ده چه د مجبورئی په صورت کښې او په داسې سخت وخت کښې د هغوی د خلې نه اوځی اودا هم چه دوی وائی خود کولونه دی. که دنیاته واپس هم کړې شی نونیك عمل به نه کوی بلکه هم داسې به وی چه څنګه وو. داخودروغژن دی. ځومره مبارك دې هغه سړې چه په دې ژوندون کښې نیك عمل اوکړی اوڅنګه بدنصیبه دی دا خلق چه نن نه هغوی مال اولاد غواړی نه دنیااو ښائست د دنیاصرف دا غواړی چه یودوه ورځې ژوندون دې نوروی نوڅه نیك اعمال به اوکړی خوتمنائی بې کاره طلب ئی بې فائدې او غوښتنه ئی بې ځایه ده. دا هم روایت دې چه د دوی په غوښتنه به الله ﷻ دوی اورټې او فرمائی به چه داهم ستاسوخبره ده عمل به بیا هم نه کوئی.

هر مؤمن لره د کافرانو د خواهشاتو نه عبرت اخستل پکار دی:- علاء بن زیاد څه ښه خبره فرمائیلې ده هغوی فرمائی چه تاسو داسې اوګڼړئی چه زمامرګ راغلې ووخومادالله ﷻنه دعااوکړه چه ماته یو څو ورځې مهلت راکړه دې د پاره چه زه نیکئی اوکړم. الله ﷻ ماته مهلت راکړې دې نواوس ماله پکاردی چه په کولاوزړه سره نیکئی اوکړم.قتاده فرمائی چه دکافر امیداوارمان یادساتئی اوپخپله د ژوند ګړئی د رب په تابعدارئی کښې تیروئی. ابوهریره ؓ فرمائی کله چه کافر په خپل قبرکښې کیخودې شی اوخپل د دوزخ ځائ اووینی نو وائی چه زما ربه ماواپس کړه زه به توبه اوکړم اونیك اعمال به کوم. جواب به ورکولې شی چه څومره عمر تاته در کړې شوې ووتاختم کړې دې. بیاد هغه قبر راغونډشی او تنګ شی اوماران اولړمانان ورپورې اونخلی.

د قبر خطرناک حالت:- عائشه صدیقه k فرمائی په ګناهګارانو باندې د هغوی قبرونه ډیرد مصیبت ځائ جوړیږی. دهغوی په قبرونوکښې تور ماران هغوی له ټکونه ورکوی. په کوم کښې چه یوډیر لوئ د هغه سر ته ناست وی اویوهم دومره لوئ د پښوطرف ته وی. هغه د سرد طرف نه ټکونه ورکوی پورته ختل شروع کوی اودابل دپښود طرف نه ټکونه ورکوی اوپورته ختل شروع کوی تردې چه مینځ ته راورسی

---

(۱) ۱۴/ابراهیم:۴۴.
(۲) ۷/الاعراف:۵۳.
(۳) ۳۲/السجدة:۱۲.
(۴) ۶/الانعام:۲۷-۲۸.
(۵) ۴۲/الشوری:۴۴.
(۶) ۴۰/غافر:۱۱.
(۷) ۳۵/فاطر:۳۷.

اودواړه یوځاى شي.نورادي هغه برزخ چرته به چه دوى د قيامته پورې وى.د ﴿مِنْ وَّرَآئِهِمْ﴾معنى کړې شوي ده چه دهغوى په وړاندې برزخ يوپرده ده ددنيااوآخرت په مينځ کښې. هغوى خونه په صحيح توګه په دنياکښې دى چه اوخورى اوڅکى اونه په آخرت کښې دى چه د اعمالوپه پوره بدله کښې راشى بلکه هم په مينځ مينځ کښې دى. نو په دې آيت کښې ظالمان ويرولې شى چه دوى ته په په عالم برزخ کښې هم ډير سخت عذاب وى.لکه چه ارشاد دې ﴿مِنْ وَّرَآئِهِمْ جَهَنَّمُ ۚ وَلَا يُغْنِىْ عَنْهُمْ مَّا كَسَبُوْا شَيْئًا وَّلَا مَا اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ﴾(١) دهغوى په وړاندې دوزخ دې. بل آيت کښې دى﴿وَمِنْ وَّرَآئِهٖ عَذَابٌ غَلِيْظٌ﴾(٢) دهغوى په وړاندې ډير سخت عذاب دې.د برزخ اوقبرداعذاب به دقيامت د قايميدوپورتې برابر په هغوى جارى وى لکه چه په حديث شريف کښې دى هغوى به برابرپه دې عذاب کښې وى يعنى په زمکه کښې. (٣)

فَاِذَا نُفِخَ فِى الصُّوْرِ

انو بيا کله چې | پوکې اووهلې شي | په صور کښې

انو څه وخت چې شپيلئ پوک وهلې شي

فَلَآ اَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَّلَا يَتَسَآءَلُوْنَ ۞

نو نۀ به خپلولى پاتې وى | په منځ ددوئ کښې | په دغه ورځ | اونۀ به تپوس کوى ديوبل نه

نو نه بۀ ددوئ ترمينځه خپلولئ پاتې وى |او نه به څوک دچاتپوس کوى

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِيْنُهٗ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ۞

نو هغه څوک | چې درنې شوې | تلې دهغه | نو دغه کسان چې دى | هم دوئ | کامياب دى

خو چې دچا (دعمل) تله درنه شي |نو هغه کسان به کامياب شي

وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهٗ فَاُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا

اوهغه څوک |چې سپکې شوې | تلې دهغه | نو دغه کسان|هغه کسان دى |چې په نقصان کښى واچوۀ هغوئ

اود چا (دعمل) تله چې سپکه شى |نودا به هغه خلق وى چې خپل ځانونه ئې دخپله لاسه

اَنْفُسَهُمْ فِىْ جَهَنَّمَ خٰلِدُوْنَ ۞ تَلْفَحُ وُجُوْهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ

ځانونه خپل | په دوزخ کښى به | هميشه وسى | سيزى به | مخونه دهغوئ | وور | او هغوئ به

په تاوان کښې اچولى وو|او هميشه به په دوزخ کښې وى| (ددوزخ) اور به ددوئ مخونه سوزوى |اوهلته به

فِيْهَا كٰلِحُوْنَ ۞

په هغې کښى | بدمخى وى |

ددوئ مخونه وران شى|

---

(١) ٤٥/الجاثية:١٠.

(٢) ١٤/ابراهيم:١٧.

(٣) ترمذى كتاب الجنائز باب ماجاء فى عذاب القبر:١٠٧١وسنده حسن.

قوله تعالى:- فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ

د میدان حشر نقشه او د سختو حالاتو تذکره:- -کله چه د راژوندی کیدو شپیلئی پوك وهلې شی اوخلق د خپلو قبرونونه راژوندی شی راپاسی نوپه هغه ورځ به نه رشتې اوخپلولئی باقی پاتې شی اونه به څوك دچانه تپوس کوی نه به د پلار په اولادباندې شفقت وی اونه به اولاد دپلار غم خوری.عجیبه خان خانی به وی. لکه چه ارشاد دې یودوست به دبل دوست نه سره دلیدونه هیڅ تپوس پوښتنه نه کوی([1]) صفابه گوری نیزدې سرې به وی په مصیبت کښې دې د گناهونو په بوج کښې ورخښ دې خود هغه طرف ته به گوری هم نه اونه به څه تپوس کوی بلکه سترگې به ترې واړوی. لکه څنگه چه پخپله په قرآن پاك کښې دی په هغه ورځ به سړې د خپل رورنه د خپلې مورنه دخپل پلارنه دخپلې ښځې نه اودخپلوبچونه لرې تختی([2])ابن مسعود﷛ فرمائی دقیامت په ورځ به الله ﷻ وړاندینی روستنی ټول راجمع کوی بیابه یوآوازکونکې آواز کوی د چا چه څه حق د بل په ذمه وی رادې شی اود هغه نه دې خپل حق واخلی. نو که د چا حق د خپل پلار په ذمه وی یا د خپل اولاد په ذمه وی یاد خپلې ښځې به ذمه وی نوهغه به هم خوشحاله شی اوپه منډه به راځی اودخپل حق غوښتنه به شروع کوی([3])لکه چه په دې آیت کښې دی.

د مسنداحمدپه حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی فاطمه زما د زړه ټکړه ده کوم څیز چه هغه خفه کوی هغه ماهم خفه کوی اوچه کوم څیز هغه خوشحاله کړی هغه څیز ماهم خوشحالوی.دقیامت په ورځ به ټولې رشتې اوخپلولئی ماتې شی خوزما نسب اوزماحسب اوزما رشته دارئی به نه ماتیږی. ([4]) ددې حدیث اصل په بخاری اومسلم کښې هم شته چه حضور ﷺ فرمائیل فاطمه k زما د بدن ټکړه ده هغه خفه کونکې او تکلیف ورکونکې څیز ماخفه کونکې اوزماتکلیف کونکې دې. ([5])

د رسول کریم صلی الله علیه وسلم رشته به فائده ورکوی خو بدعتی ته نه:-مسنداحمد کښې دی رسول الله ﷺ په منبرباندې اوفرمائیل د خلقو څه حال دې چه وائی د رسول الله ﷺ رشته به هم قوم ته هیڅ فائده نه رسوی.والله زما رشته په دنیاکښې او په آخرت کښې ملاوشوې ده.اې خلقوزه ستاسو د سامان مشر یم کله چه تاسو راځئی نو یوسړې به وائی یارسول الله ﷺ زه فلانکې خوئ د فلانکی یم زه به جواب ورکړم چه او نسب خودې ما اوپیژندلو خوتاسو خلقو زما نه پس بدعتونه راپیداکړی وو او په شابیرته مرتد شوی وئی([6])مسندامیرالمؤمنین عمربن خطاب﷛ کښې مونږ دا روایت په څو سندونوسره روایت کړې دې چه کله هغوی ام کلثوم بنت علی بن ابی طالب سره نکاح اوکړه نو فرمائیلې والله زما دې نکاح سره صرف داغرض وو چه ماد رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی چه د قیامت په ورځ به هر یو حسب نسب کټ شی خوزما حسب اونسب. دا هم روایت دې چه هغوی د دې مهر د تعظیم او بزرگئی په وجه څلویښت زره مقرر کړې وو. ابن عساکر کښې دی چه حضور ﷺ فرمائیل ټولې رشتې خپلولئی اودسخرگئی تعلقات به بغیرزما د داسې تعلقاتونه د قیامت په ورځ پرې کیږی. په یوبل حدیث کښې دی ماد الله ﷻ نه دعااوکړه چه کوم ځای زما نکاح شوې ده هغه ټول دې په جنت کښې هم ماسره وی نوالله ﷻ زما دعاقبوله کړه.دچاچه یوه نیکی هم دگناهونونه زیاته شوه هغه کامیاب شود دوزخ نه آزاد

---

[1]) ۷۰/المعارج:۱۰.

[2]) ۸۰/عبس:۳٤.

[3]) الطبری:۷۲/۱۹.

[4]) احمد:۳۲۳/٤وسنده حسن، مجمع الزوائد:۲۰۳/۹، حاکم:۱۵۸/۳.

[5]) صحیح بخاری کتاب النکاح باب ذب الرجل عن ابنته فی الغیرة والانصاف:۵۲۳۰، صحیح مسلم:۲٤٤۹، ابوداوٗد:۲۰۷۱، ترمذی :۳۸۶۶،ابن ماجة:۱۹۹۸، احمد:۳۲۸/٤.

[6]) احمد:۱۸/۳.

اوجنت کښې داخل شو اوخپل مراد ته اورسیدو اود څه نه چه ویریدو د هغې نه بچ شو اود چا بدنې چه د نیکونه زیاتې شوې هغه هلاك شو او په نقصان کښې شو.حضورﷺ فرمائی د قیامت په ورځ به یوه فرښته په تله باندې مقرر وی چه هریوانسان به مینځ ته راولی اوتلې سره به ئې اودروی بیابه نیکی او بدی تللې شی که نیکی زیاته شوه نو په اوچت آواز به اعلان کولې شی چه فلانکې ځوئ د فلانکی خلاصې بیاموندلو اوس به دې نه پس هیڅ هلاکت ده له نه راځی اوکه بدی زیاته شوه نو آواز به کوی ټولوته به ئې اوروی وائی به فلانکې د فلانکی ځوئ هلاك شو.اوس هغه دښیګړې نه محروم شو.ددې سندضعیف دې.داؤد بن حجر راوی ضعیف اومتروك دې.داسې خلق به همیشه په دوزخ کښې وی د دوزخ اُوربه دهغوی مخ اوسیزی.مخونه به سیزی اوشاګانې سوزوی دوی به بې وسه وی اُوربه نه شی اخواکولې.حضورﷺ فرمائی هم رومبنی لمبه به دهغوی ټوله غوښه اوځرمن دهغوی دهډوکونه جدا کړې د هغوی په قدمونو کښې به راپریوځی.هغوی به هلته بد شکله وی غاښونه به ئې راوتلې وی شونډې به ئې پورته ختلې وی اوښکته به راپریوتې وی. بره شونډه خو به ئې تالو ته رسیدلې وی اود لاندې شونډه به ئې نامه ته رسیدلې وی. (۱)

عَلَيْكُمْ	تُتْلَىٰ	اٰيٰتِيْ	اَلَمْ تَكُنْ
په تاسو باندې	چې لوستلې کیدل به	آیتونو زما	آیا نهٔ وؤ
	آیا زمونږ آیاتونه بهٔ تاسو ته نشو لوستلې		

غَلَبَتْ	رَبَّنَا	قَالُوْا	تُكَذِّبُوْنَ ﴿١٠٥﴾	بِهَا	فَكُنْتُمْ
غالبه شوې وه	اے ربه زمونږه	اوبه وائی کافران	چې دروغ به مو ګڼل	هغې لره	نو وی تاسو
		نو تاسو به هغه دروغژن ګڼل . هغوی بهٔ وائی چې ائې زمونږ ربه ! مونږ خپلې بدبختئ			

اَخْرِجْنَا	رَبَّنَآ	ضَآلِّيْنَ ﴿١٠٦﴾	قَوْمًا	وَكُنَّا	شِقْوَتُنَا	عَلَيْنَا
اوباسه مونږه	اے ربه زمونږه	بې لارې	یو قوم	اووؤ مونږه	بدبختی زمونږه	په مونږ باندې
		راګیر کړې ووا اومونږ دلارې نه بې لارې شوی خلق وو. ائې زمونږه ربه ! اوس مونږ ددې دوزخ نه				

ظٰلِمُوْنَ ﴿١٠٧﴾	فَاِنَّا	عُدْنَا	فَاِنْ	مِنْهَا
به ظالمان یو	نو بیشکه مونږه	دوباره اوکړو مونږه (هغه قصور)	نو که چرې	ددې دوزخ نه
		اوباسه ....که مونږ دوباره داسې کارونه اوکړو نو بیشکه مونږ به ظالمان یو		

قوله تعالى:-اَلَمْ تَكُنْ اٰيٰتِيْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ

قیامت کښې کافرانو ته سخته رټنه او دَ کافرانو پښیمانتیا:- -کافران به د هغوی د کفر په وجه د ګناهونو په وجه اودهغوی دنه منلو په وجه د قیامت په ورځ سخته رټنه وی ددې بیان کولې شی چه هغوی ته به الله ﷻفرمائی چه زما ستاسوطرف ته رسولان درلیګلی وو په تاسوته مې کتابونه نازل کړی وو ستاسو شك شبه مې لرې کړې وه ستاسو هیڅ حجت مې باقې کړې نه وولکه چه ارشاد دې دې د پاره چه د خلقو عذرونه درسولانودراتلونه پس باقی پاتې نه شی(۲)اوفرمائی چه مونږترکومې رسول اونه لیګویه عذاب کوو ئې نه(۳) یو بل آیت کښې دی کله چه دوزخ ته یوه ډله خی د هغه ځائ داروغه به تپوس کوی آیا

---

۱) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة المؤمنین:۳۱۷۶، مسندابی یعلی:۱۳۶۷، احمد:۸۸/۳، حاکم:۲۴۶/۲،

۲) ٤/النساء:۱٦٥.

۳) ۱۷/الاسراء:۱۵.

تاسوله د الله ﷻ د طرف نه خبر ورکونکې نه وو راغلې؟[1] هغه وخت به دا بدنصيب خلق اقرارکوي چه بې شکه ستا حجت پوره شوې وو خومونږ د خپلې بدقسمتئ او د زړه د سختوالي په وجه صحيح نه شو اوپه ګمراهئ باندې ګلك ولاړ وو اوپه نيغه لار لارنه شو.اې الله اوس ته مونږ بيا دنيا ته واپس کړه که بيامودا سې اوکړه نوبې شکه مونږ ظالمان يواودسزا حقداريو.لکه چه ارشاد دې ﴿فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ﴾[2] زمونږ دخپلو خطاګانو اقرار دې آيا اوس هم چرته د خلاصئ لار ملاويدې شي؟الخ خوجواب به ورکولې شي چه اوس تولې لارې بندې دي د عمل دار اوکور فنا شواوس د بدلې کور او دار دې. د توحيد په وخت کښې مو شرك کولو اوس د پښيمانتيانه څه مطلب؟

قَالَ	اخْسَئُوا	فِيهَا	وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾	إِنَّهُ	كَانَ	فَرِيقٌ
اوبه وائي الله	ذليله اوسئ	په دې کښې	او مه کوئ خبرې زما سره	بيشکه	چې وه	يوه ډله
الله ﷻ به اوفرمائي چې لرې شئ		اهم په دې کښې پراته اوسئ	اوماسره خبرې مه کوئ	حقيقت دادې		
مِّنْ عِبَادِي	يَقُولُونَ	رَبَّنَا	آمَنَّا	فَاغْفِرْ لَنَا		
دبندګانو زما نه	چې وئيل به هغوئ	اے ربه زمونږه	ايمان راوړو مونږه	نو ښښنه اوکړه مونږ ته		
چې زما دبندګانو يوه ډله وه	اچې دا دعا به ئې کوله	ائې زمونږ ربه ! مونږ ايمان راوړې دې	انو ته راته			
وَارْحَمْنَا	وَأَنتَ	خَيْرُ	الرَّاحِمِينَ ﴿١٠٩﴾	فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ	سِخْرِيًّا	
او رحم اوکړه په مونږه	اوته	بهتره	درحم کونکونه ئې	نو اونيول تاسو هغوئ	په ټوقو سره	
ښښنه اوکړه	او په مونږ رحم اوکړه	او ته دهر چا نه زيات رحم کونکې ئې	انو تاسو به هغوئ پورې ټوقې			
حَتَّىٰ	أَنسَوْكُمْ	ذِكْرِي	وَكُنتُم	مِّنْهُمْ		
تر دې پورې	چې هير کړو هغوئ ستاسو نه	ياد زما	اووئ تاسو	چې په هغوئ پورې		
کولې	ترد چې (دغې مشغوله) درنه زه هم هير کړې ووم	او تاسو لګيا وئې په هغوئ پورې مو				
تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾	إِنِّي	جَزَيْتُهُمُ	الْيَوْمَ	بِمَا		
به مو خندل	بيشکه زه چې يم	بدله ورکړه ما هغوئ ته	نن ورځ	په سبب دهغې		
خندا ګانې کولې	انونن ما هغوئ ته دصبر بدله دا ورکړه	اچې صرف هغوئ				
صَبَرُوا	أَنَّهُمْ	هُمُ	الْفَائِزُونَ ﴿١١١﴾			
چې صبر اوکړو هغوئ	بيشکه هغوئ	خاص هم هغوئ	کاميابي موندونکې دي			
پوره پوره کامياب شول						

قوله تعالى:- قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾

په دوزخيانو باندې د الله ﷻ غصه:- کافران چه کله ددوزخ نه د وتلو خواهش کوي نوهغوی ته به جواب ملاويږي چه اوس خوبه تاسو په دې کښې په ذلت سره پراته ئې خبرداربيادا سوال زمانه اونه کړئ. افسوس دا به د رحمن کلام وي چه دوزخيان به د هرقسم خيرنه محروم کړي.(الله ﷻ دې مونږ بچ کړي. اې درحمتونو والاپروردګاره مونږ دخپل رحمت په لمن کښې راپټ کړه. اود خپلې رټنې او غصې نه مو

---

[1] الملك/٦٧:٨.
[2] غافر/٤٠:١١.

بچ کړه امين)ابن عمر ﷛ فرمائي چه دوزخيان به اول د دوزخ داروغه ګان راغواړي څلويښت کاله پورې به هغوی ته چغې وهي خوهيڅ جواب به ورته نه ملاويږي څلويښت کاله پس به ورته جواب ملاويږي چه تاسو هم دلته پراته اوسئي.دهغوی د چغوصورو خو به نه د دوزخ داروغه سره څه وقعت وی اونه الله ﷻ سره.بيا به نيغ په نيغه الله ﷻ ته فرياد کوی وائي به اې الله مونږدخپلې بدبختئي په وجه هلاك شو مونږ پخپله ګمراهئي کښې ډوب شو اې الله اوس خومونږ له ددې ځائ نه خلاصې راکړه. که بياهم مونږ هغه خراب کارونه اوکړل نوچه څه سزا دې خوښه وی راکړه.ددې جواب به دوی ته ددنيا ددوچند عمرد وخت پورې نه شي ورکولې.بيا به جواب ملاويږي چه درحمت نه لرې شئي خوار اوذليل شئي او هم په دوزخ کښې پراته اوسئي اوما سره خبرې مه کوئي. اوس به دوی نااميده شي اود خرو غوندې چغې صورې به وهي شور به کوی سوزيږي به اوريتيږي. هغه وخت به د هغوی مخونه بدل شي شکلونه به ئې وران شي تردې چه بعضې مؤمنان به دشفاعت اجازت واخلي رابه شي خودلته به هيڅ څوك هم اونه پيژني دوزخيان به هغوی ته په کتو وائي چه زه فلانکې يم خودوی به جواب ورکړی غلط دی مونږ خوتانه پيژنو.اوس به دوزخيان خلق الله ﷻ ته چغې وهي هغه جواب به ورته ملاوشي کوم چه پورته بيان شو. بيابه ددوزخ دروازې بندکړې شي اودوی به هم هلته پراته وی.ددوی د شرمنده کولو اوپښيمانه کولود پاره به دهغوی يوه زبردسته ګناه پيش کولې شي چه هغوی به دالله ﷻدمحبوب خلقوپورې توقې مسخرې کولې اوددوی په دعاګانوپورې به مو خنداګانې کولې هغه مؤمنانو به دخپل رب نه رحمت او ښښنه غوښتله اواې ارحم الراحمين به نی لوستلو اووئيلې خودوی به هغه په خنداګانو کښې الوزول او دهغوی په بغض کښې به مودرب ذکرېريخودلواودهغوی په دعاګانواوعبادتونوپورې به موخندا ګانې کولې لکه چه ارشاد رباني دې ﴿إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ﴾[1] يعنې ګناهګارانو به ايماندارانوپورې خنداګانې کولې اوهغوی پورې به ئې توقې کولې.اوس به الله ﷻ هغوی ته فرمائي ما خپلوايماندار وصبرکونکوبنديګانوته بدله ورکړې ده هغوی نيك بختي سلامتيااو خلاصې بياموندلو او پوره کامياب شول.

قٰلَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا لَبِثْنَا

اوبه وائي الله څومره | وخت تير کړوتاسو | په زمکه کښې | په شمار دکلونو | اوبه وائي هغوی | وخت تير کړو مونږه

ته ورته اووايه چې (ښه) تاسو دکلونو په حساب څومره موده په دنيا کښې تيره کړې ده ؟ | هغوئ به اووائي چې

يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْئَلِ الْعَادِّينَ ﴿١١٣﴾ قٰلَ إِنْ لَبِثْتُمْ

يوه ورځ | ايا څه حصه دورځې | پس تپوس اوکړه | دشمار کونکونه | اوبه وائي الله | چې وخت نۀ دې تير کړې تاسو

يوه ورځ قدربه پاتې شوی وو يا د ورځې څه لږه حصه به وه | دشمير کونکونه تپوس اوکړه | (الله ﷻ)

إِلَّا قَلِيلًا لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١٤﴾ أَفَحَسِبْتُمْ

مګر | الږ | افسوس که چرې تاسو | وئ تاسو | چې پوهيدلې وې په هغه وخت کښې | آيا نو ګمان کوئ تاسو

به اوفرمائي چې تاسو (په دنيا کښې) ډيره نه بلکه لږه موده پاتې وې | اکه تاسو پوهيږئ آيا

أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾

چې بيشکه پيدا کړی يئ مونږ تاسو | فضول | او چې بيشکه تاسو | مونږ ته | نۀ به راوستلې کيږئ واپس

ستاسو داخيال وو | اچې مونږ تاسو بې فائدې پيدا کړی يئ | اوداچې تاسو به مونږ ته نه واپس کيږئ

[1] ۸۳/المطففين:۲۹.

رَبُّ	هُوَ	إِلَّا	لَآ إِلٰهَ	الْحَقُّ	الْمَلِكُ	اللّٰهُ	فَتَعٰلَى
چې مالك دې	هم هغه دې	مگر	نشته بل خدائې	حقیقي دې	چې بادشاه	الله	پس ډیر اوچت دې

هغه الله ﷻ چې بادشاه حقیقي دې دهغه شان اوچت دې د هغه نه سوا بل معبود نشته

الْكَرِيْمِ ﴿۱۱۶﴾	الْعَرْشِ
عزتمند	دعرش

هغه دعزت والا دعرش مالک دې

قوله تعالى:- قٰلَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِيْنَ ﴿۱۱۲﴾

د كافرانو دالله ﷻ نه سوال :- بیان کولې شي د دنیاپه لږشان عمرکښې دوی بدکاروکښې اخته شوکه نیکان شوې وونودالله ﷻ دنیکانوخلقوسره به ئې دخپلونیکوډیرلوئ اجر بیاموندلې وې.نن به د هغوی نه تپوس کولې شي چه تاسوپه دنیاکښې څومره وخت پاتې وئې؟جواب به ورکولې شي چه ډیر کم یوه ورځ یا ددې نه هم کم د حساب پیژندونکوخلقو نه معلومه کړئ جواب به ملاؤ شي چه دومره موده یا ددې نه زیاته خوپه واقع کښې هغه د آخرت د مودې په مقابله کښې ډیره زیاته کمه ده که تاسو په دې پوهیدلئ نودې فانی له به موږه دې همیشه والي والا ژوند له ترجیح نه ورکوله اوبدی کولوسره به دې لږه شان موده کښې به مو الله ﷻ دومره نه خفه کولو.که دغه لږ شان وخت موږه صبربرداشت اود الله ﷻ په عبادت کښې تیرکړې وو نونن به مو راج کولو هم خوشحاله خوشحالي به وه.

د مؤمنانو نه به هم دغه شان سوال کیږي:- رسول الله ﷺ فرمائي کله چه جنتیان او دوزخ یان خپل خپل ځائ ته اورسی نوالله ﷻ به دمؤمنانونه تپوس کوی چه تاسوپه دنیاکښې څومره موده پاتې شوئی؟ هغوی به وائی دغه یوه نیمه ورځ الله ﷻ به فرمائي چه بیاخوتاسو ډیر ښه پاتې شوئی چه د دومره لږو نیکومودومره بدله بیاموندله چه زمارحمت رضامندی اوجنت موحاصل کړو دهمیشه والي.بیابه د دوزخیانونه داتپوس کولې شي هغوی به هم دومره موده اوښائی نوالله ﷻ به اوفرمائي ستاسودا سودا ګرې خوډیره د نقصان ده چه په دومره موده کښې تاسو زما خفگان غصه او دوزخ واخستلو چرته به چه تاسو همیشه پراته ئې.

انسان بې کاره نه دې جوړ کړې شوې :- آیاتاسوخلقوداګنړئې چه تاسو بې کاره اوبې ارادې پیداکړې شوی ئې؟ستاسو په پیداکولوکښې هیڅ حکمت نشته؟ صرف د لوبوټوقود پاره تاسو پید کړې شوی ئې چه د څناورو په شان ټوپونه وهئې ګرځئې؟ د ثواب اوعذاب مستحق نه ئې؟ داګمان غلط دې تاسود الله ﷻ د عبادت اود حکمونوپه ځائ راوړلود پاره پیداکړې شوی ئې. آیا تاسو داخیال کوئې بې پرواه شوی ئې چه ستاسو زمونږ طرف ته هډوواپس کیدل نشته؟داهم ستاسو غلط خیال دې﴿أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُّتْرَكَ سُدًى﴾[1] ولې داخلق داګمان کوی چه دوی به داسې بې کاره پریخودلې شي؟ د الله ﷻ ذات د دې نه اوچت اوبزرګ دې چه هغه څه عبث کار اوکړي یابیکاره جوړول ورانول اوکړی هغه رښتونې بادشاه د دې نه پاك دې اود هغه نه بغیرڅوک معبودنشته. هغه دعرش عظیم مالك دې چه په ټول مخلوق باندې لکه د چت خوردې هغه ډیر ښائسته اوډیر ښکلې دې ښائسته شکل او نیکه نظاره ئې ده لکه چه ارشاد دې په زمکه کښې مونږ هره ښکلې جوړه پیداکړې ده. ([2])

---

[1] ۷۵/القیامة:۳۶.
[2] ۳۱/لقمان:۱۰.

د عمر بن عبدالعزیز دلسوزه خطبه:- خلیفة المسلمین امیرالمؤمنین عمر بن عبدالعزیز په خپله آخری خطبه کښې دالله ﷻ دحمد اوثنا بیانولونه پس اوفرمائیل چه تاسوعبث اوبیکاره نه ئی پیدا کړې شوی او تاسو بې کاره نه ئی پریخودلی شوی یادساتئ د وعدې یوه ورځ ده په کومه کښې چه به پخپله الله ﷻ د فیصلې کولود پاره نازلیږی. هغه په نقصان کښې پاتې شو هغه خساره اوچته کړه هغه بې نصیبه او بدبخته پاتې شو هغه محروم اوخالی لاس پاتې شوځوك چه دالله ﷻ درحمت نه لرې شو اود جنت نه رامنع کړې شو.دکوم پلنوالې چه دټولوزمکواوآسمانونودې. آیا تاسو ته نه ده معلومه چه صبابه د قیامت په ورځ هغه درب د عذاب نه بچ شی د چا په زړه کښې چه د دغه ورځې ویره وی اوځوك چه دا فانی دنیاپه هغه باقی آخرت باندې قربان کوی. دا لره د هغه ډیرې د حاصلولود پاره بې پرواه خرچ کوی اوخپلې دې ویرې ته د امن په بدلولو کښې سامان راپیداکوی. آیا تاسو نه ګورئ چه تاسو نه وړاندې هلاك شو د چا په ځائ چه اوس تاسو ئی دغه شان به تاسو هم ختم کړې شئ اوستاسو په ځائ به نور راتلونکی راځی تردې چه یووخت به راشی چه دا ټوله دنیا به راغونډه شی اود هغه خیرالوارثین په دربارکښې به حاضری ورکړی. خلقو خیال خو اوکړئ چه تاسو شپه ورځ خپل مرګ ته نیزدې کیږئ اوپخپلوقدمونوخپلوقبرونوته روان ئی.ستاسو میوې پخیږی اوستاسوامیدونه ختمیږی ستاسو عمرونه پوره کیږی ستاسو اجل نیزدې راغلې دې تاسو به د زمکې په کندوکښې خښولې شئ چرته چه به نه بستره وی اونه تکیه دوستان اوملګری به درنه پاتې شی حساب کتاب په شروع شی. هغه عملونه به مخې ته راشی کوم چه مو پریخی دی هغه به د نورو شی کوم چه مو وړاندې لیګلی دی هغه به مخې ته وینئ د نیکو به محتاج ئی دبدوسزاګانې به خورئی.اې دالله ﷻ بندیګانو دالله ﷻ نه اوویریږئ د هغه خبرې وړاندې کړئ دهغې نه وړاندې چه ستاسومرګ راشی دهغې نه وړاندې دابدی یعنی همیشه والی د پاره تیارشئ. هم دومره ئی وئیلې وو چه د ژړا غلبې ئی آواز اوچت کړو په مخ ئی د څادر ګوټ واچولو او په ژړاشو اود حاضرینوهم ژړا فریاد شروع شو.

د پیری علاج دعا:- ابن ابی حاتم کښې دی یوبیمار سړې کوم چه یوپیری تنګولو.حضرت عبدالله بن مسعود ؓ له راغلو نو هغه ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ۝ فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ۝ وَمَن يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِندَ رَبِّهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ۝ وَقُل رَّبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ۝﴾ آیاتونه د هغه په غوږ کښې اولوستل هغه ښه شو.کله چه حضور ﷺ له د دې ذکر راغلونو وئی فرمائیل عبدالله تاد ده په غوږکښې څه لوستلې وو؟ هغه اوخودل نو حضور ﷺ اوفرمائیل تا دا آیاتونه د ده په غوږ کښې اولوستل هغه دې اوسوزولو والله که دا آیاتونه څوك په ایمان سره او په یقین سره په یوغرباندې اولولی نوهغه به هم د خپل ځائ نه اخواشی([1]) ابونعیم m روایت نقل کړې دې چه ابراهیم بن حارث ؓ اوفرمائیل چه مونږ رسول الله ﷺ یولښکرسره اولیګلو اووئی فرمائیل چه مونږ سحر مابنام ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ۝﴾ لولو.مونږ برابر د دې تلاوت دواړه وخته جاری اوساتلو الحمدلله مونږ په غنیمت او سلامتیاسره واپس شو. حضور ﷺ فرمائی زما د امت د ډوبیدو نه بچ کیدل په کشتوکښې دسوریدوپه وخت کښې داوئیل دی. ﴿بسم الله الملك الحق وما قدروا الله حق قدره والارض جميعا قبضته يوم القيامة والسموات مطويات بيمينه سبحانه وتعالى عما يشركون بسم الله مجريها ومرسها ان ربي الغفور رحيم﴾

لَا بُرْهَانَ	إِلَٰهًا آخَرَ	مَعَ اللَّهِ	وَمَن يَدْعُ
چې نشته دلیل	خدائې بل	دالله سره	او څوك چې رابلی
د دې باوجود			او څوک چې دالله ﷻ سره بل معبود رابلی

[1]) مسندابی یعلی: ٤٠٤٥.

لَهٗ بِهٖ	فَاِنَّمَا	حِسَابُهٗ	عِنْدَ رَبِّهٖ	اِنَّهٗ
هغه لره | په عبادت دبل چا	نو بیشکه	حساب دهغه	دهغه درب سره دي	بیشکه شان دادي
چي هیڅ دلیل ورسره نه وي | نو دهغه حساب به خامخا دخپل رب سره کیږي				

لَا يُفْلِحُ	الْكٰفِرُوْنَ ﴿۱۱۷﴾	وَقُلْ	رَّبِّ	اغْفِرْ
چي خلاصي نه شي موندي	دا کافران	اواووایه اے نبي	اے ربه زما	معافي اوکړه
دایقیني ده چي کافران کامیابیدي نشي |او ته ورته اووایه چي اے زماربه !				

وَارْحَمْ	وَاَنْتَ	خَيْرُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿۱۱۸﴾
او رحم اوکړه	اوته	بهتره دټولو رحم کونکو نه ئي
ما اوبخښه |او په ما رحم اوکړه |او ته دټولو نه ښه رحم کونکي ئي		

قوله تعالی:- وَمَنْ يَّدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ

په مصیبت کښې په کارراتلونکي څوک دي:- مشرکان الله واحدویروی اوبیان فرمائي چه هغوی سره د هغوی دشرك کولوهیڅ دلیل نشته. داجمله معترضه ده او جواب شرط **(فانما)** والا جملې په ضمن کښې دی یعنی دهغوی حساب الله ﷻ سره دې.کافران هغه سره کامیاب کیدي نه شي هغوی د خلاصی نه محروم پاتې کیږي.

یو سړي سره د رسول کریم صلی الله علیه وسلم سوال وجواب:-یوسړي نه رسول الله ﷺ تپوس اوکړو ته د چا چا عبادت کوې؟ هغه وئیل د الله او فلانکی فلانکی. حضورﷺ اوفرمائیل چه په دوی کښې ته کوم یوداسې ګڼړې چه ستا په مصیبت کښې به په کار راشی؟ هغه وئیل صرف الله جل وعلا. حضورﷺ اوفرمائیل چه کله په کارراتلونکې هم هغه یودې نو بیا هغه سره د دې نورو د عبادت کولوڅه ضرورت دې؟ آیا ستا خیال دې چه هغه به یوازې ستاد پاره کافی نه وی؟ هغه وئیل چه داخونه شم وئیلې البته اراده مې داده چه دنورو عبادت کولوسره به دهغه پوره شکر په ځای راوړم.حضورﷺ اوفرمائیل سبحان الله علم سره دابې علمی؟ښه پوهیږی اوبیاناپوهه جوړیږې.اوس ترې هیڅ جوره نه شوه نود مسلمانیدو نه پس به نې وئیل زه حضورﷺ قائل کړم. داحدیث مرسل دې ترمذی کښې هم مسنداً نقل دي[1] بیائی یو دعا اوخودله د غفر معنی کله چه هغه مطلق وی نود ګناهونو ختمولو اوهغه د خلقو نه دپټولوراخی اودرحمت معنی په صحیح لار باندې قایم کیدل اود خواقوالو او افعالو توفیق ورکولو دی.

آیاتونه			رکوع ګانې
		سورة النور مدنية وهي اربع وستون اٰية وتسع ركوعات	
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
﴿۶۴﴾		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	﴿۹﴾

سُوْرَةٌ	اَنْزَلْنٰهَا	وَفَرَضْنٰهَا	وَاَنْزَلْنَا
دا یو سورت دي	چي نازل کړي دي مونږه دا	او فرض کړي دي مونږه دا	او نازل کړي دی مونږه
دایو سورة دې چې مونږ نازل کړو |او ددې (حکمونه مو په تاسو) فرض کړل | او			

[1] سنن الترمذی:۳۴۸۳.

فِيهَآ	اٰيٰتٍ	بَيِّنٰتٍ	لَّعَلَّكُمْ	تَذَكَّرُوْنَ ①	اَلزَّانِيَةُ
په دې کښې	آیتونه	واضحه	دپاره ددې چې تاسو	نصیحت قبول کړئ	زناکاره ښځه
په دې کښې مو واضحه حکمونه نازل کړل			اچې تاسو ترې نصیحت حاصل کړئی		زناکاره
وَالزَّانِيْ	فَاجْلِدُوْا	كُلَّ وَاحِدٍ	مِّنْهُمَا	مِائَةَ	جَلْدَةٍ
او زناکار سړې	پس اووهئ تاسو	هر یو	دهغوئ دواړو نه	سل	درې
اوزنارکار سړي په دواړو کښې هريو سل سل کوړې اووهئ					
وَّلَا تَأْخُذْكُمْ	بِهِمَا	رَاْفَةٌ	فِيْ دِيْنِ اللهِ	اِنْ كُنْتُمْ	
اونهٔ دې نیسی تاسو لره	په دغو دواړو باند	زرهٔ سواندی	په معامله ددین دالله کښې	که يئ تاسو	
اوتاسو ته دې په دې دواړو دالله ﷻ د حکم په نافذ کولو کښې هيڅ ترس رانشی				که چرې	
تُؤْمِنُوْنَ	بِاللهِ	وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ	وَلْيَشْهَدْ	عَذَابَهُمَا	طَآئِفَةٌ
چې ایمان لرئ	په الله باند	اوپه ورځ دآخرت	اوحاضر دشی	عذاب ددې دواړو ته	يوه ډله
تاسو په الله ﷻ او دقيامت په ورځ باور كوئی			اوپکاردی چې د دې دواړو کسانو سزا ته دې د		
مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ②					
دمومنانونه					
مسلمانانو يوه ډله حاضره (ولاړه) وی					

قوله تعالى:- اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِيْ فَاجْلِدُوْا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ

درجم حداودکوړوسزا:-ددې بیان نه چه مونږداسورت نازل کړېدې ددې سورت بزرګی اوضرورت ښکاره کول دی.ددې نه دامقصدنه دې چه نورسورتونه ضروری اودبزرګئی والاته دی.د**(فرضناها)**معنی مجاهد اوقتاده دابیان کړې ده چه په دې کښې دحلال حرام امر نهی اوحدودوغیره بیان دې.امام بخاری فرمائی دامونږ په تاسواوتاسونه پس راتلونکوباندې مقررکړېدې[1]پدې کښې صفاصفا کولاو کولاو ښکاره احکام بیان کړی دی دې دپاره چه تاسو نصیحت او عبرت حاصل کړئی اود الله ﷻ احکام یاداوساتئی او بیا په دې باندې عمل اوکړئی.بیائی دزناکارئی شرعی سزا بیان کړه.زناکار خو به یا ناواده کړې وی یعنی خلمې یا واده کړې به وی یعنی هغه چه د حریت بلوغت او عقل په حالت کښې په شرعی نکاح سره یوې ښځې سره ملاو شوې وی. خلمې چه د هغه نکاح نه وی شوې اوزنائی اوکړه نود هغه حدهم هغه دې چه په دې آیت کښې بیان شوې دې یعنی سل (۱۰۰)کوړې.دجمهوروعلماؤ په نیز به دې دیوکال د پاره د وطن نه بهر کول هم وی. اود امام ابوحنیفه قول دې چه دا د وطن نه ویستل د امام په رائې کښې دی که هغه غواړی نودې بهردې کړی اوکه غواړی نوپرېږدې دی.

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة النورقبل حدیث:۴۷۴۵.

د زاني دپاره د جلا وطنئ حکم

مسلک حنفي:- دامام ابوحنیفه رحمه الله په نیز په وادهٔ شوي عاقل بالغ زنا کاربانديِ صرف کوړې دې جلاوطني نشه البته قاضي دسیاست په طورئې جلا وطن کولې شي خودحدزناپه طوربه نشي جلا وطن کولې (تفسیر مظهری (۶/۲۱۲)-

د جمهورو دلیل:- د جمهورو دلیل خود بخاری اومسلم هغه حدیث دې په کوم کښې چه دوه اعرابی رسول الله ﷺ له راغله یوونیل یا رسول الله ﷺزما خوئ ده سره نوکروو اود ده ښځې سره ئې زناکړې ده ماد هغې په فدیه کښې سل چیلئي او یوه وینځه ورکړه بیا ما د علماؤنه معلومات اوکړو نومعلومه شوه چه زما په خوئ باندې شرعي سزا سل کوړې دی او د یوکال د پاره د وطن نه ویستل دی د ده په ښځه باندې رجم یعنی سنګسارکول. حضورﷺ اوفرمائیل واورئې زه په تاسوکښې د الله ﷻ د کتاب صحیح فیصله کوم. وینځه او چیلئي خو به تاته واپس درکولې شي او ستا په خوئ باندې سل کوړې اود یوکال دپاره ویستل دی اوای انیس ته دده د ښځې بیان واخله (داحضرت انیس ﷺد قبیله اسلم یوسړې وو)که هغه دخپلې ګناه اقرار اوکړې نوهغه سنګسارکړه. هغه بی بی اقرار اوکړواوهغه سنګسار کړې شوه. ([1])
د دې حدیث نه ثابتیږی چه په ناواده کړې باندې سلوکوړوسره د پوره کال پورې د وطن نه ویستل هم دی اوکه واده کړې وی نوهغه به رجم کولې شي.

د رجم متعلق درسول کریم صلی الله علیه وسلم خطبه:- موطاء امام مالك کښې دی حضرت عمر ﷺ په خپله خطبه کښې د حمد او ثنانه پس اوفرمائیل خلقو الله ﷻ حضرت محمد ﷺ په حقه سره رالیکلې اویه حضورﷺ باندې خپل کتاب نازل کړې دې په دې کتاب الله کښې درجم کولو آیت هم وو کوم چه مونږ تلاوت کړو یادمو کړو اویه هغې باندې موعمل هم اوکړو.پخپله د حضورﷺ په زمانه کښې هم رجم شوې اومونږ هم دحضورﷺ نه پس رجم کړې دې زه ویریږم چه څه زمانه تیریدونه پس څوك دا اونه وائي چه مونږ رجم په کتاب الله کښې نه وینو اوداسې نه وی چه هغوی د الله ﷻ دافریضه کومه چه الله ﷻ پخپل کتاب کښې نازل کړې پریږدی اوګمراه شي. په کتاب الله کښې د رجم حکم مطلق حق دې په هغه باندې چه زنااوکړې او واده کړې وی که هغه سړې وی اوکه ښځه اود هغه په زنا باندې شرعی دلیل وی یاحمل وی یااقراروی.داحدیث په بخاری اومسلم کښې ددې نه هم اوږد دې([2])مسند احمد کښې دی هغوی په خپله خطبه کښې اوفرمائیل خلق وائي چه د رجم یعنی سنګسارئي مسئله مونږ په قرآن کښې نه وینو په قرآن کښې صرف دکوړو وهلوحکم دې یادساتئي پخپله رسول الله ﷺ رجم کړې دې اومونږ هم دحضورﷺ نه پس رجم کړې که ماته دا ویره نه وه چه خلق به وائي په قرآن کریم کښې څه نه وو عمرﷺ اولیکل نو ما به د رجم آیت داسې لیکلوځنګه چه نازل شوې وو([3])داحدیث په نسائي کښې هم شته.مسنداحمد کښې دی چه هغوی په خپله خطبه کښې درجم ذکر اوکړو اووئې فرمائیل رجم ضروری دې هغه دالله ﷻ دحدونونه یوحددې. پخپله حضورﷺ رجم کړې اود هغوی نه پس مونږ هم رجم کړې دې.که دخلقو دې خبرې ویره نه وه چه عمرﷺ په کتاب الله کښې زیاتې کړې کوم چه په کښې نه ووتومابه د رجم آیت په کتاب الله کښې یوطرف ته لیکلې وو.عمربن خطابﷺ عبدالرحمن بن عوف ﷺ اود فلانکی اود فلانکی شهادت دې چه حضورﷺ رجم کړې اومونږ هم رجم کړې دې.یادساتئي تاسو نه

---

[1] صحیح بخاری کتاب الصلح باب اذا اصطلحوا علی صلح جور فالصلح مردود:۲۶۹۵، صحیح مسلم:۱۶۹۷، ابوداؤد:۴۴۴۵، ترمذی:۱۴۳۳، ابن ماجة:۲۵۴۹، احمد:۱۱۵/۴، ابن ماجة:۴۴۳۷.
[2] صحیح بخاری کتاب الحدود باب رجم الحبلی فی الزنااذا احصنت:۶۸۳۰، صحیح مسلم:۱۶۹۱
[3] احمد:۲۹/۱، السنن الکبری للنسائی:۷۱۵۱وسنده صحیح.

پس داسې خلق راتلونکي دي چه رجم شفاعت او عذاب قبر به دروغ ګڼړي اودا خبره هم چه څه خلق به د دوزخ نه واپس راويستلې شي چه هغه به سکاره شوي وي[1] مسنداحمد کښې دي چه حضرت عمر ﷺ اوفرمائيل رجم د حکم نه انکارکونکي د هلاکت نه بچ شه[2] امام ترمذي هم دا راوړې دي اودې ته ئې صحيح ونيلې. [3]

درجم ايت منسوخ دې حکم ئې باقي دې:-ابويعلى موصلي کښې دي چه خلق مروان سره ناست وو زيدبن ثابت ﷺ هم ووهغوي اوفرمائيل مونږ په قرآن کښې لوستل چه واده کړې سړې ياښځه کله زناکاري اوکړي نوهغه خامخا رجم کوئي. مروان وئيل بياتاسودا آيت په قرآن کښې اونه ليکلو؟ ونې فرمائيل چه په مونږکښې کله ددې ذکر اوشو نوعمر بن خطاب ﷺ اوفرمائيل زه ستاسو تشفي کوم. يو سړې نبي ﷺ له راغلو هغه حضور ﷺ ته داسې داسې ذکر اوکړواود رجم بيان ئې اوکړو. چا وئيل يارسول الله ﷺ تاسو د رجم آيت اوليکئي حضور ﷺ اوفرمائيل چه اوس خوزه دا ليکلې نه شم. ياد دې په شان روايت نسائي کښې هم دې[4] د دې ټولواحاديثونه ثابت شو چه درجم آيت اول ليکلې ووبيابه تلاوت کښې منسوخ شواوحکم ئې باقي پاتې شو. والله اعلم. پخپله حضوراکرم ﷺ دهغه سړي دښځې د رجم کولوحکم ورکړو چاچه خپل نوکرسره بدکاري کړې وه. دغه شان حضور ﷺ ماعز ﷺ او يوه غامديه ښځه رجم کړه. په دې ټولورواياتوکښې دا نقل نه دي چه د رجم نه اول حضور ﷺ هغوي ته کوړې هم لګولې وي بلکه په دې ټولو صحيح اوصفا احاديثوکښې صرف د رجم ذکر دې په يوکښې هم د کوړوذکر نشته. د دې د پاره د جمهورو علماؤ د اسلام هم دا مذهب دې. امام ابوحنيفه اوامام شافعي n هم دې طرف ته تلي دي.

د رجم سره کوړې نشي جمع کولې

مسلک حنفي:-اوپه محصن کښې به د سنګسارسره د کوړو دواړه سزاګانې نشي جمع کولې. ځکه چه رسول الله ﷺ دادواړه سزاګانې نه دي جمع کړې. اوددې وجې هم چه دسنګسارنه پس د کوړو وهلوڅه فائده نشته. ځکه چه نوروته دتنبيه ورکولوفائده په سنګسارکولوسره حاصليږي. ځکه چه سخته سزا خو سنګسارکول دي. اوخپله زناکارته هم دهغه دمرګ نه پس تنبيه نشي ملاويدې. تسهيل الهدايه (۱۲۶\۴)

امام احمد فرمائي چه اول هغه په کوړو وهل پکاردي بيارجم کولوپکاردي دې دپاره چه په قرآن اوحديث دواړو باندې عمل اوشي. لکه چه داميرالمؤمنين حضرت علي ﷺ نه نقل دي چه کله هغوي له سراجه راوستله چه واده کړې ښځه وه اوپه زناکارئي کښې راغلې وه نو هغوي د زيارت په ورځ هغه په کوړو اووهله اود جمعه په ورځ ئې سنګسارکړه او وئې وئيل په کتاب الله باندې مې عمل اوکړو په کوړو مې اووهله اود رسول الله ﷺ په سنتومې عمل اوکړو سنګسار مې کړله. [5]

مسنداحمدکښې سنن اربعه اومسلم شريف کښې دي رسول الله ﷺ اوفرمائيل زما خبره واخلئي زما خبره واخلئي الله ﷻ د هغوي د پاره لاړ اوويستله که ناواده کړې سړې ناواده کړې ښځې سره زنااوکړي نوسل کوړې او د کال د پاره د وطن نه ويستل دي اوکه واده کړې واده کړې سره زنااوکړي نورجم. [6]

---

[1] احمد:۱/۲۳.

[2] احمد:۱/۳۶وسنده صحيح، بيهقي:۸/۲۱۲، مسندالشافعي:۱/۱۶۳،ترمذي:۱۴۳۱، بتصرف يسير.

[3] ترمذي: كتاب الحدود باب ماجاء فى تحقيق الرجم:۱۴۳۱وهوصحيح.

[4] السنن الكبرى للبيهقي:۷۱۴۸.

[5] احمد:۱/۹۳ ح ۷۱۶وسنده صحيح.

[6] صحيح مسلم كتاب الحدود باب حدالزانى:۱۶۹۰، ابوداؤد:۴۴۱۵،ترمذي:۱۴۳۴، السنن الكبرى:7142 احمد: ۵/۳۱۳، ابن حبان:۴۴۲۵ ، بيهقي:۸/۲۲۲.

قاضی له فیصله اورسیده بیا به ترس نه وی: بیافرمائی دالله ﷻ په حکم پوره کولو کښې تاسو له په هغوی باندې ترس اورحم خوړل نه دی پکار. د زړه رحم یوبل څیزدې هغه خوبه ضرور وی خودحد په قایمولو کښې کمې سستی کول خراب څیزدې. کله چه امام اوبادشاه له داسې واقعه راشی په کوم کښې چه حدوی نوهغه له پکاردی چه حد قایم کړی اونه ئی پریږدی. په حدیث کښې دی د خپل مینځ په حدودو کښې معافی کوئی کومه خبره چه ماته راورسی او په هغې کښې حد وی نوهغه خو واجب او ضروری شی([1]) په یوبل حدیث کښې دی په زمکه د یوحد قایمول د زمکې والا د پاره د څلویښتو ورځو د باران نه بهتردی([2])داهم قول دې چه په ترس کولوسره نرم ویشتل مه کوئی بلکه په درمیانه توګه ئی په کوړو وهئی داسې هم نه وی چه هډوکی په مات کړئی. د تهمت لګونکی حدجاری کولو په وخت کښې د هغه په بدن باندې کپړې موجود کیدل پکار دی اود زناکاردحدپه وخت کښې دې نه وی. داقول د ابو حمادبن ابوسلیمان دې د دې بیان فرمائیلوسره هغوی داجمله ﴿رَأْفَةٌ فِيْ دِيْنِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۚ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ۝﴾ اولوستله نوسعید بن عروبه تپوس اوکړو چه داپه حکم کښې شته نو وئی وئیل اوحکم کښې شته. او په کوړو کښې یعنی د حد په قایمولو کښې اوپه سخت ګذار کولو کښې. داابن عمر ﷛ وینځې چه کله زنااوکړه نوهغه دا په پښوباندې اوملاباندې په کوړو باندې اووهله نوعبید ددې آیت هم داجمله تلاوت کړه چه درب حد قایمولو کښې تاسوله ترس نه دی راتلل پکار. نوهغه اوفرمائیل ولې ستا په نیز ما دې سره نرمی اوکړه؟ واوره الله ﷻ د دې د وژلوحکم نه دې کړې اونه ئی دا فرمائیلی چه دا په سر په کوړو باندې اووهئی. ما په پوره طاقت سره دا په کوړو وهلې ده او دې له مې پوره سزا ورکړې ده. بیا ئی اوفرمائیل که ستا په الله باندې او په قیامت باندې ایمان وی تاله د دې حکم پوره کول پکار دی او په زناکاروباندې د حد قایمولونه ډډه نه دی کول پکار. هغه په سخت ګذار سره وهل هم پکاردی خوهډوکی ماتونکی نه. دې د پاره چه هغه د خپلې دې ګناه نه منع شی اود هغوی دا سزا د نورو د پاره عبرت جوړشی رجم خراب څیز نه دې.

یوحدیث کښې دی یوسړې راغلووئیل یارسول الله ﷺ چه زه کله چیلئی ذبح کوم نو زړه مې خوګیږی حضور ﷺ اوفرمائیل په دې رحم به هم تاته اجر ملاویږی([3]) بیافرمائی چه د دوی د سزا په وخت د خلقو راجمع کول پکاردی دې د پاره چه د ټولو په زړه کښې ویره کینی اود زناکار رسوائی هم وی دې د پاره چه نورخلق د دې نه منع شی. ده له ښکاره سزاورکول پکاردی په پټه وهلوسره نه دی پریخودل پکار. که یوسړې وی اویاد دې نه زیات وی نوډله شوه او په آیت باندې عمل اوشو. داد امام محمد مذهب دې چه یوسړې هم طائفه ده. د عطاء قول دې دوه کیدل پکاردی سعیدبن جبیر وائی چه څلور دې وی. زهری وائی درې یاد دریونه زیات. امام مالك فرمائی څلور اود دې نه زیات ځکه چه په زناکښې د څلورونه کم ګواهان نه وی یاد دې نه هم زیات. دامام شافعی هم دامذهب دې. ربیعه فرمائی چه پنځه دې وی. دحسن بصری په نیز لس کسان. قتاده وائی چه یوه ډله دې وی چه نصیحت عبرت او سزا اوشی. نصربن علقمه د دې ډلې موجودګئی کښې دا علت بیان کړې دې چه هغوی به د هغه خلقو دپاره چه په چا باندې حد جاری کولې شی دمغفرت او رحمت دعااوکړی.

---

[1]) ابوداؤد کتاب الحدود باب یعفی عن الحدود مالم تبلغ السلطان:۴۳۷۶ نسائی ۴۸۹، حاکم:۳۸۳/۴.

[2]) نسائی کتاب قطع السارق باب الترغیب فی اقامة الحد:۴۹۰۹، ابن ماجة:۲۵۳۷–۲۵۳۸.

[3]) احمد:۴۳۶/۳ وسنده صحیح وصححه الحاکم:۲۳۱/۴ ووافقه الذهبی، مجمع الزوائد:۳۲/۴–۳۳.

اَلزَّانِيْ	لَا يَنْكِحُ	اِلَّا	زَانِيَةً	اَوْ مُشْرِكَةً	
زناکار سړی د	نکاح نهٔ کوی	مګر	دزناکارې ښځې سره	یادمشرکې ښځې سره	
زناکار سړی زناکارې ښځې یا مشرکې ښځې نه سوا بل چا سره					
وَّالزَّانِيَةُ	لَا يَنْكِحُهَآ	اِلَّا	زَانٍ	اَوْ مُشْرِكٌ	
او زناکاره ښځه چې ده	نکاح دنهٔ کوی دهغې سره	مګر	زناکار سړی	یا مشرك سړی	
نکاح نه کوی | اوزناکارې ښځې سره هم بغیر دزناکار سړی یا مشرک سړی نه بل څوک نکاح نه کوی					
وَحُرِّمَ	ذٰلِكَ	عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ			
او حرام کړې شوی دی	دغه	په مومنانو باندې			
اودا عمل (دزنا) په مومنانو حرام کړې شوې دې					

قوله تعالی:- اَلزَّانِيْ لَا يَنْكِحُ اِلَّا زَانِيَةً

بدکاره ښځې اوبدکاره سړی:- الله ﷻ خبرورکوی چه زناکار سره په زناباندې هغه ښځه رضامند کیږی چه بدکاره وی یامشرکه وی اوداخراب کارځه عیب نه ګڼړی.داسې بدکاره ښځې سره هغه سړې ملاویږی چه هم د دې په شان بدچلن وی یامشرك وی اود دې د حرمت هډو قائل نه وی. هم دا قول د مجاهد، عکرمه، سعیدبن جبیر،عروه بن ربیر،ضحاك،مكحول،مقاتل بن حیان او ډیرو بزرګانو مفسرینو نه روایت دې چه په مؤمنانو باندې دا حرام دی یعنی زناکاری کول او زناکاروښځوسره نکاح کول یا عفیفه او پاك دامنه ښځې دداسې زنا کارانو په نکاح کښې ورکول.دابن عباس ؓ نه روایت دې چه دې آیت نه مراددادې چه زناپه مسلمانانوباندې حرامه ده.دقتاده وغیره نه روایت دې چه بدکارو ښځو سره نکاح کول په مسلمانانو باندې حرام دی.لکه چه بل آیت کښې دی﴿مُحْصَنٰتٍ غَيْرَ مُسٰفِحٰتٍ وَّلَا مُتَّخِذٰتِ اَخْدَانٍ ۚ فَاِذَآ اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنٰتِ مِنَ الْعَذَابِ ۚ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ ۚ وَاَنْ تَصْبِرُوْا خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ﴾[1] یعنی مسلمانانو له چه کومو ښځوسره نکاح کول پکاردی په هغوی کښې دا دریواړه صفتونه کیدل پکاردی چه هغه پاك دامنه وی هغه بدکاره نه وی او نه په پټه باندې خرابو خلقو سره تعلق لرونکې وی. هم دغه درې صفتونه په سړوکښې کیدل هم بیان شوی دی. د دې د پاره د امام احمد فرمان دې چه د نیك اوپاك دامن مسلمان نکاح بدکاره ښځې سره صحیح نه دی تر کومې چه هغه توبه اونه کړی اوپس د توبه نه نکاح کول صحیح دی دغه شان ساده باده پاکوښځونکاح زناکار او بدکاره سړوسره کول نه دی پکار ترکومې چه هغوی په صدق زړه سره د دې بدکار نه توبه اونه کړی ځکه چه د الله ﷻ فرمان دې داپه مسلمانانوباندې حرام کړې شوی دی.

د زنا کارې او مشرکې سره دنکاح یوه عجیبه واقعه:- یوسړی دام مبزول نومې بدکاره ښځې سره دنکاح کولواجازت د حضور ﷺ نه اوغوښتو نو حضور ﷺ هم دغه آیت تلاوت کړو[2] بل روایت کښې دی چه د هغه داجازت په غوښتلو باندې دا آیت نازل شو[3] ترمذی کښې دی یوصحابی چه د هغه نوم مرثد بن ابومرثدوو ده به دمکې نه مسلمانان قیدیان راوچتول راوړل به ئې اومدینې ته به ئې رسول.عناق نومې

[1] ٤/النساء:٢٥.
[2] احمد:١٥٩/٢وسنده حسن واخطامن ضعفه.
[3] احمد:٢٢٥/٢وسنده حسن، بیهقی:١٥٣/٧، حاکم:١٩٣/٢.

یوه بدکاره ښځه په مکه کښې اوسیده. د جاهلیت په زمانه کښې د ده دې ښځې سره تعلق وو. حضرت مرثد ﷺ فرمائي یوځل زه د یوقیدی دراوستلود پاره مکه ته لاړم دیوباغ دیوال دلاندې اورسیدم.د شپې وخت وو سپوږمئی راختلې وه. اتفاقی عناق هلته راورسیده زه ئې اولیدم بلکه وئې پیژندلم آواز ئې راکړه مرثدنه ئې؟ ماوئیل اومرثدیم هغې ډیره خوشحالی ښکاره کړه اوماته ئې اووئیل راځه شپه ما سره تیره کړه.ماوئیل عناق الله ﷻ زناکاری حرامه کړې ده.کله چه هغه نا امیده شوه نوهغې زماد ګیرولو دپاره شور اوچغې شروع کړې چه اې د خیمې والابیدار شئی غل راغلې دې هم دادې چه ستاسو قیدیان پتوی.خلق راپاسیدل اواته کسان زما د نیولو د پاره ما پسې په منډه شو ما موتی رابندکړل اود خندق په لاراوتختیدم او په یوغار کښې پټ شوم.داخلق ماپسې شاشاته راغله خو زه ئې اونه لیدم. دوی هلته متیازو ته کیناستل والله ددوی متیازې زما په سر راتلې خوالله ﷻ هغوی رانده کړل اود هغوی نظریه ماباندې پرینوتلو.اخوادیخوائې اوکتلم خوواپس لاړل.ما لږ ساعت تیرکړو اوچه داېقین مې اوکړوچه هغوی به بیا اوده شوې وی نود دې ځائ نه لاړم اودمکې لارمې واخسته هلته اورسیدم او هغه مسلمان قیدی مې راپه شاکړو اود هغه ځائ نه مې راوتختولو.هغه ډیردروندووکله چه اذخرته اورسیدم نوسترې شوم ماهغه دشانه راکوزکړواودهغه هتکړئی مې خلاصې کړې اوآزادمې کړو. را روان مې کړو اومدینې ته مې راورسولو. د عناق محبت زما په زړه کښې وو مادرسول الله ﷺ نه اجازت اوغوښتلوچه هغې سره نکاح اوکړم حضور ﷺ خاموش شو مابیا هم دا سوال اوکړو بیا خاموش شونودا آیت نازل شو. حضور ﷺ اوفرمائیل اې مرثد د زناکارې سره نکاح زناکار یامشرک کوی ته هغې سره د نکاح اراده پریږده.امام ابوداؤد اوامام نسائی n هم دادخپل سنن په کتاب النکاح کښې راوړې دی (۱) ابوداؤدوغیره کښې دی زناکاره چه هغې ته کوړې لګولې شوی وی هغه د خپل ځان په شان سره نکاح کولې شی. (۲)

درې قسمه خلق به جنت ته نه ځي اودریو قسمو خلقو ته به الله ﷻ په نظر د رحمت نه ګوری:-مسند احمد کښې رسول الله ﷺ فرمائي درې قسم خلق دی چه جنت ته به نه ځی اود هغوی طرف ته به الله ﷻ د رحمت په نظرنه ګوری. د مور پلار نافرمانه، هغه ښځې چه ځان د سړو په شان کوی اودیوث. اودرې قسم خلق دی چه هغوی ته به الله ﷻ د رحمت په نظرنه ګوری د مورپلار نافرمانه د همیشه نشه کونکې اودالله ﷻ په لارکښې د ورکړې احسان کونکې(۳) مسنداحمدکښې دی حضور ﷺ فرمائي درې قسم خلق دی په چاچه الله ﷻ جنت حرام کړې دې دهمیشه شرابی د مور پلار نافرمانه او د خپل کور والا په خلقو کښې خباثت قایمونکې(۴) ابوداؤدطیالسی کښې دی چه جنت ته به یودیوث هم نه ځی(۵)ابن ماجه کښې دی کوم سړې چه الله ﷻ سره پاك صفا ملاویدل غواړی هغه له پکاردی چه پاکوښځوسره نکاح اوکړی چه وینځې نه وی(۶)د دې سندضعیف دې اودیوث وائی بې غیرته سړی ته. نسائی کښې دی یوسړې رسول الله ﷺ له راغلو وئې وئیل زما خپلې ښځې سره ډیره مینه ده خو په هغې کښې دا عادت دې چه د چا لاس هم نه واپس کوی. حضور ﷺ اوفرمائیل طلاق ورکړه. هغه وئیل مانه خوصبر نه

---

(۱) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة النور:۳۱۷۷وسنده حسن،ابوداؤد:۲۰۵۱،نسائی:۳۲۳،بیهقی: ۱۵۳/۷، حاکم:۲/۱۶۶مختصرًا.

(۲) ابوداؤد کتاب النکاح باب فی قوله تعالی (الزانی لاینکح الازانية):۲۰۵۲وسنده حسن،احمد:۳۲۴/۲،مشکل الاثار:۴۵۴۸

(۳) نسائی کتاب الزکاة باب المنان بما اعطی:۲۵۶۳وسنده حسن، احمد:۱۳٤/۲.

(۴) احمد:۱۳٤/۲وسنده حسن وصححه الحاکم:۷۲/۱ووافقه الذهبی، مجمع الزوائد:۳۲۷/٤.

(۵) مسندالطیالسی:٦٤۲.

(۶) ابن ماجة کتاب النکاح باب تزویج الحرائروالولود:۱۸٦۲.

کیږي. بیا حضورﷺ اوفرمائیل بیا لاړشه دهغې نه فائده واخله(¹)خوداحدیث ثابت نه دې اوددې راوي عبدالکریم قوي نه دې دویم راوي د دې هارون دې چه د ده نه قوي دې خود هغه روایت مرسل دې اوهم دا ټیک هم دی. هم دا روایت مسنداً هم نقل دې خود امام نسائي فیصله دا ده چه مسندکول خطاده او صواب هم دا دې چه دامرسل دې. داحدیث په نورو کتابونوکښې په نورو روایتونوسره هم نقل دې. امام احمد خودې ته منکروائي اوامام ابن قتیبه د ده تاویل کوي چه کومه وینا نې کړې ده چه هغه د یولاس لګونکي لاس نه پریږدي دې نه مراد ډیر زیات سخاوت دې چه هغه یوسوالګرې ته هډو انکار نه کوي خوکه چرې هم دا مطلب وې نو په حدیث کښې د ﴿لامس﴾ په ځای د﴿ملتمس﴾ لفظ کیدل پکار وو.داهم وئیلې شوې دی چه د دې خصلت داسې معلومیدو دانه وه چه هغې بدې کوله ځکه که په هغې کښې هم داعیب وونوبیابه حضورﷺ دې صحابي ته د هغې د ساتلواجازت نه ورکولو ځکه چه مینه خوموجود وه دا صرف په یوه خطره د وهم ماتول ممکن دی چه څه بدی راپیداکړي. والله سبحانه وتعالی اعلم. غرض داچه د زناکاروښځوسره د پاکو سړو نکاح کول منع دی اوکه هغوی توبه اوکړي نو نکاح حلاله ده. د ابن عباس ﷺ نه یوسړي تپوس اوکړو چه هم یوداسې ښځې سره زما تعلق ووخواوس موټر ته الله ﷻ د توبې توفیق راکړو نوزه غواړم چه هغې سره نکاح اوکړم خوبعضې خلق وائي چه هم زناکاربه زناکارې ښځې سره یا مشرکې سره نکاح کوي. هغوی اوفرمائیل چه نه د دې آیت دا مطلب نه دې ته هغې سره اوس نکاح کولې شې که څه ګناه وي نوزما په ذمه.یحیی له چه کله داذکر راغلو نوونې فرمائیل داآیت منسوخ دې ددې نه په پس آیت ﴿وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ وَالصّٰلِحِيْنَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَآئِكُمْ ؕ اِنْ يَّكُوْنُوْا فُقَرَآءَ يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ ؕ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ﴾(²)سره.امام ابوعبدالله محمدبن ادریس شافعي همدا فرمائي.

د زناکارې ښځې سره د پاکدامن سړي د نکاح جواز

مسلک حنفي:- د احنافو په نیز د زناکارې ښځې سره نکاح کول جائز دی د تفصیل دپاره اوګورئ (احکام القرآن للجصاص باب تزویج الزانیة ۳۹۱/۳) -

وَالَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ
او هغه کسان | چې دزنا الزام لګوي |
او هغه خلق چې په پاک دامنو
الْمُحْصَنٰتِ ثُمَّ لَمْ يَاْتُوْا بِاَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ فَاجْلِدُوْهُمْ
په پاک لمنو ښځو باندې | بیا | رانه ولی هغوئ | څلور | ګواهان | نو اووهئ هغوئ
ښځو باندې تهمتونه اولګوي ابیا پرې څلور ګواهان پیش نکړې شي انو هغوئ
ثَمٰنِيْنَ جَلْدَةً وَّلَا تَقْبَلُوْا لَهُمْ شَهَادَةً اَبَدًا ۚ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ
اتیا | درې | اومهٔ قبلوئ تاسو | دهغوئ | ګواهئ | همیشه | او دغه کسان | پخپله هغوئ
اتیا درې اووهئ |.............. |اوبیا دپاره هیڅ کله دهغوئ ګواهئ مه قبلوئ |اوهم دغه خلق
الْفٰسِقُوْنَ ۙ﴿۴﴾ اِلَّا الَّذِيْنَ تَابُوْا مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوْا ۚ
فاسقان دي |سوا دهغه کسانونه | چې توبه ئې اوویستله | روستو | ددې نه | او نیک ئې کړو عمل خپل
بد کرداره دی |مګر خوک چې ددې کار نه پس توبه اوباسي |اودخپلو عملونو اصلاح اوکړي

¹) نسائي کتاب النکاح باب تزویج الزانیة:۳۲۳۱وهوصحیح، بیهقی:۱۵٤/۷.
²) ۲٤/النور:۳۲.

فَاِنَّ اللّٰهَ	غَفُوْرٌ	رَّحِيْمٌ ۝
پس بیشکه الله	بښونکې	مهربانه دې
نوبیشکه الله ﷻ ډیر بخښونکي مهربان دي		

قوله تعالی:- وَالَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ الْمُحْصَنٰتِ

په پاکو ښځو باندې دتهمت لګونکو سزا:-کوم خلق چه په یوه ښځه یاسړي باندې دزناکارئی تهمت اولګوی او ثبوت ورنه کړې شي نو هغه ته به اتیاکوړې لګولې شي اوکه شهادت ئي پيش کړو نو د حد نه به بچ شي او په چاچه جرم ثابت شوې دې هغه ته به حدورکولې شي اوکه شهادت ئي پيش نه کړې شو نو اتیا کوړې به هم وهلې شي اود بیاد پاره به همیشه د هغه ګواهي نه شي منلې اوهغه به عادل نه بلکه فاسق ګنړلې شي. په دې آیت کښې چه کوم خلق مخصوص اوخلاص ګنړلې شوی دی نوبعضې وائي چه دا خلاصوالې صرف د فاسق کیدو سره ده یعنی پس د توبې نه به هغه فاسق نه وی. بعضې وائي چه نه به فاسق وی اونه به مردودالشهادت وی بلکه بیابه دهغه ګواهي هم اخستې شي.اوحدچه کوم دې هغه یوشان هم په توبه سره نه شي اخواکیدې.دامام مالك احمد اوامام شافعیn مذهب خو دادې چه په توبه سره به د شهادت مردودکیدل اوفسق ختم شي. سیدالتابعین سعید بن مسیب او د سلفو د یوې ډلې هم دا مذهب دې[1]خوامام ابوحنیفه فرمائي چه صرف فسق به لرې شي ولې شهادت ئي نه شي قبلیدې.بعضې نورخلق هم داوائي.شعبي اوضحاك وائي که چرې هغه ددې خبرې اقرار اوکړوچه هغه بهتان تړلې وواوبیائي توبه هم پوره کړه نودهغه ګواهي د دې نه پس مقبول ده. والله اعلم.

د قاذف ګواهي د توبې نه پس هم نه قبلیږي

مسلك حنفي:-دحنفیانو په نیز که محدود في القذف توبه اوباسي نو د توبې ویستلونه پس هم د هغه دعا نه قبلیږي (تفسیر مظهري (۱۲٫۳۴۰)-

وَالَّذِيْنَ	يَرْمُوْنَ	اَزْوَاجَهُمْ
او هغه کسان	چې د زنا الزام لګوی	په خپلو ښځو باند
اوکوم خلق چې پخپلو ښځو باندې د زنا الزام اولګوی		

وَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ	شُهَدَآءُ	اِلَّآ اَنْفُسُهُمْ	فَشَهَادَةُ	اَحَدِهِمْ	اَرْبَعُ
اونهٔ وي هغوئ لره	ګواهان	ماسوا دخانونو خپلو نه	(نو) ګواهي	دیو دهغوئ	څلور
اوهغوئ سره دخپل ځان نه سوا نور ګواهان نه وی|نو دداسې سړی د ګواهئ صورت دا دې چې هغه به					

شَهٰدٰتٍۭ	بِاللّٰهِ	اِنَّهٗ	لَمِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝	وَالْخَامِسَةُ
ګواهیانې دی	په الله باند	(په دې خبره) چې بیشکه دې	دربښتیاویونکونه دې	او پنځمه ګواهي داده
څلور ځله په الله ﷻ قسم خوری|چې بیشکه هغه پخپله دعوی کښې ربښتونې دې|او په پنځم ځل				

اَنَّ	لَعْنَتَ اللّٰهِ	عَلَيْهِ	اِنْ	كَانَ	مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ۝	وَيَدْرَؤُا
چې بیشکه	لعنت دالله دوی	په دهٔ باند	که چرې	وی دې	ددروغ ویونکونه	او دفعه کوی
بهٔ داسې وائی|چې که چرې هغه دروغژن وی نو په هغه دې دالله ﷻ لعنت وی|اودښځې نه سزا						

---

[1] الطبری:۱۹/۱۰۵.

عَنۡهَا	الۡعَذَابَ	اَنۡ	تَشۡهَدَ	اَرۡبَعَ شَهٰدٰتٍۭ
دهغه ښځې نه	عذاب لره	دا خبره چې	گواهي اوکړي هغه ښځه	څلور گواهیانې
په دې صورت کښې لرې کیدیشی اچې هغه څلور ځله په الله ﷻ باندې قسم اوخوری اچې				

بِاللّٰهِ ۙ	اِنَّهٗ	لَمِنَ الۡكٰذِبِيۡنَ ۙ﴿۸﴾	وَالۡخَامِسَةَ	اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ
په الله باند	چې بیشکه دا سړې	ادروغ ویونکونه دې	اوپینځمه گواهي داده	چې بیشکه غضب دالله دوی
داسړې دروغژن دې ااوپه پنځم ځل دې داسې اووائي چې په ما دې دالله ﷻ غضب نازل شي				

عَلَيۡهَاۤ	اِنۡ كَانَ	مِنَ الصّٰدِقِيۡنَ ﴿۹﴾	وَلَوۡلَا فَضۡلُ اللّٰهِ	عَلَيۡكُمۡ
په هغې باند	که چرې وی داسړې	درښتیاویونکونه	او که چرې نۀ وې فضل دالله	په تاسو باند
که دا خاوند ریښتیا وائی ااوکه په تاسودالله فضل اومهرباني نه وې	او دا خبره نه وې			

وَرَحۡمَتُهٗ	وَاَنَّ اللّٰهَ	تَوَّابٌ	حَكِيۡمٌ ﴿۱۰﴾ع
او رحمت دهغه	او بیشکه الله	ډیر توبه قبلونکې دې	او دحکمت خاوند دې
چې الله ﷻ توبه قبلونکې اودحکمتونو خاوند دې			

قوله تعالی:- وَالَّذِيۡنَ يَرۡمُوۡنَ اَزۡوَاجَهُمۡ

لعان کله او څرنګه دې؟:- په دې آیاتونوکښې الله ﷻ د هغه خاوندانود پاره چه د خپل بیبیانو په نسبت تی داسې خبره کړې ده د خلاصی صورت بیان فرمائی که هغوی دوه گواهان پیش نه کړې شی نو لعان دې اوکړی.ددې صورت دادې چه دې به د امام په وړاندې راشی بیان به اوکړی کله چه گواهي پیش نه کړې شی نو حاکم به دڅلوروگواهانو په ځائ ده له څلور قسمه ورکړی اودې به قسم خوری اووائی به چه دې ربنتونې دې اوکړمه خبره چه کوی هغه رښتیاده. په پنځم ځل به وانی که چرې دې دروغژن وی نو په ده دې دالله ﷻ لعنت وی.په دومره ویناکولوسره د امام شافعی m په نیز به د ده ښځه د ده نه بائن شی اودهمیشه دپاره به حرامه شی.دې به مهر اداکړی اوپه دغه ښځه به حد قایم کړې شی.خوکه هغه ښځه هم مخامخ ملاعنه اوکړی نوحدبه دهغې نه اخواشی دابه هم څلورځل په قسم سره بیان ورکړی چه د دې خاونددروغژن دې اوپه پنځم ځل به وائی که چرې هغه ربنتونې وی نوپدې دې دالله ﷻغضب نازل شی.

دسړی په حق کښې لعنت اود ښځې په حق کښې غضب ،وجه څه ده؟:- دالطیفه هم په خیال کښې اوساتئی چه د ښځې دپاره دغضب لفظ ونیلې شوې دې ځکه چه په عام توګه یوسړې نه غواړی چه په خپله ښځه خامخا تهمت اولګوی اوخپل خان بلکه خپل خاندان هم بدنام کړی.په عام توګه هغه ربنتونې وی او د خپل صدق په وجه هغه معذوره ګنړلې شی.ددې د پاره په پنځم ځل په هغه باندې اوونیلې شو که د هغې خاوند ربنتونې وی نو په دې باندې دې دالله ﷻ غضب راشی. بیا د غضب والا هغه وی چه سره د حق پیژندلو بیا د دې نه مخ اړوی. بیا فرمائی که د الله ﷻ فضل اورحم په تاسو باندې نه وو نو په تاسو به داسې آسانتی نه وې بلکه په تاسو به سختی راتله.الله ﷻ دخپلو بندیګانوتوبه قبلوی که هرقسم ګناه وی اوکه په کوم وخت هم توبه وی. هغه حکیم دې په خپله شرع کښې په خپلوحکمونوکښې او په خپلو بندیزونوکښې.

د ایت لعان متعلق روایات:- د دې آیت باره کښې چه کوم روایتونه دی هغه هم واورئی مسنداحمدکښې

دی چه کله دا ایت (نمبر ۴) نازل شو نوسعدبن عباده ﷺ چه د انصاروسردار وو اوونیل یارسول الله ﷺ آیاداآیت هم دغه شان نازل شوې دې؟حضورﷺ اوفرمائیل انصارو اورئې چه ستاسو داسردار څه وائی؟ هغوی وئیل یارسول الله ﷺ تاسو ورته معافی اوکړئې داصرف د ده د راوچت شوی غیرت په وجه داسې دی اونورهیڅ نشته د ده دغیرت دا حال دې چه دې صرف پیغلې سره نکاح کوی او په مونږ کښې څوک هم د ده طلاق شوې ښځې سره د نکاح جراءت نه شی کولې. حضرت سعدﷺ اوفرمائیل چه یارسول الله ﷺداخوزماایمان دې چه داحق دی خوماته حیرانتیاده چه که زه څوک د ښځې پښې نیونکې اووینم نوبیا هم زه د هغه څه نه شم کولې تردې چه زه څلور ګواهان راولم نوهغه خوبخپل کار پوره کړې وی.د دې خبرې به لږ شان ساعت شوې وی چه هلال بن امیه ﷺ راغلو دا د هغه دریوکسانونه وو چه د هغوی توبه قبوله شوې وه.دې دخپلو پټونه د ماسخوتن په وخت کښې خپل کورته راغلو نو وئې کتل چه په کورکښې یو پردې سړې دې کوم چه پخپله هغه پخپلو سترګو اولیدواو په خپلو غوږونوئې د هغه خبرې واوریدې. سحر چه راغلو رسول الله ﷺ ته ئې داذکر اوکړو.حضورﷺ ته ډیر خراب معلوم شو او په طبیعت مبارك باندې ډیرسخت اولګیدل.ټول انصار راجمع شواو وئې وئیل چه دسعدبن عباده ﷺ د دې قول په وجه مونږ ټول په دې مصیبت کښې راګیرشو اوس خو به په دې صورت کښې رسول الله ﷺ هلال بن امیه ﷺ ته د تهمت حدلګوی اود هغه ګواهی به مردود ګرځوی.هلال ﷺ وئیل والله زه رښتونې یم اوزماد الله ﷻ نه دا امیددې چه هغه به زما خلاصې کوی وئیل یارسول الله ﷺ زه ګورم چه زما خبرې په تاسو ډیرې درنې اولګیدې زماپه الله ﷻ قسم دې زه رښتونې یم الله ﷻ ته ښه معلومه ده ګواه نی نه شو پیش کولې نونیزدې وه چه رسول الله ﷺ په هغه باندې حد قایم کړې وې په دې کښې وحی نازلیدل شروع شو.صحابه کرامو رضوان الله اجمعین د حضورﷺ د مخ مبارك نه معلومه کړه او پوهه شوچه دې وخت کښې وحی نازلیږی.کله چه نازل شوه نوحضورﷺدهلال ﷺ طرف ته اوکتل وئې فرمائیل اې هلال خوشحاله شه الله ﷻ ستادپاره آسانی اورخصت نازل کړو.هلال ﷺ وئیل الحمدلله زما د الله ﷻ نه چه رحیم ذات دې هم دغه امیدوو. بیا حضور ﷺ هلال اود هغه ښځه راوغوښتل اود دواړو په وړاندې ئې دملاعنه آیت تلاوت کړو وئې فرمائیل ګورئې ددنیادعذاب نه د اخرت عذاب ډیر سخت دې.هلال ﷺ وئیل یارسول الله ﷺ زه بالکل رښتیاوایم. هغه ښځې وئیل حضورﷺ دې دروغ وائی حضورﷺحکم اوکړوچه ښه ده لعان اوکړئې.نوهلال ﷺ ته اوونیلې شوچه دغه شان څلورځل قسم اوخوره اوبه پنځم ځل باندې داسې اووایه.هلال ﷺ چه کله څلور ځل اوونیل اود پنځم ځل وئیلو نوبت راغلو نو هغه ته اوونیلې شو بلال د الله ﷻ نه اوویریږه اود دنیا سزا د آخرت د سزا نه ډیره سپکه ده دا پنځم ځل چه ستاد ځلې نه اوخی په تابه عذاب واجب شی.نوهغه وئیل یارسول الله ﷺ قسم دې په الله ﷻ چه څنګه هغه زه ددنیاد سزا نه زماپه صداقت باندې بچ کړم دغه شان به دآخرت عذاب نه هم زما په رښتیاوینا سره زمارب ما محفوظ کړی. بیائی د پنځم ځل الفاظ هم په ژبه سره اداکړل. اوس دې ښځې ته اوونیلې شو چه ته څلورځل قسم اوخوره چه دې دروغژن دې کله چه هغې څلور ځل قسم اوخوړلو نو رسول الله ﷺ د پنځم ځل د دې کلمه وئیلو نه هغه منع کړه اوچه څنګه ئې حضرت بلال ﷺ پوهه کړې وو هغې ته ئې هم اوفرمائیل نود هغې څه خیال راپیداشو منع شوه ژبه ئې راقابوکړه او نیزدې وه چه د خپل قصور اقرار ئې کړې وو خوبیائی اوونیل چه زه د همیشه د پاره خپل قوم نه رسواکوم. بیائی اوونیل که د هغې خاوند رښتونې وی نو په دې دې دالله ﷻ غضب نازل شی.حضورﷺ په دې دواړو کښې جدائی اوکړه اوحکم ئې ورکړو چه ددې نه کوم بچی اوشی هغه بلال طرف ته مه منسوب کوئی او مه هغه ته حرامی اولاد وائې. څوك چه دې ماشوم ته حرامی وائی یا په دې ښځه تهمت لګوی په هغه به حدقایمولې شی داهم فیصله اوشوه چه ددې هیڅ خرچه به په خاوندباندې نه وی ځکه چه جداوالې

شوې دي نه طلاق شوې اونه ددې خاوند وفات شوېدې او وئې وئيل چه ګورئې که داماشوم سور سپين چاق پنډور پيداشو نودا د هلال اوګنړئې اوکه هغه د نرو پنډووالا تور بخن پيدا شو نود هغه سړي ئې اوګنړئې د چاسره چه په دې باندې الزام لګولې شوې دې. کله چه ماشوم اوشو نو خلقو اوکتلوچه هغه هم په هغه بدصفت باندې وو چه د الزام د حق کيدو نښه وه. هغه وخت رسول الله ﷺ اوفرمائيل که دا مسئله په قسمونو باندې فيصله شوې نه وه نو مابه دې ښځه باندې خامخا حد لګولو. دا ماشوم چه کله لوئ شو نود مصر والي جوړشوې وو اود هغه نسبت د هغه د مور طرف ته وو. (ابوداؤد) ([1])

ددې حديث پاک شواهد:-ددې حديث نورهم ډير شواهد دی په بخاری کښې هم داحديث دې په دې کښې دی چه شريك بن سحماء سره تهمت لګولې شوې وو اود حضور ﷺ په وړاندې چه کله حضرت هلال ﷺ ذکراوکړو نوحضور ﷺ فرمائيلې ووګواه پيش کړه ګنی ستاپه شاباندې به حد لګولې شی. هلال ﷺ وئيل يارسول الله ﷺ يوسړې به خپله ښځه په خراب کار وينی نو هغه به ګواه لټوی؟ خوحضور ﷺ به هم دا فرمائيل. په دې کښې داهم دی چه د دواړو په وړاندې حضور ﷺ داهم فرمائيلې ووچه الله ﷻ ته ښه معلومه ده په تاسو دواړوکښې يوکس دروغژن دې. آيا په تاسو کښې څوك د توبه کولو سره د خپلو دروغونه اوړی؟ بل روايت کښې دی چه په پنځم ځل سره حضور ﷺ چاته اوفرمائيل چه د ده خُله بنده کړه بيانی وړته نصيحت اوکړو چه د الله ﷻ د لعنت نه هريوځيز سپك دې. دغه شان دې ښځې سره هم اوکړې شو([2])سعيدبن جبير فرمائی د لعان کونکی سړی اوښځې باره کښې زمانه تپوس اوکړې شوچه آيا په دوی کښې دې جدائی اوکړې شی؟ دا واقعه د ابن زبير ﷺ د امارت د زمانې ده. مانه خود دې هيڅ جواب جوړنه شو نوزه د خپل ځائ نه لاړم اود عبدالله بن عمر ﷺ کورته راغلم اود هغه نه مې د دغه مسئله تپوس اوکړو نوهغوی اوفرمائيل سبحان الله د ټولو نه اول داخبره فلانکی خوئ د فلانکی معلومه کړې وه چه يارسول الله ﷺ که يوسړې خپله ښځه په يوخراب کارباندې اووينی نوکه د خُلې نه ئې اوباسی نوهم ډيره د بې شرمی خبره ده اوکه چپ پاتې کيږی نو بياهم د ډيرې بې غيرتئی خاموشی ده.حضور ﷺ چه واوريده نو خاموش پاتې شو هغه بياراغلوونی وئيل حضور ﷺ ماچه کوم سوال کړې وو افسوس هم هغه واقعه ماسره پيښه شوه. نو الله ﷻ د سورت نور دا آياتونه نازل کړل.حضور ﷺ دواړه راوغوښتل اوهريوته ئې بيل بيل وعظ اوکړو ډيرئې پوهه کړل خوهريوخپل ځان رښتونې ثابتولو بيا دواړو د آيت مطابق قسمونه اوخوړل اوحضور ﷺ په هغوی کښې جدائی اوکړه([3])يوبل روايت کښې دی د صحابه کرامو رضوان الله اجمعين يوه ډله د ماښام په وخت د جمعه په ورځ په جمات کښې ناسته وه چه يوانصاری اووئيل چه که يوسړې خپلې ښځې سره پردې سړې اووينی که هغه دې اووژنی نو تاسو به هغه وژنئی اوکه د خُلې نه ئې اوباسی نوتاسو به د شهادت په نه موجودکيدو باندې هغه په کوړو وهئی اوکه دا معامله اوګوری اوچپ کينی نوداخوډيره بې غيرتی او بې حيائی ده. والله که زه دسحره پورې ژوندې پاتې شوم نود حضور ﷺ نه به د دې باره کښې تپوس کوم. هغه هم په دې الفاظوسره د حضور ﷺ نه تپوس اوکړو اودعائی اوکړه چه الله ﷻ دې د دې فيصله نازله کړی. نود لعان آيت نازل شو اود ټولو نه اول هم داسړې په دې کښې راګيرشو([4])يوبل روايت کښې دی چه عويمر ﷺ عاصم بن عدی ﷺ ته اووئيل چه لږ شان لاړشه د رسول الله ﷺ نه معلومه کړه که يوسړې خپلې ښځې سره څوك سړې اووينی نوڅه به کوی؟ داسې خو به نه وی چه که هغه قتل کړی نودې به هم قتل کولې شی؟ حضرت عاصم ﷺ

---

[1]) ابوداؤد كتب الطلاق باب ق اللعان:۲۲۵۶احمد:۲۳۸/۱، مسندابي يعلى:۲۷٤۰.

[2]) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة النور باب ﴿ويدرؤاعنها العذاب﴾:٤٧٤٧، ترمذى:٣١٧٦، ابن ماجة:٢٠٦٧، مشكل الاثار:٢٩٦٢.

[3]) احمد:١٩/٢صحيح مسلم كتاب اللعان:١٤٩٣، ترمذى:١٢٠٢.

[4]) صحيح مسلم كتاب اللعان:١٤٩٥، احمد:٤٢١/١، ابوداؤد:٢٢٥٣، بيهقى:٤٠٥/٧، ابن حبان:٤٢٨١.

درسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو نورسول الله ﷺ په دې سوال سره ډېر خفه شو. کله چه عویمر﷜ عاصم ﷜ سره ملاوشونوتپوس ئې اوکړو چه وايه تادرسول الله ﷺ نه معلومات اوکړو؟اوحضور ﷺ څه جواب درکړو؟عاصم ﷜ وئيل تامانه څه ښه خدمت وانځستلوافسوس چه رسول الله ﷺزماداسوال عيب اوګڼړلواو بدنې اوګڼړل. عويمر﷜ وئيل چه ښه ده زه پخپله ورځم د رسول الله ﷺ نه تپوس کوم. دلته چه راغلونوحکم نازل شوې وو. د لعان نه پس عويمر ﷜ اووئيل اوس که چرې زه داخپل کورته يوسم نولکه ماچه په هغې د دروغو تهمت لګولې وونود حضور ﷺ د حکم نه وړاندې ئې ښځه جداکړه اوبياخود لعان کونکو هم دغه طريقه مقررشوه. ([1]) يوبل روايت کښې دی داښځه حامله وه اود دې خاوند دې نه انکارکړې وو چه داحمل د هغه نه نه دې. دغه شان دا ماشوم د خپلې مور طرف ته منسوب کيدلو بيا سنت طريقه هم داسې روانه شوه چه دې به د خپلې مور وارث وی اومور به د ده وارثه وی.([2]) په يو مرسل اوغريب حديث کښې راغلی دی چه حضور ﷺ د حضرت صديق اکبر﷜ او حضرت عمر فاروق ﷜ نه تپوس اوکړو که ستاسو په کورکښې داسې کاروی نو څه به کوئی دواړو وئيل سټ به ئې والوزو داسې وخت کښې سترګې هغه سړې پټوی چه ديوث وی. په دې باندې دا آياتونه نازل شو([3]) يوروايت کښې دی چه د ټولونه اول لعان په مسلمانانوکښې هلال بن اميه ﷜ اود هغه د بی بی په مينځ کښې شوې وو. الخ.

د لعان نه پس دغه ښځه په خاوند هميشه دپاره حرامه شوه

مسلک حنفی:- -د لعان نه پس د ښځې او خاوند په مينځ کښې جدائی راغله او ښځه په خاوند باندې هميشه دپاره حرامه شوه لعان د ظهار پشان نه دې چه د کفارې په ورکولو سره به دوباره جائز شی (تفسيرمظهری (۳۵۲\۶)-

إِنَّ الَّذِيْنَ					
ابيشکه هغه کسان					
(نو په دې لوئې مصيبت کښې به پراته وئ)					
جَآءُوْ	بِالْاِفْكِ	عُصْبَةٌ	مِّنْكُمْ ط	لَا تَحْسَبُوْهُ	شَرًّا
چې راغلل	په دروغو سره	(هغه) يوه ډله ده	ستاسو نه	ګمان مۀ کوئ په دې دروغو	(چې شر دې
کومو خلقو چې (په حضرت عائشه) باندې تهمت لګولې وو				هغه په تاسو کښې يوه ډله وه	
لَّكُمْ ط	بَلْ	هُوَ	خَيْرٌ	لَّكُمْ ط	لِكُلِّ امْرِئٍ	مِّنْهُمْ
ستاسو دپاره	بلکه	دغه دروغ	خير دې	ستاسو دپاره	دپاره دهر سړی	په هغوئ کښې
تاسو دخان دپاره دا (قصئ) بده مه ګڼړئ		بلکه ستاسو دپاره دا		بهتره ده	په دې کښې چې	

[1] صحيح بخاری کتاب الطلاق باب من جوزالطلاق الثلاث ... :۵۲۵۹، صحيح مسلم:۱۴۹۲، ابوداوٗد:۲۲۴۷، ابـن ماجـة:۲۰۶۶، ابـن حبان:۴۲۸۵.الخ

[2] صحيح بخاری کتاب التفسير باب ﴿الخامسة أن لعنت الله عليه إن كان من الكاذبين﴾:۴۷۴۶، صحيح مسلم:۱۴۹۲، ابوداوٗد:۲۲۴۵، ابـن ماجة:۲۰۶۶، احمد:۳۳۶/۵، ابن حبان:۴۲۸۵.

[3] مسندالبزار:۲۲۲۷.

مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ ۚ وَالَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ

هغه حصه ده | چې ده کړې ده | د گناه نه | او هغه څوك | چې ذمه واري ئې واغستله | د لوئي حصې د هغې

هرڅا څومره حصه اخستې ده | هغه هومره گناهگار دې | او چاچې په کښې د ټولو نه زياته

مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ⑪

دهغوئ نه | هغه لره دي | عذاب | لوئ |

حصه اخسته ده | دهغه سزا هم (دنورو نه زياته) ده |

قوله تعالى:- اِنَّ الَّذِيْنَ جَآءُوْ بِالْاِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ ؕ

د عائشه صديقه پاکوالې اوفضيلت اوواقعه دافک:- -ددې آيت نه واخله ترلسوآياتونوپورې دام المؤمنين عائشه باره کښې نازل شوی دی کله چه په هغې باندې منافقانو بهتان لګولې وو. په دې باندې الله ﷻ ته درسول الله ﷺ د رشته په وجه غيرت راغلواوداآياتونه ئې نازل کړل دې د پاره چه د رسول الله ﷺ په عزت باندې څه داغ اونه لګی.ددې بهتان ترونکو يوه پارټی وه.په دې لعنتی کارکښې د ټولونه وړاندې وړاندې عبدالله بن ابی بن سلول ووچه د ټولومنافقانوسردار وو.دې بې ايمانه يويوته په غوږ کښې خبروسره ښه مصالحه لګولوسره دځان نه جوړې شوې ښه خبرې اورسولې.تردې چه دبعضې مسلمانانوهم خلې کولاو شوې اوپټ پټ پس پس تقريباً ترېوې مياشتې پورې روانې وې تردې چه د قرآن کريم آياتونه نازل شو.ددې واقعه پوره بيان په احاديثوکښې موجوددې. عائشه k فرمائی چه د رسول الله ﷺ عادت مبارك وو چه په سفرد تلوپه وخت کښې دبيبيانوپه نوم خځنړې اچولو اوچه د چانوم به راوتلو هغه بی بی به ئی ځان سره بوتله. دغه شان په يوه غزوه کښې زما نوم راووتلو. زه حضورﷺ سره لاړم اوداواقعه دپردې د آياتونود نازليدونه پس ده. زه په خپله کجاوه کښې ناسته ووم اوچه کله به قافله کوزيدله نوزما کجاوه به راکوزولې شوه زه به په هغې کښې ناسته ووم. کله چه به قافله روانيده نوهم هغه شان به کجاوه کيخودلې شوه.مونږ لاړو حضورﷺ د غزوې نه فارغ شوواپس شو مدينې ته رانيزدې شودشپې د تلوآواز اوشو.زه د قضائی حاجت د پاره اووتلم اود لښکردځائ نه لرې زه لاړم او د ضرورت نه فارغه شوم بياواپس شوم.کله چه دلښکرځائ ته راورسيدم نومادخپل غاړې اميل اولټولو نو اومې نه ليدلو زه واپس د هغې د لټون د پاره واپس لاړم اومې کتلو. دلته دااوشو چه لښکر روان شو کومو خلقو چه به زما کجاوه اوچتوله هغوی دا ګنړل چه زه په دې کښې ناسته يم کجاوه ئی اوچته کړه پاس ئی کيخوده اولاړل. داهم يادساتئی چه هغه وخت به ښځوداسې خوراك ځښاك نه کولو نه د هغې غټ بدن وو نو په دې وجه د کجاوې اوچتونکوته زما د موجودګئی او نه موجودګئی بالکل پته اونه لګيده اوهغه وخت زه د شروع په عمرکښې هم ووم. غرض دا چه د ډير وخت نه پس ماته هار ملاوشو زه چه دلته راورسيدم نو د يوسړی نوم اونښه هم نه وه نه څوك آواز کونکې اونه جواب ورکونکې. زه د خپلې نښې مطابق هلته اورسيدم کوم ځائ چه زمونږ اوښ کينولې شوې وو اوهم هلته په انتظارکښې کيناستم. کله چه په وړاندې تلوسره زما د نه کيدو پته ورته اولګی نو زما په لټون پسې به هم دلته راځی ماله په ناسته ناسته خوب راغلو. اتفاقی صفوان بن معطل سلمی ذکوانی ﷺ چه د لښکر نه شاته پاتې وو اوروستنی شپه تلې وو دسحر په رڼاکښې راورسيدو.ديواوده سړی په کتوباندې داخيال راتلل وو چه په غورسره ئی اوکتل نود پردې د حکم نه وړاندې هغه زه ليدلې ووم په کتوسره ئی اوپيژندلم نو په اوچت آواز ئی په خپله ژبه ﴿اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ﴾ اووئيل. د هغه آواز اوريدو سره زما سترګې کولاو شوې اوما خپل څادرسره مخ پټ کړواوسيدا کيناستم. هغه زرخپل اوښ کينولو د هغه په پښه مې خپله

پښه کیخوده زه پاسیدم او په اوښ کیناستم هغه اوښ پاسولو او په منډه ئې اوزغلولو. په الله ﷻ باندې قسم دې نه هغه ماسره څه خبره اوکړه اونه ما هغه سره خبره اوکړه اونه د﴿ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾ نه بله کلمه ما دهغه د خُلې نه اوریدلې. د غرمې پورې مونږ خپلې قافلې سره یوځائ شو بس هم د دومره خبرې نه هلاك کیدونکو دومرې نورې خبرې جوړې کړې. ددوی د ټولونه لوئ اویه بړ بړسره خبرې کونکې عبدالله بن ابی بن سلول وو. مدینې ته په راتلو سره زه بیماره شوم اوتریوې میاشتې پورې په کور کښې بیماره پرته ووم. نه ما څه اوریدلی اونه ماته چاڅه اوونیل کوم شور غوغا چه د خلقو په مینځ کښې وه زه د هغې نه بې خبره ووم دومره خبره وه چه زما په زړه کښې به داخیال راتلو چه د رسول الله ﷺ په مینه او محبت کښې د کمې څه وجه ده؟ په بیمارئی کښې په عام توګه چه به کوم شفقت درسول الله ﷺ ماسره وویدې بیمارئی کښې نه وویه دې وجه زما خفګان خو ډیر ووولې څه وجه راته معلومه نه وه. حضور ﷺ به تشریف راوړو سلام به ئې کولو او د حال تپوس به ئې کولوفرمائیل به ئې طبیعت دې څنګه دې؟ نور څه خبره به ئې نه کوله په دې به زما ډیر خفګان ووخود بهتان تړونکو نه زه بالکل غافله ووم.

اوس دا واورئی په کورونو کښې لیټرینونه جوړشوی نه وو اود عربود پخوانی عادت مطابق به مونږ خلق میدان ته د قضائی حاجت دپاره تلو. ښځې به عام توګه باندې د شپې تلې په کورونو کښې د عامو لیټرینونوجوړولونه به نفرت وو.زه د عادت مطابق ام مسطح kبنت ابی رهم بن عبدالمطلب بن عبد مناف سره دقضائی حاجت دپاره لاړم. هغه وخت زه ډیره کمزورې شوې ووم.داام مسطح k زماد پلار ترور وه دهغې موردصخربن عامر لوروه د هغې د ځوئ نوم مسطح بن اثاثه بن عباد بن عبدالمطلب وو. کله چه مونږ واپس راغلو نودام مسطح پښه دڅادریه پلاؤکښې اونختله اوناڅاپه دهغې دخُلې نه اووتل مسطح دې غرق شی.ماته بدښکاره شو ماوئیل تاخو ډیره خرابه خبره اوکړه توبه اوکړه ته هغه ته کنځلې کوې چه جنګ بدرکښې شرکت کړې دې. هغه وخت ام مسطح اوونیل اې ساده بی بی تاته څه معلومه دد؟ ماوئیل څه خبره ده؟ هغې وئیل هغه هم د هغه خلقو نه دې چه تابدنام کوی ګرځی. زه ډیره حیرانه شوم او هغې پورې اونختم چه ماته پوره واقعه خو اووایه. هغې د بهتان تړونکو خلقو ټوله قصه ماته واوروله زماخو وار خطاشو د غم او خفګان غر په ما راپریوتلو د غم د وجه زه نوره هم بیماره شوم. بیماره خود اول نه ووم دې خبرخو زه کمزورې کړم په څه خوارو کورته راورسیدم. اوس خو مې صرف دا خیال وو چه خپل پلارکره لاړه شم چه په ښه شان سره خو معلومه کړم چه واقعی زما متعلق داسې خبرې خورې دی اوڅه څه مشهورولې شی؟ په دې کښې رسول الله ﷺ ماله خوالهٔ راغلو سلام ئې اوکړو اوتپوس ئې اوکړو څه حال دې؟ ماوئیل که تاسو اجازت راکړئی نوخپل پلار کره لاړه شم. حضور ﷺ اجازت راکړو.زه دلته راغلم اودخپلې مور نه مې تپوس اوکړو چه مورې په خلقو کښې څه خبرې خورې دی؟ هغې اوفرمائیل لورې داخو وړه خبره ده ته خپل ځان دومره مه خفه کوه. د یوسرې ښه بی بی چه د هغه خوښه وی اودهغې بنې هم وی هلته د داسې خبرو راتلل خو لازمی خبره ده. ما وئیل سبحان الله آیا واقعی خلق زما متعلق داسې خبرې خوروی؟ اوس خوزه غم اومصیبت داسې راګیره کړم چه د بیانولو نه بهر دې.دهغه وخت نه مې چه کومه ژړا شروع کړه والله دیووخت د پاره مې اوښکې نه دی ولاړې. ما به سرایخودې ووژړل به مې، د څه خوراك څښاك، د څه اوده کیدل اوکیناستل د کوم ځائ خبرې اترې غم اومصیبت ژړاګانې اوزه.ټوله شپه په دې حال کښې تیره شوه چه د اوښکولړئی بندنه شوې. د ورځې هم داحال پاتې شو.

د رسول کریم ﷺ د صحابه کرامو سره مشوره:- حضور ﷺ علی ﷺ او اسامه بن زید ﷺ راوغوښتل په وحی کښې وخت تیرشو. د الله ﷻ د طرف نه حضور ﷺ ته څه خبره اونه خودلې شوه د دې دپاره ئې دې دواړو بزرګانوسره مشوره اوکړه چه حضور ﷺ مانه جداشی که څه اوکړی؟اسامه ﷺ خوصفااووئیل یارسول الله

ﷺ مونږ ستاسو په اهل کښې هيڅ بدی نه وينو زمونږ زړه د هغوی د محبت عزت او شرافت د ګواهئ ورکولو د پاره حاضر دې. علی ﷺ جواب ورکړو چه يارسول الله ﷺ د الله ﷻ د طرف نه په تاسو باندې د ښځو دطرف نه څه تنګی نشته دې نه علاوه هم ډيرې دی که تاسودکوردخادمه نه تپوس اوکړئ نوهغه به تاسو ته صحيح واقعه درمعلومه کړې شی.حضور ﷺ هم هغه وخت د کور خادمه حضرت بريره k راوغوښتله اوتپوس ئې اوکړو که دعائشه بی بی دې کله هم څه دشك شبه خبرې اوريدلې وی نو اوښايه.بريره k اووئيل په هغه الله ﷻ مې دې قسم وی چاچه ته په حقه سره پيغمبر راليګلې ئې ماد هغې نه هيڅ کله هم څه داسې خبره نه ده ليدلې. اوصرف داخبره ده چه د کم عمرئ د وجه نه داسې کيږی چه کله کله به ئې اخلې شوې اوړه هم داسې پريخودل او اوده به شوه نو چيلئ به راغله هغه اوړه به ئې اوخوړل د دې نه علاوه ما د هغې بل هيڅ قصور نه دې ليدلې.

د هيڅ ثبوت نه ملاويدو نه پس درسول ﷺ خطبه:- ددې خبرې هيڅ ثبوت ملاونه شونوهم په هغه ورځ رسول الله ﷺ په منبرباندې اودريدو او ګنړې ته مخاطب شو ونې فرمائيل څوك دې هغه سړې چه ماد دغه سړی نه بچ کړی چاچه ماته د تکليفو نورسولوسره سره اوس زما د کور والا د خلقو په ذريعه هم ماته تکليفونه رارسول شروع کړی دی.والله ترکومې چه ماته پته ده ما په خپل کور والا کښې سوا د ښيګړې نه بل څه خبره نه ده ليدلې.دکوم سړی نوم چه داخلق اخلی زما په خيال کښې هم د هغه متعلق بغيرد ښيګړې نه بل هيڅ هم نشته هغه به زما سره کورته راتلو.دې اوريدو سره سعدبن معاذ ﷺ اودريدو ونې فرمائيل يارسول الله ﷺ زه موجود يم که هغه د اوس قبيلې سړې وی نوهم اوس مونږ د هغه سټ دتنې نه جداکوو اوکه هغه زمونږ دخزرج رونړونه دې نوبياهم چه تاسوکوم حکم اوکړئ زمونږ به د هغې په پوره کولوکښې هيڅ عذر نه وی. دې اوريدوسره حضرت سعدبن عباده ﷺ اودريدو دې د قبيله خزرج سردار وو.دې خو وو ډير نيك بخت خود سعدبن معاذ ﷺ د دې وخت خبرو اتروسره د خپلې قبيلې ملګر تيا ورته مخې ته شوه اود هغوی طرفداری کولوسره سعدبن معاذ ﷺ ته اووئيل نه ته هغه قتل کولې شې اونه ته د هغه په قتل کولوقادر ئې که هغه ستاد قبيلې وو نوتابه د هغه قتل کول هډو خوښ کړې نه وو. دې اوريدو سره اسيدبن حضير ﷺ اودريدو چه دسعدبن معاذ ﷺ وراره وو ونې وئيل اې سعدبن عباده ﷺ ته دروغ وائې مونږ به هغه خامخا وژنوته منافق سړې ئې چه د منافقانو طرفداری کوې. اوس د هغوی د طرف نه د هغوی قبيله اود دوی د طرف نه د دوی قبيله د يوبل په مقابله کښې راپاسيدل او نيزدې وه چه د اوس او خزرج دا قبيلې په خپل مينځ کښې په جنګ شوې وې. حضور ﷺ هم د منبرنه د هغوی پوهه کول او چپ کول شروع کړل تردې چه دواړو طرفوته خاموشی شوه. حضور ﷺ هم چپ شو. داخووه د هغه ځائ واقعه اوزما حال دا وو چه ټوله ورځ مې هم په ژړاکښې تيره شوه. زما دې ژړا زما د مور پلار هم آواز بندکړې وو او په دې غم کښې وو چه دا ژړا به دا واخلی دواړه حيران او خفه ناست وو اوزما خو د ژړانه بل څه کار نه وو.

د رسول کريم ﷺ عائشه رضی الله عنها پوهه کول اود هغې جواب:- دانصارو يوه ښځه راغله او هغه هم ماسره په ژړاشوه مونږ داسې ناستې وو چه ناڅاپی رسول الله ﷺ تشريف راوړوسلام ئې اوکړوماسره کيناستو.په الله ﷻ قسم چه دکوم وخت نه دا بهتان تړلې شوې وو ترننه پورې ماسره رسول الله ﷺ داسې ناست نه وو پوره مياشت تيره شوې وه چه د رسول الله ﷺ هم داحال وو څه وحی نه وه راغلې چه فيصله شوې وه. حضور ﷺ کيناستو سره تشهداولوستلو اوامابعدفرمائيلو سره اوفرمائيل اې عائشه رضی الله عنها ستا متعلق ماته داخبر راورسيدو که ته واقعی پاك دامنه ئې نو الله ﷻ به ستا پاکوالې ښکاره کړی اوکه په حقيقت کښې ته په څه ګناه باندې ککړه ئې نود الله ﷻ نه استغفاراوتوبه اوکړه. بنده چه کله ګناه کوی اود هغې په اقرار سره د الله ﷻ طرف ته تيټ شی اود هغه نه معافی غواړی نو الله ﷻ

هغه ښښی حضور ﷺ چه دومره اوفرمائيل نو خاموش شو د دې اوريدو سره زما ژړا لاړه اوښکې مې اوچې شوې تردې چه ماد اوښکو يو څاڅکې هم اونه ليدو. ما خو اول خپل پلار ته درخواست اوکړو چه زمادطرف نه رسول الله ﷺ ته جواب ورکړې خو هغوی وئيل والله زما خو په پوهه کښې هيڅ هم نه راځی چه زه حضور ﷺ ته څه جواب ورکړم؟ بيامې خپلې مور ته اوکتل اوورته مې اووئيل چه ته رسول الله ﷺ ته جواب ورکړه خوهغې هم دا اووئيل چه زه نه پوهيږم چه څه جواب ورکړم؟ آخر ما پخپله جواب ورکول شروع کړو زما عمر څه دومره لوئ هم نه وو او نه ماته دومره قرآن پاك ياد وو ماوئيل چه تاسو ټولويوه خبره واوريده اوهغه مو په زړه کښې کينوله اولکه چه رښتيامو اومنله زه دا وايم چه د دې خبرې نه زه بالکل برى يم او الله ﷻ ته ښه معلومه ده چه واقعی زه بالکل د دې نه برى يم خوتاسو خلق نی نه منئی اوکه زه د يوکار اقرار اوکړم نو الله ﷻ ته ښه معلومه ده چه زه بې ګناه يم نوتاسو به نی اوس اومنئی.زمااوستاسو مثال خوديوسف ﷺ د پلاردا قول دې ﴿فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ۖ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ﴾ [1] پس هم صبرښه دې چه په کښې د شکايت هډو نوم نه وى اوتاسو چه کومې خبرې جوړونی په هغې کښې به الله ﷻ زما ملګرتيااوکړی دومره خبره کولوسره ما اړخ بدل کړو او په خپله بستره سملاستم. په الله ﷻ قسم زما په پوره يقين وو چه زه پاکه يم او الله ﷻ به زما خلاصې خپل رسول ﷺ ته خامخا ورمعلوم کړی خودازماپه وهم اوګمان کښې هم نه وه چه زما باره کښې به د قرآن آياتونه نازليږی ما خوخپل ځان د دې نه ډيرکم ګنړلوچه زماباره کښې دکلام الله آياتونه نازل شی. اوزما به زيات نه زيات دا خيال کيدلوچه ممکن ده په خوب کښې الله ﷻ زما براءت رسول الله ﷺ ته اوښائی.

د عائشه رضی الله عنها په حق کښې وحی راتلل:- والله تردې وخت پورې نه رسول الله ﷺ دخپل ځائ نه خوزيدلې وو اونه دکورنوربنيادمان دکور نه بهر وتلې ووچه په حضور ﷺ باندې وحی نازليدل شروع شو او په مخ مبارك باندې هم هغه ښښې وې کومې چه به د وحی په وخت کښې وې اود تندی مبارك نه نی د پاکې خولې څاڅکی راوڅڅيدل. په سخته يخنئی کښې به هم د وحی د نازليدلو په وخت هم دا حال وو.کله چه وحی نازله شوه نو مونږ اوکتل چه دحضور ﷺ مخ مبارك دخوشحالئی نه پړقيدو د ټولونه اول حضور ﷺ زماطرف ته اوکتل وئی فرمائيل عائشه k خوشحاله شه الله ﷻ ستا براءت راوليګلو هم هغه وخت زما مور اووئيل بچې دحضور ﷺ مخې ته اودريږه ما جواب ورکړو والله نه خوبه زه د حضور ﷺ مخې ته اودريږم اونه به د الله ﷻ نه بغيرد چا تعريف اوکړم هم هغه زما پاکوالې او براءت نازل کړونو ﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ ۚ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم ۖ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ ۚ وَالَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ [2] نه واخله تر لسوآياتونوپورې نازل کړل.

د دې آياتونواوزماد پاکوالې نازليدونه پس په دې شر کښې حضرت مسطح بن اثاثه هم شريك وواوهغه ته به زما پلار د خپلوئی او د محتاجئی په وجه هميشه څه نه څه ورکول اوس هغوی اوفرمائيل چه ده زماپه لوردتهمت لګولوکښې حصه واخسته نوزه به ده سره هيڅ ښه سلوك نه کوم. پدې باندې آيت (۶۰) [3] الخ نازل شويعنی په تاسو کښې چه کوم خلق د بزرګئی او مالدارئی والا دی هغوی له نه دی پکارچه خپلوانو مسکينانو اود الله ﷻ د لارې مجاهدينوسره د ښه سلوك نه کولوقسم اوخوری آياتاسو نه غواړئی چه هغه ښښونکې اومهربان الله ﷻ تاسو اوښښی؟ هم هغه وخت د دې په جواب کښې صديق اکبر ﷺ اوفرمائيل په الله ﷻ قسم زه خو ښښنه غواړم. نودهغه وخت نه نی دمسطح ﷺ وظيفه مقررکړه

---

[1] ۱۲/يوسف:۱۸.
[2] ۲۴/النور:۱۱.
[3] ۲۴/النور:۲۲.

اوونې فرمائیل والله اوس به تول عمر پدې کښې څه کمې یاکوتاهی اونه کړم.زمادادې واقعه باره کښې رسول الله ﷺ دزینب بنت جحش نه چه د حضور ﷺ بی بی وه معلومات کړې وو هم دغه یوه بی بی وه د حضور ﷺ په بیبیانوکښې چه زما د مقابلې وه خودا د خپلې پرهیزګارئی اودینداریئی په وجه صفا بچ شوه او جواب ئې ورکړو حضور ﷺ زه خو په عائشه کښې د بغیرد نیکئی نه بل هیڅ نه وینم زه خپل غوږونه او خپلې سترګې محفوظ ساتم. سره د دې چه دې ته د دې خور حمنه بنت جحش ډیر څه وئیلې وو اوبلکه جنګ ئې ورسره کړې وو ولې هغې د خپلې ژبې نه زما د بدئی یوه خبره هم اونه ویستله. اود هغې خور خُله کولاوکړې وه او زما باره کښې په هلاک کیدونکوکښې شامله شوې وه. دا روایت بخاری اومسلم د حدیث ډیروکتابونوکښې شته. (۱)

په بل سند سره ددې خطبې واقعه او واقعه د افک:-په یوسندسره داهم روایت دې چه حضور ﷺ په خپله دې خطبه کښې داهم فرمائیلې وو چه د کوم سړی طرف ته نسبت کوی هغه په سفراوحضرکښې ماسره پاتې دې زما په غیرموجودګئی کښې کله هم زما کورته نه دې راغلې. په دې کښې دی چه د حضرت سعدبن معاذ ﷺ په مقابله کښې کوم صاحب ولاړوو هم د دې قبیلې نه ام حسان وه. په دې کښې داهم دی چه هم د دې خطبه د ورځ نه پس د شپې زه ام مسطح سره وتلې ووم. په دې کښې داهم دی چه یو ځل هغه اوخوئیده هغې خپل خوئ مسطح ته بداوونیل ما منع کړه بیااوخوئیده بیائی هغه ته بداوونیل ما بیا منع کړه. بیائی هغه ته بدرد اوونیل نوزه هغې ته غصه شوم. په دې کښې دی چه هم د هغه وخت نه زماتبه شوه. په دې کښې دی چه زما د مور کورته د رسولود پاره ماسره حضور ﷺ یوغلام کړې وو. زه چه کله هلته اورسیدم نو زما پلار پاس کورکښې وو او د قرآن پاك په تلاوت کښې مشغول وو اومورمې په لاندې کور کښې وه.زما په لیدو سره زمامورمعلومات اوکړو دا ئې څنګه راتلل اوشو؟ نوما ورته ټوله قصه واوروله. خو ما اوکتل چه داخبره خو نه هغوی ته څه حیرانونکې معلومه شوه نه ورته دومره غم اوفکر اوشو د کوم چه زما توقع وه. په دې کښې دی چه ما د مور نه تپوس اوکړو چه آیازما پلار ته هم د دې علم دې؟ زمامور وئیل چه هغه ته د دې علم دې چه په تاباندې تهمت لګولې شوې دې. دې کتلو او اوریدو سره زما د پلار په سترګوکښې هم اوښکې راغلې اوماته ئې اوونیل لورې زه تاته قسم درکوم چه هم اوس خپل کورته واپس شه نوزه واپس لاړم. دلته زما نه پس رسول الله ﷺ د کور د نوکرې نه هم زماباره کښې د نوروخلقو په موجودګئی کښې تپوس شوې وو په کوم چه هغې جواب ورکړې وو چه زه په عائشه کښې هیڅ بدی نه وینم بغیرد دې نه چه هغې به اخلې شوی اوړه داسې پریخودل پاسیده به او په ناخبرئی کښې به اوده شوه اوډیر ځلې به اوړه چیلو خوړل. بلکه بعضې خلقو هغه ښه اورټله هم چه د رسول الله ﷺ په وړاندې رښتیارښتیا خبره کومه چه معلومه وی اوکړه. په هغې باندې ډیره سختئی اوکړه خو هغې وئیل والله چه څنګه یوزرګر په خالص سرو زرو کښې څومره هم په ګرمولو څه عیب نه شی خودلې دغه شان زه په صدیقه باندې ګوته نه شم اوچتولې. کله چه هغه سړی ته داخبره اورسیده څوك چه بدنام کولې شو نوهغه اوونیل په الله ﷻ قسم ماخوترننه پورې د یوې ښځې لاس هم نه دې کولاوکړې. آخر هغه د الله ﷻ په لارکښې شهیدشو. په دې کښې دی چه رسول الله ﷺ د مازیګرد مانځه نه پس ماله تشریف راوړې ووهغه وخت زما مور پلار ښی اوګس طرف ته ناست ووا وهغه انصاریه ښځه چه کومه راغلې وه هغه په دروازه کښې ناسته وه. په دې کښې دی چه کله حضور ﷺ ماته نصیحت شروع کړو اومانه ئې د حال تپوس اوکړونوماوئیل چه هانې دا څومره د بې شرمئی خبره ده چه د پردئی ښځې هم خیال نه ساتې؟ په دې کښې داهم دی چه ماهم د الله ﷻ دحمداوثنانه پس جواب ورکړې وو. په دې کښې داهم دی چه ما څو ځل یعقوب ﷺ نوم یادکړو والله

(۱) صحیح بخاری کتاب المغازی باب حدیث الافك: ٤١٤١، صحیح مسلم: ٢٧٧، احمد: ١٩٤/٢.

هغه مې په ژبه رانغلو په دې وجه ماابویوسف اووئیل. په دې کښې دی چه کله حضورﷺ د وحی نه پس ماته زیرې واورولو والله هغه وخت زما د غم نه ډکه غصه نوره هم زیاته شوې وه ماخپل مور پلار ته وئیلې ووچه زه په دې معامله کښې ستاسوهم شکر ګذاری نه کوم تاسوټولو یوه خبره واوریده خو تاسو نه انکاراوکړو اونه تاسوته څه غیرت راغلو. په دې کښې دی چه د دې قصه په ژبه راوستلوکښې حمنه مسطح حسان بن ثابت او عبدالله بن ابی منافق وو دا د ټولومشر وواو ډیر به هم ده بیانونه کول. [۱]

یو بل حدیث پاک:-یوبل حدیث کښې دی زما د عذردا آیاتونه نازلیدلونه پس رسول الله ﷺدوو سړو او یوې ښځې ته دتهمت حداولګولو یعنی حسان بن ثابت مسطح بن اثاثه اوحمنه بنت حجش[۲] یو روایت کښې دی چه کله مور بی بی عائشه ته په خپل ځان د تهمت لګیدو اود دې علم د هغوی پلار ته او د حضورﷺ ته د کیدو واقعه معلومه شوه نوهغه بې هوشه پریوتله.کله چه لږه شان په هوش کښې راغله نو ټول بدن ئې ګرځیدلو اوډیر زور تبه ئې وه او رچیدله.دهغې مور پرې هم هغه وخت برستن واچوله او رسول الله ﷺ هم هغه وخت راغلوتپوس ئې اوکړو دا څه حال دې؟ ماوئیل د یخنئی تبه ئې ده. حضور ﷺ اوفرمائیل چه کیدې شی دې خبر اوریدوسره ئې داحال شوې وی؟کله چه زما د عذرآیاتونه نازل شو نو ما واوریدل اومې وئیل دا د الله ﷻ په فضل سره دی نه چه دحضورﷺ.صدیق اکبرﷺ اووئیل ته رسول الله ﷺ ته داسې وائې؟ صدیقه اووئیل او. [۳]

د ایتونو مطلب او تشریح:-اوس دآیاتونومطلب واورئی کوموخلقو چه دروغ اود ځان نه خبرې جوړې کړې هغه ووهم یوځوکسان. هغه تاسو اې آل ابی بکر دخپل ځان د پاره خراب مه ګنړئی بلکه د انجام په لحاظ هغوی ستاسو د پاره په دین او دنیا کښې ښیګړه ده. په دنیاکښې به ستاسو صداقت ثابتیږی په آخرت کښې به اوچتې مرتبې ملاویږی. دعائشه براءت به په قرآن پاک کښې نازلیږی کوم له چه خواوشاهم باطل نه شی راتلې. هم په دغه وجه چه کله ابن عباس ﷺ موربی بی k له د هغې په آخری وخت کښې راغلو نوونئی فرمائیل ام المؤمنین تاسو خوشحاله شئی چه ته د رسول الله ﷺ بی بی پاتې شوې او حضورﷺ به درسره په مینه ملاویدلو او حضورﷺ تاسو نه بغیربلې پیغلې سره واده نه وو کړې اوستاسو براءت د آسمان نه نازل شو[۴]یوه ورځ عائشه اوزینب ﷺ دخپلوپاکو صفتونوذکرکولو نو زینب k اوفرمائیل زما نکاح د آسمان نه نازل شوې.عائشه k اوفرمائیل زما د پاکوالی ګواهی په قرآن کریم کښې د آسمان نه نازل شوې کله چه صفوان بن معطل ﷺ زه په خپله سورلئی راوستې ووم. زینب k تپوس اوکړوکله چه ته په اوښ کیناستې نوتاکومه کلمه وئیلې وه؟ هغې وئیل ﴿حسبی الله ونعم الوکیل﴾ په دې باندې هغې اووئیل تاد مؤمنانو کلمه وئیلې وه.

دتهمت شروع رئیس المنافقین کړې ده:-بیا ئې اوفرمائیل چه چا په پاك دامنه صدیقهk باندې تهمت لګولې ووهریوته به لویٔ عذاب کیږی اوچاچه د دې شروع کړې وه اودائی اخوادیخوا خوررولو د هغوی دپاره سخت عذاب دې.دې نه مراد عبدالله بن ابی بن سلول ملعون دې ټیك قول هم دادې. بعضې اووئیل دې نه مراد حسان دې خوداقول ټیك نه دې.داقول هم دې نوځکه مونږ بیان کړوګنې د دې په بیانولوکښې څه فائده هم نشته ځکه چه حسانﷺ په ډیروبزرګانوصحابه کرامورضوان الله اجمعین کښې وو.دهغه ډیرفضیلتونه اوبزرګئی په احادیثوکښې موجوددی.همداووچه دکافرانو شاعرانو د

---

[۱] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة النور باب ﴿إن الذین یحبون أن تشیع الفاحشة فی الذین امنوا....﴾:۴۷۵۷.
[۲] ابوداؤدکتاب الحدود باب فی حدالقاذف:۴۴۷۴وهوحسن، ترمذی:۳۱۸۱، ابن ماجة:۲۵۶۷، السنن الکبری للنسائی:۷۳۵۱
[۳] صحیح بخاری کتاب المغازی باب حدیث الافك:۴۱۴۳، احمد:۲/۳۶۷-۳۶۸، مسندالطیالسی:۱۶۶۵، ابن حبان:۷۱۰۳.
[۴] صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة النور باب﴿ولولاإذ سمعتموه قلتم مایکون لنا أن نتکلم بهذا....﴾:۴۷۵۳.

سپکاوی د شعرونو به نی د الله ﷻ د نبی ﷺ د طرف نه جواب ورکولو. هم ده ته حضورﷺ فرمائیلې وو ته د کافرانو بدبیانوه حضرت جبرائیل ؑ تاسره دې[1] دمسروق بیان دې زه عائشه صدیقه سره ووم چه حسان بن ثابت ؓ راغلوعائشه هغه په عزت سره کینولو حکم نی اوکړو دده دپاره گدنې خوره کړنې.کله چه هغه واپس لاړو نو ما ورته اووئیل چه ته دې ولې راتلوته پریږدې؟ د ده د راتلونه څه فائده؟ الله ﷻ خو فرمائی چه په دوی کښې څوک د تهمت والا دی د هغوی د پاره لوئ عذاب دې نومور بی بی اوفرمائیل چه د ړنتوب نه به بل کوم عذاب لوئ وی. دې نابیناشوې وو نو ونی فرمائیل کیدې شی هم دا عذاب عظیم وی. بیافرمائی چه تاته معلومه نه ده چه د رسول الله ﷺ د طرف نه د کافرانود سپکاوی والا د شعرونو په جواب ورکولودې مقرروو[2] یوروایت کښې دی چه حسان ؓ هغه وخت دعائشه صدیقه k په تعریف کښې شعر لوستلې وو چه پاکه ساده د ټولو خرابو کارونونه غیبت او بدئی نه پرهیز کونکې ده نو هغوی اوفرمائیل چه ته خوداسې نه وې[3] حضرت عائشه فرمائی ماته دحسان ؓ د شعرونونه ښه شعرونه نه ښکاری اوچه زه کله هم دا شعرونه لولم نوزماپه زړه کښې داخیال راځی چه حسان ؓ جنتی دې.هغه ابوسفیان بن حارث بن عبدالمطلب ته خطاب کولوسره خپلو شعرونوکښې فرمائی تاد محمدﷺ سپکاوې کړې دې زه چه تاسو ټول فناکړم نو بیاهم ستاسویدو ژبود مقابلې نه اخواکیدې نه شم ستاغوندې سړې چه زما دنبی ﷺ د پیڅې مبارکې هم برابروالې نه شی کولې دحضورﷺ سپکاوې به کوې؟یادساته چه ستاپه شان بد دحضورﷺ په شان نیک باندې قربان دې. کله چه تاد حضورﷺ سپکاوې کړې دې نو اوس په زما د خُلې د تیرې تورې په شان د بې عیبه تورې نه ته څنګه بچ کیږې اوچرته به ځې؟ د ام المؤمنین نه تپوس اوکړې شوچه آیا دا فضول کلام نه دې؟هغې اوفرمائیل هیڅ کله نه لغواو فضول کلام خود شاعرانو هغه بکواس دې کوم چه دښځو وغیره باره کښې وی.د هغې نه تپوس اوشو چه آیا په قرآن پاك کښې داسې نه دی چه په هغه تهمت کښې د چالویه حصه وه د هغوی د پاره لوئ عذاب دې؟ ونی فرمائیل چه اوخوولې داکوم عذاب چه هغه ته شوې هغه لوئ نه دې؟ سترګې د هغه نه لاړې توره په هغه اوچلیدله هغه خوښه ده چه صفوان ؓ منع شوګنی نوعجیبه نه وه چه د خپل خان متعلق نی داخبره اوریدوسره دې قتل کړې وو.

		لَوۡلَآ	اِذۡ	سَمِعۡتُمُوۡهُ
		ولې نۀ	کله چې	واوریدو تاسو دا خبر
		هرکله چې تاسو دا (د تهمت) خبره واوریده		

ظَنَّ	الۡمُؤۡمِنُوۡنَ	وَالۡمُؤۡمِنٰتُ	بِاَنۡفُسِهِمۡ	خَيۡرًا	وَّقَالُوۡا
گمان اوکړوا	مومنانو سړو	او مومنانو ښځو	په ځانونو خپلو باند	دخیر	او ونیلي ئې وي
نو ولې داسې نه وه اچې مسلمانانو سړو اوښځو دخپلو خپلوانو په حقله نیک گمان کړې وې او					

هٰذَآ اِفۡكٌ	مُّبِيۡنٌ	لَوۡلَا جَآءُوۡ	عَلَيۡهِ	بِاَرۡبَعَةِ	شُهَدَآءَ
چې دا دروغ دی	ښکاره	ولې رانۀ وستل هغوئ	په دې خبره باندې	څلور	گواهان
دا ئې وئیلې وې اچې دا خوښکاره بهتان دې ادوئ پخپله خبره باندې ولې څلور گواهان پیدانه کړل					

[1] صحیح بخاری کتاب الادب باب هجاء المشرکین:۶۱۵۳، صحیح مسلم:۲۴۸۶.
[2] صحیح بخاری کتاب المغازی باب حدیث الافك :۴۱۴۶، صحیح مسلم:۲۴۸۸.
[3] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة النور باب (ویبین الله لکم الآیات والله علیم حکیم):۴۷۵۶.

فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا	بِالشُّهَدَآءِ	فَأُولَٰٓئِكَ	عِندَ اللَّهِ	هُمُ
پس هر کله چي رانهٔ وستل هغوئ	گواهان	نو دغه کسان چي دي	په نز دالله	هم هغوئ
نوهر کله چي دوئ گواهان رانه وستي شول نو بس دالله ﷻ په نزد خو هم دوئ دروغژن شول				

الْكَٰذِبُونَ ﴿۱۳﴾
دروغژن دي
اوکه په تاسو باندي په دنيا

قوله تعالى:- لَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَٰتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا

دٔ صديقه کائنات دپاکوالي آسماني اعلان:- پدې آياتونوکښې الله ﷻ مؤمنانوته ادب ښائي چه هغوی دحضرت عائشه صديقه k باره کښې کومې خبرې د خلې نه ويستلې وې بلکه هغوی له پکار ووچه د دې کلام په اوريدوسره ئې د خپلې شرعي مور سره کم نه کم هغه خيال کړې وې چه خپل ځان سره کوی بلکه هغوی خپل ځان هم د دې قابل نه گڼړلونو د ام المؤمنين شان به ئې د دې نه هم زيات لوئ او اوچت گڼړلو.يوه واقعه بالکل هم داسې شوې وه.حضرت ابوايوب خالدبن زيدانصاري ﷺته د هغه بي بي ام ايوب اوئيل چه آيا تا هغه هم واوريده کوم چه د حضرت عائشه باره کښې وئيلې شوی دی؟هغه اوفرمائيل اواودا يقيناً دروغ دی ام ايوب ته اوښايه چه ته چرته داسې کارکولې شې؟ هغې وئيل نعوذ بالله ناممکن دی. هغه اووئيل چه حضرت عائشه خوتانه ډيره غوره اوبهتره ده. کله چه آياتونه نازل شو نواول دبهتان تړونکو ذکر اوشو يعنې د حضرت حسان ﷺ اود هغه د ملگرو بيا په دې آياتونوکښې ذکر اوشو دحضرت ابوايوب ﷺ اودهغه د بي بيk ددې خبرواتروچه کومې پورته اوشوې. داهم يوقول دې چه دا مقوله د حضرت ابي بن کعب ﷺ وه.

مؤمنانو لره څه کول پکار دی؟:- غرض دا چه مومنانوله صفا باطن ساتل پکاردي اوښه خيالونه کول پکار دی. بلکه په ژبه سره هم د داسې واقعه ترديد اوتکذيب کول پکار دی ځکه چه داخومره واقعه تيره شوه په دې کښې د شك شبه هيڅ گنجائش هم نه وو.ام المؤمنين ښه په ښکاره په سورلئی باندې ناسته د ورځې اود غرمې په ډك لښکر کښې رسې پخپله پيغمبرموجود دې الله ﷻ دې نه کړی که داسې څه خبره شوې هم وه نو داسې په ښکاره به دې عام ډلې ته نه راتله بلکه پټه اوغلې به په دې کښې شامله شوې وه چه چاته به هيڅ خبر هم نه وو شوې. نوصفاښکاره خبره ده چه د بهتان تړونکوخلې نه کومه خبره جوړه شوه هغه صرف دروغ بهتان اود ځان نه خبره ده په کوم سره چه هغوی خپل عزت او ايمان غرق کړو.بيا فرمائي چه دې بهتان تړونکو کوم څه وئيلي پخپل صداقت باندې څلورگواهان ولې نه پيش کوی؟اوچه کله دوی گواه پيش نه کړې شونوشرعاً هغوی دالله ﷻ په نيزدروغژن دي فاسق دي فاجر دي

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ	عَلَيْكُمْ	وَرَحْمَتُهُ	فِي الدُّنْيَا
اوکه چرې نهٔ وې فضل دالله	په تاسو باندې	اورحمت دهغه	په دنيا
اوکه په تاسو باندې په دنيا او آخرت کښې دالله ﷻ فضل او مهربانئی نه وې			

وَالْآخِرَةِ	لَمَسَّكُمْ	فِيمَآ	أَفَضْتُمْ
او په اخرت کښې	نو رسيدلې به وۀ تاسو ته	په هغه خبره کښې	چې اخته شوی وئ تاسو
نوتاسو چې په کومه گناه کښې اخته شوې وئ د هغې په وجه به			

فِيهِ	عَذَابٌ	عَظِيمٌ	إِذْ	تَلَقَّوْنَهُ	بِأَلْسِنَتِكُمْ
په هغې كښې	عذاب	لوئ	كله چې	اغستل تاسو دا دروغ	په ژبو خپلو سره

دربانديې لوئي عذاب نازل شوي وو | ......څه وخت چې تاسو دا خبره په خپلو خولو يو بل ته كوله

وَتَقُولُونَ	بِأَفْوَاهِكُمْ	مَا	لَيْسَ لَكُمْ	بِهِ	عِلْمٌ
اوونيل تاسو	په خلو خپلو باند	هغه څه	چې نه وو تاسو لره	په هغې باند	څه علم

| اوتاسو به خولو باندي هغه څه وئيل چې تاسوترې نه خپله خبر نه وئ

وَتَحْسَبُونَهُ	هَيِّنًا	وَهُوَ	عِنْدَ اللَّهِ	عَظِيمٌ
او تاسو سرګنړله دا خبره	اسانه (معمولي)	حالانكه هغه	په نز دالله	لويه خبره وه

اودا مومعمولي خبره ګنړله | حال دا چې دالله ﷻ په نزد ډيرلوئي جرم وو |

قوله تعالى: -وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

د صديقه كائنات د عظمت بيان: -ارشاددې چه اې هغه خلقوچاچه دحضرت صديقه باره كښې خپلو ژبوته خراب حركت وركړو كه د الله ﷻ فضل اوكرم په تاسو باندې نه وو چه هغه په دنياكښې ستاسوتوبه قبوله كړې اوبه آخرت كښې تاسوستاسو دايمان په وجه معاف كړې نوچه په كوم بهتان كښې تاسو خپلې ژبې اوخوزولې په هغې كښې به تاسو باندې ډير دروندعذاب وو.دا آيت دهغه خلقو متعلق دې دچا په زړه كښې چه ايمان ووخو په ناپوهنې كښې ئې څه وئيلې وو لكه حضرت مسطح ﷺ حضرت حسان ﷺ اوحمنه رضى الله عنهم. اوچه د چا زړه د ايمان نه خالي وواود دې طوفان اوچتونكي وولكه عبدالله بن ابى بن سلول وغيره منافقان دا خلق په دې حكم كښې نه ووځكه چه نه دوى سره ايمان وواونه نيك عمل. كله چه تاسوداخبره خوروله ديونه اوريدله بل ته به ئې كوله د حضرت عائشه k په قراءت كښې ﴿اذتلقونه﴾ دې[1] عنى كله چه تاسو ددې دروغو خورونه كوله.اولنې قراءت د جمهوردې اوداقراءت د هغوى دې چاته چه ددې آيت ډير علم وو اوتاسو به هغه خبره د ژبې نه ويستله دكوم چه تاسوته علم نه وو.تاسو خوداكلام آسان ګنړلو خو په اصل كښې دالله ﷻ په نيزدا ډير دروند او سخت كلام وو.دبوې مسلمانې ښځې متعلق داسې تهمت لګول عظيم جرم دې. بياد الله ﷻ د رسول ﷺ د بى بى متعلق داسې كلمه وئيل خيال اوكړنې چه څومره لويه ګناه به وى؟ د دې د پاره د رب غيرت دخپل نبى ﷺ دوجه نه په جوش كښې راغلواوالله ﷻ وحى نازله كړه اودخاتم الانبياء سيد المرسلين ﷺ دپاكې بى بى k پاكوالي ثابت كړو. دهريونبى بى بى الله ﷻ ددې بې حيائى نه لرې ساتلې ده نوداځنګه ممكن ده چه د ټولوانبياؤكرامو بيبيانونه غوره او د هغوى سردار د ټولو انبياؤ كرامو نه غوره اود ټول اولاد آدم سردار محمد ﷺ بى بى به په دې كښې ككړه وى حاشاوكلا. كه تاسو داكلام بې توجوګنړنى خو حقيقت ددې مخالف دې. بخارى اومسلم كښې دى انسان بعضې وخت د الله ﷻ دخفګان يوه خبره اوكړى د كومې چه د هغه په خيال كښې هيڅ خاى نه وى خود هغې په وجه هغه ددوزخ په دومره لاندې طبقه كښې وررسى څومره چه زمكه اوآسمان دې بلكه د دې نه هم ډير ښكته وى[2]

[1] صحيح بخارى كتاب المغازى باب حديث الافك:٤١٤٤.

[2] صحيح بخارى كتاب الرقاق باب حفظ اللسان:٦٤٧٧-٦٤٧٨، صحيح مسلم:٢٩٨٨.

وَلَوْلَآ اِذْ سَمِعْتُمُوْهُ	قُلْتُمْ	مَّا يَكُوْنُ	لَنَآ	اَنْ نَّتَكَلَّمَ	بِهٰذَا	
او ولې نه کله چې واوريدو تاسو دا خبر اووئيل تاسو	چې نه ښائي	مونږ لره	چې خله اوخوزوؤ	په دې دروغو		
او څه وخت چې تاسو اوريدلې وه انو داسې موولې نه وئيل چې مونږ له داسې خبره دخولې نه ايستل نه دې پکار						
سُبْحٰنَكَ	هٰذَا بُهْتَانٌ	عَظِيْمٌ	يَعِظُكُمُ	اللّٰهُ	اَنْ تَعُوْدُوْا	
پاکي ده تالره	دا بهتان دې	لوئ	نصيحت کوي تاسو ته	الله	چې بيا اونه کړئ	
سبحان الله ! دا خو ډير لوئې بهتان (دروغ) دې (واورئ) الله ﷻ تاسو ته نصيحت کوي						
لِمِثْلِهٖٓ	اَبَدًا	اِنْ كُنْتُمْ	مُّؤْمِنِيْنَ	وَيُبَيِّنُ اللّٰهُ	لَكُمُ	
کارېشان ددې دروغو	هيڅکله	که يئ تاسو	مومنان	او بيانوي الله	تاسو ته	
که چرې تاسو مومنان يئ نو بيا هيچرې داسې کار اونه کړئ او الله ﷻ تاسو ته په وضاحت سره						
الْاٰيٰتِ	وَاللّٰهُ	عَلِيْمٌ	حَكِيْمٌ	اِنَّ الَّذِيْنَ	يُحِبُّوْنَ	
ايتونه	او الله	ښه پوهه دې	دحکمت خاوند دې	بيشکه هغه کسان	چې خوښوي	
حکمونو بيانوي او الله ﷻ په هرڅه پوهه او صاحب د حکمت دې ابيشکه کوم خلق چې دا غواړي						
اَنْ	تَشِيْعَ	الْفَاحِشَةُ	فِي الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	لَهُمْ	
داخبره	چې خوره شي	بې حيائي	په هغه کسانو کښې چې ايمان ئې راوړې دې	ادې دهغوئ دپاره		
چې په مومنانو کښې بې حيائي خوره شي اهغوئ دپاره په دنيا او اخرت کښې دردناک						
عَذَابٌ	اَلِيْمٌ	فِي الدُّنْيَا	وَالْاٰخِرَةِ	وَاللّٰهُ	يَعْلَمُ	وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ
عذاب	دردناک	په دنيا کښې	او په اخرت کښې	او الله	پوهيږي	او تاسو نه پوهيږئ
عذاب مقرر دې او الله ﷻ په هره خبره پوهيږي او تاسو نه پوهيږئ						

قوله تعالى:- وَلَوْلَآ اِذْ سَمِعْتُمُوْهُ

ديومسلمان پحقله بې تحقيقه خبره نه ده پکار:- اول خوئې دنيک گمان کولوحکم ورکړودلته بل حکم ورکولې شي دخوخلقودشان متعلق بغيرتحقيق نه خرابه خبره نه دې ويستل پکار. دخرابوالزامونو خرابوخيالونو اوشيطاني وسوسونه خان لرې ساتل پکاردې هيڅ کله هم داسې خبرې دخلې نه نه دې ويستل پکار. که په زړه کښې دې داسې څه شيطاني وسوسه پيداهم شي نوژبه قابوکښې ساتل پکار دې؟دحضور ﷺ ارشاددې الله ﷻ زما د امت په زړونوکښې پيداکيدونکې وسوسې معاف کړې دې تر کومې چه هغه په ژبه باندې اونه وائي يائې په عمل کښې رانولې([1])(بخاري ومسلم) تاسوله پکار وو چه داسې فضول خبره اوريدو سره مو وئيلې وې مونږ په داسې کنده خبره خپله ژبه نه خرابوو. مونږ نه دابې ادبي نه شي کيدلې چه دالله ﷻ دخليل اود هغه د رسولﷺ د بي بي مبارکې په شان کښې داسې فضول خبره اوکړو. د الله ﷻ ذات پاک دې کورئې بيا داسې حرکت اونه کړئ ګنې د ايمان د اخستلو انديښنه ده. اوکه يوسړې دايمان نه خالي وي نوهغه بې ادبه ګستاخ اودخوخلقوسپکاوې کونکې وي. دشريعت احکام الله ﷻ ستاسو په وړاندې کولاو کولاو بيانوي. هغه د خپلو بنديګانود مصلحتونونه خبردار دې د هغه هيڅ يو حکم د حکمت نه خالي نه وي.

[1]) صحيح بخاري کتاب الايمان والنذورباب اذاحنث ناسيافي الايمان: ۶۶۶۴، صحيح مسلم: ۱۲۷.

د بدئی خورونه حرام دہ:- دا دریمه تنبیه ده چه کوم یوسړې داسې خبره واوری هغه له د هغې خورول حرام دی.څوک چه داسې خرابې خبرې خوروی اوګرځی هغوی له به دنیاوی سزا یعنی حد هم لګولې شی او اُخروی سزایعنی د دوزخ عذاب به هم وی.الله ﷻ عالم دې تاسو بې علم ئی نوتاسو له خپل ټول امور هم دالله ﷻ طرف ته واپس کول پکاردی.په حدیث کښې دی د الله ﷻ بندیګانوته تکلیف مه ورکوه او هغوی ته شرم مه ورکوه د هغوی پټې خبرې مه لټوه. کوم سړې چه دخپل مسلمان رورعیب لټوی الله ﷻ به د هغه عیبونوپسې شی اوهغه به دومره رسواکړی چه د هغه دکوروالابه هم هغه ته په خراب نظرسره ګوری. ([1])

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ	عَلَيْكُمْ	وَرَحْمَتُهٗ	وَاَنَّ اللّٰهَ	رَءُوْفٌ	
او که چرې نۀ وې فضل دالله	په تاسو باندې	او رحمت دهغه	او بیشکه الله	مهربانه دې	
او که چرې تاسو باندې دالله ﷻ فضل او رحمت نه وې (نو تاسو ته به سخته سزادرکړې شوې وه) او دا					
رَّحِيْمٌ ۝٢٠	يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	لَا تَتَّبِعُوْا	خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ؕ	
رحیم دې	اے هغه کسانو	چې ایمان مو راوړې دې	پیروی مۀ کوئ	دقدمونو دشیطان	
چې الله ﷻ ډیر نرمی کونکې مهربان دې (ائې مومنانو تاسو د شیطان په لاره باندې مه ځئ					
وَمَنْ يَّتَّبِعْ	خُطُوٰتِ	الشَّيْطٰنِ	فَاِنَّهٗ	يَاْمُرُ	بِالْفَحْشَآءِ
او چاچې پیروی اوکړه	دقدمونو	دشیطان	نو بیشکه چې هغه	حکم کوی	دبې حیایئ
او څوک چې په شیطان پسې روان شی (نو هغه خو همیشه د بې شرمئ او دبدو کارونو					
وَالْمُنْكَرِ ؕ	وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ	عَلَيْكُمْ	وَرَحْمَتُهٗ	مَا زَكٰى	
او دبدئ	او که چرې نۀ وې فضل دالله	په تاسو باندې	او رحمت دهغه	نۀ شو پاکیدې	
حکم کوی) .... او که په تاسو باندې دالله ﷻ فضل او مهربانی نه وې (نو په تاسو کښې به					
مِنْكُمْ	مِّنْ اَحَدٍ	اَبَدًا ۙ	وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ	يُزَكِّيْ	مَنْ	يَّشَآءُ ؕ
ستاسو نه	هیڅوک	هیڅکله	لیکن	الله	پاکوی	هغه څوک	چې غواړې ئې هغه
هیڅوک پاک شوې نه وو (خو الله ﷻ چې څوک پاکول اوغواړی نو هغه پاک کړی					
وَاللّٰهُ	سَمِيْعٌ	عَلِيْمٌ ۝٢١			
او الله	ښۀ اوریدونکې دې	ښۀ پوهه دې			
او الله ﷻ هر څه اوری (په هر څه پوهه دې)					

قوله تعالی:- يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّبِعُوْا

شیطانی لارې:- که دالله ﷻ فضل اوکرم اولطف اورحم نه وونوهغه وخت به څه بله خبره کیدله خو هغه د توبه کونکو توبه قبوله کړه.پاکیدونکې ئی په شرعی حدسره پاک کړل.په شیطانی طریقواوشیطانی لارو باندې مه ځئ.دهغه خبرې مه منئ. هغه خودبدئ بدکارئ بې حیایئ حکم ورکوی نوتاسو له دهغه دخبرې منلونه پرهیزکول پکاردی دهغه د عمل نه بچ کیدل پکاردی.دهغه دوسوسو نه لرې کیدل پکار

[1] احمد:۵/۲۷۹ ح۲۲۴۰۲ وسنده حسن، مجمع الزوائد:۸/۸۶.

دي.دالله ﷻ په هره يوه نافرمانئ كښې د شيطان قدم وي([1])يوسړي حضرت ابن مسعود﵁ ته اووئيل ماد فلانكي څيزدنه خوړلوقسم كړې دې. هغوى اوفرمائيل دا دشيطان دهوكه ده دخپل قسم كفاره وركړه او دااوخوره.يوسړي حضرت شعبى ته اووئيل ماد خپل ماشوم دذبح كولونذرمنلې دې. هغوى اوفرمائيل دا شيطاني حركت دې داسې مه كوه د دې په بدل كښې يوګډ ذبح كړه. ابورافع m فرمائي چه يوخل زمااود ښځې په مينځ جنګ اوشو هغه ورانه شوه اووئي وئيل چه يوه ورځ هغه يهوديه وى او يوه ورځ هغه نصرانيه وي اود هغې ټول غلامان آزاد دى كه ته خپلې ښځې له طلاق ورنه كړې.زه راغلم اوحضرت عبدالله بن عمر﵁ ته مې دامسئله بيان كړه نوهغوى اوفرمائيل داشيطاني حركت دې. زينب بنت ام سلمه﵂ چه هغه وخت كښې د ټولونه زياته ديني پوهه لرونكې بى بى وه هغې هم دغه فتوى وركړه. اوعاصم ابن عمر هم دا اووئيل بيا فرمائي كه د الله ﷻ فضل اوكرم نه وونو په تاسو كښې به يوهم پخپله د شرك نه كفر نه خراب كار اوبدئي نه نه شو بچ كيدې. داد رب العالمين احسان دې چه هغه تاسو ته د توبه توفيق دركوى بيا په تاسو باندې په مهربانئ سره رجوع كوى او تاسو پاك اوصفاجوړوي(الله ﷻ چه څوك غواړي پاك اوصفا كوى اوڅوك چه غواړي د هلاكت په كنده كښې ورديكه كوى الله ﷻدخپل بنديګانوخبرې اوريدونكې اودهغوى داحوالونه خبرداردې.دهدايت مستحق او ضلالت ټول دهغه په نظر كښې دى اوپدې كښې هم دهغه حكيم ډيرېې حسابه حكمت دې)

وَلَا يَأْتَلِ		أُولُوا الْفَضْلِ	مِنكُمْ
اونۀ دخورى قسم		خاوندان دفضل	ستاسو نه
او تاسو كښې چې څوك د بزرګئ والا دي			
وَالسَّعَةِ	أَن يُؤْتُوا	أُولِي الْقُرْبَىٰ	وَالْمَسَاكِينَ
او خاوندان دفراخئ	دې خبرى ته چې وركړي هغوئ	خاوند درشتې ته	او مسكينانوته
مالداران دى	............نو هغوئ دې خپلوانو مسكينانو		
وَالْمُهَاجِرِينَ	فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ	وَلْيَعْفُوا	وَلْيَصْفَحُوا ۗ
او هجرت كونكوته	په لار دالله كښې	او پكار دى چې معافى اوكړي	او مخ واړوى
اودالله ﷻ په لار كښې هجرت كونكو ته د څه نه وركولو قسمونه نه خوري			اوپكار دى چې معافى
أَلَا تُحِبُّونَ	أَن يَغْفِرَ اللَّهُ	لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ	غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢﴾
آيا نۀ خوښوئ تاسو	چې ښښنه اوكړي الله	تاسو ته / اوالله	بخښونكې / مهربانه دي
ورته كوى او د عفو نه دې كار اخلى	آيادا موخوښه نه ده چې الله ﷻ درته ښښنه اوكړي	اوالله ﷻ ډير	
إِنَّ الَّذِينَ	يَرْمُونَ	الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ	الْمُؤْمِنَاتِ
بيشكه هغه كسان	چې ولي په الزام دزنا	پاكې / ناخبره	مومنانې ښځې
ښښونكې مهربان دې	هغه خلق چې په پاكدامنو بې خبره اوايماندارو ښځو باندې		

[1] الطبرى: ۳/۳۱۰.

لُعِنُوْا	فِي الدُّنْيَا	وَالْاٰخِرَةِ	وَلَهُمْ	عَذَابٌ	
لعنت اوکړې شو په هغوئ باندې	په دنیا کښې	اوپه آخرت کښې	اودې دهغوئ دپاره	عذاب	
تهمتونه لګوی اِنو په هغوئ باندې په دنیا اوپه آخرت دواړو کښې لعنتونه وريږی اوهغوئ دپاره					
عَظِيْمٌ	يَوْمَ	تَشْهَدُ	عَلَيْهِمْ	اَلْسِنَتُهُمْ	وَاَيْدِيْهِمْ
لوئ	په هغه ورځ	چې ګواهي به کوی	په هغوئ باند	ژبې دهغوئ	او لاسونه دهغوئ
دردناک عذاب مقرر دې اپه کومه ورځ چې به دوی په هغه عملونو کوم چې دوی کړې وی د دوی					
وَاَرْجُلُهُمْ	بِمَا	كَانُوْا	يَعْمَلُوْنَ	يَوْمَئِذٍ	
او ښپې دهغوئ	په هغه کارونو	چې وؤ هغوئ	چې کول به ئې	په دغه ورځ به	
ژبې او لاسونه او پښې ګواهی ورکوی ا..................... په دغه ورځ					
يُّوَفِّيْهِمُ	اللّٰهُ	دِيْنَهُمُ	الْحَقَّ	وَيَعْلَمُوْنَ	
پوره پوره ورکړی هغوئ له	الله	بدله دهغوئ	چې لائيقه وی	او معلوم به شی هغوئ ته	
به الله ﷻ دوئ ته ددې پوره پوره سزا ورکړی ا اودوئ ته به معلومه شی					
اَنَّ اللّٰهَ	هُوَالْحَقُّ	الْمُبِيْنُ			
چې بیشکه الله اهم هغه حق دې ا ربنتیاؤ لره ربنتیا کونکې دې ا					
چې یقینی ده چې الله ریښتوني اودهرې خبرې ښکاره کونکې دې ا					

قوله تعالى:- وَلَا يَأْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ

دصديق اكبر عظمت اوسخاوت:- په تاسوکښې چه کوم خلق دکولاورزق قدرت لرونکی دی صدقه او احسان کونکی دی هغوی له ددې خبرې قسم نه دی خوړل پکارچه هغوی به خپلوخپلوانوله مسکینانو له او مهاجرونه هیڅ هم نه ورکوی. دغه شان ئی هغوی متوجه کولود پاره اوبیاد نورو نرم کولود پاره ئی اوفرمائیل که د هغوی د لاس نه څه خطا هم شوی وی نوهغوی معاف کول پکاردی. که د هغوی نه څه بدی یاتکلیف رسیدلې وی نودهغې نه تیریدل پکاردی. داهم د الله ﷻ حلم کرم لطف اورحم دې چه هغه خپلو نیکانو بندیګانو ته هم د نیکوحکم کوی. داآیت د حضرت صدیق اکبر رضی الله عنه په باره کښې نازل شوی دې کوم وخت چه هغوی دحضرت مسطح بن اثاثه رضی الله عنه باره کښې دڅه ښیګړې نه کولو قسم خوړلې ووخکه چه د صدیقه k په بهتان کښې دې هم شامل وو لکه چه په اولنوآیاتونوکښې داواقعه تیره شوه.نوچه کله اصل خبره الله ﷻ ښکاره کړه حضرت ام المؤمنین بری شوه دمسلمانانو زړونه روښانه شودمؤمنانوتوبه قبوله شوه په تهمت لګونکوکښې بعضو باندې شرعی حد اولګیدو نو الله ﷻ حضرت صدیق اکبر رضی الله عنه حضرت مسطح رضی الله عنه ته متوجه کولوسره اوفرمائیل چه هغه د هغه د ترور ځوئ او مسکین سړې وو.هم حضرت صدیق اکبر رضی الله عنه د هغه پالنه کوله اوهغه مهاجر وو خوپه دې باره کښې اتفاقی ژبه کولاوشوې وه هغه ته د تهمت حدهم لګولې شوې وو.دحضرت صدیق اکبر رضی الله عنه سخاوت مشهور ووځه به کښې خپل اوځه پره دی د هغوی ښه سلوك د ټولود پاره عام وو. د آیت خاص کر چه دا الفاظ د صدیق اکبر رضی الله عنه په غوږ کښې پریوتل تاسود الله ﷻ د ښښنې طلبګار نه ئی؟ نود هغوی د ژبه نه بې واره اوتل او په الله قسم زمونږ خو هم دغه طلب دې چه الله ﷻ مونږ اوبښی اود هغه وخت نه چه به ئی مسطح رضی الله عنه ته

څه ورکول هغه نې ورته جاري کړل. لکه چه په دې اياتونوکښې مونږ ته تلقين شوې دې چه څنګه مونږ غواړوچه زمونږ خطاګانې دې معاف شي مونږ له پکاردي چه دنوروخطاګانونه هم تيرشو. دادې هم په خيال کښې وی لکه څنګه چه هغوی اول فرمائيلې ووالله زه به ده سره هيڅ کله هم ښه سلوك اونه کړم اوس ئې وعده اوکړه والله زه به د ده نه کله هم د ده مقررشوې خرچه منع نه کړم رښتيادي چه صديق خو هم صديق وو.

پاکوښځوباندې دتهمت لګولوسزا:-کله چه په عامومسلمانانوښځوباندې دطوفان اوچتونکودپاره دا سزا ده نودانبياؤکرامو بيبيانې چه دمسلمانانو منيندې دي په هغوی دبهتان تړونکوبه څه سزاوی؟ اوخاص کړبه هغه بی بی چه دصديق اکبرﷺلوروه.دعلماؤکراموپدې باندې اجماع ده چه ددې آياتونود نازليدلو نه پس هم چه څوك په مور بی بی k باندې دا الزام رايادوی هغه کافردې ځکه چه هغه د قرآن پاك نه خلاف اوکړل.دحضورﷺ د نورو بيبانو متعلق صحيح قول هم دا دې چه هغوی هم دعائشه k په مثال دی.والله اعلم. فرمائی چه داسې خراب الزام لګونکي په دنيااوآخرت دواړو کښې د الله ﷻ د لعنت مستحق دی. لکه چه بل آيت کښې ارشاد دې ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا﴾[1]يعنې کوم خلق چه الله ﷻ ته اودهغه رسول ﷺ ته تکليف ورکوی په هغوی باندې په دنيا او آخرت کښې دالله ﷻ غضب دې اودهغوی د پاره رسوا کونکې عذابونه تياردی.د عضې خلقو دا خيال دې چه دا صرف خاص دی د ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه k باره کښې. ابن عباس ﷺ هم دا فرمائی د سعيدبن جبير اود مقاتل بن حبان هم دا بيان دې ابن جرير هم دحضرت عائشه k نه دانقل کړی دی خوچه بيائی په تفصيل سره کوم روايت راوړی دی په هغې کښې په دوی باندې د تهمت لګيدو په حضورﷺ باندې د وحی نازليدو اوددې آيت د نازليدلو ذکر دې.خوددې حکم د هغوی سره دخاص کيدوذکر نشته نوکه دنازليدلوسبب خاص وی ولې حکم عام دې. ممکن دی چه د حضرت ابن عباسﷺوغيره دقول هم دامطلب وی.والله اعلم. بعضې بزرګان فرمائی چه د ټولو بيبيانو مطهراتو هم داحکم خودې ولې د نورو مؤمنانو ښځوداحکم نه دې. دابن عباس ﷺ نه روايت دې چه د دې آيت نه مرادخودرسول الله ﷺ بيبيانې دی چه کوم منافقان پدې تهمت کښې وو ټول د الله ﷻ د دربارنه اورټلې شولعنتي اوګرځيدل اودالله ﷻ د غضب مستحق شو. د دې نه پس د نورو مؤمنانوښځو د تهمت لګولو حکم کښې آيت ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ ۙ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ﴾ [2] نازل شو.نودوی به په کوړووهلې شی.که هغوی توبه اوکړه نوتوبه ئې قبوله ده ولې د دوی ګواهی به دبيادپاره هميشه غيرمعتبروی.

حضرت ابن عباس ﷺيوځل دسورت نور تفسيربيانولوسره فرمائيل چه دا آيت د حضورﷺ د بيبيانوباره کښې نازل شوې دې.دهغه بهتان کونکوتوبه هم قبوله نه ده. په دې آيت کښې ابهام دې اوڅلور ګواهان نه راوړلو په صورت کښې آيت په عامو ايماندارانوښځوباندې تهمت لګونکوپه حق کښې دې د هغوی توبه مقبول ده.دې اوريدوسره په مجمع کښې ناستوخلقو اراده اوشوه چه دهغوی تندې ښکل کړی ځکه چه هغوی ډير ښکلې تفسير کړې وو.دابهام نه مراد دادې چه دتهمت حرمت عام دې اود هرې يوې پاك دامنې ښځې په شان کښې اوداسې خلق ټول ملعون دی.حضرت عبدالرحمن فرمائی هريوبهتان تړونکي په دې حکم کښې دې خوحضرت عائشه k په طريقه اولی ده[3] امام ابن جريرهم عموم خوښوی اودا صحيح هم دی اودعموم په تائيدکښې داحديث هم دې حضورﷺ فرمائی د اووه ګناهونونه بچ شئی

---

[1] ۳۳/الاحزاب:۵۷.
[2] ۲۴/النور:۴.
[3] الطبری:۱۹:۱۳۹.

کومې چه هلاك کونکې دي. تپوس اوشو هغه کومې کومې دي؟ اونې فرمائيل د الله ﷻ سره شرك كول، جادو، څوك بې وجه وژل، سود خوړل، د يتيم مال خوړل، دجهادنه تختيدل اوپاك دامن ساده مؤمنه باندې تهمت لګول[1] (بخاري ومسلم) يوبل حديث کښې دي په پاکوښځو باندې د زناتهمت لګونکې د سلوکالو نيکئی غرقې دي[2] دحضرت ابن عباس ﷺ فرمان دې کله چه مشرکان اوګوري چه په جنت کښې بغيردمونځ ګذارو نه نور څوك نه شي تلې نو هغوی به وائي راځئ چه مونږ هم انکاراوکړو. څېل شرك نه به دوی انکاراوکړي هم هغه وخت به ددوی په خله مهراولګي اوپښې لاسونه به ئې ګواهي ورکړي اودالله ﷻ نه به هيڅ خبره پټه نه کړې شي[3] حضورﷺ فرمائي چه کافرانوته چه کله د هغوی بدعملئ پيش کړې شي نوهغوی به انکار اوکړي اوخپله بې ګناهي به ثابتوی نوورته به وئيلې شي چه دادي ستاسو هغه ګاونډيان چه ستاسو خلاف ګواهي ورکوی دوی به وائي دا ټول دروغژن دي نوورته به وئيلې شي چه ښه ده ستاسودخپلې قبيلې اوټبرخلق موجود دي. دوی به وائي داهم دروغژن دي نو وائي به ښه ده تاسوقسم اوخورئ بيابه الله ﷻ هغوی ګونګيان کړي اوبخپله په د هغوی پښې لاسونه د هغوی د بدعملو ګواهي ورکوی بيا به هغوی دوزخ ته ليګلې شي. ([4])

په قيامت کښې په کافر د خپلو اندامونو ګواه:- حضرت انس ﷺ فرمائي مونږ دحضورﷺ په خدمت کښې حاضر وو چه وئي خندل او وئې فرمائيل تاسوته معلومه ده ولې مې اوخندل؟ مونږ وئيل الله ﷻ ته معلومه ده وئې فرمائيل بنده چه د قيامت په ورځ الله ﷻ سره کومه حجت بازي ګوی په هغې مې اوخندل. دې به وائي اې الله تازه د ظلم نه منع کړې نه ووم؟ الله ﷻ به فرمائي اونودې به وائي چه نن ورځ زه کوم ګواه رښتونې اومنم هم د هغې ګواهي به زما په حق معتبره ګنړلې شي اوهغه ګواه بغيرزما نه بل څه نه دي. الله ﷻ به وائي چه ښه ده هم داسې صحيح هم ته خپل ګواه اوسه.اوس به ئې په خله مهراولګي او اندامونه به ئې سوال جواب کوی نوهغوی به ټول پټ رازونه کولاوکړي. هغه وخت به بنده وائي تاسو غرق شئ تاسو بربادشئ هم ستاسو د طرف نه خو زه جنګيدلم.[5] د جمهورو په قراءت کښې په ﴿الْحَقَّ﴾ باندې زبردې څکه چه داد دين صفت دې. مجاهد ﴿الْحَقُّ﴾ لوستلې دې په دې وجه سره چه دا لغت دې د لفظ الله. د ابی بن کعب ﷺ په مصحف کښې ﴿يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ﴾ ([6]) دبعضې سلفونه لوستل روايت دی. هغه وخت به پوهه شئ چه دالله ﷻ وعده وعيد حق دي. د هغه حساب د عدل والا دې د ظلم نه لرې دي.

اَلْخَبِيثٰتُ	لِلْخَبِيثِينَ
اناپاکې ښځې	اپاره دناپاکو سړو دي
پيليتې ښځې د پليتو سړو لائقې دي	

[1] صحيح بخاري كتاب الوصايا باب قول الله تعالى ﴿إن الذين يأكلون اموال اليتامى ظلمًا....﴾:۲۷۶۶، صحيح مسلم:۸۹، ابوداؤد:۲۸۷۴، ابن حبان:۵۵۶۱، بيهقي:۲۴۹/۸.

[2] المعجم الكبير:۳۰۲۳، مسندالبزار:۲۹۲۹.

[3] الطبري:۳۷۳/۸.

[4] حاكم:۶۰۵/۴.

[5] صحيح مسلم كتاب الزكاة باب الدنياسجن للمؤمن وجنة للكافر:۲۹۶۹، السنن الكبرى للنسائي:۱۱۶۵۳، مسندابي يعلى:۳۹۷۷،

[6] ۲۴/النور:۲۵.

وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَٰتِ ۖ وَالطَّيِّبَٰتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ

او ناپاك سړي | دپاره دناپاكو ښځو دي | او پاكې ښځې | دپاره پاكو سړو دي | او پاك سړي

اوپليت سړي د پليتو ښځو لائق دي | اوپاكې ښځې د پاكو سړو اوپاك سړي

لِلطَّيِّبَٰتِ ۚ أُولَٰٓئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ ۖ لَهُم

دپاره دپاكو ښځو دي | دا كسان | پاك دي | دهغه خبرونه | چې دوئ يې وائي | ده ددوئ دپاره

دپاكو ښځو لائق دي | داخلق دهغه خبرونه بيخې پاك دي كومې چه هغوی كوی | او دوئ

مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾

بښانه | او رزق عزتمند |

دپاره بښنه او دعزت روزی ده |

قوله‌تعالى:- اَلْخَبِيثٰتُ لِلْخَبِيثِينَ

بدكاره ښځې دبدكاره سړو دپاره اونيكې ښځې دَ نيكانوسړو دَ پاره دي:- ابن عباس ﷛ فرمائي چه داسې خرابه خبره د خرابوخلقو دپاره ده اود ښې خبرې حقدار هم ښه خلق وي. يعني منافقانوچه كوم تهمت په صديقه k باندې لګولې وو اودهغوی په شان كښې چه كوم خراب الفاظ استعمال كړل د هغې لائق هم هغوی دي ځكه چه هم هغوی بداوخبيث دي.عائشه صديقه پاكه وه ځكه هغه د پاكو كلمولائق ده او هغه د ناپاكه بهتانونونه برى ده.دا آيت هم دعائشه باره كښې نازل شوې دې (۱) د آيت صفامطلب دادې چه دالله ﷻ رسول ﷺ چه د هرقسم نه طيب دې. ناممكن دى چه د هغه په نكاح كښې الله ﷻ يوه داسې ښځه وركړي چه هغه خبيثه وي.خبيثه ښځې خود خبيثو سړو د پاره وي. د دې دپاره اوفرمائيلې شوچه داخلق ددې ټولوقسمه تهمتونونه پاك دي كوم چه د الله ﷻ دښمنان تړی. دوی ته چه دهغوی دخرابوخبرودكولونه كوم تكليف اوخفګان اورسيدوهغه به هم ددوی دپاره دګناه دبښنې ذريعه جوړه شي.اوداخودحضورﷺ بی بی ده په جنت عدن كښې به هم حضورﷺ سره وي. يو ځل اسير بن جابر عبدالله ﷛ له راغلو وئې وئيل چه ماخونن دوليدبن عقبه نه يوه ډيره ښكلې خبره واوريده نوعبدالله ﷛ اوفرمائيل ټيك ده دمؤمن په زړه كښې يوه خبره راكوزيږي اودهغه سينې ته راځي بياهغه په ژبه سره بيانوی هغه خبره ښه وي ښه اوريدونكی هغه پخپل زړه كښې كينوی.بياهغه ددې آيت تلاوت اوفرمائيلو.مسنداحمدكښې يوحديث دې چه كوم سړې ډيرې خبرې واوري بياپه هغې كښې چه د ټولو نه خرابه وي هغه بيان كړي د ده مثال داسې دې لكه چه يوسړې د چيلووالا نه يوه چيلئی اوغواړي او هغه ده ته اووائي چه لاړشه اوپه دې رمه كښې چه دې كومه يوه خوښه وي هغه واخله(۲) اوهغه د رمې د سپی غوږ اونيسي لاړشي.يوبل حديث كښې دي د حكمت خبره د مؤمن نه اورك شوې دولت دې كوم ځائی چه اومومي وادېخلي. (۳)

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَدْخُلُوا

اے هغه كسانو | چې ايمان موراوړي دي | مۀ ننوزئ |

ائي دايمان خاوندانو ! دخپلو كورونو نه سوا

(۱) الطبرى:۱۹/۱۴۲.
(۲) ابن ماجة كتاب الزكاة باب الحكمة:۴۱۷۲احمد:۲/۴۰۵،مسندالطيالسى:۹۰،مسندابى يعلى:۶۳۸۸،.
(۳) ترمذى كتاب العلم باب ماجاء ل فضل الفقه على العبادة:۲۶۸۷ابن ماجة:۴۱۶۹،.

بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتّٰى تَسْتَأْنِسُوْا وَتُسَلِّمُوْا

کورونو ته | غیر د کورونو ستاسو نه | تر هغې پورې | چې تاسو رضا حاصله کړئ | او سلام اووایئ

د بل چا کورونو ته مه داخلیږئ | .... تر څو چې موا جازت نه وي غوښتې | او ترڅو چې په هغې

عَلٰٓى اَهْلِهَا ؕ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ﴿۲۷﴾

په اهل د هغه کور باند | دا طریقه | بهتره ده | ستاسو دپاره | دپاره د دې چې تاسو | نصیحت واخلئ

خلقو سلام وانچوئی کوم چه په کښې اوسیږي | دا کار ستاسو دپاره ډیر غوره دې چې تاسو نصیحت قبول کړئ

فَاِنْ لَّمْ تَجِدُوْا فِيْهَآ اَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوْهَا حَتّٰى

پس که چرې | بیانۀ موندل تاسو | په هغه کور کښې | هیڅوک | نو مه ننوزئ هغې ته | تر هغې پورې

نو که په هغه کور کښې درته څوک ښکاره نشی | نو تر هغې مه ورننوځئ چې تر

يُؤْذَنَ لَكُمْ ۚ وَاِنْ قِيْلَ لَكُمُ ارْجِعُوْا

چې اجازت اوکړې شي | تاسو ته | او که اووئیلې شي | تاسو ته | چې واپس لاړشئ

څو درته اجازت اونشي | او که دا درته اووئیلې شي چې واپس لاړشئ

فَارْجِعُوْا هُوَ اَزْكٰى لَكُمْ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ

نو واپس شئ | دا طریقه | ډیره پاکه ده | ستاسو دپاره | او الله | په هغه کارونو باند | چې تاسو ئې کوئ

نو واپس لاړشئ | هم دا خبره ستاسو دپاره غوره ده .... | او الله ﷻ ستاسو په عملونو ښه

عَلِيْمٌ ﴿۲۸﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَدْخُلُوْا بُيُوْتًا

ښه عالم دې | نشته | په تاسو باندې | څه ګناه | چې تاسو ننوځئ | داسې کورونو ته

پوهه دې | په دې خبره کښې په تاسو څۀ ګناه نشته | چې کومو کورونو کښې څوک

غَيْرَ مَسْكُوْنَةٍ فِيْهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ

چې د هیچا داوسیدو ځائې نۀ وي | او په هغې کښې | څه فائیده وي | ستاسو دپاره | او الله | پوهیږي

نه اوسیږي | او ستاسو سامان په هغې کښې دننه پروت وي | چې هغې ته ورننوځئ او الله ستاسو

مَا تُبْدُوْنَ وَمَا تَكْتُمُوْنَ ﴿۲۹﴾

په هغې | چې ښکاره کوئ ئې تاسو | او په هغې | چې پټوئ ئې تاسو |

په څرګنده او پټو کارونو باندې ښه پوهیږي |

قوله تعالى:- يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَدْخُلُوْا

په کورونو کښې د داخلیدو آداب:- شرعی ادب بیانولې شی چه د چا په کور کښې داخلیدلو نه اول اجازت غواړه کله چه اجازت ملاوشی نو اول سلام اوکړه. که د اول ځل په اجازت غوښتو سره جواب ملاونه شی نو دریو ځلو پورې اجازت غواړه او که بیا هم اجازت ملاونه شی نو واپس شه. صحیح حدیث کښې دی چه حضرت ابوموسی رضی الله عنه حضرت عمر فاروق رضی الله عنه له لاړو دری ځل ئې اجازت اوغوښتلو چه کله چا خبره اونه کړه نو هغه واپس شو. لږساعت پس حضرت عمر رضی الله عنه خلقوته اووئیل اوګورئی عبدالله بن قیس راتلل

غواړی هغه راوغواړئی. خلق لاړل چه وئی کتل نو هغه تلې وو واپس راغله اوحضرت عمر ﷺ ته ئی خبر ورکړو.کله چه دحضرت ابوموسی ﷺ اوحضرت عمر ﷺ ملاقات اوشونوحضرت عمر ﷺ تپوس اوکړو واپس ولې لاړې؟ جواب ئی ورکړو چه دحضورﷺ حکم دې چه د دریوځلواجازت غوښتونه پس هم اجازت ملاونه شی نو واپس لاړشه.مادرې ځل اجازت اوغوښتلو کله چه جواب رانغلو نوما په دې حدیث باندې عمل اوکړو واپس لاړم. حضرت عمر ﷺ جواب ورکړو چه په دې باندې څه ګواه پیش کړه ګنی زه به تاله سزا درکړم. هغه د دې ځائ نه پاسیدو اود انصارو یوې ډلې له لاړو او ټوله واقعه ئی ورته بیان کړه او وئی فرمائیل چه که په تاسوکښې چاد حضورﷺ داحکم اوریدلې وی نوماسره لاړ شئی اوحضرت عمر ﷺ ته اووائې. انصاروونیل چه داخوعام مسئله ده بیشکه حضورﷺ فرمائیلی دی مونږ ټولواوریدلی دی مونږ د ټولونه کم عمر هلك تاسره کووهم دې به ګواهی ورکړی.حضرت ابو سعید خدری ﷺ لاړواوحضرت عمرﷺ ته ئی اووئیل ماهم د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی. حضرت عمرﷺ هغه وخت افسوس اوکړو او وې فرمائیل چه د بازارونو لین دین زه د دې مسئله نه غافل اوساتلم. (۱)

د رسول کریم ﷺ سره د سعد د سلام قصه:-یوځل حضورﷺ دحضرت سعدبن عباده ﷺ نه اجازت اوغوښتوونی فرمائیل السلام علیکم ورحمة الله.حضرت سعدﷺپه جواب کښې وعلیکم السلام ورحمة الله اووئیل خوپه داسې آواز کښې چه حضورﷺ واونه ریدو. درې ځل هم داسې اوشو حضورﷺ به سلام کولواوهغه به جواب ورکولوخوداسې چه حضورﷺ به نه اوریدو. دې نه پس حضورﷺ د هغه ځائ نه واپس تشریف یوړو.حضرت سعدﷺ حضورﷺ پسې شاته راودانګل راغلوونی ونیل یارسول الله ﷺ ستاسو ټول آوازونه زماغوږونو ته رسیدل ماد هرسلام جواب هم درکړې خوصرف په دې خیال چه ستاسوډیرې دعاګانې واخلم اوډیر برکت حاصل کړم اوس تاسو لاړشئی اوتشریف کیږدئی. نوحضورﷺ لاړو. هغه د حضورﷺ په وړاندې کشمش (اوسکې) کیخودې حضورﷺ اوخوړلې اوچه فارغ شو نوارشاد ئی اوفرمائیلوستا خوراك نیکانوخلقو اوخوړلوفرښتې په تاباندې رحمت رالیګی. ستاسو سره روژه دارو روژه کولاوکړه(۲)یوبل روایت کښې دی چه کوم وخت حضورﷺ سلام اوکړواوحضرت سعدﷺ په مزدجواب ورکړو نودهغه ځوئ حضرت قیس ﷺ عرض اوکړوچه ته حضورﷺ ته ولې اجازت نه ورکوې؟ هغه ونیل چپ شه ګوره حضورﷺ به بیاسلام وائی مونږ ته به په دویم ځل دحضورﷺ دعاملاویږی. په دې کښې داهم دی چه دلته راغلو حضورﷺ غسل اوکړو. حضرت سعدﷺ د زعفران یاورس سره رنګ شوې یوځادر پیش کړوچه حضورﷺ د خپل بدن مبارك نه راتاوکړو بیائی لاس مبارك اوچت کړو اود حضرت سعدﷺ دپاره ئی دعااوکړه اې الله ﷻ دحضرت سعدبن عباده ﷺپه آل باندې خپل درود او رحمت نازل کړه.بیاحضورﷺ هم هلته خوراك اوکړوکله نی چه د واپس تلواراده اوکړه نوحضرت سعدﷺ پخپل خرباندې کته واچوله. رائی وستلو دحضورﷺ د سورلئی دپاره نی پیش کړو اوخپل ځوئ قیس ﷺ ته اووئیل چه ته حضورﷺ سره سره ځه نوهغه ورسره لاړو خوحضورﷺ حضرت قیس ﷺ ته اووئیل چه قیس ته هم سورشه. هغه ونیل حضورﷺ مانه خو به دا اونه شی. حضورﷺ اوفرمائیل چه په دوو خبرو کښې خو به ته یوه خامخا کوې یاخو به ماسره په دې ځاروی سوریږې یابه واپس ځې. حضرت قیس ﷺ واپس تلل منظورکړل. (۳)

---

(۱) صحیح بخاری کتاب البیوع باب الخروج فی التجارة:۲۰۶۲، صحیح مسلم:۲۱۵۳، ابوداؤد:۵۱۸۱، ابن حبان: ۵۸۰۷.

(۲) احمد:۱۳۸/۳، ابوداؤد: ۳۸۵٤وهوحدیث حسن، مشکل الاثار للطحاوی:۲۹۸/۱-۳۹۹وسنده حسن، مسندالبزار: ۱۹۶۰، مجمع الزوائد:۳٤/۸.

(۳) ابوداؤد کتاب الادب باب کم مرة یسلم الرجل فی الاستئذان:۵۱۸۵.

راتلونکی لره دروازې ته مخامخ اودریدل نه دی پکار:-دایادساتئی چه اجازت غوښتونکې دې د دروازې مخې ته نه اودرېږی بلکه ښی یاگس طرف ته دې لږ شان په اړخ اودرېږی بلکه اخوادیخودې لرې اودرېږی اوپه زوره دې سلام وانی. هغه وخت به په دروازه کښې پردې هم زوړندې نه وې[1]د حضورﷺ دروازې ته مخامخ یوسړې اودریدو اجازت ئی اوغوښتلونو حضورﷺ هغه ته تعلیم ورکړو چه نظر دې پرینوخی ددې دپاره خواجازت مقررشو بیاد دروازې مخامخ اودریدوسره د آوازکولو څه معنی؟یاخولږ شان اخواشه یادیخوا شه[2]یوبل حدیث کښې دی چه که څوك ستاد اجازت نه بغیرستاپه کورکښې اوگوری اوته هغه په کانړی اولې او دهغه سترگه اوخی نو په تا باندې څه گناه نشته.[3] حضرت جابرؓ یو ځل دخپل پلارد قرضې د ادائیگئی په فکر کښې د حضورﷺ په خدمت کښې حاضرشو دروازه ئی اوټکوله نوحضورﷺ تپوس اوکه څوك صاحب ئی؟حضرت جابرؓ اوونیل زه یم. حضورﷺ اوفرمائیل زه زه لکه چه حضورﷺ د هغه دا وینا ناخوښه کړه.[4]

راتلونکی له خپل نوم خودل پکار دی:-خکه چه زه وئیلو سره خودانه معلومیږی چه څوك دې ترکومې چه نوم یامشهورکنیت نه وی خودلې شوې. زه خوهریوسړې د ځان د پاره وئیلې شی نود اجازت غوښتلو اصل مقصدنه شی حاصلیدې.

(**استئذان، استئناس**)یوه خبره ده[5]حضرت ابن عباسؓ فرمائیل(**تستأنسوا**) د کاتبانو غلطی ده. (**تستأذنوا**) لیکل پکاردی. د ابن عباسؓ هم دا قراءت وواود ابی بن کعبؓ هم خوداډیر غریب قول دې. د ابن مسعودؓ په خپل مصحف کښې (**حتی تسلمواعلی اهلهاوتستأذنوا**)دې.

راتلونکی لره اول سلام بیا اجازت غوښتل پکار دی:-صفوان بن امیهؓ چه کله مسلمان شو نویوځل کلده بن حنبلؓ هغه رسول اللهﷺ له راولیگلو هغه وخت حضورﷺ د وادئی په اوچته حصه کښې وو. دې بغیر دسلام نه اوبغیرداجازت نه رسول اللهﷺ له اورسیدو.حضورﷺ اوفرمائیل واپس شه او اووایه اسلام علیکم آیا زه راشم؟[6] یوبل حدیث کښې دی چه د قبیله بنوعامر یوسړې د حضورﷺ کورته راغلواوونی وئیل زه دننه راشم؟ حضورﷺ خپل غلام ته اوفرمائیل لاړشه اوده ته د اجازت غوښتو طریقه اوښایه چه اول سلام اوکړې بیا اجازت اوغواړه.دې سړی دا واوریده اودغه شان ئی سلام اوکړو او اجازت ئی اوغوښتلو حضورﷺاجازت ورکړواوهغه دننه لاړو[7] یوبل حدیث کښې دی چه حضورﷺ خپلې خادمه ته فرمائیلی وو[8]بل حدیث کښې دی دکلام نه اول سلام کول پکاردی[9]داحدیث ضعیف دې. ترمذی شریف کښې دی چه حضرت ابن عمرؓ د حاجت نه فارغ شو راروان ووخود نمر طاقت ئی نه لرلونود یوې قریشی ښځې جونگړې ته اورسیدو وئی فرمائیل السلام علیکم آیا زه دننه راشم؟ هغې

---

[1]) ابوداوٗد حواله سابق:۵۱۸۶وسنده حسن.

[2]) ابوداوٗد کتاب الادب باب فی الاستئذان:۵۱۷٤.

[3]) صحیح بخاری کتاب الدیات باب من اطلع فی بیت قوم ففقؤواعینه فلادیة لــه....:۶۹۰۲،صــحیح مــسلم:۲۱۵۸، احمــد:۲/۲٤۳، ابــن حبان:۶۰۰۲.

[4]) صحیح بخاری کتاب الاستئذان باب اذاقال من ذا فقال انا:۶۲۵۰، صــحیح مــسلم:۲۱۵۵، ابــوداوٗد:۵۱۸۷، ترمــذی:۲۷۱۱، ابــن ماجة:۳۷۰۹، احمد:۳/۳۲۰، ابن حبان:۵۸۰۸.

[5]) الطبری:۱۹/۱٤۶.

[6]) ابوداوٗد کتاب الادب باب کیف الاستئذان:۵۱۷۶وسنده حسن، ترمذی: ۲۷۱۰، السنن الکبری للنسائی:۶۷۳۵، احمد: ۳/٤۱٤.

[7]) ابوداوٗد کتاب الادب باب کیف الاستئذان:۵۱۷۷وسنده صحیح.

[8]) الطبری:۱۹/۱٤۶.(ترمذی)

[9]) ترمذی کتاب الاستئذان باب ماجاء فی السلام قبل الکلام:۲۶۹۹.

ونیل په سلامتیاسره راشه. هغوی بیا هم دا اوونیل نوهغې هم دغه جواب ورکړو د هغه پښې سوزیدې کله به په یوه پښه او کله په بله پښه اودریدو وئی فرمائیل چه راشم هغې ونیل راشه نوبیا هغوی دننه تشریف یوړو.حضرت عائشه k له څلور ښځې راغلې اجازت ئې اوغوښتو چه مونږ دننه راشو؟ هغې ونیل نه په تاسو کښې چه کومه یوه داجازت په طریقه باندې پوهیږی هغې ته اووایه چه هغه اجازت واخلې نویوې ښځې اول سلام اوکړو او بیائې اجازت واخستلو. حضرت عائشه k اجازت ورکړو بیائې دغه آیت تلاوت کړو.ابن مسعود﷛ فرمائي چه که خپلې موراو خوئیندوکره هم تلل وی نوخامخا اجازت اخلئی. د انصارو یوې ښځې حضور﷐ ته اوونیل چه زه بعضې وخت کښې په خپل کور کښې په داسې حالت کښې یم که زما پلار هم راشی اویازما خپل ځوئ هغه وخت راشی نوماته بدلګی ښکه چه هغه حالت داسې نه وی چه که د چا نظر هم په ماباندې پریوځی نو زه خفه یم اودکور والا کښې خو ځوك راځی. هغه وخت دا آیت نازل شو. ابن عباس﷛ فرمائي درې آیاتونه دی چه خلقو په دې باندې عمل کول پریخی دی یوخوداچه الله ﷻ فرمائي په تاسو کښې دټولونه زیات بزرګ هغه دې چه د ټولونه زیات دالله ﷻ ویره لری اودخلقو خیال دادې چه د ټولونه لوئ هغه دې چه د ټولونه زیات مالدار وی اود آدب ایاتونه هم خلقوپریخی دی.حضرت عطاء د هغوی نه تپوس اوکړو زما په کورکښې زمایتیمانې خوئیندې دی چه هم په یوکور کښې اوسیږی اوهم زه ئی پالم. آیاهغوی سره تلوکښې هم ماله داجازت ضرورت شته؟ هغوی اوفرمائیل چه اوخامخا اجازت غواړه.ما بیادا سوال اوکړو چه کیدې شی څه رخصت په کښې ملاوشی خو هغوی اوفرمائیل چه آیا ته هغوی بربنډې لیدل خوښوې؟ ماوئیل نه. وئی فرمائیل بیا خامخا اجازت اخله. ما بیا دغه سوال اوکړو نوهغوی اوفرمائیل چه آیاته د الله ﷻ حکم منې که نه؟ ماوئیل چه اومنم. هغوی اوفرمائیل چه بیا خوبې خبره هغوی له هډو څه مه. حضرت طاؤس فرمائي چه په محرمات ابدیه باندې په بربنډحالت کښې نظر پریوځی دې نه زیاته بدی زما په نیز بله نشته.د ابن مسعود﷛ قول دې چه د خپلې مور کورته هم بغیرخبر مه ورځه. د عطاء نه تپوس اوشو چه خپلې ښځې له هم بغیراجازت ورتلل نشته؟ونی فرمائیل دلته داجازت ضرورت نشته.داقول هم محمول دې په دې باندې چه دې نه د اجازت غوښتلو ضرورت نشته خوخبرداري ضرور کول پکاردی ممکن دی چه هغه دغه وخت کښې په داسې حالت کښې وی چه هغه نه غواړی چه د هغې خاوندې هم په دې حالت کښې اوکوری.

حضرت زینب فرمائي چه زما خاوندحضرت عبدالله بن مسعود ﷛ به کله زما کورته راتلو کرنګ کرونګ به ئی کولوکله به ئی په اوچت آوازکښې د دروازې نه بهرچاسره خبرې کولې دې د پاره چه د کورخلقوته د هغوی د راتلوخبر اوشی[1]حضرت مجاهد د ﴿تَسْتَأْنِسُوا﴾معنی هم داکړې ده.کرنګ کرونګ یاغاړه تازه کولووغیره.امام احمد فرمائي مستحب دی چه انسان خپل کورته هم ځی نو هم د بهر نه دې کرنګ کرونګ اوکړی یاد څپلو کشار دې واوروی.

دشپې هم بې خبر کور ته مه راځئ:- یوحدیث کښې دی چه په سفرکښې د شپې په وخت کښې بې خبره کورته راتلونه حضور﷐منع فرمائیلې ده ځکه چه په دې سره دکوروالادخیانت په پته توګه لتیون دې.([2]) حضور﷐ یوځل د سفرنه د سحر په وخت کښې راغلونوحکم ئې ورکړوچه کلې سره خلق راکوزشئې چه مدینه کښې خبرخورشی مابنام خپلوکورونوته لاړشئې دې دپاره چه پدې وخت کښې خپلې صفایانې وغیره اوکړی([3]) یوبل حدیث کښې دی حضور﷐ نه چا تپوس اوکړو چه سلام خومونږ پیژنو د استیناس

---

[1]) ابن ماجة كتاب الطب باب تعليق التمام: ۳۵۳۰.
[2]) صحيح بخاري كتاب النكاح باب لايطرق اهله ليلا اذا اطال الغيبة....:۵۲۴۳، صحيح مسلم:۷۱۵،ابوداؤد:۲۷۷۶، احمد:۲۹۹/۳
[3]) صحيح بخاري كتاب النكاح باب طلب الولد۵۲۴۵-۵۲۴۶، صحيح مسلم:۷۱۵، احمد:۳۰۳/۳، مسندابي‌يعلى:۱۸۵

څه طريقه ده؟حضورﷺ اوفرمائيل سبحان الله ياالحمدلله يا الله اكبر په اوچت اواز سره ونيل يادروازه ټنګول چه څه سره د كور والا معلوم كړي چه فلانكي راغلو. حضرت قتاده وائي چه دا درې ځل اجازت ني خكه مقرركړې دي چه په اول ځل كښې خوبه د كور والا معلوم كړي چه فلانكې دې په دويم ځل به هغوى ځان ساز كړي اوهوښيار شي اوپه دريم ځل باندې كه هغه غواړي اجازت به وركړي كه نه غواړي نومنع به ني كړي. كله چه اجازت ملاونه شي نوبياپه دروازه كښې اودريدل بد دى. د خلقو خپل كارونه اومشغولتياګانې داسې ضروري وي چه هغوى دغه وخت كښې اجازت نه شي وركولې. مقاتل بن حبان وائي د جاهليت په زمانه كښې د سلام دستور نه وو يوبل سره به ملاويدل خو سلام به ني نه كولو د چاكورته چه به تلل وو اجازت به ئې نه اخستلوهسې به ورغلل او روستوبه ني وئيل زه راغلم نواكثر به داپه كوروالا به سخت اولګيدل. داسې به هم اوشوچه خپل كورته به په داسې حال كښې وو چه هغوى ته به د دوى دا راتلل ښه نه لګيدل. الله ﷻ داټول خراب دستورونه په خو آدابوسره خودلوسره وربدل كړل.ددې دپاره اوفرمائيلې شوچه داطريقه ستاسودپاره بهتر ده پدې كښې دكوروالاته او راتلونكى دواړوته راحت دې.دا څيزونه ستاسو د نصيحت او خيرخواهئى دى.كه هلته څوك اونه وينې نو بغيراجازت مه ورداخليږه ځكه چه داد نورو په ملك كښې تصرف كول دى او دا ناجائزدى. د كور د مالك داحق شته چه كه هغه غواړي نو اجازت به دركړي اوكه غواړي نومنع به دې كړي. كه تاته اووئيلې شى چه لاړشه نوتاله واپس تلل پكاردى په دې كښې د بدګنړلوڅه خبره ده بلكه دا خو ډيره ښكلې طريقه ده. بعضې مهاجرينوبه افسوس كولوچه مونږ ته په خپل ټول عمر كښې په دې آيت باندې د عمل كولو موقعه ملاونه شوه چه څوك مونږ ته اووائي چه واپس شه اومونږ د دې آيت لاندې د هغه ځائ نه واپس لاړشو[1]داجازت نه ملاويدوپه صورت كښې په دروازه كښې اودريدلونه ني هم منع اوفرمائيله. الله ﷻ ستاسودعملونو نه خبردې. دا آيت په وړاندينى آيت سره مخصوص دې په دې كښې هغه كورونوته د بغير اجازت نه ورتلوكښې رخصت دې چرته چه څوك نه وى اوهلته د ده څه سامان وغيره وى لكه سرائې وغيره. دلته چه كله په اول ځل اجازت ملاوشو بيا هرځل اجازت اخستل ضرورى نه دى. نولكه دا آيت په اولنى آيت سره استثنا ده دغه شان د داسې سوداګرو ګودامونه مسافرخانې وغيره دى او اول خبره ډيره واضحه ده. والله اعلم. زيد وائى چه دې نه مراد بيت الشعردې.

قُلْ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ
اے نبي اووايه | مومنانوته
(اې پيغمبره) مومنانوته اووايه |

يَغُضُّوْا مِنْ اَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوْا فُرُوْجَهُمْ ذٰلِكَ
چې ښكته دلرى | ستركې خپلې | او حفاظت دكوى | دپردې دځايونو خپلو | دا طريقه
چې خپلې ستركې ټيټې ساتى |اودخپلو شرمګاهونو حفاظت كوى | دا خبره ددوئ

اَزْكٰى لَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا يَصْنَعُوْنَ ﴿۳۰﴾
ډيره پاكه ده | دپاره دهغوئ | بيشكه الله | خبردار دې | په هغې كارونو | چې كوى ني هغوئ
دپاره ډيره بهتره ده |الله ﷻ دخلقو په ټولو كارونو خبر دې

[1] الطبري: ۱۹/۱۵۰.

قوله تعالی:- قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ

نظر ښکته کولوسره تګ کوه:- حکم کولی شی چه دکوموخیزونوکتل ماحرام کړی دی هغې ته مه ګورئې. دحراموخیزونونه سترګې ښکته کړئی اوکه ناڅاپی نظر پریوځی نوبیاپه دویم ځل په پوره نظرسره مه ګورئې.

ناڅاپی نظرمعاف دی، قصداً معاف نه دی:- صحیح مسلم کښې دی حضرت جریر بن عبدالله بجلی ﷺ د حضورﷺ نه دناڅاپی نظر پریوتلوباره کښې تپوس اوکړونوحضورﷺ اوفرمائیل چه خپل نظر زراخوا کړه.(۱) نظرښکته کول اخوادیخواکتلوکښې اخته کیدل اود الله ﷻ حرام کړې شوی څیزونوته نه کتل د آیت مقصددی.حضرت علی ﷺته حضورﷺ اوفرمائیل علی ﷺ دنظر د پاسه نظر مه ورکلکه وه ناڅاپی چه پریوځی هغه معاف دی اوقصداً معاف نه دی(۲) حضورﷺ یوځل اوفرمائیل په لاروکښې د کیناستو نه بچ شئی خلقو وئیل حضورﷺ دکار روزګار د پاره هغه خو ضروری وی نو حضورﷺ اوفرمائیل چه ښه ده نود لاروحق ادا کوئی. هغوی وئیل داڅه دی؟ حضورﷺ اوفرمائیل نظر ښکته ساتل چاته تکلیف نه ورکول د سلام جواب ورکول دخوخبروتعلیم ورکول اود بدوکارونونه منع کول(۳)حضورﷺ فرمائی د شپږوخیزونوتاسو ضامن شئی زه ستاسو دپاره دجنت ضامن کیږم. خبره کولو سره دروغ مه وائې، په امانت کښې خیانت مه کوئی، وعده خلافی مه کوئی،نظرښکته ساتئی،لاسونه دظلم نه بچ کړئی، د خپل شرمګاهونوحفاظت کوئی. صحیح بخاری کښې دی کوم سړی چه ژبه او شرمګاه د الله ﷻ د حکم ماتحت اوساتی دهغوی دپاره د جنت ضامن یم(۴)دعبیده قول دی دکوم یوڅیز نتیجه چه د الله ﷻ نافرمانی وی هغه کبیره ګناه ده.دنظر پریوتلونه پس په زړه کښې فسادراوچتیږی ددې دپاره ئی د شرمګاه دبچ کولود پاره د نظر ښکته کولو ارشاد اوشو. نظر هم د ابلیس د غشونه یوغشې دې نود زنا نه بچ کیدل هم ضروری دی او نظر ښکته ساتل هم ضروری دی. حضور ﷺ فرمائی دخپل شرمګاه حفاظت کوئی مګر خپلې ښځې او وینځې.(۵)

دنظر ساتلو فائدې:- محرماتو ته نه کتلوسره زړه صفاکیږی اودین صفاکیږی اوکوم خلق چه خپل نظر په حراموخیزونوباندې نه اچوی د هغوی په سترګوکښې نور اچولې شی اودهغوی زړه هم نورانی کولې شی. دحضورﷺ ارشاد دې چه د چا نظر د یوې ښځې په حسن اوجمال باندې پریوځی بیا هغه خپل نظر اخواکړی ددې په بدله کښې ده ته یوداسې عبادت ورکولې شی د کوم خوندچه هغه په خپل زړه کښې محسوس کوی(۶) ددې حدیث سندونه خو ضعیف دی ولې دې دادرغبت ورکولوپه باره کښې اوپه داسې احادیثوکښې دسنددومره خیال نه شی ساتلې. طبرانی کښې دی چه یاخوبه ته خپل نظرښکته کوې اود خپل شرمګاه حفاظت به کوې او خپل مخ به نیغ ساتې یابه الله ﷻ ستاسو صورتونه بدل کړی اعاذناالله من کل عذابه.

نظر دشیطان د غشو نه یو غشې دې:- نظر د ابلیسی غشونه یو غشې دې کوم سړې چه د الله ﷻ د ویرې خپل نظر رامنع کړی الله ﷻ د هغه په زړه کښې د ایمان داسې نور پیداکوی چه هغه له خوندور کوی. د

---

(۱) صحیح مسلم کتاب الادب باب نظر الفجاءة :۲۱۵۹، ابوداوٗد:۲۱٤۸، ترمذی:۲۷۷٦، احمد:٤/۳۵۸، ابن حبان:۵۵۷۱.

(۲) ابوداوٗد کتاب النکاح باب فی مایؤمربه من غض البصر:۲۱۳۹. ترمذی:۲۷۷۷، احمد:۵/۳۵۱، حاکم:۲/۱۹٤.

(۳) صحیح بخاری کتاب الاستئذان باب قول الله تعالی(یایها الذین اٰمنوا لاتدخلوابیوتا....):۲٦٦۹، صحیح مسلم:۲۱۲۱، احمد:۳/۳٦ابن حبان:۵۹۵.

(۴) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب حفظ اللسان:٦٤۷٤، ترمذی:۳٤۰۸.

(۵) ابوداوٗد کتاب الحمام باب فی اشعری:٤۰۱۷وسنده حسن، ترمذی:۲۷٦۹، ابن ماجة:۱۹۲، احمد:۵/۳، مشکل الاثار:۱۳۸۱.

(٦) احمد: ۵/۲٦٤ مجمع الزوائد:۸/٦۳، طبرانی:۷۸٤۲.

خلقو هيڅ يوعمل د الله ﷻ نه پټ نه دې هغه د سترګوخيانت اود زړه راز پيژني.حضور ﷺ فرمائي چه د بنيادم په ذمه د هغه دزناحصه ليکلې شوې ده چه هغه به دې لامحاله مومي. د سترګو زناکتل دی د ژبې زناويناکول دی دغوږونوزنا اوريدل دی دلاسونوزنا رانيول دی دپښوزنا تلل دی.زړه خواهش تمنا اوآرزوکوی بياشرمګاه خويادا ټول رښتياکوی ياټول دروغژن کوی(۱)رواه البخاری تعليقا.اکثر سلفويه دهلکانودا کتل راکتل هم منع کول.آيمه صوفيه پدې کښې بعضودې باره کښې ډيره سختی کړې ده. داهل علم ډلې خودا بالکل حرام ګرځولې دی او بعضودې ته کبيره ګناه وئيلې ده. رسول الله ﷺ فرمائی هره يوه سترګه به دقيامت په ورځ ژاړی خوهغه سترګه چه دالله ﷻ حرام کړې شوی څيزونودکتلونه بنده پاتې وی اوهغه سترګه چه د الله ﷻ په لار کښې ويښه وی اوهغه سترګه چه د الله ﷻ د ويرې اوژاړی که د هغې د مچ د سر برابر هم اوښکه راوتلې وی.

وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنٰتِ يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ

اووايه | مومنانو ښځو ته | چی ښکته دساتی | نظرونه خپل | او حفاظت دکوی

اومومنانو ښځوته اووايه |چې خپلې سترګې دې ټيټې ساتی |اودخپلو شرمګاهونو

فُرُوْجَهُنَّ وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ

دپردې دځايونو خپلو | اونۀ دښکاره کوی | ښائست خپل | مګر | هغه | چی ښکاره شی په خپله

حفاظت دې کوی |اوخپل ډول سنګار دې نه ښکاره کوی| البته چې کوم نه شی پټيدې

مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوْبِهِنَّ ص وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ

اوخپلې لوپټې دې په سينو باندې غوړيدلې لری |اوخپل ډول سنګار دې نه ښکاره کوی

دهغې نه | او واچوی | لوپټې خپلې | په ګريوانو خپلو باندې|اونۀ دښکاره کوی |ښائست خپل

اِلَّا لِبُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اٰبَآئِهِنَّ اَوْ اٰبَآءِ بُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اَبْنَآئِهِنَّ

مګر | خاوندانو خپلو ته | يا پلارانو خپلو ته | يا پلارانو دخاوندانو خپلو ته| يا ځامنو خپلو ته

خو خپلو خاوندانو ته |......يا خپلو پلارانو ته |يا د خاوندانو پلارنو (سخرانو) ته |يا خپلو ځامنو ته

اَوْ اَبْنَآءِ بُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِيْٓ اِخْوَانِهِنَّ

يا ځامنو دخاوندانو خپلو ته | يا رونړو خپلو ته | يا ځامنو درونړو خپلو ته |

يا د خاوندانو ځامنو (پرکټو) ته | يا خپلو رونړو ته | ....يا دخپلورونړو ځامنو(وريرونو) ته

اَوْ بَنِيْٓ اَخَوٰتِهِنَّ اَوْ نِسَآئِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ

يا ځامنو دخويندو خپلو ته| يادميل ملاپ ښځو خپلو ته | ياهغه چاته چی مالك شوی وی دهغې

يا دخپلو خويندو ځامنو(خوريونو) ته |يا(مسلمانانو) ښځو ته |يا خپلو وينځو ته

اَيْمَانُهُنَّ اَوِ التّٰبِعِيْنَ غَيْرِ اُولِي الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ

ښی لاسونه دهغوئ | يا هغه ماتحتانوته | چی نۀ وی خاوندان دحاجت ښځو ته | دسړونه

يا په سړو کښې هغه خادمانو ته چې نفسانی خواهشات نه لری |

---

(۱) صحيح بخاری کتاب الاستئذان باب زنا الجوارحون الفرج:٦٢٤٣، صحيح مسلم:٢٦٥٧، احمد:٢٧٦/٢،ابن حبان:٤٤٢.

أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ ۖ

یا (ورو) هلکانوته | هغه هلکان | چې نه وی خبر هغوی | په پټو خبرو دښځو باندې

یا هغه ماشومان ته چې لا دښځو دپردو دخبرو نه خبر نه وی

وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ

او نه دوهی ښځې | پښې خپلې | دپاره ددې چې پته اولږی خلقو ته | دهغه څیز | چې پټوی ئې دوئ

او ښځې دې (په تګ کښې) خپلې خپې (زمکې ته) په زوره نه راپرېږدی | چې په دې سره ددوئ

مِنْ زِينَتِهِنَّ ۚ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ

دزینت خپل نه | او توبه اوباسئ | الله ته | ټول | اے مؤمنانو | دپاره ددې

دپټو کالو آواز واوریدې شی | او تاسو ټول الله ﷻ ته توبې اوباسئ | اې مومنانو !

تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

چې تاسو خلاصې بیا مومئ |

ددې دپاره چې کامیاب شئ |

قوله تعالى:- وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ

د پردې شرعی احکام:- دلته الله ﷻ مؤمنې ښځې ته حکم ورکوی دې د پاره چه د هغوی غیرتی سړو ته آرام وی اودجاهلیت خراب رسمونه ترې اوځی. روایت دې چه داسماء بنت مرثدk کوردبنوحارثه په محله کښې ووهغې له به ښځې راتلې اوددستور مطابق به ئې دخپلو پښوکالې سینې اووېښته کولاو ساتلې راتلې.حضرت اسماء وئیل داڅومره خرابه خبره ده؟په دې باندې داآیاتونه نازل شو.نوحکم ورکولې شی چه مسلمانانوښځوله هم خپل نظر ښکته ساتل پکاردی. بغیرد خپل خاوند نه بل چاته د شهوت په نظرسره نه دی کتل پکار. پردوسړو ته خو کتل هم حرام دی که د شهوت په نظر سره وی که بغیر شهوته.

د نابینا هم پرده شته:- ابوداؤد اوترمذی کښې دی رسول الله ﷺ سره حضرت ام سلمه اوحضرت میمونه ؓ ناستې وې چه ابن مکتوم تشریف راوړو.داواقعه دپردې دآیاتونونازلیدلونه پس ده.حضور ﷺ اوفرمائیل پرده اوکړئ نوهغوی وئیل یارسول الله ﷺ هغه خونابینادې نه مونږته کتلې شی نه مو پیژندلې شی.حضور ﷺ اوفرمائیل چه تاسو خونابینا نه ئې تاسوورته نه ګورئې؟[1] اوبعضې علماؤ بغیر شهوت نظر حرام کړې نه دې د دوی دلیل هغه حدیث دې په کوم کښې چه دی د اختر په ورځ حبشی خلقوپه جمات کښې د وسلوکرتبونه شروع کړل اوام المؤمنین حضرت عائشه حضور ﷺ خپلې شاته اودروله هغې کتل تردې چه زړه ئې موړشواوستړې شوه نولاړه[2] ښځو له هم د خپل عزت بچ کول پکار دی د بدکارئی نه دې لرې وی خپل ځان دې چاته نه ښائی.پره دی غیرسړو ته دې د خپل زینت څه څیز

---

[1]) ابوداؤد کتاب اللباس باب فی قول الله تعالی ﴿وقل للمؤمنات یغضضن من أبصارهن﴾:٤١١٢وسنده حسن، ترمذی:٢٧٧٨، احمد:٦/٢٩٦، بیهقی:٧/٩١، ابن ماجة:٥٥٧٥.

[2]) صحیح بخاری کتاب العیدین باب الحراب والدرق یوم العید:٥٩٠، صحیح مسلم:٨٩٢.

نه ښکاره کوي اود کوم ځيز پټول چه ممکن نه وي هغه يوه بله خبره ده لکه څادر اود پاسه کپړا وغيره.
(١) د کوم پټول چه د ښځود پاره ناممکن دی.

مَاظَهَرَمِنهَا نه څه مراد دی؟:-داهم ژروايت دي چه دې نه مراد مخ د مړوندونوپورې لاسونه او غټه گوته ده خوکيدې شي چه دې نه مراد دا وي چه هم دا د زينت هغه محل دې د کوم د ښکاره کولونه چه شريعت بنديزاوکړو.لکه چه دحضرت عبدالله ﷺ نه روايت دې هغوی دې خپل زينت نه ښکاره کوی لکه والئی هارياپانزيب وغيره(٢)فرمائی زينت په دوه قسمه دي يوخوهغه کوم چه هم خاوندکوری لکه گوته بنگړې وغيره اوبل هغه زينت چه پردی خلق ئې گوری لکه د پاسه کپړا. زهری فرمائی په دې آيت کښې چه دکوم رشته دارانو ذکر دې نوکه د هغوی په مخې بنگړې لوپټه کولاوشی نوڅه حرج نشته او که د خلقو په وړاندې صرف گوتې ښکاره شي نو گناه نشته. بل روايت کښې د گوتوسره د پښو پانزيبو هم ذکر دې کيدې شي چه د ﴿ماظهرمنها﴾په تفسيرکښې ابن عباس ﷺ وغيره مخ اومړوندونه کړی وی لکه څنگه چه په ابوداؤد کښې دی چه اسماء بنت ابی بکر k رسول الله ﷺ له راغله نرئی کپړې ئې اغوستې وې نوحضورﷺ مخ واړولواو وئی فرمائيل چه کله ښځې بلوغت ته اورسی نوبغيرد دې نه اود دې نه يعنی د مخ اومړوندونونه علاوه بل اندام نه ښکاره کوی(٣) خودا مرسل دې خالدبن دريك دا دحضرت عائشه k نه روايت کوی اود هغه مور بی بی سره ملاقات ثابت نه دې.والله اعلم.

لوپټه څنگه اچول پکاردی:-ښځوله پکاردی چه لوپټه ياکپړاداسې واچوی چه دسينې غاړې کالی او شائی پټه وی.په جاهليت کښې ددې هم رواج نه وو. ښځو به په خپلوسينوباندې هيڅ هم نه اچول هر وخت به ئې سټ کمسئې،والئی وغيره صفا ښکاريدل بل آيت کښې دی اې نبی ﷺ خپلو بيبيانوته خپلو لونړو ته او مسلمانانوښځوته اووايه چه خپل څادرونه په خپل ځان باندې رازوړندکړی دې د پاره چه د هغوی پيژندګلوکيږی اونه شی تنگولې(٤)خمردخمار جمع ده خمار وائی هر هغه څيزته چه پټوی. لوپټې سر پټوی په دې وجه دې ته هم خماروائی. نوښځوله پکاردی چه ياخو په خپل پړونی اوياپه څه کپړا باندې خپله غاړه او سينه پټه کړی. حضرت عائشه k فرمائی چه الله ﷻ دې په هغه ښځوباندې رحم اوکړی کومو چه په شروع شروع کښې هجرت کړې وواودا آيت نازل شونو هغوی خپل څادرونه اوشلول او خپلې لوپټې ترې جوړې کړې. بعضوخپل ته بند غاړه پرې کړه او خپل سرئې پرې پټ کړو. (٥)

د انصارو ښځو فضيلت:- يوځل حضرت عائشه ته ښځود قريشو د ښځوفضيلت بيانول شروع کړو نو هغې اوفرمائيل چه دهغوی دفضيلت زه هم قائل يمه خووالله دانصارود ښځو نه غوره ښځې ما نه دی ليدلی د هغوی په زړونوکښې د کتاب الله تصديق اوپه هغې باندې کامل ايمان دې هغوی بې شکه د قدر قابلې دی.

د سورت نور آيت ﴿وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ ۖ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ ۖ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِن زِينَتِهِنَّ ۚ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾(٦)کله

---

(١) الطبری:١٩/١٥٦.
(٢) الطبری:١٩/١٥٦.
(٣) ابوداؤد كتاب اللباس باب فيما تبدی المراة من زينتها:٤١٠٤.
(٤) ٣٣/الاحزاب:٥٩.
(٥) صحيح بخاری كتاب التفسير سورة النورباب ﴿وليضربن بخمرهن على جيوبهن﴾:٤٧٥٨.
(٦) ٢٤/النور:٣١.

نازل شواود هغوی سرو چه کله کورونوکښې دا آیت هغوی ته واورولو هم هغه وخت دې ښځویه دې آیت باندې عمل اوکړواودسحر مانځه ته کله هغوی راغلې نود تولو په سرونوباندې لوپټې وې لکه چه ډولچې نی پرې ایخودې وي[۱] دې نه پس نی د هغه سرو بیان اوفرمائیلود چا په وړاندې چه ښځه وی اوبغیرد بناوسنګاردهغوی مخې ته په شرم اوحیاسره تلې راتلې شی.که دزینت په بعضې ظاهری څیزونوباندې هم نظرپریوځی بغیرد خاوندنه دهغوی مخې ته ښځه وی خپل پوره بناوسنګار او شوشا اوکړی لکه چه تره اوماما هم ذی محرم دی خودهغوی نوموړنه دلته ددې دپاره وانخستې شو ممکن دی چه هغوی د خپلو خامنوپه وړاندې د هغوی محاسن بیان کړی د دې د پاره د هغوی مخې ته بغیرلوپټې نه دی راتلل پکار.

مسلمانه به خپل زینت کافرې ښځې ته هم نه ښکاره کوی:- بیافرمائی ستاسو ښځې یعنی مسلمانانو ښخو په وړاندې هم د دې زینت د ښرګندونوکښې څه حرج نشته.داهل ذمه ښځو په وړاندې ددې د پاره رخصت ورنه کړې شو چه ډیرممکن دی هغوی د خپلو سرو په وړاندې د هغوی د ښانست اوزینت ذکر اوکړی.دمؤمنانوښځونه هم لکه چه ویره ده خوشریعت هغه حرام ګرځولې دی ددې دپاره مسلمانانې ښځې به داسې نه کوی خود ذمی کافرانوښځې د دې نه کوم یوڅیز منع کولې شی. بخاری او مسلم کښې دی یوې ښځې له دا جائزنه دی چه بلې ښځې سره ملاو شی اود هغې صفتونه دخپل خاوند په وړاندې داسې بیانوی لکه چه داوینی[۲] امیرالمؤمنین حضرت عمر بن خطاب ﷺ حضرت ابو عبیده ﷺ ته اولیکل چه ماته معلومه شوې ده بعضې مسلمانانې ښځې هم عاموحماموته ځی اوهغوی سره مشرکانې ښځې هم وی. واوره یوې مسلمانې ښځې له جائز نه دی چه هغه دې خپل بدن یوغیرمسلم ښځې ته اوښائی. حضرت مجاهد هم د ﴿اونسآءهن﴾ په تفسیرکښې فرمائی دې نه مراد مسلمانانې ښځې دی د هغوی په وړاندې دوی خپل زینت ښکاره کولې شی چه د خپل ذی محرم رشته دارانو په وړاندې نی ښکاره کولې شی یعنی غاړه والئی یا هار. نومسلمانې ښځې له بربنډ سرد یوې مشرکې ښځې په وړاندې راتلل نه دی جائز. په یوروایت کښې دی کله چه صحابه کرام رضوان الله اجمعین بیت المقدس ته اورسیدل نود هغوی د دایه توب د پاره هم یهودنړې نصرانیانې ښځې وې. که دا خبره ثابته شی نومحمول به وی‌په ضرورت یاد هغه ښځوپه ذلت باندې. بیا په دې کښې د غیرضروری بدن کولاو یدل هم نه دی. والله اعلم. و په مشرکانوښځو کښې کومې وینځې نوکرانې وی هغه د دې حکم نه خارج دی[۳] بعضې وائی چه د غلامانوهم داحکم دې. ابوداؤدکښې رسول الله ﷺ حضرت بی بی فاطمه k له دورکولود پاره یوغلام راوستلو.حضرت فاطمه k چه کله دې اولیدونوخپل خان نی په لوپټه کښې پټ کړو. ولې کپړا دومره وړه وه چه سربه نی پټولونو پښې به نی ښکاره کیدلې او پښې به ئی پټولې نو سربه نی ښکاره کیدلو. حضورﷺ چه دا اوکتل نوونې فرمائیل لورې ولې دومره تکلیف کوې زه ستاپلاریم اوداستا غلام دې.[۴] ابن عساکرکښې دی د دې غلام نوم عبدالله بن مسعده وو. دا فزاری وو سخت تور.حضرت فاطمة الزهری k د ده پالنه کړې وه اوآزاد کړې وو.دصفین په جنګ کښې دې معاویه ﷺسره وواود حضرت علی ډیرمخالف وو.مسند احمد کښې رسول الله ﷺښځو ته اوفرمائیل په تاسوکښې چه چاچاسره مکاتب غلام وی اوهغه سره داسې شرط شوې وې چه دومره دومره روپئی

---

[۱] ابوداؤد کتاب اللباس باب فی قول الله تعالی ﴿یدنین علیهن من جلابیبهن....﴾:۴۱۰۰ مختصراًوسنده حسن.

[۲] صحیح بخاری کتاب النکاح باب لاتباشر المراة فتنعتها لزوجها:۵۲۴۰،ابوداؤد:۲۱۵۰،ترمذی:۲۷۷۲، احمد:۱/۴۴۰، مسندابی‌یعلی:۵۰۸۳، ابن حبان:۴۱۶۰.

[۳] الطبری:۱۹/۱۶۰.

[۴] ابوداؤد کتاب اللباس باب فی العبدینظرالی شعرمولاته:۴۱۰۶ وسنده حسن، بیهقی:۷/۹۵.

راوړه نوته ازادنی بیا هغه سره دومره پیسې هم راجمع شوې نو پکاردي چه د ده نه پرده اوکړی(۱) بیا بیان فرمائی چه نوکران خادمان کارکونکی د هغه سړو په وړاندې چه خوانی نه لری اود ښځو خواهش هغوی ته نه وی اوهم د دې مطلب نه وی نود هغوی حکم هم د ذی محرم سړو دې خو هغه مخنث او هجړاګان چه بدزبانه او بدی خورونکی وی د هغوی داحکم نه دې لکه چه بخاری اومسلم وغیره کښې دی چه هم داسې یوسړې د حضورﷺ کورته راغلې وواوهغه د حضورﷺ بیبیانوهم د دې آیت ماتحت ګنړلې ووهغه نی منع کړې نه وو اتفاقی هغه وخت رسول اللهﷺ راغلو.دغه وخت هغه دحضرت ام سلمه k رورعبداللهؓ ته ونیل الله ﷻ چه کله طائف فتح کوی نو زه به تاته دغیلان لوربنایم چه راتلوسره د هغې په خیټه باندې څلورقطونه راخی اوپه واپس تلوکښې اته ښکاری.دې اوریدوسره حضورﷺ حکم اوفرمائیلوچه خبردارداسې خلق هیڅ کله دکور راتلوته مه پریږدئی(۲)ده نه پرده اوکړئی. هغه د مدینې نه اوویستلې شو.بیداء کښې دې اوسیدلو دهغ؛ خایٔ نه به دجمعه په ورځ راتلو اودخلقونه به ئی د خوراك څښاك څه څیزونه اوړل.د وړو ماشومانو په وړاندې راتلواجازت دې چه لاتراوسه پورې دښځو د مخصوص صفتونونه خبردار نه وی. په ښځوباندې دهغوی دکاسیرتوب نظر نه پریوځی.اوچه هغوی دې عمرته اورسی چه په هغوی کښې تمیزراشی اودښځوخوبیانې دهغوی په نظرکښې ښه ښکاری د ښائسته اوبدرنګ فرق معلوم کړی نوبیا د هغوی نه هم پرده شته سره د دې که هغوی پوره خوانان شوی نه وی. بخاری اومسلم کښې دی حضورﷺاوفرمائیل خلقو د ښځوخواته د تلونه بچ شئی تپوس اوشو یارسول اللهﷺ لیور او ورندار؟ هغوی اوفرمائیل هغه خومرګ دې.(۳)

د پازیبونو کړنګولو اوخوشبو سره د وتلو ممانعت:-بیافرمائی چه ښځې دې خپلې پښې په زوره په تلو کښې په زمکه نه ایږدی.په جاهلیت کښې به همداسې کیدل چه ښځو به په زوره په زمکه پښه کیخودله اوتګ به ئی کولو دې د پاره چه د پښې کالی (پانزیب) اوشرنګیږی اسلام داهم منع کړل. ښځې له هر یو هغه حرکت منع دې کوم سره چه د هغې څه پټ شوې سنګار ښکاره شی.ددې عطر اوخوشبو لګولوسره دکورنه وتل هم منع دی. ترمذی کښې دی چه هره یوه سترګه زناکاره ده. ښځه چه کله عطر اولګوی اودګل په شان خوشبوئی خورونکې دسړو خوا سره تیریږی نوهغه داسې داسې ده یعنی زناکاره ده(۴)ابوداؤدکښې دی چه ابوهریرهؓ ته یوه ښځه داسې ملاوشوه چه خوشبوئی لګولې وه.هغوی دې نه تپوس اوکړو ته د جمات نه راروانه ئی؟ هغې ونیل او. دوی اوفرمائیل تاخوشبولګولې ده؟ هغې ونیل او هغه ونیل ما د خپل حبیب ابوالقاسمﷺ نه اوریدلی دی کومه ښځه چه دې جمات ته خوشبولګولې راځی دهغې مونځ قبول نه دې ترکومې چه هغه واپس نه شی اود جنابت په شان غسل او نه کړی(۵) ترمذی کښې دی چه خپل زینت په غیر ځایٔ کښې ښکاره کونکې ښځې مثال د قیامت د هغه تیارې په شان دې په کوم کښې چه رنړا نه وی(۶)ابوداؤدکښې دی رسول اللهﷺ سړی اوښځې په لاره ګډوډتلوکښې اولیدل نوونی فرمائیل ښځوتاسودیخواشئی تاسوله دلارې په مینځ کښې تګ نه دې

(۱) ابوداؤد کتاب العتق باب المکاتب یؤدی بعض کتابة فیعجز اویموت:۳۹۲۸، وسنده حسن، ترمذی:۱۲۶۱، ابن ماجة:۲۵۲۰، احمد:۲۸۹/۶، مسندابی یعلی:۲۹۵۶،بیهقی:۳۲۷/۱۰.

(۲) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الطائف فی شوال سنة ثمان:۴۳۲۴، صحیح مسلم:۲۱۸۰-۲۱۸۱، ابوداؤد:۴۹۲۹؛

(۳) صحیح بخاری کتاب النکاح باب لایخلون رجل بامراة الاذومحرم:۵۲۳۲، صحیح مسلم:۲۱۷۲، ترمذی:۲۱۷۱، احمد:۱۴۹/۴، ابن حبان:۵۵۸۸، بیهقی:۹۰/۷.

(۴) ترمذی کتاب الادب باب ماجاء فی کراهیة خروج المراة متعطرة:۲۷۸۶وسنده حسن، احمد:۱۴۱/۴، ابن ماجة:۴۴۲۴، حاکم:۳۹۶/۲.

(۵) ابوداؤد کتاب الترجل باب فی طیب المراة للخروج:۴۱۷۴وهو حسن، ابن ماجة:۴۰۰۲، نسائی:۵۱۳۰، مختصراً، احمد:۲۴۶/۲.

(۶) ترمذی کتاب الرضاع باب ماجاء فی کراهیة خروج النساء فی الزینة:۱۱۶۷.

پکار دي اوريدوسره ښځې ديوالونوسره لګيدلې رواني شوې تردې چه دهغوی کپړې به ديوالونو سره لګيدلې(۱) بيافرمائی مؤمنانوزماويناواخلئی اودانياک صفتونه واخلئی اودجاهليت دبدو خصلتونونه منع شئی. پوره کاميابی پوره خلاصې هم د هغوی دپاره دې چه د الله ﷻ حکم منونکې وی د هغه د منع کړې شوو کارونونه منع کيږی اوهم د الله ﷻ نه مونږ امدادغواړو.

وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ وَالصّٰلِحِيْنَ

| او نکاح اوکړئ | دبې نکاحو | ستاسو نه | او دصالحانو نه

| او په تاسو کښې چې کومې ښځې کونډې دی دهغوئ

مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَآئِكُمْ ۗ اِنْ يَّكُوْنُوْا فُقَرَآءَ يُغْنِهِمُ اللّٰهُ

دغلامانوستاسونه| او دوينځو ستاسو نه |که چرې وی هغوئ | فقيران |غنيان به کړی هغوئ لره الله

نکاح کوئی | اودخپلو نيکانو غلامانو هم |اود وينځو هم (نکاح کوئ) | که دوئ غريبانان وی

مِنْ فَضْلِهٖ ۗ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿۳۲﴾ وَلْيَسْتَعْفِفِ

دفضل خپل نه | او الله | دفراښئ مالک دې | او ښه پوهه دې | او پکار دی چې ځان دې پاک ساتی

نو الله ﷻ به ئې په خپل فضل سره غنيان کړی |او الله ﷻ د ډيرې فراخئ خاوند دې | په هرڅه پوهه دې

الَّذِيْنَ لَا يَجِدُوْنَ نِكَاحًا حَتّٰى يُغْنِيَهُمُ اللّٰهُ

هغه کسان | چې نهٔ مومی هغوئ | اسباب دنکاح | تر هغې پورې | چې غنيان کړی هغوئ لره الله

اوکوم خلق چې د نکاح طاقت نه لری | پکار دی چې هغوئ ځان پاکدامن ساتی | تردې چې الله ﷻ

مِنْ فَضْلِهٖ ۗ وَالَّذِيْنَ يَبْتَغُوْنَ الْكِتٰبَ مِمَّا

دفضل خپل نه | او هغه (مريان) | چې طلب کوی هغوئ | دمکاتب والی | دهغه وينځو مرِيونه |

ئې په خپل فضل سره غنيان کړی | اوکوم غلامان چې تاسوسره مکاتبت (د ازادئ معاهده کول)

مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوْهُمْ اِنْ عَلِمْتُمْ

چې مالکان وی دهغوئ | ښې لاسونه ستاسو | نو مکاتبان کړی هغوئ | که معلوم وی تاسو ته |

غواړی |که چرې تاسوته په هغوئ کښې نيکی او صلاحيت معلوم وی| نو هغوئ سره مکاتبت

فِيْهِمْ خَيْرًا ۖ وَّاٰتُوْهُمْ مِّنْ مَّالِ اللّٰهِ الَّذِيْٓ اٰتٰىكُمْ ۗ

په هغوئ کښې |څه خير|او ورکړئ هغوئ ته | دمال دالله نه |هغه مال |چې الله درکړې دې تاسو ته

اوکړئی|اوکوم مال چې تاسوته الله ﷻ درکړې دې هغې نه دوئ ته هم لږ ورکړئی

وَلَا تُكْرِهُوْا فَتَيٰتِكُمْ عَلَى الْبِغَآءِ اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّنًا

اومهٔ مجبوروئ | وينځې خپلې | په زنا باندې| که غواړی هغوئ | پاک ساتنه دځان خپل

اوخپلې وينځې ددنيا دژوند دفائدې حاصلولو دپاره په زناکارئی مه مجبوره کوئ

(۱) ابوداؤد کتاب الادب باب فی مشی النساء مع الرجال فی الطريق:۵۲۷۲.

لِّتَبْتَغُوْا عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَمَنْ يُّكْرِهْهُّنَّ

دپاره ددې چې طلب کوئ تاسو | مال (فائده) | دژوند ددنیا | اوهغه څوك چې مجبوره کوئ هغوئ

کله چې هغوئ پاکدامنې اوسیدل غواړي | اوڅوک چې هغوئ په زناکولو مجبوره کړي

فَاِنَّ اللّٰهَ مِنْۢ بَعْدِ اِكْرَاهِهِنَّ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝ وَلَقَدْ اَنْزَلْنَآ

نو بیشکه چې الله | روستو دمجبورتیا دهغوئ نه | بښونکي مهربانه دي | او نازل کړي دي مونږه

نو الله ﷻ دهغوئ دمجبورتیا نه پس بښونکي اومهربان دي | اومونږ ستا طرفته

اِلَيْكُمْ اٰيٰتٍ مُّبَيِّنٰتٍ وَّمَثَلًا مِّنَ الَّذِيْنَ خَلَوْا

تاسو ته | ایتونه | واضحه | او مثالونه | دهغي کسانو نه | چې تیر شوي دي |

ښکاره حکمونه نازل کړي دي | اوهغه خلقو مثالونه (بیان کړي دي) چې ستاسو نه

مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِيْنَ ۝

مخکښې ستاسو نه | او نصیحت | دپاره دپرهیزګارانو |

وړاندې تیر شوي دي | اود ویریدونکو دپاره دنصیحت (ذریعه)

قوله تعالی:- وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ

دَ نکاح احکام:- په دې کښې الله ﷻ ډیرزیات احکام بیان فرمائیلي دي. اولاً نکاح دعلماءکرامو دیوې ډلې داخیال دې چه کوم سړې دنکاح قدرت لري په هغه باندې نکاح کول واجب دي. دحضورﷺ ارشاد دې اې ځوانانو په تاسوکښې چه څوك د نکاح قدرت لري هغه له نکاح کول پکاردي. نکاح نظر ښکته کونکې اودشرمګاه بچ کونکې ده. اودچا چه طاقت نه وي هغه دې خامخاروژې ساتي. هم دادهغه د پاره خصي کیدل دي([1]) (بخاري اومسلم) په سنن کښې دي رسول الله ﷺ فرمائي د کومې نه چه د زیات اولاد امیدوي هغې سره نکاح اوکړئ چه نسل زیات شي. زه تاسو سره په نورو امتونوفخر کوم([2]) په یوروایت کښې دی تر دې چې په سقط یعنی بې مودې ماشوم بانې هم فخر کوم **(ایامٰی)** جمع ده د **(ایم)**. جوهري فرمائي د اهل لغت په نیزبې ښځې سړې او بې خاونده ښځې ته **(ایم)** وائي که هغه واده کړې وي او که ناواده کړې. بیانور رغبت ورکولوسره فرمائي که هغه مسکین هم وي نو الله ﷻ به په خپل فضل اوکرم سره هغه مالدارکړي که هغه آزادوي اوکه غلام([3]).

نکاح کول باعث دبرکت دی:- دصدیق اکبرؓ قول دې تاسودنکاح باره کښې د الله ﷻ حکم اومنئ هغه به تاسوسره خپله وعده پوره کوي. ابن مسعودؓ فرمائي په نکاح کښې مالداری غواړئ([4]) رسول الله ﷺ فرمائي ددریوقسم خلقوامداد د الله ﷻ په ذمه حق دې دې نکاح کونکې چه د حرام کارئ نه د بچ کیدو په نیت نکاح کوي هغه مکاتب غلام د چاراده چه د ورکولووي اوهغه غازي چه د الله ﷻ په لار کښې

[1] صحیح بخاری کتاب النكاح باب من لم يستطع الباءة فليصم: ۵۰۶۶، صحیح مسلم: ۱۴۰۰، ابوداؤد: ۲۰۴۶، ترمذی: ۱۰۸۱، ابن ماجة: ۱۸۴۵، احمد: ۱/۳۷۸، ابن حبان: ۴۰۲۶.

[2] ابوداؤد کتاب النكاح باب النهي عن تزويج من لم يلد من النساء: ۲۰۵۰ وهو حسن، نسائي: ۳۲۲۹، احمد: ۳/۱۵۸، ابن حبان: ۴۰۲۸، بیهقي: ۷/۸۱.

[3] الطبري: ۱۹/۱۶۶.

[4] الطبري: ۱۹/۱۶۶.

وتلې وي.([1]) هم ددې په تائيد کښې هغه روايت دې کوم کښې چه دی رسول الله ﷺ د يوداسې سړي نکاح يوې ښځې سره اوکړه چاسره چه د ته بندنه علاوه هيڅ نه وو اوتردې چه د اوسپنې گوته هم هغه سره نه وه. سره د دې غريبنې اونادارئي حضورﷺ د هغه نکاح اوکړه او دامهرئې مقررکړو چه کوم قرآن ده ته يادې دابه خپلې ښځې ته وريادوي([2])دا په دې وجه چه نظر ئې د الله ﷻ په فضل اوکرم باندې وو چه هغه مالك به دوی له مالداری ورکړی اودومره رزق به وراورسوی چه ده ته اود ده ښځې ته به کافي وي. يوحديث اکثرخلق نقل کوی په فقيرئې کښې هم نکاح کوئ الله ﷻ به تاسو غنيان کړي. زما نظر کښې خوداحديث تيرشوې نه دې نه په يوقوی سندسره اونه په ضعيف اونه مونږ ته د داسې يو ناپيژندگلو روايت دلته په دې مضمون کښې ضرورت شته ځکه چه د قرآن په دې آيت اودې احاديثو کښې داڅيز موجوددې فالحمدلله. بيانئي حکم ورکړو چه د چاد نکاح طاقت نه وی هغه دې د حرام کار ئې نه بچ شي.حضورﷺ فرمائي اې دځوان عمر خلقو تاسو کښې چه څوك د نکاح وس لری هغه دې نکاح اوکړي دانظر ښکته کوی اوشرمګاه بچ کونکې ده اودچا چه ددې طاقت نه وی هغه دې په خان باندې د روژوساتل ضروری کړی هم داد ده د پاره خصي کيدل دی. داآيت مطلق دې اود سورت نساء نه خاص دې يعنې دافرمان ﴿وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا اَنْ يَّنْكِحَ الْمُحْصَنٰتِ الْمُؤْمِنٰتِ فَمِنْ مَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِّنْ فَتَيٰتِكُمُ الْمُؤْمِنٰتِ ؕ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيْمَانِكُمْ ؕ بَعْضُكُمْ مِّنْۢ بَعْضٍ ۚ فَانْكِحُوْهُنَّ بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ وَاٰتُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ بِالْمَعْرُوْفِ مُحْصَنٰتٍ غَيْرَ مُسٰفِحٰتٍ وَّلَا مُتَّخِذٰتِ اَخْدَانٍ ۚ فَاِذَآ اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنٰتِ مِنَ الْعَذَابِ ؕ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ ؕ وَاَنْ تَصْبِرُوْا خَيْرٌ لَّكُمْ ؕ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝﴾([3])دوينځو سره نکاح کولونه صبر ښه دې ځکه چه پدې صورت کښې په اولادباندې د غلامئ نوم راځي.عکرمه فرمائي چه کوم سړې يوه ښځه اووينې اودده په زړه کښې خواهش پيداشي نوهغه له پکاردی که دهغه ښځه وی نوهغې له دې لاړشي ګنی دالله ﷻپه خدائي کښې دې نظر اوزغلوی اوصبر دې اوکړی تردې چه الله ﷻ هغه غنې کړي. دې نه پس الله ﷻ هغه خلقو ته فرمائي کوم چه د غلامانو مالکان دی که د هغوی غلامان د خپلې آزادئې هغوی سره څه ليك کول غواړي نوهغوی دې انکار نه کوی. غلام به په خپله ګټه باندې هغه مال جمع کړی خپل آقاته به ئې ورکړی اوآزادبه شي. اکثر علماء کرام فرمائي چه داحکم ضروری نه دې فرض اوواجب نه دې بلکه د استحباب او خيرخواهئ په توګه دې. آقاته اختياردې چه غلام کله يوهنر زده کول غواړی اوهغه اووائي چه مانه دومره روپئي واخله اوماآزادکړه نوهغه ته اختياردې چه داقسم معاهده اوکړی يا اونه کړي. د علماؤيوه ډله د آيت ظاهری الفاظ اخلی او وائي چه په آقاباندې واجب دی کله چه د ده غلام د خپلې آزادئې بار کښې څه ليکل غواړي نوهغه دې د ده خبره قبوله کړي. د حضرت عمر ﷺ په زمانه کښې د حضرت انس ﷺ غلام سيرين چه مالدار وو هغه ته ئې درخواست اوکړو چه ماسره زماد آزادئې ليکل اوکړه. حضرت انس ﷺ انکار اوکړو د حضرت عمر فارو ﷺ دربار ته دامقدمه لاړه هغوی حضرت انس ﷺ ته حکم اوکړو اود هغوی په نه منلوباندې هغوی ته کوړې ورکړې اوهم داآيت ئې ورته تلاوت کړو تردې چه هغه ليکل اوکړه([4]) (بخاری) د عطاء) نه دواړه اقوال نقل دی د امام شافعي اولنې قول هم دا ووخونوې قول ئې دا دې چه واجب نه دی. ځکه چه په حديث کښې دی د مسلمان مال بغير د هغه د زړه د خواهش نه حلال نه دې.([5]) امام مالك فرمائي داواجب نه دی. ما خونه دی اوريدلی چه يوامام يوآقا مجبور کړی وی چه

---

[1]) ترمذی کتاب فضائل الجهاد باب ماجاء في المجاهد والناکح المکاتب وعون الله اياهم:۱۶۵۵وسنده حسن، نسائي:۳۲۲۰، ابن ماجة:۲۵۱۸، احمد:۲۵۱/۲، ابن حبان:۴۰۳۰، حاکم:۷۶۰/۲. (ترمذی وغيره)

[2]) صحيح بخاری کتاب النکاح باب تزويج المعسر:۵۰۸۷، صحيح مسلم:۱۴۲۵.

[3]) ۴/النساء:۲۵.

[4]) صحيح بخاری کتاب المکاتب باب المکاتب ونجومه في کل سنة نجم قبل وحديث:۲۵۶۰.

[5]) احمد:۷۲/۵مسندابي يعلی: ۱۵۷۰، دارقطنی:۲۶/۳، بيهقی:۱۰۰/۶.

هغه دې د خپل غلام د ازادئ ليك اوكړي داحكم د اجازت په توګه دې نه چه د وجوب په توګه ارهم داقول د امام ابوحنيفه هم دې.

غلام د كتابت دپاره خپل مالك نئ مجبوره كولې

مسلک حنفي:-دحنفيانو په نيز پدې آيت كښې چه مالكانو ته غلام سره دكتابت كولوحكم شوې دې دا حكم استحبابي دې وجوب نه دې دغلام دخپل مالک نه سره دكتابت كولوحكم (تفسير مظهري ۳۹۲/۶). د امام ابن جرير په نيزمختارقول د وجوب دې. د خيرنه مراد امانت داري رښتينولي په مال اود مال په حصول باندې قدرت دې. حضور ﷺ فرمائي چه كه تاسو داغلامان كوم چه تاسو سره د خپلې آزادئ ليكل كول غواړي د مال دكټلو صلاحيت ئې اوګورئې نوددوی داخواهش پوره كړئې ګنې نو نه څكه چه پدې صورت كښې هغوی په خلقوخپل بوج اچوی[1] يعنې د دوی نه به سوال كولې شي اورقم به پوره كول غواړي. دې نه پس ئې فرمائيلي دی چه دوی ته دخپل مال نه څه وركړئې.يعنې كوم رقم چه مقررشوې دې دهغې نه ورته څه پريږده څلورمه دريمه نيمه ياڅه حصه. دامطلب هم بيان كړې شوې دې چه دزكوة په مال سره ددوی امداداوكړه. آقاهم اونور مسلمانان دی هم ده ته زكوة وركړې دې د پاره چه هغه مقرررقم وركړي خپل ځان آزاد كړي.اول حديث تيرشو چه كوم درې قسم خلقوامدادپه الله ﷻ باندې حق دې هغوی كښې يوداهم دې. خو اولنې قول ډير زيات مشهوردې.دحضرت عمر ﷺ غلام ابو اميه ليكل كړې وو. كله چه هغه د خپل رقم ړومبې قسط راوړوراغلو نو هغوی ورته اوفرمائيل چه لاړ شه اوبدې پيسوكښې دنورو نه هم امداداوغواړه. هغه وئيل اميرالمؤمنين تاسومادآخري قسط پورې محنت ته خو پريږدئې.وئې فرمائيل نه ماته ويره ده چه چرته د الله ﷻ دافرمان مونږ پرينږدو چه هغوی ته دالله ﷻ هغه مال وركړه كوم چه هغه تاسو ته دركړې دې. نودا ړومبې قسط وو چه په اسلام كښې ادا كړې شو.د ابن عمر ﷺ عادت وو چه په شروع شروع كښې به ئې نه څه وركول اونه به ئې څه معاف كول څكه چه داخيال به ئې ووچه داسې نه وی آخره كښې دا رقم پوره نه كړې شي.نوزماوركړې شوې به ماله واپس راشي.اوكه آخري قسطونه وو اوڅه به ئې غوښتل نود خپل طرف نه به ئې مې معاف كول. په يو غريب مرفوع حديث كښې دی چه څلورمه حصه ورته پريږدئې[2] خوصحيح هم دا دی چه هغه د حضرت علي ﷺ قول دې.

وينځې په بدكارئې مه مجبوروئ:-بيافرمائي پخپلو وينځو په زور باندې بدكارئې مه كوئي. د جاهليت په خرابو طريقوكښې يوه داهم وه چه هغوی به خپلې وينځې مجبوروليې چه هغوی زناكاري اوكړي او هغه رقم دې خپلو مالكانو ته وركړي.اسلام دابدرسم مات كړو.روايت دې چه دا آيت د عبدالله بن ابی بن سلول منافق باره كښې نازل شوې اوهغه به هم داسې كول دې دپاره چه روپئې هم ملاوشي اود وينځوپه اولادسره درياست شان هم زيات شي دهغه د وينځې نوم معاذه وه.بل روايت كښې دی د هغې نوم مسيكه وه اودا وه مسلمانه. دې به د بدكارئې نه انكاركولو. په جاهليت كښې خو داكاركيدلواود دې نه ئې ناجائزاولاد هم اوشوخود اسلام راوړلونه پس هغې انكاراوكړو. په دې باندې هغه منافق وهله نودا آيت نازل شو[3] روايت دې چه دبدر يوقريشي قيدی د عبدالله بن ابی سره وو هغه غوښتل چه د هغې وينځې سره ملاوشي. وينځې دخپل اسلام راوړلوپه وجه د حرام كارئې بچ كيدل غوښتل د عبدالله خواهش وو چه دې دغه قريشي سره ملاوشي نودا ئې مجبوره كوله او وهله ټكوله ئې. نودا آيت نازل شو. يوبل روايت كښې دی چه دې د منافقانوسردار به دا وينځه د خپلو ميلمنود خاطر اوتواضع د پاره

---

[1] ابوداؤد في (المراسيل):۱۴۳.

[2] حاكم:۲/۳۹۷.

[3] البزار.

ورلیگله.د اسلام نه پس چه کله دې ښځې نه دا اراده اوکړې شوه نوهغې انکاراوکړو اوصدیق اکبر ﷺ ته نې خپل دامصیبت بیان کړو.حضرت صدیق اکبرﷺ دا خبره دربار محمدیﷺ ته اورسوله. حضور ﷺ داحکم اوکړو چه داوینځه د هغوی کورته اورسوئې هغه په خلقوکښې شورجوړکړو چه ګورئې محمد ﷺ زمونږ نه وینځې په زور اخلی په دې باندې دا آسمانی حکم نازل شو. یوبل روایت کښې دی چه مسیکه اومعاذه دوه وینځې وې دووسړوسره وې چه په هغوی باندې به ئې بدکاری کوله.داسلام نه پس مسیکه اود هغې مور راغلې اورسول الله ﷺ ته ئې شکایت اوکړویه دې باندې دا آیت نازل شو. داکوم چه فرمائیلی شوی دی چه که وینځې د پاکوالی اراده اوکړی د دې نه دا مطلب هیڅ کله مه اخلئ که د هغوی اراده نه وی نوخیردې. ځکه چه هغه وخت واقعه هم داسې وه د دې دپاره داسې او فرمائیلی شو.نود اکثریت اوغلبه په وجه داسې اوفرمائیلی شو هیڅ قیداوشرط نشته. ددې نه د هغوی غرض دا وو چه مال حاصل شی اولادئې وی چه وینځې غلامان وی.په حدیث کښې دی رسول الله د ښکرلګولو په اجرت د بدکارئې اجرت او کاهن په اجرت باندې بندیز فرمائیلې دې[1]بل روایت کښې دی د زناپیسې اودښکرلګولو پیسې اودسپی قیمت خبیث دې[2]بیافرمائی چه کوم خلق په دې وینځوظلم کوی نو هغوی خو به الله ﷻ دهغوی د مجبورئې نه اوبښی اود دوی مالکان چاچه په هغوی باندې زور دباؤ او ظلم کړې دې هغوی به راګیرکړی. په دې صورت کښې به هم دوی ګناهګاران وی. بلکه دحضرت عبدالله بن مسعودﷺ په قراءت کښې درحیم نه پس﴿واثمهن علی من اکرههن﴾[3] دی.یعنی په دې حال کښې جبر اوزورکونونکو باندې ګناه ده. په یومرفوع حدیث کښې دی چه الله ﷻ زما د امت په هیرې سره په خطا سره اوپه کومو کارونوباندې چه مجبورکړې شی اوپه هغوی باندې زبردستی اوکړې شی هغه معاف کړې دی[4]دااحکام په تفصیل سره بیانولونه پس فرمائی چه مونږدخپل پاک کلام قرآن کریم روښانه اوواضح آیاتونه ستاسو په وړاندې بیان کړل. د وړاندې زمانې د خلقو واقعات هم تاسو ته بیان کړې شوچه متقیان دې نه عبرت حاصل کړی اودالله ﷻدنافرمانونه بچ شی.علی ﷺ به فرمائیل په قرآن کښې ستاسوداختلاف فیصلې موجوددی تاسونه دوړاندې خلقوخبرې موجوددی روستو راتلونکو کارونو احوال بیان دی.دااټل فیصلې دې بکواس نه دې.داچه څوك هم په بې پرواهئی سره پریږدی هغه به الله ﷻ بربادکړی اوچه څوك ئې د دې نه بغیربل کتاب کښې لټوی هغه به الله ﷻ ګمراه کړی[5]

<table>
<tr><td>نُورُ السَّمٰوٰتِ</td><td>اَللّٰهُ</td></tr>
<tr><td>نور داسمانونو</td><td>الله</td></tr>
<tr><td colspan="2">الله ﷻ داسمانونو</td></tr>
</table>

مِصْبَاحٌ	فِيهَا	كَمِشْكٰوةٍ	نُورِهٖ	مَثَلُ	وَالْاَرْضِ
ډیوه وی	چی په کښې	پشان دتاخ دې	دنور دهغه	مثال	او دزمکې دې
او دزمکې رڼا ده د ډدهٔ د رڼا مثال داسې دی لکه چې یو تاخ وی په هغې کښې یوه ډیوه وی					

[1] صحیح بخاری کتاب البیوع باب ثمن الکلب:۲۲۳۷، صحیح مسلم:۱۵۶۷، بدون ذکرالحجام خود دې ذکر په صحیح مسلم:۱۵۶۷ کښې دې.

[2] صحیح مسلم کتاب المساقاة باب تحریم ثمن الکلب وحلوان الکاهن ومهرالبغی:۱۵۶۷.

[3] الطبری:۱۷۵/۱۹.

[4] ابن ماجة کتاب الطلاق باب طلاق المکره والناسی:۲۰۴۳.

[5] ترمذی کتاب فضائل القرآن باب ماجاء فی فضل القرآن :۲۹۰۶

اَلْمِصْبَاحُ | فِيْ زُجَاجَةٍ ط | اَلزُّجَاجَةُ | كَاَنَّهَا | كَوْكَبٌ
دغه ډیوه | دشیشې په فانوس کښې وی | دغه فانوس | داسې وی لکه چې هغه | یو ستوري وي
اوهغه ډیوه په یوه شیشه کښې وی | (اوهغه) شیشه لکه یو ځلنده ستوري وي

دُرِّيٌّ | يُّوْقَدُ | مِنْ شَجَرَةٍ | مُّبٰرَكَةٍ | زَيْتُوْنَةٍ
دملغلرې پشان ځلیدونکې | چې بلولې شی | دونې | برکتناکې | دزیتون نه |
دغه ډیوه دیوې فائده مندې برکتی ونې نه بلیږی | (یعنی) دزیتون نه چې نه

لَّا شَرْقِيَّةٍ | وَّلَا غَرْبِيَّةٍ لا | يَّكَادُ | زَيْتُهَا | يُضِيْٓءُ
چې نه مشرق طرفته وی | او نه مغرب طرفته وی | قریبه وی | چې تیل دهغې | رڼا اوکړی |
دنمر خاته طرف ته ولاړه وی| اونه دقبلې طرف ته.............. | د هغې تیل داسې ښکاری

وَلَوْ | لَمْ تَمْسَسْهُ | نَارٌ ط | نُوْرٌ | عَلٰى نُوْرٍ ط | يَهْدِي اللّٰهُ
او اګر که | نه وی رسیدلې هغې ته | وور | دغه شان نور وی | دپاسه دنور | لار ښائی الله
لکه چې په خپله به اوس بله شی |اګر که اور ورته نزدې هم نشی |اهغه ټوله رڼا رڼا ده |الله ﷻ

لِنُوْرِهٖ | مَنْ | يَّشَآءُ ط | وَيَضْرِبُ اللّٰهُ | الْاَمْثَالَ | لِلنَّاسِ ط
طرف دنور خپل ته | هغه چاته | چې خوښه ئې شی | او بیانوی الله | مثالونه | دپاره دخلقو
چې د چا په حقله اوغواړی نو دخپل نور هدایت ورته اوکړی |او الله ﷻ خلقوته مثالونه بیانوی

وَاللّٰهُ | بِكُلِّ شَيْءٍ | عَلِيْمٌ ﴿٣٥﴾ لا
او الله | په هر څیز باندې| ښه خبر دې |
او الله ﷻ په هر څیز ښه پوهه دې |

قوله تعالى:- اَللّٰهُ نُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ط

د الله ﷻ دنور ښائسته مثال او نور نه مراد څوک دی (اول قول):- ابن عباس ؓ فرمائی چه الله ﷻ هادی دې د آسمان والااودزمکې والا[1]هم هغه په دې دواړوکښې دنمرسپوږمئی اوستوروتدبیر کوی[2]حضرت انس ؓ فرمائی دالله ﷻ نور هدایت دې. ابن جریر هم دااختیارکړې دې. حضرت ابی بن کعب ؓ فرمائی د هغه د نور مثال یعنی د هغه نورلرونکی مؤمن مثال د چا په سینه کښې چه ایمان او قرآن دې دهغه مثال الله ﷻ بیان فرمائیلې دې. اول ئی د خپل نور ذکر اوکړو بیادمؤمن د نورانیت چه په الله ﷻ باندې ایمان لرونکی د نورمثال. بلکه حضرت ابی بن کعب ؓ دادا سې لوستلو **﴿مثل نورمن امن به﴾** دابن عباس ؓ نه داسې لوستل هم نقل دی. **﴿کذلك نورمن امن بالله﴾** دبعضو په قراءت کښې **﴿الله نوّر﴾** دې یعنی هغه آسمان او زمکه نورانی جوړکړی دی.سدیm فرمائی هم د هغه په نورسره آسمان اوزمکه روښانه دی. په سیرت محمدبن اسحاق کښې دی په کومه ورځ چه اهل طائف رسول الله ﷺ ته ډیر تکلیفونه رسولې وو.حضور ﷺ په خپله دعاکښې فرمائیلې وو**﴿اعوذبنوروجهك الذي اشرقت له الظلمت وصلح عليه امرالدنيا والاخرة ان يحل بي غضبك اوينزل بي سخطك لك العتبى حتى ترضى ولاحول ولاقوة الابالله﴾** په دې دعاکښې دی

[1]) الطبری:۱۹/۱۷۷.
[2]) الطبری:۱۹/۱۷۷.

چه زه ستادمخ د نور په پناه کښې راځم چه تیارې روښانه کوی او په کوم چه د دنیااو اخرت صلاحیت موقوف دې. الخ. دصحیحین په حدیث کښې دی چه کله به حضور ﷺ دشپې د تهجدو دپاره پاسیدو نو دا به ئې ونیل اې الله هم ستاد پاره ټول تعریفونه واجب دی ته د آسمانونواوزمکو اوڅه چه پدې کښې دی د هغه ټولونورئې(۱) الخ ابن مسعود ﷺ فرمائی چه ستاسود رب په نیز شپه اوورځ نه ده د هغه د مخ په نورسره د هغه د عرش نور دې. (۲)

دویم قول:-اودبعضو په نیز مؤمن دې په کوم چه د سیاق کلام دلالت دې. یعنی د مؤمن د زړه د نور مثال دطاخ په مثال دې لکه چه فرمان دې یو سرې دې چه دځپل رب دلیل اوورسره ګواهی اخستې ده.

(۳)نودمؤمن دزړه صفائی دشیشې دفانوس په شان تشبیه ورکړه بیاچه دقرآن اوشریعت نه کوم امداد هغې ته ملاویږی دهغې تشبیه ئې ورکړه د زیتون تیلوسره چه پخپله صفاسترا پړقیدلې اوروښانه دی. نوطاخ او په طاخ کښې چراغ او هغه هم روښانه چراغ. یهودیانو په اعتراض سره ونیلې وو چه د الله ﷻ نوردآسمانونونه اخوا څنګه منور دې؟ نومثال ورکړې شو او پوهه کړې شو لکه د فانوس دشیشې رڼا. ونې فرمائیل چه الله ﷻنوردې دآسمانونو او نوردې د زمکې. دمشکوة معنی دکوردطاخ ده. دامثال الله ﷻ دخپلې فرمانبردارئې ورکړې دې اوخپلې تابعدارئې ته ئې نوراوفرمائیلو.بیادهغه نورهم ډیر نومونه دی. مجاهد فرمائی دحبشو په لغت کښې دې ته طاق (طاخ) وائی(۴) بعضې وائی چه داسې طاخ چه په هغې کښې نور څه سورې وغیره نه وی. فرمائی چه هم په دې کښې فانوس کیخودې شی. اولنې قول ډیرقوی دې یعنی د فانوس کیخودلوځائ. په قرآن کښې هم دی چه په دې کښې چراغ دې. نود مصباح نه مراد نوردې یعنی قرآن او ایمان چه د مسلمان په زړه کښې وی. سدی وائی چراغ مراد دې بیافرمائی چه دا رڼا په کوم کښې چه ډیر پړق دې دامثال دې د مؤمن د زړه. بیا هغه قندیل (فانوس)داسې دې لکه مرغلره اوپړقیدلې روښانه ستورې. د دې دویم قراءت (دِرِیء) هم دې دا ماخوذ دې د(دَرۡءٌ)د کوم معنی چه دلرې کولوده. کله چه یوستورې ماتیږی نوهغه وخت هغه ډیرروښانه وی او چه کوم ستوری غیرمعروف وی هغې ته هم عرب دراری وائی. مطلب پړقیدونکې او روښانه ستورې چه ښه ښکاره او لوئ وی.بیادې چراغ کښې تیل هم د مبارکې ونې زیتون وی﴿زیتونة﴾لفظ بدل دې یاعطف بیان دې. بیاد زیتونوونه نه مشرقی ده چه هم د ورځې د شروع نه په دې نمر راشی اونه مغربی ده چه د نمر د ډوبیدو د وخت نه وړاندې په دې سورې راشی بلکه په مینځ ځائ کښې ده چه د سحرنه واخله ترماښامه پورې د نمر صفارڼاکښې وی.نود دې تیل هم ډیر صفاستره معتدل اوپړقیدونکې وی. ابن عباس ﷺ فرمائی چه مطلب دا دې چه هغه ونه په میدان کښې ده هیڅ بلې ونې غر یاغار یاڅه بل څه څیزهغه پټه کړې نه ده. په دې وجه د دغه ونې تیل ډیر صفا وی.عکرمه فرمائی د سحرنه ترماښامه پورې تازه کولاوهوا اوصفانمر هغې ته رسی څنګه چه هغه د کولاو میدان په مینځ کښې ده هم په دې وجه دهغې تیل صفاستراروښانه پړقیدونکی وی نه هغې ته مشرقی ونیلې شی نه مغربی.داسې ونه ډیره کولاواوشنه وی نوچه څنګه داونه د آفتونونه بچ شوی وی دغه شان مؤمن د فتنونه بچ اوسیږی. که دیوې فتنې په ازمیښت کښې پریوځی هم نوالله ﷻ هغه ثابت قدم ساتی. هغه ته څلورصفتونه الله ﷻ ورکوی. په خبره کښې رښتونې په حکم کښې عدل په تکلیف باندې صبر نعمت باندې شکر بیا هغه په

---

(۱) صحیح بخاری کتاب التهجد باب التهجد باللیل:۱۱۲۰، صحیح مسلم:۷۶۹، احمد:۳۵۸/۱، ابن حبان:۲۵۹۷.
(۲) الطبری:۱۷۹/۱۹.
(۳) ۱۱/هود:۱۷. الخ.
(۴) حاکم:۳۹۷/۲.

نورو ټولو انسانانو کښې داسې وى لکه چه څوك ژوندې په مړو کښې وى.حسن بصرى m فرمائى چه که داونه په دنياکښې وه نو ضرور به مشرقى يامغربى کيدله ولې داخودالله ﷻ دنورمثال دې.ابن عباس ﷺ فرمائى چه دامثال دې دنيك سړى چه نه يهودى وى نه نصرانى.پدې ټولواقوالوکښې بهترين قول اولنې دې چه هغه په مينځ ځمکه کښې ده د سحرنه ترماښامه پورې بې د بنديزنه نمراوهواهغې ته رسى ځکه چه د څلورو وارو طرفونوته څه بنديز نشته نولامحاله به د داسې ونې تيل ډير زيات صفاوى او مزيداراوپرقيدونکى به وى.ددې دپاره اوفرمائيلې شو چه پخپله هغه تيل دومره صفا اومزيداردى لکه چه بغيرد لګولوهم رڼا ورکوى نودرڼاد پاسه رڼا ده.يعنى دايمان نوربيادهغې دپاسه دنيکو اعمالونور(¹) پخپله د زيتونوتيل روښانه بيا هغه سوزيږى اورڼا ورکوى نودې ته پنځه نوره حاصليږى هم ددې کلام نوردې د دې عمل نوردې د دې راتلل نوردې د دې تلل نور دې اود دې آخرى ځائ نوردې يعنى جنت. دکعب ﷺ نه روايت دې دامثال دې د رسول الله ﷺچه د هغوى نبوت دومره ښکاره دې چه حضور ﷺ په ژبه مبارك اونه هم فرمائى خوبيابه هم په خلقو ظاهريږى لکه دا زيتون چه بغيرد روښانه کولونه روښانه دى نوهغه نور دلته جمع دې يود زيتون اويود اُور.ددې ديوځائ کيدونه رڼا حاصليږى دغه شان نور قرآن او نور ايمان راجمع کيږى اودمؤمن زړه روښانه کيږى. الله ﷻ چه څوك خوښ کړى د خپل هدايت په لارنى اولګوى. حضور ﷺ فرمائى الله ﷻ مخلوقات په يوه تياره کښې پيداکړل بيائى په هغه ورځ په هغوى باندې خپل نورواچولو چاچه هغه نورواخستو هغه هدايت بياموندلواوچه څوك محروم پاتې شوهغه ګمراه شو.ددې د پاره زه وايم چه قلم د الله ﷻ دعلم مطابق روان وو اوچ شو(²)

دا مثال د زړهٔ د مؤمن دې او زړونه په څلور قسمه دى:-الله ﷻ دمؤمن دزړه مثال په نورسره ورکړو بيا نى اوفرمائيل چه الله ﷻ دامثالونه د خلقو دپوهې د پاره بيان فرمائى.دهغه په علم کښې هم څوك د هغه په شان نشته. هغه دهدايت اوګمراهئى والا مستحق هريوپيژنى. د مسندپه يوحديث کښې دى د زړونو څلورقسمونه دى يوخوصفا اوروښانه يوغلاف والابندشوې يواولټه اوپړمخې يوګرځيدلې شوې اولټه نيغ.روښې زړه خود مؤمن زړه دې چه نورانى وى دويم زړه د کافردې دريم زړه د منافق دې چه هغه پوهه شو بيائى خان ناپوهه کړواوبيا منکر شو.څلورم زړه هغه زړه دې کوم کښې چه ايمان هم دې او نفاق هم دې.دايمان مثال خو په هغې کښې دترکارئى دونې په شان دې چه ښه اوبه هغه لويوى اود نفاق مثال پدې کښې په شان د پولې دې چه وينې زوې هغه راپړسوى اوس چه کوم يوغالب راغلو هغه په دې زړه باندې راخوريږى. (³)

فِيْ بُيُوْتٍ	اَذِنَ	اللّٰهُ
په هغه كورونو كښې وى	چې حكم كړې دې	الله
په داسې كورونو (يعنى جماتونو) كښې چې	الله ﷻ دهغې باره كښې	

اَنْ تُرْفَعَ	وَيُذْكَرَ	فِيْهَا	اسْمُهٗ	يُسَبِّحُ	لَهٗ
چې پورته دکړې شى	او ياد د کړې شى	په هغې کښې	نوم دهغه	تسبيح وائى	هغه لره
حکم کړې دې	چې دهغې د ادب لحاظ دې ساتلې شى	او دهغه نوم دې په کښې اخستلې شى	په هغې		

(¹) الطبرى:۱۸۲/۱۹.
(²) احمد:۱۷٦/۲ح٦٦٤٤وسنده صحيح، ابن حبان:٦١٦٩.(مسنداحمدوغيره).
(³) احمد:۱۷/۳.

فِيهَا	بِالْغُدُوِّ	وَالْآصَالِ	رِجَالٌ	لَّا تُلْهِيهِمْ	تِجَارَةٌ
په هغې كښې	صبا	او بيګاه	(داسې) سړي	چې نه غافله كوي هغوئ لره	تجارت

كښې سحر ماښام خلق د الله ﷻ پاكى بيانوي اداسې خلق چې نه يې تجارت غافله كولې

وَلَا بَيْعٌ	عَنْ ذِكْرِ اللهِ	وَإِقَامِ الصَّلٰوةِ	وَإِيتَاءِ الزَّكٰوةِ	يَخَافُونَ
اونه خرڅول	د ذكر د الله نه	او د قائمولو د مانځه نه	او د وركولو د زكات نه	ويريږي هغوئ

شي او نه اخستل خرڅول د الله د ذكر نه او نه مونځ قائمولو نه او نه زكوة وركولو نه |............هغوئ

يَوْمًا	تَتَقَلَّبُ	فِيهِ	الْقُلُوبُ	وَالْأَبْصَارُ
د هغه ورځې نه	چې اوړى راوړى به	په هغې كښې	زړونه	او سترګې

د هغه ورځې نه ويريږي اچې زړونه او سترګې به په كښې (په بل مخ) واوړى..........

لِيَجْزِيَهُمُ	اللهُ	أَحْسَنَ	مَا	عَمِلُوا
د پاره د دې چې بدله وركړي هغوئ لره	الله	د نيكو كارونو	هغو	چې كړي وي هغوئ

انجام به ئې داوى چې الله ﷻ به ورته د خپلو نيكو عملونو ډيره ښه بدله وركړي

وَيَزِيدَهُمْ	مِّنْ فَضْلِهِ	وَاللهُ	يَرْزُقُ	مَنْ	يَشَاءُ
او زيات وركړي هغوئ ته	د فضل خپل نه	او الله	رزق وركوي	هغه چاته	چې خوښه ئې شي

او د خپل فضل نه به ئې زيات هم وركړي او الله چې د چا په حق كښې اوغواړي انو بې حسابه

بِغَيْرِ حِسَابٍ
بې حسابه

رزق وركوي |

قوله تعالى:- فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللهُ أَنْ تُرْفَعَ

د جمات آداب:- د مؤمن د زړه اوپه هغې كښې چه كوم علم اوهدايت دې د دې مثال ئې پورتنى آيت كښې د هغه روښانه چراغ په شان وركړې ووكوم چه دشيشې په كټوئى كښې وى اود صفا روښانه زيتونو روښانه تيلوسره سوزيږى. د دې د پاره ئې د هغې د ايُ باره كښې اوفرمائيل چه وى هم په داسې مكانونو كښې يعنى په جماتونو كښې چه د ټولونه زيات بهترين اود الله ﷻ خوښ ځايونه دى چرته چه د هغه عبادت كولې شى اود هغه توحيد بيانولې شى د كوم د ساتلو د پاك صفا ايږدلو او د فضول اقوال او افعال نه د ساتلو چه د كوم باره كښې د الله ﷻ حكم دې ابن عباس ﷺ وغيره فرمائى د ﴿ان ترفع﴾ معنى په دې كښې فضول كارنه كول دى[1] قتاده فرمائى چه دې نه مراد هم دغه جماتونه دى د كومو د جوړولو اوآبادولو او پاكوالى حكم چه الله ﷻ وركړې دې. حضرت كعب ﷺ به فرمائيل چه په تورات كښې ليكلې دى چه په زمكه كښې زما كورونه جماتونه دى ځوك هم چه زما كور ته په اودس كښې زما ملاقات ته راشى زه به د هغه عزت كوم. د هر يو هغه كس د پاره چه ځوك د هغه كورته راشى داحق دې چه هغه د ده تكريم اوعزت اوكړى (تفسير ابن ابى حاتم) جماتونه جوړول د هغې ادب او احترام كولو او د هغې خوشبويه -

[1] الطبرى: ۱۹/۱۹۱.

او صفاستره ساتلو باره کښې ډیر زیات احادیث راغلي دي. چه الحمدلله ما په یومستقل کتاب کښې لیکلي دي او دلته هم د هغې نه څه لږ ډیر نقل کوم. الله ﷻ دې امداداوکړي هم په هغه باندې زمونږ توکل اویقین دې.

د مسجدونودادابو اوفضیلتونو متعلق احادیث:-رسول الله ﷺ فرمائي چه کوم سړې د الله ﷻ د رضامندئ د پاره جمات جوړکړي الله ﷻ دهغه دپاره د دې په شان کور په جنت کښې جوړوي[1] فرمائي د الله ﷻ د نوم دذکرکولودپاره کوم سړې جمات جوړکړي الله ﷻ دهغه دپاره په جنت کښې کور جوړوي.[2] حضور ﷺ حکم اوکړو چه محلوکښې جماتونه جوړکړئ اوپاك صفا اوخوشبودار ئې اوساتئ.[3] د حضرت عمرفاروق ؓ بیان دې چه دخلقو د پاره جماتونه جوړ کړئ چرته چه هم ځائ ملاوشو خود سور یا زیړرنګ نه بچ شئ چه خلق فتنه کښې پرینوځئ.[4] په یوضعیف سندسره مرفوعاً روایت دې ترکومې چه یوقوم خپل جماتونه د ټیپ ټاپ نقش اونګار اود رنګ روغن والا جوړنه کړه د هغوی عملونه خراب نه شو[5] ددې سندضعیف دې. حضور ﷺ فرمائي چه ماته دجماتونو داوچتولواوپخولوحکم نه دې راکړې شوې. ابن عباس ؓ راوی حدیث فرمائي چه تاسوبه یقیناً جماتونه ښائسته نقش اونګار والا کوئ لکه څنګه چه یهودیانواونصاری اوکړل.[6] فرمائي چه قیامت به نه قایمیږي ترکومې چه خلق د جماتونو باره کښې خپل مینځ کښې په یوبل فخر اوغرور اونه کړي[7] یوسړې د خپل اوښ لټولود پاره جمات ته راغلوونئ وئیل څوك شته چه ماته دخپل سورراوښ پته راکړي؟ حضور ﷺ بددعااوکړه الله ﷻ دې اوکړي چه تاته ملاونه شي. جماتونه خوچه دکوم مطلب دپاره جوړکړې شوی هم ددغه کاردپاره دي[8] حضور ﷺ په جماتونوکښې څرڅول اخستل دتجارت څرڅول اخستل اوهلته شعرونه وئیلونه منع فرمائیلي ده[9] ارشاددې څوك چه په جمات کښې په څرڅولواخستلواووینې نووایه چه الله ﷻ دې ستا په تجارت کښې ګټه درنه کړي او کله چه څوك ورك شوې څناور اعلان کولو والا په جمات کښې اووینې نووایه الله ﷻ دې اوکړي چه ملاونه شي[10] ارشاد دې چه ډیرې خبرې دجمات لائق نه وي. جمات لاره مه جوړوئ په جمات کښې وسلې مه راوباسئ. په جمات کښې غشي په لنده کښې مه لګوئ، مه غشي خوروئ. مه کچه غوښه راوړئ مه دلته حد جاري کوئ. مه دلته خبرې او قصې کوئ اومه دا بازار جوړوئ.[11] فرمائي چه زمونږ د جماتونونه ماشومان لیوني اخستونکي څرڅونکي جنګ جګړو والا په اوچت

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الصلاة باب من بنی مسجدًا:٤٥٠، صحیح مسلم:٥٣٣، ترمذی:٣١٨،احمد:٦١/١، ابن حبان:١٦٠٩، بیهقی:٤٣٧/٢ .(بخاری اومسلم)

[2]) ابن ماجة کتاب المساجدباب من بنی لله مسجدًا:٧٣٥

[3]) ابوداوٗد کتاب الصلاة باب اتخاذ المساجد فی الدور:٤٥٥وهوصحیح، ترمذی:٥٩٤، ابن ماجة:٧٥٩، احمد:٢٧٩/٦،ابن حبان:١٦٣٤، بیهقی:٤٤٠/٢ .(ترمذی وغیره)

[4]) صحیح بخاری کتاب الصلاة باب بنیان المسجدقبل حدیث:٤٤٦. (بخاری)

[5]) ابن ماجة کتاب المساجد باب تشییدالمساجد:٧٤١

[6]) ابوداوٗد کتاب الصلاةِ باب فی بناء المساجد:٤٤٨

[7]) ابوداوٗد کتاب الصلاة باب فی بناء المساجد:٤٤٩وسنده صحیح، نسائی:٦٩٠، ابن ماجة:٧٣٩، احمد:١٤٥/٣، ابن حبان:٦١٣،

[8]) صحیح مسلم کتاب المساجد باب النهی عن نشد الضالة فی المسجد...:٥٦٩، ابن ماجة:٧٦٥، ابن حبان:٤٣٩/٢. (مسلم)

[9]) ابوداوٗد کتاب الصلاة باب التحلق یوم الجمعة قبل الصلاة:١٠٧٩وسنده حسن، ترمذی:٣٢٢، نسائی:٧١٥، ابن ماجة:٧٣٩

[10]) ترمذی کتاب البیوع باب النهی عن البیع فی المسجد:١٣٢١وسنده صحیح، ابن حبان:١٦٥٠، حاکم:٥٢/٢د دیګ اصل صحیح مسلم:٥٦٨وغیره (ترمذی).

[11]) ابن ماجة کتاب المساجد باب مایکره فی المساجد:٧٤٨

اوازکښې خبرې کونکې اود حدجاری کول اود تورو بربنډول منع کړئی ددې دروازوکښې د اودس وغیره ځایونه جوړکړئی اودجمعه په ورځ داپه خوشبوئې سره معطره کړی([1])ددې سندضعیف دې.
بعضې علماؤ بغیرد ضرورت شدید نه جماتونه لارې جوړول مکروه ګنړلې دی.په یو اثرکښې دی چه کوم سړې بغیرد مانځه په جمات کښې تیرشی فرښتې په هغه باندې تعجب کوی. د وسلواوغشو نه چه نې منع کړې ده دا ددې دپاره چه هلته مسلمانان ډیر راجمع وی هسې نه چه څوك اولګی ځکه چه د حضورﷺ حکم دې چه غشی یانیزې سره تیریږې نوتیره طرف نې په خپل لاس کښې ساته چه چاته تکلیف اونه رسی([2])کچه غوښه راوړل ځکه منع دی چه داویره وی چرته وینه ترې اونه ځاځی لکه څنګه چه دحائضه ښځې جمات ته راتلل منع دی. په جمات کښې حد لګول اوقصاص اخستل ځکه منع دی چه هسې نه هغه سړې جمات پلیت کړی. بازار ترې جوړول ځکه منع کړې شوی دی چه هغه د اخستلو اوخرڅولو ځائ دې او په جمات کښې دا دواړه خبرې منع دی ځکه چه جماتونه د الله ﷻ د ذکر او مونځ ځایونه دی لکه څنګه چه حضورﷺ هغه اعرابی ته فرمائیلی ووکوم چه دجمات په یوګوټ کښې متیازې کړې وې چه جماتونه ددې دپاره نه دی جوړکړې شوی بلکه داد الله ﷻ د مانځه ځائ دې بیانې د ده په متیازو باندې یوه لویه ډولچه اوبه اوبهیولې([3]) په دویم حدیث کښې دی خپل ماشومان د خپلو جماتونونه منع کړئی ځکه چه لوبې اوتوپونه دهغوی کاردې اوپه جماتونوکښې دامناسب نه دی. فاروق اعظم ﷺچه به کوم ماشوم په جمات کښې په لوبولیدلوهغه به ئی په کوړه سره وهلواود ماسخوتن د مانځه نه پس به ئې څوك په جمات کښې نه پریخودل. لیونی هم د جماتونونه منع کړې شو ځکه چه هغوی بې عقل وی اود خلقو د مذاق ذریعه جوړیږی اوجماتونه د دې تماشولاتق نه دی. اوبله دا هم ده چه د هغوی د نجاست اوپلیتنی ویره هم ده. بیع اوشرا نه منع کړې شو ځکه چه دا خبرې د الله ﷻ د ذکرنه منع کونکی دی.جګړې اودجګړو لانجې ئی پدې وجه منع کړې چه په دې کښې آوازونه اوچتیږی او داسې الفاظ د خُلې نه اوځی چه د جمات د ادب نه خلاف وی.د اکثرو علماؤ قول دې چه په جمات کښې فیصله مه کوئی ځکه چه د دې جمله نه پس آواز اوچتول منع دی. سائب بن یزید کندی m فرمائی زه جمات کښې ولاړ ووم ناڅاپې په ما یوکانړې راګذار شو چه ما اوکتل نوهغه حضرت عمر بن خطابﷺ وو ماته نې اوفرمائیل څه لاړشه دادواړه سړی ماله راوله. کله چه ما هغوی راوستل نو هغوی ترې نه تپوس اوکړوتاسو څوك ئی؟ یاتپوس ئی اوکړو چه تاسو د کوم ځائ ئی؟ هغوی وئیل مونږ د طائف اوسیدونکی یو هغوی اوفرمائیل چه که تاسو د دې ځائ اوسیدونکی وئی نو مابه تاسو له سزا درکوله. تاسو په مسجدنبوی کښې په اوچت اوچت آوازونوسره خبرې کوئی؟([4]) د یوسړی اوچت آواز اوریدو سره حضرت فاروق اعظمﷺ فرمائیلي ووچه ښه پوهیږئی هم چه چرته ئی؟(نسائی)اود جمات په دروازه کښې د اودس اوپاکوالی ځائ جوړولوحکم ئی ورکړو. مسجد نبوی سره نیزدې کوهیان وو چه دهغې نه به ئی اوبه راښکلې او څکلې به ئی اودغه شان اودس او پاکوالې به ئی حاصلولو. د جمعه په ورځ دا خوشبویه کولوحکم اوشوځکه چه پدغه ورځ خلق ډیر راجمع کیږی.ابویعلی موصلی کښې دی حضرت ابن عمر ﷺ به هره جمعه مسجدنبوی معطر کولو.

---

[1]) ابن ماجة حواله سابق: ۷۵۰
[2]) صحیح بخاری کتاب الصلاة باب یاخذ بنصول النبل اذا مرفی المسجد: ۴۵۱-۴۵۲، صحیح مسلم: ۲۶۱۴-۲۶۱۵، ابوداؤد: ۲۵۸۷، ابن ماجة: ۳۷۷۸، احمد: ۴/۴۱۰، ابن حبان: ۱۶۴۹، بیهقی: ۲۳/۸.
[3]) صحیح بخاری کتاب الوضوء باب ترك النبی ﷺ والناس الاعرابی...: ۲۱۹، صحیح مسلم: ۲۷۵، ابن ماجة: ۵۲۸، احمد: ۲۲۶/۳، ابن حبان: ۱۴۰۱.
[4]) صحیح بخاری کتاب الصلاة باب رفع الصوت فی المسجد: ۴۷۰.(بخاری)

په جماعت کښې د يومونځ په جمع کولو درجه: بخاري اومسلم کښې دی حضورﷺ فرمائی دجمع مونځ د انسان د ځان له مونځ چه په کور يادکان کښې اوکړې شی ۲۵ درجې يازيات ثواب لری. دا په دې وجه چه کله هغه په ښه شان سره اودس اوکړی اوصرف دمانځه په اراده روان شی نود هريوقدم په اوچتولو باندې دهغه يوه درجه اوچتيږی اويوه يوه ګناه معاف کيږی اوچه کله مونځ اوکړی نو بيا چه دې ترکومې دځپل مانځه په ځای ناست وی فرښتې په هغه باندې درود رااليګی. وائی ای الله ﷻ په ده باندې ځپل رحمت نازل کړه اويه ده باندې رحم اوکړه اوترکومې چه په د مانځه په انتظارکښې وی د مونځ ثواب به ورته ملاويږی.(۱) دارقطنی کښې دی چه د جمات د ګاونډی مونځ بغيرد جمات نه نه کيږی(۲)سنن کښې دی چه په تياروکښې جماتونه له تلونکوته خوشخبری واوروه چه دوی ته به د قيامت په ورځ پوره پوره نور ملاويږی(۳)داهم مستحب دی چه جمات ته تلونکې دې اول ښی پښه دننه کړی اودادعادې اوائی کومه چه بخاری شريف کښې ده.حضورﷺ چه به کله هم جمات ته راتلو ﴿اعوذبالله العظيم وبوجهه الکريم وسلطانه القديم من الشيطان الرجيم﴾ارشاددې کله چه يوسړې دالولی نوشيطان وائی داسړې زما د شر نه ټوله ورځ د پاره محفوظ شو(۴) په مسلم شريف کښې د حضورﷺ ارشاد نقل دې په تاسوکښې چه څوك کله جمات ته تلل غواړی نودا دعا دې لولی﴿اللهم افتح لی ابواب رحمتك﴾ای الله ﷻ زمادپاره درحمت دروازې کولاوکړه.اوکله چه جمات نه بهر اوځی نودادوايه ﴿اللهم انی اسئلك من فضلك﴾ ای الله ﷻ زه تانه ستافضل غواړم. (۵) ابن ماجه وغيره کښې دی کله چه په تاسوکښې څوك جمات ته لاړشی نودالله ﷻ په نبی ﷺدې سلام اوليګی بيا دې﴿اللهم افتح لی ابواب رحمتك﴾ اولولی اوچه کله د جمات نه راوځی نو ﴿اللهم اعصمنی من الشيطن الرجيم﴾دې لولی(۶) ترمذی وغيره کښې دی کله چه به هغوی جمات ته راتلل نودرودبه ئی لوستلو او﴿اللهم اغفرلی ذنوبی وافتح لی ابواب رحمتك﴾به ئی وئيل اوچه کله به د جمات نه وتلونودرودنه پس به ئی ﴿اللهم اغفرلی ذنوبی وافتح لی ابواب فضلك﴾ لوستلو(۷)ددې حديث سندمتصل نه دی.غرض دا اود دې په شان نورډير احاديث ددې آيت متعلق دی کوم چه جمات اود جمات سره متعلق احکام سره تعلق لری. يوبل آيت کښې دی تاسو په هرجمات کښې خپل مخ سيدا ساتئی او په خلوص سره صرف هم الله ﷻ رابلئی(۸) يوبل آيت کښې دی چه جماتونه هم د الله ﷻ دی اوهم د هغه نوم په دې کښې اخلئی(۹)يعنی دکتاب الله تلاوت په کښې کونی(۱۰) سحر ماښام هلته د الله ﷻ تسبيح بيانوی. آصال جمع د اصيل ده د ماښام وخت ته اصيل وائی.ابن عباس ﷺ فرمائی چه کوم ځای کښې په قرآن پاك کښې د تسبيح لفظ دې هلته مرادمونځ دې نودلته مراد د سحر اومازيګردې وړاندې وړاندې هم دا دوه مونځونه فرض شوې وو نو هم هغه ورياد کړې شو. په يوقراءت کښې ﴿يسبح﴾ دې او په دې قراءت کښې په آصال باندې پوره وقف دې اود ﴿رجال﴾ نه بل خبره شروع کيږی لکه چه هغه مفسردې د فاعل

---

(۱) صحيح بخاری کتاب الاذان باب فضل صلاة الجماعة:٦٤٧، صحيح مسلم:٦٦١، ابوداؤد:٥٥٩، ترمذی:٢٠٣ ابن ماجة:٣٨١
(۲) حاکم:٢٤٦/١
(۳) ابوداؤد کتاب الصلاة ماجاء فی المشی الی الصلاة فی الظلم:٥٦١ وهوصحيح، ترمذی: ٢٢٣، ابن ماجة:٧٨١.
(۴) ابوداؤد کتاب الصلاة باب مايقول الرجل عند دخول المسجد:٤٦٦وسنده صحيح.
(۵) صحيح مسلم کتاب صلاة المسافرين باب مايقول اذادخل المسجد:٧١٣.
(۶) ابن ماجة کتاب المساجد باب الدعاء عنددخول المسجد:٧٧٣وهوصحيح، حاکم:٢٠٧/١، ابن حبان:٢٠٤٧.
(۷) ترمذی کتاب الصلاة باب ماجاء مايقول عند دخول المسجد:٣١٤.
(۸) ٧/الاعراف:٢٩.
(۹) ٧٢/الجن:١٨.
(۱۰) الطبری:١٩١/١٩.

محذوف د پاره. نولکه چه اوونیلې شو هلته څوك تسبيح كوى؟ نوجواب ورکړې شو چه داسې خلق او(يسبح) په قراءت باندې (رجال) فاعل دې نووقف د فاعل د بيان نه پس پکاردې. (رجال) وئيلوكښې اشاره ده د هغوی بهترين مقاصدو ته د هغوی پاکوکارونواود هغوی اوچتوکارونوته چه دوی د الله ﷻ کورونه آبادونکی دی دهغه دعبادت خايونه ددوی په عبادت باندې ښائسته ښکارى دتوحيد او شکر ګذارنې والا هم دا دی. لکه چه ارشاد دی ﴿مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ رِجَالٌ صَدَقُوْا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضٰى نَحْبَهٗ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوْا تَبْدِيْلًا﴾[1] يعنى په مؤمنانوکښې داسې هم سړى شته چه هغوی کومه وعده الله ﷻ سره کړې وه هغه ئې پوره کړه ونی خودله الخ.

د ښځو دپاره کور کښې مونځ کول افضل دی:-اودښځود پاره دجمات د مونځ نه دکورمونځ بهتردې. رسول الله ﷺ فرمائى دښځې مونځ په کور کښې بهتردې اود هغې دحجرې د مونځ نه دننه د کمرې مونځ غوره دې[2] مسندکښې دی چه دښځو بهترين جمات دکوردننه کوټ دې[3] مسنداحدکښې دی حضرت ابو حمیدساعدی ﷺ بی بی درسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضره شوه ونی وئيل چه حضور ﷺ زه تاسو سره مونځ اداکول ډير زيات خوښوم. حضور ﷺ اوفرمائيل ماته هم معلومه ده خومسئله داده چه ستاد خپل کورمونځ د انګنړ د مانځه نه اود حجرې مونځ د د کور د مانځه نه اودکورد کوټنړئى مونځ دحجرې د مانځه نه غوره دې اودمحلې دجمات نه غوره دکور مونځ دې اود محلې د جمات مونځ زماد جمات نه غوره دې.دې اوريدوسره هغې دخپل کورپه مينځ حصه کښې يوځاى دجمات په توګه مقرر کړو اود آخروخت پورې ئې هم هلته مونځونه کول.[4] اود ښځود پاره هم په جمات کښې سروسره مونځ کول جائزدی په دې شرط چه سرِوته خپل زينت ښکاره نه کړی اونه خوشبوئى لګولو سره بهراوځى. په صحيح حديث کښې د رسول الله ﷺ فرمان دې د الله ﷻ بنديګانې د الله ﷻ جماتونونه مه منع کوئى.[5] ابوداؤدکښې دی دښځود پاره د هغوی کور غوره دې[6] بل حديث کښې دی چه هغوی دې خوشبو استعمالولو سره نه اوځى[7] صحيح مسلم شريف کښې دی چه حضور ﷺ ښځوته اوفرمائيل کله چه په تاسوکښې څوك جمات ته راتلل غواړى نو خوشبوته لاس هم مه لګوئى[8] بخارى اومسلم شريف کښې دی مسلمانانې ښځې به دسحر مانځه له راتلې بيا به هغوی پخپلو څادرونوکښې اينغښتلې روانې وې[9] اوبه وجه د شپې د تيارې به هغوی پيژندلې نه شوې. حضرت صديقه k فرمائى چه دې ښځو کومې دا نوې نوې خبرې جوړې کړېدی که رسول الله ﷺ ددې خبرو نه خبروونودونی به ئى د جماتونود راتلونه منع کړې وې لکه څنګه چه د بنى اسرائيلو ښځې منع کړې شوې وې.[10]

درجال اوصاف:-داسې خلق چه هغوی خرڅول اواخستل د الله ﷻ دياد نه نه منع کوى. لکه چه ارشاددې د ايمان والا مال اولاد تاسو د الله ﷻ د ذکر نه غافل نه کړى. په سورت جمعه کښې دی چه د جمعه په

---

[1] ۳۳/الاحزاب:۲۳.
[2] ابوداؤد كتاب الصلاة باب التشديد فى ذلك:۵۷۰.
[3] احمد:۲۹۷/۱ ابن خزيمة :۱۶۸۳،حاكم:۲۰۹/۱، مسندابى يعلى:۷۰۲۵.
[4] احمد:۳۷۱/۱وسنده حسن، ابن خزيمة:۱۶۸۹، ابن حبان:۲۲۱۷، مجمع الزوائد:۳۳/۲.
[5] صحيح بخارى كتاب الجمعة باب ۱۳ حديث :۹۰۰، صحيح مسلم:۴۴۲. (بخارى اومسلم وغيره)
[6] ابوداؤد كتاب الصلاة باب ماجاء فى خروج النساء الى المسجد:۵۶۷وهوصحيح.
[7] ابوداؤدحواله سابق۵۶۵وسنده حسن، احمد:۵۲۸/۲،ابن حبان:۲۲۱۴.
[8] صحيح مسلم كتاب الصلاة باب خروج النساءالى المساجداذالم يترتب...:۴۴۳، احمد:۳۶۳/۶، ابن حبان:۲۲۱۵.
[9] صحيح بخارى كتاب مواقيت الصلاة باب وقت الفجر:۵۷۸، صحيح مسلم:۶۴۵، ابوداؤد۴۲۳، ترمذى:۱۵۳ ،احمد:۶ /۱۷۹، مسندابى يعلى:۴۴۱۵.
[10] صحيح بخارى كتاب الاذان باب انتظارالناس قيام الامام العالم:۸۶۹، صحيح مسلم:۴۴۵. (بخارى اومسلم)

ورځ اذان اوریدوسره د الله ﷻ د یاد طرف ته ځنی اوتجارت پریږدئی.(۱) مطلب دا دې چه دې خلقو ته دنیا اوددنیا سامان دنیااوآخرت د الله ﷻ دیادنه غافل کولې نه شی د دوی په آخرت باندې اود هغه ځایٔ په نعمتونوباندې پوره یقین دې اوهغه باقی ګڼړی اود دې ځایٔ څیزونه فانی ګڼړی په دې وجه دا پریږدی اودهغې طرف ته توجه کوی.دالله ﷻ تابعداری اودهغه محبت دهغه احکام مقدم ګڼړی. حضرت ابن مسعود ﷺ یوځل تجارت پیشه خلق چه خپل کار روزګارپریخودو د جمات طرف ته په تلوکښې اولیدل نوهم داآیت ئی تلاوت کړو وئی فرمائیل داخلق هم د هغوی نه دی.د ابن عمر ﷺ نه هم دا روایت دې. ابودرداء ﷺ فرمائی چه تجارت اوکړم سره د دې چه ماته په هغې کښې هره ورځ درې سوه اشرفئی ملاویږی خوزه به د مانځه په وخت کښې هرڅه پریږدم اوځم به.زمامطلب هیڅ کله هم دانه دې چه تجارت حرام دې بلکه په مونږ کښې داصفت کیدل پکاردی کوم چه په دې آیت کښې بیان شوې دې. سالم بن عبدالله د مانځه د پاره روان ووئی چه کتل چه دمدینې طیبه سوداګرو په خپلوخپلو دوکانونو باندې کپړې اچولې دی مانځه له تلې دی. هیڅ څوك هم په دکان کښې موجودنشته نوهغوی دا آیت تلاوت کړو اووئی فرمائیل چه هم د دوی نه دی د چاتعریف چه الله رب العزت کړې دې. د دې خبرې په سلفوکښې د دې ځایٔ پورې خیال وو چه تله نی اوچته کړې تلی او اذان ئی په غوږ کښې پریوتلونوتله ئی کیخوده اودجمات طرف ته روان شو.دفرض مونځ په جمع سره په جمات کښې د ادا کولود هغوی شوق وو. هغوی به د وختونود ارکانود آدابوحفاظت سره د مونځونو پابند وو.دا ځکه چه په زړونوکښې د الله ﷻ ویره وه د قیامت راتلل ئی په حقه سره ګڼړل.دهغه ورځ د ویرې نه خبروو چه ډیر سختې ویرې اوپوره پریشانئی اودبې حد ګړبړپه وجه سترګې به ئی بقې شی اوزړه به ئی والوزی اینه به نی اوخوزی. لکه چه ارشاددې زما نیکان بندیګان زما دنیکو په وجه مسکینانو باندې خوراك کوی اوپه یتیمانو اوقیدیانوباندې هم اووائی چه مونږخوپه تاسو صرف د الله ﷻ د رضا په خاطر خوراك کوو زمونږ مقصدتاسونه شکریه اخستل نه دی اونه د بدلې اخستل دی.زمونږ خود خپل پروردګار نه د هغه ورځې ویره ده چه خلقو دغم اوخفګان نه مخونه پړسولې وی اوتندی ئی بدل شوی وی.نوالله ﷻ به هغوی ته ددغه ورځ دمصیبتونونه خلاصې ورکړی اوهغوی ته به تازه والې خندا خوشحالئی راحت اوآرام ملاویږی.اود هغوی د صبر په بدله کښې به جنت او ریښمین لباس ورکوی. (۲)

ددې رجالو هر عمل مقبول دې:-دلته هم فرمائی چه د هغوی نیکئی قبولې دې دهغوی بدئی معاف دی د هغوی دیویوعمل بهترینه بدله به سره د زیاتی بدله اود الله ﷻ د فضل سره هغوی ته ضرور ملاویږی. لکه چه ارشاد دې الله ﷻ په اندازه د یوې ذرې هم ظلم نه کوی.(۳) بل آیت کښې دی نیکی لس چنده کولې شی.(۴).بل آیت کښې دی چه څوك الله ﷻ ته ښه قرض ورکړی هغه به الله ﷻ ډیر زیات کړی او د ډیرنه ډیربه ورکړی.(۵)ارشاددې ﴿يُضٰعِفُ لِمَنْ يَّشَآءُ ۗ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ﴾ (۶) هغه زیاتوی دچادپاره چه اوغواړی. دلته فرمان دې چه هغه چاله غواړی بې حسابه ورکویٔ. حضرت ابن مسعود ﷺ له یوځل پئی راوړلې شوهغوی په دې مجلس کښې په هریو باندې څکول غوښتل خود تږلوروژه وه په دې وجه هم هغوی له

(۱) ٦٢/الجمعة:٩.
(۲) ٧٦/الدهر:٨-١٢.
(۳) ٤/النساء:٤٠.
(۴) ٦/الانعام:١٦٠
(۵) ٢/البقرة:٢٤٥.
(۶) ٢/البقرة:٢٦١.

واپس لوېښي راغلو هغوی هم دا آیت ﴿يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ﴾ اولوستلو او وئی ښکل.(۱) رسول الله ﷺ فرمائی د قیامت په ورځ به اول اوآخر ټول راجمع کولې شی الله ﷻ به په یوآواز کونکی ته حکم ورکړی چه په اوچت آواز سره به چغه وهی کومه چه به ټول اهل محشر اوری نن به ټولوته معلومه شی چه د الله ﷻ په نیز د ټولونه ډیر بزرګ څوك دی؟ بیا به فرمائی هغه خلق اودریږی څوك چه تجارت د الله ﷻ د ذکر نه نه وو منع کړی. هغوی به اودریږی اوهغوی به ډیر کم وی. د ټولونه اول به هم دوی دحساب نه فارغ کولې شی(۲) حضور ﷺ فرمائی چه د دوی د نیکو اجر یعنی جنت به هم دوی ته ملاویږی اود الله ﷻ زیاتی فضل به دا وی چه کوموخلقو هغوی سره احسان کړې وی او وی هم هغوی د شفاعت حقدار نود دوی ټولو د شفاعت منصب به دوی ته حاصل شی. (۳)

وَالَّذِينَ كَفَرُوٓا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍۭ
او هغه کسان | چې کفر ئې اوکړو | عملونه دهغوئ | پشان دسراب دی |
اوڅوک چې کافران دی دهغوئ عملونه د سراب په شان دی
بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْـَٔانُ مَآءً ؕ حَتّٰٓى إِذَا جَآءَهُ
په بیابان کښې|چې ګمان کوی په هغې|تږی (سړی) | داوبو | ترهغې پورې|کله چې راغې هغه خائې ته
چې په یو هموار میدان کښې پرې تږې ،اوبو ګمان کوی| خوهر کله چې ورته نزدې ورشی| نو
لَمْ يَجِدْهُ شَيْـًٔا وَّوَجَدَ اللّٰهَ عِنْدَهٗ فَوَفّٰىهُ
نو وې نه موندو هغه|هيڅ څيز | او وې موندو الله |په نز دځان خپل (هلته) |پس پوره پوره ئې ورکړو هغه ته
هيڅ بيا نه مومی |او هلته دالله ﷻ (تقدیر) بیامومی | نوهغه ورسره خپل حساب
حِسَابَهٗ ؕ وَاللّٰهُ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ۙ أَوْ كَظُلُمٰتٍ
حساب دهغه | او الله | زراغوستونکې دې دحساب | یا مثال دهغې پشان دتیارو دې
پوره کړی (اودې مړکړی) | اوالله ﷻ ډیر زر حساب خلاصوی |یا (دهغه عملونه) داسې دی|لکه چې
فِيْ بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَّغْشٰىهُ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهٖ مَوْجٌ
په دریاب چپو وهونکی کښې |چې پټ کړې وی هغه |یوې چپې | دپاسه دهغې | بله چپه وی
دلوئې ژورسمندر دلاندې نه تورې تیارې وی|چې لوئې لوئې چپې پرې راځی ادیوې چپې
مِّنْ فَوْقِهٖ سَحَابٌ ؕ ظُلُمٰتٌۢ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ ؕ إِذَآ أَخْرَجَ
دپاسه دهغې | وریځ وی | تیارې وی | خینې دهغې | دپاسه دخینو وی | کله چې | رااوباسئ سړی
دپاسه بله چپه وی |اوبیادهغې چپو دپاسه وریځ وی|غرض داچې لاندې باندې تیارې وی |کله چه

---

(۱) حاکم: ۲/۳۹۹.
(۲) ابن ابی حاتم.
(۳) المعجم الکبیر: ۱۰۴٦۲.

يَدَهٗ	لَمْ يَكَدْ يَرٰىهَا ؕ	وَمَنْ	لَّمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ	لَهٗ	نُوْرًا
لاس خپل	قريبه نه ده چې اووينې هغه	او هغه څوك	چې ورنهٔ كړي الله	هغه لهٔ	نور
څوك خپل لاس راوباسي | نو داسې (تياره) وي الكه قريبه وي چې هغه هم اونشي ليدې |اوچاته چې الله					
فَمَا	لَهٗ	مِنْ نُّوْرٍ ۝			
پس نشته	هغه لره	هيڅ نور			
(دهدايت) نور ورنكړي انو هغه دپاره چرته هم رڼا نشته					

قوله تعالى:-وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَعْمَالُهُمْ

دَ كافرانواومشركانو دَ نيكواعمالومثال:- -دادوه مثالونه دي اود دوو قسم كافرانودي لكه چه د سورت بقره په شروع كښې دوه مثالونه ددوه قسم منافقانو بيان شوي دي يوداُوراويود اوبو.اولكه څنګه چه په سورت رعدكښې د هدايت اوعلم چه د انسان په زړه كښې ځائ اونيسي هم داسې دوه مثالونه د اُوراو اوبو بيان شوي دي. په دواړوسورتونوكښې ددې آياتونوپوره تفسيرتيرشوېدې فالحمد لله.دلته رومبې مثال خودهغه كافرانو دې چه د كفرطرف ته نورهم رابللې اوخپل ځان په هدايت ګڼړي.سره ددې چه هغوي بالكل بې لارې دي ددې مثال خوداسې دې لكه چه تګې ته په ځنګل كښې د لرې نه د شګوېږ قيدونكې ډيرنې ښكاري اوهغه داد اُوبو يوه چپه اودرياب ګنړي﴿قيعة﴾ جمع د﴿قاع﴾ده لكه د جار جمع جيره ده او قاع واحد هم وي،اوجمع ئې قيعان وي. لكه د جارجمع جيران د دې معنى ارت خور شوې ميدان. هم په داسې ميدانونوكښې دغه سراب (دهوكه) په نظرراځي. د غرمې په وخت كښې بالكل هم دغه شان معلوميږي چه داوبو يوكولاو درياب ياچپې دي په ځنګل كښې چه دتګې د اوبوپه لټون كښې وښكې كولاوشي اوداُ اوبه ګڼړي اود ځان وژلوكوشش كوي خوهلته رسي خوپه حسرت اوارمان سره خپل مخ سروهي كله چه ګوري هلته د اُوبوڅاڅكې خو څه چه نوم اونښه ئې هم نه وي.دغه شان دا كافران دي چه په خپل زړه كښې داخيال كوي چه مونږ ډيرزيات اعمال كړي دي ډيرې ښيګړې خو راجمع كړي دي خود قيامت په ورځ به ګوري چه هغوي سره يوه نيكې هم نشته ياخود هغوي په بدنيتنې سره هغه غرقې شوي دي ياد شريعت مطابق نه كيدو په وجه هغه بربادشوي دي. غرض د هغوي دلته درسيدو نه وړاندې د هغوي كارونه دوزخ ته رسيدلي وي دلته هغوي بالكل خالي لاس پاتې شي.دحساب كتاب په موقع الله ﷻ پخپله موجود دې اود يويوعمل حساب اخلي اود هغوي يو عمل هم د ثواب قابل نه راوځي. (۱)

دغه شان عذاب به قيامت كښې يهودياهو ته هم ښكاره شي:- دغه شان په بخاري اومسلم كښې دي د يهوديانونه به دقيامت په ورځ سوال كولې شي چه تاسوپه دنياكښې د چا عبادت كولو؟هغوي به جواب وركړي د الله ﷻ دځوئ عزيرؑ. ونيلې به شي دروغژن ئې د الله ﷻ څوك ځوئ نشته ښه ده اوس اوښانې څه غواړئې؟ هغوي به وائي چه ياالله مونږ ډير تږي يواوبه راباندې اوڅكوه.نوهغوي ته به وائي چه ګورئې څه ښكاري؟تاسو هلته ولې نه ځئ؟اوس به هغوي ته دوزخ د لرې نه داسې ښكاري لكه چه په دنياكښې سراب وي په كوموچه د روانواوبوګمان كيږي.دوي به هلته ځي او په دوزخ كښې به اچولې شي(۲) دامثال خوود جهل مركب والا.

(۱) الطبرى:۱۹/۱۹۲.

(۲) صحيح بخاري،كتاب التوحيد باب قول الله تعالى ﴿وجوه يومئذ ناضرة إلى ربها ناظرة....﴾:۷۴۳۹، صحيح مسلم:۱۸۳.

د مقلدینو مشرکانو مثال:- اوس دجهل بسیط والامثال واورئی چه خالی مقلد وود خپل عقل غوټه به نی مطلق نه ساتله.د وړاندینی مثال والادانمه کفریه پټوسترګو تقلیدکولواوپه پټوسترګودهغوی آواز پسې لګیدلې وو دهغوی مثال د ژور سمندر د تیارودې کوم چه د بره نه د اوبوموجونوقط په قط پټ کړې وی اوبیادپورته نه اوریځوراپټ کړې وی.یعنی د تیارو د پاسه تیارې وی تردې چه لاس په لاس نه وینی هم دغه حال ددې سفلی جاهلانوکافرانو دې چه په ړندومقلد دی اوتردې چه دچاتقلیدکولې شی هغه هم په صحیح توګه نه پیژنی د هغوی په حق یا په ناحق باندې کیدو نه خبرنه دی. څوك دې چه ورپسې شی خومعلومه نه ده چه هغوی به دوی کوم خوا اوړی؟ په مثال سره ونیلې شی چه د یوجاهل نه تپوس اوشو چرته روان نی؟هغه ونیل ده سره څم.تپوس کونکی بیاتپوس اوکړودې چرته روان دې؟هغوی ونیل ماته خو پته نشته. نو چه څنګه په دې سمندرکښې موجونه روان دی،دغه شان دکافرپه زړه باندې د هغه په غوږونوباندې اودهغه په سترګوباندې پردې پرتې دی.لکه چه ارشاددې الله ﷻ دهغوی په دواړو غوږونوباندې مهرلګولې دې.(١)یوبل آیت کښې ارشاد دې ﴿اَفَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ وَّخَتَمَ عَلٰى سَمْعِهٖ وَقَلْبِهٖ وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِهٖ غِشٰوَةً ۭ فَمَنْ يَّهْدِيْهِ مِنْۢ بَعْدِ اللّٰهِ ۭ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ﴾(٢)تاسوهغه اوکتل چه خواهش پرستی نی شروع کړیده.او الله ﷻ هغوی په علم باندې دهوکه کړی دی،اودهغوی په زړونواو غوږونوباندې نی مهر لګولې دی.اود هغوی په سترګو نی پرده اچولې ده الخ. ابی بن کعب﷜ فرمائی داسې خلق په پنځو تیاروکښې وی کلام عمل تګ راتګ اوانجام ټول په تیاروکښې دی(٣)چاته چه الله ﷻ د خپل نور طرف ته هدایت اونه کړی هغه د نورانیت نه خالی پاتې کیږی په جهالت کښې اخته شی اوهلاکت کښې پریوځی.لکه چه ارشاد دی ﴿مَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَلَا هَادِيَ لَهٗ ۭ وَيَذَرُهُمْ فِيْ طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُوْنَ﴾(٤) څوك چه الله ﷻ ګمراه کړی دهغه څوك هدایت کونکې نشته.دې په مقابله د هغې دې کوم چه دمؤمنانو په مثال کښې بیان فرمائیلې شوې ووچه الله ﷻ دخپل نورهدایت کوی خوچه چاته اوغواړی.الله ﷻ عظیم اوکریم دې زمونږدعاده چه هغه دې زمونږ په زړونوکښې نور پیداکړی اوزمونږ ښې اوګس طرف ته دې هم مونږ له نور راکړی اوزمونږ نوردې زیات کړی اودا دې ډیر لوئ او زیات کړی. آمین.

اَلَمْ تَرَ	اَنَّ اللّٰهَ	يُسَبِّحُ
آیا نه وینی ته	چې بیشکه الله	تسبیح وائی
آیا تاسو ته معلومه نه ده چې ټول(مخلوقات) د		

لَهٗ	مَنْ	فِي السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	وَالطَّيْرُ	صٰۤفّٰتٍ
هغه لره	هغه ټول	چې په اسمانونو	او زمکه کښې دی	او مارغان هم	چې خورونکی وی وزرو خپلو لره
الله تسبیح وائی	کله په آسمانونو کښې دی او که په زمکه کښې دی	او الوتونکی مارغان هم چې وزرې			

كُلٌّ	قَدْ عَلِمَ	صَلَاتَهٗ	وَتَسْبِيْحَهٗ	وَاللّٰهُ	عَلِيْمٌۢ	بِمَا
هر یو ته	معلومه ده	طریقه دمونځ خپل	او دتسبیح خپل	او الله	ښه خبر دی	په هغه عملونو
نې غوړولې وی	هر یو ته خپله خپله دعا او خپل خپل تسبح معلوم ده	او الله ﷻ ته ددوئ ټول عملونه				

(١) ٢/البقرة:٧.الخ
(٢) ٤٥/الجاثية:٢٣.
(٣) الطبري:١٩/١٩٨، حاكم:٢/٣٩٩-٤٠٠.
(٤) ٧/الاعراف:١٨٦.

يَفْعَلُوْنَ۝ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَاِلَى اللّٰهِ
چې کوي ئې دوئ | او الله لره ده | بادشاهي | داسمانونو | او دزمکې | او خاص الله ته |
معلوم دی | او داسمانونو او دزمکې بادشاهي دالله ﷻ دې | اوهم الله ﷻ ته
الْمَصِيْرُ۝
ورتلل دی (دټولو) |
واپس تګ دی |

قوله تعالى:- اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهٗ

هريوځيز د الله ﷻ تسبيح بيانوی:- ټول په ټول انسانان اوپيريان فرښتې او ځناور تردې چه كاڼړی بوټي هم دالله ﷻ تسبيح بيانولوكښې مشغول دی. يوبل مقام كښې دی چه اووه واړه آسمانونه اوټولې زمكې او په دې كښې چه څه دی ټول د الله ﷻ د پاكئ په بيان كښې مشغول دی په خپلو وزرو باندې الوتونكې مرغئې هم دخپل رب دپاكوالي اوعبادت په بيان كښې دی.(۱)

دې ټولوډپاره چه كوم كوم تسبيحات لائق ووالله ﷻ دوی ته ځودلې دی اوټولوته ئې دخپل عبادت جداجدا طريقې ځودلې دی د الله ﷻ نه هيڅ يو كاريټ نه دې هغه په هرڅه عالم دې حاكم دې متصرف دې مالك دې مختار كل دې حقيقي معبود دې د زمكې او آسمان بادشاه صرف هم هغه دې. د هغه نه بغيرڅوك هم دعبادت لائق نشته. دهغه دحكمونوڅوك هم روستوكونكې نشته.دقيامت په ورځ به ټول دهغه په وړاندې حاضريږی. هغه چه څه غواړی په خپل مخلوق به حكم كوی. خراب خلق به بدې بدلې اخلی او نيكان به د نيكئ ميوه حاصلوی. خالق اومالك هم هغه دې د دنيااو آخرت حاكم هم هغه دې. اوهم د هغه ذات د حمداوثنالائق دې.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُزْجِيْ سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ
آيا نه ګورې ته | چې بيشكه الله | بوزي | وريځې | بيا | يو ځائې كوي
آيا تا نه دی ليدلی چې الله وريځې روانوی | بيا ئې په خپل مينځ كښې
بَيْنَهٗ ثُمَّ يَجْعَلُهٗ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ
ټوټې دهغې | بيا جوړوی هغه | لاندې باندې | پس ته وينې باران | چې را اوځي | دمنځ دهغې نه |
لاندې باندې كوی | نو ته ئې وينې چې دهغې د مينځ نه باران راوځي
وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ جِبَالٍ فِيْهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيْبُ
او نازلوی | دآسمان نه | دغرونونه | چې په هغې كښې وی | ګلئ | پس رسوی (الله)
او دوريځو لويولويو ګټانو نه ږلئ راوروی | نو په چاچې ئې
بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ وَيَصْرِفُهٗ عَنْ مَّنْ يَّشَآءُ ؕ يَكَادُ
دا ګلئ | هغه چاته چې غواړی | او بچ كوی دا ګلئ | دهغه چانه چې غواړی | نزدې وی |
اوغواړی نو په هغې ئې وروی | اودچانه چې ئې اوغواړی د هغه نه ئې لرې ساتی | دهغې

(۱) ۱۷/الاسراء:٤٤.

سَنَا بَرْقِهٖ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِ ﴿٤٣﴾ يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ؕ اِنَّ
برېښنا دبجلۍ دهغې چې بوزي | نظرونه دسترګو | ګرځوي الله | شپه | او ورځ | بیشکه
دبجلۍ پړق داسې ښکاري | لکه چې اوس به دسترګو نظر اوسوزوي | هم الله شپې او ورځې اړوي راړوي
فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِي الْاَبْصَارِ ﴿٤٤﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ
په دې کښې | خامخا عبرت دې | دپاره دخاوندانو | دسترګو | او الله | پیدا کړو | هر جاندار څیز |
بیشکه په دې کښې دسترګو دخاوندانو دپاره لوئې عبرت دې | او الله ﷻ هر یو ساه لرونکې
مِّنْ مَّآءٍ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰى بَطْنِهٖ ۚ وَمِنْهُمْ
داوبو نه | نو څینې دهغوئ نه | هغه دې | چې ګرزي | په خیټه خپله باند | او څینې دهغوئ نه |
داوبو نه پیدا کړې دې | نو بعضې په کښې داسې دی چې په خیټه باندې خوئیږي | او څه په کښې
مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰى رِجْلَيْنِ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ
هغه دی | چې ګرزي | په دوؤ خپو باندې | او څینې دهغوئ نه | هغه دی | چې ګرزي |
داسې دی چې په دوؤ پښو ګرځي | او څه په کښې داسې دی چې په څلورو پښو
عَلٰى اَرْبَعٍ ؕ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٤٥﴾
په څلورو خپو باندې | پیدا کوی الله | هغه چې غواړي هغه | بیشکه الله | په هر څیز باند | قادر دې
ګرځي | الله ﷻ چې څه غواړي هغه پیدا کوی | بیشکه الله ﷻ په هر څیز باندې قدرت لري
لَقَدْ اَنْزَلْنَآ اٰيٰتٍ مُّبَيِّنٰتٍ ؕ وَاللّٰهُ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ
نازل کړي دی مونږه | ایتونه حقیقت ښودونکی | او الله | هدایت کوی | هغه چاته چې غواړي |
بیشکه مونږ ښکاره حکمونه نازل کړي دي | او الله ﷻ چې دچا باره کښې غواړي
اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٤٦﴾
لارې نیغې ته |
نو په سمه لار ئې روان کړي

قوله تعالیٰ:- اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ

د الله ﷻ دقدرت نخښې :- نرې لوګې پشان اُوریځې چه اول اول دالله ﷻ په قدرت سره راوچتیږي بیا یوځائ شي او درنې شي اود یو بل دپاسه اونخلی بیا د دې نه باران راوریږي هواګانې روانې وی زمکه قابله جوړه کړي بیا اُوریځې اوچتوی اودایوځائ کوی بیا هغه د اوبونه ډکې شی او راوریږي[1] بیاد آسمان نه د ګلې (واورې) د ورولو ذکر دې. پدې جمله کښې رومبی **(من)** دغایت دشروع دې دویم د تبعیض او دریم بیان جنس دې. دادې تفسیر په وجه دې چه دآیت دا معنی اوکړې شی چه دګلې غرپه آسمان باندې دې اود چاپه نیزچه دلته دغرلفظ دأوریځ د پاره دکنایه په توګه دې دهغوی په نیز دویم **(من)** دغایت د شروع دپاره دې. خوهغه داول نه بدل دې. والله اعلم. ددې نه پس دجملې دا مطلب دې

[1] الطبري: ۲۰۱/۱۹

چه باران او ګلې کوم ځائ الله ﷻ کول غواړی هلته د هغه په رحمت سره وریږی او کوم ځائ چه نه غواړی نو هلته نه خی.یادامطلب دې چه په ګلې سره کله غواړی پټی او باغونه خرابوی او چه په چاباندې مهربانی اوکړی هغه بچ کوی.بیا دبجلی د پړق طاقت بیانولې شی چه نیزدې ده چه هغه د سترګو نظر واخلی اود شپې تصرف هم دهغه په قبضه کښې دې کله چه غواړی ورځ وړه اوشپه لویه کړی اوکله چه غواړی نوشپه وړه اوورځ لویه کړی داتولې نښې دی چه دالله ﷻ قدرت ښکاره کوی اودالله ﷻ عظمت رابرسیره کوی لکه چه ارشاددې دزمکې اوآسمان پیدائش دشپې ورځې په اختلاف کښې دعقل مندودپاره ډیرې نښې دی.

دٙ مختلفو ځناورو دٙتخلیق تذکره:-الله ﷻ د خپل کامل قدرت او زبردست سلطنت بیان فرمائی چه هغه هم دیو اوبونه قسم قسم مخلوق پیداکړې دې.مارته اوګوره چه هغه پخپله خیټه باندې روان دې انسان او مرغوته اوګوره دهغوی دوه دوه پښې دی په کومو باندې چه ګرځی ځناوروااوځاروو ته ګوره چه په ځلوروپښوباندې روان دی. هغه ډیر لوئ د قدرت مالك دې چه څه غواړی هغه کیږی. څه چه نه غواړی هغه هیڅ کله هم نه کیږی هغه قادر کل دې.دادحکمت نه ډك احکام او مثالونه په دې قرآن کریم کښې هم الله ﷻ بیان کړی دی د عقل خاوندانو له ئی د دې پوهنې توفیق ورکړې دې. الله ﷻ چه څوك غواړی په نیغه لارئی لګوی.

وَيَقُولُونَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُولِ

او وائی دا خلق | چی ایمان راوړو مونږه | په الله | او په رسول باندې |

| اوداخلق وائی چې مونږ په الله ﷻ او ددهٔ په رسول باندې ایمان راوړې دې

وَاَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيقٌ مِّنْهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ ط

او اطاعت قبول کړو مونږه | بیا | اړوی مخ | یوه ډله | دهغوئ نه | روستو ددې (اقرار) نه |

اودهغه حکمونه مومنلی دی |خو ددې نه پس هم ددوئ یوه ډله مخ اړوی

وَمَآ اُولٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ ۝ وَاِذَا دُعُوْٓا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ

اونۀ دی دا خلق | مومنان | او هر کله چی | رااوبللې شی هغوئ | الله ته | او رسول دهغه ته

اوداخلق ایمان نه راوړی | اوکله چې دوئ الله ﷻ اوددهٔ رسول طرفته راوبللې شی

لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ اِذَا فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ

دپاره ددې چی فیصله اوکړی رسول | په منځ دهغوئ کښی | نو هغه ساعت | یوه ډله | دهغوئ نه

چې ددوئ ترمینځه فیصله اوکړی | نو په دغه وخت کښې دوئ کښې یوه ډله مخ اړوی

مُّعْرِضُوْنَ ۝ وَاِنْ يَّكُنْ لَّهُمُ الْحَقُّ يَاْتُوْٓا اِلَيْهِ مُذْعِنِيْنَ ۝ ط

مخ اړونکی وی | او که چری وی | دپاره دهغوئ | حق | نو راځی هغوئ | رسول ته | فرمان منونکی

اوکه چرې ددوئ په چاځه حق وی انو بیا (رسول ﷺ ته) فرمان منونکی راروان وی

اَفِیْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ اَمِ ارْتَابُوْٓا اَمْ يَخَافُوْنَ

ایا په زړونو دهغوئ کښی | مرض دې منافقت | یا په شك کښی پریوتی دی | یا یریږی هغوئ |

ایا ددوئ په زړونو کښې مرض دې ایا په شک کښې اخته دی ایا دا ویره ورسره

أَنْ يَّحِيفَ اللّٰهُ | عَلَيْهِمْ | وَرَسُولُهٗ ط | بَلْ أُولٰٓئِكَ | هُمُ

چي ظلم به اوکړي الله | په هغوئ باند | او رسول دهغه | بلکه دا خلق | په اصل کښي هم دوئ |

ده چې الله ﷻ اورسول بهٔ پرې زياتې اوکړی |.....داسې نه ده بلکه دوئ

الظّٰلِمُوْنَ۝ | إِنَّمَا | كَانَ قَوْلَ | الْمُؤْمِنِيْنَ | إِذَا | دُعُوْا | إِلَى اللّٰهِ

ظالمان دی | بيشکه | ده خبره | دمومنانو | کله چې | راوبللې شی | الله ته

پخپله ظالمان دی |هرکله چې مومنان الله ﷻ اودهغه رسول ته اوبللې شی | چې ددوئ

وَرَسُوْلِهٖ | لِيَحْكُمَ | بَيْنَهُمْ | أَنْ يَّقُوْلُوْا | سَمِعْنَا

اورسول دهغه ته |چې فيصله اوکړی رسول|په منځ دهغوئ کښی | دا چې اووائی | چې واوريده مونږه

ترمينځه فيصله اوکړی | نو ددوئ وينا بس صرف دا وی چې مونږ واوريدل او حکم

وَأَطَعْنَا ط | وَأُولٰٓئِكَ | هُمُ | الْمُفْلِحُوْنَ۝ | وَمَنْ يُّطِعِ

اواومنو مونږه حکم | او دا خلق چې دی | هم دوئ | خلاصې موندونکی دی | او څوک چې حکم منی

مواومنلو |او هم دا خلق کامياب دی |اوڅوک چې دالله ﷻ

اللّٰهَ | وَرَسُوْلَهٗ | وَيَخْشَ اللّٰهَ | وَيَتَّقْهِ | فَأُولٰٓئِكَ

دالله |او درسول دهغه | او يريږی دالله نه | او ځان ساتی دنافرمانئ دهغه نه |نو دا خلق چې دی |

اودهغه درسول ﷺ تابعداری کوی| اودالله ﷻ نه ويريږی| اودهغه(دنافرمانئ) نه ځان بچ ساتی|نو هم

هُمُ الْفَآئِزُوْنَ۝

هم دوئ کامياب دی |

دغه خلق بهٔ کامياب وی |

قوله تعالى:- وَيَقُوْلُوْنَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُوْلِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ مِّنْ بَعْدِ ذٰلِكَ ط

کامياب اوناکام خلق:- -دمنافقانوحال بيانولې شی چه په ژبه باندې د ايمان اوتابعدارئ اقرارکوی ولې په زړه کښې دهغې خلاف دی عمل ئې بل څه دې او وينائ څه بل څه ده ځکه په حقيقت کښې ايماندار نه دی.په حديث کښې دی چه کوم سړې بادشاه له راوغوښتلې شی اوهغه لاړنه شی هغه ظالم دې اوپه ناحقه باندې دې اوکله چه هغه د هدايت طرف ته راغوښتلې شی د قرآن اوحديث د منلووينا ورته کولې شی نومخ اړوی اوکبر کوی لکه چه ارشاد دې ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِيْنَ يَزْعُمُوْنَ أَنَّهُمْ اٰمَنُوْا بِمَآ أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَآ أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيْدُوْنَ أَنْ يَّتَحَاكَمُوْا إِلَى الطَّاغُوْتِ وَقَدْ أُمِرُوْا أَنْ يَّكْفُرُوْا بِهٖ ط وَيُرِيْدُ الشَّيْطٰنُ أَنْ يُّضِلَّهُمْ ضَلٰلًا بَعِيْدًا۝ وَإِذَا قِيْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلٰى مَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ وَإِلَى الرَّسُوْلِ رَأَيْتَ الْمُنٰفِقِيْنَ يَصُدُّوْنَ عَنْكَ صُدُوْدًا۝﴾([1]) کښې بيان تيرشوې دې اوکه هغه ته په شرعی فيصله کښې خپله ګټه ښکاری نواوردې اوردې کلمې لوستلوسره به ستې خوزوی اوپه خنداخوشحالئ‌به راځي او چه کله ورته معلومه شی چه شرعی فيصله د هغه د طبعی خواهش خلاف ده د دنياوی مفادو خلاف ده نوواپس کيږی به د حق طرف ته به ګوری هم نه.داسې خلق پاخه کافران دی.ځکه چه ددريوحالونه خالی نه دی ياخودا چه هم ددوی په زړونوکښې بې ايمانئی کور کړې دې ياد دوی د الله

---

[1] ٤/النساء: ٦٠-٦١.

ﷻ په دین کښې شك دي یاویریږي چه چرته الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ د دوی حق اونه وهی په دوی باندې ظلم او ستم او نه کړي اودادریواړه صورتونه دکفردي. الله ﷻ په هغوی کښې هریوپیژنی څوك چه په څنګه باطن کښې دی هغه په هغه ظاهر دی. په اصل کښې هم دا خلق فاجران دی ظالمان دی الله اود هغه رسول ﷺ د دې نه پاك دي.

دا ایت مبارك د منافقانو باره کښې دي:-دحضور ﷺ په زمانه کښې داسې کافران چه په ظاهره باندې مسلمانان ووډیر وو هغوی ته به چه کله خپل مطلب په قرآن اوحدیث کښې وتونکې ښکاریدو نود نبی ﷺ په خدمت کښې به نی خپلې جګړې پیش کولې اوچه کله به هغوی ته د نورونه مطلب ولاړیدو نو د محمد ﷺ ددربار ته دراتلونه به ئې بالکل انکارکولو.نو دا آیت نازل شو او حضور ﷺ اوفرمائیل د کومو دووکسانو په مینځ کښې چه څه جګړه وی او هغه د اسلامی حکم د فیصلې طرف ته راوغوښتلې شی او هغه دې نه انکار اوکړی نوهغه ظالم دې او هغه په ناحقه دې. ([1]) دا حدیث غریب دې.

د مختلفو مؤمنانو بیان:-بیاد رښتونی مؤمنانو حال بیانولې شی چه هغوی دالله ﷻ کتاب اودهغه د رسول ﷺ دسنتونه علاوه بل دریم څیز په دین کښې داخل نه ګنړی. دهغوی خود قرآن اوحدیث اواز په غوړکښې پریوتوسره صفاوائی چه مونږ واوریدواومونږاومنه.داکامیاب بامراداوخلاصې بیا موندونکی خلق دی. حضرت عباده بن صامت ﷺ چه بدری صحابی دې انصاری دې د انصارو یو سردار دې هغه خپل وراره جناده بن ابی امیه ﷺ ته د وفات کیدو په وخت اوفرمائیل راشه مانه واوره چه ستا په ذمه څه دی؟ واوره اواومنه په سختئی کښې هم په آسانئی کښې هم خوشحالئی کښې هم په غم کښې هم په هغه وخت کښې هم چه ستا حق بل ته ورکولې شی خپله ژبه په عدل اوصداقت سره. نیغه اوساته اود کاراهل خلقو نه کار مه اخله. اوکه د څه ښکاره نافرمانئی هغوی حکم اوکړی نو مه ئی منه. که د الله ﷻ د کتاب خلاف څوك هم اووائی اونه منې. د الله ﷻ د کتاب په منلو کښې لګیااوسه. ابودرداء ﷺ فرمائی چه اسلام بغیرد الله ﷻ د تابعدارئی نه دې کومه ښیګړه چه ده هغه په ګنړه کښې ده اود الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ خلیفة المسلمین اود عامو مسلمانانو په خیر خواهئی کښې ده.

حضرت عمر ﷺ خطاب فرمائیلو د اسلام مضبوطه کړئی د الله ﷻ د وحدانیت ګواهی د مونځ پابندی د زکوة ورکول اودمسلمانانو دبادشاپه حکم منلوکښې ده.کوم احادیث اوآثارچه دکتاب الله اوسنت رسول الله ﷺ دتابعدارئی باره کښې اود مسلمانانود بادشاه حکم منلوباره کښې نقل دی هغه دومره زیات دی چه ټول چرته بیانیدې هم نه شي. کوم سړې چه د الله ﷻ اورسول الله ﷺ تابعدار جوړشی کوم حکم چه ملاوشی په خایئ راوړی د کوموڅیزونونه چه منع کړې شی رابندشی کومه ګناه چه ترې اوشی هغې نه ویره خوری اوبیا د هغې نه بچ کیږی داسې خلق د هرقسم ښیګړې راغوندونکی اود ټولو بدو نه بچ کیدونکی دی. په دنیا اوآخرت کښې هغوی خلاصې بیاموندونکی دی.

جَهۡدَ اَيۡمَانِهِمۡ	بِاللّٰهِ	وَاَقۡسَمُوۡا
په سختو قسمونو خپلو سره	په الله باندې	او قسمونه خوری (منافقان)

اوداخلق په الله ﷻ باندې سخت قسمونه خوری (اوتاته وائی) که ته دوئ ته څه

لَا تُقۡسِمُوۡا	قُلۡ	لَيَخۡرُجُنَّ ط	لَئِنۡ اَمَرۡتَهُمۡ
چې مهٔ خورئ قسمونه	ورته اووایه	نو خامخا به اوزی دوی (جهادته)	که تهٔ حکم اوکړې دوئ ته

حکم اوکړې نودوئ بهٔ ضرور(جهاد دپاره دکورونونه) اووځی ادوئ ته اووایه چې قسمونه مه خورئ

---

[1]) دا روایت مرسل.

طَاعَةٌ مَّعْرُوفَةٌ ط	إِنَّ اللَّهَ	خَبِيرٌ	بِمَا	تَعْمَلُونَ ۝
فرمانبرداری معلومه (مطلوب ده)	بیشکه الله	خبر دې	په هغه کارونو	چې تاسو ئې کوئ
ستاسو تابعداری معلومه ده | الله ﷻ ستاسو په ټولو کارونو ښه پوهیږي				

قُلْ	أَطِيعُوا اللَّهَ	وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ ج	فَإِن تَوَلَّوْا
ورته اووایه	اطاعت کوئ دالله	او اطاعت کوئ درسول	نو که تاسو مخ اوګرځوئ
(اې پیغمبره) ورته اووایه چې تاسو دالله ﷻ اود رسول تابعداری کوئ | نو که تاسو			

فَإِنَّمَا	عَلَيْهِ	مَا حُمِّلَ	وَعَلَيْكُم	مَّا
نو بیشکه دې په رسول باندې	هغه بار	چې پرکیښودې شوې دې	او دې په تاسو باند	هغه بار
ترې بیا هم مخ واړولوانو (پوهه شئ) چې د رسول ذمه صرف خپلې ذمه داري				

حُمِّلْتُمْ ط	وَإِن تُطِيعُوهُ	تَهْتَدُوا ط
چې په تاسو کیښودې شوې دې	او که اطاعت اوکړو تاسو دهغه	نو پخپله به سمه لار بیا مومئ
دی | اوستاسو په ذمه ستاسوذمه داری دی | اوکه تاسو دهغه تابعداری اوکړه | نوسمه لار به بیامومئ		

وَمَا عَلَى الرَّسُولِ	إِلَّا	الْبَلَاغُ	الْمُبِينُ ۝
او نشته په رسول ﷺ باندې	مګر	رسونه	ښکاره
اودرسول په ذمه خوصرف په وضاحت سره (حکمونه) رسول دی			

قوله تعالیٰ:- وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ

دمنافق ژبه:- دمنافقانوحال بیانولې شی چه هغوی به رسول الله ﷺ له راغله نودخپلې ایماندارئی او خیر خواهئی خودنه به ئې کولوسره قسمونه خوړلوباندې یقین ورکولو چه مونږ دجهاد دپاره تیارناست یو بلکه بې قراره یوصرف ستاسره حکم کولوانتظاردې ارشاد کیدو سره به کور مال حال بال بچ پریږدو او میدان جنګ ته به اورسو.الله ﷻ فرمائی دوی ته اووایه چه قسمونه مه خورئی ستاسودتابعدارئی حقیقت خوښکاره دې زبانی جمع خرج خبرې خو ډیرې دی اوعملی کارصفردې.ستاسودقسمونو حقیقت هم معلوم دې په زړه کښې مو څه دی او په ژبه مو څه دی. چه څومره مو ژبه مؤمنه ده هم دومره مو زړه کافردې.داقسمونه خوصرف دمسلمانانو د همدردئی حاصلولودپاره دی.داقسمونه خودې خلقو ډال جوړکړې دې یوازې تاسوسره نه بلکه د کافرانو په وړاندې هم د هغوی موافقت کوی اود هغوی امدادهم قسمونه خوری.ولې دی دومره بزدلان چه دهغوی ملګرتیاهم خاورې نه شی کولې. د دې جملې یوه معنی داهم کیدې شی چه تاسوله خودمعقول اوخوښ کړې شوی اطاعت طریقه پکارده نه چه قسمونه خوړل اوخان خودل.ستا په وړاندې مسلمانان موجوددی ګوره نه هغوی قسمونه خوری اونه هغوی غټې غټې خبرې جوړوی اودکار په وخت کښې دټولونه وړاندې راوځی فعلی حصه دټولونه زیاته اخلی. د الله ﷻ نه د چایوعمل هم پټ نه دې هغه د خپلو بندیګانود یو یو عمل نه خبردې. هر یو ګناهګار او تابعدار هغه ته ښکاره دې د هریوپه باطن باندې هم د هغه نظر دې هم داسې هغوی دی چه څنګه په ظاهره دی که تاسو په ظاهره هرڅه هم اوکړئی ولې هغه په باطن باندې هم خبردې.

د الله ﷻ اودرسول اطاعت ته ترغیب:- دالله ﷻ اودهغه درسول ﷺ یعنی دقرآن پاك او احادیثو تابعداری

کوئی که تاسو دې نه مخ واړونې اودا پرېږدئې نوستاسو د دې نقصان ګناه زما په نبي ﷺ باندې نه ده د هغه په ذمه خود الله ﷻ د پیغام صرف رسول دی اود امانت اداکول دی. په تاسو باندې هغه دی د کوم چه تاسوذمه وارئې یعنی قبلول اوعمل کول وغیره.هدایت صرف د رسول الله ﷺ په تابعدارئی کښې دې ځکه چه د نیغې لارې دعوت ورکونکې هم هغه دې کومه نیغه لارچه د هغه رب تعالی ته رسوی د چا د حکم لاندې چه ټوله زمکه او آسمان دې. د رسول الله ﷺ په ذمه صرف رسول دی د ټولوحساب زمونږ په ذمه دې. لکه چه ارشاد دې ﴿فَذَكِّرْ ۗ إِنَّمَا أَنتَ مُذَكِّرٌ﴾ [1] ته صرف نصیحت کونکې اووعظ کونکې نې دوی ته صرف نصیحت کوه ته څه په دوی باندې وکیل یا داروغه نه ئې.

وهب بن منبه فرمائي شعیاء ﷺ طرفته د الله ﷻ وحي راغله چه ته دبنی اسرائیلو په ګنړه کښې اودریږه زه چه ستاد ژبې نه ویستل غوارم اوبه باسم. هغه اودریدو نود هغوی د خُلې نه دا خطبه الله ﷻ بیانول شروع کړو اې آسمانه واوره اې زمکې چپ اوسیږه الله ﷻ یوشان پوره کول او د یوامر تدبیر کول غواړې کوم چه هغه پوره کونکې دې چه ځنګلونه آباد کړې بیابانونه آبادکړې. صحراګان تك شنه کړې فقیران غنی کړې ګدیانه بادشاهان جوړکړې دجتو نه یوامې نبي جوړولوسره راولیګی چه نه بدې خبرې کوی اونه بداخلاق وی او نه په بازارونوکښې شور اوغوغاکونکې وی دومره مسکین صفت او عاجز به وی چه دهغه د لمن په هواباندې به هغه ډیوه هم مړه نه شی کومې سره خواکې چه هغه تیرشی. که هغه په اوچویانړسوباندې پښې مبارکې کیږدی نوبیابه هم دچاغوړونوته چغاراونه رسی زه به هغه بشیر او نذیرجوړوم لیګم به ئې هغه به دژبې نه پاك وی ړندې سترګې به د هغه د وجه نه بینا شی کاڼړه غوړونه به د هغه په وجه اوری په غلاف کښې پټ زړونه به د هغه په وجه کولاوشی په هریوښه کار سره به زه هغه ښائسته کړم په هریوخلق کریم باندې به زه هغه پوره کړم سکنیت به د هغه لباس وی نیکی به د هغه طریقه وی تقوی به د هغه ضمیروی حکمت به د هغه خبرې وی صدق اووفابه دهغه طبیعت وی معافی کول او ښکلې والې اونیکی غوښتل به د هغه خصلت وی حق به د هغه شریعت وی عدل به د هغه سیرت وی هدایت به دهغه امام وی اسلام به د هغه ملت وی احمد ﷺ به د هغه نوم وی. د ګمراهئی نه پس به زه دهغه په ذریعه هدایت خوروم. دجهالت نه پس به علم پرق وهی ښکته والی نه پس به د هغه په وجه ترقی وی ناپیژندګلوخلق به دهغه په وجه پیژندګلووالا جوړشی کمې به په زیاتوالی بدل شی فقیری به زه دهغه په وجه په مالدارئی بدله کړم. دهغه دذات په وجه به زه جداجداخلق رایوځای کړم.دجداوالی نه پس به مینه وی دتفرقه نه پس به یوموټې والې وی داختلاف نه پس به اتفاق وی مختلف زړونه اوخان له خواهشات به یو شی دالله ﷻ بې شمیره بندیګان به د هلاکت نه بچ شی. د هغه امت به زه د ټولوامتونونه بهترکړم کوم چه به د خلقودګټې د پاره وی د نیکو حکم کونکې او د بدو نه منع کونکې به وی موحد اومخلص مؤمنان به وی د الله ﷻ رسولانو چه څومره څه د الله ﷻ د طرف نه راوړی هغه ټول به منونکې وی د چابه هم انکاری نه وی.

وَعَدَ اللَّهُ	الَّذِينَ
وعده کړې ده الله	دهغه خلقو سره
	اوپه تاسو کښې

[1] ۸۸/الغاشية:۲۱ الخ.

اٰمَنُوْا	مِنْكُمْ	وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ		لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ
چې ايمان راوړی | ستاسو نه | او عملونه اوکړی | نيک | چې خامخا به خليفګان جوړوی هغوئ لره				
چې چا ايمان راوړې دې | او دنيکئ کارونه کوی | نو الله ﷻ ورسره وعده کړې ده | چې د				
فِي الْاَرْضِ	كَمَا	اسْتَخْلَفَ	الَّذِيْنَ	مِنْ قَبْلِهِمْ ۪
په زمکه کښې | لکه څنګه چې ئې | خليفګان جوړ کړی وو | هغه خلق | چې مخکښې دهغوئ نه وو				
زمکې سلطنت بهٔ ورته ورکړی | لکه چې ددوئ نه وړاندې خلقو ته ئې ورکړې وو				
وَلَيُمَكِّنَنَّ	لَهُمْ	دِيْنَهُمُ	الَّذِي	ارْتَضٰى
او خامخا به مضبوط کړی | دپاره دهغوئ | دين دهغوئ | هغه دين | چې خوښ کړې دې الله |				
او دوی دپاره به هغه دين مضبوط کړی | کوم چې ئې دوئ ته خوښ کړې دې				
لَهُمْ	وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ	مِنْۢ بَعْدِ	خَوْفِهِمْ	اَمْنًا ؕ
دپاره دهغوئ | او خامخا به بدل کړی حالت دهغوئ | روستو ديرې دحالت دهغوئ نه | په امن سره |				
او يرې په بدل کښې به ورته امن ورکړی | (په دې شرط) چې				
يَعْبُدُوْنَنِيْ	لَا يُشْرِكُوْنَ	بِيْ	شَيْـًٔا ؕ	وَمَنْ كَفَرَ
پس هغوئ دبندګی کوی زما | نهٔ دجوړوی شريك | زما سره | هيڅ څيز | او چاچې | کفر اوکړو |				
زما عبادت کوی | هيڅوک را رسره نه شريکوی | او چا چې				
بَعْدَ ذٰلِكَ	فَاُولٰٓئِكَ	هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ۝۵۵		
روستو ددې نه | نو دا خلق چې دی | هم دوئ فاسقان دی |				
ددې نه پس هم کفر او کړو | نو هم دغه خلق نافرمان دی |				

قوله تعالیٰ:- وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ

درسول کريم ﷺ دور، اهل ايمان سره دَ حکومت او خلافت وعده:- الله ﷻ خپل رسول ﷺ سره وعده فرمائی چه ستاسو امت به هغه د زمکې مالك جوړکړی دخلقو سرداران به ئی کړی ملك به د هغوی د وجه نه آباد وی دالله ﷻ بنديګان به دهغوی نه خوشحاله وی.نن دوی دخلقو نه تنګ دی صبابه په امن اوتسلئی سره وی.حکومت به هم د دوی وی دسلطنت واګې به ددوی په لاس کښې وی اوالحمدلله هم داسې اوشو.مکه خيبر بحرين جزيره عرب او يمن خوپخپله د حضرت محمد مصطفی ﷺ په موجودګئی کښې فتح شو دهجرمجوسيانو جزيه ورکړه اوماتحتی قبوله کړه اود شام د بعضې حصو هم داحال شو. شاه روم هرقل تحفې اوتحائف راروان کړل. د مصر بادشاه هم په خدمت اقدس کښې تحفې راوليګلې. د اسکندريه بادشاه مقوقس اود عمان بادشاهانو هم دا اوکړه اودغه شان د خپلې تابعدارئی ثبوت ئی ورکړو.دحبشه بادشاه اصحمه ﷛ خو مسلمان شوې وو اودهغه نه پس چه د حبشه کوم والی شو هغه هم په سرکار نبوت کښې د عقيدت پيرخونې او تحفې راوليګلې.

دابو بکرصديق دور خلافت:- بيا چه کله الله ﷻ خپل محترم اوعزتمند رسول ﷺ په خپله ميلمستيا کښې راوغوښتلونودهغوی خلافت صديق اکبر ﷛ سنبال کړو. د جزيره عرب حکومت ئی مضبوط او مستقل

کړودې سره ئی یوتیز لښکر سیف الله خالدبن ولید ﷺ په مشرئی کښې د فارس ښارونوته اولیګلو چا چه هلته دفتوحاتو سلسله شروع کړه د کفر ونې ئی پرې کړې او اسلامی بوزغلې ئی هرطرف ته اوکرلو. دحضرت ابوعبیده بن جراح ﷺ وغیره امرا ماتحت د شام ملکونوطرف ته د اسلامی لښکر خوانان روان کړل نوهغوی هم دلته محمدیﷺ جهنډا اوچته کړه اوصلیبی نښې ئی پرمخې راګذارکړې.د مصر طرف ته ئی اسلامی لښکردحضرت عمرو بن عاصﷺ په مشرئی کښې روان کړو.بصری دمشق حران غبره فتح کولونه پس هغوی هم د دنیانه رحلت اوکړو.

د عمر فاروق دور خلافت:-دالله ﷻ په الهام باندې حضرت عمر ﷺ په شان فاروق غونډې زبردست طاقتور په لاسونوکښې داسلامی سلطنت واګې راغلې.رښتیاخوهم دادی چه دآسمان نه لاندې دیو نبی نه پس هم د داسې خلیفه ګانو دور نه دې راغلې.دهغوی طاقت طبیعت د هغوی نیك سیرت دهغوی د انصاف کمال دهغوی دالله ﷻ نه ویره د دې مثال په دنیاکښې د هغوی نه پس لټول صرف یو بې فائدې اوبالکل لاحاصل کوشش دې.د شام ټول ملك د مصر پوره علاقه دفارس اکثر حصه دهغوی دخلافت په زمانه کښې فتح شوه. دکسری د سلطنت ټکرې والوتې پخپله کسری ته د مخ پټولو ځایٔ ملاو نه شو په پوره ذلت اوسپکاوی سره ئی منډې وهلې قیصر ئی فناکړو نوم ئی ورله ختم کړو د شام د سلطنت نه ئی لاس اووینځلواوقسطنطنیه ته لاړو مخ ئی پټ کړو.ددې حکومتونو په صدو جمع کړې شوې دولت بې شمیره خزانې دې دالله ﷻ بندیګانودالله ﷻ نیکو بندیګانو مسکین خصلته خلقو باندې خرچ کړې اودالله ﷻ هغه وعدې پوره شوې کومې چه هغه دخپل حبیب اکرم ﷺ په ژبه مبارکه کړې وې. صلوات الله وسلامه علیه.

دعثمان غنی رضی الله عنه دور خلافت:-بیادحضرت عثمان بن عفان ﷺ د خلافت دور راغلو اود مشرق اومغرب ترآخره پورې دالله ﷻ دین خورېږی. دالله ﷻ لښکر یوطرف ته د اقصی مشرق پورې اوبل طرف ته د مغرب ترآخره پورې رسی نو ساه اخلی.دمجاهدینو اوبه خوړلې شوې تورې دالله ﷻتوحیدد دنیا ګوټ ګوټ اوحصې ته رسوی. اندلس قبرص قیروان اوسبته پورې ترچین پورې د هغوی په زمانه کښې فتح شوې کسری قتل شو د هغه ملك پریخودل اود هغه نوم اونښه پورې اوکنستلې شو او لرې کړې شو. اودزرګونوکالوپورې لګیدلې آتش کدې مړې کړې شوې.دهرې یوې اوچت غونډئی نه د الله اکبر آوازونه راغله.بل طرف ته مدائن عراق خراسان اهواز ټول فتح شوترکوسره جنګ عظیم اوشو آخر د هغوی لویٔ بادشاه خاقان خاورې شو اوذلیل اوخوارشو اود زمکې مشرقی اومغربې ګوټونونه خپل اخراج په سلطنت عثمانی کښې راورسولې شو. حق خودادې چه دمجاهدینوپیدې جذبوکښې روح اچونکې څیز دحضرت عثمان ﷺ د قرآن پاك د تلاوت برکت وو. د هغوی قرآن پاك سره څه داسې شغل شو کوم چه د بیان نه بهردې. د قرآن پاك راجمع کول د دې حفظ کول د دې خورول اود دې په حفاظت کښې چه کوم اوچت خدمت خلیفه ثالث خودلې دې د هغې یقینًا چه مثال نشته. د هغوی زمانې ته اوګوره اود الله ﷻ د رسول پاك ﷺ هغه پیشن ګویوته اوګوره چه حضورﷺ فرمائیلې وو زماد پاره زمکه راغونډه کړې شوه تردې چه ما مشرق اومغرب اولیدلو. ډیرزر به زما د امت بادشاهی هلته اورسی د کوم ځایٔ پورې چه اوس ما اولیدله. (۱)مسلمانانود الله ﷻ دې وعدې اود پیغمبردې پیشن ګوئی ته اوګورئی بیاد تاریخ پاڼې واړونی او خپل تیرشوی عظمت اوشان ته اوګورئی نظرواچوئی چه ترڅنه پورې د اسلام جهنډا د الله ﷻ په برکت سره اوچته ده اودمسلمانانو مجاهدینو عزت منډو فتح شوې زمکوکښې دبادشاهانوپه شان سره ګرځئی الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ رښتونې دې. مسلمانانو افسوس اوصدافسوس په هغوی باندې چه د قرآن اوحدیث د دائرې نه بهردی ارمان او سل ځل ارمان چه خپله د

(۱) صحیح مسلم کتاب الفتن باب هلاك هذه الامة بعضهم ببعض:۲۸۸۹.

پلارنیکه ذخیره غیرو ته حواله کړي. دخپل پلار نیکه په وینوباندي اخستي شوي څیرپخپلو نالائق تورب او بې دینوسره نوروله ورکړي او په آرام سره کیني سملي. الله ﷻ دي مونږ له کامل ایمان رانصیب کړي الله ﷻ دي مونږ له ربښتوني خواهش راکړي الله ﷻ دي مونږ اسلامي سپاهیان جوړکړي الله ﷻ دي مونږ ته د خپل لښکر توفیق راکړي او الله ﷻ دي مونږ خپل لښکرجوړکړي آمین ثم آمین.

دولس حق خلفاء:- حضورﷺ فرمائی دخلقوکاربه په ښیګړه سره روان وی تردې چه په هغوی کښې به دولس خلیفه ګان وی. بیاحضورﷺ یوه جمله په مزه شان اوفرمائیله کوم چه دحدیث راوی حضرت جابربن سمره رضي الله عنه واونه ریدې شوه نوهغه دخپل پلارنه تپوس اوکړو چه حضورﷺ څه اوفرمائیل؟ هغه بیان کړوچه دائې اوفرمائیل دا ټول په ټول به قریشی وی(۱) حضورﷺ داخبره په هغه ماښام باندې بیان فرمائیلې وه په کوم ورځ چه ماعزبن مالك رضي الله عنه رجم کړې شوې وو(۲)نومعلومه شوه چه ددې دولسو خلیفه ګانو کیدل ضروری دی خوایادساتئی چه دا هغه خلیفه ګان نه دی کوم چه شیعه ګانو منلی دی ځکه چه دشیعه ګانو په امامانوکښې خوډیر هغه هم دی چاته چه په ټول عمرکښې هم دخلافت هیڅ حصه هم نه وه ملاوشوې اودا به دولس خلیفه ګان وی ټول په ټول په قریش وی په حکم کښې به انصاف کونکی وی دهغوی بشارت په وړاندینوکتابونوکښې هم دې اودا هم شرط نه دې چه دا ټول په ټول به یو بل پسې وی خود دوی کیدل یقینی دی که یوبل پسې څه وی که په جدا جدا زمانوکښې څه وی. ځکه چه څلورخلیفه ګان خو یوبل پسې شو اول ابوبکر رضي الله عنه بیا عمر رضي الله عنه بیا عثمان رضي الله عنه اوبیا علی رضي الله عنه.

امام مهدی:- ددې نه پس بیا سلسله ماته شوه اوممکن دی چه وړاندې تلوسره هم وی د هغوی د صحیح زمانوعلم هم الله ﷻ ته دې اودومره خبره یقینی ده چه حضرت امام مهدی به هم د دې دولسو نه وی د هغه نوم د حضورﷺ په نوم سره د هغه کنیت به دحضورﷺ په کنیت باندې وی ټوله زمکه به د عدل اوانصاف نه ډکه کړی لکه څنګه چه به هغه د ظلم اوبې انصافئی نه ډکه شوې وی. د حضورﷺ ارشاد دې زمانه پس به خلافت دیرش کاله وی بیابه چیچونکې حکومت شی. (۳)

درسول کریم صلی الله علیه وسلم او صحابه کرامو ترقی یافته دور:- ابوالعالیه د دې آیت په تفسیر کښې فرمائی حضورﷺ اوصحابه کرام رضوان الله اجمعین ترلسو کالو پورې په مکه کښې پاتې شود الله ﷻ د توحید اودهغه د عبادت طرف ته ئې دنیاله دعوت ورکولو خودا زمانه پټه په ویره او په بې اطمینانئ سره وه د جهاد حکم نه وو راغلې مسلمانان ډیر زیات کمزورې وو دې نه پس د هجرت حکم اوشو. مدینې ته اورسیدل نو د جهاد حکم اوشو دښمنانود څلورو واړو طرف نه راګیرکړل او مسلمانان ډیر ویریدلې وو. یووخت به هم د خطرې نه خالی نه وو سحر اوماښام به صحابه کرام رضوان الله اجمعین په وسله پوره وو. یوصحابی رضي الله عنه یوځل حضورﷺ ته عرض اوکړو یارسول الله ﷺ آیا مونږ به هم داسې ویریدونکې اوسیږو؟ یارسول الله ﷺ زمونږ د ژوندیوه ګهړئی به هم په آرام سره نه تیریږی؟ یارسول الله ﷺ بغیرد وسلې نه به هم مونږ ته چرته د آرام د ساه اخستلو موقع ملاوشی؟ حضورﷺ په پوره تسلئی سره اوفرمائیل لږې ورځې نور هم صبراوکړئی بیابه دومره امن شی چه په پوره مجلس کښې په ډك دربارکښې به ډډه لګولې شوې په آرام سره ناست ئې یوسره څه چه هیڅ چا سره به هم وسله نه وی ځکه چه پوره امن امان اوتسلی به وی. هم دغه وخت کښې دا آیت نازل شو. بیا د الله ﷻ نبی ﷺ په جزیره

---

(۱) صحیح بخاری کتاب الاحکام باب الاستخلاف:۷۲۲۲، صحیح مسلم:۱۸۲۱،ابوداؤد:۴۲۷۹، ترمذی: ۲۲۲۳، احمد:۵ /۸۶، ابن حبان:۶۶۶۶، دلائل النبوة:۶/۵۱۹.(مسلم).

(۲) صحیح مسلم حواله سابق:۱۸۲۲.

(۳) ابوداؤد کتاب السنة باب فی الخلفاء:۴۶۴۶وسنده حسن، ترمذی:۲۲۲۶، احمد:۵/۲۲۰،

عرب باندې غالب راغلو. په ټولو عربو کښې څوك هم كافر پاتې نه شو د مسلمانانو زړونه د ويرې نه خالي شو اوهروخت وسلې ګرځول ضرور نه وو. بيا هم دغه شان امن او راحت زمانه د حضورﷺ د زمانې نه پس هم د دريو خلافتونوپورې يعنى ابوبكرؓ عمرؓ اوعثمانؓ د زمانې پورې وه. بيامسلمانان په دې جګړو كښې اخته شو كومې چه اوشوې بياويريدونكى شو او څوكيدار پهره دار ئې مقرركړل. خپل حالت ئې بدل كړو نو بدل شو. دبعضې سلفونه نقل دى هغوى دحضرت ابوبكرؓ اوعمرؓ د خلافت د حقانيت باره كښې دا آيت پيش كړې دې. براء بن عازب ؓ فرمائى چه كوم وخت دا آيت نازل شو هغه وخت مونږ ښه په ويره او اضطراب په حالت كښې وو. لكه چه ارشاددې ﴿وَاذْكُرُوْٓا اِذْ اَنْتُمْ قَلِيْلٌ مُّسْتَضْعَفُوْنَ فِي الْاَرْضِ تَخَافُوْنَ اَنْ يَّتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَاٰوٰىكُمْ وَاَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهٖ وَرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ﴾ ([1]) يعنى هغه وخت هم وو چه تاسو بې حده كمزورې اوډيركم وئى په قدم قدم په وخت په وخت به په ويره كښې وئى. الله ﷻ ستاسو تعدادزيات كړو تاسو ته ئې طاقت درنصيب كړو او امن ئې دركړو. بيابيان دې چه څنګه دوى نه واړاندينى خلق الله ﷻ د زمكې مالكان كړې وو لكه كليم الله حضرت موسى ؑ چه خپل قوم ته فرمائيلې وو ﴿عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُّهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُوْنَ﴾ ([2]) ډيرممكن دى بلكه ډير نيزدې دې چه الله ﷻ به ستاسو دښمنان هلاك كړى اوتاسوبه د هغوى په ځاى كينوى. بل آيت كښې دى ﴿وَنُرِيْدُ اَنْ نَّمُنَّ عَلَى الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا فِي الْاَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ اَئِمَّةً وَّنَجْعَلَهُمُ الْوٰرِثِيْنَ﴾ ([3])يعنى مونږ په هغوى باندې احسان كول غوښتل چه په ټوله زمكه كښې د ټولونه ضعيف اوبې طاقته وو. بيافرمائى چه ددوى دين كوم چه دالله ﷻ خوښ دين دې كلك كړى اوهغوى ته به قوت اوطاقت وركړى. حضرت عدى بن حاتمؓ چه كله د وفدپه توګه د رسول الله ﷺ په خدمت كښې حاضرشو نوحضورﷺ دغوى ته اوفرمائيل تاسو حيره ليدلې ده هغه وئيل زه خو حيره نه پيژنم نوم مې اوريدلې دې. حضورﷺ ارشاد اوفرمائيلو چه دهغه ذات قسم د چا په قبضه كښې چه زماځان دې الله ﷻ به زما دا دين كامل خور كړى تر دې چه امن اوامان به شى چه د حيرې نه به يوه ښځه په سانډه سوره شوې يوازې راوځى اوهغه به بيت الله ﷻ ته راورسى طواف به اوكړى او واپس به شى نه به ويريږى اونه به هغه د چا په امان كښې وى. يقين اوكړئى چه د كسرى بن هرمز بادشاه خزانې به فتح شى. حضرت عدىؓ په حيرانتياسره تپوس اوكړو چه دايران دبادشاه هرمز خزانې به دمسلمانانوپه فتوحاتوكښې راځى؟حضورﷺ اوفرمائيل اوهم دهغه كسرى بن هرمز.واورئى دومره مال به زيات شى چه څوك قبلونكې به نه ملاويږى. حضرت عدى ؓ فرمائى چه اوس تاسو اوګورئى چه هم د حيرې نه ښځې بغيرد چاد پناه نه ځى راځى. دا پيشن ګوئى پوره كيدونكې هم مونږ ليدلې ده. بله پيشن ګوئى خو زما د سترګو په وړاندې پوره شوه. د كسرى خزانې فتح كولوكښې زه پخپله موجود ووم اودريمه پيشن ګوئى به هم يقينا پوره كيږى ځكه چه هغه هم د رسول الله ﷺ ارشاد دې. ([4]) مسند احمد كښې د حضورﷺ ارشاد دې چه د دې امت د ترقئى او زياتوالى په امداداود دين د خورونې زيرې وركړه. اوچه كوم سړې د آخرت عمل د دنياد فائدې د پاره اوكړى هغه دې پوهه شى چه په آخرت كښې به هغه ته هيڅ حصه نه ملاويږى.([5])

---

[1]) ٨/الانفال:٢٦.
[2]) ٧/الاعراف:١٢٩.
[3]) ٢٨/القصص:٥.
[4]) احمد:٤/٢٥٧ دلائل النبوة:٥/٣٤٣ دَ دې اصل صحيح بخارى كتاب المناقب باب علامات النبوة فى الاسلام:٣٥٩٥، ابن حبان:٤٠٥.
[5]) احمد:٥/١٣٤ ح٢١٢٢٣ وسنده حسن، حاكم:٤/٣١١، ابن حبان:٤٠٥.

حقوق الله او حقوق العباد:-بیافرمائی چه هغوی به هم زماعبادت کوی اوماسره په څوك شريك كوى نه. مسنداحمدکښې دی چه حضرت معاذ بن جبلؓ فرمائی چه زه په یوخربانديې رسول اللهﷺ سره شاته ناست ووم زما اود حضورﷺ په مينځ کښې د کتې هغه لرګي وو حضورﷺ ماته زما په نوم سره آواز راکړو ما لبيك او سعديك اووئيل بيا لږ شان تګ نه پس ئې بيا هغه شان اوفرمائيل ما هم هغه شان جواب ورکړو حضورﷺ اوفرمائيل معلومه ده چه د الله ﷻ حق په بنديګانو باندې څه دې؟ ماوئيل الله ﷻ اود هغه رسولﷺ ته ښه معلومه ده.حضورﷺ اوفرمائيل په بنديګانو باندې دالله ﷻ حق دادې چه هم د هغه عبادت اوکړی اوهغه سره څوك شريك نه کړی. بيالږ شان تلونه پس ئې ماته آواز اوکړو او ما جواب ورکړو وئې فرمائيل مغلومه ده چه کله بنديګان د الله ﷻ حق اداکړی نو په الله ﷻ باندې د بنديګانو څه حق دې. ماجواب ورکړو چه هم الله ﷻ اودهغه رسولﷺ ته ښه علم دې. وئې فرمائيل دا چه هغوی په عذاب نه کړی([1]) بيائی اوفرمائيل دې نه پس چه څوك منکر شی هغه فاسق دې. يعنی دې نه پس هم چه څوك زما تابعداری پرېږ دی هغه زما حکم اونه منلونودا ګناه ډېره سختته او ډېره لويه ده.

په قدر د ايمان د الله ﷻ مدد راځی:-د الله ﷻ شان ته ګوره چه په کومه زمانه کښې څومره زور د اسلام وو هم دومره دالله ﷻ امدادکيدو.صحابه کرام رضوان الله اجمعين په خپل ايمان کښې وړاندې وو نو فتوحات هم دټولونه وړاندې اووتل.څنګه څنګه چه ايمان کمزورې کيدو د دنيا شان اوشوکت بادشاهی هم هغه شان پريوتله. بخاری اومسلم کښې دی زما په امت کښې به يوه ډله هميشه په حق سره وی او هغه به غالب وی.د هغوی مخالف به د هغوی هيڅ نه شی کولې اوترقيامته پورې به وی. بل روايت کښې دی تردې چه د الله ﷻ وعده راشی([2])يوبل روايت کښې دیتردې چه هم دغه ډله به په آخره کښې دجال سره جهاد کوی. بل حديث کښې دی دحضرت عيسیؑ دراکوزيدوپورې به دا خلق په کافرانوباندې غالب وی([3]) دا ټول روايتوه صحيح دی اود ټولو هم يومطلب دې.

وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ
او قائموی مونځ ا
او(اې مسلمانانو) دمونځ پابندی کوئ
وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ۝
او ورکوی زکات ا او حکم منئ درسول ا دپاره ددې ا چې په تاسو رحم اوکړې شی ا
اوزکوة ورکوئ ا اودرسول ﷺ حکم منئ ا چې مهربانی درباندې اوکړې شی
لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مُعْجِزِيْنَ فِي الْاَرْضِ ۚ
مۀ کوه ته ګمان ا په هغه خلقو ا چې کفرکوی ا چې هغوئ ګنی عاجزه کونکی دی الله لره ا په زمکه کښې
دا خيال مه کوئ چې کافران بۀ مونږ په زمکه کښې عاجزه کړی ا او
وَمَاْوٰىهُمُ النَّارُ ۖ وَلَبِئْسَ الْمَصِيْرُ۝
او ځائې داستوګنې دهغوئ ا وور دې ا او خامخا بد ځائې دې ا دروتلو (دغه دوزخ) ا
ددوئ د استوګنې ځائې دوزخ دې ا اودا ډير خراب ځائې دې ا

---

[1]) صحيح بخاری کتاب اللباس باب ارداف الرجل خلفه الرجل:۵۹۶۷، صحيح مسلم:۳۰، احمد:۲۴۲/۵، ابن حبان:۳۶۲.

[2]) صحيح بخاری کتاب التوحيد باب قول الله تعالى ﴿انما قولنالشيء إذاأردناه﴾:۷۴۵۹، صحيح مسلم:۱۹۲۰،ابوداؤد:۲۴۸۴، ترمذی:۲۱۷۷.

[3]) مسندابی یعلی:۲۰۷۸.

قوله تعالى:- وَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ

دَ خیرَدَ اعمالو ترغیب:-الله ﷻ خپلو ایماندارو بندیګانوته صرف دخپل عبادت حکم ورکوی چه هم د هغه د پاره مونځونه کوئی اودهغه بندیګانوسره احسان اوښه سلوك کوئی.دضعیفانو مسکینانو فقیرانو خیال ساتنه کوئی.دمال نه دالله ﷻ حق یعنی زکوة اوباسئی.په هرکارکښې دالله ﷻ د رسول ﷺ تابعداری کوئی.دکوم امر چه تاسو ته حکم کوی هغه په ځایٔ راوړئی اود کوم نه چه مو منع کوی هغې نه منع شئی.یقین اوکړئی چه دالله ﷻ درحمت حاصلولوهم دغه طریقه ده.یوبل آیت کښې دی ﴿أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (۱) هم دغه خلق دی په چا چه د الله ﷻ رحمت خامخانازلیږی اې نبی! دا ګمان مه کوه چه ستاتکذیب کونکی اوستا نه منونکی به په مونږ باندې غالب راشی یابه اخوادیخوااوتختی او زمونږ دبې حسابه عذابونونه به اوتختی.مونږ خود هغوی اصلی ځایٔ په دوزخ کښې مقررکړې دې چه ډیرخراب ځایٔ دې د اوسیدو په اعتبارسره هم او د واپسئی په اعتبارسره هم.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ | لِيَسْتَـْٔذِنكُمُ | ٱلَّذِينَ

اے هغه کسانو چی ایمان موراوړی دې | خامخا داجازت غواړی ستاسو نه | هغه کسان |

ائې مسلمانانو ! ستاسو (خادمان) مریانوله اوهغې ماشومانو له چې د عقل حد ته رسیدلی نه دی

مَلَكَتْ | أَيْمَٰنُكُمْ | وَٱلَّذِينَ | لَمْ يَبْلُغُوا۟ | ٱلْحُلُمَ

چی مالکان شوی دی دهغوی | ښی لاسونه ستاسو | او هغه کسان | چی نهٔ دی رسیدلی | حد دعقل ته

پکار دی | چې په دې درې وختونو کښې ستاسونه (کورونوته د ننوتلو) اجازت اوغواړی (یو)

مِنكُمْ | ثَلَٰثَ مَرَّٰتٍ ۚ | مِّن قَبْلِ صَلَوٰةِ | ٱلْفَجْرِ | وَحِينَ

ستاسو نه | درې ځله | مخکښې دمانځه | دصبانه | او په هغه وخت کښې |

دسحر دمونځ نه وړاندې | او (بل) څه وخت چې تاسو دغرمې خپلې جامې اوباسئ

تَضَعُونَ | ثِيَابَكُم | مِّنَ ٱلظَّهِيرَةِ | وَمِنۢ بَعْدِ | صَلَوٰةِ ٱلْعِشَآءِ ۚ

چې ږدئ تاسو | جامې خپلې | دغرمې | او روستو | دمانځه دماسختن نه |

او (بل) د ماسخوتن د مونځ نه روستو | دا ددرې وختونه ستاسو دپردې وختونه دی

ثَلَٰثُ عَوْرَٰتٍ | لَّكُمْ ۚ | لَيْسَ عَلَيْكُمْ | وَلَا عَلَيْهِمْ | جُنَاحٌۢ

درې دپردې وختونه دی | ستاسو دپاره | نشته په تاسو باندې | اونهٔ په هغوئ باندې | څه ګناه |

ددې دریو وختونو نه سوا (ددوئ د اجازت نه بغیر تګ راتګ کښې) نه په تاسو څه ګناه شته

بَعْدَهُنَّ ۚ | طَوَّٰفُونَ | عَلَيْكُم | بَعْضُكُمْ

روستو ددې وختونو نه | بار بار تلونکی راتلونکی دی | په تاسو باندې | خینی له تاسو نه |

اونه په دوئ چې (کار دپاره تاسو یوبل له څئ راځئ ....

(۱) ۹/التوبة:۷۱.

عَلٰى بَعۡضٍ ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الۡاٰيٰتِ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيۡمٌ

په ځینو باندې | دارنګې | بیانوی الله | دپاره ستاسو | ایتونه (داحکامو) | او الله | ښه عالم دې |

دغه شان الله ﷻ تاسو ته خپل حکمونه ښکاره اوروی | او الله ﷻ ډیر ښهٔ پوهه

حَكِيۡمٌ ۝ وَاِذَا بَلَغَ الۡاَطۡفَالُ مِنۡكُمُ الۡحُلُمَ

او دحکمت خاوند دې | او کله چې | اورسی هلکان | ستاسرنه | حد دعقل ته |

او د صاحب دحکمت دې | او هر کله چې ستاسو هلکان بالغان شی انو پکار دی چې هغوئ هم

فَلۡيَسۡتَاۡذِنُوۡا كَمَا اسۡتَاۡذَنَ الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ ؕ

نو په کاردی اجازت غوارې دراتلو | لکه څنګه چې | اجازت غوارې | اغه بالغان | چې مخکښې ددوئ نه وو

اجازت اوغوارې | لکه چې وړاندې (ذکر شوو) خلقو ته داجازت غوښتلو حکم شوې دې

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمۡ اٰيٰتِهٖ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيۡمٌ حَكِيۡمٌ ۝

دراتګې | بیانوی الله | تاسو ته ایتونه خپل | او الله | ښه پوهه دې | دحکمت خاوند دې |

دغه شان الله تاسو دپاره خپل حکمونه په وضاحت سره بیانوی | او الله په هرڅه پوهه صاحب د حکمت

وَالۡقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَآءِ الّٰتِىۡ لَا يَرۡجُوۡنَ نِكَاحًا فَلَيۡسَ عَلَيۡهِنَّ

او ناستې | دښځو نه | هغه | چې امید نهٔ لرې | دنکاح کولو | پس نشته | په هغوئ باندې

دې | او زړې بوډئ ګانې ښځې چې د نکاح امید ئې پاتې نه وی په هغوئ هیڅ ګناه نشته که

جُنَاحٌ اَنۡ يَّضَعۡنَ ثِيَابَهُنَّ غَيۡرَ مُتَبَرِّجٰتٍۢ

څه ګناه | چې کیږدی | جامې خپلې (یعنی څادرې لوپټې) | په دې حال کښې چې ښکاره کونکې نهٔ وی

خپلې زیاتې جامې (لکه پړونئ او لوپټهٔ) کوزه کړی | خو داسې نه چې خپل ډول سنګار ښائی

بِزِيۡنَةٍ ؕ وَاَنۡ يَّسۡتَعۡفِفۡنَ خَيۡرٌ لَّهُنَّ ؕ وَاللّٰهُ

دښائیست خپل | او چې ځان اوساتی (دڅادر ګیښودلونه هم) | دا بهتره ده | دپاره دهغوئ | او الله |

او که (ددې نه هم) احتیاط اوکړی | نو دا د هغوی دپاره غوره ده | او الله هر څه اوری په هرڅه

سَمِيۡعٌ عَلِيۡمٌ ۝

اوریدونکې | او ښه پوهه دې |

باندې پوهه دې |

قوله تعالی:- يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا لِيَسۡتَاۡذِنۡكُمُ الَّذِيۡنَ مَلَكَتۡ اَيۡمَانُكُمۡ

بغیراجازت کورونوته تلل منع دی:- پدې آیت کښې نیزدې خپلوانوته هم حکم کولې شی چه هغوی دې هم اجازت اخلی نوراځی دې.ددې نه وړاندې چه ددې سورت په شروع کښې کوم حکم ووهغه دپردوخلقو د پاره وو.نوفرمائی چه په دریووختونو کښې غلامان بلکه نابالغ هلکانوله هم اجازت اخستل پکار دی. د سحردمانځه نه وړاندې خکه چه دغه د اوده کیدووخت وی اودغرمې کله چه انسان دڅه وخت دپاره د آرام حاصلولود پاره په عام توګه په کورکښې پورته کپړې اوباسی سملی اودماسخوتن دمانځه نه پس خکه چه دغه هم دبال بچ سره داوده کیدووخت وی.نوپه دې دریو وختونو کښې نه ده معلومه چه انسان

پخپل کورکښې په کوم حالت کښې وی؟ددې دپاره دکوروینځې غلامان واړه هلکان دې هم بغیر خبر کولوېدې وختونوکښې چپ چاپ نه ننوځی. اوددې خاص وختونونه علاوه دهغوی له دراتلواجازت غوښتلوضرورت نشته ځکه چه ددوی تګ راتګ خو ضروری دی اوباربارتلونکی راتلونکی دی دهروخت اجازت غوښتل به ستاسودپاره اونورد هغوی د پاره هم د زحمت ځیز شی. یوحدیث کښې دی پشوپلیته نه ده هغه خوستاسوپه کورونوکښې تاسوسره ګرځی راګرځی(۱)حکم خوهم دغه دې ولې عمل په دې ډیرکم دې.

دا درې ایتونه منسوخ نه دی خوخلقو پرې عمل پریخود ې دې:-ابن عباس رضی الله عنه فرمائی‌په دریوآیاتونو باندې په عام توګه خلقو عمل پریخې دې. یوخوهم دغه آیت اوبل دسورت نساء آیت ﴿وَاِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ اُولُوا الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنُ فَارْزُقُوْهُمْ مِّنْهُ وَقُوْلُوْا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوْفًا﴾ (۲) اویودسورت حجرات آیت ﴿اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰكُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ خَبِيْرٌ﴾(۳)شیطان په خلقوراخورشواوهغوی په دې آیاتونو باندې دعمل کولونه غافل کړل لکه چه ېدې هڅوایمان نه وی.ماخوخپلې دې وینځې ته هم وئیلی دی چه ېدې دریووختونوکښې بې اجازته هیڅ کله مه راځه(۴) په اولنی آیت کښې خوېدې دریواړووختونوکښې دوینځې غلامانو اونابالغ ماشومانودپاره هم د اجازت اخستو حکم دې. په دویم آیت کښې د وراثت دتقسیم په وخت کښې چه کوم خپلوان یتیمان اومسکینان راشی هغوی ته دالله ﷻ په نوم څه ورکول اوهغوی سره په نرمئی سره د خبروکولوحکم دې. او په دریم آیت کښې په حسب نسب باندې فخر نه کولوبلکه د عزت قابل د الله ﷻ نه د ویریدلوذکر دې.

د حضرت شعبی نه چا تپوس اوکړوچه آیاداآیت منسوخ شوې دې؟ هغوی اوفرمائیل هیڅ کله نه. هغه وئیل نوبیاخلقو په دې باندې عمل ولې پریخې دې؟ ونی فرمائیل دالله ﷻ نه توفیق غوښتل پکاردی (۵) ابن عباس رضی الله عنه فرمائی په دې آیت د عمل پریخودولویه وجه مالداری اوفراخی ده. اول خو به خلقو سره دومره هم نه ووچه په خپلو دروازوباندې پردې زوړندکړې وې یاچرته کولاوکوردجداجدا کمرو وې نو اکثر به وینځې غلامان په بې خبرې کښې راتلل اوښځه خاوندبه مشغول وو نوراتلونکې به هم شرمیدلواوېه کوروالا باندې به هم سخت لګیدل.اوس چه الله ﷻ مسلمانانوته وسعت ورکړو جدا کمرې جوړې شوې باقاعده دروازې اولګیدلې اوپه دروازو کښې پردې اولګیدلې نومحفوظ شو اود الله ﷻ د حکم مصلحت پوره شو په دې وجه د اجازت پابندی اوچته شوه اوخلقو په دې کښې سستی اوغفلت شروع کړو. (۶)

دې درې و وختونو کښې د اجازت غوښتلو حکمت:-سدی فرمائی چه هم دادرې وختونه داسې دی چه انسان لږ شان اوزګاروی په کور کښې وی الله ﷻ ته معلومه ده چه په کوم حالت کښې دې د دې د پاره نی وینځې غلامان هم د اجازت اخستلو پابندکړل ځکه چه په دغه وخت کښې عموماً خلق خپلو کور ودانو سره ملاویږی دې دپاره چه غسل وغیره اوکړی اوپه آرام دکورنه راوځی اوپه مونځونو کښې شامل شی.دا هم یوروایت دې چه یوانصاری رضی الله عنه د حضور ﷺ د پاره څه خوراك پوخ کړو خلق بغیر د

(۱) ابوداؤد کتاب الطهارة باب سؤر المرة:۷۵-۷۶وسنده صحیح، ترمذی:۹۲، نسائی:۶۸،ابن ماجة:۳۶۷،احمد:۵/۳۰۳، ابن حبان:۱۲۹۹، حاکم:۱/۱۶۰.

(۲) ٤/النساء:۸.

(۳) ٤۹/الحجرات:۱۳.الخ.

(۴) ابوداؤد کتاب الادب باب فی الاستئذان فی العورات الثلاث:۵۱۹۱.

(۵) الطبری:۱۹/۲۱۳.

(۶) ابوداؤد کتاب الادب باب فی الاستئذان فی العورات الثلاث:۵۱۹۲وهوحسن.

اجازت نه دهغه کورته لاړل.حضرت اسماء اوفرمائيل يارسول الله ﷺ داخوډيره خرابه خبره ده چه غلام بې اجازته کورته راشی ممکن دی چه ښځه خاوند هم په يوه کپړا کښې وی نوداآيت نازل شو (۱) د دې آيت په نه منسوخ کيدو باندې د دې آيت آخری الفاظ هم دلالت کوی چه دغه شان الله ﷻ خپل آياتونه بيانوی او الله ﷻ عليم اوحکيم دې.

نابالغ په دريو وختونو کښې او بالغ به هر وخت اجازت غواړي:-اوچه کله بچی بالغ کيدو ته اورسی نوبيا دوی له ددې دريواړو وختونونه علاوه هم په نوروختونوکښې اجازت اخستل پکاردی.دوړوهلکانو کور کښې مور پلارله د راتلوپه وخت کښې دې دريواړو وختونوکښې چه پورته تيرشو اجازت غوښتل ضروری دی.ولې دبالغ کيدونه پس خو هروخت خبردارې کولوسره راتلل پکاردی لکه چه څنګه نور لوئ خلق اجازت اخلی راځی که خپل وی که پره دی.

دبوډئی ګانو دپاره حکم:-کومې بوډې ګانې ښځې چه کله دې عمرته اورسی چه نه دهغوی دسړی خواهش وی نه د نکاح طمع حيض ئی بندشی عمرئی تير شی نو په هغوی باندې دپردې هغه پابندی نشته کومه چه په عامو ښځو باندې وی.ابن عباس رضی الله عنه فرمائی آيت ﴿وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنٰتِ يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوْجَهُنَّ وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوْبِهِنَّ ۠ وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اٰبَآئِهِنَّ اَوْ اٰبَآءِ بُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اَبْنَآئِهِنَّ اَوْ اَبْنَآءِ بُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِيْٓ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِيْٓ اَخَوٰتِهِنَّ اَوْ نِسَآئِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ اَوِ التّٰبِعِيْنَ غَيْرِ اُولِى الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ اَوِ الطِّفْلِ الَّذِيْنَ لَمْ يَظْهَرُوْا عَلٰى عَوْرٰتِ النِّسَآءِ ۠ وَلَا يَضْرِبْنَ بِاَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِيْنَ مِنْ زِيْنَتِهِنَّ ؕ وَتُوْبُوْٓا اِلَى اللّٰهِ جَمِيْعًا اَيُّهَ الْمُؤْمِنُوْنَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ﴾ (۲) نه دا آيت مستثنی دې(۳)دابن مسعود رضی الله عنه نه روايت دې چه داسې ښځوته اجازت دې چه هغوی برقه او څادرکوزکړی صرف په لوپټه اوقميص پرتوګ کښې اوسی(۴) دهغوی قراءت هم (ان يضعن من ثيابهن)دې دې نه مراد د لوپټې د پاسه بل څادردې. نوچه کله بوډې ګانوښځو پيږ څادريالوپټه اچولې وی نوهغوی له ددې د پاسه بل څادر اچول ضروری نه دی. خودې نه هم مقصدد زينت ښکاره کول نه دی. حضرت عائشه صديقه k نه چه کله ښځوددې قسم سوالونه کول نوهغوی وئيل چه بيشکه ستاسودپاره بناؤ سنګارکول حلال اوطيب دی خودپردوسړو د سترګو يخولودپاره نه. د حضرت حذيفه بن يمان رضی الله عنه بی بی چه کله بالکل بوډئی او زړه شوه نوهغې د خپل غلام د لاسه په خپل سر باندې نکريزې اولګولې کله چه د هغې نه د دې باره کښې سوال اوکړې شو نووئی فرمائيل چه د هغه بوډې ګانوښځو نه يم د چاچه خواهش پاتې نه شو. آخرکښې اوفرمائيل چه څادر اخستل د داسې بوډې ګانوښځود پاره جائزدې خوغوره هم دادی چه په څادر اوبرقوکښې وی الله تعالی اوريدونکې او پيژندونکې دې.

وَّلَا عَلَى الْاَعْرَجِ	حَرَجٌ	لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى
اونه په ګوډباندې	څه ګناه	نشته په ړوند باندې
اونه په ګډ سړی څه ملامته شته		نه په ړوند سړی څه ملامتيا شته

وَّلَا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ	حَرَجٌ	وَّلَا عَلَى الْمَرِيْضِ	حَرَجٌ
اونه په ځانونو ستاسو باند	څه ګناه	اونه په مريض باندې	څه ګناه
اونه پخپله په تاسو څه ګناه شته		او نه په ناروغه څه ګناه شته	

---

(۱) دا روايت مرسل دې.
(۲) ۲٤/النور:۳۱.
(۳) ابوداؤد كتاب اللباس باب فی قوله تعالى ﴿وقل للمؤمنات يغضضن من ابصارهن﴾:٤١١١وسنده حسن.
(۴) الطبری:۲۱۷/۱۹.

اَنْ تَاْكُلُوْا | مِنْۢ بُيُوْتِكُمْ | اَوْ بُيُوْتِ اٰبَآئِكُمْ | اَوْ بُيُوْتِ اُمَّهٰتِكُمْ

چې اوخورئ تاسو | دکورونو ستاسو نه | یا د کورونو دپلارانو ستاسو نه | یا دکورونو دمیندو ستاسو نه

که تاسو دخپلو کورونو نه خوراک خورئ | یا دپلارانو دکورونو نه | یا د میندو دکورونو نه

اَوْ بُيُوْتِ اِخْوَانِكُمْ | اَوْ بُيُوْتِ اَخَوٰتِكُمْ | اَوْ بُيُوْتِ اَعْمَامِكُمْ

یا د کورونو ورونړو ستاسو نه | یا دکورونو دخویندو ستاسو نه | یا دکورونو دترونو ستاسو نه |

یا د ورونړو دکورونو | یاد خویندو د کورونو نه | یا د ترونود کورونو نه | یا دپلار د خویندو (تروریانو)

اَوْ بُيُوْتِ عَمّٰتِكُمْ | اَوْ بُيُوْتِ اَخْوَالِكُمْ | اَوْ بُيُوْتِ خٰلٰتِكُمْ

یا دکورونو دپلاردخویندو ستاسو نه | یا دکورونو دماماګانو ستاسو نه | یادکورونو دمور دخویندو ستاسو نه

دکورونو نه |................ یادماماګانو دکورونونه | یا دمور د خویندو (ترورياني) د کورونونه

اَوْ مَا | مَلَكْتُمْ | مَّفَاتِحَهٗٓ | اَوْ صَدِيْقِكُمْ ؕ | لَيْسَ

یا دغه کررونو | چې مالکان يئ تاسو | دکنجیانو دهغې | یا ددوستانو ستاسو نه | نشته

یا (دهغه کورونونه) چې دهغې کنجیاني ستاسو په اختیار کښې وی ایادخپلو دوستانو دکورونو نه

عَلَيْكُمْ | جُنَاحٌ | اَنْ تَاْكُلُوْا | جَمِيْعًا | اَوْ اَشْتَاتًا ؕ | فَاِذَا

په تاسو باندي | ګناه | چې خوراك کوئ تاسو | یو ځائي شریك | جدا جدا | نو هرکله

په دې کښې هیڅ ګناه نشته | که په شریکه خوراک کوئ | او که جدا جدا کوئ

دَخَلْتُمْ | بُيُوْتًا | فَسَلِّمُوْا | عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ | تَحِيَّةً

چې ننوزئ تاسو | کورونو ته | نو سلام اچوئ | په خلقو خپلو باندي | یعني دخیردعاپرې وايئ

خوچې کله دغې کورونو ته داخلیږئ |..............نو اول خپلو خلقوته سلام کوئ

مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ | مُبٰرَكَةً | طَيِّبَةً ؕ | كَذٰلِكَ | يُبَيِّنُ اللّٰهُ | لَكُمُ | الْاٰيٰتِ

دطرفه دالله نه | برکتناکه | پاکه | دارنګې | بیانوی الله | تاسو ته | ایتونه |

چې ددعا په شان دالله ﷻ دطرفه مقرر دي | برکتي اوپاکيزه | د غه شان الله ﷻ تاسوته خپل حکمونه

لَعَلَّكُمْ | تَعْقِلُوْنَ ۝٦١ ع

دپاره ددې | چې تاسو دعقل نه کار واخلئ |

ښکاره اوروی | چې تاسو پرې ښه پوهه شئ |

قوله تعالى:- لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ

د خپلوانو کورونه اود هغې متعلق آداب:- پدې آیت کښې چه دکوم حرج نه کیدو ذکردې د هغې بابت کښې حضرت عطاء فرمائی چه دې نه مرادګوډشل ړوند په جهادکښې راتلل دی. لکه چه په سورت فتح کښې چه دی نوکه داخلق په جهادکښې شامل نه وی نو په دوی باندې د خپلې شرعی معقول وجه څه نقصان نشته. سورت براءت کښې دی ﴿لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَآءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضٰى وَلَا عَلَى الَّذِيْنَ لَا يَجِدُوْنَ مَا يُنْفِقُوْنَ حَرَجٌ اِذَا نَصَحُوْا لِلّٰهِ

وَرَسُولِهِ ۚ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِن سَبِيلٍ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۱﴾ بوداکانوباندي لويو اوبيمارانو مفلسانوباندې چه هغوی دزړه د ژوروالی نه دالله ﷻ اود هغه درسول ﷺ خيرخواه وی هيڅ نقصان نشته دنيکانوخلقو هيڅ رټنه نشته الله ﷻ بښونکې اومهربان دې.په هغوی باندې هم دغه شان څه حرج نشته چاسره چه سورلی نه وی اوتاله راخی اوتاسره هم د هغوی د پاره سورلی نه شی ملاويدلې الخ.

د ايت شان نزول:-سعيدفرمائی چه خلق ړندوګوډو شلواوبيمارانوسره خوراك كولوكښې حرج ګڼړلو ووچه داسې نه وی هغوی اونه خوړلې شی اوموږ ډيره اوخورو يا ښه ښه اوخورو نوپه دې آيت كښې هغوی ته اجازت ملاوشوچه په دې كښې په تاسو باندې هيڅ نقصان نشته(۲)بعضې خلق كركه كوی اوهغوی سره خوراك ته نه كيناستل.شريعت دا جاهلانه عادت اوچت كړو.دمجاهد نه روايت دې چه خلقو به داسې خلق د خپل پلار رورخور وغيره رشته درانوكره رسول چه دوی هلته اوخوری دې خلقوبه شرم كولو چه موږ نورو خلقو كره بوځی په دې باندې داآيت نازل شو.دسدی قول دې انسان چه كله دخپل رورخوركورته ځی هغوی به نه ووا ښځو به هغوی ته څه خوراك پيش كولونو دوی به نه خوړلو چه سړی خوئی شته نه اونه د هغوی اجازت دې نو الله ﷻ د دې د خوراك رخصت وركړو. داچه اوفرمائيلې شوپخپله په تاسوباندې هم څه نقصان نشته داخوښكاره وو خود دې بيان نی ځكه اوكړوچه دنورځيز په دې باندې عطف اوكړی اود دې نه پس بيان په دې حكم كښې برابروی. دخامنود كورونوهم داحكم دې سره د دې چه په الفاظوكښې بيان رانغلوخوضمناً دې بلكه د دې آيت نه استدلال كولوسره بعضوولې دی چه د ځوئ مال په شان د پلار د مال دې. په مسنداوسنن كښې څو سندونو سره حديث دې حضور ﷺ اوفرمائيل ته اوستامال ستاد پلاردې(۳)اونورچه دكوموخلقونومونه راغلی دی دې نه استدلال كولوسره بعضوونيلی دی چه د خپلوانو خوراك څښاك د بعضې په بعضوواجب دې لكه چه دامام ابوحنيفه اوامام مالك رحهم الله دمذهب مشهور قول دې دچاكنجياني چه ستاسوپه ملكيت كښې وی دې نه مراد غلام اوداروغه دې چه هغوی دخپل آقا د مال نه دضرورت اودستور مطابق خوړلې څكلې شی.

غلام د خپل مالك د مال نه د ضرورت مطابق خوراك كولې شي

مسلك حنفي:-كه په رواج او عرف كښې د كومو رشته دارانو د كورونو نه په خوراك كولو سره هغوی خفه كيږی نه بلكه خوشحاليږی نو د داسې رشته دارو د كورونو نه د هغوی د اجازت نه بغير خوراك كول جائز دی اوكه په عرف كښې داسې كول بد ګڼړلې شی نو بيا خوراك حرام دې جائز او مباح نه دې (معارف القرآن تاليف مفتی محمد شفيع (۴۵۱/۲)-

د حضرت عائشه بيان دې كله چه به رسول الله ﷺ جنګ ته تلونود هريوبه داخوښه وه چه موږ هم هغوی سره لاړشو. د تلوپه وخت كښې به ئې خپلې كنجيانې خپلو خاص دوستانوته وركولې اوهغوی‌ته به ئې ونيل د كوم ځيز چه د خوراك تاسو ته ضرورت وی تاسو ته اجازت دې. خودې خلقو به خپل ځان امين ګڼړلو اوپه دې خيال چه هسې نه دې خلقو د زړه په نه غوښتلو سره اجازت كړې وی د خوراك څښاك څه ځيز له د لاس نه اوړلو. په دې باندې داحكم نازل شو.

بيافرمائی چه ستاسود دوستانو په كورونوكښې په خوراك باندې څه نيول نشته چه تاسو ته پته وی چه هغوی په دې بد نه ګڼړی اوپه دوی باندې دا ګران نه پريوځی. قتاده فرمائی چه ته كله خپل دوست له

---

(۱) ۹/التوبة: ۹۱.

(۲) الطبری: ۲۲۱/۱۹.

(۳) ابوداؤد كتاب البيوع باب الرجل ياكل من مال ولده: ۳۵۳۰ وسنده حسن، ابن ماجة: ۲۲۹۲، احمد: ۱۷۹/۲.

لاړشي نود هغه د اجازت نه بغيرتاته د خوراك رخصت دي. بيافرمائي چه تاسو باندي په يوځائ ناسته او په جدا جدا ناسته په خوراك كولوكښې هم څه ګناه نشته. ابن عباس ﷺ فرمائي چه كله آيت ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ ۚ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾[1] نازل شويعنى ايماندارو د يوبل مال ناحقه مه خورئي نوصحابه كرامو رضوان الله اجمعين په خپل مينځ كښې اووئيل چه د خوراك څښاك څيزونه هم مال دي نومونږ له داهم حلال نه دى چه د يوبل سره خوراك اوكړو. نوهغوى د دې نه هم منع شو په دې باندې دا آيت نازل شو.[2]

ځان له خوراك كول:-دغه شان د ځان له خوراك كولونه به ئې كركه كوله تركومې چه به ورسره څوك نه وو خوراك به ئې نه كولو. د دې د پاره الله ﷻ په دې خبره كښې د دواړو خبرواجازت وركړويعنى نورو خلقو سره دخوراك اود ځان له خوراك.دقبيله بنوكنانه خلقو په خاص توګه دې مرض كښې اخته وو د ولږې به مړه كيده خوچه څوك به ورسره نه ووخوراك به ئې نه كولو. په سورلئې به سوريدل خود خوراك ملګرې به ئې ځان له لټولو. نوپه دې آيت كښې الله ﷻ د ځان له خوراك كولو رخصت وركولوسره د جاهليت دغه سخت رسم ختم كړو[3]په دې آيت كښې خود ځان له خوړلو رخصت دې خو دا ياد ساتئى چه خلقوسره خوراك كول افضل دى او ډير بركت هم پدې كښې دي.مسنداحمد كښې دى يوسړې راغلو وئې وئيل يارسول الله ﷺ مونږ خوراك خو كووولې مړيږونه.حضورﷺ اوفرمائيل چه كيدې شى تاسو جداجداخوراك كوئى كه يوځائ راجمع كيدل كيناستل اود الله ﷻ نوم اخستلوسره خوراك كولونو تاسو ته به بركت دركولې شى[4]ابن ماجه وغيره كښې دى حضورﷺ اوفرمائيل په يوځائ راجمع كيږئى خوراك كوئى ځان له خوراك مه كوئى بركت په يوځائ كيناستوكښې دې.[5]

چې كور ته ځئ نو سلام كوئى:-بياتعليم اوشوچه كورونوته چه ورځئى نوسلام كوئى. د حضرت جابرﷺ فرمان دې كله چه تاسوكورونوته ځئى نو د الله ﷻ خودلې د بركت نه ډك ښه سلام وائې ما خو ازمينبت كړې داسراسر بركت دې. ابن طاؤس فرمائي چه په تاسو كښې څوك كورته داخل شى نو په كور والاباندې دې سلام وائى[6] دحضرت عطاء نه تپوس اوشوداواجب دى؟وئې فرمائيل چه ماته خويادنه دى چه څوك د دې د وجوب قائل وى خوزما دا ډير خوښ دى چه كله هم كورته لاړشم نوسلام وئيلو سره ورځم. زه خوداً كله هم نه پريږدم اودايوه بله خبره ده چه هيرشي.

جماعت كښې د سلام حكم:-مجاهد فرمائي چه كله جمات ته لاړشئى نو وائې (السلام على رسول الله) او چه كله خپل كورته لاړشئى نوخپل بال بچ ته سلام وائې اوچه كله يوداسې كورته لاړشئى چه هلته څوك هم نه وى نوداسې سلام وائې.(السلام علينا وعلى عبادالله الصالحين)قتاده m فرمائي چه خپل كوروالا ته سلام كوه نوځه اوغيرآبادكورته په تلوكښې داسې سلام وايه(السلام علينا وعلى عبادالله الصالحين) هم داحكم وركولې شى.په داسې وخت كښې ستاسو دسلام جواب د الله ﷻ فرښتې دركوى.

دپنځو خبرو نصيحت:-انس ﷺ فرمائي چه ماته نبى ﷺ د پنځوخبرووصيت كړې دې. فرمائيلي اې انس كامل اودس كوه نوستا عمربه زياتيږى.زماچه څوك امتى ملاوشي سلام ورته كوه ستانيكئي به

---

[1] ٤/النساء:٢٩.
[2] الطبرى:٢٢٤/١٩.
[3] الطبرى:٢٢٤/١٩.
[4] ابوداؤد كتاب الاطعمة باب فى الاجتماع على الطعام:٣٧٦٣، ابن ماجة:٢٣٨٦، احمد:٥٠١/٣، ابن حبان:٥٢٢٤.
[5] ابن ماجة كتاب الاطعمة باب الاجتماع على الطعام:٣٢٨٧وهوحسن.
[6] الطبرى:٢٢٥/١٩.

زیاتیږی. کورته چه لاړشې سلام کوه په کورکښې خیرت زیاتیږی. دضحی مونځ کوه تاسونه وړاندې خلق چه دالله والاجوړشوی وو دهغوی هم دغه طریقه وه. اې انس په ماشومانوباندې رحم کوه اود لویوعزت کوه نو د قیامت په ورځ به زما ملګرې ئې. بیافرمائی دا د خیردعاده چه د الله ﷻ د طرف نه تاسو ته درکړې شوې ده. د برکت والا ده ښکلې ده. ابن عباس ﷺ فرمائی ماخوالتحیات هم د قرآن نه زده کړې ده داسې ده. (التحیات المبارکات الصلوات الطیبت لله اشهدان لا اله الا الله واشهدان محمداً عبده ورسوله السلام علیك ایها النبی ورحمة الله وبرکاته السلام علینا وعلی عباد الله الصالحین) ددې لوستلوسره مونځ ګذارله دځان د پاره دعاکول پکاردی بیادې سلام اوګرځوی. هم د دې ابن عباس ﷺ نه مرفوعا په صحیح مسلم کښې د دې نه علاوه نور هم نقل دی(۱) د دې سورت د احکامو ذکر کولوسره بیافرمائی چه الله ﷻ دخپلو بندیګانو په وړاندې خپل واضحه احکام او فائده مند ارشادات کولاو کولاو داسې بیان فرمائی دې د پاره چه هغوی غوراوفکر اوکړی سوچ اوکړی ځان پوهه کړی اوعقل مندی حاصله کړی.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ

بیشکه مومنان | په اصل کښې هغه کسان دی |

مومنان خو بس هغه خلق دی چې الله ﷻ اوددهٔ په رسول

آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ

چې ایمان راوړی | په الله | او په رسول دهغه | او کله چې | وی هغوئ | دهغه سره | په یو کار راجمع کونکی باند

باندې ایمان راوړی | او کله چې درسول ملګرتیا ته په یوداسې کار پسې راټول شوی وی

لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ

نوندهٔ ځی هغوئ | تر هغې پورې | چې اجازت اوغواړی دهغه نه | بیشکه هغه کسان | چې اجازت غواړی ستا نه

چې دهغې دپاره ټولنه شوی وی | نوترڅو چې اجازت وانخلی ترهغې واپس نه ځی | (اې پیغمبره) څوک

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ

هم دغه کسان | هغه کسان دی | چې ایمان راوړی | په الله او په رسول دهغه | نوکله چې اجازت اوغواړی ستانه

چې ستانه اجازت اخلی نوهم دا هغه خلق چې په الله ﷻ او دهغه په رسول ایمان ساتی | هر کله چې دوئ

لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ

دپاره دځینو کارونو خپلو | نو اجازت ورکړه | هغه چاته | چې غواړې ته | دهغوئ نه |

دخپل څه کار دپاره ستانه اجازت غواړی انو په دوئ کښې چې ته چاته غواړې اجازت ورکړه

وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٢﴾ لَا تَجْعَلُوا

او ښنانه اوغواړه دپاره دهغوئ | دالله نه | بیشکه الله | ښنونکې | مهربانه دې | مهٔ ګنړئ |

اوددوئ دپاره دالله ﷻ نه ښنه غواړه | بیشکه الله ﷻ ښنونګې مهربان دې | (مومنانو) امه ګرځوئ

---

(۱) صحیح مسلم کتاب الصلاة باب التشهد فی الصلاة: ۴۰۳. والله اعلم.

دُعَآءَ الرَّسُوۡلِ بَيۡنَكُمۡ كَدُعَآءِ بَعۡضِكُمۡ بَعۡضًا ؕ

بلنه درسول | په منځ ستاسو کښې | پشان دبلنې | دخيني ستاسو | خينو لره |

تاسو درسول بلنه داسې معمولي مه ګڼرئ | څنګه چې تاسو خپل مينځ کښې يوبل رابلئ | يقيني ده چه

قَدۡ يَعۡلَمُ اللّٰهُ الَّذِيۡنَ يَتَسَلَّلُوۡنَ مِنۡكُمۡ لِوَاذًا ۚ فَلۡيَحۡذَرِ

ښه پيژني الله | هغه خلق | چې غلي غلي اوځي | ستاسو نه | ديوبل نه پناه پناه | پس اويريږي |

الله ﷻ هغه خلق ښه پيژني اچې کوم يو اړخ ته شي انو غلي غوندې) اوکشيږي انو څوک چې دالله ﷺ

الَّذِيۡنَ يُخَالِفُوۡنَ عَنۡ اَمۡرِهٖۤ اَنۡ تُصِيۡبَهُمۡ فِتۡنَةٌ

هغه کسان | چې مخالفت کوي | دحکم دهغه | چې اورسيږي هغوئ ته | فتنه په دنيا کښې |

دحکم نه مخالفت کوي اهغوي دې د دې نه اويريږي چې (دنيا کښې) پرې څه آفت راشي ايا دردناک

اَوۡ يُصِيۡبَهُمۡ عَذَابٌ اَلِيۡمٌ ۝

يا اورسيږي هغوئ ته | عذاب دردناک |

عذاب ئې (په اخرت) کښې راونيسي |

قوله تعالى:- وَاِذَا كَانُوۡا مَعَهٗ عَلٰٓى اَمۡرٍ جَامِعٍ لَّمۡ يَذۡهَبُوۡا حَتّٰى يَسۡتَاۡذِنُوۡهُ ؕ

د مجلس آداب:- الله ﷻ خپلو مؤمنانو بنديگانو ته يو آدب بل هم ښائي لکه چه څنګه د راتلو په وخت کښې اجازت غوښتلو سره راځي دغه شان د تلو په وخت کښې هم زمادنبی ﷺ نه اجازت اخلئ نو ځئ. خاص کر په داسې وخت کښې چه کله ګڼړه وي او په څه ضروري خبره باندې مجلس شوې وي مثلاً د جمعه مونځ يا داختر مونځ يا څه ډله ده يا څه مجلس شورى ده وغيره وغيره نو په داسې موقعو باندې ترکومې چه د حضور ﷺ نه اجازت نه وي اخستې اخوا ديخوا مه ځئ د کامل مؤمن يوه نښه دا هم ده. بيائي خپل نبي ﷺ ته اوفرمائيل کله چه دوي تاته د څه ضروري کار د پاره اجازت اوغواړي نو تاسو چه په دوي کښې چاته غواړې اجازت ورکوه اود هغوي د پاره د ښښنې دعاګانې هم غواړه. ابوداؤد وغيره کښې دي کله چه په تاسو کښې څوك يو مجلس ته لاړشي نو اهل مجلس ته سلام کوئ اوچه کله د هغه ځای نه تلل غواړئ نو بيا هم سلام کوئ. د آخرى ځل سلام د اول ځل سلام نه څه کم نه دې. دا حديث په ترمذي (۱) کښې هم دې او امام صاحب دا حسن ګرځولې دې.

درسول الله ﷺ احترام:- خلقو چه به حضور ﷺ کله راغوښتلو نو د حضور ﷺ نوم يا کنيت به ئې په معمولي توګه باندې لکه څنګه چه خپل مينځ کښې يوبل راغواړي آواز به ئې کولو نو الله ﷻ د دې بې ادبئ نه منع اوفرمائيله چه نوم مه اخلئ بلکه يانبي ﷺ يارسول الله ﷺ وائې چه د هغوي د بزرګئ عزت او ادب خيال اوساتلې شي (۲) هم ددې په شان آيت ﴿ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا لَا تَقُوۡلُوۡا رَاعِنَا وَقُوۡلُوا انۡظُرۡنَا وَاسۡمَعُوۡا ؕ وَلِلۡكٰفِرِيۡنَ عَذَابٌ اَلِيۡمٌ ۝﴾ (۳) اوهم ددې په شان آيت ﴿ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا لَا تُقَدِّمُوۡا بَيۡنَ يَدَىِ اللّٰهِ وَرَسُوۡلِهٖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيۡعٌ عَلِيۡمٌ ۝ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا لَا

---

(۱) ابوداؤد كتاب الادب باب في السلام اذاقام من المجلس: ۵۲۰۸ وسنده حسن، ترمذى: ۲۷۰۶، احمد: ۲/۲۸۷، الادب المفرد: ۱۰۰۸، ابن حبان: ۴۹۴.

(۲) الطبرى: ۱۹/۲۳۰.

(۳) ۲/البقرة: ۱۰۴.

﴿تَرْفَعُوْا اَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوْا لَهٗ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ اَنْ تَحْبَطَ اَعْمَالُكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُوْنَ﴾([1]) دي يعني د ايمان والاخپل آوازونه دنبی ﷺ په آواز باندې مه اوچتونی دحضور ﷺ په وړاندې په اوچتواوچتو آوازونو سره خبرې مه کوئی لکه چه څنګه په آزادئی سره خپل مينځ کښې يوبل سره کوئی. که داسې مو اوکړه نو ټول عملونه به مو غرق شي اوپته به هم درته اونه لګی الخ. تردې پورې اوفرمائيل چه کوم خلق تاته د حجرې نه شاته چغې وهی نو په هغوی کښې اکثربې عقل دی که چرې هغوی صبر کولې ترهغه وخت پورې چه تاسو پخپله هغوی له راشئی نودا د هغوی د پاره بهتر وه. نودا ټول آداب ورته اوخودلې شو چه حضور ﷺ ته څنګه خطاب کوې.حضور ﷺ سره به خبرې اترې څنګه کوې. دهغوی په وړاندې به څنګه خبرې کوې. بلکه اول خو حضور ﷺ سره په غوږکښې دخبرې کولودپاره صدقه ورکول وو. يومطلب خود دې آيت دا شو دويم داچه درسول الله ﷺ دعا تاسو دخپلې دعا په شان مه ګڼړئی دحضور ﷺ دعاخو مقبوله اومستجابه ده.خبردار کله هم زمونږ نبی ﷺ ته تکليف ورنه کړئی هسې نه چه دهغوی دخُلې مبارکې نه کلمه اونه څی ګنی تباه برباد به شئی([2]) ددې نه د وړاندې جملې په تفسيرکښې مقاتل بن حيان ؒ فرمائی د جمعه په ورځ په خطبه کښې کيناستل په منافقانو باندې ډير سخت تيريدل جمات ته په راتلواو خطبه شروع کيدو نه پس هيڅ څوك به د نبی کريم ﷺ د اجازت نه بغير نه تلوخوچه کله به داسې څه ضرورت وو نو په اشاره باندې به ئې دحضور ﷺ نه اجازت اخستلواوحضور ﷺ به اجازت ورکولوځکه چه د خطبه دوران کښې خبرې کولوسره جمعه باطل کيږی نودامنافقان به په ترخ ترخ کښې سترګې بچ کولې اوخوئيدل به.([3]) سدی ؒ فرمائی چه کله به دامنافقان په جمع کښې وو نود يوبل نه به ئې ځان پناه کولو اوتختيدل به.دالله ﷻ دپيغمبراودهغه دکتاب نه به اخواکيدل.دصف نه به وتل اوپه خلاف باندې به تياريدل. کوم خلق چه د رسول الله ﷺ دامردسنتودرسول ﷺ د حکم اود هغوی د طريقې اود رسول الله ﷺ د شرع خلاف اوکړی هغوی به سزا کولې شی. انسانانوله خپل اقوال افعال د رسول الله ﷺ سنتواو احاديثوسره ملاوول پکاردی چه څوك موافق وی ښه دی چه برابر نه وی نو مردود دی.([4]) په ظاهره ياباطنه څوك هم دشريعت محمدی ﷺ نه خلاف اوکړی د هغه په زړه کښې کفر اونفاق د بدعت اوبدئی تخم کرلې شی ياهغه ته سخت عذاب ورکړې کيدې شی ياخوپه دنياکښې دقتل حد قيد وغيره سره يا په آخرت کښې عذاب.مسنداحمدکښې حديث دې چه حضور ﷺ فرمائی زمااوستاسومثال داسې دې لکه چه يوسړی اُور بل کړې وی کله چه هغه ښه بل شو نودپتنګانو يوه ګڼړه جوړه شوه اوهغه په دې بې واره راپريوځی اوس که دې هغوی هرڅومره منع کوی ولې هغوی دی چه په شوق سره په دې کښې راپريوځی. اود دې سړی په منع کولوسره نه منع کيږی. هم دغه حالت زمااوستاسو دې تاسو په اُور کښې ورداخليږئی او زه تاسو نه غيږې ډکوم دې نه مو منع کوم چه په اُورکښې مه ننوځئی د اُور نه بچ شئی خوتاسو زما نه منئی اوپه دې اُور کښې ورننوځئی. داحديث په بخاری اومسلم کښې هم دې.([5])

---

[1]) ۴۹/الحجرات:۲.

[2]) الطبری:۱۹۲۳۰.

[3]) الدرالمنثور:۶/۲۳۱.

[4]) صحيح مسلم کتاب الاقضية باب نقض الاحکام الباطلة وردمحدثات الامور:۱۷۱۸، صحيح بخاری:۲۶۹۷، ابوداوٗد:۴۶۰۶، ابن ماجة:۱۴، احمد:۶/۲۴۰، ابن حبان:۲۶ بلفظ مختلف.

[5]) صحيح بخاری کتاب الرقاق باب الانتهاء عن المعاصی:۶۴۸۳، صحيح مسلم: ۲۲۸۴، احمد:۲/۳۱۲، ترمذی:۲۸۷۴

اَلَآ اِنَّ لِلّٰهِ مَا

| خبردار شه | چې الله لره دی | هغه ټول |

ایادساتئ چې په اسمانونو او په زمکه کښې

فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ قَدْ يَعْلَمُ مَآ اَنْتُمْ

چې په اسمانونو کښې دی | او په زمکه کښې دی | معلوم دې الله ته | هغه حالت | چې تاسو

چې هرڅه دی |هغه ټول دالله ﷻ دی |هغه ته ستاسو دا موجوده حالت

عَلَيْهِ ؕ وَيَوْمَ يُرْجَعُوْنَ اِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ

په هغې باند يئ | او په کومه ورځ | چې واپس روان شي خلق | هغه ته | نو خبر به ورکړی هغوئ ته

هم ښه معلوم دې |اوپه کومه ورځ چې خلق هغه ته واپس کړې شی |نو هغه بهٔ ورته هغه ټول

بِمَا عَمِلُوْا ؕ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيْمٌ ﴿٦٤﴾

دهغه هر څه | چې کړی دی هغوئ | او الله | په هر څه باند | ښهٔ علم لرونکې دې

عملونه په ګوته کړی کوم چه هغوی کړی وی |اوالله ﷻ په هر څه پوهه دې

قوله تعالى:- قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ يَتَسَلَّلُوْنَ مِنْكُمْ لِوَاذًا

د هريوهرحرکت هغه پيژني:-دزمکې اوآسمان مالك دغيب اوحاضرعالم دبنديګانوپټ اوښکاره عملونه پيژندونکې هم هغه الله ﷻ دې. ﴿قَدْ يَعْلَمُ﴾ کښې ﴿قَدْ﴾د تحقيق دپاره دې لکه دې نه وارندې آيت ﴿قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ يَتَسَلَّلُوْنَ مِنْكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ الَّذِيْنَ يُخَالِفُوْنَ عَنْ اَمْرِهٖٓ اَنْ تُصِيْبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصِيْبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ﴾ ([1]) کښې او آيت ﴿قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِيْنَ مِنْكُمْ وَالْقَآئِلِيْنَ لِاِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ اِلَيْنَا ۚ وَلَا يَاْتُوْنَ الْبَاْسَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿١٨﴾﴾([2])کښې اولکه آيت ﴿قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِىْ تُجَادِلُكَ فِىْ زَوْجِهَا وَتَشْتَكِىْٓ اِلَى اللّٰهِ ۖ وَاللّٰهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ﴿١﴾﴾([3])کښې اولکه چه﴿قَدْ نَعْلَمُ اِنَّهٗ لَيَحْزُنُكَ الَّذِىْ يَقُوْلُوْنَ فَاِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُوْنَكَ وَلٰكِنَّ الظّٰلِمِيْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ﴿٣٣﴾﴾ ([4]) اولکه چه ﴿ قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِى السَّمَآءِ ۚ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰىهَا ۠ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ؕ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوْا وُجُوْهَكُمْ شَطْرَهٗ ؕ وَاِنَّ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ لَيَعْلَمُوْنَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّهِمْ ؕ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٤٤﴾﴾([5])کښې اوځنګه چه آذان کونکې وائی (قدقامت الصلوة) نوفرمائی چه په کوم حال باندې تاسوئی دکومواعمالواوعقيدو سره ئی تاسو نی الله ﷻ ته ښه معلوم ني. دآسمان اوزمکې يوه ذره هم دالله ﷻ نه پټه نه ده.کوم عمل چه تاسو کوئی په کوم عمل چه تاسو ئی الله ﷻ ته ښکاره دې. هيڅ يوه ذره د الله ﷻ نه پټه نه ده او هرلوئ وړوکې په کتاب مبين کښې محفوظ دې. دبنديګانود ټول خير اوشر هغه عالم دې. کېږوکښې پټ شه که هرڅومره پټ څه اوکړې هريوپټ څيز او ښکاره څيزهغه ته يوشان ښکاره دې. که په غوږکښې خبرې کوې که په اوچت آوازسره دهغه په غوږونوکښې دی. د ټولوساه لرونکې رزق رسونکې هم هغه دې. د هريوساه لرونکی د

---

[1]) ٢٤/النور:٦٣.

[2]) ٣٣/الاحزاب:١٨.

[3]) ٥٨/المجادلة:١.

[4]) ٦/الانعام:٣٣.

[5]) ٢/البقرة:١٤٤.

هربوحال نه هم هغه خبر دي. هرڅه د اول نه په لوح محفوظ کښې درج دي. دغيبوکنجانې هم هغه سره دي کومې چه دهغه نه بغيرڅوك هم نه پيژني. داوچې او لمدې هريوڅيز هم هغه پيژني. د يوې پاڼې رژيدل دهغه دعلم نه بهرنه دي. د زمکې دننه په تيارو کښې پرته دانه اوهيڅ اوچ اولوند څيزداسې نه دې چه په کتاب مبين کښې نه وي. ددې مضمون نورهم ډير آياتونه او احاديث دي. کله چه مخلوق د الله ﷻ طرف ته واپس راوګرځولې شي هغه وخت به د هغوي په وړاندې د هغوي د ورې نه وړه نيکي اوبدي پيش کولې شي.تول وړاندې روستو اعمال به اوګوري. عمل نامه به په ويره سره ګوري او خپل د عمر ټول حالات چه په دې کښې اووينې په حيرانتياسره به وائي چه دا څنګه کتاب دې چه ده خود لوئ نه لوئ څيز څۀ چه د وړوکې نه وړوکې څيز هم نه دې پريخې. چاچه څه کړې وي هم هغلته به ئې موجود مومې. ستاد رب ذات د ظلم نه پاك دې. په آخر کښې اوفرمائيل الله ﷻ ډير هوښياردې هريوڅيز د هغه په علم کښې دې.

(الحمد لله) د سورت نور تفسير هم خيراوعافيت سره ختم شو.

....

ركوع ګاني	سورة الفرقان مكية وهي سبع وسبعون اية وست ركوعات	اياتونه
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۶	شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې	۷۷

تَبٰرَكَ	الَّذِيْ	نَزَّلَ	الْفُرْقَانَ	عَلٰى عَبْدِهٖ	لِيَكُوْنَ
ډير برکت والا دې	هغه ذات	چې نازل ئې کړو	دا فرقان	په بنده خپل باندې	دپاره ددې چې شي

هغه الله ﷻ ډير د برکت خاوند دې اچاچې خپل بنده (محمد ﷺ) باندې قرآن نازل کړې دې اچې دټولو

لِلْعٰلَمِيْنَ	نَذِيْرَا ۙ ①	اِلَّذِيْ	لَهٗ	مُلْكُ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ
دپاره دټول جهان والو	يرونکې	هغه ذات	چې هغه لره ده	بادشاهي داسمانونو	او دزمکې

جهانونو دپاره (دعذاب) نه ويرونکې دې اصرف هغه ذات دې چې په اسمانونو اوپه زمکه کښې

وَلَمْ يَتَّخِذْ	وَلَدًا	وَّلَمْ يَكُنْ لَّهٗ	شَرِيْكٌ	فِي الْمُلْكِ	وَخَلَقَ
اونه ئې دې نيولې	ځوئې	او نشته هغه لره	شريك	په بادشاهئ کښې	او پيدا ئې کړو

دهغه بادشاهي ده اوهغه هيڅوک په ځويتوب سره نيولې نه دې انه ورسره په بادشاهئ کښې څوک شريک شته دې

كُلَّ شَيْءٍ	فَقَدَّرَهٗ	تَقْدِيْرًا ②
هر څيز	پس په اندازه ئې کړو هغه	په اندازه کولو سره

اوهغه هرڅيزپيدا کړې دې ابيائې دهر څيزدپاره جدا جدا اندازه مقرر کړې ده

قوله تعالى:- تَبٰرَكَ الَّذِيْ نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلٰى عَبْدِهٖ

د الله ﷻ ذات اقدس بابرکت دې :-الله ﷻ دخپل رحمت بيان فرمائي چه په خلقوباندې دهغه بزرګي ښکاره شي چه هغه داپاك کلام په خپل بنده محمد ﷺ باندې نازل کړې دې.دسورت کهف په شروع کښې ئې هم خپل حمد په دې صفت سره بيان کړې دې. دلته خپل ځان دبرکت خاوند ګڼدل بيانوي،اوهم

دا صفت نې بیان کړو دلته نې لفظ ﴿نزل﴾ اوفرمائیلو دکوم نه چه باربارپه کثرت سره نازلیدل ثابتیږي لکه چه ارشاد دي ﴿وَالْكِتٰبِ الَّذِيْ نَزَّلَ عَلٰى رَسُوْلِهٖ وَالْكِتٰبِ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ ۭ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰۗىِٕكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًۢا بَعِيْدًا﴾ (۱) رومبنی کتابونه نې په لفظ ﴿ اَنْزَلَ ﴾ سره اودآخری کتاب نې په لفظ ﴿ نَزَّلَ ﴾ اوفرمائیلوځکه چه اولنی کتابونه په یوځل نازل شوی اوقرآن کریم لږ لږ د ضرورت مطابق نازلیدلو. کله څه آیاتونه کله څه سورت اوکله څه احکام. په دې کښې یولوئ حکمت داهم وو چه خلقو ته په دې باندې عمل ګران نه وی اوښه یادشی اود منلود پاره نې زړه کولاوشی لکه څنګه نې چه په دې سورت کښې فرمائیلی دی چه د کافرانویواعتراض داهم دې چه دا قرآن کریم په دې نبی ﷺ باندې په یوځل ولې نازل نه شو؟ جواب ورکړې شو چه داسې ځکه نازل کړې شو چه دې سره ستا زړه لګیدلې وی او په آرام آرام نازل کړو دوی چه کومه خبره هم جوړوی مونږ به د هغې پوره او صحیح جواب ورکوو چه ښه د تفصیل والا دې. (۲) هم داوجه ده چه دلته د دې نوم فرقان کیخودلې شوځکه چه دا په حق اوباطل کښې هدایت اوګمراهئ کښې فرق کونکې دې. په دې سره په نیکئ او بدئ حلال اوحرام کښې فرق کیږي.

د قرآن کریم داپاك صفت بیانولوسره په چاچه قرآن نازل شود هغه یوپاك صفت بیان کړې شوچه هغه خاص هم د هغه په عبادت کښې اوسیدونکې دې. د هغه مخلص بنده دې داصفت د ټولونه اوچت صفت دې. د دې د پاره د لویولویونعمتونود بیان په موقعه باندې د نبی‌کریم ﷺ هم دا صفت بیان کړې شوې دې لکه دمعراج په موقعه باندې ﴿سُبْحٰنَ الَّذِيْٓ اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا الَّذِيْ بٰرَكْنَا حَوْلَهٗ لِنُرِيَهٗ مِنْ اٰيٰتِنَا ۭ اِنَّهٗ هُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ۝﴾ (۳) اولکه چه دخپل خاص عبادت جمعه دمانځه په موقعه اوفرمائیلې شو ﴿وَّاَنَّهٗ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللّٰهِ يَدْعُوْهُ كَادُوْا يَكُوْنُوْنَ عَلَيْهِ لِبَدًا ۝﴾ (۴) اوچه کله دالله ﷻ بنده یعنی حضرت محمد ﷺ د الله ﷻ د عبادت دپاره اودریږي الخ. هم داصفت د قرآن کریم د نازلیدلو اوحضور ﷺ له د مقربې فرښتې د راتللود اکرام د بیان په موقعه بیان کړې شو. بیاارشاد اوشو چه د دې پاك کتاب د حضور ﷺ طرف ته نازلیدل ددې د پاره دی چه حضور ﷺ د ټول جهان د پاره خبرورکونکې جوړ شی داسې کتاب چه ټول حکمت اوهدایت والا دې کوم چه پوره تفصیل اوچت ښکاره اومحکم دې کوم له چه خوالده هم باطل نه شی راتلې کوم چه د حکیم اوحمید الله ﷻ د طرف نه نازل شوې دې. چه نبی کریم ﷺ دې تبلیغ په ټوله دنیاکښې اوکړي. هریوسور سپین لرې اونیزدې د الله ﷻ د عذابونونه اوویروی. کوم هم چه د آسمان لاندې اود زمکې د پاسه دې د هغه طرف ته د حضور ﷺ رسالت دې لکه څنګه چه پخپله د رسول الله ﷺ ارشاد دې زه د ټولو سرو اوسپینو انسانانوطرف ته رالیږلې شوې یم (۵) بل ارشاددې ماته پنځه خبرې داسې راکړې شوی دی چه مانه وړاندې یونبی ته هم نه دی ورکړې شوی په دې کښې یوه دا ده چه هر یو نبی به خپل خپل قوم ته لیږلې شو خوزه د ټولې دنیاطرف ته لیږلې شوې یم (۶) پخپله قرآن پاك فرمائی ﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّىْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيْعَۨا الَّذِيْ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُـحْيٖ وَيُمِيْتُ ۠ فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ الَّذِيْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمٰتِهٖ وَاتَّبِعُوْهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ۝﴾ (۷) اې نبی اعلان اوکړه چه اې ددنیاخلقوزه ستاسو ټول طرف ته د الله ﷻ پیغمبریم بیافرمائی چه زه رسول جوړونکې اورالیږونکې اوپه ماباندې داکتاب نازلونکې هم هغه الله ﷻ دې چه دآسمان اوزمکې یوازې مالك

(۱) ٤/النساء:۱۳۶.
(۲) ۲۵/الفرقان:۳۲-۳۳.
(۳) ۱۷/الاسراء:۱.
(۴) ۷۲/الجن:۱۹.
(۵) صحیح مسلم کتاب المساجد باب المساجد ومواضع الصلاة:۵۲۱، احمد:٤/٤۱٦، مجمع الزوائد۸/۲۵۸.
(۶) صحیح بخاری کتاب التیمم باب نمبر۱، حدیث:۳۳۵، احمد:۳/۳۰٤، ابن حبان:٦۳۹۸.
(۷) ۷/الاعراف:۱۵۸.

نازلونکي هم هغه الله ﷻ دې چه داسمان اوزمکې یوازې مالك دې.کوم کارچه کول غواړی هغې ته وائي چه اوشه نوهغه هم هغه وخت کیږی هم هغه وژل کوی اوهم هغه ژوندی کول کوی نه د هغه څوك اولادشته اونه د هغه څوك شریك. هریوڅیز د هغه مخلوق اود هغه د پالنې لاندې دې د ټولوخالق مالك رازق اومعبود هم هغه رب دې چه د هریوڅیز اندازه مقررونکې اوتدبیرکونکې هم هغه دې.

وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً

|اواونیول خلقو | بې دهغه نه | نور خدایان

|او(دې مشرکانو)د الله ﷻ

لَّا يَخْلُقُوْنَ شَيْـًٔا وَّهُمْ يُخْلَقُوْنَ وَلَا يَمْلِكُوْنَ

چې نۀ پیدا کوی | هیڅ څیز | بلکه هغوئ | پیدا کړې کیږی | اونۀ لری اختیارهغوئ |

نه علاوه نور داسې خدایان جوړ کړی دی | چې هیڅ څیز پیدا کولې نشی |بلکه دوئ په خپله جوړ کړې

لِاَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا وَّلَا يَمْلِكُوْنَ مَوْتًا وَّلَا حَيٰوةً

دپاره دځانونو خپلو | دنقصان | اونۀ دنفعې | اونۀ لری اختیار | دمرګ | اونۀ دژوند |

شوی دی |اودوئ دخپل ځان دپاره د نفعې او د نقصان څه اختیار نه لری |اونه د چا دمرګ او نه

وَّلَا نُشُوْرًا۝

اونۀ دپورته کولو دقبرنه

دژونداختیار لری|

قوله تعالی:- وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً لَّا يَخْلُقُوْنَ شَيْـًٔا

بې اختیاره معبود څنګه؟:-دمشرکانوجهالت بیانولې شی چه هغه خالق مالك قادر مختار بادشاه پریږدی اودهغوی عبادتونه کوی چه څوك دمچ یووزر هم نه شی جوړولې بلکه هغوی پخپله د الله ﷻ جوړ شوی دی اوهم دهغه پیداکړې شوی دی هغوی خپل ځان ته هم څه نفع نقصان رسولومالکان نه دی چه لانورو سره به څه ښیګړه اوکړی یابه نوروته څه نقصان اورسوی یادویمه څه خبره به اوکړې شی هغوی یا خو د خپل مرګ او ژوند یاد بیا راژوندی کیدوهم اختیارنه لری بیادخپل ځان عبادت کونکی اوددې څیزونو مالکان به څنګه شی؟ خبره هم داده چه ددې ټولوکارونومالك هم الله ﷻ دې هم هغه کوی اوهم هغه وژل کوی هم هغه به ټول مخلوق د قیامت په ورځ د نوی سر نه راژوندی کوی په هغه باندې دا کارګران نه دې دیوپیداکول اود ټولوپیداکول یود مرګ نه پس ژوندې کول او ټول راژوندی کول هغه ته یوشان او برابردی. د سترګې په رپ کښې د هغه حکم پوره کیږی صرف په یوآواز سره به ټول مړ شوې مخلوق به راژوندې شی اود هغه په وړاندې به په یوارت کولاومیدان کښې ولاړوی. بل آیت کښې فرمائیلی دی صرف دیوخل به هم یوآواز وی چه ټول مخلوق به زموږ په وړاندې حاضر شی[1] هم هغه معبود برحق دې دهغه نه بغیربل څوك رب نشته نه د عبادت لائق څوك شته د هغه غوښتلې شوې کیږی د هغه دخوښې نه بغیرهیڅ هم نه کیږی هغه د هلکانوجینکونه عدیل اوبدیل نه وزیراونظیرنه شریك او سهیم نه پاك دې هغه واحد دې صمددې هغه لم یلد دې هغه لم یولد دې د هغه برابر هیڅ څوك نشته.

---

[1] ۳۶/یس:۵۳.

وَقَالَ	الَّذِيْنَ	كَفَرُوْٓا	اِنْ هٰذَآ	اِلَّآ
او وائی	هغه کسان	چی انکار ئې کړی دی	چی نه دی دا فرقان	مگر

او کافران وائی چې دا (قرآن) خو بس تش

اِفْكُ	اِفْتَرٰىهُ	وَاَعَانَهٗ	عَلَيْهِ	قَوْمٌ اٰخَرُوْنَ
دروغ دی	چی دخانه ئې جوړ کړي دي	او امداد کړي دي ددهٔ سره	په دې کار باندې	خلقو نورو

دروغ دی اچې دې سړی دخان نه راجوړ کړی دی او نورو خلقو ورسره ددې جوړولو کښې مدد کړی دی

فَقَدْ جَآءُوْ	ظُلْمًا	وَّزُوْرًا ۚ	وَقَالُوْٓا	اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ
پس راتلل کړی دی دې خلقو	په ظلم	او په دروغ سره	او وائی	دوی اچی دا قیصې دی پخوانو خلقو

خلقو ډیر زیاتې او کړو او غټ دروغ ئې او وئیل او دوی وائی چې دا د پخوانو خلقو

اكْتَتَبَهَا	فَهِيَ	تُمْلٰى	عَلَيْهِ	بُكْرَةً	وَّاَصِيْلًا
چی لیکلی ئې دی په بل چا	او هم دغه لیکل	او رولې کیږی	په دهٔ باندې	صبا	او بیگاه

قیصې دی اچې دې سړی په چا لیکلې دی انو هم دغه لیک ورته صبا بیگاه آورولې شی

قُلْ	اَنْزَلَهُ	الَّذِيْ	يَعْلَمُ	السِّرَّ	فِي السَّمٰوٰتِ
ورته اووایه	چی نازل کړی دې دا فرقان	هغه چا	چی پوهیږی	په هر پټ راز	چی په آسمانونو

ته ورته او وایه چې دا (قرآن) هغه ذات نازل کړې دې اچې هغه ته دزمکې او آسمانونو

وَالْاَرْضِ ؕ	اِنَّهٗ	كَانَ	غَفُوْرًا	رَّحِيْمًا
او زمکه کښی دې	بیشکه چی الله	دې	بښونکې	مهربانه

هریو راز معلوم دې ابیشکه هغه بښونکې مهربان دې

قوله‌تعالی:- وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ

د کافرانو په رسول الله ﷺ باندې دروغ او دهغه جواب:- د مشرکانو یوجهالت پورته آیاتونو کښې بیان کړې شوکوم چه د الله ﷻ د ذات باره کښې وو دلته دویم جهالت بیانولې شی چه د رسول الله ﷺ ذات مبارک سره دې هغوی وائی چه دا قرآن پاک خو هغه د نورو په امداد سره هم پخپله د ځان نه جوړ کړې دې الله ﷻ فرمائی چه دادې د هغوی ظلم اودروغ د کوم دباطل کیدوچه هغوی ته پخپله هم علم دې وائی خو پخپله دخپلو معلوماتو هم خلاف وائی کله بکواسونه کوی چه دوړاندې کتابونو قصې ده لیکلې دی هم هغه سحر او مابنام په خپل مجلس کښې لولی.دا دروغ هم هغه دی په کومو کښې چه د چاهم څه شک نشته خکه چه صرف اهل مکه نه بلکه دنیاپیژنی چه زمونږ نبی ﷺ امی وونه نی لیکل پیژندل اونه لوستل.

د څلویښتوکالو پورې درسول علیه السلام حالت:- دڅلویښتوکالوپه اولنی ژوندکښې یوساعت هم داسې نه وو په کوم باندې چه څوك گوته اوچته کړې شی.دحضور ﷺ یویوصفت داسې وو په کوم چه زمانه گواه وه په کوم چه اهل مکه فخرکولو دحضور ﷺ عام مقبولیت اومحبوبیت اوچت اخلاق دمعاملې په بنه

طریقه کول دومره زیات شوې وو چه په هرپوزره کښې د حضورﷺ مقام وو عامو ژبوبه هغوی ته محمدآمین په ښکلي خطاب سره يادولو. دنيا به د حضورﷺ په قدمونوکښې خپلې سترګې غوړولې کوم يوزړه وو چه د حضرت محمدﷺ کورنه وو؟ کومه يوه سترګه به وی چه په هغې کښې د احمد عزت نه وی؟ کومه يوه ګنړه وه چه په هغې کښې به دحضور ﷺ د خیرذکر نه وی؟ کوم یوهغه سړې وو چه د حضورﷺ دبزرګئی صداقت امانت نیکنی اوښیګړې قائل نه وو؟

د نبوت نه پس حالت:-بيا چه کله د الله ﷻ د ټولونه په اوچت عزت سره حضورﷺ عزت دارکړې شو د آسمانی وحی حضورﷺ امین جوړکړې شو نوصرف دپلار نیکه طریقې ختمیدوسره لیدو باندې نودا بې وقوفان دبې کونې باډولې په شان راګرځې شودتالې دبیګن په شان اخوادیخواشو.خودخبرو جوړولو او عیبونه لټولوخود دروغو پښې چرته وی؟ کله به ئې حضورﷺ ته شاعر وئیل کله ساحر کله مجنون او کله کاذب. حیران وو چه څه ورته اووایو؟ اوځنګه دا خپل جاهلانه طریقه ژوندې پاتې کړو اود خپلو باطلومعبودانو جهنډا څنګه پرینوځې؟ اوځنګه دتیاروډکه دنیا د الله ﷻ په نورسره روښانه نه کړې شي هغوی ته جواب ملاویږی چه د قرآن رښتونې مطابق واقع حق خبرې د الله ﷻ ورکړې شوی دی کوم چه دغیبوعالم دې د چانه چه یوه ذره پټه نه ده چه دتیروشوو بیان په دې کښې دې حق دې دراتلونکی وخت بیان په دې کښې دې رښتیادې د الله ﷻ په وړاندې شوې دې اوکیدونکي خبرې یوشان دی هغه غیب هم داسې پیژني لکه چه ښکاره.دې نه پس خپل د غفاریت شان اود رحم اوکرم شان بیان فرمائی دې د پاره چه خراب خلق هم د هغه نه نااميده نه شي که هرڅه ئې کړی وی خوچه اوس خو هغه ته ټیټ شي توبه اوکړی او په خپلو کړو باندې پښیمانه شی اود رب رضا اوغواړی د رحیم د رحمت نه قربان شم چه داسې سرکشه اود الله ﷻ دښمنان اود رسول الله ﷺ داسې بهتان تړونکی دومره سزاګانې ورکونکی خلقو ته هم د خپل عام رحمت دعوت ورکوی اود خپل کرم طرف ته هغوی راغواړی. که هغوی الله ﷻ ته بدوانی که رسول الله ﷺ ته بدوائی په کلام الله پورې خبرې کوی او الله ﷻ د هغوی د خپل رحمت طرف ته لارخودنه کوی دخپل فضل اوکرم طرف ته دعوت ورکړی اسلام اوهدایت په هغوی باندې پیش کړی خپلې ښکلې خبرې هغوی‌ته ښې کړی اوپوهه ئې کړی. په یوبل آیت کښې د عیسایانود تثلیث پرستنی (ددریوخدایانو) ذکرکولوسره دهغوی دسزاګانوبیان کولوسره فرمائی ﴿فَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ (۱) داخلق ولې الله ﷻ ته توبه نه کوی؟ ولې دهغه طرف ته نه ټیټیږی اود هغه نه د خپلو ګناهونو معافی ولې نه غواړی؟ هغه خوډیر زیات ښنونکې اومهربان دې. مؤمنان تنګونکی هغوی په فتنه کښې اچونکوذکر کولوسره په سورت بروج کښې فرمائی چه که داسې خلق هم توبه اوکړی د خپلو خرابوکارونونه اخواشی نوزه به هم د هغوی نه خپل عذاب اخواکړم او رحمتونوکښې به ئې داخل کړم. امام حسن بصری څومره ښکلې اومزیداره خبره بیان کړې ده هغوی فرمائی چه د الله ﷻ رحم اوکرم ته اوګوره چه دا خلق د هغه ګران اوقدردان بندیګان تنګوی وهی ټکوی قتل کوی اوهغه دوی د توبه طرف ته اود خپل رحم اوکرم طرف ته راغواړی. فسبحانه اعظم شانه.

وَقَالُوا
او وائی دوئ
اودوئ وائی

(۱) ۵/المائدة:۷۴.

مَالِ هٰذَا الرَّسُوْلِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِيْ فِي الْاَسْوَاقِ ط لَوْلَآ اُنْزِلَ

څه دی دې | رسول لره | اچې خوري | طعام | او گرزي | اپه بازارونو کښې |ولې رانه ليږلې شوه

دا لا څنګه رسول دی چې خوراکونه کوي| او په بازارونو کښې ګرځي |دهٔ ته څوک فرښته

اِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُوْنَ مَعَهٗ نَذِيْرًا ۙ اَوْ يُلْقٰىٓ اِلَيْهِ

دهٔ ته | يوه فرښته | چې وي | دهغه سره | يرونکی | يا چې راغورزولې شوې وي | دهٔ ته |

ولې رانه ليږلې شوه |چې هغه ورسره د ويرولو دپاره ملګرې وې |يا ورته د غيبو

كَنْزٌ اَوْ تَكُوْنُ لَهٗ جَنَّةٌ يَّاْكُلُ مِنْهَا ط وَقَالَ الظّٰلِمُوْنَ

يوه خزانه | يا چې وي | دهٔ لره | يو باغ | چې خوراك ئې کولې | دهغې نه | اووائی ظالمان

خزانه ورکړې شوې وې |يا ورسره باغ وې |چې دهغې نه ئې خوړلې |اودا ظالمان وائي

اِنْ تَتَّبِعُوْنَ اِلَّا رَجُلًا مَّسْحُوْرًا ۝ اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوْا

نهٔ يئ روان تاسو | مګر | په يو سړي پسې | اچې جادو پرشوې دې | او ګوره اے نبی | څرنګې بيانوې دوئ

چې تاسو خلق خو په داسې سړي پسې روان يئ اچې جادو پرې شوې دې |ائې نبیﷺ ! اوګوره کنه

لَكَ الْاَمْثَالَ فَضَلُّوْا فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ سَبِيْلًا ۝

تالره | مثالونه | پس دوئ بې لارې شوی دی | پس دوئ طاقت نهٔ لري | دلارې موندلو

دوئ ستاپه حقله څنګه عجيبه عجيبه خبرې کوي |دوئ ګمراه شولنوځکه دوئ سمه لار موندلې نشي

تَبٰرَكَ الَّذِيْٓ اِنْ شَآءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا

ډير برکت والا دې | هغه ذات | که اوغواړي | نو اوبه ګرځوی (دربه کړي) | تالره | بهتره

هغه ذات ډير د برکت خاونددې |که اوغواړي نو تاته بهٔ ددې نه هم بهتر څيز درکړي

مِّنْ ذٰلِكَ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۙ

ددې څيزونو نه | ډير باغونه (به وی) | چې بهيږي به | لاند (دونو) دهغې نه | نهرونه

(يعنې) باغونه چې دهغې (دونو) لاندې به ولې بهيږي |او ستا دپاره به

وَيَجْعَلْ لَّكَ قُصُوْرًا ۝ بَلْ كَذَّبُوْا بِالسَّاعَةِ قف وَاَعْتَدْنَا

او جوړ به کړي تالره | محلونه | بلکه دروغ ګنړلی دوئ | قيامت | او تيار کړي دي مونږه

محلونه جوړ کړي| خبره داده چې دا خلق د قيامت نه منکر دی |اوڅوک چې د قيامت نه

لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيْرًا ۝ اِذَا رَاَتْهُمْ

دپاره دهغه چا | چې دروغ ګنړي | قيامت | دلمبووور | کله چې | اووينی دوئ هغه وور

منکر وی |نو مونږ هغوئ دپاره دوزخ تيار کړې دې |څه وخت چې هغه (خلق)

مِّنْ مَّكَانٍ بَعِيْدٍ سَمِعُوْا لَهَا تَغَيُّظًا وَّزَفِيْرًا ۝ وَاِذَآ

دځائې | لرې | نه | وابه وری دوئ | دغه اور لره | غصه | او اوازونه | او کله چې

دوزخ د لرې نه اووينی |..............نو دوئ به دهغه غصه او اوازونه واوری |اوهر کله چې

أُلْقُوْا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِيْنَ دَعَوْا هُنَا لِكَ

اوغورزولي شي دوئ | ددوزخ نه | خائي | تنگ ته | ترلي شوی | اوازونه به اوکړي | هلته

دوئ ددزخ په يوتنگ خائي زنځيرونو کښي ترلي شوباوغورزولي شي انوهلته به دمرګ دعاګاني

ثُبُوْرًا لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُوْرًا وَّاحِدًا وَّادْعُوْا ثُبُوْرًا كَثِيْرًا

هلاکت ته | مه رابلئ تاسو | نن ورځ | مرګ (هلاکت) | يو | اوراوبلئ | مرګ | ډير

اوغواړي | (ورته به اووئيلي شي) چې نن مرګ مه غواړئ | بلکه ډيرډير مرګونه غواړئ

قوله تعالى:- وَقَالُوْا مَالِ هٰذَا الرَّسُوْلِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ

دنبوت مقام اودجاهلانواعتراضونه:-دې بې وقوفتوب ته ګوره درسول الله ﷺ درسالت نه د انکارو جه بيانوی چه دې دخوراك څښاك ولې محتاج دې اوبازارونوته دتجارت اولين دين د پاره ولې ځي راځي؟ ده سره يوفرښته ولې نازله نه کړې شو؟چه هغې دده د دعوې تصديق کړې وواوخلق ئې دده ددين طرف ته رابللي او دالله ﷻ دعذاب نه ئې خبرولې. فرعون هم دا وئيلي ووچه ﴿فَلَوْلَآ أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ أَوْ جَآءَ مَعَهُ الْمَلٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِيْنَ﴾([1]) ده ته د سرو زرو بنګړی ولې نه دی اچولې شوی ياد ده د امداد دپاره دآسمان نه فرښتې ولې نه نازليږی؟ ددې کافرانوزړونه يو شان دی دحضور ﷺ دزمانې کافرانوهم داسې وئيلې ووچه ښه ده که داسې نه وی نوده ته يوه خزانه ولې نه شی ورکولې چه ته پښپله په آرام باندې خپل ژوندتيرکړې وې اونورخلقو ته ئې هم ورکولې ياده سره چرته يوګرځيدونکې باغ وې چه د خپل خوراك څښاك نه خو بې فکره وو بيشکه دا هرڅه په الله ﷻ باندې آسان دی خو زردا څيزونه نه ورکولو کښې هم حکمت دې دا ظالمان مسلمانان هم دهوکه وی اووائی چه تاسو يو داسې سړی پسې لګيدلې ئې په کوم چه چاجادوکړې دې.ګوره خوځنګه بې بنياده خبرې کوی؟چرته په يوه خبره هډواودريږی نه اخوا ديخوا اوړی راوړی. کله ئې ورته جادوګراووئيل نو کله ئې په ده باندې دجادوکيدلواووئيل لکه ئې ورته شاعر اووئيل اوکله ئې ورته دچاخودلې اووئيل کله ئې ورته کذاب اوکله مجنون اووئيل سره د دې چه دا ټولوخبرې فضول بکواس دې اود دې غلط کيدل ددې نه هم ثابت دی چه پښپله په دوی کښې اختلاف اوتضاددې. په يوه خبره پښپله ددې کافرانو اعتماد نه پيداکيږی.کله ئې پريږدی اوکله ئې بيا کوی.کله ئې بدلوی په يوه صحيح خبره هډواودريږی نه. کوم طرف ته چه متوجه کيږی لارهيروی ټکرې خوری حق خو يوه خبره ده په دې کښې مخالفت اواعتراض نه شی کيدلې.ناممکن دی چه داخلق د دې ګډوډو خبرونه اووتلې شی بې شکه که رب اوغواړی نوداکافران چه څه وائی د دې نه ډير بهتر خپل نبی ﷺ ته په دنياکښې ورکړی هغه د ډيروبرکتونو والا دې د کانړو نه جوړشوی کورته عرب قصروانی که هغه لوئ وی اوکه وړوکې([2])حضور ﷺ ته خود الله ﷻ د طرف نه وئيلې شوی وو که تاسو غواړئ نود زمکې خزانې اود هغې کنجيانې تاته درکړې شی اوددنيابه دومره مالك کړې شې چه بل چاته به دومره نه وی ملاوشوې.دی سره به ستاد آخرت انعامونه څنګه چه دی هم هغه شان به باقی وی خورسول الله ﷺ دا خوښ نه کړل اوجواب ئې ورکړو چه زمادپاره داټول هم په آخرت کښې جمع کړه.

د کافرانو د جوابونووجه او دوئ ته جوابونه:-بيافرمائی داخه چه دوی وائی داصرف په تکبر دښمنئی ضد د وجه نه وائی.دا نه دی چه ددوی وئيلې شوې وينابه اوشی نودوی به مسلمانان شی.هغه وخت به بيا څه بل څه بهانه جوړه کړی ددوی په زړه کښې خودا خيال دې چه قيامت نه کيدونکې دې خوداسې

---

[1]) ۴۳/الزخرف:۵۳.

[2]) الطبری:۱۹/۳۴۳.

خلقو دپاره مونږ هم دردناك عذاب تيار کړې دې کوم چه دهغوی د برداشت نه بهر دې چه لمبې وهونکې سورکيدونکې اوسوزونکې تيزأوردې. اوس به لادوزخ د دوی نه د سلوکالو په فاصله وی چه کله د هغوی نظر په دوزخ اود دوزخ نظر په دوی باندې پريوځي نو هغه دوزخ به تاويږي راتاويږي او په جوش اوتيزئی سره به آوازونه راوباسی کوم چه به دابدنصيب اوری اودهغوی واربه خطاکيږی هوش به ترې خی واربه ئی خطاکيږی دوزخ به په دې بدکارانو باندې غاښونه چيچی او په غصه کښې به تاويږی او شوربه کوی چه کله به ددې کافرانو يوه نواله جوړه کړی ارکله به د دې ظالمانونه بدله واخلم؟

دوزخ دپاره سترګې هم شته خطرناك اوازونه به کوی:-سورت تبارك کښې دی کله چه داخلق په دې کښې واچولې شی نود لرې نه به د دې ويرونکی آوازونه اوری اوهغه به داسې لمبې وهی چه هم اوس به د جوش د وجه نه اوشليږی([1])ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ اوفرمائيل کوم سړې چه زمانوم واخلی اوزماپه ذمه هغه خبره اوکړی کومه چه مانه وی کړې اوکوم سړې چه دخپل موريلارنه بغيربل چاته موريلار اوښائی اوکوم غلام چه دخپل آقانه بغير بل طرف ته د خپلې غلامئی نسبت اوکړی هغه دې د دوزخ د دواړو سترګوپه مينځ کښې خپل ځائ جوړکړی. خلقو ونيل يارسول الله ﷺ د دوزخ هم سترګې دی؟حضور ﷺ اوفرمائيل او ولې تاسود الله ﷻ د کلام داآيت نه دې اوريدلې ﴿إِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا﴾([2])يوځل حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ حضرت ربيع m وغيره خان سره اخستې وو چرته روان وو په لارکښې دلوهاردکان راغلوهغوی هلته اوودريدل اوکومه اوسپنه چه په أور کښې ګرميدله هغه ئی اوکتله. د حضرت ربيع خو ډير خراب حال شو د الله ﷻ د عذاب نقشه ئی د سترګو په وړاندې راتيره شوه نيزدې وه چه بې هوشه شوې راپريوتلې وو.دې نه پس هغه د فرات غاړې له لاړو هلته ئی تندور اوليدلوچه دهغې په بيخ کښې أورشغلې وهلې ناڅاپی دهغوی د ژبې نه دا آيت اووتلودې اوريدوسره حضرت ربيع بې هوشه شو راپريوتلو په کټ ئی واچولو کورته ئی راورسولو. د سحرنه واخله ترغرمې پورې حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ هغه سره ناست وو او خيال ئی کولو خو حضرت ربيع ته هوش رانغلو. د حضرت ابن عباس ﷺ نه روايت دې کله چه دوزخيان د دوزخ طرف ته راښکلې شی دوزخ به چغې کړی اوداسې غرارې به شروع کړی چه ټول اهل محشر به اوويريږی. بل روايت کښې دی بعضې خلق چه کله دوزخ ته بوتلې شی دوزخ به راغونډشی الله ﷻ چه مالك رحمن دې دده نه تپوس اوکړی داڅه خبره ده؟ هغه به جواب ورکړی ياالله ده خو به په خپلو دعاګانوکښې د دوزخ نه پناه غوښتله نن هم پناه غواړی. الله ﷻ ته به رحم راشی حکم به اوشی چه دې پريږده. څه نور خلق به بوځی هغوی به وائی اې پروردګار زمونږ خو ستانه داګمان نه وو الله ﷻ به فرمائی تاسو څه ګنړل؟ هغوی به وائی هم دا چه ستا رحمت به مونږ پټ کړی ستاکرم به زمونږ سره شامل حال شی ستا خور رحمت به مونږ په خپله لمن کښې واخلی. الله ﷻ به د هغوی خواهش هم پوره کړی او حکم به اوکړی چه زما دابنديګان هم پريږده. څه نور خلق به راښکونکې راولی د دوی په کتلو سره به دوزخ شور جوړکړی اود هغوی طرف ته به وړاوړاندې شی اوداسې غرمبارې به شروع کړی چه ټول اهل محشر به اوويريږی. حضرت عبيدبن عميرفرمائی کله چه دوزخ د غصې په وجه رچيږی اوشور چغې صورې جوش اوخروش شروع کړی هغه وخت به ټولې مقربې فرښتې اوعزت داره اود درجو پيغمبران به رچيږی ترډې چه حضرت ابراهيم خليل الله ﷺ به هم په زنګونونوباندې راپريوځی اووائی به چه اې الله زه نن تانه صرف د خپل خان بچاؤغواړم نور هيڅ نه غواړم. داخلق به داسې په تنګو اوتيارو مکانونوکښې وراوټونبلې شی لکه چه نيزه په يوه سوره کښې وی.په بل روايت کښې دحضور ﷺ ددې

[1]) ٦٧/الملك:٧-٨.

[2]) ٢٥/الفرقان:١٢.الطبري:٢٤٤/١٩.

شی لکه چه نیزه په یوه سوره کښې وی. په بل روایت کښې دحضورﷺ ددې ایت متعلق سوال کیدلوسره د حضورﷺ دا فرمائیل نقل دی لکه چه میخ په دیوال کښې په سختنی سره ټکوهلې شی دغه شان به دا دوزخیان ورخښولې شی دوی به هغه وخت ښه راګیر کړې شوی وی.وینښته وینښته به نی تړلې وی. هلته به هغوی مرګ ته مرګ اوهلاکت ته به حسرت وانی هغوی ته به وئیلې شی چه یومرګ ولې راغواړنی؟ ولې په سوونوزرګونومرګ نه راوغواړنی؟ مسند احمد کښې دی د ټولونونه اول به ابلیس ته د دوزخ لباس واغوستلې شی دې به دا په خپل تندی باندې کیږدی د روستونه به نی راکاږی اوخپل اولاد به روستولګولوسره به مرګ او هلاکت ته چغې وهی او منډې به وهی. ده سره به د ده اولاد هم ټول ارمان اوافسوس مرګ او غرقیدل راغواړی هغه وخت به هغوی ته دا وئیلې شی (۱) د ثبور نه مراد مرګ هلاکت ویل حسرت خساره بربادی وغیره دی. لکه چه موسی علیه السلام فرعون ته وئیلې وو ﴿وَاِنِّیْ لَاَظُنُّكَ یٰفِرْعَوْنُ مَثْبُوْرًا﴾ (۲) فرعون زه دا ګنړم چه ته به ختمیږی بربادیږې به.شاعر هم لفظ ثبور د هلاکت او بربادئی په معنی کښې راوړی.

قُلْ	اَذٰلِكَ	خَيْرٌ	اَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِيْ	وُعِدَ
ورته اووایه	آیا دا انجام	بهتر دې	یا جنت دهمیشوالی	هغه | چې وعده شوی ده (دهغې)

.تپوس تري نه اوکړه چې دا(دوزخ) غوره دې ایا همیشه جنت کوم چې د نیکانو خلقو

الْمُتَّقُوْنَ ؕ	كَانَتْ	لَهُمْ	جَزَآءً	وَّمَصِيْرًا ۝	لَهُمْ
دپرهیزګارانو سره	وی به (دا)	دپاره دهغوئ	بدله	او ځائې دورتلو	وی به دپاره دهغوئ

سره وعده شوې ده | هغه ددوئ دپاره بدله او د واپس راتلو ځائې دې | هلته چه دوئ څه

فِيْهَا	مَا	يَشَآءُوْنَ	خٰلِدِيْنَ ؕ	كَانَ	عَلٰى رَبِّكَ
په هغې کښې	هغه څه	چې غواړی هغوئ	همیشه به وی په هغې کښې	داده	په رب ستا باند

غواړی هغه به موجود وی | همیشه به په کښې اوسیږی | دایوه وعده ده | ستا سو درب

وَعْدًا	مَّسْـُٔوْلًا ۝
وعده	غوښتلې شوی (خامخا پوره کونکی)

په ذمه دغوښتلو قابله |

قوله تعالی:- قُلْ اَذٰلِكَ خَيْرٌ اَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِيْ وُعِدَ الْمُتَّقُوْنَ ؕ

جنت او جنتیان:- پورته بیان اوفرمائیلې شو چه دابدکاران به پړمخې په ذلت اوخواریدوسره د دوزخ طرف ته راښکلې شی او سرښکته به هلته غورزولې شی. بنداوتړلې شوې به وی او تنګ تیاره ځائ به وی نه خلاصیدې شی نه حرکت کولې شی نه تختیدې اونه وتې شی. بیافرمائی چه اوښایه دا ښه دی که هغه کوم چه په دنیاکښې دګناهونونه بچ کیدل د الله ﷻ ویره ئې په زړه کښې وه اونن د هغې په بدله کښې خپل اصلی ځائ ته اورسیدل یعنی جنت ته کوم ځائ چه د خپلې خوښې نعمتونه دی د همیشه خوندونه دې دهمیشه خوشحالئی دی چه د هغوی د پاره موجود دی، ښکلې خوراکونه ښکلې اسبابونه بسترې مزیدارې سورلئی ښائسته لباسونه ډیر ښکلی کورونه جوړشوی ښائسته کړې شوی پاکې صفا

(۱) احمد:۳/۱۵۲ مصنف ابن ابی شیبة :۷/۵۵

(۲) ۱۷/الاسراء:۱۰۲

حورې خوندورکونکې نظارې د هغوی د پاره موجود دی چرته چه د چا نظر خوځه چه خیال نی هم نه شی رسیدلې اونه ددې مزو بیان د چا غوږ اوریدلې. بیا د دې د کمیدو یا خرابیدو ماتیدو ختمیدو هم څه خطره نشته نه به د هغه ځایٔ نه ویستې شی اونه به دغه نعمتونه کم شی. نه ختمیدونکې بهترین ژوندد مدام رحمت اودهمیشه دولت به دوی ته ملاوشو اوهم د دوی شو.دا درب احسان او انعام دې چه په هغوی باندې اوشو اودکوم چه دوی، حقدار وو.درب تعالی عزوجل وعده ده چه هغه په خپله ذمه کړې ده.کوم چه به کیږی دکومې نه کیدل چه ناممکن دی اودکوم چه غلط کیدل محال دی.دهغه نه دهغه د وعدې دپوره کولو سوال کوئی دهغه نه جنت غواړئی هغه ته خپله وعده وریاده کړئی داهم د هغه فضل دې چه د هغه فرښتې د هغه نه دعا کوی چه اې رب العالمین ستا بند یګانوسره چه ستا کومه وعده ده هغه پوره کړه دوی جنت عدن ته بوځه. د قیامت په ورځ به مؤمن وائی چه اې زمونږ پروردګارا ستا وعده مونږ وړاندې کیخودې وه اوعمل مو کولو نن ته خپله وعده پوره کړه. دلته اول د دوزخیانو ذکر اوشوبیاد سوال کولونه پس د جنتیانوذکر اوشو. په سورت صافات کښې اول د جنتیانو ذکر اوشو اود سوال نه پس بیا د دوزخیانوذکر اوشو چه آیا دغه بهتر دی که د زقوم ونه؟ کوم چه مونږ د ظالمانود پاره فتنه اوازمیښت جوړکړې دې. کومه چه د دوزخ د بیخ نه راوخی د کومې میوې چه دومره بدرنګه دی لکه د مار چجه. دوزخیان به دا خوری اوپه دې به خیټه ډکوی بیابه خوټکیدلې اوبه وینې نوونه وغیره ګډوډې کړې شوې اوبه دوی‌ته څکلوله ورکوی اوبیا به دوی په دوزخ کښې وی. هغوی خپل پلاران نیکونه ګمراه اولیدل اوډیر زیات ئی هغوی پسې تړپونه شروع کړه. (۱)

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ

| او هغه ورځ | چې راجمع کړی الله دوئ لره |

او په کومه ورځ چې الله ﷻ دوئ راجمع کړی | او ورسره

وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَقُولُ ءَأَنْتُمْ

او هغه معبودان | چې عبادت ئې کوی دوئ | بې دالله نه | نو اوبه وائی الله دوئ ته | ایا تاسو |

هغه معبودان هم چې دوئ به ئې دالله ﷻ نه بغیر عبادت کولو | نو بیا به ورته اووائی چې

أَضْلَلْتُمْ عِبَادِي هَٰؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ۝ قَالُوا

بې لارې کړی وو | بندګان زما | دا کسان | یابې لارې شوی وو پخپله | دنیغې لارې نه | اوبه وائی هغوئ

ایا تاسو زما دا بندګان ګمراه کړی وو؟ ایا دوئ پخپله دلارې نه بې لارې شوی وو؟

سُبْحَانَكَ مَا كَانَ يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ

پاکی ده تالره | نه ښائی مونږ لره | چې اونیسو مونږ | بې ستا نه | څوك دوستان |

هغوئ بهٔ اووائی ستا دپاره پاکی ده | مونږ دپاره دا خبره مناسب نه وه | چې ستا نه بغیر مو بل مددګار نیولې

وَلَٰكِنْ مَتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ ج

ولیکن نفع ورکړه تادوئ ته | او پلارانو ددوئ ته | تر دې پورې | چې هیر کړو دوئ نصیحت |

لیکن (حقیقت دادې) چې هم تا هغوئ او دهغوئ پلارانو ته خوشحالی ورکړې ده | تردې چې ستایادول

(۱) ۳۷/الصافات:۶۲-۷۰.

وَكَانُوا	قَوْمًا	بُورًا﴿۱۸﴾	فَقَدْ	كَذَّبُوكُم
او وو دوی	یو قوم	هلاك شوي	پس دغه شان به دروغژن کړي هغه معبودان تاسو لره	
ئي هیر کړل او هلاک شول	نو (دغه فرضي معبودانو) ستاسو خبري پخپله دروغژني کړي انو اوس نه			

بِمَا	تَقُولُونَ	فَمَا تَسْتَطِيعُونَ	صَرْفًا
په هغه خبره کښي	چي وايئ تاسو	نونهٔ به لرئ طاقت تاسو	داړولو دعذاب (دخان نه)
خو تاسو په خپله دا (عذاب) بندولي شئ او نه دچا نه مدد			

وَلَا نَصْرًا	وَمَن	يَظْلِم	مِّنكُمْ	نُذِقْهُ
اونهٔ دمدد کولو دیو بل سره	او هغه څوك	چي ظلم ئي اوکړو	ستاسو نه	اوبه څکوؤ هغه ته
اخستلي شئ او چاچي په تاسو کښي (په ځان ظلم) اوکړو نومونږ بهٔ پري دغتې عذاب				

عَذَابًا كَبِيرًا﴿۱۹﴾
عذاب لوئ
مزه څکوو

قوله تعالى:- وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللهِ

مشرکان اود هغوی معبودان د الله ﷻ په عدالت کښي :- بیان کولې شي چه مشرکانو د الله ﷻ نه بغیر د چاچا عبادتونه کول دقیامت په ورځ به هغه په دوی باندې سره دعذابه زباني رټني دپاره هم راوستلې شي دې دپاره چه هغوی پښیمانه شي. حضرت عیسی ﷺ حضرت عزیر ﷺ اوفرښتې د کومو کومو چه دوی عبادتونه کړې وو([1]) ټول به موجود وي اوعبادت کونکي هم اوټول به په دې ګټره کښي حاضر وي. هغه وخت به الله ﷻ ددې معبودانو نه تپوس اوکړي چه آیاتاسو زمادې بندیګانوته دخپل عبادت کولو وئیلې وو یادوی پخپله داسې کول؟په بل آیت کښي دی چه دحضرت عیسی ﷺ نه به هم داسې سوال کولې شي؟دکومې چه به هغوی داجواب ورکړي ما هیڅ کله دوی ته داسې تعلیم نه دې ورکړې لکه څنګه چه تاته بنه معلومه ده. ماخودوی ته هم هغه وئیلې وو کوم چه تاماته خودلې وو چه د عبادت لائق صرف هم یو الله ﷻ دې([2])دا ټول معبودان چه د الله ﷻ نه علاوه وو اودالله ﷻ رښتوني بندیګان وو دشرك نه ویزاره وو جواب به ورکړي چه یومخلوق ته مونږ ته یا دوی ته دا لائق نه وو چه تانه بغیرد بل چا عبادت اوکړو. مونږ چرې هم دوی ته د شرك تعلیم نه وو ورکړې.هم پخپله دوی د خپلې خوشحالئې نه دنورو عبادت کول شروع کړي وو.مونږ د دوی نه او ددوی دعبادتونونه ویزاره وو.مونږ د دوی ددې شرك نه خلاص یومونږخو پخپله ستا عبادت کونکي یو بیاداڅنګه ممکن وه چه د معبودیت په منصب باندې راشو؟ داخو مونږ له هډو جائز نه وه. ستا ذات د دې نه پاك اوډیراوچت دې چه ستا دې څوك شریك وي.یوبل آیت کښي صرف دفرښتو نه ددې سوال کیدل بیان شوی دی.(نَّتَّخِذَ)دویم قراءت (نُتَّخَذَ) هم دې یعنی دا هیڅ شان سره نه شو کیدې نه زمونږ دپاره دالائق ووچه خلق دې زمونږ عبادت اوکړي اوستاعبادت دې پریږدي.څکه چه مونږ خوپخپله ستا بندیګان یو اوستاد درسوالکریو. په دواړو صورتونوکښي مطلب نیزدې نیزدې هم یو دې. د هغوی د دهوکه کیدو وجه خو زمونږ په عقل

---

[1] الطبری:۱۹/۲۴۷.
[2] الطبری:۱۹/۲۴۷.

صرف داراخي چه دوی ته عمرونه ملاو شوخوراك څښاك ورته ملاو شوبدمستئی کښې وړاندې شو تردې چه دمعرفت کوم نصیحت درسولانو په ذریعه رسیدلې وو هغه ئې هیرکړوستا د عبادت نه او ربښتونی توحید نه اخوا شو.داخلق وو هم بې خبرد هلاکت په کنده کښې پریوتل اوتباه برباد شول.﴿بورا﴾ نه مطلب هلاکت والا دی([1]) لکه څنګه چه ابن زبعری m په خپل شعرکښې دالفظ هم په دې معنی کښې تړلې دې.اوس به الله ﷻ دې مشرکانو ته اوفرمائي ګورئې اوس خوستاسو دمعبودان پخپله تاسو دروغژن ګڼړی تاسو خودوی خپل ګڼړلې وو اوداخیال مو کولو چه دوی به تاسو الله ﷻ ته ورنیزدې کړی د هغوی عبادتونه موکول نن دوی تاسو نه په میلونوتختئ تاسو نه ځان له کیږی اوویزاری درنه ښکاره کوی.لکه چه ارشاد دې ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ ۝ وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ۝﴾([2])یعنی ددې نه به زیات ګمراه څوك وی چه دالله ﷻ نه بغیرداسې نورو ته آواز کوی چه د قیامت پورې د هغوی خوښه نه شی پوره کولې بلکه هغوی خود دوی د دعا نه غافل دی اودمحشر په ورځ به دا ټول د دغه ټولو دښمنان وی اودهغوی دعبادتونو به صفا منکران شی. نو دقیامت په ورځ به دا مشرکان نه د خپلو ځانونو نه د الله ﷻ عذاب اخواکړې شی اونه به خپل امداد اوکړې شی اونه به څوك خپل امدادیان اوموموی.په تاسو کښې چه څوك هم الله ﷻ چه واحد ذات دې سره شرك اوکړی مونږ به هغوی ته زبردست اوسخت عذاب ورکوو.

وَمَآ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّآ إِنَّهُمْ

| او اے نبی | نهٔ ووه لیږلی مونږ | مخکښې ستانه | درسولانونه | مګر ووٴ هغوئ

|اومونږ چې ستانه وړاندې هر څومره پیغبران لیږلی دی انو ټولو به

لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ ۗ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ

چې خوړولو بهٔئې طعام | او ګرزیدل به | په بازارونو کښې | او ګرزولی دی مونږ | ځینی دتاسو |

خوراکونه هم کول | اوپه بازارونو کښې به هم ګرځیدل | اومونږ تاسو دیوبل دپاره د

لِبَعْضٍ فِتْنَةً ۗ أَتَصْبِرُونَ ۚ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ۝ ع

دپاره دځینو نورو | ازمینښت | ایا تاسو صبر کوئ | او دې رب ستا | ښهٔ لیدونکې |

د امتحان ذریعه هم ګرځولی یئ انواوس هم صبر کونی(که نه) اوستارب ډیر ښه وینی ګوری

قوله تعالى:- وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ

داهریو څه هم دنبوت منافی نه دی:-کافرانوچه به داکوم اعتراض کولوچه دنبی خوراك، څښاك او تجارت اوبیوپارسره څه کاردې؟ددې جواب ورکولې شی چه وړاند ینوټولوپیغمبرانو انسانی ضرورتونه لرل خوراك څښاك هغوی سره هم لګیدلې وو.تجارت سوداګری کارکسب هغوی هم کول.دا څیزونه د نبوت خلاف نه دی.او الله ﷻ هغوی ته د خپل خاص پیرزونې نه هغه پاك اوصاف نیك خصلتونه ښکلې اقوال اختیارمنداقوال ښکاره دلیلونه اوچتې معجزې ورکړې وې چه دکامل عقل خاوند هوښیاراوبینا په دې مجبورکیدل چه دهغوی نبوت اومنی اودهغوی صداقت اومنی. هم ددې آیت په شان بل آیت ﴿أَفَلَمْ يَسِيرُوا

[1]) الطبری:۲٤٨/۱۹.

[2]) ٤٦/الاحقاف:٥-٦.

فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ اتَّقَوْا ۭ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ﴾([1])يعنى تانه وړاندې چه هم څومره انبياء عليهم السلام راغلي ټول په ښاريوكښې اوسيدونكى انسانان وو. بل آيت كښې دى﴿وَمَا جَعَلْنٰهُمْ جَسَدًا لَّا يَاْكُلُوْنَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوْا خٰلِدِيْنَ﴾([2])مونږ دهغې داسې بدنونه نه ووجوړ كړى چه د خوراك څښاك نه آزاد وى. مونږ خو په تاسو كښې د يويو ازميښت په بل بل سره كوو دې د پاره چه حكم منونكى او حكم نه منونكى ښكاره شى. صبر كونكې اونه صبركونكې معلوم شى. ستا رب چه الله ﷻ دې بينا او هوښيار دې. ښه پيژندونكې دې چه د نبوت حقدار څوك دې؟ لكه چه فرمائى﴿اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسٰلَتَهٗ ۭ سَيُصِيْبُ الَّذِيْنَ اَجْرَمُوْا صَغَارٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعَذَابٌ شَدِيْدٌۢ بِمَا كَانُوْا يَمْكُرُوْنَ﴾([3]) د رسالت د منصب اهليت په چا كښې دې؟ هغه هم الله ﷻ پيژنى اوهم هغه ته د دې هم علم دې چه د هدايت مستحق څوك دې اوڅوك نه دې. د الله ﷻ اراده دبنديګانود امتحان داخستلو ده ددې دپاره انبياء كرام عليهم السلام په معمولى حالت كښې ساتى ګنى كه هغوى ته په كثرت سره دنياوركړې شوې وه نود هغوى د مال په لالچ كښې به ډير زيات خلق هغوى سره ملګرى شوى وو نوبيا به دروغژن اوريښتونى يوځائ شوې وو. په صحيح مسلم شريف كښې رسول الله ﷺ فرمائى چه الله ﷻ فرمانيلى دى چه زه پخپله تا اوستا په ذريعه باندې نورخلق ازميښت كونكې يم([4]) مسند كښې دى رسول الله ﷺ فرمائى كه ما غوښتل نوماسره به د سرو زرو او سپينوزرو غرونه ګرځيدل([5]) اوپه صحيح حديث شريف كښې دى چه حضور ﷺ ته په نبى اوبادشاه جوړيدوكښې اونبى اوبنده جوړيدوكښې اختياروركړې شونو حضور ﷺ بنده اونبى جوړيدل خوښ كړل. ([6]) ﴿فصلوات الله وسلامه عليه وعلى اله واصحابه اجمعين﴾

﴿الحمدلله﴾ اتلسمې سپارې تفسير مكمل شو.

....

....

....

---

[1]) ۱۲/يوسف:۱۰۹، الخ.
[2]) ۲۱/الانبياء:۸.
[3]) ۶/الانعام:۱۲۴.
[4]) صحيح مسلم كتاب الجنة باب الصفات التى يعرف بها فى الدنيا اهل الجنة واهل النار:۲۸۶۵.
[5]) مسندابى يعلى:۴۹۲۰.
[6]) احمد:۲/۲۳۱،ابن ابى حبان:۶۳۳۱وسنده صحيح.

وَقَالَ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا

او وائی | هغه کسان | چې امید نهٔ لري | دملاقات زمونږ | ولې نهٔ رالیږلې کیږي | مونږ ته

اوکوم خلق چې مونږ سره دملاقات امید نه ساتي |هغوئ اووئیل چې په مونږ باندې

الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ نَرٰى رَبَّنَا ؕ لَقَدِ اسْتَكْبَرُوْا فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ

فرښتې | یا ولې نه وینو مونږ | رب زمونږ | په تحقیق سره ډیر تکبر اوکړو دوئ | په زړونو خپلو کښې

فرشتې ولې نه نازلیږي|یا مونږ خپل رب لیدلې وې | دوئ خپل ځان ډیر لوئې ګڼړلې دې

وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيْرًا ﴿۲۱﴾ يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ

او دحد نه واوړیدل | په اوړیدو | لویو سره | په کومه ورځ | چې اووینې دوئ | فرښتې |

اود حدنه ډیر لرې تلې دی | په کومه ورځ چې دوئ فرشتې اووینی| نو هغه ورځ به

لَا بُشْرٰى يَوْمَئِذٍ لِّلْمُجْرِمِيْنَ وَيَقُوْلُوْنَ حِجْرًا

نه به وی خوشحالی | په دغه ورځ | دپاره دمجرمانو | اووائی به هغوئ | پناه غواړو |

دمجرمانو دپاره دخوشحالئ ورځ نه وی | او دابه وائی چې پناه غواړو پناه |

مَّحْجُوْرًا ﴿۲۲﴾ وَقَدِمْنَآ اِلٰى مَا عَمِلُوْا مِنْ عَمَلٍ

پناه ټینګه په الله پورې | او راواړاند به شو مونږه | هغې ته چې کړې دی هغوئ | دعمل نه |

اومونږ به ددوئ دعملونو طرفته توجه اوکړو| نوهغه به ورله داسې کړو

فَجَعَلْنٰهُ هَبَآءً مَّنْثُوْرًا ﴿۲۳﴾ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ

پس اوبه ګرزوؤ مونږ هغه | دوړه | الوزولې شوی | ملګری د جنت به | په دغه ورځ | بهتره وی

چې هغه به الوتونکې خاورې اوګرځوو(چه هیڅ حیثیت به یئ نه وی)دجنت خاوندان به په دغه ورځ

مُّسْتَقَرًّا وَّاَحْسَنُ مَقِيْلًا ﴿۲۴﴾

په لحاظ دځائې دقرار سره | او ډیر ښه به وی | په لحاظ دآرام دغرمې |

په ښو ځایونو اوښائسته خواب ګاهونو کښې په آرام وی|

قوله تعالی:- وَقَالَ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا

دکافرانویوه عجیبه مطالبه کافرانوبه دنبوت دانکاریوه بهانه داهم جوړوله چه کهٔ الله ﷻ څوك رسول رالیږلې نویوه فرشته نې ولې نه رالیږله.لکه چه په بل آیت کښې دی چه هغوی به یوه بهانه داهم کوله چه ﴿لَنْ نُّؤْمِنَ حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَآ اُوْتِيَ رُسُلُ اللّٰهِ﴾ یعنی چه ترڅو پورې پخپله مونږته هغه رانکړې شی کوم چه رسولانوته ورکړې شوې دې مونږبه بالکل ایمان رانهٔ وړو،،مطلب دادې چه لکه څنګه پیغمبرانوته د الله ﷻ دطرفه فرشته وحی راوړی.مونږته دې هم راځی،اوداهم کیدې شی چه دهغوی مطالبه داوی چه فرشتې اووینی،په خپله فرشتې راشی مونږ پوهه کړی اودنبی کریم ﷺ د نبوت تصدیق اوکړی نومونږبه تاسولره نبی اومنو.لکه څنګه چه بل آیت کښې دی چه کافرانواووئیل.﴿اَوْ تَاْتِيَ بِاللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ قَبِيْلًا ﴾ یعنی ته الله پاك راوله، فرشتې په ښکاره مونږته راوله،،ددې پوره تفسیربه **سورة سبحان الذي اسرى يابني اسرائيل** کښې

تیرشوې دې.دلته هم دهغوی دامطلب بیان شوې دې چه یاخومونږته فرشتې راکوزې شی یامونږخپل رب اووینو.داخبره ځکه دهغوی دخُلې نه اووتله چه دوی به خپل ځانونه ډیراوچت ګنړل.اودهغوی غرور دحدنه زیات شوې وو.ددوی دایمان راوړلونیت نه وو.لکه چه فرمان دې﴿وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَٰئِكَةَ﴾ یعنی که مونږپه دوی باندې فرشتې هم نازل کړې وې اودوی سره مړو خبرې کړې وې نورهم ټول څیزونه مونږ دوی ته مخامخ کړې وې بیابه هم دوی ته ایمان راوړل نه وو نصیب شوې،الله ﷻ فرمائی فرشتې به دوی اووینی لیکن هغه وخت به دوی دپاره دهغوی لیدل څه ښۀ نه وی.ددې نه مراد مرګ دزنګدن وخت دې.چه کله فرشتې کافرانوته راځی اود الله ﷻ دغضب اودجهنم هغوی ته خبرورکوی.او وائی چه اې پلیت نفسه چه په پلیت اوناپاك بدن کښې وې ګرم هواګانو او ګرمواوبو طرف ته او ګرم سوروطرف ته روان شه.هغه د راوتلونه ځان بندوی اوپه بدن کښې پټیږی.

په دې باندې فرشتې هغوی لره په مخونواوپه شاګانوباندې وهی.لکه چه فرمان دې ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ﴾یعنی اِرمان چه تاظالمانولره دهغوی دزنګدن په وخت لیدلې چه کله فرشتې دهغوی د وهلودپاره لاسونه وړاندې کوی.اووائی به،چه خپل روحونه راوباسئ نن به تاسودذلت عذاب ځکې ځکه چه تاسوبه په الله ﷻ پورې ناحق الزامونه لګول.اودهغۀ دآیاتونونه به تاسو تکبرکولو.د مؤمنانوحال به دهغوی نه بالکل په عکس وی.هغوی دخپل مرګ په وخت خوشخبرئ (زیری) ورکوی.اود همیشه خوشحالو زیری ورکوی.لکه چه فرمان دې.﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ﴾ چاچه الله ﷻ ته خپل رب اووئیل اووې منلو،بیاپه دې باندې کلك پاتې شول.هغوی ته زمونږ فرشتې راځی.اووائی چه تاسومه ویریږئ بلکه هغه جنتونوته دتلو خوشحالی کوئ.دکومې چه به تاسوته وعده درکولې شوه.مونږستاسو مددګاروپه دنیاوی ژوندکښې هم اوپه آخرت کښې هم،تاسوچه څه غواړئ هغه به بیامومئ اودکوم څیزچه خواهش کوئ هغه به راموجود شی.دابه ستاسوملمستیاوی دبخښونکی مهربان الله ﷻ دطرفه،په صحیح حدیث کښې دی چه فرشتې دمؤمن روح ته وائی اې پاك روح چه په پاك بدن کښې وې ته دالله ﷻ رحم او رحمت طرف ته روان شه.چه هغه ستانه ناراضه نه دې.(١)د سورة ابراهیم آیت﴿يُثَبِّتُ اللَّهُ﴾په تفسیرکښې داټول حدیثونه په تفصیل سره بیان شوی دی.بعضو وئیلی دی چه مراد ددې نه دقیامت په ورځ فرشتې لیدل دی.کیدې شی چه په دواړوموقعو باندې دفرشتو لیدل مرادوی په دې کښې دیوقول دبل سره منافات نشته.ځکه چه په دواړوموقعوباندې به هرنیك اوبدفرشتولره وینی.دمؤمنانوبه درحمت او رضامندئ زیری سره دفرشتو دیدارکیږی اودکافرانوبه دلعنت اوغصې اودعذاب آوازونوسره، فرشتې به هغه وخت دې کافرانوته صفا اووائی چه اوس کامیابی اوخوشحالی په تاسوباندې حرام ده.د﴿حِجْرًا﴾ لفظی معنی بندول دی.لکه چه قاضی کله څوك د غریبئ یا کم عقل توب یاد ماشوموالی په وجه دمال دتصرف نه بندکړی نو وائی((حَجَرَ الْقَاضِي عَلَىٰ فُلَانٍ))حطیم ته هم حجروائی ځکه چه هغه طواف کونکی خپل دننه دطواف کولونه بندوی.بلکه ددې نه بهر طواف کولې شی.عقل ته هم په عربئ کښې حجر وائی. ځکه چه داهم انسان دغلطو کارونونه بندوی.

﴿وَيَقُولُونَ﴾دامقوله دچا ده؟:-پس فرشتې هغوی ته وائی چه کوم زیری چه مؤمنانوته دې وخت ملاویږی ددې نه تاسومحروم یئ.دامعنی خوپه دې وجه ده چه داجمله دفرشتوقول اومنلې شی.دویم قول دادې چه دا مقوله به هغه وخت دکافرانووی(٢).هغوی چه فرشتې اووینی نووائی به،چه الله دې اوکړی تاسوزمونږنه په پرده کښې اوسئ تاسوته زمونږخواته راتګ ملاؤ نه شی.اګرچه دامعنی هم کیدې شی خود لږ والی

---

(١) نسائی کتاب الجنائز باب ما یلقی به المومن من الکرامة عند خروج نفسه :١٨٣٤، وهو صحیح ابن ماجه: ٤٢٦٢.
(٢) الطبری : ٢٥٤/١٩.

معنی ده خاصکر هغه وخت کله چه ددې خلاف هغه تفسیر کوم چه مونږ پورته بیان کړو، دسلفونه نقل دې.البته دحضرت مجاهدنه یوقول داسې نقل دې لیکن ددوی نه صراحت سره داهم نقل دی.چه دا قول به د فرشتووی.والله اعلم.

قیامت کښې د کفاروټول اعمال برباد:-بیابه دقیامت په ورځ داعمالودحساب په وخت ددوی عملونه عبث اوبې کاره شی. دوی چه به څه دخپل نجات ذریعه ګڼړله هغه به بې کاره شی.ځکه چه یاخوهغه خلوص والانه وو،یادسنت مطابق نه وو.اوکوم عمل چه ددې دواړونه یاپه دې کښې دیوځیزنه خالی وی هغه دالله ﷻ په نزد دقبلیدوقابل نه دې.په دې وجه دکافرانونیك عملونه هم مردود دی.مونږدهغوی عملونه اوکتل اوهغه مود خوروشوو ذرو پشان کړل.چه دنمرهغه شعاګانې کومې چه په یو سری کښې دننه راځی اوپه هغې کښې په نظر راځی.لیکن که څوك هغه رانیول اوغواړی نوپه لاس نه راځی([1]).لکه څنګه چه اوبه په زمکه اوبهیولې شی هغه بیاپه لاس نه راځی.یا کومې دوړې چه په لاس نه راځی یاد ونو دپاڼړو چړی شوی بسری کوم چه په هواکښې والوځی یا ایره یا دوړه کوم چه الوځی دغه شان ددوی عملونه دی.چه دا بالکل بیکاره دی ددې هیڅ ثواب به هغوی ته نه ملاویږی.ځکه چه یاخوپه دوی کښې خلوص نه وو،یادشریعت مطابق نه وو.یا دواړه صفتونه پکښې نه وو.پس کله چه داد عالم او عادل حقیقی حاکم په مخکښې پیش شول نوبالکل بیکاره ثابت شول.په دې وجه نې هغې د ردی اوبه لاس نه راتلوځیزسره تشبیه ورکړې شوه.لکه څنګه چه بل ځائې کښې دی.﴿مَثَلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ اَعْمَالُهُمْ﴾ دکافرانودعملونومثال د ایرې پشان دې چه هغې لره تیزه هوا والوځوی.د انسان نیکۍ بعضې ګناهونو سره هم ضائع کیږی.لکه صدقه اوخیرات چه داپه احسان کولواوتکلیف رسولوسره ضائع کیږی.لکه چه فرمان دې﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُبْطِلُوْا صَدَقٰتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْاَذٰى﴾پس ددوی د عملونو نه نن دوی په هیڅ عمل باندې قادرنه دی.اوپه آیت کښې ددوی دعملونومثال دشګې هغه ډهیری سره ورکړې شو کوم چه د لرې نه د دریاب دچپوپه شان ښکاری چه دهغې په لیدلو تږې سړې هغې لره اوبه ګڼړی.لیکن چه نزدې ورشی نو اُمید نې مات شی ددې تفصیل هم دالله په فضل تیرشوې دې.

دمؤمنانو حالت:-بیانې اوفرمائیل چه ددوی په مقابله کښې دجنتیانوهم واورئ ځکه چه دادواړه ډلې برابرنه دی.جنتیان خوبه په اوچتو درجوکښې په اوچتوبالاخانوکښې په امن اوامان،راحت اوآرام سره په عیش اوعشرت کښې وی.ښه مقام،زړه خوشحالونکې منظر،هرراحت به موجودوی،زړه خوشحالونکې هر ځیزبه مخې ته وی،ښه ځائې، ښائسته مکان، مبارك منزل،داوده کیدوپاسیدو اود اوسیدلوآرام به وی.ددې په خلاف جهنمی دې چه ددوزخ لاندې طبقوکښې به په زنځیرونوکښې بند وی، لاندې باندې ښی اوګس طرف ته به اور وی. غم، افسوس،تکلیف، سوزیدل،بې آرامی،زړه سوزیدل، بدمقام، لوټې منزل،ویرونکی منظر،سخت عذاب به وی،دنیکانوخلقو دکوموچه په زړه کښې ایمان وودهغوی عملونه به قبول کړې شی، ثوابونه به ورکړې شی، بدلې به ملاوشی،دجهنم نه به بچ شی،دجنت وارث اومالك به جوړشی.پس دوی چه ټولې ښیګړې نې حاصلې کړې اوهغه کوم چه دهر خیرنه محروم شول آیابرابرکیدې شی؟پس دنیکانونیك بختی نې بیان کړله اود بدانو بدبختئ باندې نې تنبیه اوفرمائیله. دابن عباس رضی الله عنه نه نقل دی چه څه ساعت به داسې هم وی چه جنتیان به خپلو حورو سره د ورځې دغرمې آرام کوی اوجهنمیان به شیطانانوسره تړلی شوی دغرمې ویریږی.

سعیدبن جبیر رحمه الله فرمائی چه الله ﷻ به نیمه ورځ کښې دبندګانو دحساب نه فارغ شی.پس د جنتیانود غرمې د اوده کیدو وخت به جنت کښې وی.اودجهنمیانوبه په جهنم کښې.حضرت عکرمه رضی الله عنه فرمائی

[1]) الطبری : ۲۵٤/۱۹.

ماته معلومه شوې ده چه کوم وخت به جنتیان جنت ته ځي اوجهنمیان به جهنم ته،دابه هغه وخت وي کوم چه دلته په دنیاکښې د غرمې په وخت وي چه خلق خپلوکورونوته د دوګهنتو دآرام حاصلولوپه غرض سره واپس کیږي.دجنتیانودا قیلوله به جنت کښې وي.دکب د زړه خوراك به پرې خوړلې شي.

دحضرت ابن مسعود﷜ بیان دې چه دنیمې ورځې نه به مخکښې مخکښې جنتیان په جنت کښې او جهنمیان په جهنم کښې قیلوله کوي.بیاهغوي هم دا آیت اولوستلو.او آیت﴿ ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ ﴾ ئې هم اولوستلو.جنت ته تلونکي به صرف یوځل دالله ﷻ په وړاندې پیش کیږي هم داآسانتیا سره حساب اخستل دي.بیابه دوي جنت لاړشي دغرمې آرام به کوي.لکه چه دالله ﷻ فرمان دې ﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۝ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۝ وَيَنقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۝﴾ یعنې کوم کس ته چه عملنامه په ښي لاس کښې ورکړې شي دهغهٔ نه به ډیرآسان حساب اخستلې شي اوهغه به خپل خپلوانو طرف ته په خوشحالئ راواپس کیږي.دهغه داوسیدو ځائې اومنزل ښه دې.

دیوبادشاه اودیو غریب حساب:-صفوان بن محرز﷫ فرمائي.چه دقیامت په ورځ به دوه سړي راوستلې شي.یوخوهغه چه دټولې دنیا بادشاه وو.دهغهٔ نه به حساب اخستلې شي.نودهغهٔ په ټول عمرکښې به یوه نیکي هم نه وي.پس هغهٔ ته به جهنم ته د داخلیدوحکم ملاؤشي.بیابه دویم سړې راشي چه هغه په یوکمبل کښې ژوندتیرکړې وو .کله چه دهغهٔ نه حساب اخستلې شي الله ﷻ به اوفرمائي دا ربښتونې دي،دې پریږدئ اوجنت ته به د تللو اجازت ورکړې شي.بیابه څه وخت پس دواړه راوبللې شي نوجهنمي بادشاه خویه د سوزیدلې سکاروپشان شوې وي.دهغهٔ نه به تپوس اوشي چه په څهٔ حال کښې یې؟ دې به اووائي ډیرپه بدحال کښې یم، اوډیرپه خراب ځائې کښې یم.بیابه جنتي راوبللې شي دهغهٔ مخ به د څوارلسمې شپې د سپوږمئ په شان پرقیږي.دهغهٔ نه به تپوس اوشي چه وخت څنګه تیریږي؟ هغه به او وائي.الحمدلله ډیر ښه،او ډیرپه ښه ځائې کښې، الله ﷻ به اوفرمائي.ځئ خپل ځائې ته واپس لاړشئ. د صعید صواف بیان دې.چه په مؤمن خوبه دقیامت ورځ داسې وره شي.لکه د مازیګرنه ترماښام پورې وخت،دې به دجنت ګلونوته اورسولې شي تردې چه دنورمخلوق حساب اوشي.پس جنتي به د ښه رهائش والا اوښه ځائې والاوي.

وَيَوْمَ	تَشَقَّقُ					
او په دغه ورځ	به اوچوي					
او په ورځو کښې به یوه ورځ						
السَّمَاءُ	بِالْغَمَامِ	وَنُزِّلَ	الْمَلَائِكَةُ	تَنزِيلًا ۝	الْمُلْكُ	يَوْمَئِذٍ
آسمان	په وریځ سره	او نازلې به کړې شي	فرښتې	په نازلولو سره	بادشاهي به	په دغه ورځ
آسمان اوچوي او ډیرې فرښتې (به قطارونو کښې) راکوزیږي					په دغه ورځ به	
الْحَقُّ	لِلرَّحْمَٰنِ ۚ	وَكَانَ	يَوْمًا	عَلَى الْكَافِرِينَ	عَسِيرًا ۝	وَيَوْمَ
حقه	رحمن لره وي	او وي به	دغه ورځ	په کافرانو باند	ډیره سخته	اوپه دغه ورځ به
ربښتینې بادشاهي درحمان وي او دغه به په کافرانو ډیره سخته ورځ وي او په دغه ورځ						
يَعَضُّ	الظَّالِمُ	عَلَىٰ يَدَيْهِ	يَقُولُ	يَا لَيْتَنِي		
چکونه لګوي	ظالم سړي	په دواړو لاسونو خپلو باندې	اووائي به	اے کاش چې وې زهٔ		
به ظالم خپل لاسونه (ګوتې) چیچي ادابه وائي چې ائي کاش زه دپیغمبر په نیغه لار						

اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُوْلِ سَبِيْلًا ﴿۲۷﴾ يٰوَيْلَتٰى لَيْتَنِىْ لَمْ اَتَّخِذْ

چې نيولې وې ما | درسول سره | لاره | اے افسوس | افسوس دې مالره | چې نهٔ وې نيولې ما

روان شوې وې | هائې زما بده نصيبهٔ افسوس چې فلانې بنده مې ملګرې کړې نه وې

فُلَانًا خَلِيْلًا ﴿۲۸﴾ لَقَدْ اَضَلَّنِىْ عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ اِذْ جَآءَنِىْ ط

فلانې سړې | دوست | خامخا هغه بې لارې کړم زهٔ | د ذکر نه | روستو دهغې نه کله | چې راغې ماته

دغه ملګرى خو زه د هغې نه پس ګمراه کړم | چې نصيحت راته (کور ته) راغلې وو | او

وَكَانَ الشَّيْطٰنُ لِلْاِنْسَانِ خَذُوْلًا ﴿۲۹﴾

اوديې شيطان | دپاره دانسان | (ډير بې وفا) يوازې پريښودونکې |

شيطان (دهميشه نه) دانسان رسواکونکې دې |

قوله تعالى:- وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ

قيامت کښې د اسمان چودلو کيفيت اود فرشتو راکوزيدل" دقيامت په ورځ چه به کوم ويرونکې کارونه وى دهغې نه يو آسمان چودل او نورانى وريځ ښکاره کيدل هم دى.چه دهغې درنړانه به سترګې اوبريښيږى، بيا به فرشتې راکوزيږى اوپه ميدان حشرکښې به ټول انسانان راګيرکړى.بيابه الله ﷻ په خپلو بندګانو کښې فيصلې دپاره لکه چه فرمان دې ﴿هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِيْ ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ﴾ يعنى آيا دوى ددې خبرې په انتظارکښې دى چه الله ﷻ اودهغه فرشتې په وريځوکښې راشى.ابن عباس رضی الله عنه فرمائى چه الله ﷻ به خپل ټول مخلوق، ټول انسانان اوټول جنات (پيريان) په يوميدان کښې راجمع کړى.ټول ځناور، مارغان وغيره اوټول مخلوق به هلته وى.بيابه ړومبې آسمان اوچوى اودهغې فرشتې به راکوزشى.چه هغوى به ټول مخلوق دځلورو طرفونه راګيرکړى اودهغوى دشميرنه به ډيرزيات وى.بيابه دويم آسمان اوچوى دهغې فرشتې به راشى چه هغوى د زمکې اود ړومبى آسمان دټول مخلوق نه هم زيات وى. بيابه دريم آسمان اوچوى.دهغې فرشتې به د دواړوآسمانونو دفرشتو اود زمکې دمخلوق نه هم زيات وى.داټول به راګيرکړى اوبه دريږى.بيابه دغه شان ځلورم،بيا پنځم، بيا شپږم، بيا اوووم، بيابه زمونږ الله ﷻ د وريځې په سورى کښې ددې نه ګيرچاپيره به بزرګې اوپاکې فرشتې وى.چه دا به د اووه آسمانونواواووه زمکو دټول مخلوق نه زيات وى.په هغوى به د ښکروپه شان نخښې وى.هغوى به دالله دعرش لاندې دالله تسبيح او تهليل اوپاکى بيانوى.دهغوى دتلى نه واخله ترګيټئ پورې فاصله به پنځه سوه کاله لاره وى.اود ګيټئ نه تر کونډئ پورې به هم دغه هومره وى،اود کونډئ نه تر نامه پورې به هم دومره فاصله وى اود نامه نه ترمرئ پورې به هم دومره فاصله وى.اود مرئ نه ترد غوږ نرمئ پورې به هم دومره فاصله وى.اوددې نه پورته سرپورې به هم دومره فاصله وى.دابن عباس رضی الله عنه فرمان دې چه د قيامت نوم ﴿يوم التلاق﴾ خکه دې چه په دې کښې به زمکې اوآسمانونووالا ملاويږى.ددې په ليدلوبه مخکښې خوحشر والا پوهه شى چه زمونږ الله ﷻ راغې.

قيامت کښې د الله ﷻ راتلل:- خودابه اوونيلې شى چه هغه راتلونکې تراوسه پورې نه دې نازل شوې.بيا کله چه آسمانونووالا فرشتې راشى الله ﷻ به په خپل عرش باندې چه دابه اته فرشتو اوچت کړې وى. چه ددې دګيټئ نه ترکونډئ پورې داوياکالو لارده.اودپتون او پنډئ په مينځ کښې هم داوياکالولاره ده.هره فرشته دبلې نه بيله اوجداده.دهريو خنه سينې سره لګيدلې ده اوپه ژبه ئې ﴿سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوْسِ﴾ وظيفه ده.دهغوى په سرونوباندې يوخورشوې شان ځيزدې.لکه چه تمبو(ترپال) په هغوى باندې عرش

وي.په دې كښې راوي علي بن زيدبن جدعان دې چه داضعيف دې.اوپه دې حديث كښې ډير نكات دي.د صورپه مشهورحديث كښې دې ته نزدې نزدې نقل دي.والله اعلم.([1])
او په آيت كښې دي چه هم په دغه ورځ به او آسمان به ټكړې ټكړې شي.او ددې په غاړوبه فرشتې وي.اوهم په دغه ورځ به چې څه كيږي هغه به داسې اوشي. ستادرب عرش اته فرشتو راوچت كړې وي.
شهر بن حوشب ﷺ فرمائي چه په هغوى كښې دڅلوروتسبيح به داوي﴿سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَكَ الْحَمْدُ عَلٰى حِلْمِكَ بَعْدَ عِلْمِكَ﴾ اې الله ﷻ ته پاك يې ته قابل دثنااوتعريف يې.سره دعلم بياهم صبر كول ستا صفت دي.
چه بدې باندې موڼږستا تعريف بيانوو.اود څلورو تسبيح به داوي﴿سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَكَ الْحَمْدُ عَلٰى عَفْوِكَ بَعْدَ قُدْرَتِكَ﴾ اې الله ته پاك يې اوخپلوتعريفونو سره يې هم ستادپاره اوس هم تعريف دي چه ته باوجود د قدرت معاف كوې.ابوبكربن عبدالله ﷫ فرمائي چه عرش راكوزيدونكي ليدلوسره به دمحشروالو سترګې اوشليږي.بدن به په رپيدوشي زړونه به اوخوږيږي.عبدالله بن عمرو ﷛ فرمائي چه كوم وخت به الله ﷻ مخلوق طرف ته راكوزيږي نوپه مينځ كښې به اويا زره پردې وي.بعضې به د نوراو بعضې به د تيارووي.ددې تيارونه به يوداسې آواز راوځي چه هغې سره به زړونه ټكړې ټكړې شي.كيدې شي چه دا روايت ددوى ددوؤ تهيلونه اخستې شوې وي.والله اعلم.

قيامت كښې د الله ﷻ اعلان:-په دغه ورځ به صرف دالله ﷻ بادشاهت وي لكه چه فرمان دې﴿لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ﴾ نن بادشاهي دچا دپاره ده؟ صرف الله غالب اوقهار دپاره، په صحيح حديث كښې دي چه الله ﷻ به آسمانونه په خپل ښي لاس كښې راټول كړي او زمكې به په خپل دويم لاس كښې واخلي بيابه اوفرمائي چه زهٔ مالك يم، زهٔ ديان يم دزمكې بادشاهان چرته دي؟ تكبركونكي چرته دي؟([2]) دغه ورځ به كافرانو باندې ډيره سخته وي.ددې بيان بل ځائې هم دې.چه په كافرانوبه داورځ ډيره سخته تيريږي البته مؤمنانوته به په دغه ورځ هسې ويره يا پريشاني وي.نبي كريم ﷺ ته اووئيلې شوچه اې دالله رسوله ﷺ! پنځوس زره كاله ورځ خوبه ډيره ګرانه وي. نبي ﷺ اوفرمائيل په هغه ذات قسم دچاپه قبضه كښې چه زما ساه ده چه په مؤمن خوبه دغه ورځ د يووخت دفرض مونځ نه هم سپكه او آسانه وي ([3]).

دقيامت په ورځ دقرآن د پريخودونكي حشر:-دپيغمبر ﷺ د طريقې نه اودنبي ﷺ دراوړلې شوى ښكاره حق نه اود رسول الله ﷺ دلارې نه بغير په نورو لاروباندې تلونكي به په هغه ورځ ډير پښيمانه وي او حسرت اوافسوس سره به خپل لاسونه خوري اګرچه ددې نزول دعقبه ابن ابى معيط باره كښې وي يا د بل چا باره كښې وي ليكن دحكم په اعتبارسره داهر داسې ظالم ته شامل دې لكه چه فرمان دې.﴿ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ﴾ پوره دوؤ آياتونو پورې،پس هرظالم به دقيامت په ورځ افسوس كوى خپل لاسونه به خوري او ژړا اوفرياد به كوى چه ارمان دې ما دنبي ﷺ لاره خپله كړې وې، ارمان چه مادفلاني سره مينه نه وې كړې چه هغهٔ زه دحق لارې نه بې لارې كړم.دااميه بن خلف اودهغهٔ د وروربه هم داحال وي.او ددوى نه سوا دداسې خلقوبه هم داحال وي.وائي به چه دهٔ زهٔ د ذكرنه يعني دقرآن نه بې لارې كړم. حالانكه دا ماته رارسيدلى وو. الله ﷻ فرمائي شيطان انسان لره رسواكونكې دې هغه دهٔ لره ناحق طرف ته رابلي اودحق نه ئې لرې كوى.

---

[1]) سنن ابن ماجه : ٤٠٧٧
[2]) صحيح مسلم كتاب صفات المنافقين باب صفة القيامة والجنة والنار: ٢٧٨٧، ابوداود : ٤٧٣٢.
[3]) احمد: ٧٥/٣.

وَقَالَ الرَّسُوْلُ
او وبه وائی رسول
او پیغمبر ﷺ به او وائی
يٰرَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هٰذَا الْقُرْاٰنَ مَهْجُوْرًا ۝
اے ربه زما | بې شکه چی | قوم زما | نیولې وو | دا | قران | (یوه توټه) پرېښودې شوې |
چې ائې زما ربه ! زما قوم دا قران پاک پرېښودې وو (او عمل ئې پرې نه وو کړې)
وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِيْنَ ۗ وَكَفٰى
او دارنګې | جوړ کړی دی مونږ | دپاره دهر نبی | دشمنان | دمجرمانونه | او کافی دې
او دغه شان مونږ دهر پیغمبر دپاره د ګناهګارانو نه دښمنان جوړ کړی دی | او ستا رب
بِرَبِّكَ هَادِيًا وَّنَصِيْرًا ۝
رب ستا | دپاره دلار ښودلو | او دپاره دامداد کولو |
لاره خودونکې او مددګار کافی دې |

قوله تعالی:- وَقَالَ الرَّسُوْلُ يٰرَبِّ

د الله په عدالت کښې د آقا ﷺ شکایت د قران پریخودونکو خلاف" دقیامت په ورځ به دالله رښتونې رسول ﷺ دخپل امت شکایت د الله ﷻ په دربار کښې کوی. چه نه به دې خلقو قرآن طرف ته توجه کوله اونه به ئې په شوق سره قبولیت سره اوریدلو. بلکه نور خلق به ئې هم ددې داوریدلو نه منع کول. لکه څنګه چه د کافرانو وینا په خپله قرآن کښې ده چه هغوی به وئیل. ﴿لَا تَسْمَعُوْا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيْهِ﴾ دا قرآن مه اورئ او ددې د لوستلو په وخت شورشغب کوئ. هم دا ددوی پرېښودل وو، نه به ئې په دې باندې ایمان راوړلو، نه به ئې په دې باندې دپوهیدلو کوشش کولو. نه به ئې په دې باندې عمل کولو. نه به ئې ددې احکام پوره کول. نه به ددې دمنع کړې شوو کارونونه منع کیدل. بلکه ددې نه سوا په نورو کارونو کښې به مشغول اوسیدل. لکه شعرونه، غزلې، باجې، ګانې، ټنګ ټکور دغه شان به ئې دنورو خلقو خبرو سره شوق لرلو. او په هغې به ئې عمل کولو. هم دا ددې پرېښودل وو. زمونږ دعاده چه الله ﷻ کریم اومنان چه هغه په هر څیز باندې قادر دې. چه مونږ ته توفیق راکړې چه مونږ دهغهٔ د ناراضئ دکارونو نه منع شو. او دهغهٔ خوښ کارونو طرف ته متوجه شو. هغه مونږ ته دخپل کلام پوهه راکړې. اوشپه ورځ دې په دې باندې دعمل کولو هدایت راکړې. چه په هغې سره هغه خوشحاله وی هغه کریم او وهاب دې.

بیانې اوفرمائیل لکه څنګه چه اې نبی ﷺ! ستاسو په قوم کښې قرآن پرېښودونکې خلق دی. دغه شان په تیرشوؤ امتونو کښې همداسې خلق وو. چه هغوی به په خپله کفر کولو نورخلق به ئې خپل کفر کښې شریکول. اودخپلې ګمراهئ دخورولو په فکر کښې به مشغول اوسیدل. لکه چه فرمان دې ﴿وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا﴾ یعنی دغه شان مونږ دهر نبی ﷺ دشمنان شیطانان اوانسانان جوړ کړی دی. بیانې اوفرمائیل څوك چه درسول الله ﷺ تابعداری اوکړې په کتابُ الله باندې ایمان راوړې، دالله په وحی باندې یقین اوکړې، دهغه هادی اوناصر(مددګار) په خپله الله ﷻ دې. دمشرکانو کوم ناکاره صفت چه پورته بیان شو. دهغې نه دهغوی غرض داوو. چه خلق په هدایت باندې رانه شی. اوهغوی په مسلمانانو باندې غالب وی. په دې وجه قرآن فیصله اوکړله چه هم دوی به نامراده وی. الله ﷻ به خپلو نیکانو بندګانو ته په خپله هدایت کوی. اودمسلمانانو به په خپله مددکوی. دا معامله او دداسې خلقو مقابله صرف تاسو سره نه

ده، ټولو تیرو شوو نبیانو سره هم دغه شان کیدل.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

| اووائی هغه کسان | چی دحق نه ئې انکار اوکړو

| .... اودا کافران وائی چې

لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً وَّاحِدَةً ۚ كَذٰلِكَ ۚ

ولې نازل نۀ کړې شو | په دۀ باند | دا قران | په یو خل | درانګې لږ لږ نازل شو |

په دې سړی باندې (ټول) قران پاک په یو خل ولې نازل نشو | .... داخکه

لِنُثَبِّتَ بِهٖ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنٰهُ

دپاره ددې چې مونږه محکم کړو په دې سره | زړۀ ستا | او لږ لږ په ارام سره لوستلې دې مونږه دا قران

(لږ لږ راغلو) چې ددې په ذریعه مونږ ستا زړه مضبوط کړو | او مونږ دا کتاب

تَرْتِيْلًا ﴿۳۲﴾ وَلَا يَاْتُوْنَكَ بِمَثَلٍ اِلَّا جِئْنٰكَ بِالْحَقِّ

په ارام ارام لوستلو سره | اونۀ راوړی دوئ تاته | یوه نوی خبره | مګر | درکوو مونږ تاته | حق جواب

په ارام سره لولو | اودا خلق چې ستانه څنګه عجیبه سوال کوی | .... نو مونږ به

وَاَحْسَنَ تَفْسِيْرًا ﴿۳۳﴾ اَلَّذِيْنَ يُحْشَرُوْنَ عَلٰى وُجُوْهِهِمْ

اوښۀ بیان | هغه خلق | چې جمع کولې کیږی به | په مخونو خپلو باند |

به تاته د هغې سم ښه او تفصیلی جواب ښایو | داهغه خلق دی چې پړمخ به دوزخ ته جمع کړې شی

اِلٰى جَهَنَّمَ ۙ اُولٰٓئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّاَضَلُّ سَبِيْلًا ﴿۳۴﴾

دوزخ ته | دغه کسان چې دی | بد دی | په لحاظ دځانې سره | او ډیر بې لارې دی | په لحاظ دلارې سره

ددوئ ځانې ډیر خراب دې | او د لارې نه ډیر بې لارې روان دی |

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ وَجَعَلْنَا مَعَهٗٓ اَخَاهُ

او خامخا ورکړو مونږ | موسی ته | کتاب | او مقرر کړو مونږ | دهغه سره | رور دهغه |

او مونږ حضرت موسی علیه السلام ته کتاب (تورات) ورکړې وو | او دهغه سره مو دهغه رور

هٰرُوْنَ وَزِيْرًا ﴿۳۵﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَآ اِلَى الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا

هارون | یو مددګار (وزیر) | نو اووئیل مونږه | چې لاړ شئ دواړه | هغه قوم ته | چې دروغ ئې ګنړلی دی

هارون مددګار جوړ کړې وو | نو مونږ ورته اووئیل چې تاسو دواړه هغه خلقو ته ورشئ

بِاٰيٰتِنَا ؕ فَدَمَّرْنٰهُمْ تَدْمِيْرًا ﴿۳۶﴾ وَقَوْمَ نُوْحٍ لَّمَّا

ایتونه زمونږ | نو هلاک کړل مونږ هغوئ | په هلاکولو سره | او دغسې قوم دنوح علیه السلام | کله چې |

چې زمونږ خبرې ئې دروغژنې ګنړلې دی | بیا مونږ داکافران هلاک کړل | او مونږ د نوح علیه السلام قوم هم هلاک کړو

كَذَّبُوا الرُّسُلَ أَغْرَقْنٰهُمْ وَجَعَلْنٰهُمْ لِلنَّاسِ

دروغ اوګڼل هغوئ | رسولان | نو ډوب کړل مونږ هغوئ | او جوړ کړل مونږه هغوئ | دپاره دخلقو |

څه وخت چې هغوئ پیغمبران درغڼن اوګڼل | نومونږ ډوب کړل | او دخلقو دپاره مود (عبرت)

اٰيَةً ۚ وَاَعْتَدْنَا لِلظّٰلِمِيْنَ عَذَابًا اَلِيْمًا ۚ وَّعَادًا

یوه نښه دعبرت | اوتیار کړی دی مونږه | دپاره دظالمانو | عذاب دردناك | (او هلاك کړل مونږه) عاديان

نښه اوګرځوله | اومونږ ظالمانودپاره دردناک عذاب تیار کړی دي | اودغه شان مو عاد

وَّثَمُوْدَا وَاَصْحٰبَ الرَّسِّ وَقُرُوْنًا بَيْنَ ذٰلِكَ كَثِيْرًا ۝ وَكُلًّا

او ثموديان | او کوهی والا | او (نور) قومونه | په منځ ددې کښې | ډیر | او هر یو چې وو

اوثمود او د کوهی خلق او ددوئ ترمینځه نور ډیر قومونه (تباه کړل) | اومونږ هر یو ته

ضَرَبْنَا لَهُ الْاَمْثَالَ ۚ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيْرًا ۝

بیان کړل مونږه | هغه ته | مثالونه (دتباه شوی خلقو) | او هریو | تباه کړو مونږه | په تباه کولو سره

عجیبه مثالونه بیان کړل | او (بیا) هریو مو (دانکار په وجه) بالکل برباد کړل

وَلَقَدْ اَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِيْٓ اُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ ۚ

او په تحقیق سره تیر شوی دی هغوئ | په هغه کلی باندې | چې ورولی شوی وو پر | باران بد

اوداخلق د هغې کلی په زمکه تګ راتګ کوی چې (د کانړو) خراب باران پرې شوی وو

اَفَلَمْ يَكُوْنُوْا يَرَوْنَهَا ۚ بَلْ كَانُوْا لَا يَرْجُوْنَ نُشُوْرًا ۝

ایا نهٔ وو هغوئ | چې لیدلې نې وې دغه کلې | بلکه دی هغوئ | چې امید نهٔ لری | ددوباره ژوند

نوایا داخلق دغې کلی ته نه ګوری | (نا) بلکه داخلق د دوباره ژوندی کیدو امید نه ساتی

قوله تعالی:- وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

په قران باندې دکافرانو یواعتراض"دکافرانو یواعتراض داهم وو.چه لکه څنګه تورات،انجیل او زبور وغیره په یوځل پیغمبرانو باندې نازل شوی وو.دا قرآن په یوځل نبی کریمﷺ باندې ولې نازل نه شو. الله ﷻ ددې په جواب کښې اوفرمائیل.چه آو واقعي داپه لړه لړه نازل شوې دې په درویشت کاله کښې نازل شوې دې.چه څومره به ضرورت راتلو،چه کوم واقعات به کیدل احکام به نازلیدل چه دمؤمنانو زړه کلك وی.په وقفه وقفه احکام نازل شول چه په یوځل عمل مشکل نه شی.وضاحت سره بیان کړې شی اوپه پوهه کښې راشی.تفسیرهم ورسره ورسره اوشی. مونږبه ددوی د ټولو اعتراضونو صحیح او ربښتیاجواب ورکوو.چه دابه ددوی دبیان نه هم زیات واضح وی.کومه کمی چه دوی بیان کړی.مونږبه ددوی تسلی کوو.سحرماښام، شپه ورځ،په سفراوحضرکښې به باربارددې نبیﷺ عزت اودخپلوخاصو بندګانودهدایت دپاره زمونږکلام زمونږ دنبیﷺ پوره ژوند پورې نازلیږی.چه ددې نه دنبیﷺ بزرګی او فضیلت هم ښکاره شی.په نورو پیغمبرانو باندې په یوځل ټول کلام نازل شو.اودې غوره نبیﷺ ته باربار الله ﷻ خطاب کولو.اوددې قرآن عظمت هم ښکاره شی.چه داپه دومره اوږده موده کښې نازل شو.پس نبیﷺ په نبیانوکښې اعلی او قرآن هم په ټولوکلامونوکښې لوئې شان والا،اود عظمت خبره داده چه قرآن ته دواړه بزرګئ ملاؤ شوې.داپه یوځل د لوح محفوظ نه ملاء اعلی ته نازل شو.دلوح محفوظ نه ټول په ټوله آسمان ددنیا ته نازل شو.بیا دضرورت مناسب په لړه لړه نازلیدلو.

د قران پاک مجموعه نزول په لیلة القدر شوې ده:- ابن عباس رضی الله عنه فرمائي چه ټول قرآن په یوځل په لیلة القدر کښې آسمان دنیاته نازل شو. بیا شلو کالو پورې زمکې ته نازلیدلو. بیا ددې په ثبوت کښې هغوی رضی الله عنه ﴿لَا يَأْتُونَكَ﴾ او آیت ﴿وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ﴾ تلاوت اوفرمائیلو[1] ددې نه پس چه دکافرانو کوم حالت دقیامت په ورځ کیدونکې دې. دهغې بیان ئې اوفرمائیلو. چه په ډیر بدحالت او ډیرناکاره ذلت کښې به ددوی حشر جهنم طرف ته وي دوی به پرمخې راښکلې شي هم داخراب ځائې والا اودټولو نه زیات بې لارې دی. یو سړی دنبي کریم ﷺ نه تپوس اوکړو چه دکافرانو حشربه پرمخې څنګه وي. نبي ﷺ اوفرمائیل. کوم ذات چه هغوی لره په خپو باندې چلولې دی هغه به په سرباندې چلولوباندې هم قادردې.[2]

د انبیاؤ دشمن قومونه تباه اوبرباد شول:- الله ﷻ مشرکان اودنبي کریم ﷺ مخالفین دخپلو عذابونونه ویروی چه ستاسونه مخکښې چه کوموخلقوزمادنبیانوخبره اونه منله. دهغوی سره ئې دشمنی اوکړله، د هغوی مخالفت ئې اوکړو. ماتباه اوبرباد کړل. د فرعونیانوحال تاسو اوریدلې دې چه موسی علیه السلام اوهارون علیه السلام هغوی طرف ته پیغمبران اولیږلې شول. لیکن هغوی اونه منل. چه ددې په وجه دالله عذاب راغې. اوټول هلاک کړې شول. د نوح علیه السلام قوم ته اوګورئ هغوی هم زمونږ رسول دروغژن اوګڼړلو.

د یو رسول تکذیب د ټولو رسولان تکذیب دې:- او چونکه د یورسول دروغژن ګڼړل دټولو نبیانو دروغژن ګڼړل دی. په دې وجه دلته رسل جمع اووئیلې شو. اودا په دې معنی سره هم چه کۀ بالفرض هغوی طرف ته ټول رسولان هم لیږلې شوې وې. نوبیابه هم هغوی دټولوسره هغه سلوك کولو. کوم ئې چه نوح علیه السلام سره اوکړلو. دامطلب نه دې چه دوی طرف ته ډیر رسولان لیږلې شوی وو. هغوی ته صرف حضرت نوح علیه السلام راغلې وو. چه هغه نهنیم سوه کاله په هغوی کښې وو. په هره طریقه ئې هغوی پوهه کړل، لیکن د یو څوکسانونه سواچاهم ایمان رانۀ وړلو. په دې وجه الله ﷻ ټول غرق کړل. سوادهغه کسانونه کوم چه حضرت نوح علیه السلام سره په کشتئ کښې سوارۀ ؤو. یوبنیادم په زمکه باندې بچ پاتې نه شو. خلقودپاره د هغوی هلاکت عبرت جوړکړې شو. لکه چه فرمان دې. چه داوبو دتیزو چپوپه وخت مونږ تاسوپه کشتئ کښې سوارۀ کړئ. تردې چه تاسودې لره خپل ځان دپاره عبرت جوړه کړئ. اوکشتئ مونږ تاسو دپاره ددې طوفان نه دنجات درکولو اود اوږد اوږد سفرکولو ذریعه جوړه کړله. چه تاسودالله نعمت یادکړئ. چه هغۀ دډیر لوئې طوفان نه تاسو بچ کړئ. او ایماندار اود ایماندارو په اولادکښې ئې اوساتلئ. د عادیانو اوثمودیانو قصه خو ډیرځل بیان شوې ده. لکه چه په سورۀ اعراف وغیره کښې ﴿وَأَصْحَابَ الرَّسِّ﴾ باره کښې دابن عباس رضی الله عنه قول دې چه دا دثمودیانو دیوکلي والاوو.[3]

عکرمه رحمه الله فرمائي چه داد فلج (یمامه) والاوو چه ددوی ذکرپه سورۀ یسین کښې دې. دابن عباس رضی الله عنه نه داهم نقل دی چه دا ذربائیجان یوکوهی سره ددوی کلې وو. عکرمه رحمه الله فرمائي هغوی ته کوهی والاځکه وائي چه هغوی خپل پیغمبرپه کوهی کښې غورزولې وو. ابن اسحاق دمحمدبن کعب رحمه الله نه نقل کوی چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه یوتورغلام به دټولونه رومبی جنت ته ځي الله ﷻ یوکلي والوته خپل نبی لیږلې وو. لیکن هغه کلي والوکښې سوادهغۀ نه چاهم ایمان رانۀ وړلو. بلکه هغوی دالله نبی په یو غیر آباد کوهی کښې په وران میدان کښې اوغورزولو. اودهغۀ په خُله باندې ئې یوغټ ګټ کیخوده. چه دې هم هلته مړشي. داغلام به ځنګل ته تلو. لرګی به ئې پریکول او راوړل اوهغه به ئې په بازارکښې خرڅول. او روټئ وغیره به ئې اخستله اوکوهی ته به ئې راتلو، اوهغه کاڼړې به ئې لرې کول چه هغه به ډیرو سړوهم نه شو لرې کولې. لیکن الله ﷻ به دهغۀ په لاسونوهغه لرې کول. دۀ به یوه رسئ زوړندوله، روټئ او اوبۀ

---

[1] حاکم: ۳۶۸/۲. وسنده حسن.
[2] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الفرقان باب قوله تعالی ﴿الذین یحشرون علی وجوههم الی جهنم...﴾: ۴۷۶۰.
[3] الطبری: ۲۶۹/۱۹.

به نې هغه پیغمبر ته رسول.چه هغهٔ به داخوراك څكاك كولو.ترمودو پورې هم داسې كيدل.یوځل دې لاړهٔ لرګی نې كټ كړل جمع نې كړل.پنډنې اوتړلو.چه په دې كښې پرې دخوب غلبه اوشوه او اودهٔ شو. الله ﷻ په هغه داسې خوب راوستلوچه اوهٔ كالوپورې هغه اودهٔ وو.اوهٔ كاله پس نې بیا سترګې كهلاو شوې.نوهغهٔ د خپلو لرګو پنډ اوچت كړو.اوښار طرف ته روان شو.دهغهٔ هم داخیال وو چه لږ وخت دپاره اودهٔ شوې ووم.ښارته راغې لرګی نې خرڅ كړل.دعادت مطابق نې خوراك ۰ اخستلو،اوهلته اورسيدلو. څه ګوری چه كوهې هلته نشته، ډیرئې تلاش كړوخوملاؤ نه شو.دلته دا شوی ووچه دقوم زړونه ایمان طرف ته مائل شو.هغوی لاړل خپل نبی نې دكوهی نه راویستلو.ټول په ټوله ایمان راوړلو.بیا نبی په خپل مرګ مړشو.نبی هم پخپل ژوند كښې داحبشی غلام تلاش كولو.لیكن دهغهٔ پته اونه لګیده.بیا د هغهٔ نبی دمرګ نه پس دا سړې دخپل خوب نه راپاسولې شو.نبی كریم ﷺ فرمائی.پس داحبشی غلام دې چه دابه دټولونه مخكښې جنت ته ځی(١).دا روایت مرسل دې اوپه دې كښې غرابت اونكارت دې او شاید ادراج هم دې والله أعلم.

دا روايت په هغه أصحاب رس باندې هم نه شولګولې.ځكه چه دلته خوذكردی چه هغوی هلاك كړې شو.البته دایوه توجیه كیدې شی چه داخلق خوتباه كړې شول.بیا ددوی نسلونه صحیح شول.اوهغوی ته دایمان توفیق ملاوشو.دامام بن جریر رحمه الله فرمان دې.چه اصحاب رس هم هغه دی دكوموذكرچه په سورة بروج كښې دې چاچه خندقونه كنستلی وو.والله اعلم.بیائې اوفرمائیل چه نورهم ددوی په مینځ كښې ډیرامتونه راغلل چه هغوی هلاك كړې شول.مونږدهغوی ټولومخكښې خپل كلام بیان كړې وو.دلیلونه موپیش كړی وو.معجزې مو ورته خودلې وې.عذرونه مو ورله ختم كړی وو.بیامو ټول تباه اوبربادكړل. لكه چه فرمان دې.چه دنوح ﷺ نه پس هم ډیركلی مونږتباه كړل.

قرن څومره مودې ته وائی؟:-قرن وائی أمت ته، لكه چه فرمان دې چه ددوی نه پس مونږډیر قرن یعنی أمتونه پیداكړل.دقرن موده دبعضوپه نزد یوسل شل كاله ده.څوك وائی سل كاله ده.څوك وائی اتیا كاله ، څوك وائی څلویښت كاله،نورهم ډیراقوال شته.زیاته واضحه خبره داده چه دیوې زمانې والایوقرن دی. كله چه هغوی ټول مړهٔ شی. نو دویم قرن شروع كیږی.لكه چه دبخاری اومسلم په حدیث كښې دی چه د ټولونه غوره زمانه زما زمانه ده.(٢)

د سدوم كلی تذكره:-بیا فرمائی چه سدوم نومې كلې سره خودا عرب مُسلسل تیریږی.هم دلته لوطی آباد وو.چه په هغوی باندې زمكه اُلټه كړې شوه.اودآسمان نه پرې كاڼری اُورولې شو.او ډیر باران پرې اوشوچه هغه دسختوكاڼړو وو.دوی شپه ورځ په دغه خائې تګ راتګ كوی.بیا هم دعقلمندئ نه كارنه اخلی.داكلی خوستاسو دتیریدو ځایونه دی.ددوی واقعات مشهور دی.آیا تاسودوی نه ګوری؟یقیناً چه ګورئ لیكن ستاسودعبرت سترګې نشته،چه پوهه شئ اوغور اوكړئ چه دهغوی دخپل نالائق توب په وجه هغوی دالله په عذابونوكښې راګیر شول.د بوسوپه شان والوزولې شول.بیا نشانه كړې شو.د جرړې نه ختم كړې شول لكه چې په پوكی والوزولې شو. چه په دې سوچ اوكړی نوهغه څوك چه قیامت منی. څه به عبرت حاصل كړی چه دسره دقیامت منكردی دوباره ژوند ناممكن ګڼری.

وَإِذَا	رَأَوْكَ	إِنْ يَتَّخِذُونَكَ	إِلَّا	هُزُوًا	أَهَٰذَا الَّذِي
او هر كله چې	اووینی دا خلق تا	نو نهٔ نیسی دوئ تا	مګر	په ټوقو سره	آیا دا هغه سړې دې
او هر كله چې دا خلق تاته اوګوری	نوتا پورې ټوقې كوی	چې آیا دا هغه سړې دې چې			

(١) الطبری: ٢٧١/١٩،

(٢) صحیح بخاری كتاب فضائل اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم : ٣٦٥١. صحیح مسلم: ٢٥٣٥.

بَعَثَ اللّٰهُ رَسُوْلًا اِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا

چه رالیږلي دې الله | په حیثیت درسول | قریبه وه چې ده | ګمراهه کړي وې مونږه | دخدایانو زمونږ نه

الله ﷻ پیغمبر رالیږلي دې | دې سړی خو به مونږ دخپلو معبودانو نه اړولي وو

لَوْلَآ اَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا ؕ وَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ حِيْنَ يَرَوْنَ

که چرې صبر نهٔ وې کړې مونږ | په هغې باندې | او زر به معلوم شي دوئ ته | کله چې اووینې

که مونږ پرې کلک ولاړ نه وې | اوهرکله چې دوئ عذاب اووینی انودوئ ته بهٔ معلومه

الْعَذَابَ مَنْ اَضَلُّ سَبِيْلًا اَرَءَيْتَ مَنِ

عذاب | چې څوك ډیر ورك کونکې دې | لارې لره | آیا تا غور کړې دې | په حال دهغه چا

شی اچې څوك دلارې نه بې لارې ووا ....آیا تا هغه سړې لیدلي دې اکوم چې

اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ ؕ اَفَاَنْتَ تَكُوْنُ عَلَيْهِ

چې نیولي ئې دې | خدائې خپل | خواهشاتو خپلو لره | آیا پس تهٔ به شې | په هغه باندې

دخپل خواهش نه خپل معبود ﷻ جوړ کړې دې انوآیا ته دهغه ذمه واری اخستې شې ؟

وَكِيْلًا ۙ اَمْ تَحْسَبُ اَنَّ اَكْثَرَهُمْ

ساتونکې)چې منع ئې کړې دخواهشاتونه) | یا ګمان کوې تهٔ | چې بیشکه ډیر خلق ددوئ

آیا ستا دا خیال دې چې په دوئ کښې زیات کسان (سمه خبره) آوری

يَسْمَعُوْنَ اَوْ يَعْقِلُوْنَ ؕ اِنْ هُمْ اِلَّا كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ

(ګنی) اوری خبره | یا دعقل نه کار اخلی | نهٔ دی دوئ | مګر دی | پشان دځناور | بلکه دوئ

یا پوهیږی | دوئ خو د ځاروؤ په شان دی | بلکه دځاروؤ نه هم

اَضَلُّ سَبِيْلًا ۠ اَلَمْ تَرَ اِلٰى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ

زیات ورك کونکی دی | نیغې لارې لره | آیا نهٔ ګورې تهٔ | رب خپل ته | چې څرنګې ئې | خور کړې دې

زیات بې لارې دی | آیا ته دخپل رب (کارونو) ته نه ګورې | چې هغه څنګه سیورې

الظِّلَّ ۚ وَلَوْ شَآءَ لَجَعَلَهٗ سَاكِنًا ۚ ثُمَّ

سورې | او که غوښتلي هغه | نو ګرزولې به ئې وو دغه سورې | ولاړ په یو ځائې | بیا |

راخور کړې دې | اکه هغه غوښتلي نو دغه سیورې به ئې په ځائې ایسار کړې وې | بیا

جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيْلًا ۙ ثُمَّ قَبَضْنٰهُ

جوړ کړو مونږه نمر | په هغې باند | دلیل (چې معلومیږی) | بیا راغونډوؤ مونږ دا سورې |

مونږ نمر په دغه سیورې باندې یوه نښه مقرر کړه | بیا دا سیورې

جَعَلَ	وَهُوَالَّذِيْ	يَّسِيْرًا۝	قَبْضًا	اِلَيْنَا
چې جوړه ئې کړه	او هغه (الله) هغه ذات دې	آسانو سره	په راغونډولو	خان خپل ته

مونږ خپل طرفته راټولوو ا .... او الله ﷻ هغه ذات دې چې ستاسو دپاره ئې شپه د پردې

نُشُوْرًا۝	وَّجَعَلَ النَّهَارَ	سُبَاتًا	وَّالنَّوْمَ	لِبَاسًا	الَّيْلَ	لَكُمُ
وخت دپاسيدو	او جوړه ئې کړه ورځ	ذريعه دارام	او خوب	جامه	شپه	ستاسو دپاره

څيز او خوب دارام ذريعه او ورځ د ګرځيدو دپاره جوړه کړې ده

قوله تعالى:- ﴿وَاِذَا رَاَوْكَ اِنْ يَّتَّخِذُوْنَكَ اِلَّا هُزُوًا﴾

د ناعاقبت انديشو آقاپورې ټوقې" کافرانو به دالله ﷻ غوره او افضل پيغمبر احمد مُجتبى محمد ﷺ په ليدلو خندا او ټوقې کولې. عيبونه به ئې پکښې لټول. او په نبي ﷺ کښې به ئې نقصانونه ښودل. هم دا حالت دهريوې زمانې دکافرانو خپلو نبيانو سره شوې دې. لکه چه فرمان دې. ﴿وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّنْ قَبْلِكَ﴾ ستانه مخکښې رسولانو پورې هم ټوقې کړې شوې، او ونيلې شو چه مونږ کلك شوګنى دې رسول ﷺ خو زمونږ په دهوکه کولو کښې هيڅ کمې پرې نخودله. ښه ده دوې ته به ډيرزر معلومه شي چه په هدايت باندې دوی څومره پورې وو؟ دعذاب په کتلو به ددوی سترګې کهلاو شى. اصل دادې چه دې خلقو خواهش پرستى شروع کړې ده. نفس او شيطان چه کوم څيزښه ښکاره کوی. دوی هم داښه ګنړی. نو ددې ذمه دارته څنګه ګرځيدلې شي؟

په عربو کښې د کاڼړو عبادت:- دحضرت ابن عباس ﷺ بيان دې چه په جاهليت کښې دعربو داحالت وو. چه چرته به ئې څه سپين ګول غونډې کاڼړې اوليدلو دهغې عبادت به ئې شروع کړو. چه دهغې نه به بل ښه په نظر راغې هغې ته به ئې سجدې کولې او رومبې به ئې پريښودلو[1]. بيافرمائى داخو د څناورونه هم بدتردی. نه ددوی غوږونه شته، نه ئې زړه شته، څناورخو خير قدرتًا آزاددی ليکن دوی چه دعبادت دپاره پيداکړی شوی وو. دوی دهغوی نه هم زيات بې لارې شول. بلکه دالله نه سوائې دنورو عبادت شروع کړلو. اود حجت قائميدونه پس د رسولانو رسيدلو نه پس هم الله ته سجده نه کوی. دهغهٔ توحيد او د رسول ﷺ رسالت نه منى.

دالله د وجود او قدرت دليلونه" د الله ﷻ په وجود اودهغه په قدرت باندې دليلونه بيانيږی چه مختلف او متضادڅيزونه هغه پيداکوی. سوری هغه اوړدهٔ وی. وائى چه دا وخت دصباصادق نه واخله ترنمر راختلو پورې دې. که چرې هغهٔ غوښتلې نودابه ئې په يو حالت باندې ساتلې وې. لکه چه فرمان دې. چه کهٔ هغه صرف شپه اوساتى نوڅوك ورځ کولې نه شى، اوکه هغه صرف ورځ اوساتى نوڅوك شپه نه شى راوستلې. که نمرنه راوتلې نودسوری حال به هم نه معلوميدلې. هرڅيز په خپل ضدسره پيژندلې شى. د سوری نه شاته نمر، د نمرنه شاته سورې داهم دقدرت انتظام دې. بيا په مزه مزه مونږ داسورې يا نمرخپل طرف ته راټولوُو. يو راټوليږی اوبل اوږديږی. اودا انقلاب په تيزئ سره کيږی. هيڅ يوځائې سوری والا باقى نه پاتې کيږی. صرف دکورونو دچهتونو اود ونولاندې سوری پاتې کيږی. اوپه هغې هم دپاسه نمر ښکاره وی. په مزه مزه په لږه لږه مونږ داخپل طرف ته راټولوُو. هم هغهٔ شپه ستاسودپاره جامه جوړه کړې ده. چه داستاسوپه وجودباندې راخوريږی. اوداپټوی. لکه چه فرمان دې، قسم دې دشپې کله چه پټ کړی، هم هغهٔ خوب لره سبب دراحت اوآرام جوړکړې دې. چه دغه وخت حرکت اودريږی. اودټولې ورځې کاروبارسره چه کوم ستړې والې سورشوې وو. هغه دې آرام سره ښکته کيږی. اوبدن او روح ته راحت

[1] الدرالمنثور: ۶/۲۶۰.

حاصليږي بيا دورځې پاسيدو سره خوارهٔ شي، اود روزئ په تلاش کښې لګيا کيږي.لکه چه فرمان دې چه هغهٔ خپل قدرت سره شپه او ورځ مقرر کړې ده.چه تاسو سکون اوآرام هم حاصل کړئ.اوخپلې روزئ هم تلاش کړئ.

وَهُوَ الَّذِيْٓ	اَرْسَلَ الرِّيٰحَ	بُشْرًاۢ	بَيْنَ يَدَيْ	رَحْمَتِهٖ	وَاَنْزَلْنَا
او الله هغه ذات دي	چې راليږي هواګانې	زيرې	وړاندې	درحمت خپل نه	او نازلوؤ مونږه
او الله هغه ذات دې چې هواګانې دخپل رحمت (يعنې باران) نه وړاندې دزيرې په طور راليږي					

مِنَ السَّمَآءِ	مَآءً	طَهُوْرًا	لِّنُحْيِۦَ	بِهٖ	بَلْدَةً
داسمان نه	اوبه	پاکې	دپاره ددې چې ژوندي کړو مونږه	په دې اوبو سره	ښار
اومونږد اسمان نه پاکيزه اوبهٔ راؤروو چې ددې په ذريعه يو مړه شوې (اوچ بنجر) زمکه					

مَّيْتًا	وَّنُسْقِيَهٗ	مِمَّا	خَلَقْنَآ	اَنْعَامًا	وَّاَنَاسِيَّ
مړ	او چې اوڅکوؤ مونږ دااوبهٔ	په هغوئ باندې	چې پيدا کړې دي مونږه	څناور	او انسانان
بيا راژوندئ کړو او دخپل پيدا کړې مخلوق نه ډير څاروي او بنيادم پرې خړوب					

كَثِيْرًا	وَلَقَدْ صَرَّفْنٰهُ	بَيْنَهُمْ	لِيَذَّكَّرُوْا
ډير	او باربار کوؤ مونږ دا کار	په منځ ددوئ کښې	دپاره ددې چې سبق حاصل کړي
کړو او مونږ دا (اوبه) په دوئ کښې په مختلفو طريقو سره تقسيموو او دې دپاره چه دوئ غور اوکړي			

فَاَبٰٓى	اَكْثَرُ النَّاسِ	اِلَّا كُفُوْرًا
نو انکار اوکړو (دصحيح لارې اختيارولو نه)	زياتو خلقو	مګر وي نهٔ کړو انکار دکفر او ناشکرئ نه
خو بيا هم زيات خلق د ناشکرئ کولو نه بغير نه پاتې کيږي		

قوله تعالى:- وَهُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ الرِّيٰحَ بُشْرًاۢ بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖ

هواګانې د باران زيرې دی اود هواګانو مختلف خاصيتونه"الله ﷻ خپل يوبل قدرت بيانوی چه هغه د باران نه مخکښې دباران زيرې ورکونکی هواګانې چلوی.په دې هواګانوکښې رب ډير خاصيتونه ايښودې دی.بعض هواګانې وريځو لره جداکوی،بعضې دې لره اوچتوی، بعضې دې لره روانوی. بعضې ډکې اوخې اولوندې روانيږی خلق درحمت باران طرف ته متوجه کوی.بعضې ددې نه مخکښې زمکه تياروی.بعضې وريځولره د اوبونه ډکوی.اودا درنوی.دآسمان نه په مونږپاک صفا باران راوروی.چه دا دپاکوالی آله جوړه شی.دلته طهوردا سې دې.لکه سحور او جور وغيره.بعضو وئيلی دی چه دافعول په معنی دفاعل دې يادا دمبالغې دپاره مبنی دې ياد متعدی دپاره دې.داټول اقوال دلغت اوحکم په اعتبارسره مشکل دی.دامقام دپوره تفصيل مناسب نه دې.والله اعلم

دحضرت ثابت بنانی رحمه الله بيان دې.چه زهٔ دحضرت ابوالعاليه رحمه الله سره دباران په زمانه کښې اووتلم.د بصرې لارې دغه وخت ډيرې ګنده وې.هغوی په داسې لاره باندې مونځ اداکړو.ماهغوی متوجه کړل.نوهغوی اوفرمائيل.دې لره دآسمان پاکو اوبو پاک کړې دی.الله فرمائی چه مونږدآسمان نه پاکې اوبه راوروؤ.حضرت سعيدبن مسيب رحمه الله فرمائی.چه الله دې لره پاکې نازلې کړې دی، دې لره هيڅ نه ناپاکه کوی.

حضرت ابوسعيد خدري ﷺ فرمائي. چه درسول الله ﷺ نه تپوس اوکړې شو. چه د بئربضاعه نه اودس اوکړو؟ دا يوکوهې دې چه په دې کښې به ګندګي اود سپو غوښې غورزولې شوې. نبي ﷺ اوفرمائيل اوبه پاکې دی دې لره څه څيزنه ناپاکه کوی.(۱) امام شافعي رحمه الله اوامام احمد رحمه الله دا روايت کړې دې. ابوداؤد رحمه الله اوامام ترمذي رحمه الله دې ته صحيح وئيلي دی. په نسائي کښې هم داروايت شته. د عبدالملك بن مروان په دربار کښې يوخل داوبو ذکرشروع شو. نوخالدبن بريد رحمه الله اووئيل. بعضې اوبه دآسمان وی. بعضې اوبه هغه وی. چه هغې لره وريځې دسمندرنه څکي. اوهغې لره ګرزارې، او بريښنا خوږې کوی. ليکن هغې سره په زمکه کښې پيداوارنه کيږي. او آسماني اوبوسره پيداوار راځيژی.

عکرمه ﷺ فرمائي. چه د آسمان هريو څاڅکي سره واښه، ګيا وغيره پيداکيږي ياپه سمندرکښې سيپې اوملغلرې پيداکيږي. يعني ﴿فِي الْبَرِّ بُرٌّ وَفِي الْبَحْرِ دُرٌّ﴾ په زمکه کښې غنم اوپه سمندرکښې ملغلرې. بيائې اوفرمائيل چه هم په دې سره مونږ په غيرآباده، بنجر اوچه زمکه ژوندئ کوو. دا را زرغونه شی او شنه تازه شی. لکه چه فرمان دې. ﴿فَإِذَآ أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ﴾ علاوه د مړې زمکې د ژوندي کيدونه دا اوبه دځناورواوانسانانوڅکلودپاره استعماليږي ددوی فصلونو اوباغونوته ورکولې شی. لکه چه فرمان دې چه داالله هغه دې چه دخلقو ډيوره نااُميدئ نه پس په دوی باندې باران راوروی. اوپه آيت کښې دی چه دالله درحمت آثاروته اوګورئ چه څنګه مړه زمکه ژوندئ کوی. بيا فرمائي دې سره زما دقدرت يونظاره داهم اوګورئ چه وريځ راوچتيږي، ګرزيږي ليکن چرته چه زۀ غوارم وريږي په دې کښې حکمت اوحُجت دې. ابن عباس ﷺ قول دې چه هيڅ يوکال دبل کال نه کم اوزيات دباران نه دې ليکن الله تعالى چه چرته اوغوارې وروی. دکوم ځائې نه چه اوغوارې لرې کوی ئې.(۲) پس پکاروه چه ددې نشاناتوپه ليدلوسره، د الله ددې زبردست حکمتونو او دقدرتونومخې ته ايخودو سره ئې داهم خبره منلې، چه بيشکه مونږ به دوباره ژوندی کيږو. اوپه دې هم پوهه شوی وو چه بارانونه زمونږ دګناهونو دسپيرۀ توب نه بندولې شی. نومونږ ګناه پريږدو. ليکن دې خلقو داسې اونه کړل. بلکه زمونږ په نعمتونو باندې ئې نوره هم ناشکری اوکړله.

يومرسل حديث په ابن ابی حاتم کښې دې. چه رسول الله ﷺ حضرت جبرئيل ﷺ ته اووئيل چه زۀ د وريځ باره کښې څه تپوس کول غوارم. حضرت جبرئيل ﷺ اوفرمائيل په وريځوچه کومه فرشته مقررده هغه داده. تاسوددې نه چه څه غوارئ معلوم کړئ. هغه اووئيل اې دالله رسوله ﷺ! مونږته خودالله حکم راځي چه په فلاني فلاني ښارکښې دومره دومره څاڅکي او وروه. مونږد ارشاد تابعداري کوودباران دنعمت په وخت د اکثروخلقو د کُفر يوه طريقه داهم ده. چه هغوی وائي چه په مونږ باندې دفلاني فلاني ستوری په وجه دا باران او ورولې شو. لکه چه په صحيح حديث کښې دی چه يوخل دباران وريدلونه پس رسول الله ﷺ اوفرمائيل. اې خلقو! پوهه شوئ ستاسورب څه اوفرمائيل؟ هغوی اووئيل الله او دهغۀ رسول ښه پوهيږي. نبي ﷺ اوفرمائيل. واورئ! الله فرمائيلي دی. زما دبندګانونه ډير په ما مؤمنان شول. او ډير کافران شول. چاچه اووئيل چه صرف دالله په فضل اوکرم سره دا باران په مونږ باندې وريدلې دې. هغوی خوپه ما ايمان لرونکی اوپه ستورو کفر کونکی شول. او چاچه اووئيل چه په مونږ دفلاني فلاني ستوری په اثرسره باران اوورولې شو. هغوی په ماکافران اوپه ستورو مؤمنان شول.(۳)

---

(۱) احمد: ۱۵/۳، ابوداود: کتاب الطهارة باب ماجاء في بئر بضاعة: ٦٦. وسنده حسن.

(۲) الطبري: ۱۹/۲۸۰. وسنده صحيح.

(۳) صحيح بخاري کتاب الاذان باب يستقبل الامام الناس اذا سلم: ۸٤٦، صحيح مسلم: ۷۱.

وَلَوْ شِئْنَا | لَبَعَثْنَا | فِيْ كُلِّ قَرْيَةٍ | نَّذِيْرًا ۝ | فَلَا تُطِعِ
او كه غوښتلې مونږ | نو لیږلې به وې مونږ | په هر كلي كښې | يو يرونكې | نومۀ منه خبره |
اوكه مونږ غوښتلې نو په هر يو كلي كښې به مو يو يرونكې ليږلې وو | نو ته د كافرانو

الْكٰفِرِيْنَ | وَجَاهِدْهُمْ | بِهٖ | جِهَادًا | كَبِيْرًا ۝ | وَهُوَ
د كافرانو | او جهاد كوه ددوئ سره | په ذريعه ددې قران | جهاد | لوئ | او هغه
خلقو خبرې هيچرې مه منه | او دقران پاک په ذريعه هغوئ سره ښه كلكه مقابله اوكړه

الَّذِيْ | مَرَجَ | الْبَحْرَيْنِ | هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ | وَّهٰذَا
هغه ذات دې | چې روان كړې ئې دی | دوه دريابونه | دايو خوږ مزيدار دې | او دا بل
او الله هغه ذات دې | چې دوه دريابونه ئې يوځائې روان كړې دی | چې يو خوږ دې تنده وژنې

مِلْحٌ اُجَاجٌ | وَجَعَلَ | بَيْنَهُمَا | بَرْزَخًا | وَّحِجْرًا
تريو او تريخ دې | او جوړه كړې ئې ده | په منځ ددواړو كښې | پرده | او بند |
او يو مالگين دې | چې د دواړو ترمينځه ئې يوه پرده او يو مضبوط بند پيدا كړې دې

مَّحْجُوْرًا ۝ | وَهُوَ الَّذِيْ | خَلَقَ مِنَ الْمَآءِ | بَشَرًا
منع كونكې يو بل لره دګډوډيدونه | او هغه هغه ذات دې | چې پيدا ئې كړو داوبو نه | انسان |
او الله ﷻ هغه ذات دې | چې داوبو (دڅاڅكی) نه ئې انسان پيدا كړو | بيا ئې

فَجَعَلَهٗ | نَسَبًا | وَّصِهْرًا ؕ | وَكَانَ رَبُّكَ | قَدِيْرًا ۝
پس جوړ ئې كړو هغه | نسب والا | او سخر ګنئ والا | او دې رب ستا | قدرت والا |
هغه دخپلې كورنئ او سخرګنئ خاوند كړو | او ستا رب (په هره خبره) قادر دې

قوله تعالیٰ:- وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا

د رسول كريم ﷺ نبوت ټولې دنيا دپاره دې "كه رب غوښتلې نو هر هر كلی ته به ئې يو يو نبی ليږلې. ليكن هغۀ ټولې دنيا طرف ته يو نبی ليږلې دې. او بيائې هغۀ ته حكم وركړې دې. چه ددې قرآن وعظ ټولو ته واوروه. لكه چه فرمان دې. چه زه په دې قرآن سره تا لره او چا چا ته چه دا اورسيږی هوښيار وم. او په دې ټولو ډلو كښې چه څوك هم ددې نه كفر اوكړی. دهغۀ دوعدې ځائې جهنم دې. او فرمان دې. چه ته مكې والا او دڅلور واړه طرفو خلق خبر كړه. په بل آيت كښې دی چه ای نبی ﷺ! تاسو او وايئ چه اې ټولو خلقو! زۀ تاسو ټولو طرف ته رسول الله جوړ شوې راغلې يم. (^۱) دبخاری او مسلم په حديث كښې دی. چه زه سور او تور ټولو طرف ته راليږلې شوې يم. (^۲) دبخاری او مسلم په بل حديث كښې دی. چه ټول نبيان خپل خپل قوم طرف ته ليږلې شول. او زۀ عامو خلقو طرف ته ليږلې شوې يم. بيائې او فرمائيل د كافرانو خبره مه منئ. او ددې قرآن په ملګرتيا كښې هغوی سره ډير لوئې جهاد اوكړئ. لكه چه ارشاد دې ﴿ يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ ﴾ يعنی اې نبی! كافرانو او منافقانو سره جهاد كوه. هم دې رب او به دوه قسمه كړی دی خوږې او

[1]) صحيح مسلم: كتاب المساجد باب المساجد ومواضع الصلاة: ۵۲۱.
[2]) صحيح بخاری كتاب التيمم باب :۱ حديث : ۳۳۵. صحيح مسلم: ۵۲۱.

ترخې،د نهرونو، چینو اوکوهیانو اوبه عام طوربانديې خوږې صفا اوښهٔ خوند والا وی.د بعضې ولاړ سمندرونواوبه ترخې او بې مزې وی.د الله ﷻ په دې نعمت باندې هم شکر کول پکاردی.چه هغه خوږې اوبه څلور طرفوته خورې کړی دی.چه خلقوته په لامبلو وینځلو اوخپلو پټو اوباغونوته اوبه ورکولوکښې آسانی وی.مشرقونو اومغربونو لره راګیرونکی سمندرونه ئې د ترخو اوبه جاری کړی دی.چه هغه ولاړ دی. یوخوا بل خوانه بهیږی.لیکن چپې وهی.حرکت کوی بعضې ښکته پورته کیږی.دهر میاشتې په شروع تاریخونوکښې خوپه دې کښې زیاتوالې او تیزوالې راځی.بیا دسپوږمۍ کمیدوسره داهم کمیږی .تردې چه په آخرکښې خپل حالت ته راځی.بیاکله چه سپوږمۍ غټیږی داهم زیاتیږی.څوارلسم تاریخه پورې برابر سپوږمۍ سره زیاتیږی.بیا کمیدل شروع کیږی.داټول سمندرونه هم دې الله پیداکړی دی. هغه پوره اوزبردست قدرت والادې.ترخې اوګرمې اوبه اګرچه دڅکلوپه کارنه راځی.لیکن هواګانې صفا کوی.چه په دې سره انسانی ژوندپه هلاکت کښې نه پریوځی.په دې کښې چه کوم ځناور مړهٔ کیږی. دهغې بدبوئی دنیاوالوته تکلیف نه رسوی.اود ترخو اوبوپه وجه دهغې هوا صحت ورکونکې او مزه ئې پاکه اوښه وی.
دنبی کریمﷺ نه چه کله دسمندر داوبوباره کښې تپوس اوشو.چه آیا مونږ ددې نه اودس کوو؟ نونبیﷺ اوفرمائیل ددې اوبه پاکې دی.اوددې مړشوې حلال دې[1].مالکؒ، شافعیؒ اواهل سنن دا روایت کړې دې.او اسنادئې هم صحیح دې.بیادهغهٔ دې قدرت ته اوګورئ چه خاص په خپل طاقت سره اوپه خپل حکم سره ئې یودبل نه جداساتلې دې.چه نه ترخې په خوږوکښې ملاویږی اونه خوږې په ترخوکښې ملاویږی.لکه چه فرمان دې.﴿مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيٰنِ ۙ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيٰنِ ۚ﴾هغه دواړه سمندرونه جاری کړی دی چه دواړه یوځائې دی اوددې دواړوپه مینځ کښې یوه پرده قائم کړې ده.چه دحدنه وانهٔ وړی. بیا تاسو د خپل رب دکوم نعمت نه انکار کوئ؟په بل آیت کښې دی څوك دې هغه چه زمکه ئې ځائې د اوسیدو جوړه کړې ده اوپه دې کښې ئې ځائې په ځائې دریابونه جاری کړی دی.په دې ئې غرونه قایم کړی دی. اود دوؤ سمندرونوپه مینځ کښې ئې پرده جوړه کړې ده.آیادالله سره بل څوك معبود هم شته؟ خبره داده چه ددې مشرکانواکثرخلق بې علمه دی.هغه انسان دکمزورې نطفې نه پیداکړې دې.بیادې ټهیك ټهاك اوبرابرجوړکړې دې.اوپه ښهٔ پیدانش کښې ئې پیداکړې دې بیائې دې سړې یاښځه جوړ کړې دې.بیائې ددهٔ دپاره دنسب رشته دارجوړکړی دی.بیائې څه موده پس د سخرګنئ رشتې قائم کړی دی.ددومرهٔ لوئې قدرت والا الله قدرتونه ستاسوپه وړاندې دی.

وَيَعْبُدُوْنَ	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ	مَا	لَا يَنْفَعُهُمْ
او عبادت کوی دا خلق	بې دالله نه	دهغه څیزونو	چی نفع نهٔ شی رسولې هغوئ ته
اودوئ دالله ﷻ نه سوا د هغه چا عبادت کوی | چې نه ورته نفع رسولې شی			
وَلَا يَضُرُّهُمْ ؕ	وَكَانَ الْكَافِرُ	عَلٰى	رَبِّهٖ
اونهٔ ضرر رسولې شی هغوئ ته	او دې کافر	په مقابله	درب خپل کښی
اونه زیان | او کافرانو هسې هم دخپل رب قدرتونو ته شاکړې ده			

---

[1] ابوداود کتاب الطهارة باب الوضوء بماء البحر: ۸۳.

ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾ وَمَآ أَرْسَلْنٰكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَّنَذِيرًا ﴿٥٦﴾ قُلْ

مدد گار (دهر باغی) | اونه ئې لیږلي مونږ ته | مګر | زیري ورکونکي | او یرونکي | ورته اووایه

اومونږ خو ته خوشخبری رسوونکي اوویرونکي لیږلي ئې | ته ورته اووایه

مَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَن شَآءَ أَن يَتَّخِذَ

نه غواړم زه ستاسو نه | په دې کار باندې | څه اجر | مګر دا | چې څوک غواړي | چې اونیسی |

زه تاسو نه په دې تبلیغ څه اجر نه غواړم | مګر صرف هغه څوک غواړي | هغه دې خپل

إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿٥٧﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱلْحَىِّ ٱلَّذِى لَا يَمُوتُ

طرف درب خپل نه | لاره | او توکل اوکړه | په هغه ژوندی الله باندې | چې نه مری |

رب ته نیغه لارا اونیسی | اوته په هغې ژوندی (الله ﷻ) باندې باور کوه | چې هیچرې نه مری

وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِۦ ۚ وَكَفَىٰ بِهِۦ بِذُنُوبِ عِبَادِهِۦ خَبِيرًا ﴿٥٨﴾

او تسبیح وایه | دحمد دهغه سره | او کافي دې هغه | په ګناهونو دبندګانو خپلو باند | ښه خبردار |

دهغه په تعریف کښې تسبیح لوله | او هغه دخپلو بندګانو دګناه نه ښه خبر دې

ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمٰوٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا

هغه الله | چې پیدا ئې کړل | اسمانونه | او زمکه | او هغه چې په منځ ددې دواړو کښې دی

(الله) هغه ذات دې چې آسمانونه اوزمکه او د دې په مینځ کښې چه څه دی هغه ئې په

فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ ۚ ٱلرَّحْمٰنُ فَسْـَٔلْ بِهِۦ

په شپږو ورځو کښې | بیا برابرشو په عرش باندې | رحمان | پس تپوس اوکړه | ددۀ دشان |

په شپږو ورځو کښې پیدا کړل | بیا هغه په عرش باندې قائم شو | اوهم هغه رحمان دې انو دهغه په حق

خَبِيرًا ﴿٥٩﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱسْجُدُوا۟ لِلرَّحْمٰنِ قَالُوا۟

دپوهه سړي نه | او کله چې | اووئیلې شی | دوئ ته | چې سجده اوکړئ | دې رحمان ته | نو وائی |

دچا پوهه نه پوښتنه اوکړه | اوهر کله چې دوئ نه اووئیلې شی چې تاسو رحمان ته سجده اوکړئ | نودوئ وائی

وَمَا ٱلرَّحْمٰنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ

اوڅه دې رحمان | آیا مونږ به سجده کوؤ | هغه ته | چې ته حکم کوی مونږ ته | او زیات کړل دې حکم دوئ لره

چې رحمان څوک دې ؟| آیا مونږ هغه چاته سجده اوکړو | چادپاره چه ته مونږ ته د سجدې حکم راکوې

نُفُورًا ﴿٦٠﴾

په لحاظ دنفرت سره |

اودوئ په نفرت کښې زیاتوی|

قوله تعالی:- وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ

دمشرکانودجهالت اوضد بیان دمشرکانوجهالت بیانیږی چه هغوی بُت پرستی کوی اوبې دلیل اوبې حُجته هغې ته سجدې لګوی،چه هغه نه دنفع مالك دی اونه دنقصان،صرف دپلانیکونو په لیدلو

نفساني خواهشاتوسره ئې دهغې محبت اوعظمت په زړه کښې کينولي دي.او الله ﷻ ارسولﷺ سره دشمني اومخالفت کوي.په شيطاني لښکرکښې شامل شوي دي.اودالله دلښکرمخالف شوي دي. ليکن ياد ساتئ چه آخرانجام غلبه به دالله والووي.دوي په دې اميد کښې دي.چه دا باطل معبودان به د دوي مددکوي.حالانکه دابالکل غلطه ده.دوي هسې بيسه دهغوي دطرفه زورلګوي.آخرانجام به خاص د مؤمنانوپه لاس کښې وي.په دنيا او آخرت کښې به دهغوي پروردګار دهغوي امداکوي.دې کافرانو لره خوشيطان صرف دالله په مخالفت باندې راپورته کوي نورهيڅ نشته.د ربنتونی الله دشمنی ددوی په زړونوکښې اچوي.دشرك محبت پکښې کينوي.دوي دالله دحکمونونه مخ اړوي.بيا الله ﷻ رسولﷺ ته خطاب دوي فرمائي چه مونږ تاله مؤمنانوته خوشخبري اورونکی اوکافرانو لره ويرونکې جوړ کړې ليږلي يې.چه تابعداری کونکوته دجنت زيرې ورکړئ اونافرمان دجهنم د عذابونونه خبر کړئ . په خلقوکښې عام طورباندې اعلان اوکړئ.چه زۀ دخپل تبليغ بدله دخپل وعظ مزدوري ستاسونه نه غواړم.زما اراده په دې سره سوا د الله ﷻ درضامندئ دلټولونه هيڅ نه ده.زۀ صرف دا غواړم چه په تاسو کښې څوك په صحيح لاره راتلل غواړي. هغه ته صحيح لاره اوښايم.اې پيغمبره! په خپلو ټولو کارونو کښې په هغه الله باندې اُميد ساته.چه هغه هميشه او دوام والادې.چه هغه دمرګ او وفات کيدونه پاك دې.چه هغه داول او آخر، ښکاره اوپټ اوپه هرڅيزعالم دې.چه هغه دائم، باقي سرمدي، ابدي حي قيوم دې. چه هغه دهرڅيزمالك او رب دې.هغۀ لره خپل ماوي او ملجا اوګرځوئ.هم دهغه ذات داسې دې چه په هغه باندې توکل اوکړې شي.په هره ويره کښې هغۀ طرف ته متوجه شئ.هم هغه کافي دې هغه ناصر دې. هم هغه مؤيد اومظفردې.لکه چه فرمان دې﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ بَلِّغۡ مَآ أُنزِلَ إِلَيۡكَ مِن رَّبِّكَ﴾اې نبي! کوم څه چه ستا طرف ته ستادرب دطرفه نازل شوي دی هغه اورسوه.که تا دا اونه منل نوتا درسالت حق ادانکړو.تاسو بې فکره اوسئ.الله به تاسولره دخلقو دبدې ارادې نه اوساتي.

په يومرسل حديث کښې دی چه دمدينې طيبې په يوه کوڅه کښې حضرت سلمانؓ رسول اللهﷺ ته سجده اوکړله نوهغوي ﷺ اوفرمائيل.اې سلمان! سجده مه کوه دسجدې لائق هغه دې چه هغه هميشه ژوندوالادې.چه په هغه کله هم مرګ نه راځي (ابن ابی حاتم) اودهغۀ تسبيح اوحمد بيانوه.پس نبي کريمﷺ به ددې په تعميل کښې فرمائيل.«سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ» [1] مراد ددې نه دادې چه عبادت خاص دالله کوه،توکل صرف دهغۀ په ذات کوه، لکه چه فرمان دې چه دمشرق اومغرب رب خاص هغه دې دهغۀ نه سواڅوك معبود نشته. ته خاص هغۀ لره خپل کارساز اوګڼره.بل ځائې دی. ﴿فَٱعۡبُدۡهُ وَتَوَكَّلۡ عَلَيۡهِ﴾ خاص دهغۀ عبادت کوه،هم په هغه اُميد ساته.په بل آيت کښې دی.چه اعلان اوکړه چه هم ددې رحمن مونږ بندګان يو،اوهم په ده باندې زمونږ کامل اعتماد دې.په هغه باندې دبندګانو چلونه ښکاره دی.هيڅ يوه ذره دهغۀ نه پټه نه ده.هيڅ د رازخبره هم دهغۀ نه پټه نه ده.خاص هغه دټولوڅيزونوخالق، مالك او قابض دې.هم هغه دهرساه لرونکی روزی رسان دې.هغه په خپل قدرت اوعظمت سره آسمانونه او زمکې اوددې پشان زبردست مخلوق په شپږو ورځوکښې پيداکړې دې.بياپه عرش باندې قايم شو. د کارونودتدبيرونوانجام همدهغۀ دطرفه دې اوخاص دهغۀ په حکم اوتدبيرسره دی.دهغۀ فيصله ربنتونې اوښۀ وي.څوك چه دالله په ذات عالم وي څوك چه دالله په صفاتو خبروي .نو دداسې نه دهغه شان معلوم کړئ.داښکاره ده چه دالله دذات پوره خبرداری لرونکې،دهغۀ د ذات نه پوره خبردار نبي کريمﷺ وو.چه هغه د آدمؑ دټول اولاد علی الاطلاق سرداروو.چه هغۀ به يوه خبره هم دخپل طرفه نه کوله.بلکه چه څه به ئې فرمائيل هغه فرمان به د الله ﷻ وو.هغۀ چه کوم صفتونه د الله ﷻ بيان کړی

[1] صحيح بخاري کتاب الاذان باب الدعاء في الركوع: ۷۹۴، صحيح مسلم: ۴۸۴.

دی تول حق دی.نبی کریمﷺ چه کوم خبرونه ورکړی دی تول رښتیادی.رښتونې امام خاص رسول اللهﷺ دې.دتولوجهګړو فیصله خاص درسول اللهﷺ په حکم سره کولې شي.څوك چه د رسول اللهﷺ خبره بیان کړی هغه رښتونې دې.څوك چه د رسول اللهﷺ خلاف خبره اوکړی هغه مردود دې که هغه څوك هم وی.
د الله فرمان واجب الاعلان عام طورباندې صادرشوې دې:-
﴿فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ﴾که تاسوپه څه څیزکښې جهګړه اوکړئ نوهغه الله او دهغهٔ رسولﷺ طرف ته یوسئ.
او فرمان دې﴿وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ﴾ تاسوچه په کوم څیزکښې هم اختلاف اوکړئ دهغې فیصله دالله دطرفه ده.اوفرمان دې.﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا﴾ستادرب خبرې پوره شوې هغه په خبرو کښې رښتیا اوپه حکم اوممانعت کښې دعدل دی داهم نقل دی.چه مراد ددې نه قرآن دې.مشرکانون به دالله نه سوا نوروته سجده کوله.هغوی ته چه به کله رحمن ته دسجدې کولو اوونیلې شو.نوهغوی به وئیل چه مونږ رحمن نه پیژنو.هغوی دهغهٔ نه منکروو.دالله نوم رحمن دې.لکه چه دحدیبیه په کال رسول اللهﷺ دصلح نامې لیکونکی ته اوفرمائیل:-
﴿ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴾ اولیکه.نومشرکانو اوونیل نه مونږ رحمن پیژنو نه رحیم.زمونږ د رواج مطابق ،،بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ،، اولیکه.ددې په جواب کښې داآیت نازل شو.﴿ قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَٰنَ ﴾ اووایه چه الله رابلئ یا رحمن! په کوم نوم سره چه غواړئ هغه رابلئ دهغهٔ ډیر ښائسته نومونه دی.هم هغه الله دې هغه رحمن دې.پس مشرکانوبه وئیل.چه آیا صرف ستاپه وینا باندې مونږداسې اوکړو.غرض داچه هغوی نور هم په نفرت کښې زیات شول.په خلاف د مؤمنانو،چه دوی دالله عبادت کوی.کوم چه رحمن اورحیم دې هم هغه دعبادت لائق ګڼړی.اوهم هغهٔ ته سجدې کوی.دعالمانو ﷺ اتفاق دې.چه د سورهٔ فرقان ددې آیت په لوستونکی او اوریدونکی باندې سجده واجب ده.لکه چه ددې په ځائې کښې ددې تفصیل موجود دې.وَاللهُ سُبحانَهُ وَتَعَالَى اَعلَم.

تَبٰرَكَ	الَّذِيْ	جَعَلَ	فِي السَّمَآءِ	بُرُوْجًا
ډیر برکت والا دې	هغه ذات	چې جوړ نې کړل	په اسمان کښې	برجونه
نود برکت خاونددې هغه ذات | چې اسمانونو کښې نې ستوری جوړ کړل				

وَّجَعَلَ	فِيْهَا سِرٰجًا	وَّقَمَرًا	مُّنِيْرًا ⑪	وَهُوَ	الَّذِيْ
او پیدا نې کړه	په هغې کښې ډیوه (نمر)	او سپوږمۍ	روښانه	او هغه	هغه ذات دې
او په هغې کښې ئې یوه ډیوه (نمر) اوروښانه سپوږمۍ جوړه کړه | اوهم هغه ذات دې					

جَعَلَ	الَّيْلَ	وَالنَّهَارَ	خِلْفَةً	لِّمَنْ	اَرَادَ
چې وې ګرزول	شپه	او ورځ	یو بل پسې راتلو نکې	دپاره دهغه چا	چې اراده لری
چې شپه او ورځ ئې په یوبل پسې نائبان ګرځولی دی | (دانځښې) دهغه چا دپاره دی					

اَنْ يَّذَّكَّرَ	اَوْ اَرَادَ	شُكُوْرًا ⑫
چې نصیحت واخلی	یا اراده لری	دشکر ایستلو
چې نصیحت حاصلول غواړی		

قوله تعالی:- تَبٰرَكَ الَّذِيْ جَعَلَ فِي السَّمَآءِ بُرُوْجًا
د نمر اوسپوږمۍ شپه ورځ ګردش" دالله لوئی،عظمت،قدرت اولوئې شان ته اوګورئ چه هغه په آسمان کښې برجونه جوړ کړل. ددې نه مراد یاخو لوئې لوئې ستوری دی یاد څوکیدارئ برجونه دی.رومبې

قول زيات واضح دي.اوكيدې شي چه د لويولويو ستورونه مراد هم دا برجونه وی.په بل ايت كښې دی چه آسمان ددُنيا مونږ ستوروسره ښائسته جوړكړې دې.د سراج نه مراد نمردې.چه دا پړقيږی.اوپه شان د ډيوې دی.لكه چه فرمان دې. ﴿ وَّجَعَلْنَا سِرَاجًا وَّهَّاجًا ﴾ اومونږ روښانه ډيوه يعنی نمر جوړكړو.او سپوږمۍ موجوده كړله چه دا روښانه او رڼرا وركونكې ده.د نورو رڼرا وركونكونه كوم چه دنمرنه علاوه دی.لكه چه فرمان دې.چه هغه نمرلره روښانه جوړكړو او سپوږمۍ ئې نورجوړه كړله.حضرت نوح ﷺ خپل قوم ته اوفرمائيل.﴿ اَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللّٰهُ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ﴾ آيا تاسونه گورئ چه الله ﷻ لاندې باندې اووهٔ آسمانونه پيدا كړل اوپه دې كښې ئې سپوږمۍ نورجوړه كړله او نمرئې ډيوه جوړه كړله.شپه ورځ يوبل پسې تلونكې راتلونكې دی.دادهغهٔ دقدرت نظام دې.چه يولاړشی بل راځی، ديو تلل دبل راتلل دی.لكه چه فرمان دې.هغه تاسو دپاره نمرسپوږمۍ پرله پسې تلونكې راتلونكې جوړكړی دی.بل ځائې كښې دی. شپه ورځ لره پټوې،اوپه جلتئ جلتئ دې لره طلب كونكې راځی.نه نمر دسپوږمۍ نه مخكښې كيږی نه شپه د ورځې نه وړاندې كيږی. ددې نه دهغهٔ دعبادتونو وختونه دهغهٔ بندګانوته معلوميږی.چه دشپې پاتې شوې عمل په ورځ كښې پوره كړی اود ورځې پاتې شوې عمل دشپې اداكړی.په صحيح حديث كښې دی. الله ﷻ دشپې خپل لاس خوره وی.چه د ورځې ګناهګارتوبه اوكړی.اود ورځې لاس خوره وی چه دشپې ګنهګار توبه اوكړی.([1])

حضرت عمرفاروق ﷺ يوه ورځ دساخت په مونځ كښې ډيروخت اولګولو.په تپوس ئې اوفرمائيل چه دشپې زماځه وظيفه پاتې شوې وه.نوما اوغوښتل چه هغه پوره يا قضا اوكړم.بياهغوی دا آيت تلاوت كړو.د﴿خلفة﴾يومطلب داهم دې چه مختلف،يعنی ورځ رڼرا شپه تياره،پدې رڼرا په هغې كښې تياره دا نورانی هغه ظلماتی([2])

وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِيْنَ

| او بندګان درحمان | هغه دی |

| اود الله ﷻ (رښتونی)بندګان هغه دی | چې په

يَمْشُوْنَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا وَّاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجٰهِلُوْنَ

چی ګرځی | په زمكه باندې| په نرمئ سره | او كله چی | خبری كوی دهغوئ سره | جاهلان خلق |

عاجزئ سره په زمكه ګرځی | اوچې كله جاهلان ورسره خبرې كوی | نو ورته وائی

قَالُوْا سَلٰمًا۝ وَالَّذِيْنَ يَبِيْتُوْنَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا

نو وائی(په جواب كښی) | سلام | او هغه كسان دی | چی شپې تيروی | رب خپل ته | سجده كونكی

چې زمونږ سلام دې |اوهغه كسان چې شپه خپل رب ته په سجده او قيام كښې تيروی

وَّقِيَامًا۝ وَالَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ

او قيام كونكی |او هغه كسان دی | چی وائی | اے ربه زمونږه | اوګرزوه | زمونږ نه | عذاب

اوهغه كسان چې دا دعا غواړی | چې ائې زمونږه ربه ! ددوزخ

---

[1]) صحيح مسلم كتاب التوبة باب قبول التوبة من الذنوب وان تكررت الذنوب والتوبة: ۲۷۵۸. ابن ماجه: ۱۹۵.

[2]) الطبری : ۲۹۰/۱۹.

جَهَنَّمَ ۖ	إِنَّ عَذَابَهَا	كَانَ	غَرَامًا ﴿٦٥﴾	إِنَّهَا	سَاءَتْ
ددوزخ	بیشکه عذاب ددوزخ	دې	لازم همیشه	بیشکه دا دوزخ	ډیر خراب دې

دعذاب نه مونږ بچ کړه | بیشکه چې دغه عذاب ډیره سمه تباهي ده | یقنی ده چې هغه

مُسْتَقَرًّا	وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾	وَالَّذِينَ	إِذَا أَنْفَقُوا
په لحاظ دځائې دقرار	او داستوګنې	او هغه کسان دي	کله چې خرچ کوي هغوئ

خرابه ټکانه او خراب ځائې دې | ....او هغه کسان چې څه وخت خرچ کوي

لَمْ يُسْرِفُوا	وَلَمْ يَقْتُرُوا	وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ	قَوَامًا ﴿٦٧﴾
نو نه اسراف کوي	او نه کموالې کوي	او وي په منځ ددې کښې	قائم په اعتدال

نو نه خو مال بې ځایه خرچ کوي | او نه شومتیا کوي | او د ده خرچ درمیانه وي |

قوله تعالى:- وَعِبَادُ الرَّحْمَٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا

د مؤمنانو صفات "د الله ﷻ دمؤمنانو بندګانو صفات بیانیږي.چه هغوی په زمکه باندې په قلاره او آرام سره تواضع اوعاجزئ، مسکینئ او عاجزئ سره ګرځي.تکبر ،زبردستي، فساد اوظلم ستم نه کوي.لکه حضرت لقمان عليه السلام چه خپل خوی ته فرمائیلي وو.چه تکبرسره مه ګرځه.دا مطلب بالکل نه دې.چه عاجزئ او ریاکارئ سره ملا ټیټه کړه دبیمارانوپه شان قدم په قدم ګرځه.داخود ریاکارو کاردې.چه هغوی خپل ځان خلقوته دخودلو دپاره اود دنیا نظرونه ځان طرف ته اوچتولو دپاره داسې کوي.دنبي کریم ﷺ عادت مبارك ددې نه بالکل خلاف وو.

دنبي عليه السلام چالداسې ووچه نبي ﷺ ګویا داوچت ځائې نه راکوزیږي.([1]) اوګویاچه زمکه نبي عليه السلام دپاره راټولیږي.([2])سلف صالحینو دبیمارانوپه شان تکلیف والاچال مکروه فرمائیلې دې.عمر فاروق رضي الله عنه یو خوان اولیدلوچه هغه ډیرپه مزه مزه روان وو.هغوی دهغه نه تپوس اوکړوچه آیا ته څه بیماریې؟ هغه اوونیل نه،هغوی اوفرمائیل بیا داڅه چال دې؟ خبردارڅوك چه اوس داسې خې کوړې به خوری.طاقت سره زرزرخه.پس دلته مراد آرام او سکون سره شریفانه اندازباندې تلل دی دکمزورئ او بیمار په شان نه.لکه چه یوحدیث کښې دی چه کله مانځهٔ دپاره راځئ نوپه منډه مه راځئ بلکه په آرام راځئ څه چه جماعت سره ملاوشي اداکړئ اوکوم چه فوت شی هغه پوره کړئ.([3])حسن بصري رحمه الله ددې آیت په تفسیرکښې ډیره ښائسته خبره ارشاد فرمائیلې ده.چه دمؤمنانو سترګې او ددوی غوږونه او ددوی اندامونه ټیټ او بندوي.ترڅې چه کم عقل اوبیوقوف خلق دوی لره بیمارګنړي. حالانکه هغوی بیماران نه وی.بلکه دالله د ویرې نه ټیټ وی.هسې پوره تندرست وی.لیکن زړهٔ ئې دالله د ویرې نه ډك وی. د آخرت علم ددنیا طلب کولونه او ددې دښائست نه هغوی لره منع کړی دی.دوی به دقیامت په ورځ وائی چه دالله شکردې چه هغه زمونږنه غم لرې کړو.ددې نه دې څوك دا اونه ګنړی چه دوی ته په دنیاکښې دخوراك څکاك وغیره غم لګیدلې وو.نه نه په الله قسم! ددنیا هیڅ غم دوی ته نزدې هم نه راتلو.البته دوی ته به دآخرت ویره هروخت لګیدلې وه.دجنت هیڅ یوکاربه دوی دروند نه ګنړلو.البته دجهنم ویرې به دوی لره ژړول.څوك چه دالله ویرې ورکولوسره هم نه ویریږي.دهغهٔ نفس د حسرتونو مالك دې.څوك چه صرف خوراك څکاك دالله نعمت اوګنړی هغه کم علم دې.اوپه عذابونوکښې ګیر

---

[1]) ترمذی کتاب المناقب باب وصف علی النبی صلی الله علیه وسلم: ۳٦۳۷، وهو حسن احمد: ۱٤٤/۲.

[2]) ترمذی کتاب المناقب قول ابی هریرةرضی الله عنه ما رایت شیئا احسن.......:۳٦٤۸ وهو صحیح.

[3]) صحیح بخاری کتاب الاذان باب لا یسعی الی الصلاة ولیاتها بالسکینة والوقار: ٦۳٦.

شوې دې.بيائې دخپلونيکانوبندګانو صفت بيان کړلو.چه کله چه جاهل خلق دوی سره دجهالت خبرې کوی نودوی هم دهغوی په شان جهالت باندې نه راځی بلکه صبر کوی اومعاف کوی.او سوا دښه خبرې نه په ګنده خبروسره خپله ژبه نه خرابوی.لکه څنګه چه د رسول اللهﷺ عادت مبارك وو.چه کله به څوك په نبیﷺ باندې تيزشول.هغوی به هغومره نرميدل.هم دا صفت دقرآن کريم په دې آيت کښې بيان شوېدې. ﴿وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ﴾مؤمنان خلق ګنده خبرو اوريدوسره مخ اړوی.په يوحسن سندسره مسند احمد کښې روايت دې چه درسول اللهﷺ په مخکښې يوسړی بل کس ته بدرد اووئيل. ليکن هغه مخامخ جواب ورکړوچه په تادې سلام وی.نبی کريمﷺ اوفرمائيل.ستاسو دواړو په مينځ کښې فرشته موجود وه.کوم کس چه به کنځل کول فرشتې به وئيل دې نه بلکه ته، اوکله چه به تاوئيل چه په تادې سلام وی نو فرشتې به وئيل په دۀ باندې نه،بلکه په تا باندې، ته دسلامتيا پوره حقداريې[1].پس فرمان دې چه دوی خپله ژبه نه ګنده کوی.بد ويونکوته بدنه وائی.د ژبې نه دښه کلمې نه بغيربل څه لفظ نه اوباسی. حسن بصری رحمه الله فرمائی.چه بل څوك په دوی باندې ظلم اوکړی.دې صلح اوبرداشت کوی.ورځې دالله بندګانوسره داسې تيروی چه دهغوی ترخې سپورې اوری.اوشپې چه په کوم حالت کښې تيروی دهغې بيان په راتلونکی آيت کښې دې فرمائی چه شپه دالله په عبادت اودهغۀ په اطاعت کښې تيرېږی.ډيرکم اودۀ کيږی دسحر استغفارکوی، اړخونه د بسترونه جدا ساتی.په زړۀ کښې ئې دالله ويره وی.د رحمت اميدساتی اود شپې وختونه دالله په عبادت کښې تيروی دعاګانې غواړی چه اې الله! دجهنم عذاب زمونږنه لرې کړې هغه خوهميشه او لازمی عذاب دې.لکه چه يوشاعرد الله ﷻ شان بيان کړې دې.﴿إِنْ يُعَذِّبْ يَكُنْ غَرَامًا وَإِنْ يُعْطِ جَزِيلًا فَإِنَّهُ لَا يُبَالِي﴾يعنی دهغه عذاب هم سخت او لازمی او ابدی، او د هغه عطاء اوانعام هم ډيره زياته بې شميره اوبې حسابه ده.کوم څيزچه راشی اوختم شی داغرام نه دې.غرام هغه دې چه هغه دراتلونه پس دختميدو اولرې کيدونوم نه اخلی[2]دامعنی هم شوې ده چه دجهنم عذاب تاوان دې چه دابه کُفران دنعمت سره اخستلې شی.چه دوی د الله ﷻ ورکړې شوې نعمت دهغۀ په لاره کښې اونه لګولو.لهذانن به دهغې تاوان دا ورکولې شی.چه جهنم ډك کړی.هغه ډير فراخه ځائې دې بدمنظردې،تکليف ورکونکې دې، مصيبت ناك دې.

د دوزخ خطرناک کيفيت:-دمالك بن حارث رضی الله عنه بيان دې.چه کله دوزخی په دوزخ کښې اوغورزولې شی الله ته علم دې چه څومره مودې پورې به هغه لاندې ښکته روان وی.ددې نه پس به دجهنم په يو دروازه باندې هغۀ لره اودرولې شی ورته به اووئيلې شی.چه ته به ډير تږې شوې يې.واخله يوجام خو اوڅکه.په دې وئيلوسره به په هغۀ د تورمارانو اود زهريله لړمانو د زهرو يوه پياله اوڅکولې شی.چه دهغې په څکلو به دهغۀ څرمن جداشی،ويښته به ئې جداشی،رګونه به ئې جداجداشی.عبيدابن عميررحمه الله فرمائی چه په جهنم کښې دکوهيانوپه شان کندې دی.په هغې کښې ماران داسې دی لکه بختی اوښان،او لړمان داسې دی لکه خچر،کله چه يو جهنمی په جهنم کښې اوغورزولې شی.نودا راوځی او هغۀ لره راګيروی په شونډو باندې، په سرباندې،اود بدن په اندامونو ورته ټکونه ورکوی اوچيچی.چه پدې سره دهغۀ په ټول بدن کښې زهرخوارۀ شی.او خوټکيږی دټول سرڅرمن ئې اوسوزی او اوغورزيږی.بيا هغه ماران لاړشی.

د يو ګناهګار جهنمی تذکره:-رسول اللهﷺ فرمائی چه جهنمی به زرکاله پورې په جهنم کښې چغې وهی چه ﴿يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ﴾ بيابه الله ﷻ حضرت جبرئيل عليه السلام ته اوفرمائی لاړشه اوګوره چه دې څه وائی.چه هغه

---

[1]) احمد: ٥/٤٤٥..

[2]) الطبری: ١٩/٢٩٧.

راشي اوبه ګوري چه ټول جهنميان په بدحال کښې سرښکته کړې ژړا اوفريادکوی.هغه به لاړشي د الله ﷻ په دربارکښې به خبرورکړي. الله ﷻ به اوفرمائي بيا لاړشه په فلاني فلاني ځائې کښې دا سړې دې لاړشه اوهغه راوله.هغه به دالله په حکم لاړشي اوهغه به راولي دالله په مخکښې به ئې اودروي. الله ﷻ به دهغه نه تپوس کوی چه ته په څنګه ځائې کښې وې؟ هغه به جواب ورکړي چه اې الله! د اوسيدوهم خراب ځائې اود اودۀ کيدو پاسيدوهم بدترين ځائې دې. الله ﷻ به اوفرمائي ښه اوس دې خپل ځائې ته واپس کړه.نو هغه به په چغو ژاړي عرض به اوکړي چه اې زما ارحم الراحمين ربه! اې الله! چه تازۀ ددې نه بهر راويستلم نوستا ذات داسې نه دې چه بيا ما هغې ته داخل کړې.زماخوستا درحم اوکرم اميد دې.اې الله! بس اوس په مابانديې کرم اوکړه.کله چه تازۀ دجهنم نه راويستلم نوزۀ خوشحاله شوم.چه اوس به مې ته ورته نه اچوې.دې مالك اورحمان رحيم رب ته به هم رحم ورشي اوبه فرمائي چه زما بنده پريږده.([1])بيا دهغۀ يوبل صفت بيانيږي چه نه خوهغه اسراف کونکې دې نه بخيل دې نه بې ځايه خرچ کونکې دې،نه په ضروري اخراجاتوکښې کمی کوی.بلکه د ميانه روئ نه کار اخلي.نه داسې کوی چه خپل خلق اواهل وعيال هم تنګ کړي.اونه داسې کوی چه څه ورسره وی لوټ ئې کړي.هم ددې حکم الله ﷻ فرمائيلې دې﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُوْلَةً﴾يعنی نه خوته خپل لاس خپل سټ پورې تړه،اونه دا بالکل پريږده. په مسند احمد کښې د رسول الله ﷺ فمان دې.چه په خپلو خرچوکښې ميانه روی کول دانسان د هوښيار توب دليل دې.([2]) اويه حديث کښې دی چه څوك د افراط تفريط نه ځان ساتی هغه کله هم فقير او محتاج کيږی نه ([3])،د بزاريه حديث کښې دی چه په مالدارئ کښې، غريبئ کښې، عبادت کښې ميانه روی ډير غوره اوافضل څيزدې([4]).حسن بصری رحمه الله فرمائي.چه دالله په لاره کښې چه څومره غوارې ورکړه ددې نوم اسراف نه دې.حضرت اياس بن معاويه رحمه الله فرمائي.چرته چه ته د الله ﷻ دحکم نه زياتې اوکړې هغه اسراف دې.اود بزرګانوقول دې.چه د الله ﷻ په نافرمانئ کښې خرچ کول اسراف دې.

وَالَّذِيْنَ لَا يَدْعُوْنَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ وَلَا يَقْتُلُوْنَ النَّفْسَ الَّتِيْ حَرَّمَ اللّٰهُ

اوهغه کسان دی چی نۀ رابلئ | دالله سره | معبود بل | اونۀ وژنی | نفس هغه | چی حرام کړې وی الله

اودا هغه خلق دی چې دالله ﷻ سره بل معبود نه رابلی| اودکوم نفس وژل چې الله ﷻ حرام کړی دی

اِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُوْنَ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ اَثَامًا

مګر | په حقه سره | اونۀ زنا کوی | او هغه څوك چی کوی | دا کار | بدله به مومی | دګناه خپلې

هغه نه وژنی | مګر په حق | اوهغوئ زنا نه کوی | اوچا چې داسې اوکړل انو دګناه سزا به بيامومی

يُّضٰعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَيَخْلُدْ فِيْهٖ

دوچندبه کړې شی | هغه لره | عذاب | په ورځ دقيامت | او هميشه به وی | په هغې کښې |

دقيامت په ورځ به دهغه عذاب زياتولې شی| اوهغه به په کښې هميشه خوارذليله پروت وی

[1]) احمد: ۲۳۰/۳ ، مسندابي يعلى: ۴۲۱۰. مجمع الزوائد: ۳۸۴/۱۰. شعب الايمان: ۳۲۰.
[2]) احمد: ۱۹۴/۵،.
[3]) احمد: ۴۴۷/۱.
[4]) مسند البزار: ۲۹۴۶، مجمع الزوائد: ۲۵۲/۱۰.

مُهَانًا	اِلَّا	مَنْ	تَابَ	وَاٰمَنَ	وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا
خوار ذليله	مگر	هغه څوک	چې توبه ئې اوويستله	او ايمان ئې راوړو	او وې کړو عمل نيک

مګر څوک چې توبه اوباسي | او ايمان راوړي | اودنيکئ کارونه کوي | نو

فَاُولٰٓئِكَ	يُبَدِّلُ اللّٰهُ	سَيِّاٰتِهِمْ	حَسَنٰتٍ	وَكَانَ اللّٰهُ	غَفُوْرًا
نو هغوئ چې دي	بدل به کړي الله	ګناهونه دهغوئ	په نيکو سره	او دې الله	ښښونکې

د دوی ګناهونه به الله ﷻ په نيکو بدل کړي | او الله ﷻ ښښونکې مهربان دې

رَّحِيْمًا	وَمَنْ	تَابَ	وَعَمِلَ صَالِحًا	فَاِنَّهٗ	يَتُوْبُ
مهربانه	اوهغه چاچې	توبه اوويستله	او عمل ئې شروع کړو نيک	نو بيشکه هغه	رجوع کوي

اوڅوک چې توبه اوباسي | اودنيکئ کارونه کوي | نو هغه خاص الله ﷻ ته رجوع

اِلَى اللّٰهِ	مَتَابًا
الله ته	په رجوع کولو سره

او کړه |

قوله تعالى:-وَالَّذِيْنَ لَا يَدْعُوْنَ مَعَ اللّٰهِ

عباد الرحمان درسول اللهﷺ نه حضرت عبدالله بن مسعودؓ تپوس اوکړوچه دټولونه لويه ګناه کومه ده؟ نبیﷺ اوفرمائيل ستا رب سره شرک کول،حالانکه هغه يواځې ته پيداکړې يې.تپوس ئې اوکړو. ددې نه کمه؟ وې فرمائيل خپل اولاد په دې و يره وژل چه ته به هغه ته خوراک ذکوم ځائې نه ورکوې؟ تپوس ئې اوکړوددې نه پس؟ وې فرمائيل ستا د ګاونډی ښځې سره بدکاری کول.پس ددې په تصديق کښې الله ﷻ دا آياتونه نازل کړو.(١)داحديث په بخاری اومسلم وغيره کښې موجود دئې.په بل روايت کښې دی چه نبیﷺ بهرته لاړلو،يواځې وو.زهٔ هم ورسره شوم.نبیﷺ په يواوچت ځائې باندې کيناستلو.زهٔ دنبیﷺ نه ښکته کيناستم.ماد يواځې والی دا موقعه غنيمت اوګڼړله اودنبیﷺ نه مې هغه تپوسونه اوکړل کوم چه پورته ذکرشول.په حجة الوداع کښې نبیﷺ اوفرمائيل. دڅلوروګناهونونه ځان ساتئ! ❶ الله سره شرک ❷ ديوحرمت والا نفس قتلول ❸ زناکاری ❹ غلا.(٢)

په مسنداحمدکښې دی چه نبی کريمﷺ دخپلو اصحابوؓ نه تپوس اوکړوچه د زنا باره کښې تاسوڅهٔ وايئ؟هغوی جواب ورکړوچه داحرام ده.اوقيامته پورې حرام ده.نبیﷺ اوفرمائيل ښه واورئ! دانسان د خپل ګاونډ ښځې سره زنا کول دنورو لسو ښځوسره د زنانه هم بدتردی.بيا نبیﷺ اوفرمائيل.دغلا باره کښې څه وايئ؟ هغوی هم دغه جواب ورکړوچه دا حرام ده الله او رسول دې لره حرام ګرځولې ده. نبیﷺ اوفرمائيل واورئ! لس ځائې غلا کول هم دومره لوئې نه دی لکه دګاونډ د يوځائې غلا(٣) . د نبی کريمﷺ فرمان دې چه دشرک نه پس ددې نه لويه ګناه هيڅ يوه نشته چه انسان خپله نطفه په هغه رحم کښې واچوی چه هغه دده دپاره حلال نه ده. داهم نقل دی چه بعضې مشرکان نبیﷺ ته راغلل .او وې وئيل حضرت! ستاسودعوت ښهٔ دې رښتيا دې.ليکن مونږشرک هم کړې دې.قتل موهم کړې دې زناکارئ موهم کړې دی.اوداټول کارونه مو ډيرزيات کړې دی.تاسو اوفرمايئ چه مونږ دپاره څهٔ حکم

(١) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الفرقان باب قوله تعالى (والذين يدعون مع الله الها اخر........) : ٤٧٦١.

(٢) احمد: ٣٣٩/٤.

(٣) احمد: ٨/٦ وسنده حسن .

دې؟ په دې باندې دا آيت نازل شو.اوآيت ﴿قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ﴾ هم نازل شو.[1]
رسول الله ﷺ فرمائيلي دى چه الله ﷻ تاسوددې نه منع كوى چه تاسوخالق پريږدئ دمخلوق عبادت اوكړئ.اوددې نه هم منع كوى چه خپل سپى خوساتئ اوخپل بچى قتل كړئ.اوددې نه هم منع كوى چه خپلې گاونډئ سره بدكارى اوكړئ.[2]اثام دجهنم د يوې كندې نوم دې[3].هم داهغه كندې دى.چه په هغې كښې به زناكونكوته عذاب وركولې شى[4].ددې معنى دعذاب اوسزاهم راځى.دحضرت لقمان حكيم رحمه الله په نصيحتونوكښې دى.چه اې بچيه! د زناكارئ نه ځان ساته.ددې په شروع كښې ويره ده او ددې أنجام پښيمانتيا اوافسوس دې.داهم نقل دى چه غى اواثام د دوزخ دوه كوهيان دى.الله دې مونږ محفوظ اوساتى.داثام معنى د بدلې هم نقل شوې ده.اوهم دظاهر آيت مشابه هم ده.اوگويا ددى نه پس آيت ددې بدلې او سزاتفسيردې.چه هغهٔ ته به باربار عذاب وركولې شى.او سختى به ورسره كولې شى. اوذلت په هميشه عذابونوكښې به راگيرولې شى.((اَللّٰهُمَّ احْفَظْنَا))ددې كارونو دكونكى سزاخوبيان شوه. خوددې سزانه به هغه څوك بچ شى څوك چه په دنياكښې ددې نه توبه كړى.الله به دهغوى توبه قبول كړى.ددې نه معلوميږى چه دقاتل توبه هم قبول ده.كوم چه دسورهٔ نساء په آيت كښې دى.﴿وَمَنْ يَّقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا﴾هغه ددې خلاف نه دې اگرچه هغه مدنى آيت دې ليكن هغه مطلق دې نوهغه به محمول كولې شى په هغه قاتلانو باندې چه هغوى دخپل دې فعل نه توبه نه كړى.اودا آيت دهغه قاتلانو باره كښې دى.چه توبه اوباسى.
بيانې دمشركانو دبخښنې نه كيدوبيان فرمائيلې دې.اودصحيح احاديثونه هم دقاتل د توبې مقبوليت ثابت دى.لكه دهغه سړى قصه چه هغه سل قتلونه كړى وو.بيائې توبه ويستله اودهغهٔ توبه قبوله شوه وغيره[5].داهغه خلق دى.چه دهغوى گناهونه الله ﷻ په نيكوسره بدلوى.دابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې چه داهغه خلق دى چه هغوى داسلام قبلولونه مخكښې دگناه كارونه كړى وو.په اسلام كښې د راتلونه پس ئې نيكئ اوكړلې.نو الله ﷻ دهغه گناهونوپه بدله كښې دنيكوتوفيق وركړو.ددې آيت تلاوت په وخت هغوى يوعربى شعر وئيلو.چه په هغې كښې داحوالو د بدليدوبيان دې.لكه د گرمئ نه يخنى، عطاء بن ابى رباح رحمه الله فرمائى دا ددنيا ذكردې.چه د انسان خراب صفت الله ﷻ په خپلې مهربانئ سره په نيك عادت بدلوى.دسعيد بن جبير رحمه الله بيان دې.چه د بُتانودعبادت په بدله كښې د الله ﷻ دعبادت توفيق هغوى ته ملاوشو.مؤمنانوسره دجنگ كولوپه ځائې ئې كافرانوسره جهاد اوكړو.د مشركوښځو سره دنكاح په ځائې ئې مؤمنانوښځو سره نكاح اوكړله. حسن بصرى رحمه الله فرمائى.چه د گناه په بدله كښې ئې دثواب عمل اوكړو.دشرك په بدله كښې توحيد اواخلاص ملاوشو.د بدكارئ په بدله كښې پاكدامنى حاصله شوه.دكفر بدله كښې اسلام ملاوشو.يوه معنى خوددې آيت دا شوه.
دويمه معنى داده چه اخلاص سره هغوى كومه توبه اوكړله.دهغې نه الله ﷻ خوشحاله شو.اودهغوى گناهونه ئې په نيكوسره بدل كړل.داځكه چه دتوبې نه پس چه به كله هم هغوى ته خپل تيرشوى گناهونه ياديدل.نوهغوى به پښيمانه كيدل.خفه كيدل او شرميدل به.او استغفاربه ئې كولو.په دې وجه دهغوى گناهونه اطاعت سره بدل كړې شول.اگرچه دادهغوى په اعمال ناموكښې دگناه په طورليكلى شوى وو.ليكن دقيامت په ورځ به هغه ټولې نيكئ جوړې شى.لكه څنگه چه په احاديثو اواثاروكښې ثابته ده

---

[1] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الزمر باب قوله تعالى﴿ ياعبادى الذين اسرفوا........﴾: ۴۸۱۰.
[2] داروايت مرسل دې.
[3] الطبرى : ۲۰۸/۱۹.
[4] الطبرى : ۳۰۸/۱۹.
[5] صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء باب نمبر ۵۴ حديث : ۳۴۷۰.

دجهنم د ټولو نه اخر کښې راوتونکی خلق:-نبی کریمﷺ فرمائی.چه زه هغه سړې پیژنم چه هغه به دټولونه آخر کښې دجهنم نه راوځی.او دټولونه آخرکښې به جنت ته ځی.دابه هغه سړې وی.چه هغه به الله ﷻ ته مخامخ راوستلې شی. الله ﷻ به اوفرمائی.دده لوني لوني ګناهونه پریږدئ دده د وړو وړوګناهونو باره کښې دده نه تپوسونه اوکړئ. نو د هغه نه به تپوس اوشی.چه په فلانئ ورځ تا فلانې کارکړې وو؟ په فلانئ ورځ دې فلانئ ګناه کړې وه؟ دې به د یوې نه هم انکار نه شی کولې.اقراربه کوی.په آخرکښې به ونیلې شی.چه تاته مونږ دهر یوې ګناه په بدله کښې نیکی درکړله.اوس خوبه هغه ډیرزیات خوشحاله شی.اواوبه وائی چه اې زماپروردګاره!ماخو نورهم ډیرزیات عملونه کړی وو.چه هغه دلته نه بیاموم.په دې فرمانیلوسره نبیﷺ دومره اوخندل چه دنبی کریمﷺ وړې ښکاره شوې.([1])(مسلم) نبیﷺ فرمائی چه کله انسان اوده وی.نو فرشته شیطان ته وائی ماته خپله صحیفه چه په هغې کښې دده ګناهونه لیکلی شوی دی راکړه.هغه ئې ورکړی نود یوې یوې نیکئ په بدله کښې لس لس نیکئ هغه دهغه د صحیفې نه ورانوی.اوپه هغې نیکئ لیکی.پس په تاسوکښې چه څوك هم د اوده کیدو اراده اوکړی.هغه دې درې دیرش ځله الله اکبر اوڅلوردیرش ځله الحمدلله وائی.او درې دیرش ځله سبحان الله وائی.چه دایوخانې کړې نوسل ځله شول([2]).(ابن ابی الدنیا)

حضرت سلمانؓ فرمائی.چه انسان ته به دقیامت په ورځ اعمال نامه ورکولې شی. هغه به ئې لوستل شروع کړی.نو پورته به دهغه ګناهونه لیکلی شوی وی.دهغې په ونیلوبه هغه څه ناامیده شان شی.هم دغه وخت به دهغه نظرښکته طرف ته پریوځی.نوخپلې نیکئ به لیکلې شوې بیاموموی.چه په هغې سره به ئې څه امید جوړشی.اوس به دوباره پورته طرف ته اوګوری.نوهغه ګناهونه به هم په نیکوسره بدل شوی بیاموموی.حضرت ابوهریرهؓ فرمائی.چه ډیرخلق به الله ﷻ ته مخکښې راشی.چه هغوی سره به ډیرزیات ګناهونه وی. تپوس اوشوچه هغوی به کوم خلق وی.نبیﷺ اوفرمائیل.چه هغه خلق به وی چه دهغوی ګناهونه به الله ﷻ په نیکوسره بدل کړی.

جنت ته څلور قسمه تلونکی خلق:-حضرت معاذبن جبلؓ فرمائی.چه جنتیان به جنت ته څلورقسمه ځی. ﴿متقین﴾ یعنی پرهیزګاری کونکی،بیا ﴿شاکرین﴾ یعنی دالله شکر کونکی، بیا ﴿خائفین﴾ یعنی دالله نه ویره لرونکی،بیا ﴿اصحاب یمین﴾ چه هغوی ته به په ښی لاس کښې اعمال نامه ملاویږی.تپوس اوشوچه هغوی ته اصحاب یمین ولې ونیلې شی؟ جواب ئې ورکړوځکه چه هغوی نیکئ اوبدئ هرڅه کړی وو.هغوی ته اعمال نامې په ښی لاس کښې ملاوشوی.دخپلوګناهونو یو یو حرف ونیلوسره هغوی اوونیل.چه اې الله زمونږ نیکئ چرته دی؟ دلته خوټول ګناهونه لیکلی شوی دی. دغه وخت به الله ﷻ هغه ګناهونه وران کړی.اودهغې بدله کښې به نیکئ اولیکی.دهغې په لوستلو به خوشحاله شی اونوروخلقوته به وائی چه راشئ زمونږاعمال نامې اوګورئ.دجنتیانواکثرخلق به دغه وی.امام علی بن حسین زین العابدینؒ فرمائی.چه ګناهونه په نیکوسره بدلیدل به په آخرت کښې وی.مکحولؒ فرمائی.چه الله ﷻ به دهغوی ګناهونه اوبخښی.اوهغوی ته به نیکئ ورکړی.

د یو ګناهګار بوډها تذکره:-حضرت مکحولؒ یوځل حدیث بیان کړو.چه یوډیر زیات بوډها کمزورې سړې چه دهغه وروځې په سترګو راپریوتې وې.درسول اللهﷺ په خدمت کښې حاضرشو.او عرض ئې اوکړو چه اې دالله رسولهﷺ! زه یوداسې سړې یم.چه ماهیڅ یوه غداری، څه ګناه، څه بدکاری باقی نه ده پریښودې .زما ګناهونه دومره زیات شوی دی.چه که په ټولوانسانانو باندې تقسیم کړې شی.نوټول

---

[1] صحیح مسلم کتاب الایمان باب ادنی اهل الجنة منزلة فیها: ۱۹۰. ترمذی : ۲۵۹۶.

[2] مجمع الزوائد: ۱۰/۱۲۴. المعجم الکبیر: ۳۴۵۱.

په تولو به دالله په غضب کښې ګرفتارشي.ایا زما دبخښنې هم څه صورت شته؟ ایا زما توبه هم قبلیدلې شي؟ نبی کریمﷺ اوفرمائیل.چه ته مسلمان شه.هغهٔ کلمه اوونیله چه ((اشهدان لااله الاالله وحده لا شریك له واشهدان محمداعبده ورسوله)) نونبیﷺ اوفرمائیل.چه الله ﷻ به ستا تول ګناهونه اوبدکارئ هرڅه معاف کړی.بلکه چه ترڅو پورې ته په دې قائم اوسې. الله ﷻ به ستاګناهونه نیکوسره بدلوی.هغهٔ بیا تپوس اوکړو.اې دالله رسولهﷺ! آیا زما واړه اوغټ ګناهونه تول به صفاشي؟ نبیﷺ اوفرمائیل آو تول په تولو،بیاخوهغه سړې خوشحاله خوشحاله واپس لاړهٔ.اوتکبیر او تهلیل ویونکې واپس شو(¹).(ابن جریر)حضرت ابوطویل رضی الله عنه دنبیﷺ په خدمت کښې حاضرشو.عرض ئې اوکړوچه که یوسړی تول ګناهونه کړی وی څه چه په زړهٔ کښې راغلی وی پوره کړی ئې وی.آیا دداسې سړی توبه هم قبلیدلې شي؟ نبی ﷺ اوفرمائیل.ته مسلمان شوې یې؟ هغهٔ اوونیل آوجی.نبیﷺ اوفرمائیل.اوس نیکئ کوه دګناهونونه څان ساته.نو الله ﷻ به ستاګناهونه هم نیکئ جوړې کړی.هغهٔ اوونیل زما غدارئ او بدکارئ هم؟ نبیﷺ اوفرمائیل آو،اوس هغه الله اکبر ویونکې واپس لاړهٔ.(²)(طبرانی)

د یوبد کارې توبه:-وه ښځه حضرت ابوهریره رضی الله عنه ته راغله اوتپوس ئې اوکړوچه زما نه بدکاری اوشوه د هغې نه ماشوم پیداشو.ماهغه مړکړو.آیا زما توبه قبلیدلې شي؟ هغوی رضی الله عنه اوفرمائیل چه اوس نه ستا سترګې یخیدې شي،نه الله ﷻ سره ستا بزرګی کیدې شي.ستا دپاره توبه بالکل نشته.هغه په ژړا انګولا واپس شوه.ماد سحرمونځ نبی کریمﷺ سره اوکړو.اودا واقعه مې بیان کړله.نونبیﷺ اوفرمائیل چه تاهغې ته ډیره لویه خبره کړې ده.ته دا آیاتونه په قرآن کښې نه لولې. ﴿ وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ ﴾ نه ترد ﴿ إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ ﴾ پورې.زهٔ ډیرزیات خفه شوم.اوزهٔ واپس شوم هغه ښځې ته ورغلم.اوهغې ته مې دا آیاتونه واورول.هغه خوشحاله شوه.اوهم په هغه وخت سجده کښې پریوتله.اووې وئیل چه د الله ﷻ شکردې.چه هغهٔ زما دخلاصی صورت پیداکړو(³).(طبرانی) په بل روایت کښې دی.چه دحضرت ابوهریره رضی الله عنه رومبئ فتوې اوریدوسره هغه ناأمیدئ او افسوس سره په دې وینا واپس لاړله،چه هائې هائې داښه صورت څه دجهنم دپاره جوړکړې شوې وو؟ په هغې کښې داهم دی چه کله حضرت ابوهریره رضی الله عنه ته دخپلې غلطئ علم اوشو.نو دهغه ښځې په تلاش کښې اووتلو.تولو مدینه او یوه یوه کوڅه ئې اولټوله.لیکن چرته ئې پته اونه لګیده.اتفاق سره دشپې هغه ښځه واپس راغله.نو بیا ورته حضرت ابوهریره رضی الله عنه صحیح مسئله اوښودله.په هغې کښې داهم دی.چه هغې دالله تعریف اوکړو.اووې وئیل چه هغهٔ زما دخلاصی صورت جوړکړو.اوزما توبه ئې قبوله کړله. په دې وئیلوسره چه هغې سره کومه وینځه وه هغه ئې آزاده کړله.دهغه وینځې یوه لورهم وه.اوپه ربښتونی زړهٔ سره ئې توبه کړله.

بیا فرمائی اودخپل عامې مهربانئ اود کرم وفضل او رحم خبر ورکوی.چه څوك هم الله ﷻ طرف ته متوجه شي.اوپه خپلوګناهونوباندې پښیمانه شي توبه اوباسي. الله ﷻ دهغهٔ اوری او قبلوی.اوهغهٔ لره بخښښی.لکه چه ارشاد دې ﴿ وَمَن يَعْمَلْ سُوٓءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُۥ ﴾ څوك چه بدعمل اوکړی یاپه خپل ځان باندې ظلم اوکړی بیا د الله ﷻ نه بخښښه اوغواړی.هغه به الله ﷻ بخښونکې اومهربان بیاموّمی.بل ځائې ارشاد دې ﴿ أَلَمْ يَعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ ٱلتَّوْبَةَ ﴾ آیا دوی ته داهم معلومه نه ده چه الله ﷻ توبه قبلونکې دې.په بل آیت کښې دی ﴿ قُلْ يَٰعِبَادِيَ ٱلَّذِينَ أَسْرَفُواْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ ﴾ زماهغه بندګانوته چه ګناهګاران دی اووایه چه هغوی دې زما درحمت نه نه نا أمیده کیږی.یعنی توبه کونکې محروم نه دې.

(¹) الدرالمنثور: ٢٨١/٦.

(²) طبرانی: ٧٢٣٥ مجمع الزوائد: ٢٠٢/١٠.

(³) الطبری: ٣٠٧/١٩.

وَالَّذِيْنَ لَا يَشْهَدُوْنَ الزُّوْرَ

| او درحمان بندگان هغه دي | چي گواهي نه کوي | ددروغو

| اوهغه خلق چې د دروغو گواهي نه ورکوي | اوکله چې په يو

وَاِذَا مَرُّوْا بِاللَّغْوِ مَرُّوْا كِرَامًا ۝ وَالَّذِيْنَ

او کله چي | تيريږي | په فضول کارونو باندي | نو تيريږي | په شرافت سره | او هغه کسان دي |

فضول مجلس باندې تيريږي | نو په عزت سره تيريږي | اوهغوئ داسې خلق دي |

اِذَا ذُكِّرُوْا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوْا عَلَيْهَا

کله چي| نصيحت اوکړې شي هغوئ ته | په آيتونو | درب خپل سره | نو نۀ پاتي کيږي | په هغې باندي

چې څه وخت ورته دخپل رب د آيتونو په ذريعه نصيحت اوشي | نو هغوئ رانده كاڼړه

صُمًّا وَّعُمْيَانًا ۝ وَالَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا

کاڼړه | او رانده | او هغه کسان دي | چي وائي | اے ربه زمونږه | راکړه | مونږ ته |

نه غورزيږي | اوهغه داسې کسان دي چې دا دعاکوي | ائې زمونږه ربه! زمونږ دپاره زمونږ

مِنْ اَزْوَاجِنَا وَذُرِّيّٰتِنَا قُرَّةَ اَعْيُنٍ وَّاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِيْنَ

دښځو زمونږ نه | او داولاد زمونږ نه | يخوالي | دسترگو | او جوړ کړه مونږه | دپاره دمتقيانو |

ښځې او بال بچ د سترگو د يخوالي ذريعه اوگرځوه | اومونږ د پرهيزگارانو

اِمَامًا ۝

امامان |

مشران کړه

قوله تعالى:- وَالَّذِيْنَ لَا يَشْهَدُوْنَ الزُّوْرَ

د نیک صفته خلقو نور علامات"دعبادالرحمن نیك صفتونه بيانيږي.چه هغوی ددروغوگواهی نه ورکوی.

يعنی شرك نه کوی، د بُت پرستئ نه خان ساتی، دروغ نه وائی، فسق وفجورنه کوی، دکُفرنه جدا اوسی، د فضول اوباطل کارونونه پرهيزکوی، گانې نه اوری، دمشرکانوخوشحالئ نه کوی، خيانت نه کوی، د گناه په مجلسونوکښې نه کينی، شرابونه نه څکی، شراب خانوته نه ځی، ددې شوق نه ساتی.

په حديث کښې هم دی چه ربښتونی مؤمن له پکاردی چه په هغه دسترخوان باندې نه کينی چه په هغې کښې شراب څکلې شی.اودامطلب هم دې چه دروغ گواهی نه ورکوی[1] په صحيحين کښې دی نبیﷺ

[1]) ترمذی کتاب الادب باب ماجاء فی دخول الحمام: ۲۸۰۱. وسنده ضعيف .

اوفرمائیل.آیا زهٔ تاسوته دټولونه لویه ګناه اوښایم.دري ځل ئې دا اوفرمائیل.صحابو ؓ اوونیل آواې د الله رسوله! نبي ﷺ اوفرمائیل الله ﷻ سره شرك كول، دمورپلار نافرماني كول.دې وخته پورې نبي ﷺ ډډه وهلې ناست وو.اوس دهغې نه جدا شو،وې فرمائیل واورئ! او دروغ خبره كول، واورئ! او دروغ ګواهي وركول.دابه ئې باربار فرمائیل.تردې چه مونږ په خپل زړهٔ كښې اوونیل چه ارمان رسول الله ﷺ اوس چپ شي[1].په زیات واضحه الفاظوكښې خوداده چه هغوی دروغ ته نزدې نه ورځي.ځكه ئې وراندې بیان اوكړوچه كه اتفاقًاتیرشي نودې دهغې سره څه شوق نه ساتي.مخ اړوی اوځي.یوځل عبدالله بن مسعود ؓ دیوې لوبې سره تیرشو.نومخ ئې واړولو،اوبغیر اودریدلو لاړلو.د الله ﷻ په نزد عزت مندشو[2].

د الله ﷻ ددې بزرګو بندګانو یوصفت داهم دې چه دقرآن آیاتونو اوریدوسره دهغوی زړه رپیږي.دهغوی ایمان او توكل زیاتیږي.په خلاف دكافرانوچه په هغوی باندې د الله ﷻ دكلام اثرنه كیږي.هغوی دخپلو بدوعملونونه نهٔ منع كیږي.نه خپل كفر پریږدي نه د سركشۍ،ظلم،اوجهالت اوګمراهۍ نه منع كیږي.د ایمان والوایمان زیاتیږي اود بیمارو زړونو والو ګندګي زیاتیږي.پس كافران د الله ﷻ دآیاتونونه كاڼړه او ړانده كیږي.ددې مؤمنانو حالت دهغوی نه خلاف دې.نه دوی دحق نه كاڼړه دی نه دحق نه ړاندهٔ دی. آوری، پوهیږي،نفع حاصلوی،خپله اصلاح كوی.داسې ډیرزیات خلق دی چه هغوی لولي خو ړوند توب اوكوڼړتوب نه پریږدي.دشعبي رحمه الله نه تپوس اوشوچه یوسړې راځي اوهغه نورولره په سجده كښې بیا مومي.لیكن هغهٔ ته معلومه نه وی چه دكوم آیت په لوستلوئې سجده كړې ده؟ نوآیا هغه هم دهغوی سره سجده اوكړي؟نونبي كریم ﷺ هم داآیت اولوستلو.یعني سجده دې نه كوی ځكه چه هغه نه دسجدې آیت لوستلې دې، نه ئې اوریدلې دې،نه ئې سوچ كړې دې.نو مؤمن له هیڅ یوكارپه ړوندتوب كښې نه دی كول پكار.چه ترڅو پورې دهغهٔ مخې ته دڅه څیزحقیقت نه وی هغه له شاملیدل پكارنه دی.بیا ددې بزرګانو بندګانو یوه دعابیانیږي چه هغوی د الله ﷻ نه طلب كوی چه ددوی اولادهم ددوی په شان درب فرمانبردار،عبادت ګزار،مؤحد وی اومشركان نه وی.چه په دنیاكښې هم دې نیك اولادسره د دوی زړونه یخ وی اوپه آخرت كښې هم دوی هغوی لره په ښه حالت كښې اووینی او خوشحاله شي. په دې دعاسره ددوی غرض ښائست اوجمال نه دې.بلكه نیكي اوښه اخلاق دی.دمسلمان رښتوني خوشحالي په دې كښې ده.چه هغه خپل اهل وعیال، دوستان رشته داران د الله ﷻ فرمانبردار اووینی. چه هغوی ظالمان نه وی، بدكاره نه وی،رښتوني مسلمانان وی.

د قدرت نه باهر د څه ارزو نه ده پكار:-دحضرت مقداد ؓ په لیدوباندې یوصاحب اوفرمائیل.دا سترګې دې مباركې وی. چه دې دالله د پیغمبر ﷺ زیارت كړې دې.ارمان چه مونږه هم رسول الله ﷺ لیدلې وې.او ستاسو په شان مودصُحبت فیض حاصل كړې وې.په دې باندې حضرت مقداد ؓ خفه شو.نو نفیروائی

---

[1] صحیح بخاری كتاب الشهادات باب ما قیل فی شهادة الزور : ۲۶۵۴. صحیح مسلم: ۸۷.
[2] الدرالمنثور: ۱۴۸/۵..

زه حيران شوم چه په دې خبره كښې خوځه بدى نشته.بيادې خفه ولې شو؟پدې كښې حضرت مقداد اوفرمائيل.په خلقوځه شوى دى چه دهغه څيز آرزوكوى.كوم چه قدرت هغوى ته نه دې وركړې. الله ﷻ ته علم دې چه كه دوى هغه وخت وې نوددوى به څه حال وو؟ والله هغه خلق هم درسول اللهﷺ په زمانه كښې وو.چه هغوى نه درسول اللهﷺ تصديق اوكړو،نه ئې تابعدارى اوكړله،او پرمخې جهنم ته لاړل.تاسود الله ﷻ دا احسان نه منئ چه الله ﷻ تاسوپه اسلام كښې او د مسلمانانو په كورنوكښې پيدا كړئ.پيداكيدو سره ستاسوپه غوږونوكښې د الله ﷻ توحيد او د حضرت محمدﷺ رسالت پريوتلو. او د هغه مصيبتونونه تاسو اوساتلى شوئ.كوم چه ستاسونه مخكښې خلقو باندې راغلى وو.نبىﷺ خويه داسې زمانه كښې راليږلې شوې وو.چه هغه وخت ددنياګمراهى خپلې انتهاته رسيدلې وه.هغه وخت ددنيا والويه نزد دبُت پرستئ نه غوره څه مذهب نه وو.هغوى قرآن راوړلو،په حق اوباطل كښې ئې فرق اوښودلو.پلار اوځوې جداشول.مسلمان به خپل پلار نيكونه، خامن، نوسى، دوستان رشته داران په كفر باندې ليدل.دهغهٔ به هغوى سره هيڅ محبت او مينه نه وه.بلكه پوهيدل چه داجهنميان دى.خكه به هغوى دعاګانې كولې.چه مونږته زمونږ داولاد اوښځونه دسترګو يخوالې رانصيب كړې.خكه چه د كافرانو په ليدلو دهغوى سترګې نه يخيدلې(۱).ددې دعاآخر دادې چه مونږدخلقو رهبرجوړكړې.چه مونږ هغوى ته دنيكئ تعليم وركړو.خلق په نيكوكښې زمونږ اقتدا اوكړى(۲).زمونږاولاد زمونږپه لاره روان شى.چه ثواب موزيات شى.او ددوى دنيكوسبب هم مونږه جوړشو.رسول اللهﷺ فرمانى.چه د انسان مړكيدوسره دهغهٔ عملونه ختميږى.خو درې څيزونه يو نيك اولادچه دهغهٔ دپاره دعا اوكړى،يا علم چه په دې سره ددې نه پس نفع حاصله كړى،يا صدقه جاريه(۳)

بِمَا	الْغُرْفَةَ	يُجْزَوْنَ	أُولَٰٓئِكَ
په سبب دهغې	دنګه مانړئ	بدله وركړې كيږى دوئ ته	دا كسان چې دى
دا هرڅه د دوى	بالاخانې وركولې شى	جنت كښې	هم دې كسانو ته بهٔ

وَسَلَٰمًا	تَحِيَّةً	فِيهَا	وَيُلَقَّوْنَ	صَبَرُوا
او په سلام سره	په دعا سره	په هغې كښې	او استقبال به كيږى ددوئ	چې صبر اوكړو دوئ
او سلام كولې شى	دعا	ورته	او هلته بهٔ	د صبر په وجه وركولې شى

قُلْ	وَمُقَامًا	مُسْتَقَرًّا	حَسُنَتْ	فِيهَا	خَٰلِدِينَ
ورته اووايه	او خائې داستوګنې	خائې دقرار	ښهٔ دې	په هغې كښې	هميشه به وسى
ته اووايه	اوخومره ښه مقام دې	خنګه ښهٔ خائې داوسيدودې			هميشه به په هغې كښې وى

(۱) احمد: ۳/۶، وسنده صحيح.

(۲) الطبرى: ۳۱۹/۱۹.

(۳) صحيح مسلم كتاب الوصية باب ما يلحق الانسان من الثواب بعد وفاته: ۱۶۳۱، ابوداود: ۲۸۸۰. ترمذى: ۱۳۷۶.

مَا يَعْبَؤُا	بِكُمْ	رَبِّيْ	لَوْلَا	دُعَآؤُكُمْ	فَقَدْ
چي نۀ كوي هيڅ پروا	ستاسو	رب زما	كه چرې	نۀ وي آواز ستاسو هغه ته	پس په تحقيق سره
(ائي پيغمبره)..............چي زما رب ستاسو يوه ذره بر پرواه هم نه كوي | كه تاسو عبادت نه كوئى					
كَذَّبْتُمْ	فَسَوْفَ	يَكُوْنُ	لِزَامًا ﴿۷۷﴾		
دروغ ګڼرلي دي تاسو (قرآن)	پس زر دي	چي وي به	(دا عذاب) لازم (ستاسو سره)		
يقينا تاسو دهغه حكمونه درغ اوګڼرل | اوس به ددې سزا ضروري وي					

دا پاكبازه ډله جنتيان دي "دمؤمنانو پاك صفتونه ددوى ښۀ خبرې اوښه كارونه ئې بيان كړل اوس دهغې بدله بيانيږي.چه هغوى ته به جنت ملاويږي چه دا ډيراوچت خاني دې.ځكه چه دوى په دې صفتونو باندې كلك پاتې شول.هلته به ددوى عزت وى،اكرام به وى،ادب اوتعظيم به وى،احترام اوعزت به وى. هغوى دپاره سلامتى ده،په دوى باندې سلامتى ده،دجنت هريوې دروازې نه به فرشتې په خدمت كښې حاضريږى اوسلام كوى اووائى چه ستا انجام به ښه وى.ځكه چه ته صبركونكې وې.دوى به هلته هميشه اوسيږى نه به راوځى اونه به راويستلې شى.نه به نعمتونه كميږى نه به راحتونه فناكيږى،دا نيك بخت دى په جنتونو كښې به هميشه اوسيږى.ددوى داوسيدو اود راحت اوآرام ځاني ډيرښائسته صفا ستُهره اوپاكيزه دې.په كتلوكښې ښائسته منظروالا،په اوسيدوكښې آرام دې،الله ﷻ خپل مخلوق دخپل عبادت اوتسبيح اوتهليل دپاره پيداكړې دې.كه مخلوق دا اونكړى نودوى د الله ﷻ په نزد ډيرزيات سپك دى.دايمان نه بغير انسان بالكل ناكاره دې.كه الله ﷻ غوښتلې.نوهغه به كافران هم عبادت طرف ته مائل كړې وې.ليكن د الله ﷻ په نزد دوى په هيڅ شميركښې نه دى.كافرانو! تاسو دروغژن اوګرځولو.اوس تاسومه پوهيږئ بس معامله ختم شوه.ددې وبال تاسو سره سره دې.په دنيا اوآخرت كښې تاسو برباد شوئ.د الله ﷻ عذاب تاسوسره لګيدلې دې.هم ددې سلسلې يوه كړئ دبدرپه ورځ دكافرانو ذلت او شكست وو.لكه چه دحضرت ابن مسعودﷺ وغيره نه نقل دى[1].دقيامت د ورځې سزاهم باقى ده.

(الحمدلله) د سورة فرقان تفسيرپوره شو.

....

....

[1]) الطبرى: ۳۲۴/۱۹.